

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

p-ISSN: 1308-8041

e-ISSN: 1309-4033

TURAN
Stratejik Araştırmalar Merkezi

(TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE)

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi için Yazım Kuralları:

- Makaleler word formatında 20 sayfa geçmemelidir
- Makalelerin 150 kelimeyi geçmeyen Türkçe özeti ve İngilizce abstract bulunmalıdır
- Makaleler 12 punto ile Times New Roman ile yazılmalıdır. Alttan, üstten, sağdan ve soldan 3 cm boşluk bırakılmalıdır
- Makalelerde yazarların adı, soyadı, babasının adı, e-posta adresi, telefonu, kurumu ve adresi açıkça belirtilmelidir
- Kullanılan dipnotlarda bilimsel yazım kurallarına dikkat edilmelidir
- Makaleler genel olarak: Özet, Giriş, Alt Bölümler, Sonuç ve Kaynakça şeklinde hazırlanmalıdır.

(AZƏRBAYCAN TÜRKÇƏSİNDƏ)

TURAN-SAM Beynəlxalq Elmi Arbitrlı Mövsümlük Jurnal Üçün Məqalə Yazma Qaydaları:

- Məqalələr word formatında 20 səhifəni keçməməlidir.
- Məqalələrin 150 sözü keçməyən Türk dilində məzmunu (ÖZET) və İngilis dilində ABSTRACT yer almalıdır.
- Məqalələr 12 şrift ilə Times New Roman ilə yazılmalıdır. Altdan, üstədən, sağdan və soldan 3 sm abzas buraxılmalıdır.
- Məqalələrdə yazıçıların adı, soyadı, atasının adı, e-poçt ünvanı, telefon, Təşkilat və ünvanı göstərilməlidir.
- İstifadə edilən haşiyələrdə(index) elmi yazma qaydalarına riayət edilməlidir.
- Məqalələr ümumiyyətlə: Məzmun, Giriş, Alt Hissələr, Nəticə və Ədəbiyyat şəklində hazırlanmalıdır.

(ENGLISH)

TURAN-SAM International Journal for the Scientific Seasonal Writing Refereed:

- Articles should not exceed 20 pages in word format.
- The article does not exceed 150 words of the abstract should include an abstract in Turkish and English.
- Articles must be written in Times New Roman 12 pt. Bottom, top, right and left 3 cm margins should be left.
- Articles of the author's name, surname, father's name, e-mail address, phone and address of institution should be clearly stated.
- Used in footnotes to the rules of scientific writing should be considered.
- The article in general: Summary, Introduction, Sub-Chapters, Conclusion, and References should be prepared in the form.

(РУССКИЙ)

Требования к рукописям, предоставляемым в международный научно рецензируемый сезонный журнал "ТУРАН-SAM"

- Объем статьи не должен превышать 20 страниц в формате MS Word.
- Статьи должны содержать резюме на турецком и английском языках объем которых не должны превышать 150 слов.
- Текст статьи должен быть набран шрифтом Times New Roman, 12пт. Параметры страницы (поля): верхнее, нижнее, левое и правое – 3,0 см.
- Статьи оформляются по образцу: название; имя отчество и фамилия авторов; полное название учреждений, в которых выполнялось исследование, их почтовые и электронные адреса
- Используемые в примечаниях к правилам научного письма должны быть рассмотрены.
- Статьи в целом должны содержать: аннотацию, введение, подзаголовки, выводы и список литературы

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

VOLUME: 15 YEAR: 2023 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 60

AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 60

CİLT: 15 YIL: 2023 AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 60
VOLUME: 15 YEAR: 2023 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 60

Uluslararası
Bilimsel
Hakemli
Mevsimlik
Dergi

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Endekslerde Taranıp Dizinlenen Bilimsel Mevsimlik Dergisi, 15 yıldan beri kesintisiz yayımlanan Hakemli bir Dergidir. TURAN-SAM dergisi 3 ayda bir, yılda dört kez olmak üzere yayınlanmaktadır.

CİLT: 15 YIL: 2023 AY: ARALIK SONBAHAR SAYI: 60
VOLUME: 15 YEAR: 2023 MONTH: DECEMBER AUTUMN ISSUE: 60

p-ISSN: 1308-8041 (BASILI * PRINTED) e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL * DIGITAL)

DERGİ İMTİYAZ SAHİBİ: TURAN-SAM (TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi)
Kurucu Genel Başkanı Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Dergi Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Dr. Sahib RAMAZANOV

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Baş Editör: Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Editörler Kurulu: Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötügen SENER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DOĞAN; TÜRKİYE
Doç. Dr. A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE

Baskı ve Cilt: SAGE Matbaacılık

Baskı Tarihi: 21 ARALIK, 2023

Matbaa: SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Serhat Mah. Uzaycağı Cad. 1128 Sokak No:6
Östım / Ankara
Tel: 444 9 296 , 0312 341 00 02
Eposta: bilgi@bizimdjital.com

Yönetim Yeri Adresi: Merkez Ofis
TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi
Kars Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkezi Kampüs 36100, Kars/TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Telefon / Belgegeçer(Faks): +90 474 225 15 50 (+1842)
Web adresi: http://www.turansam.com
E-posta: emikail@turansam.org

Şube:
Sahib RAMAZANOV "TURAN-SAM YAYINCILIK"
Ortakapı Mahallesi, Gazi Ahmet Paşa Muhtar Caddesi, No: 119B/4
Merkez, 36000 Kars / Türkiye Cumhuriyeti
Kars Vergi Dairesi
Vergi Kimlik Numarası: 7341370015

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
Sicil Numarası: 24346

Türkiye Cumhuriyeti Gümrük ve Ticaret Bakanlığı
Esnaf ve Sanatkarlar Genel Müdürlüğü
Esnaf ve Sanatkar Bilgi Sistemi (ESBİS)
SICİL NUMARASI: 24346

TURAN

Stratejik Araştırmalar Merkezi

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

DANIŞMA KURULU

Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Alaittin Kazım KİRTİŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ali Osman ENGİN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Alparslan AÇIKGENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ata ATUN; KKTC
Prof. Dr. Damla BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Elman HAZAR; BORÇALI/GÜRCİSTAN
Prof. Dr. Elnur Hasan MİKAIL
Prof. Dr. Emmanuel OBESIE; ABD
Prof. Dr. Fatih KIRIŞÇIOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit BULUT; TÜRKİYE
Prof. Dr. Gazi UÇKUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Giray SAYNUR DERMAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacer HÜSEYNOVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Hacı DURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Halim KAZAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan LATİF; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hasan TOSUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ATİK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Hikmet KORAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmət KARADAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. İsmail Hakkı NUR; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Kamile GÜLÜM; TÜRKİYE
Prof. Dr. Karjaubay SARTKOJAOĞLU; KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Kaya YILDIZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mahire QULIYEVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY; TÜRKİYE
Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Minire GARAYEVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Muhsin HALİS; TÜRKİYE
Prof. Dr. M. Murat HATİPOĞLU; TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Orhan ELMACI; TÜRKİYE
Prof. Dr. Oktay KIZILKAYA; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ötügen SENER; TÜRKİYE
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK; TÜRKİYE
Prof. Dr. Samettin GÜNDÜZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sebhattin BEKTAŞ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Sevinç MUHARREMOVA; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Sharon BURAK; ABD
Prof. Dr. Sibel TURAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Süleyman DÖNMEZ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Teymur KERİMLİ; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Timur VURAL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Toğrul İSMAYIL; AZERBAJYAN
Prof. Dr. Türkan ERDOĞAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL; TÜRKİYE
Prof. Dr. Uğur GÜVENÇ; TÜRKİYE
Prof. Dr. Vefa KURBAN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yıldırım TORUN; TÜRKİYE
Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ; TÜRKİYE

YAYIN (BİLİM) KURULU

Doç. Dr. Ahmet ÖZALP; TÜRKİYE
Doç. Dr. Atilla JORMA; MAKEDONYA
Doç. Dr. Ayım YERİMBETOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Aynur FAMILQIZI; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Bakıtgül GÜLCANOVA; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Çağatay BENHÜR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA; ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Emin GERİBLİ; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Erkan SEZGİN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Fuat UÇAR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hakan ÇORA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Haluk YÜCEL; TÜRKİYE
Doç. Dr. Hüseyin YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Gülnare GOCAEVA MEMMEDOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İbrahim USTA; TÜRKİYE
Doç. Dr. İkin GULUSOY; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU; TÜRKİYE
Doç. Dr. Kazım YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Meşkure YILMAZ; TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Nebiye KONUK KANDEMİR; TÜRKİYE
Doç. Dr. Necmettin KARABULUT; TÜRKİYE
Doç. Dr. Neşide YILDIRIM; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BİÇER; TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramil QULIYEV; AZERBAJYAN
Doç. Dr. Rısgül ABILHAMİTKIZI; KAZAKİSTAN
Doç. Dr. Sadagat ABBASOVA; TÜRKİYE
Doç. Dr. Şengül ÇELİK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Abbas KARAĞAÇLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Akif ABDULLAH; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Aleksandr KUZNETSOV; ÇUVAŞİSTAN/RUSYA
Dr. Öğr. Üyesi A. Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Celal GÜLŞEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Dursun KÖSE; TAYVAN
Dr. Öğr. Üyesi Efe DÜNDAR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem Yaşar AKÇAY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Emine LEYLA KIYAT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul BAYER; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Fethi Ahmet YÜKSEL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi İlhan KAÇİRE; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUTKAVUL; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Kemal KOÇAK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali SEVEN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Faruk ÇAKIR; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Namık HÜSEYİNLI; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Nurhodja AKBULAEV; AZERBAJYAN
Dr. Öğr. Üyesi Osman Gazi AKSOY; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman Nuri ŞAHİN; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Osman SÖNMEZ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Refet RAMİZ; KKTC
Dr. Öğr. Üyesi Sefer GÜMÜŞ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Seyfi KILIÇ; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULIYEVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Şahin BULUT; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Tuba KALÇIK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Yiğit Anıl GÜZELİPEK; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zhalı BABASHOVA; TÜRKİYE
Dr. Öğr. Üyesi Zülfiyye İSMAYIL; NAHÇIVAN/AZERBAJYAN
Öğr. Gör. Dr. Hande ÖZOLGUN AKKURT; TÜRKİYE
Dr. Aygün MEHERREMOVA; AZERBAJYAN
Dr. Gülşen MEHERREMOVA; AZERBAJYAN
Dr. Alan CASTLE; A.B.D.
Dr. Andaç KARABULUT; TÜRKİYE
Dr. Aslı KAYA; TÜRKİYE
Dr. M. Dylan CASTLE; A.B.D.
Dr. Rıza ALTUN; TÜRKİYE
Dr. Zekeriya BİNGÖL; TÜRKİYE
Arş. Gör. Dr. Halil ŞENOL; TÜRKİYE

TURAN-SAM Dergisinin Tarandığı Endeksler

www.turansam.com

İÇİNDEKİLER

(1)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN, Öğr. Gör. Orkun KONAK
ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER ve ÖZEL GÜVENLİK ŞİRKETLERİ
THE PRIVATE MILITARY COMPANIES and PRIVATE SECURITY COMPANIES
SAYFA 11

(2)

Prof. Dr. Osman ELMALI; Arş. Gör. Ahmet BİNGÖL
İSKOÇ AYDINLANMA FİLOZOFU ADAM FERGUSON'A GÖRE İLERLEME
DÜŞÜNCEİ
THE IDEA OF PROGRESS ACCORDING TO SCOTTISH ENLIGHTENMENT
PHILOSOPHER ADAM FERGUSON
SAYFA 15

(3)

Prof. Dr. Hacı Yunus TAŞ; Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KÜÇÜKOĞLU
TÜRKİYE' DE EMEK PİYASASI TEMEL SORUNLARININ İNSAN HAYSİYETİNE
YAKIŞIR İŞ (DECENT WORK) AÇISINDAN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF THE MAIN PROBLEMS OF THE LABOR MARKET IN
TURKEY IN TERMS OF DECENT WORK
SAYFA 20

(4)

Prof. Dr. Hasan LATİF

CANLI SANAL SEYAHAT: VENEDİK KAMERALARI ÖRNEĞİ
LIVE VIRTUAL TRAVEL: THE EXAMPLE OF VENICE CAMERAS
SAYFA 27

(5)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN; Öğr. Gör. Orkun KONAK
SAĞLIKTA ŞİDDET ve ÖZEL GÜVENLİK
THE VIOLENCE IN HEALTH and PRIVATE SECURITY
SAYFA 31

(6)

Prof. Dr. H. Yunus TAŞ; Abdulhalik KÖSE
ENDÜSTRİ 4.0'IN İSTİHDAMA ETKİLERİ
EFFECTS OF INDUSTRY 4.0 ON EMPLOYMENT
SAYFA 36

(7)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN; Öğr. Gör. Orkun KONAK
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂ KAVRAMINA
İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' METAPHORICAL PERCEPTIONS OF
ARTIFICIAL INTELLIGENCE CONCEPT
SAYFA 45

(8)

Ümit DEMİR; Prof. Dr. Bünyamin BACAK
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ ve İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
KULLANIMINA BAĞLI YAŞADIKLARI ERGONOMİK SORUNLAR: MESLEK
YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ
ERGONOMIC PROBLEMS EXPERIENCED BY UNIVERSITY STUDENTS DUE TO
THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: A
VOCATIONAL SCHOOL EXAMPLE
SAYFA 50

(9)

Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR
GRAFİK TASARIMIN ve GELİŞİMİNDE DİJİTAL TASARIM ETKİSİ
DIGITAL DESIGN IMPACT ON GRAPHIC DESIGN and DEVELOPMENT
SAYFA 56

(10)

Doç. Dr. Arif ATALAY
DİJİTAL ÜRÜNLERİN ALIM-SATIMININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ
EVALUATION OF TRADING OF DİGİTAL PRODUCTS IN TERMS OF ISLAMIC
LAW

SAYFA 65

(11)

Doç. Dr. Seher UÇKUN

**DİJİTAL LİDERLİK ve DİJİTAL ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN DİJİTAL DÖNÜŞÜM
STRATEJİLERİNE ETKİSİ**

***THE EFFECT OF DIGITAL LEADERSHIP and DIGITAL ORGANIZATIONAL
CULTURE ON DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES***

SAYFA 85

(12)

Doç. Dr. Selva STAUB

***DESIGN THINKING: AN ANALYSIS OF A HOTEL IN BLACKSEA*
TASARIMLI DÜŞÜNCE: KARADENİZ'DEKİ BİR OTELİN ANALİZİ**

SAYFA 91

(13)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR

**EKONOMİK SUÇ; UYUŞTURUCU MADDE KAÇAKÇILIĞI OLAYLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ (2000-2002)**

ECONOMIC CRIME; EVALUATION OF DRUG TRAFFICKING CASES (2000-2002)

SAYFA 112

(14)

Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR; Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNAY

**GRAFİK TASARIMIN GELECEĞİ (YAPAY ZEKA)
*THE FUTURE OF GRAPHIC DESIGN (ARTIFICIAL INTELLIGENCE)***

SAYFA 117

(15)

Arzan DİLEK BOZKURT; Doç. Dr. AşkıM Nurdan TÜMBEK TEKEOĞLU

***NFT FOR AID: A NEW PARADIGM*
YARDIM İÇİN NFT: YENİ BİR PARADİGMA**

SAYFA 130

(16)

Dr. Öğr. Üyesi Dr. Senem Z. ERCAN

**PIYANO ÇALMADA HAREKET ve SES ÜRETİMİ: BİLİMİN KONUYA KATKISI
*MOVEMENT and SOUND PRODUCTION IN PIANO PLAYING: THE***

CONTRIBUTION OF SCIENCE

SAYFA 143

(17)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ZENGİN; Öğr. Gör. Emine AKGÜN

**İSPANYA ÖZERKLİK TARİHİ ve AYRILIKÇI BASK MİLLİYETÇİLİĞİ
*THE HISTORY OF SPANISH AUTONOMY and SEPARATIST BASQUE***

NATIONALISM

SAYFA 149

(18)

Oğuzhan UZAR; Dr. Qəhrəman BƏHBUDOV
AVUKATLIK MESLEĞİNDE ETİK İLKELER
ETHICAL PRINCIPLES IN THE PROFESSION OF LAWYER

SAYFA 160

(19)

Öğr. Gör. Neslihan YILMAZ TOPRAK
ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDAKİ KADIN SANATÇI: LEYLA GAMSIZ
FEMALE ARTIST IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING ART: LEYLA GAMSIZ

SAYFA 167

(20)

Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT; Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT
SLOW FOOD ve CİTTASLOW KAVRAMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ
SLOW FOOD and CİTTASLOW CONCEPTS IMPORTANCE FOR SUSTAINABLE
DEVELOPMENT

SAYFA 175

(21)

Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT; Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT
MUĞLA SUSAMI ve TÜRK MUTFAĞINDA KULLANIMI
MUĞLA SESAME and ITS USE IN TURKISH CUISINE

SAYFA 182

(22)

Ahmet AKAR
DEMOKRASİ SORUNU
DEMOCRACY PROBLEM

SAYFA 188

(23)

Ayhan DÖNMEZ
TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER
ÇERÇEVESİNDE IGNAC KÚNOS TARAFINDAN DERLENEN TÜRK
MASALLARININ İNCELENMESİ
EXAMINATION OF TURKISH FAIRY TALES COMPILED BY IGNAC KÚNOS
WITHIN THE FRAMEWORK OF ROOT VALUES IN THE TURKISH COURSE
TEACHING PROGRAM

SAYFA 205

(24)

Dr. Elif YEŞİLTEPE TURŞUCU

**BİRİNCİ MEŞRUTİYET MECLİS-İ MEBUSANINDA SANSÜR VE MATBUAT
TARTIŞMALARI**

***PRESS FREEDOM DEBATES IN THE 1ST CONSTITUTIONAL MONARCHY
PARLIAMENT***

SAYFA 212

(25)

Uzman Öğrt. Birsen KAYA VURUŞAN

***ÖZEL EĞİTİME GEREKSİNİM DUYAN BİREYLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE
AİLELERİN KATILIMI***

***PARTICIPATION OF FAMILIES IN THE EDUCATION PROCESS OF INDIVIDUALS
IN NEED OF SPECIAL EDUCATION***

SAYFA 221

(26)

Fatma GÖKNAR; Kübra ÖZARPACI; Tanju YAĞMUR

***SCHOOL ADMINISTRATORS' COMMUNICATION WITH PARENTS IN THE
CONTEXT OF INSTRUCTIONAL LEADERSHIP BEHAVIORS***

***OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETİM LİDERLİĞİ DAVRANIŞLARI
BAĞLAMINDA VELİ İLETİŞİMİ***

SAYFA 230

(27)

Tolga ALACA ; Murat DUMAN ; Mine ŞENOL

***AN ANALYSIS ON MEDIA LITERACY EDUCATION IN PRIMARY EDUCATION
İLKÖĞRETİMDE MEDYA OKURYAZARLIĞI EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ANALİZ***

SAYFA 233

(28)

Maya QULİYEVA

***KÜRESELLEŞMENİN ÜLKE EKONOMISİNDEKİ ROLÜ: AZERBAIJAN
ÖRNEĞİ***

***THE ROLE OF GLOBALIZATION IN THE COUNTRY'S ECONOMY: THE CASE OF
AZERBAIJAN***

SAYFA 237

(29)

Mehmet TURAN

***EL-HAKİM ET-TİRMİZÎ'YE (ö. 320/932) GÖRE BİR RİVÂYET SIFATI OLARAK
MANA İLE RİVÂYET***

***NARRATING WITH MEAN AS AN ADJECTIVE OF NARRATING ACCORDING TO
AL-HAKİM ET-TİRMİZÎ (d. 320/932)***

SAYFA 243

(30)

Naci EDİ

SOĞUK DOĞANIN, HEYKEL SANATINA VERDİĞİ ESTETİK BÜYÜ, KAR ve BUZ

***THE AESTHETIC MAGIC GIVEN BY COLD NATURE TO THE ART OF
SCULPTURE; SNOW and ICE
SAYFA 252***

(31)

**Азет БАГИРОВА; Наргизханым БАХЫШОВА; Гадир БАГИРОВ
АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА
В РЕСПУБЛИКЕ АЗЕРБАЙДЖАН
AZERBAYCAN CUMHURİYETİ'NDE SAĞLIK TURİZMİNİN MEVCUT
DURUMUNUN ANALİZİ
ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF HEALTH TOURISM IN THE REPUBLIC
OF AZERBAIJAN**

SAYFA 260

(32)

**Reşat CENGİZ
ÖĞRENCİ DEVAMSIZLIK DURUMLARI
STUDENT ABSENTEEISM SITUATIONS**

SAYFA 266

(33)

**Rufana MİKAYILLI; Fidan İSAZADE; Royal RZAYEV
RELATIONSHIP BETWEEN ENERGY REVENUES AND DEFENCE
EXPENDITURES: IN THE CASE OF RUSSIA
ENERJİ GELİRLERİ İLE SAVUNMA HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ:
RUSYA ÖRNEĞİNDE**

SAYFA 279

(34)

**Suat ACIERİK
ÜNİVERSİTE GENÇLERİNİN İÇSEL MANEVİYAT VE YAŞAM DOYUMU
İLİŞKİSİ**

***THE RELATIONSHIP BETWEEN UNIVERSITY YOUTH'S INTERNAL
SPIRITUALITY AND LIFE SATISFACTION***

SAYFA 285

(35)

**Yaşar Burçin ONUR
KÖY TİPİ MÜŞTEREK ÜRETİM MODELİ SUNUMU
VILLAGE TYPE JOINT PRODUCTION MODEL PRESENTATION**

SAYFA 293

(36)

**Fırat BAYKARA; Mehmet TOLAN; Mustafa KARACA; Mahmut BAKIR
İLKOKUL-ORTAOKUL BİRLİKTE YÖNETİLEN OKULLARDA GÖREV YAPAN
YÖNETİCİLERİN YAŞADIKLARI DURUM**

***THE SITUATION EXPERIENCED BY ADMINISTRATORS WORKING IN PRIMARY
and SECONDARY SCHOOLS MANAGED TOGETHER***
SAYFA 306

(37)

Ramazan BOZ; Diyar ALTUN; Orhan BABAYİĞİT
OKUL YÖNETİCİLERİNİN OKULDA ÇALIŞMA SÜRELERİNİN ONLARIN
PERFORMANSLARINA ETKİSİ
THE EFFECT OF SCHOOL ADMINISTRATORS' WORKING TIME IN SCHOOL ON
THEIR PERFORMANCE
SAYFA 316

(38)

Zeynel KARAKAYA; Emrullah ÇELİK; Tarık KILIÇ
GENÇ ve KIDEMİ DÜŞÜK OKUL YÖNETİCİLERİNİN FARKLI KIDEME SAHİP
ÖĞRETMENLERLE YAŞADIKLARI SORUNLAR
PROBLEMS OF YOUNG and LOW-SENIORITY SCHOOL ADMINISTRATORS WITH
TEACHERS OF DIFFERENT SENIORITY
SAYFA 324

(39)

İsmail BUĞDAYCIGİL; Cengiz ERGÜL; Onur ENTERİLİ; Selami ARSLAN
ERKEN ÇOCUKLUKTA MÜZİĞİN ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF MUSIC AT AN EARLY CHILDHOOD
SAYFA 331

(40)

İsmail BUĞDAYCIGİL; Hüseyin ERARSLAN; Mehmet EKİNCİ; Mehmet AÇIK;
Yusuf ARSLAN; İsmail TEKER
KANIT TEMELLİ ÖĞRETİM YÖNTEMİNE ÖĞRETMENLERİN BAKIŞLARI
TEACHERS' PERSPECTIVES ON EVIDENCE-BASED TEACHING METHOD
SAYFA 338

(41)

Güllü ÇAVUŞ; Halit ÇAVUŞ; Hüseyin GÜL; Serkan KARAKUŞ
DYS (DÖKÜMAN YÖNETİM SİSTEMİ) KULLANIMINA YÖNELİK OKUL
YÖNETİCİLERİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF SCHOOL ADMINISTRATORS' OPINIONS ON THE USE OF
DYS (DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEM)
SAYFA 345

(42)

Ahmet KARAÇALI, Ahmet TEPE, Osman ALMAZ, Hüseyin TUNCER
DİJİTAL EĞİTİM PLATFORMLARI KULLANIMI VE GEREKLİLİĞİ
THE USE AND NECESSITY OF DIGITAL EDUCATION PLATFORMS
SAYFA 352

(43)

**İsmail BUĞDAYCIGİL, Mehmet KAYA, Nezahat KAYA, Halil YÜCEL
EĞİTİM YÖNETİMİ ve ÖĞRENCİ BAŞARISI EN İYİ UYGULAMALARIN
İNCELENMESİ**

***REVIEW OF EDUCATIONAL MANAGEMENT and STUDENT SUCCESS BEST
PRACTICES
SAYFA 360***

(44)

**Osman UZUN, Selahattin MERİÇ, Mehmet TEPE, Ahmet KAYA, Mehmet ÇOBAN
DİJİTAL EĞİTİM PLATFORMLARININ EĞİTİM YÖNETİMİNE ETKİSİNE DAİR
OKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ**

***OPINIONS OF SCHOOL MANAGERS ON THE EFFECT OF DIGITAL
EDUCATIONAL PLATFORMS ON EDUCATIONAL MANAGEMENT
SAYFA 368***

(45)

**Nazmi ŞENKUL; Sadullah GENÇ; Vedat GÖKCEK; Zeynel TİTİZ
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE İNSAN HAKLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR
KALKINMA**

***HUMAN RIGHTS and SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOCIAL STUDIES
EDUCATION
SAYFA 375***

(46)

**Gülşah KILIÇ; Sevgi KILINÇ; Gökhan YILDIRIM; Mesut GÜLMEZ; Murat
DEMİRALP**

***OKUL YÖNETİCİLERİNİN DENETİM ROLLERİ
SUPERVISORY ROLES OF SCHOOL ADMINISTRATORS
SAYFA 379***

(47)

**Atakan KALKAN; Seyhan KARAKAN; Murat ARSLAN; İlyas ERYATAN; Mehmet
ŞUA**

***ÖĞRETMENLERİN SINAV HAZIRLARKEN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR
PROBLEMS FACED BY TEACHERS WHILE PREPARING EXAMS
SAYFA 386***

(48)

**İsmail TEKER, Yusuf ARSLAN, Mehmet AÇIK, Nevzat YİĞİT
OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKA ve LİDERLİK ETKİLEŞİMİ
INTERACTION BETWEEN SCHOOL ADMINISTRATORS' EMOTIONAL
INTELLIGENCE and LEADERSHIP**

SAYFA 394

(49)

Fuad AGHAMAMMADLI; Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR

**BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNİN KÜRESEL
REKABETÇİLİK DURUMUNUN WASPAS YÖNTEMİYLE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

***EVALUATION OF THE GLOBAL COMPETITIVENESS OF COMMONWEALTH OF
INDEPENDENT STATES' COUNTRIES WITH THE WASPAS METHOD***
SAYFA 401

(50)

Esmira İSMAYILOVA

**MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN HƏYAT vƏ FƏALİYYƏTİNİN
ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ AVTOBİOQRAFİK ƏSƏRLƏRİNİN ROLU**

***THE ROLE OF AUTOBIOGRAPHICAL WORKS IN STUDYING OF THE LIFE and
ACTIVITIES OF MUHAMMEDHUSEYN SHAHRIYAR***

SAYFA 410

(51)

Serap TAŞDEMİR BOZBEK; Prof. Dr. Damla BULUT

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MÜZİK YAŞANTISINA YÖNELİK TUTUMLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

***AN EXAMINATION ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS' ATTITUDES TOWARD
MUSICAL LIFE***

SAYFA 416

(52)

Prof. Dr. Hasan Latif

**PERFORMANS DEĞERLENDİRMELERİ: TARİHSEL ve ELEŞTİREL
PERSPEKTİF**

PERFORMANCE APPRAISALS: HISTORICAL and CRITICAL PERSPECTIVE

SAYFA 420

(53)

Naiba SHAMSHIYEVA; Aida QULIYEVA

**TOPLUMSAL VİZYONLAR BAĞLAMINDA ASKERİ YÖNETİM KÜLTÜRÜ:
MODERN ORDU KURUCULUĞUNDA ROLÜ**

***MILITARY MANAGEMENT CULTURE IN THE CONTEXT OF SOCIAL VISIONS:
ITS ROLE IN MODERN ARMY BUILDING***

SAYFA 424

(1)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN¹, Öğr. Gör. Orkun KONAK²
ÖZEL ASKERİ ŞİRKETLER ve ÖZEL GÜVENLİK ŞİRKETLERİ
THE PRIVATE MILITARY COMPANIES and PRIVATE SECURITY COMPANIES

ÖZ

Bu çalışmada, özel güvenlik ve özel askeri güvenlik şirketlerinin küreselleşme ve değişen güvenlik ortamıyla birlikte artan rolü ve bunun uluslararası hukuk ve etik açısından yarattığı sorunları ele alınmaktadır. Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik şirketlerinin tanımlarını, nedenlerini, avantajlarını ve dezavantajlarını açıklamakta ve bu şirketlerin faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek için uluslararası ve ulusal düzeyde çeşitli girişimlerden bahsetmektedir. Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik şirketlerinin kullanımının devletlerin güvenlik kapasitesini artırabileceği gibi, insan hakları ihlalleri, hesap verilebilirlik eksikliği, devlet otoritesinin zayıflaması, silahlı çatışmaların uzaması veya alevlenmesi gibi etik sorunlara da yol açabileceğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel Güvenlik, Özel askerlik, hukuk.

JEL Kodu: H56.

ABSTRACT

In this study, the increasing role of private security and private military security companies with globalization and the changing security environment and the problems this creates in terms of international law and ethics are discussed. The definitions, reasons, advantages and disadvantages of private security and private military security companies are explained, and various initiatives at international and national levels to regulate and supervise the activities of these companies are mentioned. He emphasizes that while the use of private security and private military security companies can increase the security capacity of states, it can also lead to ethical problems such as human rights violations, lack of accountability, weakening of state authority, and prolongation or intensification of armed conflicts.

Keywords: Private Security, Private Military, Law.

JEL Code: H56.

¹ Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, guckun@gmail.com; gazi.uckun@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0169-5401

² Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, orkun.konak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3277-5797

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile eş zamanlı olarak hızlanan teknolojik bilişim devrimi ile dünya küçülmeye başlamış ve insanların mobilizasyonu artmıştır. Küreselleşme ile değişen dünya düzeninde ulus devletlerin tehdit algısı ve güvenlik olgusu da farklılaşmaya başlamıştır. Terörün küreselleşmesi ve özellikle dünyanın farklı bölgelerinde yaşanan kaos ve düzensizlik devletler için çeşitli güvenlik uygulamalarının başlamasına neden olmuştur. Bununla birlikte ulusal güvenlik açısından sınır ötesi müdahalelerde bulunulması gündeme geldiğinde ise ulusal orduların yerine farklı enstrümanların kullanılması gündeme gelmiştir. Özel Güvenlik şirketleri (ÖGŞ) ve Özel Askeri Güvenlik Şirketleri (ÖAGŞ) özellikle gelişmiş ülkeler tarafından bu amaçlar için kullanılan organizasyonlardır. Sadece devletler açısından kullanılan organizasyonlar olarak düşünülmemelidir. Özellikle uluslararası şirketler güvenlik açısından riskli gördükleri ülkelerde ya da bölgelerde özel güvenlik şirketlerinden ya da özel askeri güvenlik şirketlerinden yararlanmaktadırlar.

Özel Güvenlik Şirketleri ile Özel Askeri Güvenlik Şirketleri Farkı

Özel güvenlik, genellikle koruma, gözetim, alarm, danışmanlık gibi hizmetler sunan ve silahlı veya silahsız olabilen sivil güvenlik personelini ifade eder. Özel askeri güvenlik ise, devletlerin veya diğer aktörlerin silahlı çatışmalarda veya barış operasyonlarında askeri nitelikli hizmetler sağlamak için kiraladığı özel şirketler veya bireylerdir. (Nebolsina, 2019) Özel güvenlik, özel askeri güvenlikten daha yaygın ve düzenli bir şekilde kullanılır, ancak ikisi arasında net bir ayırım yapmak her zaman kolay değildir. Bazı özel güvenlik şirketleri, özel askeri güvenlik şirketlerine benzer hizmetler sunabilir veya özel askeri güvenlik şirketleri, özel güvenlik şirketlerine bağlı olabilir (insiderrelease 2023). Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik arasındaki temel fark, hizmet verdikleri ortamın ve faaliyetlerinin doğasıdır. Özel güvenlik, genellikle barışçıl ve yasal bir ortamda, özel veya kamusal mülkleri, kişileri veya bilgileri korumakla ilgilidir. Özel askeri güvenlik ise, genellikle silahlı çatışma veya kriz bölgelerinde, askeri operasyonlara, eğitime, istihbarata veya lojistiğe katkıda bulunur. Özel Askeri Güvenlik çalışanlarının sayısı son yıllarda hızla artmış, ancak bunun Uluslararası İnsancıl Hukuk için ne anlama geldiği yeterince değerlendirilmemiştir. Hem Özel Askeri Güvenlikleri kullanan devletler hem de çatışma bölgelerinde çalışan ÖAG çalışanları için bu önemlidir. (Nerves, 2009,171)

Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik kullanımının nedenleri arasında, devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılayamaması, maliyet etkinliği, esneklik, uzmanlık, gizlilik ve siyasi sorumluluktan kaçınma sayılabilir. Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik kullanımının avantajları arasında, devletlerin ve diğer aktörlerin güvenlik kapasitesini artırması, güvenlik sektörü reformuna katkı sağlaması, silahlı çatışmaların önlenmesi veya çözülmesine yardımcı olması sayılabilir. Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik kullanımının dezavantajları arasında, insan hakları ihlalleri, hesap verilebilirlik eksikliği, yasal boşluklar, devlet otoritesinin zayıflaması, silahlı çatışmaların uzaması veya alevlenmesi sayılabilir.

Özel Güvenlik Şirketleri (ÖGŞ)Ve/Veya Özel Askeri Şirketler (ÖAŞ) tarafından sağlanan hizmetler:

Etkinlik	ÖAŞ veya ÖGŞ
1 Saldırı muharebe operasyonları (tetikleyicileri çekme)	ÖAŞ
2 İstikrarsız eyaletlerde özel müşterilere silahlı güvenlik hizmetleri	ÖGŞ
3 İstikrarsız eyaletlerde kamu veya uluslararası müşterilere silahlı güvenlik hizmetleri	ÖAŞ
4 İnsani koruma, operasyonlar ve destek	ÖAŞ / ÖGŞ
5 Askeri gözetim, stratejik tavsiye ve istihbarat	ÖAŞ
6 Mayın Temizleme	ÖAŞ
7 Askeri ve polis eğitimi	ÖAŞ / ÖGŞ
8 Askeri operasyonlar için lojistik ve tedarik	ÖAŞ
9 Rehine durumu tavsiyesi ve / veya kurtarma operasyonları	ÖAŞ / ÖGŞ

Kaynak: Doug Brooks (2000) Messiahs or mercenaries? The future of international private military services, International Peacekeeping, 7:4, 129-144, DOI: 10.1080/13533310008413867

Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik kullanımı, uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası ceza hukuku ve uluslararası silah kontrolü hukuku gibi çeşitli hukuk dallarıyla ilişkilidir. Özel güvenlik ve özel askeri güvenlik kullanımı, ayrıca, devletin güvenlik sorumluluğu, silahlı çatışmaya katılımın meşruiyeti, savaşın ticarileştirilmesi, silahlanma yarışı, barışın sürdürülebilirliği gibi etik sorunları da gündeme getirir. Bu bağlamda, özel güvenlik ve özel askeri güvenliğinin uluslararası hukuk ve etik normlara uygun olması için, etkin bir düzenleme, denetleme, hesap verilebilirlik ve şeffaflık mekanizmalarının oluşturulması gerektiği savunulabilir.

Hukuki Durum

Özel güvenlik, genellikle koruma, gözetim, alarm, danışmanlık gibi hizmetler sunan ve silahlı veya silahsız olabilen sivil güvenlik personelini ifade eder. Özel güvenlik, devletin güvenlik hizmetlerini tamamlayan veya yerine geçen bir rol oynayabilir. Özel güvenlik hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösterebilir. Özel güvenlik, genellikle özel sektör tarafından finanse edilir ve yönetilir, ancak devletler de özel güvenlik şirketlerinden hizmet alabilir. Özel güvenlik, uluslararası hukukta paralı asker olarak tanımlanmaz, ancak uluslararası insan hakları hukuku ve uluslararası insancıl hukuk gibi çeşitli hukuk dallarına tabidir. (Percy, 2007) Özel askeri güvenlik ise, devletlerin veya diğer aktörlerin silahlı çatışmalarda veya barış operasyonlarında askeri nitelikli hizmetler sağlamak için kiraladığı özel şirketler veya bireylerdir. Özel askeri güvenlik, devletin askeri hizmetlerini tamamlayan veya yerine geçen bir rol oynayabilir. Özel askeri güvenlik, genellikle uluslararası düzeyde faaliyet gösterir, ancak ulusal düzeyde de faaliyet gösterebilir. Özel askeri güvenlik hem özel sektör hem de devletler tarafından finanse edilir ve yönetilir, ancak devletler özel askeri güvenlik şirketlerine daha fazla denetim ve sorumluluk yükler. Fakat ÖAŞ'lerin sorumluluğuna ilişkin endişeyi yansıtan iki nokta vardır: hesap verebilirlik ve uluslararası hukuki öznellik. Hesap verebilirlik açısından, bu ÖAŞ'lerin davranışlarına yanıt vermeye zorlayan herhangi bir uzmanlaşmış kurum veya özel düzenleme bulunmamaktadır. Bu şirketlerin davranışlarını sınırlamayı amaçlayan uluslararası hukuk araçları esnek hukuk kaynaklarının bir parçasıdır, dolayısıyla bunların bağlayıcı niteliği mevcut değildir. (Sanchez, 2019)

Özel askeri güvenlik, uluslararası hukukta paralı asker olarak tanımlanabilir, ancak paralı askerlerden farklı olarak, devletlerin veya diğer aktörlerin rızasıyla hareket eder ve uluslararası insan hakları hukuku, uluslararası insancıl hukuk, uluslararası ceza hukuku ve uluslararası silah kontrolü hukuku gibi çeşitli hukuk dallarına tabidir. Özel Askeri Güvenliklerin rol aldığı çoğu çatışma asimetrik, yani çok farklı askeri kapasitelere sahip taraflar arasında gerçekleşiyor. Bu da Özel Askeri Güvenliklerin savaş kuralları içinde ne yapabileceğini belirlemenin zorlaştığı anlamına geliyor. (Nerves, 2009,172) Asimetrik çatışmalar veya 'düzensiz' savaşlar, farklı devletlerin ve devlet dışı aktörlerin yeteneklerindeki asimetriler nedeniyle istisna olmaktan ziyade norm haline geliyor. Asimetrik çatışmalarda başarının anahtarlarından biri, isyancı grup(lar)a karşı sivil halkın güvenini, desteğini ve işbirliğini kazanmaktır. (Nerves, 2009,181)

Türkiye'de Özel Güvenlik ve Özel Askeri Güvenlik

Türkiye'de Özel Güvenlik sektörü 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun ile düzenlenmiştir. Bu kanuna göre, özel güvenlik şirketleri, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından (İç İşleri Bakanlığı) verilen izinle kurulabilir ve faaliyet gösterebilir. Özel güvenlik şirketleri, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları, tüzel kişiler ve gerçek kişilerin güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak için hizmet sunabilirler. Yabancı şirketlerin yine faaliyet izni mütakabiliyet esasına göre değerlendirilir. Özel güvenlik şirketleri, yasal düzenlemelere uygun olarak hareket etmek zorundadırlar ve özel güvenlik görevlileri de yasal olarak belirlenmiş hak ve sorumluklara sahiptirler. Özel güvenlik uygulamaları kamusal düzene yönelik ve genel kolluğu tamamlayıcı bir unsur olarak tanımlanmıştır. Görev alanı ve süresi ile sınırlandırılmış yetkileri mevcuttur. Bina, tesis, ulaşım, gibi konularda Türkiye'deki şirketler faaliyet göstermektedir ve yasal düzenlemeler bu doğrultuda yapılmıştır. Bununla birlikte Özel Askeri Güvenlik Şirketlerine ilişkin yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Uluslararası Savunma ve Danışmanlık Şirketi (SADAT) askeri danışmanlık hizmeti vermektedir.

SADAT' da ÖAŞ. Statüsünde bir kuruluş değildir. Ama özel askeri şirketlerin oluşturulmasına yönelik talep mevcuttur. (<https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/Turkiye-nin-ozel-askeri-sirketlere-ihiyaci-var>) Bir diğer açıdan baktığımızda emekli kamu kolluk olarak polis ve jandarmanın özel güvenlik olarak çalışması uzun vadede değişiklik için bir yaklaşım oluşturabilir.

SONUÇ

Devlet kontrolleri ve uluslararası hukukun gücü açısından bakılınca Özel Askeri Şirketlerin faaliyetleri ve uygulamaları konularında ciddi boşluk vardır. Fakat özellikle Afrika kıtasındaki ve Ortadoğu'daki devlet yapılarında var olan düzensizlik ve kaos özellikle eski sömürgeci ülkeler için yeni müdahale yöntemi olarak kullanılmaktadır. Yerel güçlerce desteklenen silahlı özel askerler düzen koyucu ve koruyucu olarak da gözükmemektedir. Fakat görev yapılan bölgelerde sivil halka verilen zarar genellikle kaosu artırıcı unsur olarak görülmelerine de sebep olmaktadır. Özel askeri güvenlik şirketlerinin kullanımının devletlerin güvenlik kapasitesini artırabileceği gibi, insan hakları ihlalleri, hesap verilebilirlik eksikliği, devlet otoritesinin zayıflaması, silahlı çatışmaların uzaması veya alevlenmesi gibi etik sorunlara da yol açabilir. Öncelikle sivil kayıpları azaltmak için sonrasında da özel askeri şirketlerin nitelik, görev ve yetkilerinin tanımlanması adına uluslararası bir hukuki düzenlemenin yapılması elzemdir. Türk Özel Güvenlik Sektörü mevcut hukuk sistemi içerisinde , yasa ve yönetmeliklere bağlı olarak hizmet veren ve kamunun sıkı denetimi altında olan bir sektördür.İleride gerekli yasal düzenlemeler yapılır ve ihtiyaç olursa Türkiye'de de Özel Askeri Şirketler kurulabilir ve uluslararası arenada yerlerini alabilir.

KAYNAKÇA

- 1.Brooks, D. (2000) Messiahs or mercenaries? The future of international private military services, *International Peacekeeping*, 7:4, 129-144, DOI: 10.1080/13533310008413867
2. Nebolsina, M.A. (2019). Private Military and Security Companies. *Russia in Global Affairs*. 76-106, DOI:10.31278/1810-6374-2019-17-2-76-106
3. Nerves R. de;(2009), Private Security Companies and the Laws of War, *Security Dialogue* vol. 40, no. 2, April 2009, 169- 190 DOI: 10.1177/0967010609103076
4. Percy, S. (2007). Mercenaries: Strong norm, weak law. *International Organization*, 61, 367-397. <https://doi.org/10.1017/S0020818307070130>
5. Sánchez, M.I. Urueña (2019), Private Military and Security Companies: The End of State Responsibility? September 2019, *Mediterranean Journal of Social Sciences* Vol.10 No (5):72-77
6. [https://insiderrelease.com/private-security-military-comparison/Private Security And The Military - A Comparison](https://insiderrelease.com/private-security-military-comparison/Private%20Security%20And%20The%20Military%20-%20A%20Comparison)
- 7.<https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/Turkiye-nin-ozel-askeri-sirketlere-ihiyaci-var>

(2)

Prof. Dr. Osman ELMALI* ; Arş. Gör. Ahmet BİNGÖL*

İSKOÇ AYDINLANMA FİLOZOFU ADAM FERGUSON'A GÖRE İLERLEME DÜŞÜNCEŚİ³
THE IDEA OF PROGRESS ACCORDING TO SCOTTISH ENLIGHTENMENT PHILOSOPHER
ADAM FERGUSON

ÖZ

İnsanın ortaya çıktığı günden bugüne kadarki gelişim süreci, bilimin ve felsefenin merak konusu olmuştur. Reform, Rönesans, Aydınlanma ve sonrasında modernleşme süreciyle birlikte insanlığın serüveni daha da önem kazanmış ve bilim adamlarının ve filozofların üzerinde kafa yordığı bir problem haline gelmiştir. İşte tam bu noktada ilerleme düşüncesi modern Batı düşüncesinin ileri sürdüğü önemli bir tez olmuştur. İlerleme kavramı felsefe tarihinin ve özellikle de tarih felsefesinin temel kavramlarından biri haline gelmiştir. İlerleme, medeniyetlerin, toplumların ve insanların sürekli olarak geleceğe yönelik bir gelişim değişim ve iyileşmesi olarak düşünülmüş ve ileri sürülmüştür. Felsefe tarihinin önemli bir dönemini temsil eden Aydınlanma sürecinde de ilerleme konusuna önem verilmiştir. Aydınlanma süreçlerinden biri olan İskoç Aydınlanması ve önemli bir temsilcisi olan Adam Ferguson da ilerleme sürecini ele almış ve içinde bulunduğu toplumun dinamikleriyle bu kavramı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmıştır. Bu çalışma, Adam Ferguson'un ilerleme düşüncesini felsefi bir bakış açısıyla ahlakla ve siyasetle ilişkisi bağlamında incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe tarihi, Aydınlanma Felsefesi, İskoç Felsefesi, İlerleme, Adam Ferguson.

ABSTRACT

The development process of human beings from the day they emerged until today has been a subject of curiosity for science and philosophy. With the Reformation, the Renaissance, the Enlightenment and the modernization process, the adventure of humanity has gained more importance and has become a problem that scientists and philosophers have been pondering on. At this point, the idea of progress has been an important thesis put forward by modern Western thought. The concept of progress has become one of the fundamental concepts in the history of philosophy and especially in the philosophy of history. Progress has been conceived and put forward as a continuous development, change and improvement of civilizations, societies and people towards the future. During the Enlightenment, which represents an important period in the history of philosophy, the subject of progress was also given importance. The Scottish Enlightenment, one of the Enlightenment processes, and Adam Ferguson, an important representative of it, also dealt with the process of progress and tried to understand and make sense of this concept with the dynamics of the society in which he lived. This study aims to analyze Adam Ferguson's idea of progress from a philosophical perspective in the context of its relationship with morality and politics.

Keywords: History of philosophy, Enlightenment Philosophy, Scottish Philosophy, Progress, Adam Ferguson.

³ Bu çalışma Prof. Dr. Osman ELMALI danışmanlığında hazırladığım “Adam Ferguson’un Düşüncesinde Siyaset ve Ahlak” (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2023) adlı Doktora tezimin “Adam Ferguson’un Siyaset Düşüncesi” başlıklı bölümünden türetilmiştir.

* Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, oelmali@atauni.edu.tr., ORCID: 0000-0001-8850-223X

* Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, abingol@agri.edu.tr., ORCID: 0000-0003-4627-3015.

GİRİŞ

On dokuzuncu yüzyılda ilk kez kullanılmaya başlanan “ilerleme” kavramıyla ifade edilen durumun kökeni Yeniçağ ve Aydınlanmaya kadar gitmektedir (Kahraman 2016: 1519). On sekizinci yüzyılın sonlarına gelindiğinde aydınlanmanın benimsendiği yerler olan Avrupa ve Amerika’da ilerleme kavramı genel olarak kabul edilmiştir ve umumi bir görüş haline gelmiştir. Esasen aydınlanma sürecindeki ilerleme, hoşgörüyü yaymayı, dinsel bağınazlığın gücünü zayıflatmayı, insan örgütlenmesini, düzenini ve genel sağlığı iyileştirmeyi ve bu konularda ampirik olarak insanlarda farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır (Israel 2020: 18). İlerleme, toplumsal, bilimsel ve fıkırsel manada çeşitli alanlarda söz edilen ve “akıl” ile ilişkilendirilen bir olgudur. Kelime anlamı; aklın ve bilimsel bilginin sosyolojik olarak yansımaları ifade etmektedir. Anlam olarak endüstrileşme ile birlikte maddi anlamda toplumun müreffeh hale gelmesini sağlayacak ve insanın hayat standartlarını iyileştirecek bir durum şeklinde de dile getirilmiştir (Kahraman 2016: 1520).

Aydınlanma felsefesinin en temel niteliği değişimdir. Değişimin ontolojik olarak sürekli ileri doğru olduğu anlayışı ile modern felsefe kuramlarında ilerlemeci bir çözümleme çabası ortaya konulmuştur. Tarih bilimi açısından da bu ilerlemeci anlayış hâkim konumdadır (Uyanık 2006: 44). İlerleme tarih metafiziğinin en önemli kavramlarından birisidir. Tarihsel süreci, köken, kanun ve amaç açısından yorumlamak ilerlemeyi meydana getirir (Bıçak 2014: 66). Aydınlanma düşünürleri bilim ve teknolojiadaki ilerlemenin yanı sıra tarihte de bir ilerleme olduğunu iddia ettiler. Onlara göre, insanlık tarihi düzgün doğrusal olarak daha iyiye doğru yani yoksulluktan zenginliğe; basitten karmaşıklığa; doğaya bağımlılıktan özgürlüğe, kısaca her alanda olumluya doğru gitmektedir (Çüçen 2006: 31). Hume’a göre de insan ancak ilerleme sayesinde Tanrı’ya ulaşacaktır ve insanın bu ilerleyişi doğal bir süreçtir. Bu ilerleme zihinsel bir süreç olup bu süreci hiçbir şey sekteye uğratamaz (Hume 2004: 39).

Ferguson’a Göre İlerleme Düşüncesi

Ferguson’a göre mükemmellik sonsuz aklın dışında herhangi bir yerde bulunmaz, ancak ilerleme Tanrı’nın tüm akıllı yarattıklarına bir hediyesidir ve insanoğlunun en alt tabakasındakinin bile yetkinliği dâhilindedir (Ferguson 1972b: 403). Ferguson ilerlemenin uygarlığın bir ölçüsü olduğunu savunmuştur; insanoğlu avantajlar elde etmek için sakıncaları ortadan kaldırmayı amaçlamıştır, bu da mevcut gelişme aşamasında bir iyileşmeye yol açacak ve medeni kanunların ve siyasi kurumların kurulması gibi planlanamayan sonuçlara ulaşacaktır (Pietrzyk-Reeves 2008: 69). O, ilerlemeye insanın doğası ve ahlaki bakımdan yaklaşır ve o ahlaki ilerlememizi bir süreç olarak görür. Yoksa o bir hedef değildir. Dünyada var olan düzenin kaynağı eşyanın hedeflerine ulaşma gayretidir. Tanrı’nın her şeyin nedeni ve mükemmel oluşu sebebiyle, insanlar Tanrı’ya yakınlaşmaya çalışır (Hill 2006: 205).

Ferguson’a göre doğada ilerici ve durağan olmak arasında herkesin bileceği bir ayrım vardır. Ona göre durağan olmak demek, bir öznenin, herhangi bir dış nedenin etkisiyle bile olsa sabit olması değildir. Onun durağan olması için kendi doğasında herhangi bir değişim ilkesine sahip olmaması yeterlidir. İlerici olmak ise aksine bir dış nedenin üretebileceği herhangi bir çeşitlilik ya da değişimden değil, öznenin kendi içindeki bir ilerleme ilkesinden kaynaklanan bir durumdan diğerine geçişlerden oluşur. Taş ocağından çıkarılan bir taş bir işçinin elinde şekil alır ancak kendi kendine form alamaz, olduğu gibi kalır. Ancak bir fide halindeki bitki kendi kendine kök salıp büyüyebilir (Ferguson 1972a: 190).

Doğa, insan ve toplumun ilerleyen doğaları, ilerleme ya da gerileme dönemlerine tabidir. Ancak varlıklarının hiçbir döneminde durağan değildirler. Böylece, maddi dünyada, ilerlemeci olarak örgütlenmiş özneler, ilerlemeyi bıraktıklarında, birinden diğerine geçtikleri anda, her ne kadar fark edilmese de, gerilemeye başlarlar. Bitkisel ve hayvansal yaşamın başarısı ya da başarısızlığı bundan ibarettir. İlerleme esnasında, ortaya çıkan ürün birikir ve her dönemde ilerlemelerinin sonuna yaklaşan bir biçim ortaya çıkar. Yaşam ilkesinin kendisi, doğanın işlevlerini yerine getirmek ve değiştirmek için güç ya da yetenek kazanır. Gerileme dönemlerinde ise solmakta, küçülmekte, canlılıklarını ve güçlerini yitirmektedirler (Ferguson 1972a: 190). İlerleme olumlu ve iyi şeylerin yaşandığı, gerileme ise olumsuz ve kötü şeylerin yaşandığı bir süreçtir. Ama her ikisi de tabii bir durumdur.

Durağan öznel, kendisini oluşturan parçaların ve sakin niteliklerin niceliği ile tanımlanırken, ilerlemeci öznel varoluşun bir formundan diğerine geçerken attığı adımların ve doğaları gereği hareketlerinin yönlendiği sona erme ya da yaklaşma ile karakterize edilir. Zekâ, yüksek seviyede bir ilerleme ilkesidir. Karşılaştırmalı ilerleme ya da gerilemenin en uç noktalarına hitap eder. Gözlem ve bilginin, sanatların uygulanmasındaki beceri ve alışkanlığın; iyi ve kötüyü ayırt etme yeteneğinin; kararlı amaç veya gücün sürekli olarak artmasıyla ilerler. Hafıza, sezgi, şefkat ve kararlılık kusurları nedeniyle zayıflar (Ferguson 1972a: 191).

Ona göre yaratılmış varoluş ölçeğinde en yüksek rütbe, eğer varsa, mükemmelliğe doğru büyümeye yazgılı olan ve sonu gelmeden büyüeyebilen doğaya aittir. Doğanın iyiliği ilerleme, kötülüğü ise gerilemedir (Ferguson 1972a: 191). Ferguson, Hobbes'un ortaya koyduğu doğa anlayışını eleştirmiştir. Hobbes, insanların başlangıçta savaş halinde olduklarını ve dostluğa ya da barışa yatkın olmadıklarını; üyeleri için tamamen doğal olmayan toplumun zorla kurulup korunması gerektiğini iddia etmiştir veyahut en azından bunun, doğa durumunun bir savaş durumu olduğu yönündeki genel varsayımından kaynaklandığını düşünmüştür. Ancak bu düşüncesi yanlıştır. Savaşın hangi durumda doğa durumu olduğu önemlidir. İnsanların geçmişine yönelik çok az bilgiye sahip olduğu için savaşın en eski bir durum olduğu iddiası kanıtsızdır. Zira ilkel toplumlara bakıldığı zaman onları hem savaşırken hem de barışık halde görebiliriz. Onları sadece savaş durumunda değerlendirmek gerçeğe uygun bir durum değildir (Ferguson 1972a: 197). Hobbes'un dışındaki filozofları da eleştirir. Aynı şekilde onlar da insanın ilk tasvirini, vahşet içinde ve akli bilinci olmayan ve türünden habersiz bir durumda olduğu şeklinde yapmışlardır.

İlerleme, dönemlere ayrılabilir. Ancak hiçbir dönemde özne durağan değildir. Akıllı varlıkların ilerlemesi az ya da çok hızlı olabilir. Fakat süreklidir. Varoluşun sürekliliğinde, bilincin ya da algının tekrarında, sürekli bilgi ve düşünce artışları olur. Ya da aksi durumda bozulma ve gerileme olur. İnsanın ilerlemesi embriyo aşamasından başlayıp yetişkinliğine kadar olan dönemin bütün aşamalarını kapsar (Ferguson 1972a: 192). Ferguson'a göre doğanın durumu da aynı şekilde bir ilerleme durumudur. İnsan, geçmişini gözlemlediği zaman bu ilerleme durumunu fark eder. Ancak insan, bulunduğu dünyada geçmişin hatıralarından toplayabildiği ya da geleceğe dair doğa yasalarından sağduyu ile çıkarım yapabildiği sınırların ötesinde kendi başlangıcına ya da sonuna dair kesin işaretler belirleyebileceği hiçbir şey bulamaz (Ferguson 1972a: 193). İnsan ve doğanın ilerlemesi bir bütün olarak düşünülmelidir ve asla meydana gelen olaylar farklı olarak değerlendirilmemelidir. Bütün birbirine bağlıdır ve herhangi bir parça, doğası ve türü hala aynı olsa da ölçü ve derece bakımından değişebilir. Şu örneği verir: Çocuk ve ebeveynler ayrı düşünülebilir; ancak biri olmadan diğeri olamaz (Ferguson 1972a: 195). İnsan ne kadar ilerleme gösterirse göstereceği vardıgı nokta açısından geçmişinden asla sıyrılamaz ve onun nüvesini içinde barındırır. Ancak insanın kökenine ait kazanım ya da ilerlemeleri düşünürken geçmişinden soyutlayarak da düşünebiliriz. Bu soyutlamayı yaparken şuna dikkat etmelidir: Gerçekler karıştırılmamalı ve tarihsel gerçekler gibi de gösterilmemeli (Ferguson 1972a: 196).

Ferguson, insanın toplum ve aklın kazanımları için yaratıldığını iddia eder. Herhangi bir konjonktürde bu avantajlardan mahrum kalırsa, er ya da geç bunlara ulaşmanın yolunu bulacaktır. Eğer bu açılardan kusurlu bir başlangıçtan geldiyse, başlangıçtan itibaren kusurlarını gidermeye gayret gösterir. Zaman içinde bunu gerçekten başarır. Kazandığı her avantajı geliştirmeye devam eder. Kısacası ilerlemek, doğanın ona göre durumudur. Daha iyi ve daha yüksek bir duruma ulaşmak için geçtiği kusur durumuna işaret ederek, ilerleyen bir varlığı küçümsemeyi düşünmek saçma olur. Çünkü bu şekilde geçmek onun doğasının mükemmel oluşuyla alakalıdır (Ferguson 1972a: 199).

İlerlemenin doğasında, gerçekleştirmeye yöneldiği kazanımlardan çok daha kısa bir kökene sahip olmak vardır. İlerleyen bir doğanın mutluluğunu oluşturan şey, kesin bir kazanım ölçüsü değil, kusurdan mükemmelliğe geçiştir. Bunu yaparken kendini geliştirmek için gösterdiği gayreti hırsının kaynağı olarak değil, hedefleri için bir fırsat ve teşvik olarak görmelidir. Akıllı bir varlık olarak insan, yaşamını ve eylemlerini, geliştirebilme bilincine ve algısına, bu durumu daha iyi bir seviyeye kavuşturma yetisine sahiptir. Bunu kendisi için hırsa çevirir. Ancak her insan, bir anlamda, kendini daha iyi hale getirme konusunda samimidir (Ferguson 1972a: 200). İnsanın ilerleme isteğinden hareketle ortaya çıkan hırs duygusu kötü bir

şey değildir. Hırs sahip olduğundan daha iyisini arzulama ve elde ettiği başarının daha ötesine geçme anlamını taşıyan ilerlemenin özel bir ilkesidir (Birdal 2022: 58). İnsanın ilerlemesini sağlayan hırslar, eylemlerimizin ahlaki alt yapısını belirlerken; eylemlerimizin yönünü alışkanlıklarımız belirler (Birdal 2022: 59). Alışkanlıklarımız da aslında ilerlemenin kolaylaştırıcı bir unsurudur. Ancak alışkanlıklar ilerlemenin temeli olamaz. Çünkü ilerleme alışkanlıklarımızdan başlamaz.

İlerleme, bir toplumun ulus haline gelme sürecinde önemli bir yere sahiptir. Ulus haline gelmek, aklın ilkeleri ile hareket edilmesi gereken bir süreçtir. Çünkü ulus, varlığını ortaya koymak ve sürdürülebilmek için bir devletin varlığını gerekli kılar. Devletin oluşumu ve işleyişi için ortak bir akıl ve irade gereklidir. Çünkü devletin ve toplumun ortak bir amacı vardır: Çözüme muhtaç toplumsal ve siyasi problemleri giderecek bir düzenin ortaya çıkması için gerekli çareleri üretmektir. Çünkü toplumların karşılaştıkları problemler, çözüme kavuşturulmadığı takdirde buldukları ortama kaos hakim olur ve ulusların kendilerini gerçekleştirme imkânı ortadan kalkar. Bu durum ulusların hem sağlam bir geçmişe sahip olmalarını etkileyeceği gibi aynı zamanda gelişimleri açısından ilerleme kaydetmelerine engel teşkil eder. Bu yüzden ulusların ilerleme kaydetmeleri sağlam yapıda olan bir devlete ve bu devleti yönetecek güçlü bir siyasi anlayışa sahip olmalarına bağlıdır. Bu bağlamda aydınlanma düşünürleri bireyin ve toplumların sürekli ve doğrusal bir ilerleme kaydedebilmesi için uygun bir siyasi anlayış oluşturma çabası içerisinde olmuşlardır. Bunun için ideal bir toplum düzeni arayışına girmişlerdir. Bunun için bireysel ve toplumsal özgürlüğe büyük önem atfetmişlerdir. Fransız İhtilali ile birlikte Avrupa'da çok büyük bir toplumsal ve siyasi değişim yaşanmıştır. Bu değişim milliyetçi devlet ve siyaset anlayışını hâkim kılmıştır. Dolayısı ile Batı'nın ilerlemeci anlayışı da ulus temelli bir hal almıştır. Bu ise Avrupa açısından birçok problemi gündeme getirmiştir. Çünkü her toplum kendi ilerlemesini gerçekleştirebilmek adına ait olduğu ulusun menfaatlerini ön plana çıkarmıştır. Bu da uluslar arasında rekabete ve bazen de çatışmaya sebep olmuştur. Olumlu bir anlama sahip olan ilerleme, siyasi ve sosyal olarak ortaya çıkan çatışmalar yüzünden olumsuz bir neticeye sebep olmuştur. Bu yüzden aydınlanma süreci ile birlikte önem kazanan ilerleme düşüncesi, siyaset felsefesi açısından büyük önem arz etmektedir. Ferguson da siyasi düşüncesini ortaya koyarken ilerleme konusuna kayıtsız kalmamıştır.

SONUÇ

Ferguson insan doğasının ilerleme ve gelişme gösterdiğini söyler. Ona göre ilerleme uygarlığın bir ölçüsüdür. İlerlemeyi insanın doğası ve ahlaki açıdan ele alır. İlerleme insanın özünde olan bir ilkedir. İnsanın ilerleyen doğası sahip olduğu ve zihninde bulunan ahlaki duygular, insan fiillerinin ahlaki alt yapısını oluşturur. İnsan ne kadar ilerleme gösterirse göstereceği nokta açısından geçmişinden kopamaz. Geçmişin izlerini her daim yaşamında taşır. Aynı zamanda ilerleme, zıddı olan gerileme ile birlikte tabii bir durumdur ve insan zekâsının ilkesel bir ürünüdür. Doğanın ve insanın mükemmelliğe doğru yöneldiği bir çabadır. Doğa ve insan ahlaki açısından ilerleme iyiyi, gerileme ise kötüyü temsil eder. Dolayısıyla ahlaki mükemmelliğe ulaşmanın temelinde, ilerleme söz konusudur. İlerleme, süreklilik arz eder. Çünkü ilerlemenin olmadığı bir durumda gerileme var demektir ki bu da kötülüğün hâkim olmasına sebep olur. İlerleme insanın kendi kusurlarını zamanla düzeltmesini sağlayan bir süreçtir. Aynı zamanda ilerleme, millet olabilmenin de ön koşuludur. Ferguson'a göre ilerleme insanların hayatlarını kolaylaştıran alışkanlıklarla problem yaşar. Çünkü ilerlemenin temelinde alışkanlıkları duruma göre terk etme söz konusu olabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Bıçak, Ayhan (2014). *Tarih Metafiziği ya da Kendilik Bilinci*, İstanbul: Dergâh Yayınları,.
2. Birdal, Caner (2022). *Sivil Toplum ve Pozitif Hukuk Adam Ferguson'ın Sivil Toplum Yaklaşımının Modern Toplumda Hukuk ve Politika İlişkisinin Şekillenmesindeki Rolü*, İstanbul: Onikilevha Yayıncılık.
3. Çüçen, A. Kadir (2006) "Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Atatürk'ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, ss. 25-34.

4. Ferguson, Adam (1972a). *Principles Moral and Political Science vol. I*, Edinburgh: W. Creech.
5. Ferguson, Adam (1972b) *Principles Moral and Political Science vol. II*, Edinburgh: W. Creech.
6. Hill, Lisa (2006). *The Passionate Society The Social, Political and Moral Thought of Adam Ferguson*, Netherlands: Springer.
7. Hume, David (2004). *Din Üstüne*, (4. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
8. Israel, Jonathan (2020), *Aydınlanma ve Modern Demokrasinin Kökenleri*, (Çev.: Ahmet Fethi Yıldırım), (2. Baskı), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
9. Kahraman, Hilal (2016). Çağdaş Felsefe Öncesi Düşüncede Akıl-İlerleme İlişkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 1519-1533.
10. Pietrzyk-Reeves, Dorota (2008) “Adam Ferguson’s Republicanism”, *Politeja*, Vol. 10 No. 1, Journal of the Faculty of International and Political Studies of the Jagiellonian University, 67-83.
11. Uyanık, Necip (2006), *Aydınlanma Felsefesinde İlerleme Düşüncesi ve Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

(3)

Prof. Dr. Hacı Yunus TAŞ⁴; Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KÜÇÜKOĞLU⁵
TÜRKİYE’ DE EMEK PİYASASI TEMEL SORUNLARININ İNSAN HAYSİYETİNE YAKIŞIR İŞ
(DECENT WORK) AÇISINDAN İNCELENMESİ⁶
INVESTIGATION OF THE MAIN PROBLEMS OF THE LABOR MARKET IN TURKEY IN TERMS
OF DECENT WORK

ÖZ

Çalışma şartlarının çalışanlar lehine düzeltilmesi ve iyileştirilmesi, emek piyasaları için yaklaşık iki yüzyıldan fazla süreden beri devam eden bir konudur. Günümüzde de sosyal politikalar alanında bu mücadele devam etmektedir. Çalışma hayatı ile ilgili muhtemel sorunlara karşı yeni önlemler geliştirilmesinin yanı sıra, sosyal politikanın ilgi alanı da genişlemektedir. Günümüzde küresel gelişmelere bağlı olarak, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik büyümenin bir sonucu olarak; esnek çalışma, bazı işlerin online olarak yapılabilir olmasına bağlı olarak bir kısım işlerin basit ve daha hızlı bir şekilde yapılabilir olması gibi konular tartışılmaktadır. Gelişmiş ülkeler ve büyük işletmelerin bu alanlardaki avantajları nedeniyle, rekabet güçlerini arttırmada önemli avantajlar sağlayabilecekleri kabul edilmektedir. Son yıllarda birçok ülkede; ücretlerin düşmesi, güvencesiz ve düzgün ve adil olmayan işlerin artması ve çalışma imkanlarının olumsuz yönde etkilenmesi gibi sorunların tartışıldığı görülmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve insan haysiyetine uygun hale getirilmesi, amacıyla, 1999 yılında toplanan 87. Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) konferansında sunulan raporda; çalışanların güvenlik, haysiyet, eşitlik ve özgürlük temelinde yeteneklerine uygun bir iş elde edebilmeleri için desteklenmesi gereği düşüncesinden hareketle, “Decent Work” kavramı uluslararası gündemdeki yerini almıştır. Türkçeye “Düzgün İş” veya “İnsan Haysiyetine Yakışır İş” olarak çevrilebilen bu kavram, 2003 yılından itibaren Türkiye’de çalışma hayatında da gündeme gelmiş ve son yirmi yılda tartışılan bir konu olmuştur.

Bu makalemizde Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)’nın düzgün iş göstergeleri ortaya konularak, Türkiye’nin işgücü piyasasında mevcut bulunan sorunları ve düzgün iş konusunda bulunan eksiklikleri değerlendirilecektir. Ayrıca günümüzde teknolojinin ve bilgi teknolojilerinin geldiği seviye dikkate alınarak, bu konuda yapılan akademik çalışmalar ışığında, Türkiye’nin işgücü piyasası sorunları ile düzgün iş veya insan haysiyetine yakışır iş kavramları esas alınarak neler yapılabilir sorusuna cevap verilmesi ve “insan onuruna yakışır iş” temelinde çözüm yolları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Düzgün İş, Kayıt dışı İstihdam, Sosyal Diyalog, Sosyal Güvenlik.

ABSTRACT

Correcting and improving working conditions in favor of employees has been an ongoing issue for labor markets for more than two centuries. This struggle continues today in the field of social policies. In addition to developing new measures against possible problems related to working life, the area of interest of social policy is also expanding. Today, depending on global developments, especially in developing countries, as a result of economic growth; Topics such as flexible working and the fact that some jobs can be done more simply and faster due to the fact that some jobs can be done online are discussed. It is accepted that developed countries and large enterprises can provide significant advantages in increasing their competitiveness due to their advantages in these areas. In recent years, in many countries; It is seen that problems such as the decrease in wages, the increase in insecure and unfair jobs, and the negative impact on working opportunities are discussed. As a result of these developments, in the report presented at the 87th International Labor Organization (ILO) conference held in 1999, with the aim of improving working conditions and making them compatible with human dignity; Based on the idea that employees should be supported to obtain a job appropriate to their abilities on the basis of security, dignity, equality and freedom, the concept of "Decent Work" has taken its place on the international agenda. This concept, which can be translated into Turkish as "Decent Work" or "Work Decent with Human Dignity", has been on the agenda in working life in Turkey since 2003 and has been a debated issue in the last twenty years.

In this article, the decent work indicators of the International Labor Organization (ILO) will be presented and Turkey's current problems in the labor market and deficiencies in decent work will be evaluated. In addition, considering the level of technology and information technologies today, and in the light of academic studies on this subject, answering the question of what can be done based on Turkey's labor market problems and the concepts of decent work or work worthy of human dignity, and finding solutions on the basis of "decent work" has been attempted to be revealed.

Keywords: Decent Work, Unregistered Employment, Social Dialogue, Social Security.

⁴ Yalova Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi Bölümü, yunus.tas@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3163-9416

⁵ Yalova Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, mahmut.kucukoglu@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8286-6929

⁶ Bu Çalışma 4-7 Ekim 2018 yılında 2. Uluslararası GAP İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresi ’sinde yayınlanan “Türk Çalışma Hayatındaki Temel Sorunların Düzgün İş Anlayışı Açısından Değerlendirilmesi” İsimli Bildiriden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

“Decent Work”, “Düzgün İş” veya “İnsan Haysiyetine Yakışır İş” olarak dilimize çevrilebilen konu ilk olarak, işveren dergisinin 2003 yılında yayınlanan ve ILO’nun Türkiye Haber Bülteni’nden (2005) Türkiye’de emek piyasasına girmiş bir kavramdır. Düzgün iş kavramı Dünya’da ise ilk defa ILO Genel Müdürü tarafından yazılıp 1999 yılı İLO’nun 87. Konferansı’nda sunulmuş olan raporda gündeme getirilmiştir (Palaz, 2005). İnsan haysiyetine yakışır iş işçilerin çalışma şartları ve çalışma haklarına, yeterli bir ücret ve sosyal güvenlik imkânlarına bireysel, sendikal veya farklı şekillerde kendilerini ifade etme haklarına göndermede bulunan kavramsal bir çerçeveden oluşmaktadır (Tüzünkan, 2015).

Kurulduğu 1919 yılından günümüze dünyanın her tarafındaki emek piyasalarındaki iş hayatında çalışma standartlarını geliştirmeyi temel hedefi haline getiren ILO’nun 21. Yüzyıldaki hedeflerinden biri de “**Herkes İçin Düzgün İş**” olmuştur. İnsan haysiyetine yakışır iş, ücretli çalışan tüm kesimler (genç, yaşlı, engelli, engelsiz, kadın, erkek, kayıtlı veya kayıtsız, evde ya da dışarıda çalışan) arasında her hangi bir ayırım yapmadan, bütün çalışanlar için geçerli olan ve çalışma hayatına ait hakların sınırlandırılmadan dahada ileri seviyelerde geliştirilmesi için ortaya çıkan bir kavram olduğu belirtilmektedir. (ILO, 1999).

Herkesin adil, seveceği bir işte çalışması temel insan haklarının temel bir şartı olarak kabul edilmektedir. İnsan haysiyetine yakışır iş, Türkiye’nin çalışma literatürüne 2005 yılında girmekle birlikte bu alanda Avrupa Birliği ve diğer batılı ülkelerin aksine konuyla ilgili olarak henüz yeterli denebilecek çalışmalar yapılmadığını söylemek mümkündür. Bundan dolayıdır ki çalışmamızda öncelikle Düzgün iş, (İnsan haysiyetine yakışır iş) kavramının temel işlevleri hakkında bilgi verilecek ve Türkiye’nin insan onuruna yakışır iş noktasında bulunduğu konum değerlendirilmeye çalışılacaktır

1. TÜRKİYE’DE DÜZGÜN İŞ KAVRAMI

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının çalışma hakkını önemsemiş ve anayasal olarak güvence altına alınmıştır. 1961 anayasasının 42. maddesinde “**Devlet çalışanların insanca yaşamaları ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için, sosyal iktisadi ve mali tedbirlerle çalışanları korur**” ifadesine yer verirken. 1982 tarihli anayasada ise çalışma hakkı, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler başlığı altında açıklanmıştır. Buna göre 1982 anayasasının 49. maddesinde “**Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam oluşturmak için gerekli tedbirleri alır**”. Şeklinde yer verilmiştir.

İnsan Haysiyetine Yakışır İş kavramının bir diğer önemli tarafı ise, çalışanların temel haklarının korunmasını oluşturmasıdır. ILO tanımına göre işçilerin beş temel hakkı bulunmaktadır. Bunlar “**köleliğin ve zorla çalıştırılmanın (angaryanın) yasaklanması, sömürü çocuk işçiliğinin yasaklanması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık hakkıdır**” (Palaz, 2005). Ayrıca işe alımlarda (dil, din, ırk, siyasi düşünce ve mezhep farkı gözetilmeden) fırsat eşitliğinin sağlanması, ücret eşitliğinin olması, çalışma sürelerinin kabul edilebilir şekilde kısaltılması gibi çalışma şartlarının önemi de vurgulanmaktadır. Burada çalışanların temel haklarından bahsederken sadece ücretli çalışanlar değil, aynı zamanda kendi nam ve hesabına çalışanlar ile evde çalışanlar, süre bakımından tam ve kısmi zamanlı olarak çalışanlar, kadınlar, ve çocuklar gibi işgücü piyasası içerisinde yer alabilecek bütün gruplar belirtilmektedir (Ghai, 2006).

Türkiye’de iş görenler için temel haklar anayasa ile güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasasının “18. Maddesi ile angarya yasaklanmış ve 55. maddesinde ise “**Devletin, çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri ve diğer sosyal yardımlardan yararlanmaları için gerekli tedbirleri alacağı belirtilmektedir**”. 4857 sayılı İş Kanunu ile çalışma şartları doğrudan düzenlenmiştir. İlgili İş Kanunu’nun 41. maddesinde fazla çalışma ücreti belirlenmiş, 71. maddede ise hangi yaşlarda ne kadar süre çalışılabileceği, kadınların ve çocukların çalışma şartları ve çalıştırma yasakları düzenlenmiştir.

Düzgün iş kavramının diğer bir unsuru olan sosyal koruma ise beklenmedik olağan ve olağanüstü olaylar ve durumlar karşısında sosyal güvenliğin sağlanmasını ifade eder. Bir diğer deyişle sosyal koruma, hastalık, kaza, işsizlik, doğal afet, savaş durumu ve ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerde iş görenlerin

korunmasının yanı sıra, dezavantajlı grupları oluşturan engellilerin, yaşlıların, gençlerin, ve kadınların da korunması gerektiğini kapsamaktadır (Ghai, 2006).

Düzgün işin önemli bir diğer konusu olan “Sosyal Diyalog” ise demokratik katılım ve adaletli temsilin olmazsa olmazı hükmündedir. Ayrıca çalışma hayatının etkin ve düzenli işlemesi için sosyal diyalogun geliştirilmesi çok önemlidir (Ghai, 2006). Sosyal diyalog uygulamaları, temel ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesi için yapılan her türlü danışma ve müzakerelerdir denilebilir (Yüksel, 2014).

Düzgün işin dört temel unsurunu oluşturan bu başlıklar aynı zamanda işsizlik, yokluk ve yoksullukla mücadelenin de temellerini oluşturmaktadır (Gündoğan, 2010). Oluşturulan yeni işlerin "düzgün ve insan onuruna yakışır iş" niteliği taşıması durumunda yoksulluğun ortadan kalkacağı ve ülkede gelir eşitsizliğinin azalacağı varsayılır. Çünkü adil ve düzgün bir işin olduğu yerde her çalışan hak ettiği ücreti alacağı gibi, sigorta primleri de zamanında ve tam olarak yatacaktır. Yani işçiler yarınından emin bir şekilde şimdiki çalışıp kazandıkları ücretlerle normal bir hayat sürdürebildiklerinden hem şimdi mutlu, hem de gelecekteki emeklilik dönemlerinde alacakları ücret düzeyi ile memnun olabileceklerdir. Bu amaçların yanı sıra küreselleşmenin adil bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sürdürülebilir gelişmenin sağlanabilmesi içinde düzgün ve adil bir işin sağlanması gerektiği belirtilmektedir. (www.ilo.org/global/about-the-ilo/decent-work).

İnsan Haysiyetine Yakışır İş (decent work) kavramı, 1919 yılında kurulmuş olan Uluslararası Çalışma Örgütü'nün ilk kez 1999 yılında 87. Uluslararası Çalışma Konferansı'nda sunulan raporda gündeme gelmiş olup “tüm kadın ve erkeklere daha iyi ve etkin çalışma şartları sağlamak için eşitlik, güvenlik, ve saygınlık iklim ve ortamının sağlanmasıdır: **Düzgün İş veya İnsan Haysiyetine Yakışır Çalışma Şartlarında**, işçi sağlığı ve güvenliği şartlarına uygun, sosyal güvenlik imkânları ve işçi örgütleri aracılığı ile temsil edilebilme, angarya ve çocuk işçiliğinin olmadığı, verilen emeğin ücretini alabilen, kısaca temel hak ve ilkelerin uzlaşma ile (hükümet, işçi ve işveren) içinde gerçekleşmesi olarak ifade edilmiştir (Palaz, 2005)

İLO, İnsan Haysiyetine Yakışır İş'i sadece yapılan çalışmalara bir katkı olarak değil, aynı zamanda bir hak olarak görmektedir (Anker, 2003). Düzgün iş kavramının temel hedefleri kişilere daha adil bir gelir yapısı ve daha güzel bir sosyal güvenlik sistemi sağlamaktır. Bu hedeflerden yola çıkarak düzgün işin dört ana hedefi İLO tarafından “Düzgün işin Temelleri” başlığı şeklinde açıklanmıştır (<http://www.ilo.org>).

Bunlar;

- İstihdam
- Çalışan haklarının korunması
- Geniş kapsamlı sosyal koruma
- Sosyal diyalogun geliştirilmesi olarak belirlenmektedir.

Bu dört kavramın hedefleri temelde birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte muhtevaları açısından farklılıklar gösterebilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu hedefleri aşağıda verilen başlıklar halinde ayrıntılı olarak açıklamıştır.

2. DÜZGÜN VE ADİL BİR İŞ İÇİN GEREKLİ OLAN DÖRT ŞART

Herhangi bir ekonomide çalışanların daha adil ve düzgün bir iş sahibi olup, mutlu olabilmelerini sağlayacak olan dört temel şart olarak kabul edilen, istihdam durumu, çalışan hakları, sosyal güvenlik ve sosyal diyalog gibi unsurların Türkiye'deki durumu açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.İstihdam Şartı

Bir ülkedeki Düzgün ve Adil İş kavramının olmazsa olmazı istihdamdır. Bundan dolayıdır ki Anayasa'mızda düzenlenen 49. Maddede Şöyle denmektedir. “**Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam hazırlamak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır**”. Bu maddeye göre, herkes çalışma hakkına sahiptir. Devlet işçilerin ekonomik ve sosyal olarak yaşam kalitesini daha iyi seviyelere yükseltmek, çalışanların sosyal haklarını geliştirmek ve ücretlerini daha yaşanabilir bir seviyeye getirmek ve çalışan tüm kesimleri korumak için gereken tüm tedbirleri almak zorundadır. Herhangi bir ülkede, insan haysiyetine yakışır bir işin, istihdam boyutu açısından

değerlendirebilmek için kullanılabilir temel göstergeleri şöyle sıralayabiliriz; İşsizlik oranları, İstihdam oranları, işgücüne katılım oranı, İstihdama katılma oranı ve ücretli çalışanların piyasadaki çalışma ücretleri ve sosyal imkanlarıdır diyebiliriz.

Türkiye’de 85 milyonu geçen nüfusun % 70’i 15 ve üstü yaş grubunda bulunmakta ve bunlardan yaklaşık 66 milyonu iktisaden faal (alışabilir) durumda bulunmaktadır. Bunlardan öğrenciler, ev hanımları gibi çalışma yaşamı dışında kalanları çıkardığımızda, Türkiye’de yaklaşık 35 milyon kişiye varan bir işgücünün bulunduğunu görebiliyoruz. Bu durum ise bize, Türkiye’de sadece aktif nüfusun yarısından biraz fazlası olan %53 lük bir oranın işgücü piyasasına katıldığını göstermektedir (TÜİK, Is gücü İstatistikleri, Ekim-2023).

İşgücü piyasasına ait önemli diğer bir gösterge ise işsizlik oranıdır. İşsizlik üretim faktörünün en önemli unsuru olan emeğin etkin kullanılmamasını ifade eder. Diğer taraftan işsizlikten dolayı, bireysel ve toplumsal bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar temelde ekonomik olmakla birlikte bunun sonucunda ise bazı psikolojik sorunlarda ortaya çıkabilmektedir. Bundan dolayı işsizlik bütün ülkelerde ve toplumlarda her zaman önemsenmekte ve çözüm yolları bulunmaya çalışılan sosyal sorunların başında gelmektedir. Türkiye’de TÜİK’e istatistiklere göre işsizlik oranı günümüzde ortalama % 9 (Temmuz - Ekim 2023) iken, genç nüfus (18-24 yaş) için bu oran %17’leri bulabilmektedir (TÜİK, Is gücü İstatistikleri, Ekim-2023).

İşsizlik oranlarını değerlendirirken batıda çok yaygın olan işsizlik sigortası Türkiye’de 2002 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Türkiye’de İşsizlik Sigortası Kanununa göre işsizlikten yararlanabilme kapsamı ve şartlarının ağır olmasından dolayı, yararlanan sayısı da oldukça düşük oranlardadır.

2.2. Sosyal Güvenlik şartı

Sosyal güvenlik kavramı, genel olarak işçilerin zaman içerisinde çeşitli tehlikelerle karşılaşarak muhtaçlık durumuna dışmesi ve işçilerin aileleri ile birlikte yaşadıkları bu olumsuzluklardan kurtarılarak, insan onuruna yakışacak şekilde temel ihtiyaçlarının karşılanabildiği asgari bir hayat standardına kavuşturulması şeklinde ifade edilebilir. Bu konu düzgün iş kavramı veya insan onuruna yakışır iş kavramının da kapsamındadır. ILO’nun 1952 yılında kabul ettiği 102 sayılı “Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Sözleşmesi”nde sosyal güvenlik alanında işçilere koruma garantisi sağlanması gereken tehlikeli konular ifade edilmiştir. Bunlar; İş kazaları ve meslek hastalığı, malullük, işsizlik ve aile gelirinin yetersizliği, yaşlılık halinde bakım ihtiyacı, yaşlılık, hastalık, analık ve ölüm olarak ifade edilmektedir. Ülkelerin bu sözleşmeyi onaylayabilmesi veya sosyal güvenlik sisteminin bir ülkede oluşturulduğunun kabul edilebilmesi için, en azından biri iş kazası ve meslek hastalıkları, malullük, ölüm sigortaları ve yaşlılık olmak üzere dokuz etken olarak ifade edilen sosyal güvenlik tehlikesinden en az üç tanesinin bertaraf edilmesi ve sigortalama ile işgücünde en az %20 ya da İktisadi faal nüfusun %50 seviyesindeki kısmının bu kapsamda olması beklenmektedir (Alper, 2014).

Türkiye, bu ILO sözleşmesini onaylayarak 1971 yılında yasallaştırmıştır. Son olarak 2000 yılında işsizlik sigortasının yürürlüğe girmesi ile birlikte yukarıda ifade edilen sosyal güvenlik tehlikelerinin giderilmesine çalışılmıştır. Bu nedenle Türkiye’de mevzuat açısından Sosyal Güvenlik şemsiyesi herkesi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak buna rağmen kayıt dışı çalışan kesimde (Türkiye de kayıt dışı istihdam %25-30) arasında değişmektedir). Sosyal güvenlik şemsiyesine tam olarak girememektedir. Bu konudaki eksikliklerin de alternatif politikalar ve denetimlerin arttırılması ile zaman içerisinde özölünebileceği düşünülmektedir.

2.3. İşçilerin Temel Hakları ve Sosyal Koruma şartı

ILO’nun tanımladığı beş tane temel işçi hakları bulunmaktadır bunlar; zorla çalışmanın (angarya) yasaklanması, ocuk işçiliğinin yasaklanması, ayrımcılığın olmaması, işçileri temsilen, işçi haklarını savunan kurumların özgür şekilde faaliyet göstermeleri ve toplu sözleşme hakkının olmasıdır. Bu haklara bakıldığında bunların ILO’nun kuruluşu ile birlikte dile getirilen temel toplumsal hak ve özgürlükler olduğu görölmektedir. Bu konuları ülkelerinde düzenleyen üye ülkelere rehber olması açısından birçok ILO sözleşmesinin imzalandığı görölmektedir (Ghai, 2003). 1930 yılında ILO’nun imzaladığı “29 sayılı Zorla alıştırma Sözleşmesi”nin ve

yine 1957 yılı itibari ile imzalanan “105 sayılı Zorla Çalıştırmanın Kaldırılması Sözleşmesi” zorla çalıştırma kavramını tanımlamak suretiyle ekonominin tüm sektörlerinde her türlü zorla çalıştırmanın yasaklanması yönünde karar almıştır. Türkiye’de Anayasasında kimse zorla çalıştırılmaz angarya yasaktır diyerek, zorla çalıştırılma yasağını desteklemiştir. Bu sözleşmelerden 105 sayılı olan 1960 ve diğer sözleşmede 1998 yılında Türkiye tarafından imzalanmıştır.

Çocuk işçi kavramı, ILO sözleşmelerine göre, 15 yaşın altında olup aile bütçesine katkı sağlamak veya hayatını idame etmek gayesiyle çalışanlar için kullanılmaktadır. Benzer şekilde 4857 sayılı iş kanununda da Türkiye ILO’nun yaptığı tanıma uyarak, 15 yaş altı çalışanları çocuk işçi kapsamında kabul etmektedir. 1990’lı yıllara gelindiğinde önem kazanan çocuk işçiliği konusunda uluslararası düzeyde önemli gelişmeler olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler 1989’da BM Çocuk Hakları Sözleşmesini kabul etmek suretiyle ekonomik sömürü karşısında çocukları korumaya çalışmıştır.

Türkiye’de son yıllarda, bu konu ile ilgili birçok gelişmeler olduğu ve IPEC programı kapsamında bazı projelerin üretildiği görülmektedir. Ayrıca, konu ile ilgili sözleşmelerin onaylandığı ve onaylanan bu sözleşmeler gereğince yeni iş kanunumuzda da bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir. Ayrıca, çocuk işçiliğinin düşük seviyelere gelmesinin önemli etkenlerinden birisi de Türkiye’de ilköğretim ve lise eğitiminin 12 yıla yükseltilmesi olarak açıklanabilir. Alınan söz konusu eğitim kararıyla zorunlu eğitim çağında bulunan çocukların herhangi bir işte çalışmaları büyük oranda engellenmiştir.

Çocuk işçiliği çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan devlet ve toplumlarda görülebildiği gibi, bazı sanayileşmiş bazı devletlerde de kısmen sorun olabilmektedir. (ILO istatistikleri, dünyadaki çalışan çocuk işçi sayısının (1990 -2005) yıllarında 220 milyon seviyesinde olduğunu (5 -15 yaşlarındaki her 6 çocuğun birisi) ve bunların 180 milyona yakın bir kısmı (dünyadaki her 8 çocuğun birisi) çocuk işçiliğinin en ağır şartlarında, fiziksel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerini olumsuz etkileyebilen işlerde çalıştıkları tespit edilmiştir (ILO, 2002). Ancak 2020’li yıllardan sonra İLO’nun ve diğer üye ülkelerin aldığı bir takım önlemlerle bu sayı 160 milyon civarına indirgenmiştir. Bu önlemlerin devamı ile günümüzde dahada düşeceği tahmin edilmektedir. 2020 yılında dünyadaki (COVİT) salgın hastalığı nedeniyle 150 milyondan 160 milyona çıkan çocuk işçiliğinin 2023 ve sonraki yıllarda hızla düşeceği beklenmektedir. (<https://www.ilo.org/child-labour>). Ebettteki beklenti ve temennimiz bu oranın sıfırlanmasıdır.

TÜİK verilerine göre 1994-2006 yılları arasında Türkiye’de çocuk işgücüne ilişkin yapılan çalışmalar dikkate alınarak yapılan analizde ortaya şu sonuç çıkmaktadır. Çalışan çocuk sayısında bahsi geçen 12 yıllık süre içinde önemli bir düşüşün gerçekleştiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda ilgili yılları arasında uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitimin ve çocuk işçiliğine yönelik yapılan sosyal çalışmaların etkili olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye’nin, ILO’nun 138 sayılı istihdama kabulde temel yaş sözleşmesi’ni Ocak 1998’de, 182 sayılı “**Kötü şartlardaki Çocuk işçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi’ni**” 27 Haziran 2001’de onaylamasının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca 4857 sayılı İş Kanunu’nun 71. Maddesine göre “**15 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılması yasaklanmıştır. Ancak 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretimi tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişmelerine zarar vermeyecek nitelikte ve okula devam edenlerin okula devamları ile okuldaki başarılarına engel olmayacak, meslek seçimi için yapılacak hazırlıklara ya da yetkili makamlar tarafından yeterliliği kabul edilen mesleki eğitime katılmasına engel olmayacak işlerde çalıştırılabilirler**”(T.C. Resmî Gazete 2004). Bu kanunla birlikte ve elbette çocuk işçiliğine yönelik yapılan işyeri denetimlerinin artırılmasının etkisi de önemli olmuştur. (Taş ve Abbasgil, 2017).

2.4. Sosyal Diyalog Şartı

Sosyal diyalog Batı Avrupa’nın gelişme ve demokratikleşme sürecinde ortaya çıkan bazı olumsuzlukların aşılması ve toplumsal düzen ve barışın sağlanmasında önemli bir anlam kazanmıştır. ILO’nun, işçi ve işverenler arasında toplu sözleşme ve farklı alanlarda ortaya çıkan ve çıkabilecek uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözüme kavuşturulmasında sıkça başvurulan bir mekanizmadır. Sosyal diyalog, demokrasi rejimi ile yönetilen ülkelerde sosyal taraf olarak bilinen işçi ve işveren, sendika ve konfederasyonları ile toplumda yer alan diğer grup temsilcilerinin birlikte ülkenin temel ekonomik ve sosyal politikalarının

belirlenmesi için görüş, düşünce ve projelerini sunarak katkı sunmaları olarak tanımlanmaktadır).

Ülkemizde, 6356 Sayılı Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, işyerinde sorunların çözümü için işçi ve işveren temsilcilerini bir araya getirerek sorunlarını çözmeye kullanabilecekleri toplu sözleşme yapma hakkı'nı göre çalışanlara tanımıştır. Geçimini sağlamak üzere, bir ücret karşılığında bedensel gücünü veya fikir, sanat veya zihinsel emeğini kullanarak çalışanların, işçiler ve memurlar şeklinde bir ayrıma tabi tutulmakla birlikte toplu sözleşme hakkının işçi ve memurlara tanındığı ve grev hakkının ise hizmet sözleşmesine göre sadece işçi olarak tanımlanan yani çalışanlara tanındığı, memurlara grev hakkının tanınmadığı görülmektedir.

Türkiye'de 1990'lı yıllara geldiğinde Avrupa ülkelerine benzer şekilde hükümet temsilcileri ile sosyal tarafların (işçi temsilcilerinin ve işverenlerin) bir araya geldiği üst düzeyde toplantıların yapıldığı bir konsey oluşturulması şeklinde eğilimlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu çalışmaların sonucunda ilk defa 1995 yılında "Ekonomik ve Sosyal Konsey" (ESK) adını taşıyan bir danışma konseyinin kurulduğu görülmektedir (Koray, 2000). Bilindiği üzere, AB'ye girme sürecindeki Türkiye'den bu alandaki beklenen önemli adımlardan birisi de, toplumun tüm katmanları ile sosyal diyalogun kurulması ve geliştirilmesi, ekonomik ve sosyal alanlardaki karar alma süreçlerine tüm sosyal tarafların katılmalarının etkin bir biçimde gerçekleştirilmesidir. AB'nin hazırlamış olduğu ilerleme raporlarında Türkiye'de sosyal diyalog ve iş birliği kültürünün arzu edilen seviyede olmadığı ve ESK' in de etkin işlemediği hususu üzerinde durulmaktadır. (İKV, 2004). Ülkemizde sosyal diyalogun geliştirilmesi açısından bu tür kurumların etkinliğinin artırılması ve adil ve düzgün bir iş ilişkisi açısından da çok önemli olduğu ortadadır.

3. DÜZGÜN İŞ AÇISINDAN OECD ÜLKELERİ VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARIN ANALİZİ

İnsan Onuruna Yakışır İş'in farklı boyutlarını belirlemek için değerlendirmeye aldığımız bazı ülkelerin, cinsiyet açısından iş istihdam ve ücretler konusundaki düzgün ve adil davranmaları sıralamasında en iyi performans gösteren ülkeler başta İsveç, Norveç ve Finlandiya ülkeleridir. Bunları hemen takiben Kanada, ABD, İngiltere ve Yeni Zelanda'dır. Sosyal diyalog konusunda en kötü durumda olan ülkeler ise maalesef, Türkiye'nin de dahil olduğu, Yunanistan, İspanya, Lüksemburg, Hollanda ve İtalya gibi ülkelerdir.

Düzgün İş standartlarını sağlayabilen en iyi ülkeler ise İsveç, Japonya, Danimarka, Finlandiya, Norveç, İsviçre, Avusturya ve Lüksemburg'dur. Bu kategorik sıralamada en kötü performansı olan ülkeler sırasıyla İtalya, Türkiye, Yunanistan, İrlanda, İspanya, Fransa ve Belçika olmuştur. Sosyal güvenlik açısından baktığımızda ise, üst basamaklarda yer alan ülkeler Danimarka, Finlandiya, Fransa, İsveç, Norveç ve Almanya. Son sıralarda ise Türkiye yer almakta ve onu Japonya, Avustralya, ABD, Kanada, İrlanda ve Portekiz takip etmektedir.

Sosyal diyalog konusunda ise en önde olan ülkeler İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka, Belçika, İrlanda ve İtalya'dır. En kötü performans gösteren ülkeler ise; Fransa, ABD, İsviçre, İspanya ve Japonya'dır. Türkiye, 12. sıralamayla orta düzeyde ve kabul edilebilir ülkeler arasındadır (Ghai, D., 2003, 142).

SONUÇ

Düzgün ve İnsan Onuruna Yakışır İş (Decent Work) Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (İLO) çalışma hayatında daha saygın ve dengeli bir ortamın oluşturulması için 21. Yüzyıla yakışır, çalışanlar arasında ayırım yapılmaksızın tüm çalışanların temel haklardan eşit bir şekilde yararlanabilmelerini sağlayabilme çabasıdır. Ayrıca kadın, erkek, yaşlı veya genç, resmi, gayri resmi, örgütlü ya da bireysel ayırımı yapmamaktır. Dolayısı ile çalışan herkes için geçerli olan ve çalışma hayatına ait hakların geliştirilmesine sınır koymadan hakların iyileşmesini gerektiren bir kavramdır. Çünkü, herkesin düzgün ve seveceği bir işe sahip olması temel insan haklarındandır.

İnsan onuruna yakışan işin var olduğunu gösteren temel dört stratejik esas vardır. Bunlar; çalışmaya ilişkin temel hak ve kuralların belirlenmesi, cinsiyet ayrımcılığı yapılmadan insana yakışır çalışma şartları, istihdam ve ücret düzeyinin güvence altına alması, sosyal güvenlik şemsiyesinin herkesi kapsayacak şekilde genişletilmesi ve etkinleştirilmesi ve sosyal diyalogun (hükümet, işçi ve işveren arasında) güçlendirilmesi. Bu hedefler insan haysiyetinin belirlenmesinde temel değerler olarak kullanılmaktadır.

Türkiye için insan onuruna yakışan iş kavramı yeni bir kavram olduğundan bu konuda birçok çalışma olmakla birlikte yine de çalışmaların yeterli olduğu söylenememektedir. Yapılan birçok çalışma, Türkiye'nin "insan haysiyetine yakışan iş" açısından bulunduğu konuma değinmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, Türkiye düzgün iş sıralamasında zaman içerisinde nispeten iyi bir performans göstererek son sıralardan orta sıralara doğru yükselmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de düzgün iş koşullarının tam olarak henüz sağlanamamış olduğu görülmektedir.

Ancak son 20 yılda Türkiye'de uygulanmaya konulan işsizlik sigortası asgari ücret düzeyinde yapılan iyileşmeler ve engeli yaşlı ve gençlere yönelik sosyal desteklerle bu alanda olumlu gelişmelerin ve iyileşme çalışmalarının olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye'de bu alanda yapılabilecek daha çok iş olduğunu, bunun için öncelikle ekonomik olarak gelişmişlik seviyesinin daha iyi noktalara gelmesinin de önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ancak tek başına ekonomik gelişme yetmeyeceği bilinmektedir. Bununla birlikte devletin çalışma hayatında işçilerin ücretleri, sosyal hakları ve dezavantajlı grupların (engelli, genç kadın, göçmen ve dar gelirli aileler) istihdam imkânlarının artırılması şarttır. Ayrıca temel ve mesleki eğitim, sağlık ve benzeri alanlardaki engellerin kaldırılması ve bu alandaki imkanların geliştirilmesi ile mümkün olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alper, Yusuf, (2015), Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sosyal Sigortalar Hukuku 7. Baskı, Dora Yayınları, Bursa
2. ANKER Richard, Chernyshev Igor; Egger Philippe, Mehran Farhad, Ritter Joseph; (2003), "Measuring Decent Work with Statistical Indicators", International Labour Review, Oxford, Vol.142, No.2.
3. ASHWANİ, Saith, "Social protection, decent work and developmen", ILO Puplic Discussion Paper, Geneva, 2004.
4. GHAI, D. (2003), Decent work: Concept and indicators, International Labour Review, s.142.
5. GÜNDOĞAN, N. (2010), "İstihdam Politikalarının Bir Hedefi Olarak "İş Kalitesi" ve Uluslararası Kuruluşların Bu Konudaki Yaklaşımları", Çimento İşveren Dergisi, Ocak, 2010.
6. ERİKLİ, Süheyla (2016), Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 18/1 (2016) 283-302
7. ITUC (2009), World Day for Decent Work – 7 October, <http://2009.wddw.org/-About-the-day->, (Erişim Tarihi, 25.06.2018).
8. Işığışık, Özlem, (2005), 21. Yüzyılda İstihdam ve İnsana Yakışır İş, Ezgi Kitabevi, Bursa.
9. İLO, (2021), <https://www.ilo.org/ankara/projects/child-labour/lang--tr/index.htm>
10. İSG, 2005, 2003 SSK İstatistikleri, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <http://isggm.calisma.gov.tr/haberler/sskistatistik.asp>.
11. PALAZ, Serap (2005) Düzgün İş (Decent Work) Kavramı Ve Ölçümü: Türkiye Ve Oecd Ülkelerinin Bir Karşılaştırması, Journal of Social Policy Conferences Volume 0 , Issue 50 , Jan 2005, ss. 479–505.
12. TAŞ, H. Y., & ABBASİGİL, S. Ö. (2017). "Dünya'da Çocuk İşçiliği Sorunu: Türkiye-Alman ya-Pakistan Karşılaştırması". Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 6(14), 25-46.
13. TÜİK, (2023), EyEkim, İşgücü Haber Bültenleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=IsgucuIstatistikleri-Eylul-2023-49388>
14. Tüzünkan, Demet (2015), Düzgün İşin 4 Temel Hedefi Açısından Uluslararası ĞŞ Gücü Göçünün Değerlendirilmesi, Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 1 (1) 2015, ss.1- 15.
15. www.gIglobalization101.org (Globalization and Migration), The Levin Institute, Newyork, 2010.
16. YÜKSEL, A. (2014), "Endüstri İlişkilerinde Sosyal Diyalog Mekanizması olarak Toplu Sözleşme Süreci ve Önemi", Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19(2), s. 109-125.

(4)

Prof. Dr. Hasan LATİF⁷

CANLI SANAL SEYAHAT: VENEDİK KAMERALARI ÖRNEĞİ
LIVE VIRTUAL TRAVEL: THE EXAMPLE OF VENICE CAMERAS

ÖZ

Yeni iletişim teknolojileri arasında son yıllarda en dikkat çeken teknoloji, canlı kameralar olmuştur. Bu makalenin konusu canlı şehir kameralarıdır. Şehir canlı kameralarının en önemli etkisi turizm alanında görülmektedir. Makalenin amacı, canlı şehir kameralarının etkilerini izleyicilere ve izletenlere sunduğu yararlarla birlikte ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Konaklama işletmeleri, Canlı kamera, Venedik, Canlı sanal seyahat.

ABSTRACT

Among new communication technologies, the most used technology in recent years has been live cameras. The subject of this article is live city cameras. The most important impact of city live cameras is seen in the tourism sector. The aim of the article is to reveal the effects of live city cameras, together with the benefits they offer to viewers and camera owners.

Keywords: *Tourism, Accommodation enterprises, Live camera, Venice, Live virtual travel.*

---

⁷ Kocaeli Üniversitesi | Hereke Ömer İsmet Uzunyol MYO | İnsan Kaynakları Yönetimi Programı |
hasan.latif@kocaeli.edu.tr | ORCID: 0000-0002-7529-4950

GİRİŞ

Teknoloji ve iletişim birlikte gelişerek, yeni iletişim teknolojilerini bugünkü seviyesine getirmiştir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde mekân ve mesafe önemini yitirmiş (Kolko, 2000); toplumlar ve kültürler arası mesafe kısalmıştır. Yeni iletişim teknolojileri arasında son yıllarda en dikkat çeken teknoloji, canlı kameralar olmuştur (Liu, Zhang & Chen, 2022). Canlı kameralar; insanları şehir hayatının hareketliliğinden denizin dinginliğine, ormanların yabani yaşamından karlarla kaplı dağ zirvelerine kadar değişik yerlere buluşturabiliyor, hatta dünyayı uzaydan görme imkânı sunuyor. Farklı kategorik özellikleriyle canlı kameralar sayesinde dünyanın en uzak coğrafyalarını tanımak ve oralardan bilgi sağlamak mümkün olabilmektedir. Canlı kameralar genel olarak görüntü kalitesi, ülke, şehir, hareket, sesin mevcut olup olmadığı, sohbet olanağı ve diğer özelliklere göre ayrıştırılmıştır. Bu makalenin konusu canlı şehir kameralarıdır. Amaç, canlı şehir kameralarının etkilerini izleyicilere ve izletenlere sunduğu yararlarla birlikte ortaya koymaktır.

WEB KAMERASININ (WEBCAM) İCADI

Web kamerası, bilgisayara bağlı, video ve fotoğraf çekip bunları İnternet üzerinden aktarabilen bir dijital video kameradır (Futura, t.y). Web kamerası, MSN Messenger ve Skype gibi anlık mesajlaşma programlarıyla birlikte kullanılmaya başlandığında popülerlik kazandı. Elde edilen görüntüler düşük çözünürlükte olduğundan az depolama alanı gerektirir ve internette hızla dağıtılabilir.

İlk web kamerası 1991 yılında Quentin Stafford-Fraser ve Paul Jardetzky tarafından Cambridge Üniversitesi bilgisayar laboratuvarında icat edildi. Bu icadın ilginç bir öyküsü vardır (“The First Webcam”, t.y.; Stafford-Fraser, 2001). CoffeeCam adı verilen bu kamera başlangıçta internete bağlı değildi. Kameranın amacı, kahve makinasının yakınında çalışmayan bilgisayar bilimcilere, demlikte taze kahve olabileceğini göstermek ve böylece hayal kırıklığına uğramadan kahve makinasına doğru yola çıkmalarını sağlamaktır. Araştırmacılar Daniel Gordon ve Martyn Johnson tarafından 22 Kasım 1993 yılında kamera internete bağlandı (“Trojan Room coffee”, 2023).

ŞEHİR CANLI KAMERALARI

İlk deneysel web kameralarından itibaren, İnternette gerçek zamanlı olarak iletilen görüntüler kısa sürede viral (en çok izlenen, paylaşılan) olabilmektedir. Canlı kameralar ile şehirlerin izlenmesi giderek daha fazla ilgi çekmekte ve hatta zaman geçtikçe canlı yayın yapan webcam platformlarında ve sosyal medyada izleyici sayısının artmasıyla birlikte farklı yerleri görme isteğı yayılmakta, yeni kurulumlar için yeni talepler artmaktadır. VisioRay verilerine göre Skyline platformunda webcam izleyici sayısı; 2011 yılında ayda bir milyon iken, bu sayı 2017 yılında ayda 30 milyon, 2018 yılında ayda 60 milyon, 2019 yılında ayda 78 milyon, 2020 yılında ayda 95 milyon, 2021 yılında ayda 106 milyon, 2022 yılında 110 milyon olmuştur (“The story of”, t.y.). Dünya çapında 93 ülkede 3 binden fazla canlı web kameraları bulunan Webcamtaxi verilerine göre bu platform 24 Şubat 2022 tarihinde yeni bir günlük ziyaret rekoruna ulaştı. 24 saat içinde 2,59 milyondan fazla kamera görüntülendi ve bu canlı kameraların çoğu Ukrayna'da bulunuyordu (“About US”, t.y.).

Her gün milyonlarca kullanıcı, ister bir meydan, ister kalabalık bir plaj, bir kayak pisti, bir marina, bir metropolün silueti, bir şehrin sahili olsun, canlı web kameralarından değişik yerlere gerçek zamanlı bağlanıyor. Bu yerler; bir göl, işlek bir yol, bir katedral, bir pazar yeri ya da "sıradan" bir sahil bile olabiliyor.

Şehir canlı kameralarının en önemli etkisi turizm alanında görülmektedir (Li, Ma & Tong, 2022; Deng, Benckendorff & Wang, 2021). Özgün kültürel ve doğal güzellikler, konaklama tesisleri canlı şehir kameraları vasıtasıyla farklı kültürlerden meraklı geniş izleyici kitlenin gözleri önüne sergileniyor. Bu da toplumsal hareketliliğı ve kültürler arası ilişkileri artırabilen bir etkiye sahiptir.

ARAŞTIRMA

Öncelikle belirtmem gerekir ki, 2020 yılında COVID-19 salgın hastalığının tüm dünyada yaygınlaşmasından itibaren, farklı ülkelerden insanların salgından korunmaya yönelik olarak önleyici kurallara uyumunu ve yaklaşımını gözlemleyebilmek amacıyla değişik platformlardan, özellikle sosyal medya

üzerinden farklı ülkelerin şehir canlı kameralarından faydalandım. Bu süreçte izleme olanağı bulunan yabancı şehirlerden biri de Venedik olmuştur.

Bu bölümde, canlı şehir kameraları arasında İtalya'nın Venedik şehrini izleme olanağını sağlayan konaklama tesislerinin canlı kameraları örnek olarak sunulacaktır. Venedik şehri görüntüleri canlı kameralarından elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

İlk olarak, bu kameralar konaklama işletmelerine (Otel) ait kameralardır. Bu otellerin web siteleri üzerinden otellerin konumuna göre, Venedik'ten en güzel görüntüleri izlemek olanak dahilindedir. Mesela bu otel kameralarından bir tanesi Büyük Kanal üzerindeki yapıyı 1591 yılında bitirilmiş Rialto köprüsünü görmektedir. Bir başka konaklama işletmesinin kamerası şehrin kültürel açıdan en zengin semti sayılan Dorsoduro'dan çekici bir kesiti gözler önüne sermektedir. Bir diğer konaklama işletmesinin kamerası 1580 yılından beri var olan bir köprüyü (Ponte delle Guglie) izleyicilere sunmaktadır. Bir başka konaklama işletmesinin kamerasından panoramik bir görüntü dahilinde 1514 yılından beri var olan, 1902 yılında çökmesinin ardından yeniden inşa edilen San Marco Çan Kulesi, La Riva degli Schiavoni sahili, Santa Maria della Salute Bazilikası izlenebilmektedir. Bir diğer konaklama işletmesi ise, canlı kamerasını Büyük Kanal'a odaklamış durumdadır. İkinci olarak, Venedik şehir kameralarının yayınladığı canlı şehir görüntüleri, şehrin tarihsel, kültürel dokusuna uygun olarak Antonio Vivaldi'nin ve Tomaso Albinoni'nin müzikleri eşliğinde yayılmaktadır. Üçüncü olarak, görüntülerde konaklama işletmesinin adı, günün tarihi ve yerel saat yer almaktadır. Tüm görüntülerin arka planında ortak bir başlık (I love you Venice) dikkat çekmektedir. Dördüncü olarak, tüm canlı kamera görüntülerinden Gondollarla yapılan turist geziler görülebilmektedir. Beşinci olarak, canlı kameralar görüntü ve müzik dışında canlı sohbet olanak vermektedir.

SONUÇ

Şehir canlı web kameraları bilişim teknolojileri kapsamında ürünlerdir. Dolayısıyla öncelikle görsel bilgiye erişme olanağı sağlıyor. Meraklı izleyiciler gitmek ve görmek istemelerine rağmen farklı nedenlerle ulaşmakta güçlük çektikleri yerleri gerçek zamanlı görebiliyorlar, tanıyabiliyorlar.. Buna "Canlı Sanal Seyahat" denebilir, bu seyahate katılanlar aralarında temaya uygun iletişim kurabiliyorlar, sohbet ediyorlar, seyahat deneyimlerini paylaşıyorlar. Canlı sanal seyahat kimilerine göre vakit değerlendirmenin güzel bir yolu bazılarına göre yeni bir eğlenme alanı olarak görülüyor. Şehir canlı web kameraları seyahatlerini planlayan turistlere, konaklayacakları yerin seçimine ve nasıl bir ortamda konaklayacaklarına dair önemli bilgiler sağlamaktadır.

Canlı sanal seyahat olanağı, konaklama işletmeleri girişimcilerini ve baştaki yöneticilerini yakından ilgilendirmektedir. Girişimciler ve yöneticiler, tanıtımın ne kadar önemli olduğunu, rekabetsel ve stratejik önemini iyi bilirler. Dolayısıyla onlar da bu araştırmanın okurları arasında yer almalıdırlar.

Araştırma neticesinde elde edilen bulgulardan yola çıkarak, şehir canlı web kameralarının turizmi teşvik edebileceği varsayılabilir ama bunu ortaya koyabilmek için daha geniş ve derin bir araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu araştırma, konusu ve bulguları itibarıyla araştırmacılara yön verebilecek niteliktedir. Gelecekte, Canlı Sanal Seyahat'in gerçek manada seyahate dönüştürme etkisi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

1. *About US.* (t.y.). Webcamtaxi. Retrieved 8 December 2023, from <https://www.webcamtaxi.com/en/about-us.html>
2. Deng, Z., Benckendorff, P., & Wang, J. (2021). Travel live streaming: An affordance perspective. *Information Technology & Tourism*, 23(2), 189–207. <https://doi.org/10.1007/s40558-021-00199-1>
3. Futura. (t.y.). *Définition | Webcam | Futura Tech.* Futura. Retrieved 7 December 2023, from <https://www.futura-sciences.com/tech/definitions/internet-webcam-3982/>

4. Kolko, J. (2000). The Death of Cities? The Death of Distance? Evidence from the Geography of Commercial Internet Usage. In *The Internet Upheaval: Raising Questions, Seeking Answers in Communications Policy* (Ingo Vogelsang, Benjamin M. Compaine, pp. 73–97). MIT Press.
5. Li, F. (Sam), Ma, J., & Tong, Y. (2022). Livestreaming in tourism: What drives tourism live streamers to share their travel experiences? *Tourism Review*, ahead-of-print(ahead-of-print). <https://doi.org/10.1108/TR-09-2021-0420>
6. Liu, X., Zhang, L., & Chen, Q. (2022). The effects of tourism e-commerce live streaming features on consumer purchase intention: The mediating roles of flow experience and trust. *Frontiers in Psychology*, 13, 995129. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.995129>
7. Richardson, T., Stafford-Fraser, Q., Wood, K. R., & Hopper, A. (1998). Virtual Network Computing. *IEEE Internet Computing*, 2(1), 33–38. <https://quentinsf.com/publications/virtual-network-computing/vnc-ieee.pdf>
8. Stafford-Fraser, Q. (2001). The Life and Times of the First Web Cam: When convenience was the mother of invention. *Communications of the ACM*, 44(7), 25–26.
9. *The First Webcam Points at the Trojan Room Coffee Pot: History of Information*. (t.y.). Retrieved 7 December 2023, from <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=1507>
10. *The story of SkylineWebcams*. (t.y.). SkylineWebcams. Retrieved 7 December 2023, from <https://www.skylinewebcams.com/en/about-us.html>
11. Trojan Room coffee pot. (2023). In *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Trojan_Room_coffee_pot&oldid=1175944165

(5)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN⁸; Öğr. Gör. Orkun KONAK⁹
SAĞLIKTA ŞİDDET ve ÖZEL GÜVENLİK
THE VIOLENCE IN HEALTH and PRIVATE SECURITY

ÖZ

Yaşadığımız dünyanın en önemli sorunlarından biri de şiddettir. Özellikle de çalışma hayatında yaşanan şiddet. Türkiye de sağlık sektöründe yaşanan ve artarak devam eden çalışanlara karşı şiddet önemini korumakta. Bu çalışmada sağlık sektöründe şiddet incelenmiştir. Özel güvenliğin yetkileri yasal olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sağlık sektöründe çalışanların ve hastaların da güvenliğine ilişkin mevzuat incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel Güvenlik, Şiddet, Sağlık.

JEL Kodu: H56.

ABSTRACT

One of the most prime issue of the world we live in is violence. Violence against employees in the healthcare sector in Turkey, which continues to increase, remains important. In this study, violence in the health sector was examined. The powers of private security are legally defined. In addition, legislation regarding the safety of employees and patients in the healthcare sector was also examined.

Keywords: Private Security, Violence, Health.

JEL Code: H56.

⁸ Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, guckun@gmail.com; gazi.uckun@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0169-5401

⁹ Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, orkun.konak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3277-5797

GİRİŞ

Liberal ekonomik yaklaşımların dünya düzeni üzerinde egemenliğini ve etki alanını genişletmesiyle birlikte devletin küçülmesi ve hatta bazı ekonomik faaliyet alanlarından çekilmesiyle karşımıza değişen, farklılaşan meslek grupları ile yeni meslekler çıkmıştır. Özel güvenlik de meslek olarak değişen dünyada taleplere göre biçimlenen ve betimlenen bu mesleklerdendir. Devletin sunduğu olanaklar dışında vatandaşlar, güvenlik hizmeti sunan işletmelerden bu hizmeti almak için istekte bulunurlar. Bu hizmetin en uygun şartlarda ve sürede tam ve kusursuz bir şekilde sunulmasını arzularlar. (Uçkun, v.d., 2013)

Genel kabul gören görüş, 1970’li yıllarla birlikte toplumsal yaşam içerisinde artan terör olayları ve yaşanan kaos ortamı ile kamu kolluk kuvveti harici bir güvenlik unsuruna ihtiyaç duyulması ile özel güvenlik düşüncesinin oluşmasıdır. 1981 yılında “2495 Sayılı Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Yasa”nın yürürlüğe girmesi bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Özel girişimlere destek, özelleştirme gibi devlet dışı ekonomik yapıları geliştiren liberal ekonomik uygulamalar özel sektörün sahip olduğu alanların genişlemesi özel güvenlik olgusunun önünü daha da açmıştır. Bununla birlikte 2495 sayılı yasa gerek içerik gerekse uygulama noktasında ihtiyacı karşılamaktan dar bir çerçevede kalmıştır. 2004 yılı ile beraber “5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Yasa” ile özel güvenlik sektörünü yeni bir aşamaya geçiren ve hukuksal anlamda sağlam bir zemine oturtan yeni bir süreç başlamıştır. 5188 sayılı yasanın eksiklikleri, devam eden süreçte yapılan değişiklik, yönetmelik ve genelgeler ile modern ve sektör bileşenlerinin ihtiyaçlarına karşılık verecek şekilde düzenlenmektedir.

Özel güvenlik sektörü birçok alanda hizmet veren bir yapıya sahiptir. Bu alanlar bina tesis güvenliği diyebileceğimiz site, fabrika, AVM güvenliğinden, geçici ve etkinlik güvenliği olan spor müsabakaları ve sahne etkinliklerine, ulaşım güvenliği olarak sayabileceğimiz liman, havalimanı güvenliğinden, endüstriyel tesis baraj, boru hattı güvenliğine değin çok çeşitli alanlarda güvenlik hizmeti verilmektedir. Sağlık tesisleri de özel güvenlik hizmetinin sunulduğu alanlardandır. Her ne kadar özel güvenlik, kamu güvenliğini tamamlayıcı bir mahiyet arz edip özel kurum, kuruluş veya kişilere hizmet sunuyor olsa da devlete ait yani kamu kurum ve kuruluşları da bu hizmeti gerek satın alarak gerekse kendi birimini oluşturarak sağlamaktadır. Artan şiddet olayları neticesinde sağlık çalışanlarının güvenliği ciddi risk altındadır. Özel ve kamuya ait sağlık tesislerinde çalışanların, hastaların ve hasta yakın yada ziyaretçilerinin güvenlikleri özel güvenlik hizmeti ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

ŞİDDET ve İŞYERİNDE ŞİDDET KAVRAMLARI

Dünya Sağlık Örgütüncü şiddet, Kendisine, başka birine, topluluk veya gruba karşı olarak öldürme, yaralama, psikolojik zarar, gelişimine etki edecek bozukluğa sebebiyet verecek veya neden olacak şekilde fiziksel zorbalık, zor kullanmayla birlikte ya da korkutma amaçlı olarak uygulanması şeklinde tanımlanmıştır. (WHO; “Violence and Health: Task Force on Violence and Health” Cenevre, WHO, 1998.) Yine şiddet kavramı “kanunen, kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı olarak ifade edilmektedir” (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 6284 Sayılı Kanun, 2013) İşyerinde şiddet tanımı ise, ABD İş Güvenliği ve Sağlığı İdaresince, “çalışma alanında oluşan gelen herhangi bir bedensel şiddet, taciz, korkutma veya diğer gözdağına yönelik, yıkıcı davranışsal eylem veya tehdittir. Tehditlerden sözel tacize, fiziki saldırılardan cinayete kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Müşteri, çalışan ve ziyaretçileri hedef alabilir” (<https://www.osha.gov/workplace-violence>) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından, Çalışma yaşamında “şiddet ve taciz” terimi kabul edilemez davranış ve uygulamalar ya da bunlarla ilgili tehditleri içeren bir dizi durumu ifade etmektedir. “Fiziksel bir sonucu amaçlayan, bununla birlikte sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan, meydana gelen veya tekrarlanan, psikolojik, cinsel veya ekonomik zarar ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve tacizi içerir.” (www.ilo.org)

SAĞLIKTA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNE İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Temel amacı insan yaşamını ve sağlığını korumak, kollamak olan sağlık çalışanlarının yaşadığı en önemli problem şiddete uğramalarıdır. Sağlık-sen verilerine göre, 2021 yılında, 190 şiddet vakası meydana gelmiş, 364 kişinin saldırdığı olaylarda 316 sağlık çalışanının şiddete maruz kaldığı görülmüştür. 190 şiddet olayının 143 tanesinde hastaların veya hasta yakınlarının sebep olduğu, 13 şiddet vakası ise yönetici konumundaki kişilerin yer aldığı görülmüştür. 34 vakaya da kendini bilmez şahıslar sebebiyet vermiştir. 92 doktorun, 59 hemşirenin, 50 güvenlik görevlisinin ve 46 acil sağlık hizmeti çalışanının ve 69 da diğer sağlık çalışanının yıl boyunca şiddet olaylarının mağduru olduğu saptanmıştır. (Sağlıkta Şiddet Raporu, 2021). 2022 yılında, 249 şiddet vakası olmuş, 494 saldırganın neden olduğu 422 sağlık çalışanı şiddete maruz kalmıştır. Bir doktorun ve güvenlik görevlisinin görevini yerine getirirken hayatını kaybettiği olaylarının 210 tanesi hastalar ve hasta yakınları sebebiyet vermiştir. 35 vakaya şüphesiz kişiler neden olurken 4 vakada ise yöneticiler sorumludur. Toplamda 422 sağlık çalışanının zarar gördüğü olayların mesleki dağılımı; doktor 149, güvenlik görevlisi 76, hemşire 7, acil sağlık hizmetleri çalışanı 58, eczacı 3 ve diğer sağlık çalışanı 60 şeklindedir (Sağlıkta Şiddet Raporu, 2022).

Bu çerçeveden bakınca yıllar içerisinde yapılan yasal düzenlemeler ile sağlıkta şiddetin önüne geçilmesine çalışılmıştır. Yasal düzenlemeler; “Sağlık Kurum ve Kuruluşlarında Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanması ve Korunmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ” ile, çalışanlar ile hastalara yönelik olarak güvenlik uygulamalarını ifade ettiği 6. Madde de çalışanların açısından güvenlik konusunda lazım olan tedbirlerin alınması, yenidoğan bebeklerin ve çocukların olası kaçırılma olayları karşısında güvenliklerinin sağlanması (Pembe Kod uygulaması), çalışanlara ve hastalara karşı bedensel saldırı, cinsel taciz ve şiddet karşı korunması amacıyla ilgili güvenlik önlemlerinin sağlanması da ifade edilmiştir. Çalışan güvenliği başlığı ile 15. madde de “Çalışan güvenliği için alınması gereken tedbirleri sıralandıktan sonra ve risk ihtimali ve tehlikeler açısından çalışanları savunmak amacıyla, risk barındıran saha ve grupların tanımlanması ve Çalışan Güvenliği Programı oluşturulup, uygulanmasından” bahseder. Yeni doğmuş bebeklerin ve çocukların korunmasının sağlanabilmesi 17. Madde ile “Yenidoğan ve çocuk güvenliğinin sağlanması (“Pembe Kod”) için yapılacak işlemleri” tanımlar. “Pembe kod” uygulaması ile kaçırılan veya kaybolan çocuk, bebek, yeni doğan bebek olaylarına ilişkin tedbir almak ve bebek güvenliği arttırmak için gerçekleştirilir. “Pembe kod” uygulayabilmek için bir ekip kurulmalıdır. Sorumlusu hastane müdürü olan bu ekipte güvenlikle ilgili bir amir ve bir güvenlik görevlisi, hastane başhemşiresi veya başhemşire yardımcısı, bir hemşire, teknik hizmet elemanı olmalıdır. Çalışan ve hastalar için güvenlikle ilgili önlemler ise 18. Madde de yine çalışan ve hastaların bedeni şiddet, cinsel taciz ve şiddet karşısında yeterli güvenlik önlemlerinin sağlanmasını ve bu konuda yapılması gerekli işlemleri açıklar. Bu konuda ilgili sağlık kurumları tarafından, fizikî saldırı ve eylemlere yönelik gereken önlemlerin alınmasını ve bu hususta şiddet mağduru çalışanlar açısından, yönetimce yapılacak düzenlemelerle şiddete uğradıkları koşullarda mağduriyetlerini ortadan kaldıracak ve yönetim desteğini hissettirecek yasal prosedürden bahsedilir. (www.resmigazete.gov.tr)

Bu yönetmelik ile çalışanların güvenliğine yönelik uygulamalarla çalışan ve hastalara zarar verebilecek çeşitli süreç ve işlemlere karşı uygulanacak önlem ve düzeltmelerin ifasından bahseder. Bu doğrultuda yönetmeliğin kapsadığı sağlık kurumlarına yönelik olarak çalışanlar için hazırlanan güvenlik uygulamaları ile fiziki saldırıların engellenmesine ilişkin organizasyon yapılmasını ve bu durumlar için gerekli önlemlerin alınmasını, düzenlemelerin yapılmasını ifade eder. (www.resmigazete.gov.tr)

Çalışanların güvenliğinin sağlanması genelgesi ile “Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanmasına Dair Yönetmelik” ile yasal düzenleme yapılmış olup bu doğrultuda; Çalışan güvenliği komitesinin kurulması, düzenlemeler yapılarak çalışanlara karşı şiddetin engellenmesi, “Beyaz kod” uygulamasının yapılması, personele yönelik güvenliklerinin sağlanması konusu ile ilgili eğitim verilmesi konuları vurgulanmıştır. “Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ” ile öncelikli acil servislerden başlanarak risk arz eden sahalarda güvenlik önlemlerinin artırılması istenmiş. İlgili alanlarda hem özel güvenliğin hem de genel kolluğun bulunması, bununla birlikte kameralar ile güvenliğin sağlanması ifade edilmiştir. Yine aynı genelge ile “öfke kontrolü, iletişim becerisi ile öfkeli hasta ve hasta yakınıyla iletişim konularında acil çalışanları, güvenlik görevlileri, 112 personeline eğitim verilmesi”.

Kendilerine karşı yapılacak şiddet fiillerine yönelik önlem alma konusunun da eğitime dahil olması önemle vurgulanmıştır. (https://turkdermatoloji.org.tr/media/files/file/120_calisan_enelgesi.pdf).

SAĞLIKTA ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE ÖZEL GÜVENLİĞİN YASAL DURUMU

Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliğinin Güvenlik Hizmetlerini düzenleyen 177. Madde gereği (Değişik: 1/4/2005-2005/8720 K.) gereğince özel güvenlik hizmeti sağlık kuruluşu tarafından hizmet alma yöntemi ile yasal olarak kurulan kurum ve kuruluşlardan alınacağı gibi kendisi de güvenlik birimi oluşturabilir. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.85319.pdf>) Bu ifade ile özel güvenliğin sağlık tesislerinde görev yapabileceğini açıkça belirtilmiştir.

“Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ” 7. Maddesi ç ve ö fıkraları, Hasta, hasta yakını, acil servis ve resmi araçlar için otopark alanlarının yapılması ve bu sahalarda güvenlik kamera ve görevlileri ile yeterli önlemlerin alınması istenilmiştir. Sağlık tesisleri idarecileri gerek acillerde çalışan personelin gerekse hasta ve hasta yakınlarının güvenliğini sağlamak için gereken bütün güvenlik tedbirlerini almak zorundadır. Acil servis alanlarında verilen güvenlik hizmeti, güvenlik görevlileri ile beraber kamu kolluk kuvveti aracılığıyla yapılır. Bu alanlarda yeterince güvenlik kamerası olmalıdır fakat özel hayatın gizliliğini ihlal etmeyecek biçimde yerleştirilmelidir. Fakat kör nokta kalmayacak şekilde yerleştirilmelidir. Önleyici hizmet veren güvenlik personelinin varlığı Acil servislerde hissedilir olmalıdır. Güvenlik kamera kayıtları sesleri de içerek şekilde yapılarak en az altı ay saklanmalıdır. Müsait alanlara “sesli ve görüntülü kayıt yapılmaktadır” yazan ikaz levhaları yerleştirilmelidir. Şüpheli vakalar için yetkili mercilerin yazılı isteği üzerine kayıt edilen görüntüler silinmeden yedeklenir (www.resmigazete.gov.tr) ifadeleri ile özel güvenlik görevlileri ile güvenliğin ne şekilde sağlanacağını yasal olarak ifade edilmiştir.

Sağlık tesislerinde görev yapan özel güvenlik görevlileri görev alanında ve görev süresince yasaların kendilerine verdiği yetki çerçevesinde güvenlik hizmetini yerine getirmekle mükelleftir. Bu doğrultuda, 5188 sayılı kanunun 7. Maddesi, Özel güvenlik görevlilerinin yetkilerini tanımlarken kullanacağı yöntemleri de açıklamıştır. 7. Madde a fıkrası, “Koruma ve güvenliğini sağladıkları alanlara girmek isteyenleri duyarlı kapıdan

geçirme, bu kişilerin üstlerini dedektörle arama, eşyaları X-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirme”. (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5188.pdf>) Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin Önleyici Arama Yapılmasını içeren 14. Maddesi, “Görev alanında, can ve mal güvenliğinin ve kamu düzeni sağlanması, suç işlenmesinin önlenmesi, taşınması veya bulundurulması yasaklanmış her türlü silah, patlayıcı madde veya eşyanın tespit edilmesi amacıyla dedektörle, x-ray cihazından geçirerek veya Kanunda belirtilen durumlarda gerektiğinde üst araması yapılabilir.” (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7190&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>)

Adli ve Önleme Arama Yönetmeliğinin Özel güvenlik görevlilerinin kontrol yetkilerini düzenleyen 21/a maddesi Özel güvenlik görevlilerinin yetkileri şunlardır: “Koruma ve güvenliğini sağladıkları alanlara girmek isteyenleri duyarlı kapıdan geçirme, bu kişilerin üstlerini dedektörle kontrol etme, eşyaları X-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirme” olarak özel güvenlik görevlilerinin yetkilerini tanımlamıştır.(<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8203&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>)

Bunun yanı sıra silah bulundurma ve taşıma yetkisi açısından bakıldığında sağlık tesislerinde, silahlı özel güvenlik görevlisi çalıştırılmasına izin verilmez.

SONUÇ

Günümüz toplumunun en önemli sorunu şiddet olgusudur. Ailede, okulda, sokakta, iş hayatında sürekli bir şiddet sarmalının içinde bulunmaktadır. Kamu kolluk gücünü tamamlayıcı bir unsur olarak özel güvenlik görevlileri buldukları alanda kişi, kurum ve kuruluşlara karşı yapılacak olası saldırı ve eylemleri bertaraf etmek durumundadır. Bu alanlardan biri de sağlık tesisleri, doğal olarak sağlık çalışanları, hastalar ve ziyaretçilerdir. Şiddet ve şiddete karşı koyma noktasında özel güvenliğin yasal yetkileri açısından baktığımızda gerek önleyici arama yapma gerekse saldırı halinde saldırgan veya saldırganlara karşı orantılı

zor kullanma konusunda yasal düzenlemeler mevcuttur. Fakat yeterli sayıda ve alanında uzmanlaşmış güvenlik personelinin olmaması, özellikle acil vakalarda hasta yakınlarının duruma müdahil olma istekleri istenilmeyen sonuçlara sebep olmakta şiddet şiddeti körüklemektedir. X-ray cihazı kullanılması kişilerin eşyalarını aramak için kullanıldığından sağlık tesislerinde zaman kaybına ve personel israfına neden olacak, muhtemel sinir ve stresi arttırıcı bir unsur olacaktır. Sadece sağlık tesislerinde değil toplumsal yaşamda da şiddet önleme veya azaltma noktasında uzun vadede eğitim ve bilinçlenme çözüm yöntemi olabilir. Şiddete karşı farkındalık yaratmak için verilecek eğitimlerin okul öncesinden başlayarak eğitimin her kademesinde mutlaka eğitim programlarında yer alması gereklidir.

KAYNAKÇA

1. Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=8203&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
2. Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6284.pdf>
3. Hasta ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanmasına Dair Yönetmelik <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110406-3.htm>
4. Sağlık Kurum Ve Kuruluşlarında Hasta Ve Çalışan Güvenliğinin Sağlanması Ve Korunmasına İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Tebliğ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090429-12.htm>
5. Sağlıkta Şiddet Raporu (2021), <https://www.saglikksen.org.tr/haber/10831/genel-baskan-durmus190-siddet-olayinda-316-saglik-calisani-magdur-oldu>
6. Sağlıkta Şiddet Raporu (2022), <http://agri.saglikksen.org.tr/haber/12308/saglik-sen-2022-yili-saglikta-siddet-raporu>
7. Şiddet ve Taciz Sözleşmesi https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/gender/documents/publication/wcms_814507.pdf , , 2019 (No. 190),
8. Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5188.pdf>
9. Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7190&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
10. Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.85319.pdf>
11. Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/09/20220913-5.htm>
12. Workplace violence, <https://www.osha.gov/workplace-violence>
13. World Health Organization: Violence and Health: Task Force on Violence and Health. Cenevre, WHO, 1998

(6)

Prof. Dr. H. Yunus TAŞ¹⁰; Abdulhalik KÖSE¹¹
ENDÜSTRİ 4.0'IN İSTİHDAMA ETKİLERİ
EFFECTS OF INDUSTRY 4.0 ON EMPLOYMENT

ÖZ

18. Yüzyılda sanayileşme süreci başlamış ve adına Endüstri 1.0 denen ilk endüstrileşme hamlesini sırasıyla Endüstri 2.0, Endüstri 3.0 ve son olarak Endüstri 4.0 Sanayi Devrimleri izlemiştir. Başlangıçtan günümüze kadar gelen süreçte endüstrileşme yolculuğunun toplumsal, ekonomik ve kültürel anlamda büyük kırılmaları beraberinde getirdiği görülmektedir. Öncelikle sanayi devrimlerinin özelliklerinin bilinmesi, günümüzdeki gelişmelerin irdelenmesi noktasında önemlidir. 2011 yılından itibaren Endüstri 4.0'ın bilişim, iletişim ve internet teknolojilerinin üretim süreçlerine entegre edilerek yeni bir evreyi tanımlayan farklı bir paradigmayı işaret ettiği görülmektedir. Yeni dönemin hayatımıza soktuğu dijitalleşme, nesnelerin interneti (IoT), büyük veri, otomasyon, siber fiziksel sistemler (CPS), karanlık fabrika gibi olguların birçok alanda dönüşüme yol açacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, mikro (maliyet, verimlilik vb.) ve makro (ekonomik büyüme, eğitim, istihdam, rekabet vb.) sonuçlara hazırlıklı olmak gerekmektedir. Bu sonuçların olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Endüstri 4.0'ın istihdamı nasıl etkileyeceği sorusu, son derece kritik sonuçlara sahip olduğundan sürekli olarak gündemde kalmaktadır. Bu çalışmada, üzerinde çok fazla kafa yorulan Endüstri 4.0-istihdam ilişkisi özellikle ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Endüstri 4.0, İstihdam, Teknoloji, Ekonomi, Sanayi Devrimi.

ABSTRACT

Industrialization started in the 18th century and the first move industrialization, which had been named industry 1.0, was followed by industrial revolutions of Industry 2.0, Industry 3.0, and lastly Industry 4.0. From the very beginning to present day, it can be observed that the process of industrialization journey has led to significant breakthroughs in the social, economic and cultural domains. Firstly, in examining contemporary developments, it is important to know the characteristics of industrial revolutions. Since 2011, it appears that Industry 4.0 points to a different paradigm that defines a new phase by integrating information, communication and internet technologies into production processes. The digitalization brought into our lives by the new realities of our time, concepts such as the internet of things (IoT), big data, automation, cyber-physical systems (CPS), dark factory is believed to lead to a transformation in many areas. In this context, it is necessary to be prepared for micro (cost, productivity, etc.) and macro (economic growth, education, employment, competition, etc.) consequences. These consequences will have positive and negative impacts. The question of how Industry 4.0 will impact employment has constantly been on the agenda as it has significant ramifications. In this study, the relationship between Industry 4.0 and employment, which has been given a lot of previous thought, is discussed with a particular focus.

Keywords: Industry 4.0, Employment, Technology, Economy, Industry Revolution.

¹⁰Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, tasyunus@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3163-9416

¹¹Doktora Öğrencisi, Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, zeynehir@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0908-1877

GİRİŞ

Endüstri 4.0, inovatif teknolojilerdeki hızlı ve sürekli değişim trendinin üretim süreçlerindeki yansımaları ifade etmektedir. Bu noktada; bigdata işleme yetkinliği, nesnelere internetin aygıtlar arası devasa bir iletişimin taşıyıcısı olması, dijitalleşme ekseninde siber-fiziksel sistemlerin yaygınlaşması, 3D yazıcılar vb. değişkenlerin yeni-benzersiz bir üretim ve istihdam durumunu şekillendirdiği görülmektedir. Daha az maliyetli, daha verimli, daha nitelikli iş gücüne geçişin yapıldığı, robotlaşmanın arttığı yeni bir paradigma hedeflenmektedir. Bir yandan yeni iş alanları ve iş modelleri, diğer yandan kaybolup giden geleneksel iş alanları bulunmaktadır. Bu realitenin özellikle istihdama yansıması, gelecekte ne gibi senaryoları beraberinde getireceği konusunun ele alınması açısından kritik önemdedir. Ülkelerin yeni paradigmanın gereklerine uyum sağlamak ve Endüstri 4.0'ı ıskalamamak için bir dizi çalışma içinde oldukları bilinmektedir. Başta eğitim-istidam ilişkisi olmak üzere teknolojik inovasyon, ekonomi, sosyal yaşam gibi alanlarda yeni yapılar kurgulanmakta, entegrasyon çalışmaları hız kazanmaktadır. Özellikle insan hayatındaki kritik rolü nedeniyle istihdamın geleceği önem arz etmektedir. Kuşkusuz Endüstri 4.0'ın istihdam açısından sunduğu büyük fırsatların yanında, dezavantajları da bulunmaktadır. İş kollarındaki dönüşümlerin, kaybolacak ve hayatımıza girecek mesleklerin çok çarpıcı sonuçlarının olacağı muhakkaktır.

1-TARİHSEL OLARAK ENDÜSTRİ DEVRİMLERİ

Neredeyse teknolojik gelişmelerin tamamı, ekonomiyi ve sosyolojiyi derinden etkilediği tarihsel bir gerçektir. Bu açıdan, insanlığın dört büyük sanayi devrimine yakından bakılmalıdır. Birinci sanayi devrimi, buharlı makinenin icadı ve demiryollarının yapılmasıyla mekanik üretimin insanlığın hayatına girmesini sembolize eder. Endüstri 1.0, 1760-1840 yıllarını kapsamaktadır. İkinci Sanayi Devrimi, elektrik ve montaj sisteminin imkanlarıyla seri üretime geçilmesi dönemidir. 19.yy sonu - 20.yy başlarından 1960'lı yıllara kadar sürmüştür. Endüstri 3.0, 1960'lı yıllarda başlar. 3. Sanayi Devrimi; ana ve kişisel bilgisayarların, yarı iletkenlerin ve internetin yoğun kullanım alanı bulduğu bir gelişim sürecidir. Endüstri 4.0 yani 4. Sanayi Devrimi, 21. yy ile birlikte doğan dijital bir devrim olarak tanımlanabilir (Schwab, 2016).

1.1. Birinci Sanayi Devrimi (Endüstri 1.0)

Birinci Sanayi Devrimi, 18.yüzyıldan itibaren Batı Avrupa'da başlamış ve buradan bütün dünyaya yayılmıştır. Daha sonra bütün dünyada etkisini göstermiş ve küresel bir büyüme trendine dönüşmüştür. Birinci Sanayi Devrimi, günümüz toplumlarını şekillendiren toplumsal, siyasal ve ekonomik hayatın en önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmektedir (Görçün, 2017: 11.).

Yeni buluşların sanayiye uygulanması sonucunda gelişen Birinci Sanayi Devrimi, bazı ülkeler bakımından önemli kazanımlar yaratırken; pek çok ülke için ise 20.yy ortalarına gelindiğinde dahi ıskalanmış bir fırsat olarak kalmıştır. Sanayi Devrimi toplumsal hareketlerden ziyade buluşların şekillendirdiği bir süreçtir. (Osterhammel, 2009: 930).

1.2. İkinci Sanayi Devrimi (Endüstri 2.0)

Endüstri 2.0, özellikle elektrik enerjisinin keşfiyle anılmaktadır. Bunun yanı sıra; kimyasallar, çelik alanlarındaki çığır açıcı yenilikler ile diğer birçok alanda önemli teknolojik ilerlemeler yaşanmıştır. İkinci Sanayi Devrimi'nin olgunlaşmasının simgeleri olarak Cincinnati Mezbahaları ve ABD'deki Ford T.'nin üretim uygulamaları kabul edilmektedir. Taşıyıcı bantlara ve işbölümüne dayanan yeni üretim modeli (seri üretim hatları), o güne kadar görülmemiş bir üretkenlik patlamasına yol açmıştır. Endüstri 1.0'da demir yapımı konusunda çok önemli ilerlemeler olmuştur. Ancak, demirin bazı kullanım alanlarında zayıf kalması ve ekonomik olmaması nedeniyle başlayan arayışların, 1856 yılında Henry Bessemer'ın çelik üretimini yaygınlaştıran buluşuyla somutlaşması, yeni bir evreye geçişini başlatmıştır. Bu sayede, çeliğin başta demiryolu rayları, binaların yapımı, gemilerde ve çeşitli alanlarda kullanım yaygınlığı kazandığı bir döneme girilmiştir. İkinci Sanayi Devrimi'nde; Donisthrope Nip makinesi, dikiş makinesi, Heilmann penye makinesi gibi yeniliklerle birlikte tekstil endüstrisinde büyük atılımlar yapılmıştır. Tüm bu gelişmelerin yarattığı birikimle,

muazzam bir verimlilik artışı meydana gelmiştir. Örneğin ayakkabı yapımında, daha az emekle daha çok üretim ve daha çok ürün kalitesine ulaşmak, bu teknolojilerle elde edilmiştir (Landes, 2003: 40-41).

1.3. Üçüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 3.0)

Üçüncü Endüstri Devrimi, birinci ve ikinci sanayi devrimlerinin tersine devrimi başlatan toplumdaki daha çok devrimi geliştiren toplumlara yaradı ve bu özelliği ile küresel bir devrim olma özelliğini pekiştirdi. Başlangıcı üretimde dijital teknoloji ile programlanabilir sistemlerin kullanılmasıdır. Günümüz dünyasında, 3. Sanayi Devriminin etkisi devam etmektedir (www.onurak.net, Erişim tarihi: 07.01.2022). Ucuz hammaddenin temellendirdiği, endüstriyel seri üretim, 20.yüzyılın karakteristik üretim modelidir. Ucuz enerjinin emeğe kattığı büyük verimlilik dönüştürücü etkisiyle günümüze kadar etkisini sürdürmektedir (Rifkin, 2011: 57). Günümüzdeki birçok ülke Üçüncü Endüstri Devrimi sürecini yaşamaktadır.

1.4. Dördüncü Sanayi Devrimi (Endüstri 4.0)

2011 yılında Almanya'daki Hannover Fuarı, Endüstri 4.0 kavramının doğuşuna neden oldu. Burada, dünyanın geldiği noktada ortaya çıkan yeni soruların muhtemel yanıtları üzerinde duruldu. Mademki günümüzde neredeyse bütün bilgisayarlar birbirine bağlıdır; üretim süreçlerinde özellikle büyük tesisleriyle fabrikalardaki makinelerle öteki üretim araçlarının birbirleriyle ve ürettikleri çıktılarla kurdukları bütünleşik bağlantının ne gibi sonuçları olacaktır? Endüstri 4.0 kavramının uzmanlarca ortaya atılan en temel sorusu buydu. Aslında bu soru yanıtını da içinde barındıran ve Endüstri 4.0 kavramının içeriğini dolduran bir işlemdir. Çünkü, Endüstri 4.0 temel çerçevesi, fabrika gibi tesislerde üretim yapılırken bilgisayarlar ve diğer entegre bilgisayar sistemleri ile makineler, sensörler ve farklı bileşenlerin birbirleriyle bağlantılanarak bilgi akışı yapmalarından oluşmaktadır. Bilgisayarlar ve makineler, insan faktörünü minimize ederek, otokordinasyon içinde optimal üretim yapabilecek düzeydedir (Ege, 2014: 27). Dördüncü Sanayi Devrimi, esas itibarıyla Almanya'nın tedarikçi olarak lider konumunu sağlamlaştırmak ve Endüstri 4.0'ın gelişim serüveninin lider pazarı olarak sürükleyici rolde olmak, stratejisine dayanmaktadır (Kagermann, vd.,2013: 16).

Endüstri 4.0 Devrimi, imalat sanayinin dijital olarak dönüştürülmesi olarak anlam bulmaktadır. Günümüzde Endüstri 4.0, üzerinde en fazla fikir üretilen kavramlardan biridir (Schwab, 2016). Endüstri 4.0 'ın içermesinde; bulut bilişim, 3D baskı, yatay ve dikey yazılım entegrasyonu, akıllı robotlar, nesnelerin interneti, siber güvenlik, zenginleştirilmiş gerçeklik, büyük veri ve analiz, akıllı robotlar, simülasyon, blok zincir gibi yeni ve geniş bir teknolojik havuz bulunmaktadır (Tüsiad ve BCG,2017:26- 27). Bu komponentler Endüstri 4.0'da; baş döndürücü bir hızla yayılmaktadır. Yeni teknoloji bir anlamda nanoteknoloji, biyoteknoloji, sosyal ve bilişsel bilimlerin ortaklaşmasına dayanır. Bu durum, birbiriyle girift-bağımlı, inovatif ve hızla yayılan bir teknolojik yapıyı resmetmektedir (UNIDO, 2019).

Endüstri 4.0, birçok alanla hatta gündelik hayatımızla reaksiyoner bir ilişki içindedir. Çok katmanlı etkisiyle ekonomik hayata yeni projeksiyonlar açmaktadır. Her şeyden önce yüksek endüstri güvenliği, üretimin hızı, güvenilir ve kaliteli ürün garantisi, üretim prosesleri üzerindeki güçlü kontrol gibi unsurlar ekonomiye artılar kazandırmaktadır. Bunların yanı sıra, artan rekabet ve müşteri merkezli esnek üretim modelleri ile artan doğrudan yabancı yatırım imkanları, ekonomik sistemin ana değişkenleri içinde sayılabilir.

1.4.1. ENDÜSTRİ 4.0'IN BİLEŞENLERİ

Endüstri 4.0'ın ana kavramlarının tanımlanması, birbirleriyle ilişkilerinin ne anlama geldiğinin irdelenmesi konunun detaylandırılmasına olanak vermektedir. Endüstri 4.0'ın üzerinde yükseldiği sacayakları aşağıda belirtilmiştir (The Boston Consulting Group)-1 :

1.4.1.1. Büyük Veri

Yeni nesil bilgisayarlar; üst düzey yapay zekâ algoritmaları, yarı iletken teknolojilerdeki ivmeler ve hızları artıran işlemcilerin yaptığı avantajla büyük veri kütlelerinin işlenmesinin yanı sıra yüksek hesaplama hızlarını yakalama şansına kavuştu. Böylelikle, bağlantılı olunan sistemler kanalıyla değişik veri havuzlarından istenen verilere erişilebilmekte ve bunların bütünleştirilerek işlenebilmesi kolaylaşmaktadır.

Kısacası, bir üretim sürecinde bulunan bütün bileşenler (insan kaynağı, makine, ürün, araç, ekipman vb.) ile ilgili gerçek zamanlı izlenebilirlik sağlanarak veri toplanmakta, bu da mevcut sistemin yönetimine ve gelişimine büyük katkılar sunmaktadır. Ulaşılan dataların içinde; ürünlere ait defolar, kalite eksiklikler ile makinelerin ve üretim hattının genel durumları (arızaya yakınlık), her bir birim ürün ve müşteri siparişlerine ait maliyetler gibi çok önemli bilgiler bulunmaktadır (Rüßmann, Lorenz, & Gerbert, 2015: 5).

1.4.1.2. Akıllı Robotlar

Robotların kullanım alanları, üzerinde çokça düşünülen konulardan biridir. İmalat sanayinde 1970'lerden beri robotlardan yararlanılmaktadır. İlk dönemlerde robotlara göre ayarlanan bir üretim sistemi mevcuttu. Son yıllarda yapay zekâ algoritmaları, gelişmiş sensör ile aktüatör teknolojilerinde katedilen yol her ortama uyum sağlayabilen adaptif, esnek robotların üretilmesinin önünü açmıştır. Günümüzde ise gelişmiş robot teknolojisi robotların her tür üretim hattına uyumlaşmasını sağlamaktadır. Robotlardaki sanal görüş düzeyi parçaları tanıyıp her ürün için farklı işlem yapma olanağı veriyor. Robotik esnekleşme, hem insanlarla yan yana çalışabilme özelliğini hem de üretim işlem sürelerinde (%25 daha az süre) ve hat bekleme sürelerinde (%17 daha az süre) tasarrufu

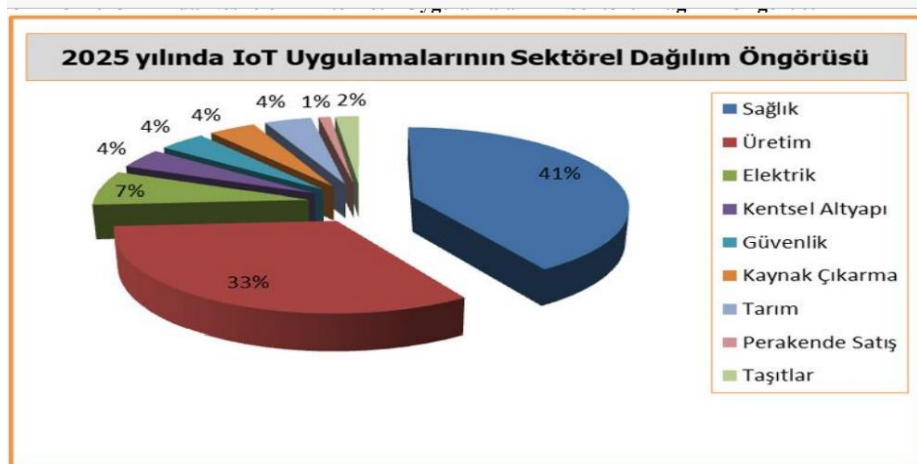
1.4.1.3. Simülasyon

Simülasyon, fiziksel ortamların sanal gerçekliğe aktarımı olarak ifade edilebilir. Simülatif uygulamaların üretim sürecine katkısı büyüktür. Bu sayede, üretim sistemi makine değişkenlerine karar vermeden önce çeşitli testler ve değişken koşullara uyarlı çeşitli senaryo çalışmaları yapılabilir. Simülasyonlar, doğru kararlara varma, optimal değişkenleri bulabilme gibi durumları destekleyebilmektedir (Industry 4.0 and the U.S. Manufacturing Renaissance, 2015: 5).

1.4.1.4. Nesnelerin İnterneti

Nesnelerin İnterneti kısaca, makinelerin ve ürünlerin birbirine internet aracılığıyla bağlanması olgusudur. Kavram Kopetz'e (Kopetz, 2011: 307) aittir. Diğer adıyla Nesnelerin Endüstriyel İnterneti, bir organizasyonda mevcut bölümlerden donelerin elde edilmesi, işlenerek çoğaltılabilmesi ve sonrasında düzenlenmesidir (Alçın, 2016:26).

Şekil 1. Nesnelerin İnterneti 2025 Sektörel Dağılım Öngörüsü

Kaynak: www.maintenancenews.org (Erişim tarihi: 12.01.2022)

Endüstri 4.0'ın ana bileşenlerinden biri olan nesnelerin internetinin 2025 yılında üretime katacağı ekonomik değerin yılda 4 ila 11 trilyon dolar arasında seyredeceği değerlendirilmektedir (McKinsey, 2017: 32).

1.4.1.5. Bulut Teknolojisi

Bulut bilişim, sunucu kaynaklarının kullanıcılar tarafından ortaklaşa kullanımı ve talep edilen miktarda sunucuların hizmete sunulması esasına göre işlemektedir (Elitaş ve Özdemir, 2014:94). Böylece, verilerin işlenmesi ve işleyicilerin yazılımları bulut üzerinden taşınmasıyla birlikte sistemler etkinleşmektedir. Bilgiye ulaşma inanılmaz şekilde kolaylaşmaktadır. Sistemde yer alan bütün paydaşların (üretici, müşteri, tedarikçi) dataya ulaşma sıkıntıları ortadan kalkmaktadır. Bulut teknolojisiyle birlikte, çeşitli kaynaklardan elde edilen farklı dataların tasnifi, kullanılabilir hale getirilmesi ve yönetilmesi süreci basitleşmektedir. Zira, daha önce ürün/makine üzerine yerleştiremeyen son derece karmaşık algoritmaların, bulut bilişim üzerinden çalışarak ürünleri ya da makineleri yönetilebildikleri bir durum söz konusudur (Rüßmann, Lorenz, & Gerbert, 2015, s. 5).

1.4.1.6. Artırılmış Gerçeklik

Orijinali Latince “augmentare” kelimesinden (artırmak, genişletmek, zenginleştirmek) gelen “augment” (İngilizce) kelimesi, yeni durumu tanımlamak üzere “augmented reality” (artırılmış gerçeklik) şeklinde kullanılmaktadır. Endüstri 4.0’ın temel bileşenlerinden biri olan AG; artırılmış/genişletilmiş/çoğaltılmış gerçeklik olarak adlandırılmaktadır. Artırılmış gerçeklik ortamları kurgulanırken reel ve yapay elemanlar birlikte kullanılmaktadır. Artırılmış gerçekliğin somutlaştırdığı dijital içerikler, kullanıcıların gerçek dünya algısını zenginleştirmektedir. Çünkü birey, AG uygulamadaki dijital içeriği mekânsal çevresinin bir parçası olarak algılamaktadır (Özarslan, 2013: 31).

Artırılmış gerçekliğin en önemli işlevi sanal ve fiziksel görüntülerin birleştirilmesidir. Böylelikle giyilebilir teknolojiler endüstriyel arenada yaygınlaşacaktır. Örneğin akıllı gözlüklerin kullanımı, depolamada ürün yerleştirme ve sipariş toplama süreçlerini hem hızlandıracak hem de hata payını düşürecektir. Bunun yanı sıra AG uygulamasında; kalite kontrol, parça onarım- bakım vb. etkinliklerde daha az çalışana gereksinim duyulacaktır.

1.4.1.7. Dikey ve Yatay Sistem Entegrasyonu

Dördüncü sanayi devriminin dikey ve yatay entegrasyon olgusu; müşteri odaklı spesifik üretimi kolaylaştırmak, kaynakların produktivitesini artırmak, üretim proseslerinde değişim ve problemlere karşı etkin-hızlı çözümler bulmak, global tedarik zincirini optimize etmek gibi yararlar sunmaktadır. Bu sayede organizasyonlar, yapısal esnekliğe kavuşarak gereksinimlere ve taleplere hızla cevap üretebilmektedir. Dikey ve yatay sistem entegrasyonu, karmaşık olmayan arayüz aktüelleştirme işlevselliği sayesinde, reaksiyoner yapıları işletmelerin önünü açmıştır (SIEMENS, 2016: 10).

1.4.1.8. Akıllı fabrikalar

Endüstri 4.0 üretim modeli, akıllı fabrikalarla gelişim düzeyini yükseltmiştir. Burada üretim, lojistik depolama, hizmetler gibi bileşenlerin baştan sona tam uyumlaştırılması gerekmektedir. Müşteri odaklı, taleplere karşı esnek ve oluşan şartlara hızla adaptasyon gösteren yeni bir üretim biçimi doğmaktadır (IEC, 2015:25).

3- ENDÜSTRİ 4.0 ın OLUMLU VE OLUMSUZ ETKİLER

3.1 Endüstri 4.0 ın Olumlu Etkileri

Endüstri 4.0 Stratejik Girişimgücünün “Aplikasyonuna Özgü Öneriler” Bildirgesi (2013), Alman Bilim ve Mühendislik Akademisi tarafından hazırlanarak, 4.Sanayi Devriminin küresel darboğazlara açacağı alanlar anlatılmıştır. Buna göre; tüm üretim süreci (tedarikten- üretime) bütünleştirilerek varlıkların produktivitesi yükseltilecek, ekonomik kalkınmanın engelleri kaldırılacaktır. Yeni iş tipleri, çalışan ve örgüt bakımından alternatifleri çoğaltacaktır. Böylece esnek çalışma biçimleri; işgörenlerin mesleki gelişimlerini teşvik ederek, özel yaşamları ve iş ilişkilerini birlikte ele alacak bir perspektif kazanmalarını ve iş-yaşam balansını kurmalarını sağlayacaktır. Bunun iç-dış paydaşların (çalışanlar ve tedarikçiler- müşteriler vb.) bütünlüğü, iletişimi, verimi konusunda olumlu anlamda katkısı olacaktır (Kagermann, vd.,2013: 5-14).

Endüstri 4.0'ın istihdamı azaltması bir yana bunu artıracığı, eğitim-nitelik-gelir seviyesi yüksek yeni iş alanlarıyla yeni fırsatları beraberinde getireceği varsayılmaktadır. Büyük bir sorun olarak kronikleşmiş “gelir dağılımı eşitsizliği” ve “büyümeden kaynaklı işsizlik-yoksulluk” gibi durumların, teknolojik imkanların yatırımlara aktarımının, bireylere-firmalara-devletlere sağlayacağı katkıyla aşılacağı düşünülmektedir. Beklenti, birikim sağlamış demokratik ülkelerin vatandaşlarının üretilen zenginlikten yüksek pay alacakları yönündedir. 4.Sanayi Devrimi'nin bireysel refah getireceği argümanı güçlü bir şekilde dile getirilmektedir (Taş, 2018: 1831). Ayrıca yeni teknolojilerin zararları ve yararları, sadece iş alanlarına getireceği genişlik ya da daralma perspektifine sığdıramaz. Örneğin, insan sağlığı için son derece tehlikeli ve zararlı olan kimya, boya, iplik, maden ve inşaat gibi iş alanlarında işçilerin yerine robotların çalıştırılması, insan sağlığının korunması yönünden önemlidir (Bozlar,2018:65).

3.2 Olumsuz Etkiler

Genel amaçlı teknolojik devrimlerin doğaları gereği çok yıkıcı oldukları bilinmektedir (www.history.com, Erişim tarihi: 10.12.2021). Endüstri 4.0' dair fütürist değerlendirmelerde, elde edilen gerçek zamanlı dataların isteyen herkesin ulaşımına açık olacağı varsayılmaktadır. Faal işletmelerin hepsinin, Big-Data ile kar maksimizasyonuna ulaşacakları görüşü akla bazı sorular getirmektedir. Organizasyonların kendi koşullarında optimizasyon sağlayacağı, tüm üretim sürecinin birbirine ağlarla bağlanacağı ve buna büyük veriyle ulaşacakları teorik anlamda mümkün görünmektedir. Gerekli şartların sağlanması (yeterli altyapı) gerçekleştirileceği anlamına gelmemektedir. Zira, yoğun rekabet şartlarında bilgiyi elinde tutanların, Büyük Verinin monopolist yapısı ve siber güvenlik önlemlerinin avantajıyla gerçek bir erişimi paralize etmesi beklenebilir (Narin,2018: 245

Teknoloji devrimine paralel olarak gelişen yapay zeka ve robotikler, üretim sisteminin daha az maliyet ve daha yüksek verimlilik ilkesine uygun sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu realite, insanların yavaş yavaş üretim etkinliklerinden dışlanmalarına neden olmaktadır. Çalışanların istihdam dışı kalma riski pek çok sosyal sorunu ortaya çıkarmaktadır. Yeni dönemde işsizlik olgusundan, daha çok vasıf düzeyi düşük ya da vasıfsız işgörenler etkilenecektir.

3.3 İyileştirilmesi Gereken Alanlar

Global ekonomik sistemin sürdürülebilirliği anlamında, işbirliğini diri tutmak önem arz etmektedir. 4. Sanayi Devrimiyle birlikte çok sayıda fırsat ve risk durumu ortaya çıkmıştır. Bunları iyi analiz etmek gerekmektedir. Bilginin dolaşımı Endüstri 4.0'ın etkinliğinde en değerli belirleyiciliğe sahiptir. Bu bakımdan, toplanan donelerin mümkün olan her kanala erişiminin sağlanması faydanın maksimizasyonu demektir. Sosyo-ekonomik çarkın güçlenmesi, dönüşmesi ve gelişmesi birçok kaynaktan toparlanan donelerin sentezlenerek doğru bir şekilde kullanılmasına bağlıdır. Veri akışının süreklilik kazanmasının kanalları desteklenmelidir. Ne var ki, bilgi paylaşımının kişisel hayatın gizliliğini ihlal etme tehlikesini taşıdığı bir realitedir. Burada, başta bilginin tekelleşmemesi, gizliliği koruyacak güvenliğin titizlikle oluşturulması gibi etkin önlemlere ihtiyaç bulunmaktadır (ADB, 2017).

Teknolojik devrimiyle birlikte anılan kavramlardan biri sanalleşmedir. Ticari etkinlik fiziksel malların yerine sanal mallara kaymaktadır. Örneğin filmler, kitaplar, müzik tamamen sanal alana kaymış durumdadır. Bu noktada yeni standartlara ve yasalara ihtiyaç vardır. Ticaretin sınır tanımaz özelliği, Dördüncü Sanayi Devrimi'yle başka bir boyuta taşınmıştır. Bunun uluslararası yönetsel şemsiyeleri gerektirdiği açıktır. Kamboçyalıların, Filipinlerden akıllı telefonlarla sağlık hizmeti alması örneği bile yeni dönemin geldiği aşamayı özetlemektedir (ADB, 2017).

3.4. Genel olarak Endüstri 4.0 Yatırımları

Son dönemde pek çok ülkenin yeni paradigmayla entegre olma yolunda çalışmalar yaptığı bilinmektedir. Örneğin Japonya, 5. Bilim ve Teknoloji Temel Planı'nda, dijital teknolojiye ait tüm nesnelerin birbirleriyle haberleşmesini sağlayacak bağlantı altyapısı yatırımları yapmaktadır. Buradan hareketle, ekonomik büyümeye ve toplumsal problem alanlarına çözüm sunacağı öngörülen “Toplum 5.0” vizyonunu

devreye sokmuştur. Bu vizyonu gerçekleştirmek amacıyla bilim, teknoloji ve yeniliklerin zeminini gulendirmek ve gelişmiş yeni teknolojileri tüm sektörlere ve sosyal yaşama dâhil etmek için beş önemli stratejik alan belirlenmiştir: Koruyucu sağlık hizmetleri, mobilite, tedarik zinciri, akıllı şehirler (altyapı) ve finansal hizmetler (OECD, 2018). Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin aynı yoldan ilerleyerek, "Dijital Toplum Yaratmak" st politikası şemsiyesi altında, imalat sanayinin dijital dönüşümünü tamamlamaya çalıştığı görülmektedir (www.ec.europa.eu, Erişim tarihi: 18.12.2021).

3.5. Dünya'da Endüstri 4.0 Yatırımları

Son dönemde, teknoloji ve ekonomi alanında hızla güçlenen ülkeler (başta Asya lkeleri olmak üzere) karşısında irtifa kaybeden ABD, Almanya, Japonya gibi konvansiyonel ekonomik gler; yeni arayışlara başlamıştır. Deloitte şirketi, bu arayışlara dönük stratejilerden oluşan, Değişim Endeksi düzenledi. Hazırlanan Endeks, Endüstri 4.0 komponentlerinin organize edilerek sağlam bir düzleme oturtulması vizyonuna dayanmaktadır. Bu yeni strateji; güçlü dijital altyapı, bilgi akışının yatay ve dikey entegrasyon (yönlendirici santral) ile işlevselleştirilmesi ve amaçsal stratejik işbirliği üzerinde temellendirilmiştir (Pfeiffer, 2017: 112).

4-Endüstri 4.0'ın İstihdama Etkileri

Dördüncü Sanayi Devriminin yavaş yavaş hayatımıza sirayet ettiği gözlemlenmektedir. Sosyo-ekonomik hayatın dinamikleri (ekonomik büyüme, üretim, tüketim, yönetim, istihdam vb.) derinden dönüşmektedir. Bir yandan bazı meslekler kaybolurken bir yandan da yeni meslekler, yeni fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Endüstri 4.0'a bu açıdan bakmak gerekir. Endüstri 4.0'ın temel dinamiklerinin izlediği rota temelinde mesleklerin ve dolayısıyla istihdamın varabileceği nokta irdelenmesi gereken bir konudur.

5. Endüstri 4.0 ve İstihdam

Yavaş yavaş hayatımızı etkilemeye başlayan inovatik teknolojilerin işgücü piyasaları üzerindeki etkisi birbirine karşıt iki görüşle değerlendirilmektedir; ilk görüş teknolojinin işsizlik sebebi olduğunu belirtirken, ikincisi teknoloji tarafından işini kaybeden işçilerin yeni işler bulacağı ve teknolojinin yeni bir refah döneminin tetikleyicisi olduğunu ileri sürmektedir (McKinsey, 2017: 41).

. Bununla birlikte, neredeyse her sanayi devrimi beraberinde hep bu tür kaygıları getirmiştir. Yeni teknolojilerin yeni iş sahalarını ve yeni beceri gelişimlerini doğurduğu gerçeği, uzun vadede işsizlik artışının olmayacağını düşündürtmektedir. Burada 4.Sanayi Devrimi'yle birlikte, çalışma sürelerinin giderek kısalacağı ve esnek çalışmanın artacağı ve iyi bir eğitim ile yüksek kalifiye olmadan iş-kariyer devamlılığının oluşamayacağı gerçeğini, akıldan çıkarılmamak gerekir (Taş, 2018: 1819-1831).

Bu yönden Endüstri 4.0'ın, daha önceki endüstri devrimleri pratikleri göz önüne alındığında, devreye girecek yeni iş alanları sayesinde istihdamın düzeyinde yükseliş olacağı öngörülebilir. İstihdam şekillerinin kas gücüne dayalı- düşük nitelikli işler yerine, niteliği yüksek (eğitim-gelir düzeyi yüksek) işlere doğru kayma eğilimi güçlenmektedir. Kas gücüne dayalı olarak tanımlanan vasıfsız çalışma şekillerinin zemin kaybedeceği, bunların yerine bilgiye dayalı-inovatik, araştırma-geliştirme- uygulama tabanlı, yönetsel ve vizyoner yeni iş modellerinin alacağı bir işgücü piyasasının olacağı ortadadır. Bu açıdan bakıldığında, Endüstri 4.0'ın iş kaybı yerine, iş tanımlarını ve meslekleri değiştireceği söylenebilir (<https://www.endustri40.com/endustri-4.0da-insan>, Erişim: 10.01.2022). Bu bağlamda, yüksek teknolojinin sağladığı avantajların girişimcilik ve KOBİ etkinliklerinin önünü açacağı beklenmektedir (Açan, 2018: 188-189).

SONUÇ

Endüstri 4.0, diğer sanayi devrimlerinin kapsama alanlarının(sanayi- tarım) ok ötesinde sınırları ve sofistike yapısıyla kıyas kabul etmez bir sarsıcılığa sahip olacak gibi görünmektedir. İnsanlık, kolaylaşan bilgi erişimi, muazzam seviyelere çıkmış işlem gücü, ultra depolama kapasitesi ile nesnelerin ve milyarlarca insanın mobil aygıtlara bağlanma avantajına sahip olmaktadır. Üstelik başta dijital alanda olmak üzere fiziksel ve biyolojik alanlarda baş döndürücü teknolojik ilerlemeler birbiriyle etkileşerek pozitif dönüşümlere ve yeni eşiklere ulaşmakta, daha öncekilere benzemeyen farklı bir paradigmaya kapı aralamaktadır. Artık bir bütün

olarak hayatın sistematığını (istihdam, ekonomi, üretim-tüketim, eğitim, sağlık, ulaşım, ticaret, lojistik, rekreasyon vb.) değiştiren ve fırsatlar sunan bir evreye girilmiş durumdadır. Bu evrenin, bir yandan mevcut bazı iş kollarını ortadan kaldırırken, diğer yandan kalıcılığını koruyacak iş kollarının tamamında değişimler yapacağı düşünölmektedir. Böylelikle yeni iş modelleri- yeni iş sahaları anlamında büyük fırsatların açılacağı tahmin edilmektedir. Bu bakımdan, çalışan profiline daha eğitimli-daha nitelikli olması elzemdir. Bütün bu pozitif veçheler yeni teknolojilerin; verimliliği artıracacağı, maliyetleri düşöreceğı, yapacağı yüksek katma değerle toplumsal refahı optimize ederek daha demokratik-daha zengin bir toplumsal yapıyı inşa edeceğı görüşünü güçlendirmektedir.

Yapılan olumlu ve olumsuz değerlendirmeler ele alındığında, Endüstri 4.0 olgusunun bir rüyadan ibaret olmadığı ve hızla hayatımıza nüfuz ettiğı söylenebilir. Burada önemli olan, gelecekte gerçekleşeceğı düşünölen dönüşümün farkına varmak, olumlu yönlerini artırıcı yatırımları planlayarak işsizlik, gelir dağılımı bozukluğu, bölgeler arası gelişmişlik farkı gibi negatif etkileri minimize etme çabalarını desteklemektir.

KAYNAKÇA

1. ADB-WEF, (2017) “ASEAN 4.0 :What Does the Fourth Industrial Revolution mean for regional economic integration”, World Economic Forum and Asian Development Bank.
2. Banger, G. (2018) Endüstri 4.0 Extra, Ankara: Dorlion Yayınları.
3. Bedük, A. (tarih yok). Bilgi Çağı, Örgütlerde Bilginin Önemi ve Bilgi Teknolojilerinin Örgütlere Sundukları Değişim ve Olanaklar. 695-706.
4. Brynjolfsson, E. ve A. McAfee (2014) The Second Machine Age, İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.
5. Ege, B. (2014, Mayıs). 4. Endüstri Devrimi Kapıda mı? Bilim ve Teknik, s. 26-29.
6. Elitaş, C. ve Özdemir, S. (2014). Bulut bilişim ve muhasebede kullanımı. Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 16(2).
7. Ersoy, A. R. (2016). Siemens’in Endüstri 4.0 Yaklaşımı. Mayıs 2016 tarihinde Makinatek: <http://www.makinatek.com.tr/arsiv/yazi/135-siemensin-endustri-40-yaklasimi-yasam-icin-uretim-gelecek-icin-teknoloji#sthash.ASoXP5yf.dpuf> adresinden alındı
8. Görçün, F. (2016), Endüstri 4.0, İstanbul: Beta Kitapevi.
9. <https://www.endustri40.com/endustri-4.0da-insan>, Erişim tarihi:10.01.2022
10. International Electrotechnical Commission (2015) “Factory of The Future”, White Paper, <http://www.iec.ch/whitepaper/pdf/iecWP-futurefactory-LR-en.pdf>, 10.04.2019.
11. Kagermann, H., Lukas, W. ve Wahlster, W., (2011), “Industrie 4.0: Mit dem Internet der Dinge auf dem Weg zur 4. Industriellen Revolution”, Inhalte der Ausgabe, Nr. 13, VDI Nachrichten, Berlin.
12. Kagermann, H., Wahlster, W., & Helbig, J. (2013). Recommendations for implementing the strategic initiative Industrie 4.0, Final Report of the Industrie 4.0 Working Group). Frankfurt/M.: Plattform 4.0.
13. Kopetz, H. (2011) “Internet of Things”, in Real-Time Systems Design for Distributed Embedded Applications, Boston: Springer, 307-323.
14. LANDES, DAVID S., The Unbound Prometheus, Second Edition, Cambridge
15. Li, L. (2018) “China’s manufacturing locus in 2025: With a comparison of ‘Made-in-China 2025’ and ‘Industry 4.0’”, Technological Forecasting & Social Change, 135: 66–74.
16. McKinsey & Company, «The Global Forces Inspiring a New Narrative» McKinsey Quarterly, no. 2, pp. 32-52, 2017.
17. Nag, A., & Mukhopadhyay, S. C. (2015). Wearable Electronics Sensors: Current Status and Future Apportunities. S. C. Mukhopadhyay (Ed.), Wearable Electronics Sensors For Safe and Healthy Living içinde 1-36. New Zeland: Springer.

18. Narin, Ö. (2008) “Teknolojik Değişim: Türkiye’de Üretim Araçları Üretimi (1996-2005)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kalkınma İktisadı ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı, İstanbul.
19. Narin, Ö. (2018) “Sanayi 4.0’ın İma ettikleri ve Sınırlarına dair bir Tartışma: Çevrimiçi Kapitalizm Olabilir mi?”, Toplum ve Bilim, 144: 233-252.
20. OECD, Transformative Technologies and Jobs of the Future, OECD, Background Report for the
21. Osterhammel, J. (2009), Die Verwandlung der Welt: Eine Geschichte des 19. Jahrhunderts, München: Verlag C.H. Beck Ohg.
22. Özarlan, Y. (2013). Genişletilmiş Gerçeklik İle Zenginleştirilmiş Öğrenme Materyallerinin Öğrenen Başarısı ve Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
23. Rifkin, J., (2011) “Die Dritte Industrielle Revolution: Die Zukunft der Wirtschaft nach dem Atomzeitalter”, Washington.
24. Schwab, K. (2016) Dördüncü Sanayi Devrimi, Çev. Z. Dicleli, İstanbul: Optimist Yayınları.
25. Schwab, K. ve N. Davis (2019) Dördüncü Sanayi Devrimini Şekillendirmek, Çev. N. Özata, İstanbul: Optimist Yayınları.
26. Taş, H. Y. (2018) “Dördüncü Sanayi Devrimi’nin (Endüstri 4.0) Çalışma Hayatına ve İstihdama Muhtemel Etkileri”, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9 (16): 1817-1836.
27. UNIDO (2019). Bracing New Industrial Revolution : Elements of Stratejik Response Discussion Paper, Vienna.
28. University Press, United Kingdom, 2003.
29. Vivarelli, M. (2013). Technology, Employment and Skills: An İnterpretative Framework. Eurasian Business Review, 3(1), 66-89.
30. www.ec.europa.eu, Avrupa Komisyonu, «Digital Single Market» Erişim tarihi: 18.12.2021.
31. www.globalisierung-fakten.de, “Globalisierung und Gesellschaft”, Erişim tarihi: 26.12.2021.
32. www.muensterschezeitung.de, Arbeit-Berufe-und-Gewerbe-im-Wandel-der-Zeit, Erişim tarihi: 03.01.2022
33. www.onurak.net/dorduncu-sanayi-devrimi, Dördüncü Sanayi Devrimi, Erişim tarihi: 07.01.2022
34. www.sanayigazetesi.com.tr/sanayi-40-mi-yoksa-toplum-50-mi-makale, Erişim tarihi: 01.01.2022
35. www.sozialpolitik.com, Arbeitsheft-Sozialgeschichte, Erişim tarihi: 22.12.2021
36. www.tubitak.gov.tr, Erişim tarihi: 16.12.2021.
37. Yılmaz, M. (2017) ““Dördüncü Sanayi Devrimi’ ve İşçi Sınıfı”, Fikir Cephesi, <http://www.fikircephesi.com/dorduncu-sanayi-devrimi-ve-isci-sinifi/>, 20.04.2019.

(7)

Prof. Dr. C. Gazi UÇKUN¹²; Öğr. Gör. Orkun KONAK¹³

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKÂ KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI

VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS' METAPHORICAL PERCEPTIONS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE CONCEPT

ÖZ

Bu çalışma, meslek yüksek okulu öğrencilerinin günümüzün en önemli konularından olan “yapay zeka” (YZ) kavramı ile ilgili olarak ürettikleri metaforları tespit edebilmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, 2022-2023 eğitim öğretim döneminde, Kocaeli Üniversitesi Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO Özel Güvenlik ve Koruma programında öğrenimine devam eden 1. ve 2. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Fenomenoloji (Olgubilim deseni) nitel araştırma tekniği olarak bu çalışmada tercih edilmiştir. Çalışmada veri toplamak amacıyla öğrencilere “Yapay zeka... gibidir. Çünkü;...” , cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Veriler içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir. Bu çerçevede öğrenciler 97 katılımcı 48 geçerli metafor üretmişlerdir. Araştırma neticesinde “yapay zeka” ifadesi 4 farklı kategori altında kümelenemiştir. Ulaşılan veriler sonucunda yapay zeka kavramına ilişkin en fazla yinelenen metafor beyin (12) ve insan (12) olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zeka, Metafor, Metaforik Algı, Meslek Yüksekokulu.

ABSTRACT

This study was conducted to identify the metaphors that vocational school students can produce regarding the concept of "artificial intelligence" (AI), which is one of the most important topics of today. The population of the research was conducted in the 2022-2023 academic year at Kocaeli University Hereke Ö.İ. It consists of 1st and 2nd year students who continue their education in Uzunyol Vocational School Private Security and Protection program. Phenomenology was preferred in this study as a qualitative research technique. To collect data in the study, students were told, "Artificial intelligence is like...." They were asked to complete the sentence "Because;...". The data were evaluated using the content analysis method. In this context, students produced 48 valid metaphors from 97 participants. As a result of the research, the expression "artificial intelligence" was grouped under 3 different categories. As a result of the data obtained, the most recurring metaphors regarding the concept of artificial intelligence were determined as brain (12) and human (12).

Keywords: Artificial Intelligence (AI), Metaphor, Metaphorical Perception, Vocational School.

¹² Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, guckun@gmail.com; gazi.uckun@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0169-5401

¹³ Kocaeli Üniversitesi, Hereke Ö.İ. Uzunyol MYO, orkun.konak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3277-5797

1. GİRİŞ

Metaforlar her gün sıklıkla karşımıza çıkan figüratif ifadelerdir. Lakoff ve Johnson, (2008), metaforları; dilden ziyade bir biliş meselesi olarak ele alan çalışmalarında, dilin vizyonu ve biliş süreçleriyle olan ilişkisinde bir kilometre taşı olarak görmüşlerdir. “İnsanın düşünce süreçleri büyük ölçüde metaforiktir”, “bir kültürdeki en temel değerler, o kültürdeki en temel kavramların metaforik yapısıyla tutarlı olacaktır”.

Toplumlardaki metaforlar, bireylerin kavramsal modellerini sürekli olarak şekillendiren farklı güçlerin bir sonucu olarak değişmektedir. Bu güçlerin doğası çok farklıdır: bilimsel keşifler, demografik değişiklikler, kültürel çatışmalar, hava değişiklikleri, teknolojiler bunlara örnek verilebilir. Teknolojiler, en azından yeni gelişen teknolojiler olarak, yeni bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir. Örneğin bilgisayar icat edildiğinde bu yeni bir fiziksel öğeyi varsayıyordu, ancak yeni bir kavram olarak onu insanlar tarafından iyi bilinen diğer kavramların metaforlarıyla açıklamak gerekiyordu. Prensipte olarak çoğu ülkede ve kültürde teknolojiye karşı olumlu bir tutum vardır, çünkü çok az şey vatandaşların yaşam standardı ve ilerlemesi üzerinde teknolojiler kadar yüksek bir etkiye sahiptir (Carbonell, Sánchez-Esguevillas & Carro, 2016).

Son yıllarda bilim ve teknolojiye gelişmelerle birlikte yapay zeka ve teknolojiler insanlığı doğrudan etkilemeye ve yönlendirmeye başlamıştır. Yapay zeka insanlar için düşünen, karar veren ve hatırlayan canlı bir organizma gibi bilinmektedir. Bu durumun bireyler ve toplumlar üzerindeki etki ve sonuçları açıkça öngörülmekte ve gözlemlenmekte ancak bu sonuçların uzun vadede geleceğimizi nasıl etkileyeceği merakla beklenmektedir.

Popüler kültür ve medyadaki temsillere dayanarak, uzman olmayan birinin yapay zeka tanımı; insansı bir robot veya en azından çeşitli konularda kusursuz bir şekilde yardımcı olabilecek son derece zeki, bedensiz bir ses olarak hayal etmesidir. Örnek olarak, “robotların hayatın her alanında insanlara hizmet ettiği 2035 yılında geçen Ben Robot filmi”, robotlar için eşit haklar talebinden ziyade, insanların köleleştirilmesi, baskılanması ve eşitsizliğinin bir yansıması olarak metaforize edilir. Yapay zeka anlatı çerçevesinin bir parçası olarak analiz edilen bilimkurguların, teknolojinin umutlarını ve korkularını yansıtması beklenir ve dolayısıyla bir tür öngörü veya teknoloji değerlendirmesi olarak ele alınır (Hermann, 2023).

Bu çalışmada “yapay zeka” kavramının öğrencilerde nasıl bir anlam ifade ettiği metaforik karşılıklarının ne olduğu üzerine bir çalışma yapılmıştır. Konunun anlaşılır olması için birinci aşamada kavramlar teorik olarak araştırılmış bir sonraki aşamada bulgular ortaya konulmuştur. Son aşamada bulgular yorumlanarak kavram ile ilgili algılar yorumlanmıştır.

2- LİTERATÜREL TARAMA

Metaforlar karmaşık kavramları anlamamıza, soyut duygusal durumlar sunmamıza, çeşitli ifadeler yaratmamıza ve insan bilişini çerçevelememize olanak tanır. Metaforlar sıklıkla metinlerde, görüntülerde, filmlerde ve müzikte ortaya çıkar (Indurkha, 2013). Lakoff ve Johnson (1980), metaforları genellikle daha somut bir alandan (kaynak alan) daha soyut bir alana (hedef alan) doğru iki alan arasındaki özellik dönüşümleri olarak açıklamak için Kavramsal Metafor Teorisi'ni (CMT) önerdi. Zayed vd., (2020b) metaforları üç türe (sözcük ikamesi, açıklamalı ifade oluşturma ve tanım oluşturma) kategorize etmişlerdir.

Ge, Mao ve Cambria (2023) mevcut metafor yorumlama görevlerini, özellik çıkarımı, kelime düzeyinde başka kelimelerle ifade etme ve açıklama eşleştirme olmak üzere üç türe ayırmaktadır:

(1)Özellik çıkarımına dayalı metafor yorumlama sistemleri, kaynak ve hedef alanları birbirine bağlayabilecek özellikleri çıkarmayı amaçlamaktadır. Özellikler, kaynak ve hedef alanlardaki iki kelimenin ortak özelliklerini temsil eder; örneğin, kaynak ve hedef alanlardan iki isim için bir sıfat özelliğinin çıkarılması.

(2) Kelime düzeyinde başka sözcüklerle anlatım sistemleri, bir metaforu bağlam içinde kelime kelime gerçek karşılığına dönüştürmeyi amaçlar. Tipik olarak, bu sistemler tek kelimelik metaforları başka sözcüklerle ifade edebilir.

(3) Açıklama eşleştirmeye dayalı sistemler, bir açıklamayı bir bağlamda bir metaforla eşleştirmeyi amaçlar. Genellikle açıklamalar sözlük tanımlarından gelir.

Metaforlar hem aydınlatır hem de gizler, basitleştirir ve mevcut bilgilerle bağlantı kurar, belirli fikirleri merkeze alır, diğerlerini marjinalleştirir ve uygulama alanlarını şekillendirir (Murray-Rust, Nicenboim, and Lockton, 2022).

Yapay zeka (AI) çalışmaları, 65 yılı aşkın süredir bilim adamlarının ve mühendislerin sürekli bir çabası olmuştur. Buradaki basit iddia, insan yapımı makinelerin emek yoğun işlerden daha fazlasını yapabileceği; insan benzeri zeka geliştirebileceği yönündedir (Jiang, vd., 2022).. Yapay zekanın birçok tanımı bulunmasına rağmen işin uzmanı olmayan kişilerde nasıl bir anlam ifade ettiği de önemlidir.

3- ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın amacı “yapay zekâ” kavramının Meslek Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin nasıl algıladıklarını ve kavramsallaştırdıklarını metaforlar aracılığı ile tespit etmektir. Bu bağlamda Özel güvenlik öğrencilerinin yapay zekâ kavramına yönelik metaforları nelerdir? Bu soruya cevap aranmıştır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020).

4-BULGULAR

Araştırmaya 56 kadın, 41 erkek olmak üzere 97 özel güvenlik öğrencisi katılmıştır (Tablo 1). Araştırmada yapay zeka kavramına yönelik 48 farklı metafor üretmişlerdir. Araştırmaya katılan öğrencilerin en fazla tekrar edilen metaforlar; beyin (f=12), insan (f=12), zeka (f=7) olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 1: Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin ait demografik özellikler

Cinsiyet	n	Yüzde
Kadın	56	57,73
Erkek	41	42,27
Toplam	97	100

Tablo 2: Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yapay zekaya yönelik metaforları

Sıra	Metafor Adı	Frekans (f)	Sıra	Metafor Adı	Frekans (f)
1	Beyin	12	25	Dil	1
2	İnsan	12	26	Doğa	1
3	Zeka	7	27	Domino taşı	1
4	Taklit	6	28	Duygusuz zeka	1
5	Makine	4	29	Eşya	1
6	Silah	3	30	Hafıza	1
7	İcat	3	31	Hız	1
8	Akıl	3	32	İlk yardım	1
9	Araç	2	33	İnsan topluluğu	1
10	Ayna	2	34	İş bozmak	1
11	Evren	2	35	İşçi	1
12	İhtiyaç	2	36	Kontrolsüz	1
13	Robot	2	37	Konuşan teknoloji	1
14	Tehlike	2	38	Köle	1
15	Uzay boşluğu	2	39	Kukla	1
16	Aç Ayı	1	40	Kütüphane	1
17	Asker	1	41	Okyanus	1
18	Bağımlılık	1	42	Öğrenci	1
19	Bıçak	1	43	Öğrenme	1
20	Bilgi	1	44	Öğretici	1
21	Bilgi kaynağı	1	45	Roman	1
22	Bilgin	1	46	Sistem	1
23	Buz dağı	1	47	Tecrübe	1
24	Çalışan	1	48	Yenilik	1
	TOPLAM		48		97

Araştırma sonucunda Özel Güvenlik ve Koruma programı öğrencilerinin ürettikleri 48 metafor 4 farklı kategoride gruplandırılmışlardır. Bu kategoriler Yaratıcılık, Korku, Gereksinim ve Eğitici olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: Özel güvenlik ve koruma öğrencilerinin yapay zekaya yönelik metaforlara ilişkin kategoriler

	Metafor	Metafor Sayısı	Toplam Frekans	Yüzde
Yaratıcılık	İnsan (12), Beyin (12), Zeka (7), Makine (4), Akıl (3), Hafıza (1), İcat (3), Yenilik (1), Uzay boşluğu (2)	9	45	46,39
Korku	Taklit (6), Silah (3), Tehlike (2), Aç Ayı (1), Bağımlılık (1), Bıçak (1), Buzdağı (1), Duygusuz zeka (1), İş bozucu (1), Kontrolsüz (1), Kukla (1), Köle (1)	12	20	20,62
Gereksinim	Araç (2), Ayna (2), Asker (1), Çalışan (1), Doğa (1), Domino taşı (1), Eşya (1), Evren (2), İşçi (1), İhtiyaç (2), İlk yardım (1), Konuşan teknoloji (1), Roman (1), Robot (2),	14	19	19,59
Eğitici	Bilgi (1), Bilgi kaynağı (1), Bilgin (1), Kütüphane (1), Okyanus (1), Öğrenci (1), Öğrenme (1), Öğretici (1), Hız (1), Dil (1), Tecrübe (1), Sistem (1), İnsan topluluğu (1)	13	13	13,4
TOPLAM		48	97	1100

Yaratıcılık kategorisinde toplam 9 metafor olmakla birlikte insan ve beyin metaforları 12 kere tekrar edilerek en fazla tekrar edilen metafor olmuşlardır. Yaratıcılık kategorisindeki bazı ifadeler şu şekildedir.

ÖGÖ12 “Yapay zeka insan gibidir çünkü sürekli yeni şeyler üretir.”

ÖGÖ15 Yapay zeka insan gibidir çünkü bilir ve öğrenir.”

ÖGÖ20 Yapay zeka beyin gibidir çünkü fikir üretir.”

Korku kategorisinde toplam 12 metafor olmakla birlikte taklit metaforu 6 ve silah metaforu 3 kere tekrar edilerek en fazla tekrar edilen metaforlar olmuşlardır. Korku kategorisindeki bazı ifadeler şu şekildedir;

ÖGÖ1 “Yapay zeka taklit gibidir çünkü insanı kopyalar.”

ÖGÖ19 Yapay zeka silah gibidir çünkü kötü kullanımı zarar doğurur.”

ÖGÖ34 Yapay zeka tehlike gibidir çünkü insanın yerini alıyor.”

Gereksinim kategorisinde toplam 14 metafor olmakla birlikte araç, ayna, ihtiyaç, evren ve robot, metaforları 2’şer kere tekrar edilerek en fazla tekrar edilen metaforlar olmuşlardır. Gereksinim kategorisindeki bazı ifadeler şu şekildedir;

ÖGÖ5 “Yapay zeka araç gibidir çünkü hayatı kolaylaştırır.”

ÖGÖ49 Yapay zeka ayna gibidir çünkü kendimizi görürüz.”

ÖGÖ61 Yapay zeka ihtiyaç gibidir çünkü isteklerimizi karşılar.”

Eğitici kategorisinde toplam 13 metafor olmakla birlikte hepsi birer kez tekrar edilmiştir. Eğitici kategorisindeki bazı ifadeler şu şekildedir;

ÖGÖ52 “Yapay zekâ kütüphane gibidir çünkü istediğimiz bilgiye ulaırız.”

ÖGÖ55 Yapay zekâ bilgin gibidir çünkü her konuya hâkimdir.”

ÖGÖ74 Yapay zekâ öğrenme gibidir çünkü cevapları bulur.”

4- SONUÇ ve ÖNERİLER

Metafor insan iletişimde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları metaforik olarak yapay zekanın öğrencilerde pozitif ve negatif olarak farklı şekillerde bir algı yarattığı yönünde olmuştur. Çalışmada özel güvenlik öğrencilerinin “yapay zeka” kavramına ilişkin algıları metaforlarla belirlenmeye çalışılmıştır. Yapay zeka teknoloji kavramı olarak özel güvenlik sektörünün çağa ayak uydurması, hataların azaltılması ve performansının iyileştirilmesi noktasında önemli bir kavram olup sektörel olarak önemsenmesi gereken bir konudur. Gelecekte nitelikli personel olarak aday olacak bu öğrencilerin teknolojiyi anlama becerileri konunun önemi açısından farklılık yaratacaktır. Bu bağlamda öğrencilere bu kavrama ilişkin yetkinlikler kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Carbonell, J., Sánchez-Esguevillas, A., & Carro, B. (2016). The role of metaphors in the development of technologies. The case of the artificial intelligence. *Futures*, 84, 145-153.
2. Ge, M., Mao, R. & Cambria, E. (2023). Hesaplamalı metafor işleme teknikleri üzerine bir araştırma: Tanımlamadan, yorumlamaya, üretmeden uygulamaya. *Yapay Zeka İncelemesi* , 1-67.
3. Hermann, I. (2023). Artificial intelligence in fiction: between narratives and metaphors. *AI & society*, 38(1), 319-329.
4. Indurkha B (2013) *Metaphor and cognition: an interactionist approach*, vol 13. Springer, New York
5. Jiang, Y., Li, X., Luo, H., Yin, S., & Kaynak, O. (2022). Quo vadis artificial intelligence?. *Discover Artificial Intelligence*, 2(1), 4.
6. Lakoff G, & Johnson M (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press, Chicago
7. Lakoff, G., & Johnson, M. (2008). *Metaphors we live by*. University of Chicago press.
8. Murray-Rust, D., Nicenboim, I., & Lockton, D. (2022) *Metaphors for designers working with AI*, in Lockton, D., Lenzi, S., Hekkert, P., Oak, A., Sádaba, J., Lloyd, P. (eds.), *DRS2022: Bilbao, 25 June - 3 July, Bilbao, Spain*. <https://doi.org/10.21606/drs.2022.667>
9. Tekindal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20 (1), 153-182.
10. Zayed, O, McCrae JP, & Buitelaar, P. (2020b) Figure me out: a gold standard dataset for metaphor interpretation. In: *Proceedings of the 12th language resources and evaluation conference*, pp 5810–5819

(8)

Ümit DEMİR¹⁴; Prof. Dr. Bünyamin BACAK¹⁵

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN BİLGİ ve İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMINA BAĞLI YAŞADIKLARI ERGONOMİK SORUNLAR: MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ*
ERGONOMIC PROBLEMS EXPERIENCED BY UNIVERSITY STUDENTS DUE TO THE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES: A VOCATIONAL SCHOOL EXAMPLE

ÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojileri hem sosyal hem de çalışma hayatımızın vazgeçilmesi haline gelmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımına başlaması ile birçok risk faktörünü de yol açmaktadır. Cihazların yoğun kullanımının insan vücudunda ekleme ve kas sistemi başta olmak üzere fiziksel sorunlara, huzursuzluk, tedirginlik gibi psikolojik açıdan olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Bu nedenle ergonomi kavramı iş sağlığı ve güvenliği açısından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmanın amacı, meslek yüksekokulu özelinde üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım durumuna bağlı olarak yaşadıkları ergonomi risklerini belirleyerek buna yönelik öneriler getirmektir. Ayrıca çalışmada yaşanan ergonomik sorunların ve risklerin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım durumuna göre farklılaşma durumları incelenmiştir. Araştırma, Çanakkale Teknik Bilimler MYO ve Çanakkale Sosyal Bilimler MYO’da öğrenimlerine devam etmekte olan 370 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler ışığında katılımcıların bedensel risk faktörlerinin bilgi ve iletişim teknolojisi kullanımına bağlı olarak anlamlı farklılıklar gösterdiği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ve İletişim Teknolojileri, Risk Faktörleri, Ergonomi.

ABSTRACT

Information and communication technologies have become indispensable in both our social and working lives. With the widespread use of information and communication technologies, it also causes many risk factors. Intensive use of devices can lead to physical problems in the human body, especially in the joints and muscular system, and psychologically negative situations such as restlessness and uneasiness. Therefore, the concept of ergonomics is of great importance in terms of occupational health and safety. The aim of the study carried out in this context is to determine the ergonomic risks experienced by university students, specifically at vocational schools, depending on their use of information and communication technologies, and to make suggestions accordingly. In addition, the differences in ergonomic problems and risks experienced in the study were examined depending on the use of information and communication technologies. The research was conducted with 370 participants who were continuing their education at Çanakkale Technical Sciences Vocational School and Çanakkale Social Sciences Vocational School. In the light of the data obtained, it was found that the physical risk factors of the participants showed significant differences depending on the use of information and communication technology.

Keywords: Information and Computer Technologies, Risk Factors, Ergonomics.

¹⁴ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı, umitdemir@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4899-4895

¹⁵ Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi, bbacak@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1695-1866

* Bu çalışma; Ümit DEMİR’ in Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalında yapılan “Üniversite Öğrencilerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımına Bağlı Yaşadıkları Ergonomik Sorunlar: Meslek Yüksekokulu Örneği” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

GİRİŞ

Çok küçük yaşlardan itibaren bilgi ve iletişim teknolojileri hayatımızın büyük bir bölümünü kapsamaktadırlar. Cihazların yoğun kullanımının insan vücudunda ekleme ve kas sistemi başta olmak üzere fiziksel sorunlara, huzursuzluk, tedirginlik gibi psikolojik açıdan olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Bu kapsamda ergonomi kavramı büyük önem taşımaya başlamıştır. Ergonomi, insanın biyolojik ve psikolojik özelliklerini dikkate alarak insan-makine-çevre uyumunun doğal ve teknolojik kurallarını araştıran, disiplinler arası bir bilim dalıdır. Bu kapsamda birçok iş ve çalışma alanında uygulamaları bulunmaktadır. Fakat ofis çalışanları olmak üzere ergonomik durumların göz ardı edildiği düşünülmektedir. Son yıllarda çalışma ortamları bilgisayarların yoğun kullanımı nedeniyle büyük ölçüde değişmiş durumdadır. Bu durum da modern toplumlarda boyun ve üst ekstremitelerde bilgisayar kullanımına bağlı kas-iskelet yakınmalarının artmasına neden olmaktadır. Araştırmacılara göre; ağrı ve rahatsızlıklar yalnızca boyun, omuz ve sırt bölgelerinde değil, ellerde, parmaklarda ve dirseklerde de olabilmektedir. Kas iskelet sorunlarının ortaya çıkma riskinin bilgisayar başında geçirilen zamana bağlı olarak artabileceği gösterilmiştir. Günlük yaşamda orta düzeyden şiddetliye kadar varabilen kas iskelet belirtileri genellikle 2 saatten daha fazla bilgisayar başında oturmadan kaynaklanmaktadır [1].

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yol açtığı ergonomik risklere yönelik birçok ulusal ya da uluslararası çalışma mevcuttur. Charles ve diğer. [2] çalışmalarında uygunsuz duruş ile omuz ve boyun rahatsızlıklarıyla ilişkilendiren çalışmalarında mesleki maruziyetlerin cinsiyete göre değiştiğini vurgulamışlardır. Erkekler arasında, üst ekstremitte rahatsızlıkları görevin yüksek tekrarlanabilirliği ve diğer faktörlere ek olarak omuz seviyesindeki veya üstündeki kollarla uygunsuz duruşla ilişkili olduğunu ifade ederken kadınlarda üst ekstremitte rahatsızlıkları diğer faktörler arasında aşırı bilek bükülmesiyle ilişkilendirilmiştir. Dimberg ve diğer. [3] ofisteki risk faktörlerinden bireysel risk faktörlerini sigara içme, yüksek beden kitle indeksi, yüksek psikososyal çalışma talepleri, doğuştan gelen rahatsızlıklar, cinsiyet ve solaklık, yaş, duruş olarak ayırmıştır. Kas ağrısı ve zorlanmayı uzun süre ayakta kalma, uzun süre oturmak olarak sınıflandırmıştır. Biyomekanik risk faktörlerini tekrarlama, sürekli veya uygunsuz duruş, güçlü efor, temas stresi, psikososyal stres olarak ayırmıştır. Görme ergonomisini monitör, aydınlatma olarak ayırmıştır.

Dizdar [4] Bilgisayar teknolojisi kullanımına bağlı olarak çalışanların sağlık sorunlarına yönelik gerçekleştirmiş oldukları çalışma sonucunda bilgisayarlardan yayılan elektromanyetik radyasyon dalgalarının göz sağlığı üzerindeki etkisini araştırmıştır. 200 kişiden oluşan katılımcı grubu ile gerçekleştirilen çalışma sonucunda devamlı bilgisayar kullanımının göz sağlığını olumsuz yönde etkilediğini belirtmiştir. Gün ve diğer. [5], bilgisayar kullanımına bağlı olarak boyun ağrısı, stres, gözlerde sulanma, gözlerde kasıntı, el ve bileklerde ağrı, aşırı sinirlilik ve görme güçlüğünün günlük bilgisayar kullanımı 6 saat ve daha fazla olanlarda daha yüksek olduğunu yaptıkları çalışmada bulmuşlardır. Sırt ağrısı, omuz ağrısı ve baş ağrısı gibi yakınmaların görülme sıklıklarının da bilgisayar kullanım süresi arttıkça yükseldiğini tespit edilmiştir.

Sonuç olarak bilgi ve iletişim teknolojilerinin fiziksel, psikolojik ve çevresel birçok risk etmenleri bulunmaktadır. Mevcut alanyazın incelemeleri sonucunda çalışmaların tek bir risk grubu ağırlıklı olarak incelendiği tüm 3 boyutu kapsayan çalışmaların son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Ayrıca cihaz kullanımı olarak bilgisayar ağırlıklı olarak gerçekleştirildiği görülmüştür. Oysaki iş ve çalışma hayatında tabletler ve mobil telefonlar da oldukça yoğun kullanılmaktadır. Bu kapsamda geliştirilecek bu tez çalışması ile bilgi ve iletişim teknolojileri olarak daha geniş bir yelpazede farklı risk etmenleri boyutları ile daha kapsamlı bir çalışmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmanın problem cümlesi “Üniversite Öğrencilerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanımına Bağlı Yaşadıkları Ergonomik Sorunlar Nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen bu çalışmanın mevcut alanyazına katkı getirmesi beklenilmektedir.

Yöntem

Meslek yüksekokulu özelinde üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım durumuna bağlı olarak yaşadıkları ergonomi risklerinin belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen bu araştırmanın modeli nicel araştırma yöntemlerinden betimsel tarama modelidir. Betimsel tarama yönteminde mevcut

durumunun tespit edilerek betimlenme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Betimsel tarama, bir değişkene ilişkin sayısal değerlerin toplanmasını, betimlenmesini ve sunulmasını sağlayan tarama yöntemidir [6].

Evren ve Örneklem

Meslek yüksekokulu özelinde gerçekleştirilen bu çalışmanın evrenini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde öğrenimlerine devam etmekte olan önlisans öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem olarak Çanakkale il merkezinde yer alan ve bünyesinde hem teknik hem de sosyal bölümler içeren Çanakkale Teknik Bilimler MYO ile Çanakkale Sosyal Bilimler MYO seçilmiştir. Çalışma kapsamında 370 önlisans öğrencisine gönüllük esasıyla ulaşılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama sürecinde; kişisel ve bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) kullanım bilgileri formu, Cornell kas iskelet sistemi rahatsızlığı ölçeği (T-CMDQ) ölçeğinden yararlanılmıştır. Kişisel ve BİT kullanım bilgileri formunda katılımcılara ait demografik veriler (yaş, cinsiyet, öğrenim görülen bilgileri), kişisel bilgisayar, akıllı telefon, kulaklık kullanım durum ve tercihleri ile göz ve kulak sağlık durumlarına ait veriler istenilmiştir.

Veri Analizi

Çalışmada katılımcıların bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımına bağlı olarak risk faktörlerinin farklılaşma durumunun belirlenmesi amacıyla varyans analizinden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır.

Bulgular

Yaşanılan ergonomik sorunların çalışmanın bağımsız değişkenlerinden bilgisayar kullanım süresi, telefon kullanım süresi, sosyal medya, mobil oyun ve bilgisayar oyunu kullanım sürelerine göre farklılaşma durumuna bakılmıştır. Gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda bilgisayar kullanım süresine bağlı olarak yaşanan risk faktörlerinde herhangi bir farklılaşma bulunmamıştır. Mobil telefon kullanım süresine bağlı olarak varyans analizi sonucunda fiziksel risk bölümlerinin farklılaşma bulunmuştur. Farklılık bulunan fiziksel bölümlere ait veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Mobil Telefon Kullanım Süre Kullanım Durumuna Göre Fiziksel Ağrı Durumunun Farklılaşma Durumuna Ait Varyans Analizi Verileri

Fiziksel Bölüm	Varyansın Kaynağı	Karaler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Sırt	Gruplararası	4830,249	4	1207,562	3,182	,014*
	Gruplar içi	138535,508	365	379,549		
	Toplam	143365,757	369			
Bel	Gruplararası	4543,355	4	1135,839	3,285	,012*
	Gruplar içi	126200,642	365	345,755		
	Toplam	130743,997	369			

(*p<0,05; **p<0.01; ***p<0.001)

Katılımcıların bilgisayar oyunu kullanım süresine bağlı olarak varyans analizi sonucunda fiziksel risk bölümlerinin farklılaşma bulunmuştur. Farklılık bulunan fiziksel bölümlere ait veriler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Bilgisayar Oyunu Kullanım Durumuna Göre Fiziksel Ağrı Durumunun Farklılaşma Durumuna Ait Varyans Analizi Verileri

Fiziksel Bölüm	Varyansın Kaynağı	Karaler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Boyun	Gruplararası	2518,653	5	503,731	2,640	,023*
	Gruplar içi	69445,664	364	190,785		

	Toplam	71964,317	369			
Sırt	Gruplararası	4611,008	5	922,202	2,419	,036*
	Gruplar içi	138754,749	364	381,194		
	Toplam	143365,757	369			
Kalça	Gruplararası	1077,685	5	215,537	2,293	,045*
	Gruplar içi	34209,667	364	93,983		
	Toplam	35287,352	369			

(*p<0,05; **p<0.01; ***p<0.001)

Katılımcıların bilgisayar üzerinde sosyal medya kullanım süresine bağlı olarak varyans analizi sonucunda fiziksel risk bölümlerinin farklılaşma bulunmuştur. Farklılık bulunan fiziksel bölümlere ait veriler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyal Medya Kullanım Durumuna Göre Fiziksel Ağrı Durumunun Farklılaşma Durumuna Ait Varyans Analizi Verileri

Fiziksel Bölüm	Varyansın Kaynağı	Karaler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Sırt	Gruplararası	7099,877	5	1419,975	3,783	,002*
	Gruplar içi	136242,673	363	375,324		
	Toplam	143342,550	368			
Bel	Gruplararası	8779,468	5	1755,894	5,230	,000***
	Gruplar içi	121864,204	363	335,714		
	Toplam	130643,672	368			
Kalça	Gruplararası	1273,156	5	254,631	2,718	,020*
	Gruplar içi	34008,760	363	93,688		
	Toplam	35281,916	368			

(*p<0,05; **p<0.01; ***p<0.001)

Katılımcıların mobil oyun kullanım süresine bağlı olarak varyans analizi sonucunda fiziksel risk bölümlerinin farklılaşma bulunmuştur. Farklılık bulunan fiziksel bölümlere ait veriler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Mobil Oyun Kullanım Durumuna Göre Fiziksel Ağrı Durumunun Farklılaşma Durumuna Ait Varyans Analizi Verileri

Fiziksel Bölüm	Varyansın Kaynağı	Karaler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Sırt	Gruplararası	4456,333	4	1114,083	2,927	,021*
	Gruplar içi	138909,424	365	380,574		
	Toplam	143365,757	369			
Bel	Gruplararası	3600,445	4	900,111	2,584	,037*
	Gruplar içi	127143,552	365	348,338		
	Toplam	130743,997	369			
Kalça	Gruplararası	2598,732	4	649,683	7,254	,000***
	Gruplar içi	32688,620	365	89,558		
	Toplam	35287,352	369			
Diz Sağ	Gruplararası	287,704	4	71,926	2,500	,042*
	Gruplar içi	10501,002	365	28,770		
	Toplam	10788,706	369			
Diz Sol	Gruplararası	394,538	4	98,634	2,878	,023*
	Gruplar içi	12511,260	365	34,277		
	Toplam	12905,798	369			
Alt Bacak Sağ	Gruplararası	177,567	4	44,392	4,743	,001**
	Gruplar içi	3416,462	365	9,360		
	Toplam	3594,030	369			
Alt Bacak Sol	Gruplararası	763,978	4	190,994	9,011	,000***
	Gruplar içi	7736,495	365	21,196		

Toplam	8500,473	369
--------	----------	-----

(*p<0,05; **p<0.01; ***p<0.001)

Katılımcıların mobil sosyal medya kullanım süresine bağlı olarak varyans analizi sonucunda fiziksel risk bölümlerinin farklılaşma bulunmuştur. Farklılık bulunan fiziksel bölümlere ait veriler Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Mobil Sosyal Medya Kullanım Durumuna Göre Fiziksel Ağrı Durumunun Farklılaşma Durumuna Ait Varyans Analizi Verileri

Fiziksel Bölüm	Varyansın Kaynağı	Karalar Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Üst Kol Sol	Gruplarası	218,000	5	43,600	2,766	,018*
	Gruplar içi	5737,434	364	15,762		
	Toplam	5955,433	369			
Bel	Gruplarası	4992,110	5	998,422	2,890	,014*
	Gruplar içi	125751,887	364	345,472		
	Toplam	130743,997	369			
Ayak Sağ	Gruplarası	471,813	5	94,363	2,992	,012*
	Gruplar içi	11481,211	364	31,542		
	Toplam	11953,024	369			
Ayak Sol	Gruplarası	473,602	5	94,720	2,657	,022*
	Gruplar içi	12973,953	364	35,643		
	Toplam	13447,555	369			

(*p<0,05; **p<0.01; ***p<0.001)

SONUÇ

Meslek yüksekokulu özelinde üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanım durumuna bağlı olarak yaşadıkları ergonomi risklerin belirlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen çalışma sonucunda önemli bulgular elde edilmiştir. Bu verilere göre; katılımcıların bilgisayar kullanım süresine bağlı olarak fiziksel risk faktörlerinde anlamlı bir farklılık saptanmışken; mobil telefon kullanım süresi, mobil ve bilgisayar oyunu, mobil ve bilgisayar sosyal medya kullanımına bağlı fiziksel risk faktörlerinde anlamlı farklılıklar olduğu görülmüştür.

Bilgi ve iletişim teknolojisi fazla süreli kullanıma bağlı olarak; mobil telefon kullanımında sırt ve bel bölgelerinde, bilgisayar oyunu kullanımında boyun, sırt ve kalça bölgelerinde yaşanan ağrı risk faktörlerinde farklılaşma bulunmuştur. Sosyal medya kullanımında sırt, bel ve kalça bölgelerinde; mobil oyun kullanımında sırt, bel, kalça, diz ve alt bacak bölgelerinde; mobil sosyal medya kullanımında üst kol, bel ve ayak bölgelerinde yaşanan fiziksel risk faktörlerinde farklılık olduğu görülmüştür. Elde edilen veriler ışığında uzun süreli bilgi ve iletişim teknoloji kullanımının birçok bedensel bölgelerde ağrılara neden olabildiği görülmüştür. Üniversite öğrencilerinin de uzun süreli kullanım durumları ile temel risk gruplarından birisi olduğu görülmektedir. Bu kapsamda üniversite öğrencilerinin bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımına yönelik risk faktörlerine yönelik eğitimler ve bilgilendirmelerin yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının çok erken yaşlara indiği düşünüldüğünde erken yaş dönemlerinden itibaren teknoloji okuryazarlığı kapsamında eğitimlerin verilmesi yararlı olabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Bilgin, E., & Kutsal, Y. G. (2017). Bilgisayar Kullanımı ile İlişkili Boyun ve Üst Ekstremité Rahatsızlıkları. *STED Dergisi*, 26(6), 251-255.
- [2] Charles, L. E., Ma, C. C., Burchfiel, C. M., & Dong, R. G. (2018). Vibration and ergonomic exposures associated with musculoskeletal disorders of the shoulder and neck. *Safety and health at work*, 9(2), 125-132.

- [3] Dimberg, L., Goldoni Laestadius, J., Ross, S., & Dimberg, I. (2015). The changing face of office ergonomics. *The Ergonomics open journal*, 8(1), 38-56.
- [4] Dizdar, E. N. (2004). Bilgisayar Kullanıcılarında Elektromanyetik Işımların İnsan Sağlığına Etkisinin İncelenmesi. *Teknoloji*, 7(4),625-628.
- [5] Gün, İ., Özer, A., Ekinci, E., & Öztürk, A. (2004). Bilgisayarla çalışan kişilerin ifade ettikleri sağlık sorunları ve bilgisayar kullanım özellikleri. *Erciyes Tıp Dergisi*, 26(4), 153-157.
- [6] Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (18. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.

(9)

Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR¹⁶

GRAFİK TASARIMIN ve GELİŞİMİNDE DİJİTAL TASARIM ETKİSİ DIGITAL DESIGN IMPACT ON GRAPHIC DESIGN and DEVELOPMENT

ÖZ

Grafik tasarımın gelişiminde dijital tasarımın etkisi büyük bir dönüşümü tetikledi. Geleneksel grafik tasarımın kağıt üzerinde sınırlı kalmasının aksine, dijital tasarımın ortaya çıkışıyla birlikte tasarımcılar daha esnek, dinamik ve interaktif projeler üretebilme imkanına kavuştu. Dijital tasarım, grafik tasarım süreçlerini daha erişilebilir hale getirdi. Bilgisayarlar, grafik tabletler ve diğer dijital araçlar, tasarımcılara el becerilerini dijital platformlara taşıma fırsatı tanıdı. Bu, daha geniş bir kitleye hitap eden tasarımların oluşturulmasını mümkün kıldı. Grafik tasarımın dijitalleşmesi, tasarımcılara daha fazla özgürlük ve yaratıcılık sağladı. Dijital araçlar, renk paletleri, efektler ve düzenleme seçenekleri gibi birçok özelliği içerir, bu da tasarımcılara daha çeşitli ve sofistike tasarımlar yapma imkanı tanır. Ayrıca, dijital platformlar üzerinde çalışmak, tasarımcılara hızlı prototip oluşturma ve tasarımlarını anında görselleştirme şansı verir.

Dijital tasarım, işbirliğini artırdı. Bulut tabanlı platformlar ve çevrimiçi işbirliği araçları, tasarımcıların uzaktan birlikte çalışmasını kolaylaştırarak ekip içi iletişimi güçlendirdi. Bu, farklı yeteneklere sahip tasarımcıların bir araya gelerek daha kapsamlı projeler üretmelerini sağladı. Mobil teknolojinin yükselişi, grafik tasarımın dijital evriminde önemli bir rol oynadı. Mobil uygulamaların ve responsif tasarımın giderek daha önemli hale gelmesiyle, tasarımcılar kullanıcı deneyimini ön planda tutan ve farklı cihazlara uyumlu tasarımlar oluşturmak zorunda kaldılar. Ancak, dijital tasarımın yükselişiyle birlikte bazı zorluklar da ortaya çıktı. Hızlı teknolojik gelişmeler, tasarımcıları sürekli olarak güncel kalmaya zorluyor ve bu da sürekli öğrenmeyi gerektiriyor. Ayrıca, tüm bu dijital özelliklere rağmen, geleneksel sanat ve tasarım prensiplerinin önemi hala büyük. Dijital tasarım grafik tasarımı kökten değiştirdi ve daha dinamik, etkileşimli ve erişilebilir bir alan haline getirdi. Tasarımcılar, gelişen teknolojilere ayak uydurarak ve yaratıcılıklarını dijital platformlarda ifade ederek günümüzün hızla değişen grafik tasarım ortamında başarı elde edebilirler.

Anahtar Kelimeler: Grafik Tasarım, Dijital Tasarım, Grafik, Tasarım, Grafik Tasarımın Gelişimi.

ABSTRACT

The impact of digital design has triggered a significant transformation in the evolution of graphic design. Unlike traditional graphic design confined to paper, the emergence of digital design has provided designers with the opportunity to create more flexible, dynamic, and interactive projects. Digital design has made graphic design processes more accessible. Computers, graphic tablets, and other digital tools have allowed designers to transfer their skills to digital platforms, enabling the creation of designs that appeal to a broader audience. The digitization of graphic design has granted designers greater freedom and creativity. Digital tools encompass features such as color palettes, effects, and editing options, empowering designers to craft more diverse and sophisticated designs. Additionally, working on digital platforms allows designers to quickly create prototypes and visualize their designs instantly.

Digital design has enhanced collaboration. Cloud-based platforms and online collaboration tools have facilitated remote teamwork among designers, strengthening intra-team communication. This has enabled designers with different skills to come together and produce more comprehensive projects. The rise of mobile technology has played a significant role in the digital evolution of graphic design. With the increasing importance of mobile applications and responsive design, designers have had to prioritize user experience and create designs compatible with different devices. However, along with the ascent of digital design, some challenges have emerged. Rapid technological advancements compel designers to stay constantly updated, requiring a continuous learning process. Despite all the digital features, the importance of traditional art and design principles remains significant. In essence, digital design has revolutionized graphic design, transforming it into a more dynamic, interactive, and accessible field. Designers can achieve success in today's rapidly changing graphic design landscape by adapting to evolving technologies and expressing their creativity on digital platforms.

Keywords: Graphic Design, Digital Design, Graphic Design, Development of Graphic Design.

¹⁶ (Hitit Üniversitesi / İskilip Myo); abdulkadirozdemir@hitit.edu.tr; ORCID: 0000-0002-3337-4274

GİRİŞ

Grafik tasarımın gelişiminde dijital tasarımın etkisi oldukça büyüktür. Dijital teknolojilerin gelişmesi, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve özgün tasarımlar üretmelerine olanak tanımıştır. Ayrıca, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımın kullanım alanı da genişlemiştir.

Grafik tasarımın gelişiminde dijital tasarımın etkisini şu şekilde özetleyebiliriz:

Yeni tasarım teknikleri ve stillerin ortaya çıkması: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcılara daha önce mümkün olmayan yeni tasarım teknikleri ve stiller kullanma imkanı sunmuştur. Örneğin, vektörel grafikler, hareketli grafikler ve interaktif tasarımlar dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni tasarım tekniklerinden bazılarıdır.

Tasarımların daha hızlı ve kolay bir şekilde üretilmesi: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcıların tasarımlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde üretmelerini sağlamıştır. Bu durum, grafik tasarımcıların daha fazla projeye daha kısa sürede yetişebilmelerini ve daha yaratıcı tasarımlar üretmelerine daha fazla zaman ayırabilmelerini mümkün kılmıştır.

Tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi: Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşması mümkün olmuştur. Bu durum, grafik tasarımın önemini ve değerini artırmıştır.

Grafik tasarımın gelişiminde dijital tasarımın etkisinin en belirgin örneklerinden biri, flat tasarımın ortaya çıkmasıdır. Flat tasarım, dijital ortamlarda daha etkili bir şekilde iletişim kurabilmek için geliştirilmiş bir tasarım stildir. Flat tasarımda, 3D efektler, gölgelendirme ve perspektif gibi unsurlar kullanılmaz. Bu durum, tasarımların daha basit ve anlaşılır olmasını sağlar.

Grafik tasarımın gelişiminde dijital tasarımın etkisinin devam etmesi beklenmektedir. Yeni teknolojilerin gelişmesiyle birlikte grafik tasarımcılar daha yaratıcı ve etkili tasarımlar üretmeye devam edeceklerdir.

Grafik Tasarım

Grafik tasarım, bir mesajı, fikri veya konsepti görsel olarak iletme için metin ve görsellerin organize edilmesini içeren yaratıcı bir süreçtir. Grafik tasarımcılar, metin, illüstrasyon, fotoğraf, tipografi, renk ve kompozisyon gibi unsurları kullanarak etkili ve ilgi çekici görsel iletişimler oluştururlar. (Emre B. İletişim ve Grafik Tasarım).

Grafik tasarımın temel amacı, hedef kitleye belirli bir mesajı veya fikri etkili bir şekilde iletme ve onları harekete geçirmektir. Grafik tasarımcılar, bu amacı gerçekleştirmek için farklı tasarım teknikleri ve stilleri kullanırlar.

Grafik tasarımın kullanım alanları oldukça geniştir. Grafik tasarımcılar, web siteleri, logolar, broşürler, afişler, reklamlar, kitaplar, dergiler, ambalajlar ve oyunlar gibi çok çeşitli projelerde çalışabilirler.

Grafik tasarım, günümüzde oldukça popüler ve talep gören bir meslektir. Grafik tasarımcılar, yaratıcı ve iletişim becerileri güçlü olan kişilerdir (Grafik Sanat Tarihi Megep).

Grafik tasarımın temel unsurları şunlardır:

Metin: Grafik tasarımda metin, önemli bir unsurdur. Metin, mesajın iletilmesinde ve hedef kitleye ulaşmasında önemli bir rol oynar.

Görseller: Grafik tasarımda görseller, mesajın daha etkili bir şekilde iletilmesine yardımcı olur. Fotoğraflar, illüstrasyonlar, çizimler ve grafikler gibi çeşitli görsel unsurlar grafik tasarımda kullanılabilir.

Tipografi: Tipografi, metnin tasarımıdır. Grafik tasarımcılar, metnin okunabilirliğini ve görsel etkisini artırmak için farklı tipografi stilleri kullanırlar.

Renk: Renk, görsel iletişimde önemli bir unsurdur. Renk, duyguları ve fikirleri ifade etmek için kullanılabilir.

Kompozisyon: Kompozisyon, görsel unsurların bir araya getirilmesidir. Grafik tasarımcılar, görsel unsurları etkili bir şekilde bir araya getirmek için kompozisyon teknikleri kullanırlar.

Grafik tasarımın temel ilkeleri şunlardır:

Hiyerarşi: Hiyerarşi, görsel unsurların önem sırasının belirlenmesidir. Grafik tasarımcılar, mesajı etkili bir şekilde iletmek için görsel unsurların önem sırasını belirlemelidirler.

Denge: Denge, görsel unsurların bir arada uyumlu görünmesidir. Grafik tasarımcılar, görsel unsurlar arasında denge oluşturmak için çeşitli teknikler kullanabilirler.

Kontrast: Kontrast, görsel unsurlar arasında farklılık yaratmak için kullanılır. Kontrast, görsel ilgiyi artırmak için etkili bir araçtır.

Tekrarlama: Tekrarlama, görsel unsurların bir arada tutarlı görünmesini sağlar. Grafik tasarımcılar, görsel unsurları tekrarlayarak tasarımlarına tutarlılık katabilirler.

Hareket: Hareket, görsel iletişimi daha dinamik hale getirir. Grafik tasarımcılar, hareketi kullanarak izleyicinin dikkatini çekebilir ve onları harekete geçirebilirler.

Grafik tasarımın temel teknikleri şunlardır:

Vektörel grafik: Vektörel grafikler, noktalar, çizgiler ve eğrilerden oluşur. Vektörel grafikler, boyutları değiştirildiğinde kalitelerini kaybetmezler.

Raster grafik: Raster grafikler, piksellerden oluşur. Raster grafikler, vektörel grafiklere göre daha yüksek çözünürlükte olabilirler.

Dijital baskı: Dijital baskı, fotoğraf, grafik ve metin gibi görsel içerikleri kağıt, kumaş veya diğer yüzeylere aktarma işlemidir.

Web tasarımı: Web tasarımı, web sitelerinin görsel tasarımını ve işlevselliğini kapsayan bir alandır.

Mobil tasarım: Mobil tasarım, mobil cihazlar için tasarlanmış görsel iletişimlerini kapsayan bir alandır.

Grafik tasarımın temel stilleri şunlardır:

Minimalizm: Minimalizm, sade ve özlü tasarımları ifade eder.

Flat tasarım: Flat tasarım, 3D efektlerin kullanılmadığı tasarımları ifade eder.

İllüstrasyon: İllüstrasyon, resim, çizim veya grafik gibi tekniklerle oluşturulan görsel iletişimlerini ifade eder.

Tipografi: Tipografi, metnin tasarımını ifade eder.

Kompozisyon: Kompozisyon, görsel unsurların bir araya getirilmesini ifade eder.

Grafik tasarım, günümüzde oldukça popüler ve talep gören bir meslektir. Grafik tasarımcılar, yaratıcı ve iletişim becerileri güçlü olan kişilerdir.

Grafik tasarımcının görevleri

Grafik tasarımcının görevleri, çalıştığı kuruma ve projeye göre değişiklik gösterebilir. Ancak, genel olarak grafik tasarımcıların aşağıdaki görevleri yerine getirmesi beklenir:

Hedef kitleyi belirlemek ve anlamak: Grafik tasarımcılar, tasarımlarını oluşturmadan önce hedef kitlelerini iyi anlamalıdır. Hedef kitlenin ihtiyaçları ve beklentileri, tasarımın başarılı olması için oldukça önemlidir.

Mesaj belirlemek: Grafik tasarımın temel amacı, bir mesajı iletmektir. Grafik tasarımcılar, tasarımlarında net ve anlaşılır bir mesaj iletmelidirler.

Tasarım konsepti geliştirmek: Grafik tasarımcılar, tasarımın görsel ve anlamsal olarak nasıl görüneceğine dair bir konsept geliştirmelidirler.

Tasarım prototipleri oluşturmak: Grafik tasarımcılar, tasarım konseptini test etmek için prototipler oluşturmalıdırlar.

Tasarım üzerinde çalışmak: Grafik tasarımcılar, tasarımı müşterinin istek ve beklentilerine göre geliştirmek için çalışmalıdırlar.

Tasarım taslakları oluşturmak: Grafik tasarımcılar, tasarımı müşteriye sunmak için taslaklar oluşturmalıdırlar.

Tasarım çıktılarını üretmek: Grafik tasarımcılar, tasarımı basılı veya dijital ortamlarda üretmelidirler.

Grafik tasarımcıların ayrıca aşağıdaki becerilere ve özelliklere sahip olması beklenir:

Yaratıcılık: Grafik tasarım, yaratıcı bir meslektir. Grafik tasarımcılar, yenilikçi ve özgün tasarımlar üretebilmelilerdir.

Teknik bilgi ve beceri: Grafik tasarımcılar, tasarımlarını oluşturmak için gerekli teknik bilgi ve becerilere sahip olmalıdırlar. Bu bilgi ve beceriler arasında bilgisayar programları kullanma becerisi, tipografi ve renk teorisi bilgisi gibi unsurlar yer alır.

İletişim becerileri: Grafik tasarımcılar, müşterilerle ve diğer tasarımcılarla etkili bir şekilde iletişim kurabilmelilerdir.

İşbirliği becerileri: Grafik tasarımcılar, genellikle diğer tasarımcılarla ve uzmanlarla birlikte çalışmalıdırlar. Bu nedenle, işbirliği becerileri oldukça önemlidir.

Grafik tasarım, günümüzde oldukça önemli bir meslektir. Grafik tasarımcılar, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe iş imkanı bulabilmektedirler.

Grafik Tasarım Kullanım Alanları

Grafik tasarım, görsel unsurlar kullanarak bir mesajı, fikri veya kavramı iletmek için kullanılan bir süreçtir. Grafik tasarımın kullanım alanları oldukça geniştir ve günlük hayatımızın her alanında karşımıza çıkabilir.

Grafik tasarımın başlıca kullanım alanları şunlardır:

Reklam ve pazarlama: Grafik tasarım, reklam ve pazarlama kampanyalarında yaygın olarak kullanılır. Logolar, afişler, broşürler, web siteleri ve sosyal medya içeriği gibi görsel öğeler, ürünlerin veya hizmetlerin tanıtımı için kullanılır.

Markalaşma: Grafik tasarım, bir markanın kimliğini ve imajını oluşturmak için kullanılır. Logo, kurumsal kimlik, web sitesi ve diğer görsel öğeler, markanın hedef kitleye karşı algısını şekillendirmeye yardımcı olur.

Yayıncılık: Grafik tasarım, kitaplar, dergiler, gazeteler ve diğer basılı yayınlarda kullanılır. Kapaklar, başlıklar, illüstrasyonlar ve diğer görsel öğeler, okuyucuların ilgisini çekmeye ve içeriği daha anlaşılır hale getirmeye yardımcı olur.

Paketleme: Grafik tasarım, ürünlerin ambalajlanması için kullanılır. Etiketler, kutular ve diğer görsel öğeler, ürünlerin çekiciliğini artırmaya ve tüketicilerin satın alma kararlarını etkilemeye yardımcı olur.

İletişim: Grafik tasarım, iletişimi desteklemek için kullanılır. Sunumlar, infografikler ve diğer görsel öğeler, bilgileri daha etkili bir şekilde iletmek için kullanılır.

Sanat ve tasarım: Grafik tasarım, sanat ve tasarım alanlarında da kullanılmaktadır. Posterler, afişler, illüstrasyonlar ve diğer görsel öğeler, sanatsal ifadeyi ve estetik değeri teşvik etmek için kullanılır.

Grafik tasarım, günümüzde oldukça önemli bir meslektir. Grafik tasarımcılar, çeşitli sektörlerde ve alanlarda iş bulabilirler.

Dijital Tasarım

Dijital tasarım, bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar aracılığıyla görüntülenen ve etkileşim kurulan görsel öğeleri ve sunumları içeren bir tasarım türüdür. Web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi reklamlar, video oyunları ve etkileşimli bilgi grafikleri gibi dijital ortamlarda kullanılan tasarımları kapsar(Manovich, 1999: 1) .

Dijital tasarım, geleneksel grafik tasarımdan farklıdır çünkü dijital ortamların kendine özgü gereksinimlerini ve sınırlamaları dikkate almalıdır. Örneğin, web siteleri ve mobil uygulamalar, genellikle küçük ekranlarda görüntülediği için, tasarımlar okunabilir ve gezinilebilir olmalıdır. Ayrıca, dijital tasarımlar, genellikle kullanıcı etkileşimi gerektirir, bu nedenle tasarımcılar, kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini anlamalıdır.(Özdemir, A. (2022).

Dijital tasarım, giderek daha popüler hale gelen bir tasarım türüdür. İnternetin ve diğer dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte, dijital tasarımcılar için iş imkanları artmıştır. Dijital tasarımcılar, hem özel sektörde hem de kamu sektöründe iş bulabilirler.

Dijital tasarımcıların sahip olması gereken bazı temel beceriler şunlardır:

Yaratıcılık: Dijital tasarım, yaratıcı bir süreçtir. Dijital tasarımcılar, yenilikçi ve özgün tasarımlar üretebilmelidirler.

Teknik bilgi ve beceri: Dijital tasarımcılar, tasarımlarını oluşturmak için gerekli teknik bilgi ve beceriye sahip olmalıdırlar. Bu bilgi ve beceriler arasında bilgisayar programları kullanma becerisi, web tasarımı ve uygulama geliştirme bilgisi gibi unsurlar yer alır.

İletişim becerileri: Dijital tasarımcılar, müşterilerle ve diğer tasarımcılarla etkili bir şekilde iletişim kurabilmelilerdir.

İşbirliği becerileri: Dijital tasarımcılar, genellikle diğer tasarımcılarla ve uzmanlarla birlikte çalışmalıdırlar. Bu nedenle, işbirliği becerileri oldukça önemlidir.

Dijital tasarımın grafik tasarımla ilişkisini aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Yeni tasarım teknikleri ve stillerin ortaya çıkması

Dijital teknolojiler, grafik tasarımcılara yeni tasarım teknikleri ve stiller kullanma imkanı sunmuştur. Örneğin, vektörel grafikler, hareketli grafikler ve interaktif tasarımlar dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni tasarım tekniklerinden bazılarıdır.

Tasarımların daha hızlı ve kolay bir şekilde üretilebilmesi

Dijital teknolojiler, grafik tasarımcıların tasarımlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde üretmelerini sağlamıştır. Bu durum, grafik tasarımcıların daha fazla projeye daha kısa sürede yetişebilmelerini ve daha yaratıcı tasarımlar üretmelerine daha fazla zaman ayırabilmelerini mümkün kılmıştır.

Tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi

Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşması mümkün olmuştur. Bu durum, grafik tasarımın önemini ve değerini artırmıştır.

Dijital tasarımın grafik tasarıma etkisinin bazı örnekleri

Web siteleri ve mobil uygulamalar: Web siteleri ve mobil uygulamalar, dijital tasarımın en yaygın kullanım alanlarından biridir. Dijital tasarımcılar, web sitelerinin ve mobil uygulamaların kullanıcı dostu ve etkileşimli olmasını sağlamak için çalışırlar.

Reklam ve pazarlama: Dijital tasarım, reklam ve pazarlama kampanyalarında da yaygın olarak kullanılır. Dijital tasarımcılar, web siteleri, sosyal medya gönderileri ve diğer dijital platformlar için görsel öğeler oluşturur.

Markalaşma: Dijital tasarım, markalaşmanın önemli bir parçasıdır. Dijital tasarımcılar, markaların logoları, kurumsal kimlikleri ve web siteleri için görsel öğeler oluşturur.

Dijital tasarım, grafik tasarımın gelişiminde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte grafik tasarımcılar daha yaratıcı ve etkili tasarımlar üretebilmeye başlamıştır. Ayrıca, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımın kullanım alanı da genişlemiştir.(Atan, A., Bilsel, Ç., Uçan, B., 2015: 2)

Dijital Tasarımın avantajları

Dijital tasarım, grafik tasarımın bir alt dalıdır. Dijital tasarım, bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar aracılığıyla görüntülenen ve etkileşim kurulan görsel öğeleri ve sunumları içeren bir tasarım türüdür. Web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi reklamlar, video oyunları ve etkileşimli bilgi grafikleri gibi dijital ortamlarda kullanılan tasarımları kapsar.

Dijital tasarımın birçok avantajı vardır. Bu avantajlar şunlardır:

Yeni tasarım teknikleri ve stillerin ortaya çıkması: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcılara daha önce mümkün olmayan yeni tasarım teknikleri ve stiller kullanma imkanı sunmuştur. Örneğin, vektörel grafikler, hareketli grafikler ve interaktif tasarımlar dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni tasarım tekniklerinden bazılarıdır.

Tasarımların daha hızlı ve kolay bir şekilde üretilebilmesi: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcıların tasarımlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde üretmelerini sağlamıştır. Bu durum, grafik tasarımcıların daha

fazla projeye daha kısa sürede yetiştirebilmelerini ve daha yaratıcı tasarımlar üretmelerine daha fazla zaman ayırabilmelerini mümkün kılmıştır.

Tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi: Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşması mümkün olmuştur. Bu durum, grafik tasarımın önemini ve değerini artırmıştır.

Daha fazla etkileşim: Dijital tasarımlar, kullanıcı etkileşimi gerektirebilir. Bu durum, tasarımcıların kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi anlamalarını ve daha etkili tasarımlar üretmelerini sağlar.

Daha fazla esneklik: Dijital tasarımlar, kolayca değiştirilebilir ve uyarlanabilir. Bu durum, tasarımcıların değişen ihtiyaçlara ve trendlere göre tasarımlarını güncellemelerini kolaylaştırır.

Dijital tasarımın avantajları, grafik tasarımın birçok farklı alanda kullanılmasını mümkün kılmıştır. Dijital tasarım, günümüzde reklam ve pazarlama, markalaşma, yayıncılık, paketleme, iletişim ve sanat gibi birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır.

Dijital tasarımın avantajları şu şekilde özetlenebilir:

Yenilik: Dijital tasarım, grafik tasarıma yenilik ve yaratıcılık katmıştır.

Verimlilik: Dijital tasarım, grafik tasarım sürecini daha verimli hale getirmiştir.

Erişilebilirlik: Dijital tasarım, grafik tasarımı daha geniş bir kitleye erişilebilir hale getirmiştir.

İletişim: Dijital tasarım, grafik tasarımın iletişim gücünü artırmıştır.

Esneklik: Dijital tasarım, grafik tasarımı daha esnek hale getirmiştir.

Dijital Tasarımın Dezavantajları

Dijital tasarımın bazı dezavantajları da vardır. Bu dezavantajlar şunlardır:

Teknik bilgi ve beceri gerektirmesi: Dijital tasarım, grafik tasarımın bir alt dalı olsa da, dijital teknolojilerin kullanımı gerektirir. Bu nedenle, dijital tasarımcılar, bilgisayar programları kullanma ve dijital ortamlarda tasarım yapma konusunda bilgi ve beceriye sahip olmalıdırlar.

Güncel kalmanın zorluğu: Dijital teknolojiler sürekli olarak gelişmektedir. Bu nedenle, dijital tasarımcılar, yeni teknolojileri ve trendleri takip ederek kendilerini güncel tutmak zorundadırlar.

Görsel yorgunluk: Dijital tasarımlar, kullanıcıların sürekli olarak maruz kaldığı görsel öğeler içerebilir. Bu durum, kullanıcılarda görsel yorgunluğa neden olabilir.

Güvenlik riskleri: Dijital tasarımlar, kullanıcıların kişisel bilgilerini içerebilir. Bu nedenle, dijital tasarımcılar, güvenlik risklerini en aza indirmek için gerekli önlemleri almalıdırlar.

Dijital tasarımın dezavantajları şu şekilde özetlenebilir:

Teknik bilgi ve beceri gereksinimi: Dijital tasarım, teknik bilgi ve beceri gerektiren bir meslektir.

Güncel kalmanın zorluğu: Dijital teknolojiler sürekli olarak gelişmektedir. Bu nedenle, dijital tasarımcılar, kendilerini güncel tutmak zorundadırlar.

Görsel yorgunluk: Dijital tasarımlar, kullanıcılarda görsel yorgunluğa neden olabilir.

Güvenlik riskleri: Dijital tasarımlar, kullanıcıların kişisel bilgilerini içerebilir.

Dijital tasarımın dezavantajları, tasarımcıların dikkat etmesi gereken önemli hususlardır. Tasarımcılar, bu dezavantajları göz önünde bulundurarak daha etkili ve güvenli tasarımlar üretebilirler.

Grafik tasarımında dijital tasarımın yeri ve önemi

Günümüz grafik tasarımında dijital tasarımın yeri ve önemi oldukça büyüktür. Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte, grafik tasarımın kullanım alanı da dijital ortamlara kaymıştır. Web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi reklamlar, video oyunları ve etkileşimli bilgi grafikleri gibi dijital tasarımlar, günümüzde grafik tasarımın en önemli uygulama alanlarından bazılarıdır.

Dijital tasarımın grafik tasarımdaki yeri ve önemi şu şekilde özetlenebilir:

Yeni tasarım teknikleri ve stillerin ortaya çıkması: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcılara daha önce mümkün olmayan yeni tasarım teknikleri ve stiller kullanma imkanı sunmuştur. Örneğin, vektörel grafikler, hareketli grafikler ve interaktif tasarımlar dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni tasarım tekniklerinden bazılarıdır.

Tasarımların daha hızlı ve kolay bir şekilde üretilebilmesi: Dijital teknolojiler, grafik tasarımcıların tasarımlarını daha hızlı ve kolay bir şekilde üretmelerini sağlamıştır. Bu durum, grafik tasarımcıların daha fazla projeye daha kısa sürede yetişebilmelerini ve daha yaratıcı tasarımlar üretmelerine daha fazla zaman ayırabilmelerini mümkün kılmıştır.

Tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşabilmesi: Dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte grafik tasarımların daha geniş bir kitleye ulaşması mümkün olmuştur. Bu durum, grafik tasarımın önemini ve değerini artırmıştır.

Daha fazla etkileşim: Dijital tasarımlar, kullanıcı etkileşimi gerektirebilir. Bu durum, tasarımcıların kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi anlamalarını ve daha etkili tasarımlar üretmelerini sağlar.

Daha fazla esneklik: Dijital tasarımlar, kolayca değiştirilebilir ve uyarlanabilir. Bu durum, tasarımcıların değişen ihtiyaçlara ve trendlere göre tasarımlarını güncellemelerini kolaylaştırır.

Dijital tasarım, grafik tasarımın gelişimine ve yenilenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Dijital tasarım, grafik tasarımın daha yaratıcı, verimli, erişilebilir, etkileşimli ve esnek olmasını sağlamıştır.

Günümüz grafik tasarımında, dijital tasarımın yeri ve önemi giderek artmaktadır. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, grafik tasarımın dijital ortamlarda kullanımı daha da yaygınlaşacaktır. Bu durum, dijital tasarımcıların öneminin de artmasına neden olacaktır.

Dijital Tasarımda Etik

Dijital tasarım, grafik tasarımın bir alt dalıdır. Dijital tasarım, bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar aracılığıyla görüntülenen ve etkileşim kurulan görsel öğeleri ve sunumları içeren bir tasarım türüdür. Web siteleri, mobil uygulamalar, çevrimiçi reklamlar, video oyunları ve etkileşimli bilgi grafikleri gibi dijital ortamlarda kullanılan tasarımları kapsar.

Dijital tasarım, günümüzde oldukça yaygın olarak kullanılan bir tasarım türüdür. Bu nedenle, dijital tasarımda etik kavramı da oldukça önemlidir. Dijital tasarımcılar, tasarımlarında etik değerleri göz önünde bulundurmalarıdır.

Dijital tasarımda etik, tasarımların kullanıcılara ve topluma zarar vermemesi gerektiğini savunur. Dijital tasarımcılar, tasarımlarında aşağıdaki etik değerleri göz önünde bulundurmalarıdır:

Dürüstlük: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında dürüst ve şeffaf olmalıdırlar. Tasarımların amacını ve hedef kitlesini açıkça belirtmelidirler.

Saygı: Dijital tasarımcılar, tüm kullanıcılara saygılı olmalıdırlar. Kullanıcıların kültürel ve dini değerlerine saygı göstermelidirler.

Güvenlik: Dijital tasarımcılar, tasarımlarının kullanıcı güvenliğini tehdit etmemesi için gerekli önlemleri almalıdırlar.

Yasallık: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında yasal düzenlemelere uymalıdırlar.

Dijital tasarımda etik, tasarımların daha sorumlu ve sorumlu bir şekilde üretilmesine yardımcı olur. Dijital tasarımcılar, tasarımlarında etik değerleri göz önünde bulundurarak, daha kaliteli ve daha faydalı tasarımlar üretebilirler.

Dijital tasarımda etik ihlalleri, aşağıdakileri içerebilir:

Yanlış bilgi yaymak: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında yanlış bilgi yaymamalıdırlar. Bu durum, kullanıcıların karar verme sürecini etkileyebilir ve zarar görmesine neden olabilir.

Kişisel verilerin gizliliğini ihlal etmek: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında kullanıcıların kişisel verilerini gizli tutmalıdırlar. Bu verilerin izinsiz olarak toplanması veya kullanılması, kullanıcıların mahremiyetini ihlal edebilir.

Zararlı içerik üretmek: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında zararlı içerik üretmemelidirler. Bu içerikler, kullanıcıları şiddete, tacize veya ayrımcılığa teşvik edebilir.

Dijital tasarımcılar, tasarımlarında etik ihlallerinden kaçınmak için aşağıdaki önlemleri alabilirler:

Tasarımlarının amacını ve hedef kitlesini açıkça belirlemek: Dijital tasarımcılar, tasarımlarının amacını ve hedef kitlesini açıkça belirlemelidirler. Bu durum, tasarımların etik değerleri göz önünde bulundurularak üretilmesine yardımcı olur.

Yasal düzenlemeleri takip etmek: Dijital tasarımcılar, tasarımlarında yasal düzenlemeleri takip etmelidirler. Bu düzenlemeler, tasarımların daha sorumlu bir şekilde üretilmesine yardımcı olur.

Etik değerlendirme yapmak: Dijital tasarımcılar, tasarımlarını etik açıdan değerlendirmelidirler. Bu değerlendirme, tasarımların etik değerlere uygun olup olmadığını belirlemeye yardımcı olur.

SONUÇ

Grafik tasarım, görsel unsurlar kullanarak bir mesajı, fikri veya kavramı iletmek için kullanılan bir süreçtir. Dijital tasarım ise grafik tasarımın bir alt dalıdır ve bilgisayarlar ve diğer dijital cihazlar aracılığıyla görüntülenen ve etkileşim kurulan görsel öğeleri ve sunumları içeren bir tasarım türüdür.

Grafik tasarım ve dijital tasarım, günümüzde oldukça önemli olan iki tasarım türüdür. Bu tasarımlar, çeşitli sektörlerde ve alanlarda kullanılmaktadır.

İletişim: Grafik tasarım, iletişimi desteklemek için kullanılır. Logolar, afişler, broşürler, web siteleri ve sosyal medya içeriği gibi görsel öğeler, bilgileri daha etkili bir şekilde iletmek için kullanılır.

Markalaşma: Grafik tasarım, markalaşmanın önemli bir parçasıdır. Logo, kurumsal kimlik, web sitesi ve diğer görsel öğeler, markanın hedef kitleye karşı algısını şekillendirmeye yardımcı olur.

Pazarlama: Grafik tasarım, pazarlama ve reklam kampanyalarında yaygın olarak kullanılır. Logolar, afişler, broşürler, web siteleri ve sosyal medya içeriği, ürünlerin veya hizmetlerin tanıtımı için kullanılır.

Eğitim: Grafik tasarım, eğitim amaçlı olarak da kullanılabilir. Sunumlar, infografikler ve diğer görsel öğeler, bilgileri daha anlaşılır hale getirmek için kullanılır.

Sanat: Grafik tasarım, sanatsal ifade için de kullanılabilir. Posterler, afişler, illüstrasyonlar ve diğer görsel öğeler, sanatsal yaratıcılığı teşvik etmek için kullanılır.

Erişilebilirlik: Dijital tasarım, tasarımları daha geniş bir kitleye erişilebilir hale getirir. Web siteleri, mobil uygulamalar ve diğer dijital tasarımlar, internet ve dijital cihazlara erişimi olan herkes tarafından kullanılabilir.

İnteraktiflik: Dijital tasarımlar, kullanıcı etkileşimi gerektirebilir. Bu durum, tasarımcıların kullanıcıların ihtiyaç ve beklentilerini daha iyi anlamalarını ve daha etkili tasarımlar üretmelerini sağlar.

Yenilik: Dijital tasarım, yenilik ve yaratıcılık için yeni fırsatlar sunar. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, grafik tasarımcılar daha önce mümkün olmayan yeni tasarımlar üretebilirler.

Grafik tasarım ve dijital tasarım, günümüzde oldukça önemli olan iki tasarım türüdür. Bu tasarımlar, çeşitli sektörlerde ve alanlarda kullanılmaktadır. Grafik tasarım ve dijital tasarımın önemi, gelecekte de artmaya devam edecektir.

Dijital tasarım, grafik tasarımın gelişimine ve yenilenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Dijital tasarım, grafik tasarımın daha yaratıcı, verimli, erişilebilir, etkileşimli ve esnek olmasını sağlamıştır.

Günümüz tasarım dünyasında, dijital tasarımın yeri ve önemi giderek artmaktadır. Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte, grafik tasarımın dijital ortamlarda kullanımı daha da yaygınlaşacaktır. Bu durum, dijital tasarımcıların öneminin de artmasına neden olacaktır.

Dijital tasarım, günümüzde tasarımın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dijital tasarım, tasarımın daha etkili ve verimli olmasını sağlar.

KAYNAKÇA

1. Adamowicz, E. (2001). Bodies Cut and Dissolved: Dada and Surrealist Film. Alex Hughes/James S. Williams (Hg.): Gender and French Cinema, Oxford/New York: Berg, 19-33.
2. Atan, A., Bilsel, Ç., Uçan, B. (2015). Dijital sanat uygulamaları üzerine bir inceleme. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi (7/26.1-14).
3. Drate, S., Robbins, D. & Salavetz, J. (2006). Motion by design. Laurence King Publishing.
4. Krasner, J. (2013). Motion Graphic Design: Applied History and Aesthetics. Taylor & Francis. S. 10.

5. Manovich, L. (1999). Avant-garde as Software. Online at: http://manovich.net/content/04-projects/027-avant-garde-as-software/24_article_1999.pdf S.1-20.
6. Özdemir, A. (2022). Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2775410>
7. Becer, E. İletişim ve Grafik Tasarım Dost Kitabevi
8. Türk Grafik Sanat Tarihi Megep
9. Wands, Bruce. (2006). Dijital Çağın Sanatı, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul.
10. SEZER, N.,(2020) DİJİTALLEŞME İLE DEĞİŞEN HAREKETLİ GRAFİK TASARIM TEKNİKLERİ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1448032>

İnternet

11. <https://www.befunky.com/features/graphic-designer/>
12. <https://www.canva.com/create/>
13. <https://www.pixpa.com/tr/blog/what-is-graphic-design>
14. <https://www.smashingmagazine.com/2009/04/10-impressive-simple-design-techniques/>
15. <https://glorify.com/learn/graphic-design-tips>
16. <https://www.toptal.com/designers/gui/principles-of-design-infographic>
17. <https://www.skillshare.com/en/blog/embrace-the-essential-elements-of-graphic-design/>
18. <https://www.linkedin.com/pulse/ethics-graphic-design-balancing-creativity-gargi-singh>
19. <https://blog.hubspot.com/marketing/design-ethics>
20. <https://blog.hubspot.com/marketing/design-ethics>
21. <https://fuselabcreative.com/graphic-design-vs-digital-design-whats-the-difference/>
22. <https://waterbearlearning.com/digital-design-ultimate-guide/>
23. <https://www.indeed.com/career-advice/finding-a-job/digital-design-vs-graphic-design>
24. <https://enou.co/blog/digital-design-vs-graphic-design/>
25. <https://www.coursera.org/articles/digital-design>

(10)

Doç. Dr. Arif ATALAY

DİJİTAL ÜRÜNLERİN ALIM-SATIMININ İSLAM HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ¹⁷

EVALUATION OF TRADING OF DİJİTAL PRODUCTS IN TERMS OF ISLAMIC LAW

ÖZ

Dijital dönüşümün hızla ilerlediği günümüzde dijital ürün piyasası da oluşmaktadır. Pek çok sektörde dijital ürünlerin kullanıldığı, bir değer biçildiği ve piyasada dolaştığı görülmektedir. Hatta dijital dünyanın hızla ilerlemesinin etkisi olarak birçok üniversite adayı yazılım mühendisliğini gündemlerine almışlar ve tercihlerinin en başına koymuşlardır. Böyle bir ekonomik, sosyal, siyasal, teknolojik ortamın oluştuğu dijital sektörde çeşitli şekillerde dijital ürünler alınıp satılmakta ve büyük sermayeler piyasaya girmektedir. Ortada fiziki bir varlığa sahip olmayan, elle tutulup gözle görülmeyen bir ürünün diğer bir ifadeyle varlığın İslam'a mal olarak kabul edilip edilmeyeceği gündeme gelmektedir. Çünkü Müslüman toplumlar da dijital ürünlerin alınıp satıldığı gerek metaverse ve gerekse NFT dünyasında bir hareketlilik içerisinde. Onlar da dijital dünyada yüksek meblağlarda yatırımlar yapmaktadırlar. Ancak Müslüman toplumlar var olan her ürünü veya şeyi serbestçe mal olarak kullanamamaktadırlar. Müslüman toplumların bir şeyi mal olarak kullanabilmesi için o şeyin "müntefeu'n-bih" veya diğer bir ifadeyle "mal-ı mütekavvim" olması gerekir.

Bu çalışmada İslam hukukundaki mal kavramının tanımı ortaya konulacaktır. Böylece mal kavramına ait özelliklerden hareket edilerek dijital ürünlerin karşılaştırılması yapıp buna göre bir kanaat belirtilecektir. Bu değerlendirme yapılırken dijital ürünler genel itibariyle değerlendirmeye tabi tutulurken bütün dijital ürünler üzerinde ayrı ayrı durulmayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijital ürün, metaverse, NFT, müntefeu'n-bih, mal-ı mütekavvim, akit meclisi.

ABSTRACT

Today, when digital transformation is progressing rapidly, the digital product market is also forming. It is seen that digital products are used, valued and circulated in the market in many sectors. In fact, as the effect of the rapid progress of the digital world, many university candidates have put software engineering on their agenda and put it at the top of their choices. In the digital sector, where such an economic, social, political and technological environment is formed, digital products are bought and sold in various ways and large capitals enter the market. It comes to the fore whether a product that does not have a physical existence, that cannot be touched or seen with the naked eye, in other words, whether the asset will be accepted as a property of Islam. Because Muslim societies are also in a dynamism in both the metaverse and the NFT world, where digital products are bought and sold. They also invest large sums in the digital world. However, Muslim societies cannot freely use every product or thing that exists as a commodity. In order for Muslim societies to use something as property, it must be "muntefeu'n-bih" or, in other words, "mal-ı mutakavvim".

In this study, the definition of the concept of property in Islamic law will be revealed. Thus, starting from the characteristics of the concept of goods, digital products will be compared and an opinion will be expressed accordingly. While making this evaluation, digital products will be evaluated in general, while all digital products will not be considered separately.

Keywords: Digital product, metaverse, NFT, Müntefeu'n-bih, software, contracting council.

¹⁷ Doç. Dr. Arif ATALAY, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku Anabilim Dalı; ORCID: 0000-0002-4765-455X

ÖNSÖZ

Dijital dünyanın gelişmesiyle birlikte dijital ürünlerin piyasada dolaşımı şimdilik bazı sektörlerde piyasaya önemli ölçüde girmiştir. Dijital dönüşüm sürecine uyum sağlayabilen bazı sektörler ilerleme kaydederken, uyum sağlayamayan sektörlerin geride kalması ve piyasada tutunamaması muhtemeldir. Buna bağlı olarak dijital dönüşümün başta eğitim olmak üzere, makro ve mikro sanayi, bankacılık işlemleri, bilgisayar teknolojileri ve benzeri alanlarda önemli oranlarda ciddi manada etkileri olacaktır. Dolayısıyla fiziki dünyanın gelişim ve ilerlemesinde, belki de bazı alanlarda toplumsal çöküntüde dijital dünyada kullanılacak olan dijital ürünlerin önemli ölçüde etkisi olacaktır. Bu dijital ürünler dijital dünyada bireyin ya da kurumun performansına bağlı olarak kimi zaman hibe olarak, kimi zaman da alım satım yoluyla elde edilecektir.

Dijital dünyanın gerçekleştiğinin tecessüm ettiği birtakım yerler vardır. Bu yerlerden biri de metaversedir. Metaversede ders vermek için sınıf oluşturan bir öğretmen, öğrencilerin temsili ikonları olan avatarlar, dijital tahta, sandalye, kalem ve benzeri dijital eğitim öğretim araç gereçleri satın almak durumunda kalınacaktır. Diğer taraftan nükleer silahların aktif hale getirilmesinde de birtakım kişiye özel çalışabilen dijital programların alım satımı da mümkündür.

Öyle görünüyor ki konumuzun da temelini teşkil eden dijital ürünlerin pazarlanmasında Metaverse başta olmak üzere her alanın kendine özgü ürünlerinin kendi platformunda satılması ile oluşacak dijital pazaryerleri ile ilgili ortamlar söz konusudur. Dijital koleksiyonlar, modern eşyalar, dijital konserler, dijital spor müsabakaları ve dijital reklamcılık gibi ürünlerin ve hizmetlerin alım satımı bu dijital pazar yerlerinde gerçekleşebilir. Tabi bu arada teknolojik alt yapının ve bu teknolojiyi kullanacak kişilerin de yeterliliği gündeme gelecektir. Böyle bir ortamda blok zincir tabanlı yeni bir dijital ekonominin meydana gelmesi kaçınılmazdır.

Özet olarak bütün bunları ifade ettikten sonra dijital bir atmosferde kurulan eğitim, sanayi, mikro ve makro teknoloji alanında kullanılacak olan dijital ürünler alınıp satılacaktır. İslam toplumu için bu dijital ürünler İslam hukukuna göre mal olarak kabul edilip edilmediği de önem arz etmektedir. İslam hukuku açısından bunlar mal mıdır, mal ise mubah/müntefe'un-bih midir, bunların kabzı ve semenin kabzı nasıl gerçekleşir konuları makalemizin temelini oluşturmaktadır.

GİRİŞ

Dijitalleşme sadece oyun alanıyla ilgili olan bir kavram olarak değerlendirmek doğru değildir. Ekonomi, teknoloji, eğitim, eğlence, kültürleşme, spor ve benzeri hayatımızın her alanıyla ilgili olan bir kavramdır.

Günümüzde şirketlerin kahir ekseriyeti, ürün pazarını genişletmek için etkileşimli oyunlar ve sanal gerçeklikler gibi teknolojiler kullanmaktadırlar. Böylece dijital varlıkların da fiziksel varlıklar kadar önemli olduğu bir ortam oluşmaktadır. Herkes tarafından kabul görmese de kripto para birimleri, NFT'ler ve sanal gayrimenkuller gün geçtikçe daha da gündeme gelmektedir. Metaverse'un aktif hayatımızda yer alması ile pazarlama imkanları da artacaktır. Özel etkinlikler, sanal konserler ve üç boyutlu uygulamalar her geçen gün bu platformlarda ihtiyaç olarak hissedilecektir.

Metaverse ve benzeri platformlar şirketlere kendi sanal vitrinlerini, pazar yerlerini ve dijital çarşılarını oluşturabilme fırsatları sunacaktır. Markalar; dijital platformlar içinde yer aldıkları sanal alemlerinde ortaklıklar kurarak evrende yer alan işletmeler için gelir elde etme imkanları doğabilecektir. Metaverse ve benzeri dijital platformların daha aktif kullanılmasıyla e-ticarette de birçok değişiklikler görülebilir. Dijital varlıkların ve koleksiyonların, hem bireysel hem de kurumsal olarak ticaretinin yaygınlaşması ve kendi özel para birimleriyle alışveriş ortamının gerçekleşmesi e-ticarette de yenilikleri beraberinde getirmesi kaçınılmaz olarak görülmektedir.

1. İslam Hukuku Açısından Mal Kavramı

Dijital ürünlerin İslam hukuku açısından mal olarak kabul edilip edilmemesi akitlerin kurulması ve mülkiyetin intikali açısından önem arz etmektedir. Öncelikle İslam hukukunun malın mahiyeti hakkındaki değerlendirmesini görmek gerekmektedir. Böyle bir durumda söz konusu olan dijital ürünlerin "müntefe'n-

bih”¹⁸ diğer bir ifadeyle “mal-ı mütekavvim”¹⁹ kapsamında olup olmadığına bakılmalıdır. Müntefu’n bih’ten maksat akte konu olacak olan mahallin İslam dini açısından mubah olarak kullanılabilmesi ve ihraz/elde edilmiş olmasıdır. Bu durumda henüz denizde olan bir balık mütekavvim olmaz, ancak ne zaman avlanıp elde edilirse o zaman mal-ı mütekavvim olur.²⁰ Diğer taraftan bir malın mütekavvim olup olmaması sadece alınıp satılırken dikkate alınmaz, aynı zamanda mütekavvim olmayan bir mal telef edildiğinde hukuki işleme konu olmaması ve tazminin de önemli bir yere sahiptir.²¹

Müntefe’un bih olmayan malların neler olabileceği hakkında ki prensipleri Kur’an-ı Kerimdeki örneklemelerde bulabiliriz:

“Allah size yalnızca murdar eti, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkasının adına kesilmiş olanı haram kıldı,”²²

“Murdar hayvan, kan, domuz eti, Allah’tan başkası adına kesilmiş, boğulmuş, vurularak öldürülmüş, yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanarak öldürülmüş hayvanlarla -henüz canı çıkmadan yetişip kestiklerinizin dışında- yırtıcıların yediği hayvanlar, dikili taşlar önünde (sunaklarda) boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla paylaşmanız size haram kılındı,”²³ ayetlerinde adı geçen şeylere benzer durumda olanlar kıyas edilebilir.

Şimdi dijital ürün ve fiziki ürün diğer ifadeyle mal kavramlarını bir arada değerlendirmek gerekir. Diğer taraftan Mecelle de akde konu olan malı değerlendirirken örfü dikkate alarak; “insanlar arasında mal olarak kabul edilmeyen bir şeyi satmak veya onunla bir malı satın almak batıldır,”²⁴ şeklinde bir prensip ortaya koymuştur. Bu Mecelle kaidesi de dikkate alındığında “insanlar arasında kullanımı ihtiyaç olan” ve “dinimizin kullanımını mubah olarak kabul ettiği” kayıtları bir şeyin İslam hukukunda mal olarak kabul edilmesi için yeterlidir.

Bütün bunlarla birlikte Hanefî mezhebinin mal tanımını yaparken; “insanlar tarafından sahip olunması, korunması, bir başkasına verilmesi ya da verilmemesi örf haline getirilmiş olmalıdır,”²⁵ denilmektedir. Mecelle de bu doğrultuda malı; “insanın tabiatı gereği ihtiyaç duyup da ihtiyaç anı için biriktirilebilen şeylerdir,”²⁶ şeklinde tanımlamıştır. Buzdolabı ve derin dondurucu gibi teknolojilerin bulunmadığı Mecellenin yazıldığı dönemler için biriktirme konusu meyve, sebze ve et için mümkün değilmiş gibi görünse de bu bakış açısı imkanlara göre değişebilir. Zira o dönemlerde bile meyve, sebze ve et gibi şeylerin kurutulmuş biriktirilmesi mümkün olmuştur. “İhtiyaç duyduğu,” ifadesine gelince bu ifade de yerlin yerince kullanılmıştır, çünkü ifadenin başında “fitratı gereği/yaratılışı gereği” lafzı yer almaktadır. Bu da doğrudan İslam dininin mubah gördüğü şeylere işaret etmektedir.

İlk bakışta bu tanımlar dikkate alındığında maddi varlığı olmayan; elektrik enerjisi, doğal gaz ve dijital ürünler İslam hukuku açısından sanki mal olarak kabul edilmemektedir. Ancak bütün bu saydıklarımız ve bunlara benzer şeyler insan hayatını kolaylaştırmakta ve tekamülü sağlamaktadır. Bu durumu Hanefî mezhebine ait olan başka bir tanımda görmek mümkündür. Hanefî mezhebinde mal; “insan ihtiyacı için

¹⁸ Zebîdî; Ebu’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed, Tâcû’l-’arûs min cevâhiri’l-kâmûs, İskenderiye: Dâru’l-Hidâye, ts., III, 288; Çeker, Orhan, Fıkıh Dersleri 1, Konya: Damla Ofset Matbaa ve Ticaret A.Ş 2016), s. 40.

¹⁹ مَالٌ مَا يَمِيلُ إِلَيْهِ الطَّبْعُ وَيُمْكِنُ إِخْرَازُهُ لَوْ قَتِ الْحَاجَةُ وَالْمَالِيَّةُ إِنَّمَا تَبَتْ بِتَمَوُّلِ النَّاسِ كَافَّةً أَوْ بِتَقْوَمِ الْبَعْضِ وَالنَّقْوَمُ يَنْبَغُ بِهَا وَبِبَاحَةِ الْإِنْتِفَاعِ لَهُ شَرْعًا فَمَا يَكُونُ مَبَاحَ الْإِنْتِفَاعِ; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-İslâmi, ts., V, 277; İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer, Reddu’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtar, Beyrut 1987, IV, 3; Mecelle, md. 126.

²⁰ Karaman, Hayrettin, Mukayeseli İslam Hukuku, (İstanbul: Nesil Yayınları 1991), 3/13.

²¹ Günay, H. Mehmet, İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Kamu Malları, İstanbul: Şule Yayınları 2001, s. 41

²² el-Bakara, 2/173.

²³ el-Maide, 5/3; el-En’am, 6/145; en-Nahl, 16/115.

²⁴ Mecelle, md. 210.

²⁵ Liv, Cemil, “İslâm Hukuku Açısından NFT ve Metaverse Ürünlerin Satım Sözleşmesine Konu Olması,” Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 22/2 (Eylül 2022), s. 1058.

²⁶ مَالٌ مَا يَمِيلُ إِلَيْهِ الطَّبْعُ وَيُمْكِنُ إِخْرَازُهُ لَوْ قَتِ الْحَاجَةُ وَالْمَالِيَّةُ إِنَّمَا تَبَتْ بِتَمَوُّلِ النَّاسِ كَافَّةً أَوْ بِتَقْوَمِ الْبَعْضِ وَالنَّقْوَمُ يَنْبَغُ بِهَا وَبِبَاحَةِ الْإِنْتِفَاعِ لَهُ شَرْعًا فَمَا يَكُونُ مَبَاحَ الْإِنْتِفَاعِ; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik, Beyrut: Dâru’l-kütübi’l-İslâmi, ts., V, 277; İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer, Reddu’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtar, Beyrut 1987, IV, 3; Mecelle, md. 126.

yaratılan ve istenildiği zaman elde edilip kullanılabilen, insanın dışındaki²⁷ şeylere mal denilir;²⁸ tanımlanmaktadır. Yukarıda ifade edilen modern ürünlerin de bu tanıma göre mal kapsamına girmektedir. Hanefî mezhebi dışındaki diğer mezheplerde ifade edilen mal tanımını Zerkeşî şu şekilde ifade etmektedir; “kendisinden faydalanılan ya da faydalanılması mümkün olan şeydir.”²⁹

Kanaatimize göre; Zerkeşî'nin, Hanefîlerin ve Mecellenin tanımlarını birlikte kullanarak; “insanlar tarafından sahip olunması, korunması, bir başkasına verilmesi ya da verilmemesi örf haline getirilmiş, ihtiyaç anı için biriktirilebilen, kendisinden faydalanılan ya da faydalanılması mümkün olan şeydir,” şeklinde bir tanımlama yapmamız efradını cami, ağyarını mani bir tanım olabilir. Zira Muhammed Kadri Paşanın; “mal ihtiyaç vakti için biriktirilmesi mümkün olan şeydir,”³⁰ tanımı da bizim kanaatimizi destekler mahiyettedir.

Mal tanımı üzerinde durmak ve sadece ayn olan şeyleri mal olarak kabul etmek klasik dönemler için tam bir tanım olmakla birlikte günümüzde böyle bir tanım eksik kalmaktadır. Zira klasik dönemlerde bile ısınmayı, aydınlanmayı sağlayan “ateş” her ne kadar elle tutulan ve biriktirilemeyen bir şey olsa da “herkes için serbest”³¹ olan mal tasnifinde yerini almıştır. Diğer taraftan bir evi, ambarı, depoyu kiraladığımızda kira bedeli olarak bir semen ödemekteyiz. Semeni ödeyerek evin menfaatini satın almaktayız. Kaldı ki; evin, deponun, ambarın bize sağladığı fayda bir “ayn” değildir. Bir ayn olmamasına rağmen elde edilen bu fayda satın alınmaktadır ve insanın ihtiyacını görmektedir. Bey’ aktinde ayn’ın iştirası söz konusu olurken icare aktinde ise menfaatin iştirası söz konusudur.³²

Bütün bunları dikkate aldığımızda; “her dönemde değişen gelişen teknoloji sebebiyle ortaya çıkan, insanların edindiği (temevvül) ve faydalandığı (intifa) şeyler mal olarak değerlendirilir.”³³ Şimdi bu tanımlar ışığında dijital ürünlerin temellükü, alımı, satımı gibi konuları değerlendirmek daha somut olacaktır.

3. Dijital Ürünler

Dijital ürünler her ne kadar elle tutulup gözle görülen bir şey olmasa da günümüzde pek çok sektörde kullanılmakta ve hayatın gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmaktadır. Belki de hayatımızın neredeyse bütününde yer alacak olan dijital ürünlerle ilgili konuları aşağıdaki gibi değerlendirmemiz mümkündür.

3.1. Dijital Ürünün Tanımı

Ürün genel anlamıyla; Tüketicinin isteğini karşılayan, karşılığında üretici veya aracıya para kazandıran soyut veya somut materyaller, olarak tanımlanmaktadır.³⁴ Bu tanım ışığında dijital ürünü de; “yalnızca dijital olarak var olan, zaman ve mekân kavramını yıkan, internete bağlanabildiğiniz ve fiziksel formu olmayan ürünler,” olarak tanımlayabiliriz. Bilgisayar, telefon ve benzeri araçlarla üretilip geliştirilen her elektronik içeriği dijital ürün adı altında tanımlamak mümkündür.³⁵ Online kurslar veya eğitimler, NFT görselleri, dijital dergiler, dijital oyunlar, e-kitaplar, dijital hedef çizelgeleri, e-tablolar, ses dosyaları³⁶ dijital spor müsabakaları ve benzerleri şeyleri dijital ürünlere örnek olarak gösterebiliriz.

²⁷ وَيُنْعَقُ بِقِيمَةِ الْعَبْدِ؛ لِأَنَّ الْعَبْدَ مَالٌ مُتَقَوِّمٌ “Kölenin kıymetiyle akit meydana gelir, çünkü köle mütekavvim maldır,” şeklinde klasik kaynaklarda yazılan bu ifadeye göre insan da mal olarak değerlendirilmektedir. bkz. Kâsânî, Alauddin Ebû Bekir b. Mes’ud, Bedâi’u’s-sanâi fi tertibi’s-şeraif, Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-ilmiyye ts., V, 305.

²⁸ الْمَالُ اسْمٌ لِغَيْرِ الْأَدْمِيِّ خُلِقَ لِمَصَالِحِ الْأَدْمِيِّ وَأَمَكْنَ إِجْرَارُهُ وَالنَّصْرُفُ فِيهِ عَلَى وَجْهِ الْإِخْتِيَارِ وَالْعَبْدُ، bkz. İbn Nüceym, V, 277.

²⁹ الْمَالُ مَا كَانَ مُنْتَفَعًا بِهِ أَيْ مُسْتَعْدًّا؛ لِأَنَّ يُنْتَفَعُ بِهِ وَهُوَ إِمَّا أَعْيَانٌ أَوْ مَنَافِعٌ، bkz. Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Bahadır, el-Mensûr fi’l-kavâid, Kuveyt: Vizârâtü’l-evkâf, 1405, 3/222.

³⁰ Kadri Paşa, Mürşidü’l-hayran ila ma’rifeti ahvali’hl-insan, Amman: Dâru’l-Arabiyye 1987, md. 1.

³¹ Karaman, III, 21.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kâsânî, IV, 201; İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Muğni (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî-Abdülfehtah Muhammed el-Hulvi), Beyrut 1992, V, 441; Şirbinî, Şemseddin el- Hatib Muhammed b. Ahmed el- Kahiri, Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti meâni elfâzi’l-Minhâc, Beyrut ts, II, 334; Atalay, Arif, İslam Ticaret Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz), Kayseri: Kimlik yayımları 2016, s. 99.

³³ Liv, s. 1060.

³⁴ Sümer, Selay-Eser Zeliha, ”Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi,” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8/1, Ankara, 2006, s.127.

³⁵ <https://www.trendyol.com/s/dijital-urun-nedir-blog>, erişim tarihi; 13.05.2023

³⁶ <https://imagestation.com/tr/what-is-a-digital-product/>, erişim tarihi; 29.07.2023.

Burada bir İslam hukuku klasik kaynaklarında aktin konusu olan satılan şey için mal ifadesinin kullanılmadığı, bunun yerine daha geniş kapsamlı mebi‘/المبيع kavramının kullandığına dikkat etmek gerekir. Mebi‘ sadece fiziki varlığı olan şeyleri kapsamaz; insanın ihtiyaç duyduğu, faydalandığı, hayatını devam ettiren maddi ve manevi her şeyi içine almaktadır. Dolayısıyla yukarıda verilen dijital ürün tanımını da mebi‘/المبيع kavramı içinde değerlendirmemiz mümkündür.

3.2. Dijital Ürünlerin Mal Olma Bakımından Konumu

Aslı itibariyle fiziksel, elektronik ve sanal alanları iç içe bulunduran bu yeni ticari piyasanın yapısı ve özellikleri; ekonomik, sosyal, hukuki, örfi ve politik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple her ne kadar fiziki ortamı ve elektronik ortamı bir diğerinden farklı ya da bir diğeriyle aynı çabalarına girsek de işin gelip düğümlendiği yer “zimmettir.” Yapılan işlem fiziki pazar yerlerinde de gerçekleşse, sanal pazar yerlerinde de gerçekleşse kişinin zimmetinin alacaklı veya borçlu olmasına bakar. İslam hukuku da; garar, zarar, gabn gibi akdin taraflarını ya da taraflardan birini sıkıntıya uğratacak şeylerden beri olmayı temel alır. Alınan mal dijital de olsa fiziki de olsa önemli olan yapılacak işlemleri İslam hukukuna göre sistematigine oturtturmak ve yol haritasını buna göre tayin etmektir.

Dijital ürünler için yalnızca bir internet bağlantısı ve internete bağlanabildiğiniz bir cihazla, online olarak satışı yapılan, çevrimiçi satılan fiziksel formu olmayan ürünlerdir. Dijital biçimde var olan ve değer sağlayan her şeydir. Örneğin, faydalı bilgiler edindiğiniz bir web sitesi dijital bir üründür.

Mesela cep telefonu üreten iki firma; ürünlerinde aynı donanım özellikleri (ekran büyüklüğü, kamera, kapasite, işlemci gibi) kullanmaktadır. Fakat bu iki firma dijital özellik farklılaştırması yaparak mallar arasında fiyat farkları meydana getirmektedirler. Bu dijital farklılaştırma elektronik mal³⁷ olan telefonun varlığı yanında; yazılımların, talebin belirleyicisi ve tamamlayıcısı olarak “mal” olma özelliğini ortaya koymakta ve yeni bir mal türü olan “dijital mal” olgusunu terminolojiye kazandırmaktadır.³⁸

Dijital ürün çalışmaları, bir ürün veya hizmet için dijital temas noktaları oluşturmayı gerektirir. Dijital temas noktası ise kullanıcının ürünle etkileşime girdiği bir ara yüzdür. Bunlar, en popüler olanı web ve mobil olmak üzere farklı şekillerde olabilir. Dijital şablonlar/sanat ürünleri, Çizelgeler (ders, spor, aktivite vb.), Online eğitimler/kurslar, Podcastler (dijital ses dosyaları), Elektronik Okuma (e-dergi, e-kitap vb.), NFT görselleri, Müzik, Yazılım gibi ürünler dijital ürünlerdir.³⁹

Ayrıca devletlerin; elektronik/dijital ürünleri somut mal olarak değerlendirip, e-ticaret olarak kaynak için vergilendirilmesinin tartışılması da⁴⁰ dijital malların fiziki mal ile aynı statüde değerlendirilmesinde önemli bir delildir.

Dijital ürün satışının avantajları gerek fert ve gerekse kurum bazında birtakım faydalarının olması da onun bir mal olup olmamasında önemli bir yere sahiptir. Mesela müşterilerin ürünlere ya da hizmetlere ulaşması için aradaki coğrafi engeli kaldırır. Her yerden ulaşılabilir olunur. Giderler fiziki bir mağaza ve ürüne göre daha düşük olacaktır. Depolama, paketleme, nakliye, kira, elektrik, doğalgaz, personel vb. gibi giderlerinizi ortadan kaldırır. Fiziksel mağazaların aksine raflar hiçbir şekilde boş kalmaz. Sitenin ziyaretçileri asla “stokta yok” kelimesini görmek zorunda kalmaz. Sınırsız stok ve bitmeyen raf ömrü vardır. Dijital ürünlerin bir diğer büyük avantajı ise ürün türlerinin bir sınırının olmamasıdır. Dijital ürünleri yönetmek, fiziksel stokla uğraşmaktan çok daha kolaydır. İşleri düzenli tutmak için gerçekten yalnızca dijital bir depolamanız ve bir web sitenizin olması yeterlidir. Dijital ürün mağazanız her zaman yayında ve ürünlerinizi 7/24 müşterilerinize sunuyor olacaktır. Kimse mağaza bulmak ve mağazaya gitmek zorunda değildir. Kimse

³⁷ Teknolojik malların ve dijital malların birleşmesiyle oluşan mallara elektronik mal denilir. bkz. Özpençe, Özay, “Dijital Kamusal Mallar,” Sosyo Ekonomi, July-December, 2014-2, s. 59.

³⁸ Özpençe, s. 59.

³⁹ Delia Babeanu/Gavrila Alexandru/Mares Valerica, “Strategic Outlines: Between Value and Digital Assets Management”, 2009, Vol.: 11, Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, s. 318, Özpençe, s. 70.

⁴⁰ Tekin, Ahmet /Vural, İstiklal Y., “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri,” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,” Yıl 2004, Sayı: 12, 01.08.2004, s. 333.

teslimat için günler veya haftalar beklemek zorunda olmaz. Müşteri sadece ödeme yapar ve dijital dosyalarını alır, ardından ürün veya hizmetlerinizden hemen faydalanmaya başlayabilir.⁴¹

3.3. Dijital Pazar Yerleri

Dijital Pazar yerleri dendiği zaman günümüzde ilk akla gelen NFT'lerdir. İlerleyen zamanlarda elbette ki NFT'lere benzeyen veya daha farklı formatlarda çalışan Pazar yerleri elbette ki olacaktır. NFT'ler sadece tek başına hareket eden bir Pazar yeri değildir, bunlara bağlı değişik platformlar bulunmaktadır.

NFT; Türkçe'ye değiştirilemez jeton, misli olmayan jeton şeklinde tercüme edilir.⁴² NFT, blok zincir (blockchain) teknolojisinin uygulama alanlarından bir tanesidir. NFT'lerin oluşturulması akabinde akıllı sözleşme blok zincirinde onaylanmakta ve yeni bir bloğa kaydı sağlanmaktadır. Bu sayede merkeziyetsiz (ademimerkeziyet) bir şekilde dijital varlık kişinin mülkiyetine tescillenmiş olmaktadır. Benzersiz bir kriptografik anahtar ile kişinin mülküne tescillendikleri için eşsiz ürünlerdir.⁴³ NFT'ler hangi akıllı zincirinin üzerinde oluşturulmuşsa, bunlar sadece o akıllı zincir varlıklarını destekleyen platformlarda satılabilir. Mesela Temel Ethereum NFT pazarları arasında Opensea, Rarible, mintable gibi platformlar bulunmaktadır. Kullanıcıların 2021 yılında en çok NFT alışverişi yaptıkları pazaryerleri ise OpenSea, Rarible, SuperRare, Nifty, Gateway, Foundation, Axie Marketplace, BakerySwap, NFT showroom ve VIV3 gibi platformlardır (Mani vd., 2021).

Blok zincirinde yer alan akıllı sözleşmelerle taraflar, aracılar ve belirli merkezler olmadan ticaret yapabilmektedirler. NFT ticareti için pazarı haline gelmiş dijital platformlar üzerinden yapılmaktadır. Bu platformlar, belirli ücret karşılığında NFT ürünleri müşteriler ile buluşturmakta ve alım satım işlemlerinin organizasyonunu yapmaktadır.⁴⁴

Bu tanımlardan anladığımız kadarıyla NFT'ler dijital ürünlerin alınıp satıldığı akit meclisleridir. Ancak bu akit meclisi İslam hukukundaki akit meclisinden çok farklı bir işleyişe sahiptir. Kanaatimize göre dijital ürünleri mal olarak kabul edilmesinde bir sıkıntı yoktur. Ancak dijital ürünlerin alınıp satıldığı NFT'lerde merkeziyetsiz (ademimerkeziyet) bir şekilde dijital varlık kişinin mülkiyetine tescillenmiş olması İslam hukukundaki ifadesiyle icap ve kabulde bulunulduğu meclis konusu ilk bakışta çelişiyor olarak görülmektedir. Çünkü İslam hukukundaki akit meclisi; *“tarafların akit yapmak için bir araya geldiği yer,”*⁴⁵ olarak tanımlanır. Diğer taraftan tanım biraz daha geniş kapsamlı tutularak; *“Meclis-i bey‘ pazarlık için olunan ictimâdır,”* şeklinde de tanımlanmıştır.⁴⁶ Bununla birlikte akit meclisi hakkındaki *“meclis dağınıkları toplar,”*⁴⁷ tanımını da dikkate alarak şöyle bir yeni tanım yapabiliriz: *“Akit meclisi; pazarlık için toplanılan zaman, mekan, mebi ve tarafları da içine alan bir süreçtir.”*⁴⁸ Bu tanım sadece içtima olunan mekanı veya sadece zamanı dikkate almıyor, bütün bunların hepsini içinde barındıran süreci akit meclisi olarak değerlendiriyor. Çünkü binlerce kilometre uzaklıklarda bulunan kimselerin internet yoluyla yaptıkları akitlerde hem zaman farkı hem para birimi farkı hem de kur farkları bulunmaktadır. Bu farkları dikkate almadan akit meclisini sadece bir unsura bağlamak yapılan akitlerin ya fasit olmasına veya batıl olmasına sebep olacaktır.

Bu konuyu başka bir çalışmada ele almamız daha uygun olur. Buradaki çalışmamızın konusu dijital ürünün İslam hukuku açısından mal kapsamında olup olmamasıdır.

⁴¹ <https://sipay.com.tr/blog/dijital-urun-nedir-dijital-urun-fikirleri-ve-avantajlari>; erişim tarihi: 29.07.2023.

⁴² bkz. Küçükali, Canan, “Telif Koruması Anlamında (Takas Edilemez Jeton) NFT'ler,” Uluslararası Bilişim ve Teknoloji Hukuku Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Ankara 2021, s. 599.

⁴³ Liv, s. 1066.

⁴⁴ Dağlı, İbrahim, “NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları,” Bilim ve Teknoloji Politikaları, 87-101, Ankara: Gazi Kitabevi, 2021, s. 88.

⁴⁵ Mevsilî, II, 3.

⁴⁶ Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, 181 md.

⁴⁷ Kâsânî, VI, 137; İbnü'l-Hümâm, VI, 253.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Atalay, s. 196.

3.4. Dijital Ürünlerin Alım-Satımı

NFT'ler günümüzde kendi dijital pazaryerleri oluşturulmuştur.⁴⁹ Metaverse içinde kullanıcılar sahip oldukları dijital tecrübeleri ve dijital varlıkları, oynadıkları oyunlar içinde NFT formatında birbirlerine satabilmektedir. Halka açık blok zincirlerin de dijital varlıklar pazarı için eşsiz bir ürün olarak devredilebilen NFT'ler 2021 yılının başlarından itibaren geniş çapta ilgi görek güçlü bir büyüme göstermiştir⁵⁰ ve Temmuz 2021 itibariyle 1,2 milyar ABD dolarına ulaşan satış hacmine ulaşılmıştır. Günümüzde meta evrenleri kullanan kullanıcılar yeni bir e-ticaret deneyimi de oluşturmaya başlamaktadır. Sanal dünya ekonomilerinde popüler olan bazı ticari faaliyetler; Dijital NFT ürünleri, dijital buluşma merkezleri, dijital reklam panoları, DJ'lerin ve müzisyenlerin müzik çaldığı ve konserler verebildiği ve benzeri ortamlar.⁵¹

4. İslam Hukukunda Bey' Akdinde Akit Mahalli ve Özellikleri İle Dijital Ürünlerin Konumu

İslam hukukunda bey' akdine konu olacak mal kavramını ayrı; yine bey' akdinde akit mahallinin özelliklerini ayrı bir şekilde ele almak gerekir. Bu konuları ele alırken hem İslam hukukunun bey' akdinin konusu olan “mal” kavramını hem de dijital ürünleri mukayeseli bir şekilde değerlendirmek konuya yaklaşım bakımından daha anlaşılır ve somut olacaktır.

4.1. İslam Hukukunda Bey' Akdinde Mal

Sözleşme, akit, mukavele, bağit ve kontrat kavramları aynı anlamlara gelmektedir. Ancak daha çok kullanılmakta olan akit ve sözleşme kavramlarıdır.⁵²

Satım akdi; bir bedel karşılığında rıza ile malın mal ile değiştirilmesidir.⁵³ Mecelle de satım akdini; “malın mal ile değiştirilmesi”⁵⁴ olarak tanımlamaktadır. Bey' aktinin terimsel anlamı, *mali değeri olan bir malı başkasının mali değeri olan bir malıyla, kendisinin malını onun, onun malını da kendisinin mülkiyetine geçirmek suretiyle, karşılıklı rıza ile değişmek demektir*,⁵⁵ şeklinde tanımlanmıştır.

İslam hukukunun akit tanımıyla TBK'nun akit tanımı içerik itibariyle aynıdır. TBK'nunda akit; “iki ya da daha fazla kişinin, karşılıklı ve bir birine uygun irade beyanlarından oluşan hukuki işlemdir,”⁵⁶ şeklinde tanımlanmıştır.

Dijital ürünlerin İslam hukuku açısından mal kabul edilip edilmeyeceği ya da alınıp satılamayacağı konusunun değerlendirmesinde esas unsur akdin konusunun özellikleridir. Çünkü akdin konusu olan malda aranan özellikler ya da şartlar şayet dijital ürünlerde de bulunup bulunmamasına göre değerlendirme yapmak gerekir. Bunu yaparken de; İslam hukukunda öne çıkan, malın tanımında yerini bulan şu özelliklerden faydalanabiliriz:

4.2. Mubah Kabul Edilen Şeyler

Tanımda ilk olarak ifade edilen; “insanlar arasında kullanımı ihtiyaç olan, dinimizin kullanımını mubah olarak kabul ettiği;” ifadesi günümüzde dijital ürünler için birebir uymaktadır. Çünkü toplumda insanlar yaşamlarını kolaylaştırmak ve yaşam kalitesini artırmak için; daha kolay, daha hızlı, daha az masraf içeren, tehlike ve risk içermeyen şeylere ihtiyaç duymaktadır. Dijital ürünlerle de bunu rahatlıkla

⁴⁹ Rehman Wajih, Zainab, H., Imran, J., ve Bawany, N., Z. (2021). NFTs: Applications and Challenges, <https://www.researchgate.net/publication/357900561>.

⁵⁰ Ante, Lennart, “Non-fungible token (NFT) markets on the Ethereum blockchain: Temporal development, cointegration and interrelations,” BRL Working Paper Series No. 22, Published: 13 Aug 2021, s. 2.

⁵¹ Rehman Wajih, Zainab, H., Imran, J., ve Bawany, N., Z. (2021). NFTs: Applications and Challenges, <https://www.researchgate.net/publication/357900561>.

⁵² Akıncı, Şahin, Borçlar Hukuku Bilgisi, Konya: Dizgi Ofset 2011, s. 63.

⁵³ Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi', Lübnan: Dâru'l-kutübü'l-ilmiyye 2010, VI, 527; İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvâhid Sivasî, Fethu'l-kadîr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., VI, 246.

⁵⁴ Mecelle, md. 105.

⁵⁵ Esad Muhammed Saîd es-Sâğircî, el-Fıkhu'l-Hanefiyye ve Edilletüh, (trc. Savaş Kocabaş), İstanbul: Karınca&Polen Yayınları 2009, s. 471.

⁵⁶ TBK. M. 1/I; BK. m. 1/I.

sağlayabilmektedir. Mesela yemek piştiği zaman otomatik olarak ocağı kapatan, sürücünün dikkati dağıldığı zaman onu uyaran, araçların hız limitlerini ayarlayan, araçlarda meydana gelen arızaları derhal haber veren ve birçok dijital ürünü örnek verebiliriz.

Verilen örneklerde dinimizin “zarurat-ı hamse”⁵⁷ olarak kabul ettiği; malı muhafaza, canı muhafaza maddelerini rahatlıkla görebiliriz. Diğer taraftan dershaneye gitmeden, özel bir hoca tutmadan yabancı dil, matematik, kimya gibi kursları dijital ürünler vasıtasıyla evimizden kolaylıkla almamız mümkündür. Böyle bir durumda fazla zaman harcamadan, yol masrafı, konaklama masrafı ve benzeri masraflara girmeden sadece dijital ürün için yapmış olduğumuz masrafla bu gibi hizmetlerin sürekliliğini de sağlamış oluruz.

Satın alınan kitap, kalem, defter, araba freni, şanzıman ve benzeri mal olarak kabul edip de bunlarla aynı belki de daha fazla faydayı ve ihtiyacı gideren dijital ürünleri mal saymamak uygun olmayacağı kanaatini uyandırmaktadır.

Fıkıh usulü bakımından da konuyu ele alıp mubah olup olmamayı değerlendirdiğimizde durum gayet açıktır. Fıkıhın kaynaklarından olup mülhak deliller⁵⁸ olarak bilinen “ıstıshab” tam da burada yerini bulmaktadır. Bilindiği gibi ıstıshab; ابقاء ما كان على ما كان /mevut olan bir şeyin (aksine delil olmadıkça) aynı şekilde devam etmesidir.⁵⁹ Bu durumda dijital ürünler bıçak gibidir; adam kesmek için kullanılırsa haramdır; salatalık, domates, karpuz ve benzeri kesmek için kullanılırsa mubahtır. Dolayısıyla dijital ürünlerin de “dinimizin kullanımını mubah olarak kabul ettiği,” özelliğini taşıdığı kanaatini bizde uyandırmaktadır.

4.3. Sahip Olunabilmesi

İslam hukukunda malın tanımının önemli vasıflarından biri olan; “insanlar tarafından sahip olunması, korunması, bir başkasına verilmesi ya da verilmemesi örf haline getirilmiş olma,” vasfı dijital ürünler için de geçerlidir. Çünkü dijital ürünleri üreten kimseler de bulunmaktadır.

Dijital ürünü üreten kimse üretmiş olduğu bu ürünü satın alan kimse de satın almış olduğu ürünün sahibidir. Yani tanımda geçen “sahip olunması” vasfı da dijital ürün için mevcuttur. Diğer taraftan üretici üretmiş olduğu ürünleri, müşteriye satın almış olduğu dijital ürünleri veri depolamada kullanılan; bilgisayarlarda, CD’lerde, USB’lerde, harddisklerde, taşınabilir harddisklerde, sandisklerde ve benzeri koruma yerlerinde koruyabilmektedirler. Mal tanımında yerini bulan “korunması” vasfı da dijital ürünler için geçerlidir.

Bir kimse satın almış olduğu ya da üretmiş olduğu dijital ürünlerini talep edildiği zaman kendi aralarında ödünç verebilmekte, paylaşabilmekte ya da tam aksi vermemekte ve paylaşmamaktadırlar. Mesela Milli Eğitim’in okullarda ders programı yapımında kullanılan; programmatikler okullar arasında paylaşılabilir. Yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından üretilen ve yukarıda bahsi geçen koruma yerlerinde depolanan eğitim öğretim faaliyetleri dijital ortamlarda öğretmenler ve öğrenciler tarafından kullanılabilir. Yani dijital ürünlerin üreticisi kendinden talep edildiği takdirde bu ürünleri; öğrencilerle, öğretmenlerle, üniversitelerle, fabrikalarla paylaşabilir ve onlara verebilir. Tabi bunun aksi de mümkündür, vermeyebilir.

İslam hukukunun mal tanımında yerini bulan “örf haline getirilmiş”⁶⁰ olma özelliği de dijital ürünler için geçerlidir. Çünkü günümüzde CD’lerde, USB’lerde, harddisklerde, taşınabilir harddisklerde, sandisklerde korunmak suretiyle bu tür ürünlerin alımı satımı rahatlıkla yapılmaktadır. Bunun daha da ötesi eğitimden ekonomiye kadar her alanda kullanılması vazgeçilmezdir. Dijital ürün satışlarıyla ilgili pek çok site bulunmaktadır. Sağlık alanında bile artık cerrahi müdahalelerin kullanımında dijital ürünlerin yeri herkes tarafından bilinmektedir. Bu kadar vazgeçilmez olan ve piyasada dolaşıp herkesin ulaşabileceği bir ortama sahip olunan dijital ürünün alım satımının Trendyol, Hepsiburada, n11, GittiGidiyor, Amazon Türkiye, Alibaba gibi çarşı pazar yerlerinde bir “örfü” bulunmaktadır.

⁵⁷ Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, el-Muvâfakât fi usûli’ş-şerîa, Kahire: Dâru İbn Affân, 1997, I, 17-18, Şa’bân, Zekiyüddîn, Usûlü’l-fıkıh, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1996, s. 414.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Apaydın, H. Yunus, İslam Hukuk Usûlü, Kayseri: Kayseri Form Ofset Baskı 2016, s. 75-84.

⁵⁹ İzmirlî İsmail Hakkı, İlmü Hilaf, Dersaadet: Hukuk Matbaası 1330, s. 51; Apaydın, s. 82.

⁶⁰ Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye, md. 36; Örfün hüküm koyuculuğu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Abidin, III, 125.

4.4. İhtiyaç Duyulması

İslam hukukunda mal tanımı içerisinde yer alan; “*ihtiyaç anı için biriktirilebilen, kendisinden faydalanılan ya da faydalanılması mümkün olan şeyler olması*,” vasfı da elbette ki dijital ürünler için de geçerlidir. Çünkü bir şeye ihtiyaç duyulmazsa onun üretimi de olmaz, çünkü ihtiyaç duyulmayan hiçbir şeyi insanlar satın almaya yönelmez, talep etmezler. Böyle bir durumda üretici de her yönüyle iflas eder.

Yine tanımın bir parçası olan; “*insanın tabiatı gereği ihtiyaç duyup da ihtiyaç anı için biriktirilebilen şeyler olması*,” özelliğine gelince, elbette ki artık bir öğretmen kimyayı öğretirken, yeryüzü şekillerini anlatırken, fizik kurallarını ortaya koyarken; bir cerrah cerrahi müdahalede bulunurken, bir beyaz eşya üreticisi firma buzdolabı üretirken dijital ürünleri kullanmaktadır. Çünkü dijital ürünler hem hata payını çok azaltmaktadır, hem yorulmamaktadır, hem zamandan kar ettirmektedir ve birçok benzer faydaları bulunmaktadır. Bir SİHA programı ya da YKS’ye hazırlık programları “*insanın tabiatı gereği ihtiyaç duyduğu*” şeyler haline gelmiştir. Hangi topluluk bu tür ihtiyaç gereklerini önce imal ederse diğer topluluklara galebe çalmaktadır, ekonomik ve sosyal yönden daha da rahat etmektedir.

4.5. Biriktirilebilen Şey Olması

“*İhtiyaç için biriktirilebilen şeyler olması*,” biriktirmek sadece bir ambara, bir torbaya, bir depoya doldurmakla olmaz. Depolama da biriktirme için kullanılan kavramlardan biridir.⁶¹ Dijital ürünleri meydana getiren veriler bu zikredilen mekanlarda biriktirilemez. Çünkü her ürünün kendi özelliğine göre biriktirildiği maddi ya da manevi bir kap vardır. Nasıl ki suyu bir torbada değil de testide, kovada, damacana da biriktiriliyorsa dijital ürünlerinde biriktirilme örfü CD’ler, USB’ler, harddiskler, taşınabilir harddiskler, sandisklerdir. Buralarda megabyte ile ifade edilen dijital ürünlere terabyte ile ölçülen depolama alanları yeterli olmamaya başlamış; petabyte, exabyte gibi yüksek ölçekte alanlara ihtiyaç duyulmuştur.⁶² Her şeyin biriktirme örfü eşyanın özelliğine göredir. Elma, armut, kiraz, karpuz, gibi eşyanın biriktirildiği yer soğuk hava depolarıdır. Balık, kırmızı et ve benzeri yerlerin de biriktirildiği yer şoklama dolaplarıdır.

5. İslam Hukukunda Bey’ Akdine Konu Olacak Malın Özellikleri

Burada da hem bey’ akdine konu olan malın özelliklerini hem de dijital ürünleri bir diğeriyle kıyas yaparak dijital ürünlerin de satışa konu olup olmayacağı mukayeseli olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

5.1. Akdin Konusu Müntefeu’n-bih Olmalıdır

Bir malın akdin konusu olmasındaki en belirleyici özellik bu malın öncelikle Müntefeu’n-bih olmasıdır. Domuz, şarap, laşe, Allah adı boğazlanmadan kesilen hayvan gibi İslam dininin kullanılmasını mubah olarak kabul etmediği hiçbir şey akdin konusu olamaz.⁶³ Bu sayılan şeylerin maddi değeri ne kadar yüksek olursa olsun İslam dini açısından herhangi bir şekilde meşru olarak kabul edilmez ve hiçbir hukuki neticesi olmaz.

Bu genel kurala aykırı olarak Şâfiilere göre emzikli kadının sütünü satması ve Hanbelîlere göre derinin bir parçasının ve gözün satılması gibi insan organlarının satışı toplumun buna ihtiyacı olması sebebiyle caiz olarak kabul edilmiştir.⁶⁴ Burada “*Müslümanların ihtiyaçları*” göz önünde bulundurularak istihsan yapılması ve genel kuralın dışında bir hüküm verilmesi önemlidir. Dolayısıyla; eğitim, ekonomi, ticaret, teknoloji, ilim, siyaset ve benzeri alanlarda kullanılacak olan dijital ürünler insanların ihtiyaçlarının dışında olan şeyler değildir.

Biz savaşta zafer kazanmamızı sağlayan “*besili atları*,”⁶⁵ mızrakları, okları, tankları, savaş uçaklarını ve benzeri şeyleri mal olarak kabul edip de yine insanlara zafer kazandıran lazeri, insansız savaş uçaklarını

⁶¹ Doğan, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: İz Yayıncılık 1996, s. 247.

⁶² Biyan, Özgür/Akçil, Çağla Gizem, “Dijital Miras ve Vergisel Boyutu,” Mali Hukuk Dergisi, Cilt: 14/Sayı: 165, Yıl: 2018, Legal Yayıncılık İstanbul, s. 2641.

⁶³ el-Bakara, 2/173; Çeker, s. 40.

⁶⁴ İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Muğnî, Beyrut 1992, IV, 260.

⁶⁵ el-Enfal, 8/60.

uçuran bilgisayar programlarını, yine koordinatlarını belirleyip de uzaktan ateşlediğimiz füzelerin bilgisayar programlarını mal olarak kabul etmeyecek olursak İslam toplumunu sıkıntıya sokarız. Diğer taraftan Enfal suresinde; “Allah’ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah’ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir,”⁶⁶ anlamını bulan “Allah’ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç/kuvvet...” hazırlanmasının istenilmektedir. Bu ayetle uyumlu olan “düşmanınızın silahıyla silahlanın,” kelam-ı kibarı⁶⁷ da dikkate alındığında dijital ürünlerin tam da bu sözlerde yerini bulduğunu söylememiz mümkündür.

Burada artık bize düşen böyle bir durumda İslam hukukuna göre malları genel olarak; *somut mallar*, *soyut mallar* olmak üzere iki başlık altında değerlendirmeye tabi tutmaktır.

5.2. Akdin Hükmünün Akdin Konusunda Gerçekleşebilmesi

Satım aktinde akdin hükmü; müşterinin mebi’e⁶⁸ satıcının da semene sahip olmasıdır.⁶⁹ Akdin hükmünün gereği olarak dijital ürünler de satıldığı zaman müşteri dijital ürüne sahip olur, bayi’ ise semene sahip olur. Dijital ürün de bu kuralın dışında bir konumda değildir. Çünkü her şeyin kabzı yani teslim ve tesellümü kendi özelliğine göredir.⁷⁰ Hanbeliler’e göre de her şeyin kabzı kendi özelliğine göredir. Taşınabilen ve nakledilebilenlerin kabzı taşımak ve nakletmekle; ölçülebilenlerin kabzı ölçmek ve tartmakla, para ve benzerlerin kabzı ele almakla, hayvanın kabzı ona yular takmak veya sürüp götürmekle; cüzafen satılan şeylerin kabzı gideceği yere nakledilmesiyle, taşınmasıyla olur.⁷¹ Bu durumda dijital ürünlerin kabzı da CD’lerde, USB’lerde, harddisklerde, taşınabilir harddisklerde, sandisklerde ve benzerlerine depolanıp müşterinin mülkiyetine geçirilmesiyle olur. Böylece de akdin hükmü akdin konusu olan dijital ürünlerde uygulanabilmiş olur. Tabi bu arada satıcının semen sahip olması yani semenin satıcının mülkiyetine girmesi; yukarıda izah ettiğimiz gibi ele almak, cebe koymakla olabileceği gibi bayi’in hesabına kaydetmekle de olur.⁷² Burada hesaba kaydedilme cüzdan ve cep gibi düşünülmelidir, çünkü semen hesaba kaydedildiği andan itibaren artık bayiin nüfuzu altındadır. Onunla dilediği gibi tasarrufta bulunabilir; borçlarını öder, istediği menkul veya gayrimenkulü arada herhangi bir engel olmaksızın alabilir.⁷³

Bütün bu ifade edilen kabz ya da akdin hükmünün meydana gelmesi konusundaki çeşitlilik akdin hükmünün akdin konusunda uygulamada örfün önemine işaret etmektedir. Örf dikkate alındığında her şeyin kabzı diğer ifadeyle akdin hükmünün meydana gelmesi kendi özelliğine göre olur.⁷⁴

Akdin hükmünün uygulanmasının mümkün olması aynı zamanda akde konu olan malın “makduru’t-teslim”⁷⁵ olmasını da gerekli kılar.

5.3. Akit Mahallinin Meçhul Olmaması

Mebi’in taraflarca malum olması, meçhul olmaması gerekir. Müşterinin neyi satın aldığını bilmesi esastır. Kapsamı bilinmeyen, sınırları belli olmayan bir malın satışında taraflar arasında husumet oluşmasının, tartışma meydana gelmesi, küskünlükler olması kaçınılmaz olur. Her türlü cehalet akdin caiz olmasına

⁶⁶ el-Enfal, 8/60.

⁶⁷ Hadis olarak da rivayet edilen bu söz hakkında itibar edilen kaynaklarda bir hadis olduğuna dair bir delil bulunmamıştır. Fakat bu söz Kur’an-ı Kerim’e de Resulullah (s.a.v) Efendimizin sünnetine de aykırı değildir.

⁶⁸ Dikkat edilirse burada verilen kaynaklarda olduğu gibi bütün kaynaklarda “mal’a” denilmemekte “mebi’ye” denilmektedir.

⁶⁹ İbnu Maze El-Buhari, Muhîtu’l-burhânî, Beyrut: Dâru İhyai’t-türası’l-Arabi, 2003, VI, 594; İbn Rüşd, Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, Bidâyetü’l-müctehid ve nihâyetü’l-muktesid, Kâhire: Dâru’l-hadis, 2004,II, 193.

⁷⁰ Atalay, s. 244.

⁷¹ Atalay, s. 73.

⁷² Özcan, Hüseyin, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, Ankara 1975, s. 334.

⁷³ Atalay, s. 133.

⁷⁴ Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahim b. Ali el-Firûzâbâdî, el-Mühezzeb fi fihri’l-imâm eş-Şafiî, Kahire, ts., IX, 275; İbn Kudâme, IV, 131; Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri, Kitâbu’l-Mecmu’ şerhi’l-Mühezzeb, Riyad 2003, IX, 333; Behûti, Mansur b. Yunus, Keşşâfu’l-kınâ‘ ‘an metni’l-İknâ‘, Beyrut 1982, III, 1514. Ayrıntılı bilgi için bkz. Atalay, s. 1-251.

⁷⁵ Makturu’t-teslim konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mevsîlî, II, 3-12.

engeldir, dikkate alınan da budur.⁷⁶ Cehalet de; bir şeyin elde edileceği bilindiği halde vasfı bilinmeyen şeydir. Mesela pantolonun cebinde bulunan bir şeyi satmak bunun gibidir. Pantolonun cebindeki şeyin elde edileceği kesin olmakla beraber ne olduğu bilinmemektedir. Bütün bunların önüne geçmek için satılacak malın malum olması gerekir. Bu aynı zamanda tartışmaya, nizaya, husumete götüren yolları kapatmaktır ve bir nevi “seddi zeraîdir.”

Dijital ürünler dikkate alındığında bu ürünlerde de akit mahallinin malum olması aranır. Satın almış olduğumuz dijital kitabın ne kitabı olduğu, kaç sayfadan oluştuğu ve benzeri vasıfları bilinmelidir. Böylece yukarıda sözünü ettiğimiz cehalet ortadan kalkacaktır. Mebi’ in malum olması denildiği zaman öncelikle bizzat görmek akla gelmektedir. Ancak gözleri görmeyen bir kimseye mebi’i göstererek malum hale getirmek mümkün olmayacaktır. Bu durumda gözleri görmeyen kimse için mebi’ in malum olması ancak anlatmak veya dokunmak suretiyle mümkün olacaktır. Malın vasfını, sayısını, rengini, hacmini söylemek de bu durumda görme olarak kabul edilir.⁷⁷

Görmek malın malum olmasında ilk olarak müracaat edilen ve ilk akla gelendir. Ancak her şey dış görünüşüyle anlaşılabilir. Mesela pamuğun yumuşak olduğunu dış görünüşünden anlayamayız, dokunduğumuz zaman pamuğun yumuşak olduğunu anlarız. Dolayısıyla mebi’ in malum olmasında pamuk için görmek dokunmaktır. Karpuzun tatlı olduğunu gözlerimizle baktığımızda karpuzun tatlı olduğunu anlayamayız, ancak tattığımız zaman karpuzun tatlı olduğunu görmüş oluruz. Bu durumda tatmak bir mebiî olarak karpuzu malum hale getiren görmenin bir başka şekli olmaktadır. Örnekleri çoğaltabiliriz.⁷⁸

Diğer mezhepler satışa konu olan malın anlatmakla malum olacağını kabul ederken⁷⁹ Şafîiler anlatmayı yeterli bulmayıp mebiîin mutlaka görülmesini şart koşarlar, aksi halde bey’ akdi yapılmasını kabul etmezler. Bununla birlikte Şafîiler, görülmediği halde vasıflarını anlatarak bir mal üzerinde selem yapmayı kabul etmektedirler.⁸⁰

Mebi’de aranılan bu malum olma vasfı gerek anlatılarak gerekse tablet ya da bilgisayar ekranında görülerek dijital ürünlerde de söz konusudur. Bazen dijital ürünlerin malum olması kodlamaları görmek vasıtasıyla da mümkün olmaktadır. Çünkü dijital ürünlere hayat veren daha çok kodlamalardır.⁸¹ Her malın satışında malum olma; ölçüsü, tartısı, miktarı, adedi; olgunlaşmış olması, henüz tomurcuk olması, bir kap içinde satılması ve benzeri özellikleri farklı farklıdır. Bunların satışları da kendi özelliklerine göre gerçekleşir ve mal olarak malum olmaları takdir edilir.⁸² Dijital ürünlerin malum olması da bu çerçevede değerlendirilir, böylece “...karşılıklı rızaya dayanan ticaret dışında mallarımızı aranızda haksızlıkla yemeyin...”⁸³ ayetinde aranılan *عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ* ifadesinden kastedilen; hakkaniyet, rıza ve adalet sağlanmış olur.

5.4. Akdin Konusunun Mevcut Olması

Satış akdine konu olacak olan şeyin huzurda olması gerekir. Çünkü huzurda olmayan şeyin teslim edilemeye ihtimali vardır. Bu durumu iki şekilde değerlendirmek gerekir; birincisi satın alınmış fakat henüz kabz edilmemiş malın mevcut olması, ikincisi de satıcının mülkiyetinde olan fakat henüz akit meclisinde bulunmayan malın mevcut olmasıdır. Bu her iki mevcut olma hali aynı şekilde dijital ürünler için de geçerlidir. Öncelikle satın alınmış fakat henüz kabzedilmemiş olan malın mevcut olması hakkında bir değerlendirme yapmak gerekir.⁸⁴

⁷⁶ Merginânî, Burhâneddin Ebul-Hasan Ali b. Ebîbekr b. Abdilcelîl, el-Hidâye, Beyrut: Dâru’l-kutübü’l-ilmiyye, 1990, III, 25.

⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mevsîlî, II, 12-24.

⁷⁸ Çeker, s. 55-57.

⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. İbnü’l-Hümâm, VI, 260-261.

⁸⁰ İbn Rüşd, Ebü’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, Bidâyetü’l-müctehid ve nihayetü’l-muktesid, İstanbul: Beyan Yayınları, 1991, II, 155.

⁸¹ <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/dijital-%C3%BCr%C3%BCn-olu%C5%9Fturma-s%C3%BCreci-141effd5ca3a>. Erişim tarihi: 26/05/2023

⁸² Ayrıntılı bilgi için bkz. Kasânî, III, 27-31.

⁸³ en-Nisa, 4/29.

⁸⁴ Atalay, s. 13-169.

Fukaha; bir malın kabzdan önce satılmasının yasaklığının sınırları konusunda ihtilaf etmişlerdir. İhtilafın temel dayanağı olarak; satış yasağı hükmü, bütün mülk edinme sebepleri için genel mi, yoksa mülk edinme sebeplerinden bir kısmına özel mi olduğu⁸⁵ ve konunun illetin hakkında fukahanın ihtilafıdır. İletteki ihtilafın sebebine gelince;

“*أن النبي (صعلم) وجهه إلى أهل مكة، و قال: فأنههم عن بيع ما لم يقبضوا و ربح ما لم يضمنوا*”⁸⁶ “*Hz. Peygamber (s.a) Mekkelilere yöneldi ve şöyle buyurdu: Teslim alınmayan şeyin satışını ve sorumluluğu üstlenilmeyen şeyin gelirini yasaklayın,*” yönünde rivayet edilen hadislerin anlaşılıp yorumlanmasındaki metodolojik farklılık ve buna bağlı olarak tazmin sorumluluğu ile tasarruf yetkisi arasında kurulan ilişkiden kaynaklanmaktadır. *Ribâ* ve *garar*⁸⁷ riskinin kaldırılması düşüncesi de bu genel anlayışla sıkı sıkıya ilişkilidir. Bu bakımdan kabzdan önce satım yasağının *ribâ* ve *garar* riskinin kaldırılması düşüncesiyle temellendirilmesi de doğrudur. Söz konusu olabilecek *garar* risklerinin başında akit konusunun helakı halinde aktin feshedilmesi gelmektedir.⁸⁸

Kabzdan önce satışın yasağı ve diğer tasarruflar, bu konuda *rivayet edilmiş olan hadislerle birlikte mülkiyetin istikrar bulmadığı* anlayışıyla ilgilidir. Bunun sonucu olarak mal henüz satıcının sorumluluğuna geçmemiş ve kabzdan önce *teslime güç yetirme* şartı tam olarak gerçekleşmemiş olacaktır. Böylece mülkiyet istikrar bulmayacak ve kabzdan önce malın helâk olmasıyla akit feshedilecektir.⁸⁹

Bütün bu söylenen *garar*, telef olma, teslim edilememe gibi aktin feshine götürecektir sadece fiziki ortamda varlık bulan mallar için değil aynı zamanda elektronik ortamdaki dijital ürünlerde de söz konusudur. Çünkü dijital ürünler de henüz teslim edilmeden önce satılırsa; virüs bulaşma, bozulma, yanma ve benzeri aktin feshine götürecektir *garar*, zarar gibi riskleri barındırmaktadır. Dolayısıyla dijital ürün mal olma konusunda İslam hukukunda tanımını bulan mal olma özelliklerinden mevcut olma niteliğini de taşımaktadır.

Bütün bunlar dikkate alındığında sadece fiziki varlığı olan değil, kendisinden faydalanılması mümkün olan her şey mülk kapsamında değerlendirilir, kanaatine varmamız mümkündür.

6. Dijital Ürünlerle İlgili Bazı Kullanım Objeleri

Bireyi siber alemde sanal ürünler, araziler satın almaya bunun ticaretini yapmaya sevk eden farklı etkenler bulunmaktadır. Bu etkenler kimi zaman psikolojik, kimi zaman sosyolojik ihtiyaçlardan kaynaklanabilmektedir. Burada psikolojik etkenlerin yeri yadırganmayacak kadar önemlidir. Buna bağlı olarak da tüketiciler *second life*’larında kendileri için sunulan ürünlerle sınırsız isteklerine ulaşma duygusu ile davranışta bulunmaktadır.⁹⁰ İfade edilen bu ihtiyaçlar İslam hukukunda mal tarif edilirken “*insanın tabiatı gereği ihtiyaç duyduğu*”⁹¹ tanımında da görmekteyiz. Bu “*ihtiyaç duyma*” sadece fiziki alemde sadece fiziki ihtiyaçları karşılamak için ortaya konulmuş bir özellik değildir. Çünkü tanımında yerini bulan “*insanın tabiatı gereği*” lafzı bu ihtiyacın hem fiziki hem de duygusal ihtiyaçları da içine aldığına bir delildir.

Dijital dünya ya da diğer tabiriyle *second life* denildiğinde günümüzde ilk akla gelen *Metaverse*dir. *Metaverse* (ilerde kurulacak benzeri dijital dünyalar) ve kullanıcılarını bütünleştiren bazı araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar olmadan artırılmış gerçeklik içerisinde yaşamak imkanı olmaz. Bu araçlar giyilebilir teknolojiler olarak isimlendirilmektedir. Giyilebilir teknolojiler sadece oyun alanında değil dijital alemde uygulanabilecek; eğitim, tıp, cerrahi, ticari, teknoloji, sanat ve her türlü kültürel alanlarda da varlığını gösterecektir. Bu giyilebilir teknolojileri aşağıdaki sıralamamız mümkündür.⁹²

Dijital dünya/*second life* için yapılan alım satımlar sadece bunlarla sınırlı kalmayıp aynı zamanda bireyin kendi avatarının ihtiyacı olan elbise, ayakkabı, bireysel teknolojik ihtiyaçlar gibi çeşitli ürünler satın

⁸⁵ Darîr, Sıddîk Muhammed el-Emîn, “Kabz”, MMFİ, VI/I, Mekke 1990, s. 478.

⁸⁶ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Neylû'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr, Kahire 1413/1993, V, 157.

⁸⁷ *Garar*; akdi varlığı kesin olmayan, şüpheli ve ihtimalli bir unsura dayandırmaktır ki bu özellik akdi ifsad eder. bkz. Çeker, Fıkıh Dersleri 1, s. 124.

⁸⁸ Abdülber, Muhammed Zeki, “el-Kabzu fi'l-ukûdi'l-mâliyye fi'l-fikhi'l-Hanefî,” Mecelletü'l-Kânûn ve'l-İktisâd, Dr. Abdürrezzâk Ahmed es- Senhûrî Kahire 1990, s. 413; Apaydın, Yunus, “Kabz”, DİA, İstanbul 2003, XXIV, 47.

⁸⁹ Abdülber, s. 413.

⁹⁰ Çelikkol, s. 70.

⁹¹ İbn Nüceym, V, 277.

⁹² <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9595278/> (Erişim Tarihi, 30/10/2022)

alınabilmesi mümkündür.⁹³ Ancak bu tür ürünleri aşağıda ele alıp değerlendireceğimiz ürünlerden biraz daha farklı değerlendirmek gerekir. Bu siber alemdeki avatarımız bir öğretmen olsaydı bu avatarımız için öğretmene uygun bir takım elbise, ayakkabı ve eğitim-öğretim araçları (bunların içine sanal CD'ler, sanal projeksiyon cihazları vb. dahil) satın alınması önceki konularımızda dijital ürünlerin mal kabul edilmesinde ortaya koymuş olduğumuz kıstaslar dikkate alınarak mal olarak kabul edileceği kanaatindeyiz. Çünkü bütün bunlar topluma, bireye önemli katkılarda bulunmaktadır. Yani bir kıymet ifade etmektedirler. Bununla birlikte kanaatimize göre; her hangi bir araştırma, sempozyum, toplantı, panel, konferans, ders etkinlikleri gibi aktivitelere katkı sağlamayan keyfi şeylere para verip satın almak İslam hukuku açısından geçerli olmayacaktır. Çünkü müntefeu'n-bih olmadıkları için her hangi bir kıymetleri yoktur.

Decentraland, Sandbox, Enjin, Render, Wilder World gibi platformlarda ise kendi geliştirdikleri veya belirledikleri token ya da kripto paralar ile metaverse arsaların alım satımı⁹⁴ yapılması da İslam hukuku yönünden geçerli değildir. Çünkü bu kripto paralar, herhangi bir merkez ya da otoriteye ihtiyaç duymadan, verilerin dağıtık ağ üzerinde saklandığı kayıt teknolojisine bağlı olarak ortaya konulan blockchain ya da blok zinciri tarafından üretilmektedir.⁹⁵ Token ya da kripto paralarla ilgili; “herhangi bir merkez ya da otoriteye ihtiyaç duymayan” ibaresi bir cehle, aldanmaya, zarara yol açmaya imkan sağlamaktadır. Bu durum da tarafları husumete, tartışmaya ve nizaa götürmektedir. Halbu ki İslam hukuku yapılan akitlerin; tartışmadan, nizadan, husumetten uzak olmasına özenle dikkat etmiştir. Bu tür bir özelliğe sahip olan akitleri de ya batıl ya da fasit olarak kabul etmiştir.⁹⁶

Böyle bir girişten sonra dijital dünyada günümüzde özellikle metaverse dünyasında aktif olmak için kullanılan eşyalar olan HoloLens, Reskin, Dokunsal Eldivenler ve Avatar hakkında aşağıdaki gibi bilgi vererek İslam hukuku açısından bir değerlendirmeye tabi tutulabilir. Ancak bu ürünler sadece metaverse dünyasında değil ilerde kodlanabilecek platformlarda da kullanılacak ürünlerdir. Ancak bu ürünleri tanıtırken günümüzde çokça bilinen ve kullanılan metaverse örneği üzerinden devam edilecektir.

6.1. HoloLens

Dijital dünya sadece bulut altyapısı, yazılım araçları, platformlar, uygulamalarla değil aynı zamanda kullanıcı tarafından oluşturulan içerik ve donanım gibi çeşitli teknoloji biçimleri tarafından yönlendirilecektir. Dijital dünya için yeni teknolojik buluşlar değil aynı zamanda farklı teknolojilerin geliştirilmesi ve kullanılması da gerekir. Mesela Metaverse'in içinde artırılmış gerçekliğin temel unsur olması sebebiyle artırılmış gerçekliği sunan teknolojik aletlerin de ihtiyacı karşılayacak şekilde tasarlanması beklenmektedir. Buna bağlı olarak; akıllı gözlükler, sanal gerçeklik kulaklıkları, vücut ısısının anlaşılması, kalp atış ritminin ölçülmesi, stres seviyesinin takip edilmesi ile çalışan cihazlar her geçen gün daha çok önem kazanmaktadır. Mesela Microsoft, 2016'daki ilk sürümünden bu yana HoloLens akıllı gözlükleriyle çeşitli kurumsal kullanım ortamlarını desteklemektedir. Microsoft HoloLens'in birinci ve ikinci sürümünün geliştirilmesinin ardından “HoloLens 3” için çalışmalarının devam ettiğini duyurmuştur. Geliştirilen karma gerçeklik gözlüğüyle kullanıcıların birçok farklı hologramı, yüksek çözünürlükte ve daha ince ayrıntılarla görebilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.⁹⁷

⁹³ Bostancı, Mustafa/Uncu, Gonca. “Metaverse Sanal mı Gerçek mi?,” Dijital İletişimi Anlamak-2, Konya: Palet Yayınları 2021, s. 63.

⁹⁴ Çelikkol, s. 68.

⁹⁵ <https://tr.cointelegraph.com/news/a-simple-explanation-of-what-is-blockchain-and-how-its-works> erişim tarihi: 20.06.2023.

⁹⁶ Bu tür nizaa, husumete yol açan özelliklerin akdi fasit ya da batıl kılması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Senhuri, IV, 132-145.

⁹⁷ Aka, Damla Çevik, Metaverse'ün İşletmeler Üzerindeki Potansiyel Etkisi,” INSAC Contemporary Trends in Humanities and Social Sciences, Ankara: Duvar Kitabevi 2022, s. 58.

HoloLens 2: the future of remote support.⁹⁸

6.2. Dokunsal Eldivenler

Meta Reality Labs tarafından tasarlanan dokunsal eldivenler metaverse için özel tasarlanmış giyilebilir teknolojik ürünlerden biridir. Bu özel eldivenler kullanıcıya metaverse dünyasındaki nesnelere dokunma ve onları gerçekmiş gibi hissetme imkanı sağlamaktadır.⁹⁹

Meta tarafından geliştirilen sanal gerçeklik eldivenlerinden hedeflenen şey; kullanıcının el hareketlerinin elektronik cihazlarca anlaşılmasıyla kullanıcıya dokunmuş olduğu nesnelere hissetme imkanıdır. Böylece sanal dünyadaki nesnelere dokunma, bu nesnelere kavrama, nesne üzerinde el gezdirilebilme hissisini veren “aktüatörler” olarak adlandırılan on beş çıkıntılı plastik pedlerle sağlanmaktadır. Bu aktüatörler parmak hareketlerini algılayan sensörlerle birlikte eldivenin avuç içinde, parmakların altında, parmak uçlarında yer alacak şekilde tasarlanmıştır.¹⁰⁰

⁹⁸ <https://www.xmreality.com/blog/hololens2> (Erişim Tarihi, 29/10/2022)

⁹⁹ <https://www.aksam.com.tr/teknoloji/metanin-dokunsal-eldiveninin-prototipi-gorucuye-cikti/haber-1220733>, Erişim Tarihi: 30/10/2022.

¹⁰⁰ <https://www.aksam.com.tr/teknoloji/metanin-dokunsal-eldiveninin-prototipi-gorucuye-cikti/haber-1220733>, Erişim Tarihi: 30/10/2022.

6.3. Reskin/Giysi

Teknoloji uzmanları sanal gözlük veya sanal gerçeklik eldiveni gibi giyilebilir teknolojilerden daha gelişmiş bir şekilde bütün olarak giyilebilen dokunsal giysi üzerine çalışmaktadır. Böylece giysiye yerleştirilen birkaç tane manyetik parça ve sensör aracılığıyla kullanıcıların manyetik alanı hesaplanarak hareketleri algılanacaktır. Reskin olarak isimlendirilen bu teknolojiye bir kimsenin bir başka kimseye dokunduğunu hissetmesini sağlayan eldivenler gibi akıllı, giyilebilir cihazlar da dahil edilerek geliştirilmektedir. Mark Zuckerberg'in 2021 Ağustos ayında Facebook'u üzerinden yayınladığı duyuruda Carnegie Mellon ile birlikte çalışarak ince bir robot kaplaması oluşturabilmek için yüksek çözünürlüklü dokunmatik sensör tasarladıklarını ve bu durumun da meta veri deposundaki gerçekçi sanal nesnelere ve fiziksel etkileşimlere bir adım daha yaklaştırdığını söylemiştir.¹⁰¹

Bütün bu giyilebilir teknolojiler kullanıcıları metaverse dünyasına bir adım daha yaklaştırmaktadır. Artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik küresel ekipman pazarının bu yıl %50'den fazla artarak toplam dokuz milyona ulaşması beklenirken, 2025 yılına kadar 28,7 milyona çıkması ihtimal dahilinde görülmektedir.¹⁰²

6.4. Avatar:

Meta evrende kullanılan avatarların kullanıcıların ikinci kişiliği olarak hareket ettiğini ve birbirleriyle etkileşime girebildiğini belirtmektedir.¹⁰³ Metaversede kişiler kendilerini hayal ettikleri bir biçimde avatarlar ile temsil etmekte ve avatarları için bir şeyler alıp satmaktadırlar.¹⁰⁴

7. Dijital Ürünlerin Kullanım Alanları

Metaverse uygulamaları çok farklı alanlarda farklı amaçlar için kullanılabilir. Metaverse ile kullanıcılar oyun oynamakla birlikte eğitim-araştırma faaliyetlerinde bulunabilirler. Diğer taraftan risk arz eden ortamlara girmeden gerçek zamanlı olarak teknik konularda üretim proseslerine de müdahale etme imkanı bulabilirler. Metaverse bireysel kullanıcılara tanıdığı imkanların yanında, organizasyonlar ve ticari işletmelere de yürütülen faaliyetlerde gerçek zamanlı olarak katılımcıya orada yer alma imkânı da vermektedir. Böylece bu evren birçok farklı katılımcıya farklı içerikler geliştirebilme fırsatı sunmaktadır. Bütün bunlarla birlikte metaverse katılımcıları ticari birtakım imkanlara da sahip olabilmektedirler.¹⁰⁵ Burada aynı zamanda sanal dünya ile gerçek dünya arasında bir bağımlılık da oluşturulmaktadır.¹⁰⁶

Terminolojide metaverse şöyle tanımlanmaktadır: *Bireysel dijital avatarlarımızın¹⁰⁷ ve dünyadaki diğer insanların avatarlarının; çalışmak, alışveriş yapmak, derse katılmak, hobiler edinmek, sosyal toplantılara katılmak ve daha fazlası için bir araya geldiği sanal dünyadır.*

Metaverse'ün özellikle dijital ürünler pazarındaki müşterilerin beklentilerini karşılamakta daha güçlü imkanlar sunmaktadır. Çünkü Metaverse dünyasındaki dijital ürünler, tüketici beğenisine sunulduğunda, siber uzayda deneyimlenebilmeleri açısından avantajlar sağlamaktadır. Böylece tüketicilerle ilişkileri güçlendirmek daha efektif bir biçimde sağlanmış olmaktadır.¹⁰⁸

¹⁰¹ https://www.wsj.com/articles/mark-zuckerberg-sets-facebook-on-long-costly-path-to-metaverse-reality-11635252726?mod=article_inline, Erişim Tarihi: 30/10/2022

¹⁰² Liv, s. 1075.

¹⁰³ Osivand, Sina (2021). Investigation of Metaverse in cryptocurrency, GSC Advanced Research and Reviews, 2021, 09(03), 125–128.

¹⁰⁴ Çelikkol, Şimal. "Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi," İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 3/1 (2022), s. 70.

¹⁰⁵ Aka, s. 57.

¹⁰⁶ Aka, s. 56.

¹⁰⁷ Hindu mitolojisinde bir tanrının insan veya hayvan şeklinde yeryüzüne inmesidir (İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü, 1998: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık İstanbul, s. 59), ancak Avatar dijital dünyada; bir kullanıcının oynanabilir karakter veya kişiliğinin grafiksel bir temsilidir. İnternet forumu ve diğer çevrimiçi topluluklarda simge olarak iki boyutlu bir biçim, oyunlarda veya sanal dünyalarda ise üç boyutlu bir biçimde olabilir. bkz. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Avatar_\(bilgi_i%C5%9Flem\)#cite_note-1](https://tr.wikipedia.org/wiki/Avatar_(bilgi_i%C5%9Flem)#cite_note-1) erişim tarihi 28.09.2022.

¹⁰⁸ Kuş, s. 252.

NFT olarak ifade edilen farklı bir kullanım alanı daha bulunmaktadır. “Değişimi mümkün olmayan kripto varlık”lar, olan NFT, dijital ortamda, sanatsal değeri olan içeriklerin üretilmesi ve güvenli şekilde saklanması amacıyla yararlanılan bir blokchain¹⁰⁹ ürünüdür. Dolayısıyla NFT’leri bir tür kripto varlık olarak tanımlamak da mümkündür. NFT’lerin varlığı, fiziksel veya dijital ögeye dayanmaktadır.¹¹⁰

İşletmeler ve kullanıcıların NFT işlemleri yaptıkları en popüler Metaverse dünyasının başlıcaları; Sandbox (SAND) gelmektedir. Kullanıcıların NFT’ler (Değiştirilmesi Mümkün Olmayan Para) oluşturarak arazi satın alıp, geliştirebilecekleri bir platformdur. Diğer popüler alanlar ise; Decentraland (MANA), Enjin (ENJ), Render (RNDR), Wilder World (WILD) gibi metaverse dünyalarıdır. Buna göre işletmelerin konumlanacağı “ikinci dünyayı” seçerken dikkatli olmaları ve doğru alana yatırım yapmaları önemlidir.¹¹¹

Bütün bunların dışında Decentraland, Sandbox, Enjin, Render, Wilder World gibi metaverse platformlarında alınan satılan araziler, evler, bahçeler vardır. Bu platformlardaki alım satım işlemleri gerçek mahiyetteki paralarla yapılmayıp token¹¹² veya kripto paralarla gerçekleştirilmektedir.¹¹³

Konuyu İslam hukuku açısından değerlendirme tabi tuttuğumuz zaman; “HoloLens, Avatar, Reskin/Giysi, Dokunsal Eldivenlerin,” konumuyla “token, kripto paralar, nitelikli fikri tapuların” konumu aynı değildir. İlk grupta sayılan; HoloLens, Avatar, Reskin/Giysi, Dokunsal Eldivenler dijital ürünler elektronik ortamda; toplantı yapma, sınıf kurup ders anlatma, ders kitapları ve diğer ders araç gereçleri, sempozyum düzenleme, düzenlenen sempozyumda bildiri sunma ve benzeri aktiviteleri yerine getirme de önemli bir yere sahiptir. Hatta spor müsabakaları bile düzenlenmektedir. Dijital ürünlerin İslam hukukuna göre mal olarak kabul edilmesi noktasında önceki konularda değerlendirmesi yapılarak kanaatimizin bu tür dijital ürünlerin mal olarak kabul edilmesidir. Çünkü bütün bu sayılan dijital ürünlerin bir şekilde fiziki dünyaya olan etkileri ve yansımaları bulunmaktadır.

İkinci grupta zikrettiğimiz; token, kripto paralar, nitelikli fikri tapuların fiziki dünyaya olan yansımaları ve etkileri söz konusu değildir. Fiziki dünyada bu tür dijital ürünlerin her hangi bir olumlu sonucu olmamaktadır. Bu tür dijital ürünler yukarı ki konularda da bahsettiğimiz gibi “müntefeu’n bih” değildir. Mesela domuz etinin varlığı herkes tarafından bilinmekte, gayri müslimler arasında kullanılmakta, alınıp satılmakta, domuz çiftlikleri kurulup domuz yetiştirilmektedir. Ancak ne domuz ne de domuz eti İslam hukuku açısından “müntefe’un bih” yani mal olarak kabul edilmemektedir. Her hangi bir kıymete ve değere sahip değildir. Şarap ve benzeri alkol içerikli içecekler de emek verilerek üretilmekte, alınıp satılmakta, gayri müslim dünyasında önemli bir piyasaya sahip olmaktadır. Ama İslam hukuku dünyasında hiçbir öneme, kıymete ve değere sahip değildir; yani “müntefeu’n-bih/mal” değildir.

Görüldüğü gibi fiziki dünyada insanlar tarafından rağbet gören, piyasada dolaşan eşyalar da vardır ancak İslam hukuku tarafından bunlara her hangi bir değer, kıymet verilmeyip mal olarak kabul edilmemektedir. Bu durum metaverse dünyasında da piyasada dolaşımı olan ve insanlar tarafından rağbet gören eşyalar vardır. Ancak İslam hukuku tarafından “müntefe’un bih” özelliğine sahip olmadığı için mal olarak kabul edilmemektedir. Yani mal olabilmesi için sadece insanların meylettiği bir şey olması yeterli olmamaktadır. Dijital ürünlerin mal olarak kabul edilmesi konusunda da belirttiğimiz gibi; bir şeyin İslam hukukuna göre mal olarak kabul edilmesi için ilk ve temel özellik “müntefe’un bih” olmasıdır. Şayet bu özellik olmazsa bir şey her ne kadar diğer özelliklerin hepsini taşısa da İslam hukukuna göre mal olarak kabul edilmez.

¹⁰⁹ Herhangi bir merkez ya da otoriteye ihtiyaç duymadan, verilerin dağıtık ağ üzerinde saklandığı kayıt teknolojisine blockchain ya da blok zinciri denir. Blockchain hakkında geniş bilgi için bkz. <https://tr.cointelegraph.com/news/a-simple-explanation-of-what-is-blockchain-and-how-its-works> erişim tarihi: 20.06.2023.

¹¹⁰ Arvas, İbrahim Sena, (2022). Gutenberg Galaksisinden Meta Evrenine: Üçüncü Kuşak İnternet, Web 3.0, Academic Journal of Information Technology Volume – Cilt: 13. Issue – Sayı: 48.

¹¹¹ Çelikkol, s. 68.

¹¹² Kripto para blok zinciri üzerinde çalışan belirli dijital varlıkları tanımlamakta kullanılır. Token’lar, bir platform veya uygulama şeklinde oluşturulmuş ve platformun tüm yönlerinden faydalanmanıza olanak sağlayan transfer edilebilen dijital mülkler olarak tanımlanır. Eğer bir tekstil girişiminden bahsediyorsak Token, bir elbise olabilir. bkz. <https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-is-a-token> erişim tarihi; 07/06/2023;

https://theblackcapmedia.com/blog/robotics_union_xrux_token_coin_token_nedir/ erişim tarihi; 07/06/2023.

¹¹³ Çelikkol, s. 68.

Diğer taraftan Metaverse dünyasında alınıp satılan; token, kripto paralar, nitelikli fikri tapular, ev, arsalar birtakım maddi manevi bütünlükler oluşturmaktadır. Günümüzde popüler hale gelen bu tür enstrümanların ilerleyen zamanlarda dışlanması, yasaklanması, erişim engeli konulması, toplum tarafından dışlanması gibi durumlarla karşı karşıya gelmesi mümkündür. Böyle bir durumda insanlar arasında; tartışmalar, niza, husumetleşme ve benzeri toplumsal ilişkileri bozan, toplumda kargaşaya sebebiyet veren durumlar meydana gelecektir. İslam hukukunun temel gayelerinden biri de toplumsal karmaşaya sebebiyet veren bu tür niza, tartışma ve husumete engel olmaktır. İslam hukuku bu tür işlemleri ya fasit olarak kabul etmiştir ya da batıl olarak değerlendirmiş her hangi bir hukuku sonuç bağlamamıştır.¹¹⁴ Böyle bir akitte ne mülkiyet sabit olur ne de bu akit bağlayıcıdır.¹¹⁵

SONUÇ

Aslı itibariyle fiziksel, elektronik veya sanal alanları iç içe bulunduran bu yeni ticari piyasanın yapısı ve özellikleri; ekonomik, sosyal, hukuki, örfi ve politik sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bu sebeple her ne kadar fiziki ortamı ve elektronik ortamı bir diğerinden farklı ya da bir diğeriyle aynı çabalarına girsek de işin özü “zimetle” alakalıdır. Yapılan işlem fiziki pazar yerlerinde de gerçekleşse, sanal pazar yerlerinde de gerçekleşse kişinin zimmetinin alacaklı veya borçlu hüküm ifade eder. İslam hukuku da; garar, zarar, gabn gibi akdin taraflarını ya da taraflardan birini sıkıntıya uğratacak şeylerden beri olmayı temel alır.

İslam hukukunun malın mahiyeti hakkındaki değerlendirmesi dikkate alındığında söz konusu olan dijital ürünlerin “müntefeu’n-bih” diğer bir ifadeyle “mal-ı mütekavvim” kapsamında olup olmadığına bakılır. Akte konu olacak olan dijital ürün İslam dini açısından mubah olarak kullanılabilmesi ve ihraz/elde edilmiş olması mümkün olanlardan olması önemlidir. Dijital ürünlerde olduğu gibi fiziki ortamda olan domuz eti, şarap, esrar, eroin gibi ürünlerde de müntefeu’n-bih/mal-ı mütekavvim olmayan mallar söz konusudur. Ancak bununla birlikte fiziki ortamdaki su, ekmek, helal et, baklagiller ve benzeri müntefeu’n-bih olan ürünler gibi dijital ürünlerde de dijital İslam hukuku kitapları, tefsirler, İslam tarihleri, Kur’an-ı Kerim ve Arapça öğreten ve pek çok daha hayati önem arz eden müntefeu’n-bih olan dijital ürünler vardır.

İslam hukukunda bey’ akdine konu olacak malın özellikleri yukarıda da gerekçelendirerek belirttiğimiz gibi kanaatimize göre dijital ürünlerde de bulunmaktadır. Diğer taraftan; dinimizin “zarurat-ı hamse” olarak kabul ettiği; malı muhafaza, canı muhafaza maddelerini rahatlıkla sağlayan bir özelliğe de sahiptir. Bununla birlikte öğrencimize kitap, konu testleri, defter, kalem, silgi gibi satın aldığımız şeyler mal oluyor da yabancı dil, matematik, kimya gibi kurslarını içeren dijital ürünler vasıtasıyla evimizden kolaylıkla eğitim veren araçlar haliyle mal olmalıdır. Böyle bir durumda fazla zaman harcamadan, yol masrafı, konaklama masrafı ve benzeri masraflara girmeden sadece dijital ürün için yapmış olduğumuz masrafla bu gibi hizmetlerin sürekliliğini de sağlamış oluruz. Satın alınan kitap, kalem, defter, araba freni, şanzıman ve benzeri mal olarak kabul edip de bunlarla aynı belki de daha fazla faydayı ve ihtiyacı gideren dijital ürünlerin de –yukarıda ayrıntılarıyla ortaya koymuş olduğumuz gerekçeler dikkate alınarak- mal olduğu kanaatindeyiz. Dijital ürünlerin de bir kıymeti, bir değeri, bir semeni olmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Abdulber, Muhammed Zeki “el-Kabzu fi’l-ukûdi’l-mâliyye fi’l-fikhi’l-Hanefi,” *Mecelletü’l-Kânûn ve’l-İktisâd*, Dr. Abdürrezzâk Ahmed es- Senhûrî Kahire 1990.
2. Aka, Damla Çevik, “Metaverse’ün İşletmeler Üzerindeki Potansiyel Etkisi,” *INSAC Contemporary Trends in Humanities and Social Sciences*, Ankara: Duvar Kitabevi 2022.
3. Akıncı, Şahin, *Borçlar Hukuku Bilgisi*, Konya: Dizgi Ofset 2011.

¹¹⁴ Bu gibi durumların fasitlik ve batıllığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Senhurî, Abdürrezzâk, *Mesâdiru’l-hak fi’l-fikhi’l-İslami*, Beyrut: Dâru’l-fikr 1954, IV, 126-129.

¹¹⁵ Senhuri, IV, 147.

4. Ante, Lennart, “Non-fungible token (NFT) markets on the Ethereum blockchain: Temporal development, cointegration and interrelations,” *BRL Working Paper Series* No. 22, Published: 13 Aug 2021.
5. Apaydın, H. Yunus, *İslam Hukuk Usûlü*, Kayseri: Kayseri Form Ofset Baskı 2016.
6. Arvas, İbrahim Sena, (2022). “Gutenberg Galaksisinden Meta Evrenine: Üçüncü Kuşak İnternet,” *Web 3.0, Academic Journal of Information Technology* Volume – Cilt: 13. Issue – Sayı: 48.
7. Atalay, Arif, *İslam Ticaret Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz)*, Kayseri: Kimlik yayınları 2016.
8. Behûtî, Mansur b. Yunus, *Keşşâfu'l-kınâ' 'an metni'l-İknâ'*, Beyrut 1982.
9. Biyan, Özgür/Akçil, Çağla Gizem, “Dijital Miras ve Vergisel Boyutu,” *Mali Hukuk Dergisi*, Cilt: 14/Sayı: 165, Yıl: 2018, İstanbul: Legal Yayıncılık.
10. Bostancı, Mustafa/Uncu, Gonca. “Metaverse Sanal mı Gerçek mi?,” *Dijital İletişimi Anlamak-2*, Konya: Palet Yayınları 2021.
11. Çelikkol, Şimal, “Metaverse Dünyası'nın, Tüketici Satın Alma Davranışları Açısından Değerlendirilmesi,” *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Yıl 2022, Cilt 3, Sayı 1, 18.02.2022.
12. Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri 1*, Konya: Damla Ofset Matbaa ve Ticaret A.Ş. 2016.
13. Dağlı, İbrahim, “NFT İktisadi Bir Balon Mu Yoksa Dijital Varlıkların Geleceği Mi? Kripto Paraların Ardından Hızla Büyüyen NFT Piyasaları,” *Bilim ve Teknoloji Politikaları*, 87-101, Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
14. Darîr, Sıddîk Muhammed el-Emîn, “Kabz,” *MMFİ*, VI/I, Mekke 1990.
15. Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: İz Yayıncılık 1996.
16. Delia Babeanu/Gavrila Alexandru/Mares Valerica, “Strategic Outlines: Between Value and Digital Assets Management,” *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 2009, Vol.: 11.
17. Günay, H. Mehmet, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Uygulamasında Kamu Malları*, İstanbul: Şule Yayınları 2001.
18. İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer, *Reddu'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtar*, Beyrut 1987.
19. İbnü'l-Hümâm, Kemaluddin Muhammed b. Abdilvâhid Sivasî, *Şerhu Fethu'l-kadîr*, Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.
20. İbn Kudâme, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed, el-Muğnî (thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî-Abdülfehtah Muhammed el-Hulv), Beyrut 1992.
21. İbnu Maze El-Buhari, *Muhîtu'l-burhânî*, Beyrut: Dâru ihyai't-türasi'l-Arabi, 2003.
22. İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-İslâmî ts.
23. İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1991.
24. İzmirli İsmail Hakkı, *İlmu Hilaf*, Dersaadet: Hukuk Matbaası 1330.
25. Kadri Paşa, *Mürşidü'l-hayran ila ma'rifeti ahvali'hl-insan*, Amman: Dârü'l-Arabiyye 1987.
26. Karaman, Hayrettin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul: Nesil Yayınları 1991.
27. Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed, *Bedâiu's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'*, Lübnan: Dâru'l-kutübu'l-ilmîyye 2010.
28. Kuş, Oğuz. (2021). Metaverse: ‘Dijital Büyük Patlamada’ Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia International E-journal*, 8 (15), 245-266.
29. Küçükali, Canan, “Telif Koruması Anlamında (Takas Edilemez Jeton) NFT’ler,” *Uluslararası Bilişim ve Teknoloji Hukuku Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, Ankara 2021.
30. Lee, J. Y. (2021). A Study on Metaverse Hype for Sustainable Growth. *International journal of Advanced Smart Convergence*, 10 (3), 72-80.
31. Liv, Cemil, “İslâm Hukuku Açısından NFT ve Metaverse Ürünlerin Satım Sözleşmesine Konu Olması,” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 22/2 (Eylül 2022).

32. Mani, A., Verma, S., & Marwaha, S. (2021). *A Comprehensive Study of NFTs*. International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology, 9 (4), 1656-1660.
33. Mekni, Mehdi/Lemieux, Andre, “Augmented Reality: Applications, Challenges and Future Trends,” *Applied Computational Science*, Amerika 2014.
34. Merginânî, Burhâneddin Ebul-Hasan Ali b. Ebîbekr b. Abdilcelîl, *el-Hidâye*, Beyrut: Dâru'l-kutubü'l-ilmîyye, 1990.
35. Mevsilî, Ebü'l- Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyâr li ta 'lîli 'l-Muhtâr*, İstanbul: el-Mektebetü'l-İslamiyye 1951.
36. Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin Yahya b. Şeref b. Nuri, *Kitâbu 'l-Mecmu 'şerhi 'l-Mühezzeb*, Riyad 2003.
37. Osivand, Sina (2021). Investigation of Metaverse in cryptocurrency, GSC Advanced Research and Reviews, 2021, 09(03), 125–128.
38. Özcan, Hüseyin, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, Ankara 1975.
39. Özpençe, Özay, “Dijital Kamusal Mallar,” *Sosyo Ekonomi*, July-December, 2014-2.
40. Rehman, Wajih, Zainab, H., Imran, J., ve Bawany, N., Z. (2021). *NFTs: Applications and Challenges*,
<https://www.researchgate.net/publication/357900561>
41. Sâğırçî, Esad Muhammed Saîd, *el-Fıkhu 'l-Hanefiyye ve edilletühû*, (trc. Savaş Kocabaş), İstanbul: Karınca&Polen Yayınları, 2009.
42. Siyaev, Aziz, Jo, Geun Sik, *Towards Aircraft Maintenance Metaverse Using Speech Interactions with Virtual Objects in Mixed Reality*, Sensors, 2021, 21 (6), 2066.
43. Sriram, G., Krishna. (2022). “A Comprehensive Survey On Metaverse,” *International Research Journal of Modernization in Engineering Technology And Science*, Volume: 04/Issue: 02/February.
44. Şa'bân, Zekiyüddîn, *Usûlü 'l-fıkıh*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1996.
45. Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî, *el-Muvâfakât fi usûli 'ş-şerîa*, Kahire: Dâru İbn Affân, 1997.
46. Senhurî, Abdürrezzâk, *Mesâdiru 'l-hak fi 'l-fıkhi 'l-İslami*, Beyrut: Dâru'l-fıkr 1954.
47. Sümer, Selay-Eser, Zeliha, ”Pazarlama Karması Elemanlarının Evrimi,” *Gazi Üniversitesi İktisadî ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8/1, Ankara, 2006.
48. Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü 'l-evtâr şerhu Münteka 'l-ahbâr*, Kahire 1413/1993.
49. Şîrâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali el-Firûzâbâdî, *el-Mühezzeb fi fıkhi 'l-imâm eş-Şafîi*, Kahire, ts.
50. Şîrbînî, Şemseddin el- Hatib Muhammed b. Ahmed el- Kahiri, *Muğni 'l-muhtâc ilâ ma 'rifeti meâni elfâzi 'l-Minhâc*, Beyrut ts.
51. *İngilizce-Türkçe Redhouse Sözlüğü*, İstanbul: Sev Matbaacılık ve Yayıncılık 1998.
52. Tekin, Ahmet /Vural, İstiklal Y., “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 2004, Sayı: 12, 01.08.2004.
53. Zebîdî; Ebu'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed, *Tâcü 'l- 'arûs min cevâhiri 'l-kâmûs*, İskenderiye: Dâru'l-Hidâye, ts.
54. Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahadır, *el-Mensûr fi 'l-Kavâid*, Kuveyt: Vizârâtü'l-evkâf, 1405.
55. Wiederhold, Brenda K. (2022), “Ready (or Not) Player One: Initial Musings on the Metaverse,” *Behavior, and Social Networking*, 25(1).

İNTERNET ADRESLERİ

56. <https://www.xrreality.com/blog/hololens2>
57. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9595278/>

58. https://www.wsj.com/articles/mark-zuckerberg-sets-facebook-on-long-costly-path-to-metaverse-reality-11635252726?mod=article_inline
59. <https://medium.com/t%C3%BCrkiye/dijital-%C3%BCr%C3%BCn-lu%C5%9Fturmas%C3%BCreci-141effd5ca3a>.
60. <https://www.coinbase.com/tr/learn/crypto-basics/what-is-a-token> erişim
61. https://theblackcapmedia.com/blog/robotics_union_xrux_token_coin_token_nedir/
62. <https://tr.cointelegraph.com/news/a-simple-explanation-of-what-is-blockchain-and-how-its-works>
63. <https://sipay.com.tr/blog/dijital-urun-nedir-dijital-urun-fikirleri-ve-avantajlari>

(11)

Doç. Dr. Seher UÇKUN¹¹⁶

DİJİTAL LİDERLİK ve DİJİTAL ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN DİJİTAL DÖNÜŞÜM STRATEJİLERİNE ETKİSİ

THE EFFECT OF DIGITAL LEADERSHIP and DIGITAL ORGANIZATIONAL CULTURE ON DIGITAL TRANSFORMATION STRATEGIES

ÖZ

Küresel ortamda işletme içi ve dışı faktörler hızlı bir şekilde değişmektedir. Yöneticilerde değişime uyum sağlamak için yeni bilgi ve yetkinliklere sahip olmak zorundadırlar. İşletmeler yoğun rekabet ortamında başarılı olabilmeleri için farklı stratejiler uygulamaktadırlar. Yöneticiler başarılı olabilmek için farklı araçlardan yararlanmaktadırlar. Bunlardan birisi de dijital liderliktir. Dijital liderler, dijital teknolojileri ve araçları kullanarak organizasyonu yeniliğe ve dönüşüme teşvik ederler. Dijital liderler aynı zamanda dijital kültürün oluşmasında organizasyonun verimli olmasında yardımcı olmaktadır. Bu stratejilerin sonucunda işletmeler başarılı olmakta ve yoluna devam etmektedirler. Araştırmanın odak noktasını dijital dönüşüm stratejisi olarak dijital liderlik ve dijital kültür kavramları oluşturmaktadır. Yapılan literatür araştırmasında dijital dönüşüm stratejilerinde başarılı olmak için dijital liderliğin ve dijital örgüt kültürünün etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital, Dijital dönüşüm, Dijital Liderlik.

JEL Kodu: M19.

ABSTRACT

In the global environment, internal and external factors are changing rapidly. Managers must have new knowledge and competencies to adapt to change. Businesses apply different strategies to be successful in an intense competitive environment. Managers use different tools to be successful. One of these is digital leadership. Digital leaders encourage innovation and transformation in the organization by using digital technologies and tools. Digital leaders also help the organization to be efficient in creating a digital culture. As a result of these strategies, businesses become successful and continue on their way. The focus of the research is on the concepts of digital leadership and digital culture as digital transformation strategies. The literature research concluded that digital leadership and digital organizational culture are effective in being successful in digital transformation strategies.

Keywords: Digital, Digital transformation, Digital Leadership.

JEL Code: M19.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan buhar makinasının bulunması ve devam eden süreçte endüstri 4.0 kadar geçen dönemde önemli değişim ve dönüşümler yaşanmıştır. Bu değişim ve dönüşüm sürecinden işletmelerde çok fazla etkilenmiştir. Küresel dünyada yoğun rekabet yaşayan işletmeler teknolojinin gelişmesi sonucu dönüşüme ayak uydurabilmek için dijital becerilere sahip liderleri istihdam ederek rekabet üstünlüğü sağlamaktadırlar.

Dijital kavramı Latince kökenli olup sayı saymak için kullanılan 'digitus' (parmak) sözcüğünden türetilmiştir. Kavram genellikle elektronik araçlar için kullanılmakta olup ancak verilerin elektronik ortamda işlenip gösterilmesini ifade etmektedir (Bozkurt vd,2021:36). Dijitalleşme, işletmeler faaliyetlerini yerine getirirken etkinliklerini artırmak için kullandıkları dijital varlıklarının organizasyona etkilerini ölçmektir. Dijitalleşmenin sonucunda olumlu olarak örgütsel çeviklik, örgütsel öğrenme, dijital yenilikler ve iş ekosistemlerinde gelişmeler gibi örgütsel etkileri de söz konusudur (Nalbantoğlu,2021a:14). Örneğin; dijitalleşme ile çalışanlar ve yöneticiler fiziki mekân kısıtı olmadan akıllı telefonlar, tabletler ve diğer mobil aletler ile iletişim sağlayıp verimlilik ve maliyet avantajı sağlamaktadırlar (Demiryumruk Dikici,2020:4189).

Dijital dönüşüm aşaması organizasyonlarda geleneksel yöntemleri geliştirmek ve desteklemek değildir. Dijital dönüşüm, dijital teknolojileri kullanarak dijital dönüşüm stratejileri belirleyerek iş süreçlerini, işlemlerini, pazarlama yaklaşımlarını, hedefleri gibi tüm organizasyon faaliyetlerini yenilemektir (Yankın, 2019:15). Dijital dönüşüm; organizasyondaki yapılan faaliyetlerin, işlerin dijital bir iş olup olmadığı değil tüm faaliyetlerin ve işlerin tüm boyutlarıyla düzenlenmesidir (Sezen ve Eren Şenaras, 2022:56)

Dijital dönüşüm stratejileri, dijital teknolojileri kullanmayı destekleyerek sisteme entegre etmek ve ortaya çıkan dönüşüm sürecinden sonra da organizasyonu destekleme planıdır (Yıldırım, Özmutlu, 2021:39). Organizasyonlar, vizyonunu bilmeli, güçlü yönlerini, yeteneklerini anlamalı, yeni iş girişimlerini değerlendirmeli, böylelikle hazırlıklarını yaparak tüm faaliyetlerini yeniden yapılandırmalıdır (Sağlam,2021:401)

Nalbantoğlu'na (2021b) göre yöneticiler dijital dönüşümü üç alanda gerçekleştirmektedirler. Bu alanlar şunlardır:

1- Müşteri Deneyimi: İşletmeler dijital dönüşüm sürecinde müşterilerle ilgili olarak müşteriye anlamak, büyüme ve müşteri hizmetlerini geliştirmek için müşterinin kolay ulaşabileceği teknolojik uygulamalar gerçekleştirmektedirler.

2- Operasyonel Süreçler: İşlemsel işlemler, otomasyon ve iş süreçleri ile operasyonel işlemlerde çalışanları yetkilendirerek, performans yönetiminde süreçler dijitalleştirilerek olumlu sonuçlar alınabilir.

3- İş Modelleri: Dijital olarak dönüşen ulusal veya uluslararası işletmeler geleneksel iş modellerinin yerine yeni dijital işler yaratmak gibi dijital küresel operasyonlarla daha fazla dijitali kullanma yollarını bulmaktadırlar.

Dijital liderlik çalışmaları Hambrick ve Mason (1984) tarafından ortaya konulan “Üst Kademe Teorisi”ne dayanmakta olup, üst yöneticilerin yönetsel özellikleri (değerleri, algıları, bilişsel yapıları) ve örgütsel sonuçları (organizasyondaki uyguladıkları stratejilerin sonucu ortaya çıkan performanslarının etkilerini) ortaya koymaktadır (İçerli, 2020:668; Ercan Önbiçak ve Akkoyun, 2022:129). Dijital lider geleceğin belirsizlik ortamında örgüt içinde dijital strateji, dijital kültür ve dijital dönüşüm sağlayabilmesi için birtakım görevler üstlenerek etkin bir yönetim anlayışını ortaya koyar (Sürücü vd., 2022:1042).

Dijital liderlik kavramının tanımı ile ilgili olarak bir görüş birliği olmamakla beraber bazı yapılan tanımları özetlemek mümkündür. Dijital liderlik ile ilgili yapılan tanımlarda değişimin, teknolojiyi kullanabilmenin ve yenilikçiliğin ön plana çıktığı görülmektedir. (Ordu, Nayır, 2021:77). Dijital liderlik, arzu edilen iş sonuçlarına ulaşmak için dijital teknolojileri kullanma sanatıdır. Dijital liderlik, bir şirketin dijital varlıklarının iş hedeflerine ulaşmak için stratejik kullanımıdır. Dijital liderlik, kaynakları dijital stratejiler oluşturarak organizasyonun dijital örgüt kültürü oluşturmaya katkı sağlamaktır (Oğan, Wolff, 2022:1287). El Sawy, vd'ne (2016) göre dijital liderlik, iş stratejisi, iş modelleri, kurumsal platformlar ve iş yeri hakkında farklı düşünerek kurum için doğru şeyleri yapmaktır.

Dijital dönüşüm sürecinde uygun liderlik becerilerinin ortaya konması için dijital liderde olması gereken yetenek ve becerilere odaklanması gerekmektedir (Özmen, vd, 2022:209).

Klein (2020) ise yaptığı çalışmada, işletmelerde dijital dönüşümün gerçekleşebilmesi için dijital liderlik özelliklerini üç grupta toplamış olup bunları dijital işletme, sosyal tutum ve genel bakış açısı olarak belirtmiştir.

- 1- Dijital işletme kapsamında; - liderin yenilikçi, vizyon sahibi olması,
  - takım içinde network ağının olması,
  - dijital istihbaratının olması,
  - dijital yetenek avcısı,
  - çatışmalı durumlarda sorun çözümleyici olması,
  - iş zekasına sahip olması,
  - geçmiş ve şimdiki durumla denge kurması gerekmektedir.
- 2- Sosyal tutum özelliğinde; - çalışanlarına koçluk yapması,
  - çalışanlarına rol model olması,
  - çalışanların yetkinliklerine bağlı olarak minimum hiyerarşik yapı olması,
  - liderin çalışan odaklı olması,
  - sosyal zekaya sahip olması,
  - iletişime açık olması,
  - çeşitli kişi ve düşüncelere, gereksinimlere farklı bakış açlarına sahip olması,
  - dijital etik- iş ahlakına sahip olmasıdır.
- 3- Genel Bakış açısı ise; - lider değişime uyum sağlamalı,
  - dijital dönüşüm stratejileri geliştirmeli yani çevik olmalı,
  - başarısızlıktan ve hatalardan korkmamalı hatalarla öğrenmeli,
  - kararlı cesur olmalı,
  - yaratıcı olmalı,
  - güçlü örgütlenmeye, öz farkındalığa sahip olmalı,
  - bilgi odaklı olmalı,
  - yaşam boyunca öğrenen, bilgiyi merak eden olmalıdır.

Eryeşil'e (2021) göre dijital liderin; dijital bilgi ve okuryazarlık, vizyon, müşterileri anlamak, çeviklik, risk alma ve ekip ruhuna sahip olması gerekir. Ayrıca dijital liderlerin değişen çevresel koşullara uyum sağlamak için yeteneklerini dijital çağın gereklerine entegre ederek başarılı olmak için dijital kültür oluşturmalıdır (Telli, 2022:312).

İşletmeler dijital dönüşüm stratejileri uygulayarak işletmelerine rekabet avantajı sağlamayı hedeflemektedirler. Birçok işletme dijital çağda dijital liderliğin gerekliliğinin farkında olup, dijital dönüşüm için çalışmalar yapmaktadır. Dijital dönüşüm süreci, organizasyonun işlerin yapılmasıyla ilgili faaliyetlerin tüm dinamiklerinin özellikle liderlik ve örgüt kültürünün yeniden gözden geçirilerek adapte olmasıdır (Tutkunca, 2020:68). Dijital liderlik geleneksel liderlik rollerinden daha fazla beceriye sahip olmayı gerektirir. Dijital liderlik sadece dijital teknolojileri kullanmak değil, aynı zamanda dijital ekiplere çalışmalarında başarılı olmaları için onları motive edebilmektir. Dijital liderlik, dijital teknolojileri kullanmakla beraber rekabet avantajı yaratmak, fırsatları görüp yakalayabilmek, hızla değişen dünyaya uyum sağlayabilmek ve değişebilmektir. Dijital liderler, dijital ürünler ve hizmetler geliştirmek, operasyonel verimliliği artırmak için dijital dönüşüm konusunda öncülük ederek iş hedeflerine ulaşmak için teknolojinin gücünden yararlanırlar.

Dijital liderlere örnek vermek gerekirse dünyada bilinen dijital liderlerden birisi Microsoft CEO'su Satya Nadella'dır. Dijital lider olarak yazılım şirketinde bulut bilişim ve yapay zekâ gücünü ve dijital

dönüşümü başarılı bir şekilde uygulamış, rekabet avantajı sağlayarak organizasyonunu iyi bir konuma getirmeyi başarmıştır (www.edureka.co/blog).

Dijital liderlik aynı zamanda işletmelerde dijital bir çalışma kültürü oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu dijital kültür, daha etkili ve verimli çalışmak için dijital araç ve teknolojilerin kullanılmasına odaklanan bir kültürdür. Dijital dönüşümü dijital kültürle beraber değerlendirmek gerekir. Çünkü dijital kültür dijital dönüşümün kolaylaştırıcısı ya da engeli olabilir (Firican,2023:791). Organizasyonların geleneksel kültürlerini dijital kültüre dönüştürmek için çeviklik, yenilikçilik ve müşteri odaklılık gibi bazı değişikliklere gitmeleri zorunlu hale gelmektedir. Aynı zamanda geleneksel hiyerarşik yapının yerine dönüşümle daha düz organizasyon yapıya dönüşerek özerklik ve işlevler arası iş birliğine teşvik etmektedir. Dijital dönüşümün gerçekleşmesi için liderlerin sorumluluklar alması, bilgiyi dijital bilgilerle birleştirmesi ve bilginin işletme kültürüne dönüşmesini sağlaması önemlidir (Çevik Tekin vd., 2022:71). Bray'a (2022) göre dijital lider, organizasyondaki farklı departmanların işlerini geliştirmek için farklı dijital araçlara ihtiyaç duymasından dolayı ekiplerin doğru araçlara doğru zamanda ulaşmasını sağlayarak kurumda dijital bir kültürün oluşmasına yardımcı olur.

Organizasyonların dijital kültürü oluşturmak için bazı uygulamaları gerçekleştirmeleri önemlidir. Öncelikle teknolojik dönüşüm için alt yapıya gerekli yazılım desteği sağlanmalıdır. Dijital kültürü geliştirmek için insan kaynakları departmanı organizasyonda çalışanlar ile iletişimini geliştirmeli ve çalışanlara eğitimler vermelidir. En önemlisi de liderleri dijital kültürün öncüleri olarak hazırlamak ve liderler ile personel arasında çevikliği teşvik etmek gerekmektedir.

Literatür araştırmasında dijital dönüşüm, dijital liderlik ve dijital kültür ile farklı konular ele alınmış olup çalışmalardan bazıları şunlardır. Topcuoğlu vd. (2022) araştırmalarını kamu kuruluşunda yöneticilerle yapmış olup, yöneticilerin dijital dönüşüm, dijital liderlik ve yenilik stratejisine olumlu yaklaştıklarını tespit etmişlerdir. Abbasov ve Tolay (2021) dijital liderlik özelliklerinin bireysel performansa etkilerini araştırmışlar ve dijital liderliğin bireysel performansı %59 artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Silik ve Aydın (2021) çalışmalarında dijital okuryazarlık ve teknoloji okuryazarlığını karşılaştırmışlar ve bu iki kavramın iç içe geçtiği sonucuna varmışlardır. Büyükbeşe ve Doğan (2022) dijital liderliğin iş performansı ve yenilikçi iş davranışı üzerindeki etkisinin olup olmadığını incelemişler ve çalışanların yenilikçi iş davranışını ve iş performansını olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır. Özmen, vd (2022) çalışmalarında dijital dönüşüm sürecindeki işletmelerin mevcut örgütsel süreçler ile yeni iş süreçleri ve uygulamalarını dijital liderlik yaklaşımı ile tüm süreçlerin ve çalışanların yönetildiği sonucuna varmışlardır. Çelik (2023) kamu yönetiminde dijital dönüşü incelemiş olup, dijital dönüşümün başarılı olması için dijital kültürün etkili olacağı sonucuna ulaşmıştır. Uçar ve Tutgaç (2022) çalışmalarında, çalışanların dijital okuryazarlık ve teknolojilere erişim ve motivasyon ilişkisinde dijital liderliğin düzenleyici etkisi olduğu sonucuna varmışlardır. Taşkın ve Özbozkurt (2023) araştırmalarında dijital dönüşümün ve dijital kültürün oluşmasında dijital liderlerin etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

SONUÇ

Organizasyonlar dinamik bir ortamda, hızlı değişim yaşayarak faaliyet gösterdikleri sektörde başarılı olmak ve ayakta kalmak için çaba göstermektedirler. Her organizasyonun uyguladığı, uygulamaya çalıştığı farklı stratejiler söz konusu olup bazıları başarılı olmakta, uygulanan bazı stratejiler başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki gelişimin farkında olan organizasyonlar başarılı olmaktadır. Değişimi kabul eden ve ona göre rakiplerinden farklı stratejiler geliştirenler ise ayakta kalmayı becerebilen organizasyonlardır. Çağımızın en önemli gelişmelerinden birisi de dijitalleşme ve dijital dönüşüm sürecidir. Bu değişim çalışma hayatında etkili olmuş ve bu değişime organizasyonların kayıtsız kalması mümkün değildir.

Dijital dünyanın sürekli değişmesi nedeniyle dijital liderlerin proaktif olmaları ve organizasyonlarının planlarını esnek yaparak değişime ve dönüşüme hazır hale getirmeleri gerekmektedir. Bununla beraber dijital riskleri de bilmeleri ve ona göre planlarını yapmalı, değerlendirmelidirler. Dijital anlayışa sahip liderler organizasyonlarının verimliliğini artırmak, yeni fırsatlar yaratmak ve müşterilerle iyi ilişkiler kurmak için

teknolojinin gücünden yararlanırlar. Dijital liderin başarılı olması için; vizyon sahibi olmalı, yenilikçi olmalı, ekip ruhuna sahip olmalı, çevik olmalı ve dijital örgüt kültürünün organizasyonunda uygulanmasını inşa etmelidir. Dijital anlayışa sahip olmayan liderler organizasyonlarında değer yaratamayacaklarından dolayı geride kalacaklardır.

KAYNAKÇA

1. Abbasov, A., Tolay, E. (2021). Dijital Liderliğin Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi: Azerbaycan'da Endüstri 4.0 Teknolojilerini Uygulayan Bir Firmada Araştırma. İzmir Yönetim Dergisi, 2(1), 59-74.
2. Bray, J. (2022). What is Digital Leadership?, Erişim Tarihi: 15.09.2023. <https://gdsgroup.com/insights/marketing/blueprint-for-digital-leadership/>
3. Bozkurt, A., Hamutoğlu, N.B., Liman Kaban, A., Taşçı, G. ve Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd), 7(2), 35-63.
4. Büyükbeyse, T., Doğan, Ö. (2022). Dijital Liderliğin Yenilikçi İş Davranışı ve İş Performansı Üzerine Etkisi, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 14(26), 173-186.
5. Çelik, D. (2023). Kamu Yönetiminde Dijital Dönüşümde Bir Sorun Alanı: Dijital Kültüre Yönelik Direnç Kaytek Dergisi, 5(1), 69-86.
6. Çevik Tekin, İ., Çelik, A. ve Alparıslan, P.K. (2022). Examination Of The Digital Leadership Concept In Terms Of Generations And Some Socio-Demographic Variables, International European Journal of Managerial Research Dergisi (EUJMR), 6(11), 70- 79.
7. Demiryumruk Dikici, B. (2020). Günümüzün Dijitalleşen İşletmelerinde Yeni Liderlik Ve Motivasyon Modelleri Üzerine Karşılaştırımalı Bir Araştırma, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, 15(26), 4185-4207.
8. El Sawy, O. A., Kræmmergaard, P., Amsinck, H., & Vinther, A. L. (2016). How LEGO built the foundations and enterprise capabilities for digital leadership. MIS Quarterly Executive, 15(2), 141-166.
9. Ercan Önbiçak, A., Akkoyun, B. (2022). Dijital Liderlik Çalışmalarının Yönetim Bilimleri Kapsamında İncelenmesi: Nitel Bir Araştırma Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 3(2), 128-137.
10. Eryeşil, K. (2021). Digital Leadership, Leadership Paradigm of the Digital Age: A Conceptual Framework. Equinox, Journal of Economics, Business & Political Studies, 8 (1), 98-112.
11. Firican, D.A. (2023). Digital Transformation and Digital Culture: Literature Review of Digital Cultural Qualities That Will Enable Digital Transformation, The 17 Th International Conference on Business Excellence 22-23 March Romania, 791-799.
12. Klein, M. (2020), Leadership Characteristics In The Era Of Digital Transformation, BMIJ, (2020), 8(1): 883-902.
13. İcerli, L. (2020). Dijital Dönüşümle Değişen Liderlik Anlayışı: Dijital Liderlik Üzerine Bir Değerlendirme, 2020 International CEO Communication, Economics, Organization & Social Sciences Congress, 665-675.
14. Nalbantoğlu, C.B. (2021a). Covid 19 Sürecinin Dijital Dönüşüme Etkileri, (Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences) Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 7(4), 13-18.
15. Nalbantoğlu, C. B. (2021b). Dijital Dönüşümün Örgüt Kültürü Üzerine Yansımaları. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 23(40), 193-207.
16. Taşkın, H. T. & Özbozkurt, O. B. (2023). Dijital yetkinliğin oluşmasında dijital liderlerin rolü üzerine Mersin ilinde bir araştırma. Uluslararası Akademi Dergisi, 2(1), 12-27.

17. Telli, E. (2022). İşletmelerin Dijital Dönüşüm Yolculuğunda Liderlik: Transformasyonel (Dönüşümcü) Liderlikten Dijital Liderliğe, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Journal Of Aksaray University Faculty Of Economics And Administrative Sciences, 14(3),307-318.
18. Tutkunca,T.(2020).İşletmelerde Dijital Dönüşüm ve İlgili Bileşenlerinin Analiz Edilmesi Üzerine Kavramsal Bir Araştırma, Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(1), 65-75.
19. Topçuoğlu, E., Kavak, O. & Yenikaya, M.A. (2022). İnovatif Bir Strateji Olarak Dijital Liderliğin Teknoloji Kabul Modeli ile Analizi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 24(42), 569-585.
20. Sağlam, M. (2021). İşletmelerde geleceğin vizyonu olarak dijital dönüşümün gerçekleştirilmesi ve dijital dönüşüm ölçeğinin Türkçe uyarlaması. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20(40), 395-420.
21. Sezen, H. K. ve Eren Şenaras, A. (2022). "Dijitizasyon, Dijitalizasyon, Dijital Dönüşüm Kavramlarına İlişkin Bir Değerlendirme", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 51, Denizli, 49-59.
22. Silik,Y. ve Aydın,F.(2021). Dijital Okuryazarlık ve Teknoloji Okuryazarlığı: Karşılaştırmalı Bir İnceleme, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences, 19 (4); 17-34.
23. Sürücü, L., Yıkılmaz, İ., Maşlakçı, A. (2022). Dijital Liderlik: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması. Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 22(3), 1038-1050.
24. Uçar, Z. ve Tutgaç, C. (2022). İşgörenlerin Dijital Okuryazarlık Algısı ve Dijital Teknolojilere Erişim Motivasyonu İlişkisi Üzerinde Dijital Liderliğin Düzenleyicilik Rolü. İzmir YönetimDergisi, 3(1), 8-22.
25. Oğan, E. & Wolff, R. A. (2022). Fortune 500 İşletmelerinin Dijital Dönüşüm Performansında Dijital Kültürün Aracılık Rolü. Fiscaeconomia, 6(3), 1282-1307. Doi: 10.25295/fsecon.1114853
26. Ordu, A., & Nayır, F. (2021). What is digital leadership? A suggestion of the definition, E-International Journal of Educational Research, 12(3), 68-81.
27. Özmen, Ö. N. T., Eriş, E. D., & Özer, P. S. (2022). Dijital dönüşüm ve liderlik: Sanayi sektöründe bir inceleme. KAÜİİBFD, 13(Kongre Özel Sayısı), 206-231.
28. Yankın,F.B.(2019).Dijital Dönüşüm Sürecinde Çalışma Yaşamı, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi, 7(2),1-38.
29. Yıldırım, Özmutlu, S.(2021). Sosyal Bilimlerde Akademik Araştırma ve Derlemeler, 2.cilt (Ed.S.Sönmez, M.Yıldırım), Organizasyonların Dijital Dönüşüm Sürecine Kısa Bir Bakış,(133-151), Duvar Yayınları, İzmir.
30. <https://www.edureka.co/blog/digital-leadership>(erişim tarihi 20.10.2023)

(12)

Doç. Dr. Selva STAUB¹¹⁷

**DESIGN THINKING: AN ANALYSIS OF A HOTEL IN BLACKSEA
TASARIMLI DÜŞÜNCE: KARADENİZ'DEKİ BİR OTELİN ANALİZİ**

ABSTRACT

The study aims to investigate human-centered design methodology in the service sector through the application of design-focused thinking. The research provides a comprehensive definition of design, encompassing various facets, including its historical origins and its role in problem-solving and innovation. Design thinking is introduced as a problem-solving method that utilizes designers' skills, processes, and thinking to address complex issues in various domains, encouraging creativity and experimentation. The paper discusses a range of design methods and tools that facilitate the innovation process within design thinking, highlighting their practical relevance. The study employs a qualitative data, using unstructured interviews, and a case study approach for emphasizing its utility for gaining in-depth insights into real-world scenarios. The research introduces a research hypothesis: "Design-focused thinking has a positive impact on innovative thought." Which is supported with illustrating the relationships between the key variables and generated positive outcomes.

Keywords: Design, Design Thinking, Human-Centered Approach.

JEL Codes: M1, M3.

ÖZ

Bu çalışma, tasarım odaklı düşünme uygulaması aracılığıyla hizmet sektöründe insan merkezli tasarım metodolojisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, tasarımın tarihçesi ve problem çözme ile yenilik yapmadaki rolünü içeren çeşitli yönlerini kapsayan kapsamlı bir tasarım tanımı sunmaktadır. Tasarım odaklı düşünme, karmaşık konuları ele almak için tasarımcıların becerilerini, süreçlerini ve düşünme biçimlerini kullanarak yaratıcılığı ve deneyimi teşvik eden bir problem çözme yöntemi olarak tanıtmaktadır. Makale, tasarım odaklı düşünme içinde yenilik sürecini kolaylaştıran bir dizi tasarım yöntemini ve aracını tartışıp, pratik önemlerini vurgulamaya çalışmaktadır. Çalışma, gerçek dünya senaryoları hakkında derinlemesine içgörüler elde etmek için kullanışlılığını vurgulamak için yapılandırılmamış görüşmeleri ve bir vaka çalışması yaklaşımını kullanarak nitel veri kullanımı ile desteklemektedir. Araştırmanın, hipotezi: "Tasarım odaklı düşünmenin yenilikçi düşünce üzerinde olumlu bir etkisi vardır" olup ana değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamak için desteklenmiş ve olumlu sonuçlar üretmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasarım, Tasarım Odaklı Düşünce, İnsan Odaklı Yaklaşım.

JEL Kodları: M1, M3.

¹¹⁷ Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi; Ö.S. Uygulamalı Bilimler Fakültesi; ORCID: 0000-0002-5188-6927

INTRODUCTION

As a result of globalization, user needs and the nature of problems are rapidly changing with the expansion of technological developments and communication opportunities. Organizations need innovation to adapt to these changes and gain competitive advantage over rivals. The ability to innovate requires cognitive skills, namely innovative thinking skills.

The aim of this study is to investigate human-centered design methodology in a service sector by using design-focused thinking. Qualitative data was gathered for this research, through unstructured interviews, and a case study approach was utilized; supported by reports, photographs, as well as relevant literature.

The case demonstrates that human-centered design methodology in a service sector through design-thinking may generate positive results.

DESIGN

Design is an integral part of human activity. Nearly everything we do involves some form of design. The word "design" is derived from the Latin word "de-signare," which means to mark or indicate. Design has multiple meanings, including the form imagined in the mind, the initial draft of an artwork or technical product, the framework that designs the path and processes of a research process, and the conscious copy of an object or event that has previously been perceived (Papanek and Fuller 1972). Design is a multi-variable, multi-faceted, multi-subjective, and, therefore, multi-disciplinary and multi-environmental concept (Simon 1988). It involves a process of planning to achieve a desired or predictable outcome. In contrast to science, which explains what exists, design aims to create something new and provides humanity with a versatile perspective to explore various problems and discover different solutions (Bayazit 2005).

DESIGN THINKING

Design thinking is a problem-solving method based on a set of skills, processes, and a way of thinking that can help with problem-solving. It involves using the knowledge and expertise of designers to solve complex problems in areas such as social relationships, organizational management, and strategic innovation. Design thinking is a flexible and iterative process that encourages creativity and experimentation. It can be applied to a wide range of challenges, from product design to business strategy to social innovation, and can help individuals and organizations to create more user-centered and effective solutions.

Some works related to design thinking include Daniel H. Pink's *A Whole New Mind: Why Right-Brainers Will Rule the Future* (2005), Roger Martin's *The Design of Business* (2009), and Thomas Lockwood's *Design Thinking: Integrating Innovation, Customer Experience and Brand Value* (2010). Additionally, Liedtka and Ogilvie's *Designing for Growth: A Design Thinking Tool Kit For Managers* (2011) explores the mindset, techniques, and concepts of design thinking, establishing a link between design and growth and providing guidance for managers on how to benefit from design. The Girls Driving for a Difference initiative founded by Jenna Leonardo, Katie Kirsch, Rachel H. Chung, and Natalya Thakur at Stanford University (2019) aims to teach design thinking to young girls from diverse backgrounds around the world through workshops and leadership training.

HUMAN-CENTERED DESIGN THINKING

Human-centered design approaches and design thinking are two concepts that share similar philosophies and complement each other. Human-centered design approaches place people and their needs at the center of design, while design thinking approaches problem-solving by focusing on people and their experiences (Snowden 2007).

Human-centered design approaches focus on the needs of people in the design of products, services, and systems, aiming to improve their experiences and satisfaction. The goal of this approach is to make people's lives easier, provide a better experience, and increase user satisfaction. Human-centered design approaches can be divided into subfields such as interactive design, user interface design, user experience design, and service design (Şahin 2019).

Human-centered design approaches and design thinking are complementary approaches. Human-centered design approaches can be used to apply the philosophy of design thinking, while the design thinking process facilitates the implementation of human-centered design approaches (Stemberger 2021).

Technological advancements are forcing organizations to change their traditional methods. This need for modernization is believed to require new strategies due to the constraints of financial parameters and the desire to achieve the goals that customers want (Clarke 2020). Technical feasibility, economic viability, and user preferences constitute the simplest form of design thinking.

Design methods and tools facilitate the innovation process of design thinking. By examining various studies conducted in both industry and academia, more than 160 design methods and tools have been identified. The most commonly used 25 methods and tools constitute design methods and tools, as shown in Table 1. It can be seen that these tools and methods in Table 2. are similar to the design thinking methods and tools presented in Table 3. These tools are used in different combinations during different stages of design thinking (Lewrick Link & Leifer 2020).

Table 1: Design Methods and Tools

Design Method and Tool	Explanation
Affinity Diagram	Used as a creative process to gather data, ideas, insights. Fieldwork is used to analyze findings from the usability evaluation and identify natural correlations.
Service Blueprint	Details the nature and characteristics of service interaction with sufficient detail to validate, implement, and maintain the service.
Brainstorming	Technique of generating solutions to problems by spontaneously contributing ideas to a group of people. Ideas and thoughts are recorded using postit and whiteboard.
Character Profiles	Employed in user research. It is in the form of summarizing the basic characteristics and experiences of the individual. It is used to create information about service users. It can assist project stakeholders in demonstrating the need for innovations.
Conjoint Analysis	A form of quantitative research that offers powerful insight into user preferences from a simple set of questions.
Contextual Interview	A simple conversational method that provides an environment for the observation of the user's behavior in environments where it is natural without intervention. A topic or product aims to understand people's reality.
Journey Map	The creation of a map of the user's experiences in the time and space required to achieve a specific goal. With this model, it is a method used to identify the good aspects of the product or service and the aspects that need improvement.
Cultural Probes	It is used to gather insights about the daily life of communities. It is aimed to produce rich and interesting material for design inspiration by giving the participants a long time.
Documentaries	It is a visual method to discover what is important to people and what they value. Documentary is the method that is thought to be more successful in detecting human expressionism and emotions than other observational studies.

Empathy Tools/Probes	It saves designers from the trap of designing for themselves. It allows them to see the difficulty for the end user. It helps to understand not only what people say and do, but also what they think and feel.
Ethnographic User Research	The purpose of ethnographic user research is to comprehensively understand users, uncovering the reasons why users do things (drivers) and reasons for not doing things (barriers). This reveals patterns of behavior in a real context.
Experience Prototype	A simulation of the experience predicting some of their performance through the use of specific physical contact points involved. The experiential aspect of representations necessary to successfully (re)live or convey an experience with a product, place, or system.
Focus Group	A select forum controlled by an unbiased moderator to give feedback on design ideas. It helps designers get a broad overview of users' reactions and ideas about a topic.
Immersion/workshop	It is also known as empathetic inquiry or role-playing. Deep knowledge cannot be obtained by observational studies. The designer's understanding not only of the physical use of products and spaces, but also of how the person is used, is the method that provides information about an emotional and social feeling state in situations and tasks.
Observations	Used to identify problems with an existing situation or prototype design that may arise when people interact with products and services.
Prototyping	It is a tool used to test the service or product by observing the user's interaction in accordance with the place, situation and condition in which the service and product will exist. It aims to test the function and performance of a new design before it goes into production.
Questionnaire/Survey	It is used for statistics that will determine the direction of the project.
Role Play	It is to think that the service or product actually exists and then to create a potential journey through some of its functions.
Scenarios	Design scenarios are essentially hypothetical written-drawn stories created with enough detail to meaningfully explore a particular aspect of a service or product.
Service Prototype	From informal "role-play" style conversations to more detailed full-scale service including active user participation, accessories and physical touchpoints, it is to simulate (simulate) a service experience.
Shadowing	It consists of researchers observing users' behaviors and experiences as they perform. It allows you to identify the real moments when problems arise and situations where people say but actually do something quite different.
Stakeholders Map	A model that includes a visual representation of staff, customers, partner organizations, and other stakeholders involved in a particular service. It enables groups to analyze their interaction with each other.
Storyboarding	A set of drawings or illustrations used to visualize a series of events for a situation in which a service or product is used, or for the hypothetical implementation of a service.

Task Analysis Grid	It is one of the effective tools for improving service or product design by visualizing and prioritizing tasks.
--------------------	---

Reference: Adapted from Alves & Jardim Nunes (2013)

Table 2: Methods and Tools Used in Design Thinking Process

Design Thinking Methods and Tools	Explanation
Problem Statement	To define the main problem in a consistent and simple way and to put it into sentences.
Design principles	It is used to quickly answer questions and make decisions, inspired by current design principles. It is applied to teams with little design experience. While applying design-oriented thinking, it helps people to come to a decision by preventing them from getting lost with creativity.
Interview for empathy	Addressing the problem from the user's perspective and empathizing with a user. A question map and an in-depth interview with a journey map are included in this method.
Explorative interview	Gathering more information about the user before considering new products or services: identifying needs, discovering their core beliefs and motivations that influence their behavior, developing a mindset that prioritizes the person and their needs, not the product, seizing opportunities and minimizing risks.
5W+H questions	Gain in-depth insights as well as new findings and information to gain a holistic grasp of the situation or simply find relevant questions for an interview.
Jobs to be done (JTBD)	Focusing on problem solving with added value for the customer, such as going through an idea that will make clothes clean instead of developing a washing machine.
Extreme users/Lead users	Finding new, innovative ideas and (yet) user needs that the average user may not know about.
Stakeholder map	Gain an overview of all stakeholders, i.e. organizations and individuals who have a claim or interest in the problem, and a possible solution.
Emotional response cards	İyi görüşme sonuçları ve içgörüler elde etmek için bir kullanıcının onunla etkileşime girerken hissettikleri hakkında daha fazla bilgi edinmek için, kullanıcılara farklı duyguları ifade eden kartlardan birini seçmesi istenerek uygulanmaktadır.
Empathy map	Understanding the customer/user better, perceiving their emotions and empathizing with their actions.
Persona/User profile	It is the creation of a fictional character who is the potential user/customer of the solution to learn more about the user/customer and a possible solution.
Customer journey map	Experiencing them in order to understand in detail what they experience when they interact with our products or services.
Activities Environment-	Activities are used to obtain information about the environment and the user by examining the environment, interaction, interaction between objects and the user.

Interaction-Objects-User	
Analysis questions builder	It is used to make it possible to derive insights from big data analytics that are useful at various stages of the design thinking process.
Peers observing peers	To discover a user's behavior and needs in a 'natural' and unobtrusive way, it is done by comparing and analyzing peers' observations with our own observations.
Trend analysis	Recognizing trends at an early stage and integrating them into the problem definition and finding a solution.
“How might we...” question	How can we do it is the fundamental question. It aims to get to the root of the problem by asking the user/customer how and why to understand how it is more likely to be solved.
Storytelling	Presenting insights, ideas and solutions to members of my team and other stakeholders through stories.
Context mapping	It aims to gather accurate insights by evaluating the problem with its context.
Define success	It is used to collect the definitions of success and success stories of the stakeholders and to create a common definition and thus to determine the target correctly.
Vision cone	It is used to design a desirable future and discover what needs to be done now to achieve that goal over time.
Critical items diagram	Structuring findings from the early stages and preparing for idea generation and experimentation.
Brainstorming	Gathering to generate new ideas. To get an idea quickly - quantity is more important than quality.
2x2 Matrix	It is used to categorize and prioritize ideas or identify strategic opportunities and patterns.
Dot voting	It is used to make a clear decision about which options to pursue in the form of ideas or concepts.
6-3-5 Method	It is used within the group to generate many ideas in a fast and structured way.
Special brainstorming	It is used to generate a large number of unusual ideas in a limited time.
Analogies & benchmarking as inspiration	It is used to find inspiration for ideas and approaches by exploring “worlds” that seem to exist separately in the context of the problem statement
NABC: need, approach, benefit, competition	It is used to capture the essence of an idea in a very short time and to share it with others in a targeted way.
Blue ocean tool & buyer utility map	It is used to differentiate a product or service from its competitors and to create new market opportunities.
Focused experiments - Critical Experience Prototype (CEP) &	It is used to learn more about the user and the problem through experiments.

Critical Function Prototype (CFP)	
Crazy experiments – Dark horse prototype	Learning more about the user and her problem through bizarre experiments.
Combined experiments - Funky prototype	Combining the findings of the first experiments to complete the exploration of the problem universe.
Imagining the future - Vision prototype	Building and testing a vision of the next solution based on all previous findings.
Prototype with a first function - functional (system) prototype	Developing the first working prototype.
Solutions in detail - “X is finished”	Implementing and going into details the key elements of the desired solution.
(Hopefully) at the finish – Final prototype	Finalizing the prototype and putting the finishing touches on the solution.
Exploration map	To know what experiments have been done so far and how to classify them.
Prototype to test	Evaluating whether the user's needs are being met by the implemented ideas.
Service blueprint	Gain a common understanding of interactions and processes that affect customer satisfaction, target achievement and efficiency.
MVP = Minimum viable product	Translating user needs into a simple, functional product and testing whether the offer will be successful in the market.
Testing sheet	It is used to prepare the test sequence and document test results.
Feedback capture grid	Quickly and simply to test my prototype ideas and write the results for further development.
Powerful questions in experience testing	Evaluating ideas, prototypes, services or a product by testing it with real customers or users.
Solution interview	Interview to find out if a solution has been accepted by the user.
Structured usability testing	Testing their prototypes with potential users in defined and uniform conditions.
A/B Testing	Comparing two variables (in terms of quantity or quality) to review an assumption or find out what users/customers prefer.
I like, I wish, I wonder	A feedback ritual is created by the team that is allowed as feedback, supported only by "I love, I wish", supported by "I wonder" (in short: IL/IW/IW).
Retrospective “sailboat”	To reflect on the procedure and learn something new to improve oneself (or procedure) for the next iteration, at the end of each iteration and at the end of the project.

Create a pitch	Sonuçları ve igrleri bir yinelemenin sonunda ekiple ve ayrıca paydaşlarla düzenli aralıklarla paylaşmak.
Lean canvas	Transforming a problem into a solution that takes into account both customer needs and its own business context.
Lessons learned	Reflect and record insights gained during and at the end of a design thinking project.
Road map for implementation	Başlangıtan itibaren potansiyel pazar fırsatlarının başarılı bir şekilde uygulanmasına odaklanmak.
Problem to growth & scale innovation funnel	Making growth initiatives transparent in a “funnel”.

Reference: Adopted from Lewrick, Link, & Leifer (2020)

The leading models used in design thinking, innovation, and the business world are shown in the table below. The design thinking process is grouped and labeled differently by various organizations, as seen in Table 3. Despite these different classifications, it is evident that a clear pattern emerges.

Table 3: Organization and Stages in the Design Thinking Process

Model- Developer	Process Stages
Ideo U Design Thinking course	1- Frame a Question 2- Gather Inspiration 3- Ideas 4- Make Ideas Concrete (Prototype) 5- Learning 6- Share the Story
Design Thinking for Educators (Ideo)	1- Keşif 2- Tanımlama 3- Fikir 4- Deney 5- Evrim
For Libraries Toolkit	1- Inspiration 2- Generating Ideas 3- Application
Stanford D. School	1- Empathize 2- Define 3- Idea 4- Prototype 5- Test
Henry Ford Education Institute	1- Empathy

	2- Define 3- Idea 4- Prototype 5- Feedback and reflection
Design Council Double Diamond Model	1- Exploring 2- Define 3- Developing 4- Delivering
Nielsen Norman Group	1- Empathy 2- Identification 3- Idea 4- Prototype 5- Test 6- Apply

Reference: Adopted from Clarke (2020)

The most common stages among these models of the design thinking process comprise the following:

- Empathize: a form of empathic discovery
- Define: a form of problem definition
- Ideate: a form of idea generation
- Prototype: a form of creation
- Test: a form of evaluation (Clarke 2020).

Empathy: According to Bullis (2021), the first stage of design thinking is creating empathy. Empathy involves recognizing and trying to understand the feelings of others, and although it may seem simple, it is a complex process. Empathy can be described as:

- Cognitive empathy, also known as empathic accuracy, which involves knowing the thoughts and feelings of another person.
- Neural mirroring, also called reflection, imitation, or motor mimicry, which is the neural matching of the observed physical reactions of another person.
- Shared physiology, which involves feeling the same emotions as another person and is sometimes referred to as sympathy.
- Mentalizing, also known as aesthetic empathy, which involves mentally projecting oneself into the situation of another person.
- Perspective-taking, also called psychological empathy or imaginative empathy, which involves imagining how another person thinks and feels.

Role-playing, also called cognitive empathy or simulation, is similar to "walking in someone else's shoes." Empathic distress or personal distress, which involves experiencing distress from observing the pain of another person and may also involve emotional contagion (Vijayalakshmi & Bhattacharyya 2012).

Feeling emotions towards a person in pain, which is sometimes called empathic concern and is often equated with feelings of compassion, care, or sympathy, is a natural response that reflects our innate capacity for empathy and our deep connection to the experiences and suffering of others. It enables us to recognize and understand the distress of others, and motivates us to offer support, comfort, and assistance in whatever ways we can. This emotional response serves as a driving force for acts of kindness, selflessness, and the desire to alleviate the pain and suffering of those around us. (Batson 1991). It is difficult to find solutions to problems without understanding what the problems are. Therefore, the first step in design thinking is to conduct an empathic exploration to determine the perspective and boundaries of the problem (Clarke 2020).

Define:

In the definition phase of design thinking, the user's problem or need is identified by evaluating all the research done in the empathy phase (Gibbons 2016). The identification phase consists of two parts: deepening the understanding of the problem and finding the expression of the problem based on this understanding in order to take action and find a successful solution. It focuses on the problem and serves as a springboard for the solution. Defining the problem is seen as a launching pad for the solution (Shanks 2020).

Ideate:

In the design thinking process, the focus is on generating creative ideas by using tools such as brainstorming to address defined problems and set boundaries. At this stage, it is important to consider even the most unlikely ideas and solutions without being overly critical. The idea generation stage is often considered the easiest because the organization has already invested a lot of effort to develop possible solutions. The key is to select the best solution from among those available and communicate it effectively to other team members. In this stage, it is not only the idea and objective that are determined, but also how it will be implemented (Grots & Creuznacher 2016).

Prototype:

Design thinking involves the transformation of ideas into physical tools for repetition and experimentation during the prototype phase. This approach involves the physical manifestation of ideas through design, allowing them to serve as objects of communication and collaboration across different disciplines (Pereira & Fialho 2022).

Prototyping is essential for discovering user interactions and errors in products or services, accessing different versions easily, expediting feedback by facilitating easy communication of ideas to users, serving as a presentation tool, and providing guidance for complex products. The types of prototyping include digital, product, service, and interface prototyping, while the prototyping tools comprise sketching, diagramming, storyboarding, paper interfaces, digital interfaces, functional interfaces, LEGO, role-playing, realistic product representation using Photoshop, 3D drawings, and outputs, among others (Dalcı 2021).

Test:

During the testing phase of design thinking, feedback is collected from users about prototypes. Designers examine users' behaviors and statements while testing prototypes to improve and enhance their solutions. To obtain meaningful feedback during the testing phase, prototypes are tested (Girgin 2020). The process of design thinking is a non-linear iterative process (Scheer Noweski & Meinel 2012).

It is important to assess the gains of using the design-focused thinking method, such as accurate insight gathering, rapid prototyping to explore problems before moving to production, and easily directing organizations with different disciplines towards problem-solving.

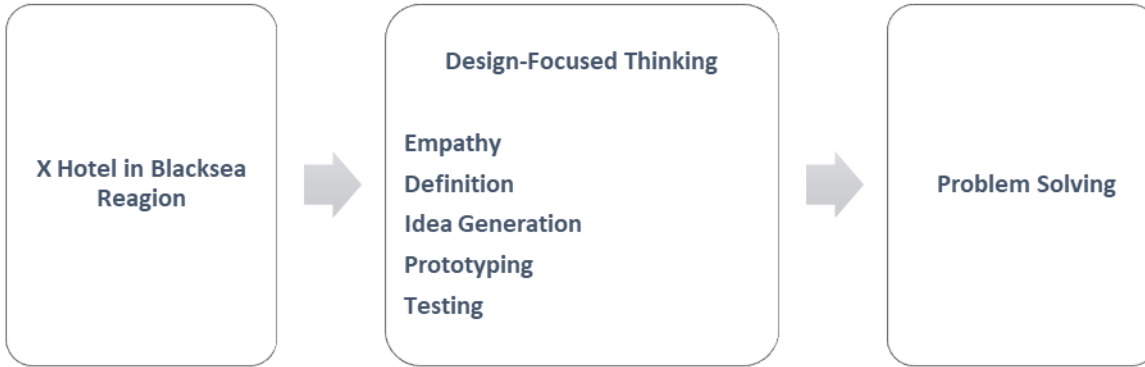
METHODOLOGY

In this study, using a qualitative method called the case study design, the process of enhancing customer potential is examined through the application of design thinking methods in a mountain hotel in the Black Sea region.

A case study is a research method that involves an in-depth and detailed investigation of a specific instance, phenomenon, person, group, or situation. It is often used in various fields such as social sciences, business, psychology, and medicine to gain a comprehensive understanding of a particular subject. Case studies involve collecting and analyzing qualitative data from multiple sources, such as interviews, observations, documents, and artifacts, to explore the context, processes, and outcomes related to the chosen case. This method allows researchers to examine complex real-life scenarios and draw insights, patterns, and conclusions from the data collected. (Creswell 2013:99-104).

Research Model and Hypotheses

Figure 1: Research Model

The research model is depicted in Figure 1. Creswell (2013) defines a case study as "a design type within qualitative research where the case study itself could be both the product and the object of research" (Creswell 2013:99).

H1: Design-focused thinking has a positive impact on innovative thought.

Data Collection Tool

Due to the lack of a reliable and validated questionnaire encompassing examples related to design-focused thinking, a qualitative method was employed. An unstructured interview technique was utilized, and face-to-face meetings were conducted to classify the stages of the design-focused thinking process. To ensure the reliability of examples, research reports, website comments, photographs, and campaign materials were examined. Necessary precautions were taken to ensure the confidentiality of the examples.

CASE: BS HOTEL IN THE BLACK SEA REGION

BS Hotel, a mountain hotel located in the Black Sea Region, aimed to solve the problem of insufficient guest (customer) visits. The ideal occupancy rate for the profit and loss balance of a hotel can vary, taking into consideration the establishment's costs and revenues. Since each hotel has different location, target market, pricing strategies, and cost structures, the occupancy rate should be determined based on specific business factors rather than a general figure. However, generally in the hotel industry, an occupancy rate between 60% and 80% can help the business operate healthily and achieve profitability. When the occupancy rate falls within this range, the hotel typically generates sufficient revenue while minimizing the cost of vacant rooms. Increasing the occupancy rate can boost the business's revenues, but it can also raise costs.

BS Hotel was at the merge of bunkrupcy when they contacted a professional consulting firm for raising the occupancy rate. Consulting firm which employes a design-focused thinking methodology, generated possible solutions for the problem of visitor insufficiency. The study lasted for approximately three (3) months and was conducted by one (1) manager, six (6) employees, and three (3) expert consultants.

The primary aim of the study was to gain insights into customers and their experiences, ultimately working towards establishing the BS hotel as a preferred choice.

Empathy:

Empathy is a process of understanding the thoughts and feelings of others. To understand the experience of staying at the BS hotel, a user journey map was used, and 11 participants were interviewed to examine who the customers are, their motivation for choosing BS hotel, their expectations and experiences during their stay, the steps they took, and the challenges they faced. Based on these interviews, improvement opportunities were identified. The choice to go on holiday is based on factors such as season, distance, planning, activities, and family decisions. The preference for transportation is mainly based on the distance,

with personal cars being used for short distances and planes for longer distances. The interview results did not include tour buses as a preferred option. Customers expect a hotel that is in line with the green and natural spirit of the Black Sea region, with wooden architecture, away from the hustle and bustle of the city, and close to trekking and nature walking routes. In the hotel, customers expect a safe environment for children to play, an indoor pool, sauna-spa, and a fireplace. Additionally, they prefer hotels that are close to trekking and nature walking routes, with activities such as animal farms, and excursion activities. According to an online social media survey, the features considered when selecting a mountain and plateau hotel are price-performance ratio, room comfort and cleanliness, staff interest and courtesy, food and beverages, hotel location and transportation, restaurant service, child-friendly hotel, hotel layout landscaping, hotel surroundings and activities, bellboy and room service, hotel indoor activities-activities. The expectations from a mountain and plateau hotel are nature tours, pool-spa, children's entertainment hall/play area, trekking, live music, nature art workshops, skiing, yoga/pilates/breathing therapy, hobby gardens, ATV safaris, animation-night entertainment, table tennis/tennis/basketball courts, mini-golf. Online survey participants are mostly aged between 36-50 years old, followed by 21-35 years old, 51-60 years old, and 60 years old and over.

Define:

An investigation was conducted into the geographical and cultural situation of the region, as well as the tourism opportunities available. The mountainous areas of the region have great potential for cultural and tourism activities, particularly in the field of transhumance. Transhumans, which is a term derived from the combination of "transitional" and "humans," refers to individuals who have undergone significant enhancements or modifications to their physical, cognitive, or emotional capacities through the use of advanced technologies or scientific interventions. It is anticipated that the potential for value added will be realized through the Green Road project, which connects famous highland festivals and highlands throughout the country. According to data from the Provincial Directorate of Culture and Tourism, the number of accommodation facilities increased from 95 to 121, and the bed capacity increased from 3889 to 4903 between 2007 and 2015. Therefore, the number of tourists visiting the region is parallel to this increase. Activities such as mountaineering, skiing, jeep safari, photo safari, bird watching, camping with caravans, rafting-canoeing, mountain biking and hunting are seen as activities that will increase nature tourism. However, the region's promotion has not been adequately carried out, and the elements that will promote the province have not been identified. Furthermore, the infrastructure for souvenir and product sales is weak, and branding for local products has not been achieved. The availability of food and shopping facilities along the tourist route prevents the income generated from tourism from spreading throughout the region. Particularly, inadequate tour guide services are one of the issues that requires a solution for enhancing service quality.

A study was conducted by faculty members of the Karadeniz Technical University Faculty of Forestry, in which 193 people participated. The preference rate for a highland, located within the region, was 88%, while those who did not prefer it explained that it was far away (due to lack of time) and that they did not have a personal vehicle. Among those who preferred the highland, 82% of them used their own car for transportation, 14% preferred to go by minibus, and 4% preferred to go by bus. In terms of seasons, 88% of visitors went in the summer, followed by spring (8%), autumn (2%), and winter (2%). The lack of winter activities on the highland and the need for specially qualified vehicles for transportation in the winter months are the reasons for these decreases in winter and autumn. Of the daily visitors to the highland, 41.4% use it for picnics, 24.9% for walking, 10.7% for camping, 8.3% for scenery viewing, 6.5% for nature observation, and 3% for relaxation. These daily visitors are mostly male, and the majority of them are between 26 and 45 years old, and the highland is visited by all income groups. The participants described the highland as particularly peaceful and quiet, which was the reason for their satisfaction with it.

A workshop was held with hotel employees to identify problems and limitations. The 'user journey map' technique was used during the empathy phase to examine the user's decision-making process for their vacation, their transportation preferences to the hotel, their experiences at the hotel and surrounding areas, and how they share these experiences. The results were classified in Table 4.

Tablo 4: User Journey Map Data

Vacation decision / Hotel selection:	Internet reviews, desired vacation destination (nature, sea), recommendations, season, vacation time, and level of crowd.
Transportation / Travel	Private car, road, public transportation, air travel, tour/agency, rental car.
Hotel experience	Nature-oriented, natural environment, room comfort, children's play areas, local cuisine, upscale environment, warm welcome, information, activities, spa, surprises.
Hotel surroundings experience	Walking trails, skiing, nature tours, sightseeing tours.
Sharing hotel experience	Social media reviews, hotel management feedback, suggestion/complaint box.

According to Özdemir (2019), using the behavior Insight technique which is understanding and analyze human behavior, often using psychological principles, observations, and data analysis, is to analyze the customer journey map of hotels, it was determined that customers make their choices based on fundamental motivations such as comfort, peace, feeling valued/important/different, trust, curiosity, internalization, and health. These motivations form the basis of the insights gathered.

The insights identified through the Affinity Map technique were grouped in the relevance map based on the topics identified in the user journey map. is a visual tool or technique used in brainstorming, problem-solving, and organizing information. It helps to categorize and make sense of a large amount of data, ideas, or insights generated during a collaborative session. This method is used in situations where the problem is complex and difficult to understand and where there is no regular system in place. It is used to define and organize the problem and to assist in the improvement process (Lepley 1998). Table 5 shows the relevance map.

Tablo 5: Relevance Map

Insight	Topics identified in the user journey map.
Comfort	Private car, tour/agency, rental car, road, public transportation, air travel, room comfort, activities, spa.
Peace	Desired vacation destination (nature, sea), vacation time, level of crowd, nature-oriented, natural environment.
Value/Importance/Feeling Different	Warm welcome, surprises, suggestion/complaint reporting.
Trust	Internet reviews, recommendations, children's play areas, social media reviews.
Curiosity	Information.
Personalization	Local cuisine.
Health	Walking trails, activities, spa.

Ideate and Prototype:

In the stages of the design thinking system, the phases of idea generation and prototyping were applied concurrently. Brainstorming was conducted to generate ideas, and these ideas were then prioritized based on feasibility factors such as time and cost. Some ideas were eliminated during this process and the others were prototype immediatly.

During the idea development stage, a brainstorming session was conducted for each insight. The ideas generated from the insights can be seen in Table 6.

Tablo 6: Insights and Ideas

Insights	Ideas
Comfort	Agency agreements, authentic venue design, decorative visual areas, cinema room, local games, rent a car agreement, computer corner, printer, internet, agency representation, transportation information on website, online sales, special agreements with tourist attractions, city center office, road service.
Peace	Book corner, fireplace and seating area, children's play area.
Value, Importance, feeling different	Responding to forum posts, 50% discount for second person in second stay, possibility of staying in the same room, discounts for people with disabilities, Ecotourism vacation, birthday celebration message, room service, fruit offering, welcoming and friendly staff, entertaining welcome, guidance, presentation of local food, local food menu, hotel package.
Trust	Real photos on Instagram, social media management, freshness, website blog posts, camera in the children's play area, website virtual tour, awards section, website updates.
Curiosity	Telescope, virtual reality zipline experience, Artvin travel map, Jeep safari, bird watching, use of electronic devices during hotel and surrounding experiences, ATV, environment photos on walls, travel map, information booklet.
Internalization	Room names, photo album, guestbook, welcoming with local attire, presentation of local food, local food menu, hotel packaging, "From Our Guests" corner.
Health	Hiking trail map, archery, fishing, Turkish bath, fitness, sports events, horseback riding, ski tours, agreement with hunting activities.

During the prototyping stage, the ideas generated during the ideation phase were first subjected to value and applicability analysis and those ideas that were both feasible and capable of adding high value were prioritized according to their importance (Stepchenkova 2023).

This ranking can be seen in Table 7.

Tablo 7: Idea Feasibility and Value Table

1st Priority ideas	<ul style="list-style-type: none"> • Creating a rewards corner • Using real photos on Instagram • Offering local clothing, food and beverage at the reception • Using regional products in the restaurant • Providing a computer/printer and a book corner • Hotel gift packaging • 50% discount for the second person staying in the room • Real picture panels on the hotel garden walls • Birthday celebration messages • Discounts for people with disabilities • Walking trail map • Electric fireplaces and seating areas in front of them • Map of the region's attractions • Updating the website (removing blog posts if they won't be continued)
--------------------	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Jeep safaris, ATV rides, skiing tours, rafting, trekking • Children's play area and camera surveillance
2nd Priority ideas	<ul style="list-style-type: none"> • Offering accommodation for non family members in the same room • Renaming the rooms with names of local flowers, tourist attractions, etc. • Guestbook/photo album • A section for feedback from customers • Collaboration with a car rental company • Regularly responding to forum comments • Conducting draws/promotions
Other ideas	<ul style="list-style-type: none"> • Using PVC cladding with a wooden appearance on the exterior • Information office in the city center • Sky observation with a telescope • Providing regional clothing for employees • Fun welcome for groups • Spa services • Virtual zipline experience with VR glasses • Providing electronic devices for promotion and guidance • Cinema room

The feasibility and value matrix has been divided into three stages. In terms of time and cost priority, they are as follows: First-priority ideas, second-priority ideas, and other solutions planned for the long and medium term.

First-priority ideas include, creation of a rewards corner, use of real images on social media, offering local attire, food, and beverage at the reception, Use of region-specific products in the restaurant, Provision of computers/printers and a book room, Hotel gift packaging, 50% discount for the second person on the second stay, Real picture panels on the walls of the hotel garden, Birthday celebration messages, Special discounts for people with disabilities, Walking trail map, Fireplace with seating area in front (electric fireplaces), Travel map of the region, Updating the website (removing blog posts if not continued), Jeep safari, ATV, skiing tours, rafting, trekking, Children's play area and camera tracking system, were easy and quick applies were easy and quick additions that determine as to take two months to implement and potential enhance ments to the overall guest experience at the hotel. These improvements were aimed at providing a more personalized, immersive, and inclusive stay for our guests, making their time with us not just a stay, but a memorable journey filled with comfort, exploration, and delight.

The implementation of these ideas commenced promptly, and we are eagerly anticipating the results. By incorporating guest-requested features and enhancing the local touch, second-priority initiatives include offering the option of room continuity, renaming rooms after indigenous flowers or popular tourist spots, introducing memory books/photo albums, establishing a dedicated "From You" section, forging a partnership with a "Rent-a-car" service, and ensuring proactive engagement through consistent responses to forum comments, along with the organization of captivating contests and promotions. These endeavors aim to curate a genuinely immersive and enriching experience for the valued guests.

Expanding upon the array of innovative offerings, additional ideas comprise enhancing the hotel's exterior aesthetic through wood-like PVC cladding, establishing an informative city center office, providing sky observation opportunities via telescopic experiences, creating a lively regional attire welcome for employee groups, introducing rejuvenating spa services, innovating with a virtual reality-based zip line encounter, furnishing guests with electronic guidance devices, and presenting an array of cinema hall options, all aimed at elevating guest satisfaction and engagement to new heights. During this stage, workshops were conducted with hotel staff. After priorities were determined, sketches and diagrams (flowcharts) were created to brainstorm connections between users, ideas, and environmental factors, as well as potential problems. Visual studies were conducted on how social media and the website would appear. Storyboarding was used to review the hotel customer's experience process. Changes were made in areas identified as problematic. The implementation of these ideas will be rolled out gradually over time.

During the prototyping stage, after priorities were determined, hotel employees and workshops continued their work. Feasibility studies were conducted to prioritize feasible and value-adding ideas. Brainstorming was done on the connections of these ideas, their relations with users and environmental factors, and possible problems and solutions. In addition, visual studies were conducted on how the hotel's digital channels, such as social media accounts and website, would look like.

Storyboard studies reviewed the hotel customer experience process, and changes were made in problematic areas. At this stage, sketch and flow diagrams were also drawn to materialize design ideas. As a result, a functional and aesthetically successful prototype was created that would provide hotel customers with an experience that meets their expectations.

Test:

After applying a design-focused thinking approach, a study was conducted to reach the targeted number of customers for BH Hotel, and as a result of this study, the ideas listed in Table 8. were implemented.

Tablo 8: Ideas Applied

Priority 1 ideas	<ul style="list-style-type: none"> • Creating a reward corner • Using real photos on Instagram • Offering local clothing, food, and drinks at the reception • Using region-specific products in the restaurant • Providing a computer/printer and a book room • Offering gift wrapping services • Offering a 50% discount for the second person during a second stay • Displaying real picture panels on the hotel garden walls • Sending birthday celebration messages • Offering special discounts for people with disabilities • Creating a hiking trail map • Providing an electric fireplace and seating area in front of it • Creating a travel map for the region
------------------	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Updating the website (removing blog posts if they are no longer active) Offering skiing, rafting, and trekking tours
Priority 2 ideas	<ul style="list-style-type: none"> • Offering the option to stay in the same room • Renaming rooms with local flower or tourist attraction names • Offering a memory book/photo album • Creating a section for customer feedback and stories • Making an agreement with Rent-a-car services • Responding regularly to forum comments • Organizing raffles/promotions

Efforts aimed at reaching the targeted customer count through BS Hotel's design-focused approach have resulted in the following actions:

First-priority implemented ideas include creating a rewards corner, using authentic images on social media, offering local attire and food and beverage options at the reception, incorporating region-specific products in the restaurant, providing computer/printer facilities and a book room, offering hotel gift packaging, presenting a 50% discount for the second person on their second stay, displaying real picture panels on the hotel garden's walls, sending birthday celebration messages, offering special discounts for individuals with disabilities, providing a walking trail map, installing electric fireplaces with seating areas, updating the region's travel map on the website, and introducing activities such as skiing tours, rafting, and trekking.

Second-priority implemented ideas encompass options for staying in the same room, renaming rooms with names inspired by local flowers or tourist destinations, introducing memory books/photo albums, establishing a "From You" corner showcasing guest contributions, forming a partnership with a "Rent-a-car" service, consistently responding to forum comments, and organizing contests and promotions.

Other ideas, due to their potentially significant financial and time requirements, have not been included in the current testing phase. They are set aside for future evaluation and consideration in the next period.

RESULTS

The efforts undertaken by BS Hotel, a mountain hotel located in the Black Sea Region, to address the challenge of insufficient guest visits, have resulted in a comprehensive study guided by design-focused thinking methodology. The study aimed not only to increase the occupancy rate but also to transform the guest experience and establish the hotel as a preferred destination.

The study unfolded in several phases aligned with the design thinking approach: Empathy, Define, Ideate and Prototype, and Test. Throughout this journey, insights were gathered, ideas were generated and prioritized, prototypes were developed, and selected initiatives were implemented.

During the empathy phase, efforts were directed at understanding guests' thoughts, emotions, and expectations. Insights were gleaned from a user journey map and interviews with 11 participants. Key factors influencing holiday choices, such as season, distance, activities, and family decisions, emerged. Participants'

preferences for transportation and their desires for nature-oriented experiences, child-friendly facilities, and various amenities were identified.

In the define phase, the regional context and tourism opportunities in the Black Sea Region were examined. The study highlighted untapped potential in nature and cultural tourism, necessitating improved promotion, souvenir sales infrastructure, branding for local products, and tour guide services.

The ideation phase led to the generation of ideas to enhance guest experiences, organized around different insights. These ideas were evaluated based on feasibility and value, resulting in the categorization of first-priority and second-priority initiatives. Prototypes were created to visualize these ideas, with workshops and visual studies refining their implementation.

The testing phase marked the implementation of selected first-priority and second-priority ideas. Notable initiatives included creating a rewards corner, using authentic images on social media, offering local attire and food options, and enhancing room continuity. These strategies aimed to bolster guest satisfaction, elevate occupancy rates, and establish the hotel's unique identity.

The results were remarkable, as the executed ideas significantly improved the overall guest experience at BS Hotel. The first-priority initiatives, encompassing personalized amenities, improved web presence, local offerings, and engaging activities, successfully attracted more guests and garnered positive feedback. The second-priority initiatives, including room continuity and partnerships, further solidified the hotel's reputation as a preferred choice.

BS Hotel received a trophy for achieving a rating of over 9 on a globally recognized travel and accommodation platform, prominently displayed in the hotel manager's office. The reception staff welcomed guests in traditional costumes from the Black Sea region and served them local food and drinks. The hotel room numbers were changed to the names of endemic plants specific to the region, and the room concepts were designed accordingly. For example, the "thyme" room had a thyme scent, thyme visuals, and curtains and bedspreads that matched the theme, leaving a lasting impression on guests.

While long-term ideas await future consideration due to complexity and resource requirements, the immediate results of the implemented strategies have led to improved guest engagement, increased occupancy rates, and enhanced profitability for BS Hotel.

No major organizational changes were made at the hotel; instead, the existing practices were emphasized and continued. Ideas from the other part were not implemented due to economic reasons. BS Hotel prioritized ideas that would increase customer satisfaction at the lowest cost. Through a design-focused thinking approach, BS Hotel achieved its desired profit by the end of the year and was leased to another business. However, since no further work was done after this change, the improvements were not sustainable.

In conclusion, the design-focused thinking methodology employed by BS Hotel, in collaboration with a professional consulting firm, has yielded tangible improvements in guest experience and business outcomes. By catering to guests' needs and tailoring solutions accordingly, the hotel has taken significant strides towards achieving its goals and establishing itself as a thriving mountain destination in the Black Sea Region.

EVALUATION

The successes experienced by BS Hotel demonstrate how the business has used design-focused thinking methodology. However, as mentioned, the sustainability of these developments is limited. Future research should examine how similar businesses can develop sustainability strategies.

BS Hotel successfully achieved business results by prioritizing low-cost customer satisfaction. Researchers should investigate how such economic approaches can be adapted and effectively applied to other hotels or tourist businesses.

BS Hotel effectively utilized strategies to enhance customer experience. Future research, especially, should explore how other businesses can improve customer satisfaction and enhance their marketing strategies. The success of BS Hotel highlights the potential of regional tourism. Researchers should study how tourism opportunities in similar regions can be better promoted and developed.

BS Hotel embraced digital marketing strategies like using authentic images on social media. Future research should examine how digital marketing can be more effectively used by tourist businesses. Further more it emphasized its existing business practices and made no major organizational changes. Researchers should delve into the management approaches and business models of such establishments in more detail as well as should employ various strategies to increase customer engagement and establish a unique identity. Future research can provide more insights into branding and customer loyalty.

In conclusion, the experiences of BS Hotel can serve as a guide for future researchers in using design-focused thinking methodologies to improve customer experience, develop sustainability strategies, optimize economic impacts, and promote regional tourism. Further research in these areas can make significant contributions to the success of tourist businesses.

REFERENCES

1. Alves, R. & N. Jardim Nunes (2013) "Towards A Taxonomy Of Service Design Methods And Tools" International Conference On Exploring Services Science, berlin, Heidelberg, 7-8 February, 215-229.
2. Amber Bullis, M. (2021) Empathy, Blue Owl Books.
3. Batson, C.D. (1991), "What Is Empathy", Ed.: Jean Decety, William Ickes, the Social Neuroscience Of Empathy, MIT Press, 2009: 1-16.
4. Bayazit, N. (2005). "Tasarım, Zanaat ve Endüstriyel Tasarım Kavramlarının Farklarının İrdelenmesi", Fikri Ve Sınai Haklar Dergisi, 2: 401-408.
5. Clarke, R. I. (2020) Design Thinking, Chicago, ALA Neal-Schuman.
6. Creswell, J. W. (2013) Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni, Çeviren: Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir, Trans İstanbul, Siyasal Kitabevi.
7. Dalcı, M. (2021). Prototip Nedir, Nasıl Yapılır? <https://www.userspots.com/rehber/prototip-nedir-nasil-yapilir>, (Last accessed on 10.04.2023)
8. Gibbons S. (2016), "Design Thinking 101" Nielsen Norman Group, "Çevrimiçi" <https://www.nngroup.com/articles/design-thinking/>, (Last accessed on 10.04.2023)
9. Girgin, D. (2020) "21. Yüzyılın Öğrenme Deneyimi: Öğretmenlerin Tasarım Odaklı Düşünme Eğitimine İlişkin Görüşleri" Milli Eğitim Dergisi, (49), 226: 53-91.
10. Grots, A.; I. CREUZNER (2016) design Thinking: Process Or Culture? In Design Thinking For Innovation, Springer, Cham.
11. Lewrick, M. & P. Link; L. Leifer (2020) The Design Thinking Toolbox: A Guide To Mastering The Most Popular And Valuable Innovation Methods, John Wiley & Sons, 47-272.
12. Liedtka, J. & T. Ogilvie (2011) Designing For Growth: A Design Thinking Tool Kit For Managers, Columbia University Press.
13. Lockwood, T. (2010) design Thinking: Integrating İnnovation, Customer Experience, And Brand Value, Simon And Schuster.
14. Martin, R. (2009) the Design Of Business: Why Design Thinking Is The Next Competitive, Harvard Business Press, U.S.A.
15. Papanek, V. & Fuller, RB (1972). Design For The Real World, London: Thames And Hudson.
16. Pereira, R., F. A. P. Fialho (2022) pensando O Design Thinking, "Çevrimiçi" <https://doi.org/10.54715/arque.978-65-84549-11-1>, (Last accessed on 10.04.2023)
17. Şahin, E. (2019) "Tasarım Odaklı Düşünme Yönteminin Benlik Saygısı Ve Yaratıcılık İle Bilişsel ve Duygusal Bağlamda İlişkilendirilmesi: Bir Etkinlik Çalışması", Yüksek Lisans Tezi, tobb ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
18. Scheer, A., C. Noweski, C. Meinel (2012) "Transforming Constructivist Learning İnto Action: Design Thinking İn Education" Design And Technology Education: An International Journal, (17)3: 8-19.

19. Shanks, M. (2020) “An Introduction To Design Thinking: Process Guide” hasso Plattner Institute Of Design, 1-45, “Çevrimiçi” <https://web.Stanford.Edu/~Mshanks/Michaelshanks/Files/509554.Pdf>, (Last accessed on 10.04.2023)
20. Simon, H. A. (1988) The Science Of Design: Creating The Artificial, Design Issues.
21. Snowden, D. J & M. E. Boone (2007), “A Leader’s Framework For Decision Making”, Harvard Business Review, “çevrimiçi” <https://hbr.org/2007/11/a-leaders-framework-for-decision-making>, (11.04.2023)
22. Stanford University (2019). “The Girls Driving For A Difference Initiative Founded By Jenna Leonardo, Katie Kirsch, Rachel H. Chung, And Natalya Thakur”, <Http://Www.Girlsdrivingforadifference.Com/>, (11.04.2023).
23. Stemberger, G. (2021) Max Wertheimer (2020): Productive Thinking, Gestalt Theory, 2021: 251-256.
24. Vijayalakshmi, V., & Bhattacharyya, S. (2012). Emotional contagion and its relevance to individual behavior and organizational processes: A position paper. Journal of Business and Psychology, 27, 363-374.
25. Stepchenkova, S. (2023). Comparative analysis and applicability of GENE, CETSCALE, and TE ethnocentrism scales in tourism context. Current Issues in Tourism, 26(9), 1409-1426.

EXTENSIVE SUMMARY

Design thinking is a problem-solving methodology that leverages the skills, processes, and mindset of designers to address complex challenges in various domains, including social relationships, organizational management, and strategic innovation. It emphasizes creativity, experimentation, and a user-centered approach. This approach can be applied across diverse contexts, ranging from product design to business strategy and social innovation, enabling individuals and organizations to develop more effective solutions.

Human-centered design and design thinking share common principles and often complement each other. Human-centered design places people's needs at the forefront of design processes, focusing on enhancing their experiences and satisfaction. Design thinking, on the other hand, centers on addressing problems by understanding and empathizing with people and their experiences.

Technological advancements are driving the need for organizations to adopt modernization strategies while considering factors like technical feasibility, economic viability, and user preferences, which align with the core principles of design thinking.

Design methods and tools play a crucial role in facilitating the innovation process within design thinking. Over 160 design methods and tools have been identified, with 25 of them being commonly used. These tools and methods are used in various combinations throughout the design thinking process stages.

Different models of design thinking exist, but they generally share common stages: Empathize, Define, Ideate, Prototype, and Test. The Empathize stage involves understanding and empathizing with the feelings and perspectives of others. This includes cognitive empathy, neural mirroring, shared physiology, mentalizing, perspective-taking, role-playing, and empathic concern.

The Define stage focuses on identifying the user's problems or needs based on insights gathered during the Empathize stage. It deepens the understanding of the problem and serves as a starting point for generating solutions.

In the Ideate stage, creative ideas are generated to address defined problems. Techniques like brainstorming are employed, emphasizing the importance of considering even unlikely solutions. The key is to select the most viable solution and plan for its implementation.

The Prototype stage involves transforming ideas into physical representations for testing and experimentation. This step is crucial for discovering user interactions, identifying errors, and expediting feedback.

The Test stage collects feedback from users about prototypes, examining their behaviors and statements to refine and enhance solutions. Design thinking is an iterative, non-linear process, allowing for continuous improvement.

A qualitative case study was conducted to apply design thinking methods to enhance customer potential at a mountain hotel in the Black Sea region. Case studies involve in-depth investigations into specific instances, aiming to gain a comprehensive understanding of a particular subject. The research model focused on testing the hypothesis that design-focused thinking positively impacts innovative thought.

Due to the lack of a validated questionnaire related to design-focused thinking, an unstructured interview technique was used, along with face-to-face meetings and the examination of research reports, website comments, photographs, and campaign materials. The case study focused on BS Hotel, which faced challenges related to low guest occupancy.

The Empathy phase involved understanding guests' motivations and preferences. Research revealed that holiday choices are influenced by factors like season, distance, activities, and family decisions. Guests expected a nature-oriented experience with child-friendly facilities and various amenities.

In the Define phase, the regional context and tourism opportunities in the Black Sea Region were examined. Potential in nature and cultural tourism was identified, but underutilized. Improvements in promotion, souvenir sales, branding, and tour guide services were recommended.

Ideas were generated and prioritized in the Ideate phase, leading to first-priority and second-priority initiatives. Prototypes were created to visualize these ideas, emphasizing the guest experience.

The Test phase involved implementing first-priority and second-priority ideas. Notable initiatives included creating a rewards corner, using authentic images on social media, offering local attire and food options, and enhancing room continuity. These strategies aimed to improve guest satisfaction, elevate occupancy rates, and establish the hotel's unique identity.

BS Hotel's efforts resulted in significant improvements in guest experience and business outcomes. The hotel received accolades and improved ratings on travel platforms, showcasing the success of its design-focused thinking approach.

While some long-term ideas were deferred due to resource constraints, immediate results demonstrated the potential for economic approaches to enhance customer satisfaction. The study highlighted the importance of regional tourism and digital marketing strategies in attracting and retaining guests.

BS Hotel's emphasis on existing practices rather than major organizational changes led to successful outcomes, emphasizing the significance of effective management approaches and business models. Future research opportunities include sustainability strategies, economic impacts, regional tourism promotion, digital marketing, and customer loyalty.

In conclusion, BS Hotel's experience serves as a valuable reference for researchers exploring the application of design-focused thinking methodologies in enhancing customer experiences, improving business outcomes, and promoting regional tourism. Future studies in these areas can contribute to the success of tourist businesses.

(13)

Doç. Dr. Zeynep Müjde SAKAR¹¹⁸

**EKONOMİK SUÇ; UYUŞTURUCU MADDE KAÇAKÇILIĞI OLAYLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ (2000-2002)**

ECONOMIC CRIME; EVALUATION OF DRUG TRAFFICKING CASES (2000-2002)

ÖZ

Türkiye'nin Balkan Rotası üzerinde verdiği yoğun mücadelenin olumlu neticeleri son yıllarda gözle görülür bir hale gelmiştir. Uyuşturucu madde kaçakçıları güvenli yol ilkesi gereği Balkan Rotası üzerindeki faaliyetlerini Kuzey Karadeniz Rotası üzerine yoğunlaştırma başlamışlardır. 2000 yılı Türkiye uyuşturucu yakalamaları ile 2001 ve 2002 yılları yakalamaları karşılaştırıldığında Balkan Rotası üzerindeki bu değişiklik rahatlıkla görülebilmektedir. Bu değişimle; Türkiye'nin yoğun mücadelesi, kanun uygulayıcı birimlerin tecrübesi ile artan hareketlilikte Afganistan ve Orta Asya'da meydana gelen gelişmelerin de etkisi bulunmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye'yi doğrudan etkileyen uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı sürdürülen mücadele neticesinde 2000, 2001 ve 2002 yıllarında ele geçirilen uyuşturucu madde yakalamaları ve miktarlarına ait istatistikler değerlendirilmiştir.

Yapılan değerlendirmeler İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize suçlarla Mücadele Daire Başkanlığından alınan resmi bilgilerle yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşturucu, Güvenlik, Suç, Kaçakçılık.

ABSTRACT

The positive results of Turkey's intense struggle on the Balkan Route have become visible in recent years. Drug traffickers have started to concentrate their activities on the Balkan Route on the Northern Black Sea Route in accordance with the principle of safe route. This change on the Balkan Route can be easily seen when Turkey's drug seizures in 2000 are compared with those in 2001 and 2002. With this change; Developments in Afghanistan and Central Asia also have an impact on the increased mobility due to Turkey's intense struggle and the experience of law enforcement units. With this study, statistics on the seizures and quantities of drugs seized in 2000, 2001 and 2002 as a result of the ongoing fight against drug trafficking, which directly affects Turkey, were evaluated.

The evaluations were made with the official information received from the Ministry of Internal Affairs, General Directorate of Security, Anti-Smuggling and Organized Crime Department.

Keywords: Drugs, Security, Crime, Smuggling.

¹¹⁸ Doç. Dr. Harran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: zeynep.sakar@harran.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6939-0009

GİRİŞ

Türkiye, suçlarla ilgili çalışmalarını; • Proaktif ve operasyonel projeler, • Hızlı, eşzamanlı operasyonlar, • Organizasyonların yapılarının çözülmesi, • Finans hareketlerinin izlenmesi, • Yeni polis teknik ve taktiklerinin kullanılması, • Suç analizi ve sentezlerinin yapılması, • Elde edilecek verilerin uyuşturucuya mücadele eden ulusal ve uluslararası kuruluşlarla değişiminin sağlanması prensipleri üzerine kurarak organizasyonların faaliyetlerini tamamıyla ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadaki konumu, göstermekte olduğu etkin mücadelenin haklılığına işaret etmektedir. Türkiye'nin Balkan Rotası üzerinde verdiği yoğun mücadelenin olumlu neticeleri son yıllarda gözle görülür bir hale gelmiştir. Uyuşturucu madde kaçakçıları güvenli yol ilkesi gereği Balkan Rotası üzerindeki faaliyetlerini Kuzey Karadeniz Rotası üzerine yoğunlaştırmaya başlamışlardır. 2000 yılı Türkiye uyuşturucu yakalamaları ile 2001 ve 2002 yılları yakalamaları karşılaştırıldığında Balkan Rotası üzerindeki bu değişiklik rahatlıkla görülebilmektedir. Türkiye'yi doğrudan etkileyen Balkan Rotası üzerinde, uyuşturucu madde kaçakçılığına karşı sürdürülen mücadele neticesinde 2000, 2001 ve 2002 yıllarında ele geçirilen uyuşturucu madde Miktarları ve Yakalamalarına ait istatistikler aşağıda verilmiştir.

Ekonomik Suç; Uyuşturucu Madde Kaçakçılığı Olayları

Tablo 1. Türkiye 2000 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalamaları

Madde cinsi	Olay	Şüpheli	Miktar (kg)
Esrar	2191	4115	24798
Eroin	437	1491	5230
Baz morfin	20	90	1299
Afyon	62	162	215
Kokain	45	149	8
Asetik anhidrit	8	50	6227
Diğer sentetikler	129	216	14603 Adet
Captagon	20	68	757769 Adet
Ecstasy	39	184	33894 Adet
Toplam	2951	6525	

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo 2. Türkiye 2001 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalamaları

Madde cinsi	Olay	Şüpheli	Miktar (kg)
Esrar	2732	5242	4852
Eroin	498	1452	3033
Baz morfin	11	50	325
Afyon	33	74	172
Kokain	36	128	2
Asetik anhidrit	10	31	10322
Diğer sentetikler	133	226	7281 Adet
Captagon	16	48	1088081 Adet
Ecstasy	75	242	101096 Adet
Toplam	3544	7493	

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Tablo 3. Türkiye 2002 Yılı Uyuşturucu Madde Yakalamaları

Madde cinsi	Olay	şüpheli	Miktar (kg)
Esrar	3336	6231	3292
Eroin	399	1082	2124
Baz morfin	8	30	230
Afyon	25	54	86
Kokain	50	140	8
Asetik anhidrit	8	45	18023
Diğer sentetikler	139	220	185.49 Adet
Captagon	32	125	6.713.493 Adet
Ecstasy	150	433	94.027 Adet
Toplam	4147	8360	

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Madde Türüne Göre Değerlendirme

1- Afyon ve Türevleri

Yasadışı uyuşturucu üretimi, özellikle de eroin imalatının gerçekleştirildiği Afganistan'ın coğrafi konumu; bu maddelerin tüketim bölgelerine sevk edilmesinde birden fazla rotanın oluşmasına imkan vermektedir. Uyuşturucu kaçakçılığı yapan organizasyonlar bu durumu çok iyi değerlendirmekte ve rotalar üzerinde meydana gelen değişime ve gelişmelere bağlı olarak yoğunluklarını kendilerince güvenli saydıkları bölgelere kaydırmaktadırlar. Son üç yılda Balkan Rotası üzerinde bulunan Türkiye'de eroin yakalamalarında 2000 yılına oranla 2001 yılında % 42'lik bir azalma, 2001 yılına oranla 2002 yılında ise % 30'luk bir azalma meydana gelmiştir. Bu durum rotanın Kuzey Karadeniz Rotası üzerine kaydığına işaret etmektedir.

Tablo 4. Türkiye'de yıllara göre yakalanan Afyon, Bazmorfin, Eroin Miktarları (kg)

Yıllar	2000	2001	2002
Afyon	215	172	86
Bazmorfin	1299	325	230
Eroin	5230	3033	2124

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Afganistan'da yabancı askeri güçlerin varlığı; uyuşturucu organizasyonlarını, bunların kaçakçılık faaliyetlerini ve uyuşturucu laboratuvarlarını Afganistan'ın Tacikistan ve Özbekistan sınırında bulunan kuzeybatı bölgesine kaydırmıştır. Kaçakçılar, uyuşturucuyu İran, Pakistan, Türkiye ve Avrupa üzerinden taşmaktan ziyade daha basit geçilebilen ve askerler tarafından kontrol edilmeyen sınırlarından dolayı, Merkezi Asya ülkeleri ve Rusya Federasyonu üzerinden taşmasının daha kolay olduğunu keşfetmişlerdir. Aynı zamanda Afganistan sınırından kuzeyde Norveç sınırına kadar geniş bir alanda aynı dilin kullanılması kaçakçılar için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Merkezi Asya'da faaliyet gösteren uyuşturucu örgütlerine; sınırlarda önlemlerin çok az olması, mevcut yapılanmalar ve etnik gruplar arasındaki bağlar uyuşturucu kaçakçılığı için avantaj sağlamaktadır. Sınırlarda yolcu ve araç geçişlerinin artması nedeniyle yolcu geçişini rahatlatmak için çeşitli anlaşmalar düzenlenmiştir. Bu da, kaçakçılarının yakalanma riskini çok düşük oranlara indirmiştir. Bu nedenle kaçakçılar son yıllarda faaliyetlerini Kuzey Karadeniz Rotasına kaydırmıştır.

Tablo 5. Kuzey Karadeniz Rotası Üzerindeki Eroin Maddesi Yakalamaları

Ülkeler	1999	2000	2001
Tacikistan	708	1900	4239
Özbekistan	325	625	466
Türkmenistan	240	1357	71

Kazakistan	54,3	260	136,7
Kırgızistan	29	208	184,2
Rusya Federasyonu	695,1	984,4	979
Ukrayna	21,3	21,3	4,3

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Eroin yakalamalarının illere göre dağılımı, Türkiye'nin Balkan Rotası üzerindeki konumunu da ortaya koymaktadır; Türkiye Balkan Rotası üzerinde transit bir ülkedir. Önceki yıllara göre yakalamaların küçük araçlar üzerinde yoğunlaşması ve bir seferde yakalanan miktarda meydana gelen azalma, organizasyonların Balkan Rotası üzerinden sevk ettikleri eroin miktarını azalttıklarını ve yakalanma risklerinin çoğalması nedeniyle sevkiyatı küçük partilere böldüklerini ortaya koymaktadır. Organizasyonların Türkiye'den sonra ilk varış noktasının Doğu Avrupa ülkeleri olması ise bunların eroini Avrupa Birliği ülkelerine sevk etmeden önce bu bölgede depoladıklarını ve yeni organizasyonlar aracılığıyla ile sevk ettiklerini göstermektedir. Organizasyonların uyguladıkları bu metot "çift basamak yöntemi" olarak bilinmektedir.

Kokain ve Türevleri

Türkiye koka üretiminin yapıldığı Güney Amerika ülkelerine ve yoğun tüketimin gerçekleştiği ABD ile Avrupa ülkelerine uzak bir konumda bulunması nedeniyle kokain kaçakçılığında diğer ülkelere göre yok denecek kadar az etkilenmektedir. Ancak, Avrupa kokain pazarına giriş için alternatif yollar arayan organizasyonlar, zaman zaman Türkiye de dahil olmak üzere değişiklik yeni güzergahlar açma girişiminde bulunmaktadırlar. Son üç yıl içerisinde gerçekleştirilen yakalamalar 10 kg'ın altında bulunmaktadır. Bu durum Türkiye'nin kokain kaçakçılığında kullanıcı düzeyinde etkilendiğini göstermektedir. Kokain yakalamalarının % 79'u İstanbul ilinde, % 21'i diğer illerde gerçekleştirilmiştir. Yakalamaların İstanbul ilinde yoğunlaşmasının nedeni; dünyanın bir çok noktasıyla hava, deniz ve kara ulaşım kolaylığının, yoğun bir yolcu ve eğlence sektörünün gelişmişliği gibi maddeye ulaşımı kolaylaştıran unsurların varlığıdır.

Tablo 6. Yıllara Göre Yakalanan Kokain Miktarı

2000 (kg)	2001 (kg)	2002 (kg)
8	2	8

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

Esrar ve Türevleri

Afganistan'dan Avrupa'ya uzanan uyuşturucu rotaları üzerinde kenevir ve türevlerinin de kaçakçılığının yapıldığı, gerek Türkiye'de gerekse güzergah üzerinde bulunan diğer ülkelerde yapılan yakalamalardan anlaşılmaktadır. Türkiye Balkan Rotası üzerinde eroin kaçakçılığına paralel olarak, Afgan menşeli esrar maddesinin kaçakçılığında da zaman zaman etkilenmektedir. Son yıllarda bu akımın tersi istikametinde Arnavutluk menşeli esrar maddesinin kaçakçılığı da Türkiye'yi etkilemeye başlamıştır. 2002 yılı içerisinde gerçekleşen 4 olayda, toplam 119 kg. Arnavutluk menşeli esrar maddesi yakalanmıştır. Bunun yanı sıra, 4 olayda, Bulgaristan'dan getirildiği tespit edilen 25 kg.; 11 olayda İran'dan getirildiği tespit edilen 23 kg.; 7 olayda ise Afganistan'dan getirildiği tespit edilen 4 kg esrar maddesi yakalanmıştır. Bu maddenin temin kolaylığı ve ucuz olması nedeniyle kullanıma bağlı kaçakçılığı, diğer maddelere göre daha yoğun olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle de Türkiye'de gerek yakalanan madde miktarı, gerekse olay sayısı dikkate alındığında esrar maddesi ön plana çıkmaktadır.

Tablo 7.2002 Yılında Yakalanan Yabancı Menşeli Esrar Maddesinin Ülkelere Göre Dağılımı

Arnavutluk	Bulgaristan	İran	Afganistan
% 70	% 15	% 13	% 2

Kaynak: İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (KOM)

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Uyuşturucu, insanların hayatlarını ve toplumsal gelişimi tehdit etmeye devam etmektedir. Dünya üzerinde bu global problemden etkilenmeyen hiçbir ülke yoktur. Ülkeler, coğrafi konumları yaşam tarzları, sosyo-ekonomik durumları, inançları ve bölgesel çatışmalar gibi nedenlerle bu sorunu farklı derecelerde yaşamaktadırlar. Bununla birlikte, günümüzde üreten ve tüketen ülkeler arasındaki çizgi giderek belirsizleşmekte, üretici ülkelerde tüketimin, tüketici ülkelerde ise üretimin baş gösterdiği gözlemlenmektedir. Her geçen gün bir yenisi piyasaya sürülen sentetik uyuşturucular coğrafya tanımaksızın dünya genelinde hızla yayılarak bir gençlik alt-kültürü haline gelmektedir.

Uyuşturucu kaçakçılığı, karakteristik özellikleri itibariyle toplumun gözünden uzakta gerçekleşmesine rağmen, etkileri topluma yoğun bir şekilde yansımaktadır. Uyuşturucu kaçakçılığı ve kullanımı, toplumlarda yozlaşma ve çöküşün temel gösterge ve sebeplerini içeren döngüsel bir olgudur. Madde kullanımı ve bağımlılığı bireysel ve toplumsal özelliklerinin yanında; ideolojik, yapısal ve tarihsel bir boyut da taşımaktadır. Uyuşturucu madde kullanımı ve kaçakçılığı çoğu zaman birlikte değerlendirilmesi ve her iki yönde de paralel mücadele politikalarının belirlenmesi gereken bir süreçtir. Bu bağlamda; uyuşturucu madde kaçakçılığının maddeye olan talebi ya da talebin kaçakçılığının boyutlarını etkilemesi söz konusudur. Arz talep çemberinin kırılmasında kanun uygulayıcı birimlerin etkileri oldukça önemlidir. Özellikle Türkiye gibi talebinyoğun olarak yaşanmadığı ülkelerde kaçakçılıkla etkin mücadele önem arz etmektedir. Bu anlamda kaçakçılıkla mücadelenin talep üzerindeki etkisinden söz edilebilir

Kanun uygulayıcı birimlerin yanı sıra eğitim, sağlık, sivil toplum kuruluşları, politikacılar ve medya bu süreçte etkin bir şekilde yer alması gereken sektörlerdir. Uyuşturucu madde kullanımı başlı başına bir suç olmasının yanı sıra uyuşturucuyu temin etme amacıyla işlenen suçlar, toplumda suç oranının artmasına yol açmaktadır. Uyuşturucu madde, toplum içinde her suç işlemeye elverişli, sosyal bakımdan tehlikeli bir kitle ortaya çıkarır. Bağımlılar toplumun talep ettiği kişilikte sosyalleşemez. Bir bağımlı, uyuşturucu maddeyi temin edebilmek için suç grupları ile temas kurabilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ankara Ticaret Odası, Kaçak Ekonomisi Raporu, 2016.
2. Bozkurt Nejat, İşletmelerin Kara Deliği Hile, İstanbul: Alfa Yayınları, 2011.
3. Güvel Enver Alper, Organize Suç Ekonomisi ve Hukuk Uygulamaları, Ankara, 2004.
4. Güvel Enver Alper, Suç ve Ceza Ekonomisi, Ankara, 2004.
5. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 2000- 2002 Yılı KOM Daire Başkanlığı

(14)

Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR¹¹⁹; Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNAY¹²⁰
GRAFİK TASARIMIN GELECEĞİ (YAPAY ZEKA)
THE FUTURE OF GRAPHIC DESIGN (ARTIFICIAL INTELLIGENCE)

ÖZ

Grafik tasarımın geleceği, yapay zeka (YA) teknolojilerinin yükselişi ile şekilleniyor. Bu dönüşüm, tasarımcılara yeni araçlar, süreçler ve yaratıcı olanaklar sunuyor. Yapay zeka, grafik tasarım alanında birçok açıdan etkili olmaktadır. Yapay zeka, tasarım süreçlerini hızlandırabilir ve oto matize edebilir. Tasarımcılar, yapay zeka tabanlı araçlar sayesinde tekrar eden görevleri daha hızlı ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilir. Bu, tasarım projelerinin zaman çizelgelerini kısaltabilir ve daha fazla yaratıcı özgürlük sağlayabilir. Yapay zeka, iç görüler sunarak tasarımcılara ilham kaynakları sağlayabilir. Büyük veri analizi ve öğrenme algoritmaları, trendleri ve kullanıcı davranışlarını anlamak için kullanılabilir. Bu sayede tasarımcılar, hedef kitlelerine daha etkili ve özgün tasarımlar sunabilir. Yapay zeka, kişiselleştirilmiş tasarımları destekleyebilir. Kullanıcı verilerini analiz ederek, yapay zeka sistemleri bireysel tercihlere uygun tasarımlar oluşturabilir. Bu, pazarlamacılara ve markalara müşteri odaklı içerikler sunma konusunda yeni olanaklar sunar. Renk seçimi, kompozisyon düzenleme, hatta metin yazımı gibi temel tasarım unsurları, yapay zeka algoritmaları tarafından otomatikleştirilebilir. Bu, tasarımcıların daha yaratıcı ve stratejik konulara odaklanmalarına olanak sunar. Ancak, bu dönüşümün getirdiği avantajlarla birlikte bazı endişeler de ortaya çıkabilir. Yapay zeka ile tasarımın yaygınlaşması, insan dokunuşunun ve yaratıcılığın değerini azaltabilir. Ayrıca, etik sorunlar ve telif hakları gibi konularda da dikkatli olunmalıdır.

Yapay zeka, grafik tasarım alanında devrim niteliğinde bir değişim başlatıyor. Tasarımcılar, bu teknolojileri yaratıcı süreçlerine entegre ederek daha etkili, verimli ve kişiselleştirilmiş tasarımlar ortaya çıkarabilirler. Ancak bu süreçte, etik sorumluluklar ve insan dokunuşunun önemi göz önünde bulundurulmalıdır. Yapay zeka ile grafik tasarım, gelecekte sektörde yeni bir çağın başlangıcını simgeliyor.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, Tasarım, İllüstrasyon, Estetik, Logo.

ABSTRACT

The future of graphic design is being shaped by the rise of Artificial Intelligence (AI) technologies. This transformation offers designers new tools, processes, and creative possibilities. AI proves to be influential in many aspects of graphic design. AI can accelerate and automate design processes. Designers can efficiently perform repetitive tasks through AI-based tools, shortening project timelines and providing more creative freedom. By offering insights, AI can inspire designers. Big data analysis and learning algorithms can be employed to understand trends and user behaviors. Consequently, designers can deliver more effective and original designs tailored to their target audiences. AI has the potential to support personalized designs. Analyzing user data allows AI systems to generate designs tailored to individual preferences, opening up new possibilities for marketers and brands to offer customer-focused content. Basic design elements such as color selection, composition arrangement, and even text writing can be automated by AI algorithms. This allows designers to focus more on creative and strategic aspects of their work. However, along with the advantages of this transformation, some concerns may arise. The widespread adoption of AI in design could diminish the value of human touch and creativity. Additionally, careful consideration is needed regarding ethical issues and copyright concerns.

AI is initiating a revolutionary change in the field of graphic design. By integrating these technologies into their creative processes, designers can produce more effective, efficient, and personalized designs. Yet, in this process, ethical responsibilities and the importance of human touch should not be overlooked. The integration of AI into graphic design symbolizes the beginning of a new era in the industry.

Keywords: Artificial intelligence, Design, Illustration, Aesthetics, Logo.

¹¹⁹ Doç. Dr. Abdulkadir ÖZDEMİR Hitit Üniversitesi İskilip Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümü Grafik Tasarım Programı ORCID: 0000-0002-3337-4274

¹²⁰ Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNAY İstanbul Gelişim Üniversitesi Gelişim Meslek Yüksekokulu Tasarım Bölümü Grafik Tasarım Programı ORCID: 0000-0002-9286-6500

GİRİŞ

Grafik tasarımın geleceği, yapay zeka (YZ) teknolojisinin giderek daha fazla kullanılmasıyla şekilleniyor. Yapay zekanın grafik tasarım alanındaki etkileri ve gelecekte neler beklenildiği hakkında bazı önemli noktalar:

Otomasyon ve Hızlı Tasarım: Yapay zeka, tekrarlayan görevleri otomatikleştirme yeteneği sayesinde, grafik tasarım süreçlerini hızlandırabilir. Örneğin, YZ tabanlı tasarım araçları, logolar, afişler ve web grafikleri gibi temel tasarım öğelerini otomatik olarak oluşturabilir. Bu tasarım araçları, tasarımcıların daha hızlı ve verimli çalışmasını sağlar.

Kişiselleştirme: Yapay zeka, kullanıcıların ilgi ve tercihlerine dayalı olarak özelleştirilmiş grafik tasarımlar oluşturabilir. Bu, pazarlama kampanyalarında veya dijital içeriklerde kişiselleştirilmiş deneyimler sunmak için kullanılabilir.

Tutarlılık: Yapay zeka, farklı medya platformları ve cihazlar için uyumlu tasarımlar oluşturarak marka tutarlılığını artırabilir. Bu, markaların farklı iletişim kanallarında aynı estetik ve kimlikle görünmesini sağlar.

Veri Görselleştirme: Veri görselleştirme, büyük miktarda veriyi anlamak için önemlidir. Yapay zeka, veriyi otomatik olarak görselleştirme ve anlama süreçlerini kolaylaştırabilir. Grafik tasarımın veri analitiği alanında kullanılması, iş dünyasında daha iyi kararlar alınmasına yardımcı olabilir.

Grafik İçerik Üretimi: Yapay zeka, metin içeriklerini ve verileri otomatik olarak grafiklere ve infografiklere dönüştürebilir. Bu, haberler, raporlar veya eğitim materyalleri gibi alanlarda bilgiyi daha etkili bir şekilde sunabilir.

Sanat ve Yaratıcılık: Yapay zeka aynı zamanda sanat ve yaratıcılık alanında da etkili olabilir. Örneğin, AI destekli resim ve illüstrasyon araçları, tasarımcıların daha hızlı ve yaratıcı eserler oluşturmalarına yardımcı olabilir.

Kolaborasiyon: Yapay zeka, tasarımcıların ve müşterilerin daha etkili bir şekilde işbirliği yapmasına olanak tanır. YZ araçları, tasarımların gerçek zamanlı olarak gözden geçirilmesini ve düzenlenmesini kolaylaştırabilir.

Eğitim ve Beceri Geliştirme: Yapay zeka, tasarım öğrencileri ve profesyonelleri için eğitim ve beceri geliştirme araçları sunar. Tasarım eğitiminde YZ, öğrencilere pratik deneyimler sunabilir ve tasarım becerilerini geliştirebilir.

Grafik tasarımın geleceği, yapay zeka teknolojisinin daha fazla benimsenmesi ve geliştirilmesi ile şekilleniyor. Ancak, bu otomasyon ve YZ araçlarının tasarımcıların yaratıcı süreçlerini tamamen değiştirmesi beklenmiyor. Tasarımcılar hala yaratıcı fikirler üretme, tasarım kararları alma ve estetik değeri kontrol etme rolünü sürdürecekle. Yapay zeka, tasarımcılara daha fazla verimlilik ve işbirliği fırsatları sunarken, tasarımın insan dokusu ve estetik yaklaşımını korumak önemlidir.

Grafik tasarım ve yapay zeka (AI), gelecekte giderek daha fazla iç içe geçecek gibi görünüyor. AI, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayacak yeni araçlar ve yöntemler sunarken, grafik tasarım da AI'nın gelişimine katkıda bulunacaktır. Grafik tasarımın geleceği, yapay zeka teknolojilerinin kullanımı ile şekillenmektedir. Yapay zeka, grafik tasarım alanında üretkenlik, özgünlük ve işlevselliği tasarım kriterleri açısından değerlendirerek bazı yenilikler getirmiştir.

Yapay zeka teknolojileri ile yaratılan fotoğraf, illüstrasyon, grafik gibi birçok farklı görsel tasarım malzemesi kullanılmaya başlanmıştır. Yapay zeka ile yapılan çalışmalar, grafik tasarım ürünlerine yönelik üretkenlik, özgünlük ve işlevselliği tasarım kriterleri açısından değerlendirerek bazı sorgulamaları ve sorunları ortaya çıkarmıştır. Yapay zeka ile çalışan birçok tasarım yazılımı bulunmaktadır. Grafik tasarım sürecinin, yapay zekânın ilerlemesiyle birlikte hız kazanacağı kesindir. Ancak, yapay zeka sistemlerinin insanların düşünme kabiliyetini tam olarak taklit edemediği belirtilmektedir. Yapay zeka teknolojilerinin kullanımı, grafik tasarım alanında işsizliğe sebep olabileceği gibi, yaratıcılığı da geliştirebilir.

1. ZEKÂ

Zihnin öğrenme, öğrenilenden yararlanabilme, yeni durumlara uyabilme ve yeni çözüm yolları bulabilme yeteneğidir. Başka bir deyişle, zeka, zihnin birçok yeteneğinin uyumlu çalışması sonucu ortaya çıkan bir yetenekler birleşimidir.

"Zeka," bilginin, problem çözüme yeteneklerinin, öğrenme kapasitesinin, zekâ oyunlarının ve analitik düşünme yeteneklerinin bir ölçüsüdür. İnsanlar ve diğer canlı organizmalar arasındaki entelektüel kapasite farklılıklarını ifade eder. Zeka, bilişsel yeteneklerin karmaşıklığını, öğrenme yeteneğini ve bilgiyi kullanma yeteneğini yansıtır.

Zeka, genellikle çok yönlü bir kavramdır ve birçok farklı zeka teorisi ve ölçme yöntemi vardır. Örneğin, IQ (Intelligence Quotient) testleri zeka düzeyini ölçmeye çalışır. Ancak zeka, yalnızca akademik başarıya değil, aynı zamanda pratik zeka, yaratıcı düşünme, problem çözüme, iletişim ve sosyal beceriler gibi birçok farklı alanı kapsar.

Zeka aynı zamanda kişinin yaşam boyu öğrenme yeteneği, adaptasyon kabiliyeti ve esnek düşünme yeteneği ile de ilişkilendirilir. Zeka, biyolojik ve çevresel faktörlerin etkileşimi ile şekillenir. Zeka, tek bir yetenek değil, bir dizi yeteneğin birleşimidir. Bu yetenekler arasında şunlar yer alır:

Düşünme: Akıl yürütme, problem çözüme, karar verme gibi yetenekler.

Bellek: Bilgileri öğrenme ve hatırlama yeteneği.

Algılama: Çevresel uyaranları anlama ve yorumlama yeteneği.

Dil: Anlama ve kendini ifade etme yeteneği.

Yaratıcılık: Yeni fikirler üretme ve bunları uygulama yeteneği.

Zeka, doğuştan gelen bir yetenek olsa da, çevresel faktörler de zeka gelişimini etkilemektedir. Eğitim, deneyim ve beslenme, zeka gelişiminde önemli rol oynar.

Zeka, bireyin yaşamını birçok yönden etkiler. Zeki bireyler, yeni bilgiler öğrenmekte, problem çözmekte ve zorluklarla başa çıkmakta daha başarılı olurlar. Ayrıca, zeki bireyler daha yaratıcı ve yenilikçi olma eğilimindedirler (Sak, 2016, s. 104).

Zeka, toplum için de önemli bir kavramdır. Zeki bireyler, topluma önemli katkılarda bulunurlar. Örneğin, bilim, teknoloji, sanat ve kültür gibi alanlarda zeki bireylerin önemli çalışmaları bulunmaktadır (Özaktas, 1998, s. 79).

Sonuç olarak, zeka bir kişinin bilişsel yeteneklerini ve entelektüel potansiyelini ifade eder ve insanların yaşamın farklı alanlarında başarılı olmalarına katkıda bulunur.

1.1. Yapay zekâ (AI)

Makinelerin insan benzeri düşünme ve öğrenme yeteneğidir. Yapay zeka, bilgisayar biliminin bir dalıdır ve makinelerin öğrenme, akıl yürütme, planlama ve eylem gerçekleştirme yeteneğini geliştirmeyi amaçlar (Bughin, ve diğerleri, 2017, s. 6).

Yapay zeka, birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Bu alanlar arasında şunlar yer alır:

Sağlık: Yapay zeka, teşhis, tedavi ve ilaç geliştirmede kullanılmaktadır.

Finansa: Yapay zeka, yatırım, risk yönetimi ve müşteri hizmetleri için kullanılmaktadır.

Üretim: Yapay zeka, üretim süreçlerini otomatikleştirmek ve verimliliği artırmak için kullanılmaktadır.

Taşımacılık: Yapay zeka, otonom araçlar ve trafik yönetimi için kullanılmaktadır.

Eğitim: Yapay zeka, kişiselleştirilmiş öğrenme ve öğretim için kullanılmaktadır.

Yapay zeka, hızla gelişen bir teknolojidir. Yapay zeka araştırmacıları, makinelerin daha akıllı ve bağımsız hale gelmesi için yeni yöntemler geliştirmeye devam etmektedir.

Yapay zeka ile ilgili bazı önemli kavramlar :

Öğrenme: Makinelerin çevrelerinden bilgi edinme ve bu bilgiyi kullanarak performanslarını iyileştirme yeteneğidir.

Akıl yürütme: Makinelerin belirli bir hedefe ulaşmak için mantıksal olarak düşünme ve karar verme yeteneğidir.

Planlama: Makinelerin belirli bir hedefe ulaşmak için eylemler dizisi oluşturma yeteneğidir.

Eylem: Makinelerin çevrelerindeki dünyayı etkilemek için eylemler gerçekleştirme yeteneğidir.

Yapay zeka, birçok farklı alanda kullanılmaktadır. Bu alanlar arasında şunlar yer alır:

Görme: Makinelerin görsel dünyayı algılama ve anlamlandırma yeteneğidir.

Dil: Makinelerin doğal dili anlama ve üretme yeteneğidir.

İşlem: Makinelerin büyük miktarda veriyi işleme ve anlamlandırma yeteneğidir.

Robotik: Makinelerin fiziksel dünyayı etkilemek için hareket etme ve etkileşim kurma yeteneğidir.

Yapay zeka (AI), bilgisayar sistemlerinin insan benzeri düşünme ve öğrenme yeteneklerini simüle etmeye çalışan bir bilim ve mühendislik alanıdır. Yapay zeka, bilgisayarların görevleri gerçekleştirebilme, karar verebilme, problem çözebilme ve öğrenebilme yeteneklerini geliştirmek amacıyla yapılır. Bu, karmaşık verileri analiz etme, dil işleme, görüntü tanıma, oyunları oynama, otonom araçları kontrol etme ve daha pek çok farklı uygulamayı içerebilir.

Yapay zeka, öğrenme algoritmaları, derin öğrenme, sinir ağı modelleri ve büyük veri analizi gibi tekniklerle çalışır. AI, iş süreçlerini otomatize etme, önerilerde bulunma, tahminler yapma ve karmaşık sorunları çözme gibi pek çok endüstride uygulama bulmuştur. Örnekler arasında sağlık, otomotiv, finans, eğitim, oyunlar ve daha birçok sektör bulunur.

Yapay zeka teknolojisi, gelecekte daha da geliştirilip entegre edildiğinde, birçok alanda dönüştürücü etkilere sahip olabilir, ancak etik, gizlilik ve güvenlik gibi önemli sorunları da beraberinde getirir. Bu nedenle AI'nin gelişimi, bilinçli bir şekilde yönlendirilmesi gereken bir alan olarak kabul edilir.

Yapay zeka, hızla gelişen bir teknolojidir. Yapay zeka araştırmacıları, makinelerin daha akıllı ve bağımsız hale gelmesi için yeni yöntemler geliştirmeye devam etmektedir (Swaine & Freiberg, 2020).

1.2. Yapay Zekânın Tarihsel Süreci

Yapay zekâ (AI), makinelerin insan benzeri düşünme ve öğrenme yeteneğidir. Yapay zekâ, bilgisayar biliminin bir dalıdır ve makinelerin öğrenme, akıl yürütme, planlama ve eylem gerçekleştirme yeteneğini geliştirmeyi amaçlar.

Yapay zekânın tarihi, 17. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde, Fransız filozof René Descartes, makinelerin insan benzeri düşünme yeteneğine sahip olabileceğini öne sürmüştür. 19. yüzyılda, İngiliz matematikçi Ada Lovelace, Charles Babbage'ın analitik makinesinden bahsederken, bu makinenin müzik besteleyebileceğini ve şiir yazabileceğini öne sürmüştür.

Yapay zeka (AI) tarihsel olarak oldukça zengin ve ilginç bir sürece sahiptir. İşte yapay zekanın tarihsel gelişiminin ana hatları:

19.yüzyılın başlarında, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, makinelerin oyun oynama, satranç oynama ve dilleri çevirme gibi belirli görevleri yerine getirme yeteneğine odaklanmaya başlamıştır. 1950'lerde, Alan Turing, Turing testi adı verilen bir test geliştirmiştir. Bu test, bir makinenin insanla ayırt edilemeyecek şekilde iletişim kurabilmesini ölçmektedir (Turing, 1950, s. 433).

- Dartmouth Konferansı (1956): Yapay zeka kavramı, 1956 yılında Dartmouth College'da düzenlenen bir konferans sırasında ortaya çıktı. John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Rochester ve Claude Shannon gibi önde gelen bilim insanları, makinelerin düşünme yeteneğini taklit etmeye çalışan bir bilim alanı oluşturmayı amaçladılar.

- Bu dönemde, basit görevleri gerçekleştirebilen ilk yapay zeka programları geliştirildi. Logic Theorist (Mantık Teorisyeni) ve General Problem Solver (Genel Sorun Çözücü) gibi örnekler bu dönemde ortaya çıktı.

1960'larda, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, makinelerin öğrenme ve akıl yürütme yeteneğini geliştirmeye odaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde, John McCarthy, yapay zekâ terimini ilk kez kullanmıştır. 1970'lerde, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, yapay sinir ağları gibi yeni teknolojilerin geliştirilmesine odaklanmaya başlamıştır.

- Yapay zeka alanı, belirli bir süre boyunca yüksek beklentilere rağmen istenilen sonuçları veremedi. Bu dönemde, yapay zeka finansmanı ve araştırmaları azaldı.

- 1980'lerde uzman sistemlerin geliştirilmesi ve yaygın olarak kullanılması, yapay zeka alanını canlandırdı. Uzman sistemler, uzmanların bilgi ve karar verme yeteneklerini taklit eden yazılım tabanlı sistemlerdi.

1980'lerde, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, yapay zekânın gerçek dünyada uygulanmasına odaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde, yapay zekâ, tıp, finans ve üretim gibi çeşitli alanlarda kullanılmaya başlanmıştır.

- Makine öğrenme, yapay zekaya yeni bir yaklaşım getirdi ve özellikle veri madenciliği ve büyük veri analizi alanlarında büyük öneme sahip oldu. Yapay zeka algoritmaları, büyük miktarda veriyi analiz etmek ve öğrenmek için kullanılmaya başlandı.

1990'larda, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, yapay zekânın daha güçlü ve daha güvenilir hale gelmesine odaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde, makine öğrenmesi ve doğal dil işleme gibi teknolojiler önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

2000'li yıllarda, yapay zekâ alanındaki araştırmalar, yapay zekânın daha yaratıcı ve sezgisel hale gelmesine odaklanmaya başlamıştır. Bu dönemde, yapay zekâ, resim oluşturma, müzik besteleme ve şiir yazma gibi yaratıcı görevlerde önemli ilerlemeler kaydetmiştir.

- Derin öğrenme, yapay zeka alanında büyük bir devrim yarattı. Derin sinir ağları ve daha fazla hesaplama gücü, görüntü ve ses tanıma, doğal dil işleme ve oyunlarda çığır açan başarılar elde edilmesini sağladı.

Yapay Zeka'nın İleri Uygulamaları (2020'ler ve Sonrası): Günümüzde yapay zeka, sağlık, otomotiv, finans, güvenlik, oyunlar ve daha birçok alanda ileri uygulamalar bulmaktadır. Kendi kendini süren araçlar, kişisel asistanlar, sağlık teşhisleri ve daha pek çok alanda yapay zeka teknolojileri etkili bir şekilde kullanılmaktadır.

Yapay zeka, geçmişten günümüze büyük bir gelişim göstermiştir ve bu gelişimin ilerleyen yıllarda da devam etmesi beklenmektedir. Yapay zeka, birçok alanda insan hayatını ve endüstriyi dönüştüren bir teknoloji haline gelmiştir.

Yapay zekâ, hızla gelişen bir teknolojidir. Yapay zekâ araştırmacıları, makinelerin daha akıllı ve bağımsız hale gelmesi için yeni yöntemler geliştirmeye devam etmektedir.

Yapay zekânın gelecekte nasıl gelişeceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı uzmanlar, yapay zekânın insan zekasına ulaşabileceğini ve hatta onu geçebileceğini öne sürmektedir. Diğer uzmanlar ise, yapay zekânın insan zekasına asla ulaşamayacağını öne sürmektedir.

Yapay zekânın geleceği, birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörler arasında, yapay zekâ araştırmalarının ilerlemesi, yapay zekânın geliştirilmesi için ayrılan kaynaklar ve yapay zekânın toplumda benimsenmesi yer almaktadır.

Yapay zekâ, insanlığın geleceği için önemli bir teknolojidir. Yapay zekânın olumlu ve olumsuz yönlerinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ve yapay zekânın sorumlu bir şekilde geliştirilmesi ve kullanılması gerekmektedir.

1.3. Yapay Zekâ Sanatının Geleceği

AI, sanat alanında devrim yaratacak potansiyele sahip bir teknolojidir. AI'nın sanata katkıları, gelecekte daha da artacaktır. AI, sanatçıların daha yaratıcı ve verimli olmalarına yardımcı olacak, yeni sanat formları ve stilleri ortaya çıkaracak ve sanatın erişilebilirliğini artıracaktır.

Yapay Zekâ (YZ) sanatı, gelecekte sanat dünyasında büyük bir etki yaratabilecek bir alan olarak kabul edilir. İşte yapay zekâ sanatının geleceği hakkında bazı önemli görüşler ve gelişmeler:

- Yaratıcı Yardımcılar: Yapay zekâ, sanatçılara yaratıcı süreçlerinde yardımcı olabilir. Özellikle resim, illüstrasyon ve müzik oluşturma gibi alanlarda, YZ araçları sanatçılara ilham kaynakları sunabilir ve tasarım süreçlerini hızlandırabilir.

- Yapay zekâ, sanatçılara yeni ifade biçimleri sunar. Generative Adversarial Networks (GANs) gibi YZ teknikleri, benzersiz ve deneysel görsel ve işitsel sanat eserleri oluşturmak için kullanılabilir.

- Sanatçılar ve YZ sistemleri arasındaki işbirliği giderek daha yaygın hale gelebilir. Sanatçılar, YZ algoritmalarını kendi yaratıcı süreçlerine entegre edebilir ve ortak çalışmalar yoluyla benzersiz eserler oluşturabilirler.

- Yapay zekâ tarafından oluşturulan eserler, sanatın tanımını ve değerlerini yeniden düşünmeye yol açabilir. Sanatın insan yaratıcılığı ile sınırlı olup olmadığına dair sorular gündeme gelebilir.

- Yapay zekâ tarafından oluşturulan eserler, etik ve telif hakları sorunlarına neden olabilir. Bu alandaki düzenlemeler ve standartlar, gelecekte tartışmalı bir konu olabilir.

- Yapay zekâ, sanat eğitimi ve araştırma için yeni fırsatlar sunabilir. Öğrenciler, YZ araçlarıyla sanatın temel kavramlarını ve tekniklerini öğrenebilirler.

- Yapay zekâ sanatı, toplumsal ve kültürel konuları ele alma ve yorumlama konusunda kullanılabilir. Sanatçılar, YZ araçlarıyla önemli konuları ele alan eserler oluşturabilirler.

1.3.1. AI'nın sanat alanındaki potansiyel etkileri şu şekilde özetlenebilir:

- AI, sanatın daha yaratıcı ve yenilikçi olmasını sağlayacaktır. AI, sanatçıların daha önce mümkün olmayan yeni sanat formları ve stilleri üretmelerine yardımcı olacaktır.

- AI, sanatın daha erişilebilir olmasını sağlayacaktır. AI, sanat eserlerini daha geniş bir kitleye erişilebilir hale getirecektir.

- AI, sanatın daha demokratik olmasını sağlayacaktır. AI, sanatın üretimini ve dağıtımını daha demokratik hale getirecektir.

- AI, sanat dünyasında devrim yaratacak potansiyele sahip bir teknolojidir. AI'nın sanata katkıları, gelecekte daha da artacaktır.

1.4. Yapay Zekânın Sanat Alanındaki Gelişmeleri

AI, sanat alanında hızla gelişmektedir. AI'nın sanata katkılarına yönelik bazı güncel gelişmeler şunlardır:

AI ile üretilen sanat eserleri, sanat galerilerinde sergilenmeye başlandı. Örneğin, New York'taki Museum of Modern Art, AI ile üretilen bir sanat eseri olan "The Next Rembrandt"ı sergiledi.

AI, sanat eserlerinin analizinde ve sınıflandırılmasında kullanılıyor. Örneğin, Google AI, sanat eserlerinin stillerini ve dönemlerini otomatik olarak belirleyebilen bir sistem geliştirdi.

AI, sanat eserlerinin oluşturulmasında kullanılıyor. Örneğin, Nvidia, AI tabanlı bir sistem geliştirdi. Bu sistem, sanatçıların hayal güçlerini genişletmek ve yeni sanat formları ve stilleri üretmek için kullanılabilir.

Sonuç olarak, yapay zekâ sanatı, sanat dünyasında dönüştürücü bir etki yaratabilir. Sanatçılar, YZ teknolojilerini yaratıcı süreçlerine entegre ederek yeni ifade biçimleri keşfedebilirler. Ancak bu gelişmeler, etik ve hukuki sorunları da beraberinde getirir ve sanatın tanımını ve değerleri üzerinde düşünmemizi gerektirebilir. Gelecekte, yapay zekâ sanatının nasıl bir yol izleyeceği ve nasıl bir etki yaratacağı büyük ölçüde insanların ve sanatçıların bu teknolojiyi nasıl kullanacaklarına bağlı olacaktır.

1.5. Grafik Tasarım

Grafik tasarım, görsel iletişimin bir şeklidir. Bir mesajı iletme, bir görseli geliştirmek veya bir düşünceyi görselleştirmek için metnin ve görsellerin algılanabilir ve görülebilir bir düzlemde, iki boyutlu veya üç boyutlu olarak organize edilmesini içeren yaratıcı bir süreçtir (Thomson, 1994, s. 28).

Grafik tasarım, metin, görsel ve diğer öğelerin estetik bir şekilde düzenlenerek iletişim kurma amacıyla kullanıldığı bir sanat ve iletişim disiplini. Grafik tasarım, bilgiyi, mesajları ve fikirleri görsel olarak çekici ve etkili bir şekilde sunmak için kullanılır. Genellikle baskı, dijital medya veya web tasarımı gibi birçok farklı platformda uygulanan bir sanat biçimidir.

1.5.1. Grafik tasarımın ana unsurları:

- Görsel İletişim: Grafik tasarım, görsel öğeler aracılığıyla bilgiyi iletmek, bir hikaye anlatmak veya bir duygu ifade etmek için kullanılır. Renkler, şekiller, resimler, grafikler ve yazılar gibi görsel öğeler tasarımın temel yapı taşlarıdır.

- İletişim Amacı: Grafik tasarım, bir mesajın veya konseptin etkili bir şekilde iletilmesini amaçlar. Bu mesajlar reklam, bilgilendirme, eğlence veya duygusal bir etki oluşturma gibi çeşitli amaçları taşıyabilir.

- Estetik Değer: Grafik tasarım, görsel olarak çekici ve dikkat çekici olmalıdır. Renk seçimi, yazı karakterleri, düzenleme ve denge, tasarımın estetik değerini artırır.

- Kitleye Ulaşma: Grafik tasarım, hedef kitleyi etkilemek ve iletişim kurmak için kullanılır. Bir tasarımın izleyiciyi nasıl çekeceği ve hangi duygusal veya zihinsel tepkileri tetikleyeceği önemlidir.

- Marka Kimliği: Grafik tasarım, bir markanın veya organizasyonun kimliğini yansıtmak ve tanıtmak için kullanılır. Logo, kurumsal renkler ve yazı karakterleri, marka kimliğinin önemli bir parçasıdır.

Grafik tasarım, çok yönlü bir disiplindir ve birçok farklı uygulama alanına sahiptir. Reklamcılık, kitap kapakları, afişler, web siteleri, ambalaj tasarımı, iç mekan tasarımı, oyun tasarımı, ve daha birçok alan grafik tasarımın kullanıldığı örneklerdir. Grafik tasarım, bilgiyi, hikayeleri ve duyguları görsel bir şekilde ifade etmek için güçlü bir araçtır ve iletişim dünyasının vazgeçilmez bir bileşeni olarak kabul edilir.

Grafik tasarım, hem yaratıcı hem de teknik bir beceri gerektirir. Grafik tasarımcılar, görsel iletişimin temel unsurlarını ve araçlarını iyi anlamalıdır. Ayrıca, müşteri ihtiyaçlarını ve hedeflerini anlamak ve bunları görsel olarak başarılı bir şekilde ifade etmek için güçlü iletişim becerilerine sahip olmalıdırlar (Lupton & Phillips, 2015, s. 8).

Grafik tasarım, günümüz dünyasında giderek daha önemli hale gelmektedir. İnternetin ve dijital medyanın yaygınlaşmasıyla, grafik tasarım, mesajların daha etkili bir şekilde iletilmesi için giderek daha fazla kullanılmaktadır.

2. YAPAY ZEKÂ ve GRAFİK TASARIM

Yapay zeka (AI), makinelerin insan benzeri düşünme ve öğrenme yeteneğidir. Grafik tasarım, görsel iletişimin bir şeklidir. Bu iki alan, son yıllarda giderek daha fazla kesişmeye başlamıştır.

Yapay zeka, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayan yeni araçlar ve yöntemler sunmaktadır. Örneğin, yapay zeka tabanlı tasarım yazılımları, tasarımcılara tasarım fikirleri üretme, tasarımları otomatikleştirme ve tasarımları hedef kitlelerine göre uyarlama konusunda yardımcı olabilir (Schank, 1987).

Yapay zeka, grafik tasarımın yeni olanaklarını açmaktadır. Örneğin, yapay zeka tabanlı görsel efektler, grafik tasarımcıların gerçekçi olmayan veya hatta imkansız görünen görüntüler oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Bu, grafik tasarımcıların gerçekçi olmayan veya hatta imkansız görünen görüntülerde etkileyici ve sürükleyici tasarımlar oluşturmalarına olanak tanır (Gervais, 2019, s. 2071).

Yapay zeka ayrıca grafik tasarımın farklı alanlarını birbirine bağlama potansiyeline sahiptir. Örneğin, yapay zeka tabanlı tasarım yazılımları, tasarımcıların animasyon, video ve web tasarımı gibi farklı disiplinleri tek bir platformda birleştirmesine olanak tanıyabilir. Bu, tasarımcıların daha karmaşık ve kapsamlı görsel iletişim çözümleri oluşturmalarına olanak tanır (Atiker & Şen, 2020, s. 3947).

Yapay zeka, grafik tasarımın geleceğini şekillendirme potansiyeline sahiptir. Yapay zeka, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayarak, grafik tasarımın daha etkili ve erişilebilir hale gelmesine yardımcı olabilir (A ÖZDEMİR - Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, 2022).

Yapay zeka (YZ) ve grafik tasarım arasında önemli bir ilişki bulunmaktadır. YZ, grafik tasarım süreçlerini daha verimli hale getirebilir, tasarım öğelerini geliştirebilir ve tasarımcılara yaratıcı fırsatlar sunabilir. İşte YZ ile grafik tasarım arasındaki ilişkinin bazı temel yönleri:

- Otomasyon ve Hız: YZ, grafik tasarım süreçlerini otomatize etme yeteneği sunar. Tekrarlayan görevler, örneğin belirli grafik öğelerin oluşturulması veya metin düzenlemeleri, YZ ile hızla gerçekleştirilebilir. Bu, tasarımcıların daha fazla zamanlarını yaratıcı konseptler oluşturmaya harcamalarını sağlar.

- Görsel İşleme ve Analiz: YZ, görüntü tanıma ve analiz yetenekleri ile grafik tasarım süreçlerini zenginleştirebilir. Örneğin, YZ, bir resmin içeriğini anlayarak uygun başlık ve açıklamalar oluşturabilir.
  - Kişiselleştirme: YZ, kişiselleştirilmiş grafik tasarımı destekler. Kullanıcıların ilgi ve tercihlerine dayalı olarak özelleştirilmiş grafikler ve içerikler oluşturabilir. Bu, pazarlama kampanyaları veya web siteleri gibi alanlarda kişiselleştirilmiş deneyimler sunmak için kullanılabilir.
  - Veri Görselleştirme: YZ, büyük veri analizi ve veri görselleştirmeyi destekler. Bu, karmaşık veriyi anlamak ve etkili bir şekilde iletmek için grafik tasarımı kullanma fırsatı sunar.
  - Yaratıcılık ve İlham: YZ, tasarımcılara yaratıcı ilham kaynakları sağlayabilir. Örneğin, YZ, farklı renk paletleri veya tasarım stilleri önererek tasarımcıların daha yaratıcı olmalarına yardımcı olabilir.
  - Dijital Sanat ve Medya: YZ'nin sanat alanında kullanımı giderek artıyor. Derin öğrenme ve generative adversarial networks (GANs) gibi tekniklerle, YZ tarafından oluşturulan resimler, illüstrasyonlar ve müzikler sanat eserleri olarak kabul edilmektedir.
  - Düzen ve Uyum: YZ, tasarımın denge, renk uyumu ve estetik değerini artırmak için kullanılabilir. Tasarım önerileri sunabilir ve tasarımın görsel olarak çekici olmasına yardımcı olabilir.
  - Stok Görseller: YZ, stok görsel veritabanlarını tarayabilir ve belirli kriterlere uygun görselleri bulabilir. Bu, tasarımcıların projeleri için hızlı bir şekilde uygun görselleri seçmelerine yardımcı olur.
  - Metin ve Dil İşleme: YZ, metinleri anlama ve işleme yeteneğine sahiptir. Metinlerin anlamını çıkararak, otomatik olarak başlıklar, açıklamalar veya tercüme oluşturabilir.
  - Yaratıcı İlham: YZ, tasarımcılara yaratıcı ilham kaynakları sunabilir. Farklı tasarım stilleri ve öneriler sunarak tasarımcıların daha yenilikçi olmalarına yardımcı olabilir.
- Renk ve Desen Analizi: YZ, görsellerdeki renk paletlerini analiz edebilir ve uygun renk kombinasyonları önererek tasarımın estetik kalitesini artırabilir.
- Eğitim ve Beceri Geliştirme: YZ, tasarım öğrencileri ve profesyoneller için eğitim araçları sunabilir. Tasarım prensipleri, renk teorisi ve kompozisyon gibi konularda eğitim materyali sağlayabilir.
- Yapay zeka, grafik tasarım süreçlerini daha verimli hale getirirken aynı zamanda tasarımcılara yaratıcı esneklik sağlar. Ancak, YZ ile grafik tasarımın ilişkisi bazı zorluklar ve etik konuları da beraberinde getirir. Özellikle telif hakları, orijinallik ve insan dokusu gibi konularda tartışmalar bulunmaktadır. YZ'nin kullanımı, tasarım dünyasında hem fayda sağlayabilir hem de yeni sorunlar ve tartışmalar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, tasarımcılar ve endüstri profesyonelleri, YZ ile grafik tasarımın dengeli ve etik bir şekilde entegre edilmesi üzerine çalışmalıdır.

2.1. Grafik Tasarımda Yapay Zekanın Kullanımı

Yapay zeka (AI), grafik tasarımda giderek daha fazla kullanılmaktadır. AI, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayan yeni araçlar ve yöntemler sunmaktadır (Akdenizli, 2018, s. 10).

2.1.1. AI'nın grafik tasarımda kullanıldığı bazı alanlar şunlardır:

- Tasarım fikirleri üretme: AI, grafik tasarımcılara yeni tasarım fikirleri üretmek için yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların rastgele şekiller, renkler ve metinler oluşturmasına olanak tanıyabilir.
- Tasarımları otomatikleştirme: AI, grafik tasarımcıların tasarımları otomatikleştirmesine yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların renk şemaları oluşturmasına, metinleri düzenlemesine ve görselleri iyileştirmesine yardımcı olabilir.
- Tasarımları kişiselleştirme: AI, grafik tasarımcıların tasarımları hedef kitlelerine göre kişiselleştirmesine yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların kullanıcıların ilgi alanlarını ve tercihlerini analiz ederek onlara uygun tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir.

2.2. AI'nın Grafik Tasarıma Olumlu/Olumsuz Etkileri

- Üretkenliği artırma: AI, grafik tasarımcıların daha hızlı ve daha verimli bir şekilde tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Örneğin, AI, tasarımcıların grafikleri otomatik olarak oluşturmasına, renkleri eşleştirmesine ve tipografiyi seçmesine yardımcı olabilir.

- Yaratıcılığı genişletme: AI, grafik tasarımcıların yeni ve yaratıcı tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Örneğin, AI, tasarımcıların yeni stiller ve teknikler denemesine yardımcı olabilir.

- Yeni tasarım fırsatları yaratma: AI, grafik tasarıma yeni fırsatlar yaratabilir. Örneğin, AI, tasarımcıların sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi yeni teknolojileri kullanmalarına yardımcı olabilir. AI, sanatçıların daha önce mümkün olmayan yeni sanat formları ve stilleri üretmelerine yardımcı olabilir. Örneğin, AI, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik gibi yeni teknolojileri kullanarak sanat eserlerini daha etkileşimli ve sürükleyici hale getirebilir.

- Yeni ürünler ve hizmetleri geliştirmek: Yapay zeka, yeni ürünler ve hizmetleri geliştirmek için kullanılabilir.

- Problemleri çözmek: Yapay zeka, karmaşık sorunları çözmek için kullanılabilir.

- Kişiselleştirilmiş deneyimler sağlamak: Yapay zeka, kişiselleştirilmiş deneyimler sağlamak için kullanılabilir.

- İşsizlik: Yapay zeka, bazı işlerin otomatikleştirilmesi nedeniyle işsizlik yaratabilir.

- Eşitsizlik: Yapay zeka, zengin ve yoksul arasındaki eşitsizlikleri artırabilir.

- Yanlış bilgilendirme: Yapay zeka, yanlış bilgilendirmenin yayılması için kullanılabilir.

- Kötüye kullanım: Yapay zeka, kötü amaçlar için kullanılabilir.

Yapay zeka, insanlığın geleceği için önemli bir teknolojidir. Yapay zekanın potansiyel faydalarını gerçekleştirmek ve risklerini azaltmak için dikkatli bir şekilde geliştirilmesi ve kullanılması gerekir.

- Tasarım sürecini hızlandırır: AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların tasarım sürecini önemli ölçüde hızlandırabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların renk şemaları oluşturmasını, metinleri düzenlemesini ve görselleri iyileştirmesini otomatikleştirebilir. Bu, grafik tasarımcıların daha kısa sürede daha fazla iş yapmalarına olanak tanır. Yapay zeka tabanlı tasarım yazılımları, tasarımcıların tasarım fikirleri üretme, tasarımları otomatikleştirme ve tasarımları hedef kitlelerine göre uyarlama konusunda yardımcı olabilir. Bu, tasarım sürecini önemli ölçüde hızlandırabilir.

- Tasarım kalitesini artırır: AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve etkili tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların kullanıcıların ilgi alanlarını ve tercihlerini analiz ederek onlara uygun tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Bu, grafik tasarımların daha etkili ve hedef kitlelerine hitap eden hale gelmesine olanak tanır.

- Tasarımcı verimliliğini artırır: AI, grafik tasarımcıların daha az çabayla daha fazla iş yapmalarına olanak tanır. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların tasarımları otomatikleştirmesine yardımcı olabilir. Bu, grafik tasarımcıların yaratıcı süreçlerine odaklanmak için daha fazla zamana sahip olmalarına olanak tanır. Yapay zeka, manuel görevleri otomatikleştirerek verimliliği artırabilir.

- Erişilebilirlik: AI, sanatın erişilebilirliğini artırabilir. AI, sanat eserlerini daha geniş bir kitleye erişilebilir hale getirebilir. Örneğin, AI, sanal galeriler ve çevrimiçi sanat platformları aracılığıyla sanat eserlerini daha erişilebilir hale getirebilir.

- Otomasyon: AI, tekrarlayan görevleri otomatize edebilir. Sanatçılar, örneğin büyük tablolar veya karmaşık desenler oluştururken AI tabanlı araçları kullanarak zamanlarını daha verimli kullanabilirler.

- Büyük Veri Analizi: AI, büyük veri setlerini analiz etme ve görselleştirme yeteneğine sahiptir. Sanatçılar, bu analizlerden esinlenerek eserler oluşturabilirler.

- Dijital Sanat: AI, dijital sanatın gelişimine katkıda bulunmuştur. Yaratıcı yazılımlar, illüstrasyonlar, dijital resimler ve dijital enstalasyonlar oluşturmak için kullanılabilir.

- Sanat Eğitimi: AI tabanlı eğitim araçları, öğrencilere temel sanat becerileri öğrenme ve geliştirme fırsatı sunar. Sanat okulları ve kurslarında kullanılabilecek öğretim materyali sağlar.

- İçgörü ve Veri Görselleştirme: AI, büyük veri setlerini işleme ve içgörü elde etme yeteneği ile sanat eserlerinin arka planını ve anlamını zenginleştirebilir.

- Yeni Sanat Akımları: AI tarafından oluşturulan sanat, yeni sanat akımlarının doğmasına neden olmuştur. Örneğin, "AI Sanatı" olarak adlandırılan bir sanat akımı, eserlerin yapay zeka aracılığıyla oluşturulduğu bir yaklaşımı benimsemiştir.

- Sosyal ve Politik Sanat: AI, sosyal ve politik konuları ele alan sanat eserlerini destekler. Sanatçılar, AI'yı kullanarak toplumsal ve kültürel konuları işleyebilirler.

- Müzik ve Ses Sanatı: AI, müzik besteleme ve ses sanatı alanında kullanılır. AI tabanlı besteciler ve ses sentezleme teknikleri, yeni müzikal deneyimler sunar.

- Eğlence ve Oyunlar: Oyun geliştiricileri, karakter tasarımı, dünya oluşturma ve yapay zeka tabanlı oyun unsurları için AI teknolojilerini kullanır.

- Gerçekçi olmayan veya imkansız görünen görseller oluşturma: AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların gerçekçi olmayan veya imkansız görünen görseller oluşturmaya olanak tanır. Bu, grafik tasarımcıların daha etkileyici ve sürükleyici tasarımlar oluşturmaya yardımcı olabilir (Artut, 2019, s. 774).

- Grafik tasarımın farklı alanlarını birbirine bağlama: AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların animasyon, video ve web tasarımı gibi farklı disiplinleri tek bir platformda birleştirmesine olanak tanır. Bu, grafik tasarımcıların daha karmaşık ve kapsamlı görsel iletişim çözümleri oluşturmaya yardımcı olabilir (Deng & Chen, 2021, s. 13).

Ancak, bu olumsuz etkiler tamamen kesin değildir ve yapay zekanın sanata olumlu etkileri de vardır. Sanatçılar ve tasarımcılar, yapay zekayı kullanarak daha hızlı ve verimli çalışabilirler, böylece daha fazla zamanlarını yaratıcılığa odaklayabilirler. Ayrıca, yapay zeka, veri analizi ve izleme gibi alanlarda kullanılarak tasarım elemanlarının geliştirilmesi ve veri odaklı kararların alınması konusunda yardımcı olabilir (Girling, 2016).

2.2. Grafik tasarımda kullanılan bazı yapay zekâ siteleri

Grafik tasarımda kullanılan yapay zekâ siteleri, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayan araçlar ve hizmetler sunmaktadır. Bu siteler, tasarım fikirleri üretme, tasarımları otomatikleştirme ve tasarımları kişiselleştirme gibi konularda yardımcı olabilir.

- Designs.ai: Designs.ai, kullanıcıların bir logo, web sitesi veya sosyal medya gönderisi gibi farklı tasarımlar oluşturmaya olanak tanıyan bir yapay zeka tabanlı tasarım platformudur.

- Adobe Sensei: Adobe Sensei, Adobe'nin yapay zeka ve makine öğrenimi teknolojisini kullanan bir dizi araç ve hizmettir. Sensei, tasarımcıların renk şemaları oluşturmaya, metinleri düzenlemesine ve görselleri iyileştirmesine yardımcı olabilir.

- AutoDraw: AutoDraw, Google AI tarafından oluşturulan bir yapay zeka tabanlı çizim uygulamasıdır. AutoDraw, kullanıcıların kaba çizimlerini daha ayrıntılı ve gerçekçi çizimlere dönüştürmesine yardımcı olabilir.

- Khroma: Khroma, kullanıcıların renkleri daha verimli bir şekilde seçmesine yardımcı olan bir yapay zeka tabanlı renk paleti oluşturucusudur.

- Let's Enhance: Let's Enhance, düşük çözünürlüklü görüntüleri otomatik olarak iyileştirmeye yardımcı olan bir yapay zeka tabanlı araçtır.

- Adobe Sensei: Adobe Sensei, Adobe'nin yapay zeka ve makine öğrenimi teknolojisini kullanan bir dizi araç ve hizmettir. Sensei, tasarımcıların renk şemaları oluşturmaya, metinleri düzenlemesine ve görselleri iyileştirmesine yardımcı olabilir.

- Designhill: Designhill, tasarımcılarla müşterileri bir araya getiren bir platformdur. Yapay zeka, tasarımcıların daha hızlı ve etkileyici tasarımlar yapmasına yardımcı olurken, müşterilerin de aradıkları tasarımları bulmalarını sağlar.

- Logojoy: Logojoy, yapay zeka algoritmasını kullanarak kullanıcıların birkaç adımda profesyonel logolar oluşturmalarını sağlar. Kullanıcılar, sektör, renk tercihleri ve simge seçimleri gibi bilgileri girdikten sonra, yapay zeka logo seçenekleri sunar.

- Fotor: Fotor, kullanıcıların fotoğraflarını düzenlemelerine ve tasarımlar oluşturmalarına yardımcı olan bir yapay zeka tabanlı bir platformdur. Kullanıcılar, kolayca filtreler, efektler ve metin ekleyebilir ve profesyonel görünümlü tasarımlar yapabilirler.

2.2.1. Bu siteler, grafik tasarımcıların aşağıdakiler gibi çeşitli görevleri gerçekleştirmesine yardımcı olabilir:

Yukarıda bahsedilen siteler, yapay zekayı grafik tasarıma entegre eden sadece birkaç örnektir. Grafik tasarımda yapay zekanın kullanımı hızla gelişmekte olup, farklı araçlar ve platformlar sürekli olarak ortaya çıkmaktadır. Tasarımcılar, ihtiyaçlarına ve tercihlerine en uygun yapay zeka tabanlı araçları seçerek, daha etkileyici ve yenilikçi tasarımlar oluşturabilirler.

- Tasarım fikirleri üretme: Bu siteler, kullanıcılara rastgele şekiller, renkler ve metinler oluşturmasına olanak tanıyarak yeni tasarım fikirleri üretmelerine yardımcı olabilir.

- Tasarımları otomatikleştirme: Bu siteler, kullanıcıların renk şemaları oluşturmasına, metinleri düzenlemesine ve görselleri iyileştirmesine yardımcı olarak tasarımları otomatikleştirmelerine yardımcı olabilir.

- Tasarımları kişiselleştirme: Bu siteler, kullanıcıların kullanıcıların ilgi alanlarını ve tercihlerini analiz ederek onlara uygun tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir.

Bu araçlar ve hizmetler, grafik tasarımcıların tasarım sürecini hızlandırmalarına, tasarım kalitesini artırmalarına ve tasarımcı verimliliğini artırmalarına yardımcı olabilir.

Grafik tasarımda yapay zeka sitelerinin kullanımı, grafik tasarım sürecini hızlandırabilir, tasarım kalitesini artırabilir ve tasarımcı verimliliğini artırabilir.

SONUÇ

Grafik Tasarım ve AI'nın geleceği parlak görünüyor. Bu iki teknolojinin bir araya gelmesi, grafik tasarımın geleceğini şekillendirme potansiyeline sahiptir.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların daha yaratıcı tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların yeni fikirler üretmesine, farklı renk şemaları ve şekiller denemesine ve daha özgün tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların daha verimli çalışmasını sağlayabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların tasarımları otomatikleştirmesine, tasarım sürecini hızlandırmasına ve hata yapma riskini azaltmasına yardımcı olabilir.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımın yeni ve heyecan verici alanlarını ortaya çıkarabilir. Örneğin, AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların gerçekçi olmayan veya imkansız görünen görseller oluşturmasına, grafik tasarımı farklı disiplinlerle birleştirmesine ve daha karmaşık ve kapsamlı görsel iletişim çözümleri oluşturmasına olanak tanıyabilir.

Grafik tasarım ve yapay zeka (AI), gelecekte giderek daha fazla i ie geçecek gibi görünüyor. AI, grafik tasarımcıların daha yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayacak yeni araçlar ve yöntemler sunarken, grafik tasarım da AI'nın gelişimine katkıda bulunacaktır.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların daha yaratıcı tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların yeni fikirler üretmesine, farklı renk şemaları ve şekiller denemesine ve daha özgün tasarımlar oluşturmasına yardımcı olabilir.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımcıların daha verimli çalışmasını sağlayabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların tasarımları otomatikleştirmesine, tasarım sürecini hızlandırmasına ve hata yapma riskini azaltmasına yardımcı olabilir.

AI tabanlı tasarım yazılımları, grafik tasarımın yeni ve heyecan verici alanlarını ortaya çıkarabilir. Örneğin, AI tabanlı bir tasarım yazılımı, grafik tasarımcıların gerçekçi olmayan veya imkansız görünen görseller oluşturmasına, grafik tasarımı farklı disiplinlerle birleştirmesine ve daha karmaşık ve kapsamlı görsel iletişim çözümleri oluşturmasına olanak tanıyabilir.

Yapay zeka, grafik tasarımın geleceğini şekillendiren bir teknoloji olarak kullanılmaktadır. Grafik tasarım materyalleri olan fotoğraflar, illüstrasyonlar ve grafiklerin üretiminde yapay zeka kullanılmaktadır. Bu teknolojiler hala gelişmekte olup, gelecekte görsel tasarımın daha da önemli bir rol oynaması beklenmektedir. Tasarımcılar yapay zekayı kullanarak daha hızlı ve etkileyici tasarımlar oluşturabileceklerdir. Bununla birlikte, insan yaratıcılığı ve estetik anlayışı ile yapay zeka arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmak önemlidir. Yapay zeka, tasarımcıların fikirlerine destek olmak ve ilham vermek için kullanılabilir, ancak insan yaratıcılığı ve estetik anlayışı hala önemini koruyacaktır.

KAYNAKÇA

1. Akdenizli, F. (2018). Grafik Tasarımcıya Getirdiği Avantajlar Açısından Sayısal Renk Sistemlerinin Gelişimi. MÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 4(1), 8-22
2. Artut, S. (2019). Yapay Zeka Olgusunun Güncel Sanat Çalışmalarındaki Açılımlar. İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi, 6(22), 767-783.
3. Atiker, B., & Şen, E. (2020). Grafik Tasarım Uygulamalarında Yeni Bir Aktör: Yapay Zekâ. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi, 7(62), 3946-3957
4. Bughin, J., Hazan, E., Ramaswamy, S., Allas, T., Dahlström, P., Henke, N., & Trench, M. (2017). Artificial Intelligence, The Next Digital Frontier? McKinsey Global Institute .
5. Deng, J., & Chen, X. (2021). Research on Artificial Intelligence Interaction in Computer-Aided Arts and Crafts. Hindawi Mobile Information Systems, 14.
6. Gervais, D. J. (2019). The Machine as Author (Cilt 105). Tennessee, United States
7. Girling, R. (2016). AI and the future of design: Will machines take your job? <https://www.oreilly.com/content/ai-and-the-future-of-design-willmachines-take-your-job/>
8. Lupton, E., & Phillips, J. (2015). Graphic Design: The New Basics (2 b.). New York: Princeton Architectural Press
9. Özaktaş, H. M. (1998). Yapay Zekâ: Bilgi Çağında Akıl-Beden Sorunu. Cogito(13), 76-85.
10. Özdemir, A. (2022). Hitit Sosyal Bilimler Dergisi, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2775410>
11. Sak, U. (2016). Zeka ve Gelişimi. Eğitim Psikolojisi , 102-124
12. Schank, R. (1987). What Is AI, Anyway? AI Magazine, 8(4), 59-65.
13. Swaine, M. R., & Freiburger, P. A. (2020, Mayıs 27). Eniac. Encyclopedia Britannica: <https://www.britannica.com/technology/ENIAC> adresinden alındı
14. Stamford, C. (2017). Gartner Says By 2020, Artificial Intelligence Will Create More Jobs Than It Eliminates.
15. Turing, A. M. (1950). Computing Machinery and Intelligence. Mind, 59(236), 433-460.
16. Thomson, E. M. (1994). Alms for Oblivion: The History of Women in Early American Graphic Design. Design Issues, 10(2), 27-48

İNTERNET

17. <https://digipeak.org/tr/blog/yapay-zeka-uygulamalarinin-tasarim-dunyasina-etkisi>
18. <https://www.linkedin.com/pulse/limitations-ai-graphic-design-where-human-expertise-still-umber-akbar>
19. <https://medium.com/@komarticle/the-pros-and-cons-of-using-artificial-intelligence-in-design-51aed5ba7441>
20. https://www.reddit.com/r/graphic_design/comments/11cmyn6/in_your_opinion_what_are_the_advantages_and/?rdt=52417
21. <https://blog.burotime.com/yapay-zeka-ve-gorsel-tasarimin-gelecegi/>
22. https://www.researchgate.net/publication/346316699_Yapay_Zekanin_Grafik_Tasarim_Alaninda_Kullanim_Orneklerinin_ve_Gelecekteki_Olasi_Rolunun_Incelenmesi_Study_Of_Exam

ples_Of_Usage_Artificial_Intelligence_In_The_Field_Of_Graphic_Design_And_Its_Possible_

23. <https://aiartists.org/>

24. <https://aiartists.org/ai-timeline-art>

25. <https://www.forbes.com/sites/anniebrown/2021/09/06/is-artificial-intelligence-set-to-take-over-the-art-industry/>

26. https://en.wikipedia.org/wiki/Edmond_de_Belamy

27. https://en.wikipedia.org/wiki/Ian_Goodfellow

28. https://en.wikipedia.org/wiki/Generative_adversarial_network

(15)

Arzan DİLEK BOZKURT¹²¹; Doç. Dr. Aşkım Nurdan TÜMBEK TEKEOĐLU¹²²
NFT FOR AID: A NEW PARADIGM
YARDIM İÇİN NFT: YENİ BİR PARADİGMA

ABSTRACT

This article examines the application of Non-Fungible Token (NFT) charity projects in humanitarian aid and charity, as well as shifts in the paradigm in this field. Through analysis of studies done on social media sites like Instagram, Twitter, and Opensea. The study investigates these projects' social media platform tactics, communication techniques, and community interactions. To show how NFTs are generating a shift in the humanitarian paradigm, it also looks into the token generation and operations of these efforts in the Opensea market. The case study focuses on the real NFT deployments in the aid industry, as well as the challenges and opportunities that have emerged in this context. The effectiveness of NFTs in fostering relationships, encouraging collaboration, and assisting charitable endeavors is also being studied. The study investigates how NFTs could increase the transparency, accountability, and traceability of humanitarian actions. These results help us comprehend the paradigm shifts in the aid industry and the role of NFTs therein more fully.

Keywords: Blockchain, NFT, NFT for Aid.

ÖZ

Bu makale, insani yardım ve hayır işleri alanındaki Non-Fungible Token (NFT) hayır projelerinin kullanımını ve bu alandaki paradigmada meydana gelen değişiklikleri inceliyor. İnceleme, Instagram, Twitter ve Opensea gibi platformlar üzerinden yapılan araştırmalar aracılığıyla NFT hayır girişimlerini incelemeye odaklanıyor. Çalışma, bu projelerin stratejilerini, iletişim yöntemlerini ve sosyal medya platformlarındaki topluluk etkileşimlerini keşfediyor. Ayrıca, bu projelerin Opensea pazarındaki token oluşturmalarını ve işlemlerini inceleyerek, insani yardım paradigmasında NFT'lerin nasıl bir değişiklik yarattığını açıklıyor. Vaka çalışması, NFT'lerin insani sektördeki pratik uygulamalarını vurguluyor ve bu bağlamda karşılaşılan zorlukları ve fırsatları ele alıyor. Aynı zamanda, NFT'lerin bağlantıları teşvik etme, işbirliğini ilham verme ve hayır amaçlı projelere destek sağlama konularındaki rolünü araştırıyor. Araştırma, NFT'lerin insani çabaların şeffaflığını, izlenebilirliğini ve hesap verebilirliğini artırma potansiyelini de ele alıyor. Bu bulgular, yardım sektöründeki paradigmada meydana gelen değişiklikleri ve NFT'lerin bu alandaki rolünü daha geniş bir perspektiften ele almaya yardımcı oluyor.

Anahtar Kelimeler: Blockchain, NFT, Yardım için NFT.

¹²¹ İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pazarlama Yönetimi Doktora Öğrencisi, Orcid: 0000-0002-7295-5733, arzan.dilek@istanbulticaret.edu.tr

¹²² İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Lojistik Bölümü Öğretim Üyesi., Orcid: 0000-0002-6837-9649, anttekeoglu@ticaret.edu.tr

Genişletilmiş Özet

Blockchain teknolojisi, stok ticareti, tedarik zincirleri, sağlık, emlak ve daha fazlası dahil olmak üzere çeşitli endüstrileri, şeffaflık, izlenebilirlik ve veri güvenliğini artırarak devrimci hale getiriyor. Ancak sorunlar ve potansiyel riskler hâlâ devam ediyor ve dikkatli bir düşünce ve uygulama gerektiriyor. Non-fungible tokenler (NFTs), tweetler, müzik ve sanat eserleri gibi herhangi bir dijital nesneyi temsil edebilen eşsiz dijital varlıklardır. NFT'ler blok zinciriyle korunur, bu da sahiplik kayıtlarını değiştirmek ya da yeni kayıtlar oluşturmak imkansız hale getirir.

NFT, sosyal ve hayırseverlik amaçlarını desteklemek için eşsiz bir fırsat sunuyor. Bir NFT'yi bir hayırseverlik yatırımı olarak vererek, token değerinin zamanla artması, potansiyel olarak yardım için daha fazla para toplamak olabilir. Ancak, onların ihtiyaçlarını ve hedeflerini karşılamak için hayırseverliğe ulaşmak çok önemlidir.

NFT'ler, Bored Ape Yacht Club, Save Thousands of Lives ve World of Women gibi girişimlerle çeşitli nedenler için önemli miktarlarda para toplamakla birlikte, olumlu bir sosyal etki ve hayırseverlik yaratmayı kanıtladılar. Dünya Doğa Fonu gibi kuruluşlar bile, koruma girişimlerine yardım etmek için NFT'leri kabul ettiler. NFT alanı, dijital varlıkların dünya üzerinde gerçek bir fark yaratmak için kullanılması için yeni fırsatlar sunmaktadır.

Blockchain teknolojisi, madencilik için kesirli token ödülleri gibi paylaşılan gerçeklik ve teşvikler nedeniyle ekonomi ile sıkı bir ilişkilidir. İşlem geçmişini güvence altına almak ve tam düğüm katılımını teşvik etmek için dijital tokenlar kullanır. Non-fungible tokenlar (NFT'ler), sanat, medya, spor ve teknoloji gibi çeşitli alanlarda dijital ürünlerin oluşturulması, doğrulanması ve değiş tokuşunu dönüştürmüştür. NFT'ler, veri kontrolünü mümkün kılar, kağıt atığını azaltır, dolandırıcılığı ortadan kaldırır ve etkinlik biletleri ile merkezi olmayan uygulamalar için benzersiz erişim anahtarları sağlar. NFT'ler merkezi olmayan bankacılık, oyun, müzik telif hakları, gerçek dünya varlıkları ve lojistik gibi alanlarda kullanılabilir. Blockchain teknolojisi ve tokenleştirme, finans dünyasında önemli gelişmelerdir ve finansal işlemlerin güvenliğini, verimliliğini ve geri dönüşünü artırır. NFT'ler geniş teknik, ekonomik ve kültürel etkilere sahiptir, bu da onları çeşitli bakış açılarına sahip dinamik ve gelişen bir alan haline getirir.

Bu makale, insani yardım ve hayır işleri alanında Non-Fungible Token (NFT) hayır projelerinin kullanımını ayrıntılı olarak incelemektedir. Çalışma, Instagram, Twitter ve Opensea gibi farklı platformlarda faaliyet gösteren altı farklı NFT hayır girişimine odaklanmıştır. Bu araştırma, bu projelerin çok yönlü stratejilerini ve operasyonlarını kapsayan geniş kapsamlı bir inceleme sunmaktadır.

Analizde, bu girişimleri çeşitli açılardan ele alarak, sosyal medya varlıklarını incelemekte, iletişim stratejilerini analiz etmekte ve online topluluklarla etkileşimlerini değerlendirmektedir. Ayrıca, araştırmamız bu projelerin token oluşturmalarını ve işlemlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, dijital çağda NFT'lerin kullanımının karmaşık dinamiklerini açığa çıkarmaktadır.

Bu derinlemesine vaka çalışması, NFT'lerin insani sektördeki pratik uygulamalarını aydınlatmayı hedeflemektedir. Bu inovatif projelerin karşılaştığı zorlukları ve ele geçirdikleri fırsatları ayrıntılı olarak ele almaktadır. Ayrıca, NFT'lerin anlamlı bağlantıları nasıl teşvik ettiğini, işbirliğini nasıl ilham verdiğini ve hem bireylerden hem de yardım amaçlı çalışan kuruluşlardan nasıl destek aldığını anlamaya çalışmaktadır.

Araştırma ayrıca NFT'lerin insani yardım alanındaki uzun vadeli etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle yardım sürecinde şeffaflığı, izlenebilirliği ve hesap verebilirliği nasıl artırabileceğini araştırmaktadır. Bu çalışmanın bulguları, NFT'lerin yardım sektöründeki dönüşüm potansiyeline dair süregelen tartışmalara önemli bir katkı sağlamaktadır.

Non-Fungible Token (NFT) teknolojisi, insani yardım sektörünü devrim niteliğinde değiştirerek yeni finansal kaynaklar ve daha geniş bir bağışçı ağı sunmaktadır. NFT'leri geleneksel bağış toplama stratejileriyle birleştirerek, yardım kuruluşları yeni finansal kaynaklara erişebilir ve daha geniş bir bağışçı ağına ulaşabilirler. NFT'lerin uygulanması işbirliğini teşvik eder, bağlantıları güçlendirir ve hesap verebilirliği artırırken aynı zamanda potansiyel kaynak tahsisi hatalarını engeller. İnsani yardımın geleceği, yardım gruplarının NFT'ler tarafından sunulan fırsatları keşfetmeye devam ettikçe parlak görünmektedir. NFT'ler, yapay zeka, insani

sonuçlar ve teknolojik inovasyon dahil olmak üzere çeşitli bilimsel alanlarda incelenmektedir. İnsani yardımda NFT teknolojisinin potansiyelini ve zorluklarını daha iyi anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

INTRODUCTION

Blockchain technology is revolutionizing various industries, including stock trading, supply chains, healthcare, real estate, art and collectables, crowdfunding, gaming, smart contracts, banking, government, data exchange, innovation and infrastructure, crypto mining, and hacking and fraud. It enhances transparency, traceability, and data security, and manages data securely. However, challenges and potential risks remain, necessitating careful consideration and implementation (Atlam, and al., 2018).

An NFT (non-fungible token) is a unique digital asset that can stand in for any kind of digital object, including tweets, music, and artwork. These tokens can only have one owner at a time and are used to indicate ownership of special items. Because NFTs are protected by the blockchain, it is impossible to change the ownership record or make a new NFT by copying and pasting an existing one.

Since so many projects these days include charitable components in their offerings, NFTs present a special opportunity to support social and charitable causes. You can advocate for important causes as the market expands by supporting NFT projects that give their profits to charities (Mintable, 2021).

An original and creative way to support a cause is by giving an NFT as a charitable investment. Over time, an NFT's value may increase, potentially bringing in more money for the charity overall. To ascertain the charity's comfort level with holding an NFT as an investment, it is crucial to get in touch with them. Some nonprofits might prefer to sell the NFT and turn the proceeds into cash right away because they lack the knowledge or resources to manage and store NFTs. Before making an NFT donation, it is best to find out the charity's preferences to make sure it will meet their needs and objectives (The Giving Block, 2021).

The field of NFTs has proven to have a remarkable capacity for generating positive social impact and charity. Notably, initiatives like the Bored Ape Yacht Club, Save Thousands of Lives, and World of Women have raised significant sums of money for a variety of charity causes, from maternal health and women's problems to climate change and education. These examples show how NFTs have evolved from being merely affluent people's status symbols to becoming potent instruments for making significant societal contributions. Even well-known groups like the Worldwide Fund for Nature (WWF) have adopted NFTs to aid in critical conservation initiatives. The ability of technology and creativity to spur positive global change is highlighted by the NFT space's new opportunities for leveraging digital assets to make an actual difference in the world.

1. Blockchain

Blockchain is a decentralized database that enables asset monitoring and transaction recording in a network of businesses. It can track and sell almost anything of value, reducing risk and expenses for all parties involved. Assets can be physical or intangible, such as houses, cars, cash, or ideas (IBM, n.d.). The decentralized digital ledger technology known as blockchain, which functions as a chain of blocks, was first established as the basis for the cryptocurrency Bitcoin. (Laurence, 2023).

A decentralized, open digital ledger with blocks that track transactions across numerous computers is known as a blockchain. It permits independent auditing and verification, lowering the risk associated with data security. Using a peer-to-peer network and a distributed timestamping server, the blockchain database is independently managed and authenticated through widespread cooperation. It addresses double-spending and maintains title rights by providing a record of the offer and acceptance. It consists of several layers: infrastructure, networking, consensus, data, and application (Armstrong, 2016; Catalini, & Gans, 2016; Tapscott & Tapscott 2016; Bheemaiah, 2015; Chen, et al., 2020).

Transparency in transactions is achieved through permanent recording, eliminating intermediaries, facilitating faster transactions through consensus mechanisms, reducing transaction costs, enhancing security and immutability, enabling data tracking across sectors, and addressing counterfeiting through increased

concurrency and transparency (DCK, 2023). For commercial processes, blockchain offers instantaneous, shareable, and transparent information on an immutable ledger. With a single view of transaction details, it gives permission network participants access to track orders, payments, accounts, and production, boosting confidence and fostering efficiency (IBM, n.d.).

Many different businesses have shown a lot of interest in blockchain technology, which primarily serves as a distributed ledger for cryptocurrencies like Bitcoin (Ovenden, 2016). In 2019, there was an estimated \$2.9 billion invested in blockchain technology, an increase of 89% from the year before (Castillo, 2019). International Data Corp projects that by 2022, corporate investment will amount to \$12.4 billion. By 2030, blockchain technology might have an annual economic worth of over \$3 trillion, according to PricewaterhouseCoopers (PwC). A 2018 study found that 84% of business executives had some knowledge of blockchain technology, showing that there is a large demand for and interest in the technology (Davies, 2018). The number of blockchain wallets increased to 40 million between 2016 and 2020 (Liu, 2020). Programmable money and contracts were included in the architecture of Bitcoin in order to add complexity beyond that of money and payments. Since the ideas and framework used to create Bitcoin are adaptable and expandable, they can be used for any kind of transaction, even "figurative" ones. Blockchain 2.0 is currently under development and consists of Dapps, DAOs, DACs, Bitcoin 2.0, Bitcoin 2.0 protocols, smart contracts, and smart property. Using blockchain technology, it seeks to decentralize markets and facilitate the transfer of assets other than money (Swan, 2015).

Blockchain technology is revolutionizing various sectors, including finance and healthcare, by creating secure, transparent, and immutable transaction records. With increasing corporate investments and an estimated economic value of trillions by 2030, it enhances efficiency, reduces costs, and fosters trust in economic ecosystems. As blockchain wallets grow, the economic landscape is poised for a paradigm shift.

2. Tokenization

Blockchain technology is closely linked to economics due to its shared reality for various economic transactions and its incentives, such as fractional token rewards for mining. Economic analysis is necessary to prevent system gamedness. Game theory, which models rational actors' behaviour when loss represents gain, is also related to blockchain's incentive structures (Warburg et al., 2019). Blockchain technology, developed using game theory and economics, uses an incentive structure called "digital tokens" to motivate full node participation and secure transaction history in the database. Digital tokens represent value on a blockchain application (Warburg, et al., 2019).

Digital assets known as non-fungible tokens (NFTs) can be traded for hundreds of dollars up to millions of dollars. They have completely changed how digital products are created, authenticated, and exchanged in a variety of fields, including the arts, media, sports, and technology. NFTs enable for data control, lessen paper waste, eliminate fraud, and provide unique access keys for event tickets and decentralized applications (Wilson et al., 2022; Murray et al., 2022). Numerous sectors, including decentralized banking, gaming, music royalties, real-world assets, and logistics, can use NFTs. More than \$230 million has been spent by customers and businesses on digital memorabilia of NBA highlights (Young, 2021) Nike has joined the crypto art movement as a result, and its patent for creating counterfeit virtual footwear was just approved. Customers can now store virtual sneakers they purchased as NFTs in their bitcoin wallets. Owners of Nike's digital sneakers, like CryptoKitties, can create new series by breeding two different ones together (Andon et al., 2021). On June 5, 2022, Stade Toulousain, the famed French professional rugby team (four-time European winners), distributed 18,754 free NFTs as part of its marketing strategy to increase fan involvement. Fans who already possess one of these NFTs can purchase one of these 1907 premium NFTs, which provide access to premium goods and experiences (Campbell, 2022).

Blockchain technology and tokenization are significant advancements in the financial world, enhancing security, efficiency, and efficiency in financial activities. They also enable the reversal of financial transactions, reducing costs and enhancing the efficiency of financial systems. These advancements offer significant benefits to the financial sector and contribute to its growth and development. Non-fungible tokens

(NFTs) are extensive and cover technical, economic, and cultural effects. It investigates the development of NFTs, trading platforms, and the tokenization of various assets. NFTs affect art ownership and the broader implications of blockchain, making it a dynamic and evolving field with a variety of viewpoints.

3. NFT

In order to identify a specific digital or physical asset, an NFT is a certificate of ownership or authenticity that is irrevocably published on a public blockchain network as a piece of data managed by a smart contract, a pre-define code agreement with explicit criteria (Oxford Analytica, 2022). The term was originally connected to the visual arts. The CryptoPunks collection on Ethereum, which allowed anybody to claim ownership of the 10,000 digital photographs produced by Larva Labs using an algorithm, marked the beginning of the cryptoart movement in 2017. For instance, CryptoPunk #5822 was claimed on June 23, 2017, and on February 12, 2022, it was sold for \$23.7 million (Larva Labs, 2022). Additionally, in order to help connecting every school in the world to the Internet, UNICEF established the largest NFT collection the UN has ever created to commemorate its 75th anniversary in late 2021 and early 2022 (Alhattab, 2021). Additionally, in order to help connecting every school in the world to the Internet, UNICEF established the largest NFT collection the UN has ever created to commemorate its 75th anniversary in late 2021 and early 2022 (Alhattab, 2021). Another instance is the NFT of the original Internet source code, which was auctioned for \$5.4 million on June 30, 2021 (Lawler, 2021).

Digital assets known as NFTs, or non-fungible tokens, signify ownership of distinctive goods like original works of art, music, or tweets. The ownership record of these tokens is protected by smart contracts on the blockchain, ensuring immutability (Opensea, 2023; BBC, 2023; BBC News Mundo, 2021). In recent years, NFTs have become more well-liked and have been adopted as a tool for fundraising by non-profit organizations. According to research, there are a number of motivations for NFTs, including doing good, providing viewers with a special value, empowering supporters, and mainstreaming NFTs and crypto. Non-profit organizations, NFT artists and creative studios, platforms and marketplaces, collectors and investors, and charity partners are the main participants in fundraising with NFTs (Charity Digital, 2023).

Data can be stored on a blockchain using non-fungible tokens (NFTs), which cannot be exchanged for another NFT. Every token serves as proof of exclusive ownership of something, like a single piece of digital art. Nonprofits have embraced NFTs as a tool for fundraising in recent years, and many have adjusted their donor strategies to take advantage of new technologies to engage younger supporters. NFTs have gained popularity in popular culture, and their market is expanding rapidly. The report identifies four key motivators for NFT giving: doing good, providing audience members with value that is unique, empowering supporters, and making NFTs and cryptocurrencies more widely accepted. The key participants in NFT fundraising include NFT artists and creative studios, platforms and markets, collectors and investors, charity partners, and NGOs prepared to accept and encourage cryptocurrency donations (Atkinson, 2022; Oxford Analytica, 2022).

Digital developments and virtual assets continue to shape culture, relationships, and business practices. Cryptoart, a cultural phenomenon, is analyzed, and the impact of cryptocurrency and NFTs on art is explored, particularly in Ukraine during war (Tolmatch, 2023).

"NFT Examples for Aid" demonstrates the innovative ways non-fungible tokens (NFTs) are being used to further charity goals. The selling of digital art as NFTs, in which artists contribute all or part of the revenues to charitable organizations, is one convincing example. As a result, the artistic community has been able to support numerous humanitarian causes and get visibility in the expanding NFT industry. NFTs have also been used to tokenize exclusive experiences like celebrity meet-and-greets or exclusive virtual concerts, with the money raised going to charity.

4. NFT for Aid

A novel method of utilizing blockchain technology and digital assets for philanthropic purposes is called "NFTs for Aid". NFTs, which are frequently connected to digital art and collectibles, are being utilized to raise money for charitable causes and humanitarian relief. Charities can allocate revenues toward disaster

relief, healthcare, education, and other charity goals by establishing and auctioning NFTs. This blending of technology and philanthropy enables a larger audience to support humanitarian initiatives and raises awareness of important concerns (Alkhudary, et al., 2023).

This article examines six NFT charity projects on Instagram, Twitter, and Opensea with an emphasis on their strategies, methods of communication, and token development. It looks at how NFTs can be used in the real world to improve accountability, transparency, and traceability while also creating relationships and collaboration. This article examines the use of Non-Fungible Token (NFT) charity projects for humanitarian aid and charity, with a focus on platforms like Instagram, Twitter, and Opensea. It looks at strategies, modes of interaction, and interpersonal connections within the group as well as the creation and application of tokens in the Opensea market. The case study exemplifies the use of NFTs in the humanitarian sector to manage both opportunities and limitations. It explores the potential for more transparency, accountability, and traceability while also emphasizing how NFTs may strengthen bonds, improve teamwork, and advance charitable endeavours.

4.1. Bored Ape Yacht Club

10,000 individual NFTs constitute the Bored Ape Yacht Club, which features pixelated, cartoon-style apes with various characteristics and accessories. When the concept was introduced in April 2021, the NFT community embraced it with enthusiasm (BAYC, 2023).

101 "Mutant" apes, who were extremely uncommon and sought-after variations of the original apes, were auctioned off by the Bored Ape Yacht Club in September 2021 (Wikipedia, n.d.). The \$24.4 million raised during the auction was donated to various philanthropic organizations. The Project currently has 624K Instagram followers and followers on Twitter (Instagram, n.d.; Twitter, n.d.).

The Ocean Foundation, which works to safeguard and restore the world's oceans, Carbon180, which works to hasten the transition to a low-carbon economy, and OpenAI are some of the organizations that have benefited from donations made by Bored Ape Yacht Club (Opensea, n.d.).

The members of the Bored Ape Yacht Club have also participated in other humanitarian campaigns, such as one to raise money for a children's hospital in New York. Overall, the project has shown how NFTs may be used to raise money for charity and how community-driven projects can have a significant positive influence (BAYC, 2023).

Bored Ape Yacht Club (BAYC) is considered impactful in the NFT space for several reasons:

Giving to Charity: As previously indicated, BAYC sold a collection of 10,000 distinctive NFTs to raise \$24.4 million for charity. The money was given to several good causes, such as education, animal welfare, and climate change.

Strong Community: The community of collectors, creators, and enthusiasts at the BAYC is active and strong. The project and its principles, which include creativity, community, and generosity, are extremely important to the club's members.

Rareness and Scarcity: Because of their extreme rarity and scarcity, BAYC NFTs are highly prized. There are only 10,000 distinct Bored Apes, and because they each have a special set of characteristics and abilities, they are very expensive in the NFT market.

Due to their distinctive and imaginative designs, which help them stand out in a crowded NFT market, BAYC's NFTs have a high artistic value. BAYC's designers worked with some of the most skilled artisans in the field to produce a magnificent and captivating collection. The Bored Ape Yacht Club is seen as having an influence because of its generosity toward charity, vibrant community, uniqueness, and exclusivity, and high artistic worth. These elements have helped the initiative succeed and have a beneficial influence on the NFT market.

4.2. World of Women

WoW is a collection of 10,000 unique NFTs featuring female characters with diverse backgrounds and traits. The project was launched in October 2021 and quickly gained popularity within the NFT community.

The WoW team has promised to provide some of the money made from NFT sales to organizations that assist women and girls across the world. To support programs aimed at expanding diversity and strengthening women in IT and other fields, wow has partnered with several organizations, including Girls Who Code and She's the First (World of Women, n.d.; Opensea, 2023).

WoW has put a lot of effort into creating a welcoming and inclusive community around the project in addition to its charity endeavors. The team interacts with fans and collectors through social media and other avenues while hosting frequent events. The project has 206,5K Twitter followers and 85,5K Instagram followers (Instagram, n.d.; Twitter, n.d.)

The World of Women (WoW) NFT project includes the following supplementary information:

- WoW is a collection of 10,000 original NFTs with female characters who have a range of origins and characteristics. When the concept was introduced in October 2021, the NFT community embraced it with enthusiasm.
- The WoW team has promised to give some of the money made from NFT sales to organizations that assist women and girls across the world.
- To promote programs aimed at expanding diversity and strengthening women in IT and other fields, WoW has partnered with a number of organizations, including Girls Who Code and She's the First.
- WoW has put a lot of effort into creating a welcoming and inclusive community around the project in addition to its humanitarian endeavours. The team interacts with fans and collectors through social media and other avenues while hosting frequent events.

Because of its distinctive approach to NFTs and emphasis on empowering women in the field, WoW has been highlighted in a number of major media sites, including Bloomberg and Forbes.

4.3. Save Thousands of Lives

The nonprofit Noora Health established Save Thousands of Lives as an NFT to collect money for its work with new moms in South Asia. In May 2021, the NFT was sold for 1,337 ETH. According to the charity, nine infants may be rescued for every 1,000 live births with the money raised, at a cost of \$1,235 per life. This NFT sale illustrated the potential of NFTs as a means of generating money for significant causes and the expanding usage of blockchain technology in social impact projects.

Because it demonstrates how NFTs can be used for social good and to assist important causes, Noora Health's Save Thousands of Lives NFT has a significant impact. The NFT assisted in raising \$5.1 million for Noora Health's work with young women in South Asia, which calculated that it could save nine infants for every 1,000 live deliveries at a cost of \$1,235 per life saved. This highlights how NFTs have the capacity to drive social impact and bring about positive change. The success of the NFT campaign may also encourage other nonprofits to use NFTs as a fundraising strategy, which would ultimately result in more creative and effective social good solutions (Kastleman, 2021; Opensea, 2023)

4.4. World Wide Fund for Nature

WWF is a global organization dedicated to wildlife conservation, focusing on endangered spaces and global threats. It is at the forefront of science and policy debates, particularly in marine conservation. WWF supports communities in securing coastal livelihoods and restoring fish stocks. They collaborate with governments, partners, and the private sector to design a Sustainable Blue Economy, ensuring the ocean economy contributes to coastal communities' prosperity and resilience (UN Environment Programme, n.d.; African Forest Landscape Restoration Initiative, n.d.).

The World Wide Fund for Nature (WWF) released a limited-edition NFT collection called "Our Planet, Our Future" in March 2021, promoting environmental sustainability and conservation. The collection, featuring 10,000 unique digital artworks of endangered species, sold out quickly, generating revenue for WWF's conservation initiatives. This initiative showcases how NFTs can support and promote environmental sustainability, reaching a new market of investors and collectors interested in funding conservation efforts (World Wide Fund for Nature, n.d.; Wikipedia, 2023).

WWF's innovative conservation efforts and innovative NFT fundraising strategy demonstrate their significant role. They have introduced limited-edition NFT collections, which will benefit their conservation efforts, showcasing their commitment to engaging fans and generating revenue (African Forest Landscape Restoration Initiative, n.d.).

- The World Wide Fund for Nature, a globally recognized and reputable environmental organization, operates in over 100 countries, significantly contributing to the project's significance.
- The group works to address issues including climate change, sustainable development, and the wise use of natural resources in addition to conserving wildlife and their habitats.
- The World Wildlife Fund (WWF) has participated in a number of NFT fundraising projects, including a collaboration with Terra Virtua to auction off a collection of rare digital wildlife NFTs in 2021.
- WWF has a strong track record of effectively using donations, with a high percentage of funds going directly towards conservation efforts. the money raised from these NFT sales has gone toward supporting WWF's conservation work around the world, helping to protect endangered species and their habitats.
- WWF is able to reach new audiences, increase awareness of its critical work, and generate money by making use of the rising popularity of NFTs and blockchain technology.

4.5. Art Blocks

In the universe of NFTs, Art Blocks is a platform for creating generative art NFTs (Non-Fungible Tokens). The Art Blocks platform, which is among the top contributors listed by Giving Block, is well known for its considerable contributions to charity causes. It is interesting that Art Blocks is an example of how NFTs can be utilized for charitable reasons; in November 2021, Art Blocks contributed \$3.5 million to MSF Australia. Along with other NFT initiatives, Art Blocks continues to give much-needed funds to the charities that they have chosen. Some NFT creators and sellers on the site opt to give a portion of their profits to different charitable organizations (Art Blocks, 2023; Art blocks wiki, 2023). Art Blocks has a following of 33.4k on Instagram and 132.4k on Twitter (Instagram, n.d.; Twittter, 2023)

For instance, the renowned generative art NFT seller Tyler Hobbs donated a portion of the sales from one of his releases to the COVID-19 Fund. This fund assists needy populations in Africa afflicted by COVID-19 with immediate cash transfers, reducing the financial effects of the pandemic. Similar to this, XCOPY's Art Blocks pieces supported philanthropic organisations. They published an NFT series named "Artificial Intelligence Vandalism" in September 2021, with a portion of the sales going to the Rainforest Foundation US, an organization that strives to save rainforests and the rights of indigenous tribes (NFTNow, 2022).

Through their Art Blocks projects, several other artists have also given to philanthropic causes, raising a combined total of about \$2.3 million for various charities. Although Art Blocks does not have a stated philanthropic objective, it does offer a platform where artists can use their works to aid various charitable causes. This highlights the potential of NFTs as a philanthropic tool.

Artists donated \$23.5 million to charity in August, with Rich Lord's "Geometry Runners" initiative leading the way with nearly \$3.4 million raised. This is only one of the notable accomplishments of Art Blocks. The amount given to charities is anticipated to rise as generative art continues to attract higher prices (Medium, 2023).

A noteworthy illustration of NFTs being applied to charitable endeavors is Art Blocks. Through their artistic endeavours, artists produce value that they donate to charitable organizations. The NFT community highly values Art Blocks' charitable work and its significance within the philanthropic landscape is only increasing.

4.6. CryptoPunks

The NFT (Non-Fungible Token) collection known as CryptoPunks was established in 2017 by software developers Matt Hall and John Watkinson (Wikipedia, 2023). It is one of the oldest and most well-known collections. 10,000 distinct 8-bit pixel art figures with their own distinctive looks and traits make up this

collection (Foundation, 2021). Users received these characters at first for free after being generated at random. These digital collectables have become more valuable over time, with some selling for millions of dollars at auction. But CryptoPunks were more than just priceless digital goods; they had altruistic motives as well. The creators of CryptoPunks donated one of their valuable CryptoPunks to a charity auction in March 2021 as a generous act, which helped raise a sizable sum of money for humanitarian causes (Elliptic, n.d.).

CryptoPunks was one of the projects that is generally credited with sparking the 2021 NFT frenzy. There is a total of 10,000 CryptoPunk tokens available. On March 2, 2022, an unknown user gave over \$200,000 in CryptoPunk to the open Ethereum wallet connected to the Ukrainian government in protest of Russia's invasion of Ukraine (Mpost, 2023).

CryptoPunks, the oldest and most advanced decentralized token (NFT) collection in Ethereum, plays a crucial role in the growth of the NFT market. The collection, consisting of 10,000 8-bit pixel art figures, has seen significant growth and significant donations. CryptoPunks' activities have been a topic of interest, particularly during the March 2021 protests in Russia and the Ukraine. They are considered a significant project in the NFT world.

CONCLUSION

An NFT (non-fungible token) is a digital asset, the only example of which can represent any kind of digital object, such as a work of art, music, or tweets. These tokens are used to indicate the ownership of unique items and can only be owned by one owner at the same time. NFTs are secured by smart contracts on the blockchain, which means that the property record is unchangeable, and it is not possible to create a new NFT by copying and pasting it. Marketing executives should evaluate the significance of improving the purchasing experience of NFT customers. Creating a new experience centred on NFTs should be a key component of any marketing campaign aimed at individuals in Web3 or the metaverse. Programs that are strategically designed to improve customer-centric connections (McAlexander et al., 2002).

Unchangeable tokens (NFTs) are a way of storing data in a blockchain that cannot be replaced by another NFT. Each token serves to verify the ownership of something unique, such as a single digital artwork. In recent years, non-profit organizations have adopted NFTs as a fundraising tool, and many have set up their donor strategies to adopt new technologies to connect with young supporters. NFTs have attracted attention to the mainstream culture as the market has multiplied. Research links the motivation of NFT to four main factors. These are doing good, creating unique value for viewers, empowering supporters, and making NFTs and crypto the mainstream. The main players involved in fundraising with NFT are generally non-profit organizations equipped to accept and promote crypto donations, NFT artists and creative studios, platforms and marketplaces, collectors and investors, and charity partners (Atkinson, 2022).

Donating an NFT as a charitable investment can be a unique and innovative way to support a purpose. The value of an NFT can increase over time and potentially generate more income for the charity in the long term. However, it is important to contact the charity to determine the level of convenience of having NFT as an investment. Some non-profit organizations may not have the expertise or resources to manage and store NFTs, so they may choose to sell the NFT and convert their revenues into cash immediately. It is always the best practice to clarify the preferences of the charity before making an NFT donation to ensure that it is compatible with its needs and objectives (The Giving Block, 2021).

NFTs offer a unique opportunity to support social and charitable purposes, and many projects now involve NFTs in the fundraising process. As the market continues to grow, six examples of NFT projects that raise awareness and benefit the community are detailed by donating their revenues to charities (Mintable, 2021).

An exciting new area for both helps organizations and recipients of aid is the application of Non-Fungible Token (NFT) technology in the field of humanitarian aid. The potential for NFTs to revolutionize the way aid is procured, funded, and tracked has been explored in depth in this article.

Humanitarian aid organizations can access new financial sources and engage a larger network of donors by utilizing NFTs in addition to standard fundraising strategies. The case study provided here has

illustrated the effective application of NFTs in the aid sector, highlighting the upcoming difficulties and potential.

The incorporation of Non-Fungible Token (NFT) technology into humanitarian help offers relief organizations and recipients of aid a potential prospect. Aid organizations can access new financial sources and engage a larger donor network by combining NFTs with conventional fundraising strategies. The case study shows the opportunities and constraints of the actual application of NFTs in the assistance sector.

Adoption of NFT in the humanitarian sector promotes collaboration and solidifies connections between help organizations, potentially multiplying the impact of aid programs and bringing about positive change. Additionally, it increases accountability and transparency within the aid sector, fostering stakeholder trust and increasing the effectiveness of aid distribution. The ability to track the flow of assistance in real time helps prevent potential mistakes in resource allocation.

A paradigm change with NFTs at its core is about to occur in the humanitarian relief sector. NFTs present a singular chance for the sector to advance and broaden its influence, resulting in more effective, transparent, and significant aid for those in need. The future of humanitarian assistance is very promising as long as aid groups keep looking at the opportunities given by NFTs.

To meet humanitarian requirements, non-fungible token (NFT) technology is being investigated in a number of scientific fields. These include looking into the future of humanitarian technology, applying AI to better humanitarian results, utilizing technological innovation for help and assistance, and assessing how NFTs affect scientific research. The potential and difficulties linked with this developing subject, such as those related to climate change, disaster response, and global health concerns, can be better understood with more research and study in these areas. Researchers can aid in improving our knowledge of the possibilities of NFT technology in humanitarian aid by concentrating on these areas.

REFERENCES

1. AFR100 (n.d.). Wide Fund for Nature, WWF, AFR100. Retrieved 2023 from <https://afr100.org/content/world-wide-fund-nature-wwf>
2. African Forest Landscape Restoration Initiative. (n.d.). Worldwide Fund for Nature (WWF). Retrieved 2023 from <https://afr100.org/content/world-wide-fund-nature-wwf>
3. Alhattab, S. (2021). UNICEF to launch UN's largest-ever NFT collection to mark 75th anniversary. Retrieved 2023 from <https://www.unicef.org/press-releases/unicef-launch-uns-largest-ever-nft-collection-mark-75thanniversary>.
4. Alkhudary, R., Belvaux, B., & Guibert, N. (2023). Understanding non-fungible tokens (NFTs): insights on consumption practices and a research agenda. *Marketing Letters*, 34(2), 321-336.
5. Andon, C., Davis, M., Pham, H. T., & Schroeder, J. (2021, June 8). United States Patent: 11032072 — System and method for providing cryptographically secured digital assets. Retrieved 2023 from <https://patft.uspto.gov/netacgi/nph-Parser?Sect1=PTO2&Sect2=HITOFF&p=1&u=%2Fnetahhtml%2FPTO%2Fsearch-bool.html&r=1&f=G&l=50&col=AND&d=PTXT&s1=Nike&s2=Crypto&OS=Nike+AND+Crypto&RS=Nike+AND+Crypto>.
6. Armstrong, S. (2016). Move over Bitcoin, the blockchain is only just getting started, Wired. Retrieved 2023 from <https://www.wired.co.uk/article/unlock-the-blockchain>
7. Art Blocks Wiki. (t.y). Artblocks Wiki. Retrieved 2023 from <https://artblocks.wiki/en/home>.
8. Artblocks Instagram (t.y). Instagram. Retrieved 2023 from https://www.instagram.com/artblocks_io/?hl=en.
9. Artblocks Twitter (n.d.). Twitter. Retrieved 2023 from https://twitter.com/artblocks_io.
10. Atkinson, F. (2022). What charities need to know about fundraising from the NFT community, *F&P (Fundraising & Philanthropy)*. Retrieved 2023 from <https://fandp.com.au/the-rise-of-nft-fundraising-384540/>

11. Atlam, H. F., Alenezi, A., Alassafi, M. O., & Wills, G. (2018). Blockchain with internet of things: Benefits, challenges, and future directions, *International Journal of Intelligent Systems and Applications*, 10(6), 40-48. doi:10.5815/ijisa.2018.06.05.
12. BAYC. (n.d.). BAYC. Retrieved 2023 from <https://boredapeyachtclub.com>
13. BBC News Mundo. (n.d.). ¿Una nueva burbuja a punto de explotar?: qué son los NFT y por qué están valorados en millones de dólares - BBC News Mundo. Retrieved 2023 from <https://www.bbc.com/mundo/noticias-56502251>
14. BBC News. (n.d.). What are NFTs and why are some worth millions?, BBC News. Retrieved 2023 from <https://www.bbc.com/news/technology-56371912>
15. BBC Radio 4. (2022) - Things That Made the Modern Economy, Series 2, Blockchain Retrieved 2023 from <https://www.bbc.co.uk/programmes/b08k9pv0>
16. Bheemaiah, K. (2015). Block Chain 2.0: The Renaissance of Money, Wired. Retrieved 2023 from <https://www.wired.com/insights/2015/01/block-chain-2-0/>
17. Bored Ape Wikipedia. (n.d.). Wikipedia. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Bored_Ape
18. Bored Ape Yacht Club Instagram. (2023). Retrieved 2023 from <https://www.instagram.com/boredapeyachtclub/>
19. Bored Ape Yacht Club Twitter. (2023). Retrieved from <https://twitter.com/BoredApeYC>
20. Campbell, B. (2022). Stade Toulousain enters the Web3 and is about to pass its first “drop” of NFT, Metfabtech. Retrieved 2023 from <https://metfabtech.com/nft/stade-toulousain-enters-the-web3-and-is-about-to-pass-its-first-drop-of-nft/>.
21. Castillo, M. (2019). Blockchain 50: Billion Dollar Babies, Forbes. Retrieved 2023 from <https://www.forbes.com/sites/michaeldelcastillo/2019/04/16/blockchain-50-billion-dollar-babies/?sh=4fe1ff7c57cc>
22. Catalini, C., & Gans, J. S. (2016). Some Simple Economics of the Blockchain. doi:10.2139/ssrn.2874598.
23. Charity Digital. (2023). NFTs for good: how charities can use NFTs. Charity Digital. Retrieved 2023 from <https://charitydigital.org.uk/topics/topics/nfts-for-good-how-charities-can-fundraise-with-nfts-8899>
24. Chen, H., Pendleton, M., Njilla, L., & Xu, S. (2020). A Survey on Ethereum Systems Security: Vulnerabilities, Attacks, and Defenses, *ACM Computing Surveys*, 53(3), 3–4. doi:10.1145/3391195.
25. CryptoPunks Wikipedia. (n.d.). Wikipedia. Retrieved 2023 from <https://en.wikipedia.org/wiki/CryptoPunks>.
26. Davies, S. (2018). PwC's Global Blockchain Survey. Retrieved 2023 from <https://www.pwc.com/jg/en/publications/blockchain-is-here-next-move.html>
27. DCK, (2023). What Is Blockchain and How Important Is It? Data Center Knowledge, News and Analysis for the Data Center Industry. Retrieved 2023 from <https://www.datacenterknowledge.com/manage/what-blockchain-and-how-important-it>
28. Elliptic. (n.d.). Millions in Crypto Crowdfunded for the Ukrainian Military, Elliptic. Retrieved 2023 from <https://www.elliptic.co/blog/live-updates-millions-in-crypto-crowdfunded-for-the-ukrainian-military>
29. Goncharenko, V. (2023, February 15). Cozomo de Medici Donates 22 NFT Artworks to the Los Angeles County Museum of Art. Metaverse Post. Retrieved 2023 from <https://mpost.io/cozomo-de-medici-donates-22-nft-artworks-to-the-los-angeles-county-museum-of-art/>
30. IBM. (N.d.). What Is Blockchain Technology?, IBM. Retrieved 2023 from <https://www.ibm.com/topics/blockchain>

31. Kastleman, S (2021). The 15 Most Expensive NFTs Ever Sold Number 11 Save Thousands of Lives \$5.1 Million. Retrieved 2023 from <https://www.linkedin.com/pulse/15-most-expensive-nfts-ever-sold-number-11-save-lives-stan-kastleman>
32. Larva Labs. (2022). CryptoPunks: Details for Punk #5822. Retrieved 2023 from <https://www.larvalabs.com/cryptopunks/details/5822>.
33. Laurence, T. (2023). *Blockchain for dummies*. USA: John Wiley & Sons.
34. Lawler, R. (2021, June 30). Sir Tim Berners-Lee's web source code NFT sells for \$5.4 million. The Verge. Retrieved 2023 from <https://www.theverge.com/2021/6/30/22557765/www-nft-tim-berners-lee-sothebys-sourcecode>.
35. Liu, S. (2020). Blockchain - Statistics & Facts, SourceMedia. Retrieved February 17, 2021.
36. McAlexander, J. H., Schouten, J. W., & Koenig, H. F. (2002). Building brand community. *Journal of Marketing*, 66(1), 38–54. Doi: <https://doi.org/10.1509/jmkg.66.1.38.18451>
37. Medium. (2023). Update: Charity on Chain - 300.000 k. To 2.3 Million, Medium. Retrieved 2023 from <https://medium.com/the-link-art-blocks/update-charity-on-chain-300k-to-2-3-million-7c5682e3ac7b>.
38. Mintable. (2021). NFTs For Good - 5 Projects Supporting Charitable Causes. Retrieved 2023 from <https://editorial.mintable.com/nfts-for-good-5-projects-supporting-charitable-causes/>
39. Murray, A., Kim, D., & Combs, J. (2022). The promise of a decentralized Internet: What is web 3.0 and HOW can firms prepare? *Business Horizons*. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.06.002>
40. NFTNow. (2022). Some of the Most Successful Fundraising Efforts by NFT Projects, NFTNow. Retrieved 2023 from <https://nftnow.com/features/some-of-the-most-successful-fundraising-efforts-by-nft-projects/>
41. OpenSea World of Women Collection (2023) Retrieved 2023 from <https://opensea.io/collection/world-of-women-nft>
42. OpenSea Art Blocks Ethereum Token (2023) Retrieved 2023 from <https://opensea.io/assets/ethereum/0x495f947276749ce646f68ac8c248420045cb7b5e/96773753706640817147890456629920587151705670001482122310561805592519359070209>
43. OpenSea Bored Ape Yacht Club Collection (2023). Ape Yacht Club Collection. Retrieved 2023 from <https://opensea.io/collection/boredapeyachtclub>
44. Ovenden, J. (2017). Blockchain Top Trends In 2017, The Innovation Enterprise, Gartner. Retrieved 2023 from <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartners-top-10-technology-trends-2017>
45. Oxford Analytica. (2022). NFTs will have wide applications once hype settles, *Expert Briefings*. Doi: <https://doi.org/10.1108/OXAN-DB266562>
46. Swan, M. (2015). *Blockchain: Blueprint for a new economy*. USA: O'Reilly Media, Inc.
47. Tapscott, D., & Tapscott, A. (2016). Here's Why Blockchains Will Change the World, Fortune. Retrieved 2023 from <https://fortune.com/2016/05/08/why-blockchains-will-change-the-world/>
48. The CryptoPunks Foundation. (n.d.). The CryptoPunks Foundation Retrieved 2023 from <https://foundation.app/@Mickey/foundation/18861>
49. The Giving Block. (2021). Nonprofits & NFTs Explained: A New Vision for Charitable Fundraising, The Giving Block, The Giving Block. Retrieved 2023 from <https://thegivingblock.com/resources/nonprofits-nfts-explained-a-new-vision-for-charitable-fundraising/>
50. Tolmach, M., Volynets, V., Trach, Y., Chaikovska, O., Khrushch, S., Kotsiubivska, K., & Danielius, P. (2023, February). NFT and Digital Art: Ukrainian Experience of Using Cryptoart, *In International Congress on Information and Communication Technology*, 995-1006.

51. UN Environment Programme. (n.d.). What we do - Working with Regional Seas. Retrieved 2023 from <https://www.unep.org/explore-topics/oceans-seas/what-we-do/working-regional-seas/partners/world-wide-fund-nature-wwf>
52. Warburg, B., Wagner, B., & Serres, T. (2019). *Basics of blockchain: a guide for building literacy in the economics, technology, and business of blockchain*. Animal Ventures.
53. Wilson, K. B., Karg, A., & Ghaderi, H. (2022). Prospecting non-fungible tokens in the digital economy: Stakeholders and ecosystem, risk and opportunity. *Business Horizons*, 65(5), 657–670.
54. World of Women NFT Instagram (n.d.). - Instagram. Retrieved 2023 from <https://www.instagram.com/worldofwomen.nft/>
55. World of Women NFT Twitter (n.d.). - Twitter. Retrieved 2023 from <https://twitter.com/worldofwomennft>
56. World of Women. (n.d.). World of Women. Retrieved 2023 from <https://www.worldofwomen.art/>
57. World Wide Fund for Nature. (n.d.). World Wide Fund for Nature. Retrieved 2023 from <https://www.wwf-nfa.com/en>
58. World Wide Fund Wikipedia (n.d.). Wikipedia for Nature. Retrieved 2023 from https://en.wikipedia.org/wiki/World_Wide_Fund_for_Nature
59. Young, J. (2021). People have spent more than \$230 million buying and trading digital collectables of NBA highlights. CNBC. Retrieved 2023 from <https://www.cnn.com/2021/02/28/230-million-dollars-spenton-nba-top-shot.html>.

(16)

Dr. Öğr. Üyesi Dr. Senem Z. ERCAN¹²³

PİYANO ÇALMADA HAREKET ve SES ÜRETİMİ: BİLİMİN KONUYA KATKISI
MOVEMENT and SOUND PRODUCTION IN PIANO PLAYING: THE CONTRIBUTION OF
SCIENCE

ÖZ

Piyano ve tüm enstrümanları çalarken hedeflenen müzik cümlelerine, seslere ve tuşeye ulaşmak için belirli hareket silsilelerine ihtiyaç vardır. Her hareket teknik ve müzikal ifadeye ulaşmak için yapılır. Yıllar boyu yapılan tüm egzersizler ve çalışmalar bu hareketlerin akıcılığını hedefler. Yüzyıllardır piyano çalmayla ilgili kitaplarda bu konu farklı pedagoglar-piyanistler tarafından ele alınmıştır. Piyano çalmak için kullanılan ‘dokunuş’, vücut duruşu, el duruşu, hareket, hız ve tuşa uygulanan güç bu kitaplarda ele alınan konular arasında yerini bulur. Bahsedilen hareket dizilimleri sadece tekniği değil, aktarılmak istenen ifadeyi ve müziği de derinden etkiler. Bu konunun içeriği pedagojiyi, müziği, akustiği, psiko-akustiği, biyomekaniği, el-kol fizyolojisi gibi genişçe bir alanı kapsar. Son yüz yıldır konuya bilimsel taraftan bakan araştırmalar ve analizler yapılmaktadır. Performans ve akustik çalışmalarını yapan araştırmacılar konuya katkıda bulunarak teknikleri incelemekte ve önerilerde bulunmaktadır. Bu makalede son yüzyılda bahsi geçen çalışmalardan ve araştırmalardan örnekler incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Piyano, piyano çalmak, tuşe, hareket, biyomekanik, psikoakustik, teknik, müzik, müzikalite, ifade, fizyoloji, piyano pedagojisi.

ABSTRACT

When playing the piano and all the other musical instrument, there is a need for certain movements to reach, targeted sounds, musical expression and a nice touch. Each movement is made to reach the technical and musical expression. All years of exercises and studies aimed at the fluency of these movements. For centuries, this issue has been discussed by different pedagogues-pianists in books on piano playing. The ‘touch’ used to play the piano finds its place among the subjects discussed in these books. The movement sequences mentioned deeply affect not only the technique but also the expression and music to be conveyed. The content of this subject covers a wide range of areas such as pedagogy, music, acoustics, psycho-acoustics, biomechanics and hand-arm physiology. For the last hundred years, research and analyzes have been carried out looking at the subject from a scientific perspective. Researchers doing performance and acoustic studies contribute to the subject, examine techniques and make suggestions. In this article, examples from the studies and research mentioned in the last century will be examined.

Keywords: Piano, Piano playing, piyano touch, movement, biomechanics, psychoacoustic, technic, music, musicality, expression, physiology, piano pedagogy.

¹²³ Çanakkale Onsekiz Mart Dr. Öğr. Üyesi, senemzeynep.ercan@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0616-0200

1.GİRİŞ

Yazarın doktora tezi için yaptığı alışmalardan itibaren piyano almaya yaklaşımı farklı disiplinlerden faydalanma yolunda etkilenmiştir (Piyano almaya Bağlı Sakatlanmaların nlenmesi: Sanatlar Tıbbı, Fizyolojik Bilgilenme, Destekleyici Teknikler ve Kişisel Tutum: Türkiye'deki Piyanistlerle Bir alışma). (Ercan: 2010) Piyano çalmanın müzik, müzikoloji, pedagoji, akustik, biyomekanik, tıp, psiko-akustik gibi alanlara yayılan başlıklarda incelenmesi fikri alđıya yaklaşımı daha da beslemektedir.

1.1 PİYANO ÇALMAK

Piyano çalmak, istenen ses hedeflerine ve kombinasyonlarına ulaşmak için planlanan en ideal hareket bileşenlerini içermeli, bunun için de hem geniş bir hareket paletine hem de nasıl bir ses ve ifadeye ulaşılacağını iyi bilmeye ihtiyaç vardır. Eldeki malzeme, hareket-ses paleti geniş olmalıdır, gerekirse bazılarını karıştırarak yeni renklere de ulaşabilecek kadar ustalaşmak gerekir. Yıllar boyu, uzun saatler yapılan egzersizler bu ustalđı hedefler. Bu sadece akıcı bir çalışı getirecek teknik alt yapıyı değil, müzikal ifadeyi de barındırmalıdır. Tüm bunların yanında, son yıllarda sıkça dile getirilen enstrüman almaya bağlı sakatlanmaların da önüne geçilebilir.

Klavveli enstrümanların tarih içindeki değişim ve gelişimleri doğrultusunda besteciler ve müzisyenler tarafından almaya ve tekniğe yönelik bazı kitaplar, kılavuzlar yazılmıştır. Enstrümanın alışma prensibi ve mekanizması doğal olarak almaya yönelik farklılıkları getirmiş ve hafif aksamlı klavsensle daha ağır bir mekanizması olan piyanoyu çalma konusunda farklı özellikler ne çıkmıştır.

Couperin'in 'Klavsens alma Sanatı' (L'Art De Toucher Le Clavecin) kitabı 18.yy'da teknik, parmak numaraları, cmleme, süslemeler ve performans üzerine yazılmış önemli bir kılavuzdur, Dussek de 'Klavsens ya da Piyano Forte almaya Yönelik Talimatlar' (1797) isimli bir kitap yayınlamıştır.

Piyanonun yaygın kullanımıyla Hummel, Clementi ve Field gibi bestecilerin alđıya büyük katkıları olmuş, ardından Romantik dönemle birlikte büyük teknik zorluklar barındıran eserler üretilmiş, virtz kavramı doğmuştur. Liszt, Chopin, Clara Schumann, Godowsky, Rubenstein ve diğerlerinin konserleri tam da orta sınıfın yükselişi ve daha çok miktarda piyano üretimini sağlayacak endüstriyel devrimle paralel ilerlemiş, piyano orta sınıfın evine girdikçe bu alanda eğitim ihtiyacı artmış, doğal olarak okullar ve metotlar da ihtiyacı karşılamak üzere sisteme girmiştir. Czerny, Clementi, Cramer, Chopin, Liszt, Rachmaninov ve diğerleri yazdıkları etütlerle teknik olarak ileriye götürmeyi hedeflemiştir. Kimileri, zaman zaman sınırları zorlayıcı birtakım aparatlar kullanmıştır. 1814'de Logier tarafından icat edilen Chiroplast ve Robert Schumann'ın parmak bağımsızlığını ve kuvvetini arttırmak için kullandığı bilinen aparatlar (Sams, 1971: 1156) o dönemde yaygın şekilde satılmış ve kullanılmıştır. Bunların daha sonrasında sakatlanmalara sebep olduğu pek çok kaynakta geçer. (Valjarevic, 2022: 79)

19.yy'da piyano okulları parmak tekniğine önem verirken, parmak dışındaki el, bilek ve kolların devre dışı bırakılarak fikse edilmesini ve işin tek başına parmaklar tarafından yapılmasını savunur. M. Clementi, J.B. Cramer ve Hummel gibi besteciler bu tekniğin savunucularıdır. (Gerig, 1974: Mac Ritchie, 2015). Tam tersi tarafta ise 19.yy. sonlarına doğru ortaya çıkmış, 'kol ağırlığı' ve 'gevşeme' başlıkları çalarken hiçbir şekilde fikse etmemeyi ğtler. (Matthay, 1903; Breithaupt, 1905). Öbür yandan, piyano çalmayla ilgili yapılan deneysel çalışmalarda doğru hareket zincirleriyle 'fikse etmeden' alınabileceğine dair oluşan fikrin tam karşısında bazı sonuçlar elde edilmiştir. Deneysel ölümlerde ortaya çıkan sonuçlara göre, kısa bir an da olsa eklemelere bağlı kasların hiç fikse olmadığı bir teknik yoktur. (Ortmann, 1929). Bu aşamada, piyanist ve pedagoğların oluşturduğu teknik ve metotların bilim tarafından desteklenmesi durumunda bazı konulara farklı açıklamalar getirilebileceği fikri doğuyor.

1.2. SON YÜZYILDA BİLİMSEL ÇALIŞMALARDA BULUNAN ARAŞTIRMACILAR

Piyanist, besteci ve eğitimci Tobias Matthay, uzun dönem yaptığı çalışmalar ve analizler ışığında 1903 yılında Her Yönüyle Tuşe: Piyanoda Ses Üretimini Analiz ve Sentezi (*The Act Of Touch In All Its Diversity: An Analysis and Synthesis Of Pianoforte Tone-Production*) isimli kitabını yayınladı. Kitabında ‘ses üretimini’ gerçekleştirebilmeyi bilgi ve fiziksel başarıya bağlamış, Çalgı Eğitimini ve Kasların Eğitimini iki başlık olarak ele almıştır. (Matthay, 1903:21)

Yüzyıl başında ilk örneklerden biri olarak hareket ve piyano çalma üzerine çalışmalar yapan Amerikalı piyanist, eğitimci ve araştırmacı Otto Rudolph Ortmann’ın *Piyano Tekniğinin Fizyolojik Mekaniği: Piyano Çalmada Kullanılan Kas Hareketinin Doğası ve Bunun Piyano Tuşu ve Piyano Tonu üzerindeki Etkileri Üzerine Deneysel Bir Çalışma* isimli 1925 tarihli kitabını görebiliriz. Ortmann, bu kitapta mekanik ve fizyoloji kurallarını piyano performansına uyarlamıştır. Peabody Konservatuvarı’nda kurduğu ‘Fizyoloji Laboratuvarı’nda piyano çalmayı bir bilim insanı gibi incelemiştir. Kitaba girişte Fiziksel Prensipler başlığı altında, Ağırlık (Weight), Kütle (Mass), Eylemsizlik (Inertia), Esneklik (Elasticity), Katılık (Rigidity), Sıkıştırılabilirlik (Compressibility), Yoğunluk (Density), ve Güç (Force) gibi terimleri açıklayarak başlar. Enstrüman, Tuşa Basmak, Dokunma kuvveti, Dokunma kombinasyonları, Çekiç Darbeleri, Telin vibrasyonu, Ses tahtasının vibrasyonu, ton kombinasyonları, Gürültü, Sesin Yayılımı konuları kitabın iç başlıklarıdır.

Rusya’dan ise Bernstein ve Popova isimli ortaklaşa çalışmalar yapan tıp fakültesi kökenli iki araştırmacı profesyonel piyanistlerin tekrarlanan oktav vuruşlarını, saniyede 600 kareye kadar kayıt yapabilen (kymosiklografik yöntem olarak adlandırılan) optik 2D hareket yakalama sistemi ile ölçüp analiz etti ve bağımsız değişkenler olarak tempo ve dinamikleri manipüle etti. (1929) Dinamiklerin kol hareketinin yalnızca miktarını değiştirdiği, temponun ise tüm yapısını değiştirdiği sonucuna vardılar. Sanatsal bir bakış açısıyla yola çıktıklarında, hızlı bölümleri tempoda sergilemenin ve hızlı bölümlerin yavaş bir şekilde çalışılmasının bu sebepten çok da anlamlı olmadığını ileri belirttiler. Ayrıca kol ağırlığının fizyolojik olarak yalnızca yavaş tempoda anlamlı olduğu sonucuna vardılar (Kay ve diğerleri, 2003) Bu kol ağırlığının her pasajda aktif şekilde kullanılamayacağı anlamına geliyor ki, piyanistlerin inancı bakımından kırılması gereken bir nokta.

Müzik, akustik, performans, hareket- ses üretimi, birlikte çalarken konuşmadan haberleşme, birliktelik ve tüm bunların bağlantılarını araştıran günümüz araştırmacılarından bir diğeri de Viyana Müzik ve Performans Sanatları Üniversitesi profesörlerinden Werner Goebel’dir. Kendisi müzik ve akustik alanında deneysel çalışmalar yapmaktadır. Çalma esnasında piyaniste ve çalgıya uyguladığı farklı ölçüm teknikleri ve cihazlarla laboratuvar çalışmalarını gerçekleştirmektedir.

Usta bir piyanistin piyano performansı insan bedeninin yapabileceklerini gösteren en uç örnekleri barındırır: Profesyonel bir piyanist, Chopin Etüt’lerde olduğu gibi yüksek oranda düzenli aralıklarla saniyede 16 tuşa dokunabilir (Goebel ve Palmer, 2013:13), tuşların üzerinde uyguladıkları farklı şekillerdeki güç ile, her bir tuş vuruşunun çekiç hızını 0.2 ile 8 metre arasında keskin bir şekilde kontrol edebilmektedir (Goebel, 2005:65). Tek bir tekrar eden nota içinde kolayca birbirinden 30 farklı yükseklikte ses üretebilmekte, parmak uçlarının piyano tuşlarının yüzeyine dokunurken aldığı darbeler 10 G’den daha fazla hissedilmektedir. (Goebel and Palmer, 2008) – bu bir jet pilotunun tolere edebileceğinden daha fazladır.

Alanda yapılan literatür taramaları sırasında bu sahadaki çalışmaların sürelerine ve takiplerine bağlı olarak bazı kısıtlılıklar olduğu belirtilmektedir. Dijital piyanolardaki ölçüm kolaylığının akustik piyanolarda gerçekleşemediği ve özellikle piyanistlere bağlanan ölçüm cihazlarının çalmayı engelleyebileceği için sağlıklı bir şekilde yerleştirilemediği bahsedilen konular arasında. Ayrıca deneylerin sürekliliğinin de ayrı bir başlık konusu olduğu anlaşılıyor. Eğitimli piyanistleri düzenli olarak gözlemleyebilecek bir çalışma işleri kolaylaştırıcaktır. Tüm bunların yanında disiplinler arası ortaklıklar kurulabilmesi için ortak bir dile de ihtiyaç olduğu belirtilmektedir. (MacRitchie, 2015).

1.3. TUŞE/ TINI

Piyano çalmada farklı pedagoğ piyanistlerin kitaplarında ve derslerinde anlattığı şekilde kullanılan tekniklerle tının gerçekten değişip değişmediği farklı araştırmalara konu olmuştur. Dokunuş- ton ilişkisi son yüzyıldır tartışılan bir konu olmaya devam etmektedir. (Ortmann, 1925; Goebel, Bresin, & Galebo, 2004) Müzik eserlerinin, performansın, çalma esnasındaki jest ve mimiklerin algıyı etkilememesi adına tek bir tuş-nota üzerinde farklı dokunuş şekilleriyle değişik akustik ve psikoakustik araştırmalar yapılmış, hatta başlarda bunun neredeyse bir efsane olduğu sonucu çıkmıştır. Tartışmalı bir soru olarak ortaya çıkan; bir piyanistin dokunuş şekli üretilen sesin tınısını gerçekten değiştirebilir mi? (Ortmann, 1925;1935) Herhangi bir tuştan üretilen sesin dokunuş farkıyla var olandan bağımsız şekilde üretilmeyeceği gibi iddialar ortaya atılmıştır (Turner, 1939). Sonrasında Goebel ve arkadaşları 2004’de bu sorunun cevabını farklı çeşitlilikte dokunuşları deneyerek bir yere kadar etkileyebildiği sonucuna varmıştır. Aynı ses yüksekliğine sahip iki farklı dokunuş şeklinin ayırt edilebildiği ortaya çıkmıştır: ‘Vurmak/ Stroke’ ve ‘Basmak/ Press’.

Piyano sesinin akustik analizi göstermiştir ki, tını (timbre) tamamen atak şekline göre değişmektedir. Daha sonrasında yapılan bir diğer araştırmada (Goebel, Bresin & Fujinaga, 2014) müzisyenlerin bir tuşun klavyenin zeminine kadar inip inmediğini de ayırt edebildiğini ortaya koymuştur. Tek bir tuş/notayla yapılan deneyler ile bir müzik parçasının içindeki parametreler doğal olarak farklı olacaktır. Müziğin kendisi, müzikal ifade, jest ve mimikler de devreye girdiğinde algıda ne olduğuna dair çalışmalar ayrıca yapılmaktadır.

Müzik camiasında şu piyanistin tuşesi farklı, yumuşak, kadifemsi, tutkulu, uhrevi, derin, dolu gibi yorumlar duyarız ve zaman zaman bunu bir tat ve zevk olarak belirtiriz. Belirli düzeyin üzerinde piyano çalan her piyanistin teknik akıcılığının yanında ürettiği ses önem kazanır. Dinleyiciler için de bunun ayırdına varmak için gerçekten bir dinleyici emeği vermek gerekebilir çünkü, tamamen soyut bir özellikten bahsediyoruz. Tam da bu noktada bilim insanları alanlar arası bazı dilbilimsel çalışmalar da yapmış ve piyano öğretiminde ya da ifadeli çalış üzerine yazılan yazıları inceleyerek kullanılan farklı terimleri ve sıfatları listelemişlerdir. Yapılan bir araştırmada sıfatlar beş ana alt grupta toplanmış; parlak, karanlık, kuru, yuvarlak kadifemsi (Bernays ve Traube : 2011) Daha sonrasında ses üretimi ve algılanması üzerine yapılan başka bir çalışmada piyanistlerin tını (timbre) ve dokunmayı (touch) tarif etmek için kullandıkları sıfatlar ve kelimeleri beş ana alanda gruplamışlar: Fiziksel -motor (El ve kollar), artikülasyon (staccato-legato), duyusal (hafif, yumuşak, ağır), duygusal (rahat, hassas, güçlü), ve estetik-stilistik (Klasik, güzel, çağdaş). Çalışmanın sonunda touch/dokunma tanımlayıcıları beş kategoriye de eşit şekilde dağılırken, timbre/tını tanımlayıcıları tamamen duyusal, duygusal ve estetik-stilistik başlıklarına denk düşmektedir. Bu da ‘tını’nın daha çok müzikal ifadeyi ve ifadeyi hedefleyen niyetlerle daha çok eşleştiği önermesini getiriyor. (Kojucharov ve Roda:2015)

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu makalede, piyano çalmaya piyanistlerin bakış açılarını daha fazla genişletebilecek bilim alanlarında üretilmiş araştırmaları tespit etmek ve alana katkılarını takip etmek amaçlanmıştır.

2.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Piyanist ve piyano eğitimcilerinin diğer disiplinlerden faydalanabilecekleri ve üniversitelerde piyano ve müzik alanında çalışan akademisyen ve akademisyen adaylarının farklı başlıklar altında disiplinler arası çalışmalar yapabileceğini ve ortak çalışmaların giderek daha fazla yaygınlık kazandığını ortaya koymak bakımından önemlidir.

2.3. YÖNTEM

Bu araştırmada tarama modeli esas alınmıştır. “Alan taraması çalışmaları mevcut durumu tespit etmek için yürütülen bir araştırma türüdür” (Çepni, 2007, s.35).

Araştırmada konu ile ilgili dünyada yazılan kitaplar ve makaleler incelenerek var olan araştırmalara değinilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Makale üretilirken yapılan okumalarda Avrupa, Amerika ve Rusya'da yüz yıldır piyano ve çalgı çalmanın disiplinler arası bağlantılarını inceleyen araştırmalar gözlemlenmiştir. Ülkemizde enstrüman çalma, ses üretimi ve algılanması üzerine yapılan çalışmaların müzik eğitimcileri ve müzisyenler tarafından yapıldığı gözlemlenmiştir. Makalede geçen türde ölçümlerle yapılacak araştırmaların Tıp, Akustik, Psikoloji, Mühendislik birimleriyle kurulan ortaklıklarla gerçekleşmesi bilimsel çalışmaların artmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

1. **Bernays, M., & Traube, C.** (2011). *Verbal expression of piano timbre: Multidimensional semantic space of adjectival descriptors*. In A. Williamon, D. Edwards, & L. Bartel (Eds.) *Proceedings of the International Symposium on Performance Science (ISPS2011)*(pp. 299–304). Utrecht, The Netherlands: *Europea association of Conservatoires*.
2. **Bernstein, NA., Popova.,TS.,** (1929) *Untersuchung u ber die Biodynamik des Klavieranschlags [Study of the biodynamics of piano touch]*. *Arbeitsphysiologie* 1(5):396–432, doi:10.1007/BF02012845
3. **Breithaupt, RM.,** (1905) *Die naturliche Klaviertechnik [The Natural Piano Tech- nique]*, 2nd edn. C. F. Kahnt, Leipzig
4. **Ercan., S.,** (2010) *Piyano almaya Bağlı Sakatlanmaların Önlenmesi: Sanatlar Tıbbı, Fizyolojik Bilgilenme, Destekleyici Teknikler Ve Kişisel Tutum. Türkiye'deki Piyanistlerle Bir alışma, Doktora Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*
5. **Flossmann S, Goebel W, Grachten M, Niedermayer B, Widmer G** (2010) *The mag- aloff project: An interim report. Journal of New Music Research* 39(4):363–377, doi:10.1080/09298215.2010.523469
6. **Gerig, RR.,** (1974) *Famous Pianists and their Technique*. Robert B. Luce, Washington, New York
7. **Goebel W, Bresin R, Galembo.,** (2005) *Touch and temporal behavior of grand piano actions. Journal of the Acoustical Society of America* 118(2):1154–65, doi:10.1121/1.1944648
8. **Goebel, W.** (2017). *Movement and touch in piano performance*, In B. Müller & S. I. Wolf (Eds.). *Handbook of Human Motion* (pp. 1–18), Berlin: Springer. doi:10.1007/978-3-319-30808-1_109-1. Published online 3 February 2017. This is the updated final post-print version of the chapter.
9. **G.,Ortmann, O.** (1925). *The physical basis of piano touch and tone*. New York: E.P. Dutton.
10. **Kay BA, Turvey MT, Meijer OG** (2003) *An early oscillator model: Studies on the biodynamics of the piano strike (Bernstein & Popova, 1930)*. *Motor Control* 7(1):1–45
11. **Kojucharov, E., & Rodà, A.** (2015). *Towards an empirically based definition of piano touch: Touch/timbre relationship and key motion measurements*. In Ginsborg, J., Lamont, A., Bramley, S. (Eds.), *Proceedings of the 9th Triennial Conference of the European Society for the Cognitive Sciences of Music (ESCOM2015)* (pp.516–521). Manchester, England.
12. **MacRitchie J., Baile,y NJ.,** (2013) *Efficient tracking of pianists' fin- ger movements. Journal of New Music Research* 42(1):79–95, doi:10.1080/09298215.2012.762529
13. **Matthay, T.,** (1903) *The Act Of Touch In All Its Diversity. An Analy- sis And Synthesis Of Pianoforte Tone Production*. Bosworth & Co. Ltd., London, U.K., URL <http://www.archive.org/details/actoftouchinalli009163mbp>
14. **Ortmann, O.** (1935). *What is Tone-Quality? Musical Quarterly*, 21, 442–450.
15. **Ortmann, O.,** *The Physical Basis of Piano Touch and Tone: An Experimental Investigation of the Effect of The Player's Touch Upon The Tone of The Piano*, (1925) NewYork E.P. Dutton & Co.

15. **Sams, E.**, *Schumann's Hand Injury*, *The Musical Times*, Vol.112, No.1546, Dec,1971, pp.1156-1159 <https://www.jstor.org/stable/954772>
16. **Turner, E. O.** (1939). *Touch and tone-quality: The pianist's illusion*. *The Musical Times*, 80, 173–176
17. **Valjarevic, V.**, 2022 *Capturing the magic of pianistic sound and touch: toward a*
18. *synergy of ear and fingers in the creation of the artistic image*

(17)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ZENGİN¹²⁴; Öğr. Gör. Emine AKGÜN¹²⁵
İSPANYA ÖZERKLİK TARİHİ ve AYRILIKÇI BASK MİLLİYETÇİLİĞİ
THE HISTORY OF SPANISH AUTONOMY and SEPARATIST BASQUE NATIONALISM

ÖZ

İspanya, siyasi tarihi bir anlamda etnik farklılığı kabul edilmiş ulusların merkezi iktidara karşı güç mücadelesinin arenası olarak ele alınmaktadır. Etnik farklılığı dilsel ve kültürel anlamda en baskın olan Bask'lar, İspanya topraklarındaki her tür merkezi iktidara karşı, Ortaçağ ötesinden öncesinden getirdikleri Foral haklar denilen imtiyazlar sayesinde diğer uluslardan hep ayrıcalıklı bir konumda olmuşlardır. Özellikle 19. yüzyıldan itibaren koyu bir milliyetçilik anlayışıyla beraber yürütülen bu hak savunuculuğu, ayrılıkçı hareketlerin oluşmasına da sebep olmuştur. Bu çalışmanın kapsamını ayrılıkçı iddiaları her zaman gündemde tutan Bask Bölgesinin milliyetçilik anlayışının gelişimi oluşturmaktadır. 1978 Anayasası, bölgesel özerk yönetimlere hak tanıyarak etnik sorunlara çözüm olabilmesine rağmen, Bask ve Katalonya gibi tarihsel milliyetlerin artan özerklik taleplerinin ayrılıkçı referandumlara dönmesine olanak sağlayan hukuki esneklik yapısıyla ilerisi için sorgulanır hale gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bask Bölgesi, Bask Milliyetçiliği, Özerklik.

ABSTRACT

In a sense, the political history of Spain is considered as the arena of the power struggle of ethnically recognized nations against the central power. The Basques, whose ethnic difference is the most dominant in linguistic and cultural terms, have always been in a privileged position against any central power in Spain, thanks to the privileges called Foral rights that they brought from the Middle Ages onwards. This advocacy of rights, which has been accompanied by a strong sense of nationalism especially since the 19th century, has also led to the formation of separatist movements. The scope of this study is the development of nationalism in the Basque Country, which has always kept separatist claims on the agenda. The 1978 Constitution, although it could be a solution to ethnic problems by granting rights to regional self-governments, has been questioned for the future due to its legal flexibility that allows the increasing demands for autonomy of historical nationalities such as Basque Country and Catalonia to turn into secessionist referendums.

Keywords: Basque Country, Basque Nationalism, Autonomy.

¹²⁴ Trakya Üniversitesi, İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, gokhanzengin@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8726-4604.

¹²⁵ Üsküdar Üniversitesi, SHMYO, Sosyal Güvenlik Programı Öğretim Görevlisi, emine.akgun@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4269-1703.

1. İSPANYA TARİHİNDE BASK BÖLGESİ ve ÖZERKLİK TARİHİ

19. yüzyılda devletlerin ulusal kimliklerinin gittikçe önem arz etmeye başlaması ulusal bir kimliğe sahip olmak isteyen fakat azınlıkta kalan pek çok etnik grubu teşvik etmiştir. 20. yüzyılda ise adeta bir kelebek etkisine dönüşen kimlik elde etme sorunsalı azınlık ve etnik grupların bağımsızlıklarını elde etme çabalarını doğurmuştur. Bu uğurda söz konusu azınlık gruplar, himayesinde buldukları otoritelere karşı gelme eğilimi içerisine girmişlerdir. Bunların içerisinden bazıları merkezi otoritenin uygulamalarına kolayca asimile olarak kendi benliklerini kaybetmiş olsalar da bir kısmı dillerini ve kültürlerini muhafaza etmeyi başararak günümüzde dahi adından sıklıkla söz ettirecek bir direnç gösterebilmişlerdir. Direnç gösterebilen azınlıklardan birisi olan Bask Bölgesine, bu bölgedeki milliyetçiliğin oluşum sürecine ve özerklik arayışlarına, köklü bir tarihten gelen dilini koruma çabalarına, faşist niteliklere sahip bir liderin otoriter kurallarına karşı gelebilen yapısına değinilecektir.

2 milyon 179 bin (2019) nüfusu barındıran ve ülkedeki en yüksek refah seviyesine sahip bölge statüsünü koruyan Bask ülkesi, Alava, Vizcaya ve Guipizkoa olmak üzere 3 tarihi bölgenin birleşmesinden meydana gelmektedir. Dağlık bir coğrafyaya sahip olan bu bölge, 'Bask ülkesi' ya da Bask dilindeki kullanımıyla "Euzkal Heria" şeklinde de adlandırılmakta olup ülkenin bir kısım toprakları İspanya'da bir kısmı ise Fransa'da yer almaktadır. Bask milliyetçileri 3 tarihi bölgenin dışında Bask ülkesini Kuzey Bask (Euzkadi Norte) ve Güney Bask (Euzkadi Sur) şeklinde konumlandırmaktadırlar. Guipizkoa, Vizcaya, Navarra ve Alava bölgeleri Güney Bask olarak ifade ettikleri yerler bugünkü İspanya topraklarında; Kuzey Bask'da yer alan Basse Navarre, Labourd ve Soule olarak ifade ettikleri bölgeler ise Fransa topraklarında kalmaktadır (Özen, 1995: 12; Çiftçi, 2016: 170-171).

Bask milliyetçileri tarafından hak iddia edilen tüm Bask ülkesi topraklarının büyük kısmını (%85) İspanya'da bulunan Güney Bask Bölgesi oluşturmaktadır. Ayrıca Güney ve Kuzey ayrımı yapmaksızın tüm 7 bölgede konuşulan anadil Baskça olarak kabul edilmektedir. Hatta bu coğrafyada yaşayan halklar ulusal kimliklerini kazanmadan evvel Baskça konuşan halklar olarak çevrilebilen "Euzkaldunak" şeklinde kendilerini tasvir etmektedirler (Aktoprak, 2008: 618- 619). Günümüze değin dilini ve kültürünü büyük ölçüde korumayı başarabilen Bask Bölgesinin bu başarısının temelinde yerel bir ölçekte hukukun ve geleneksel bazı ayrıcalıkların tanındığı Foral sistem olarak adlandırılan bir yapı şeklinde yönetilmesi yer almaktadır. Böylelikle Bask bölgesinde yaşayan halk, Foral sistem ile birlikte sosyal yaşamlarını içeren konularda kendilerine özgü gelenek ve göreneklerini dikkate alarak yasal düzenleme yapabilme şansına erişebilmişlerdir (Özçer, 2006: 19). Bu aynı zamanda ayrılıkçı taleplerin arka planını da oluşturan imtiyazlar sistemidir.

Foral haklarda yer alan çeşitli imtiyazlara Fueros denilmektedir. Bu sistemde bazı tarihsel ve geleneksel imtiyazları korunmaktadır.¹²⁶ Bu sistem ya da imtiyazlı hakların ne zaman çıktığı tam olarak bilinmese de M.S. VII. yy'da bugünkü İspanya denilen toprakları Vizigotların işgal etmesinden sonra Hıristiyan erkeklerin yasal haklarını sistemli bir şekilde derleme çabasıyla ortaya çıktığı üzerinde en çok uzlaşılan dönemdir (Türkeri, 2007: 23-25). Bu dönemde farklı Bask Bölgelerinde yerel ve siyasi ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş yerel meclisler bulunur. Bu meclislerin kendi topraklarında vergi toplama, daha az vergi verme, gümrük muafiyeti ve kraliyet fermanlarını veto yetkisi mevcuttur. Baskça konuşan bölgelerdeki şehirlerin de fueros'ları birbirinden farklılık arz eder. İspanya'da sadece Bask Bölgesi şehirlerine tanınan imtiyaz tipine verilen isim olan Foral haklar, nitelik değıştirirse de Bask'ların ayrıcalıkları VII.yy'da başlayıp bir anlamda günümüze kadar da devam etmiştir (Bollens, 2007: 135, Aktoprak, 2008: 622-623, Totoricagüena, 2004: 29). Bir dönem Bask Bölgesi topraklarda hüküm süren Kastilya Krallığı'nın Foral hakları kabul ederek bu uygulamayı devam ettirmesi Bask halkı tarafından hoş karşılanmış ve Krallığın egemenliğini kabul ederek karşı harekette bulunmamışlardır (Aktoprak, 2008: 623). 1812 İspanyol Anayasası da yerel özerkliklerin, yeniden tanınmasını onaylamamış ama

¹²⁶ Burada şunu belirtmek gerekir ki bir çeşit imtiyaz anlamına da gelen fueroslar Bask dışında Katalonya, Valensiya, Galiçya gibi tarihsel bölgeler diye adlandırılan şehir devleti denilebilecek yönetimler için de tanınmıştı. Ancak Foral sistem (Fuerosları) sadece Bask Bölgesine ait bir imtiyazdır. Kısaca ulus devlet kurulana kadar Bask bölgesinin imtiyazları diğer bölgelerden çok daha yüksekti. 1876 sonra kesintili bir 100 yıllık süreçten sonra 1978 İspanya Anayasa'sının kabulü ile Bask Bölgesi diğer tarihi bölgelerden daha geniş yetkilerle donatılmış haklara sahip olmaya devam etmiştir.

foral hakların yeniden tarihi uluslara verilmesini onaylamıştır. Fakat bir süre sonra Karlist¹²⁷ savaşlarının çıkması ile birlikte Foral sistemin kaldırılmasının gündeme geldiği görülür. Bu savaşlarda Bask halkı, liberal rejimlerin merkezileşmesini savunanların karşısında yer alarak bölgesel hakların ve imtiyazların devam etmesi gerektiğini vurgulayan mutlak monarşi safında boy göstermiştir (Ned, 2012: 5). II Karlist savaşını merkezi ve milli İspanya devletini savunan liberal güçlerin savaşı kazanması sonucunda 1876 yılında hem Bask Bölgesi'nin hem de Katalonya ve Valensiya Bölgesinin fueroları iptal edilmiş ve Bask dili yasaklanmıştır (Sullivan 1988: 24).

17. yüzyıl öncesine dayanan bölgenin özerk yapısının askıya alınması süreci Bask halkının yönetime karşı kin ve nefretle dolmasına sebebiyet vermiştir. Bu kin ve nefret durumunun ise aşırı milliyetçiliğin doğmasına öncülük ettiği söylenebilir (Çiftçi, 2016: 171). Öyle ki Foral sistemin karşılıklı olarak anlaşmaya dayalı bir nitelik taşıdığı için altını çizen Manuel Larremendi, herhangi bir tarafın anlaşmayı bozması halinde yaptırım hakkının devreye gireceğini belirtmektedir. Farklı bir ifadeyle Larremendi, Kastilya Kralı anlaşmayı bozarak Basklıların sahip olduğu ayrıcalıkları kaldırma girişiminde bulunursa, Basklıların da Krallıktan ayrılma haklarının doğacağını dile getirmektedir. Çünkü Larramendi'ye göre Bask'ların hakları ve vergiden bağımsızlıkları Karlist savaşlarından bir asır önce elde edilmiş haklardır. Daha da önemlisi bu haklar karşılıklı anlaşma ile merkezi İspanyol otoritesi tarafından onaylanmış anlaşmaya göre fueroların askıya alınması durumunda Baskların ayrı bir millet olarak İspanya'dan ayrılma hakkının doğduğunu iddia etmiştir (Atienza, 2006: 85).

Bu anlaşmadan varılacak sonuç, Basklılar için özerklik anlayışının büyük önem teşkil ettiği 18.yy'a kadar gerek İspanya gerekse de Fransa için sorun oluşturmadan yönetimlerini sürdüren bu bölgeler merkezileşmenin artması ve yerel yönetimlerin ekarte edilmesi hususunda tepkilerini göstermekten çekinmemişlerdir (Arakon, 2013: 73-74). Ancak 18. yüzyılda Larremendi'nin ortaya atmış olduğu bu ayrılma talebi, milliyetçilikten ziyade terriyorial bir niteliktedir. 19. yüzyıla gelindiğinde ayrılma taleplerinin bölgesel nitelikten uzaklaşarak ulusal bir kimlik kazanmaya dönüştüğü süreçte dahi ortaya atmış olduğu bu tez önem arz etmiş ve söylemlerin başat aktörü olarak boy göstermiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra Avrupa'da pek çok toplulukta olduğu gibi Bask Bölgesi içerisinde de 'millet' kavramının belirginleşmesinde Fransız İhtilali etkili olmuştur. Fakat bu bölgede Fransa'dan gelen bir milliyetçilik anlayışını göz ardı etmemekle birlikte sonraki başlıklarda daha ayrıntılı olarak aktarılacağı üzere İtalya ve Almanya'dan gelen milliyetçilik anlayışının daha net sonuçlar doğurduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır (Aktoprak, 2008: 625).

2. BASK MİLLİYETÇİLİĞİN DİLSEL ve KÜLTÜREL TEMELLERİ

Tarihsel süreçte tüm Bask Bölgeleri için eşzamanlı olarak bir milliyetçilik anlayışının doğduğu söylenemese de Bask Bölgesinin ulusal bir kimlik kazanmasındaki ilk girişimleri üzerinden açıklamak yerinde olacaktır. 16. yüzyılda altın merkantilizmi ile zenginliğine zenginlik katan Bask Bölgesindeki Vizcaya ve Gupizkoa gibi şehirler ticari ilişkilerini büyük ölçüde geliştirmiş ve genişletmişlerdir (Aktoprak, 2008: 621). Ticari ilişkileri gelişen bu kıyı şehirleri, iç bölgede yer alan Alava ve Navarra şehirlerine nazaran adım adım iktisadi ölçekte önemli rakamlar elde ederek sosyal refahını arttırmıştır. Dolayısıyla sermaye birikiminin de arttığı bu şehirlerde sanayileşme süreci başlamış ve bir burjuva sınıfı doğmuştur. O tarihlere değin merkezin desteğini alarak ilerleyen bu kesimin zaman içerisinde merkeze karşı çıkabilecek hale geldiği görülür. Ulusal ve uluslararası bağlamda faaliyetlerinin önünde merkezin bir engel teşkil ettiğini kendilerinin ise bu perspektifte kısıtlandığını iddia ederek farklı ideolojik arayış içerisine girmişlerdir. İç kesimde yer alan şehirler ise merkeze karşı koyan bir tutum sergilemediklerinden burada kuvvetli bir milliyetçilik anlayışı yükselmemiştir.¹²⁸ Sonuç itibarıyla Bask Bölgesinde milliyetçi söylemlerin temeli kıyı kesimdeki şehirlerde yani, Vizcaya ve Gupizkoa'da

¹²⁷ Karlistizm: Bask Bölgelerinde milliyetçilik ideolojisi gelişmeden evvel kendi içlerindeki birlik duygusunu gösteren siyasi bir hareket ya da geleneksel kurumları koruma akımıdır (Aktoprak, 2008: 631). Adı ise yasa değişikliklerini savunan Isabelle ile çatışma halinde olan V. Carlos taraftarlarından gelmektedir (Arakon, 2013: 70).

¹²⁸ Çökmez ise bu konuda farklı bir iddia ortaya atarak sermaye birikimine sahip olan kesimin merkezle önemli bir bağ kurduğunu ve bu sebeple de Bask milliyetçiliği ile ilgilenmediğini belirtmektedir (Çökmez, 2008: 357).

atılmıştır (Aktoprak, 2008: 621; Özen, 1995: 13).

Basklıların antropolojik kökenleri iki ana ekseninde tartışma konusu edilmektedir. Tartışmaların ilki Basklıların, yontma taş devrinden itibaren yaşayan eski bir ırka dayanmasıdır. İkincisi ise Basklıların doğudan göç etmiş ve Kafkas dilleri ile akraba olan bir dile sahip kavim olmasıdır. Bu konuda eski Türk dilbilimcisi Hamit Zübeyr Koşay, Baskların Yontma Taş veya Cilalı Taş devrinden itibaren yerli bir konuma sahip olmadığını dile getirmektedir. Diğer taraftan farklı görüşe sahip olan araştırmacılar ise Bask ırkının Neolitik Dönemden itibaren hatta araştırmalarını daha da ileri götürerek Paleolitik dönemden itibaren Basklıların günümüzde yaşadıkları bölgede bulduklarını iddia etmektedirler (Koşay, 1957:521; Tunabay, 2010: 6).

Basklıların günümüzde yaşadıkları bölgeye ne zaman ve nereden geldiklerinin araştırması yapılırken başvurulmuş ilk konulardan birisi dillerinin kökenidir. Fakat bu konu üzerine dilbilimciler arasında fikir birliğine rastlamak mümkün değildir. Bir kesim Bask dilini Kafkas dili ile ilişkilendirirken diğerleri İber dili ile ilişkilendirir. Tamamen farklı bir perspektiften bakan kesim ise Bask dilinin dünyadaki hiçbir dil veya topluluklarla bağlantısının olmadığını ileri sürmektedir. Dolayısıyla günümüz itibarıyla Bask dili üzerine pek çok araştırma kaleme alındıysa da kesin bir sonuca varılamadığı görülür (Özen, 1995: 12).

Araştırmaların yoğunlaştığı nokta ise bölgenin izole yapısı sebebiyle diğer toplulukların etkisinden soyut bir çizgi arz etmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu uğurda dilbilimcilerin zaman içerisinde farklı dillerden kelimeler almış olsa da Baskçanın gramer açısından değişmediğine işaret ettikleri bilinmektedir. Hatta Kavimler Göçünün yaşanmasının ardından Hint-Avrupa dil ailesinin Avrupa'yı etkisi altına alarak dönemin dillerinin birçoğunu asimile etmesine karşın Baskçanın bu duruma direndiğinin de altı önemle çizilmektedir. Dolayısıyla bu dil Kavimler Göçü sonrası dahi konuşulan en eski Avrupa dili olarak kabul edilmiştir (İşkar, 2014: 80-81). Diğer bir bakış açısıyla ise Baskçanın gelişmiş bir yazılı tarihe sahip olmaması, tek bir gramer yapısının bulunmaması sebebiyle bu dilin bölgeye gelen göçmenler tarafından öğrenilememesi ve zamanın getirdiği modernliğe entegre olamaması ile birlikte yeni kelimelerin dile dahil edilememesi durumları Bask dilinin gelişiminin önündeki engelleri teşkil eder. Bu sebeple dilbilimciler tarafından Baskça, '*yalıtılmış bir dil*' olarak görülmektedir (Balter, 2015).

Baskça'da da lehçeler vardır ve lehçelere özgü farklı ağızlar da bulunmaktadır. Lehçeler özelinde hazırlanan en önemli haritalardan birisi ise Louis- Lucien Bonaparte'a aittir. Bonaparte, Vizcaya lehçesi, Gupizkoa lehçesi, Suletince, Yukarı Navarra Kuzey ve Güney lehçeleri, Aşağı Navarra Doğu ve Batı lehçeleri şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır (Yurtaydın: 1986). Tüm bu farklı lehçelerin söylenişleri bölgelere göre değişiklik arz etse de kendilerini tek bir ad ile (Euskara) tanımlamışlardır (Yurtaydın: 1986). Kendilerini tek bir ad ile tanımlayıp aynı dili konuştuklarını iddia etseler dahi uç bölgelerde bulunan şehirlerdeki grupların birbirilerini anlamakta zorluk çektikleri görülmektedir. Bu durumu dilin korunmasını ve kullanımını zorlaştırıcı bir sebep olarak kaydedebilmek mümkündür.

Ayrıca Bonaparte'nin tasnifi içinde günümüzde sadece Navarra lehçesi kullanılır. Tarihsel süreçte Bask dilinin korunmasında ise en etkin kurum olarak kilise görülmektedir. Bu dil uzun yıllar boyunca varlığını kilise içerisinde din adamları vasıtasıyla korumayı başarabilmiştir. Bask diline ilişkin araştırmalar sonucu elde edilen ilk belge M.S. 980 tarihinde Bayonne'un piskoposluk sınırlarını oluşturan bir dokümandır. Tarihsel süreçte bakıldığında Bask dilinde kaleme alınan eserlerin ağırlıklı olarak dini bir içeriğe sahip olduğu karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 19. yy'daki tüm eserlerin %86'sı dini eserdir (Özen, 1995: 13). Buradan rahatlıkla şu yoruma ulaşılabilir ki tarih içinde Bask dili ve kültürü çok kapalı olarak yaşamıştır.

Bask halkının kültürel ölçekte kilise ile olan yakınlığı dikkat çekmekte ve halk içerisinde dindar duyguların kuvvetliliği de önem arz etmektedir (Çökmez, 2008: 357). İşte bu kuvvetli yapıları ise kendilerine özgü dillerini uzun süre koruyabilmelerinde başat aktör olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla dillerini dışa açmayarak da olsa korumayı başaran bu topluluğun 20. yy'değin sert milliyetçilik anlayışı ve bağlı oldukları İspanya'dan ayrılma talepleri aralıklı olarak gün yüzüne çıkmaktadır.

2.1. XIX.YÜZYILDA BASK MİLLİYETÇİLİĞİ

19. yüzyıl ile birlikte Bask kimliğinin ulusal bir boyut kazanmasında önemli payı olan Sabino Arana'nın ortaya atmış olduğu milliyetçi söylemlerinin temelinde Fransız Devrimi yatmaktadır. Zira bu dönemde millet olma

anlayışı yalnız İspanya'da görülmemekte bunun yanında Avrupa'nın çeşitli kesimlerinde de yükselen bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süre zarfında Katalanların da dillerini geliştirmeleri yönündeki eylemleri Arana'yı Baskçanın işlevsel hale getirilmesi ve siyasi iletişim dili olarak kullanılmasına yönelik çalışmalar yapmaya itmiştir.

19. yüzyılın sonunda Bask dilinin kullanımında karşımıza çıkan gözle görülür azalma sebebiyle Arana, Basklara tarihlerini öğretmek ve dilini kaybetme seviyesine gelen bu ırkları uyandırmak amacıyla harekete geçmiştir (Aktoprak, 2008: 638-641). Bask Bölgesinde milliyetçiliğin ırk temelli olduğu görüşünü ortaya atan, safkan ırkçı, Katolik ve öze dönüşü bir perspektifle Bask tarihini efsane ve mitlere dayandırmaktan çekinmeden yeniden kaleme alan ve Baskların bağımsızlık haklarını ilk kez dile getiren Arana, Basklar ve İspanyollar arasında ırksal boyutta kesin bir ayırım yapmaktadır. Baskların İspanyol kimliği ile anılması durumunda hiçbir imtiyaz isteme hakkının olamayacağı anlayışından yola çıkarak eleştirel bir söyleyişle 1895 tarihli makalesinde İspanyolları küçümsemekte hatta Baskların yabancılarla birleşmesi durumunda karakterlerinin bozulacağını iddia ederek İspanyolların uygarlaşabilmeleri için yabancılar tarafından işgal edilmeleri gerektiğini dile getirmektedir (Özçer, 2006: 23-26). Arana'nın bağımsız bir devlet oluşturma çağrısı sonrasında bölgede yaşanan hızlı sanayileşme İspanya devletine karşı bağlılığın sorgulanmasına sebep olmuş ve tam da bu noktada Bask milliyetçiliğinin temeli atılmıştır.

Bask Bölgesinde ırkçılığın gün yüzüne çıkması ve milliyetçiliğin alevlenmesi 'sanayileşme karşıtı duygular' etrafında boy göstermiştir. Toplum içerisinde geleneksel yapıların değişimi de bu sürecin temel taşı oluşturmaktadır (Arakon, 2013: 74-75). Göç sonrası bölgeye gelen yabancıların konuştuğu İspanyolcanın burada yayılmaya başlaması ile birlikte Baskçanın gerilemesi bu dili, Bask topluluğunu diğer topluluklardan ayıran olma işlevinden çıkartarak ırkın devam edebilmesi ve korunması işlevine yöneltmiştir (Arakon, 2013: 77). Esasen bu bölgede milliyetçilik anlayışı İspanya'nın diğer bir ayrılıkçı bölgesi olan Katalonya'ya nazaran 30 yıl sonra ortaya çıkmış olsa da eski Foral sistemdeki imtiyazlarını talep etme veya bu imtiyazların dilsel-ırkçı ölçekte yeniden tahsis edilmesini isteme çok hızlı bir şekilde gelişmiştir. Öyle ki daha II. Karlist Savaşı sonrası 20 yıl bile geçmeden Sabino Arana, 'Bask Milli Partisi'ni (PNV) kurmuştur (Hobsbawm 1993: 131-132).

1895 yılında kurulan bu partinin programı altı ilke üzerinden açıklanır. Bu ilkelerden ilki tanrıya hizmet etmeleri doğrultusunda tanrının da onları koruyacağına inandıkları din, ikincisi '4+3=1' mantığıyla Baskların birliği, üçüncü ve dördüncüsü birbirinden ayrı düşünülemeyen ırk ve dil, beşincisi ayrılıkçı hareketin şiddet içermemesi ve altıncısı ise bağımsızlığın kazanılmasının oy sistemi gibi yasal yollarla gerçekleştirilmesi şeklinde karşımıza çıkar (Aktoprak, 2008: 641-645; Dilmen, 2015: 62).

PNV, İspanya'dan bağımsızlık talebi için siyasal arenada yerini alsada zamanla ideolojisinde daha realist bir yapının varlığı boy göstermiştir. Bunun temel nedeni ise kurucusu olan Arana'nın fikirlerinde meydana gelen değişikliklerdir. Kendisi başlangıçta tam bağımsızlığın kuvvetli savunucusu olup partisi ile bu fikrini yaymaya çalışsa da Bask Konseyi'nin kurulması gibi elzem gördüğü isteklerinin gerçekleşmesi uğruna merkez ile iş birliğine gitme yolunu tercih etmiş ve böylece Bask Milli Partisi bağımsızlıkçı söylemlerini geride bırakarak özerklikçi bir yapıya evrilmiştir (Özçer, 2006: 31-32). Genel itibarıyla Bask köylülerinin milliyetçiliğe ilgi duymadıkları gözlemlenmiştir. Bu süre zarfında Arana'nın ortaya attığı fikir doğrultusunda Bask milliyetçiliği büyük burjuvaziye kafa tutsa da kök saldıği kesim yine şehir ve kıyı bölgelerdeki Katolik, muhafazakar ve küçük burjuvazi olmuştur (Hobsbawm, 1993: 145).

2.2. XX. YÜZYILDA BASK MİLLİYETÇİLİĞİ

Karlist savaşlarından sonra ilk kez Bask Milli Partisi'nin Madrid hükümeti ile özerklik statüsü konusunda anlaşmaya varması 1936 yılında İspanya II. Cumhuriyeti döneminde olmuştur. Bask Bölgesinde 1933 yılında yapılan referandum sonucunda halkın %84 yeniden Foral sistemdeki gibi özerklik lehinde oy kullanmıştır Özerklik statüsünün Madrid parlamentosunca resmen onaylanması ise 01 Ekim 1936 tarihine rastlamaktadır ancak burada dikkat çeken nokta bu tarihte İspanya'da iç savaşın (17 Temmuz 1936-1 Nisan 1939) başlamış olmasıdır (İşkar, 2014: 81- 82). Esasen Cumhuriyetçi yönetimin üç yıl boyunca Basklara vereceği özerklik hakkını bekletmesi iç savaşın başlaması ile birlikte ise öncesinde de Cumhuriyetçileri destekleyeceğini belirten Bask Milli Partisi'nin taleplerini dikkate alarak hareket etmesi tesadüf değildir. Burada Cumhuriyetçi yönetimin temel hedefi savaş

sürecinde Bask halkından destek kazanabilmektedir. İç savaşın çıkış sebebi ise General Franko¹²⁹, Mola ve Sanjurjo önderliğindeki İspanyol ordusunun mevcut Cumhuriyetçi hükümetin Bask, Katalonya gibi geçmiş tarihte yönetsel imtiyazlara sahip bölgelere verilen özerk yönetim hakkının ülkeyi böldüğü iddiasıdır. Bu uğurda ordu, 17 Temmuz 1936 tarihinde Madrid hükümetinin uygulamalarına karşı çıkarak ayaklanma başlatmıştır. Savaşta Franko'nun ilk hedeflerinden biri milliyetçiliğin hızlı bir şekilde alevlenmeye başladığı Bask Bölgesi olmuştur. Bask şehirlerinden biri olan Gernika'nın (Guernica) 26.04.1937 tarihinde bombalanması¹³⁰ gerek İspanya'daki Cumhuriyetçilere gerekse de tüm dünyada cereyan eden faşizme karşı gelecek topluluklara verilen bir ders olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç itibarıyla da bu koşullar altında Cumhuriyetçiler aleyhine Franko'nun ise lehine sonuçlan bir tablo karşımıza çıkması sebebiyle Bask milliyetçiliğinin kaderi artık General Franko'nun eline geçmiştir (İşkar, 2014: 81-82; Özçer, 2006: 44; Antakyalıoğlu, 2012; Ağaş, 2016: 248). 20. yüzyılda Franko yönetimiyle birlikte dilsel kısıtlamaların ve yasakların getirilmesi Bask dilini büyük ölçüde sekteye uğratmış ve öğrenimine engel olmuştur (Tunçay, 2016: 46). Bu süreçte gizli olarak bazı eğitim faaliyetleri sürdürülmeye çalışılsa da dilin varlığı zedelenmiştir. Zaman içerisinde bölgede yapılan eğitim A, B ve C olmak üzere üç ana eksenle karşımıza çıkar. A kategorisinde yer alan okullar İspanyolca eğitim vermekte ve yabancı dili Baskça olarak kabul etmektedirler. B kategorisinde yer alan okullarda İspanyolca ve Baskça eşit bir ağırlığa sahip olmaktadır. C kategorisinde yer alan okullarda ise ana dil Baskça olup eğitimleri bu dil ile sürdürülürken yabancı dil olarak İspanyolca kabul edilmektedir. Franko yönetimiyle birlikte merkeze yönelik olarak gelişen karşıtlık ve nefret duyguları ve küçük yaşta olan çocukların İspanyolcayı bilmemesi gibi sebepler A kategorisindeki okulların boş kalması sonucunu doğurmuştur (Tunabay, 2010: 55).

İspanya iç savaşı sonrası ise artık sonrası General Franko'nun yönetime gelmesi Bask milliyetçiliği özelinde en önemli sorunlardan biri olarak tarih sahnesine çıkmıştır (Tunçay, 2016: 47). Franko'nun yönetime gelmesi ile birlikte Bask bölgesinin aleyhine bir dizi yasak getirilmiştir. Milliyetçi ve özerkliği savunan görüşlere karşı olduğunu daha savaş başında belirten Franko'nun baskıcı uygulamaları cumhuriyetin ve kurumlarının kaldırılması ile başlamış, bölge özelinde özerklikler iptal edilerek Bask Milli Partisi'nin yasaklanması akabinde ise tüm siyasi partilerin kapatılması şeklinde devam etmiştir. Yapılan bu baskılar sonucunda Bask Milli Partisi'nin liderleri Avrupa şehirlerine kaçmak zorunda kalmışlardır. Halk da benzer bir durumla karşılaşarak Gupizkoa Bizkaya ve Alava'da yaşayan nüfusun yaklaşık %11'i Avrupa, Amerika ve Latin Amerika ülkelerine göçe zorlanmıştır (Çiftçi, 2016: 172; İşkar, 2014: 81-82; Dilmen, 2015: 65). Bölgede milliyetçilik unsurunun zaman içerisinde mücadele olmaktan çıkıp muhalefet haline dönüşmesi ise Franko diktatörlüğünün kimlik ve dil üzerine yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla Bask kimliğini hatırlatan tüm semboller yasaklanmış, resmen Bask dili kullanımdan kaldırılmış, resmi metinlerde, sokak isimlerinde ve reklamlarda da Baskça kullanılmasına izin verilmemiş, mezar taşlarındaki Baskça isimler dahi silinmek istenmiştir (Arakon, 2013: 79). Ayrıca Bask bölgesinin bağımsızlık istekleri sebebiyle bu topraklar için 'vatan haini' ifadesi kullanılmıştır (Öztop, 2015: 62). Genel itibarıyla bu topraklar, askeri bir işgale uğramış ve Franko'nun görevlendirdiği valiler tarafından sömürge gibi yönetilmeye başlanmıştır (Çiftçi, 2012).

Franko yönetiminin ilk yıllarında Bask halkının bu uygulamalara sessiz kaldığı ve yaşantısında daha çok folklorik ve kültürel etkinliklerde bulunup siyasi olaylardan kaçındığı görülmektedir (Dilmen, 2015: 67). Fakat başlangıçta Franko'nun korku yayması sebebiyle siyasi alanda sessiz kalırsa da söz konusu baskıcı uygulamaların Bask milliyetçiliğinde radikal dönüşümlerin temel taşı oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki 20. yüzyıl ile birlikte Bask milliyetçiliğinin, 'Franko rejiminin ve onun devletinin reddi' anlamına gelen Frankizm ile ifade edilmeye başladığı görülür (Arakon, 2013: 78-79). Bu süre zarfında filizlenen yeni genç milliyetçiler nesli

¹²⁹ Francisco Franco (El Caudillo), 1936-1939 yılları arasında İspanya İç Savaşı'nda önderliğini yaptığı milliyetçi grupların galip gelmesi sonucu ülkeyi 36 yıl boyunca (1939-1975) uzun bir süre diktatörlükle yönetmiştir (Gökşenli, 2013: 146).

¹³⁰ Gernika'nın bombalanması Franco'nun yalnız başına gerçekleştirdiği bir operasyon değildir. Franco'nun isteği üzerine dönemin faşist liderleri olan Hitler ve Mussolini'nin hava desteğinin yanı sıra ağır silah ve asker desteği de sağladıkları bilinmektedir. Diğer taraftan bu bombardıman Almanya için kendi ağır silahlarını test etmenin bir yolu hatta adeta bir tatbikat alanı olarak ifade edilmektedir (Antakyalıoğlu, 2012; Ağaş, 2016: 249).

ise Baskların kurtuluşunun ancak kendi çabalarıyla mümkün olacağına vurgu yapmaktadırlar (Ned, 2012: 11).

3. BASK BÖLGESİNDE TERÖR ve ETA

Franko'nun baskılarının sürdüğü esnada ilk olarak genç milliyetçiler, siyasi toplantılar gerçekleştirerek gazete ve broşür dağıtmak suretiyle faaliyetlerini Bask öğrencileri Topluluğu (EIA) adı altında gizli bir şekilde sürdürmeye koyulmuşlardır. Bu dönemde Bask ulusal kimliği gençler aracılığıyla ırk üzerinden değil de dil üzerinden yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır. Üniversiteli milliyetçi gençler, Bask dilinin ve kültürünün canlanması uğruna 1952 yılında faaliyetlerine başlayarak dil ve kültürün yanı sıra Bask tarihi hakkında da bilgi edinmek ve işçi sınıfını da bu sürece dahil edip Franko rejimiyle doğrudan mücadeleye girmek amacıyla eylem anlamına gelen “Ekin” adlı bir dergi çıkarmışlardır (Dilmen, 2015: 66-67; Arakon, 2013: 79). Ekin'in faaliyetlerinin PNV tarafından fark edilmesi ile birlikte oluşan yeni örgütlenmeyi denetim altına almak için harekete geçen bu milliyetçi parti, daha önceden benzer amaçlarla örgütlenmiş olan EGI'yi¹³¹ Ekin ile birleştirerek 1957 yılında kendi çatısı altına almıştır (Dilmen, 2015: 68). PNV, başlangıçta Ekin grubu ile sağlam ilişkiler kursa da iki yıl sonra Bask dilinin konumu ve merkezi yönetim ile Bask halkı ilişkileri ölçeğinde fikri ayrılıkların yaşanması söz konusu olmuştur. Bu sebeple 1959 yılında PNV'den ayrılma kararı alan Ekin grubu üyeleri radikalleşerek, “*Bask Anavatani ve Özgürlük*” anlamına gelen ETA (Euskadi ta Askatasuna) örgütünü kurmuşlardır. Dolayısıyla tarihi eski olan PNV bir anlamda Bask Bölgesinde siyasi alanda milliyetçiliğin temsilcisi olma işlevini yitirmiş ve alan bir anlamda paramiliter bir örgüte kalmıştır (Çiftçi, 2016: 173; Aktoprak, 2008: 668).

1960 döneminde gelindiğinde ETA örgütü yayınladığı bildiride ilkelerini; *'ETA, milli devrimci ve laik bir Bask hareketidir, siyasi bağlamda, Euskadi için temel insan haklarının güvence altına alınmasını savunur, ırkçılık ve buna bağlı olarak ırkların ya da halkların birbirlerine üstün olması kabul edilemez, ulusal kültür bağlamında, Baskça 'nın ulusal tek dil olmasını savunur'* şeklinde sıralamıştır (Özçer, 2018: 47). Dolayısıyla ETA siyasi, kültürel ve askeri alanlarda faaliyetlerinin ve amaçlarının var olduğunu ortaya koymuştur (Özen, 1995: 18).

İdeolojik bağlamda sosyalizm görüşüne daha yakın olan ETA, PNV'den tamamen kopuk olmasa da farklı bir yapı arz eden örgüt şeklinde karşımıza çıkmaktadır. PNV'den ayrılan ilk ve temel noktası ETA'nın ulusal kimlikte ırk unsurunun yerine dil unsuruna yönelmiş olmasıdır. PNV ikinci en önemli farkı ise ETA'nın siyasi bir araç olarak şiddet kabul etmesidir (Aktoprak, 2008: 670-672). Aslında ETA kurulma sürecinde şiddetin ana aktör olmadığı ilk olarak faaliyetlerinin yasaklanan Bask bayrağını dağıtmak ve bayrağı her yere çizmek gibi şiddet içermeyen eylemlerden meydana geldiği belirtilmektedir (Özen, 1995: 18).

İlerleyen yıllarda ETA örgütünde şiddet unsurunun ortaya çıkışında Federico Krutwing'in 1963 yılında yazmış olduğu 'Vasconia' isimli kitabının etkisi karşımıza çıkmaktadır. Krutwing'in bu eserinde Bask bölgesinin Franko rejiminden kurtuluşunun gerilla savaşı ile mümkün olduğunu belirtmesi, ETA'nın da ideolojik temellerinin şiddet üzerine atılmasında bir anlamda ön ayak olmuştur (Tunabay, 2010: 34). 1960'tan itibaren şiddet eylemlerine dahil ettiği ve ezilen Bask halkını savunan ETA'nın gerek Bask Bölgesinde ve İspanya içerisinde bazı gruplar tarafından gerekse de Avrupa'nın pek çok ülkesi tarafından destek gördüğü dile getirilir (Çökmez, 2008: 358).

1968 yılından 1978 yılına değin ETA üzerinde sert tedbirlerin alınması ve örgüt üyelerine yoğun olarak yapılan tutuklanmalar ETA'nın eylemlerini arttırmasına sebep olmuştur (İşkar, 2014: 89). Bu süreçte 1960 yılı sonlarından itibaren ETA'nın. *'eylem-baskı-eylem'* stratejisini takip etmesi daha net bir hal almış ve ETA için baskılar karşısında eylem yapmaktan geri durmayan bir dönem başlamıştır. Fakat eylemlerinin şiddet yönünün gittikçe ağırlaşması grup içerisinde bazı fikir ayrılıklarını doğurmuştur (Tunabay, 2010: 34). 1970'ler sonrası belirginleşen bu fikir ayrılıkları 'askeri kanat' ve 'siyasi kanat' olmak üzere iki cephede boy göstermektedir. Bu

¹³¹ PNV'nin genç kanadı olarak bilinen EGI, Sabino Arana'nın ölümü sonrası 1904 yılında kurulmuştur. Bu örgüt, İspanya İç Savaşı'na değin Bask Bölgesinde faaliyetlerini yürütmüş olsa da daha sonra faaliyetlerine yurt dışında devam etmiştir. EGI'nin tekrardan bu bölgede örgütlenmesi ise Ekin grubu ile söz konusu olmuştur. EGI genel itibarıyla eğitim seviyesi düşük ve köylerde yaşayan yerel militalardan meydana gelmiştir (Özçer, 2018: 30).

bölünmede ETA-PM, askeri ve siyasi kanadı; ETA-M ise sadece askeri kanadı oluşturmaktadır. Yapılan ayrımın iki cephe arasındaki çekişmeleri tamamen sona erdirdiğini söylemek mümkün değildir. Zira ETA-PM, ETA-M'nin askeri faaliyetlerini yerine getirirken ideolojik gerekçeleri dikkate alması gerektiğini belirtirken; ETA-M, ETA-PM'nin askeri faaliyetlerde bulunmasına karşı çıkmaktadır (Özçer, 2018: 86-87). Askeri kanat silahlı eylemler düzenlerken siyasi kanat gösteri, yürüyüş, grev gibi eylemlerde bulunmaktadır. 1974 yılında ise bir kafenin bombalanması sonucunda bu cepheler iki ayrı ETA olarak faaliyetlerini yürütme kararı almıştır (Özen, 1995, 18).

ETA'da bu bölünme süreci Franko'nun ölümüne (1975) denk gelmiş, 1975'ten 1978 yılına değin demokrasiye geçiş olarak adlandırılan bu süreçte Franko sonrası başa geçen Juan Carlos'un ETA'ya karşı ılımlı tavır almıştır. Ancak bunu bir fırsat bilen örgüt silahlı eylemlerini daha da arttırmıştır (Özen, 1995: 19; Özçer, 2006: 78). Örgütün bölünmesinde yaklaşık 4 yıl sonra ETA'nın siyasi kanadı olarak adlandırılan Herri Batasuna (Halkın Birliği) partisi kurulur. Bu oluşum birçok milliyetçi sol grup (ANV, ESB, HAS) ve Abertzale'nin (Yurtsever Bask Solu) mutabakatından sonra kurulmuştur (Türkeri, 2007: 70).

1978 yılında kabul edilen anayasa ülkedeki 17 bölgenin ve 2 şehrin özerkliğini onaylamış olsa da bu konuda ulusların kendi kaderlerini belirlemediği (self-determination) gerekçesini ortaya atan ETA, Bask bölgesi özerkliğini elde ettikten sonra kanlı eylemlerinden vazgeçmemiştir (Öğüt, 2017). Çünkü Bask milliyetçilerine göre yeni anayasa ile verilen yüksek özerklik yeterli seviyede değildir, yapılacak bir referandum ile merkezi devletten ayrılma hakkı tanınmalıdır (Amoros, Zaballo, Alvarez, 2023: 199).

1980 sonrası '*hedef gözetmeksizin eylem*' ve '*acının tüm topluma yayılması*' şeklinde strateji değişikliğine gitmiş ve bilhassa 1980 ve 1986 yılları arasında faaliyetlerini oldukça arttırmış bu dönemde öldürdüğü kişi sayısı kuruluşundan itibaren en yüksek seviyeye ulaşmıştır¹³² (Dilmen, 2015: 76; Çiftçi, 2016: 175). 1986 yılında İspanya'nın Avrupa Birliği 'ne üye olması Bask Bölgesinin milliyetçilik anlayışındaki değişimlerin ilk adımını oluşturmuştur. Çoğulcu demokrasilerin gelişmeye ve yaygınlaşmaya başladığı Avrupa ülkelerinde şiddet unsuru arka plana itilmiş ve ETA'nın da 1990'lı yıllarda halk desteği gittikçe azalmıştır (Arakan, 2013: 81). Mart 2006'da süresiz ateşkes ilan eden ETA ateşkesteki istediği sonucu alamaması sebebiyle de Aralık 2006'da saldırılarına tekrardan başlamıştır (Dilmen, 2015: 80-81; Çiftçi, 2016: 188). Bu süreçte gerek yerel gerekse de uluslararası desteğini kaybeden ETA, Guernica Antlaşması ve Bask sorununun diğer devletler için de problem haline dönüşmesi ile birlikte 10 Ocak 2011 tarihinde '*daimi, genel ve kontrol edilebilir*' bir düzeyde ateşkes ilan ettiğini ve 20 Ekim 2011 tarihinde de silahlı mücadelesini sonlandırdığını ilan etmiştir. ETA'nın şiddet eylemlerini sonlandırmasında Avrupa Birliği'nin önemli katkılarının olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Arakan, 2013: 83). ETA 60 yıllık varlığını 2018 yılında örgüt üyeleri tarafından gönderilen bir mektup ile varlığını sona erdirdiğini açıklayan örgüt kanlı eylem sayısı bakımından (2.005) Dünya'da dördüncü sırada yer almıştır (The Guardian, 2018).

4. SONUÇ

İspanya, ulus devlet olma sürecinde "etnik" farklılığını kabul ettiği bölgelere, merkezi yönetimlerin tanıdığı özerklik haklarıyla tarihsel süreçte anılan bir ülkedir. Bask ve Katalonya yönetimlerine Ortaçağ'dan beri verilen geniş öz yönetsel haklar ve vergisel ayrıcalıklar, Habsburg Hanedanlığı ve diğer imparatorluk dönemlerinde sorun yaratmazken, ulusçu akımların güçlendiği 19.yy'dan itibaren yavaş yavaş sorun olmaya başlamıştır. Baskçanın bulunduğu coğrafyadan farklı bir dil ailesinden gelmesi ve özgün karakteri milliyetçiliğin en büyük taşıyıcı unsuru olduğu belirtilmelidir. Modern dönemde Arana'nın ideolojik önderliğinde yürütülen milliyetçiliğin karakteri koyu Katolik bir dinsel özelliكتedir. Irkçılığa kadar vardırılabilen bu söylem, İspanya'da da çok makbul karşılanmamıştır. 20. yy'da diktatör Franko yönetiminin azınlıkları baskılayan tutumu var olan ayrılıkçı potansiyelin bir anlamda yeniden alevlenmesine de yol açmış ancak bu yüzyıldaki milliyetçi ve Katolik temelli değil sınıf (sosyalist) temelli olmuştur.

¹³² 1982 yılından itibaren günümüze değin şiddet içerikli eylemlerin ETA-M tarafından gerçekleştirildiğidir. Çünkü bir süredir eylemde bulunmayan ETA-PM, şiddete başvurmaya karşı olduğundan ve demokratikleşme sürecinin başlamasını takiben hükümet ile anlaşma ile bu sorunların çözüleceğine inandığından 1982 yılında kendisini feshetmiştir (Çilliler, 2013: 181).

Franko yönetiminde ise Bask bölgesi milliyetçiliği varlığını bu kez bir terör örgütü ETA ile sürdürmüştür. Birçok kanlı eylem gerçekleştiren bu örgütün siyasi kanadı kabul edilen Herri Batasuna 1978’de kuruluşu ile Bask ayrılıkçılığı varlığını siyasal alanda devam ettirmeye başlamıştır. Franko diktatörlüğünün bitişinden sonra yürürlüğe giren 1978 İspanya Anayasası ile bölgelere özerk topluluk ismi verildiği görülür. Tarihsel milliyetlerin haklarının korunacağı ibarelerini içeren Anayasa, bölgelere özerklik hakkı tanımıştır. Kurulan 17 bölge içinde Bask, Katalonya ve Galiçya’nın özerklik hakları Foral sistemin neredeyse bir gereği olarak diğer bölgelerden çok yüksek olarak belirlenmiştir. Anayasa’nın 2. Maddesi İspanyol halkını bölgelerden ve tarihsel milliyetlerden oluştuğunu yazılı metine ekleyerek her bölgenin eşit olmadığını adeta vurgulamaktadır. Yeni düzenlemelerin, etnik sorunların kronik boyutlara vardığı Bask gibi topluluklarda şiddet olaylarının azalması ve sağlanan hak ve özgürlüklerin belirli bir rahatlamaya yol açması yeni sistemin başarısı olarak değerlendirilebilir. Ancak ilerleyen yıllarda gevşek nitelikli anayasadan kaynaklı olarak Bask’lar ve Katalanlar yeni statü anlaşmaları yaparak parlamentodan geçirmişlerdir. Önce mali hakların genişletmesi ile başlayan yeni haklar giderek yerel yönetim, örgütlenme ve güvenlik haklarına doğru ilerlemeye devam etmiştir.

2000’li yıllardan sonra ekonomik anlamda daha da güçlenen Bask ve Katalonya yönetimleri açıkça ayrılık isteyen referandumlar düzenlemişlerdir. 2006 yılındaki İbarratezke planı Bask yönetiminin ulus devletten neredeyse ayrılışını öngören gevşek bir konfederasyon tipi yönetim öngörmüştür. 2010 yılında yapılan Bask ayrılık referandumu ve Katalanların benzer taleplerle yaptığı 2017 yılı referandumu İspanya Anayasa Mahkemesinin referandumları iptal etmesi ile birlikte hayata geçirilmemiştir. İspanya tarihinde tarihsel milliyetlerin geçmişten getirdiği imtiyazlar neredeyse 1200 yıldır varlığını sürdürmektedir. 1978 Anayasası etnik çatışmaların önüne geçmesine karşın yeni statülere izin veren kodifikasyonu ve açık olmayan İspanyol milleti tanımı bir anlamda ayrılıkçı girişimlerin önünü açmıştır. Oysa bu yazının konusu olmayan yönetim sistemine bakıldığında özerk toplulukların bazı eyaletlerin bile sahip olmadığı mali haklara sahip olduğu birçok metinde incelenen bir noktadır. Dolayısıyla anayasadan kaynaklı boşluklar etnik kimliği baskın tarihsel bölgelere taviz üstüne taviz verilmesine yol açmıştır.

KAYNAKÇA

1. Agtaş, Özkan (2016), 'Guernica'nın İzinde: İnsan, Hayvan ve Şiddet', Mülkiye Dergisi, https://www.academia.edu/38204153/%C3%96zkan_Agta%C5%9F_2016_Guernican%C4%B1n_%C4%B0zinde_%C4%B0nsan_Hayvan_ve_%C5%9Eiddet_M%C3%BCkiye_Dergisi_40_1_237-278 Erişim Tarihi: 29.05.202.
2. Aktoprak, Elçin (2008), 'Batı Avrupa'da Ulus İnşa Süreçleri ve Ulusal Azınlık Sorunları', Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
3. Amorós, Ander Vizán, Julen Zabalo ve Amalur Álvarez (2023), "Exploring the Right to Decide: From a Liberal Democratic Concept to a Radical Democratic Tool Approaching the Basque Case", *Made-to-Measure Future(s) for Democracy? Views from the Basque Atalaia*, (Ed. Julen Zabalo, Igor Filibi Leire Escajedo San-Epifanio), Springer, ISSN 2198-7289, ss:197-214.
4. Antakyalıoğlu, Zekiye (2012), "Guernica" Lebriz Sanal Dergi, <http://lebriz.com/pages/lst.aspx?lang=TR&sectionID=12&articleID=987> Erişim: 29.05.2020.
5. Arakon, Maya (2013), 'Ulusal Azınlıklar ve Ulus-Devlet Sorunu: Bask Ülkesi', *Alternatif Politika*, Cilt:5, Sayı: 69-90, <http://alternatifpolitika.com/eng/site/dosyalar/arsiv/13-Nisan-2013/4mayaarakon.pdf> Erişim Tarihi: 19.05.2020.
6. ATIENZA, Javier C. (2006), *The Origins, Ideology and Organization of Basque*
7. Balter, Michael (2015), 'Unusual 'relic language' comes from small group offarmers isolated for thousands of years', <https://www.sciencemag.org/news/2015/09/unusual-relic-language-comes-small-group-farmers-isolated-thousands-years>
8. Bollens, Scott A. (2007), *Cities, Nationalism and Democratization*, Routledge, s.135

9. Çiftçi, Mine (2012), "Demokratikleşme Yolundaki İspanya ve Bask Sorununu/ Erişim Tarihi: 19.05.2020.
<http://www.tuicakademi.org/demokratikleşme-yolundaki-ıspanya-ve-bask-sorunu/>
10. Çiftçi, İrfan (2016), 'Avrupa 'da Ayrılıkçı Bir Terör Örgütü: ETA Euskadi Ta Alkatasuna- Bask Anavatanı ve Bağımsızlık', Terörizm: Türkiye, Avrupa & Amerika, Karınca Yayınları, İstanbul.
11. Çilliler, Yavuz (2013), 'Etnisite ve Demokrasi İlişkisi: İspanya 'nın Demokratikleşme Süreci ve Bask Örneği', Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
12. Çökmez, Fatma Gül (2008), 'Bask Bölgesi: Etnik Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi ve İspanya'daki Devlet Politikalarının Etkisi', Ege Akademik Bakış, Sayı: 8, s. 355-371, <https://ideas.repec.org/a/ege/journal/v8y2008ilp355-371.html> Erişim Tarihi : 19.05.2020
13. Dilmen, Özlem Yelda (2015), 'Etnik Milliyetçilik ve Şiddet: Katalonya ve Bask Bölgesi Örneği', Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
14. Gökşenli, Ebru Yener (2013), 'İç Savaş ve Savaş Sonrası İspanyası'nın İlk Döneminde Toplumsal Değişim', Sosyoloji Dergisi, Sayı:26, <http://static.dergipark.org.tr/article-download/imported/1019021283/1019020070.pdf?> Erişim tarihi: 26.05.2023
15. Hobsbawm, Eric J. (1993), 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
16. İşkar, Erhan (2014), 'İspanya ile ETA Arasında Yürütülen Terör Müzakerelerinin Yazılı Basında Ele Alınış Biçiminin Söylem Analizi', Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
17. Kınalı, Rıza Halil (2015), Terörizmin Dil Politikası: ETA Örneği, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
18. Koşay, Hamit Zübeyr (1957), 'Dil Mukayeselerine Göre Bas/darla Tür/derin Temasları Göç Yolları ve Zamanı Hakkında', Belleten, Cilt: 21, Sayı: 84, <https://www.ttk.gov.tr/yayinlarimiz/dergi/belleten-cilt-xxi-sayi-84-yil-1957-ekim/> Erişim Tarihi: 20.10.2023.
19. Ned, Thomas (2012), ETA'dan Sonra? Katalonya, Euskadi (Bask Ülkesi) ve İspanya Anayasası, Demokratik Gelişim Enstitüsü, Londra.
20. Ögüt, Özcan (2017), 'Bask Sorunu ve ETA'nın Silahsızlanma Süreci', <http://politikaakademisi.org/2017/07/23/bask-sorunu-ve-etanın-silahsizlanma-sureci/> Erişim: 03.06.2020
21. Özçer, Akın (2006), Çoğul İspanya Anayasal Sistemi ve Ayrılıkçı Terörle Mücadele Yöntemi, İmge Kitabevi, İstanbul.
22. Özçer, Akın (2018), Agur, ETA Artık Yok, Liberte Yayınları", Ankara.
23. Özen, Çınar (1995), 'Ulusal Bütünleşme, Etnik Milliyetçilik ve Etnik Terörizm: İspanya ve Bask Sorunu', Yeni Forum, Cilt:16, Sayı:318.
24. Öztop, Fatma Anıl (2015), 'Devlet İçi Etnik Çatışmaların Çıkış Nedenleri: İspanya'daki Bask Sorunu Üzerine Bir Değerlendirme', PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 2.
25. Sullivan, John (1988), ETA and Basque Nationalism: The Fight for Euskadi 1890-1986, Routledge, s. 24. Nationalism 1876-1903, University of Nevada Press, p.85.
26. The Guardian, "Basque separatist group Eta announces dissolution", <https://www.theguardian.com/world/2018/may/02/basque-separatist-group-eta-announces-dissolution>, Erişim Tarihi: 30 Kasım 2019.
27. Totoricagüena, Gloria (2004), Identity, Culture, and the Politics in the Basque Diaspora, University of Nevada Press, Nevada, s.29.
28. Tunabay, Fırat (2010), 'Bask Sorunu ve İspanya-Avrupa Birliği İlişkisindeki Yeri', Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.
29. Tunçay, Feriha (2016), 'Bask Ülkesi ve Katalonya: Dil Taleplerine İlişkin Yasama Faaliyetleri', ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi, Cilt:3, Sayı:5, s.45-56, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/31573/346057>. Erişim Tarihi: 14.10.2023
30. Türkeri, Zekine (2007), Bask Meselesi, Dipnot Yayınları, Ankara.

<http://www.turansam.com>

*****

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Reserches

TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2023; Ay: Aralık; Cilt: 15/SONBAHAR, Sayı: 60

TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2023; Month: December; Volume: 15/AUTUMN, Issue: 60

DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041> ; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

31. Yurtaydın, Erkan.(?), 'İberce, Baskça, Afrika-Asya Dilleri ve Türkçe', s.1979-1990,
<https://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/YURTAYDIN-Erkan-%c4%b0BERCE-BASK%c3%87A-AFR%c4%b0KA-ASYAD%c4%b0LLER%c4%b0-VE-T%c3%9cRK%c3%87E.pdf>.Erişim Tarihi: 30.09.2023

(18)

Oğuzhan UZAR¹³³; Dr. Qəhrəman BƏHBUDOV¹³⁴
AVUKATLIK MESLEĞİNDE ETİK İLKELER
ETHICAL PRINCIPLES IN THE PROFESSION OF LAWYER

ÖZ

Mesleki hukuk etiği, yasal ve ahlaki ilkeler, normlar, yasal ve ahlaki bilinç arasındaki ilişki ve karşılıklı bağımlılık temelinde oluşan uygulamalı etik türlerinden biridir. Ayrıca, mesleki hukuk etiği, genel olarak ahlakın özel bir tezahür şeklidir. Bir avukatın meslek etiği, hukuk mesleğinde çalışanların bilinç ve ahlaki görüşlerinin doğru bir şekilde oluşması sürecine yardımcı olur, onları ahlaki standartları gözetmeye, gerçek adaleti sağlamaya, kişilerin hak, özgürlük, onur ve onurunu korumaya, haklarını korumaya yönlendirir. Genel olarak meslek etiği, avukatların öncelikle toplum içinde, müvekkilleri ile birlikte ve mesleklerini icra ederken mahkemede ve yargılama sırasında mahkemede uymak zorunda oldukları bir davranış kurallarıdır. Bu nedenle bu çalışmada avukatların hukuk mesleğinde uymak zorunda oldukları hukuk etik kuralları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avukatlık mesleği, Etik, Mesleki etik.

ABSTRACT

Professional legal ethics is one of the applied ethics types formed on the basis of the relationship and interdependence between legal and moral principles, norms, legal and moral consciousness. Moreover, professional legal ethics is a particular form of manifestation of morality in general. Professional ethics of a lawyer helps the process of forming the consciousness and moral views of those working in the legal profession correctly, directs them to observe moral standards, to provide real justice, to protect the rights, freedom, honor and dignity of individuals and to protect their rights. In general, professional ethics is a code of conduct that lawyers have to comply with, primarily in the community, with their clients and in court while performing their profession and in court during the trial. For this reason, in this study, the ethical rules of law that lawyers have to comply with in the legal profession are examined.

Keywords: Advocacy profession, Ethics, professional ethics.

¹³³ Sorumlu Yazar Nahcivan Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü, E-posta: oguzhanuzar@hotmail.com; ORCID: 0000-0003-0526-6994; Nahcivan Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi; Doktora (5606-01-Devlet Hukuk Nazariyyesi ve Tarihi,Hukuk ve Devlet Hakkında Alimler Tarihi)

¹³⁴ Hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru; Nahcivan Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü; ORCID: 0009-0005-4300-5199

GİRİŞ

Toplumdaki insanlar arasındaki ilişkileri düzenlemek için, insanlar arasında yaşayan bir kişinin eylemleri için geçerli olan bir dizi ahlaki ve etik norm olan etik yaratılmıştır. Onsuz insanlık, homosapiens' in birbirleriyle iletişim, etkileşimi için geçerli olan "iyi" ve "kötü" kelimelerinin anlamını anlamayacaktır. Çünkü her insan kendini sadece günlük iletişimde değil, mesleki görevlerinde de fark eder. Ahlak doktrininden yön öne çıkıyor- profesyonel etik. Mesleki etik, insanların çalışma sürecindeki etkileşimlerini yöneten, görevlerine karşı tutumlarını tanımlayan ve mesleki görev fikrini oluşturan ahlaki normlardır.

Dünyanın her yerindeki avukatlar, müvekkillerinin çıkarlarını kendilerinin üzerinde tutan ve Hukukun Üstünlüğüne saygı gösterilmesini sağlamak için çabalayan uzman profesyonellerdir. Hukuki gelişmelerle ilgili sürekli güncellemeyi müvekkillerine hizmet, mahkemelere saygı ve makul bir yaşam standardını korumaya yönelik meşru istekle birleştirmelidirler. Yukarıdaki alıntı, avukatların toplumda oynadıkları önemli rolü ve sahip oldukları zorlu sorumlulukları özetlemektedir.

Hukuk mesleği üyelerinin davranışlarını düzenleyen kurallar bütününe hukuk etiği denir. Hukuk etiği, öğretmenler, muhasebeciler, mühendisler, doktorlar vb. dahil olmak üzere profesyoneller için bir dizi davranış kurallarından oluşan mesleki etiğin bir dalıdır. Felsefenin bir dalı olan etik, genel ahlaki ilkeler ve bireyin yapması gereken belirli ahlaki seçimlerle ilgilenir. Etiğin bir başka dalı, faydacılık, kategorik zorunluluklar ve altın kural gibi ahlaki yükümlülükler teorisidir.

Bir avukat, müvekkil bilgilerini gizli tutmak için müvekkillerine etik bir görev borçludur. Bu ilke, müvekkilin mahremiyet haklarına saygı gösterilmesinden ve bir avukatın atandığı güven konumundan kaynaklanmaktadır. Hukuken, avukatların müvekkillerinin kendilerine verdiği bilgileri ifşa etmeme konusunda sahip oldukları özel bir yükümlülük vardır. Gizliliğin en dikkate değer istisnası, müşteri tarafından bilgilerin ifşa edilmesi için izin verilmesidir. Avukatların müvekkillerinin ötesinde başkalarına da borçlu oldukları sosyal sorumlulukları olduğu savunulmaktadır. Meslek kuralları, bir avukatın mahkemeye karşı görevini vurgular.

Genel olarak meslek etiği, avukatların öncelikle toplum içinde, müvekkilleri ile birlikte ve mesleklerini icra ederken mahkemede ve yargılama sırasında mahkemede uymak zorunda oldukları bir davranış kurallarıdır. Bu nedenle bu çalışmada avukatların hukuk mesleğinde uymak zorunda oldukları hukuk etik kuralları incelenmektedir.

GÜVEN ve BAĞIMSIZLIK

Bir öğretmenin bilgiye ihtiyacı olan öğrencileri olmadan rağbet görmeyeceği gibi, korunmaya muhtaç kişilerin avukata başvurmaması durumunda da avukatlığın amacına ulaşmayacağı açıktır. Bu konuda bir avukatın ve tüm toplumun itibarı ve kendisine duyulan güven ön plana çıkmaktadır. Çünkü güven, kural olarak, bir kişinin başka bir profesyonelden yana değil, bir profesyonelden yana seçim yapmasını sağlayan ilk şeydir. Benzer şekilde, daha önce bir avukatla görüşme konusunda olumsuz bir deneyim yaşamışsa, aniden yasal korumaya ihtiyaç duyan bir kişide düşmanlık ortaya çıkar. Ve bu nedenle bilinçsizce davasına düşmanlık ederek, kendi gücünün ve güveninin yeterli olduğu ana kadar sorununu kendi başına çözmeye çalışacaktır.¹³⁵ Ve bu durumda ancak kendisi bir şey yapamadığı zaman, dayanılmaz bir durum olduğunda bir avukata başvuracaktır.

Tam olarak bununla bağlantılı olarak, başarılarının temeli olarak burada avukatlara duyulan güven ön plana çıkıyor ve bu olmadan yüksek sosyal amaçlarını gerçekleştirmeleri imkansızdır.¹³⁶ Uzun bir deneyimden sonra, boş bir servet yerine, onun hatırasını koruyan ve düşüncesinin üzerinde durduğu birçok insanın beğenisini, saygısını, sevgisini kazandığını hissetmeyen bir avukat değildir. Bir avukatın rütbesinin saygınlığına olan güveni korumak başlıca görevidir. Bir avukat kendisine duyulan güveni hiçbir şekilde boşa çıkaramaz. Bir avukatın güveni sarsmayı amaçlayan her türlü eylemi mesleki suistimeldir. Güveni kötüye kullanmak avukatlık sıfatıyla bağdaşmaz. Bir avukata yapılan itiraz, kişisel güvene dayalıdır. Avukatlığın

¹³⁵ Kurt, N. K. (2020). Dürüstlük Kuralı Perspektifinden Avukatlık Mesleği.

¹³⁶ Favre, J. (1980). Legal ideals. Moscow, 117.

kamusal görevi gerçeğe hizmettir ve bu kamu hizmetinin özünde avukatın kişiliği her sözünde güven talep edebilecek nitelikte olmalıdır.

İktidarın keyfilikliğini dizginlemek, güçlü öznelerin hatalarını telafi etmek, dizginleyen özne doğrudan dizginlenene bağlıysa imkansızdır. Ayrıca bir avukatın mesleki bağımsızlığı da kendisine duyulan güvenin sebeplerinden biridir. Bu tezlerden doğru olarak yola çıkarsak baronun neden devletten bağımsız olması gerektiği anlaşılır. Baronun bağımsızlığı, avukatların etkili bir şekilde faaliyet göstermesinin temel koşullarından biridir. Hukuk camiasına olan güveni baltalayan düşük kaliteli iş, etik olmayan davranış, yalnızca insanların yardım için avukatlara başvurmayı bırakmasına değil, aynı zamanda bunun avukatların kendilerine karşı kullanılmasına da yol açtığı ortaya çıktı.¹³⁷

AVUKATIN MESLEKİ ETİĞİ NORMLARI

Hukuk mesleğinin her türlü suistimal için geniş bir alan açtığını, aynı zamanda ona dahil olanlara onlar için ne adli yargıç üyelerinin ne de diğer serbest mesleklerin temsilcilerinin sahip olmadığı oldukça güçlü bir neden verdiğini yazdı. Savunuculuğun doğası, birçok günah işlemenin cazibesini içerir: dakiklik eksikliği, açgözlülük, yalanlar, kibir vb. Ancak bu vesileyle müvekkilini zafere ulaştırmak için her yolu kullanan usta bir iftiracı olarak ün kazanmış bir avukatın sadece pratiksiz bırakılmayacağını, aksine büyük bir ilgi çekeceğini belirtti. Çoğu durumda, davacılar ahlaki açıdan işlerinin ne olduğunu ve düşmanı yenmek için hangi araçların kullanılmasını gerektiğini anlamazlar.¹³⁸

Eşit derecede bilgili ve yetenekli iki avukat arasından bir avukat seçerken, çıkarlarına en çok saygı duyanı, yani avukatı tercih edeceklerini söylemeye gerek yoktur ve iş yapma şekillerinde daha az vicdanlı ve seçici olacaktır. Bu nedenle bir avukatın dürüst olmamasında yarar vardır. Bu da demek oluyor ki hukuk mesleği son derece kaygan ve tehlikeli bir faaliyet alanıdır ve bu bakımdan diğer tüm faaliyet türlerinden daha çok doğru bir meslek etiği inşa etmesi gerekmektedir. Burada ahlak normlarının (ahlak) bir avukatın mesleki faaliyetlerinin etkili bir şekilde düzenlenmesi için yeterli olup olmadığı sorusu ortaya çıkıyor.¹³⁹ Tartışması zor olan bu soruya bir cevap veriyor. Çalışmasında, her mesleğin, onu yapanlara, yerine getirilmesi başka insanlardan istenemeyecek özel görevler yüklediğini savunuyor. Ve bu nedenle, aynı şekilde baro, avukatlardan diğer vatandaşları bağlamayan belirli kuralların uygulanmasını talep etmelidir; evrensel insan etiğinin yanı sıra ve onunla birlikte özel bir savunuculuk da olmalıdır.

Avukatlar için meslek etiği hukuk etiğidir. Üyelerinin birbirlerine, müvekkillerine ve mahkemeye borçlu oldukları görevleri içeren, hukuk mesleğinde asgari düzeyde kabul edilebilir davranış standardıdır. Hukuk etiğinin temel amacı, hukuk mesleğinin onur ve haysiyetini korumaktır. Yüksek adalet standardının geliştirilmesinde mahkeme heyeti ile baro arasındaki dostane işbirliği ruhunu sağlamak, avukatın müvekkili rakibi ve tanık ile onurlu ve adil ilişkilerini tesis etmek, baronun kendisinde bir kardeşlik ruhu oluşturmak ve bunu sağlamak avukatlar genel olarak topluma karşı sorumluluklarını yerine getirirler.

Hukuk etiği, adaletin geliştirilmesinde hukuk mesleğinin onurunu ve haysiyetini korur. Hukuk mesleğinin şeref ve haysiyetinin yitirilmesi mahkemeye ve hukuka saygısızlıkla sonuçlanır. İnsanlar mahkemelere olan güvenlerini kaybederler. Şikayetler mahkemeye taşınmayacak. Toplumda adalet hakim olursa, kişiler bireysel eylemlerle mağduriyetlerini gidermeye başlarlar. Kanunları ellerine alıyorlar. Bu, mal ve canların yok olmasına, toplumun yok olmasına yol açar.¹⁴⁰

Toplumun yok edilmesini önlemek için hukuk etiği, hukuk profesyonelinin etik olmasını gerektirir. Örneğin, çıkar çatışması içeren bir davada yer almamaları, gizli bilgileri ifşa etmemeleri ve ayrıca işbirliği yapmalarını gerektirmiştir. Hakimler (kurul), avukatlar (baro) ve savcılar düşman değildir. Adaletle ulaşmak için dostane bir işbirliği içinde olmaları gerekir. Ayrıca hukuk etiği, savunucuların müvekkil ve rakiple onurlu ve adil ilişkiler kurmasını gerektirir. Örneğin, avukatlık ücreti adil ve makul olmalıdır. Aşırı

¹³⁷ Özel, K.C. (2018). Etik Ve Etik-Hukuk Arasındaki İlişki. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (33), 685708.

¹³⁸ Vaskovsky, E. V. (1995). Basic questions of lawyer ethics.

¹³⁹ Vaskovsky, E. V. (1995). Basic questions of lawyer ethics.

¹⁴⁰ Baspınar, A. (2014). Meslek Etiği, Sorumluluk ve Sorgulama/Iskence/Professional Ethics, Responsibility, and Interrogation. Is Ahlakı Dergisi, 7(2), 155.

ücret, meslekten olmayan kişileri haklarını korumak için hukuk sistemini kullanmaktan caydırır. Karşılıklı güven ve güvene dayalı müvekkil-avukat ilişkisini suiistimal etmektedir.¹⁴¹

YASAL FAALİYETTE AHLAKİ SORUNLARIN ÖZGÜLLÜĞÜ

Hukuk etiği, hukuk çalışanlarının ahlaki niteliklerinin gereklilikleri, yasal faaliyet kültürü hakkında bir bilimdir. Bir hâkimin, savcının, müfettişin mesleki faaliyeti benzersizdir ve insanların haklarını ve çıkarlarını çok derinden etkiler, bu nedenle ahlaki içeriğin ayrı bir tanımını gerektirir.¹⁴²

Bir hâkimin, müfettişin, savcının faaliyeti, yetkililer, yetki kullanan makamların temsilcileri oldukları için devlet niteliğindedir. Toplumun, devletin ve vatandaşlarının çıkarlarını çeşitli tecavüzlerden korumak için bu yetkilere sahiptirler ve diğer insanlarla resmi iletişimlerinde devlet gücünü temsil ederler. Bazı durumlarda yasa, aldıkları kararların devlet niteliğini doğrudan belirler. Böylece ceza davalarında cezalar, hukuk davalarında kararlar devlet adına verilmektedir. Savcı, yasaların uygulanmasını denetler ve kamu kovuşturmasını sürdürür. Soruşturmanın, incelediği ceza davalarına ilişkin yasaya uygun olarak verdiği tüm kararları, ilgilendikleri herkesin infazı için zorunludur.¹⁴³

Mahkeme, savcı, müfettişin eylem ve kararları vatandaşların temel hak ve menfaatlerini etkiler. Bu nedenle, ahlak ilke ve normlarına, devlet gücünün otoritesinin ve temsilcilerinin korunmasına uymak zorundadırlar. Bu kamu görevlerini yerine getirebilmek için, yetkililerin yüksek bir görev bilincine sahip olmaları gerekir. Ayrıca, başkalarının kaderine karar veren kişiler, kararları, eylemleri ve eylemleri için gelişmiş bir sorumluluk duygusuna sahip olmalıdır.¹⁴⁴

Hâkim, müfettiş ve savcının faaliyetleri ayrıntılı ve tutarlı bir şekilde kanunla düzenlenir ki bu, mesleğin manevi içeriğinde derin izler bırakan bir özelliğidir. Eylemleri ve kararları özünde ve biçiminde kesinlikle yasaya uygun olmalıdır. Yasadan sapmak veya yasayı aşmak, çarpık yorumlanması ve uygulanması son derece ahlaksızdır. Sadece yasal normlarla değil, aynı zamanda ahlaki normlarla, mesleki hukuk etiği ilkeleriyle de çelişirler. Aynı zamanda, yalnızca bilinçli yasa ihlalleri değil, aynı zamanda gerekli bilgiye derinlemesine hâkim olma isteksizliği nedeniyle yanlış, yasa dışı eylemler ve kararlar da ahlaksızdır.¹⁴⁵ Ayrıca, dağınıklık, düzensizlik, iç disiplin eksikliği ve kanuna ve onun talimatlarına gereken saygı da ahlaka aykırıdır.

Böylece, bir avukatın mesleki etiği, yasal ve ahlaki ilkelerin, normların, yasal ve ahlaki bilincin ilişkisi ve karşılıklı bağımlılığı temelinde oluşur. Bağımsızlık ve sadece hukuka boyun eğme, ahlaki içeriği üzerinde önemli bir etkiye sahip olan hukuk mesleğinin temsilcilerinin faaliyetinin en önemli ilkesini oluşturmaktadır. Bağımsızlık ve yalnızca yasaya tabi olma, yargıçlar, savcılar ve müfettişler tarafından yasaya en sıkı şekilde uyulmasını gerektirir. Avukatlardan her zaman yüksek talepler olmuştur. Toplumun gözünde hukukun üstünlüğünün bekçileri olarak hareket ederek, buna sıkı sıkıya uyulduğuna dair bir örnek göstermelidirler. Yasanın savunucuları tarafından ihlal edilmesi, onun dokunulmazlığına ve otoritesine olan inancı zayıflatır.¹⁴⁶

Bağımsızlık ve boyun eğme ilkesinden yalnızca yasaya tabi olmak, ahlaki nitelikteki önemli gereklilikleri takip eder. Bir hakimin, savcının, müfettişin yerel makamların etkisi altına girme hakkı yoktur, nasıl olursa olsun kişi veya kurumlardan gelen talimat, tavsiye, talep vb. sahip oldukları haklar yüksektir. Hâkim, savcı, müfettiş, başkasının emir, talimat, emir veya tavsiyesine başvurma hakkı olmaksızın, eylem ve kararlarının hukuka uygunluğundan, hakkaniyetine veya adaletsizliğine, bunlardan kaynaklanan menfaat veya zarara bizzat sorumludur. Hem devlete, topluma, diğer insanlara hem de kendi vicdanlarına karşı ahlaki sorumluluk taşırlar. Hâkimler, adaleti sağlama görevlerini halka açık, vatandaşların huzurunda, açık

¹⁴¹ Güner, S. & Etiği, A. M. (2002). Lawyer's Professional Ethics. Ankara Barosu Dergisi, Ankara

¹⁴² Güner, S. (2002). Avukatlık meslek etiği. Ankara Barosu Dergisi, 2, 19-31.

¹⁴³ Yücel, M. T. (2008). Avukatlık Meslek Etiğine Kriminolojik Bir Yaklaşım. TBB Dergisi, (75), 267-283

¹⁴⁴ Uçak, O. (2010). Mesleki Etik Kapsamında Basının Adil Yargılanma Hakkı İlkesine Yaklaşımı (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).

¹⁴⁵ Akdoğan, H. (2015). Muhasebe meslek etiğinin kamunun aydınlatılmasındaki önemine meslek mensuplarının yaklaşımları. Anadolu University (Turkey).

¹⁴⁶ Muhammet, K. (2018). Yargıç ve Avukatın Çıkar Çatışmasından Kaçınma Sorumluluğu

duruşmalarda ifa ederler. Ahlaki normlara uymaları veya onlardan sapmaları, kararlarının adaleti veya adaletsizliği kamuoyu tarafından kontrol edilir.¹⁴⁷

Bir ceza davasında halka açık, açık bir yargılamada, savcı mahkeme önünde kamu davası yürütür. Bu durumlarda, konumu ve davranışı hakkında ahlaki değerlendirmeler yapan halkın huzurunda hareket eder. Araştırmacı, soruşturmayı, soruşturma verilerinin ifşa edilmemesi koşulları altında yürütür. Ancak bir ceza davasında topladığı her şey, daha sonra bir kamu mahkemesinin malı olur. Sanık, müdafii, mağdur, tanıklar ve mahkemeye çağrılan diğer kişiler genellikle ön soruşturmanın nasıl yürütüldüğünü, soruşturmacının yasal ve ahlaki normlara ne kadar sıkı bağlı kaldığını bildirir.¹⁴⁸

Bir avukatın faaliyeti, sosyal ve kişiler arası çatışmalar alanında yürütülür. Örneğin ceza yargılamasında bir suçla ilgili olarak faili adalete teslim etmek, suçla ihlal edilen hakları geri vermek amacıyla yürütülür. Mahkemenin faaliyetleri, birçok kişinin çıkarlarını, genellikle tam tersi şekilde etkiler. Yargı, kanunla düzenlenen bir çatışma durumunun olduğu her yerde ve her zaman, çeşitli ve karmaşık sorunları adil bir şekilde çözmeye çağırılır. Kanuna uygun olarak sosyal ve kişilerarası çatışmaların çözümü ile görevlendirilen kişiler, eylemleri ve kararları için artan ahlaki sorumluluk taşırlar. Ahlaki sorunlar her zaman hukuk mesleğinden insanlara eşlik eder.¹⁴⁹ Yukarıda belirtilenlerden, avukatlık mesleğinin özelliklerinin hukuk etiğinin varlığına olan ihtiyacı belirlediği sonucu çıkar.

BİR AVUKATIN MESLEKİ ETİĞİNDE AHLAKİ ÇATIŞMA

Ahlaki bir çatışma, faaliyet konusunun birbirini dışlayan iki davranış biçiminden birini seçme ihtiyacı ile karşı karşıya kaldığı bir durumdur. Ahlaki bir çatışmadan çıkış yolu her zaman bir iyiden diğerine vazgeçme ihtiyacıyla veya kötünün daha azını seçmeyle ilişkilendirilir. Hukuki bir sorunu tarafsız bir şekilde incelemek için mesleki görevini yerine getiren bir avukat, yalnızca hukuk normuna uymakla yükümlüdür. Öte yandan, incelenen olayın yasal değerlendirmesinde bir avukatın iç kanaatlerinin oluşumu, onun sivil konumu ve sosyal yöneliminden etkilenir. Hukuki bilginin nesnel ve öznel faktörleri arasındaki çelişki, genellikle bir avukatın karar verirken öncelikli bir yön seçmesinde ahlaki bir çatışmaya veya psikolojik rahatsızlığa yol açar. Avukat çalışma süreci görgü kurallarının belirli ahlaki ilkeleri vardır.¹⁵⁰

- İş bağlantıları, kişisel amaçlara değil, işletmenin çıkarlarına dayalıdır. Görünürdeki sıradanlığına rağmen, en sık ihlal edilen bu ilkedir, çünkü herkes kendi içinde davanın çıkarlarıyla çatıştığında kişisel çıkarlarından vazgeçme yeteneğini bulamaz

- Dürüstlük - artan bir vicdan gibi ahlaki niteliklere dayalı olarak dürüst olmayan eylem veya davranışta bulunmama. Eylemsizliğin veya sessizliğin bile onursuz olabileceğinin farkındalığı. En yüksek dürüstlük ve asalet derecesini koruma arzusu. Resmi veya sosyal statüsü ne olursa olsun herhangi bir kişiye eşit davranma yeteneği. Ahlaki istikrar, bir kişinin hiçbir koşulda ilkelerinden ödün vermemesiyle ifade edilir: bağlılık, doğruluk, sorumluluk, sözüne sadakat.

- Şerefiye - insanlara iyilik yapma ihtiyacı. Yardımseverlik ilkesi, bir kişiyi yalnızca yapması gerekeni (bunun için maaş aldığı) yapmaya teşvik etmez. Ancak, yalnızca insani minnettarlık ve duygusal tatmin aldığı, insanların iyiliği için yapabileceğinden daha fazlası.

- Bir iletişim ortağının değerlerinin tanınmasıyla saygı ifade edilir. Nezaket, incelik, incelik, nezaket, şefkat gibi eğitilmiş ahlaki niteliklerle gerçekleştirilir. Diğer herhangi bir ahlaki ilke gibi, ahlaki içeriğine ek olarak ticari çıkarları da içerir.

Hukuki çatışmaların nedenleri, suç teşkil eden davranışlara karşı hoşgörüsüzlük; suçun gerekçesinin gerekçesinin reddedilmesi; suç davranışının evrensel olarak kınanması; usul mevzuatını ihlal eden araştırmacının kendi yasasından sapma. Araştırmacının faaliyetlerinde ahlak ilke ve normlarından hiçbir

¹⁴⁷ Bennett, S. C. (2009). Ethics of lawyer social networking. Alb. L. Rev., 73, 113.

¹⁴⁸ Menkel-Meadow, C. (2002). The lawyer as consensus builder: Ethics for a new practice. Tenn. L. Rev., 70, 63.

¹⁴⁹ Kurt, N. K. (2020). Dürüstlük Kuralı Perspektifinden Avukatlık Mesleği.

¹⁵⁰ Güner, S. & Etiği, A. M. (2002). Lawyer's Professional Ethics. Ankara Barosu Dergisi, Ankara.

sapma kabul edilemez. Adalet alanında yer alan çalışanların, günlük yaşamda oluşan ve sürdürülen yüksek ticari ve ahlaki niteliklere sahip olması gerekir.

SONUÇ

İnsanlar bir toplumda kendi değerleri, kültürü, yaşamı, düşünceleri ve duyguları ile var olurlar. Bu faktörler, her topluma özgü davranış kalıplarını ve anlam sistemlerini şekillendirir. Sağlıklı olması gereken anlam sistemleri arasında önemli bir parametre de ‘adalete güvendir.’ İnsanların düzene ve birbirlerine olan inançları, adalete olan inançlarından kaynaklanmaktadır. İşte burada etik ve hukuk arasındaki ilişki ve etkileşim devreye giriyor. Etik ilkeler belirli meslek ve davranış alanlarına uygulamalı olarak aktarılmaktadır. Her uzmanlaşmış meslek, yeleri arasında belirli düşünme biçimleri ve özellikler geliştirir; davranışların ortak paydasını oluşturur. Bu payda, alanın temsilcileri arasında geliştirilen değerleri ifade eder. Sembolik bir iletişim sürecinde bu değerler bir meslek grubunun üyelerinin birbirlerini izlemesini sağlar. Kısacası, kabul edilen ve başarılı bir profesyonel faaliyet için ahlaki açıdan gerekli koşulların neler olduğunu gösterir. Burası sayesinde dinamik bir karaktere sahiptir.

Aslında zgrlk ilkesine dayanabilecek her davranış, her norm, nihayetinde etik olarak haklı çıkar ve bu açıdan ahlaki bir nitelik kazanır. Ahlaki erdem, elbette doğru seçimler yapmanın bir yoludur. Pek çok yanlış seçimden birkaç doğru seçim yapma şansı buna değmez. Yanlış seçimler doğru seçimlerden ağır bastığında, kişi her zaman yanlış yöne gidecektir- mutluluk yerine mutluluktan uzaklaşacaktır. Ama biz Janus (iki başlı/yüzlü) varlıklar için zaman zaman etik olmayan davranışlara dair bilinç/farkındalık bile normal karşılanmalıdır.

Bir avukatın müvekkiline ve hukuk sistemine karşı görevi hemen hemen aynıdır: müvekkilinin çıkarlarını hukukun en iyisine hizmet etmek/temsil etmek. Müşterinin çıkarlarına sadık bir tapınmadır. Bu bağlamda, etik davranışın algılanması ve benimsenmesinde geç ve yaşlı meslektaşlar arasındaki fark da göz ardı edilmemektedir. Bilinmelidir ki bu soru bilimsel eksenin vardığı sonuçlar değil, yerleşik bir mittir. Bu nedenle gelerin yaşlılar yerine gerçekten etik standartlara uyup uymadıkları tespit edilmelidir. Bunu yapmanın en kolay yolu, bu suçu işledikleri için disiplin cezası alan kişilerin yaşlarının basit bir şekilde taranmasıdır. Bu bağlamda, TBB sabıka kaydının cezai yaptırımlar veri tabanında olduğu gibi, disiplin cezaları veri tabanının oluşturulması istenebilir. Ancak geç avukatların disiplin süreçlerinde daha hoşgörülü tedbirler alınması adaletin bir gereği olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Nahcivan Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi; Doktora (5606-01-Devlet Hukuk Nazeriyyesi ve Tarihi,Hukuk ve Devlet Hakkında Alimler Tarihi)
2. Kurt, N. K. (2020). Dürüstlük Kuralı Perspektifinden Avukatlık Mesleği.
3. Favre, J. (1980). Legal ideals. Moscow, 117.
4. Özel, K.C. (2018). Etik Ve Etik-Hukuk Arasındaki İlişki.Türkiye Adalet Akademisi Dergisi,(33),685708.
5. Vaskovsky, E. V. (1995). Basic questions of lawyer ethics.
6. Vaskovsky, E. V. (1995). Basic questions of lawyer ethics.
7. Baspınar, A. (2014). Meslek Etiği, Sorumluluk ve Sorgulama/Iskence/Professional Ethics, Responsibility, and Interrogation. Is Ahlakı Dergisi, 7(2), 155.
8. Güner, S. & Etiği, A. M. (2002). Lawyer’s Professional Ethics. Ankara Barosu Dergisi, Ankara
9. Güner, S. (2002). Avukatlık meslek etiği. Ankara Barosu Dergisi, 2, 19-31.
10. Yücel, M. T. (2008). Avukatlık Meslek Etiğine Kriminolojik Bir Yaklaşım. TBB Dergisi, (75), 267-283
11. Uak, O. (2010). Mesleki Etik Kapsamında Basının Adil Yargılanma Hakkı İlkesine Yaklaşımı (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

12. Akdoğan, H. (2015). Muhasebe meslek etiğinin kamunun aydınlatılmasındaki önemine meslek mensuplarının yaklaşımları. Anadolu University (Turkey).
13. Muhammet, K. (2018). Yargıç ve Avukatın Çıkar Çatışmasından Kaçınma Sorumluluğu
14. Bennett, S. C. (2009). Ethics of lawyer social networking. Alb. L. Rev., 73, 113.
15. Menkel-Meadow, C. (2002). The lawyer as consensus builder: Ethics for a new practice. Tenn. L. Rev., 70, 63.
16. Kurt, N. K. (2020). Dürüstlük Kuralı Perspektifinden Avukatlık Mesleği.
17. Güner, S. & Etiği, A. M. (2002). Lawyer's Professional Ethics. Ankara Barosu Dergisi, Ankara.

(19)

Öğr. Gör. Neslihan YILMAZ TOPRAK¹⁵¹

ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDAKİ KADIN SANATÇI: LEYLA GAMSIZ
FEMALE ARTIST IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING ART: LEYLA GAMSIZ

ÖZ

1940' lar da hareketlenmeye başlayan sanat atmosferinde, doğu-batı sentezine bir araya getirmek için toplanan On'lar grubu Türk Sanat Tarihinde yerini almıştır. Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun 10 öğrencisiyle kurmuş olduğu gruba zamanla dönemin diğer sanatçıları da dâhil olmuştur. Bu sanatçılardan Onlar grubunun kurucu ve önemli kadın temsilcilerinde biri de Leyla Gamsız Sarptürk'tür (1921-2010). Leyla Gamsız çalışmalarında yenilikçi ve özgürlüğe yönelik çalışmalar üretmiştir. Sanatçı için kompozisyon leke, renk ve şekilden oluşmaktadır. Çalışmalarında sadeliğe yer veren sanatçı perspektife yer vermez bu anlayışının da Geleneksel Türk sanatından geldiğini savunmuştur. Çalışmanın amacı; Leyla Gamsız Sarptürk'ün eserleri yaşam biçimi ve 3 dönemden oluşan sanat hayatı incelenmiş, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır ve literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Onlar Grubu, Leyla Gamsız Sarptürk, Çağdaş Türk Resmi.

ABSTRACT

The Onlar Group, which gathered to bring it together in the east-west synthesis in the atmosphere of art that started to move in the 1940s, took its place in Turkish Art History. Over time, other artists of the period were included in the group founded by Bedri Rahmi Eyüpoğlu with 10 students. One of these artists is Leyla Gamsız Sarptürk (1921-2010), one of the founder and important female representatives of The Onlar Group. Leyla Gamsız has produced innovative and freedom-oriented studies in her works. For the artist, the composition consists of stain, color and shape. The artist, who includes simplicity in his works, does not include perspective, and he argued that this understanding comes from Traditional Turkish art. The purpose of the study; Leyla Gamsız Sarptürk's works were examined in life and art life consisting of 3 periods, it was carried out using qualitative research method and supported by the information obtained as a result of literature review.

Keywords: The "Onlar" Group, Leyla Gamsız Sarptürk, Contemporary Turkish Painting.

---

¹⁵¹ Hitit Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Resim Bölümü, neslihanilyilmaz@hitit.edu.tr, ORCID:0000-0003-2710-2659

1. Giriş

Türk resim sanatında 19 y.y. sonlarına doğru gelişmeye başlamış 20.y.y Türk resiminde gelişme büyüyerek devam etmiştir. 1950 'li yıllarda başlayan Türk resimdeki arayışlar geleneksel kaynaklardan etkilenecek Türk resim kimliğini oluşturma çabalarıdır. Bu dönemde Bedri Rahmi Eyüpoğlu güçlü duruşu ve sanatçı kişiliği ile öne çıkan sanatçılar arasındaydı. Bedri Rahmi Eyüpoğlu Türk sanatına özgün bir kişilik katmak istiyordu. Bunu yaparken batıyı taklit etmeden batı resim teknikleriyle geleneksel sanatlarımızı sentezleyerek özgünlük peşindeydi ve bu görüşünü de öğrencilerine de kazandırmak istiyordu. Sanatçı Çağdaş Türk Resim Sanatına kendi benliğinden kopmadan, batıyı taklit etmeden özgün ve yaratıcı yeni bir boyut kazandırmıştır.

Bedri Rahmi Eyüpoğlu Onlar grubunu şu şekilde anlatmıştır.

“Türk tezyini sanat kavramıyla ancak batı resminin tekniğini ayrıntılarıyla kavradıktan sonra temasa geldiler. Türk Süsleme sanatlarımızın abad eden, icat fikrini, biçimde, renkte, istifte son halini almış, özlerni benimsemeye başladılar. Bu benimseme sonucunda bir Fransız, bir İspanyol, bir Alman sanatçıdan daha iyi olacaklarına eminim. Çünkü benimsemeye çalıştıkları değer babalarının, dedelerinin malıdır (Aydoğan, 2008, 318).

Bu düşünme sistemiyle Bedri Rahmi Eyüpoğlu kendi atölyesinde yetiştirdiği 10 öğrencisiyle (Fikret Elpe, Mustafa Esirkuş, Leyla Gamsız Sarptürk, Nedim Günsür, Mehmet Pesen, Hulusi Sarptürk, Ivy Stanggali, Fahrünnisa Sönmez, Maryam Özacul) Onlar grubunu kurmuştur. Türk resim sanatında ilk kez bir sanatçı grubu, ortak bir sanat görüşü çevresinde birleşerek çalışmalarını sürdürmüştür. (Giray, 1994, 68) Onlar grubu diğer gruplardan farklıydı farklı olan yönleri hem öğrenci grubu olarak kurulması hemde savunduğu Çağdaş Türk Sanatı görüşleridir.

Türk sanatçısı özgünlüğü yakalamaya çalışmıştır Onlar grubu, batılılaşma olgusuna karşı özgünlük, samimiyet, köklere dönme gibi yaklaşımlarla Türk resim sanatında, 1950’li yıllardan itibaren geleneksel kaynaklardan esinlenmeler artar. Figürsel anlatımlarda motifsel değerlerin yorumlandığı çalışmalar ön plana çıkar. (Özsezgin ve Asher, 1989, 464)

Sanatçılar, ulusal ve geleneksel el sanatlarına yönelerek, Doğu-Batı sanatı sentezi yaratacak ortak bir sanat biçimi oluşturma konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu amaçla bir araya gelen genç ressamların ilk sergileri, 13 Mayıs 1946’da Güzel Sanatlar Akademisi’nde açılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi, 12 Mayıs 1946 tarihinde, sergiyi bir davet niteliğinde topluma duyurmuştur. (Giray, 1994, 68).

Elif Naci: “...Efendim, ben öteden beri, belki bin defa, milyon kere tekrarlamışımdır. Türk resmi, Türk sanatı Alplerin ötesinde değil, Torosların eteklerindedir” açıklamasıyla Onlar grubunun kuruluş amacını ortaya koymuştur (Giray, 2000, 466).

Onlar Grubu, gruba katılmak isteyen ressamların sayesinde üye sayısını arttırır. Genç sanatçıların ikinci sergileri, Leyla Gamsız’ın Beyoğlu, Asmalı Mescit, Balyoz Sokak’taki Gamsız Apartmanı’nın alt katında açılır. Bu sergide, yirmi genç sanatçının eserleri yer alır ve Grubun hareketinin kabul gördüğü ve yaygınlaştığı kanıtlanır. (Giray, 1994, 18) Zaman içinde grupta resmi üretmeyi bırakanlara karşı daha sonraki yıllarda eklenen sanatçılarla zenginleşerek Çağdaş Türk Sanatında yeni bir dönem başlamıştır.

Leyla Gamsız verdiği bir röportajda Onlar grubunun amacını şöyle açıklamıştır. “Bizim amacımız doğu ve batı sanatının bir birleşimi için çaba göstermek ve bu yolda yapıtlar üretmektir. Her iki sanatın da motiflerinin birlikte dengeli kullanımının resmimize daha tutarlı ve düzeyli bir yapıya oturtacağına inanıyorduk. Doğu ya da batı sanatlarından birinin resimlerimizde daha fazla yer tutarsa sanatımız açısından sakıncalı olacağını düşünürdük”.

Bu felsefeyle ilerleyen **Onlar Grubu**, son olarak sergisini **1954 yılında İstanbul Amerikan Haberler Merkezi’nde** açtı. Serginin ardından, grup üyeleri bireysel çalışmalara öncelik vererek, öznel görüşlerini sergileyen eserler üretmeye yönelmişlerdir. Grup kendi içinde dağılma kararı almamıştır; fakat kendiliğinden gelişen ortamda, 1955 yılında grubun artık görevinin sonlandığı etkisini oluşturması kuruluş dönemindeki üyelerinin gruptan ayrılması ve grubun dağılmasına sebep olmuştur (Bu üyeler arasında Adnan Varınca, Sema Akdağ, Aliye Kara, Necmi Başkurt, Cezmi Çelebioğlu, Nevin Demiryol (Çokay) , Sedat Uslu, Perihan Ege,

Naim Fakihoğlu, Osman Yenisey, Remzi Raşa, Gönül Tiner, Hayrullah Tiner, İlkey Üçkaya, Cafer Yazdırın, İhsan İncesu gibi isimler gruba sonradan dahil olmuşlardır). Grubun daha sonraki dönemlerde sanatçılar, genç kuşakları etkileyerek kendi alanlarında yeni açılımlar getirerek, oluşumlara öncülük yapmışlardır. Bu sayede, sanat dünyasındaki yeniliklerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır (Giray, 2000, 475).

Onlar grubundan ayrılan sanatçılar ise kendilerine bağımsız bir sanat anlayışı çizerek yollarına devam etmişlerdir. Sanatçılar özgün çalışmalarıyla sanat hayatlarına devam ederlerken yapmış oldukları ve yapacakları çalışmalarla, onlar grubunun savunduğu görüşlerle kendilerinden sonraki Türk sanatçılara yön gösterici olmuşlardır. Bu yön gösteren sanatçılardan birisi de yenilikçi ve özgürlüğe yönelik çalışmaları bulunan kadın sanatçımız Leyla Gamsız Sarptürk'tür.

2. Leyla Gamsız Sarptürk

Leyla Gamsız'ın yeteneği çok küçük yaşta fark edilmişti. İlk ve ortaöğretimi İstanbul' da yapan Gamsız, Sivas Lisesi'nden mezun olur. Lise yıllarında resme ilgisini gösteren Gamsız Eşref Üren'in öğrencisidir. Eşref Üren resme olan yeteneğini fark etmiş ve akademiye kayıt olmasını gerektiğini söylemiştir. Ailesinin de desteğini alan sanatçı akademiye kayıt olmak için İstanbul' a taşınır fakat akademi yerine Paris'te resim eğitimi almasına karar verilmiştir. II. Dünya Savaşının çıkmasıyla eğitim hayatı başlamadan bitmiştir.

Yükseköğretimi İstanbul Edebiyat Fakültesi'nde tamamlayan sanatçı, şimdiki adıyla Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi olan İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü'nü kazanarak Bedri Rahmi Eyüpoğlu'nun atölyesinde çalışmalarına başlayarak buradan mezun oldu.

Sanatçı "Onlar Grubu" adıyla 1947 yılında kurulan sanat topluluğunda yer alır. Fransız Konsolosluğunda sergiler açan sanatçı Fransızların ilgisini çekmeye başlamış ve eserleri Fransızlar tarafından satın alınıyordu. Fransa Hükümeti tarafında burs alan Gamsız resim çalışmalarını 1949'da Paris'te, devam ettirmek için Leger'in atölyesinde çalışmaya başlar. Fakat tarzı ve düşünceleriyle kendine yakın bulmayan sanatçı Andre Lhote Atölyesi'nde eğitimine devam eder.

Leyla Gamsız, İstanbul'a geri döner dönmez kendi apartmanında sanat galerisi açmıştır. 1970 yılından itibaren ülkenin çeşitli yerlerinde ve sanat galerilerinde kişisel sergiler gerçekleştirdi ve karma sergilere katıldı. 1964 ve 1967 yıllarında Güzel Sanatlar Akademisi Ödülü'nü kazanmıştır. Gamsız uluslararası platformlardaki Türk Kadın Sanatçıları etkinliklerinde çalışmalarını yer edinmiş ve eserleri özel ve tüzel birçok koleksiyonlarda yer almıştır. 1987 Sedat Simavi Ödülü'nde sahibidir. Eserleriyle, sanat dünyasında kendine özgü bir yer edindi.

Eserleri

Büyük bir usta olan sanatçı elli yılı aşkın süreyle eserler üretmiştir. Türk resim sanatında kendine sağlam yer edinerek kendini sürekli yenileyebilen, kanıtlayabilen sanatçıdır. O Bedri Rahmi'nin ilk öğrencilerinden olan Gamsız batının tekniğiyle kendi özgün kültürümüzden yepyeni bir sanat var etmenin mücadelesinde hayata geçen Onlar Grubu'nun bir ustasıdır. Yaşamı boyunca kendine yepyeni hedeflerle resmini sorgulayan ve hep üstün bir başarı çizgisini yakalayarak bugünlere gelendir. (Günyaz, 2000, 2)

Hocası Eşref Üren öğrencisi hakkında şunları söyler;

"Leyla karşımıza bir renk seli ve cümbüşü içinde çıkarak bizleri şaşırtmıştır. Sergide umduklarımızdan çok fazlasını bulduk. Bu genç, Allah'ın kendisinden hiç bir şey esirgemediği ressamımızın tuvallerinde zevkle cesaretle boyanmış geniş satırlar, plastik kaygı, hassasiyet, asalet elle tutulur gibidir" (Akt: Bulut, 2009, 39).

Leyla Gamsız "Onlar grubunun renk kompozisyon ve formlardaki sadelikle doğu batı sentezini fov anlayışını yansıtır. Leyla Gamsızın sanat hayatı boyunca farklı dönemlerde resimlerinde farklılaşmalar göze çarpmaktadır. Sanatçının söylemleri ve genel incelemelerle eserlerinin genel anlamda 3 dönemden oluşmakta olduğu görülmektedir.

Birinci dönem 1940-60 arasındaki dönemde hayranı olduğu sanatçı Matisse Henri'den izler taşıyan, fakat onu kendi yorumuyla sentezlemiştir. 1960-1980 arası dönemde ise lirik soyuta yaklaştığı lekelerin ve renklerin ön plana çıktığı peyzaj ve figür çalışmalarının ön plana çıktığı dönemdir. Son dönemi ise sanatçı için

eşini kaybetmenin üzüntüsüyle kendi iç dünyasına çekildiği dönemdir. 1980-2000 tarihleri arasındaki bu dönemde sanatçı nü çalışmalarına ve soyutlamalara yer vermiştir.

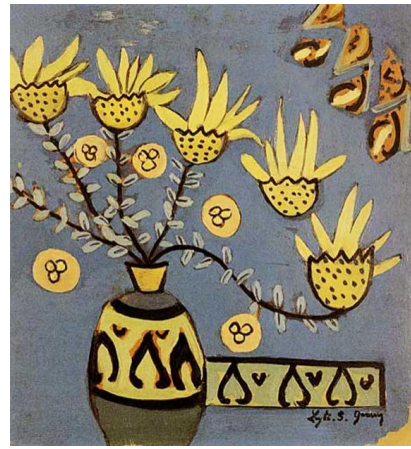
Gamsız, çalışmalarında uyguladığı deformasyonun yanı sıra soyutlamalarındaki yalınlaştırmada dikkat çekmektedir. Çalışmalarındaki dışavurumcu tarzı kullandığı renk, leke ve biçimle ortaya çıkmaktadır.

Gamsız ilk döneminde sanat hayatı boyunca aldığı eğitimin, birikiminin ve yorumunun Matisse 'in etkisiyle sanata aktardığı dönemdir. Sanatçının doğa ve figürlerdeki modern soyutlamalarına çok sık yer verdiği yıllar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sanatçı öğrencilik yıllarında beri Henri hayranıydı. Hayran olduğu sanatçının etkileri sanatçının bir dönemine yansımıştır. Matisse Henri'de geleneksel motiflerden, kültürlerden etkilenecek eserlerinde yer veren sanatçılar arasında yer almaktadır. Bu yönü Leyla Gamsız'ı etkileyen yönlerin başında yer almaktadır.

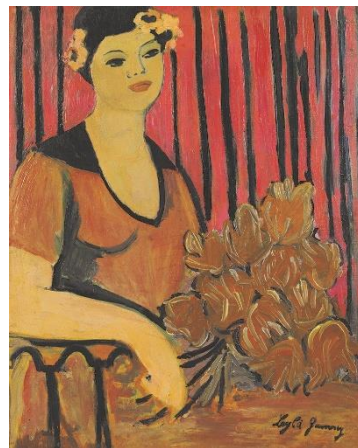

Görsel 1. Henri Matisse, Natürmort

Görsel 2. Leyla Gamsız, Vazo'da Çiçek Motifi, Kontroplak üyb, 53x49

Leyla Gamsızın eserlerine bakıldığında Henri'nin etkileri belirgin bir şekilde fark edilmektedir. Bu çalışmalarından biri ise Görsel 2 'deki çalışmasıdır. Görsel 1 'deki Matisse'nin çalışmasında canlı renkler ön planda nesnelere biçimleri ve hatları sadedir. Limonlar ve vazodaki ayrıntılar ise nesnelere üzerindeki renk ve desenlerdir. Nesnelere detaylı resmini çizmek yerine, onları bir araya getirerek, renk, dokular ve şekillerin doygun bir tonunu oluşturur. Çizgisellik fazlaca hâkimdir. Şekil olarak arka planda kullandığı dikdörtgen mavi ve önde kullandığı dikdörtgen mavi dengeyi sağlamaktadır. Görsel 2 'de Leyla Gamsız Matisse gibi canlı renkleri ve nesnelere biçimleri ve hatları sade bir biçimde kullanarak vazodaki desenleri çalışmasına biçim katmıştır. Çiçeklerin tekrarları bir ritmi oluşturmuştur. İki çalışmada az kullanılan renkler ve canlı renklerin uyumu dikkat çekmektedir. Soyutlamanın, çizgiselliğin, renk ve biçimin hakim olduğu çalışmalarıdır.

Görsel 3. Henri Matisse, Cezayirli Kadın,
73x54, Tüyb, Moma.
Eczacıbaşı Koleksiyon

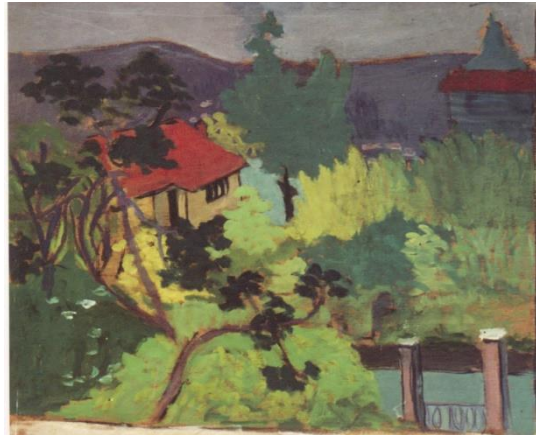
Görsel 4. Leyla Gamsız, İsimsiz, 80x65
Kontrplak üzerine yağlıboya,

Henri Matisse'nin yukarıdaki çalışması sanatçının doğu etkisinde kaldığı çalışmaların arasında yer almaktadır. Kadın yüzünde ve bedenindeki çizgiler Matisse'nin sanatsal tarzında olduğu gibi sade ve keskin hatlarla oluşmaktadır. Renkler canlı ve parlak tonlar kullanılmıştır. Matisse, bu eseriyle, geleneksel batı sanatçılarının aksine, doğu kültürüne duyduğu ilgiyi ve hayranlığını göstermek istemiştir. Arka planda doğu motiflerini de sadeleştirerek eserinde yer vermiştir. Ayrıca kadın figürünü bir turistin gözünden ele alarak, batının doğuya bakış açısına da eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Leyla Gamsızın eserinde de batıya yönelme yer almaktadır. Sanatçı Matisse gibi sade, keskin hatlar, canlı ve parlak renkler kullanmıştır. İki çalışmada arka planda canlı renkler çok daha baskın kullanarak öndeki figürde vurgulanmıştır. Kalın konturla figür çerçevelenmiştir. Figürlerin yüzlerinde ifade belirgin değildir. Her iki çalışmada da perspektife yer verilmemiştir.

Matisse'nin renkleri kullanımı ve figürleri sadeleştirme tekniği, Gamsız'ın eserlerinde yer aldığı görülmektedir. Bu etki ile şekiller ve renkler Gamsız için daha önemli hale gelmiştir. Gamsız 2004 yılında Tefik İhtiyar'a verdiği röportajda "koyu bir Matisse hayranıydım ve o dönem işlerimde Matisse etkisi görülür" diye sanat hayatının bir döneminde Matisse etkilerinde bahsetmiştir (İhtiyar, 2004, 24).

Sanatçının sanat hayatının ikinci dönemi olarak bilinen 1960 – 1980 yılları arasında sanatçı, Fransa dönüşünde eşiyle yerleştiği Hendek'te peyzajlarına başlamıştır. Gamsız leke ve renk çalışmalarında bütünleştirerek lirik soyuta doğru çalışmalar üretmiştir. Ağırlıklı olarak bu dönemde peyzaj çalışan sanatçı Leyla Gamsız, sanat yaşamı boyunca sadece resmin kendisine odaklanarak konu ve renklerin önemini aşmıştır. Renk ve çizgileri herhangi bir gereksinim doğduğunda kullanmıştır. Sanatsal birikimi ve gözlem yeteneği, resimleriyle ilgili sorgulamalarına yol açarak, resimlerindeki renk ve çizgileri ele almasını sağlamıştır (Tunalı, 2003, 34)

Sanatçının tarzını belirleyen en önemli özellikleri arasında görsel olgunluk ve doğayı, anlayış düzeyidir. Resimlerinde kendine özgü yorumuyla Çağdaş Türk Resim sanatının yenilikçi ressamlarından biri olarak tanınmaktadır.

Görsel 5. Leyla Gamsız, Peyzaj, Kontrplak üzerine yağlıboya, 46x55cm, 1921 (S.ü koleksiyonu)

Peyzaj resmi ve köy yaşantısını üzerine kompozisyonlarını oluşturmuştur. Peyzaj çalışmalarında rengi kütle halinde kullanarak biçimi, belirli ölçülerde bozup, değiştirerek, rengi öne çıkarmış içtenlikli ve kararlı bir biçim geliştirmiştir. Görsel, olgunluk ve doğayı bilinç düzeyinde kavrama yeteneği, sanatını belirleyen başlıca ölçütlerdir (Koşan, 107). Görsel 5'de genel olarak soğuk rengin hakim olduğu sanatçının çalışmasında çatılarda kullandığı kırmızı ve ağaçlarda kullandığı sarı renklerle zıtlığı kurarak kompozisyonda dengeyi sağlamıştır. Renkleri kütle halinde kullanıp evde hafif perspektifi hissettirmiş olsa da genel anlamda perspektif yoktur. Evde kullandığı konturla biçimleri belirginleştirirken ağaçlarda ise kütle halinde vurduğu renklerin birleşmesiyle biçimler meydana gelmiş ve yer yer hacim etkisini hissettirmiştir.

Sanatçının çalışmalarının çıkış noktası doğanın kendisiydi. Bu yüzden tabiatta eskizler yapar ama tuvale atölyede başlardı. Görsel 6’da yer alan sanatçının “Hendek Ev” isimli çalışmasında doğal bir manzarayı işlemiştir. Kahvehanenin dışardan görüntüsünü eserde, işleyen sanatçı içerde ve dışarda insanlar mekanda ise iç içe açılmış kapı şeklinde resmedilmiştir. İç içelik derinlik hissi vermiştir. Gamsız genelde eserlerinde perspektif yer vermese de odak noktasında yer alan en öndeki gazete okuyan figür ve en arkada yer alan kadın figürle perspektif hissedilmiştir. Sanatçının çalışmalarında genel olarak perspektifi kullanmaması geleneksel sanatımızı benimsemesinden ileri gelmektedir. Sanatçı kullandığı pastel renkler buğulu ve şiirimsi bir etki bırakmaktadır. Boş sandalye, renkler ve figürler dinginlik, huzur ve duygusallığı izleyiciye yansıtmaktadır. Kütle halinde sürülen mavilerde boyut hissi olmasa da ön kısımda yer alan sarmaşıkta kullanılan renklere boyut hissedilmektedir. Ön planda soğuk renkler kullanılarak geriye doğru gidildikçe sıcak renklere yer verilmiştir. Dikey ve yatay biçimlerin olduğu çalışmada biçimler ve renkler yorulmuş bir şekildedir. Sanatçının çalışmalarında vermek istediği huzur ve zevk bu çalışmada tam anlamıyla vurgulanmıştır.

Görsel 6. Leyla Gamsız, Hendek Ev, Mukavva üzerine yağlıboya, 50x50 cm (Özel Koleksiyon)

Sanatçının son dönemi ise 1980-2000 yılları arasındaki dönemidir. Gamsız bu dönemde nü’ye ve natürmort çalışmalarını ağırlık vermiştir. 1990’lardan sonra Gamsız eşinin ölümlüyle birlikte iç dünyasına döner. Figürleri biçimleri yalınlaştırmış ve renk ve çizgiyi sanatçı çok az kullanmaya başlamıştır. Sanatçının çalışmaları dönemin sonuna doğru renk ve işlediği konunun önüne geçmiştir. (Doyran, 2003, 34).

Görsel 7. Leyla Gamsız, İsimsiz, Karton üzerine yağlıboya, 30x20 cm, 1995 (Özel Koleksiyon)

Gamsız iç dünyasında yaşadığı fırtınalar eserlerine yalınlaşma olarak yansıdığı renklerin, biçimlerin, konuların sadeleşmesi şeklinde oluşmuştur. Genelde figürlerini nü şeklinde resimleyerek deformasyonlara giden sanatçı kalabalık çalışmalara karşı sadeliği seven sanatçının çalışmaları da bu yönden oluşturmuştur. Herbir çalışmasını bir araştırma olarak gören sanatçıya göre tekrara gidilmemelidir her eser yeni oluşumlar getirebilmelidir. Dışavurumcu çalışmalarına yer veren sanatçı kadın figürlerine çok fazla yer vermesi ve kullandığı pastel renklerle feminem bir tarz oluşturmuştur. Portrelerinde ifadeye yer vermemiş ve deformasyon uygulamıştır. Gamsızın bazı çalışmalarında ise figürlerin kübik şekilde deformasyonlarına da rastlanmaktadır.

Bu döneme sanatçının renkleri damga vurmuştur. Renklerin üst üste vurularak çok fazla karıştırılmasına karşı olan sanatçı son dönemde soft ve koyu renkleri bırakarak daha pastel renklere yönelmiştir. Renkleri saf ve parlaktır. Özellikle son dönemde boyalar katman oluşturulacak şekilde sürülmüş pentür etkisi fazlaca hissedilmiştir. Boyalar katman şeklinde üst üste sürülerek yer yerde doku etkisini göstermiştir. Özellikle bu tekniğini nü ve figür çalışmalarında yer vermiştir.

Sanatçının son dönemine ait olan Görsel 7 eseri canlı renklerin hakim olduğu çalışmasıdır. Son dönemde bol bol kullandığı sarı yeşil tonun yoğun kullanıldığı çalışmada çizgiler artık yok olmuştur. Masanın üzerindeki vazanın içinde sarı çiçeklerin bulunduğu eserde perspektife rastlanmamaktadır. Gelenekselci tarzından dolayı perspektife çok fazla yer vermeyen sanatçı bu çalışmada da yer vermemiştir. Gamsızın bu çalışmasındaki çiçeklerdeki renk ve ton geçişleri hakimdir. Üst üste sürdüğü renklerle çiçeklerde pentür etkisi oluşmaktadır. Vazoda bu sürdüğü renklerin üzerine kütle halinde yeşili sürerek biçimi oluşturmuştur. Eserin yarısını oluşturan masada ise kütle halinde kullandığı pastel renkle zemin ve arka planda bütünlük sağlamıştır. Sanatçının döneminin özellikleri yansıtan çalışmalarının arasındadır.

Görsel 8. Leyla Gamsız , Tuval üzerine yağlıboya, 45x35 cm

Gamsız'ın bu çalışmasında ise kadın figürüne yer vermiştir. Feminem bir sanatçı olarak adlandırılan sanatçının çalışmalarında ve son döneminde en fazla işlediği konuların arasında kadın figürleri yer almaktadır. Kendi iç dünyasına döndüğü çalışmasında sade ve deformasyon figürlere yer vermektedir. Bu çalışmada deforme edilmiş figür kompozisyonda dikey olarak yerleştirilmiştir. Pastel renkler kullanılan çalışmada figürün yüzü soft beyaz kullanılmış yanaklar pembe şeklinde resmedilmiştir. Dönemin figür özellikleri arasında beyaz ten ve pembe yanaklar hakimdir bu tarz sanatçının bu eserinde de yer almaktadır. Gri tonların hâkim olduğu çalışmada kırmızı ve turuncu da üst üste renklerin sürülmesiyle grileştirilmiştir. Figürün yüz ifadesi nötrdür. Kompozisyonda dikey ve yatayların zıtlığı kullanılarak güçlendirilmiştir. Çizgiye çalışmasında yer vermemiştir.

SONUÇ

Gamsız sanata adım attığı Onlar Grubun etkisiyle geleneksel tarzda resimler yapmış ve bu etkiyle de yer yer Anadolu kadınlarını da çalışan sanatçı son dönemlerine doğru kendi ekspresif özelliğini kullanarak çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Henri'den etkilendiği dönemlerde soyutlanmaya yer verse de son dönemiyile karşılaştırma yapıldığında daha ayrıntılı daha biçimin fazla olduğu çalışmalarına rastlanmaktadır. Üç dönemden oluşan sanat hayatında çalışmalarının da geleneksellik, renk, biçim, çizgi, leke ve soyutlama ile başlamıştır. Son dönemlerine doğru renkler pastelleşmiş, lekeler daha güçlü hissedilmiş, soyutlama artırılmış ve çizgiye gerekmediği sürece yer verilmemiştir. Çıkış kaynağının doğa olduğunu her fırsatta vurgulayan sanatçı ikinci döneminde peyzaja ağırlık vermiştir. Peyzajla figürleri zaman zaman beraber resmeden Gamsız daha sonraları sık sık kadın figürlerine yer vermiş özellikle son dönemlerinde çalışmalarının çoğu kadın figürlerinden oluşmaktadır. Gamsız'ın kadınlarının bedenleri yalın ve doğal kendinden emin, özgüvenli, güçlü ve bağımsız kadınlardır. Ayrıca kullandığı üst üste sürdüğü katman şeklindeki boyları dönemin başlıca özellikleri arasındadır.

Araştırmada sanatçının üslubu incelenmiştir. İncelemede plastik öğelerden leke, renk ve biçime yer verildiği görülmüştür. Gamsız'ın sanat hayatının başlangıcında kullandığı çizgiyi son dönemlere doğru yer vermediği leke ve renklere ağırlık verdiği ve lekelerle biçimleri oluşturduğu tespit edilmiştir. Deformasyonlara ve son dönemlere doğru artırdığı soyutlamalar ve sadelik üslubunun temellerinden birisidir. İlham kaynağının tabiatı kendisi olduğunu fazlasıyla ifade eden sanatçının peyzaj çalışmalarında huzur hâkimdir. Gamsız doğayı kavrayan ve bunu kendi yeteneğiyle ve yorumuyla harmanlayarak görsel olgunlukla resimlerine aktaran bir ressamdır.

Sonuç olarak Matisse'in leke ve renk etkileriyle sanat hayatına başlayan sanatçı kendi iç dünyasına dönmesiyle sadeleştirdiği formlar, güçlendirdiği lekeler, pastelleştirdiği renkler ve eserinde yer vermediği çizgi ve perspektifle, doğu batı etkileşimlerini sentezleyerek özgün bir yorumlama şeklinde çalışmalarına aktardığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aydoğan, E. B. (2008), Sanat Eğitiminde Bir Duayen Sanatçı Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Onlar Grubu, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Edirne.
2. Bulut, A. Çağdaş Türk Resim Sanatında "Onlar Grubu" Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Anabilim Dalı, Erzurum
3. Doyran, Y. (2003b). Leyla Gamsız. Rh+ Sanat Plastik Sanatlar Dergisi. Kasım-Aralık. Sayı 7.
4. Giray, K.(1994) "Türk Resminde Soyut Eğilimler Ve On'lar Grubu". Türkiye'de Sanat, İstanbul.
5. Giray, K. (2000), Türkiye İş Bankası Koleksiyonu, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
6. Günyaz, A. (2000) İstanbul Sanat Fuarı Artst, Antik Sanat Galerisi, İstanbul.
7. İhtiyar, T. (2004) Bir Sevdanın Peşinde 60 Yıl Leyla Gamsız Rh+ Sanat. Eylül-Ekim İstanbul. Sayı 12
8. Koşan, S. (2018) Leyla Gamsız, Marmara Üniversitesi, Taha Toros Arşivi, Dosya No: 17
9. ÖZSEZGİN Kaya, Aşler, M.(1989), Başlangıcından Bugüne Türk Resim Sanatı, 4. Cilt, İstanbul: Tıglat Basımevi
10. Tunalı, İ.(2003) "Leyla Gamsız Üzerine", Türkiye'nin Plastik Sanatlar Dergisi Rh+ Sanat, Kasım-Aralık. İstanbul. Sayı 7.

(20)

Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT¹⁵²; Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT¹⁵³

SLOW FOOD ve CİTTASLOW KAVRAMLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AÇISINDAN ÖNEMİ

SLOW FOOD and CİTTASLOW CONCEPTS IMPORTANCE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ÖZ

Her geçen gün artan teknolojik gelişmelere paralel olarak insanların yaşam kaliteleri de artmakta ancak kendilerine ayırdıkları zaman dilimi daha da azalmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak küreselleşme her zamankinden daha büyük bir hızla tüm kültürleri etkisi altına almaktadır. Özellikle “Fast Food (hızlı-yemek)” alışkanlıkları gelişmiş ülkelerden çıkarak tüm diğer ülkeleri etkisi altına almaktadır. Bu etkileşim sonucu olarak kültürel farklılıklar giderek kaybolmakta ve insan yaşamı daha tekdüze bir hale gelmektedir. Söz konusu tek dizeliğe karşı ilk defa İtalya’da ortaya konulan “Slow (yavaş) Hareketi” toplumsal bir karşı duruş oluşturmaktadır. Yavaş hareketinin içerisinde yer alan özellikle “Slow Food (yavaş-yemek)” ve “Slow City(yavaş-şehir)” konseptleri ile daha küçük yapıdaki kentlerde sürdürülebilir bir kalkınma hedeflenmektedir. Bir kentin “yavaş-şehir” olarak kabul edilebilmesi için yerine getirmesi gereken temel kriterler vardır. Şehir nüfusunun 50.000 kişiden az olması, kriterlerin değerlendirilmesi için ön koşuldur. Genel olarak ele alınan 7 ana başlık ve 59 farklı kriter dikkate alındığında, söz konusu koşulların sürdürülebilir bir kalınma modeli için oldukça önemli olduğu görülmektedir. Bu kapsamda çalışmanın amacı; küreselleşme karşısında yavaş hareketi ile ortaya konulan kavramların sürdürülebilir kalkınma açısından önemini ele almaktır.

Anahtar Kelimeler: Slow food, cittaslow, sürdürülebilir kalkınma.

ABSTRACT

In parallel with increasing technological developments, people's quality of life is increasing day by day, but the time they allocate to themselves is decreasing. As a result of this situation, globalization is affecting all cultures at a faster pace than ever before. Especially "Fast Food" habits are emerging from developed countries and affecting all other countries. As a result of this interaction, cultural differences gradually disappear and human life becomes more monotonous. The "Slow Movement", which was first put forward in Italy, constitutes a social opposition to this one-liner. Sustainable development is aimed in smaller cities, especially with the concepts of "Slow Food" and "Slow City" within the slow movement. There are basic criteria that a city must meet in order to be considered a "slow-city". A city population of less than 50,000 people is a prerequisite for the evaluation of the criteria. Considering the 7 main headings and 59 different criteria discussed in general, it is seen that the conditions in question are very important for a sustainable development model. In this context, the aim of the study is; The aim is to discuss the importance of the concepts put forward by the slow movement against globalization in terms of sustainable development.

Keywords: Slow food, cittaslow, sustainable development.

¹⁵² emineay@mu.edu.tr ORCID:0000-0002-5642-0616

¹⁵³ yusufyigit@mu.edu.tr ORCID:0000-0003-0222-0210

GİRİŞ

Dünyada meydan gelen hızlı gelişmeler, beraberinde hızlı bir değişimi ve buna paralel olarak bireylerin değişimlere yine aynı hızla uyum sağlamalarını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda “küreselleşme” kelimesini tanımlayan anahtar; hızlı yaşam kültürünün tüm toplumlar için oldukça önemli hale gelmesidir. Bu hızlı yaşam kültürü beraberinde çok fazla fiziksel çaba göstermeden, bilgiye saniyeler içinde ulaşmayı mümkün kılmaktadır. Ancak, bu hızlı erişim sadece bilgisayar ve internet ağları üzerinde değil, bizzat bireylerin yaşamında da kendini göstermektedir. Bu durumun bir sonucu olarak yeme-içme sektöründe hızlı-yiyecek zincirleri her geçen gün artmaktadır. Özellikle çalışma hayatının çok hızlı işlediği, Amerika ve Çin gibi ülkelerde bu beslenme kültürü etkilerini çok daha net göstermektedir. Ayrıca hem küreselleşme hem de hızın simgesi haline gelen “fast food” zincirleri, bu durumdan rahatsız olan bireyler ve araştırmacılar için önemli bir mücadele alanı haline gelmiştir. Bu mücadele alanına paralel olarak, daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir yaşamı hedefi alan insanlar; trafik sorunlarının daha az olduğu, gürültü seviyesi düşük, daha temiz bir doğaya sahip, özgünlüğün mümkün olduğunca korunduğu kentlere yönelmektedir. Bu durum “citta-slow” ve “slow-food” kavramlarını gündeme getirmektedir. Bu kavramların tarihsel gelişim süreci içinde ele alınarak olumlu veya olumsuz yönleri ile araştırılması, insanlığın geleceği ve sürdürülebilir kalkınma açısından son derece önem kazanmaktadır.

1. KÜRESELLEŞME ve YAVAŞ(SLOW) HAREKETİ

1.1.Küreselleşme

Küreselleşme kelimesi köken olarak ilk defa McLuhan tarafından “küresel köy” tabiri ile ortaya atılmış ve bu kapsamda kitlesel tüketim kültürü, kültürel değer yitimi gibi kavramlarla tek tipleşmeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Özellikle 20.yüzyılın başlaması ile reklamlar ve televizyon yayımları, batı tarzı yaşam kültürünün diğer kültürleri etkilemesine yol açmış, internet gibi teknolojilerle bu kültür aktarımı hızla gerçekleşmiştir. Bu aktarım zaman içerisinde post modern bir kültür yapısı inşa ederek “küresel kültür” adı ile gelişmekte olan ülkeleri hızla etkisi altına almıştır. Bu durumun sonucu olarak, küreselleşme sürecinde birçok ülkede yeni kültürel biçimler ortaya çıkmıştır (Çetin, 2008). Küreselleşme hayatın her alanında “hız” olgusunu ortaya koyarak “hızlı olma” olgusunu tüm dünyada etkili bir hale getirmiştir (Güven, 2011). Bu hızlı yaşam olgusu araştırmacı Ritzer tarafından “fast-food” yemek kültürü ile meydana gelen standartlaştırıcı süreç olarak ifade edilmektedir. Bu durum bazı kaynaklarda toplumların “McDonaldlaştırılması” ve insanların ilişkilerine tekdüzelik getiren bir süreç olarak da ele alınmıştır (Ritzer, 2014). Bu tekdüzelik sistemine karşı ilk sosyal hareket 30 Kasım 1999 yılında Amerika’nın Seattle eyaletinde, Dünya Ticaret Örgütü toplantısının protesto edilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu protestolar daha önceki sosyal hareketlerden farklılıklar göstermekte ve çok farklı statüdeki insanlar tarafından kabul görmektedir. Bu olgunun temelinde insanlığın küresel sistem içinde geleceğini kaybetme inancı ve buna paralel olarak hıza karşı “yavaşlık hareketi” bulunmaktadır (Wallerstein, 2010).

1.2. Yavaş Hareketinin Çıkışı

Ekonomik sıkıntılar, kitle iletişimindeki korkunç büyüme ve teknoloji alanındaki hızlı ilerleme, tüm dünyada benzeri görülmemiş hızda kültürel değişimi, kontrolsüz bir şekilde gerçekleştirmektedir. Modern makinelerin kullanımı ile insanların serbest zamanları artmasına karşın, hayatın aşırı yoğunluğu ve üretim çılgınlığı insanın kendine ayırdığı zamanı sürekli kısaltmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak modern insanlar; daha fazla zaman kazanabilmek için daha hızlı yaşamak zorunda kalmaktadır (Honero, 2008). Bu hızlı yaşam sürecine karşılık ilk defa “yavaş hareketi” İtalya’da ortaya çıkarak tüm dünyada benimsenmiştir. Yavaş hareketi; kalıplaşmış yaşam düzenini değiştirmek ve tekdüzelikten kurtarmak amacıyla başlatılan eleştirel bir yaklaşımla tüm kalıpların dışında, doğa ile bütünleşik, sürdürülebilir, sağlıklı bir toplumsal hareketi ifade etmektedir (Onaran, 2013). İtalya’da ilk defa, 1986 yılında, İspanyol Merdiveni olarak bilinen bölgede bir McDodanls açılışı sırasında halkın protestoları gündeme gelmiş, bu tepkilerin başlaması yavaş hareketinin de ilk kıvılcımı olarak kabul edilmiştir. Dönemin gazetecilerinden Carlo Petrini önderliğindeki bir grup insan; “küresel restoran zincirlerinin yerel lezzetleri yok ettiğini ve yöresel yemek kültürüne zarar

verdiğini” ifade etmişlerdir. Bu eylemden birkaç yıl sonra 1989 yılında Carlo Petrini öncülüğündeki eylemcilerle “Slow Food Birliği” ilk defa kurulmuştur. Günümüzde bu kuruluş yüz binden fazla üyesi ve yüzden fazla ülke temsilcisi ile uluslararası alanda kabul görmektedir. Geir Berthelsen tarafından 1999 yılında, “The World Institute of Slowness”, yani “Dünya Yavaşlık Örgütü” kurulmuştur. Tüm bu oluşumlar sonrasında yavaş hareketi özellikle Uzakdoğu ülkelerinde ve Avustralya’da, bu felsefeyi kabul eden insanlarca hızla kabul görmüştür. Günümüzün önemli felsefecilerinden Guttorm Floistad, bu hareketin felsefi yaklaşımını; “Hayatı yakalamak istiyorsanız acele etseniz iyi olur” şeklinde özetlemiştir (Alpat, 2013). Bilgi tarafından (2013) yapılan bir çalışmada, yavaş hareketi içinden doğan Yavaş Şehir (Slow-City, Cittaslow), Yavaş Yemek (Slow-Food), Yavaş Trafik (Slow-Traffic), Yavaş Yaşam (Slow-Living), Yavaş Turizm (Slow-Tourism) ve Yavaş Seyahat (Slow-Travel), gibi kavramlar ele alınmış, bunların içerisinde günlük yaşamı en çok etkileyen kavramın Yavaş Yemek anlayışı olduğu ifade edilmiştir (Bilgi, 2013).

2.SLOW-FOOD HAREKETİ VE ÖZELLİKLERİ

2.1.Slow-Food Ne Demektir?

Slow-food (yavaş yemek) özellikle aynışmaya karşı bir başkaldırı olarak ortaya çıkar ve bu kapsamda; yerel tohum kullanımı, yerel yiyecek-ıçecek tüketimi, yerel üretim kültürünün desteklenmesi ve yemek sektöründe özgünlüğün korunması gibi kavramları ifade etmektedir (Kinley, 2012). Bu kapsamda “insanların sağlıklı yaşayabilmesi, bu amaçla da tüketilen besinlerin sağlıklı olması” anlayışını ele alır (Toplu, 2012). İtalya’da ilk defa 1986 yılında ele alınan yavaş-yeme kavramı, başlangıç aşamasında şarap kültürünün geliştirilmesi ve tanıtılması amacını taşıırken, sonraki süreçte ortak yemek kültürüne sahip çıkmayı hedef alan uluslararası bir organizasyona dönüşmüştür. Bu organizasyonun temelini ise “Convivia” oluşturur. Convivia yerel ürün ve gelenekleri teşvik eden, geleneksel aşçılık yöntemleri ve yemek yeme toplantıları düzenleyen, yavaş yemek yeme alışkanlığını destekleyen grupları ifade etmektedir (Yurtseven ve ark., 2010). Günümüzde ortalama 132 ülkede, 100.000’nin üzerinde destekçisi bulunan yavaş-yeme akımı hızlı-yemek kültürüne karşı bir yerel kültür akımı olarak yerini alır (Sırım, 2012). Bu özelliklerinin yanında yavaş-yeme hareketi; üretim sırasında yerel ürünlerin kullanılmasını, geleneksel üretim yöntemlerindeki farklılıkların korunmasını, yörelere gelen ziyaretçilerin bu geleneksel sunum yöntemlerini deneyimlemesini amaçlamaktadır (Yurtseven ve ark., 2010). Bu amaçlara ulaşabilmek için İtalya’da kurulan “Gastronomik Bilimler Üniversitesi” ve “Slow Food Editor” adlı bir yayın evi tarafından fast-food kültürünün yemek kültürüne verdiği zarar anlatılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla yavaş-yeme hareketi ülkelerin gastronomi kültürlerinin uzun yıllar yeni nesillere aktarılmasını amaçlar (Kavas ve Kavas, 2012).

2.2. Yavaş Yemek Hareketinin Amaçları ve Temeli

Yavaş yemek hareketinin genel olarak birçok amacı olmasına rağmen temel olarak ele aldığı konular şu başlıklarda vurgulanır.

- 1-Yerel çeşitliliği ve üretimi korumak, tohum bankaları oluşturarak sürdürülebilirliği sağlamak.
- 2- Geleneksel besin maddelerini korumak ve teşvik etmek.
- 3-Tat eğitimlerini teşvik ve organize etmek.
- 4-Fast-food kültürünün riskleri hakkında tüketicileri bilgilendirmek.
- 5-Organik tarımı desteklemek.
- 6-Ürünlerin doğallığını genetik müdahalelere karşı korumak.
- 7- Böcek ilaçlarının yanlış ve aşırı kullanımına karşı kamuoyu oluşturmak.
- 8- Okul ve hapishanelerde bahçivanlık becerilerini insanlara kazandırmak.

Bu genel amaçlar doğrultusunda yavaş-yemek hareketinin logosu Şekil 2.1’de verildiği gibi yavaşlığı ifade eden salyangoz simgesidir (Anonim3, 2023).

Slow Food®

Şekil 2.1: Yavaş-yeme hareketi logosu

Yukarıda logosu verilen yavaş-yeme hareketinin temellerinde; yemek sırasında kültürel etkileşimi arttırmak, duyuusal zevkleri engelleyen aktiviteleri azaltarak ruhların açlığını doyumak ve fast-food kültürü ile mücadele etme anlayışı yer almaktadır (Jackson, 2007).

2.3.Yavaş Yemek Hareketinin Manifestosu

Yavaş-yemek hareketinin temel felsefesinde “adil-gıda” kavramına yer verilmektedir. Bu kapsamda hareketin manifestosu niteliğindeki özellikleri; “iyi gıda + temiz gıda + adil gıda= sürdürülebilir kaliteli gıda” formülü ile ifade edilmektedir (Günerhan, 2010). Bu formül dikkate alınarak 9 Kasım 1989 tarihinde kurucu üye Falco Portinari’nin kaleme aldığı manifesto, o dönem şartlarında 15 ülke tarafından kabul edilerek resmen yayınlanmıştır. Söz konusu manifestoyu Almanya, Arjantin, Amerika, Brezilya, Avusturya, Danimarka, İspanya, Fransa, İsveç, Hollanda, İtalya, İsviçre, Macaristan, Venezuela ve Japonya gibi ülkeler hemen kabul etmişlerdir. Manifestonun temeli 8 ana maddeden oluşmaktadır (Anonim2, 2015).

3. CİTTASLOW (SAKİN ŞEHİR) KAVRAMI

3.1.Cittaslow Oluşumu ve Logosu

İtalyanca şehir anlamına gelen bir kelime olan “Citta” ile İngilizce yavaş anlamına gelen “Slow” kelimelerinin yan yana getirilmesi sonucu tarihte ilk defa 1999 yılında Paolo Saturnini isimli bir belediye başkanının girişimleri sonucu bu kavram ortaya atılmıştır. Yavaş-şehir anlamına gelen “Cittaslow” kavramı çerçevesinde 4 küçük çaplı, İtalyan kenti olan; Greve in Chianti, Orvieto, Positano ve Bra belediyeleri bir birliktelik oluşturarak merkezlerini Orvieto kabul etmişlerdir. Bu birliktelik ile beraber “sakin-şehir” kavramı gündeme gelmiş ve bu kavram çerçevesinde küçük ve sakin bir yaşantıya sahip olan kentler, küreselleşmenin olumsuz etkilerine karşı ortak önlemler geliştirmişlerdir. Bu birlik, kentlerin yönetim biçimlerinin yerel mimari kimliğe uygun, gelenek ve göreneklere dayanan, yerel yemekleri, esnaf ve zanaatkarları destekleyerek gelişen bir yapıda olmasını teşvik etmiştir. Birliğin yaptığı ilk toplantıda, sakin şehirlerde bulunması gereken temel özellikler ifade edilerek, bir dizi prensip geliştirilmiş bu prensiplere uygun daha yaşanılabilir, daha çevreci, daha verimli ve teknolojinin etkin kullanıldığı kentler vurgulanmıştır. 20 Haziran 2000 tarihinde 32 şehrin idarecilerinin katılımı ile Roma’da sakin-şehir hareketi resmen hayata geçirilmiştir (Sezgin ve Ünüvar, 2012). Aşağıda şekil 3.1’de sakin-şehir logosu verilmiştir.

Şekil 3.1: Sakin şehir logosu.

Sakin-şehir hareketi kısaca, küreselleşmenin getirdiği tek düze ve gürültülü şehirler yerine daha yaşanılabilir ve daha sakın şehirleri ifade eden ve yavaş-yeme hareketinin bir sonucu olarak ortaya çıkan üyelik esasına dayalı bir oluşumdur (Knox ve Mayer, 2009). Sakin-şehir hareketi 4 temel amacı taşımaktadır. Bunlar:

- 1-Şehirlerde tekdüzeliği ve Amerikalılaşmayı önlemek.
- 2-Dış etkenlere karşı yerel dinamikleri ön plana çıkarmak.
- 3-“Klon şehir” anlayışı yerine “yerel şehir” anlayışını devam ettirmek.
- 4-Yöresel farkındalığı arttırarak, özgün değerleri vurgulamaktır (Hartmut, 2011).

3.2.Nasıl Yavaş-Şehir Olunur?

Yavaş-şehir olabilmek için birlik tarafından alınan bazı kararlar bulunmaktadır. Bu kararlara uygun olan şehirlere dernek tarafından sertifika verilerek yavaş-şehir özelliği kazandırılır. Bu sertifikanın alınabilmesi için öncelikle kent nüfusunun 50.000’den fazla olmaması gerekmektedir. Yavaş-şehir olma kriterleri genel olarak bazı önemli başlıklarla ele alınır. Bu başlıklar; *altyapı politikaları, kentsel kalite için teknoloji ve tesisler, çevre politikaları, misafirperverlik, yerel üretimi korumak, farkındalık ve yavaş-yeme faaliyetlerine destek* olmak şeklinde gruplandırılır. Bu gruplandırma içinde yavaş-şehir olabilmek için toplamda 59 farklı kriter gözden geçirilerek uygunluk sertifikası verilir. Birliğe alınmak isteyen bir şehir için bu kriterlerin en az yarısını yerine getirmek zorunludur. Ancak bu zorunluluk yerine getirildikten sonra yavaş-şehir olmak için Cittaslow otoritesine ön başvuru yapılır. (Anonim1, 2011). Buradan alınan onaya göre merkezi İtalya’da bulunan Orvieto kentindeki Uluslararası Sakin Şehirler Birliğine başvuru iletilir. Eğer gerekli kriterler aday şehir tarafından yerine getirilmişse yavaş-şehir olmaya hak kazanır. Her şehir 4 yıl sonra yeni bir denetleme için yeniden başvuru yapabilir. Tüm dünya genelinde 13 Aralık 2023 resmi verilerine göre 33 ülkede toplamda 296 şehir ve 20 network bu birliğe bağlıdır (Anonim3. 2023).

3.3. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yavaş-Şehirlerin Önemi

Sürdürülebilirlik açısından yavaş-şehir hareketine bakıldığında, özellikle temel ilkeler bakımından doğal kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını ve eko-sistem çeşitliliğinin korunmasını hedeflediği anlaşılmaktadır. Yavaş-şehir kavramının temel prensipleri incelendiğinde çevre ile ilgili düzenlemelerin tüzüğün ilk prensipleri içerisinde yer aldığı, hatta şehirde yaşayan insan sayısının ilk öncelikli koşul olduğu görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak, küreselleşme ile oluşan büyük şehirlerde, kirlilik ve kargaşanın genele yayılarak daha sağlıklı şehirlerin kurulmasına katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda yavaş-şehir hareketine paralel olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve yaygınlaşması, evsel ve kentsel atıkların geri dönüşümü, yavaş-yeme anlayışı ile atık miktarının en aza indirilerek kaynağında yok etme prensibinin yaygınlaştırılması, kentsel kalkınma için son derece önemli konulardır (Keskin, 2012). Özellikle yavaş-şehir kavramının amaçlarından birisi olan, yerel ekonominin canlandırılması; daha sürdürülebilir şehirlerin kurulması ve toplumsal kalkınmanın hızlanması için son derece önemlidir (Yurtseven ve ark., 2010). Bu kapsamda yavaş-şehir ve yavaş-yemek hareketlerinin oluşturulmasında yöre insanının katılımı ile alınacak olan kararlar ve yapıcı teşvikler sadece kısa vadede değil uzun vadede de sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamayı ifade etmektedir (Güven, 2011).

SONUÇ

Küreselleşme her ne kadar dünya genelinde sürekli eleştirilse de hızla değişen kültürel ve ekonomik hayat küreselleşmenin daha da yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Bu durum sürdürülebilir bir kalkınma modeli açısından olumsuz özellikleri beraberinde getirmektedir. Yavaş hareketi bünyesinde bulunan özellikle yavaş-yeme, yavaş-turizm ve yavaş-şehir gibi kavramların dayandığı temel ilkelerle daha yaşanılabilir bir kent yaşamını insanlığa vaat etmektedir. Diğer taraftan hızlı-yeme yani fast food kültürünün tüm olumsuz özelliklerinden ve oluşturduğu tek düzelikten kurtulabilmek için yavaş hareketi bir çıkış yolu gibi görülmektedir. Bu kapsamda yavaş-turizm ve yavaş-seyahat gibi kavramların talep edilmesi ile hava ve kara yollarının kullanımı azalmakta, bu durum çevrenin daha temiz tutulmasına katkı sağlarken gelişmekte olan

ülkelerin kazançlarına zarar verebilmektedir. Diğer taraftan yavaş-şehir konseptine seçilen şehirlerin çoğunun İtalya'da yer alması da bir başka inceleme konusu haline gelmiştir. Dolayısı ile toplumsal olayların tek yönlü ele alınmaması, bu alindeki çalışmaların daha da arttırılarak araştırma alanının genişletilmesi gerekmektedir. Ayrıca yavaşlık hareketi bölgesel bir hareket olmasına rağmen “mahalli küreselleşme” şeklinde de ifade edilmektedir (Basilico, 2015). Bu bağlamda yavaş hareketi ve yavaş-yemek kültürü, küresel sistemdeki çarpıklıkları törpüleyerek dünyayı daha da yaşanılabilir kılmayı hedeflemektedir. Kısmen de olsa bu kapsamda yapılan faaliyetlerin doğası gereği sürdürülebilir kalkınma için önemli rol oynadığı ve konunun farklı yönleri ile ele alınması gerektiği kaçınılmaz bir gerçekliktir.

KAYNAKÇA

1. Anonim1:(URL1-http://www.cittaslow.info/index.php?aktuelles_2010, erişim tarihi:08.08.2011).
2. Anonim2:(URL2-http://www.slowfood.com/filemanager/Convivium%20Leader%20Area/Manifesto_ENG.pdf> Slow Food Manifesto, erişim tarihi:19.04.2015)
3. Anonim3:(URL5-<http://www.cittaslow.org/index.php?method=section&id=2012&title=Associatio>, erişim tarihi:13.12.2023)
4. Alpat E. 2013. Yavaş Moda Nedir?, Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt 5, Sayı 7, s. 44-47.
5. Basilico S, 2015. The Slow Food Challenge: Italian Glocalism as a Response to Globalization, s. 4. http://www.academia.edu/13235231/The_Italian_Slow_Food_Challenge, erişim tarihi 21.12.2015.
6. Bilgi M. G. 2013. Türkiye'nin Sakin Şehirlerinde Permakültürel Koruma, Planlama, Yönetim ve Eğitim Pratikleri”. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:29, s.45-59
7. Çetin B, 2008. Küreselleşme Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Toplumsal Yansıması: Küreselleşme Karşıtı Hareketler (Türkiye Örneği),(Doktora Tezi, Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.127-130.
8. Günerhan,S. 2010. Çevre ve Enerji Açısından Yavaş Şehir Hareketinin Gelişimi. Tesisat Mühendisliği Dergisi, sayı:118, Sayı:33
9. Güven E, 2011. Yavaş Güzeldir: Yavaş Yemekten Yavaş Medyaya Hızlı Tüketime Dair Bir Çözüm Önerisi. Selçuk İletişim Dergisi, 113-121
10. Hartmut S, 2011.Gespensterstädte und gelebte Langsamkeit – Leere Auslagenscheiben, verwaiste Innenstädte, trostlose Ortskerne führen zur Abwanderung und 28. Überalterung. Viele kleine und mittlere Städte sind davon betroffen. Kann dieser Teufelskreis durchbrochen werden? Lebensart 1, Köln, 9-12.
11. Honero C,2008. Yavaş: Hız Çılgınlığına Başkaldıran Yavaşlık Hareketi (İngilizce Aslından Çeviren: Esen Gür, İstanbul: Alfa Yayınları,), s. 38.
12. Kavas G, Kavas N, 2012. Slow Food (Yavaş Yemek) ve Cittaslow (Yavaş Şehir), Dünya Gıda, Sayı: 74, <http://www.dunyagida.com.tr/yazar.php?id=11&nid=2849>, , erişim tarihi: 30.04.2012.
13. Keskin,E. 2012. Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow) Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 81-99
14. Kinley A, 2012. Local Food on a Global Scale: Anexploration of The International Slow Food Movement, Journal of Integrated Studies, Cilt.I, Sayı:3, 1-14, <http://jis.athabascau.ca/index.php/jis/article/view/116/83>, erişim tarihi: 15.06.2015
15. Knox P, Mayer H,2009. Kleistädte und Nachhaltigkeit. Konzepte für Wirtschaft, Umwelt und soziales Leben, Birkhäuser Verlag AG, Basel

16. Onaran D. 2013, Yavaş Şehirlerde Kentsel Kimlik (Yüksek Lisans Tezi, M.S.G.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü), s. 18.
17. Ritzer G, 2014. Toplumun McDonalddlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme (İngilizceden Çeviren: Şen Süer Kaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 17-21.
18. Sezgin M. ve Ünüvar Ş, 2011. Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde Yavaş Şehir; , Çizgi Kitabevi, Konya .
19. Sırım V, 2012.Çevreyle Bütünleşmiş Bir Yerel Yönetim Örneği Olarak “Sakin Şehir” Hareketi ve Türkiye’nin Potansiyeli, Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi 4, 119-131.
20. Toplu İ, 2012. Yavaş Şehirler (Cittaslow/Slow Cities) ve Halk Sağlığı, Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir. <http://tez.yok.gov.tr>, (Tez no: 315655).
21. Wallerstein I, 2010 Avrupa Evrenselciliği: Gücün Retoriği (Türkçesi: Aziz Ufuk Kılıç, İstanbul: Bgst Yayınları), 9-10.
22. Yurtseven H. 2010. Slow Food ve Gökçeada: Yönetimsel Bir Yaklaşım. Ankara: Detay Yayıncılık

(21)

Öğr. Gör. Emine AY YİĞİT¹⁵⁴, Öğr. Gör. Yusuf YİĞİT¹⁵⁵
MUĞLA SUSAMI ve TÜRK MUTFAĞINDA KULLANIMI
MUĞLA SESAME and ITS USE IN TURKISH CUISINE

ÖZ

Bitkisel yağlar insanın beslenmesinde enerji kaynağı olarak önemli bir fonksiyona sahiptir. Bu yağlar Türk mutfağında en yaygın kullanılan yağ çeşididir. Son yıllarda ülkemizde nüfusun hızlı artmasına karşın yemeklerde en fazla kullanılan ayçiçeği yağının üretimi sınırlı kalmıştır. Bu durum üreticileri yeni bitkisel yağ arayışlarına yöneltmiştir. Bu yağlardan bir tanesi de susam yağıdır. Susam %50-60 yağ oranı, %20-25 oranında zengin protein oranına sahiptir. Susam tarih boyunca tedavi amaçlı kullanılan bir bitkidir. Bunun yanında susam, helva, hamur işleri, mezelerle tat verici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca sanayide kullanım alanları mevcuttur. Susamın kalitesini belirleyen en önemli etkenlerden birisi değerleridir. Altın susam olarak tanınan Muğla susamı, Japonya başta olmak üzere dünya pazarında geniş yere sahip olmuştur. Yapılan araştırma sonuçlarına göre iyot değerinin diğer bölgelerde yetişen susamlara oranla daha yüksek olması, Muğla susamının diğer susamlara göre daha farkını ortaya koymaktadır. Muğla verimli toprakları ile tarım ekonomisine ve turizm gelirlerine katkısı ile önemli illerden bir tanesidir. Bu derleme çalışmasında; Susam ve Muğla susamının diğer susamlardan farkı, Susamın ve mutfakta kullanım alanları araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; susamın besin değerinin yüksek olduğu, Muğla susamının oldukça değerli olduğu, buna karşın mutfakta kullanımın sınırlı olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Susam, Muğla susamı, Türk mutfağı.

ABSTRACT

Vegetable oils have an important function as an energy source in human nutrition. These oils are the most commonly used oil type in Turkish cuisine. Despite the rapid increase in the population in our country in recent years, the production of sunflower oil, which is most used in cooking, has remained limited. This situation has led manufacturers to search for new vegetable oils. One of these oils is sesame oil. Sesame has 50-60% oil content and 20-25% rich protein content. Sesame is a plant used for therapeutic purposes throughout history. In addition, sesame is used as a flavoring in halva, pastries and appetizers. There are also areas of use in industry. One of the most important factors that determine the quality of sesame is its value. Muğla sesame, known as golden sesame, has a wide place in the world market, especially in Japan. According to the results of the research, the fact that the iodine value is higher than the sesame grown in other regions reveals the difference of Muğla sesame compared to other sesame seeds. Muğla is one of the important provinces with its fertile lands and its contribution to the agricultural economy and tourism revenues. In this compilation study; The difference of sesame and Muğla sesame from other sesame, Sesame and its uses in the kitchen were researched. According to the research results; It has been revealed that the nutritional value of sesame is high and Muğla sesame is very valuable, but its use in the kitchen is limited.

Keywords: Sesame, Muğla sesame, Turkish cuisin.

¹⁵⁴ emineay@mu.edu.tr ORCID:0000-0002-5642-0616

¹⁵⁵ yusufyigit@mu.edu.tr ORCID:0000-0003-0222-0210

GİRİŞ

Susam dünya üzerinde kültür olarak yetiştirilmeye alınan ilk yağlı tohum bitkidir. Bu nedenden dolayı köklü bir geçmiş ve zengin bir kullanım alanına sahip olmuştur (Şahin, 2014). Tarihte bilinen en eski çeşnilerden olmakla beraber daha çok yemeklerde kullanılan yağı elde etmek için yetiştirilmektedir (Gandhi ve Taimini, 2009). Sümerler günlük yemek öğünlerinde yemek pişirmek amacıyla üçüncü unsur olarak susam yağını kullanmışlardır. Susam yetiştirme tarihi, arpa kadar eski olmayıp ilk defa üçüncü kültür devresinde yetiştiriciliğine rastlanır. Se-gis-i = Sümer dilinde Yağ ağacının, tanesi anlamına gelir. Susam mânasına gelen bu kelimenin Akadça karşılığı olan Saman-sammi=nebat yağı kelimesi bütün diğer dillere yayılım göstermiştir. Bu kelimeyi, Hurrice Sum-Sum, arapça sim-sîm veya sum-sum, gerekçe sesafnos, Türkçe sisam ve yine Yunanca sesamites kelimesinden türeyen simit kelimelerinde rastlanmaktadır (Landsberger ve Tosun, 1944).

Susam Bitkisinin Besin Değeri

İçerdiği protein ,yağ, karbonhidrat, mineral maddeler ve vitaminler nedeniyle, beslenmede önemli bir yeri olan yağlı tohumlar, insanların beslenme ihtiyacının karşılamasının yanında sanayi için biyodizel üretimde hammadde olarak kullanılması bu bitkilerin önemini arttırmıştır (Onat ve ark., 2017; Güler ve ark., 2017). Yağlı tohumlar insanlar için besleyici ve son derece önemli olan besinsel madde içermelerinin yanı sıra bazı olumsuz faktörleri de içermektedir. Bunlardan en önemlileri antibesinsel faktörlerdir. Genellikle baklagil taneleri antibesinsel faktörlerini önemli ölçüde içermektedir. Yağlı tohumların besleyici değerleri üzerine olumlu veya olumsuz etkileri olan bazı bileşenler bulunmaktadır. Bunlardan yüksek protein ve yağ içeriği, vitaminler, mineral maddeler ve diyet lifleri beslenme ve sağlık üzerine olumlu etkilere sahipken, bazı antibesinsel faktörler de olumsuz etkilere sahiptir (Pekşen ve Artık, 2005). Ülkemizdeki nüfus artışına karşın yağ üretiminde buna paralel artış olmamıştır. Özellikle ayçiçeği üretiminin stabil olması yağ üreticilerini alternatif yağ üretmeye yöneltmiştir. Yağlı tohumlar yağ üretiminde iyi bir alternatif olmuştur. Türkiye’de üretilen yağ miktarı, tüketim miktarını karşılayamadığından yağ açığını kapatmak ve ithalat oranlarını arttırabilmek için üretimin artırılması ve ürün çeşitliliğinin olması gerekmektedir. (Anonymous, 2010).

Muğla Susamı

Muğla ilinin Gökova bölgesinde tarımı yapılan Altın Susam adı verilen susam, Türkiye’de yetişen susamlar arasında fiziksel ve kimyasal (irilik ve altın renk) göz önüne alındığında; kalite içerik oranları olarak yüksek değerde görülmektedir. Altın susam , geleneksel yöntemler ile geçmişten günümüze üretilmeye devam etmektedir (Yol, E. (2011).

Muğla susamı, Gökova Körfezinin esintilerinin etkileri ile iyot’un yöre susamına geçmesi susama özgün bir aroma kazandırmıştır. Gökova da iyot’u susama taşıyan bu rüzgara bölgede "Deli Memet" adı verilmektedir. Bu aroma altın susamın başta Japonya olmak üzere dünya ülkelerince talep edilmesini sağlamıştır. Muğla için susam çiftçilerinin önemli gelir kaynaklarından bir tanesi kabul edilmektedir. Genelde Susamın hasadı elle yapılmaktadır. İlk önce desteler halinde bekletilen susamlar sonrasında kümeler halinde kurutulmaktadır. Türkiye’de 250 bin hektar ekimi yapılan susamın 27 bin dekarı Muğla da yetiştirilmektedir (<https://mugla.tarimorman.gov.tr/>).

Muğla Susamı

Muğla Susamı

Çitirmek

Çitirmek (Muğla)

Malzemeler

400-450 gr. bal

500 gr. susam

1 Su bardağı Ceviz veya Badem

Yapılışı

Susam ayıklanıp yıkanır. Tava da rengi değişinceye sürekli karıştırılarak kadar kavurmaya devam edilir. Üzerine bal ilave edilerek pişirmeye devam edilir. Tercihe göre kırılmış halde badem veya ceviz eklenir. Pişirmeye tekrar devam edilir. Piştiğine yakın susamlar birbirini tutmaya ve köpürmeye başlar bu süre 40 dakikayı geçer. Pişme tamamlandıktan sonra yağlanan tepsiye yayılarak kaşıkla bastırılarak şekil verilir. Ilık duruma geldikten sonra kare veya dikdörtken kesilerek dilimlenir. Servisi yapılır.

Susamlı Köfte (Mersin)

Malzemeler

1 Kg bulgur

1 Çay bardağı sıvı yağ

250 gr susam

2 çay bardağı sıvı yağ

2 adet orta boy soğan

1 yemek kaşığı salça

1 tatlı kaşığı kimyon

10 dal maydonoz

Tuz

Yapılışı

1 kg bulgur tepsi içerisine alınıp ılık su üzeri kaplanacak kadar ıslatılır.250 gr susam kavrularak dövülür.soğanlar ince doğrandıktan sonra 2 çay bardağı yağ ile kavrulur.Salça ilave edildikten sonra kavrulmaya devam edilir.Islanarak bekleyen bulgura susam ile beraber ilave edilir.Yağlı salçalı karışım ilave edildikten sonra kimyon ,tuz,ince kıyılmış maydonoz ilave edildikten sonra yoğurmaya devam edilip şekil verilerek servise hazır hale getirilir.

Susamlı Soba Noodle

Malzemeler

- 200 gram Soba Noodle
- 1 ay bardağı pirinç sirkesi
- 2 yemek kaşığı soya sosu
- 1 yemek kaşığı susam yağı
- 1 ağ kaşığı sarımsak ezmesi
- 1 tatlı kaşığı rendelenmiş taze zencefil
- 2 tane taze soğan ince dilimlenmiş
- 1 tatlı kaşığı susam

Servisi için

2 Adet Katı Pişmiş Yumurta, Dilimlenmiş (isteğe bağlı)

Yapılışı

Bir tencerede yeteri kadar su kaynatılır. Noodlelar içine atılır ve 5 dakika pişirilir. Pişen noodlelar süzgeçle soğuk sudan geçirilip suyu süzülür.Bir kaseye, soya sosunu,pirinç sirkesi,susam yağı, şekeri, zencefil rendesini sarımsak ezmesini iyice karıştırın.Haşlanmış noodleları,sos karışımını,susam tanelerini karıştırıp yumurta dilimleri ile servis yapılır.

SONUÇ

Susam içerdiği değerli yağ ve besin ögeleri sebebi ile mutfakta daha yaygın kullanılması gereken bir üründür. Mutfakta yaygın kullanılan diğer bitkisel yağlara iyi bir alternatif olarak düşünülebilir.Türk mutfağı ve dünya mutfaklarında sadece pastane ürünü olarak değil aynı zamanda yemeklerde yaygın olarak kullanılmalıdır.lkemizde Akdeniz,Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ekimi yapılan bir üründür.Bu bölgelerdeki ekim alanlarının sınırlı olması susama olan ihtiyaı arttırmıştır. Bu bölgelerdeki ekim alanı genişletilmelidir.

KAYNAKÇA

1. Anonymous, 2010a. FAO, www.faostat.com.
2. Arığl, M. ve Zorba, M. (2012). Kütahya İline özgü geleneksel bir tatlı: paşa helvası, Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 7 (3), 17-23.
3. Gandhi, A.P., Taimini, V. 2009. Organoleptic and nutritional assesment of sesame (Sesame indicum, L.) biscuits. As.J.Food Ag-Ind. 2(02): 87-92
4. İlisulu, K. 1973. Yağ Bitkileri ve Islahı. ağlayan Kitabevi, İstanbul. İncekara, F. 1972. Endüstri bitkileri ve ıslahı, yağ bitkileri ve ıslahı. Cilt 2. Ege . Zir. Fak. Yay. No.83. Ege ni. Matbaası, İzmir.

5. Kabacık ,M. ve Tanrıverdi, E. (2022). Türk Mutfak Kültüründe Susam Ve Susam Yağı, Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel, 2022, 5(2), 661-66.
6. Landsberger, B., Ve O. Tosun, M. (1944). Mezopotamya’da Medeniyetin Doğuşu. Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 2(3), 419-436.
7. Pekşen, E., & Artık, C. (2005). Antibesinsel Maddeler Ve Yemelik Tane Baklagillerin Besleyici Değerleri. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi, 20(2), 110-120.
8. Şahin, G. (2014). Sesame as an Important Oil Plant With Decreasing Production. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(2), 404-433.
9. Tan, A. Ş.(2012). Susam Tarımı. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 146.
10. USDA United States Department Of Agriculture (2017). Agricultural Research Service National Nutrient Database For Standard Reference Release 28. <https://ndb.nal.usda.gov/ndb/foods/show/3620?fgcd=&manu=&lfacet=&format=&count=&max=35&offset=&sort=&qlookup=sesame+seeds>
11. Yol, E. (2011). Dünya Susam Koleksiyonunun Agro-Morfolojik ve Kalite Özellikleri Bakımından Karakterizasyonu ve Genetik Çeşitliliğin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Antalya.
12. <https://www.asyagurme.com/tr/tarif/susamli-soba-noodle/>
13. <https://mugla.tarimorman.gov.tr/>
14. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mugla/neyenir/citirmek>
15. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mersin/neyenir/susamli-kofte>

(22)

Ahmet AKAR¹⁵⁶
DEMOKRASİ SORUNU¹⁵⁷
DEMOCRACY PROBLEM

ÖZ

Demokrasi sorunu, uygulamadaki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Demokrasinin uygulama esnasında işlevsel olabilmesi için halkın siyasal ve kültürel bilince sahip olması gerekir. Eğitim seviyesi yüksek olan toplumlarda demokrasi uygulama alanı bulabilir. Ancak eğitim seviyesi düşük olan toplumlarda demokratik anlayışın sorunsuz uygulanması imkansızdır. Demokrasinin en büyük sorunu, halkın doğrudan yönetime katılamamasıdır. Temsilciler aracılığıyla yönetime katılmasıdır. Bu durumda temsilcilerin toplumun tamamını temsil etmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Çünkü halkın verdiği tüm yetkileri temsilciler kullanmak durumundadır. Demokrasinin diğer sorunu ise aşırı özgürlüktür. Bu durumda insanlar başkalarının özgürlük alanına girmiş olur ki bu durum toplumda çatışmaya sebep olmaktadır. Bu araştırmada demokrasinin kritik problemleri daha iyi bir şekilde anlaşılması için ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temsilciler, demokratik sorun, aşırı özgürlük.

ABSTRACT

The problem of democracy arises from problems in implementation. In order for democracy to be functional during implementation, the people must have political and cultural awareness. Democracy can be implemented in societies with high levels of education. However, it is impossible to implement democratic understanding smoothly in societies with low education levels. The biggest problem of democracy is that the people are not able to directly participate in government. Instead, they participate in management through representatives. And in this case, the obligation for these representatives to represent the whole society occurs, since these representatives have to use all the powers given to them by the people.

The other problem of democracy is excessive liberty in which case people may violate the freedom of others, which causes conflict in society. In this research, these aforementioned critical problems were handled in order to obtain a clear understanding of the issue.

Keywords: Representatives, democratic problem, excessive liberty.

¹⁵⁶ Hatay Kumlu 15 Temmuz Şehitleri Ortaokulu Müdürü, akarhatay@gmail.com; ORCID: 0009-0008-3533-3661

¹⁵⁷ Bu çalışma bitirme tezinden hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Çağımızda en çok tartışılan kavramlardan birisi de demokrasidir. Çağdaş diye bilinen toplumlar özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkeleri demokrasiyi kurmak ve geliştirmekle övünmektedir. Fakat dünya üzerinde hiçbir zaman demokrasinin ne olduğuna ve nasıl uygulanacağına ilişkin tartışmalar bitmemiş, demokrasiyi uygulama çalışmaları devam etmiştir.

Demokrasi sosyal bilimlerde en çok tartışılan kavramlardandır. Antik Yunan'da Felsefe içinde tartışılmaya başlanmış, günümüzde ise siyaset sosyolojisi alanında kavrama açıklık kazandırılmaya çalışılmaktadır. Gelişmiş toplumlar aynı zamanda demokratik toplumlar olarak bilindiklerinden, toplumun refahını amaçlayan sosyal bilimler, zorunlu olarak demokrasi ile de ilgilenmişlerdir.

Çağdaş toplumlarda toplumsal hedefler olarak şunlar göze çarpmaktadır: Adalet, özgürlük, eşitlik, refah, güven, dayanışma vs. Azgelişmiş ülkeler bu hedeflere ulaşmak için, demokrasiyi her boyutuyla toplumsal yaşama aktarmak istemektedir. Yani, demokrasinin kalkınma sürecinde anahtar bir rol oynayacağı genel bir kanı olmaktadır.

Ancak, gelişmiş ülkelerde de demokrasinin nasıl olması gerektiği yolundaki tartışmalar bitmemiştir.

Kısaca tarih boyunca demokrasi sürekli anlam değiştirmiş ve tartışılmıştır. Bu çalışmada genel olarak demokrasinin tartışma konusu olan unsurları üzerinde durulmuştur. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde demokraside kavram kargaşası, ikinci bölümde demokrasinin temel nitelikleri ele alınmış ve üçüncü bölümde ise demokrasinin temel sorunları üzerinde durulmuştur.

İ.BÖLÜM

Kavramsal Çerçevenin Belirlenmesi

A - Demokrasinin Doğuşu ve Temeli

Demokrasi aslında, Batı uygarlığının bir ürünüdür. 0, Greko-Latin Hristiyan unsurlarından gelmektedir. Greko -Latin Hristiyan uygarlıktan gelen iki prensip, demokrasinin temel ilkelerini temsil eder. Bunlar kişiye saygı gösteren, kişiyi muhtar bir ünite sayan ilke ile, kişiyi kendi kendisini hakim ve yapıcısı sayan bir diğer ilkedir (Ateş, 1994: 128).

Demokrasi ilk kez Antik Yunan' da ortaya çıkmıştır. Epistemolojik olarak demokrasi kavramı Antik Yunanca' dir. "Demos" (Halk) ve "Kratos" (İktidar) kelimelerinden oluşur. Görülüyor ki demokrasi, Antik Yunan' da halkın egemenliği anlamına gelmektedir.

Antik Yunan, şehir devletlerinden (Polis) oluşmaktadır. Şehir devletlerinde, yurttaşların kendi kendilerini yönetmeleri esastır. Şehir devletleri (Polis), küçük, özerk ve kendilerine yeten bir devlettir. Atina, şehir devletleri içinde en uzun ömürlü olanı ve siyasi-kültürel olarak en gelişmiş olanı idi. " Polis demokrasisinin temelinde yurttaşlar var idi. Yurtta olmak demek, öncelikle belirli bir dinsel inançsal sistemi benimsemek demektir. Bu demokrasi bir cemaat demokrasisidir." (Köker,1992:90). Siyasal hayata sadece yurttaşlar katılırdı. Köleler, yabancılar ve kadınlar demokratik haklardan yararlanamazlardı. Bu kesim halkın çoğunluğunu oluşturmaktadır. Yabancılar ise, siyasal hayata katılmayan kişilerdir (Göze, 1998: 11).

Atina demokrasisi, şehir devleti işleriyle ilgili her çeşit düşünce ve görüşün tartışılmasında yurttaşların siyasal özgürlüğü olarak değerlendirilmektedir. Yurttaşların doğrudan siyasal katılım dışında düşünce ve inanç özgürlükleri yoktur. Yurttaşların tüm yaşamları şehir devleti tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Şehir devleti, yurttaşların düşünce ve inançlarına hükmedebilmektedir. Yurttaş hem yasa koyucu konumunda iken, hem de yasaların daracık kısılcısı içinde kıpırdıyamaz bir halde yaşamak durumunda kalıyordu (Göze, 1998: 12).

Atina' da uygulanan demokraside, kararların meşruluğu için çoğunluğun oyları yeterli idi. Atina' da iki önemli siyasal kurum vardı. Beşyüzler Meclisi ile Eglezya 20 yaşını bitiren her erkek Atina yurttaşı" Eglezya" adı verilen şehir meclisinin kendiliğinden üyesi oluyordu. Ulaşım olanaklarının kısıtlılığı nedeni ile Eglazya' run oturumlarına yurttaşların iki, üç bini katılırdı. Eglazya, "Agora" denilen yerde ayda dört kez toplanırdı. Bu meclis yasama özelliği göstermektedir. Bu uygulamada yürütme ise Beşyüzler Meclisinde idi. Bu meclis otuz yaşını bitirmiş ve bir yıllığına seçilmiş yurttaşlardan oluşuyordu. Bu meclis kontrol ve yargı işlerine de bakardı.

Atina' da demokrasi temsilcileri aracılığıyla işlemezdiler. Bizzat yurttaşların katılımı esastır. Bu nedenle Atina' da demokrasi, doğrudan demokrasi niteliği taşımakta idi (Tanilli, 1997: 24).

Atina' da uygulanan demokrasi kanunları saygı esasına dayanırdı. Böylece demokrasi düşüncesi gibi kanunlara saygı düşüncesini de Antik Yunanlılar oluşturdular.

Demokrasi, Antik Yunan'dan sonra uzun bir süre uygulanamadı. Orta çağda bir çok bağımsız cumhuriyet ortaya çıktı. Ancak bunlar oligarşik rejimler olmaktan öteye geçemedi. Orta çağ boyunca demokrasi sadece bir düşünce olarak kaldı.

B. Demokrasi Nedir ?

"Demokrasi hiç kimsenin kendi kendini seçemeyeceği, hiç kimsenin kendi yönetme yetkisi ile donatılamayacağı ve dolayısıyla, hiç kimsenin bağımsız ve koşulsuz bir iktidar savında bulunamayacağı bir sistemdir" (Sartori, 1996: 225) .

"Yönetim ekli olarak demokrasi, seçim vasıtasıyla kendilerini idare eden cemiyetlerde, hükümlerlik hakkının ekseriyete ait olması manasını ifade eder" (Gür: 9).

Biz burada bir yönetim şekli olan demokrasi üzerinde duracağız.

C. Demokraside Kavram Kargaşası

En büyük karmaşa demokrasi ve demokratik hükümet sözcüklerinin kullanılma biçiminden kaynaklanmaktadır. Bu sözcükler açıkça tanımlanıp, bunların tanımları üzerinde genel-geçer bir anlaşmaya varılmadıkça, halk büyük bir fikir karmaşası yaşar. Bu da en çok zorbacılar ile halk avcılarının işine yarayacaktı (Sartori, 1996: 3).

Şüphesiz bütün siyaset tarihinin en can alıcı konularından birisi, birçok halde de birincisi toplumsal değişimler ve yönetim ilişkileridir. Birbirleriyle içten bağlantıları olan bu iki kavram, kısaca toplumun ana hatlarıyla yönetenler-yönetilenler ve değişenler-değiştirilenler olmak üzere iki ayrı kategoriye taksim edilmesi varsayımına dayanmaktadır. Bütün problem, bu iki toplum katmanı arasındaki sevk ve idare münasebetleri konusunda düğümlenmektedir.

Yönetenler-yönetilenler ve değişenler-değiştirilenler olmak üzere iki kategoriye ayrılan toplumda, bu toplum katmanlarının birbirleriyle olan ilişkilerinde problem teşkil eden en temelli şey, bu toplumsal kavramların doldurulup doldurulamayacağı veya başka bir deyişle, statikleştirilip-statikleştirilemeyeceği hususudur. Yani en temel problem, toplumdaki bu iki ana tabakanın, toplum içerisindeki rollerinin durağan olup olmadığı hususudur.

Yönetenler yani halk (demos), yönetim gücü (kratos) içerisinde bir şekilde rol aldığı takdirde bu rollerinin etkinliği nispetinde olmak üzere ortaya yönetenlerin yönetimi veya halk yönetimi olarak da tecrübe edilebilecek olan demos-kratos çıkmaktadır. İşte bu sebepten dolayı, bu sorunun açıklığa kavuşturulması aynı zamanda demokrasinin açıklığa kavuşturulması demektir.

Bu sorunu irdelemeye çalışmak, siyaset ve düşünce tarihinin en ilgi çekici tartışmaların yapıldığı bir alana girmek demektir. Gerçekten insanlık tarihi boyunca, toplumsal münasebetler üzerinde en fazla tartışma açılan alanlardan birisi olagelmıştır. Zira Aristoteles'in deyişimiyle insan akıllı ve aynı zamanda toplumsal-politik (zoon-politikon) bir hayvandır. Felsefi tartışmaları kozmos ve arke problemi üzerine odaklandıran Sokrates öncesi filozoflar dahi belirli bir nispette bu konu üzerine fikir beyan etmişlerse de esas olarak Sokrates'in ve Sofistlerin felsefeyi insan üzerine değiştirmesiyle, özellikle Platon ve Aristoteles ile birlikte bu tartışmalar daha sistematik bir hal almıştır. O zamandan beri, yöneten-değiştiren ve yönetilen- değiştirilen katmanlarının rolleri hakkındaki hemen tüm tartışmaların kabasından bir sınıflamayla aşağı-yukarı aynı mihver etrafında dönmekte olduğunu söyleyebiliriz: Demokrasi ve Anti-demokrasi (Hocaoğlu, 1997: 29-30).

Bu kadar karmaşaya karşın Sartori (1996)'ye göre demokrasi, demos (halk) ve kratos (otorite) kavramlarının birleşmesinden oluşur. Buna göre demokrasi halk iradesi anlamındadır.

Modern anlamda siyasi demokrasi yönetenlerin, devlet işlerindeki hareketlerinden dolayı vatandaşlar tarafından sorumlu tutuldukları ve seçimle işbaşına gelmiş temsilcilerin aralarındaki rekabet ve işbirliği vasıtasıyla, dolaylı olarak hareket ettikleri bir yönetim sistemidir (Ateş, 1994: 102). Amerikan sosyal

bilimcileri tarafından en çok kullanılan tanımlama Joseph Schumpeter'inkidir: Politik kararlara varmak için, bireylerin karar alma gücü, oy almak maksadıyla rekabete dayalı bir mücadele yoluyla elde ettikleri, kurumsal düzenlemelerdir(Kuzu, 1997: 103). Siyasi anlamda demokrasi, millet işlerinin yürütülmesi için gerekli siyasi kurumları tespit eden ve bu kurumların işlerliğini sağlayan kanunları yapma yetkilerini halkın elinde bulunduran rejimdir (Türk Ansiklopedisi, 1996: 14).

"Genel olarak, belli bir devlet veya hükümet biçimini ifade eden demokrasi, tanımlama olanağı bazı sınırlamalarla karşı karşıya olan bir durumdadır" (Gündüz ve Gündüz, 2002: 90).

Anayasalarda halkın dolaylı ve doğrudan yönetime katılma ölçüsü belirtilmiştir. Ancak bu ölçü, demokrasinin soyut olarak kavramsal açıklaması için yeterli düzeyde değildir. Bunun yanında güçler ayrımına veya başka bir sisteme dayanmak da demokrasi kavramının ölçütü olamaz (Gündüz ve Gündüz, 2002: 90).

1. Monarşi, Oligarşi ve Demokrasi

Monarşi, oligarşi ve demokrasi Yunanca kökenli kelimelerdir. İktidar ve otorite kavramı üzerinde düşünmeye de Yunanlıların Antik çağdan itibaren başladığını gözlüyoruz. (Melen,1997: 21).

Monarşi, Yunanca "monos" tek kişi ve "arkhe" iktidar kelimelerinden oluşan bir sözcüktür. iktidarın tek kişinin elinde bulunması ile belirgin olan siyasal sistem anlamında kullanılmaktadır. Oligoi ise Yunanca' da az sayıda yurttaş anlamına geliyor(Melen, 1997: 21).

1.1 Monarşi

Monarşi devlet yönetiminde tek kişinin bölünmez egemenliğidir. Günümüzde, devlet başkanının seçimle iş başına geldiği cumhuriyetlerin tersine bu görevin babadan oğula geçtiği devletler için ve cumhuriyet ilkesine karşı" Monarşi ilkesi" bağlamında kullanılmaktadır.

Tarihte Monarşik yetkinin farklı yer ve dönemlerde değişik kurumsal ilkelere dayandırıldığı görülmüştür. Ama monarşinin etkili olabilmesi için ideolojik düzlemdeki otorite ilkesinin gerçek nesnel güç ile desteklenmesi gerekir.

Eski Yunanlılar'da monarşinin, Homeros ve Makedonya tarzı olarak adlandırılan iki ana biçimi vardır. Birincisinde krallık, yetkisi savaş yeteneği ile yakından ilişkili olan ve babadan oğula geçen bir hükümdarlık türüydü. İkincisinde kral, tanrısal özellikler kazanmış bir tür imparatordu(Ana Britannica, 1992: 191).

1.2 Oligarşi

"Oligarşi üst düzeyde bir grup insanın yönetim biçimidir. Bu yönetim biçiminde sermaye önde gelir ve sermaye sahipleri bu sermayeyi çoğunlukla devletten edinirler. Batı' da devletin muhtaç olduğu büyük sermaye sahipleri vardır; ama bu kadar büyük sermayeye sahip kişiler yakın ve Ortadoğu toplumlarında yoktur. Bu nedenle, bu ülkelerdeki oligarşinin sermaye sahipleri sınıfı devlete muhtaçtır. Devlet olmazsa hemen hiçbir şey yapamazlar. Devletle iyi geçinmek zorundadırlar.

İlginçtir ki Devlet içinde üst ve orta düzey memurlar olur. Hangi kurumdan olurlarsa olsunlar, sermaye sahiplerine muhtaçtırlar. Çünkü ortada büyük bir para dönmektedir ve bu paranın devletin üst düzeyine aktarılabilmesi için önce sermaye gruplarına verilmesi şarttır. Çünkü üst düzey bürokrasi direkt para yiyemez. Parayı önce sermaye gruplarına verir ve sonra bir kısmını çeşitli yollarla geri alır. Oligarşinin temelinde yatan da elbette paradır (Gökmen, 1998: 435).

1.3 Batı' da Oligarşik Demokrasi

Oligarşi ile Batı demokrasileri arasında sadece devlet yapısı ile ilgili fark vardır. Demokrasi olmayan ülkelerde oligarşi çok aç gözlü, kuralsız ve vahşidir. Batı demokrasilerinde oligarşi daha kuralcı, daha doygun ve oyunu kuralına göre oynayan zeki insanlardan kuruludur. Üstelik Batı demokrasileri "Demokrasi" kavramı ile "Oligarşinin bir arada yaşayabileceğini gayet iyi göstermiştir.

Zaten Marks'ın Batı demokrasilerine olan itirazı ve yerine "Marksist Demokrasi" kavramını geçirmek istemesi de aynı nedene dayanmaktadır. Marks, sınıflı toplumlarda demokrasi olmayacağını biliyordu. Sınıflı toplumlarda pastayı üsteki sınıf ya da zümreler paylaşırlar ve bu pastadan işçi sınıfına az miktarda pay verirler.

Marks işçilerin bu nedene dayanarak burjuvaziyi devireceğini varsayıyordu. Batı demokrasisi kavramı Marksizm'i engelleyen tek çareydi ve görevini başarıyla yerine getirdi. Nitekim Birinci Dünya Savaşından İkincisine kadar olan dönemde emekleyen Batı ülkeleri (İngiltere dışında) Hitler faciasını yaşadıkları İkinci büyük harpten sonra kendilerine geldiler. Bu arada Sovyetler Birliği Avrupa'nın bir bölümünü zorla sosyalist yapmıştı ama Batı Nazizm'le Sosyalizm arasındaki doktrin farkını süreç içinde iyi yakalamıştı.

Nazizm akıl dışıydı. Oysa Sosyalizm akli bir doktrindi ve onunla akılcı yollardan mücadele edilebilirdi (Gökmen, 1998: 436).

1.4 Oligarşik Demokrasi

Evensel bazda alırsak insan hakları oligarşik demokrasi ile bağdaşmaz. Ama somut temele indirger ve düzlem geometri gibi, dünya ve ülkeler düzlemine oturtursak, tam tersi sonuç çıkar. Bu bağlamda insan hakları oligarşik demokrasi ile bağdaşır. İnsan hakları oligarşik demokrasi içinde var olabilir.

Ama önce ideal oligarşik demokrasiyi ele almalıyız.

Oligarşik demokrasi, başta da belirttiğimiz gibi, Marksizm'e karşı bulunmuş bir silahtır. Bunun ekonomik temellerini John Maynerd Keynes'in "Nakıs istihdam halinde denge" teorisiyle attığı kabul edilir. Bu teori ekonomi doktrinleri arasında en acımasızlarından biridir ve işsizlik meselesinin insanlık dışı çözümünü beraberinde getirmekte ya da aslında buna dayanmaktadır.

Oligarşik temelinin en alt tabakalarını oluşturanlar işsizlerdir. Buradan yukarıya çıktığınızda iş sahipleri, tarım ve sanayi işçileri, memurlar gelir. Bunların işsizlerden temel farkı ebetteki iş sahibi olmalarıdır ve bunlar birtakım garantilere sahiptirler. Ürettikleri artı değer bir kısmı oligarşik demokrasi tarafından işsizlere verilir ve onlar da bunu bilirler. İşsizlik sigortası, oligarşik demokrasinin emniyet sibobu olarak çalır.

Burada oligarşiyi oluşturan üst katmanları ele almalıyız.

Birinci kesim ya da zümre, iş adamları ya da Marksist tanımıyla burjuvazi dediğimiz kesimdir. Bu kesim, üretici, ithalatçı ve ihracatçılardan çok uluslu şirketlerde zincir haline geldikleri bir perde arkası oluşturur. Öyle ki, bunlar tek devlet denetimi dışına çıkmışlar, bir anlamda kapitalist enternasyonalî sağlayarak, uluslararası hale gelmişlerdir. Uymak zorunda oldukları kurallar, kendi ülkelerinin kuralları yanında uluslararası kurallardır. Bu karmaşıklığa son vermek için tek tek devletler de uluslararası kurallara uymayı kabul ederler ya böylece önce sermaye enternasyonalleşir, daha sonra devletler birlikler haline gelirler.

Bu aşama oligarşinin enternasyonalleşmesi aşamasıdır. Enternasyonalleşmiş oligarşi, bir zamanlar Marks'ın kendilerine karşı kullandığı enternasyonal kavramını onun elinden almış sosyalist enternasyonal gerçekleşmeden kapitalist enternasyonalî gerçekleşmiştir. İnsanların tek devletler halinde bir arada yaşamaları bile zorken, uluslararası birliklerde (Avrupa Birliği gibi) yaşamaları elbette zordur.

Demek ki bu zorluğu giderici kurallar da birlikte getirilecektir. Enternasyonalleşmiş oligarşi, kendi halklarını da bir anlamda enternasyonalize etme durumundadır. Serbest dolaşım hakkı buna bir örnek oluşturur. Ama tam bir örnek oluşturmaz. Asıl örnek, enternasyonalleşen oligarşinin bu aşamada birbirine benzerlik taşıyanlarla bir araya gelme zorunluluğudur. Yani, hem devletler aşağı-yukarı aynı tip olacaklar, hem de insanlarına verdikleri hak ya özgürlükler, ödevler eşite yakın benzecektir. Enternasyonalî sağlamanın şartı budur. O halde, benzer şartları taşımayan ülkeler, enternasyonalin içine giremeyecekler, Türkiye gibi kapıda bekleyeceklerdir (Gökmen, 1998: 437 - 438).

2. Demokrasinin Uygulama Biçimleri

Demokrasiler uygulama biçimlerine göre üçe ayrılır.

a. Doğrudan demokrasi: Doğrudan demokrasinin temel özelliklerinin bir çoğunun uygulandığı yer Eski Atina Sitesidir. Atina'nın Halk Meclisi ve Beş yüzler Meclisi bulunmaktaydı. Yirmi yaşını doldurmuş Atinalıların katılımıyla oluşan Halk Meclisi, Agora denilen meydana toplanır ve yasama organının işlevlerini yerine getirirdi. Beş Yüzler Meclisi ise otuz yaşını doldurmuş bir yıl için seçilen insanlardan oluşur ve yürütme organının işlevlerine bakardı. Aslında bu meclislere yabancılar, köleler ve kadınlar alınmazlardı.

Doğrudan demokrasi, halkın herhangi bir aracıya gerek olmadan, egemenlik yetkisini doğrudan doğruya kullanmasıdır (Gündüz ve Gündüz, 2002: 92).

Doğrudan demokrasi iktidarın doğrudan kullanılmasında sürekli olarak halkın katılımını sağlar (Sartori, 1996: 304).

Doğrudan demokrasinin tercih edilip edilmeyeceği sorusuna aklın verdiği yanıtla, tarihsel deneyimlerin verdiği yanıt birbirinden farklıdır. Kural olarak iktidarı kullananın onu başkasına devredenden daha iyi bir durumda olduğu ve katılıma dayanan bir sistemin temsile dayanandan daha güvenli ve daha doyurucu olacağı rahatlıkla söylenebilir. Fakat tarih Yunan demokrasilerinin ve bir bakıma bu demokrasileri taklit eden Orta Çağ topluluklarının kısa ve çalkantılı bir yaşama sahip olduklarını göstermektedir. Bu kanıt önemlidir; çünkü, Polis her açıdan değilse de birçok açıdan saf ve basit demokratik ilkelerin uygulanmalarının rahatlıkla denenebileceği ideal laboratuvarı. Antik kentler yalnızca ufak değillerdi, aynı zamanda bu kentlerde vatandaşlar sanki kente bağlı gibi kentte ölüm -kalım kaderiyle birlikte yaşarlardı. Bu uygun koşullara ve bir daha eşine rastlanmayacak deneme temeline sahip olmasına rağmen bu kentlerde doğrudan katılıma dayanan demokrasi çabuk bozulabilen ve kırılabilen bir şeye dönüşüyordu (Sartori, 1996: 304).

Yunanlıların uyguladığı biçimiyle gerçek doğrudan demokrasi vatandaşların tümüyle kendilerini kamu hizmetine vermelerini gerektirmekteydi. Kendini yönetmek demek yaşamını yönetim olgusuna hasretmek demektir. Vatandaş kendini bütünüyle devlete verirdi; savaşta kanını, barışta da zamanını vermekteydi. Kendine bakabilmek için kamu işlerini savsaklayamazdı. Bunun tersine kentin iyiliği için kendi işlerini bir kenara bırakmak zorundaydı. Bu formülün getirdiği siyasete katılımın derecesi o denli yüksekti ki, toplumsal yaşamın işlevleri arasında çok büyük dengesizlik oluşturuldu. Siyasal şişkinlik de ekonomik zayıflığı getirdi. Demokrasiler daha mükemmel olduklarında vatandaşlar daha da yoksullaştılar. Ekonomik gereksinime siyasal çözüm bulmak gibi kısır bir döngüye girilmiş oldu. Varlığın yeteri kadar çoğaltılamaması karşısında varlığın kamulaştırılması gereği ortaya çıktı (Sartori, 1996: 305).

Kişiler arasına mesafe girdiğinde ve kararların alınmasına katılmayanların sayısı arttığında, anlamlı bir doğrudan demokrasi oluşturmak olanaksızdır. Kısacası işin içine giren insan sayısı arttıkça, katılmanın etkinliği azalır. Bu nedenle çağımızın uluslarının büyüklüğü düşünüldüğünde ve geniş topraklar söz konusu olduğunda doğrudan demokrasiden bahsetmek mümkün olmaz. Buna karşın elektronik veya referandum demokrasisi teknik olarak mümkün olur. Fakat bu bir felaketle sonuçlanır ve büyük bir olasılıkla kendi kendini yok eder.

Sonuç olarak, doğrudan demokrasinin ancak bazı koşullarda mümkün olduğu ve bu koşullar olmadığında temsili demokrasinin tek olası tip olduğunu söylemek gerekir (Sartori, 1996: 306-307).

b. Dolaylı (Temsili) Demokrasi: "Mutlak monarşinin yerini alan temsili demokrasi anlayışı, Rousseau'nun doğrudan demokrasi savunusuna karşı Montesquieu'nün görüşlerine ve 1791 Fransız Anayasasına dayanmaktadır" Hukukta, başkaları adına irade etme ve bunun işleme geçirilmesine dayanan yetkiye temsil denilmektedir. Temsil, özel hukukta doğmuş ve kamu hukukuna uygulanmıştır. Söz konusu olan halk egemenliği, halkın kendi içinden ve kendi kaderini belirlemek için seçtiği temsilcileri aracılığıyla kullanılmaktadır. Temsilciler ile halk arasında tamamen kamusal nitelikli bir vekalet ilişkisi vardır (Gündüz ve Gündüz, 2002: 93).

Temsili demokrasi, doğrudan olmanın sağlayamadığı önemli olmak ve sınırlılık gibi avantajlara sahiptir. Doğrudan demokrasi, ya hep ya hiç siyasetini gerektirir. Dolaylı demokrasi ise olumlu siyasetlerin bir araya gelmesi için fırsatlar oluşturur (Sartori, 1996: 305).

Temsili demokrasi, hepimizin bildiği ve bütün dünyanın tanıdığı ve uyguladığı demokrasidir. Halk, iktidara iştirakini milletvekillerinin seçimi usulüyle vasıtalı bir surette kullanır. Milletvekillerini seçen halk, bu irade tezahürüyle ve onlara verdiği vekaletle, iktidarın şekillenmesine ve işlemesine iştirak etmiş sayılır. Bu iştirak da çoğunluk ve nispi temsil esaslarına göre değişiklik gösterir (Gür: 18).

c. Yarı Doğrudan Demokrasi: Yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasiyi olanaklar ölçüsünde doğrudan demokrasiye yaklaştırma çabalarından başka bir şey değildir.

Yarı doğrudan demokraside kanun yapma yetkisi yine temsilciler aracılığıyla meclise bırakılmıştır. Bununla beraber halkın, meclis üzerinde bazı fiili ve siyasi etkileri bulunmaktadır. Halkın, zaman zaman da yasama faaliyetine doğrudan katılması söz konusu olmaktadır.

Referandum, halk vetosu ve halk teşebbüsü yarı doğrudan demokrasinin pratiğini oluşturan temel unsurlardır. Referandumda meclisin kabul ettiği bir kanun ancak halkın da kabul etmesiyle yürürlüğe girer. Halk vetosu, mecliste kabul edilen bir yasa, yürürlüğe girmeden önce yurttaşların itirazı üzerine bu yasa referanduma sunulur. Yasa çoğunluk tarafından reddedilirse yasa veto edilmiş olur. Halk teşebbüsünde ise, halk kendi iradesiyle tasarı ya da tasarısız olarak kanun teklifinde bulunabilmesidir.

Kuşkusuz yarı doğrudan demokrasinin uygulanmasında birtakım sakıncalar bulunur. Örneğin referandumda halkın görüşlerinin düzenlemelerde esas tutulması söz konusu değildir. Halkın getirilen düzenlemeye "Evet" ve "Hayır" demesinden ibarettir. Çoğu durumda halkın oyuna sunulan konuyla ilgili halkın yeterli bilgisi olmamaktadır. Bununla beraber her konunun sık sık halk oyuna sunulması halkın ilgisizliğine sebep olur (Gündüz ve Gündüz, 2002: 93-94).

II. BÖLÜM

A. Demokrasi ve Özellikleri

1. Demokrasinin 7 Özelliği

A.D. GRAZIA'ya göre demokrasinin yedi özelliği vardır:

1.Genel düşünce özgürlüğü ve eylem özgürlüğü sağlamak.

2.Halkın yaşam düzeyini yükseltmek için şiddetli çaba harcamak.

3.Yasalara uyum ve siyasal hareketliliği sağlamak.

4.Yüksek sosyal ve siyasal hareketliliği sağlamak

5.Siyasal önderleri gerektiğinde sert bir şekilde eleştirme olasılığı sağlamak.

6.Kişisel olarak hep daha iyiye yönelişi sağlamak.

7.Otoritenin sağlanması için güç kullanılması yerine, eğitim ve gelir düzeyinin yükseltilmesinin savunulmasıdır (Ateş,1994: 118-119).

2. Demokrat Kişilik Özellikleri

"Demokrat insan, başkasının hakkına saldırıldığında dahi karşı koyabilen insandır" (Ercan, 1998: 426). Ali Yaşar SARIBAY (1998: 81-83) demokrat kişilik özelliklerinin bu şekilde olması gerektiğini savunur:

■ **İnisiyatif sahibi olmak:** Demokrasi, her şeyden önce, sosyal ve siyasal meselelerde aktif bir konum edinmeyi gerektirir. Çevresinde olup bitenlere karşı duyarlı olan insan, aktif olma duygusuna sahip olduğu oranda inisiyatif kullanmaya yönelir.

• **Mütekabiliyet (karşılıklık) esasına inanmak:** Demokrasi farklı tercihleri esas aldığından, belli diğer sistemlerden daha çok iş birliğine ihtiyaç gösterir. Bu da zorunlu olarak, bireyin karşısındaki kişinin perspektifini anlayabilme yetisi göstermesine bağlıdır.

• **Yanılabirlik:** Eğer demokraside farklı tercihler esas ise, mutlak doğru olmadığına dair bir yaklaşımın muteber olması gerekir ki, bunun için de istisnasız her fikrin yanılığa düşebileceğini kabul etmek zorunludur.

• **Deneyselci zihniyet sahibi olmak:** Birey yanılabilirliğini kabul ediyorsa, bunun doğal uzantısı yani kanıtların ışığında inançlarını, görüş ve fikirlerini değiştirme iradesi gösterebilmelidir. Aksi takdirde, sahip olduğu inanç, görüş ve fikirler doğmaya dönüşür ki, bu da mutlakçılığı ve yanılmazlığı doğurur. Dolayısıyla demokrasinin işleme güçleşir.

• **Eleştirel Olmak:** Yeni kanıtlar ortaya koyabilmenin veya bunlara itibar etmenin ön koşulu, mevcut olanlara eleştirel açıdan bakabilmektir. Demokrat kişi, toplumu kim yönetirse yönetsin, onun söylemini ve eylemini her an sorgulamaya hazır kişidir ve bunda biz-onlar ayrımı yapmaz.

• **Esnek ve açık fikirli olmak:** Eleştirel bir tutum, ölçüsü ve niteliği ne olursa olsun toplum hayatındaki değişimlere açık olmayı, bunlara hoşgörülle bakmayı beraberinde getirir. Şüphesiz, bu değişimi sırf değişim

için sevmek anlamına gelmez. Ama, daha çok değişim için var olan rasyonel sebepleri inkâr eden irrasyonel tutuculuğa karşı çıkmayı içerir.

•**Uzlaşmacı olmak:** Demokrasinin en başta gelen özelliği farklılıkları uzlaştırmayı bilmektir. Herhangi bir toplumda çıkarlar arasındaki çatışmanın kaçınılmazlığı, fakat aynı zamanda tüm çıkarların tatmin edilmesinin imkansızlığı, uzlaşmayı doğal vazgeçilmez çare kılar.

•**Hoşgörülü olmak:** Uzlaşmanın öbür yüzü hoşgörüdür. Düşüncelerde, değerlerde ve davranışlarda aykırılığı karşılayabilmek, hoşgörülü olmanın göstergesidir. Aksi, uzlaşmayı olanaksız kıldığı kadar, işbirliği için gerekli zemini de ortadan kaldırır.

■ **Güven ve Sorumluluk Duyma:** İşbirliğini olanaklı kılan diğer önemli faktör, yurttaşların karşılıklı güven duymaları ve sorumluluk gösterebilmeleridir. Şüphesiz bu güven ve sorumluluk duyma, başta yurttaşların kendi kendilerini yönetmelerine ilişkin olmalıdır. Güvensizlik ve sorumsuzluk ise özellikle toplumsal ve siyasal kriz alanlarında yurttaşların karar alma ve yönetmede olağan dışı otorite arayışlarına yol açar.

3. Demokratik Devlet

Demokratik devlet, egemenliğin bir kişi, zümre veya sınıf tarafından, belli sınıflar yararına kullanılmadığı, serbest ve genel seçimin iktidara gelmede ve iktidardan ayrılmada tek yol olarak kabul edildiği ve iktidarın bütün millet yararına kullanıldığı, bir idare biçimidir (Kuzu, 1977: 106).

4. Demokrasinin Belirtileri

Bir ülkede demokrasinin varlığından bahsedebilmek için;

a. *İktidara gelenlerin seçimle gelmesi ve seçilmişlerin -sivil olsun asker olsun - tüm bürokrasinin (atanmışların) üstünde yer alması,*

b. *İktidara seçimle gelenlerin, yine seçimle gitmesi (Darbelerle değil),*

c. *Seçimlerin belli zaman aralıklarında akla uygun ve hür ortamda, her türlü baskıdan arındırılmış bir yerde yapılması ve seçimlerin dürüst bir şekilde yapılması,*

d. *Seçimlere birden fazla partinin katılabilmesi, farklı düşünce ve görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi, bunların siyasal parti olarak örgütlenebilmesi,*

e. *Seçime katılan bütün tarafların, daha seçim başlamadan sonucuna razı olmaları. Sonuç lehlerine veya aleyhlerine de olsa sonuca katlanmaları* (Kırış, 1998:418)

III. BÖLÜM

Demokrasinin Temel Sorunları

Günümüz demokrasisi, temsili ve özgürlükçü bir rejimdir. Bu nedenle kişilerin seçme ve seçilme özgürlükleri ile diğer özgürlükleri güvence altına alınmış olmalıdır. Bu güvenceyi sağlayacak olan hukukun üstünlüğüdür. Toplum sorunlarının çözümü demokraside ancak masaya yatırılarak veya tartışılarak mümkün olduğuna göre, bu tartışma ortamının koşullarının tespit edilmesi ve değişmezliği ancak hukukun üstünlüğü ile sağlanabilir (Tunaya, 1975: 295). Hukuk üstünlüğü ile kişiler çok geniş haklara sahip olabilmektedir. Kişilere böylesine geniş haklar tanıdığı zaman hiç şüphesiz o kişilere ağır sorumluluklar da yüklenmiş olur. Bu sorumlulukların en ağırı, devlet yönetimine katkıda bulunurken toplum çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutmak, kişisel mutluluğu toplum mutluluğunun bir parçası saymak, biri olmadan diğerinin de olamayacağına inanmaktır. Demokraside kişiye düşen diğer sorumluluklar başkalarına ve onların fikirlerine karşı hoşgörü ve eylemlerinde duygudan çok mantığa yer vermesi yani rasyonalizmdir.

Vatandaşa böylesine ağır sorumluluklar yüklenmiş olan bir rejimde, devlete de ağır sorumluluklar düşer. Bu sorumlulukların başında özgür kişileri yetiştirmek, bu kişilerin özgür olarak yetişebilmeleri için gerekli olan uygun ortamı hazırlamak gelir. İşsizlik korkusu, açlık, eğitim imkanlarının kısıtlılığı, ulaşım güçlükleri gibi durumlarda bulunan vatandaşlar, bu durumlardan devlet eliyle kurtulmalıdır (Ateş, 1994: 107).

Demokrasi, mutlak olarak akabinde ekonomik büyüme, sosyal barış idari etkinlik, politik harmoni, serbest piyasa ya da ideolojinin sonunu getirmeye muktedir değildir. Bu vasıflardan bazıları demokrasinin

güçlenmesini sağlar; fakat bunlar ne demokrasinin ön şartı ne de aniden ortaya çıkan ürünlerdir. Bunun yerine ümit edilmesi gereken şey, sivil toplumla sağlıklı bağlar kuran siyasi kurumların ortaya çıkmasıdır. Bu kurumlar sürekli yeni yöntemler oluşturmalı, devlet politikasını şekillendirmek için barış içinde hareket edebilmeli, sosyal ve ekonomik sorunlara yeni çözümler getirmeli, sivil toplum örgütlerini birlikte hareket etmeye yönlendirecek nitelikte olmalıdır. Gelişmekte olan ülkelerdeki bazı demokrasi tipleri, otoriter bir idareden geçiş koşullarından dolayı bu kurumların oluşturulmasına fırsat bulamamışlardır. Demokrasinin bir anda mükemmelliği yakalaması mümkün olmayabilir. Fakat otokrasilere oranla şansı daha fazladır (Schmitter, 1991: 24).

Bütün demokrasiler kimin seçimle iş başına geleceği ve işbaşına gelenin hangi politikayı izleyeceği konusunda belirsizlikler içerir. Fakat bu belirsizlikler sınırlıdır. Her isteyen rekabete giremez. Ancak daha önceden belirlenmiş kurallar çerçevesinde partilerin veya bireylerin rekabete girmeye hakkı vardır. Hürriyetler anayasal garantiler bu kuralların bir bölümüdür. Kuralların en etkili sınırlarını çizen çıkar gruplarının rekabeti ve sivil toplumun gerekleridir.

Demokraside yurttaşların sahip olduğu kültür de önemlidir. Yurttaşların tolerans alışkanlıkları, ılımlılık, karşılıklı saygı, dürüst hareketlilik, uzlaşmak için hazır olma veya devlet otoritelerine olan güvenleri demokrasinin şekillenmesinde etkilidir. Aynı zamanda demokrasi kültürünün şekillenmesine de etki eder (Kuzu, 1997: 107).

Şunu da belirtmek gerekir ki, demokrasi kavramına çok büyük beklentiler yüklemenin ve demokrasiyle toplumun tüm politik, sosyal, ekonomik, idari ve kültürel problemlerini çözeceğini düşünmenin doğal bir çekiciliği vardır. Fakat demokrasinin ekonomik gelişmeye getirdiği katkılar, diğer yönetim şekillerinin getirdiği katkılardan daha fazla olduğu kesin değildir. Demokrasinin niteliğine göre zamanla ekonomik, sosyal, politik yönden ve eğitim yönünden bütüncül gelişmeler yaşanabilir. Fakat bu gelişmelerin sürekli veya bir anda meydana gelmesini ummak, yanlış bir beklenti olur.

Demokrasiler yönetim bakımından diğer yönetimlerden daha yavaş işleyebilir. Çünkü karar alma konusunda başkalarına başvurulması gerekir. Bu yüzden yönetim olgusu hantal bir vaziyet alır. Uzmanlar çoğu zaman kaybedenlerin ihtiyaçlarına cevap vermediğinden, kaybedenlerin eleştirilerine, itirazlarına maruz kalırlar. Bu durumda demokrasinin tatmin edicilik özelliği kısmen de olsa yok olmuş olur. Demokrasiler her zaman otokrasilerden daha etkin olarak ve taraftarların karşılıklı rızasına dayanarak ortaya çıkmaz. Zıt fikirler arasında bir rekabet ve çekememezlik durumu süregelir. Aslında demokrasi kişilerin düşüncelerini açıklama özgürlüğünün yan ürünüdür. Herkes sahip olduğu düşüncüyü açıklamak için demokrasiyi bir araç olarak görür. Gruplar yeni elde ettikleri serbestlikle belirgin grupların faaliyetlerini protesto ederler. Fakat sistem dışı partilerin varlığı ne hayret verici olmalı ne de demokratik bütünlüğün bir başarısızlığı olarak görülmelidir (Kuzu, 1997: 108). Demokratik bir ortamda zıt fikirler olmazsa demokrasi uygulama ortamı bulamaz. Aslında demokrasinin güçlenmesi zıt fikirlerin körükleyici durumda olmasıyla mümkündür.

• 1. Başkanlık Sistemi Sorunları

Dar anlamda parlamenter rejim, demokratik bakımdan tek meşru kurumun parlamento olduğunu öngören rejimdir. Böyle bir rejimde hükümetin otoritesi, parlamentonun işlevselliğiyle doğrudan alakalıdır. Bununla beraber parlamenter rejimlerde parti liderlerinin artan kişiselleşmesi, başbakanları başkana benzer kılmıştır. Ama şu bir gerçektir ki, parlamentonun feshedilmesi ve yeni seçimlere gidilmesi dışında başbakan milletvekillerinden bağımsız olarak doğrudan doğruya halkla müşavere edemezler. Parlamenter sistemlerde Cumhurbaşkanı doğrudan doğruya halk tarafından seçilmiş olabilir; fakat cumhurbaşkanı, başbakanla ciddi bir iktidar mücadelesine girişme olanağından yoksundur.

Başkanlık sisteminde geniş anayasal yetkileri elinde bulunduran yürütme organı mevcuttur. Bu organ doğrudan doğruya halk tarafından seçilir. Seçimde parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duyulmaz. Başkan yürütme gücünün sahibi olmakla beraber devletin sembolik başkanıdır. Seçimler haricinde ancak olağanüstü (radikal) bir eylemle görevinden uzaklaştırılabilir. Bu sistemlerde yürütme ile yasama gücü arasındaki denge önemli ölçüde değişiklik gösterebilir. Uygulamada ABD örneği buna iyi bir delil teşkil eder.

Başkanlık sistemi inanılmaz derecede sorunludur. Çünkü "Kazanan her şeyi kazanır." anlayışı vardır. Böyle bir düzenleme demokratik siyaseti alt üst eder ve demokratik yönetimi askıya alır. Bu durumda anti-demokratik yönetimin tüm potansiyel çatışmalarını beraberinde getirir. Parlamenter sistemlerde tek bir partiye parlamentoyu temsil etme hakkı verilir. Bu durumda koalisyon otaklığına sık rastlanır. Dolayısıyla makam sahipleri en küçük partilerin bile isteklerine karşı duyarlı olurlar. Çünkü bu partilerin de koalisyona girme olasılığı vardır.

Başkanın bağımsız bir otoriteye ve halkça verilmiş bir vekaletle sahip olduğu inancı, onda bir iktidar ve misyon duygusu oluşturma eğilimindedir. Konumu ve rolü hakkında bu tür duygulara sahip olan her başkan, izlediği veya izleyeceği politikaların doğuracağı muhalefetten, bir başbakana nazaran çok daha fazla rahatsız olur. Çünkü bir başkan ulusun sesi olmaktan çok, geçici bir hükümet koalisyonunun sözcüsüdür. Bir parlamenter sistem, mutlak ve türdeş bir çoğunluğun desteğini kazanmadığı sürece, bünyesinde her zaman "ortaklıkçı demokrasi" olarak adlandırılan kurumsallaşmış unsurları barındırmak durumundadır.

Bir başkan taraftar kitlesinin beklentilerini göz önünde bulundurma eğilimindedir. Taraftarlar başkanın gerçekte sahip olduğu iktidardan daha fazla iktidara sahip olduğunu düşünme eğilimindedirler. Muhaliflerine karşı anti-sempati duyabilirler. Başkanla taraftarları arasındaki sıkı etkileşim, muhalifleri tedirgin edebilir ve gergin bir siyaset havası yaşanabilir. Asker kökenli veya askeriyeyle yakın bağları olan bir başkan da muhaliflerini tedirgin edebilir.

Başkanlık sisteminin en önemli avantajları arasında yürütme organına istikrar sağlama yer alır. Bu niteliğin özellikle Batı Avrupa'nın çok partili demokrasilerinde birçok parlamenter hükümetlerin zayıflığıyla, sık kabine krizleriyle ve başbakanların tebdiliyle olumlu bir karşılık sağladığı söylenir. Kuşkusuz üçüncü ve dördüncü Fransız Cumhuriyetlerinde ve yakın zamanlarda da İtalya ve Portekiz'deki siyasal istikrarsızlık görünümü, özellikle Latin Amerika'sında birçok bilim adamının parlamentarizmi kötü gözle görmesine sebep olmuş, dolayısıyla başkanlık rejimini tercih etmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu tür haksız kıyaslamalar, aslında hükümetlerin sahip olduğu büyük ölçüdeki istikrarı gözden ıraklaştırmaktadır. Bunların bazen gösterdiği yüzeysel değişkenlik, iktidardaki partilerin sürekliliğini, koalisyonların dayanıklı karakterini, parti liderleriyle bakanların görevlerini bırakmaksızın nasıl atlattıklarını gözden saklar. Üstelik, hükümet istikrarına yönelik araştırmalarda bulunanlar, başkanlık kabinelerinin istikrarsızlığını göz ardı etmişlerdir. Parlamenter sistemlerin, sırf yüzeydeki istikrarsızlıkları yüzünden, çoğu zaman daha derin krizlerden kaçınabildikleri de yeterince nazara alınmamıştır. Bir skandala bulaşan veya partisinin ya da çoğunluk koalisyonunun bağlılığını yitiren ve iktidarda devamlı ciddi karışıklıklara yol açabilecek bir başbakan, yolsuzluk yapmış veya halkın desteğini büyük ölçüde kaybetmiş bir başkandan çok daha kolayca görevden uzaklaştırılabilir (Diamond ve Plathner, 1995: 144-155).

2. Demokrasiyi Uygulama Biçimlerinin Sorunları

Demokrasiler, bugünkü devlet örgütlenmeleri karşısında ciddi sorunlarla baş başa kalmaktadır.

Bugün dolaylı demokrasiyi yaşatmak normal karşılanabilir. Fakat en azından doğrudan demokrasinin kalıntılarını saklamak gerekmektedir. Eğer bir devlette halk egemenliği amaçlanıyorsa, yurttaşların mümkün olduğu kadar devletle haşır-neşir olması gerekir. Çünkü yurttaş, devletten kopuk olursa demokrasinin etkinliği azalır. Özellikle modern devletlerin otoriteleri arttıkça, temel demokrasiye dönme eğilimleri de artmaktadır. Bu aşamada dolaylı demokrasinin doğrudan demokrasiye nasıl yaklaştırılabileceğinin denemeleri açıklanabilmektedir. Günümüz şartlarında Antik Yunan'daki gibi doğrudan demokrasiyi uygulama şansı çok düşük ve maliyetlidir. Buna alternatif oluşturulmak istenirse seçilen milletvekillerinin ülke halkının çok gerçekçi bir örneklemini teşkil etmesi gerekir. Milletvekilleri temsil görevini icra ederken her yönden özgür olmaları gerekir. Milletvekilleri seçmenleri tarafından yönlendirilemezler, çünkü bunlar halkı temsil eden bireylerdir. Böylece seçmenler ile siyasetçiler arasındaki ilişki yadsınmış olmaktadır. Siyasetçiler hep seçmenlerin kendilerine görev verdiklerini iddia ederler. Fakat milletvekili ile halk arasındaki özdeşlik bu iddiayı yok sayar. Bu özdeşlikten dolayı, kamuoyu yoklamacılarının halkın gerçek isteklerini tespit etmeye çalışmaları manasız bulunmuştur. Çünkü halkın isteği, mantıksal açıdan düşünülürse zaten parlamentonun

isteği olduğu anlaşılır. Bununla beraber, milletvekili, hukuksal bir dayanağı olmadığı halde, siyasi parti grup kararlarına uygun biçimde oy kullanmaları eylemsel bakımdan engellenememektedir.

Yine parlamentolu sistemlerin birtakım huzursuzluklar oluşturduğu da bildirilebilir. Bu rejimlerde halkın değil, siyasi partilerin iktidara erişmesi için çaba harcanır. İktidara gelen partiler, uzmanlık ve bilgi gerektiren bakanlıkları bile siyasi bakımdan iře yarayabilecek kişilere verirler. Parlamentoların konuşmaları demagojiye yoneliklidir. Parlamentoda ilişki kalıplarında bir dűřme olabilir. Dolayısıyla parlamentoların düzeylerinde de bir alçalma görűlebilir. Parlamentolar, siyasi rakipleriyle hemfikir olsalar bile, onlarla sürekli mücadele ederler. Fakat ödeneklerin kendi istekleri doğrultusunda arttırılmasında ve dokunulmazlıkların kendi lehlerine düzenlenmesinde inanılmayacak derecede birlikte hareket edebilirler (Gündűz ve Gündűz, 2002: 95-96)

3. İnsan Hakları Sorunu

Buğün insan hakları demokrasinin temel şart olarak kabul edilmektedir. Bilhassa çoğunluğun tahakkümü ve çoğunluğun despotluğu gibi demokrasinin potansiyel olarak bünyesinde barındırdığı tehlikeleri önlemede insan haklarının önemli bir yeri vardır. Modern demokrasi yalnızca çoğunluğun yönetimi değil, aynı zamanda azınlıkların haklarını koruyan ve onlara bir gün çoğunluk olabilme fırsatını veren siyasi bir rejimi ifade etmektedir.

20. yüzyılın en son ve önemli belgesi olan "Paris şartı" Avrupa'nın bu konuda aldığı mesafeyi göstermektedir:

İnsan hakları ve temel özgűrlűklere her insan dođduđu anda sahip olur. Bunlardan feragat edilemez ve hukukun güvencesi altındadır. Devletin birincil sorumluluđu, bunları korumak ve geliřtirmektir. Bunlara saygı, ařırı güçlü bir devlete karřı asli bir güvencedir. Bunlara uyulması ve eksiksiz iřlerlik kazandırılması özgűrlűk, adalet ve barıřın temelidir. Demokratik yönetim, düzenli aralıklarla yapılan özgűr ve adil seçimlerle ifadesini bulan halk iradesine dayalıdır. Demokrasinin temeli, insanın kiřiliđine saygı ve hukukun üstűnlűđüne dayanır. Demokrasi, ifade özgűrlűđünün, toplumdaki bütün kesimlere hořgörű gösterilmesinin ve her fert için fırsat eřitliđinin en iyi güvencesidir.

Demokrasi, temsili ve çoğulcu karakteri ile seçmene karşı sorumluluğu, kamu makamlarının hukuka riayet etmesi ve adaletin yansız bir şekilde dağıtılmasını da zorunlu kılar. Kimse yasaların üstűnde olamaz (Esengűn, 1998:410).

Hürriyetlerin, hür düşüncenin insan ve cemiyet hayatındaki önemini hakıyla belirleyen İngiliz filozofu John Stvart Mill'e göre; insanları susturmak haksızlıktır. İnsanlık bir kanaatte birleşirken bir kişi muhalefet etse, insanlığın o bir kişiyi susturması, o bir kişinin, muktedir olsaydı bütün insanlığı susturması kadar haksızlıktır.

Doğruyu söyleyeni susturmakla hakikati gizlersiniz. Hakikati gizlemek gelecek nesillere karşı da haksızlıktır. Yanlış söyleyeni susturmak doğrunun anlaşılmasını zorlaştırmaya yol açacak bir haksızlıktır.

İngilizler ve Fransızlar krallarına karşı mücadele ile insan haklarını ve hürriyetlerini kanunların teminatı altına almışlardır (Karataş, 1998: 413).

Demokrasi, insan haklarının korunmasını kolaylařtırmıřtır, çünkü devletle birey arasındaki iliřki, aynı zamanda iktidar ile özgűrlűk iliřkisidir. Mutlak iktidarın olduđu yerde özgűrlűkten söz etmek muhaldir. İktidar sınırlandıķça, özgűrlűk artmaktadır. İnsanın dođasında özgűrlűk arayıřı vardır. Ancak, insanın dođası aynı zamanda toplumsaldır.

Demokratik olmayan rejimlerde insan hakları ihlalleri kolay ve yaygındır. Çünkü otoriteyi kontrol altında tutan pek fazla mekanizma ve kural yoktur. İnsan hakları, otoriter rejimlerde bir vicdan sorunundan başka bir şey değildir. Demokratik sistemlerde ise insan haklarını koruyan birçok kurum vardır (Ergin, 1998: 431),

3.1. Çoğunluk Kavramı ve Sınırları

Toplumların genel anlayışında çoğunluk, kitlenin yarından bir fazlası anlamına gelir. Fakat, bazen çoğunluk kavramı (plüralizm), kitlenin yarından bir fazlası olsun, olmasın en büyük parça "çoğunluk" anlamına gelmektedir.

Bu iki kavramın farklı kategorilere alınması gerekir. Pluralizm'de etkin çoğunluk kitlenin tümünün adına kararlar alabilir. Bu nedenle bu yönetim altında yaşayanların haklarını daha iyi koruyup garanti altına almaları gerekir. Kimi kararların alınmasında basit çoğunluk yetersiz kalabilir. Daha çok kişinin (üçte iki, dörtte üç) karara katılması gerekebilir. Buna vasıflı çoğunluk denir.

Çoğunluk yöntemi, diğer yöntemlere nazaran daha pratik ve işlevsel görünmesine rağmen bir noktada da irrasyoneldir. R. Wolff mikro seviyede kurduğu bir modelde bu yöntemin çelişkilerini gözler önüne sermiştir. Mikro seviyede geçerli olan bir husus, koşullar aynı kaldığı müddetçe makro seviyede de geçerliliğini devam ettirir.

Üç birey ele alınsın ve bunlar X, Y, Z harfleriyle adlandırılınsın. Bireylerin öncelik tanıyabileceği almasıklar A, B ve C olsun. Şöyle bir tercih yapıldığını varsayalım.

	X	Y	Z
1. Tercih	A	A	B
2. Tercih	C	B	C
3. Tercih	B	C	A

X ve Y bireyleri, A'yı, B'ye tercih ettiklerinden bu ikisinin teşkil ettiği grupta A tercih edilmiş olmaktadır. Aynı şekilde Y ve Z'nin bir grup teşkil ettiği düşünülürse burada B'nin C'ye daha fazla tercih edildiği göze çarpar. Eğer toplum (X,Y,Z) A'yı, B'ye; B'yi, C'ye tercih ediyorsa; A'yı, C'ye tercih etme durumundadır. Bu durumda Z bireyi hem birinci, hem de sonuç tercihinde saf dışı edilmiş olmaktadır.

Şimdi tercih sırasını değiştirip yeni bir set kuralım.

	X	Y	Z
1. Tercih	A	B	C
2. Tercih	B	C	A
3. Tercih	C	A	B

Burada X ve Z'yi ele alırsak, A,B'ye tercih edilmekte, X ve Y'yi ele alırsak B,C'ye tercih edilmektedir. Ancak X ye Z ele alınınca A, C' ye tercih edilmekte; aksine Y ve Z ele alanınca C, A'ya tercih edilmektedir. Bu durum ise tümünden bir anlaşmazlık ye belirsizlik getirecektir (Ateş, 1994: 152-156).

3.2. Azınlık Hakları

Azınlık denildiği zaman akla iki türlü azınlık gelmelidir. Bunlardan birisi, demokratik sürecin herhangi bir aşamasında çoğunluk durumuna gelememiş, düşünce ya da tercih bakımından azınlıktır. Diğeri ise bir ülkede yaşayan sınırlı sayıda bireylerden oluşan etnik gruplar, ırk, dil, din ya da kültürel azınlıktır. Bir çoğunluk, demokrasinin kuralları içinde azınlıkların varlığına ve bunların iktidara gelme yönündeki çabalarına ket vurmamalıdır. Demokrasinin gereklerinden biri budur. Ancak azınlık da çoğunluk halini aldığı zaman aynı kurallara uyacağını belirtmeli ve halkı buna inandırmalıdır. Bunun yanında çoğunluk ya da kendine karşı azınlıkları haksız bir şekilde suçlamamalı, azınlıkların meşru müdafaa haklarını istismar etmemelidir. Aksi takdirde o toplumda demokrasiden bahsedilemez. Bu durumda, demokrasinin mücadelesini yapmak gerekir (Ateş, 1994: 156-158).

3.2.1. Etnik Azınlıklar Sorunu

Dünya üzerinde rejimi ne olursa olsun hiçbir devletin yurttaşların homojen bir yapıya sahip değillerdir. Her ülkede farklı ırk grupları, din grupları, dil ve kültür grupları olması kaçınılmaz bir durumdur.

Bilhassa günümüzde Asya ve Afrika'da yeni kurulan ülkelerin farklı kabile, din ve dil sorunları, zaman zaman çok insafsız ve kanlı savaflara yol açmaktadır. Bu durumda eğer devlet azınlıklara zulmediyorsa, şüphesiz azınlıkların da zulme karşı direnme hakları vardır. Ancak, azınlıkların direnişi yönetimin niteliğine ve gösterdiği tavra karşı ise meşru bir haktır. Amaç ayrılık olduğu zaman, direniş meşruluğunu yitirmekle

beraber devletin varlığı tehlikeye atılmış olur. Dolayısıyla devletin, varlığını korumak için yapacağı icraatlar meşru duruma gelir ve azınlıklar gayri meşru bir hareketle suçlanır.

Demokrasi üyelerinin hiçbiri ya da hiçbir grup, azınlıklar için farklı tutum sergilememelidir ve sergileyemez. Demokratik rejim içinde azınlıkların kendilerini ayrı gören görüşleri hoş karşılanmadığı gibi, çoğunluğun ırkçı düşüncelerine de izin verilmez.

Ancak etnik azınlıkların zaman zaman, eşit muamele değil, ayrıcalıklı ve özel muamele istedikleri görülür; amaçları çoğunluk haline gelmekten ziyade, azınlık haklarının ve özelliklerinin korunması olur. Bu durumda etnik azınlıkların kültürel ayrıcalıklarını koruma hakları vardır. Ancak, azınlıkların talep ettiği bu hakkın sınırı, yaşadıkları ülkenin ulusal sınırlarıdır. Eğer bu sınırlar aşılıyorsa, bu durumda demokrasi, varlığını korumak ve azınlıkları bünyesinde eritmek için çabalayacaktır. Ancak burada da demokrasinin başvuracağı yöntem münakaşasız olmalı, barışçı olmalı ve ikna temeline dayanmalıdır (Ateş, 1994: 162).

"Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan devletler, bu azınlıklardan olan kişilerin yasa önünde eşitlik hakkına saygı göstererek onlara insan hakları ve temel özgürlüklerinden gerçekten yararlanmaları için tam fırsat tanınmalı ve bu amaçla bu alandaki yasal çıkarlarını korumalıdır.

4. Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokratik Sorunlar

Gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin karşı karşıya kaldığı sorunlar gerçekte demokrasinin yapısında bulunan üç gerilimden veya paradokstan kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilki "anlaşmazlık ve oйдаşma" arasındadır. Demokrasi temelde iktidarı ele geçirmek için kurumsallaşmış bir yarışma sistemidir. Yarışma ve çekişme olmadan demokrasinin olması muhaldir. Fakat bir toplumda siyasal çekişmenin yoğun olması, sivil barış ve siyasal istikrarın tehlikeye girmesine dolayısıyla anlaşmazlık ve uyuşmazlık ortamının oluşmasına sebep olur. Bundan hareketle bu paradoks şöyle ifade edilebilir: Demokrasi, çekişmeyi gerektirir; fakat, sadece dikkatlice tanımlanmış ve evrensel kabul görmüş sınırlar içinde bu yarışma gerçekleşmelidir. Bölünmeler oйдаşmayla hafifletilmelidir.

İkinci gerilim, çelişki ve çelişme "temsili yönetilebilirliğe" yerleştirmekten kaynaklanmaktadır. Demokrasi, iktidarın azınlıkta toplanmasındaki isteksizliği belirtmektedir. Bu sebeple liderleri ve onların güttüğü politikaları halkın temsili ve halka karşı sorumlu olma mekanizmalarına bağımlı kılar. Fakat, herhangi bir hükümet sisteminin veya demokrasinin istikrarlı olabilmesi için Alexander Hamilton'un "enerji" dediği şeye sahip olması gerekir. Başka bir ifadeyle sistem her zaman hareket edebilme potansiyeline sahip olmalı, çabuk ve kararlı bir biçimde hareket edebilmelidir. Hükümet menfaat gruplarının bütün isteklerini yerine getirmemeli, gerekirse onlara karşı direnmeli ve onlar arasında aracılık yapabilmelidir.

Demokrasinin bünyesinde barındırdığı üçüncü gerilim ise "etkinliğe karşı rıza"dır. Demokrasi terimsel manada halk tarafından yönetim veya yönetilenlerin rızasına dayalı yönetim anlamına gelmektedir. Bu otoriter ve totaliter yönetici grupların baskı ve yozlaşmalarından usanmış dünya üzerindeki tüm halkların iletmiş mesajıdır. Dünya üzerindeki bütün halklar, yöneticilerin sınırsız yetkilerini sınırlamayı arzu etmekte ve bu arzularını açığa vurmaktadırlar.

Ancak bir demokrasiyi kurmak ve onu korumak farklı farklı şeylerdir. İstikrarlı olabilmek için, halk demokrasiyi meşru ve en iyi yönetim biçimi olarak kabul etmelidir. Gerçekten de demokrasi yönetilenlerin rızasına dayandığından, diğer hükümet biçimlerinden daha meşrudur.

Demokrasinin işlemediği durumlarda halk, kendi rızasıyla yönetilmemeyi daha uygun görebilir. Bir başka ifadeyle, siyasal tercihte bulunma ızdırabına katlanmamayı arzulanabilir. İşte burada bir paradoksun varlığından söz edilebilir: Demokrasi yönetilenlerin rızasını gerektirir. Rıza da meşruluğu beraberinde getirir. Fakat etkinlik rızaya kurban edilebilir. Seçimle işbaşına gelen liderler, ne kadar gerekli ve akıllıca da olsa, çoğu kez halkın tasvip etmediği politikaları izlemede isteksizdirler (Diamond ve Plathner, 1995: 128-129).

5. Azgelişmiş Ülkeler ve Demokratik Sorunlar

Azgelişmiş ülke kavramı İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan bir kavramdır. Savaşın sona ABD'nin ekonomik yönden zayıf ülkelere yardım yapacağını söylemesi üzerine ülkeler, azgelişmiş ve gelişmiş şeklinde gruplandırılmaya başlamıştır.

Azgelişmiş ülkeler, hızlı nüfus artışı, tarımın sanayiye oranla daha ilerde oluşu nedeniyle gelişmiş ülkelere oranla daha az gelişmektedirler.

Batının, azgelişmiş ülkelere ilk müdahalesi onların içtimai hayatlarını zedelemeye ve değiştirmeye yönelik olmuştur. Şüphesiz yaşam standartları bir ölçüde yükselir ve belirli bir ekonomik gelişme sağlanır. Ancak bunun yanında büyük bir sosyal kargaşa doğar. Bu durumda azgelişmiş ülkelerin aydın kesimi ya batıyı körü körüne taklit eder, ya da batıyı hedef alan bir milliyetçiliğe girer.

Azgelişmiş ülkelerin bir diğer siyasal sorunları, kimi ülkelerde çok güçlü olan siyasal kültürlerinden sıyrılmamalarıdır.

Azgelişmiş ülkelerin siyasal sorunlarından biri de, bağımsızlıklarını yeni elde etmiş olan bu ülkelerde yönetici kadronun yerli halktan oluşturulmasıdır. Pakistan'la ilgili yapılan bir araştırmada sömürge yönetiminde, merkezi ve otoriter bir sistemde memurluk yapan bireylerin, demokratik bir ülkenin yönetiminde memurluk yapmalarının uygun olmadığı saptanmıştır.

Azgelişmiş ülkelerin bir başka sorunu, modernleşme süreci içerisinde önceliğin siyasal demokrasiye mi, yoksa sanayileşmeye mi verileceği konusudur. İdeal olan bunların her ikisinin olması ve birlikte yürütülmesidir.

Munci KAPANİ'ye göre azgelişmiş ülkelerde demokrasinin yaşayamamasının beş temel sebebi vardır.

•Toplumun din, dil, ırk ve kültür yönünden homojen bir yapıya sahip olmaması milli bütünleşmenin sağlanmasını engeller.

•Yurttaşların tamamının çeşitli nedenlerden dolayı siyasete katılmaması, dolayısıyla siyasetin küçük elitin tekelinde kalması

•Oligarşik ve yarı feodal sosyal yapıdan dolayı gerçek tercihin ortaya çıkmaması ve iktidarın, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kişilerin elinde bulunması.

•Siyasal kültürün zayıflığından ötürü, halkın özgürlük ve yurttaşlık bilincine sahip olmaması

•İktidardaki kadronun, iktidarı devretmeye yanaşmaması ve siyasal kurallara uymaması.

Tarik Zafer TUNAYA, Batı demokrasisini "ancak belirli bir verimliliğe sahip topraklarda gayet nazlı büyüyen bir bitki" olarak nitelendiriyor. Belirli bir verimliliğe sahip topraktan kastettiği mana, gelişmiş bir sosyo-ekonomik düzeydir.

Bugün azgelişmiş ülkeler bir kimlik arayışı içerisindeyler. Özentili ve taklitçiliğe saplanılmazsa bu arayış başarıyla sonuçlanabilir. Zira günümüzün azgelişmiş ülkeleri nüfus potansiyeli ve yer altı kaynakları bakımından odak noktayı oluşturmaktadır. Bu ülkelerde demokrasinin yaşayabilmesinin koşulu kendi değerler sistemini korumak ve yaşatmaktır. Kaldı ki unutulmaması gereken bir husus vardır. O da demokrasinin bir amaç değil, araç olduğudur (Ateş, 1994: 189-201).

6. Gelişmiş Ülkeler ve Demokratik Sorunlar

Günümüz gelişmiş ülkeleri, biri teknik gelişmenin insanları makineleştirmesi diğeri de bürokratlaşma olmak üzere iki önemli sorunla karşı karşıya kalmaktadır.

Bürokratlaşmanın teorisini Max Weber kapsamlı biçimde ele almıştır. Weber'e göre aşırı bürokratlaşma özgürlük ve demokrasi için bir tehlike oluşturmakta ve devletin aşırı büyümesi, hukuk devleti kavramını tehlikeye sokmaktadır.

Gelişmiş ülkelerin bir diğer sorunu olan teknik gelişmenin insanı robotlaştırmasının yanı sıra Batı demokrasilerinin ekonomik düzeni de insanların ruhsal dengesini bozmaktadır. Rekabetçi ekonomik düzen, sosyal yaşamın her alanına rekabetçilik anlayışını getirmiştir. Daha ilkökul çağında başlayan yarış Batı toplumunun insanlarını yalnızlığa itmekte, onları toplumdan soyutlamakta ve bencilleştirmektedir.

Günümüzün gelişmiş toplumlarında halkın, politikacılara güveni kalmadığı gibi, kendi siyasal etkinliğine olan inancı da kaybolmuştur. Batı toplumunun gençlerinin siyasal potansiyeli saptırılmış vaziyettedir. Bu saptırma feminizm gibi bir takım düşünce akımlarıyla yapılmaktadır.

Günümüz gelişmiş toplumları sınırsız bir özgürlük içindedirler. Devletlerin yönetim ve yasamacıları halkoyuyla iş başına geçmektedir. Fakat kamuoyunu yönlendirecek tüm kitle iletişim araçları belli bir azınlığın elindedir. Devlet bu azınlıklar tarafından biçimlendirilmiştir.

Bu şartlar altında gelişmiş batı demokrasisi, bugünkü koşullar altında daha uzun yaşayacaktır. Ancak, büyük bir savaş gibi olağanüstü olaylar bu gidişati değiştirebilir (Ateş, 1994: 202-205).

B- Demokratik Yönetimin Başarı Koşulları ve Demokratik Gelişme

Demokratik gelişme, demokratik kültür gibi, temelde bütün menfaat sahiplerinin dengeli ve ılımlı davranışlarını ve birbirlerine karşı hoşgörülü olmalarını gerektirir. Piyasa, tasarrufların ve yatırımların çoğalmasını ve kâr getirmesini sağlayacak biçimde açık, esnek ve yarışmacı olmalıdır. Bunun için devletin üreticilerin sırtlarına binmemesi ve karışmaması gerekir. Fakat devlet insan unsuruna ve fiziksel sermayeye yatırım yapılmasını sağlamalı, gelişmenin çevresel ve toplumsal menfaatlere hizmet edecek biçimde yol alması yönünde icraatlarda bulunmalıdır. Vergiler bu amaçları gerçekleştirmek için gerekli olan geliri sağlayacak kadar olmalıdır. Aynı zamanda bu vergiler "kaynakların etkin bir biçimde tahsis edilmesini, tasarruf ve yatırım yapılmasındaki yollar bakımından en tarafsız biçimde işler bir duruma getirilmelidir (Diamond ve Plathner, 1995: 131).

Demokrasinin gelişebilmesi için usule uygun özel normlara uyulmalı ve temel haklar tanınmalıdır. Kendine bu tür sınırlamalar getirmekte ve kendi usullerinde kanun üstünlüğünü tanımakta aciz kalan devletler demokratik sayılamaz (Diamond ve Plathner, 1995:72).

Robert DAHL'a göre modem demokrasinin varlığı için gerekli birtakım usuller vardır. Bunlar:

1.Devlet politikası hakkındaki hükümet kararları üzerindeki kontrol yetkisi, anayasal olarak seçilmiş organlarda toplanmalıdır.

2.Seçilmiş organlar, baskının nispeten nadir olarak görüldüğü, sık sık yapılan ve dürüstçe idare edilen seçimlerle işbaşına gelmelidirler.

3.Pratik olarak bütün yetişkinler organların seçiminde oy hakkına sahip olmalıdırlar.

4.Bütün yetişkinler hükümetteki seçimle belirlenen organlara seçilebilme olanağına sahip olmalıdırlar.

5.Vatandaşların geniş tanımlanmış siyasi meselelerle ilgili ciddi cezaların tehdidi olmaksızın kendilerini ifade edebilme olanakları olmalıdır.

6.Vatandaşlar, alternatif bilgi kaynaklarına ulaşma imkanına sahip olmalıdırlar. Bundan da öte, alternatif haber kaynakları mevcut olmalı ve bunlar kanunlar tarafından korunmalıdırlar.

7.Vatandaşlar, aynı zamanda bağımsız siyasal partileri ve menfaat gruplarını içine alan nispeten bağımsız kuruluş ve organizasyonları şekillendirebilme hakkına sahip olmalıdırlar.

8.Halk tarafından seçilmiş organlar, anayasal yetkilerini seçilmemiş organların ezici muhalefetine tabi olmadan kullanabilmelidirler.

9. Devlet kendi kendini yönetmelidir (Diamond ve Plathner, 1995: 73).

Varlığını böylece devam ettiren demokrasinin, bir yönetim biçimi olarak başarı koşullarını Schumpeter dört başlık altında topluyor:

a-Politikada insan cevherinin yeteri kadar üstün nitelikte olması gerekir.

b-Politik kararın etki alanının fazla uzaklara götürülmemesi gerekir.

c-Güçlü ve üstün nitelikli bir bürokrasinin varlığı gerekir.

d-Demokratik-kendi kendini - kontrol gerekir (Ateş, 1994: 124).

SONUÇ

Günümüz demokrasisinin en önemli sorunu uygulanma sorunudur. Nüfusun günden güne artması yurttaşların tümünün bir araya gelip ortak karar alma imkanını ortadan kaldırıyor. Yurttaşlar temsilciler

aracılığıyla yönetime iştirak etme durumundadırlar. Temsilcilerin meşru ve gayri meşru dairedeki her nevi icraatları yurttaşlar adına yapılmaktadır. Temsilcilerin vazifelerindeki samimiyet ve ciddiyetleri demokrasinin iyi bir uygulama alanı bulmasına vesile olur. Aksi durumda yani temsilcilerin ciddiyetsiz ve işin ehli olmamaları demokrasinin uygulanma imkanını kısıtlamaktadır. Bu olumsuz durumu izale etmenin çaresi yurttaşları siyasal alanda bilgilendirmek ve onlara görev ahlakını kazandırmaktır. Toplumsal güvenin temin edilmesi ve güvensizliği beraberinde getirecek etkenlere ket vurulması lazımdır.

Demokrasi umuma müteveccih bir yaşam standardını sunmamaktadır. Her durumda toplumda azınlık durumunda olan gruplar mevcut olacaktır. Azınlıkların kendilerine özgü bir yaşam tarzı edinme çabaları ile umumun yaşam tarzı arasında sürekli bir kutuplaşma vuku bulacaktır. Azınlıklara yaşayış tarzlarında tam serbestiyetlik verilirse umumun yaşam standartlarına hanel verilmiş olur. Şayet azınlık hakları kısmen kısıtlanırsa o zaman demokrasi denen anlayış yok olur. Dolayısıyla demokrasi yurttaşların tümüne aynı anda hitap etmekten yoksun olacaktır.

Fikirselsel manada toplumsal bütünlüğü sağlamanın en iyi yolu demokrasiyi bir araç olarak kullanarak toplumu genel-geçer hedeflere yönlendirmektir. Aynı hedefler peşinde koşan yurttaşları demokrasi çemberinde işlemek daha kolay ve makul olacaktır.

Demokratik devletlerde insan hakları tam garanti altına alınmamıştır. Çünkü yönetimi elinde bulunduran elitin bencil tutumları azınlık konumundaki grupların çıkarlarına ters düşmektedir. Her başa geçen grup kendi taraftarlarını besleme işiyle meşgul olmakta ve yönetim olgusunu belli kitlelerin menfaatleri doğrultusunda kullanmaktadır. Oysa ki yönetimi elinde bulunduran kişi veya gruplar belli grupların değil halkın temsilcileridir. Başa geçtiklerinde bütün milletin istekleri doğrultusunda hareket etmek zorundadırlar.

Demokrasi geri kalmış ülkelerde uygulanamaz. Ancak, eğitim düzeyi yüksek, aydın kitlelerden oluşan devletlerde uygulanma olanağı bulabilir. Toplumlar kendi gelecekleriyle ilgili kararları kendileri tayin edeceğinden siyasi bilgi yeterliliğine sahip olmalıdırlar. Aksi durumda kendi geleceklerini kendi elleriyle uçuruma atma durumuyla baş başa kalabilirler. Demokrasi bireylere ciddi sorumluluklar yüklemektedir. Çünkü seçimle başa gelen kişinin yapacağı her hareketten taraftarı da sorumludur.

Demokrasi yurttaşlara müthiş bir sorumluluk yükler. Yurttaşlar rastgele oy kullanamazlar. Çünkü her yurttaş oy verdiği kişinin icraatlarına ortaktır. Devletin başına geçen kişi olumsuz bir tutum sergilerse bundan sadece kendisi sorumlu değildir. Aynı zamanda onu o mevkiye getiren bireylerde sorumludur. Bu nedenden dolayı her yurttaş bilinçli şekilde siyasi terciğini yapmak zorundadır.

Demokrasinin beraberinde getirdiği en büyük sakıncalardan biri aşırı demokratlaşmadır. Yani kişilere sonsuz özgürlük tanınmasıdır. Bu durumda toplumda anarşistlik baş gösterecek herkes istediğini yapabilecek ve hiç kimse de dur deme hakkına olmayacaktır. Bu yüzden gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde demokrasi ifrat ve tefrit noktasına gelecektir.

Demokratik yönetim hiçbir zaman yurttaşlara tam özgürlük tanımamalıdır. Yurttaşlara özgürlük sınırı tayin etmeli vasat bir yaşam tarzı oluşturmalıdır. Sonsuz özgürlük kişinin hem kendisine hem de topluma zarar verir. Zira Batı ülkelerinde özgürlük adı altında gençlerin saplanmadığı bataklık kalmamıştır. İnsanlar gencecik yaşlarında yaşamaktan nefret eder duruma gelmişlerdir. Bu yüzden Batı toplumu geleceğe dair beklentisi olmayan insan kalabalığına dönüşme yolunda mesafe katetmektedir. Öyleyse demokraside sınırsız özgürlük olmamalıdır.

Kısacası demokrasi, aydın fikirli, dinamik, bilinçli, sorumluluk sahibi bireyler ister. Geri kalmış toplumları kabullenmez. Bununla beraber teknolojinin robotlaştırdığı insan tipine de şiddetle karşı çıkar. Yani demokratik düzenin hedeflediği tip vasat insan tipidir.

KAYNAKÇA

1. Ana Britannica: c.9,119
2. Ateş, T.(1994). *Demokrasi (Kavram-Süreç-İlkeler)*. Ankara: Ümit Yay.
3. Diamond, L. Ve Plathner, M.F. (1995). *Demokrasinin küresel yükselişi*. Ankara: Yetkin Yay.
4. Ercan, N.(1998). *Hukuk-ötesi güvenceler ve insan haklar*. İstanbul: Yeni Türkiye.

5. Esengün, L.(1998).*Demokrasi, insan hakları ve siyasal partiler*. İstanbul: Yeni Türkiye.
6. Ergin, D.(1998).*Demokrasi yoluyla insan haklarının garanti altına alınması*. İstanbul: Yeni Türkiye.
7. Göze, A.(1998). *Siyasal düşünceler ve yönetimler*. İstanbul: Beta Yay.
8. Gündüz, M. ve Gündüz, F. (2002). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yay.
9. Gür, A. R.(1953). *Demokrasiler ve demokrasimiz*. Akşehir: Nasreddin.
10. Hocaoğlu, D.(1997). *Türkiye ve demokrasi*. İstanbul: Yeni Türkiye.
11. Gökmen, Y.(1998). *Oligarşik demokrasilerde insan hakları*. İstanbul: Yeni Türkiye.
12. Köker, L.(1992). *Demokrasi üzerine yazılar*. Ankara: İmge Yay.
13. Karataş, Ş.(1998).*Haklar, haklılar, haksızlar, demokrasi*. İstanbul: Yeni Türkiye.
14. Kuzu, B. (1998). *Demokrasi ve gerekleri*. İstanbul: Yeni Türkiye.
15. Kırış, R. (1998). *Demokrasi, insan hakları ve Türkiye*. İstanbul: Yeni Türkiye.
16. Melen, M. (1997) *Demokrasi*. Yeni Türkiye.
17. Sartori, G.(1996). *Demokrasi teorisine geri dönüş* (M. T. Karamustafaoğlu, Çev.) Ankara: Yetkin Yay.
18. Sarıbay, A.Y. (1998). *Siyaset, demokrasi ve kimlik*. Bursa: İz Yay.
19. Schmitter, P. K.(1991). *Demokrasi nedir ve ne değildir?* (E. YALÇIN, Çev.). Yeni Form.
20. Tanilli, S. (1997). *Uygarlık tarihi*. İstanbul: Çağdaş Yay.
21. Tunaya, T. Z. (1975). *Siyasi müesseseler ve anayasa hukuku*. İstanbul: Fakülteler.

(23)

Ayhan DÖNMEZ¹⁵⁸

TÜRKÇE DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN KÖK DEĞERLER ÇERÇEVESİNDE IGNAC KÚNOS TARAFINDAN DERLENEN TÜRK MASALLARININ İNCELENMESİ
EXAMINATION OF TURKISH FAIRY TALES COMPILED BY IGNAC KÚNOS WITHIN THE FRAMEWORK OF ROOT VALUES IN THE TURKISH COURSE TEACHING PROGRAM

ÖZ

Masallar özellikle çocukların düş dünyasına hitap eden ve halk arasında etkin bir şekilde varlığını sürdüren edebi bir türdür. Çocukların dil becerilerinin gelişmesine katkı sağlayan masallar aynı zamanda ahlaki değerlerin aktarımında da önemli bir yere sahiptir. Tüm bu gelişimlere zemin hazırlamak ve öğrencilerin yaşamını daha sağlam temellerde inşa etmelerini sağlamak için öğretim programlarında kök değerlerin varlığına rastlanır. Kök değerler 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda "adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik" biçiminde belirlenmiştir. Kök değer aktarımı öğretmenlerin öğrencilerini sözlü yönlendirmeleri ile sağlanabileceği gibi edebi türler de bu konuda yardımcı kaynak olarak gösterilebilir. Özellikle masallar, küçük yaştaki öğrencilerin ilgi duyduğu bir tür olduğu için kök değer öğretimi bağlamında kullanılabilir bir edebi tür olarak karşımıza çıkar. Macar asıllı bir Türkolog olan Ignac Kúnos Anadolu'nun çeşitli illerini dolaşarak Türk masallarını derlemiş ve bir eser haline getirmiştir. Türkoloji alanında bolca araştırmaları olan ve bu alanda oldukça iyi bilinen Ignac Kúnos 400'ü aşkın eseriyle bilim dünyasına katkı sağlamıştır. Bu araştırmanın amacı Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarının Türkçe öğretiminde kullanılan kök değer aktarımlarının ne düzeyde olduğunu belirlemektir. Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarının yoğun olarak yardımseverlik, sorumluluk ve dayanışma kök değerlerine yer verildiği ancak adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, hoşgörü, özgürlük ve vatanseverlik" değerlerine rastlanmadığı, bunun yanı sıra yeterli düzeyde kök değer taşımadığı ve bu durumun aksine şiddet öğelerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk masalları, Ignac Kúnos, kök değerler.

ABSTRACT

Fairy tales are a literary genre that appeals especially to children's imagination and continues to exist effectively among the public. Fairy tales, which contribute to the development of children's language skills, also have an important place in the transfer of moral values. In order to lay the groundwork for all these developments and to enable students to build their lives on stronger foundations, the existence of root values is encountered in the curriculum. Root values are included in the 2019 Turkish Curriculum: "being fair, giving importance to family unity, independence, peace, scientificness, diligence, solidarity, sensitivity, honesty, aesthetics, tolerance, hospitality, freedom, giving importance to being healthy, respect, love, responsibility, cleanliness, patriotism and helpfulness". While the transfer of root values can be achieved by teachers' verbal guidance to their students, literary genres can also be shown as auxiliary resources in this regard. Fairy tales, in particular, appear as a literary genre that can be used in the context of teaching root values, as they are a genre that young students are interested in. Ignac Kúnos, a Turcologist of Hungarian origin, traveled around various provinces of Anatolia and compiled Turkish tales and compiled them into a work. Ignac Kúnos, who has extensive research in the field of Turcology and is well known in this field, has contributed to the scientific world with more than 400 works. The aim of this research is to determine the level of root value transfer in Turkish fairy tales compiled by Ignac Kúnos and used in teaching Turkish. In this research, document review method, one of the qualitative research techniques, was used as a method. As a result of the research, Turkish fairy tales compiled by Ignac Kúnos heavily included the root values of helpfulness, responsibility and solidarity, but the values of "fairness, independence, peace, scientificity, aesthetics, tolerance, freedom and patriotism" were not found, and they did not carry sufficient root values. and contrary to this situation, it was found to have violent elements.

Keywords: Turkish fairy tales, Ignac Kúnos, root values.

¹⁵⁸ Dokuz Eylül Üniversitesi (Doktora Öğrencisi); ayhandonmez1903@gmail.com; ORCID: 0000-0003-1499-319X

1. GİRİŞ

Masal, herkesin özellikle çocukluk döneminde en az bir kere dinlediği kurgusal metinlerdir. Şimşek'e (2002) göre masal halkın hayal gücü ve ortak bilincinden hareketle ortaya çıkan, dilden dile yayılarak nesilden nesle ulaşan, gerçeküstü anlatıma sahiplik eden, kahramanlarının olağanüstü varlıklardan (dev, peri, cin gibi...) oluştuğu bir anlatı türüdür. Türkçe sözcüklerde "masal" sözcüğü geçmiş dönem yazarları tarafından farklı şekillerde (kıssa, destan, mesel, metel, mesele, matal, hekâ, hikâ, hikâye, hikiya, hekeya, oranlama, ozanlama, nagıl) anıldığı görülmektedir (Günay, 2011; Sakaoğlu, 2010). Masalların genel yapısı incelendiğinde giriş, asıl bölüm ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluştuğu görülür (Karatay, 2007):

- Giriş bölümü tekerleme ile başlar, bu bölümdeki olaylar masalın ana konusundan bağımsızdır. Burada dinleyiciler anlatımın içine çekilerek heyecanlandırılır ve ilgileri masala yoğunlaştırılmaya çalışılır. Karakterler, zaman ve mekân tanıtılarak problemin çerçevesi burada belli olur.
- Asıl bölümde masal baştan sonra bir olay örgüsü çerçevesinde anlatılarak asıl olaylar bu bölümde meydana gelir. Bu bölüme gelişme ya da gövde de denir. Burada iyiler hedefe uzaklaştırılırsa da sonunda kazanarak kötüler yenilir.
- Sonuç bölümünde sorun çözülür ve dinleyici rahatlar. Tekleme ile bitirilir. Her şey bir sonuca bağlanır.

Masallar, halk masalları ve yazınsal (edebi) masallar olmak üzere ikiye ayrılır. Halk masalları belirli bir kültürü tanıtmaya ve bazı geleneklerin korunması üzerine yardımcı olur (Oğuzkan, 2013). Küçük yaşta bireyler için ahlak eğitiminin sağlanmasında, dil, yaratıcı düşünme ve estetik değerlerinin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir (Huiyu, 2018). Halk masalları "Hayvan Masalları", "Olağanüstü ve Gerçekçi Masallar", "Güldürücü Öyküler" ve "Zincirlemeli Masallar" olmak üzere dört grupta incelenir (Aytekin, 2016). İçeriğinde yerel ağız unsurları bulunduran halk masalları (Kıbrıs, 2002) bir toplumun kültür taşıyıcısı görevini üstlenir (Şahin, 2011). Anonim olmayan, yazarları belli yazınsal (edebi) masallar (Aytekin, 2016) ise halk edebiyatındaki orijinal masallara benzer bir edebi özellikte oluşturulmuştur (Güleryüz, 2003). Olaylar ve konular gerçek dışı olup kahramanlar olağanüstü olaylar ile karşılaşılır (Oğuzkan, 2013; Güleryüz, 2003).

Masallar, çocukların hayal güçlerinin gelişmesinde etkili olduğu gibi kitap okuma alışkanlığı kazandırması ve okumayı sevdirmesine yönelik büyük önem taşır (Temel, 2005: 165). Çocukların dil gelişimlerini olumlu yönde etkileyen masallar (Tosunoğlu ve Melanlıoğlu, 2007) özellikle anadil öğretiminde ve anadilin zenginliğinin farkına varılması noktasında bir köprü işlevi görür (Bilkan, 2001). Gürel ve arkadaşlarına göre (2007) masallar dinleme becerisini geliştirme yönünden son derece etkili bir türdür, dinlemenin ardından anlatma becerisi gelişecektir. Birey en sonunda kelime hazinesini geliştirerek onları yerinde kullanma becerisine kavuşur. Masalardaki kahramanlar çocuklar için iyi bir örnek olup onların kişilik gelişimlerine olumlu katkıda bulunur ve bir problemle karşılaştıklarında onları yaşama iyi bir biçimde hazırlar (Arıcı, 2008:7). Çocuklar yalnızca masaldaki bir kahramanı değil diğer karakterleri de hayal ederek olayların gidişatına bakarak iyi ve kötüyü ya da doğru ve yanlış birbirinden ayırmayı öğrenir (Küçükyaşıcı, 2010). Değerler, bir ülkenin benimsediği ve hedef olarak bireylerine kazandırmaya çalıştığı davranışlar bütünüdür. Bu sebeple değerler her ülkeye özgü farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Güney Kore'de birliktelik, başarılı olma gibi değerler (Ihm Kwon, 2002) yer alırken Almanya'da bireysel olarak özgüven, öz değer ve kendi değerini inşa etme, toplumla uyumu yaşam, adalet, iş birliği gibi değerler (Kopp, Niedermeier, ve Mandl, 2014) öne çıkmaktadır. Değer sözcüğü Türkçe Sözlüğe göre "üstün ve faydalı özellik" olarak tanımlanır (TDK, 2005). 2019 Türkçe öğretim programına göre değerler öğretim programının perspektifini belirleyen ilkelerin bütünüdür. Programda kök değerlerimiz "adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik" biçiminde belirlenmiştir. Kök değerlerin aktarımı konusunda masallar etkin bir rol oynar. Örneğin "Sihirli Nar" masalında Şehzade Murat'ın narını Gülnaz Sultan ile paylaşması ve onun sağlığına kavuşmasını sağlaması yardımseverlik değerinin, "Kıymetli Tuz" masalında padişahın, kızını onun çok sevdiğini öğrenmesi üzerine "sevgi" değerinin, "Tembel Kız" masalında ise tembelliğin kötülüğe yol açabileceği temasından hareketle "çalışkanlık" değerinin işlendiği gözlenmiştir.

Bu araştırmada Ignac Kúnos'un Anadolu topraklarında dinleyip kaleme aldığı masalların günümüzde belirlenen mevcut değerler kapsamında değerlendirilmesi söz konusudur. Ignac Kúnos, ömrünü edebiyata adanmış çok önemli bir bilim insanıdır. Macar asıllı bilim insanı yaptığı masal araştırmaları ile edebiyat literatürümüzde adından sıkça bahsettirmektedir. Bilim dünyasına 400'ün üzerinde eser kazandıran Ignac Kúnos Anadolu'da birçok şehri gezip görmüş ve araştırmalarını bu doğrultuda şekillendirmiştir. Avrupa'daki eğitimini Arminius Vámbéry, József Budenz gibi bilim insanlarından ders alarak tamamlamış, Anadolu'da Ahmed Vefik Paşa, Abdurrahman Şeref, Mehmed Zihni Efendi, Muallim Naci gibi Türk bilim insanlarının da derslerini takip etmiştir.

Alanyazın incelendiğinde Ignac Kúnos tarafından derlenen masalların incelendiği çalışmalarla rastlanmaktadır. Ancak yazarın "Turkish Fairy Tales and Folk Tales" adlı derleme çalışmasının hiçbir araştırmacı tarafından kök değer öğeleri incelenmemiş, söz konusu masalların öğretim programlarına uygunluğu araştırılmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın alanyazına katkı sağlayacağı ve bu alanda alanyazında yer alan boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı Ignac Kúnos tarafından Anadolu coğrafyasında derlenerek bir araya getirilen Türk masallarının 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda belirtilen kök değerlerin ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Bu nedenle araştırmanın problem cümlesi "Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarında 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan kök değerlerden hangileri ne sıklıkla yer almaktadır?" olarak belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma tekniklerine uygun bir yöntem olan tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli olayların ya da durumların tanımlanması için tasarlanmış bir modeldir. Konu ya da durumun tanımı kendi şartlarına ve mevcut durumuna bağlıdır (Karasar, 1998).

Çalışma Materyali

Araştırmanın nesnesi Ignac Kúnos tarafından Anadolu coğrafyasında derlenen "Türk Masalları" adlı kitaptaki tüm masallardır. Bu kitapta 21 masal bulunmaktadır. Tüm masallar değerlendirmeye alınmış ve kök değerler kapsamında değerlendirilmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi yöntemi Scott ve Morrison'a (2005) göre önceden var olan ya da oluşan materyallerin kullanılmasına ilişkin bir teknik olarak açıklanmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2006) göre bu tür çalışmalarda araştırmacının ihtiyacı dahilindeki veriyi gözlem ya da görüşme yapmaksızın elde edebilir. Ignac Kúnos tarafından derlenen masalların tümü değerlendirmeye alınarak söz konusu masallar birkaç defa detaylı bir şekilde okunduktan sonra 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan kök değerler (adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik) doküman incelemesi yöntemi ile tespit edilmiştir. Ayrıca masallarda geçen kök değerlerin geçtiği sıklık durumları belirlenmiştir. Belirlenen kök değerlere ilişkin bilgiler, bulgular başlığı altında açıklanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada Ignac Kúnos tarafından derlenen masalların kök değerlerin (adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik) kullanım sıklığı bakımından betimsel analize tabi tutulmuştur. Masal kitabında geçen tüm masallar kök değerler açısından taranmıştır. Masallarda geçen kök değerler bazı örneklerle doğrudan alıntılar yapılarak gösterilmiştir. Masal içerisinde yer alan değerlerin tekrarı olsa dahi masal ismi açık bir

biçimde gösterilerek belirlenen değerler bulgulara eklenmiştir. Analiz işlemlerinden sonra 3 uzman görüşüne başvurulmuş, önerileri dikkate alınarak gereken düzeltmeler yapılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarını 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan kök değerler çerçevesinde değerler eğitimi bakımından incelemektir. Bu amaca yönelik yapılan çalışmada şu soruya cevap aranmıştır:

- Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarında 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programında yer alan kök değerlerden hangileri ne sıklıkla yer almaktadır?

3. BULGULAR

Bu çalışmaya ilişkin bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir. Tabloda Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarının hangi değerleri karşıladığı, değerlerin geçtiği hikayeler ve frekansları (değerlerin geçme sayısı) yer almaktadır.

Değerler	f	Değerlerin Geçtiği Masallar	%
<i>Adil Olma</i>			
<i>Aile Birliğine Önem Verme</i>	2	<i>Geyik Prens, Altın Saçlı Kardeşler</i>	4,8
<i>Bağımsızlık</i>			
<i>Barış</i>			
<i>Bilimsellik</i>			
<i>Çalışkanlık</i>	2	<i>Altın Saçlı Kardeşler, Aksak Bir Atın Hasta Yarisına Binmiş Yarım Adamın Hikâyesi</i>	4,8
<i>Dayanışma</i>	5	<i>Üç Turunçlar, Yarım Akıllı Mehmet, Rüzgâr İblisi, Kırk Şehzade ile Yedi Başlı Ejderha</i>	12,1
<i>Duyarlılık</i>	2	<i>Geyik Prens, Gül Güzeli</i>	4,8
<i>Dürüstlük</i>	1	<i>Üç Turunçlar</i>	2,5
<i>Estetik</i>			
<i>Hoşgörü</i>			
<i>Misafirperverlik</i>	3	<i>Üç Turunçlar, Altın Saçlı Kardeşler</i>	7,4
<i>Özgürlük</i>			
<i>Sağlıklı Olmaya Önem Verme</i>	1	<i>Geyik Prens</i>	2,5
<i>Saygı</i>	1	<i>Altın Saçlı Kardeşler</i>	2,5
<i>Sevgi</i>	3	<i>Üç Turunçlar, Altın Saçlı Kardeşler</i>	7,4
<i>Sorumluluk</i>	6	<i>Geyik Prens, Bir Parça Ciğer İçin, Rüzgâr İblisi, Kırk Şehzade ile Yedi Başlı Ejderha, Aksak Bir Atın Hasta Yarisına Binmiş Yarım Adamın Hikâyesi</i>	14,6
<i>Temizlik</i>	1	<i>Geyik Prens</i>	2,5
<i>Vatanseverlik</i>			
<i>Yardıms severlik</i>	14	<i>Üç Turunçlar, Altın Saçlı Kardeşler, AtCin ile Cadi, Kül Oğlan, Rüzgâr İblisi, Dünyanın En Güzel Kızı, Aksak Bir Atın Hasta Yarisına Binmiş Yarım Adamın Hikâyesi, Efsunlu Domuz, Güzel Çocuk, Altın Elmalar ve Kurt</i>	34,1
Toplam	41		100

Tablo 1 incelendiğinde araştırmada yer alan Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarının “adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, hoşgörü, özgürlük ve vatanseverlik” değerleri dışında kalan “aile birliğine önem verme, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik ve yardıms severlik” değerlerini içerisinde barındırdığı görülmektedir. Masallarda yer verilen değerler incelendiğinde en çok “yardıms severlik” (14) değerine yer verildiği tespit edilmiştir. Daha sonra sırasıyla “sorumluluk” (6), “dayanışma” (5), “misafirperverlik” (3),

“sevgi” (3), “aile birliğine önem verme” (2), “çalışkanlık” (2), “duyarlılık” (2), “dürüstlük” (1), “sağlıklı olmaya önem verme” (1), “saygı” (1), ve “temizlik” (1) değerlerine yer verilmiştir. Ignac Kúnos tarafından derlenen söz konusu Türk masallarında yardımseverlik, sorumluluk ve dayanışma değerlerine ağırlık verildiği görülmektedir.

Masallarda geçen kök değer örnekleri:

Aile Birliğine Önem Verme

“...Padişah, karısı, oğlu, Peri Kraliçesi ve Padişah’ın kızıyla damadı kırk gün kırk gece süren büyük bir ziyafet vererek bir araya gelişlerini kutlamışlar...”

“... Geyik o günden sonra kardeşinin yanından hiç ayrılmamış. Birlikte yatıp birlikte kalkmışlar. Padişah ve genç kız evlendiğinde bile küçük geyik onlardan uzaklaşmamış. Akşamları nerede olduklarını bulur, yanlarına yatmadan önce ön ayaklarından biriyle ikisini de usulca okşar ve şöyle dermiş: Bu ayak kız kardeşim için, bu da eniştem için...”

Çalışkanlık

“...Aleodor babasının ardından tahta çıktığı andan itibaren, henüz küçük bir çocuk olmasına rağmen olgun bir devlet adamı gibi davranarak ülkesini bilgelikle idare etmiş. Tüm dünya onun idaresinden memnuniyet duyar, insanlar böyle bir hükümdarın zamanında yaşadıkları için dua ederlermiş.”

“Bu zavallı üç kardeş ne yapacaktı şimdi? Karanlıkta çalışamazlarmış. Onlar da pencerelere kalın perdeler örmüş, kuru sazdan cılız bir mum yakmış, ekme paralarını kazanmak için çalışmaya devam etmişler...”

Dayanışma

“...Evlendiriz, demiş kırk kardeş. “Ama ancak aynı ana babadan kırk kız kardeş bulduğumuzda.” Bunun üzerine Padişah böyle kırk kız kardeş bulmak için bütün ülkeyi aramış. Otuz dokuz kız kardeş olan aileler bulsa da kırk kız kardeş bulamamış. “En küçüğünüz başka bir eş alsın,” demiş Padişah oğullarına. Ama kırk kardeş buna razı gelmemiş ve babalarına isteklerini başka bir ülkede aramak için yalvarıp yakarmışlar...”

“...Mehmet üç değerli hediyesiyle birlikte kendi köyüne dönmüş. Artık hem varlıklıymış hem de akli başına gelmiş. Abisi de oradaymış. Gömdüğü hazinenin hepsini ona vermiş. İki kardeş evlenecek birer eş bulmuşlar ve kendi dünyalarında yaşamışlar...”

“...Devler Şehzade’ye onlara katıldığı için teşekkür etmiş, onu da sofraya davet etmişler. Sonra annelerine neden kardeşlerinden daha önce bahsetmediğini, bilseler beraber yemek yiyeceklerini söylemişler...”

“...Devanası oğullarına: ‘Yeni kardeşinizin büyük bir derdi var’, demiş. ‘Nedir derdi?’ demiş devler. ‘Söyle de ona yardım edelim’...”

Duyarlılık

“...Ağaçtaki kız, hayvanın çektiği eziyeti izlemeye dayanamayarak zavallının acılarına son vermek için aşağı inmiş...”

“...Arabacı genç kızı elinden tutup kulübesine götürmüştü. Bu ihtiyar adamın kimsesi yokmuş. O da genç kızı kendi kızı gibi sahiplenip ona göz kulak olmuş...”

Dürüstlük

“...Devler onun tırnağına bile zarar vermeyeceklerine yumurtalar üzerine söz verince anneleri süpürgeye dokunmuş ve Şehzade devlerin önünde belirilmiş...”

Misafirperverlik

“...Dev kardeşler ona nezaketle yaklaşmış, sağlığını sormuşlar ve nefes alacak zaman bile tanımadan içtenlikle yiyecek ikram etmişler.”

“...Dostlarına başı sonu görünmeyen bir ziyafet sofrası kurduymuş...”

Sağlıklı Olmaya Önem Verme

“...Ne yapabilirim ki?” diye iç geçirmiş sahtekâr. “Ölürsem zavallı abime ne olacak? O kesilirse ben yaşarım, o da ihtiyar ve hasta hayvanların çekeceği o işkencelerden kurtulur...”

Saygı

“...Sana da iyi günler oğlum,” demiş Devanası. “Eğer bana anacığım demeseydin, sarılıp öpmeseydin ve masum annen yerin altında olmasaydı seni tek lokmada yutardım. Şimdi de bana oğlum, nereye gidersin?..”

Sevgi

“...Yemeğin ortasında anneleri onlara demiş ki: ‘Şimdi bir fani kardeşiniz olsa ne yapardınız?’, ‘Ne mi yapardık?’ diye cevaplamış devler. ‘Onu kardeşimiz gibi severdik tabii...’

Sorumluluk

“...Babamızın vasiyeti ortada, demiş. Kız kardeşlerimizi ilk isteyene vermek zorundayız...”

“...İhtiyar kadın, “Ah, tatlı kardeşim!” diye haykırmış. “Gören gözlerim yok ki doğrusunu yapayım. Yanımda kirli çamaşırlarımı getirmiştim. Allah aşkına aşağı in de kazanı düzelt. Şunları yıkamama da yardım et.” Genç kızın aklına küçük geyiğin sözleri gelmiş ve aşağı inmemiş...”

“...”Ah, güzel kızım!” diye haykırmış kadın ağlayarak. ‘Körüm, göremiyorum. Aşağı gel de derdimi çözmeme yardım et.’ Ama küçük geyik daha o sabah kızı, ona ne söylenirse söylensin ağaçtan asla inmemesini tembih etmiş. Genç kız da abisinin sözüne itaat etmiş...”

Temizlik

“...Belki de su kirlidir” demiş Padişah. ‘Hayır,’ diye yanıtlamış atlılar. ‘Yalağı tamamen boşaltıp temiz suyla tekrar doldurduk ama atlar yine de suyu içmedi...’

Yardımseverlik

“...Günün birinde başın dara düşerse, yardımına ihtiyacın olursa sana vereceğim bu üç saç telini yak. Nerede olursan ol yardımına geleceğim...”

“...Fakirlere para dağıtmış, köleleri azat etmiş...”

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Masallar, Türkçenin sözlü anlatım geleneğinin yaşatılması ve korunmasında hala varlığını koruyan bir anlatım türüdür. Özellikle annebaların günümüzde anlatmaktan vazgeçemedikleri masallar, çocuklara anlatılarak onlara doğru ve yanlışın boyutunu kişiler ve olaylar üzerinden aktarma fırsatı sağlama aracı olarak görülür. Örneğin Türk edebiyatında sıkça rastladığımız Keloğlan masallarının ana teması aklını kullanan bireylerin gelecekte rahat bir yaşam süreceği ile ilgiliyken, Almanların ünlü masalı olan Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalını duyan bireylere verilmek istenen asıl iletinin yabancı insanlardan herhangi bir şeyin alınmaması gerektiği yönünde öğütlerdir. Böylece bu öğütleri yaşamadan tecrübe edinme olanağına sahip olan bireyler gelecek yaşantılarına bugün dinledikleri eserlerle yön verebilmektedir.

Masallar eğitim ve öğretimin etkin bir aracı olmakla birlikte çocukların yaşamı algılama şeklini belirleyen temel bir unsurdur (Boratav, 2006). Masal seçimi yapılırken öncelikle korku verici ya da ders veren tarafının güçlü olmaması amaçlanmalı, masalın hem eğlendiren hem de düşündüren bir yapıda olmasına ve çocukların gerçekkurgusal dünya arasındaki ilişkinin kaybolmasına sebebiyet verecek türde olmamasına dikkat edilmelidir (Dilidüzgün, 1994). Çocuklar için düş gücünü geliştirmesi yönünden çok önemli bir yer tutan masalların (Dilidüzgün, 2007) çocukların kendi öykülerini kurmalarında etkili olduğu ve geleceğe yönelmelerinde de etkin rol oynadığı bilinmektedir (Şirin, 2007). Masalların çocuklar üzerindeki etkisi bu kadar önemliyken içeriğinde birçok değeri barındırması ve bunları şiddet ögesi içermeden dinleyicisine sunması masalı bambaşka bir tür haline getirecektir.

Bu araştırmada Ignac Kúnos tarafından Anadolu sahasında derlenen masalarda geçen kök değerlerin ne düzeyde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada elde edilen bulgular Ignac Kúnos tarafından derlenen Türk masallarının kök değer öğeleri bakımından zengin olmadığını göstermektedir. Derlenen masallar “aile birliğine önem verme, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik ve yardımseverlik” değerleri dışında kalan “adil olma, bağımsızlık, barış, bilimsellik, estetik, hoşgörü, özgürlük ve vatanseverlik” değerlerine yer verilmediği görülmektedir. Söz konusu masalarda sırasıyla yoğun olarak yardımseverlik, sorumluluk ve dayanışma değerlerinin işlendiği görülmektedir. Küçük, Gedik ve Akkus (2014) tarafından yapılan buna benzer bir çalışmada “yardımseverlik”, “çalışkanlık”, “sorumluluk” değerlerinin işlendiği ancak “bilimsellik”, “hak ve özgürlüklere saygı”, “kültürel mirasa duyarlılık” öğelerine daha az rastlandığı tespit edilmiştir. Kılcan (2016)

tarafından Ignac Kúnos'un derlediği 44 peri masalında en sık rastlanan değerler olarak yardımseverlik, dürüstlük ve sorumluluk olduğu Bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik ve estetik değerlerine rastlanmadığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu masalarda geçen şiddet içerikli öğeler (boğazını kesmek, derisini yüzmek, hayvanların kulağını ve burnunu kesmek istemek, dövmek... gibi) bu masalların çocuklar için uygun olmadığını gözler önüne sermektedir. Bu sebepler doğrultusunda bu masalların öğretim programlarında, 100 temel eser listesinde veya ders içeriklerinde yer almamasının doğru bir karar olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

1. Arıcı, A. F. (2008). "Eğitimde Masalın Yeri", *İlköğretmen Dergisi*, Sayı: 17, 6-9.
2. AYTEKİN, H. (2016). Çocuk ve gençlik edebiyatı, Ankara: Anı Yayınları.
3. BILKAN, A. F. (2001). Masal estetiği. İstanbul: Timaş Yayınları.
4. BORATAV, P. N. (2006). Az gittik uz gittik (9. basım). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
5. DİLİDÜZGÜN, S. (1994). Masalın Eğitimdeki Yeri-Yaratıcılığı Geliştirici Öneriler. Çağdaş Eğitimde Sanat, İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları.
6. DİLİDÜZGÜN, S. (2007) Çağdaş Çocuk Yazını. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
7. GÜLERYÜZ, H. (2003). Yaratıcı çocuk edebiyatı. Ankara: Pegem Yayıncılık.
8. GÜNAY, U. (2011). Elazığ Masalları ve Propp Metodu, Ankara: Akçağ Yayınları.
9. GÜREL, Z., TEMİZYÜREK, F. ve ŞAHBAZ N. K. (2007). Çocuk edebiyatı. Ankara: Öncü Basımevi.
10. HUIYU, G. (2018). A Study on the Educational Strategy of Using Folktales in Kindergarten. *Advances in Social Science. Education and Humanities Research*, vol.264. <https://download.atlantis-press.com/article/25906295.pdf> sayfasından erişilmiştir.
11. IHM KWON, Y. (2002). Western influences in Korean preschool education. *International Education Journey*, 3(3), 153-164.
12. KARASAR, N. (1998). Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayınları.
13. KARATAY, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-477.
14. KIBRIS, İ. (2002). Yeni yüzyıl için uygulamalı çocuk edebiyatı, Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
15. KILCAN, B. (2016). Ignac Kúnos'un kırk dört Türk peri masalı adlı eserinin Değerler açısından incelenmesi, *Turkish Journal of Education*, 5 (3), 82-94.
16. KOPP, B., NIEDERMEIER, S. ve MANDL, H. (2014). Actual practical value education in Germany (Conference Paper). ICERI 2014 (17th-19th November 2014), Seville, Spain.
17. KÚNOS, I. (2016). Türk Masalları (Çev. Elif Nihan Akbaş), İstanbul: Maya Yayınları.
18. KÜÇÜK, B., GEDİK, F.ve AKKUŞ, Z. (2014). Masal kitaplarının 6. sınıf sosyal bilgiler değerleri perspektifinden analizi, *Turkish Studies*, 9(2), 1071-1087.
19. KÜÇÜKYAZICI, G. (2010). "Masallar ve Çocuk Gelişimine Etkileri", <http://www.e-dadi.com/makale-136-masallar-ve-çocuk-gelişimine-etkileri.html>. Erişim Tarihi, 7 Eylül 2023.
20. OĞUZKAN, F. (2013). Çocuk edebiyatı, Ankara: Anı Yayınları.
21. SAKAOĞLU, S. (2010). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçağ Yayınları.
22. SCOTT, D. ve MARLENE M., (2005). Key ideas in educational research. London:Continuum International Publishing.
23. ŞAHİN, M. (2011). Masalların çocuk gelişimine etkilerinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi". *Milli Folklor Dergisi*, 23 (89), 208-219.
24. ŞİMŞEK, T. (2002). Çocuk Edebiyatı. Ankara: Rengarenk Yayınları.
25. ŞİRİN, M. R. (2007) Masal Atlası. Ankara: Kök Yayıncılık.
26. TEMEL, H. (2005). "Harry Potter ve Masal", *Hece Dergisi*, Çocuk ve Edebiyat Özel Sayısı, Sayı: 104-105, 162-165.

27. Tosunoğlu, M., Melanlıoğlu, D. (2007). Türk topluluklarında söylenen tekerlemelerin çocuk gelişimindeki yeri ve önemi. S. Sever (Ed.), II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu: 04–06 Ekim 2006 (ss. 333–338). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
28. Yıldırım, A. Ve Şimşek, H., (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Kitapevi, 6. Baskı, Ankara.

(24)

Dr. Elif YEŞİLTEPE TURŐUCU¹⁵⁹

BİRİNCİ MEŞRUTİYET MECLİS-İ MEBUSANINDA SANSÜR VE MATBUAT TARTIŞMALARI PRESS FREEDOM DEBATES IN THE 1ST CONSTITUTIONAL MONARCHY PARLIAMENT

ÖZ

1831 senesinde II. Mahmut'un iradesiyle Takvim-i Vekayi'nin çıkarılmasıyla Osmanlı basın tarihi başlamaktadır. İlerleyen yıllarda Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr gibi gazetelerin sayısının artması ve gazeteciliğin gelişmesiyle birlikte basın güçlenmiş ve devlet tekelinden çıkmıştır. Osmanlı gazetelerinde, halka duyurulmak ve benimsetmek istenen reformlar ile iç haberler yanında dış basında yer alan haberler ve ilanlar da yayımlanmıştır. Muhafiz Osmanlı aydınları, siyasi fikirleri üzerinden neşrettikleri makaleleri çıkardıkları gazetelerde yayımlayarak iktidar karşıtı görüşlerin etkisinin yayılmasını sağlamışlardır. Siyasi neşriyat yapan bu tür gazete ve gazetecilerin çoğalmasıyla hükümetle ayrılıklar ortaya çıkmış, sansür ve baskı gibi caydırıcı tepkiler uygulanmıştır. 1874 senesinde hazırlanan Matbuat Nizamnamesi bunlardan biridir. I. Meşrutiyet dönemine geldiğinde gazete sayısı oldukça artmıştır. 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ile oluşan özgürlük ve serbestlik ortamı ve basın özgürlüğünün anayasal güvence altına alınması sayesinde yurt dışına kaçan birçok gazeteci ülkeye geri dönebilmişse de bu özgürlük ortamı Meclis-i Mebusan'ın süresiz tatil edilmesi neticesinde bozulmuştur. Kanunu Esasi'nin 12. maddesinde "Matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmü bulunmaktadır. Buna göre basın özgürlüğü yalnızca yasaların izin verdiği ölçüde belirlenmektedir. Bu dönemde oluşan anayasal haklar ve özgürlükler, yaklaşık 45 yıl sonra geçilecek olan Cumhuriyet dönemini de etkilemiştir. 1924 Anayasasının 77. maddesinde "Matbuat, kanun dairesinde serbesttir ve neşredilmeden evvel teftiş ve muayeneye tabi değildir" denilerek basın özgürlüğü tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre I. Meşrutiyet ve II. Meşrutiyet dönemlerinde geçerli olan Kanuni Esasi'nin 12. maddesinde belirtilen hükme aynen uyulduğu görülmektedir.

Bu çalışmada I. Meşrutiyet dönemi Meclis-i Mebusan'ında matbuat, basın hayatı ve sansür üzerine yapılan tartışmalar ve düşünceler yanında Türk demokrasi tarihinin başlangıç noktasında dönemin mebusalarının basın özgürlüğü hakkındaki görüşleri irdelenecek, basın ve siyaset ilişkisini dönemsel koşullara göre sınırlandıran aktörler ortaya konulmaya çalışılacaktır

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, I. Meşrutiyet, Meclis-i Mebusan, Basın.

ABSTRACT

In 1831, The history of the Ottoman press begins with the publication of the Takvim-i Vekayi with the will of II. Mahmut. In the following years, with the increase in the number of newspapers such as Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr and the development of journalism, the press became stronger and came out of the state monopoly. In the Ottoman newspapers, news and advertisements in the foreign press were published in addition to the internal news and the reforms that were wanted to be announced and adopted by the public. Dissident Ottoman intellectuals ensured the spread of the influence of anti-government views by publishing the articles they published on their political ideas in the newspapers they published. With the proliferation of such newspapers and journalists making political publications, disagreements with the government emerged, and deterrent reactions such as censorship and repression were applied. The Press Regulation, which was prepared in 1874, is one of them. When it came to the First Constitutional Period, the number of newspapers increased considerably. Although many journalists who fled abroad were able to return to the country thanks to the freedom created by the proclamation of the Kanun-i Esasi in 1876 and the constitutional guarantee of the freedom of the press, this atmosphere of freedom deteriorated as a result of the indefinite holiday of the Parliament. Article 12 of the Fundamental Law states that "Press is free within the scope of the law". Accordingly, freedom of the press is determined only to the extent permitted by law. The constitutional rights and freedoms that emerged in this period also affected the Republican period, which would be passed approximately 45 years later. The freedom of the press is defined in Article 77 of the 1924 Constitution by stating that "The press is free within the scope of the law and is not subject to inspection and examination before it is published". According to this article, It is seen that the provision in Article 12 of the Legal Basis, which was valid during the 1st and 2nd constitutional monarchy periods, is exactly followed.

In this paper, the debates and thoughts on the press and press life in the Parliament of the First Constitutional Period will be tried to be illuminated in the light of archival documents, newspapers of the period and minutes. At the starting point of the history of Turkish democracy, the views of the deputies of the period about the freedom of the press will be examined. In addition, it will be tried to reveal the actors who limit the relationship between the press and politics according to periodical conditions.

Keywords: Ottoman Empire, 1st Constitutional Monarchy, Parliament, Press

¹⁵⁹ Ardahan Üniversitesi, E-posta: elifyesiltepe@ardahan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6667-6925

1. GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde ilk gazetecilik faaliyetleri 18. Yüzyılda Fransız Büyükelçiliğinde basılan Bulletin de Nouvelles ile başlamıştır. Aynı dönemde yine Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransızlar ve diğer yabancılar için çıkarılan gazeteler de bulunmakta olup Fransızca gazeteleri diğer Avrupa dillerinde yayınlanan gazeteler takip etmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe gazete 1828 tarihinde Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın girişimleriyle Arapça ve Türkçe olarak yayınlanan Vakayi-i Mısıriye'dir. Osmanlı Devleti'nde Türkçe gazete çıkarmak için ilk teşebbüs II. Mahmut'un isteğiyle yarı resmi olarak nitelendirilebilecek Fransızca Le Moniteur Ottoman gazetesini çıkartılmasıdır. 11 Kasım 1831 tarihinde yine II. Mahmut'un çabalarıyla çıkarılmaya başlanan Takvim-i Vekayi, İstanbul'da yayın hayatına başlayan ilk Türkçe gazete olmuştur. Le Moniteur Ottoman'da Takvim-i Vekayi'de yayınlanan haberler Fransızca olarak yayınlanmıştır. Halkın hem habere geç ulaşmaması hem de yanlış yorumlamaların engellemesi amacıyla gazete basımının devlet eliyle yapılması uygulaması bu dönemin bir özelliğidir.(Topuz, 2015, ss. 13-16; Ulusoy Nalcıoğlu, 2013, ss. 41-43; Atabay, 2015, ss. 3-5; İnuğur, 1982, ss.167-170; Eryaman, 2020, ss. 45-46). Ceride-i Havadis ve Tercüman-ı Ahval'in yayın hayatına başlamasıyla gazetecilik mesleği Osmanlı Devleti'nde kendine yer edinmeye başlamışsa da dönemin gazetecileri devlet desteğiyle çıkarılan gazetelerde çalışmaları nedeniyle devlet memuru olarak sayılmaktadır. Bu nedenle yönetimin direktifleri doğrultusunda haber yapmakta, fikir üretmemektedirler. Halkın habere ulaşabilmesi yanında padişahın kararnamelemleri, atamaları vs. gibi haberlerin de bu gazetelerde yer alması nedeniyle devrin gazeteleri yüksek yönetici kadrosunun yeni düzenlemeleri öğrenebilmesi amacıyla da yayın yapmaktaydılar (Koloğlu, 1992, s. 15; Doğaner, 2012, s. 111; Demirkol, 2016, s. 690-691). 1870'lerden itibaren çıkarılmaya başlanan çeşitli gazeteler arasında Jön Türklerin yayınladığı gazete ve dergiler öne çıkmaktadır. Jön Türk gazeteleri ile devlet memuru statüsündeki gazeteci anlayışından çıkılarak modern manada gazeteci tipinin ortaya çıktığı dönem başlamıştır. Ayrıca muhalif basının ortaya çıkışı ve özgürlük talepleri ülke genelinde gazete ve gazeteciliğin yayılmasında etkili olmuştur. Sultan Abdülaziz döneminde Ali Suavi'nin Muhbir'i, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Hürriyet'i ile Ulûm ve İnkılâp gazeteleri; II. Abdülhamit döneminde istibdata karşı 13 yabancı ülkede çıkarılan Meşveret, Ezan, Mizan, Osmanlı, Terakki, Şûrayı Ümmet, Hürriyet, Hakikat, Enini Mazlum, İntikam, Selâmet Jön Türk etkisindeki gazeteler arasındadır (Topuz, 2015, ss. 40-43; Ulusoy Nalcıoğlu, 2013, s. 160; Koloğlu, 1992, s. 37.)

Osmanlı Devleti'nde basın hayatı gelişirken bir yandan da basın ve matbuata dair kanunlar da çıkartılmaya başlanmıştır. İlk olarak 1857 senesinde Matbaalar Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Nizamnameye göre matbaa açmak için Maarif ve Zaptiye Nezaretlerinden izin alınacak, sonrasında Sadaret, matbaanın açılıp açılmayacağına karar verecektir. Bu nizamnamenin üçüncü maddesine göre matbaalarda basılacak ter türlü kitap ve diğer yayın basımdan önce Meclis-i Maarif tarafından incelenecek ve devlete zarar veren içerik bulunmadığı teyit edilecektir. Bu ibare ilk sansür uygulamasının göstergesidir. (İnuğur, 1992, s. 200; Ulusoy Nalcıoğlu, 2013, s.16). Henüz sadece 2 gazetenin (Takvimi Vekayi ve Ceride-i Havadis) yayımlandığı 1858 senesinde yürürlüğe konan Ceza Kanunu'nun 138. maddesine¹⁶⁰ göre Osmanlı tebaasından bir millet aleyhine yayın yapılması durumunda gazete kapatılacak ve on mecdiyeden 50 mecdiyeye kadar nakdi ceza verilecekti. 139. madde¹⁶¹ ile adaba aykırı mizah yazıları ve müstehcen resimler basmak, 213. madde ile de yayın yoluyla asılsız isnatta bulunmak yasaklanmıştır. 1864 senesine gelindiğinde ise yalnızca 4 gazete (Takvimi Vekayi, Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr) yayınlanmakta iken Osmanlı yöneticileri Avrupa'da basının gücünün hükümetleri zora sokması nedeniyle ileride kendilerinin yaşayabileceği aynı huzursuzlukları önlemek amacıyla Fransız Matbuat Kanunu'nu örnek alan bir

¹⁶⁰ “Devlet-i âliye'nin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanatı seniyye ve erbabi hükümet ve tebaai saltanatı seniyyeden olan bir millet aleyhinde gazete veya kitap ve evrakı muzırre tab ve neşrine mütecâsir olan kimselerin iptida bastırılmış olduğu şeylerin zaptıyla, derececi cürmüne göre matbaası muvakkaten veya bütün bütün kapatıldıktan sonra on mecdiye altınından elli mecdiye altınına kadar cezayı nakdi ahzolunur.” İnuğur, 1992, s. 201.

¹⁶¹ “Adâbı umumiyyeye muhalif olarak nazmen ve neşren hezel ve hicive dair şeyleri veyahut edepsizce resim ve tasviri basan ve nastıran ve neşreden kimseden bir mecdiye altından beş mecdiye altına kadar nakdi alınır ve yirmi dört saatten bir haftaya kadar hapis olunur.” İnuğur, 1992, s. 201.

nizamnameyi uygulamaya geçirmişlerdir. Nizamnamenin birinci maddesine göre gazete çıkarabilmek için hükümetin izni gerekmektedir. Dokuzuncu maddeye göre yabancı ülkelerde basılan ve devlete muhalif gazetelerin ülkeye girişi yasaktır. 10-36. maddelerde ise basın suçları ve cezaları yer almaktadır. (İnuğur, 1992, s. 200-204; Topuz, 2015, s. 44-45; Ulusoy Nalcıoğlu, 2013, s.162.) Bu yasanın 3. maddesine göre yerli ve yabancı basın farkı kaldırılarak Avrupa gazetelerinin kapitülasyonlardan yaralanamayacağını belirtilmektedir. Böylelikle ağır sansüre maruz kalan yerli basın artık Avrupa ve azınlık gazeteleriyle aynı konuma gelmiştir. 1862 senesinde yayınlanmaya başlayan Tasvir-i Efkâr gazetesinin muhalif tutumuna 1866 senesinde çıkarılmaya başlanan Muhbir, Ayine-i Vatan, Utarit gazeteleri de katılmıştır. Muhalif basın nedeniyle telaşa kapılan Hükümet, 1867 senesinde yayınladığı Âli Kararname¹⁶² ile basına karşı her türlü yetkiyi devlete vermiştir. 1864 nizamnamesiyle nefes alan yerli basın Âli Kararnameye büyük tepki gösterse de Osmanlı idarecileri topluma kazandırılan dinamizmin yeterli olduğunu görüşündedirler. Geçici olarak çıkarılmış olan bu kararname 1909 senesine dek yürürlükte kalmıştır. (Özbay, 2014, ss. 129-130; Topuz, 2015, ss. 45-46; Doğaner, 2012, s. 113; Koloğlu, 1992, s. 42; Demirkol, 2016, s. 691). Tanzimat devri basını olarak nitelendirebileceğimiz bu dönemde basın hayatı yeni başladığı için siyasi ve sosyal konularda yazılar yazan yazar kadrosunun henüz oluşmaması nedeniyle gazeteciler devrin önemli edebiyatçıları arasından çıkmıştır. Gazete sayısının artmasıyla devletin yurtdışı ve yurt içi haberleri yanında padişahın onayladığı terfi ve tayin işlemleri ve okuyucu mektuplarını yayınlamak amacıyla başlattığı gazetecilik serüveni, Fransız ihtilalinin etkisiyle yayılan özgür düşünce, demokrasi fikirleri ile parlamenter sisteme dair yazıların yer aldığı bir sayfaya girmiştir. Sadrazam Âli Paşa'nın devletin zaafalarını millete söylemeyi vatanseverlik olarak görmediği yönündeki beyanına bakıldığında devlet yöneticilerinin basına yaklaşımı ve konulan yasaklamalar anlaşılabilir. Devletin ve padişahın kamuoyundaki imajının zedelenmesi, ağır eleştirilere maruz kalması; ekonomik, siyasi ve toplumsal buhran içindeki devletin düzeni koruyabilmek adına aldığı sert önlemlerin bir gerekçesi olmuştur. (İnuğur, 1992, ss. 204-206; Doğaner, 2012, s. 115; Ulusoy Nalcıoğlu, 2013, ss. 165-166).

1876 senesine gelindiğiyse basının eleştirilerine daha fazla tahammül edemeyen Hükümet, 11 Mayıs tarihli bir kararname ile daha önceki dönemlerdeki önlemlere rağmen kontrol altına alamadığı matbuatı, baskı yerine denetim altına almaya karar vermiştir. Gazetelerin yoğun eleştirileri devlet yöneticilerinde rahatsızlık yaratmaya devam etmiş, 1877 senesinde “*Eskiden, gazeteler yokken dedikodular yalnız ağızlarda dolaşır. Şimdi herkes aklına geleni birer gerçekmiş gibi yayınlıyor. Gazetelerde çıkan yazıları da herkes tümüyle gerçek sanıyor. Bu yüzden ortaya çıkan yanlışlar eskisinden çok önemlidir. Hükümetin etkinlikleri aleyhinde dil kullananlar fesatçı sayılacağı ve bu çeşit yazılar yazanlara karşı gereken şiddetli yasal önlemlerin alınacağı cümlelerin malûmu olmak üzere devlet adına bu durum şimdiden ilan olunur*” şeklinde resmi bir tebliğ yayımlanarak daha sıkı önlemlerin alınacağını bir nevi haberini vermiştir (Topuz, 2015, ss. 48-49). II. Abdülhamit, ülke içindeki serbestliğin devlet ve hükümet adına her türlü eleştiri ve küçük düşürücü habere müsaade edebileceğini ve bu durumun hem içeride hem dışarıda devletin menfaatleriyle ters düşeceği inancındadır. Bu nedenle basının demetim altına alınması için her türlü engellemeye olanak tanımıştır (Benek, 2016, s. 38).

2. 1877-1878 SENESİNDE MECLİS-İ MEBUSAN'DA SANSÜR VE MATBUAT ÜZERİNE YAPILAN MÜZAKERELER

1876 senesinde II. Abdülhamit'in tahta çıkışıyla hürriyet ve özgürlük taraftarı bir anayasa olan Kanunu Esasi kabul edilmiş ve 12. maddeye “*Basın kanun dairesinde serbesttir.*” ibaresi eklenmiştir. Sadrazam Mithat Paşa, 1877 senesinde bir matbuat kanunu hazırlanması amacıyla komisyon kurulmasını sağlamıştır. Komisyon tarafından hazırlanan tasarı, Meclis-i Mebusan gündemine getirilmiştir. Tasarının ilk bölümü basım evlerinin

¹⁶² Âli Kararnamede “İstanbul'da yayınlanan gazetelerin bir süreden beri kullandıkları dil ve tuttıkları yolun ülkenin genel yararına aykırılıklar taşıdığı, devlete bile dil uzatanlar olduğu, fesat aleti olarak birtakım zararlı fikirleri ve yalan haberleri yazarların hükümetçe tasvip edilmediği belirtilerek, asayişin ve ülkenin muhtaç olduğu düzenin korunması ve bu kaideye aykırı davranan gazetelerin bütün devlete ve millete olan zararlarının önlenmesi için Basın Tüzüğü hükümleri dışında hükümetçe eğitici ve önleyici tedbirler alınmasına karar verildiği” ibaresi yer almaktadır. Doğaner, 2012, s. 114.

kuruluşu ve işletilmesine, ikinci bölümü gazeteler ve süreli yayınlara, üçüncü bölümü basın yoluyla işlenecek suçlar ve cezaları üzerinedir. (Topuz, 2015, s. 51). Tasarıya göre gazete çıkarmak için hükümetin onayı gerekmekte olup yayınlanan her sayıdan ikişer nüsha başkentte matbuat dairesine, taşrada valiliklere gönderilmeli, mebusların yazı işleri müdürü olmaları önlenmeli, hükümete ve ilgililere düzeltme ve cevap hakkı tanınmalı, duruşma haberi yapıldığında mahkemenin ileride vereceği karar da yayınlanmalı, mecliste yer alan müzakereler yanlış anlaşılmalara mahal verecek şekilde yayınlanmamalı, devletin güvenliğini sarsacak bir suçun işlenmesine dair kışkırtma yapılması durumunda gazete kapatılmalı, padişaha yönelik zararlı haber yapan gazeteler kapatılıp, sorumluları hapis cezası almalı, anayasal düzene karşı yazılan yazıların sorumlularına hapis cezası verilmeliydi (İnuğur, 1992, s. 257-258).

Meclis-i Mebusan, Matbuat Nizamnamesini görüşmeye 7 Mayıs 1877 tarihli oturumda başlamıştır. Müzakere edilen Matbuat Nizamnamesi hakkında Halep mebusu Sadi Efendi, matbaa denilen şeyde dahili ve harici her şeyden bahs olunduğunu, İstanbul'da Dahiliye Nezareti taşrada valilerin kontrolü altında olmazsa zihinlerde karışıklıklara neden olunabileceğini, matbaaların hükümet memurlarının nazarı altında bulunmaları gerektiğini ifade etmiştir. İstanbul mebusu Hüdaverdi Efendi, matbaa açılırken hükümetin ruhsat vermesi şartını desteklemediğini, açıldıktan sonra kanunlara hilaf durumu olduğunda ceza verilmesini uygun bulduğunu belirtmiştir. Bir diğer İstanbul mebusu Sebuğ Efendi de bu görüşü desteklese de Halep mebusu Nafi Efendi ısrarla hükümetin denetimini gerekliliğini savunur. İstanbul mebusu Vasilaki Bey'e göreyse "*Matbuat nerede serbest ise orada terakki (ilerleme) hasıl olur. Layiha meclise gönderildiğinde bunun matbuat kanunu değil ceza kanunu zannedilmiştir. Çünkü içinde nakdi ceza ve hapisten başka bir şey bulunmamaktadır.*" (Us, 1939, s. 201). Hüdaverdi Efendi, Kanunu Esasi'nin 12. maddesinde "*Matbuat kanununun dairesinde serbesttir*" denildikten sonra matbuatı böyle zincirlerle bağlarsak hürriyet kalır mı diyerek kanun tasarısına olan tepkisini dile getirir. Suriye mebusu Nakkaş Efendi, bu nizamın evvelki nizamdan daha serbest olacağı ümit ediliyordu ancak evvelkinden daha sıkı bir nizam önümüze geldi, ruhsat verilmesi valilerin keyfiyetine bırakılmamalıdır demiştir. Nafi Efendi, ruhsat istihsalinin matbuat hürriyetini men etmeyeceği görüşündedir. İstanbul mebusu Nikolaki Solidi Efendi ise tamamen farklı bir açıdan yaklaşarak matbaa sayısının az olması durumunda kitapların pahalı olacağını söyler. Tekrar söz alan Sadi Efendi, hükümet bir adamdan emin olmadan matbaa açtırmamalıdır, çünkü uygunsuz bir şey yapması durumunda ceza verilse de gerçekleşen tesirin önüne geçilemeyecektir.

Bu oturumda tartışılan bir diğer konu da matbaa açmak için başvuran kişiye 15 gün içinde cevap verilmesi hakkında olan maddedir. Bazı mebuslar 15 gün içinde ruhsat verilmeli derken bazıları 15 gün içinde ihbar verilmelidir demektedir. Şurayı Devlet azası Badaros Efendi, matbuat işlerini baruta benzeterek devletin bu işleri kontrol altında tutması gerektiğinin üstünde dururken, Dahiliye Müsteşarı Kostaki Efendi, Kanunu Esasi hürriyet vermiş, başka teminata ihtiyaç kalır mı diyerek ruhsat verilmesi mevzusunun yalnızca olur olmaz adama verilmemesi için olduğunu söyler. Halep mebusu Manok Efendi, "*İşte biz padişahımızın vermiş olduğu hürriyete istinaden ve ondan almış olduğumuz cesaret üzerine diyoruz ki matbaalar bağlı olmasın.*" diyerek basın özgürlüğünü önemseydiğini dile getirmiştir (Us, 1939, ss. 205-207)

8 Mayıs 1877 günü yapılan oturumda Matbuat Nizamnamesi üzerine yapılan müzakerelerde Nikolaki Solidi Efendi'nin en ağır para cezalarının Fransa'da olduğunu beyan etmesi üzerine Sebuğ Efendi, bu kanunun hiçbir yerinin Fransız kanununa muvafık olarak yapılmadığını, yanlış haber verilmemesi için ceza nakdinin ağır olmasında bir beis bulunmadığını sert bir şekilde ifade eder. Manok Efendi'ye göreyse cezalar Matbuat Nizamnamesinde değil ceza kanunnamesinde olmalıdır. Sebuğ Efendi ise matbuatın kabahatleri ve kabahatlerin cezalarının bu nizamda yer almasının gerekliliğini savunmuştur (Us, 1939, ss. 210-211)

Aynı gün mizah gazetelerinin¹⁶³ yasaklanmasına dair olan 8. madde müzakere edilirken hararetle tartışmalar yaşanmıştır. Bu maddeye Edirne mebusu Rasim Bey karşı çıkararak çeşitli memleketlerde edebe

¹⁶³ Osmanlı'da mizah dergileri ve gazeteleri başlangıcı olarak Hovsep Varyantan Paşa tarafından 1852 yılında tek sayı yayınlanan Boşboğaz Bir Adem dergisi sayılmaktadır. 1856 yılında Harutyun Sıvacıyan tarafından yayınlanan bir diğer mizah dergisi ise Meğu dergisi olmuştur. İlk Türkçe mizah dergisi Ali Raşid ve Filip Efendi tarafından yayınlanan Terakki gazetesinin eki olarak verilen 14 Mayıs 1870 tarihli Terakki dergisidir. Terakki dergisini 24 Kasım 1870'de yayınlanmaya başlayan Teodor Kasab'ın Diyojen'inin Türkçe nüshası izlemiştir. Demirkol, 2016, s. 639.

aykırı olmayan mizah gazetelerinin var olduğunu, burada da mizah gazetelerine ruhsat verilmesinin uygun olacağını beyan etmiştir. Hüdaverdi Efendi ile Niş mebusu Süleyman Bey, Rasim Efendi'yi desteklerken İstanbul mebusu Astarçılar Kethüdası Ahmet Bey, “*vay halimize*” diyerek sert bir şekilde mizah gazetelerine karşı olduğunu ifade eder. Matbuat Nizamnamesiyle ilgili bütün oturumlara katılan Matbuat Müdürü Macit Bey, mizah gazetelerinin lüzumsuz ve faydasız olduğu gibi mazarratı (zarar) olduğuna dair uzun bir konuşma yapar. Konuşmasında soytarılığa lüzum olmadığını, Avrupa’da yayınlanan mizah gazeteleri var diye bunu taklit etmeye mecbur olmadığımızı ve buralarda yayınlanan resimlerin fenalığına vurgu yapmıştır. İstanbul mebusu Hasan Fehmi Efendi, Macit Bey’in açıklamalarının mizah gazetelerinin yasaklanması için yeterli olmadığını, gazetelerin resimleri ve mündericatından (içerik) mesul olacağını, hukuk-ı hükümete ve hürriyete dokunur olduğunda cezalandırılacağını ifade ederek nizamın gazetelere bu terbiyeyi vermek adına yapıldığını söyler. Solidi Efendi “*Mizah gazetelerinin lüzumu malumdur müsellemdir. Ciddi gazeteler icad olunmaksızın mizah gazeteleri icad olunmuştur. Dünyadan komedy ve mizah kalkarsa, fenalığı tepelemek için elimizde bir silah kalmaz. Bunlara lüzum yoktur diyenlere taaccüb (hayret, şaşkınlık) olunur. Ciddi gazetelerin yapamadıklarını mizah gazeteleri yapar.*” diyerek mizah gazetelerinin yasaklanmasını doğru bulmadığını beyan eder. Kozan mebusu Mustafa Efendi, şeriatta bunlara yer olmadığını belirtirken Sebuğ Efendi, “*Bunlar ülkede yasaklansa da Avrupa aracılığıyla ülkeye zaten gelecektir, bunlar kaldırılacaksa tiyatro ve gazino gibi eğlence mekânları da kaldırılmalı ve böyle şeylerin Heyet-i Mebusan tarafından menni caiz değildir*” ifadelerinde bulunmuştur. Vasilaki Bey’s “*Bir ülkede terakki olduğu halde o ülkede mizah gazeteleri niçin muzır görülsün, mizah gazeteleri yalnızca Rusya’da yasaktır, biz de mi Rusya gibi hareket edeceğiz.*” sözleriyle Macit Bey’e cevap vermiştir. Söz alan Nakkaş Efendi’ye göre mizah gazeteleri komedy ve tiyatroya benzemekte olup bunların muhassenatı (yararlı) inkâr edilemez, insanları hem eğlendirir hem de ibret alınacak şeyler gösterir. Edirne mebusu Rupen Efendi, bu gazeteleri yasaklanması durumunda Avrupa’dan gelen gazetelerin de yasaklanıp yasaklanmayacağını sorarak bunları men edemeyeceğimize göre Avrupalılara vereceğimiz paraları kendi ahalimize verelim demiştir. Bu madde oylandığında 47 oyun tashih (düzeltme) edilmesi yönünde kullanılmasıyla mizah gazetelerinin devamı hakkında karar alınması üzerine söz alan Macit Bey, gazeteciliğin halk için hocalık ve avukatlık olduğunu, kimsenin soytarı bir hoca ve avukat istemeyeceğini vurgulayarak ciddiliğin ehemmiyetini anlatmıştır. Dahiliye müsteşarı Kostaki Bey ise ülkede mizaha muktedir adamlar olmaması nedeniyle fayda değil mazarrat hasıl olacağı hasebiyle mizah gazetelerinin mennini savunması üzerine Manok Efendi, mizah soytarılıkta karagözcüler de kaldırılmalı diyerek tepkisini göstermiştir (Us, 1939, ss. 212-216).

9 Mayıs 1877 tarihli oturumlarda Matbuat Nizamnamesine dair müzakerelere devam edilmiştir. Heyet-i Mebusan mübahasatının zaptını kasten tahrif ve tağyir eden gazetecilerin cezasına dair olan 23. madde hakkında Sebuğ Efendi zabıtların gazetelerde yayınlanmasının istememesi nedeniyle böyle bir madde konulduğunu düşündüğünü ifade etmiştir (Us, 1939, s. 226). 14 Mayıs 1877 günü yapılan oturumda Nakkaş Efendi, gazetelerin kendilerine verilen cezalar için istinafa gidip gidemeyeceğini sormuştur. Matbuat Müdürü Macit Bey, nizamnamede buna dair bir ibare olmadığını ancak matbuat muhakemelerinin diğer cünhalar (suçlar) gibi mahkemelerde görüleceğini bu nedenle de istinaf haklarının olacağı cevabını vermiştir. (Us, 1939, s. 248).

Mecliste yapılan bu hararetleli müzakerelerin ardından mizah gazetelerinin yasaklanması ve gazete çıkarmak için garanti parası yatırılması mevzularına dair maddeler hariç olmak üzere tasarı bütünüyle Meclis-i Mebusan tarafından kabul edilmiştir. Meclis-i Ayan tarafından da onaylanan tasarı kısa süre içinde Padişaha arz edilmişse de II. Abdülhamit, tasarıda meclisin yaptığı değişikliklere karşı çıkmış ve onaylamamıştır. Padişahın bu tavrından sonra bahsi geçen tasarı bir daha gündeme gelmemiştir. (Özbay, 2014, s. 111-113; İnuğur, 1982, s. 258; Topuz, 2015, s. 53.)

II. Abdülhamit, 20 Eylül 1877 tarihli sıkıyönetim nizamnamesinin kendisine verdiği yetkilerle, Matbuat Nizamnamesinin çıkarılmasına ihtiyaç duymadan gerekli gördüğü vakitlerde gazeteleri kapatabilmiş, kendi döneminde yaşanan bağımsızlık isyanları, savaşlar ve Rusya’nın saldırıları gibi olayları gerekçe göstererek büyük bir baskı rejimi kurabilmiştir. 1878 senesinde Dâhiliye Nezareti bünyesinde İç Basın Müdürlüğü’ne bağlı bir sansür heyeti kurulmuştur. Bu heyet, Türkçe ve azınlık dillerinde yayınlanan

gazetelerin haberlerinin provalarını denetlemektedir. Dönemin önemli gazetecileri yayınlanmayacağını bildikleri ancak saraya duyurmak istedikleri havadisleri başmakale olarak heyete gönderirlerdi. Çünkü sansüre uğrayan haberlerin bir kopyası mutlaka padişaha gönderilirdi. Yabancı dilde yayınlanan gazeteler Hariciye Nezaretine bağlı Matbuat-ı Hariciye Müdürlüğü tarafından, yerli ve yabancı kitaplar ise 1880 senesinde Maarif Nezareti bünyesinde kurulan Encümen-i Teftiş ve Muayene Kurulu tarafından denetlenirdi. Bu dönemde sansüre uğrayan kelimelerin kullanılmaması nedeniyle bazen gazete sütunlarının boş çıktığı görülmüştür. Sansür nedeniyle dönemin özellikle muhalif gazetecileri ve aydınları yurtdışına kaçarak ülke dışında basın hayatına devam etmek zorunda kalmışlardır. (Atabay, 2015, s. 36; İnuğur, 1982, ss. 261-262; Topuz, 2015, ss. 53-54; Doğaner, 2012, s.115; Özbay, 2014, ss. 114-115).

30 Ocak 1878 tarihinde yapılan oturumda Meclis-i Mebusan hakkında gazetelerde çıkan haberlere dair müzakereler yapılmıştır. Meclisteki mübahese (söyleşi) ve müzakerelerin yanlış yazıldığı hususu üzerine Konya mebusu Simonaki Efendi, bir gün önce memurlar hakkında söylediklerinin gazetelerde tamamen farklı aktarıldığından şikâyet etmiştir. İstanbul mebusu Ohannes Efendi ise gazetelerin yanlış yazıldığını ancak gazetecilere şöyle yazın böyle yazın diyemeyeceklerini, böyle bir haklarının olmadığını, resmi gazete olan Takvimi Vekayi’de meclis görüşmelerinin doğru olarak yazıldığını, ahalinin doğruya buradan ulaşabileceğini ifade etmiştir. Tekrar söz alan Simonaki Efendi, şikâyetinin gazeteleri baskı altına almak için olmadığını belirterek “*Meclis-i Mebusan ne yapıyor ne söylüyor; kendileri haberdar olsun ve kendi hürriyetlerini tamamıyla anlasınlar da her şeylerinde serbest olsunlar. Her hususta şikâyete cesaret eylesinler ve malumat alsınlar*” demiştir. Yanya mebusu Mehmed Ali Bey, Vakit Gazetesinin 28 Ocak tarihli sayısında Meclis-i Mebusan’ın hale ve vakte münasip müzakerelerde bulunmadığı ve azaların fikirlerin doğruluğuna ve hakikate ulaşmadığı hakkında bir bend kaleme alındığına dair bir varaka okur. Kendisinin basın serbestisi taraftarı olduğunu ancak Matbuat Müdürü Macit Bey’in devletin bir memuru olması hasebiyle gazete müdüriyetini tebrik ettiği bir takdir metninin aynı gazetede yayınlanmasının bu görüşlerin hükümet tarafından yayımlatıldığını akıllara getirdiğini, “*Eğer yazılanlar hükümetin görüşüyse beyan edilmeliydi, eğer ki matbuat müdürünün görüşleriyse bu yazı kesinlikle yazılmamalıydı*” diyerek Dâhiliye Nezaretinden açıklama talep edilmesinin gerekliliğini dile getirir. İstanbul mebusu Agop Efendi, “*Gazeteler ile bizim aramızda ihtilaf yoktur, bizim maksadımız padişahımız efendimizin taht-i âli bahtına sarılarak millet ve devletimize hizmet etmektir. Burada hür olarak uygun gördüğümüz hali serbestçe söylüyoruz. Gazeteler de efkâr-ı umumiye tarafından vekil gibi niçin serbestçe söylemesin. Eğer bir yanlış yapıyorsak onların ihtarını teşekkürle kabul etmeliyiz.*” ifadeleriyle basının hür olması gerektiğini söylemiştir. Matbuat Müdürü Macit Bey’in gazeteye gönderdiği takdir yazısı içinse “*pek acayip bir şey*” diyerek daha önce hiç böyle bir şey görmediğini belirterek “*Biz buraya hürriyeti men için gelmedik, bilakis bu dava için gelmişiz, bu dava için bağıracağız*” sözleriyle konuşmasını bitirmiştir. Aydın mebusu Yenişehirli Ahmed Efendi ve Edirne mebusu Rasim Bey, Macit Bey’in yaptığının kabul edilemez olduğunun üzerinde durarak Macit Bey’in Meclis’e gelerek açıklama yapmasının gerekliliğini beyan etmişlerdir. Tekrar söz alan Agop Efendi’ye göre “*Dünyayı terbiye eden matbuattır, özgür bırakılmalıdır, öte yandan matbuatı tazyik altına almak veya dava etmek tamamen yanlıştır.*” (Us, 1954, ss. 256-259). Macit Bey, meclise gelerek açıklama yapmasa da 11 Şubat 1878 tarihli oturumda Vakit gazetesine göndermiş takdir metninden dolayı pişmanlığını ve affını dile getirdiği bir arzuhal okunmuştur. Gazetelere bir daha böyle bir yazı göndermeyeceğini, tekrarlanması durumunda görevinden istifa edeceğini mebuslara bildirmiştir (Us, 1954, ss. 387-388; Yeşiltepe Turşucu, 2022, s. 30).

3. BİRİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ SONRASINDA SANSÜR ve MATBUATA DAİR GELİŞMELER

Günümüzde halen Basın Bayramı olarak kutlanan 24 Temmuz 1908 tarihinde gazeteler, Meşrutiyet’in ilan edildiğini yazarak büyük bir müjde vermiştir. Aynı gün gazeteciler Sirkeci’de toplanarak Osmanlı Matbuat Cemiyeti’ni kurma ve sansür uygulamalarına izin vermeyecekleri kararlarını almışlardır. Ertesi gün sansürsüz gazeteler halkla buluşabilmiş ve bu tarihten itibaren hem gazete sayısı artmış hem de gazetelerin tirajları yükselmiştir. Yeni dönemle birlikte fikirlerin bir kez yazıya geçmesiyle bir daha kaybolmayacağı anlayışı ülkenin çeşitli coğrafyalarında dinamik basın ve kamuoyunun oluşmasını sağlamıştır. Ancak özellikle

İstanbul'da bu ortamın yarattığı bir fikir karmaşasının yaşandığı görülmektedir (Topuz, 2015, s. 82; Koloğlu, 1992, s. 54; Atabay, 2015, s. 54) 13 Nisan 1909 tarihinde gerçekleşen 31 Mart Vakası ile bir takım gazeteler tarafından kışkırtılan tutucu kesim ve cahil askerlerin nelere sebep olabileceği yaşanarak görülmüştür. Sınırsız özgürlüklerin sonuçlarının felakete yol açabileceği fikirleri üzerine yöneticiler, yeni bir matbuat kanunu tasarısı hazırlamışlardır. Gazeteciler arasında yoğun tepkilere yol açan tasarı, 28 Nisan 1909 tarihinde Meclis-i Mebusan'a getirilmiştir. Meclis uzun müzakerelerin ardından 14 Temmuz 1909 tarihinde tasarıyı kabul etmiştir. Hızlıca Ayan Meclisi'nden geçen Basın Kanunu, 18 Temmuz 1909'da yürürlüğe konmuştur. Bu kanun yapılan bazı değişikliklerle 1931 senesine kadar kullanılmıştır. Kanuna genel olarak bakıldığında basına geniş yetkiler tanınmış yalnızca devlete zarar verecek yayınlar yapıldığında hükümetin gazeteyi geçici süreliğine kapatabileceği izni verilmiştir. Dönemin liberal sayılabilecek Fransız Basın Kanunu'ndan resepsiyon edilen bu kanunla gazete çıkarmak için ruhsat alma zorunluluğu ortadan kaldırılmışsa da zaman içinde yapılan değişikliklerle basın özgürlüğü eskisi gibi sınırlandırılmaya çalışılmıştır (Koloğlu, 1992, s. 55; Eryaman, 2020, s. 52; Topuz, 2015, ss. 84-85; Özbay, 2014, s. 136)

I. Dünya Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, Mondros Mütarekesi'ne göre İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde başlayan Milli Mücadele döneminde İstanbul basını haber yapmaya devam etmiş ve farklı görüşler içinde olmuştur (Kocabaşoğlu, Akan, 2019, s. 59; Topuz, 2015, s. 98). İstanbul'da Milli Mücadele taraftarı bazı gazetelerin işgalci kuvvetlere karşı sert tavır alamamasında İstanbul'un işgal altında olması yanında uygulanan sansür politikası nedeniyle istedikleri yazıları yayınlamamalarının etkisi büyüktür. Bu durumu sansür nedeniyle sütunları boş gazete sayılarının çıkmasından da anlayabilmekteyiz. Ancak sansür nedeniyle zor durumda kalan bu gazeteler ile Milli Mücadele'ye tamamen karşı olan gazeteleri aynı safta görmemeliyiz (Güner, 1998, s. 92). İstanbul basınının baskı altındaki eğilimleri bu şekildeyken Anadolu'da oluşan Milli Mücadele dönemi basınında ise imkânsızlıklar nedeniyle eski tekniklerle gazete yayınlayan, halka ulaşabilmek için baskı makinelerini at ve öküz arabalarıyla şehirden şehire gezdiren kahraman gazeteciler vardır. Hatta İzmir'de ilk direnişi başlatan Hasan Tahsin (Osman Nevres) Hukuk-u Beşer gazetesinin başyazarıdır (Topuz, 2015, s. 118).

Mustafa Kemal'in Ankara'ya geldiğinde yaptığı ilk işlerden biri Hâkimiyet-i Milliye gazetesini yayınlamasıdır. 10 Ocak 1920'de ilk sayısı çıkan gazete, Ankara hükümetinin resmi yayın organı olmuştur. Gazete, bağımsızlığı savunan yazılar yanında emperyalizm karşıtı yazılara da yer vermektedir (Topuz, 2015, s. 119). Gazeteler, seferberlik içinde olan halka zamanında havadisleri ulaştırmak amacıyla rutin baskılarına ilave olarak el ilanı, ikinci baskı ve akşam baskısı yapmışlardır. Bunları dağıtmalarını kolaylaştırmak amacıyla her türlü destek verilmiştir. (Ayhan, 2008, ss. 85-86.) Anadolu basınında yer alan gazeteciler, düşman işgaline karşı halkı örgütlemişler, Milli Mücadele'ye destek olmalarını sağlamışlar ve halkın moralini yüksek tutmuşlardır. Ayrıca halka iktidarın Ankara olduğunu deklare ederek iktidarın pekişmesini sağlamışlardır. Bütün bunların yanında halkın miting ve diğer toplantılara katılımını sağlayarak bütünleştirici rol de oynamışlardır. (Ayhan, 2008, ss. 89-90). Mustafa Kemal, verilen bağımsızlık savaşının askeri yönü yanında basın yoluyla Avrupa kamuoyunu kendi yanlarına çekecek yazıların yazılmasına ve dağıtılmasına da özen göstermiştir. Yabancı basınla iletişim kurarak beyanat vermiş, yabancı gazeteleri Anadolu'ya davet ederek haklı bağımsızlık mücadelesini bütün dünyaya duyurulmasını sağlamıştır (Özkaya, 1989, ss. 24-25). Bağımsız Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla 1924 anayasasının 77. Maddesine "*Basın, Kanun çerçevesinde serbesttir ve yayımından önce denetlenemez yoklanamaz.*" ibaresi konarak 1876 anayasasında olduğu gibi kanunla hükme bağlanmıştır. Atatürk'ün basına dair şu sözü, "*Arkadaşlar; Türkiye basını ulusun gerçek sesinin ve kararının belirtisi olan Cumhuriyet'in çevresinde çelikten bir kale oluşturacaktır: Bir fikir kalesi, zihniyet kalesi. Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyet'in hakkıdır.*" matbuata verdiği değer en önemli göstergelerinden biridir (Ertuğ, 1970, s. 206; Topuz, 2015, s. 112).

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Osmanlı Devleti'nde basın, 19. yüzyılda devlet eliyle başlamışsa da 1860'lardan itibaren bağımsız bir matbuat hayatının varlığı söz konusudur. Kanunu Esasisinin 12. maddesinde yer alan "*matbuat kanun dairesinde serbesttir*" ibaresi aslında dönemin idarecilerinin basın özgürlüğüne yaklaşımlarının bir ifadesidir.

Şöyle ki; basının serbestliğinin çerçevesinin devlet yöneticileri tarafından çizileceği, kanunlar izin verdiği ölçüde özgür olmasıdır. Osmanlı siyaseti göz önüne alındığında basın döneminin siyasal şartlarından etkilenmemesi düşünülemez bir gerçektir. Siyasal iktidarın izin verdiği ölçüde ilerleyen matbuatın denetim altına alınmaya çalışılması olağandır. İktidar her ne kadar basını kontrol altına çalışmışsa da I. ve II. Meşrutiyet'in ilanında basın rolünün büyüklüğü tarihi bir gerçektir. Gazete ve gazetecilerin hem topluma hem de iktidara yön verme gayretiyle siyasal değişiklikler yaşanmıştır. I. ve II. Meşrutiyet'in ilanı ile bir özgürlük ortamı yaşansa da idarecilerin basın etkisiyle iktidara gelebilmelerine rağmen kısa süre içinde basını denetim altına alabilmek için çeşitli yollara başvurması bir çelişki içermektedir.

I. Meşrutiyet Meclis-i Mebusanı'nda basına dair mevzularda mebuslar iki uça yer almışlardır. Bazı mebuslar basının hür olmasının gerekliliği üzerinde dururken diğerleri basını kanun ve yasalarla denetim altına alma taraftarıdır. Basının özgür bırakılması fikrinin Meclis-i Mebusan'da ağır bastığı yapılan müzakerelerde açıkça görülmektedir. Basının özgür bırakılması taraftarı olan mebusların çoğunluğu gayrimüslim olup düşüncelerini herhangi bir baskı olmaksızın mecliste özgürce savunmuşlardır. Basının denetlenmesi taraftarı olan mebuslara bakıldığında ise Türk ve Müslüman oldukları görülmekle beraber çoğunluğu Hicaz ve Halep bölgesini temsil etmektedirler. Ancak basının denetlenmesi konusuna özgürlükler açısından değil devletin basına dair yaptırımları açısından yaklaşmışlardır. Mebuslar arasında sansür konusunda fikir ayrılıkları olsa da konu Padişah'a dair zararlı haberler olduğunda Müslim ve gayrimüslim mebuslar birlik olmuştur. Mebuslara göre Padişah'a ve devlete yönelik zararlı haberler şiddetle cezalandırılmalıdır.

Ancak yapılan kanuni düzenlemeler basın özgürlüğünün genişletilmesi yerine sınırlandırılması üzerine olmuşsa da dönemin mebuslarının hürriyet ve özgürlük fikirleri söndürülemez, kendilerinden sonra gelen milletvekilleri, gazeteci ve aydınlar tarafından savunulmaya devam etmiştir. Özellikle de Milli Mücadele döneminde bağımsızlık savaşının haklılığı ve Anadolu'nun kurtuluşunda basın etkin bir rol oynamıştır. Mustafa Kemal Atatürk matbuatın gücünün farkında bir lider olarak askeri zaferler yanında Anadolu basını oluşturmuş ve yönlendirebilmiştir. Anadolu basını halkın haber almasını sağlayarak milli mücadele ruhunu yaymış, halkı birleştirmiş ve ulusal ve uluslararası kamuoyu oluşturmuştur. Millet devlet dayanışmasında basının gücünün görüldüğü bu dönemde Türk milliyetçiliği basın aracılığıyla topluma hâkim olmuştur. Kısaca söylemek gerekirse milli mücadele döneminde Türk kamuoyunun oluşmasında dördüncü kuvvet olarak nitelendirilen basın önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

1. Akşin, S. (1970). Birinci Meşrutiyet Meclis-i Mebusanının Ele Aldığı Başlıca Sorunlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 25(2), 101-122.
2. Atabay, M. (2015). *Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
3. Ayhan, B. (2008). Olağanüstü Durumlarda Toplumsal Dayanışma ve Bütünleşmeye Basının Katkısı: Milli Mücadele Dönemi Türk Basını, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 75-99.
4. Benek, K. (2016). Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6-7), 27-39.
5. Demirkol, G. (2016). Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 686-710.
6. Doğaner, Y. (2012). Hürriyet ve Modernleşme Enstrümanı Olarak Osmanlı'da Basın, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 29(1), 109-121.
7. Ertuğ, H R. (1970). *Basın ve Yayın Hareketlerinin Tarihi*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
8. Eryaman, A. (2020). 1909 Matbuat Kanunu Matbuat Hürriyeti Getirdi Mi? İkinci Meşrutiyet Osmanlı Meclisi Mebusan'ında "Matbuat Hürriyeti" Tartışmaları (1909-1914), *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (48), 43-64.

9. Güner, Z. (1998). Millî Mücadele'de Türk Kamuoyunu Oluşturan Basın, *Erdem*, 11(31), 89-104.
10. İnuğur, M. N. (1982). *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
11. Kocabaşoğlu, U., Akan, A. (2019). *Miütareke ve Milli Mücadele Basını: Direniş ile Teslimiyetin Sözcüleri ve "Mahşer" in 100 Atlısı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
12. Koloğlu, O. (1992). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul: İletişim Yayınları.
13. Özbay, C. (2014). *Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
14. Özkaya, Y. (1989). *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
15. Topuz, H. (2013). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Ankara: Remzi Kitabevi.
16. Ulusoy Nalcioğlu, B. (2013). *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu 1828-1878*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
17. Us, H. T. (Hazırlayan) (1939). *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi: 1293=1877-1878*, C. 1, İstanbul: Vakıf Matbaası.
18. Us, H. T. (Hazırlayan) (1954). *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi: 1293=1877*, C. 2, İstanbul: Vakıf Matbaası,
19. Yeşiltepe Turşucu, E. (2022). *II. Abdülhamit'in Maliye Nazırı Agop Kazazyan Paşa'nın Hayatı ve Faaliyetleri (1839-1891)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

(25)

Uzman Öğrt. Birsen KAYA VURUŞAN¹⁶⁴

**ÖZEL EĞİTİME GEREKSİNİM DUYAN BİREYLERİN EĞİTİM SÜREÇLERİNE AİLELERİN
KATILIMI**
***PARTICIPATION OF FAMILIES IN THE EDUCATION PROCESS OF INDIVIDUALS IN NEED OF
SPECIAL EDUCATION***

ÖZ

Bu çalışmanın amacı alan yazında özel eğitim gereksinimi olan bireylerin eğitim süreçlerine aile katılımının önemine yönelik çerçeve sunmaktır. Özel eğitim bireylerin akranlarından akademik ve sosyal alanlarda gözlemlenebilir ölçüde farklılık gösteren, topluma uyumunu sağlamak için geliştirilmiş eğitim programlarının, alanında yetiştirilmiş eğitimciler ve personeller desteği ile gerçekleştirildiği süreçtir. Özel eğitim gereksinimi olan bireylere akranları gibi olması için çeşitli bilgi ve beceriler kazandırılma çabasında eğitimin aile tarafından desteklenmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle okul ve aile arasındaki iş birliğinin sağlanarak özel eğitim sürecinin verimli ve etkin bir şekilde hedefine ulaşması sağlanmalıdır. Özel eğitim desteğine ihtiyaç duyan bireyin almış olduğu eğitimden hedeflenen yararı görebilmesi için anne ve babası tarafından okul dışı ortamlarda da desteklenmesi çok önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Aile katılımı, Çocuk, Özel Gereksinim.

ABSTRACT

The aim of this study is to provide a framework for the importance of family participation in the educational processes of individuals with special educational needs in the field of literature. Special education is the process in which educational programs developed to ensure the adaptation of individuals to society, which differ significantly from their peers in academic and social fields, are carried out with the support of educators and staff trained in their field. It is very important that education is supported by the family in the effort to provide individuals with special educational needs with various knowledge and skills in order to be like their peers. For this reason, it should be ensured that the cooperation between the school and the family ensures that the special education process reaches its goal Decently and effectively. It is very important that the individual who needs special education support is also supported by his/her parents in non-school settings in order to see the targeted benefit from the education he/she has received.

Keywords: Family involvement, Child, Special Needs.

¹⁶⁴ Uzman Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı/ Giresun Millî Eğitim Müdürlüğü; ORCID: 0009-0008-1823-6771

GİRİŞ

Günümüzde toplumsal değişimle beraber aile kavramının da farklılaştığı görülmektedir. Aileye her yeni üyenin katılımıyla ailenin gereksinimleri çeşitlenmekte ve özellikle özel eğitime gereksinimi duyan bireylerin normal gelişim gösteren bireylerden farklı ihtiyaçlara sahip olması nedeniyle bu ihtiyaçların doğru bir şekilde giderilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu doğrultuda **herhangi bir eksikliği olmayan** bireylerden farklı olarak çeşitli alanlarda yetersizlik gösteren bireylerin topluma kazandırılması ve kendilerini toplumun bir parçası hissedebilmeleri sürecinde en önemli unsurlardan birisi de eğitimidir. Yetersizlik gösteren ve özel eğitim gereksinimi duyan bireylerin, toplum olarak kendilerinden beklenen ve istenilen davranışları kazanmaları ve kendilerine yetebilen bireyler olmaları sağlanmalıdır.

Çalışmada, ilk bölümde özel eğitimin ne olduğu açıklanarak amaçlarının neler olduğuna değinilmiştir. Ayrıca özel eğitimde aile okul iş birliğinin önemine değinilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise alan yazın taraması yapılarak literatür araştırılmış ve bulunan sonuçlar yorumlanmıştır. Çalışmada özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim süreçlerine ailelerin katılımı ve bu süreçte ailelerin yapması gerekenlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma özel eğitim alanında yapılan taramaya dayalı bir araştırma süreci sonunda kaleme alınmıştır. Literatür araştırması; Google Akademik, Dergi Park ve YÖKTEZ veri tabanlarında yakın tarihi kapsayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında özel eğitime gereksinim duyan bireylerin eğitim sürecine katılımlarıyla ilgili bilimsel makale ve tez incelemesi yapılmıştır.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışmayla özel eğitime gereksinim duyan bireylerin ailelerinin eğitim sürecine katılımlarıyla ilgili alan yazını taranarak güncel gelişmeler, değişimler incelenmiş ve önerilerde bulunulmuştur. Konuyla ilgili çalışma yapmayı düşünen araştırmacılara alanla ilgili bilgiler sunulmuştur.

1. ÖZEL EĞİTİM

Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin topluma uyumunu ve bağımsız olarak kendilerine yetebilecek düzeye gelmesini sağlama amacı olan eğitimidir (Karabörk, 2018).

Gelişim özellikleri ve eğitim yeterlilikleri bakımından akranlarından gözlemlenebilir bir şekilde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal yaşam içinde ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiş eğitim programı ve yetiştirilmiş personel ile ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş ortamlarda sürdürülen eğitim olarak tanımlanabilir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018).

Özel eğitim yardımlaşma gibidir; akranlarından farklı olan bireylere akranları gibi olması için çeşitli bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışılır. Aynı zamanda özel eğitim yolculuk gibidir; hayatta olduğu gibi özel eğitimde de belirlenen hedeflere ulaşılmaya çalışılır (Pesen A. ve Pesen H., 2020).

Bireyin içinde yaşadığı toplumun beklentilerine uyum sağlayan davranışlar sergilemesi olarak tanımlanan sosyal olgunluk (Kaya Bağdaş, 2017) özel gereksinimli bireylerin özel eğitim ile desteklenmesi gereken durumlarından biridir.

Özel eğitim; zihinsel yetileri oluşturan, fiziksel, davranışsal, sosyal ve duyuşsal konularda yetersizlikleri ya da üstünlükleri olan bireylere yönelik özel olarak hazırlanmış eğitim programları ve destek eğitim hizmetlerinin sunulması olarak da görülebilir. Kısacası eğitimin öğrenciye göre bireyselleştirilmesidir de diyebiliriz. (Cavkaytar, 2014).

Yaşıtlarından farklı gelişim gösteren bireyler kaynaklarda; “engelli”, “özürlü”, “özel gereksinimi olanlar”, “farklı gelişim gösterenler”, “gelişim farklılığı olanlar”, gereksiniminden dolayı yaşamın farklı alanlarında kısıtlananları, “öğrenme farklılığı olanlar” ve “özel eğitim gerektiren bireyler” kavramlarıyla ifade edilmektedir (Baykoç Dönmez, 2011).

Özel gereksinime ihtiyaç duyan çocuklar da normal gelişim gösteren diğer çocuklar gibi eşsizdir. Bu bireylerin kendilerine yardımcı olacak bir yetişkine ihtiyaç duymaları ve savunmasız olmaları onları normal gelişime sahip çocuklardan farklı kılan sebeplerdendir (Kaya Bağdaş ve Bağdaş, 2021).

Akranlarından anlamlı farklılıklara sahip bireylerin kendi içerisinde de aynı şekilde bireysel özellikleri ve yetenekleri farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar doğrultusunda bireylere doğru eğitimi verebilmek için gelişen ve değişen çağa uyum sağlayacak bir eğitime ihtiyaç duyulur. Bundan dolayı, genel eğitim merkezlerinin yanı sıra özel eğitim hizmetlerinin varlığı eğitimin gelişmesine katkı sağlamaktadır (Çuhadar, 2013).

1.4. Özel Eğitimde Ailenin Katılımı

Aile, toplumun en küçük parçası ve birimidir. Nesli toplumu devam ettirecek bir güç olan çocuk, anne ve babanın ürünü, ayrıca anne babanın gelecekteki güvenceleri olarak kabul edildiğinden önemli bir yere sahiptir (Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2015).

Özel eğitim gereksinimi duyan çocukların eğitim ortamında bir yere sahip olması onların toplumda kabul edilmesine katkı sağlasa da çocukların aile içinde bir birey olarak kabul edilmeleriyle ilgili sorunlar yaşadığı görülmektedir. Özel eğitim gereksinimli bireylerin ailesi tarafından kabul görme süreci birçok aile için dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Bu kabullenme özel gereksinimli bireylerin gelişimine de olumlu anlamda katkı sağladığı görülmektedir. (Doğan, 2015). Ailelerin ve de çocukların temel işlevlerinden birisi ve de en önemlisi sevgidir. Aile çocuğunu özel gereksinimiyle kabul etmeye başladıysa bu işlevi yerine getirmeye başladığı söylenebilir. Ailede paylaşılan sevgi, çocuğa verilecek eğitim hizmetlerinin verilen emeğin kalitesini de arttıracaktır.

Özel eğitim gereksinimli çocuğu olan ailelerin ihtiyaçlarının da oldukça fazla olduğu gözlemlenmektedir. Ailelerin çocuklarının durumuyla ilgili yeterli bilgi alamadığı, toplumda ve yakın çevresinde yeterli desteği görmediği, eğitim ve sağlık sorunları nedeniyle maddi ihtiyaçlarının arttığı ve bu durumlarda ailenin yetersiz kaldığı bilinmektedir. (Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2015). Bu durumda ailelerin desteklenerek onların ihtiyaçları giderilmeye çalışılmalıdır. Ayrıca ailelere yapılan bu maddi ve manevi destek çalışmalarının aileler tarafından çocuklara olumlu anlamda yansımaları olacaktır.

Özel eğitime gereksinim duyan çocuklara ilk olarak aileleri tarafından ilgi ve öncelik verilmelidir. Bu öğrencilerin başarılı olmasında ailelerin **anahtar** rolü bulunmaktadır. Gösterilen ilgi ve öncelik çocukların eğitim ve toplumsal yaşama katılmasında olumlu anlamda katkı sağlayacaktır. Bu nedenle, ailelerin çocukların kendilerini eksik hissettikleri konuların neler olduğunu belirlemesi çok önemlidir. Yaşanan aksaklık ve eksikliklerin giderilmesinde bu bilgilerden yararlanılarak yeni düzenlemeler yapabilmelerine imkân tanıyacaktır.

1.5. Eğitimde Okul Aile İşbirliğinin Önemi

Özel eğitim hizmetlerinin sunulmasında aile ile iş birliğinin sağlanması özel gereksinimli bireyler açısından oldukça önemlidir. Aynı şekilde ailelerin de çocuklarının eğitim ihtiyaçlarından haberdar olmaları, haklarını ve sorumluluklarını bilmeleri için eğitimcilerle sürekli iletişim ve iş birliği içinde olmaları gereklidir. Birey için hazırlanan eğitim programlarının en önemli işlevlerinden biri edinilen bilgi ve becerilerin işlevsel hale getirilmesidir. Bu da ancak ailenin bu sürece aktif olarak katılım sağlaması ve iş birliği ile mümkündür.

Aile özel gereksinimi olan bireylerin yeni yaşantılarını biçimlendirmede en önemli güce sahip olup toplumun en temel birimidir. En önemli ve etkin güç olan ailedeki tüm bireyler üstlendikleri rol ve sorumluluklarını yerine getirdiği oranda bireyin eğitiminde istenilen hedefe ulaşılacaktır. (Kadan, 2022).

Özel eğitim sürecinin başlaması için ailenin onayı gereklidir. Eğitim sürecinde istenilen davranışların kazandırılmasında ailelerin özel eğitimcilerle iş birliği yapması büyük önem arz etmektedir. (Dayı, Ataman ve Kösetaş, 2022). Aile katılımıyla birlikte devimsel bir öğrenme süreci başlar ve aile özel eğitim sürecinin her aşamasında aktif olarak yer alır, kendileri ve çocuklarına faydalı olacak şekilde yeteneklerini sergilemeye başlarlar. (Zembat ve Unutkan, 1999).

Ailelerin çocuklarının eğitimi konusunda sahip oldukları ve büyük çabalar isteyen sorumlulukları bu gayretleri sayesinde daha etkin hale getirilebilir. Çocukların ilk öğretmenleri aileleri olduğu için onların gelişim ve eğitimlerinden birinci derecede sorumlu olduğu göz önünde bulundurularak okul ve ev arasında sağlanan iş birliği sayesinde süreç doğru bir şekilde yönetilir (Çakmak Çamlıbel, 2010). Aileler de çocuklarının eğitimine bu şekilde katıldıkları için kendilerini psikolojik olarak rahatlamış hissediler ve motivasyonları olumlu yönde etkilenir.

Özel gereksinimli çocukların eğitimi sürecinde aileden beklenen faydanın sağlanabilmesi için onların ihtiyaçlara göre eğitilmesi ve desteklenmesi de gerekmektedir. Ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, sosyal aktivitelerde azalma, toplumun tutumu vb. aileleri huzursuz etmekte ve streslerini artırmaktadır (Toy ve Kesici, 2020). Bu süreçte hem toplum hem de yakın çevreden gelecek destek zorlukların üstesinden gelmelerini ve kimliklerini sürdürebilmelerini sağlayacaktır (Arı Durmuş ve Yeşilyaprak, 2019).

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Google Akademik, Dergipark ve YÖKTEZ veri tabanlarından yapılan araştırma sonucunda konuyla ilgili bulunabilen yakın tarihte yazılmış makale ve tezler aşağıda özetlenmiştir.

Yıldız (2017) özel eğitim gereksinimi olan özellikle ilkokula devam eden bireylerin eğitimlerine aile katılımlarının önemini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışmada ailelerin eğitim ve sosyo- ekonomik durumlarının katılımları üzerindeki etkisi araştırılmış olup; ailelerin anılan durumlarının katılımlarında etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Hasanoğlu Yazçayır ve Gürgür (2018), özel eğitim gereksinimli öğrenci ailelerinin, çocuklarının akademik gereksinimlerine nasıl destek olduklarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmalarında ebeveynlerin tümünün çocuklarına akademik destek sağlamak için gerekli bilgi, beceri ve donanım olarak yetersiz olduğunu saptamışlardır. Öte yandan anne ve babaların çocuklarının yetersizliği konusunda tam olarak bilgi sahibi olmadığı, bilgi edinmek için gerekli araştırmaları yapmadığı öğrencilerin gereksinimlerini iyileştirici önlemler almak için yeteri kadar zaman ayırmadıklarını görmüşlerdir. Ayrıca özel gereksinimli öğrencilerin çoğunluğunun rehabilitasyon merkezlerinden faydalanmamakla birlikte, velilerinin öğretmenlerle nitelikli etkileşim ve iş birliği oluşturamadıklarını görmüşlerdir. Genel olarak velilerin rehabilitasyon merkezlerinin işlevleri hakkında bilgi sahibi olmadığı, ulaşımında zorluk yaşadıkları, yararına inanmadıkları anlaşılmıştır.

İrem (2018), Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi özel eğitim okullarında ve bu okulların bünyesinde açılan özel eğitim sınıflarında öğrenim gören hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocuk sahibi ailelerin en önemli istekleri çocuklarının hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip olmalarından dolayı yaşamış oldukları sıkıntıların inceledikleri çalışmada, çocuklarının iyi bir eğitim almasını hatta bir iş sahibi olmasını, toplumda engelden dolayı sıkıntı yaşamamasını, kendini yalnız hissetmemesini ve kendisini rahatça ifade edebilmesi olarak belirlemiştir. Ayrıca ailelerin yaşadıkları sosyokültürel, ekonomik, psikolojik ve hizmet alınanda kurumlarla ilgili sıkıntıları ortaya çıkarmak, ailelerin yaşadıkları sıkıntılar karşısında beklentilerini tespit edip ailelerin sorunlarına çözüm bulunması gerektiği vurgulanmıştır.

Yücetaş Artan (2019) 2000-2018 yılları arasında eğitimde veli katılımı konusunda yapılmış çalışmaların incelenmesi amaçladığı çalışmada okul ile ailelerin iş birliği içinde olursa öğrencinin okulda kendini daha güvende hissedip akademik alanda daha başarılı olacağı vurgulanmıştır. Ailede başlayan eğitimin okulda devam ettiğini ve ailenin her zaman okulun tamamlayıcısı olduğu belirtilmiştir.

Yılmaz ve Bengisoy (2019) özel eğitim gereksinimli çocuğa sahip anne ve babaların okul rehberlik servisinden beklentilerinin belirlenmesini amaçladıkları çalışmalarında, okul çalışanları ve veliler arasında iletişim ve işbirliği, ekonomik durum düzeyi düşük ailelere yönelik yardımsever kişiler ve yardım kuruluşları ile bağlantı kurulması, aile eğitimlerinin, çocuğun ihtiyacına göre belirlenerek düzenli ve sistemli yapılmasını ebeveynlerin; rehberlik servisiyle düzenli görüşebilme, kaygıları gidermeye yönelik destek, sosyal etkinliklere katılım, okul personeli çocuk ve ailelerin katılımıyla gerçekleşecek etkinliklerin yapılması, ailenin tüm üyelerini bilgilendirmeye yönelik etkinlikler, bilgi ve deneyim paylaşımının yapılabileceği okul ortamı, beklentilerini saptamışlardır.

Tutuk (2020) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine (ÖERM) devam eden okul öncesi yaştaki özel gereksinimli bir çocuğa sunulan destek hizmet sürecine aile katılımını incelemiş, veli beklentisinden kaynaklı yaşanan sorunların veli bilgilendirme görüşmeleri ve bilgilendirme notu paylaşımları ile önlenmeye çalışıldığı destek hizmet sürecinde RAM raporu ve veli beklentisinin öğrenci performansı ile uyuşmamasından kaynaklanan sorunların planlamayı olumsuz etkilediğini ortaya konmuştur.

Arslan, Ulaş ve Coşkun (2020) Aile eğitimine yönelik çalışmalar ışığında özel eğitimde aile eğitimine yönelik genel bir çerçeve sundukları çalışmalarında özel eğitim gereksinimli çocuk sahibi olmanın aileler için kolay bir durum olmadığı, ailelerin bazı duygusal tepkiler yaşadığı ve anlaşılacak istediklerini belirtmişlerdir. Özel gereksinimli çocuk sahibi ailelerin duygusal desteğe, maddi desteğe ve bilgi desteğine ihtiyaç duymakta oldukları bu ailelerin özel eğitim sürecine mutlaka etkin olarak katılmaları gerektiğini ailelerin çok-inkâr, öfke-kızgınlık, pazarlık yapma, depresyon ve kabul aşamalarından geçtiklerini vurgulamışlardır.

Toy ve Kesici (2020) özel eğitim gereksinimli çocuğu olan annelerin özel eğitim alanına yönelik eğitim ihtiyaçlarını tespit etmek için gerçekleştirdiğı çalışmalarında, anneyi ve çocuğunu tanımaya yönelik olarak annenin, çocuğunun eğitimiyle, sosyalleşmesiyle, psikolojisiyle ve sağlık durumuyla ilgili eğitim ihtiyaçlarını belirlemek için genel olarak çocuklarının engel grubu, okuma yazma, sosyal uyum, beslenme, sağlık, psiko-sosyal beceri, fizyoterapi, psikoloji, dil ve konuşma, davranış sağaltımı, yasal haklar konusunda eğitime gereksinimleri olduğunu belirtmişlerdir.

Keser ve Cavkaytar (2021) Otizm spektrum bozukluğu ve zihin yetersizliği olan bireylerin ebeveynlerine yönelik makasla kesme becerisi için bir kitapçık oluşturulmuştur ve bu serbest zaman becerisinin öğretilmesine yönelik aile eğitim programının etkililiğini belirlemek amacıyla çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre öğrencilerin makasla kesme becerisini kazandıkları ebeveynlerin ise aile eğitimi programına katılmaktan ve çocuklarına bu beceriyi kazandırabilmiş olmaktan dolayı memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Ailelerin zihin yetersizliği olan çocuklara bir serbest zaman becerisinin öğretiminde etkili olduğu bulunmuştur.

Gülsün (2021) okul öncesi dönemde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerin aile katılım düzeyleri ve aile yaşam kalitesi algıları arasındaki ilişkinin incelendiğı çalışmada; aile katılım düzeyi ile aile yaşam kalitesi algısı arasında olumlu yönde ve orta düzeyin üzerinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Araştırma sonucunda, zihinsel yetersizliği olan çocuk annelerinin aile katılım düzeyleri artıkça, annelerin aile yaşam kalitesi algılarının da olumlu yönde etkilendiğı görülmektedir. Annelerin okul temelli katılımlarının orta düzeyde olduğu, ev temelli katılım, ev-okul iş birliği temelli katılım ve toplam aile katılımının ise orta düzeyin üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Keskin (2022) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden 36-72 aylık çocuğa sahip anne babalar için planlanmış olan anne baba destek programının; anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarına ve çocuk anne baba ilişkilerine etkisinin incelenmesinin amaçlandığı çalışması sonucunda anne baba destek programı sonrasında çalışma grubundaki anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarında ve çocuk- anne-baba ilişkisinde istatistiksel anlamda anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Kaya ve Yazıcıoğlu (2022) özel okullarda kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerini sürdüren özel gereksinimli öğrencilerin anne baba deneyimlerinin belirlenmesini amaçladıkları çalışmalarında, özellikle olumsuz öğretmen tutumları, yetersiz rehberlik hizmetleri ve özel gereksinimli çocuğu okulda istememe gibi durumların ebeveynlerin tamamı tarafından vurgulandığı görülmüştür. Özel gereksinimli bireylere okullardaki bütünleştirme uygulamalarından beklenen yararın sağlanabilmesi için bu okulların kendilerini her yönüyle bütünleştirmeye hazır hale getirmeleri gerektiğı sonucuna ulaşmışlardır.

Dayı, Ataman ve Kösretaş (2022) özel eğitim gereksinimli bireylerin eğitsel tanılama ve değerlendirme sürecinde ilgili ailelerin deneyimleri ve iş birliği düzeylerini inceledikleri çalışmalarında ailelerin olumlu ve olumsuz deneyimleri olduğu, süreçle ilgili hak ve sorumlulukları konusunda bilgi sahibi olmadıkları iş birliği ile ilgili yaşanılan sınırlılıkların ve beklentilerin olduğu, şeklinde deneyimlere ulaştıklarını ifade etmişlerdir.

Gürbüz (2022) toplumları olumsuz etkileyen COVID-19 salgını döneminde yürütölen uzaktan eğitim süreci hakkında özel eğitim gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerin görüşlerini ortaya koyduğu çalışmasında, aile ile birlikte yapılan etkinliklerin salgın sürecinde çocuklarda aidiyet ve güven duygusunu geliştirdiğı için

oldukça önemli olduğu vurgulanmış ve ebeveynlerin ayrıca öğretmenlerinin verdiği ödevleri çocuklarına yaptırdıkları, oyunlar oynadıkları, masa tenisi, egzersiz gibi fiziksel etkinlikler yaptırdıklarını, zekâ oyunları oynadıklarını, film izlediklerini, kitap okuma saati yaptıklarını, kek yapma gibi ev işleri yaptırdıklarını ve doğa etkinlikleri yaptıklarını belirtmişlerdir.

Taytak Küçük (2022) özel eğitimde öğrencilerin eğitim süreçlerine ailelerin katılımına ilişkin öğretmen, veli ve okul yöneticisi görüşlerinin ortaya çıkarılmasını amaçladığı çalışmada öğretmenlerin, velilerin ve okul yöneticilerinin aile katılımı konusunda görüşlerinin olumlu yönde olduğu, aile katılımının pek çok faydasının olduğunu düşündükleri ve bu nedenle aile katılımını gerekli gördükleri tespit etmiştir. Öğretmenlerin aile katılımı çalışmaları konusunda gayretli olduğu fakat öğretmenlerin aile katılımı çalışmalarında velilerin katılımını ve gayretini yetersiz gördükleri sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerin velilerden beklentilerinin en çok iş birliği içinde olmalarını konusunda olduğu, evde çocuklarının ödevlerini öğretmenlerin anlattığı şekilde yaptırmalarını, kendilerini katılım konusunda geliştirmelerini ve iletişime açık olmalarını beklediklerini belirlemiştir. Velilerin katılımlarını engelleyen en önemli nedenler velilerin psikolojik durumu, sahip oldukları çocuk sayısı, sosyal destek yetersizliği ve özel eğitim hakkında bilgi eksikliği gibi konular olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Turan vd. (2023) özel eğitim gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlarla başa çıkma stratejileri, destek beklentileriyle ilgili yaptıkları çalışmalarında; ailelerle sosyo- kültürel faaliyetlerin düzenlenmesi, konuyla ilgili paydaşların, tüm kurum ve kuruluşların koordineli ve işbirliği içinde çalışarak ailelerin ihtiyaçlarına cevap verecek sürekli ve nitelikli hizmetler sunulabileceğini çocuğun tanılandığı andan itibaren ailelerin psikolojik ve tıbbi destek alacakları kurumların kolay erişilebilir olması, destek alabilecekleri kaynaklar hakkında ailelere kapsamlı bilgilendirmeler yapılması, ailelerin birbirleriyle iletişimlerinin/işbirliğinin desteklenmesi geçici bakım hizmeti veren kurumların yaygınlaşması gerektiği belirtilmiştir.

Saraç (2023) özel eğitim öğretmenleri, özel eğitim son sınıf öğrencileri ve özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin zihin kuramı kavramına ilişkin görüşlerini incelediği çalışmada, özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin çoğunun, çocuklarının bu yönde bir eğitim almaya ihtiyaçları olduğunu, sosyal beceriler ve iletişim becerilerini daha çok destekleyeceğini düşündükleri görülmektedir. Öğrenci yanıtlarına göre iletişim becerileri ve sosyal becerilerde yaşanan güçlüklerden kaynaklı otizm spektrum bozukluğu (OSB) tanısı bulunan çocukların zihin kuramını öğrenmeye daha çok ihtiyaçları olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin öğretim süreçlerinde aileden destek alma oranlarının düşük olduğu, ailelerin ise zihin kuramı kavramlarını evde nasıl destekleyeceğini bilmediği, evde buna yönelik uygulama yapan ailelerin ise daha çok öğretmen yönlendirmesinden faydalandıkları görülmüştür.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Özel eğitim desteğine ihtiyacı olan tüm bireyler; ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden faydalandırılmalıdırlar. Özel eğitim gereksinimi olan bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin, bireylerin içinde yaşadıkları sosyal ve fiziksel çevrenin dışına mümkün olduğunca çıkarılmadan toplumla karşılıklı etkileşim içerisinde olacakları şekilde planlanması ve hizmetin buna göre sunulması gereklidir. Bireyin eğitim nitelikleri dikkate alınarak, amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uygun yorumlanarak, yetersizliği olmayan yaşlarıyla birlikte eğitim almalarına öncelik ve önem verilmelidir. Çocuğun olumlu davranışlarının devamını sağlamak, çocukta istenilen davranış değişiklikleri meydana getirmek, öğrenme ortamını zenginleştirmek için ailelerin sürece aktif olarak katılması gerekmektedir. Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde önemli bir yeri olan aile için iletişim çok önemlidir. Çocukların iyi bir gelişim gösterebilmeleri, aileler ile çocukları arasında etkili bir iletişimin kurulmasına bağlıdır.

Ailelere anne-baba olmanın sorumluluklarını yerine getirme becerileri konusunda desteklenerek çocukların eğitiminde daha aktif rol almalarının sağlanmasıyla mümkün olabilir.

Ancak kimi ailelerin çocuklarına karşı yeterince sorumluluk bilinciyle hareket etmedikleri, çocuklarının farklılıklarını göz ardı ederek beklentilerinin normalin çok altında ya da çok üzerinde olabildiğini ve ailelerin ciddi bir eğitime ihtiyacı olduğu da görülebilmektedir.

Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere yönelik tanılama ve değerlendirme sürecinin erken yaşta yapılabilmesi, eğitimin amacına ulaşmasına kolaylık sağlayacaktır. Ailelerin, özel eğitim faaliyetleri sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır. Bu sağlandığında çocuğun eğitiminde süreklilik ve kalite sağlanmış olacağından kısa ve uzun dönemde belirlenen amaçlara daha kolay ulaşılabilecektir. Birey için bireysel eğitim programı hazırlanıp bu eğitim programları bireyselleştirilerek aile desteği ile uygulanmalıdır. Anne ve babaların çocukların eğitimlerine katılmaları onların akademik ve sosyal davranışlarını olumlu yönde güçlendirecektir.

Okullarda rehberlik ve psikolojik hizmetleri yürütme biriminin, çocuğu özel eğitim alan velilere yönelik MEB tarafından hazırlanan aile eğitimi programları çerçevesinde bilgilendirici toplantılar ve seminerler düzenlenmesi, okul yöneticilerine aile katılımı ve aile eğitimi konularında hizmet içi eğitimler verilmesi faydalı olacak, süreci destekleyecektir. Ayrıca mevcut özel eğitim hizmetleri mevzuatını bilen ve uygulayan (aile eğitimi, bireyselleştirilmiş eğitim programı, zenginleştirilmiş eğitim programı, vb.), ailelerin yasal hakları konusunda onları bilgilendirerek destek sağlayan ve ailelerle iş birliği yapabilen eğitimcilerin varlığı da sürece olumlu yönde katkı sağlayacaktır.

Velilere yönelik gerçekleştirilecek çocuklarının eğitim sürecine nasıl katkı sağlayacakları ile ilgili bilgilendirici toplantılar düzenlenmesi, çocuğun olumlu davranışlarının devamının sağlanması, çocukta olması arzulanan hedeflenen davranış değişiklikleri meydana getirmek ve öğrenme ortamının zenginleştirilmesi açısından önem arz etmektedir.

Ev ile okulun bireyin eğitimi noktasında ortak paydada birleşmeleri nedeniyle birlikte hareket etmeleri nedeniyle farklı tutumlar olmayacağından sorun yaşanmaz. Bu durum topluma uyum sağlama ve sosyalleşme konusunda olumlu etkiler yaratacak ve akademik başarılarına katkı sağlayacaktır. Çocuğun olumsuz davranışlarını değiştirip becerilerini geliştirecek ve okulda hazır bulunuşluk düzeylerini arttıracaktır.

Aileler özel gereksinimi olan çocuklarının eğitim süreçlerine katkıda bulduklarında çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurarlar bunla kendi bilgi, beceri ve tecrübelerini de fark ederler, yeteneklerini keşfedebilirler. Çocuklarının eğitim aldığı okul ve kurumların öğretim programını ve işleyişini daha iyi anlarlar. Çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirerek onlara zaman ayıracakları için kendilerini daha iyi hissederler. Ayrıca çocuklarının da kendilerini değerli hissetmelerine de yardımcı olurlar. Çocuklarını bir birey olarak kabul eder, aile içi iletişim bağlarını güçlendirirler. Çocuklarının gelişimlerine çok yönlü katkı sağlarken bu konuda kendilerine olan güvenleri de artar. Çocukların eğitiminde önemli role sahip olduklarını fark ederler ve buna göre davranırlar.

Sonuç olarak özel eğitim gereksinimi olan bireylerin eğitim süreçlerine aile katılımında başarıyı sağlayabilmek için atılacak ilk adım çocuğun okula başladığı andan itibaren aile ile okul arasında sağlıklı iletişimin kurulmasının sağlanmasıdır. Çocuğun eğitim sürecine katkı sağlayan ebeveynler, çocuklarının farklılıklarını ve ihtiyaçları ile ilgili durumu kabul etmiş sayılacağından iletişim bağını güçlendireceklerdir. Ailelerin evlatlarıyla kurdukları bu bağ onların olumsuz durum ve duygularla başa çıkma hayatın, eğitim sürecinin olumlu yönlerine ağırlık verme duygularını da olumlu anlamda arttıracaktır. Davranış değişiklikleri, davranışın ortaya çıktığı ortamlarda gerçekleştirilmelidir. Bundan dolayı eğitim kurumları ailelerle pozitif iletişim kurarak, okul ve sınıflarda panolar oluşturularak, çocuğu yaşadığı ortamda görüp değerlendirmek için ev ziyaretleri düzenleyerek, farkındalık düzeyini arttırmak için broşürler hazırlayarak, ailelerin belirli günlerde okul ziyaretleri yapmalarını sağlayarak, aylık bültenler hazırlanıp ailelere ulaştırılarak, bireysel görüşmeler yapılarak, görev paylaşımı ve telefon görüşmeleri yapılarak, okulun belli noktalarına dilek-öneri kutuları bırakılarak, kitapçıklar basılarak, özellikle ihtiyaç hissedilen konularda veli toplantıları ve konferansları, seminerleri düzenlenerek, afişler basılarak, fotoğraf ve video çekimi yapılarak, öğrenci çalışmalarına yönelik portfolyo hazırlanarak, küçük notlar yazılarak, sosyal medya uygulamalarında gruplar kurularak, etkinlikler yapılarak özel eğitim gereksinimi olan bireylerin aileleri ile birlikte çocukların eğitimine katkı sağlanabilir. Bu iletişim kanalları kullanılarak öğretmen, öğrenci ve ebeveynler arasında yakın ve sağlam bağlar kurulması sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

1. Arı Durmuş, E., Yeşilyaprak, B. (2019), Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi 2(1), 01-28.
2. Arslan, A., Ulaş, A. H., & Coşkun, M. K. (2020), Özel Eğitimde Aile Eğitimine Yönelik Bir Derleme Çalışması. EKEV Akademi Dergisi, (84), 21-38.
3. Baykoç Dönmez, N. (2011), Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim, Ankara: Eğiten Kitap.
4. Cavkaytar, A. (Edt.) (2014), Özel Eğitimde Uygulamalı Aile Eğitimi, (2. baskı). Ankara: Vize Yayıncılık.
5. Çakmak, Ö. Ç. (2010), Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Aile Katılımı. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(1), 1-18.
6. Çuhadar, S. (2013), Özel eğitim. Özel Eğitim Süreci, 2, 3-30.
7. Dayı, E., Ataman, S. A., & Kösetaş, B. (2022), Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecinde İş Birliği: Aile Deneyimleri, Gazi University Journal of Gazi Educational Faculty (GUJGEF), 42(3).
8. Doğan, M. (2015), Yetersizliği Olan Çocuklar, Aile ve Aile Eğitimi: Kavramsal ve Uygulamaya Dönük Gelişmeler. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 15(Özel Sayı), 111-127.
9. Gülsün, İ. (2021), Annelerin Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğunun Eğitimine Katılım Düzeyinin Aile Yaşam Kalitesi Algısı Üzerine Etkisi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
10. Gürbüz, M. (2022). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Salgın Döneminde Gerçekleştirilen Uzaktan Eğitim Süreci Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 51(233), 443-460.
11. İrem, Y. (2018), Özel Eğitim Sınıflarında/Okullarında Öğrenim Gören Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliğe Sahip Öğrencisi Bulunan Velilerin Özel Eğitimden Beklenti Düzeyleri (Sivas İli Örneği), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
12. Kadan, G. (2022). Özel Öğrenme Güçlüğünde Aile ve Duygusal Süreçler. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 7(1), 43-60.
13. Karabörk, Ramazan (2018), Özel Eğitim Okulu Yöneticilerinin Özel Eğitim Mevzuatına İlişkin Görüşleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
14. Kaya, A. & Yazıcıoğlu, T. (2022) Özel Gereksinimli Çocuklarını Özel Okullara Gönderen Ebeveynlerin Deneyimleri, Educational Academic Research, (47), 118-127.
15. Kaya Bağdaş, Ç. Ve Bağdaş S. (2021). Özel Gereksinimli Çocukların Hakları. Çocuk Sosyolojisi İçinde Ed. O. Emre ve A. Ulutaş Keskinkılıç, Eğiten Kitap Yayınevi, ss. 177-193
16. Kaya Bağdaş, Ç. (2017). Sosyal Gelişim, Çocuk Gelişimi 'içinde Ed.Ş. Öztürk Aynal, Eğiten Kitap Yayınevi, ss.21-33
17. Keser, F., & Cavkaytar, A. (2021). Özel Gereksinimli Çocuklara Serbest Zaman Becerisinin Öğretiminde Aile Eğitiminin Etkililiği (SEZEP). Anadolu Journal of Educational Sciences International, 11(2), 505-528.
18. Keskin, N. (2022), Anne Baba Destek Programının Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine Devam Eden 36-72 Aylık Çocuğa Sahip Anne Babaların Çocuk Yetiştirme Tutumlarına ve Çocuk Anne Baba İlişkilerine Etkisinin İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
19. Pesen, A. & Pesen, H. (2020). Özel Eğitim Dersi Alan Öğretmen Adaylarının Özel Eğitim ve Özel Eğitim İhtiyaç Duyan Birey Kavramlarına İlişkin Algıları, Ekev Akademi Dergisi, (81).
20. Toy, A. B., & Kesici, İ. (2020), Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Eğitim İhtiyaçları. Journal of Advanced Education Studies, 2(1), 61-93.
21. Tutuk, H. C. (2020). Özel Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde Okul Öncesi Dönemde Destek Hizmet Sürecine Aile Katılımı: İştme Kayıplı Bir Çocuk ve Ailesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

22. Taytak Küçük, E. (2022) Özel Eğitimde Öğrencilerin Eğitim Süreçlerine Ailelerin Katılımına İlişkin Öğretmen Veli ve Okul Yöneticisi Görüşleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.
23. Turan, R., Saygı, K., Doğan, M., & Konca, F. (2023), Kolaylaştırıcı Düzenlemelere Veri Olarak; Özel Gereksinimli Çocukları Olan Ailelerin Karşılaştıkları Zorluklar, İhtiyaçları ve Talepleri. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 12(1), 118-137.
24. Saraç V. (2023). Özel Eğitim Öğretmenlerinin, Öğretmen Adaylarının ve Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Zihin Kuramı Becerilerine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
25. Yazçayır, G. H., & Gürgür, H. (2018), Özel Gereksinimli Öğrenci Aileleri Eğitim Süreçlerine Ne Kadar Dahil Oluyorlar? Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 608- 618.
26. Yıldız, H. (2017), İlkokula Devam Eden Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ailelerin Çocuklarının Eğitimlerine Katılımlarının İncelenmesi. Türkiye Eğitim Dergisi, 2(2), 82-94.
27. Yılmaz, İ., & Bengisoy, A. (2019). Özel Gereksinimli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Okul Rehberlik Servisinden Beklentileri ile İlgili Görüşleri. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 32(1), 1-23.
28. Yücetaş Artan, G. (2019). Eğitimde Veli Katılımı: Doküman İncelemesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
29. Zembat, R., & Unutkan, Ö. P. (1999), Okul Öncesinde Çocuğun Sosyal Gelişiminde Aile Katılımının Önemi, Marmara Üniversitesi Anaokulu Öğretmeni El Kitabı, 151-174.
30. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, (2018), Sayı:30471
31. MEB (2006), Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, Ankara: MEB Yayınları.
32. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2020), Millî Eğitim Bakanlığı.

(26)

Fatma GÖKNAR¹⁶⁵; Kübra ÖZARPACI¹⁶⁶; Tanju YAĞMUR¹⁶⁷

**SCHOOL ADMINISTRATORS' COMMUNICATION WITH PARENTS IN THE CONTEXT OF
INSTRUCTIONAL LEADERSHIP BEHAVIORS**

**OKUL YÖNETİCİLERİNİN ÖĞRETİM LİDERLİĞİ DAVRANIŞLARI BAĞLAMINDA VELİ
İLETİŞİMİ**

ABSTRACT

This research was conducted to examine the effects of school administrators' communication with parents on school culture in the context of the concept of instructional leadership. Rapidly changing and developing communication technologies have also affected the shaping of school administrators' instructional leadership behaviors. Today, the parent-teacher relationship is replaced by the parent-school administrator relationship. The fact that communication technologies narrow the boundaries between people also manifests itself in the education sector. It is noteworthy that school administrators, who were seen as the first person to go to regarding problems in previous years, are now seen as the first person to contact for most student-related problems.

In this study, data obtained by scanning method and semi-structured interview technique were used.

Keywords: *Instructional Leadership, Parent Communication, School Administrators, Communication Skills.*

ÖZ

Bu araştırma okul yöneticilerinin öğretim liderliği kavramı bağlamında velilerle olan iletişimlerinin okul kültürüne olan etkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Hızla değişen ve gelişen iletişim teknolojileri okul yöneticilerinin öğretim liderliği davranışlarının şekillenmesini de etkilemiştir. Günümüzde veli-öğretmen ilişkisi yerini veli-okul yöneticileri ilişkisi ile paylaşmaktadır. İletişim teknolojilerinin insan arasındaki sınırları daraltması kendini eğitim sektöründe de göstermektedir. Önceki yıllarda sorunlarla ilgili gidilecek ilk kişi olarak görülen okul yöneticilerinin günümüzde velilerin, öğrenciyle ilgili çoğu sorunda iletişime geçilecek birinci kişi olarak görülmesi dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada tarama yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile elde edilmiş veriler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim Liderliği, Veli İletişimi, Okul Yöneticileri, İletişim Becerileri.

¹⁶⁵ Avcılar Mareşal Fevzi Çakmak İlkokulu Müdür Yrd., İstanbul, ORCID: 0009-0003-9215-6394

¹⁶⁶ Sevim Çuhadaroğlu İlkokulu Müdür Yrd., İstanbul, ORCID: 0009-00058075-093X

¹⁶⁷ Haldun Taner İlköğretim Okulu Müdür Yrd., İstanbul, ORCID: 0009-0000-2072-7627

INTRODUCTION

The efforts of human beings within the social structure are about understanding and being understood. During the human life cycle, people undoubtedly face communication processes that need to be managed professionally in every aspect of their lives. Being able to control these processes causes the individual to be more at peace in interpersonal processes in both family, social and business life. Human communication skills are also subject to an education system that develops within the social structure, starting from the family. Education is the most important factor in the human life cycle in the context of developing the active and productive human element and ensuring social transformation. The most important part of the education system is schools. A child meets the school process, which will continue until young adulthood, at the age of 5-6 on average. Together with the child, parents also become involved in the school adventure in their lives again.

Achieving the goals set within a school and achieving the goals is possible by effectively activating the duties and responsibilities of school administrators (Koşar ve Buran, 2019)

School administrators assume the most critical responsibility in the restructuring and implementation of educational policies (Kesen vd., 2019:8). School administrators who are not successful within the school should not be expected to be good instructional leaders. A school administrator who can meet the expectations and needs of teachers can also succeed in becoming a leader. Instructional leadership requires being a successful management professional (Çelik, 1999:43).

Successful management is achieved by successfully defining the goals and the current situation, correct expression, comprehension and comprehension. All these transferential processes are intertwined with correct communication strategies and competence.

Creating a pathway for two-way communication to the school system and staff about goals, objectives, and other performance-related issues is a core dynamic of instructional leadership (Kelebek, 2023).

This study aims to examine the communication processes developed by new generation parents with the school administrator and their effects on school culture. In this regard, in addition to the scanning technique, data obtained by semi-structured interview technique with 7 school principals working in primary and secondary schools in Beylikdüzü district of Istanbul and 42 parents in the same schools were used in the study.

COMMUNICATION SKILLS IN TEACHING LEADERSHIP

Educational leadership refers to the roadmaps and activities necessary to educate students well, to evolve the conditions for teachers into more demanding forms, and to transform the school's working environment into a productive and efficient environment (Çelik, 1999:41). In the studies carried out for the restructuring of the education system, the role of the school administrator as an instructional leader is an area of particular emphasis. The concept of instructional leadership differs among all leadership types. The reason for this is that the school administrator, defined as the instructional leader, is the person responsible for dealing directly with teachers, students, curriculum and teaching-learning processes.

Communication is one of the basic dynamics required for humans to maintain their continuity within the social structure since the day they existed. The main feature that distinguishes human beings from other living creatures is; It is the use of the "communication" skill by the individual living in a community in order to survive and express himself (Gezginci, 2022).

Effective use of communication skills provides positive contributions to increasing efficiency in education. School administrators and teachers working at the primary and secondary levels of education keep the dialogues not only with the students but also with the parents under control and become guides who manage the communication processes (Gezginci & Erdoğan, 2021). In the scales developed within the scope of instructional leadership, the importance of communication skills is emphasized and the communication skills dimension is included among the development monitoring dynamics (Yılmaz & Kurşun, 2015).

THE ROLE OF THE SCHOOL ADMINISTRATOR IN PARENT COMMUNICATION

School administrators are of critical importance in terms of strengthening the structure within the school, supporting student success and creating a positive educational environment.

Studies (Hatipoğlu & Kavas 2016, Gezginci&Erdoğan 2021, alışkan 2015) have shown that parent approaches have a positive impact on the organizational structure of the school, improving teacher performance and contributing positively to school success.

In recent years, the change of generations and the development of technology have also changed human nature, routines, expectations and reactions. While the responsible person in the student-school relationship was previously defined as the teacher, today it is seen that school administrators communicate directly with the parents and this situation continues to increase. In fact, it is noteworthy that in most cases regarding the student, parents begin to communicate directly with the school leader instead of meeting with the teacher.

CONCLUSION

The main factor that will help school administrators to strengthen parent communication in the context of instructional leadership is communication skills and competence in this field. Ensuring effective parent communication plays a critical role in supporting student success and strengthening the school community. School administrators must first clearly inform parents about their duties and areas of influence. It should be clearly stated to parents that the person responsible for classroom situations is the teacher and that the last link in the relationship between teachers and parents is the school administrators. In this context, the first factor of communication skill is open communication. In this way, it will be easier to solve problems quickly and create an environment of trust.

School administrators should communicate with parents face to face and listen to their opinions by organizing parent meetings. However, in these meetings, boundaries should be well defined and issues that may be conveyed to the school administrator should be clearly expressed.

The main goal of the communication style established by the school administrator should be a solution-oriented approach. When any problems arise, school administrators should adopt a solution-oriented approach and take steps to solve the problems in cooperation with parents.

REFERENCES

1. elik, V. (1999). Eğitimsel Liderlik. Ankara: Pegem Yayın.
2. Gezginci, G. (2022). Yayınlanmamış Doktora Tezi. İletişim Psikolojisi Açısından Yeni Medyada şiddet. İstanbul Üniversitesi.
3. Gezginci, G., & Erdoğan, A. (2021). İlkokul Öğretmenlerinin Yeni Nesil Veli Profili İle Karşılaştıkları İletişim Sorunları. TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi, 13(51), 187-192.
4. Hatipoğlu, A., & Kavas, E. (2016). Veli Yaklaşımlarının Öğretmen Performansına Etkisi. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(4), 1012-1034.
5. Kelebek, D. (2023). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Okul Yöneticilerinin Öğretim Liderliği Davranışları İle Okul Kültürünün Öğretmen Performansına Etkisi . İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
6. Kesen, İ., Sundaram, D. T., & Abaslı, K. (2019). Öğretim Lideri Vs. Okul Müdürü. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
7. Koşar, S., & Buran, K. (2019). Okul müdürlerinin ders denetim faaliyetlerinin öğretimsel liderlik bağlamında incelenmesi. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7(3), 1232-1265.
8. Yılmaz, E., & Kurşun, A. T. (2015). Okul Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Davranışları ile Öğretmenlerin Akademik İyimserlik Düzeyleri Arasındaki İlişki. Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1), 35-48.

(27)

Tolga ALACA¹⁶⁸; Murat DUMAN¹⁶⁹; Mine ŐENOL¹⁷⁰

AN ANALYSIS ON MEDIA LITERACY EDUCATION IN PRIMARY EDUCATION İLKÖĞRETİMDE MEDYA OKURYAZARLIĞI EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

ABSTRACT

Today, rapidly changing technology directly affects every aspect of human life. However, the fact that technological developments are rapidly changing daily life practices also raises the problem of creating awareness about the use of these technologies. In particular, developments in mass media directly affect human life and take place in many areas, from education to leisure activities. For this reason, the discussions about media literacy have begun to change the boundaries of the education system. Nowadays, concepts and situations such as children's intensive use of mass media, tablet addiction and game addiction are frequently discussed. This study attempted to draw a framework for the necessity of awareness of media literacy and its creation at the primary education level.

Keywords: Media literacy, primary education, media awareness, social media.

ÖZ

Günümüzde hızla değişen teknoloji, insan hayatının her alanına doğrudan etki etmektedir. Ancak teknolojik gelişmelerin gündelik yaşam pratiklerini hızla değiştirmesi ortaya bu teknolojileri kullanımına yönelik bilincin oluşturulması sorununu da çıkarmaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler insan hayatını doğrudan etkileyerek, eğitimden boş zaman aktivitelerine kadar birçok alanda yer almaktadır. Bu sebeple ortaya çıkan medya okuryazarlığına yönelik tartışmalar eğitim sisteminin sınırlarını da değiştirmeye başlamıştır. Günümüzde çocukların kitle iletişim araçlarını yoğun bir şekilde kullanması, tablet bağımlılığı, oyun bağımlılığı gibi kavram ve durumlar sıkça tartışılmaktadır. Bu çalışma medya okuryazarlığına yönelik bilincin gerekliliğine ve ilköğretim kademesinde oluşturulmasına yönelik bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya okuryazarlığı, ilköğretim, medya bilinci, sosyal medya.

¹⁶⁸ Avcılar Selahaddin Müzeyyen Kaçaker Anaokulu, Ana sınıfı Öğretmeni, ORCID: 0009-0000-7388-8846

¹⁶⁹ Avcılar Selahaddin Müzeyyen Kaçaker Anaokulu, Ana sınıfı Öğretmeni, ORCID: 0009-0001-5722-6188

¹⁷⁰ Avcılar Firuzköy İlkokulu, Sınıf Öğretmeni, ORCID: 0009-0000-1460-7813

INTRODUCTION

The effects of media on society have been a matter of debate for many years. Since the invention of radio, research has been conducted on the negative effects of media on human psychology, family life and daily life, and various policies have been followed. At this point today, the power of the media is no longer debatable. Especially with social media, which is the most current contribution of communication technologies to human life, people and media have now become an inseparable whole. Individuals now spend more time with media than in previous periods. This intensity is happening so intensely and quickly that there is still no competence in monitoring. The "media literacy" movement has started as a civil society movement in the world so that adults and children who are exposed to these difficult-to-control media texts can become more conscious (Avşar, 2013). The aim of this movement is to make individuals, especially young people and children, more conscious.

NOTION and DEVELOPMENT OF MEDIA LITERACY

There is more than one definition of media literacy. This is one of the indicators of how controversial this field is. Media Literacy is the ability to access, evaluate, analyze and transmit messages in various forms (Aufderheide, 1993).

Notion definition is not the only issue regarding media literacy that cannot be agreed upon. However, there are some basic principles that are accepted by everyone and apply to all approaches. Thoman (2003) stated these principles as follows:

- All media messages are structured.
- Values and perspectives are embedded in the media.
- Structured media messages use creative language with its own rules.
- Media is essentially a business aimed at profit.
- Different people may experience the same media message differently.

In another definition, media literate; It can be perceived as a term that describes a person who can distinguish and perceive reconstructed messages in the media and who deserves the title of media expert as a result of a training process that requires a separate skill, infrastructure knowledge and educational organization in order to make comments about it (Taşkıran, 2007).

In the early periods, research on mass communication focused on the effects of mass media. According to the hypodermic needle theory put forward by Harold Laswell, people were defined as defenseless individuals who were constantly injected by the media. Another effect theory was research on what was called uses-gratifications. In the context of this approach, he focused on the question of what people do with the media, rather than what the mass media do to people. So media was considered as an effective and evil weapon for children and youth, so media literacy should protect them from the bad effects of media (İnceoğlu, 2011: 20).

MEDIA LITERACY IN TURKEY

Media literacy in Turkey started to be discussed later than other countries, since the multi-channel system was adopted after the 1990s. The issue was brought to the agenda at the Communication Council convened in 2003, and with the contribution of the Radio and Television Broadcasting Commission working within the Council, "Initiating EU harmonization studies with an approach that will contribute to social and individual education and culture, without harming mental health, and especially to protect children from harmful broadcasts." and adding media literacy courses to primary and secondary education curricula that will raise awareness of children and young people" was suggested and this suggestion was also included in the final declaration of the Council (Avşar, 2013:9).

The Radio and Television Supreme Council put the issue on its agenda and recommended that media literacy courses be taught in primary schools for the first time in the Violence Prevention Platform, which was established within the Ministry of State in 2004 and where the leading public institutions, non-governmental organizations and universities of our country are represented. This recommendation of the Supreme Council

was widely accepted and was included in both the Media Subcommittee report and the action plan. In the same year, the Supreme Council contacted the Ministry of National Education and drew attention to the importance of providing media literacy courses in schools (Radyo, 2023).

The results of programs and studies in many countries between 2004 and 2006 were researched and examined. The "Public Opinion Survey on Television Watching Habits of Primary School Children" conducted by the Radio and Television Supreme Council in 2006 showed that students watch television for nearly three hours a day. The same research also revealed important findings about students' internet usage and radio listening habits, and it was clearly seen how necessary the media literacy course was.

MEDIA LITERACY IN PRIMARY EDUCATION

Primary education, called the first stage of education, includes grades 1, 2, 3 and 4. In previous periods, primary school education started at the age of 7, and with the changes made in the system, children who have completed 69 months of age also have the right to enroll, in line with parental approval. The child's social life develops in parallel with school and the child begins to step into adult life. This is where the child learns free time management by spending time at home and with his family until he starts school. Television viewing time, which is seen as a leisure time activity, is seen as 2-4 hours per day on average in international statistics. This means that the child spends time in front of the television outside of daily life practices (MEB&RTÜK, 2006).

Watching television is one of the most important out-of-school activities of children in Turkey. Children practice their television watching habits without any limits. 82% of children living in Turkey state that they make their own decisions about watching television, choosing the program they want and staying in front of the screen as much as they want. Considering that children in this age group are not yet competent to decide their own benefits, it is clear that the situation can have very negative effects on child development.

Social media platforms and digital media channels that have developed in recent years have also transformed the habit of watching television. The meeting of television with the internet and the ability to connect to many digital platforms from television have exposed children to a brand new and more uncontrolled medium.

Providing access to many TV series platforms and websites from internet-based televisions exposes the child to a television viewing experience with no boundaries. Providing access to many TV series platforms and websites from internet-based televisions exposes the child to a television viewing experience with no boundaries.

CONCLUSION

Our country has been introduced to the concept of media literacy quite recently compared to other countries. Rapidly developing mass communication technologies and mass media used in human life, in addition to their positive aspects, can also cause great harm with unconscious use.

Although media literacy courses are included in education, it is still not actively implemented and included in the curriculum. In addition, in the field of knowledge of education experts who teach, there are also problems in the efficiency of the communicator or media sector.

Again, in recent years, the age of tablet and smartphone usage has decreased almost to infancy, and even 9-month-old babies are allowed to watch digital content by placing phones or tablets in front of them while feeding, which is important in terms of media literacy awareness. It is very important that the child, who lives a life intertwined with mass media, media channels and digital platforms from the time he is born until he reaches primary school age, raises awareness about these tools during the primary education period. Raising awareness in children through this awareness training given at an early age will benefit conscious generations.

REFERENCES

1. Aufderheide, P. (1993). Media Literacy: A Report of The National Leadership Conference on Media Literacy. Washington, DC: Aspen Institute.
2. Avşar, Z. (2013). Medya Okuryazarlığı. İletişim Ve Diplomasi(2), 5-17.
3. Binark, M., & Gencel, M. B. (2007). Eleştirel Medya Okuryazarlığı. Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar, . İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
4. İnceoğlu, Y. (2011). Medyayı Doğru Okumak. M. C. Nurçay Türkoğlu içinde, Medya Okuryazarlığı (s. 19-23). İstanbul: Parşomen Yayıncılık.
5. Kurulu, M. E., & Kurulu, R. V. (2006). İlköğretim Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı Ve Kılavuzu . Ankara: Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı Komisyonu .
6. Livingstone, S. (2004). Media Literacy and the Challenge of New Information and Communication Technologies. The Communication Review, 1(7), 3-14.
7. Modernite, M. v. (2004). J. B. Thompson. İstanbul: Kırmızı.
8. Radyo, T. Ü. (2023, Kasım 21). www.medyaoakuryazarligi.gov.tr. medyaoakuryazarlığı: https://www.medyaoakuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2 adresinden alındı
9. Taşkıran, N. Ö. (2007). Medya Okuryazarlığına Giriş. İstanbul: Beta Basım.

(28)

Maya QULİYEVA¹⁷¹

KÜRESELLEŞMENİN ÜLKE EKONOMISİNDEKİ ROLÜ: AZERBAJYAN ÖRNEĞİ THE ROLE OF GLOBALIZATION IN THE COUNTRY'S ECONOMY: THE CASE OF AZERBAIJAN

ÖZ

Genel olarak bu çalışmada küreselleşmenin tanımı ve tarihi incelenmiş ve ülke ekonomisine etkisinden bahsedilmiştir. Makalede Azerbaycan ana örnek ülke olarak verilmiş, Azerbaycana ait veriler kullanılarak bağımsızlıktan sonra ekonomik yapısı ve küreselleşmenin Azerbaycan ekonomisi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada ülkenin esas gelir kaynakları olan petrol ve tarım sektoru örnek sektor olarak ele alınmış, incelenerek değerlendirilmeleri yapılmıştır. Buna ek olarak makalede küreselleşmenin ülke ekonomisine etkisinin kapsamlı şekilde araştırılması amacıyla GSYH değeri 2023 yılında en yüksek olan 5 ülkeye ilişkin veriler de kullanılmıştır.

Bu araştırma yapılırken literatürde bu kapsamda olan çalışmalar araştırılmış, makaleyle tam uyumlu olacak literatür bulgularına rastlanmamışdır ve bununla beraber çalışma kapsamına uygun literatür bilgilerine çalışmada yer verilmiştir. Araştırma kapsamında bulunmuş sonuçlar tamamen yeni ve orjinaldir.

Anahtar Kelimeler: küreselleşme, ekonomi, GSYH.

ABSTRACT

In general, this study examines the definition and history of globalization, the factors of its emergence, and its impact on the country's economy. In the article, Azerbaijan is given as the main sample country, the economic structure of Azerbaijan after independence and the impact of globalization on the Azerbaijani economy are investigated by using the data of Azerbaijan. In the study, the oil and agriculture sectors, which are the main sources of income of the country, were taken as sample sectors, analyzed, and evaluated. In addition to this, data on the USA were also used in the article to comprehensively investigate globalization's impact on the country's economy.

While conducting this research, studies within this scope were searched in the literature, and literature findings that would be fully compatible with this article were not found, but literature information suitable for the scope of this study was included in the study. The results found within the scope of the research are completely new and original.

Keywords: globalization, economy, GDP.

---

¹⁷¹ Azerbaycan Devlet İktisat niversitesi ğrencisi; E-posta adresi: mayaquliyeva034@gmail.com; ORCID: 0009-0001-9584-9618

GİRİŞ

Coğrafi sınırların önemini yitirdiği, insani becerilerin ön plana daha çok çıktığı, dünyada demokrasinin yeniden boyutlandırıldığı devir olarak nitelendirilen küreselleşme dönemi Dünya Bankasının yorumlamasına göre “kişilerin ve firmaların gönüllü olarak diğer ülkelerde ekonomik faaliyetlerde bulunma özgürlüğü kazanması; sermaye ve işgücündeki hareketliliğin yükselmesiyle dış ticaretin artması sayesinde dünya ekonomisinin bütünlüğüne sürecine” (Branko Milanović; 2008) denir.

İngiltere bir çok bilimsel icatlara öncülük ettiğinden dolayı ulaşımını sağladığı yerlere serbest dış ticaret kurallarını yaymış, mal ve sermaye unsurlarını küresel boyutta serbest dolaşıma bırakmıştır. (Gülten Kazgan;2005). XIX yüzyılda dünya ticareti oluşmaya başlamış, küresel pazarlar yaranmıştır. Sanayi üretimi karşısında ulusal pazarlar yetersiz kalmış ve küresel pazarlara ihtiyaç yaranmıştır. XV yüzyıldan beri süregelen sömürgecilik yerini emperyalizme vermiş ve böylece sözü geçen dönem ekonomik ve sosyal sorunlarının çözümü için izlenmiş dış politika ilkesi olarak anılmaya başlanmıştır. (Oral Sander; 1999).

I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı dönemlerindeki ittifaklar ve ticaret anlaşmaları, dünya genelinde ticaret ağının oluşmasına ve mal-hizmet serbest dolaşımına katkı sağladı. ABD'nin liderliğindeki anlaşmalar, küreselleşmenin Amerika pazarları için önemli hale gelmesine ve dünya genelinde serbest ticaretin artmasına yol açtı. II. Dünya Savaşı sonrasında, dünya ekonomisi için yeni bir dönem başladı. 1944 yılında Bretton Woods Anlaşması ile uluslararası pazarların gelişiminde önemli bir rol oynayan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, GATT ve OECD gibi kuruluşlar, liberal politikaların yayılmasını teşvik etmek amacıyla kuruldu.

1970 ve 1980'lerde serbest piyasa kurallarının benimsenmesiyle küreselleşme çabaları hız kazandı. Bu dönemdeki değişiklikler, dünya sisteminde köklü dönüşümlere neden oldu. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, dünyanın tek kutuplu bir karakter almasına yol açtı ve 1990'lı yıllar, küreselleşmenin tam anlamıyla temsil edildiği bir dönem oldu.

Ülkeler açısından küreselleşmenin etkilerini anlamak, Azerbaycan'ın ekonomik gelişim sürecindeki rolünü değerlendirmek açısından önemlidir. Azerbaycan, enerji kaynakları zengini bir ülke olarak stratejik bir konumda yer almaktadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra, Azerbaycan ekonomisi küresel ekonomik trendlere entegre olma çabalarını artırdı. Özellikle enerji sektöründeki kaynaklarıyla uluslararası enerji piyasasında etkin bir oyuncu haline geldi. Küreselleşme, uluslararası ticaretin artışını sağlayarak Azerbaycan'ı küresel ticaret ağının önemli bir parçası haline getirdi. Petrol ve doğalgazın dünya pazarlarına entegrasyonu, Azerbaycan'ın ekonomik büyümesine olumlu katkıda bulundu ve uluslararası işbirlikleri aracılığıyla ticaretin genişlemesine imkan tanıdı. Bu süreç, ülkenin gelir kaynaklarını çeşitlendirmesine ve ekonomik dönüşümlere yol açarak teknolojik gelişmeleri, turizmi, eğitim başarılarını ve yabancı yatırımları artırdı. Dolayısıyla, küreselleşmenin Azerbaycan üzerindeki olumlu etkilerini görmekteyiz.

Literatür taraması

Adem Çaylak ve Mehmet Dikkaya kendi çalışmalarında özellikle Cumhurbaşkanının önceki kaotik dönemde alınmaması durumunda, Aliyev döneminde bu yeni bağımsız ekonomik ve politik kullanım ve uluslararası sistemle bütünleşmede ciddi olaylar yaşanmış olduğundan bahsediyor. Piyasa ekonomilerinin rejiminin, demokratik kurumsal inşası gibi temel görünümde Aliyev döneminde kısmi bir ilerleme sağlanmıştır. (Dikkaya & Çaylak. 2008).

Zahid Farruk Mamedov ve Vidadi Zeynalov ortak çalışmaları olan makalede Azerbaycan bankacılığının günümüzdeki yapısı ve özellikleri ile ilgili incelemeler yapılmıştır. Makalede, 2008 yılında başlayan küresel mali kriz sonrası Azerbaycan bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması incelenmiştir. (Mamedov & Zeynalov 2011).

Dr. Fikret Elma çalışmasına göre günümüz dünyasında toplumsal yaşamı ve düşünce biçimlerini köklü biçimde değiştirmekte olan küreselleşme olgusu, genel olarak 1980'lerden itibaren, siyasal gelişmeler ve uluslararası sistem açısından da 1989'dan bu yana büyük bir ivme kazanmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi, uluslararası toplum açısından 1989 sonrası sürecin önemi, eski Sovyet Bloku'nun çöküşü kadar, Orta ve Dou

Avrupa'dan Orta Asya ve Kafkaslara kadar geniş bir corafyada yeni ve bağımsız ulusların tarih sahnesinde yerlerini almaları ve yeni bir dünya düzeninin oluşmaya başlaması idi. (Elma F. 2009).

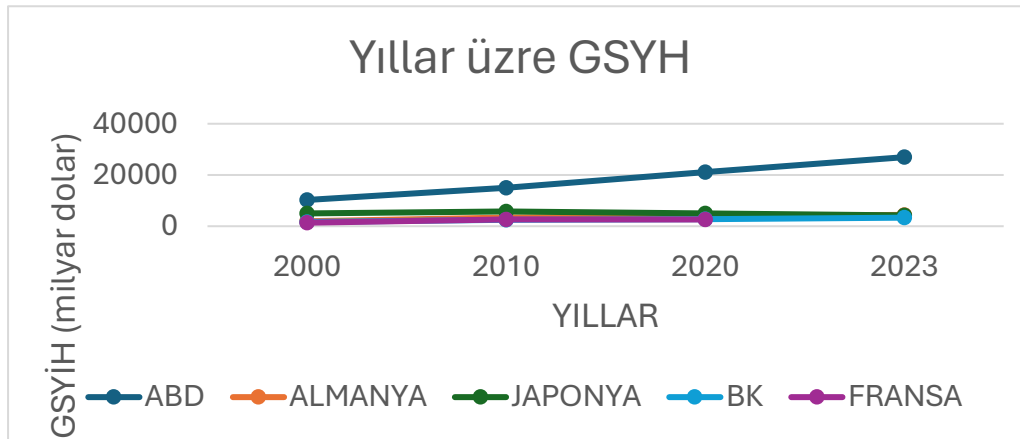
Küreselleşmenin ülke ekonomisine etkisi

Küreselleşme kavramının sistemli bir şekilde incelenebilmesi için üç temel başlığa bakmak gerekir. Bu başlıklar ekonomik küreselleşme, siyasal küreselleşme ve sosyo-kültürel küreselleşme başlıkları altında incelenebilir. Ekonomik olarak küreselleşme, genel anlamda ayrı-ayrı ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, dünyanın bütünleşmesi için tek bir pazar olgusunun yaranmasını ifade etmektedir.

Her ülkenin kendine özgü ekonomisi olduğu gibi kendi özgü küreselleşme stratejisi, zamanı ve hızı vardır. Küreselleşmenin ekonomiye olan etkisini ifade etmek için ülkelerin küresel pazara atılmadan önceki ve hemen sonraki süreci incelemek doğru olacaktır.

Aşağıda tabloda verilen 2000, 2010, 2020 ve 2023 yılına ilişkin son yılın en büyük GSYİH değerine sahip olan 5 ülkede- ABD, Almanya, Japonya, Birleşmiş Krallık ve Fransa'da GSYİH değerlerini daha iyi inceleyebilmek, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, savaş, 2020 yılında tüm dünyayı kasıp kavuran COVID-19 virüsü gibi nedenlerin de etkisiyle birlikte değerlerin değişimini ve değişim hızını görebilmek için çizgi grafik verilmiştir. Verilen grafiğe göre en büyük GSYİH değeri ABD'e ait olmakla birlikte en hızlı artım da burada gözlemlenmiştir.

Grafik 1: Gelişmiş ülke GSYİH gelişimi

Kaynak: <https://www.statista.com/statistics/1370584/g7-country-gdp-levels/>

Bağımsızlık Sonrası Azerbaycanda Ekonomik Yapı ve Küreselleşmenin Etkileri

Azerbaycan'ın tarihinde Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin büyük öneme sahiptir. Doğuda kurulan ilk demokratik cumhuriyet olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti, 23 ay gibi kısa bir süre içinde Rus işgali ile varlığına son verilmişse de Azerbaycan halkının çağdaşlaşmasında ve ulus bilincine varmalarına öncü bir yol çizmiştir. Bu nedenle SSCB dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti kendine Azerbaycan Halk Cumhuriyetinin devamı olarak saymış, 1991 tarihini "bağımsızlık" olarak değil, "yeniden bağımsızlık" olarak yaşatmıştır. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti iki yıllık kısa bir dönem içinde faaliyet göstermesine rağmen Azerbaycan'ın eğitim, kültür, sosyal ve siyasal alanda olduğu gibi ekonomik alanda da öncü rol oynamış ve tarihe derin izler bırakmıştır (Mehmet).

SSCB'nin dağılmasından sonra uzmanlaşma ve iş bölümüne dayalı ekonomik yapılanma sona ermiş ve Azerbaycan üretim zorluklarıyla beraber genel pazarlardaki yerini kaybetmiştir. 18 Ekim 1991'de bağımsızlığın ilan edilmesi ve 1995 tarihine kadar ekonomide ciddi reformlar yapılmaması ve Sovyetler Birliği'nin sona ermesinden sonra ekonomide üretim ve verim düşüşünün önüne geçilemedi. Bu yaşanan olumsuzluklar ekonominin yapısal karakterinden kaynaklanan bir sorundu. Ülke ekonomisinin diğer

cumhuriyetlere bağımlı halde olması nedeniyle SSCB dağıldıktan sonra, ülkedeki üretim seviyesi diğer cumhuriyetlerde olan işletmelerle bağlantı kurulamadığından düştü. Bu olumsuz gelişmeler, hiperenflasyon gibi nitelendirilebilecek boyutlara varan enflasyon olgusuyla birleşmiş ve ekonomik yapının darmadağın olmasına yol açılmıştır. Bu süreç içinde milli para birimi olarak piyasaya çıkarılan Manat (AZN) derhal değersizleşmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak 1992-1994 döneminde dış ticaret hacmi %50 azalmış ve 1994 yılında ilk kez dış açık verdiği görülmüştür. 1991-1994 yılları arasındaki geçiş döneminin başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz yıllarda bazı makroekonomik göstergelere bakıldığında durum açık bir şekilde kendini göstermiştir: 1990 yılına oranla 1994 yılında GSYİH %53, sanayi üretimi %62, tarımsal üretim %44, hane halkının tüketimi %75 ve tüm finansal kaynaklara yatırım anlamında gerçekleşen birikim %45 azalmıştır. (VALIYEV, J.,&Ülgen)

Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal etmesi, bölgeden 290 bin ailenin, yani bir milyondan fazla insanın acil göç etmek zorunda kaldığı trajik bir gerçeği ortaya çıkarmıştır. Bu durum, aynı yılda nüfusun %12'sine tekabül etmektedir. Şu anda hala 17.1 km²'lik bir alan, Ermenistan'ın denetimi altındadır. İşgal edilen Yukarı Karabağ bölgesinde, 87 yerleşim yeri, 7 idari il, 11 şehir, 1.3 milyon hektar tarım arazisi, 313 bin büyükbaş hayvan dahil olmak üzere toplamda 600 bin büyük ve küçükbaş hayvan, 7000 tarım işletmesi, 850 eğitim kurumu, 650 sağlık ocağı ve 120 bin konut terk edilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, bölgede 160 köprü, 25.000 kilometre kara yolu, 2300 kilometre sulama kanalları, 15.000 kilometrelik elektrik hattı, 2500 trafo, 23.000 kilometre su kanalı, 2000 kilometre doğal gaz boru hattı, 20 km kanalizasyon hattı, 160 km su tankı, 34 km gaz dağıtım donanımı, 35.000 abone için haberleşme istasyonu, 4 havaalanı ve Bakü-Ağdam, Bakü-Nahçıvan-Erivan demir yolu hattı mevcuttur. Bu durum, bölgedeki altyapının ciddi şekilde etkilenmesine ve birçok önemli tesisten ayrılma zorunluluğuna işaret etmektedir.

Yıllar sonra, Azerbaycan ve Ermenistan arasında 27 Eylül 2020'de başlayan Karabağ Savaşı, bölgedeki uzun süren gerginliğin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bu süreç, Azerbaycan ekonomisini etkileyen çeşitli faktörleri beraberinde getirdi. Savaşın başlamasıyla birlikte Azerbaycan, savunma harcamalarını artırmak ve ekonomik direncini sürdürebilmek adına acil önlemler almaya mecbur kaldı. Enerji sektöründeki stratejik önemi nedeniyle, petrol ve doğalgaz gelirleri bu dönemde ekonominin belkemiğini oluşturmaya devam etti. Ancak, savaşın etkileriyle birlikte bölgesel istikrarsızlık, yatırım çekme konusunda zorluklara neden oldu. Savaşın başlaması, Azerbaycan'ın kalkınma projelerine odaklanan altyapı yatırımlarını askıya almasına sebep oldu. Turizm sektörü, savaş nedeniyle ciddi bir darbe aldı ve bu durum, ekonominin çeşitlenme çabalarını olumsuz etkiledi. Uluslararası ticarete yaşanan belirsizlikler, dış ticaret hacmini etkileyerek Azerbaycan'ın ekonomik büyüme potansiyelini kısıtladı. Savaşın getirdiği ekonomik zorluklara rağmen, Azerbaycan, ulusal savunma ve toprak bütünlüğünü koruma amacıyla savaşa yönelik ekonomik baskılara karşı direnç gösterdi. Ülkede 2020 yılında ve sonrasında altyapı çalışmaları için ayrılmış yatırımların değişim oranı şu şekildedir:

Tablo 1: Ülkede altyapı çalışmaları için ayrılmış yatırımların değişim oranları

	Min manat	Önceki yıla nazaran faizle	Yüzde olarak toplam hacimdeki özgül ağırlık
2020	11.021.953,1	91,9	64,0
2021	11.200.125,0	99,4	66,6
2022	13.142.929,5	114,0	73,5

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/>

Ülkenin en büyük yer altı zenginliği petrol olmasıyla birlikte ülke gelirinin büyük bir kısmını buradan sağlamaktadır. Tarım ve petrol büyük kazanç alanları olduğundan savaşın sonuçlarına bu sektörlerde de bakmamız gerekir.

Tablo 2: Ülkenin tarım ve dış ticaret göstergeleri

Yıllar	Tarım sektörü	İşlenmemiş petrol		
		Üretim	İthalat	İhracat
Tüm tarım sektörü üzere				
2020	4028,4	1.488.117,7		-1.222.762,1
2021	4511,0	1.490.203,5		-1.210.760,4
2022	5538,0	1.406.864,0	29.019,5	-1.148.407,7

Kaynak: <https://www.stat.gov.az/>

Küreselleşmenin etkisini incelemek için Azerbaycan ekonomisinde petrol ve tarım sektörlerini ele almamız gerekir. 1991 yılından sonraki dönemde Azerbaycan'da petrol ve tarım sektörlerindeki değişimleri ve bu değişime küreselleşmenin etkilerini şu şekilde inceleyebiliriz:

1991-1994 Dönemi:

Bağımsızlık sonrasında yaşanan durgunluk döneminde, Azerbaycan'ın petrol sektörü de olumsuz etkilenmiştir. Savaş durumu, Karabağ işgali ve iç göç gibi faktörler, petrol üretim ve ticaretini olumsuz etkilemiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan ettiği bu dönemde, tarım sektörü de büyük zorluklarla karşılaşmıştır. İç göçler ve ekonomik belirsizlikler, tarımın istikrarını olumsuz etkilemiş ve üretimde düşüşe neden olmuştur.

1995-2003 Dönemi:

Reform, geçiş ve toparlanma döneminde, Azerbaycan petrol sektöründe önemli adımlar atmıştır. Yabancı yatırımların teşvik edilmesi, enerji projelerine odaklanma ve stratejik ortaklıklar kurma çabaları, petrol gelirlerini artırmış ve sektörü canlandırmıştır. Bu dönemde, tarım sektörüne yönelik reformlar ve teşvikler de uygulanmıştır. Özellikle toprak reformları ve tarım politikalarındaki değişiklikler, tarımın daha verimli hale gelmesini sağlamıştır.

2004-2014 Dönemi:

İktisadi gelişme ve ilerleme döneminde, Azerbaycan'ın petrol sektörü büyük ölçüde genişlemiş ve modernleşmiştir. Yüksek petrol fiyatları, ülkenin gelirini artırmış ve enerji projeleri ekonomiyi güçlendirmiştir. Tarım sektöründe modernleşme ve büyüme görülmüştür. Tarım üretimi artmış, sulama sistemleri geliştirilmiş ve tarım teknolojilerinde ilerleme kaydedilmiştir.

2014 sonrası Dönem:

Petrol fiyatlarında düşüş ve post-neft döneminde, Azerbaycan ekonomisi zorluklarla karşılaşmıştır. Petrol fiyatlarındaki düşüş, ekonomiyi çeşitlendirmeye ve diğer sektörlerle odaklanmaya yönlendirmiştir. Petrol fiyatlarındaki düşüş ve ekonominin çeşitlendirilmesi çabaları, tarım sektörünün önemini artırmıştır. Yatırımlar ve teknoloji kullanımındaki artış, tarımın sürdürülebilirliğini ve verimliliğini artırmıştır.

Küreselleşmenin Etkileri:

Dış Yatırımlar: Küreselleşme, Azerbaycan'a dış yatırımları artırmış ve özellikle enerji sektöründe yabancı sermaye çekilmesini sağlamıştır. Yabancı yatırımlar, tarım sektöründeki altyapıyı güçlendirmiş ve tarımın daha sürdürülebilir hale gelmesine katkı sağlamıştır.

Dış Ticaret: Küreselleşme, Azerbaycan'ın uluslararası ticaretini artırmıştır. Petrol ve enerji ürünleri, ülkenin küresel pazarlardaki etkinliğini belirgin bir şekilde artırmıştır. İhracata yönelik tarım ürünleri, uluslararası rekabetle daha fazla yüzleşmiştir.

Teknoloji Transferi: Küreselleşme, teknoloji transferini hızlandırmış ve özellikle petrol sektöründe daha gelişmiş teknolojilerin kullanılmasına olanak sağlamıştır. Küreselleşmeyle birlikte tarım sektörüne

modern tarım teknikleri ve teknolojilerin transferi hızlanmıştır. Bu, verimliliği artırmış ve ürün kalitesini iyileştirmiştir.

Rekabet: Uluslararası rekabetin artması, Azerbaycan'ı daha verimli ve rekabetçi bir ekonomi oluşturmaya yönlendirmiştir. Küreselleşme, tarım sektöründe de değişikliklere neden olmuştur. İhracata yönelik tarım ürünleri, uluslararası pazarlarda daha fazla rekabet avantajı sağlamıştır.

SONUÇ

Azerbaycan, Güney Kafkasya'da stratejik bir konumda bulunarak bölgenin en gelişmiş ekonomisine sahiptir. Zengin petrol, gaz ve tarım kaynaklarına dayalı ekonomisi, uzun vadeli olarak petrol destekli bir kalkınma modelini benimsemesine rağmen, petrol fiyatlarındaki dalgalanmaların etkisiyle kırılma hale gelmiştir. Bu nedenle, 2015'ten itibaren Azerbaycan, petrol dışı büyüme modeline geçiş yaparak ekonomiyi çeşitlendirmeye çalışmıştır. Hükümet, sanayi ve tarım sektörlerine odaklanarak milli gelire daha fazla çeşitlilik katma çabasında olmuştur. Ancak, petrol ve doğal gazın etkisiyle şekillenen sanayi sektörü istenen seviyeye ulaşmamıştır. Bu bağlamda, Azerbaycan ekonomisinde küreselleşmenin en büyük etkisi, petrol ve tarım ürünlerinin dünya pazarına çıkarılması ve ihracattan elde edilen gelirin çeşitli alanlara yönlendirilmesidir.

KAYNAKÇA

1. Dikkaya, M., & Çaylak, A. (2008). HAYDAR ALİYEV DÖNEMİNDE AZERBAYCAN'IN EKONOMİK VE POLİTİK DÖNÜŞÜMÜ: FIRSATLAR VE SORUNLAR. *Journal of Central Asian & Caucasian Studies*, 3(5).
2. Mamedov, Z. F., & Zeynalov, V. (2011). Küresel Mali Kriz Ortamında Azerbaycan Bankacılık Sektörünün Yapısı, Özellikleri ve Sorunları. *Amme İdaresi Dergisi*, 44(3), 173-203.
3. Elma, F. (2009). KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE GÜNEY KAFKASYA DEMOKRASİ, GÜVENLİK VE İŞBİRİĞİ SORUNU. *Journal of International Social Research*, 1(6).
4. Mehmet, Y. Ü. C. E. BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN'IN EKONOMİK GELİŞİM SEYRİ. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 133(263), 141-164.
5. VALİYEV, J., & ÜLGEN, G. AZERBAYCAN'DA UYGULANAN EKONOMİK KALKINMA POLİTİKALARI; TARIM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ.
6. Branko Milanovic, "Can We Discern The Effect Of Globalization On Income Distribution? Evidence from Household Budget Surveys", (Çevrimiçi), <http://129.3.20.41/eps/it/papers/0303/0303004.pdf>, 05.01.2008
7. Gülten Kazgan, Küreselleşme ve Ulus Devlet, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2005, s. 16-17
8. Oral Sander, Siyasi Tarih I, İmge Yayınevi 1999, s. 201-207
9. Azerbaycan Cumhuriyetinin İstatistik Komitesi: <https://www.stat.gov.az/>
10. Statista: <https://www.statista.com/statistics/1370584/g7-country-gdp-levels/>

(29)

Mehmet TURAN¹⁷²

EL-HAKİM ET-TİRMİZİ'YE (ö. 320/932) GÖRE BİR RİVÂYET SIFATI OLARAK MANA İLE
RİVÂYET
NARRATING WITH MEAN AS AN ADJECTIVE OF NARRATING ACCORDING TO AL-HAKİM ET-
TİRMİZİ (d. 320/932)

ÖZ

Hz. Peygamber'in nübüvvetinden başlamak üzere İslâmî düşünce ve İslâmî ilimler tarihi, çeşitli süreçler içerisinde nakil ve akıl merkezli bir zeminde varlığını devam ettirmektedir. Nakille süregelen ilim geleneğinin Kur'ân'dan sonraki ikinci temel kaynağı olan bir hayat tarzı olarak Sünnet'in ve rivâyet olarak özellikle Hz. Peygamber'in ahirete irtihalinden sonra ona ait söz, fiil ve takrirlerin aidiyeti ve bunların mahiyeti inceleme konusu olmuştur. Rivâyetler alındığı şekliyle yani aynı lafızla veya Hz. Peygamber'in ifade ettiği lafızlara yakın olarak mana yoluyla şeklinde aktarımının doğruluğu noktasında tartışmalar cereyan etmiştir. Bunun bir sonucu olarak kimi muhaddis, sadece *lafzen rivâyetlerin* muteber olacağını kimi muhaddis de birtakım şartlar çerçevesinde *mana ile rivâyetin* câiz olabileceğini savunmuştur. Sûfî muhaddisler ise daha çok tasavvufî yorumlara eğildikleri için mana ile rivâyete başvurup mütsâhil davranmışlardır. Delil aldıkları çoğu hadîste mana ile rivâyet, keşif, marifet ve hikmet gibi bazı tasavvufî meseleler ışığında hadîsleri yorumlamışlardır. el-Hakîm et-Tirmizî ise lafzen rivâyeti önceleyerek mananın buzulmasına sebep olan hadîs lafızlarındaki tağyir, tebdil, noksanlık veya ziyâde gibi yapılan râvî tasarruflarını kabul etmemiş ve aynı lafızla rivâyet mümkün olmadığında mana ile rivâyete başvurulabileceğini ifade etmiştir. Bu makalede Hakîm'in *Nevâdiru'l-usûl* adlı hadîs şerh kitabı başta olmak üzere mana ile rivâyete dair bakış açısını aktaracağız.

Anahtar Kelimeler: Rivâyet sıfatı, Mana ile rivâyet, Tasavvuf, Yorum, Hakîm Tirmizî.

ABSTRACT

*Hz. Starting from the prophethood of the Prophet, the history of Islamic thought and Islamic sciences continues its existence in various processes on a ground centered on transference and reason. The Sunnah as a way of life, which is the second basic source of the scientific tradition that continues through transmission, after the Quran, and as a narration, especially the Prophet. After the Prophet's death in the afterlife, the belonging of his words, deeds and statements and their nature have been the subject of examination. The narrations are narrated as they were received, that is, with the same wording or as Hz. There have been debates about the accuracy of the transmission in the form of meaning, close to the words expressed by the Prophet. As a result of this, some hadith scholars have argued that only literal narrations are valid, and some hadiths have argued that literal narrations may be permissible under certain conditions. Sufi hadith scholars, on the other hand, tended to focus more on Sufi interpretations, so they resorted to narration with meaning and acted as an interpreter. In most of the hadiths from which they took evidence, they interpreted the hadiths in the light of some Sufi issues such as narration, discovery, knowledge and wisdom. Al-Hakîm at-Tirmidhi, on the other hand, gave priority to literal narration and did not accept narrators' dispositions such as alteration, alteration, omission or increase in the hadith wordings, and stated that when narration with the same wording is not possible, narration with meaning can be resorted to. In this article, we will convey Hakîm's perspective on narration with meaning, especially in his hadith commentary book called *Nevâdiru'l-usûl*.*

Keywords: Attribute of narration, narration with meaning, Sufism, Commentary, Hakim Tirmidhi.

¹⁷² Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı Öğrencisi ve Kütahya Altıntaş Vâizi; e-posta: mehmetturan2534@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-7465-7625.

GİRİŞ

Rivâyet sıfatı, hadîslerin Hz. Peygamber'den işitildiği lafızlarla veya aynı manadaki lafızlarla nakledilme hususunu ifade eder. Hadîsler, hadîs kitaplarına geçinceye kadar bir kısmı aynı lafızlarla bir kısmı da aynı manadaki farklı lafızlarla nakledilmiştir. Dolayısıyla rivâyet sıfatından kastedilen, Hz. Peygamber'e ait olan sözlerinin *lafzen* veya *ma'nen* rivâyetidir.¹⁷³ Hadîs külliyatlarında görüldüğü üzere hadîslerin kısm-ı azamı mana ile rivâyet edilmiştir. Bu da başta sahâbîler ve onlardan sonraki nesiller olmak üzere âlimlerin ekserisinin mana ile rivâyete cevaz verdiklerini göstermektedir. Fakat hadîsler yazılı kaynaklara geçişten sonra buna sıcak bakılmamıştır.

Bir sūfî olan Hakîm Tirmizî (ö. 320/932) hadîşçiliğiyle mana ile rivâyete başvurmuş, aynı zamanda bazı sūfiler gibi mana ile rivâyete cevaz vermiştir. İlk tasavvufî hadîş şerhi sayılan *Nevâdirü'l-usûl*'de müstakil bir başlık (asıl) altında rivâyet âdâbı ile manayla rivâyeti ele almıştır. Bir muhaddis titizliği ve üslubuyla, lafızla rivâyete öncelik vermesi, tahdîs ve ihtisârü'l-hadîs gibi bir takım lafız ve kullanımlarla mana ile rivâyete dikkat çekmiştir. Hakîm'in *Nevâdirü'l-usûl* eserini merkeze alarak mana ile rivâyetine dair yorumlarını ele alacağız.

1. Rivâyet Sıfatı

1.1. Lafzen Rivâyet

Lafzen rivâyet, râvînin hadîsin lafızlarını herhangi bir tebdîl, tağyîr, takdîm, te'hîr, fazlalık veya noksanlık yapmadan olduğu şekliyle rivâyet etmesidir.¹⁷⁴ İslâm'ın Kur'ân-ı Kerîm'den sonraki ikinci kaynağı sünnet olduğu için sünnetin yazılı vesikaları demek olan hadîslerin, Hz. Peygamber'den duyulduğu gibi aynen aktarılması asıldır. Nitekim bu minvalde Allah Rasûlü'nün teşviki söz konusudur.¹⁷⁵ Bununla birlikte Hz. Peygamber, öğrettiği bir duada bir kelimeyi manaca yakın olan bir ifadeyle değiştiren ashâbından birini uyarmıştır. Dolayısıyla bu durum, âlimlerin lafzen rivâyetin hükmü için farklı görüşler ortaya koymasına sebep olmuştur. Kâdî İyâd'ın *el-İlmâ ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ* isimli eserinde câhil ve mübtedî olan, ilimde, Arapça bilgisi ve manalarını anlama konusunda vukûfiyeti olmayan bir râvînin hadîsi duyduğu şekilde yazması, rivâyette bulunması ve anlatmasının lüzumu ve bu şekildeki râvînin hadîsin kendi lafızlarının dışında rivâyet etmesinin haram olduğu konusunda âlimler görüş birliğinde olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁶

Binâenaleyh sahâbe ve tâbiûndan bazı isimler, her zaman lafzen rivâyeti gerekli olduğunu ve aksinin câiz olmadığını savunmuşlardır. Mesela Ashâb-ı kirâm'dan Zeyd b. Erkâm, Ebû Umâme, Abdullah b. Ömer; tâbiûn ve onlardan sonra gelen İbn Sîrîn, Kâsım b. Muhammed, Recâ b. Hayve, İsmail b. Uleyye, İmâm Mâlik, İbn Hazm ez-Zâhirî gibi alimler bunlar arasındadır.¹⁷⁷

Hakîm Tirmizî, lafzen rivâyet bağlamında râvînin hadîsin lafızlarını herhangi bir tebdîl, tağyîr, takdîm, te'hîr, fazlalık veya noksanlık yapmadan hadîsi olduğu şekliyle rivâyet edilmesinin gerekliliğine vurgu yaptıktan sonra mümkün değilse mana ile rivâyetin yapılabileceğini söylemiştir. Çünkü lafzen rivâyetin kesin ve bağlayıcı bir emir olduğuna ve Hz. Peygamber tarafından Kur'ân gibi yazılması gerektiğine dair talebinin olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁸

1.2. Manen Rivâyet

Rivâyet sıfatının bir diğeri de *manen rivâyettir*. Mana ile rivâyet, hadîslerin sözlerinde hiçbir değişiklik mevzubahis olmayıp aksine hadîsi ya kısaltarak ya da hadîs metnindeki kelime veya lafızların müterâdiflerini kullanmak ve her durumda hadîsin manasını bozmayacak bir sûrette rivâyette bulunmaktır.¹⁷⁹ Kaynaklarda bu

¹⁷³ Ahmet Yücel, Hadîs Usulü (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 94.

¹⁷⁴ el-Kâdî İyâd, *el-İlmâ ilâ marifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ*, thk. Seyyid Ahmed Sakar (Kahire: Daru't-Turas, 1970), 174.

¹⁷⁵ Bkz. Tirmizî, *İlim*, 7; Ebû Dâvûd, *İlim*, 10; İbn Mâce, *Mukaddime*, 18.

¹⁷⁶ el-Kâdî İyâd, *el-İlmâ*, 174.

¹⁷⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, thk. Ebû Abdullâh es-Sevrakî (Medine: Cem'iyetu Dairati'l-Mearifi'l-Osmaniyye, 1357), 171.

¹⁷⁸ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü'l-usûl*, 4/530-531.

¹⁷⁹ Talat Koçyiğit, *Hadîs Istılahları* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985), 372.

tarife ek olarak manen rivâyette, hadîs metinlerinin salahiyetli şahıslar tarafından manası bozulmamak şartıyla Hz. Peygamber'in kullanmış olduğu başka lafızlarla/sözlerle ifade edilmesi de zikredilmiştir.¹⁸⁰

Mana ile rivâyet sırasında bilerek metnin şeklini değiştirmek hiçbir şekilde câiz görülmemiştir. Aynı zamanda lafızların medlûlünü hakkıyla bilmeyen ve manasında tağyîr veya tebdîl olan lafız ile değiştirilmemiş olanlar arasında tefrîkten âciz olan kimsenin geçerli bir maksatla olsa dahi mürâdifî ile değiştirmesi câiz değildir.¹⁸¹ Buna binaen hadîs ulemâsı, hadîslerdeki lafız, harf, irâb, terkip gibi hususiyetlerin korunmasına, yüce dinimizin bir emri ve hükmü olduğuna, dolayısıyla buna riayet etmenin ise vacip (farz) olduğuna dair ittifak etmişlerdir.¹⁸²

Diğer yandan Arap diline hakkıyla vakıf, lafız ve mânalarına hâkim, hadîsin hükümlerini tağyîr etmeksizin başka lafızlarla aktarmaya muktedir ve hitap yerlerini bilen âlime göre *rivâyet bi'l-mânanın* câiz olup olmadığı meselesi hadîs, fıkıh ve usûl âlimleri arasında ihtilafa medâr olmuştur.¹⁸³

Bu bilgilerden hareketle mâna ile rivâyet, ashâb-ı kirâm, sonraki âlimlerin cumhuru ve hadîşçiler, mâna ile rivâyetin câiz olmasını bazı şartlara bağlamışlardır:

- Râvî, Arap dili lafızları, maksatları ve anlamı değiştirecek hususları bilen ve ârif bir kişi olmalıdır.
- Ezân duası ve namazda okunan teşehhüd gibi lafızları ile ibadet olunan sahip hadîslerden olmamalıdır.
- Râvînin hadîs lafzını unutup da mânasını unutmamış olması şeklinde manayla rivâyette bir zaruret olması gerekmektedir. Şayet râvî, lafzını unutmamışsa lafızları değiştirmesi câiz değildir. Ancak muhatabın anlaması için bunu yapabilir.
- Mâna ile rivâyet eden râvînin sonunda “ev kemâ kâle, ev nevhû” şeklindeki ifadeleri söylemesi gerekir.¹⁸⁴

Nakledilen rivâyetlere bakıldığında Rasûl-i Ekrem, manayla hadîs aktarımına izin vermiştir. el-Hatîb el-Bağdâdî'nin naklettiği bir rivâyette, “*Yâ Rasûlallah! Gerçekten bize, senden duyduğumuz şekliyle aktarmaya güç yetiremeyeceğimiz birtakım sözler söylüyorsun, şeklinde soru yönelten sahâbiye, ‘o zaman sizden kim aynı manaya gelen bir söz söyleyebilirse rivâyet etsin’ demiştir.*”¹⁸⁵ Aynı minvalde gelen daha başka rivâyetler de bu durumu desteklemektedir.¹⁸⁶

Ayrıca mana ile rivâyet, fukâhanın da ilgi odağı olmuştur. Özellikle dört mezhep imamı, mana ile nakilde bulunmayı câiz görmüşlerdir. Mesela İmam Şafî'nin Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzere okunmasına ruhsat verip hadîslerin manayla nakledilebileceğine delâlet ettiğini dile getirmiştir.¹⁸⁷ Her ne kadar bu mesele hakkında doğrudan Ebû Hanîfe'nin herhangi bir görüşü bulunmasa da Hanefî imamı dahil olmak üzere Ebû Hanîfe'nin hadîsi, anlamıyla rivâyet etmeyi câiz gördüğü nakledilmektedir. Diğer yandan bazı âlimler, Ebû Hanîfe'nin hadîsi manasıyla rivâyete cevaz vermediğini söylemişlerdir. Ancak genel itibarıyla Hanefî âlimlerin manayla rivâyet ettiği maruftur ve buna cevâz vermişlerdir.¹⁸⁸

Hz. Peygamber ve Sahâbe döneminin akabinde İslâmî ilimlerin bir diğer safhası, bilindiği gibi tedvîn dönemi olmuştur. Bu dönem, Rasûl-i Ekrem'e ait çeşitli bilgilerin tasnif edilmeden derlenip biriktirildiği tedvîn dönemi gelir.¹⁸⁹ Bu da hicri I/VII. yüzyılın sonlarından başlayıp II/VIII. yüzyılın ortalarına kadar devam

¹⁸⁰ Aydın, Hadîs İstılahları Sözlüğü, 253.

¹⁸¹ Komisyon, Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, 1/397.

¹⁸² Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, Şerhu Sahîhi Müslim: Minhâc (Dîmeşk: Darü'l-Feyha/Darü's-Selam, 2010), 1/89-90.

¹⁸³ Komisyon, Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, 1/397.

¹⁸⁴ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, Nüzhetu'n-Nazar fi Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker fi Mustalahi Ehli'l-Eser, thk. Ebu Muaz Tarık b. İvadullah b. Muhammed (Riyad: Daru'l-Me'sur, 2010), 112-113; Veysel Özdemir-Thamer Hatamleh, Uygulamalı Hadîs Usulü (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 59.

¹⁸⁵ el-Hatîb el-Bağdâdî, el-Kifâye, 200.

¹⁸⁶ Selman Başaran, “Hadîslerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi III/3 (1991), 62-64.

¹⁸⁷ Başaran, “Hadîslerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi”, 62-64.

¹⁸⁸ Abdulmecid Türkmanî, Dirâsât fi usûli'l-hadîs alâ menheci'l-Hanefiyye (Beyrut: Daru İbn Kesir, 2020), 503-510.

¹⁸⁹ Mehmet Efendioğlu, “Tedvîn”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/267-269.

etmiştir. İlk dönem sûfiler, hadîs rivâyetine ilgi duymaları bu döneme bağlanmıştır.¹⁹⁰ Bu sebeple ilk zamanlarda sûfiler, daha çok tebliğ, vaaz, irşad, zühd gibi durumlara ağırlık verdiklerinden hadîsleri bu amaca binaen kullanmışlar ve bir muhaddis hassasiyeti göstermemişlerdir. Bu da onları seneden ziyade mâna ile rivâyete sevk etmiştir.¹⁹¹

Mânayla rivâyet, muhaddis ve fakîhlerde olduğu gibi ehl-i tasavvufun da meşgul olduğu bir konu olmuştur. Belki de mana ile aktarımın en yoğun olduğu alanlardan biri tasavvuftur. Nitekim tasavvuf ehlinin birçok sözü hadîs ismiyle meşhur olmuştur. Sûfilerin mütesâhil davranıp manaya ağırlık vermeleri kimi zaman tenkit edilmeye ve sadece hadîsin içeriğinin doğruluğunu kabul etmeleri de “hadîs uydurmak”la itham edilmelerine sebep olmuştur. Eşref Ali Tahanevî, sûfilerin bazı sözleri, sahîh olan bazı rivâyetlere manaca uygun olduğu için aktardıklarını belirterek onların kasıtlı olmaksızın ifadelerindeki manaların hadîslerdeki mevcudiyetine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla Kur’ân ve sünneti hakkıyla yaşama gayreti içinde olan sûfiler için hadîs uydurmuşlardır, demenin doğru olmadığını ifadelerine eklemiştir.¹⁹² Ancak hadîs ilmi ve usûlüne göre Hz. Peygamber’e nispet edilen bir sözün senet ve metin açısından bir temele dayanması gerekmektedir. Manası her ne kadar doğru olsa da mevzûkiyeti belli olan başka bir rivâyete uygunluk arz etmediği sürece şâibeden varesten olamaz. Böyle olmaması için yukarıda zikredilen mana ile rivâyet şartlarını haiz olması gerekmektedir. Bu zaviyeden hareketle sûfiler tarafından rivâyet edilen hadîsler için değişik değerlendirmeler olmuştur.

2.1. el-Hakîm et-Tirmizî’ye Göre Mana ile Rivâyet

el-Hakîm et-Tirmizî ve diğer sûfilerin mana ile rivâyet etmede bir beis görmemelerinin altında birtakım gerekçeler yatmaktadır. Fikret Karapınar, sûfilerin buna yönelmelerinin ana sebebini, ilim talebi için çok seyahat etmeleri ve pek çok hocadan hadîs almaları olduğunu belirtmiştir. Sûfi olsun veya olmasın birçok âlim, devamlı ilmî seyahatlerde bulunduğu ve bu seyahatlerde derledikleri kitapları yanlarında götürmedikleri için hafızalarından mana ile rivâyeti tercih ettiklerini söylemiştir.¹⁹³

Sûfi yönü ile ön plana çıkan el-Hakîm et-Tirmizî, hadîslere getirdiği yorumlardan hareketle muhaddis olduğu söylenebilir. Fakîh ve kelamcılarının yeri geldiğinde yaptıkları gibi bazı sûfiler de hadîslerin -farklı açılardan- mana cihetine eğilmişlerdir. Bir sûfi olan Hakîm de hadîşçiliğiyle mana ile rivâyete başvurmuştur. Aynı zamanda bazı sûfiler gibi mana ile rivâyete cevaz vermiştir. Hatta *Nevâdirü’l-Usûl*’de müstakil bir başlık (asıl) altında rivâyet âdâbını ve manayla rivâyeti ele almıştır.¹⁹⁴ Hakîm burada mana ile rivâyet hakkında bazı gerekçeler zikretmektedir. " نصر الله امرأ سمع منا حديثاً فبلغه كما سمع منا فإِنَّه رُب مَبْلَغ هُوَ أَوْ عَى لَهُ مِنْ سَمْع. " “Bizden bir söz işitip de işittiği gibi başkalarına aktaran kişinin yüzünü Allah nurlandırır...”¹⁹⁵ hadîsini zikrettikten sonra aynı manada ama kısmen lafızları farklı (sahîh) ikinci hadîsi ile üçüncü (hasen) hadîsi vermiştir. Ayrıca bu üç tarîhteki hadîsleri isnâdlı şekilde aktarmıştır. Hakîm bunları verdikten sonra aynı lafızlarla hadîs rivâyet etmenin çok zor olduğuna işaret ederek Ashâb-ı kirâm’ın hadîs rivâyetindeki titizliği hakkında bilgi vermiştir. Ashâbın daha çok mana ile rivâyet ettiğini ve Hz. Peygamber’in aynı lafızla rivâyeti onlara zorunlu kılmadığını ifadelerine eklemiştir. Nitekim Rasûl-i Ekrem, mana bozulmadığı ve helal, haram; haram da helal kılınmadığı sürece¹⁹⁶ yakın anlamlı veya müterâdif lafızlarla rivâyete ruhsat vermiştir.¹⁹⁷

Hadîsler ilk dönemlerde herhangi bir probleme mahal verilmeyecek şekilde ulemâ tarafından nakledilmiştir. Zamanla hadîslerin naklinde yapılan bir takım hata, noksan vb. durumlar sahâbeyi, hadîs rivâyetine yönelik titiz bir tavır takınmasına sevk etmiştir. Kimi çok az rivâyet etmiş kimisi de hiç rivâyette

¹⁹⁰ Bkz. Saklan, Hadîs Tarihinde Muhaddis Sufiler, 206-210.

¹⁹¹ Saklan, Hadîs Tarihinde Muhaddis Sufiler, 221, 244; Yılmaz, Tasavvufî Hadîs Şerhleri ve Konevî’nin 40 Hadîs Şerhi, 33.

¹⁹² Mevlana Eşref Ali Tehanevi, Hadîslerle Tasavvuf, çev. Halid Zaferullah Daudi - Ahmet Yıldırım (İstanbul: İnsan Yayınları, 2023), 40-41.

¹⁹³ Karapınar, Muhaddis Sufilerin Hadîs Usulü ve Hadîsleri Anlama Yöntemleri, 61-62.

¹⁹⁴ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/528-539.

¹⁹⁵ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/528-529; Ayrıca bkz. Ebû Davûd, İlim, 10; Ahmed b. Hanbel, Müsed, I, 437.

¹⁹⁶ Ebû’l-Kâsım Suleymân b. Ahmed eş-Şâmî et-Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr, çev. Zekeriya Yıldız- Hüseyin Yıldız (İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2023), 6/190.

¹⁹⁷ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/528.

bulunmamıştır. Hakîm de söz konusu durumları değerlendirmiştir. Ona göre asırların geçmesiyle hadîs-i şerifler sürekli nakledilmiştir. Ancak ilimin temeli olan hikmet hususunda şüpheler ortaya çıkmaya başlayıp meselenin derinliği yok olunca karışıklıklar boy göstermiştir. Neticede hadîslerde ziyâde, noksanlık, takdîm ve te’hîr meydana gelmiştir. Hal böyle olunca “hukemâ” yani ilmin aslı olan hikmeti tefrik eden muhaddisler, sahîh ile sakîm hadîslerin arasını ayırmışlardır.¹⁹⁸

Mana ile rivâyet bağlamında Hakîm’de görülen bir diğer husus, hadîs rivâyeti ile lafızlardaki farklılıklara temas etmesidir. Özellikle *Nevâdirü’l-usûl*’un çeşitli yerlerinde ve diğer eserlerinde “fî rivâyetin uhrâ¹⁹⁹, ve fî hadîsin âhar²⁰⁰ fî’l-hadîs²⁰¹, fî’l-haber²⁰², fî b’dî’r-rivâye²⁰³, mâ verade fî’l-hadîs²⁰⁴ alâ hâzâ’l-lafzi’lâhar, bi hâzâ’l-lafz²⁰⁵ gibi lafızlar kullanarak farklı rivâyetlere ve lafızlara işaret etmiştir. Bir hadîsçi edasıyla hadîslerdeki tekniklere dikkat etmesi ve bu tür ifadelerle yer vermesi, hadîs ilmine hâkim olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

2.1.1. Rivâyet Lafızları

Rivâyet lafızları veya edâ sîğaları hadîsin hangi metotla rivâyet edildiğini belirtmek üzere isnâdda kullanılan kelimelerdir. Isnâdda zikredilen bu lafızlar, aynı zamanda hadîsin isnâdında inkîtâ bulunup bulunmadığına da delâlet etmektedir. Bu lafızlara tahdîs ifadeleri de denilmiştir.²⁰⁶

Tahdîs kavramı, muteber bir yolla hadîs nakletmeyi, özellikle hocadan bizzat kendisinden semâ yoluyla alınan hadîsi, rivâyet etmeyi ifade eder. Genel anlamıyla râvînin “haddesenâ, ahberenâ, habberenâ, enbeenâ, nebbenâ, ahberenî, semi’tü fülânen yekülü, kâle lenâ fülânün, zekera lenâ fülânün” gibi edâ lafızlarından birini kullanarak hadîs rivâyet etmesidir.²⁰⁷

“Haddese” fiilini, Rasûl-i Ekrem’den işittikleri bir söz sebebiyle Ashâb-ı kirâm çokça kullanmışlardır. Tahdîs yani “haddesenâ” ifadesi, hicri II. ve III. asırlarda başta kıraat olmak üzere *icazet*, *munâvele*, *arz*, *kitabeta*, *i’lâm* ve vicâde metotları kullanılmıştır. Bu dönmeden sonra “haddesenâ/haddesenî” ifadesinin semâ yoluyla alınan hadîslerin naklinde kullanılması kabul edilmiştir.²⁰⁸ Bazı alimler, içinde “haddesenâ” ve “ahberenâ” geçmeyen hadîsleri muteber saymamışlardır.²⁰⁹

Haddesenâ lafzı, hadîsin hocadan nasıl öğrenildiğini gösteren bazı kayıtlarla birlikte de zikredilmektedir. Meselâ kıraat metoduyla alınan hadîste “haddesenâ kırâeten aleyh”, icâzet yoluyla alınan hadîste “haddesenâ icâzeten”, hoca ile yazışarak alınan hadîste “haddesenâ bi’l-mükâtebe”, hadîsin hoca tarafından talebeye elden verilmesinde “haddesenâ münâveleten” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Hicri I/VII. yüzyılın sonlarından itibaren râvînin hocasından tek başına dinlediği hadîslerde “haddesenî”, bir grupla birlikte dinlediği hadîslerde “haddesenâ” lafzına yer verdiği görülmektedir. Ancak Abdullah b. Mübârek ve Ahmed b. Sâlih başta olmak üzere bazı muhaddisler, hadîsin hocadan grup hâlinde dinlenmesi durumunda da her bir râvînin onu “haddesenî” şeklinde rivâyet etmesi gerektiğini söylemişlerdir. Râvî, hadîsi dinlediği sırada

¹⁹⁸ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/529.

¹⁹⁹ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 1/452, 521; 2/471; 3/274, 689; 4/406, 535.

²⁰⁰ el-Hakîm et-Tirmizî, *Edebu’n-nefs*, thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih (Mısır: ed-Daru’l-Mısriyye el-Lubnaniyye, 1993), 105.; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 1/17; 2/467; 3/103.

²⁰¹ el-Hakîm et-Tirmizî, *el-Menhiyyat*, 67; *Edebu’n-Nefs*, 115; *Ğavru’l-umûr*, 10.

²⁰² Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/235; *el-Emsâl*, 160.

²⁰³ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 2/388, 760; 3/648.

²⁰⁴ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-Usul*, thk. Tefvik Muhammed Tekeli (Dımeşk: Dâru’n-Nevâdir, 2010), 1/63. Tercih ettiğimiz Nureddin Boyacılar tarafından tahkik edilen nüshada, “mâ ruviye” şeklinde geçmektedir. Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 1/203.

²⁰⁵ el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl*, 4/537; *el-Menhiyyât*, 93.

²⁰⁶ Yücel, *Hadîs Usulü*, 82.

²⁰⁷ Erdinç Ahatlı, “Tahdîs”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/391.

²⁰⁸ Yücel, *Hadîs Usulü*, 82-85.

²⁰⁹ Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu’l-fâsil beyne’r-râvî ve’l-vâ’î*, thk. Muhammed Accâc el-Hafîb (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1404), 517.

tek başına mı yoksa başkalarıyla birlikte mi olduğu konusunda tereddüt ederse “haddesenî” lafzını kullanır. Zira burada kesin olan şey hadîsi bizzat kendisinin iştirahidir.²¹⁰

Hakîm, rivâyet aktarımında bazı kullanımların hadîslerin manasını değiştirip değişmeyeceğine dair bilgi vermiştir. Ona göre eğer bir kimse hadîs rivâyeti esnasında “haddesenî”, “haddesenâ”, “ahberenî”, ahberenâ”, “an fülân” gibi lafızlar değişse veya takdîm-te’hîr yapılırsa ancak mana değişmezse herhangi bir beis söz konusu olmaz.²¹¹ Hakîm’in tahdîs tabirine nasıl yaklaştığını anlamak için *Nevâdiru’l-usûl*’deki 271. asılda yapmış olduğu şu değerlendirmeye bakmak yeterli olacaktır:

“Bir kimse, iştirah olduğu hadîsi başkasına aktarmak isterse manasını değiştirmedeği sürece farklı lafızlarla aktarır, kadîm ve te’hîr ederek “falan, falandan da Rasûlullah’tan (s.a.v.) nakletti” demesi câiz olur. Bu kimse aynı lafızlarla aktarmadığında yalancı da olmaz. Bu durumda “ahberenî, haddesenî” demesi de câizdir. Aynı şekilde başkasına bir beldeden başka bir beldeye bu mana ile (risale, mektup) yazıp gönderse bu iki lafzı kullanabilir. Bu haber sığası şifâhî ya da kitâbî olabilir. Nitekim Cenâb-ı Hak bu minvalde “... *Bunu sana kim bildirdi? dedi. Peygamber de: Bunu bana, hakkıyla bilen ve hakkıyla haberdar olan Allah haber verdi, dedi*”²¹² âyetiyle bu duruma işaret etmiştir.²¹³

Dolayısıyla bu bilgi, ona ulaştığı için *nebe’* ve *haber* olmuştur. Bunun için kişi, eğer şifâhî veya kitâbî bilgi vermesi fark etmeksizin haber vermişse *haddesenî* diyebilir. Yine yazdığını münâvele yoluyla vermişse “bu sana vermiş olduğum hadîstir, haberdir. Artık benden onu tahdîs et ve haber ver” şeklinde demişse o zaman *haddesenî*, *ahberenî* demesi câizdir ve sözünde doğrudur. Çünkü ona nihayetinde haber vermiştir. Bu konuda çok hassas olan birinin geri çekilip verâyâ sarılarak bunu kabul etmemesi doğru bir yaklaşım değildir. Lafızları, doğruyu bulma adına didik dik edip bu şekilde davranması da doğru olmaz. Hatta daha ileri giderek “Bu adam, Arapçayı iyi bilmez, bilgisi kıttır, dolayısıyla sözlü haber vermesi ve şifâhî olarak tahdîs etmesi câiz değildir” demesi ve vehme kapılarak “Bu ancak dudaklarıyla/bizzat lisanıyla ahberenî, haddesenî demesi gerekir” diye iddiada bulunması doğru değildir. İşin aslı bu şekilde zannedildiği gibi değildir. Bu Çünkü lafız, lafızdır; söz, sözdür; hadîs, hadîstir, haber ise haberdir. Söz, sesin tekrarlanmasıdır. Kelam, harflerin manalarıyla kalbin sesidir. Haber ise ister lafzî olsun ister kitâbî olsun mananın sana aktarılmasıdır. Öyle ki Allah Teâlâ indirmiş olduğu kitap yani Kur’ân’da “hadîs” ifadesini kullanmıştır. Kur’ân vasıtasıyla kullarıyla konuşuyor, onlara hitap ediyor. Hatta uykuda görülen rüyaya da “hadîs” denilmiştir. Çünkü Allah Teâlâ âyeti kerîmede “*Biz işte böylece Yusuf’u o yere yerleştirdik; ona, rüyaların nasıl yorumlanacağını öğrettik.*”²¹⁴ İşte her kim, seninle şifâhî veya kitâbî konuşursa gerçekten bu şekilde seninle konuşmuş olur. Sen ise sözünde “haddesenî” dersin doğru söylemiş olursun. Yine her kim sana bir şeyden/durumdan haber vermişse anla ki onu şifâhî veya kitâbî haber etmiş demektir.”²¹⁵

Hakîm, *Nevâdiru’l-usûl*’ünde ve hadîs yoğunluklu diğer eserlerinde yukarıda anlatılan tahdîs tabirlerini kullanmıştır. Tahdîs fiillerini tam kullandığı gibi kimi yerlerde bu fiillere delâlet eden kısa hâlini de kullanmayı tercih etmiştir.

2.1.2. İhtisârü’l-hadîs

İhtisârü’l-hadîs, bir hadîsin bir kısmını alıp bir kısmını bırakmaya denir. Bir hadîs bazen çok uzun olur, bazen de vurûd sebebi veya başka olayla birlikte rivâyet edilir. Bunun sonucu olarak metinde Hz. Peygamber’e ait kısım ile beraber başkalarına ait sözler de bulunabilir. Bazen de bir hadîs içinde birkaç konuda hükümler bulunur. Bir muhaddis böyle bir hadîsi kitabına yazarken duruma göre bir kısmını alır, bir kısmını bırakırsa buna hadîsin ihtisâr edilmesi adı verilir.²¹⁶

İhtisâr-ı hadîs konusu içerisinde “taktî” ve ihtisâr” kavramları yer alır. Taktî’, hadîsin sadece ihtiyaç duyulan kısmını zikretmek olup lafzen bölünmesi ve parçaların aynı senetle farklı yerlerde nakledilmesidir.

²¹⁰ Ahatlı, “Tahdîs”, 391-392.

²¹¹ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, 4/538-539.

²¹² Tahrim, 3.

²¹³ Ayeti, haber hem şifahi hem de kitabi olacağına dair delil getirdi.

²¹⁴ Yusuf, 12/21.

²¹⁵ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, 4/531-39.

²¹⁶ Uğur, *Hadîs Terimleri Sözlüğü*, 149.

Bu yöntemin amacı, daha çok gereksiz zaman kaybına yol açacağı düşünülerek ilk dönemlerden itibaren hadîsler konularına göre bölünüp aktarılmasına yönelik olmuştur. Başta *Sahîh-i Buhârî* olmak üzere hadîsler, konularına göre temel hadîs kaynaklarından *Kütüb-i Sitte* ve diğer *sünen* türü eserlerin hepsinde taktî'in pek çok örneği mevcuttur. Taktî', daha çok fikhî amaçlarla uygulanmıştır. Bilhassa ehl-i reye karşın muhaddisler, hadîslere mebnî fikhî inşası çabası noktasında kaleme aldıkları eserlerde taktî' yöntemine başvurmuşlardır. Nitekim bir hadîs, birden fazla fikhî hüküm taşıdığına ilgili yerleri bölünüp farklı başlıklar (bablar) altında zikredilir.²¹⁷ İmam Malik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî gibi hadîs imamları tarafından câiz görülmüştür. İmam Müslim de *Sahîh*'inde buna sıcak bakmamıştır.²¹⁸

İhtisâr (iktisâr) kavramı ise bir çeşit özetleme denilebilir. Bir hadîsi, manasını daha az kelimeyle ifade etme biçimidir. Yani bir hadîsi, ayrıntıları bırakarak mücmel bir şekilde o hadîsin bir kısım manasını rivâyet etmektir. Hadîsler, bazen uzun olduğundan vurûd sebebi veya başka bir olayla birlikte nakledilebilir. Diğer yandan hadîs metni, birçok manayı da barındırabilir. Dolayısıyla sadece belli bir kısmın rivâyetine ihtiyaç duyulabiliyor. Bu yöntemin örneği, *Sahîh-i Buhârî* ve *Sünen-i Ebî Dâvûd*'da görülmektedir.²¹⁹

Hakîm Tirmizî de muhaddis ve fukahânın yaptığı gibi hadîsleri ele alırken *ihtisâr-ı hadîs* bağlamında taktî' ile ihtisâra müracaat etmiştir. *Nevâdiru'l-usûl* başta olmak üzere diğer enselerinde bu iki yöntemi görmek mümkündür. Hakîm, usûl-i hadîsteki bu iki yöntemi kullanmakla beraber farklı hadîsleri bir araya getirerek yani cem ve te'lîf yaparak tek metin halinde vermektedir. İstilâhî mananın dışında tercih edilen cem', muhaddisler tarafından uygulanmayıp daha çok sûfilerin müracaat ettiği bir kullanımdır. Hakîm, buradaki cem' uygulamasını kendi üslubuyla mana ile rivâyet çerçevesinde ele almıştır.²²⁰ Başka bir ifadeyle Hakîm, taktî' ve ihtisâr yöntemlerini kullanmakla diğer hadîs âlimleri gibi hadîsin sadece ihtiyaç duyulan kısmını zikretmekle gereksiz zaman kaybını önlemeyi amaçlamış ve kendine has bir üslupla sûfî yorumlar yapmıştır. Örneğin *es-Salâtu ve Mekâsıduhâ* isimli eserinde Tahiyât duasının sadece ilgili bir kısmını veya parçasını zikretmekle yetinip tasavvufî yorumlar yapmıştır:

“Tahiyât” duasının her bir parçası ile ilgili bir nur vardır: **التحيات لله** ifadesi için Hasan b. Mutî'nin, İbn Mücahid el-Basri'den, onun İban b. Musa'dan, onun da Hasan el-Basri'den rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Cahiliyede onların yanlarında taşıdıkları putları vardı. Gittikleri her yerde onları yüzlerine sürüp şöyle diyorlardı: “Hayatın geri kalanı senin içindir.” Bu sebeple namaz ehline tüm tahiyâtı Allah için kılmalarını emredildi. “Salât” kelimesine gelince, bir musibete maruz kaldıklarında putlarının önünde durup eğilerek dua ediyorlardı. İşte *salât*, kulun küçüklüğünün/eksikliğinin idrakinde olarak huzurda durmasıdır. Bu duruşun da Allah dışında bir kimseye veya varlığa olması uygun değildir. Dolayısıyla Allah, *salât* ehline bu *salavât-ı şerîfeyi* sadece Allah'a has kılmalarını ferman buyurmuştur.”²²¹

SONUÇ

Hadîslerin işitildiği şekliyle lafzen aktarılması, Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemden beri esas gaye olmakla birlikte bütün hadîslerin böyle rivayet edilmesi oldukça güçtür. Nitekim lafzen rivâyet edilen hadîslerin bazı rakamsal farklılıklar olmasına rağmen lafzen rivâyet edilen hadîsler az sayıdadır. Bunun için maksat ve manayı bozmayacak şekilde eş anlamlı veya yakın manaları yansıtan kelimelerle yazılı rivâyet dönemine kadar mana ile rivâyet hoş görülmüştür. Şifahi dönemden yazılı döneme geçildiğinde mana ile rivâyetin bazı şartlar müvacehesinde yapılabileceği uygun görülmüştür. Ancak mana ile rivâyete karşı çıkanlar olduğu gibi bu hususta mütesahil yaklaşımlarda bulunanlar da olmuştur. Mütesahil olanların en bariz örneği hadîslerle ilgilenen bazı sûfilerdir. Tasavvufî yorumlarını kuvvetlendirmek için veya hadîsleri tasavvufî açıdan değerlendirirken bazı rivâyetlerin mana yoluyla, keşfen sabit olması veya rüya ile rivâyet alımı gibi bazı hususlar vesilesiyle sahîh, hasen, zayıf veya uydurma haberler aktarıp oldukça mütesahil bir tavır sergilemişlerdir. Bu sebeple daha çok tebliğ, vaaz, irşad, zühd, fezâil, tasavvuf, irfan gibi durumlara ağırlık

²¹⁷ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, 217; Efendioğlu, “Taktî'”, 39/483-484.

²¹⁸ İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, 217.

²¹⁹ er-Râmehumuzî, *el-Muhaddissu'l-fâsil*, 542-543; el-Hattâbî, *Meâlimu's-Sünen*, 1/267.

²²⁰ Bkz. el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, 1/576-592, 593, 598.; *Riyâdatü'n-nefs*, 62.

²²¹ el-Hakîm et-Tirmizî, *es-Salâtu ve Makâsıduhâ*, 18-19.

verdiklerinden hadisleri bu amaca binaen kullanmışlar ve bir muhaddis hassasiyeti göstermemişlerdir. Bu da onları senedden ziyade mana ile rivâyete sevk etmiştir.²²² el-Hakîm et-Tirmizî ise öncelikle sahabe özelinde lafzen rivayetin ve Hz. Peygamber'e yalan söz isnat etme noktasındaki titizliğe dikkat çekmiş, lafzen rivayetin mümkün olmadığı durumlarda lafızlar farklı olsa da mana birliği sağlandığı sürece mana ile rivâyet edilebileceğine ve hadislerin lafızlarında farklılıkların olabileceğine sıcak bakmıştır.

KAYNAKÇA

1. Abdulmecid Türkmani. *Dirâsât fî usûli'l-hadîs alâ menheci'l-Hanefiyye*. Beyrut: Daru İbn Kesir, 3. Basım, 2020.
2. Ahatlı, Erdinç. "Tahdîs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/391-392. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
3. Aydınli, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2019.
4. Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî el-Hatîb el-. *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*. thk. Ebû Abdullâh es-Sevrakî. Medine: Cem'ıyyetu Dairati'l-Mearifi'l-Osmaniyye, 1357.
5. Başaran, Selman. "Hadislerin Lafız ve Mana Olarak Rivayeti Meselesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* III/3 (1991), 51-64.
6. Efendioğlu, Mehmet. "Taktî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/483-484. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
7. Efendioğlu, Mehmet. "Tedvîn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/267-269. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
8. el-Hakîm et-Tirmizî. *Edebu'n-Nefs*. thk. Ahmed Abdurrahîm es-Sâyih. Mısır: ed-Daru'l-Mısıriyye el-Lubnaniyye, 1993.
9. el-Hakîm et-Tirmizî. *es-Salâtü ve Makâsıduhâ*. Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1965.
10. el-Hakîm et-Tirmizî. *Nevadiru'l-Usul*. thk. Tevfik Muhammed Tekeli. I-VII Cilt. Dımeşk: Dâru'n-Nevâdir, 2010.
11. el-Kâdî İyâd. *el-İlmâ ilâ marifeti usûli'r-rivâye ve takyîdi's-semâ*. thk. Seyyid Ahmed Sakar. Kahire: Daru't-Turas, 1970.
12. Hattabî, Ebû Suleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. el-Ĥattâb el-Bustî el-. *Meâlimu's-Sünen*. 1-2 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
13. İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Nüzhetu'n-Nazar fî Tavdîhi Nuhbeti'l-Fiker fî Mustalahi Ehli'l-Eser*. thk. Ebu Muaz Tarık b. İvadullah b. Muhammed. Riyad: Daru'l-Me'sur, 2010.
14. İbnü's-Şalâh, 'Ebû 'Amr Taqıyyüddîn 'Oşmân b. 'Abdurrahmân. *'Ulümü'l-hadîs = Muqaddimetü İbni's-Şalâh*. thk. Nüreddîn 'İtr. Dımaşk; Beyrut: Dâru'l-Fikr; Dâru'l-Fikri'l-Mu'âşır, 1406/1986.
15. Karapınar, Fikret. *Muhaddis Sufilerin Hadis Usulü Ve Hadisleri Anlama Yöntemleri (H.IV.-V./M.X.-XI. Asır)*. Selçuk Üniversitesi, S.B.E, Temel İslam Bilimleri, Hadis Bilim Dalı, 2006.
16. Koçyiğit, Talat. *Hadis İstılahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1985.
17. Komisyon. *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi*. 1-8 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2019.
18. Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref en-. *Şerhu Sahîhi Müslim: Minhâc*. 1-6 Cilt. Dımeşk: Darü'l-Feyha/Darü's-Selam, 2010.
19. Özdemir, Veysel - Hatamleh, Thamer. *Uygulamalı Hadis Usulü*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 3. Basım, 2019.

²²² Yılmaz, Tasavvufi Hadis Şerhleri ve Konevî'nin 40 Hadis Şerhi, 33.

20. Râmehurmuzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-. *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-râvî ve'l-vâ'î*. thk. Muhammed Accâc el-Hatîb. Beyrut: Daru'l-Fikr, 4. Basım, 1404.
21. Râmehurmuzî, Ebû Muhammed el-Hasen b. 'Abdurrahmân b. Hallâd el-Fârisî er-. *el-Muhaddisu'l-Fâsil beyne'r-Râvî ve'l-Vâ'î*. thk. Muhammed 'Accâc el-Ûatîb. Beyrut: y.y., 1404/1983.
22. Saklan, Bilal. *Hadis Tarihinde Muhaddis Sufiler*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2012.
23. Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed eş-Şâmî et-. *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. çev. Zekeriya Yıldız - Hüseyin Yıldız. 1-18 Cilt. İstanbul: Ocak Yayıncılık, 2023.
24. Tehanevi, Mevlana Eşref Ali. *Hadislerle Tasavvuf*. çev. Halid Zaferullah Daudi - Ahmet Yıldırım. İstanbul: İnsan Yayınları, 2023.
25. Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen el-Hakîm et-. *Nevâdiru'l-usûl fî marifeti ahbâri'rasûl*. thk. Nureddin Boyacılar. I-VI Cilt. Cidde: Darü'l-Minhac, 2015.
26. Uğur, Mücteba. *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
27. Yılmaz, Hasan Kâmil. *Tasavvufî Hadis Şerhleri ve Konevî'nin 40 Hadis Şerhi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1990.
28. Yücel, Ahmet. *Hadis Usulü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.

(30)

Naci EDİ*223

SOĞUK DOĞANIN, HEYKEL SANATINA VERDİĞİ ESTETİK BÜYÜ, KAR ve BUZ
THE AESTHETIC MAGIC GIVEN BY COLD NATURE TO THE ART OF SCULPTURE; SNOW and ICE

ÖZ

Heykel sanatı, insanoğlunun var olduğu günden beri güç ve estetiğin ifade aracı olarak günümüze kadar gelmiştir. Zaman içinde değişime uğramış olmasına rağmen, mitos ve logosun kesiştiği 19. yüzyıla kadar belli kalıplara bağlı kalmıştır. Ancak modern sanatla birlikte heykel sanatı; sınırsız mekanlar, uygulamalar ve çok çeşitli malzemelerle varlığını sürdürmüştür. 20. yüzyıldan itibaren bu değişim ve gelişim, ortaya konulan eserlerde farklı anlayışlarda, farklı tasarımlar ve uygulamalar ortaya koymuştur. Bu değişimlerden biri de geçici (ephemeral) sanattır. Plastik sanatlar grubunda yer alan heykel sanatı da bu durumdan nasibini almıştır. Özellikle doğal malzemelerin kullanımı yanında, anlık (performans) uygulamalar veya Land- Art gibi sanatsal aktiviteler XX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendini iyiden iyiye hissettirmiştir. Bu çalışmada, özellikle plastik sanatlarda heykel sanatının geçici (ephemeral) sanat çerçevesindeki kar ve buz heykelleri üzerindeki tarihsel süreç ve uygulama alanları araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Geçici (ephemeral), heykel, kar, buz.

ABSTRACT

Sculpture art; It has survived as a means of expression of power and aesthetics since the dawn of humankind. Although it has changed over time, it remained bound to certain patterns until the 19th century, when Mythos and Logos intersected. However, along with modern art, sculpture art has continued its existence with unlimited spaces, applications and a wide variety of materials. This change and development, which has continued since the 20th century, has revealed different designs and applications with different understandings in the works produced. One of these changes is ephemeral art. Sculpture art, which is in the group of plastic arts, has also had its share of this situation. In addition to the use of natural materials, instant (performance) applications or artistic activities such as Land - art have made itself felt from the second half of the XX century. In this study, the historical process and application areas of snow and ice sculptures within the framework of ephemeral art, especially in plastic arts, will be investigated.

Keywords: Ephemeral, sculpture, snow, ice.

GİRİŞ

Bilinen tarih öncesi de dâhil insanoğlu coğrafî ve iklimsel durumlara bağlı olarak kar ve buz ile iç içe yaşadığı bilinmektedir. Her ne kadar karın getirmiş olduğu soğuk ve yağış hayat şartlarını zorlamış olsa da süreç içerisinde kar ile mücadele etmesinin yanında karı lehine kullanmayı da bilmiştir. Onu kendi ihtiyaçları doğrultusunda barınma, eğlence ve ihtiyacını giderme anlamında değerlendirmiştir. Binlerce yıl süren bu durum karşısında çok eskilere dayanan, kar ve buz festivalleri düzenlemişlerdir. Festivaller yanında ticari (İglo - buz-kar oteller) ve spor (kayak-buz pateni- körling vs.) aktiviteleri olarak ta değerlendirmişlerdir. Araştırmamızda, özellikle sanat alanında geçici malzeme (Ephemeral) kar ve buz heykelleri üzerinde durulacaktır.

Kar: “*Hafif ve beyaz taneler halinde donarak yağan su*” (Sefa Kılıçoğlu, 1992) tanımında da belirtildiği gibi tabiatın sunmuş olduğu doğal bir olaydır. Kar sanatı, kar ve buz heykeli veya kar –buz oymacılığı: Kar heykel sanatı, doğanın geçici ve dönüşümlü bir hediyesi olan karın, sanatsal ifadeye dönüştürüldüğu bir tür heykel sanatıdır. Kar heykelleri, karın özğün dokusu ve beyazlığıyla göz kamaştırıcı bir estetik sunmaktadır. Oluşturulduktan sonra zamanla eriyen ve yok olan bu heykeller, geçiciliğin ve kaçınılmaz değişimin sembolüdür. Başka bir açıdan baktığımızda sıkıştırılmış kar ve suyun dondurulmuş hali ile meydana getirilmiş kütlelerin, çeşitli malzemelerle genelde açık hava ve mevsime bağlı olarak bölgesel yer veya mekânlarda iki - üç boyutlu plastik değerler taşıyan sanatsal yapılanmalardır. Öte yandan katı heykel sanat malzemesine çok az farklı olsa da eşdeğer oranda malzeme ile çalışılabilen kar-buz heykeli, zaman ve mekân bakımından dikkat edilmesi gereken bir süreç içermektedir.

Kar heykel sanatının kökenleri, bilinen tarihin çok gerisine uzanmaktadır. İnsanlar binlerce yıldır karla oynamış, onu yapı malzemesi olarak kullanmış ve zaman içinde sanatsal ifadeye dönüştürmüşlerdir.

Genelde eski dünya dediğimiz Avrupa ve Asya kıtalarının kuzey bölgelerinde yani yengeç dönencesinde kuzeye doğru olan ülkeler ve bölgelerde daha sık rastlamaktayız. Özellikle Kuzey Çin, Rusya'nın orta- kuzey bölgeleri ve İskandinav ülkelerinde etkinlik uygulamaları görmekteyiz.

Bilinen en eski kar festivallerinin uzak doğu Çin'de karşımıza çıkmaktadır. “*Kuzey bölgelerindeki birçok işletme için kış mevsimi 'yavaş' mevsimdir. İş dünyası ve hükümet, 'soğuk mevsimde' nakit akışlarını dengelemenin ve yerel halkı işsizlikten uzak tutmanın yollarını bulmakta zorlanıyor. Kış festivali, çok ihtiyaç duyulan geliri elde etmek ve istihdam sağlamak için kullanılan yollardan biridir. Bu festivaller kesinlikle yeni bir fikir değil. Kış festivalleri, çoğu kişi için uzun ve çetin geçen bir sezonda parlak noktalar sağlar. 16. ve 17. yüzyıllarda Hollanda kayıtlarında, yerel halkın hem eğlence hem de rekabet için hem kar hem de buz heykellerini kutladığını ve yonttuğunu gösteriyor*” (Keith Dewer, 2001).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşıldığı gibi 16. Ve 17 yüzyıllarda Çin'in Heilongjiang (Kara Ejderha Nehri) eyaletinin başkenti Harbin'de kış festivalleri düzenlendiği bilinmektedir. “*İlk olarak, sadece bir kovaya su döker ve donmak için dışarıda bırakırlardı. Neredeyse donmuş katı hale geldiğinde, kovanın kenarlarını hafifçe ısıtır ve buz bloğunu rahatlatırlardı. Daha sonra üstte bir delik açacaklar ve içeride kalan herhangi bir su dökülerek içi boş bir kap oluşturacaktı. Deliğin içine bir mum yerleştirilecek, böylece uzun kış gecelerinde çiftçilere ve balıkçılara rehberlik etmek için kriko ışığı olarak kullanılabiliriz rüzgâr geçirmez bir fener üretilecekti. Zaman geçtikçe, bu buz fenerlerinin popülaritesi arttı ve insanlar onları dekorasyon olarak kullanmaya başladı. Zanaatkarlar, 1963'te Heilongjiang eyaletinin başkenti Harbin'de doğan Buz Feneri Gösterisi ve Bahçe Partisi'ne kadar giderek daha hassas ve sanatsal fenerler tasarlayacaklardı*” (asiaculturaltravel.com, 2023). İlk zamanlar buzdan fenerler ile yola çıkılsa da yüzyıllar boyu başka etkinliklere de yer verildiği görülmektedir. **Görsel 1**

Görsel - 1 Buz feneri

Harbin buz festivali, her ne kadar zaman içerisinde kesintilere uğramış olsa da, 2001 yılına kadar ulusal çapta devam etmiştir. Bu tarihten itibaren uluslararası çapta büyük ve etkileyici organizasyonlara ev sahipliği yapmıştır. Festivale dünyanın her yerinden sanatçılar davet edilerek devasa boyutlarda buz kütleleri oyularak çeşitli şekiller verilmektedir. Mimari yapılardan figür çalışmalarına kadar her türden kar ve buzdan heykeller yapılmaktadır. Bu çalışmalarını görmek için yaklaşık 10 ila15 milyon yabancı turistin ziyaret ettiği bilinmektedir. Harbin buz festivali, ülkeye önemli ölçüde gelir kaynağı sağlamaktadır. -25°C derecelere varan soğuk havada çalışmaların sürdüğü alana kar kütleleri taşınarak heykel çalışma ortamı hazırlanmaktadır. 2019 verilerine göre yaklaşık “600.000 metrekareden fazla yer kaplamış olup ve 100'den fazla simge yapıyı içeriyordu. 110.000 metreküp buz ve 120.000 metreküp kardan yapılmıştır” (Wikipedia, 2023). (Görsel 2-3-4)

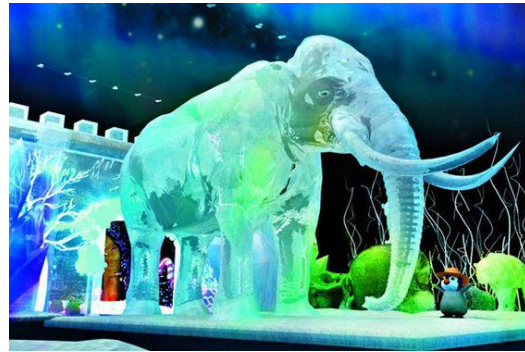

Görsel 2 Kar ve buz festivali Harbin, Çin. Görsel kaynak: CGTN

Görsel 3 Kar heykel, Harbin – Çin. Görsel kaynak: icefestivalharbin.com

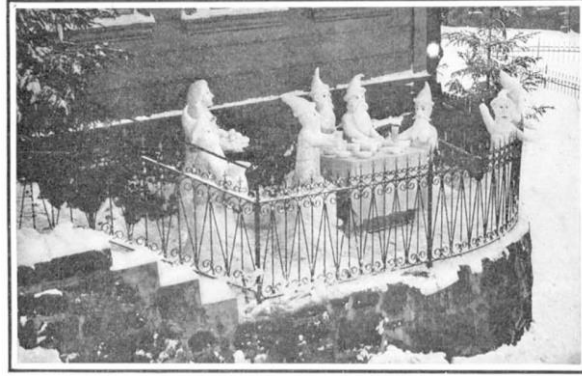
Görsel 4 Buz heykel Harbin, Çin. Görsel kaynak: China Discovery.

En kapsamlı ve eski festivallerden biri olan Harbin kar ve buz festivallerinin ıdşında, dünyanın başka yerlerinde buna benzer kar ve buz festivalleri düzenlenmektedir. Festivaller dahilinde kar ve buz heykelleri de festivalin bir parçası olarak yerini almaktadır. “Kanada’da yapılan Quebec Kış Karnavali, Almanya’da yapılan Cologne Kış Karnavali, ABD’de yapılan Saranac Gölü Kış Karnavali, Japonya’da yapılan Sapporo Kar Festivali, ABD’de yapılan Budweiser Uluslararası Kar Heykel Festivali, İsveç’te yapılan Kiruna Kar Festivali, Fransa’da yapılan Valloire Kar ve Buz Heykelleri Festivali” (Sezer, 2020)

Öte yandan kar heykellerinin ilk görsel kaynaklarına XIX. Yüzyılın son dönemleri ve XX. Yüzyılın ilk yıllarında görmekteyiz. Amerika Birleşik Devletleri’nde 25 Mart 1905 te yayınlanan ‘Bilimsel Amerikalı’ isimli belgede konu ile ilgili yayımlar yapılarak görsellerini paylaşmıştır. “Almanya’nın bazı şehirlerinde ve Kuzey Avrupa’nın diğer bölgelerinde kar heykeli oldukça yüksek bir standarda ulaştı. Brüksel şehrinde bir sergi: Her kış sanat öğrencilerinin ziyaret ettiği parklardan birini doğal bir galeriye dönüştüren ve eserlerinin gerçekten dikkat çekici örneklerini sergileyen. Bununla birlikte, Almanya’nın küçük Andreasberg kasabasında, her yıl köylülerin işlerinin benzersizliği ve mükemmelliği konusunda birbirleriyle yarıştığı bir kar festivali düzenlenir” (Willey, 25 Mart 1905). (Görsel 5-6)

Görsel 5: Topçu (The Connoeer), Almanya Andreasberg 1905

Görsel 6: Karda bir ziyafet (A Banquet in Snow) Almanya Andreasberg 1905.

Özellikle kar ve buz heykel sanatının önemi ve popülaritesi, XX. Ve XXI Yüzyılda daha da bir önem kazanmıştır. Çünkü teknolojinin gelişimi(kar ve buz kütle hazırlama açısından) soğuğa karşı dirençli kıyafetler ve ulaşım imkânlarının üst düzeyde olması bu sanat alanına ilgiyi daha da artırmıştır.

Ülkemizde kar ve buz heykel çalışmalarına baktığımızda, geçmişi çok eskilere dayanmasa da önemli çalışmalar XX. Yüzyılın son çeyreğinde kar ve buz etkinliği bilinmektedir. Coğrafi açıdan ülkemiz soğuk ve sıcak kuşak arasında olması nedeni ile yüksek kesimlerinde uzun süreli kar örtüsüne sahip olmaktadır. “*Kar, kış ve buz festivallerinin gerçekleştirilmesi için kış turizmi potansiyelinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Çünkü kış turizmi aktiviteleri olmaları sebebiyle söz konusu etkinliklerin yapılabilmesi için kış turizmi altyapı ve üst yapı unsurlarından bazılarının gereksinim duyulmaktadır. Ülkemiz de bu bağlamda coğrafi özellikleri ile değerlendirilebilecek düzeyde kış turizmi potansiyeli barındırmaktadır. Ülkemiz orta kuşakta yer almasıyla, kış turizmi aktivitelerine uygun yüksek topoğrafyasıyla, kar kalınlığı ve karın yerde kalma süresi bakımından uygun özelliklere sahip iklim koşullarıyla birçok kış turizmi aktivitesi için elverişli olan yerlere sahiptir*” (Sezer, **Kar Festivallerinin, Kış Turizmine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Doğu Karadeniz Örneği**, 2020).

Ülkemizin her ne kadar Akdeniz havzasında olsa da orta kuşak etkisinden dolayı kuzeyden gelen soğuk hava baskısıyla yüksek ve kuzey kesimlerinde kar yağışı etkili olmaktadır. Bu bağlamda özellikle kar yağışının ve soğuk havanın etkili olduğu bölgelerde (Karadeniz ve doğu Anadolu bölgeleri) kar ve buz heykel çalışmalarına olanak sağlamaktadır. Özellikle Erzurum, Kars (Sarıkamış), Rize (Çamlıhemşin), ve Ağrı gibi illerde ardışık, bazı illerde mevsime bağlı heykel çalışmaları görülmektedir. Genellikle kar ve buz heykel çalışmaları festivaller, özel anma günler, spor organizasyonları ve çalıştaylar kapsamında yapılmaktadır. (Görsel 7-8-9-)

Görsel 7: EYOF Avrupa Gençlik Olimpik Kış Festivali, Erzurum 2017. Kaynak: Arifiye Haber E.T. 27.06.2023

Görsel 8: II. Ağrı kış festivali 2021. Kaynak: Aydınlik.com

Görsel 9: Sarıkamış Şehitleri Anma Programı 106. yıl etkinlikleri, Sarıkamış-Kars 2020. Kaynak: Erzurum Ajans.

Karın beyaz saflığı buzun şeffaflığı, sanatçıyı cezbetmesinin yanında izleyicisini de kendisine çekmektedir. Diğer katı malzeme ile yapılan heykel eserlerine toplumun veya izleyicinin belli bir kısmının uzak kalması malzeme yabancılığı da etkili olduğu görülmektedir. Bu bakımdan kar ve buz heykellerinin yapıldığı yerlerde toplumun bireyleri çocukluğundan beri pekte uzak olmadığı kar kendisine çekmektedir. En azından ya kartopu oynamıştır ya da kardan adam yapmıştır. Bu da kara olan ilgisini artırmaktadır.

Sanatçı açısından kar ve buz heykel sanatına baktığımızda, kendine has birtakım zorlukları vardır. Bu zorlukların en başında gelen problem soğuktur. Çalışmanın açık alanda olması soğuğa karşı dirençli olması yanında zamanı iyi kullanması gerekmektedir. Bir diğer büyük zorluk zaman zaman havanın bir anda yumuşaması (sıcaklığın artması) sanatçının yapmış olacağı eseri üzerinde büyük tahribatlar (erime) yapmaktadır. Dolayısıyla sanatçı ekibi ile hem hızlı davranmalı hem de eseri bir an önce meydana getirmelidir. Her iki sebebe baktığımızda hava koşulları oldukça önemli olduğu görülmektedir. Hava koşulların vermiş olduğu artı eksi durumların yanında kar malzemesinin kütle haline getirilebilmesi için su önemli bir faktör. Dondurucu havada sanatçının bedenini sudan koruması çok önemlidir. Diğer açıdan malzemeye baktığımız zaman katı heykel malzemelerinden bazı farklılıklar göstermektedir. Ancak malzemenin kolayca yontulabilmesi ve şekil alması sanatçıya pozitif yönden katkı sağlamaktadır. Ayrıca eklemeli malzeme olması da sanatçıya ayrıca önemli bir kolaylık sağlamaktadır. Bir mermer heykel gibi geri dönüşümü imkânsızlığını ortadan kaldırmaktadır.

Efemera (Geçici) sanat kavramının 20. Yüzyılın ikinci yarısında plastik sanatlar alanında dile getirilmesi ve bu alanda hareketin kaynak noktasında bulunan Dada hareketinin başlattığı hazır nesne (Ready Made) çılgınlığı heykel sanatında sınırsız malzeme kullanımını getirmiştir. “1918 tarihli “Dada Manifestosu”nu kaleme alan Tristan Tzara’ya göre Dada, “Bir protestodur; yıkıcı bir eylemdi. Mantiğin yerle bir edilmesidir; işte Dada budur. Beleşin, arkeolojinin, geleceğin yıkımıdırç Dada, özgürlüktür, Çarpışan renklerin, zıtların birliğinin, grotesk şeylerin, tutarsızlıkların ifadesi; kısacası yaşamın kendisidir...” (Antmen, 2010). İkinci dünya savaşının toplumlar üzerinde bıraktığı etki kadar sanat ve sanatçıların üzerinde de büyük etkiler bırakmıştır. Sanatı ile başkaldırıya devam eden sanatçılar, sosyolojik, siyasi ve ekonomik yıkıntılar üzerinden toplumların acılarını ızdıraplarını yansıtmaya çalışırlardır. Bu bağlamda yoksul sanat (Arte Povera), Sanat ve Kültürel Muhalefet (Fluxus), Arazi Sanatı (Land Art) ve Performans gibi akımların doğaya ve insanın kendi özüne dönüşü, 20. Yüzyılın sonuna doğru efemera sanata zemin hazırladığı görülmektedir. Efemera sanat kavramının geniş bir yelpazeye sahip olduğu bilinmektedir. Kavram içerisinde yer alan kar ve buz heykel sanatı 21. Yüzyılın vazgeçilmez elementlerinden biri olmuştur.

Plastik sanatlar değeri açısından baktığımızda, kar ve buz heykel sanatı, modern sanat hareketleri, geleneksel heykel anlayışını sorgulayarak yeni malzemeler ve teknikler arayışına girmiştir. Bu süreçte kar, sanatçılar için çekici bir seçenek haline gelmiştir. Kar heykelleri, diğer heykel türlerinden farklı olarak, geçici doğası nedeniyle anlatıcı bir nitelik taşımaktadır. Oluşturuldukları anı ve zamana bağlı olarak değişen heykeller, zamana ve doğaya bağlılığını göstermektedir. Kısa zaman sürecinde doğanın iç benliğine dönüşerek malzeme atığının olmaması çevreye olan duyarlılığını göstermektedir. Kar malzemesinin vermiş olduğu saf beyazlığı, eserlerin hafifliğini hissettirdiği gibi doygunluk ve hacimsel benliğiyle doygunluk hissi de vermektedir. Buz heykeller ise şeffaflığı nedeniyle doğal ışık, form üzerinde ışık-gölge etkisi etkili olmadığından yapay renkli ışıklar buzun şeffaflığından yararlanarak biçim ve formlara ayrı bir valör değeri katmaktadır. (Görsel 10)

Görsel 10: Erzurum Atatürk Üniversitesi Buz Müzesi. Foto kaynak: Anadolu Ajansı

Kar heykel, günümüzde çok popüler olmaya başlayan eko-sanat kavramının vazgeçilmez elementlerinden biri olmaya başlamıştır. Özellikle 1950-60 yıllardan itibaren dünyada Land Art sanat kavramının gelişmesi süreci içerisinde doğaya karşı bir sorumluluk getirmesi bakımından kar ve buz heykel sanatı, aynı zamanda çevre ve yenilenebilir olması ile dikkatleri üzerine çekmektedir. “*Resim ve heykelin sınırlarının ötesine geçen, yeni serüvenler peşinde koşan Land Art sanatçıları için bu sonsuzluğun anlamı, elbette müzelerin ve galerilerin dışına çıkıp mekan olarak adeta tüm dünyayı kullanmak biçiminde karşılık bulacaktır*” (Aydın, 2012).

Müze ve galerilerin dışına çıkan sanat ve sanat topluluğu doğa ile baş başa kalmıştır. Doğaya dönüş sanatçıları için sonsuz bir mekan ve malzeme kaynağı sağlamıştır. Land Art Art Povera, Fluxux ve Ekolojik gibi sanat akımları çalışmamızın konusu olan kar ve buz heykellerinin de aslında temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda yine 1960’lı yıllarda Alman sanatçı Joseph Beuys, alana öncülük eden sanatçılarıdır. “*Beuys, Performans, Happening ve Fluxus hareketlerinin yanı sıra kamusal alanda sanat konusunda da çok yenilikçi ve öncü sanatçı*” (Graf, 2021) Beuys’un özellikle sanatı kamusal alana çekme çabaları dikket çekmektedir. Bu bağlamda kar ve buz çalışmaları genelde kamusal alanlarda olması toplum ve izleyicisi açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Kar, buz, kum ve su gibi malzemelerin kullanılması, bazı sanatçıları ve eleştirilenler buz için aynı görüşte olmadığı bilinmektedir. Özellikle doğal buz oluşumunun dışında yapılan buz kütlelerinin (Buz müzeleri) enerji sarfiyatından dolayı çevre dostu olarak görülmemektedir.

Kar heykel sanatı, özel beceriler, bilgi ve deneyim gerektiren bir disiplindir. Sanatçıları, karın yoğunluğunu, şekillendirme tekniklerini ve hava koşullarını dikkate alarak dikkatlice çalışırlar. Bu sanat formu, heykelin geçiciliği ve dayanıklılığı arasında bir denge kurmayı gerektirir.

Kar ve buz heykel sanatı, ekolojik ve doğa dostu olması yanında seyircisine de iyi bir görsel haz da sunmaktadır. Son yıllarda ülkemizde kar ve buz heykeline iklim şartları el verdiği müddetçe ilgisi daha da artmaktadır.

Sonuç olarak, kar ve buz heykelleri doğanın geçici bir hediyesi olarak sanatsal ifadeye dönüştürülen özel eserlerdir. Bu heykeller, zamana ve doğaya bağlılıklarını sembolize eder ve izleyicisine estetik bir deneyim sunarlar. Aynı zamanda bu sanat formu, ekolojik ve doğa dostu bir yaklaşımı yansıtarak çevreye duyarlılığını göstermektedir. Son yıllarda adını sıkça duyduğumuz “küresel ısınmanın” artık adını “küresel erime” (BM açıklaması) döndüğü bu dönemde ekolojik sanat ve geçici (efemera) sanatın ön plana çıktığını görmekteyiz. Bu bağlamda doğanın kendi ürünleri ile yapılan sanat eserlerinin yine tekrar doğanın kolaylıkla yok edebileceği kar ve buz heykel çalışmaları önemini artırmaktadır.

Ülkemizde kar ve buz heykel sanatına olan ilgi giderek artıyor. Özellikle kış turizmi bölgelerinde ve özel etkinliklerde, bu tür heykellerin oluşturulduğunu sıkça görmekteyiz. Kar ve buz heykelleri, çevre dostu bir sanat türü olarak öne çıkmaktadır. Bu sanat eserleri, doğanın sunduğu etkileyici ve doğal estetiğiyle büyüleyici bir görünüm sunmaktadır. Ayrıca, toplumun bu sanatın yapıldığı malzemeye yabancı olmaması, kar ve buz heykellerinin popülerliğini artırmaktadır. Bu nedenle, kar ve buz heykel sanatına ilgi artarak devam edeceğine inanıyoruz.

Kar ve buz heykelleri doğanın büyüsunü sanatla birleştirerek izleyicilere benzersiz bir deneyim sunarlar ve çevresel duyarlılığı yansıtarak sanatın gücünü gösterirler. Bu sanat formunun gelecekte daha da popüler hale gelmesi muhtemeldir ve sanatçılar için yeni fırsatlar sunmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

1. **Antmen, A.** (2010). Sanatçılardan Yazılar ve Açıklamalarla 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar. İstanbul: Sel Yayıncılık.
  2. **asiaculturaltravel.com.** (2023, 08 20). Çin ve Asya kültür gezisi: <https://www.asiaculturaltravel.co.uk/the-harbin-ice-festival/> adresinden alındı
  3. **Aydın, S.** (2012). Sanatta, Modernist İdeolojinin Reddi ve Ekolojist bir yaklaşım olan Land Art bağlamında iki sanatçının karşılaştırılması; Richard Long ve Michael Heizer. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, s. 52-53.
  4. **Graf, M.** (2021). 100 yıl Beuys. İstanbul: Akbank Snat.
  5. **Keith Dewer, D. M.** (2001). Harbin buzdan fenerler ve kardan heykeller (Harbin lanterns of ice sculptures of snow). *Tourism Management* , 523.
  6. **Sefa Kılıçoğlu, N. A.** (1992). Meydan Laroussa Büyük Lügat ve Ansiklopedisi. İstanbul: Sabah Yayınları.
  7. **Sezer, İ.** (2020). Kar Festivallerinin Kış Turizmine Etkis: oğu iz Örneği. *Jornal of Geogreaphy and Geography Education IGGE*, 224.
  8. **Sezer, İ.** (2020). Kar Festivallerinin, Kış Turizmine Etkilerinin Değerlendirilmesi: Doğu Karadeniz Örneği. *Uluslararası coğrafya ve Coğrafya eğitimi Dergisi*, 13.
  9. **Wikipedia.** (2023, 07 21). Harbin İnterna5tional Ice and Snow Sculpture Festival: https://en.wikipedia.org/wiki/Harbin_International_Ice_and_Snow_Sculpture_Festival adresinden alındı
  10. **Willey, D. A.** (25 Mart 1905). ÇARPICI KAR HEYKELİ (STRIKING SNOW STATUARY). *Scientific Amerikan* 50 (<https://www.jstor.org/stable/24994884>), 241.
- Görsel kaynak:**
11. CGTN
  12. İcefestivalharbin.com
  13. China Discovery.
  14. Arifiye Haber
  15. Aydınlık.com
  16. Erzurum Ajansı
  17. Anadolu Ajansı

(31)

Азет БАГИРОВА²²⁴; Наргизханым БАХЫШОВА²²⁵; Гадир БАГИРОВ²²⁶

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ ОЗДОРОВИТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА В
РЕСПУБЛИКЕ АЗЕРБАЙДЖАН

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NDE SAĞLIK TURİZMİNİN MEVCUT DURUMUNUN
ANALİZİ

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF HEALTH TOURISM IN THE REPUBLIC OF
AZERBAIJAN

ÖZ

Modern dünyada turizm, ilgili tüm altyapının gelişimi üzerinde doğrudan ve dolaylı etkisi olan sosyo-ekonomik bir olgu olarak kabul edilmektedir. Modern turizm, ulaşımın, sosyal alanın ve hizmet sektörünün yüksek düzeyde gelişmesine dayanmaktadır ve bu da sonuçta onu ekonominin oldukça karlı bir sektörüne dönüştürmektedir. Turizm, Azerbaycan ekonomisinin petrol dışı sektörünün öncelikli alanlarından biridir. Bugün Batı ile Doğu arasında kültür, ekonomi ve güvenlik alanlarında ortaya çıkan ilişkiler zincirinin güvenilir bir halkası haline gelen, jeostratejik konuma, ekonomik ve kültürel gelişme potansiyeline sahip olan Azerbaycan Cumhuriyeti, büyük önem taşımaktadır. kültürel diyaloglarda sorumluluk.

Anahtar Kelimeler: Turizm, tıp ve sağlık turizmi, tatil endüstrisi, sağlık turizmi, maden vadisi, naftalan.

ABSTRACT

Tourism in the modern world is considered as a socio-economic phenomenon that has a direct and indirect impact on the development of all related infrastructure. Modern tourism is based on a high level of development of transport, the social sphere and the service sector, which ultimately turns it into a highly profitable sector of the economy. Tourism is one of the priority areas of the non-oil sector of the Azerbaijani economy. Today, the Republic of Azerbaijan, which has become a reliable link in the chain of relations that have arisen between the West and the East in the spheres of culture, economics and security, having a geostrategic location, economic and cultural development potential, bears great responsibility in cultural dialogues.

Keywords: Tourism, medical and health tourism, resort industry, medical tourism, mineral waters, naphthalan.

---

²²⁴ доцент кафедры «Экономики и статистики» факультета «Экономики и управления», АзТУ, Баку, Азербайджан, e-mail: azet.bagirova@aztu.edu.az; ORCID: 0000-0002-5511-1731

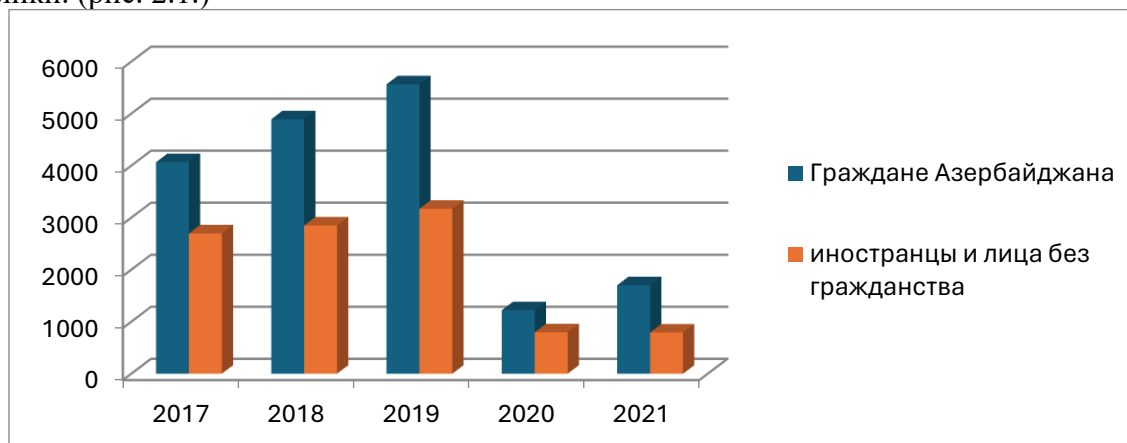
²²⁵ старший учитель кафедры «Экономика и статистика» факультета «Экономика и управление» АзТУ, Баку, Азербайджан, e-mail: nergizhanim.baxishova@aztu.edu.az, ORCID: 0000-0003-0005-794X

²²⁶ магистр кафедры «Экономика и статистика» факультета «Экономика и управление» АзТУ, Баку, Азербайджан, e-mail: gadir.baghirov@gmail.com; ORCID: 0009-0000-0584-0111

Лечебно-оздоровительный туризм, по степени важности, можно назвать основным видом туризма, поскольку, в его основе лежит забота о здоровье человека как главной ценности жизни. Лечебный туризм имеет богатую историю. В XX веке в мире возникла целая курортная индустрия, охватывающая практически все страны и континенты. Лечебно-оздоровительный туризм - это разновидность индивидуального и группового отдыха, который подразумевает прохождение определенных восстановительных и лечебных процедур.

Туризм в Азербайджане является значимой составляющей экономики страны. Интерес к Азербайджану во всем мире, как к туристской дестинации, растет с каждым годом. Сегодня Азербайджан считается перспективным индустриальным центром, который привлекает туристов культурным наследием и историческими памятниками, красотами и привлекательных достопримечательностями. Историко-культурные богатства на Шелковом пути неотъемлемая часть мировой культуры. С точки зрения восточно-западных отношений и реальностей Азербайджана в современную эпоху этими богатствами необходимо ознакомить весь мир. Азербайджан как развивающаяся страна региона является не только энергетическим коридором Южного Кавказа, а также представляет широкие возможности в межкультурном диалоге. Поэтому туристы направляются в Азербайджан только в преддверии крупных международных событий. В тоже время как и в предыдущие годы, статистика туризма показывает рост числа туристических компаний, доходов туристических объектов и затраты на туристическую деятельность.

Рассмотрим количество людей, проходящих через пограничные пункты Азербайджанской Республики. (рис. 2.1.)

Рисунок 1. Количество людей, проходящих через пограничные пункты [1]

Как видно из рисунка, число иностранных граждан, посетивших Азербайджан с каждым годом возрастал до 2019 года. А в 2020 году по причине коронавируса, охвативший весь мир, число иностранных граждан, посетивших Азербайджан сократилось почти в 4 раза, и в 2021 году число иностранных граждан, посетивших Азербайджан, составило 791,8 тыс. человек.

Ниже дана таблица, показывающая количество иностранцев и лиц без гражданства, прибывающих в Азербайджан по странам. (таб. 2.1)

Таблица 1. Количество иностранцев и лиц без гражданства, прибывающих в Азербайджан по странам

Страны	2017	2018	2019	2020	2021
Всего: (чел.)	2 696 745	2 849 592	3 170 373	795 722	791 751
Россия	854 331	880 029	932 984	225 201	258 315
Грузия	538 213	610 556	725 465	184 228	62 666
Иран	363 528	241 124	255 628	72 783	125 358
Турция	301 924	291 499	316 628	160 504	197 907
Великобритания	31 751	29 417	36 914	7 051	9 428
Украина	57 818	57 707	59 116	16 953	17 428
США	15 178	17 516	18 787	2 604	4 409
Германия	16 319	17 200	20 509	3 531	5 922
Италия	10 133	11 035	12 259	2 820	3 498
Корея	4 642	7 854	9 415	681	413
Канада	3 190	4 108	4 643	624	824
Норвегия	2 054	2 364	2 658	447	507
ОАЭ	102 498	94 031	68 346	7 951	17 320

Источник: [1]

Как видно из таблицы, численность туристов, посетивших Азербайджан из Грузии и России, составляют очень большую пропорцию в общей численности, которые посетили нашу страну 23% и 37%, соответственно. Как видно из рисунка, численность туристов, которые посетили Азербайджан из Иран и Турции составляют 16% и 13%, соответственно. А также численность туристов, посетивших Азербайджан из других – не превышает 10%, а из европейских стран, это Германия, Норвегия и Италия составляет очень маленькую пропорцию в общей численности посетивших наш стран, менее 5%.

По данным СтатКом АР, в таблице представлена информация о цели посещения туристов нашу страну. И так, главным мотивом поездки иностранных туристов за рассматриваемый период является отдых, развлекательный туризм, деловой туризм, в гостях у родственников и друзей.

Таблица 2. Общее количество граждан иностранных государств, прибывающих в Азербайджан, в зависимости от цели поездки

	2017	2018	2019	2020	2021
Общее количество граждан иностранных государств, прибывающих в Азербайджан, тыс. чел.	2,696.7	2,849.6	3 170,4	795.7	791,8
в туристических целях	2,454.0	2,605.3	2,863.50	519.4	461.7
От них:					
развлекательный туризм	839.3	1,042.4	1,164.00	164.9	132.4
деловой туризм	834.4	787.4	850.5	177.5	196.7
медицинский туризм	49.1	63.1	63.9	10.4	8.3

религиозный туризм	14.7	15.3	16.6	3.0	0.9
в гостях	674.9	651.6	719.9	133.2	100.7
для других целей	41.6	45.5	48.6	30.4	22.7

В 2021 году 29% граждан иностранных государств, прибыли в Азербайджан в целях отдыха, 43% - по деловому туризму, 22% - в целях навешения родственников. Всего 2-3% граждан иностранных государств, прибыли в Азербайджан с лечебно-оздоровительной целью [1]. Как видно из таблицы «Общее количество граждан иностранных государств, прибывающих в Азербайджан, в зависимости от цели поездки», в 2017 году 34% численность туристов, посетивших Азербайджан, посетили страну в целях развлекательного туризма, а численность туристов, посетивших Азербайджан в целях лечения и оздоровления, составило 2% от общей численность туристов, посетивших Азербайджан в туристических целях. А 2021 году, несмотря на то, что после пандемии сектор туризма начал восстанавливаться, численность туристов, посетивших Азербайджан в целях развлекательного туризма, составило 28%, что снизилось почти на 10%, а численность туристов, посетивших Азербайджан в целях лечения и оздоровления снизилась в пять раз по сравнению с 2017 годом. Для более наглядного просмотра, численность туристов, посетивших Азербайджан в целях лечения и оздоровления показана на рисунке

Рисунок 2. Общее количество граждан иностранных государств, прибывающих в Азербайджан в туристических целях

Как видно из рисунка, численность туристов, посетивших Азербайджан в целях лечения и оздоровления, составляет очень маленькую пропорцию в общей численности посетивших наш стран, менее 1%.

В основными природными ресурсами, способствующие развитию оздоровительного туризма в Азербайджане являются лечебная нефть Нафталан, солевой рудник, минеральная вода «НафтСу», Сираб - питьевая минеральная вода, Вулканическая грязь, термально-минеральные воды, Лечебная серная вода, соленое озеро.

Сегодня, каждый год два миллиона человек приезжают на курорты Азербайджана отдохнуть, а заодно и поправить свое здоровье. В Азербайджане в последние годы процветает лечебно-оздоровительный туризм. В стране для восстановления здоровья и реабилитации построены отвечающие всем мировым стандартам курорты и санатории. Морская вода, солнечные ванны, горный климат и многие другие природные факторы Азербайджана являются действенными в лечении и профилактике многих заболеваний.

Природно-географические ресурсы страны составляют важный компонент в формировании конкурентоспособности дестинации. Азербайджан знаменит курортом, где для лечения разнообразных заболеваний используют специальную черное золото, нефть — нафталан, который особенно эффективен при заболеваниях кожи, нервной системы и опорно-двигательного аппарата.

В Азербайджане обнаружено свыше 1000 холодных и термальных минеральных родников. По составу газа минеральные воды республики делятся на углеродные, гидрогенно-сульфидные, метановые, азотные и радоновые, которые находятся на Малом Кавказе, источники - Исимсу, Ширлан, Туршсу, и Нахчыванской АР, источники - Бадамлы, Сираб, гидрогенно-сульфидные воды — на Абшероне (Сураханы, Шихская коса), Талышской зоне (Истису) и на юго-восточном склоне Большого Кавказа (Чухурюрд, Алтыгагач), азотные воды — в Астара-Лянкяранской зоне, источники - Мешясу, в Сальяне источник - Бабазанан, в Масаллы - Аркиван, радоновые воды — в Кяльбаджаре, источник - Багырса) и Нахчыванской АР, источники - Гахаб. Минеральная лечебная вода «НафтСу», содержащая повышенный уровень органических веществ нефтяного происхождения, является редким природным даром. Лечебные грязи озера на Зыхе - сверхсолёное озеро, которое обладает высоким бальнеологическим эффектом, не только его воды, но и грязь со дна. Нахчыванский район АР располагает около 150 источников минеральных вод, из которых имеющие наибольшую бальнеологическую значимость являются источники Бадамлы, Дарыдаг, Сираб и Вайхир. Воды источников обогащены углекислым газом, гидрокарбонатно-натрий-кальциевые воды являются лечебно-столовыми, оказывающий лечебное воздействие на пищеварительную систему. В стране располагаются более 350 из 800 ныне действующих грязевых вулканов. Вулканическая грязь применяется в медицине Азербайджана для лечения полиартрита, радикулита, гепатита и кожных болезней, благодаря бальнеологическим свойствам и своему составу, которая включает в себя различные виды минералов, как медь, йод, магний, калий.

В последние годы интерес к Азербайджану, как к туристской дестинации, заметно возрос во всем мире, и следовательно, с каждым годом увеличивается комплекс туристских услуг, которые предоставляются местными туроператорами для привлечения большего количества туристов. Богатые природные ресурсы и климатические условия Республики Азербайджан создают благоприятную почву для развития туристской индустрии.

По закону Азербайджанской Республики "О туризме", принятый от 4 июня 1999 года, туризм - временный отъезд (путешествие) граждан Азербайджанской Республики, иностранцев и лиц без гражданства с постоянного места жительства в целях отдыха, оздоровления, ознакомления, в познавательных целях (обогащения историческими и культурными ценностями и др.), в деловых профессиональных (за исключением исполнения должностных обязанностей), в спортивных и религиозных целях, при условии, что в стране (месте) временного пребывания они не будут заниматься оплачиваемой деятельностью. Согласно Закону Азербайджанской Республики "О природных лечебных ресурсах, лечебно-оздоровительных местностях и курортах", принятый от 1 апреля 2008 года, курорт - особо охраняемая природная территория, располагающая природными лечебными ресурсами, на которой размещены лечебно-оздоровительные здания, сооружения и объекты туристической инфраструктуры [2].

Согласно Закону Азербайджанской Республики "О природных лечебных ресурсах, лечебно-оздоровительных местностях и курортах", принятый от 1 апреля 2008 года, курорт - особо охраняемая природная территория, располагающая природными лечебными ресурсами, на которой размещены лечебно-оздоровительные здания, сооружения и объекты туристической инфраструктуры [2]. А также Лечебно-оздоровительный туризм, по степени важности, можно назвать основным видом туризма, поскольку, в его основе лежит забота о здоровье человека как главной ценности жизни. Лечебный туризм имеет богатую историю. В XX веке в мире возникла целая курортная индустрия, охватывающая практически все страны и континенты.

Следует отметить, что многонациональность страны, развитие нефтяного сектора являются основными факторами, которые формируют представление о нашем государстве. Образ жизни

населения современного Азербайджана, толерантное отношение граждан к другим нациям, другим языкам и другим религиям являлись заслуженным ответом тем, кто Западную и Восточную культуру всегда ставят напротив друг другу. Тому свидетельствуют то, что при Советской власти бесконфликтно принимали туристов с других стран бывшей ССР.

Министерство Культуры и Туризма Азербайджанской Республики, осуществляет политику государства в сфере туризма, также ведёт целенаправленные работы по привлечению иностранных посетителей и созданию современной туристической инфраструктуры. Ежегодно в сентябре 27-го числа в стране отмечается “Всемирный день туризма”. Каждый год проводятся выставки и ярмарки Внутреннего Туризма, конференции, семинары, где обсуждаются проблемы в области туризма. Ведётся работа по расширению и созданию разных видов туризм-индустрии: экологический туризм, горнолыжный, конный, автомобильный, морской, речной, альпинистский. Разрабатываются особые индивидуальные поездки по грязевым вулканам, природным минеральным источникам, историко-архитектурным комплексам, для археологических раскопок. Постоянно проводятся спортивные соревнования. В рамках сотрудничества в индустрии туризма были подписаны договоры между правительством республики и правительствами Россией, Беларусью, Грецией, Египтом, Катаром, Иорданией, Объединёнными Арабскими Эмиратами, Австрией, Великобританией, Израилем, Ираном, Кувейтом, Бахрейном, Венгрией, Кореей, Швейцарией, Японией, Малайзией, Аргентиной, Швецией, Филиппинами, Мексикой, Македонией, Хорватией и другими странами. Начиная с 2005 года, на известных зарубежных каналах озвучиваются рекламные ролики, отражающие туристический потенциал АР. Печатаются и издаются около 50 рекламных изданий на разных языках мира, об отелях, пляжах и туристических объектах. 2011 год был объявлен “Годом туризма” в Азербайджане, а также в этом же году страна вступила во Всемирную Туристическую Организацию, основным мотивом которого является развитие туризма, как важнейшего фактора в экономическом развитии.

ЛИТЕРАТУРА

1. www.statgov.az
2. Ильина Е.Н. Туроперейтинг: организация деятельности / Е.Н. Ильина. М.: Финансы и статистика, 2019. 256 с
3. Экономика и управление туристской деятельностью: учебное пособие в 2-х частях. Ч. 1 / под общ. ред. Г.А. Карповой, Л.В. Хоревой. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2019. – 268 с /

(32)

Reşat CENGİZ²²⁷

ÖĞRENCİ DEVAMSIZLIK DURUMLARI STUDENT ABSENTEEISM SITUATIONS

ÖZ

Eğitim, çocukların vazgeçilmez ve devredilemez en temel haklarından önde gelenlerindedir. Çocukların bu haklarından en üst derecede yararlanabilmesi için dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikli eğitim olanaklarının yaratılması ve okula erişimin kolaylaştırılması ile mümkün olabilir. Okula devamsızlık, eğitim hakkını sınırlayan hatta çocuğın okulu bırakmasına neden olabilecek bir dönemin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Öğrenim çağındaki çocukların okula devamlarını sağlamak eğitimin ortakları olan bütün bireylerin ve grupların ortak sorumluluğudur. Okula devam sorununun ortadan kaldırılması amacıyla tüm sorumluların, devamsızlık ve okulu bırakmalarına ilişkin farkında olma durumlarının artırılması ve bu ortakların devamsızlık nedenlerini gidermeye yönelik ortak çaba girişimleri ile mümkün olabilir.

Çocukların okulun güvenli ortamında bulunmaları, okuldaki kazanımlarının yanında okul dışındaki kişilerden gelebilecek her türlü tehdit, tehlike vb. durumlara karşı korunmalarını da sağlamaktadır. Bununla beraber çocukların okuldan uzak kalmaları her yönüyle gelişimlerini olumsuz yönde etkilerken aynı zamanda uygun önleme ve müdahale programlarıyla zamanında karşılaşmalarını da güçleştirmektedir. Eğitim çağındaki çocukların eğitimlerini tamamlamadan okuldan diplomasız ayrılmalarının önüne geçebilmek için önleyici müdahaleler geliştirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı çocukları okuldan uzaklaştıran durumları ortadan kaldırmak amacıyla çok detaylı çalışmalar ve işbirliğine ihtiyaç vardır. Bu çalışmada öğrencinin devamsızlık nedenleri ve bu nedenleri azaltmak veya en aza indirmeye yönelik neler yapılabileceğini ortaya koymaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul, eğitim, devamsızlık, aile, öğrenci.

ABSTRACT

Education is one of the most fundamental and inalienable rights of children. In order for children to benefit from these rights at the highest level, it can be possible by creating quality education opportunities that can meet the needs of the period and facilitating access to school. Absence from school will lead to a period that limits the right to education and may even cause the child to drop out of school. It is the common responsibility of all individuals and groups that are partners of education to ensure that children of school age continue to school. In order to eliminate the school attendance problem, it is possible to increase the awareness of all those responsible for absenteeism and dropping out of school, and through joint efforts of these partners to eliminate the reasons for absenteeism.

Children's being in the safe environment of the school, in addition to their achievements at school, all kinds of threats, dangers, etc. that may come from people outside the school. It also provides protection against situations. On the other hand, being away from school negatively affects all aspects of children's development, while at the same time making it difficult for them to meet with appropriate prevention and intervention programs in a timely manner. Preventive interventions need to be developed in order to prevent school-age children from leaving school without a diploma before completing their education. Therefore, detailed studies and cooperation are needed in order to eliminate the situations that keep children away from school. In this study, it was tried to reveal the reasons for student absenteeism and what can be done to reduce or minimize these reasons.

Keywords: School, education, absenteeism, family, student.

²²⁷ Şehit Nadir İpek Ortaokulu, Merkez Elazığ, ORCID: 0000-0001-7748-4814

BİRİNCİ BÖLÜM

1.EĞİTİMİN AMAÇLARI

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak istendik değişme ortaya çıkarma sürecidir. İnsanı istendik davranışlara yöneltmek, yani eğitmek, asırlarca en önemli amaç olmuştur. Günümüzde bu durum, gittikçe karmaşık bir hal almakta ve etkisi daha da fazla bir biçimde hissedilmektedir.

Günümüz dünyasında bilgi ve teknoloji alanındaki son derece hızlı gelişmeler, toplumun yaşantısını da büyük ölçüde değiştirmiştir. Bireyin değişen bu toplumsal yaşama uyum sağlayabilmesinde örgütlü bir sistem olarak okulun önemi tartışılmaz bir biçimde artmaktadır. Kontrollü bir ortam olan okulda, öğrenciye kazandırılacak bilgi, beceri ve tutumlar önceden belirlenmiştir. Bunlar, bu konuların uzmanı olan öğretmenler tarafından planlı bir biçimde düzenlenen öğretim etkinlikleri ile öğrencilere kazandırılır.

Böyle olmakla birlikte eğitimin önemi, özellikle ülkemizde yeterince anlaşıldığı söylenemez. Eğer insan özlenen bir yaşam biçimine ulaşmak istiyorsa davranışlarını geçerli ve güvenilir bir yönde geliştirme çabası içinde olmalıdır. İnsan en somut ve sade ilişkilerden, en soyut ve karmaşık ilişkilere kadar her türlü süreçle karşı karşıya kalabilir. Ülke yönetecek, fabrika açacak, gelişim planlamasını yapacak, işletecek, ürünleri dağıtacak, toprağı işleyip ondan ürün alacak, evlenip yuva kuracak, yol, hastane, okul, uzay aracı yapacak ya da tüm bunların ortadan kalkması için uğraşacak, üretilmiş olgularla ilgili sorunlar çıkaracak ya da ortaya çıkan problemleri çözecek kişi insanın ta kendisidir. Bu durumda insanı pratik ve tutarlı davranışlarla yani problemlere çözüm üretici bilgi ve yeteneklerle donatmak zorundayız. Bu da ancak eğitim sayesinde olabilir.

Eğitim, “Bireyin davranışlarında kendi tecrübesi yoluyla istenilen değişmeyi ortaya çıkarma sürecidir” (Ertürk, 1975, s.12).

Diğer bir tanıma göre: “Eğitim, çoğu zaman kelime anlamıyla kişinin sosyalleştirilmesi, aynı cinsten olanlar ile benzer ve topluma yararlı bir bireyin hazırlanması anlamına gelir.” (Hesapçioğlu, 1992, s.17)

En geniş anlamda eğitim; Çocuklara, ergenlere ve yetişkinlere kazandırılacak zihinsel ve bedensel kabiliyetler edinmesini sağlamaktır. Önceden belirlenmiş hedeflere göre, insanların davranışlarında belli gelişme ve değişimler sağlamaya yarayan planlı çalışmalar bütünüdür.

Görüldüğü gibi eğitim, tanım olarak çok çeşitli şekillerde ve defalarca farklı kişiler tarafından açıklanmıştır. Konuyla ilgili pek çok tanım göz önüne alındığında; eğitim ana hedef olarak bireyeussal, bedeni ve sosyal anlamda yarar sağlamayı, kendisine ve çevresine faydalı bir kişi haline getirmeyi hedefler.

“Eğitimin asıl amacı öğrenmedir. Bireyin davranışlarında kalıcı bir değişiklik olduğu zaman onun yeni davranışı öğrendiği konusunda tereddütlerin kalmaması durumudur.” (Tedimen, 1972, 33)

Genel olarak toplumlarda eğitimin amacı, yeni nesillere var olan bir kültür birikimi aktarmak, gençlerin davranışını ve yaşam tarzlarını yetişkinlerin hayat tarzı yönünde şekillendirerek onları gelecekteki toplumsal rollerine doğru hazırlamaktır. (Eroğlu, 2001).

Buradaki amaç bireyin gerek kişisel, gerek toplumsal ve gerekse ekonomik anlamda yaşamdaki yerinin hazırbulunuşluluğunuoluşturmaktır. Doğru bir şekilde sistematize edilmiş bir eğitim, kişinin yaşamdaki yerini alması için kişinin kabiliyet ve ilgi alanlarını saptar ve uygulamalarını bu yönde yapar. Eğitimin amaçları aşamalı bir şekilde ele alındığında şu şekilde sıralanabilir:

1.1. Yakın Amaçlar

Fikri hür, vicdanı hür ve bilimsel düşünce gücüne sahip, disiplinli, çalışkan, kendine güvenen, öngörüsü yüksek, gelenek ve göreneklerine sahip çıkan ve kainat ayaşanan her türlü gelişmeyi takip ederek kendisine ve ülkesine yarar sağlayacak olan gelişmelere kolayca uyum sağlayabilen bireyler yetiştirmektir.

1.2. Uzak Amaçlar

“Gelir seviyesini yükseltme, ilerleme ve refah devleti olmaktır”. Ülkemizi ferah, gelişmiş, modern, gelişmiş bir ülke haline getirip çağdaş bir ülke meydana getirmektedir.

1.3. Genel Amaçlar

Bu amaçlar toplumun eğitim felsefesini ortaya koyar. Bu da toplumun siyasal ve sosyal hedeflerinin eğitim dünyasına yansıtılmasıdır.

Eğitimin yakın, uzak ve genel amaçları kişisel ve toplumsal anlamda çeşitli yararlar getirmektedir. Bu bağlamda eğitim, sosyal açıdan güçlü bir toplum yaratmaya yardımcı olurken, eğitilmiş insanlardan oluşan üretim gücüyle de ekonomik açıdan kuvvetli bir ülke oluşturulması için destek olur. Bu da eğitimin ne denli önemli olduğunun bir kanıtıdır.

1.4. Eğitimin Gerekliliği

Eğitim, bireyin doğumundan ölümüne süregelen bir iş olduğundan ve siyasal, toplumsal, kültürel ve bireysel yönleri aynı anda içinde bulundurmasından, tanımının yapılması güç olan bir mefhumdur. Bireylerin toplumun normlarını, inançlarını ve yaşama şartlarını kazanmasında etkili olan bütün sosyal süreçlerdir. Kişinin yaşadığı toplum içinde değeri olan kabiliyet ve diğer davranış şekillerini geliştirdiği süreçler bütünüdür. Seçilmiş ve kontrollü bir çevrenin (özellikle okulun) etkisi altında sosyal yeterlilik ve uygun değer bireysel gelişmeye etki eden sosyal bir süreçtir. Eğitim, önceden belirlenmiş kurallara göre bireylerin davranışlarında belli gelişme sağlamaya yarayan planlı etki çalışmasıdır. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla bilinçli olarak istedik değişme ortaya çıkarma sürecidir.

İnsanlar eğitim sayesinde bir taraftan bilgi alırken bir yandan da bilgi üretme, anlama ve tefsir becerisi kazandırır; çünkü eğitim nedeniyle insanlar hayat boyunca üretkenlik konusunda daha istekli olurlar.

Eğitim beşeri bir yatırım aracı olduğu için diğer yatırım araçlarından farklılıklar göstermektedir. Günümüzde uluslararası platformda öncü ülkeler olmanın en önemli kriteri dengeli bir gelişme sağlayan ekonomik güçtür. Bu durumun ortaya çıkmasında ülkenin milli kaynaklarının yanı sıra insani anamalin üretim sürecinde aktif rol alması oldukça önemlidir. İstihdam ile mesleki eğitim faaliyetlerinin bir birini tamamlayıcı politikalar izleyerek ekonominin ihtiyaçlarının karşılayabilecek sayı ve nitelikte iş gücü yetiştirmesi bu bakımından elzem görülmektedir.

Çağımızda ekonomik refaha ulaşmış ülkelerde, gelişmişliğin derecesini belirleyen en önemli unsurların başında eğitim hizmetlerine ne derece önem verdikleri gelmektedir. Bu hizmetin uygun koşullarda yapılması neticesinde ortaya çıkan sosyal faydalar ve insanlara pozitif dışsallıklar yayması eğitim hizmetlerinin bu kadar önemli olmasının sebeplerindedir. 21. yüzyıl; bütün yolların eğitim ile kesiştiği, ekonomik hayatta karşılaşılabilecek sorunlar ile baş edebilmek için daha donanımlı ve bilgiye hapsolmeden bilgiye yön veren insanlara ihtiyaç duyulduğu bir çağdır. Bu yüzden içinde bulunduğumuz çağda dünyamız çok hızlı bir şekilde ilerlerken teknolojik olarak çağın gerisinde kalmak istemeyen milletler, çareyi eğitim sistemleri ve teknolojilerine yatırım yapmakta ve teknolojik gelişmelere paralel eğitim programlarını düzenlemekte bulmuşlardır. Bir milletin ekonomik kalkınmışlığı o milletin eğitime yapmış olduğu yatırımlarla doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Yeni değer kavramları, eğitim yoluyla geliştirilen ve toplumsal davranışlarla da kullanım amaçlarına uygun olan, ekonomik kalkınmayı ivmelendirmek açısından son derece önem arz etmektedir. Kalkınma, sadece maddi ihtiyaçlarla ilgili olmayıp, insanların toplumsal şartlarının geliştirilmesi ile de alakalıdır. İnsana yapılan yatırımın kapsadığı alanları şu şekilde sıralayabiliriz: eğitim, sağlık ve beslenme. Eğer yatırımlar bu üç alana dengeli bir şekilde yapılırsa insan kaynağından gerektiği şekilde yararlanma imkanı sağlayacaktır. Ancak şunun da altını çizmek gerekir ki insana yapılan yatırımın temel yapı taşı eğitim harcamalarıdır. Eğitime yapılacak yatırımlar sadece geri kalmış veya gelişmekte olan ülkelerin değil ekonomi ve sanayi yönünden ileri düzeyde olan ülkelerin de üzerinde önemle durdukları bir meseledir. Yapılan araştırmalarda sanayi yönünden gelişmiş ülkelerin gelişme nedenleri arasında gayri safi milli hasılanın %2'sinden fazlasını sürekli eğitim ve arge harcamalarına ayırmaları gösterilmektedir. Önemle altı çizilmesi gereken bir konuda Sistemler girdi-çıkı ilişkisi nedeni ile çevreleriyle sürekli olarak etkileşim halindedirler. Bu konuda öncü çalışmalar içerisinde bulunan Katz ve Kahn'ın açık sistem anlayışlarına göre sistem dışarıdan aldığı girdileri işleyip yeni bir şeyler üreterek dış çevreye vermektedir. Bu işlemler dizisi sonucunda dış çevreden aldıkları geribildirimler ışığında kendilerini amaçları doğrultusunda değiştirip yenilemektedirler. Sistem olan örgütlerin günümüzdeki en

önemli paydası, insan kaynağı olarak düşünülmektedir. İnsanın bir teşkilata katılmadan önceki birikimine ve de teşkilata katıldıktan sonra buradaki gelişim ve değişimi teşkilatın verimliliğini artıran bir etmen olarak görülmektedir. Sonuçta yetişmiş insan, teşkilatın verimliliğini artıran en temel öğelerin başında gelmektedir. Bu pencereden bakıldığında bir ülkenin ekonomik kalkınması ile o ülkenin halkının, bireysel ve toplumsal gelişimi arasında doğru bir orantı olduğu söylenebilir.

Kalkınma yalnızca maddi ihtiyaçlarla ilgili olmayıp, insanların toplumsal şartları geliştirilmesi ile de ilgilidir. Ürünün kalitesini yükseltmenin, verimliliği artırmanın özellikle eğitimi geliştirerek, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılarda bulunabileceğinin bilincine varıldığı için ülkemizde de insana yatırım konusunda daha duyarlı olunmaya başlanmıştır.

Eğitim ile sağlanan sosyal ve ekonomik yararlar eğitimin kalitesini artırdığı gibi toplumun ve toplumda yaşayan bireylerin de yaşam kalitesinin katkı sağlamaktadır. Bu nedenle genç kuşakların kaliteli eğitim almaları toplumun gelişmişlik düzeyini artırmanın en etkili yoludur. Kaliteli eğitim alan birey önce kendi gelişimine katkı sağlar; çünkü verimli ve etkin bir birey haline gelir. Çoğunlukla kaliteli eğitim alan fertlerin iş yerleri ve kolları da oldukça çekicidir. Bu nedenle çalıştıkları yerin kalitesi hayat kalitesine olumlu etki yapar. Günümüzde çalışma hayatına baktığımızda tüm çalışma hayatı başarı kriteri üzerine kurulmuştur. Bireyler bu başarı kriterine ulaşmak için eğitime ihtiyaç duymuşlar ve gelirlerinin büyük bir kısmını eğitim faaliyetlerine harcamışlardır. İnsanların kariyer olarak bir üst sınıfa yükselmek için eğitim önemli olduğu ve eğitim faaliyetlerine ayrılan kaynakların her geçen gün arttığı gelişmiş toplumlarda daha belirgin olarak gözlemlenmektedir.

Türkiye’de yapılan araştırmalar da bu durumun doğruluğunu göstermektedir. Ülkemizde yüksek lisans, doktora yapan öğrenci sayısı 2000’li yılların başında 100.000sınında iken 2018 yılı itibari ile 500.000’i geçmiştir. (Günay, 2018, s.72) Bu yüksek lisans ve doktora yapan kişilerin büyük çoğunluğunun özel sektör firmalarında tarafından tercih edilmesi, firma sahiplerinin alınan eğitim ile örgüt başarısı arasındaki olumlu etkiyi gördüklerinin ispatıdır. Çağımızda eğitimin sürekliliği ve alınan eğitimlerin kaliteyi artıracak en önemli gereklilik olarak görülmektedir.

Eğitim ile ülkenin gelişmiş düzeyi bir zincirin halkaları gibidir. Türkiye’de eğitime ayrılan kaynaklar hem bireysel hem de toplumsal olarak arttıkça ülkenin gelişmesine, istihdamın artmasına, çağın zenginliklerini içinde bulunduran bir ülke olmasına kapıları ardına kadar açacaktır. Bu durum aynı zamanda özgür, demokratik ve insanca çalışma şartlarının ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bilginin en büyük hazine olduğuna inanan ve bilgiye yönelen küresel toplumlarda ekonomik sorunlara getirilecek çözümler eğitim faktöründen geçmektedir. Ülkelerin eğitim sistemlerinin gelişmişliği ve kalitesi o ülkelerde eğitim almış bireylerin toplumda yaşanan sorunları çözme becerisi ve topluma hizmet sunma kapasitesi ile doğru orantılıdır. Eğitim seviyesi arttıkça toplumda yaşanan sorunlara bulunan çözümler önerileri artacak ve çeşitlenecektir. Uzun vadeli olarak planlanan eğitim programları sayesinde nitelikli insan gücü yetiştirilecektir. Ülkemizde genellikle kısa vadeli ve plansız yapılan eğitim sistemi nedeniyle sistemin çıktısı olan bireylerin de plan, program yapma ve toplumsal sorunlara çözüm bulma noktasında yetersiz kaldıkları gözlemlenmektedir. Toplumumuzda eğitim seviyesi arttıkça gelişmişlik düzeyinin artmaması eğitim sistemimizde yaşanan aksaklıkları ispatlar niteliktedir. Her yıl üniversitemizden binlerce öğrenci mezun olmakta ancak eğitim sitemindeki ezberci anlayış nedeniyle bu öğrencilerimiz kendi fikirlerini ortaya koyma noktasında özgüven problemi yaşamakta ve üretme konusunda herhangi bir çaba gösterememektedir. Bu durum toplumda mezun olan bu bireylerin düşük profilli ve mesleki yönden yetersiz oldukları algısı oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle ülkemizin eğitim siteminin okul öncesinden üniversiteye kadar planlı, programlı bir şekilde yeniden yapılandırılması ve yapılacak planlamada eğitim ile toplumun gelişmişlik düzeyi arasındaki bağlantının planlama sürecinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Milli Eğitim Temel Kanununda ilköğretim öğrencileri için iyi vatandaş yetiştirme hedefi, ortaöğretim ve yükseköğretimde hayatın bir parçası haline getirilmelidir. İlköğretimde öğrencilere kazandırılan iyi vatandaş olma kriterleri ortaöğretim ve yükseköğretimde hayatın içinde yaparak ve yaşayarak bu kriterleri hayata geçirmesine izin vermelidir. Ülkemizin gelişmiş ülkeler arasında yer almasını sağlamak için çağın gereklerine uygun eğitim politikaları belirlenmeli ve bunun yansımaları olarak çağın gereklerine uygun hizmet

ve teknoloji üreten, üretmekle kalmayıp aynı zamanda ihraç eden bir duruma gelmesi gerekmektedir. Bunun için nitelikli insan gücü yetiştirmeye ihtiyaç vardır.

1.5.Öğrenci Devamsızlıkları

Tablo 1 Devamsızlığın Tanımları

1.5.1.Ardışık Özürsüz Devamsızlık
“Bir öğrencinin mazeretsiz iki gün ard arda özürsüz devamsızlık yapması durumudur. Bu devamsızlık Okulu kabullenmeme, mevsimlik tarım işçiliği, genel devamsızlık nedenlerine bağlı olabilir.”
a. Genel Nedenlere Bağlı Ardışık Özürsüz Devamsızlık “Art arda yapılan özürsüz devamsızlığın gerekçeleri arasında okulu kabullenmeme, mevsimlik tarım işçiliği ya da resen kayıt olma yok ise bu bu devamsızlığa Genel Nedenlere Bağlı Ardışık Özürsüz Devamsızlık adı verilir.”
b. Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarım İşçiliğine Bağlı Devamsızlık “Art arda yapılan özürsüz devamsızlık mevsimlik geçici tarım işçisi olduğu için yapılıyorsa buna Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarım İşçiliğine Bağlı Özürsüz Devamsızlık denir.”
c. Okul Korkusuna Bağlı Devamsızlık “Art arda yapılan özürsüz devamsızlık okul korkusu gerekçesi ile yapılıyorsa bu devamsızlığa Okul Korkusuna Bağlı Devamsızlık denir.” Bu durum genellikle çeşitli kaygılar gerekçesiyle öğrencinin okulu kabullenmemesi veya okula karşı isteksizlik geliştirme durumu ile ortaya çıkar”
d. Resen Kayıtlı Devamsızlık “Resen okula kayıt yaptırılan öğrencinin art arda özürsüz devamsızlık gerekçesi ile okula devam etmemesi durumuna Resen Kayıtlı Devamsızlık denir.”
1.5.2.Kesintili Özürsüz Devamsızlık
Öğrencinin son on beş gün içerisinde aralıklı olarak mazeretsiz üç gün okula gelmemesi durumuna Kesintili Özürsüz Devamsızlık adı verilir
1.5.2.1. Gün İçi Devamsızlık
Öğrencinin son on beş gün içerisinde iki defa yarım gün mazeretsiz devamsızlık yapması durumuna Gün İçi Devamsızlık denir. Gün içinde yapılan devamsızlık okuldan ders bitim saatinden erken ayrılma, okula geç kalma, sadece belirli derslere devamsızlık biçiminde olabilir.
a. Geç Kalma Öğrencinin haftada en az iki defa 1 veya 2. derslere düzenli ya da düzensiz bir şekilde geç kalmasını ifade eden devamsızlık türüdür.
b. Derse Devamsızlık Bir öğrencinin yirmi gün içerisinde bir derse haftalık ders saati kadar katılmaması ya da hafta içinde belirli derslere mazeret belirtmeden katılmamasını anlatan devamsızlık türüne derse devamsızlık denir.
c. Dersten veya Okuldan Erken Ayrılma bir dersten mazeretli ya da mazeretsiz erken ayrılması veya son ders saatlerine girmemesi durumudur.
1.5.3.Özürlü Devamsızlık
Bir öğrencinin hastalık, afet, adli süreçler vb. kısa veya uzun süreli tedavi olmayı gerektiren durumlar nedeniyle mazeret gerekçesini belgelendirmek koşulu ile okula devam edememesi durumuna özürlü devamsızlık denir.
a. Maskeli Özürlü Devamsızlık

Öğrencinin okula devam etmemesini gerçeğe aykırı olarak belgelendirmesi durumunu anlatan devamsızlık türüdür. (Örnek☺Üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin okulun son bir ayı hasta olmamalarına rağmen rapor alıp ders çalışmaları)

Kaynak: İlköğretim Okulları İçin Aşamalı Devamsızlık Yönetimi (ADEY), 2011, s.7-8.

Devamsızlığın tanımları 4 başlığa ayrılarak yukarıda verilmiş olup devamsızlık türlerini de 3 gruba ayırabiliriz. Gruplara ayırmada kriter olarak: süre, alışkanlık ve mahkemece verilen kararlar etkili olmuştur. (Dağ, 2018, s.174)

1.5.4. Devamsızlık Türleri

Tablo 2 Devamsızlık Türleri

Devamsızlık	6-17 yaş aralığındaki bir öğrencinin izin almadan ve mazeret bildirmeden art arda okula üç gün gitmemesi veya toplamda beş gün okula gitmemesi durumudur.
Devamsızlık Alışkanlığı	12-17 yaş aralığındaki bir öğrencinin ailesinin veya okulunun oluşturduğu müdahale planına uymayan yasalara aykırı devamsızlık yapma durumudur.
Kronik Devamsızlık	12-17 yaş aralığındaki öğrencilerden olağan dışı bir devamsızlığa ulaşanları, aile mahkemelerine sevk edilenleri anlatan devamsızlık türüdür.

Kaynak: Alt. Dağ, (2018)

1.6.Problem Durumunun Tespiti

Eğitim, fertlerin yaşamı boyunca kullanacakları kişiliklerinin gelişmesinde önemli rol oynayan genel yaşamında gerekli bilgi, beceri ve ekipman sahibi olmalarına, dolaylı veya doğrudan yardım etme sürecidir. Okul denilen örgüt, eğitim sisteminin özel ve genel amaçlarını temel ilkeler doğrultusunda, öğrenciye istenilen doğrultuda bilgi ve davranışların kazandırıldığı formal bir eğitim örgütüdür. Okul, öğrencilerin yaşam boyu üstleneceği rol ve görevlere hazırlanmasını üstlenen temel bir kurumdur. Okula başlamak, bireylerin hayatlarındaki önemli süreçlerden biridir (Oktay, Zembat ve Unutkan, 2007, s.17). İlköğretim bireyler için oldukça verimli ve katılımcı geçirmeleri gereken bir süreçtir. Bu süreci sağlıklı sürdürebilmesi için okula devamının sağlanması gerekir. Okula devam etmemedurumu, öğrencilerin okula hiç gelmeme veya arada bir gelme durumlarını ifade eder. Öğrencinin okula devamı onların eğitim-öğretim hayatındaki başarılarını doğrudan etkilemektedir. Fiziksel, psikolojik ve toplumsal etmenler akademik başarıyı doğrudan etkilemektedir. (Silah, 2003, s.103). Devamsızlığın bu kategoride daha çok kimlere bağlı olarak gerçekleştiğini ortaya çıkarmak, problemin genel halini ortaya çıkarmıştır.

1.7.Problem Durumunun Önemi

Eğitimde genel ve özel amaçlarının gerçekleşmesi, öğrencilerin derslere ve etkinliklere aktif olarak katılmasına bağlıdır. Eğitim ve öğretim ortamında istenen amaç ve davranışların tam anlamıyla gerçekleşmesi için öğrencilerin aktif oldukları bir ortamla mümkün olmaktadır. Öğrencinin derse katılımının esas olduğu okul ortamında eğitim gören öğrencilerin motivasyonu üst düzey olur. Bu durum öğrenme ve öğretme düzeyini yükseltir. Öğretmenlerin öğrencilerin aktif olarak derse katılımları konusunda dikkatli davranmaları gerekmektedir. Aksi halde öğrenciler, devamsızlık yapma ve okula gelmemeye başlar. Sağlık problemlerinin de sürekli ve süresiz devamsızlığa neden olduğu görülmektedir. Eğitim – Öğretim sürecini daha aktif hale getirebilmek için devamsızlığa neden olan nedenleri iyi belirleyip, bu nedenleri ortadan kaldırarak, ulusal eğitim sistemimizin genel, özel ve uzak amaçlarına ulaşmak için öğrencinin okula devamlarını sağlamak gerekir.

Devamsızlık uzun süreçte öğrencilerin üretken bir birey olmalarının önünde birer engel oluşturmaya başlayabilir. Eğitimden uzak kalmış birey sayısının artması toplumda nitelikli insan gücünü azaltacak ve o toplumun ekonomik gelişmişlik düzeyini sekteye uğratacaktır.

Ülkemizde ilköğretimi bitiren öğrenci sayısı ile ortaöğretime başlayan öğrenci sayısı arasında %30'luk bir fark dikkat çekmektedir. Bu durum her 100 öğrenciden 30'unun akademik başarısızlık, genel devamsızlık nedenleri gibi nedenlerden dolayı örgün eğitim sisteminin dışına çıktıklarını göstermektedir. Okullarımızın genellikle kamu kaynakları ile idame ettirildiği düşünülürse öğrenci devamsızlıklarını azaltıcı tedbirler alınması akademik performansı artıracak gibi kamu kaynaklarının da ekonomik kullanılmasını sağlamış olacaktır. Bunun yanında araştırma desenlenirken alanyazın taraması yapılmış ve öğrenci devamsızlık durumları ile ilgili araştırmaların kısıtlı olduğu gözlemlenmiştir. Bu açıdan da araştırmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. (Altınkurt, 2008, s.132)

1.8. Çalışmanın Amacı

Öğrencilerin okula devamsızlık sorununu halledebilmek için en başta devamsızlık sebeplerinin ortaya konması gerekmektedir (Altınkurt, 2008, s.130). Ortaya konan bu çalışmanın temel sebebi, okullarda eğitim alan öğrencilerin, devam etmeme sebeplerinin ortaya konmasıdır. Bu çalışmanın amacı öğrencilerin devamsızlık sebeplerini ortaya koymak ve çözüm önerileri sunabilmektir.

- Yöneticilerden kaynaklanan nedenler,
  - Öğretmenlerden kaynaklanan nedenler,
  - Aileden kaynaklanan nedenler,
  - Çevreden kaynaklanan nedenler,
  - Akademik kaygıdan kaynaklanan nedenler,
  - Bireysel nedenler
- .Coğrafi nedenler ve iklim koşulları

1.8.1. Yöneticilerden Kaynaklanan Nedenler

Okuldaki idarecileri her ne kadar öğrencilerinden derslerine girmediği için üzerine doğrudan etkisi olmasa bile, dolaylı olarak öğrenciler üzerinde etkisi bulunmaktadır. (Balci, 2002, s.128) Okulda örgüt kültürü oluşturan disiplin yaklaşımları, sosyal ve sportif faaliyetleri planlama, giriş-çıkış ve teneffüs saatlerinin belirlenmesi, belirli gün ve haftalarda öğrencilere verilen sorumluluklar gibi pek çok yönetim etkinlikleri öğrenci devamsızlıklarını etkileyen faktörleri oluşturabilir.

Okul yönetimi demokratik bir tavır takındığını öğrencilere hissettirmesi ve bu tavrı davranışa dönüştürmesi, öğrencileri okulda baskı altına alarak değil öğrencilere esnek bir çalışma düzeni kurması, öğrencilerin okuldan beklentilerini eğitimin amaçları çerçevesinde gerçekleştirilmesine olanak sağlanması okul yönetimi kökenli devamsızlık gerekçelerini azaltabilecek faaliyetler arasında sayılabilir. (Başar, 2001, s.127)

Okul yöneticilerinin klasik yönetim anlayışından uzaklaşmayı okulu sıkıcı bir hale getirmeleri de öğrencilerin okuldan uzaklaşmalarına ve okulu sevmelerinin önünde bir engel olarak durabilmektedir.

Okul idarelerinin riskten uzak durmak amacıyla okulda yapılacak bir takım sosyal faaliyetlere karşı olması veya mesafeli yaklaşımı da öğrencilerin daha sosyal bireyler olup okulu sevmeleri ve okula devamlarını sağlamakta olumsuzluk ortaya çıkarabiliyor.

1.8.2. Öğretmenlerden Kaynaklanan Nedenler

Öğretmenlerin sınıf ve okul içerisinde takındıkları olumlu tutum ve davranışlar öğrencilerin okula bağlanmasına ve devamsızlık yapmasına engel olmakta iken, öğretmenin baskıcı, otoriter bir tutum takınması, iletişim kurma konusunda sorunlar yaşaması, öğrenciden yapabileceğinin fazlasını istemesi ve öğrencileri başarı yönünden bir biri ile kıyaslaması devamsızlık gibi birçok olumsuz davranışa neden olabilmektedir. (Ataman, 2001, s.171)

Öğretmenlerin bazı öğrenciler üzerinde değersizlik hissi oluşturması öğrencinin okula bağlılığını olumsuz etkilemektedir. Öğretmenin her halükarda öğrenciye önemli olduğunu hissettirmesi gerekmektedir. Bunu yaparken eğitim normlarından taviz vermeden ve öğrenciyi merkeze alan bir yaklaşım sergilemelidir.

Öğretmenlerin öğrenciler üzerinde bazı olumsuz yaklaşımları öğrenciler üzerinde adaletsizlik hissi uyandırmakla beraber öğrencilerin devamsızlığına sebep olmaktadır. Öğretmenler, okul ve ders içindeki tutum ve davranışları ile her öğrenciye eşit mesafede olduğunu hissettirecek tutum ve davranışlar göstermelidir.

Öğretmenin öğrencinin yanlış cevap vermesi durumundaki tavrı çok önemlidir. Bazen öğretmenin yanlış cevap karşısındaki alaycı tavrı öğrenci üzerinde olumsuz etkiye sebep olmakla birlikte devamsızlık problemine sebep olabilmektedir.

Öğretmenlerin öğrencilerle iyi iletişim kuramamaları öğrencilerin devamsızlıkların önemli sebeplerinden biridir. Öğretmenlerin doğru iletişim kurabilmeleri için öğrencilerin iletişim seviyelerine inebilmeleri, öğrencilerle empati kurabilmeleri gerekmektedir. Suçlayıcı sen dili kullanmak öğrencileri okuldan uzaklaştıracaktır.

Öğretmenlerin öğrenciye karşı önyargılı oluşu ve öğrencinin problemini anlamaya uzak tavrı öğrencinin okuldan uzaklaşmasına ve devamsızlık yapmasına sebep olabilmekte ve devamsızlığın artmasına sebep olmaktadır.

1.8.3.Aileden Kaynaklanan Nedenler

Öğrenci davranışlarının temelini aile oluşturur. Anne, babanın çocuk yetiştirmede önemseydiği değerler, ebeveynlerin eğitim düzeyi, kardeş sayısı, boşanma, ailenin gelir durumu gibi birçok etmen öğrenci davranışlarına etki etmektedir. (Senemoğlu, 2001, s.19-22; Cüceloğlu, 2003, s.361-362; Sarıtaş, 2001, s.61) Ailenin çocuk üzerinde baskı kurarak tüm davranışlarını kontrol etmesi ya da çocuğun davranışları için serbestlik tanıyarak aşırı ilgisiz davranması öğrencilerin devamsızlık yapmasına neden olmaktadır.

Bazı ailelerin eğitime olumsuz bakış açısı nedeniyle öğrenci devam problemi ortaya çıkmaktadır. Bazı ailelerin özellikle kız çocuklarının okula devam etmelerine olumsuz bakışı da devamsızlık problemini kız çocukları açısından daha öne çıkarmaktadır.

Bazı aileler çocukları para kaynağı olarak görüp erken yaşta öğrenciyi okula göndermek yerine çalışıp para kazanmasını istemesi de devamsızlık problemlerinden birisidir.

Parçalanmış aileler bir takım problemleri de beraberinde getirmekle beraber çocukların ebeveynler arasında gidip gelmesine sürekli ikametinin değişmesine sebep olmakla beraber öğrencinin devamsızlığına da sebep olabilmektedir.

Bazı öğrencilerin erken yaşta aileler tarafından evlendirilmesi de öğrencilerin okula devamsızlıklarına ve okulu bırakmalarına neden olmaktadır.

1.8.4.Çevreden Kaynaklanan Nedenler

Öğrencilerin hem çevreyi etkileyen hem de çevreden etkilenen bir durumu söz konusudur. Bu nedenle öğrenci ailesiyle, arkadaşlarıyla, yakın çevresi ile sürekli bir iletişim halindedir. (Alt. Dağ, 2018)

Öğrencinin çevresel faktörlerden kaynaklı devamsızlığının en önemli nedeni arkadaş gruplarıdır. Öğrenci grup dinamiğinin etkisi ile gruba girebilmek için ya da gruba kendini kabul ettirmek için devamsızlık yapabilir.(Kağıtçıbaşı, 1998; Arkonaç, 2001; Güney, 2000)

Çevredeki kötü alışkanlıklara sahip kimseler öğrenciler üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olup öğrencinin okula devamsızlık yapmasına sebep olabilmektedir.

Ailede veya çevrede okula devam etmeyen öğrenciler de öğrenci üzerinde olumsuz örnek olabilmekle beraber öğrencinin okula devamsızlık yapmasına neden olmaktadır.

Çevrede olumsuz örnek oluşturabilecek internet kafeler, kıraathaneler gibi mekanlarda öğrencinin okula devam etmeyip bu mekanlarda takılıp vakit geçirmesine ve olumsuz bir çevre edinmesine yol açabilmektedir.

1.8.5.Akademik Kaygıdan Kaynaklanan Nedenler

Öğrencilerin eğitim öğretim süreçleri boyunca başarılı olmalarını sağlayan faktörlerin başında etkili ve verimli ders çalışma alışkanlıkları gelmektedir. Etkili ve verimli ders çalışan öğrencilerin okula aidiyet duygusu artacağından okula devam problemi yaşamayacaktır.(Vergili ve Atılğan, 1998, s.149) Öğrencilerin

düzenli ders çalışma alışkanlığından uzak olması ya da ödev yapmama durumları devamsızlık nedenleri arasında gösterilebilir.

Öğrencilerin okul hayatında akademik olarak başarısızlık hissine kapılmaları onların devamsızlık yapmalarına sebep olabilmektedir.

Öğrencinin ben yapamam, bunu başaramam ön yargısıyla hareket edip okul hayatında olumsuz bir intibaha kapılıp devamsızlık yapabilmektedir.

Öğrencinin arkadaşları arasında akademik olarak başarısız görülüp öğrenciyle dalga geçmesi veya onu tembel veya farklı sıfatlarla anmaları da bu öğrenciler açısından olumsuzluk ortaya çıkarabilir ve öğrencinin devamsızlık yapmasına neden olabilir.

1.8.6. Bireysel Nedenler

Öğrencilerin ekonomik zorluklar nedeniyle çalışma zorunda olması, yaşadığı psikolojik travmalar, kendisini okula ait hissetmemesi, gelecek ile ilgili beklentisinin olmaması gibi pek çok bireysel neden öğrencinin devamsızlık yapma sebeplerinden bir olarak gösterilebilir. (Kadı, 2000, s.87-88)

Öğrencide meydana gelen ben başaramam ben yapamam hissi öğrencinin eğitim öğretim kurumlarına karşı önyargı oluşturmaya ve devamsızlık yapmasına sebep olabilir.

Öğrencideki özgüven eksikliği okulda ki en ufak bir olumsuzlukta bile okula savunmasına ve devamsızlık yapmasına sebep olabilmektedir.

Yukarıda açıklanan nedenlerin dışında da öğrencilerin devamsızlık yapma konusunda çeşitli faktörlerden etkilenebileceğini söyleyebiliriz. Öğrenci devamsızlıkları gerekçelerini belirlerken her durum ve şart için geçerli sınırlar belirlemek hayatın gerçekleri ile örtüşmez. Bu nedenle araştırmada öğrenci devamsızlık nedenlerini gruplara ayırmak değil, öğrenci devamsızlık problemine dikkat çekmek, farkındalık yaratmak ve çözüm önerilerine destek olmak amaçlanmıştır.

1.8.7. Coğrafi Nedenler ve İklim Koşulları

Türkiye’de özellikle Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Toroslar vb. yerler aşırı dağlık ve engebeli bir yapıya sahip olduğu için ulaşım imkanları kısıtlıdır. Bu durum öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olmaktadır.

Devamsızlık yapma durumu bir çok olumsuz durumu da ortaya çıkarmaktadır. (Pehlivan 2006, s. 22) Bu durumlarsadece devamsız öğrenciyi değil okula düzenli devam eden öğrencileri de olumsuz etkilemektedir. Devamsızlık öncelikle öğrencinin öğrenme yetenekleri üzerinde olumsuz bir etki yapar. Bunun yanı sıra öğrencinin öz denetim mekanizmasını zayıflatır. İleriki yaşamında hayatını idame ettirmek için yapması gerekenleri aksatır. Doğru iletişim becerisi kazanamadığı için toplum içerisinde düzenli bir iletişim kuramaz. (Margaret, 1997; Wagner, Dunkake ve Weiss, 2004, Pehlivan, 2006, s. 23, Akt: Yılmaz, 2020 s.2)

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLGİLİ LİTERATÜRÜN İNCELENMESİ

2.1. Devamsızlık

Devamsızlık, örgün eğitim veren kurum ve kuruluşlarda eğitim öğretim faaliyetlerine katılan öğrencilerin okula ara ara gelmeme veya sürekli gelmeme durumunu ifade eder.. Devamsızlık durumunun fazla olmaması öğrencininokula severek ve isteyerek geldiği, öğrencilerin okula devam etme durumu okul idaresinin ve öğretmenlerin bu konuyu önemsedikleri yorumunu ortaya çıkarır. (Küçüksüleymanoğlu, 1997, s.15).

Devamsızlık durumu iki türlüdür:

Aralıklı Devamsızlık: Öğrencilerin, devam ettikleri eğitim-öğretim kurumlarına arada bir gelmeme durumlarını ifade eder.

Sürekli Devamsızlık: Öğrencinin kayıtlı olduğu eğitim öğretim kurumuna sürekli olarak devamsızlık durumunu ifade eder.

2.1.1 Aralıklı Devamsızlık Yapma Sebepleri

Öğrencilerin aralıklı devamsızlığın nedenlerine baktığımız zaman bu devamsızlık çeşidinin bazı sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Bu sebepleri şu şekilde belirtebiliriz:

- Öğrencilerin okula devamsızlık sebeplerinden birisi evinin okula uzak olması.
- Öğrencilerin okula devamsızlık sebeplerinden birisi de sağlık problemleri ve ilk ve son haftalarda okulda ders işlenmiyor anlayışının olması.
- Öğrencinin psikolojik durumu, öğrencilerin başarılı olma hissi yaşayamamaları.
- Aile içi problemlerin sebep olduğu psikolojik faktörler, okuldaki sosyal faaliyetlerin azlığı, ekonomik durumu iyi olmayan ailelerin öğrencilerinin bir işte çalıştırılmaları, öğrencilerin lazım ders materyallerine sahip olamayışı da öğrencilerin devamsızlık yapmalarına sebep olabilmektedir.
- Öğrencilerin öğretmenleri ve okulu sevmeme, vaktinde uyumayan öğrencilerin vaktinde uyanamaması gibi sebeplerde okula devamsızlık yapmalarına neden olabilmektedir.
- Okullarda yaşanan şiddet ve baskılardan dolayı öğrencinin okula gitme davranışında azalma olmasına da okula gitmeyi reddetmesine neden olmaktadır. (Ayaş, 2007, s.18)

2.1.2. Sürekli Devamsızlık Nedenleri

Aralıklı devamsızlığın farklı sebepleri olduğu gibi sürekli devamsızlığında birçok sebebi bulunmaktadır. Sürekli devamsızlık sebeplerine baktığımız zaman genel olarak kırsal kesimlerde meydana gelen erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi, ailelerin maddi durumlarının iyi olmaması, öğrencilerin evlerinin okula uzak olması, kırsal kesimdeki çocukların çobanlık yapması, hasat mevsiminde tarla işlerinde çalıştırılması, gibi sebeplerden kaynaklanabilmektedir.

Bazı öğrencilerin öğrenim görme isteğinin olmayışı ve okula karşı isteksiz olması, velilerin taşınmalı eğitime, pansiyonlu eğitime olumlu bakmaması, gibi sebeplerden dolayı da öğrencilerin okula devam etmeleri gerekirken okula devam etmedikleri görülmektedir.

2.2. Devamsızlığın Etkileri

Devamsızlıkların farklı sebepleri olabilmektedir. Bu sebeplerinde öğrenciler üzerinde farklı etkilere sahip oldukları görülmektedir. Bunlara bakacak olursak, ders içi güdülenme eksikliğine ve motivasyoneksikliğine, okuldan soğumalarına, öğrencilerin uyum sorunu yaşamasına sebep olmaktadır.

Altınkurt (2008) yaptığı çalışmada, öğrencilerin akademik başarıları ile devamsızlık yapmaları arasında ters yönde bir ilişki olduğunu belirtmiştir (Altınkurt, 2008. s. 140). Bu okula devamsızlığın artması halinde otomatik olarak okul başarısını düşürdüğü tespit edilmiştir.

Okula devamsızlık Milli Eğitimin özel, genel ve uzak amaçlara ulaşılmasına sebep olabilmekte, bunların yanında toplumun kültürel, sosyal ve eğitim yönünden geri kalmasına sebep olmaktadır.

2.3. Devamsızlıkları Önleme Yolları

En önemlisi öğretmen ile öğrencinin güzel bir sınıf ortamında bir arada bulunması gerekmektedir (Özyürek, 1980, s.162). Etkili bir iletişim ortamının oluşması için öğrencilerin tamamıyla yüz yüze bir şekilde bulunması gerektiği düşünülmektedir.

Devamsızlık oranının azaltılmasında okul çevre işbirliği çok önemli olup okul çevresindeki oyun salonları ve internet kaffelerle işbirliği yapılarak, ders vakitlerinde bu tür eğlence yerlerine öğrencilerin girişlerinin önlenmesi, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin, öğrencilerle daha dikkatli ve ilgiyle davranmaları, okul- aile işbirliğinin geliştirilmesi önerilmektedir (Pehlivan, 2006, s.6).

Pehlivan (2006) araştırmasında, devamsızlık yapan öğrenciler varsa, öğrencinin okula devamını sağlamak amacıyla öğrenciyle ilgili herkesle işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Özel eğitime muhtaç durumda bulunan çocuklar belirlenip ve Rehberlik Araştırma Merkezine yönlendirilmesi sağlanmalıdır. Öğrencilerin kendilerine bir amaç ortaya koyma konusunda iradesini ortaya koyma konusunda desteklenmelidir. Eğitim- öğretim kurumlarında sosyal ve kültürel faaliyetler hazırlanmalı ve devam sorunu yaşayan öğrencilerin bu faaliyetlere özellikle katılımlarının sağlanması gerekir. Sınıf ortamı tüm öğrencilerin aktif olabileceği çağdaş bir şekilde düzenlenmelidir. Öğrencilere başarıya duyusunun ne kadar özel bir duygu olduğu hissettirilmelidir. Öğrenciyi merkez alan bir anlayışla dersler yapılmalıdır. Sınıfta uyulacak kuralların belirlenme aşamasında öğrencilerin görüş ve tutumları dikkate alınmalıdır.

Öğrencileri okul içinde ve okul dışındagözlemlemeli ve gerekli tedbirler alınmalıdır. Öğrenciler devamsızlık yaptıkları zaman öğrenciyle konuşulmalı ve devamsızlık sebebi üzerinde öğrenciyle konuşulmalı ve yapıcı çalışmalarda bulunulmalıdır.

Ekonomik sebeplere istinaden yaşanan devamsızlıkları en aza indirebilmek için, kamu kaynaklarından daha fazla yararlanmaları amacıyla girişimlerde bulunulması gerektiğini belirtmiştir. Bu ailelerin sosyal yardımlaşma-dayanışma fonlarından yararlandırılması konusunda gayret gösterilmelidir. (Ensari, 2006, s. 147).

Sınıf ortamında istenmeyen bir davranış meydana gelirse, bu durumda öncelikle sorunun kaynağı incelenmelidir. Gerekirse de okul rehberlik servisinden yardım istenmelidir.

Sınıfların temiz bir hava, yeterli ısıya ve görsel konfora sahip olması gerekmektedir. Bu konu eğitim kurumlarındagün geçtikçe daha önemli bir hal almaktadır. Eğitim-öğretim kurumları toplumların geleceği genç kuşaklarımız tarafından yoğun olarak kullanılmakta ve bu yapı içindeki koşullarla uzun süre karşı karşıya kalmaktadır. Bu yaş grubundakiler yetişkinlere göre, yapı içindeki olumsuz koşullara karşı daha hassastırlar ve bunlar daha çok etkilenmektedirler. Bu durum, öğrenme isteklerinin azalması ve sağlık problemlerinin ortaya çıkmasına ve dolayısı ile okula devamsızlık şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Esin, 2007, s.71).

Öğrencinin derse olan ilgisini artırmak amacıyla düzeylerine uygun yöntem ve teknikler kullanarak okul yaşamı tekdüzelikten kurtarılmalıdır.

Öğrencilerin sevk, izin ve rapor gibi belgeli izinlerinde aşırı bir tepki ortaya konulmamalı, izinsiz okula devam etmeyen öğrencilerin durumu e okula zamanında işlenmeli ve veli bilgilendirilmelidir. Ensari (2006)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÖĞRENCİNİN OKULA DEVAMINI SAĞLAMA ÖNERİLERİ

1) Öğrenci devamsızlıklarının nedenlerinden biriside sağlık problemleridir. Bu problemin üstesinden gelebilmek için aile ve sağlık merkezleriyle diyaloga geçilmelidir.

2) Aile kaynaklı problemlerde ise sınıf rehber öğretmeni ve okul psikolojik danışmanı aile ile iletişim kurması ve problemin iyi araştırılması gerekir.

3) Öğrencinin kendini başarısız görme duygusu varsa dersleri somutlaştırarak öğrencinin anlayacağı bir şekilde kendine güven duygusunu aşılama gerekir.

4) Öğrencinin başarılı olması için rehberlik servisleri planlı ve programlı çalışma hakkında bilinçlendirme çalışması yapılmalıdır.

5) Öğrenci devamsızlık sebeplerinden biriside öğrencinin kişisel problemleridir. Bu konuda da öğrenci okul rehber öğretmene yönlendirilmelidir.

6) Öğrencinin derse karşı olan hazırbulunuşluk seviyesini artırmak için derste öğrenciyi aktif hale gelmesi sağlanıp dersten zevk alması sağlanmalıdır.

7) Öğrencinin devamsızlık durumuyla ilgili öğretmenle arasındaki problemleri öne sürüyorsa öğretmenle görüşülüp eğer bu öğrenci için bahaneden öteye bir şey değilse bu bahaneden kurtulması için gerekli görüşmeler yapıp bu düşünceden kurtulması sağlanabilir

8) Bazen öğrenciler ders araç ve gereçlerinin eksikliğinden dolayı devamsızlık yaptığını belirtmektedirler bu durumda da öğrencinin eksik araç gereçlerinin temini yoluna gidilmesi gerekir.

- 9) Öğrenci okula ödevini yapmadan veya hazırlanmadan geldiği zaman bunun sebepleri araştırılarak aile ile diyaloga geçilerek duruma ailenin de desteği alınarak çözüm bulunabilir
- 10) Öğrenci aileleriyle veya velileriyle irtibat kurularak öğrencilerin uyku düzenleriyle ilgili bilgilendirme yapılır.
- 11) Öğrencilerin fikirlerini alarak sınıf ortamındaki düzenin ve kurallarının belirlenmesinde düşüncelerine başvurularak düşünce ve görüşlerine önem verildiği hissettirilir.
- 12) Ailelerin eğitimin önemi ile ilgili olarak seminerler düzenlenmelidir.
- 13) Eğitimin önemi üzerine gerek televizyonlarda gerekse sosyal medya üzerinden sürekli çalışmalar yapılmalıdır.
- 14) Öğrencilere okulu sevdirmek üzerine okulların sosyal açıdan donatılması gerekmektedir.
- 15) Okullarda çocuklara eğitimi sevdirecek çeşitli etkinlikler hazırlanmalıdır.
- 16) Eğitim – öğretme etkinliklerine ailelerin katılımının artırılmasına yönelik olarak bir takım çalışmalar planlanmalıdır.
- 17) Milli eğitim Bakanlığı devamsızlığı önleme ile ilgili olarak üniversitelerle işbirliğine gidilerek akademisyenlerle birlikte ortak çalışma grupları oluşturulabilir.
- 18) Okuldaki gerek bilgisayar sınıfları gerekse sosyal donatı alanlarının okullar tarafından daha etkin kullanımı anlamında gerekli çalışmalar yapılmalıdır.
- 19) Ailelerin ekonomik sebeplerle çocuklarını okula gönderememe sebeplerini ortadan kaldırmak adına yerel yönetimlerle ve eğitime gönül vermiş ekonomik durumu iyi olan insanlarla diyaloga geçilerek aileye ekonomik olarak nasıl destek verilebileceği üzerine çalışma yapılabilir.
- 20) Mevsimsel veya dönemsel olarak çalışmaya giden ailelerle birlikte giden öğrenciler için gittikleri yerdeki eğitim kurumları ve yerel yönetimlerle işbirliğine gidilerek bu öğrencilerin okula devamları sağlanmalı.
- 21) Okulların, Okul Aile Birliği ile işbirliğine gidilerek öğrencilerin devamsızlığı üzerine birlikte hareket edilerek devamsız öğrencilerin aileleriyle irtibata geçilerek öğrencinin devamsızlık sebepleri ortadan kaldırılmaya çalışılmalıdır.
- 22) Öğrencilerin okulusevmeleri ve okula gönül bağıyla bağlı olmalarını sağlamak adına okullarda kültürel, sosyal ve sportiffaaliyetlerin sayısı artırılmalı ve bu etkinliklere özellikle problemlili çocukların katılımı teşvik edilmelidir.
- 23) Okul idareleri ve öğretmenler birlikte hareket ederek aile ziyaretleri artırılmalı ve aileye öğrencisinin değerli olduğu hissi verilmelidir.
- 24) Okullardaki bilgisayar sınıfları daha aktif kullanılarak kontrollü bir şekilde öğrencilerin kullanımına imkân sağlanmalıdır. Böylece öğrenciler internet kafeler gibi zararlı ortamlardan uzak tutulmuş olur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.SONUÇ

Ülkemizdeki nüfus artışı hızını göz önüne alırsak, genç nüfusun fazlalığı nedeniyle Türkiye'nin kalifiye elaman ihtiyacı vardır. Bu kalifiye eleman ihtiyacının karşılanabilmesi için eğitim-öğretim kalitesinin yükseltilmesi gerekir. Bunu da ancak eğitim-öğretim sürecinin bir girdisi olan öğrenci faktörünün okul yaşamını oldukça aktif ve verimli bir şekilde geçirmesine bağlıdır. Bu aktif dönemde öğrencinin okula devamsızlık yapması büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Bu nedenle gerek sınıf öğretmenin gerekse okul yönetiminin ve rehberlik servislerinin ailelerle çok iyi bir ilişki geliştirmesi gerekmektedir. Eğitim sürecini oldukça verimli geçiren öğrenci nitelikli insan gücü olarak topluma fayda sağlayacak ve ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine katkı sağlayacaktır.

Okul psikolojik danışmanları, (rehberlik servisi) sınıf rehber öğretmeni ve aile ile işbirliği içerisinde bulunmalı ve öğrenci devamsızlıklarının nedenleri araştırılmalı, bunlara çözüm yolları belirlenmelidir. Eğer yine de sonuç alınmıyorsa 222 Sayılı Kanun göre işlem yapılmalı ve işlemin sonucu mutlaka takip edilmelidir (Ensari, 2006, s. 148)

KAYNAKÇA

1. ADEY (2011). Milli Eğitim Bakanlığı, Aşamalı devamsızlık yönetimi uygulama kılavuzu.
2. Akça, V.(2006).Fen eğitimi alan lisans öğrencilerinin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor davranışlarına devam-devamsızlığın etkisi. Kars Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
3. Altınkurt, Y.(2008).Öğrenci devamsızlıklarının nedenleri ve devamsızlığın akademik başarıya olan etkisi. Nisan, *Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 20.
4. Ayaş, T. (2007). Okullarda yaygın sorun şiddet ve zorbalık. *İlköğretmen Dergisi* Sayı 14.
5. Claus, E. ve Hammer, M. Çeviren; Gürün İ. (2001). Anne, ben okula gitmek istemiyorum. Rota Yayıncılık.
6. Dağ, Adem, (2018). Okul sosyal hizmeti bağlamında ilkokul ortaokul ve lise öğrencilerinin devamsızlık durumu.Akademik Hassasiyetler, Cilt 5, sayı 9.
7. Demirtaş, H. ve Güneş, H. (2003). Eğitim yönetimi ve denetimi sözlüğü, Anı Yayıncılık.
8. Eğitim-Bir-Sen (2016). Eğitime bakış 2016, İzleme ve değerlendirme raporu. Ankara, Eğitim Bir Sen Yayını.
9. Ensari, H. (2006). Yönetim ve kalite.Morpa Yayınları.
10. Ertürk, S.(1972). Eğitimde program geliştirme. Ankara, Yelken Tepe Yayınları.
11. Esin, T. (2007). Eğitim ortamlarında konfor koşullarının sağlanması ve yalıtımı.
12. Gökyer, N. (2012). Ortaöğretim okullarındaki devamsızlık nedenlerinde ilişkin öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 913-938.
13. Günay, Durmuş (2018). Türkiye’de lisansüstü eğitim ve lisansüstü eğitime bir bakış,*Üniversite Araştırmaları Dergisi* Cilt 1, Sayı 2.
14. Hesapçıoğlu, M. (1984). Türkiye’de insangücü ve eğitim planlaması, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 127, Ankara.
15. Küçüksüleymanoğlu, R. (2007) İlköğretim Örgütlerinde Stratejik Planlama Süreci: Bir Örnek Olay İncelemesi,*Eğitimde Politika Analizleri ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* Cilt 2 Sayı 1.
16. MEB (2019). Milli Eğitim Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı. Ankara: MEB Yayını. http://www.meb.gov.tr/stratejik_plan/
17. Oktay, A. (2007). Okul öncesi eğitim ve ilköğretim, *İlköğretmen Dergisi* Sayı 6.
18. Özyürek, L. (1980). Derse devamın öğrenci başarısına etkisi.
19. Pehlivan, Z. (2006). *Resmi genel liselerde öğrenci devamsızlığı ve buna dönük okul yönetimi politikaları Ankara ili örneği* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
20. Silah, M. (2003). Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarını etkileyen çeşitli nedenler arasından süreksiz durumluk kaygının yeri ve önemi, *Eğitim Araştırmaları Dergisi* Sayı 10.
21. Sümer, N. (2005). Araştırma teknikleri, Morpa Yayıncılık.
22. Şanlı, Ö. (2015). Okula devamsızlık yapan öğrencilerin devamsızlık sebeplerinin öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*
23. Yılmaz, K. Şahbaz O. Demirciler, V. Alıç, U. ve Koca, M. (2020). Türkiye’de öğrenci devamsızlığı ile ilgili nitel bir araştırma, *Manas Sosyal Araştırma Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3

(33)

Rufana MİKAYILLI²²⁸; Fidan İSAZADE²²⁹; Royal RZAYEV²³⁰

RELATIONSHIP BETWEEN ENERGY REVENUES AND DEFENCE EXPENDITURES: IN THE CASE OF RUSSIA

ENERJİ GELİRLERİ İLE SAVUNMA HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ: RUSYA ÖRNEĞİNDE

ABSTRACT

Purpose: To examine the positive or negative effects of oil and natural gas revenues on defence expenditures with an econometric analysis. **Methodology:** The study includes data for Russia between 1992 and 2020. Analysis with econometric models Stability and regression analyses were carried out using Eviews 12 and STATA 14.0 econometric programs. In the study, the effect of natural gas and oil revenues on defence expenditures was examined with a stationarity and regression model, using defence expenditures as the dependent variable. **Major conclusions:** Findings obtained with the help of regression analysis revealed that natural gas (NGGDP) and oil (OILGDP) revenues have a statistically significant effect on the dependent, that is, defence expenditures (DGGDP) in general.

Keywords: Natural gas revenues, oil revenues; defence expenditures; GDP; war; regression analysis.

JEL Codes: B26, C58, H56, Q43.

ÖZ

Amaç: Petrol ve doğal gaz gelirlerinin savunma harcamaları üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerini ekonometrik bir analizle incelemek. Metodoloji: Çalışma, Rusya'nın 1992-2020 yılları arasındaki verilerini içermektedir. Ekonometrik modellerle analiz Stabilitate ve regresyon analizleri, Eviews 12 ve STATA 14.0 ekonometri programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, savunma harcamaları bağımlı değişken alınarak, doğal gaz ve petrol gelirlerinin savunma harcamaları üzerindeki etkisi durağanlık ve regresyon modeliyle incelenmiştir. Ana çıkarımlar: Regresyon analizi yardımıyla elde edilen bulgular, doğal gaz (NGGDP) ve petrol (OILGSYH) gelirlerinin bağımlı yani savunma harcamaları (GSYİH) geneli üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Doğal gaz gelirleri, petrol gelirleri; savunma harcamaları; GSYİH; savaş; regresyon analizi.

JEL Kodları: B26, C58, H56, Q43.

²²⁸ Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan, Baku; Faculty of Economics of Turkic World, Department of Economics and Business Administration, Finance section ; e-mail: rufana.mikayilli9981@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4014-9901>

²²⁹ Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan, Baku; Faculty of Economics of Turkic World; Department of Economics and Business Administration, Finance section ; e-mail: fidan.isazade02@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6403-9270>

²³⁰ Azerbaijan State University of Economics (UNEC), Azerbaijan, Baku; Faculty of Economics of Turkic World; Department of Economics and Business Administration, Finance section ; e-mail: royalrzayev03@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-3613-0276>

1. Introduction

Today, the development of technology and the increase in needs due to the increasing population increase the demand for energy. The limited availability of energy resources in nature has made it important for countries that use these resources as raw materials. Petroleum and natural gas, the most used energy sources, are exhaustible and account for much of the world's energy use. Oil, which is used in all areas of life, is important because it can be bought and sold with the help of derivative instruments in financial markets. Investing in derivatives can influence oil prices. All these factors can have an impact on countries and companies that use oil as a raw material or trade in oil. The importance of natural gas, which is used as a raw material in various fields such as petroleum, is increasing due to the fact that it emits less carbon compared to other fossil fuels. Natural gas is used for heating, energy generation, transportation, and manufacturing steel, paper, and fertiliser. Countries are also promoting electric automobiles. Increasing demand for power will be partially fulfilled by natural gas. So, natural gas consumption will rise, which may raise prices.

Natural resource-rich countries allocate more resources to military spending due to excessive security concerns. Military expenditures were cut in many countries, while public revenues fell due to the fall in oil prices. However, this does not apply to every country. Even in some countries, military expenditures are increasing despite the decrease in oil prices and volatility (Erdoğan et al. 2020).

Another dimension of the relationship between energy and military expenditures is the economic attractiveness of energy resources and the use of military power to protect the owned resource or obtain the unowned resource (Klare, 2002: 23).

Industrialization and defence operations require energy. Today, industrial, defence, and economic progress appear unattainable without energy. States spend on defence to obtain or maintain energy resources. Energy and defence are key economic and political challenges for governments. Energy policies and defence spending interact naturally (Canbay and Piralı, 2019: 399).

This study examines how energy prices impact national economies and defense spending, with a focus on whether a country is an energy importer or exporter. Specifically, it analyzes the relationship between Russia's energy revenues (oil and natural gas) and defense expenditures. The study is crucial for guiding decision-making for countries seeking to become energy customers. It comprises five parts: tracking Russia's oil and gas revenues and their impact on the economy, a brief overview of Russia's defense industry, academic studies on oil-dependent nations, data and theoretical information for analyses, analysis findings, and interpretations with suggestions.

1. Literature review

Gökhunar (2004) conducted a study analyzing the impact of defense expenditures on economic growth and total investments in over a hundred countries from 1980 to 1997. The results indicate a positive correlation between defense spending and growth in developing countries, potentially through increased investment. Regression analysis shows that defense expenditures boost investments in developing nations, but no significant relationship was found with growth in developed countries. In their study, Canbay and Piralı (2019) aimed to determine the effects of defence expenditures and renewable energy use on energy imports in Turkey. For this purpose, the relations between the variables belonging to the 1975–2015 period were examined with the help of the delay-distributed autoregressive model (ARDL)-based boundary test. According to the results of the boundary test, the existence of long-term relationships between the variables was determined. The findings show that a 1% increase in defence expenditures increases energy imports by 0.27% in the long run and reveals that a 1% increase in renewable energy consumption reduces energy imports by 0.01% and 0.02% in the short and long terms, respectively. However, it has been concluded that the error correction coefficient is negative and statistically significant, i.e., short-term deviations stabilise in the long term. In the study of Bayrac (2019), the formation of oil prices, the factors affecting price fluctuations in the short and long term, and the changes in the economy were examined. Yıldız B. and Yıldız G. (2019) investigated the relationship between military expenditures and economic growth for five Middle Eastern countries—Iran, Israel, Saudi Arabia, Oman, and Turkey—in the period 1990-2015. According to the results of the analysis, a two-way

causality relationship was found only for Iran on a country basis. In the panel, it was found that there is a one-way causal relationship from economic growth to military expenditures. Farzanegan's (2019) in his study, it was aimed to estimate the impact of international banking and energy sanctions on Iran's military spending from 2012 to 2015. As a result of the research, it was determined that during the entire period of 2013–2015, military expenditure per capita decreased by approximately 119 USD per year, which corresponds to approximately 54% of the 2012 baseline level. Dizaji (2019) examined in his study how adverse oil shocks from oil boycotts from 1990 to 2017 could affect military spending and the quality of democracy in oil-rentier states of the Middle East. The findings show that the responses of political institutions and different democracy indices such as electoral, liberal, participatory, deliberative, and egalitarian are correct. In addition, according to the variance decomposition analysis, it was concluded that the changes in oil rents and the political situation could explain significant parts of the change in defence expenditures in the Middle East countries. In Erdem and Sezgin's (2021) study, the relationship between defense expenditures and oil consumption was analyzed for 35 countries, categorized into those rich and not rich in underground resources. Results revealed a two-way causality for Jordan, Oman, Malta, Ecuador, and Russia; one-way causality from oil consumption to defense expenditures for Luxembourg and Egypt; and from defense expenditures to oil consumption for Italy. There's insufficient evidence to conclude differences in causality among countries with rich oil reserves. Erdogan et al. (2022) studied the connection between military expenditures and environmental sustainability in developed Mediterranean countries—Greece, France, Italy, and Spain. The research identified a correlation between carbon emissions and military spending, suggesting that global military spending growth poses environmental sustainability challenges. The study concluded that country-specific measures may fall short in addressing environmental pollution on a global scale.

2. Method of Research

In this part of the research, the research objectives and scope, the variables used in the research, the research model, and the time series analysis techniques used in data analysis are mentioned.

2.1. Purpose and Scope

The aim of the research is to examine the effects of defense expenditures on national income per capita in countries in terms of short-term, long-term and causality. The scope of the research covers the economy of the Russian Federation for the period 1992–2020.

2.2. Variables Used in the Research

The variables included in the research for research purposes, explanations of the variables, data sources, and symbols to be used in the equations are as in Table 1.

Table 1: Variables Used in the Study

Variable	Description	Simge
Natural Gas Revenues/GDP	Natural gas revenues / Gross Domestic Product (\$)	NG/GDP
Oil Revenues/GDP	Petroleum Revenues / Gross Domestic Product (\$)	OILGDP
Defense Expenditures/GDP	Defense expenditures/Gross Domestic Product (\$)	DGDP

* The per capita income data of the variables were obtained from the world bank open data bank.

As can be seen in the table, the data on the annual per capita income and defence industry expenditures of the countries covered in the research have been compiled annually between 1992 and 2020 with current prices. It is known that since the variables will be used at an annual frequency, there is no seasonal effect on the variables, so there is no need for seasonality analysis or corrections. Oil and natural gas revenue data of countries are compiled as their share in GDP in US dollars (\$), and annual defense expenditures as their share in GDP in US dollars.

2.3. Data and Method

The relationship between the share of oil and natural gas revenues in GDP and defense expenditures in the country that is the subject of the research is desired to be estimated separately on a country basis. In this context, the research is planned to establish and estimate two different models. The economic representations of these research models are as follows:

NGGDP - Independent variable; OILGDP - Independent variable; DGDP - Dependent variable.

Accordingly, the first established model is as follows: $DGDP = \beta_0 + \beta_1NGDP$ (1)

The second model was established as follows: $DGDP = \beta_0 + \beta_1OILGDP$ (2)

The ordinal least squares method was used to establish the relationship between NGGDP, OILGDP, and DGDP. The DGDP was used as the explanatory or independent variable, while the NGGDP and OILGDP were used as the dependent variables. Since we have two dependent variables, two regression analyses were done independently, as shown below. The output of the analysis has been discussed below. The results obtained with the Eviews 12 and Stata 14 programmes are summarised in the table below:

2.4. Results

The basic statistical indicators of oil and natural gas variables as a financing tool for defence expenditures have been examined, and the findings are presented in Table 1. According to the findings obtained (Table 1), on the basis of annual data, the annual average change in Russia in the 1992-2020 period was 8.296109 in DGDP, 3.386386 in NGGDP, and 3.788800 in OILGDP.

Table 2: Oil, natural gas, and defence spending Unit Root Test Results Table (ADF)

At First Difference				
		d(DGDP)	d(NG GDP)	d(OIL GDP)
With Constant	t-Statistic	-5.6988	-4.5590	-4.6235
	Prob.	0.0001	0.0012	0.0011
		***	***	***
With Constant & Trend	t-Statistic	-5.9445	-4.5325	-4.7233
	Prob.	0.0003	0.0065	0.0044
		***	***	***
Without Constant & Trend	t-Statistic	-5.7789	-4.6507	-4.7160
	Prob.	0.0000	0.0000	0.0000
		***	***	***

According to the stationarity test presented in Table 2, all the variables included in the analysis become stationary at the 1st degree. For this reason, the analysis was continued by taking the first differences between oil revenues, natural gas revenues, and defence expenditures.

Hypotheses: H0: NGDP does not affect DGDP; H1: NGDP affects DGDP.

Table 2: Natural gas revenues and defence expenditures regression analysis output

Source	SS	df	MS	Numer of obs = 29		
Model	135.217188	1	135.217188	F (1, 27)	= 21.61	
				Prob > F	= 0.0001	
				R-squared	= 0.4445	
Resedule	168.966455	27	6.25801686	Adj R-squared	= 0.4240	
Total	304.183643	28	10.8637015	Root MSE	= 2.5016	
DGDP	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf.	Interval]
NGGDP	1.326389	.285347	4.65	0.000	.7409052	1.911873
cons	3.804444	1.072157	3.55	0.001	1.604561	6.004328

The number of observations from the above regression is 29. The F-value is the mean square model (135.217188) divided by the mean square residual (6.25801686), yielding (21.61). Since the p-value associated with the F value of 0.0001 is less than the alpha value of 0.05, this indicates that the explanatory or independent variable reliably predicts the dependent variable. Regression assesses the relationship between dependent variables and the explanatory or independent variable.

The dependent variable used is DGDP, while the explanatory variable used is NGGDP. After running the regression, it was established that the NGGDP is directly proportional to the DGDP. A 1 percent change in NGGDP leads to an increase in DGDP of 132.6389%. Additionally, it is significant at a 5% significance level with a confidence interval range of [0.7409052, 1.911873] at a 95% confidence level.

R-squared = 0.4445 indicates that the independent variables NGGDP only accounts for 44.45% in explaining DGDP leaving 55.55% to be explained by other factors not included in the model. Moreover, since adjusted R-squared = 0.4240 is not too far from R-squared, the results are efficient. Constant = 3.804444 indicates the value of the dependent variable when the explanatory value is 0. Additionally, it is insignificant at a 5% significance level with a confidence interval of [1.604561, 6.004328] at a 95% confidence level. Therefore, we reject the null hypothesis in favour of the alternative hypothesis and conclude that NGDP affects DGDP at a 5% significance level.

Hypotheses: H0: OILGDP does not affect DGDP; H1: OILGDP affects DGDP.

Table 4: Output of oil revenues and defence expenditures: regression analysis

Source	SS	df	MS	Numer of obs = 29		
Model	71.7024454	1	71.7024454	F (1, 27) = 8.33	Prob > F = 0.0076	R-squared = 0.2357
Resedule	232.481197	27	8.61041472	Adj R-squared = 0.2074	Root MSE = 2.9344	
Total	304.183643	28	10.8637015			
DGDP	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
OILGDP	- 2.775934	.9619536	-2.89	0.008	-4.749699 - .8021678	
cons	18.81357	3.685157	5.11	0.000	11.25225 26.37488	

The dependent variable used is DGDP, while the explanatory variable used is OILGDP. After running the regression, it was established that the OILGDP is inversely proportional to the DGDP. A 1 percent change in OILGDP leads to a decrease in DGDP of 277.5934%. Additionally, it is significant at a 5% significance level with a confidence interval range of [-4.749699, -0.8021678] at a 95% confidence level.

R-squared = 0.2357 indicates that the independent variables OILGDP only account for 23.57% of explaining DGDP, leaving 76.43% to be explained by other factors not included in the model. Moreover, since adjusted R-squared = 0.2074 is not too far from R-squared, the results are efficient. Constant = 18.81357 indicates the value of the dependent variable when the explanatory value is 0. Additionally, it is significant at a 5% significance level with a confidence interval of [11.25225, 26.37488] at a 95% confidence level.

Therefore, we reject the null hypothesis in favour of the alternative hypothesis and conclude that OILGDP affects DGDP at a 5% significance level.

CONCLUSION

When the studies on energy are examined, it is seen that they are mostly discussed in terms of the relationship between energy consumption and economic growth. Likewise, when we look at the studies on defence expenditures, the relationship between defence expenditures and economic growth constitutes the main research subject. As stated in the introduction to the study, the relationship between defence expenditures and oil and natural gas revenues is on the same denominator in terms of economic growth.

The above regression analysis established that the NGGDP and OILGDP have an overall statistically significant impact on the dependent, that is, the DGDP. Since from each regression analysis output, the overall p-value is less than the alpha value = 0.05 at a 5% significance level.

The fact that increases in natural gas revenues for Russia may lead to an increase in defence expenditures indicates that defence technologies based on natural gas revenues are large enough to affect defence expenditures. In this context, the decrease in natural gas revenues may cause decreases in defence expenditures. It is recommended that other countries or groups of countries be analysed with time series analysis or different econometric techniques in future research.

REFERENCES

1. Canbay, S., & Pirali, K. (2019). Türkiye'de Savunma Harcamaları İle Yenilenebilir Enerji Tüketiminin Enerji İthalatı Üzerindeki Etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(21), 398-410. <https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.613408>
2. Dizaji, SF (2019). Petrol yaptırımlarının Ortadoğu'daki askeri harcamalar ve demokrasi üzerindeki potansiyel etkisi (No. 644).
3. Export of oil from Russia: 2000-2022, <http://global-finances.ru/eksport-nefti-iz-rossii-pogodam/> (Access date: 12.12.2022)
4. Erdem, M.S ve Sezgin, S. (2021). Savunma Harcamaları ve Petrol Tüketimi İlişkileri. *Savunma Bilimleri Dergisi* , 2 (40), 33-82. <https://doi.org/10.17134/khosbd.1001184>
5. Erdogan, S., Gedikli, A., Çevik, E. İ., & Öncü, M. A. (2022). Does military expenditure impact environmental sustainability in developed Mediterranean countries?. *Environmental Science and Pollution Research*, 29(21), 31612-31630. <https://doi.org/10.1007/s11356-021-18226-3>
6. Erdoğan, S., Çevik, E. İ., & Gedikli, A. (2020). KİK ülkelerinde petrol fiyatlarındaki oynaklık ile askeri harcamalar arasındaki ilişki. *Çevre Bilimi ve Kirlilik Araştırması* , 27 (14), 17072-17084.
7. Erdoğan, S., Çevik, E. İ., & Gedikli, A. (2020). Relationship between oil price volatility and military expenditures in GCC countries. *Environmental Science and Pollution Research*, 27(14), 17072-17084. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-08215-3>.
8. Farzanegan, MR (2019). Uluslararası yaptırımların İran'ın askeri harcamalarına etkileri: Sentetik bir kontrol analizi.
9. Gökhunar, R. (2004). Savunma harcamalarını belirleyen faktörler ve ekonomik büyümeye etkileri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 59(01). https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001482
10. Klare, M. T. (2002). *Resource Wars The New Landscape of Global Conflict*; e-book. Holt Paperbacks.
11. Yıldız, B., & Yıldız, G. A. (2019). Ortadoğu Ülkelerinde Askeri Harcamalar ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bootstrap Panel Granger Nedensellik Analizi. *Sayıştay Dergisi*, (112), 53-74.
12. Статистика:Расходы России на оборону, https://ruxpert.ru/Статистика:Расходы_России_на_оборону (Access date: 14.12.2022)

<http://www.turansam.com>

*****

TURAN-SAM: TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi * TURAN-CSR: TURAN Center for Strategic Researches
TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Yıl: 2023; Ay: Aralık; Cilt: 15/SONBAHAR, Sayı: 60
TURAN-CSR International Scientific, Peer-Reviewed & Refereed Journal; p-ISSN: 1308-8041, e-ISSN: 1309-4033; Year: 2023; Month: December; Volume: 15/AUTUMN, Issue: 60
DOI: <http://dx.doi.org/10.15189/1308-8041>; WEB: <http://www.TURANSAM.com>

(34)

Suat ACIERİK²³¹

ÜNİVERSİTE GENÇLERİNİN İÇSEL MANEVİYAT VE YAŞAM DOYUMU İLİŞKİSİ
THE RELATIONSHIP BETWEEN UNIVERSITY YOUTH'S INTERNAL SPIRITUALITY AND LIFE
SATISFACTION

ÖZ

Bu araştırmada üniversite genlerinin maneviyat ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İzmir şehrinin Bornova ilçesinde 233 erkek, 149 kadın olmak üzere toplam 382 kişiye ulaşılmıştır. Katılımcılara *Yaşam Doyum Ölçeği* ve *Manevi Yönelim Ölçeği* uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Üniversite Gençleri, Maneviyat, Yaşam Doyumu

JEL Kodu: D91.

ABSTRACT

This study aimed to determine the relationship between university genes, spirituality and life satisfaction. A total of 382 people, 233 men and 149 women, were reached in the Bornova district of İzmir city. Life Satisfaction Scale and Spiritual Orientation Scale were applied to the participants.

Keywords: University Youth, Spirituality, Life Satisfaction

JEL Code: D91.

---

²³¹ İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul/Türkiye, E-Posta: suatacierikgmail.com, ORCID 0009-0002-4698-3228

1.GİRİŞ

Antik çağlardan bu yana insanın mutluluğuna ve mutluluğuna katkıda bulunan faktörler araştırma konusu olmuştur. İnsan mutluluğu konusu son zamanlarda psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş, yaşam kalitesi, yaşam doyumu ve olumlu duygulanım gibi teoriler kullanılarak analiz edilmektedir. Bu kavramlar insanların mutluluğu nasıl deneyimlediklerini incelemek için kullanılır. Öğrenci mutluluğu konusu da özellikle yabancı ülkelerde sıklıkla araştırma konusu olarak ele alınmaktadır. Ayrıca toplum açısından üniversite öğrencilerinin psikolojik durumu önemli bulunmaktadır. Moller'e (1996) göre bir ülkenin gelecekteki başarısı öğrencilerine bağlıdır. Özellikle liderlik vasıflarına sahip öğrencilerin değerlendirilmesi ülkenin geleceğini güvence altına alacak bir değerdir.

İnsan mutluluğu, bilişsel bir boyut olan yaşam doyumu kavramıyla bağlantılıdır. Aynı zamanda kişinin öznel refahını da tanımlamaktadır. Öznel iyi oluş, bireyin yaşamına ilişkin bilişsel ve duygusal değerlendirmesini ifade etmektedir. Olaylara verilen duygusal tepkiler ve memnuniyetin bilişsel değerlendirmesi bu değerlendirmenin bir parçasıdır (Diener, 1984). İyi bir yaşam ve zihinsel iyi oluşla bağlantılı başka nitelikler olsa da öznel iyi oluş, bireyin kendi yaşam deneyimlerine ilişkin algısıdır (Diener, 2000). Bir kişinin genel yaşam memnuniyeti duygusu, yaşam kalitesini ölçmek için yaptığı seçimlere dayanmaktadır. Diener ve Lucas (1999) yaşam doyumunun, kişinin mevcut yaşam koşullarından duyduğu tatmin, yaşamlarını değiştirme arzusu, geçmiş olayların değişmesiyle ilgili endişeleri, aile üyelerinin memnun olduklarına inandıkları şeyler vb. olarak tanımlanabileceğini ileri sürmektedir. İş, aile, boş zaman, sağlık, para, kişisel mali durum ve yakın çevrenin tümü potansiyel tatmin kaynaklarıdır.

Dini inançlar ile kişinin yaşam doyum düzeyi arasındaki ilişki, bazı din psikolojisi çalışmalarında açıkça görülmektedir. Bu araştırmaya benzer şekilde dindarlık, dini belirli koşullar altında "deneyimlemek" şeklindeki popüler tanımlamaya uygun olarak analiz edilmiştir. Maneviyat, dindarlıkla ilişkilendirilmesine rağmen, yalnızca dindarlıkla tanımlanamayacak, sınırsız bir olgu olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmada manevi tatminin ampirik ölçümden ziyade subjektif olarak ölçüldüğü belirlenmiştir. Yaşam doyumunu artıran erdemleri teşvik eden ve başa çıkma mekanizmasına yardımcı olan unsurları sağlayan din, olumlu bir güç olarak düşünülebilmektedir.

Bir insanın dindar olup olmaması, hayatında çok boyutlu olan ve onu çok etkileyen bir konudur. Düzgüner (2016), dini bağlılığın hayata anlam verme yeteneği de dahil olmak üzere hayatın her alanında hissedilebileceğini öne sürmektedir. Son otuz yılda maneviyat ve din kapsamlı bir şekilde araştırılmış ve artık önemli bir konu olarak kabul edilmektedir (Çiftçi, Ekşi ve Kaya, 2016: 14). Maneviyat kavramı kapsamlı bir fikir birliğine sahip değildir (Zinnbauer vd., 1997), ancak maneviyatın temel olarak dindarlıktan kaynaklandığını düşünen bir yaklaşım vardır. Seyyar'a (2015) göre maneviyat, yaşamın fiziksel yönünün ötesinde manevi yaşamla bağlantılıdır. Maneviyat ve din, Jung'un bakış açısına göre (2010: 4-5) insanlık içinde güçlü bir güçtür. İnsanlar kendilerine özgü maneviyat karışımıyla doğmaktadır. Anlayış, sevgi ve bilgi bu süreçle ortaya çıkar (Ekşi, Kaya ve Okan, 2020: 3).

Özkan (2019)'a göre son dönemdeki çalışmalar, din ve Tanrı odaklı, maneviyata alternatif olarak bağlanma konusuna ele alınmıştır. Bağlanma davranışları, çocuğun annesini güvenli bir yer olarak algılamasından, başkaları tarafından görülme ihtimaline ilişkin bilgisinden, onun bilgeliğini ve gücünü değerlendirmesinden etkilenmektedir (Bee ve Boyd, 2009: 607).

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Kısıtları

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin maneviyat ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda İzmir ilinin Bornova ilçesindeki üniversite öğrencilerine Yaşam Doyumu Ölçeği Manevi Yönelim Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma kısıtlılıklarında katılımcıların üniversite öğrencisi olma koşulu yer almaktadır. Ayrıca katılımcıların anket sorularına tam cevap vermesi gereklidir.

3. BULGULAR ve YORUM

Araştırmanın bu bölümünde katılımcılara yönelik sorulan soruların istatistiksel raporları ve yorumları yer almaktadır. Çalışma grubuna ait sosyodemografik bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Bilgiler (N = 110)

Değişken	Kategori	Frekans f	Yüzde %
Cinsiyet	Erkek	233	61,0
	Kadın	149	39,0
	Toplam	382	100
Yaş	18-28	334	87,4
	29-39	48	12,6
	Toplam	382	100
Eğitim Düzeyi	Lise	46	12,0
	Önlisans	49	12,8
	Lisans	254	66,5
	Lisansüstü	33	8,6
	Toplam	382	100
Sosyoekonomik Düzey	0-20000	246	64,4
	20001-40000	118	30,9
	40001 ve üzeri	18	4,7
	Toplam	110	100

Tablo 1’de görüleceği üzere katılımcıların Üçte ikiye yakını erkektir. Kadınların oranı %39’da kalmıştır. Katılımcıların çok büyük bir oranı 18 ile 28 yaş aralığındadır. Katılımcıların üçte ikisinden fazlası lisans mezunudur. Lise ve önlisans mezunlarının oranı birbirine çok yakındır. Katılımcıların çok büyük bir oranının sosyoekonomik düzeyi 0 ile 20000 tl arasındadır. 40001 ve üzeri olanların oranı çok az düzeydedir.

3.1. Doğrulayıcı Faktör Analizleri

Yaşam doyumu ölçeğine DFA uygulanarak Diener, vd. (1985) tarafından bulunan yapı sınanmıştır. Ulaşılan DFA sonuçları, Diener, vd. (1985) tarafından elde edilen sonuçlarla tutarlı sonuçlar vermiş ve uyum indeksleri mükemmel düzeylerde çıkmıştır ($\chi^2/sd=1,153$, RMSEA=.02, AGFI=.98, GFI=.99, IFI=.99, CFI=.99). DFA ile kuramsal modelin elde edilen veriler doğrultusunda yeterliliğini tespit etmek için başvuru uyum indekslerine ait değerler ve DFA modeline ait uyum değerleri Tablo 2’de verilmiştir.

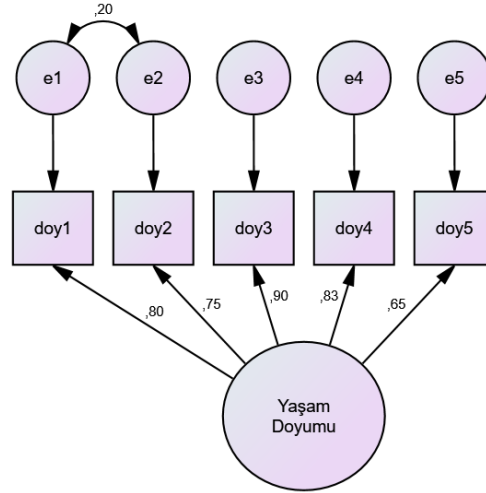
Tablo 2. Başvurulan Uyum İndekslerine Ait Uyum Değerleri* ve Modele Ait Uyum Değerleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Ölçütleri	Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri	Karar
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 5$		1,153	Mükemmel Uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$		.02	Mükemmel Uyum
CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$		.99	Mükemmel Uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$		.99	Mükemmel Uyum
AGFI	$.95 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$		.98	Mükemmel Uyum
IFI	$.95 \leq IFI \leq 1.00$	$.90 \leq IFI \leq .95$		.99	Mükemmel Uyum

* (Çelik ve Yılmaz, 2013; Çokluk, Şekercioglu ve Büyüköztürk, 2014)

Tablo 2’de görüleceği üzere sınanan kuramsal modelin veri setiyle uyumlu bir yapıda ve model uyum indeksleri mükemmel düzeydedir. χ^2 değerinin 0 ile 2 arasında olması modelin verilerle mükemmel derecede uyumlu olduğunu gösteren ilk parametredir (Kline, 2011). Bir diğer uyum ölçütü olan RMSEA değerinin

.05'in altında olması modelin veri setiyle mükemmel düzeyde uyumunu göstermektedir. Diğer uyum ölçütlerinin de mükemmel düzeyde olması genel olarak sınanan modelin verilerle iyi uyum sağladığını göstermiştir. Şekil 1'de yaşam doyumu ölçeğine uygulanan DFA görselleştirilmiştir.

Şekil 1. Hizmet Kalitesi Ölçeği DFA Sonuçları

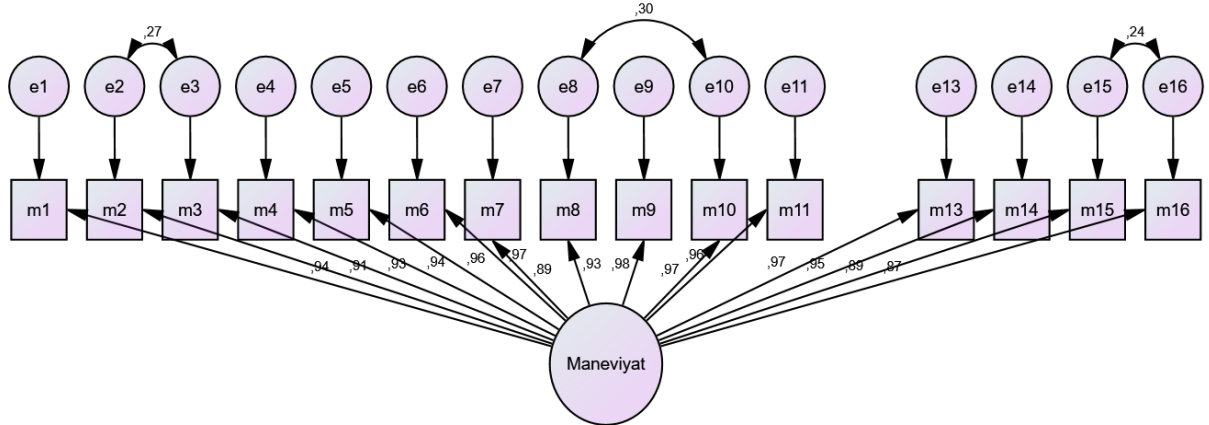
Manevi yönelim ölçeğine DFA uygulanarak Türk (2021) tarafından bulunan yapı sınanmıştır. Ulaşılan DFA sonuçları, Türk (2021) tarafından elde edilen sonuçlarla tutarlı sonuçlar vermiş ve uyum indeksleri istenilen seviyelerde çıkmıştır ($\chi^2/sd=3,972$, RMSEA=.08, AGFI=.85, GFI=.90, IFI=.98, CFI=.98). DFA ile kuramsal modelin elde edilen veriler doğrultusunda yeterliliğini tespit etmek için başvuru uyum indekslerine ait değerler ve DFA modeline ait uyum değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Başvurulan Uyum İndekslerine Ait Uyum Değerleri* ve Modele Ait Uyum Değerleri

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Ölçütleri	Kabul Edilebilir Uyum Ölçütleri	Modelin Uyum İndeksleri	Karar
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 5$	3,972	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	$.00 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$	.08	Kabul Edilebilir Uyum
CFI	$.95 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .95$	.98	Mükemmel Uyum
GFI	$.95 \leq GFI \leq 1.00$	$.90 \leq GFI \leq .95$	.90	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	$.95 \leq AGFI \leq 1.00$	$.85 \leq AGFI \leq .90$	.85	Kabul Edilebilir Uyum
IFI	$.95 \leq IFI \leq 1.00$	$.90 \leq IFI \leq .95$	.98	Mükemmel Uyum

* (Çelik ve Yılmaz, 2013; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2014)

Tablo 3'te görüleceği üzere sınanan kuramsal modelin veri setiyle uyumlu bir yapıda ve model uyum indeksleri kabul edilebilir ve mükemmel düzeydedir. χ^2 değerinin 0 ile 5 arasında olması modelin verilerle kabul edilebilir derecede uyumlu olduğunu gösteren ilk parametredir (Kline, 2011). Bir diğer uyum ölçütü olan RMSEA değerinin .08'in altında olması modelin veri setiyle kabul edilebilir düzeyde uyumunu göstermektedir. Diğer uyum ölçütlerinin de kabul edilebilir ve mükemmel düzeylerde olması genel olarak sınanan modelin verilerle iyi uyum sağladığını göstermiştir. Şekil 2'de manevi yönelim ölçeğine uygulanan DFA görselleştirilmiştir.

Şekil 2. Manevi Yönelim Ölçeği DFA Sonuçları

3.2. Normallik ve Güvenilirlik Testleri

Ölçeklerden alınan ortalama puanların alfa iç tutarlılık katsayıları ve normallik testlerinden elde edilen sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Normallik ve Güvenilirlik Analizi Sonuçları

	Art. Ort.	S	Çarpıklık	Basıklık	Cronbach Alfa
Yaşam Doymu	2,86	,96	-0,192	-,0637	,893
Manevi Yönelim	3,99	1,30	-1,325	0,376	,981

Tablo 4 incelendiğinde ölçeklerden alınan ortalama puanların Tabachnick & Fidell’in (2012) normallik için önermiş olduğu -1,5 ile +1,5 ölçüt değerler arasında olması dolayısıyla verilerin normal dağıldığı varsayılmış ve analizlerde parametrik testlerin yapılmasına karar verilmiştir. Ayrıca ölçeklerin iç tutarlılık katsayısı mükemmel düzeyde güvenilir bulunmuştur.

3.3. Regresyon Analizleri

Bağımlı değişken olarak atanan yaşam doymu değişkeni üzerinde, manevi yönelim değişkeninin etkisini belirlemek amacıyla yapılan basit regresyon analizi sonuçları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Yaşam Doymu Değişkeninin Yordanmasına Yönelik Regresyon Modeli

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	1,028	,124		8,275	,000
Manevi Yönelim	,460	,030	,624	15,551	,000
R= .624	R ² = .389				
F ₍₁₋₃₈₀₎ = 241,838	p = .000				

Yaşam doymu üzerinde etkisi olduğu düşünülen manevi yönelim değişkeninin katılımcıların yaşam doyumlarını ne şekilde yordadığını belirlemek için yapılan doğrusal regresyon analizi sonucunda; manevi yönelim değişkeni yaşam doymu değişkeni ile anlamlı bir ilişki ($R = .624$, $R^2 = .389$) içerisinde [F₍₁₋₃₈₀₎ = 241,838, $p < .05$]. Manevi yönelim puanları yaşam doymu puanlarındaki varyansın %38,9’unu açıklamaktadır.

3.4. Fark Testleri

Katılımcıların “Yaşam Doymu” ve “Manevi Yönelim” ölçeğinden aldıkları ortalama puanların cinsiyete göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan bağımsız gruplar için t-testi Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Ölçek	Cinsiyet	N	A. Ort.	S	t	sd	p
Yaşam Doyumu	Erkek	233	2,8120	,96964	-1,374	380	,170
	Kadın	149	2,9503	,94323			
Manevi Yönelim	Erkek	233	3,8658	1,36336	-2,368	380	,018
	Kadın	149	4,1870	1,17488			

Tablo 6’da görüleceği üzere katılımcıların yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır ($t_{(380)}=-1,374$, $p> ,05$). Kadınlar ile erkeklerin yaşam doyumu puanları birbirine yakın çıkmıştır. Buna göre cinsiyet üniversite öğrencilerinin yaşam doyumları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Katılımcıların manevi yönelim ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t_{(380)}=-2,368$, $p< ,05$). Kadınların puan ortalamaları erkeklere kıyasla anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Buna göre katılımcıların cinsiyetleri manevi yönelimlerinde anlamlı bir etkiye sahiptir ve bu etki kadınlar lehinedir.

Katılımcıların “Yaşam Doyumu” ve “Manevi Yönelim” ölçeğinden aldıkları ortalama puanların yaşa göre manidar bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan bağımsız gruplar için t-testi Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Yaşa Göre T-Testi Sonuçları

Ölçek	Yaş	N	A. Ort.	S	t	sd	p
Yaşam Doyumu	18-28	334	2,8222	,95439	-2,366	380	.019
	29-39	48	3,1708	,95783			
Manevi Yönelim	18-28	334	3,9792	1,29773	,469	380	.630
	29-39	48	4,0736	1,33463			

Tablo 7’de görüleceği üzere katılımcıların yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($t_{(380)}=-2,366$, $p< ,05$). 29-39 yaş aralığında olan üniversite öğrencilerinin puan ortalamaları 18-28 yaş aralığında olanlara kıyasla anlamlı bir şekilde yüksek çıkmıştır. Buna göre katılımcıların yaş düzeyleri yaşam doyumlarında anlamlı bir etkiye sahiptir ve bu etki 29-39 yaş aralığında olanlar lehinedir.

Katılımcıların manevi yönelim ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar yaşa göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamıştır ($t_{(380)}=,469$, $p> ,05$). 18-28 yaş aralığında olanlar ile 29-39 yaş aralığında olanların manevi yönelim puanları birbirine yakın çıkmıştır. Buna göre yaş üniversite öğrencilerinin manevi yönelimleri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir.

Katılımcıların “Yaşam Doyumu” ve “Manevi Yönelim” ölçeğinden aldıkları ortalama puanların eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Eğitim Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Manevi Yaşam Doyumu	Eğt.	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
	1	1	46	2,5565	,99591	Gruplar arası	8,252	3	2,751	3,029
2		49	2,8776	1,01062	Gruplar içi	343,286	378	,908		
3		254	2,8756	,92976		351,538	381			
4		33	3,2061	,98296						
Manevi Yaşam Doyumu	Eğt.	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p

1	46	3,4667	1,56820	Gruplar arası	16,777	3	5,592	3,366	,019
2	49	3,8748	1,35282	Gruplar içi	628,121	378	1,662		
3	254	4,0822	1,21345		644,899	381			
4	33	4,1939	1,33556						

1= Lise, 2= Önlisans, 3= Lisans, 4= Lisansüstü

Tablo 8’de görüleceği üzere katılımcıların yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar eğitim düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre lise mezunu olanların yaşam doyumları lisansüstü mezunlarına kıyasla daha düşük düzeydedir.

Katılımcıların manevi yönelim ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar eğitim düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre lise mezunu olanların manevi yönelimleri lisans mezunlarına kıyasla daha düşük düzeydedir.

Katılımcıların “Yaşam Doyumu” ve “Manevi Yönelim” ölçeğinden aldıkları ortalama puanların sosyoekonomik düzeye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Sosyoekonomik Düzeye Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

	Eğt.	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Yaşam	1	246	2,6764	,92389	Gruplar arası	30,532	2	15,266		
	2	118	3,1288	,90375	Gruplar içi	321,005	379	,847	18,024	,000
	3	18	3,7333	,97980		351,538	381			
	Eğt.	N	A. Ort.	SS	Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Manevi	1	246	3,8439	1,34175	Gruplar arası	16,769	2	8,385		
	2	118	4,3023	1,13969	Gruplar içi	628,129	379	1,657	5,059	,007
	3	18	3,9630	1,43663		644,899	381			

1= 0-20000 arası, 2= 20001-40000 arası, 3= 40001 ve üzeri

Tablo 9’da görüleceği üzere katılımcıların yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar sosyoekonomik düzeye göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre 40001 ve üzeri aylık gelire sahip olan katılımcıların yaşam doyumları 20001-40000 ve 0-20000 aylık gelire sahip olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksektir. 20001-40000 arası aylık gelire sahip olanların yaşam doyumları, 0-20000 arası aylık gelire sahip olan katılımcılara kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Sosyoekonomik düzey arttıkça yaşam doyumu da artmaktadır ve bu artış her kademedeki istatistiksel açıdan anlamlıdır.

Katılımcıların manevi yönelim ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar sosyoekonomik düzeye göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermiştir. Anlamlı farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan Scheffe testinin sonuçlarına göre aylık geliri 20001-40000 arasında olanların manevi yönelimleri aylık geliri 0-20000 arası olanlara kıyasla anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

SONUÇ

Bu araştırmada İzmir ili Bornova ilçesinde yaşayan lisans ve lisansüstü eğitim alan öğrencilerin maneviyat ve yaşam doyumu arasındaki ilişkinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Maneviyat ve yaşam doyumu kavramlarının birbirinden ayrı olarak etkileyen çeşitli değişkenleri bulunmaktadır. Bu çalışmada her iki faktöründe arasındaki ilişkinin ortaya konması yeni bir bakış açısının getirilmesine neden olacaktır. Maneviyat

kişilerin yaş aldıkça daha çok hissedebileceği bir olgu olarak görölmektedir. Manevi yönelim kişinin sosyal çevresinden ya da daha sonradan kendi isteği ile yönelim miktarı farklılık gösterebilmektedir. Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuca göre kadınların erkeklere oranla, lisan ve lisans üstü eğitim alanların lise ve altı eğitim alanlara oranla manevi yönelimi daha yüksektir. Ayrıca gelir durumu 20.000 ve üzeri olan kişilerin yaşam doyumu ve manevi yönelimi 20.000 ve altı gelir alanlara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kısaca gelirin yüksek olması yaşam doyumu ve maneviyatı olumlu yönde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

1. Bee, H. & Boyd, D. (2009). Çocuk Gelişim Psikolojisi (O. Gündüz, Çev.) (1.bs.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
2. Coyle, J. (2002). Spirituality And Health: Towards A Framework For Exploring The Relationship Between Spirituality And Health. *Journal of Advanced Nursing*, 37(6): 589–597.
3. Çelik, H. E. ve Yılmaz, V. (2013). Yapısal eşitlik modellemesi temel kavramlar uygulamalar programlama. Ankara: Anı Yayıncılık.
4. Çiftçi, M., Ekşi, H. & Kaya, Ç. (2016). Maneviyat ve Psikolojik Danışma. Ç. Kaya, H. Ekşi (Ed.), Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 11-28.
5. Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. & Büyüköztürk, Ş. (2014). Çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları. (Üçüncü baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
6. Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Buletin*, 95 (3), 542-575.
7. Diener, E. (2000). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist*, 55 (1), 34-43.
8. Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985) The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 49, 71-75.
9. Diener, E. ve Lucas, R. E. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125 (2), 276-303.
10. Düzgüner, S. (2016). Nereden Çıktı Bu Maneviyat: Manevi Bakımın Temellerine İlişkin Kùltürlerarası Bir Analiz. A. Ayten, M. Koç, N. Tınaz (Ed.), Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, İstanbul: Dem Yayınları, 17-43.
11. Ekşi, H., Kaya, Ç. & Okan, N. (2020). Maneviyat Ve Psikolojik Danışma. H. Ekşi (Ed.), Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma, Ankara: Nobel Yayınları, 2- 24.
12. Jung, C. G. (2010). Psikoloji ve Din. (R, Karabey, Çev.) (2.bs.). İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
13. Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. (3. Edition). New York/London: The Guilford Press.
14. Moller, V. (1996). Life satisfaction and expectations for the future in sample of university students: A research note. *South African Journal of Sociology*, 27 (1), 109-125.
15. Özkan, B. (2019). Yetişkinlerde bağlanma stilleri ve dini başa çıkma ilişkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
16. Seyyar, A. (2015). İslami Değerler Açısından Manevi Sosyal Hizmetler. A. Seyyar (Ed.), Manevi Sosyal Hizmetler, İstanbul: Rağbet Yayınları, 13-51.
17. Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
18. Zinnbauer, J. vd., (1997). Religion And Spirituality: Unfuzzifying The Fuzzy. *Journal For The Scientific Study of Religion*, 36(4): 549-564.

(35)

Yaşar Burçin ONUR²³²

KÖY TİPİ MÜŞTEREK ÜRETİM MODELİ SUNUMU
VILLAGE TYPE JOINT PRODUCTION MODEL PRESENTATION

ÖZ

Tarımsal üretim ülke ekonomileri açısından öncelikli konular arasında yer almaktadır. Tarımsal üretimi artırıcı birçok düzenleme yapılmıştır. Ancak süreç içerisinde istenilen düzeyde bir artış sağlanamadı. Düşük seviyeli veya üretimli birçok kuzen var. Yüksek düzeydeki girdi ve amortisman giderleri bunların başlıcaları arasındadır. Ayrıca kullanılacak makine ve teknik ekipmanların fiyatlarının yüksek olması üretimde verimliliğin düşük olmasına neden olmaktadır. Bu sorunların yanı sıra üretici ve tüketiciler arasındaki tüccar gruplarının faaliyeti de ürünlerin piyasa fiyatlarını arttırmakta ve üreticilerin kar oranlarını düşürmektedir. Bu noktada soruna çözüm üretecek yeni bir üretim modeline ihtiyaç duyulmaktadır. Kooperatif tipi faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik düzenlemelerin yapılması yüksek düzeyde verimlilik faydası sağlayacaktır. Bu çalışmada bu faaliyetlerin geliştirilmesi için gerekli olan uygulama ve düzenlemelere ilişkin görüşler ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düşük Maliyetli Üretim, Düşük Hasar Giderleri, Yüksek Düzeyde Kontrol.

JEL Kodları: D4, D6, E2.

ABSTRACT

Agricultural production is among by priority issues for country economies. Many regulations have been made increase agricultural production. However the desired level of increase could not be achieved during the process. There are many causing low level or production. High levels of input and depreciation expenses are among the major. In addition the high price of the machinery and technical equipment to be used causes low efficiency in production. In addition to these problems, the activity of trader groups between producer and consumers increases the market prices of the products and reduces the profit rates of the producers. At this point, a new production model is needed to provide a solution to the problem. Making some arrangement to develop cooperative type activities will provide high levels of productivity benefits. In this study, Opinions are expressed on the practises and regulations necessary for the development of these activities.

Keywords: Low Cost Production, Low Damage Expenses, High level control.

JEL Codes: D4, D6, E2.

Extended Abstract

Agricultural production is of vital importance countries. Nutritional activities, which are the most basic needs, must be met with country resources. Great importance should be given to the development of agricultural and animal husbandry activities. Country economies are as valuable as what they produce. Economies that cannot produce face major economic problems. In addition to economic problems, they experience socially meaningless events. The main issues that constitute the main reason for these problems are production and distribution. For this reason importance should be given to the activities required for production activities. Necessary arrangements should be made. State government must ensure the operation of scientific processes for production. Systems that will reduce technical problems in agricultural production processes should be implemented.

Ensuring agricultural production depends on technological advances. Financial resources are needed for technically and technologically adequate activities. Small producers do not have sufficient financial resources. It would be beneficial to establish joint unions within the country. These unions should be taken as an example from cooperative type organizations. Reducing input prices in production will increase production quantity. Low cost input prices will ensure that the market prices of products are low. Cooperative type businesses will unite producers and consumers and limit merchant activities. It will prevent intermediary levels from making high profits. It will ensure that all activities in production are under control. Production cooperatives will prevent low price sales. Base price application is a necessary regulation for all producers. Depreciation expenses will decrease. Access to technical machinery and equipment will be provided. Employment opportunities will increase. Unemployment rates will decrease. Specialization in production will be achieved. Production will be carried out under the supervision of experts. With controlled taxation, the country's income will increase.

With in the scope of the research, the reasons why agricultural production cannot develop are investigated. Answers are sought to these questions.

1. Can agricultural production reach high levels with the development of technological opportunities.?
2. What are the solutions needed to reduce input prices?
3. Do cooperative type structures provide benefits for production activities ?
4. Can cooperative type production unions be developed?
5. What are the changes required for the development of cooperative type production unions?
6. Can nationalizing land ownership and offering it equally to producers increase the level of production?
7. Is it a fair practice to offer the country's agricultural lands to farmers through rental?
8. Do Merchant classes between producers and consumers earn high profits?
9. Can commercial activities be carried out without layers between producer and consumer?
10. Between producer and consumer can a new economic model be created without intermediary levels?
11. Can the new production model reduce the income distribution imbalance?
12. Can the new production model create an effective economic structure against economic crises?

The literature content was examined. It has been observed that many useful studies have been presented on the subject. Useful information was obtained within the scope of the archive research. Opinions are expressed on the benefits of cooperative type enterprises. Types of cooperatives are explained. The historical

development of cooperatives is explained. It is explained that cooperative enterprises are implemented in many countries around the world. It is reported that, they have important applications for country economies. It is explained has been given importance by various scientists through the historical process. However, a new partnership model on the subject has not been presented. No new practice has been reported to reduce the inputs used in production. No solution is provided for joint ownership of expensive machinery and equipment. Different opinions on increasing employment and specialization are not included. It is observed that general views and thoughts are included in the literature.

In this study, a new partnership model that will meet the need is presented. Suggestions for the development of cooperative type enterprises are introduced. For this reason, the pre- production period and the necessary activities after production are explained. It is started that manufacturers should reduce input costs in order to reduce production costs. Necessary regulations to reduce input costs are introduced. It is also stated that the use of machinery and equipment should be wide spread. Arrangements for shared use of machinery and equipment are presented. The benefits of taking land ownership under state protection are explained. It is explained to producers and farmers that lands should be rented. It is explained to producers and farmers that lands should be rented. The ways these practises are organized in villages and rural areas are introduced. For this reason, the study offers a new model.

GİRİŞ

Üretim yönetimi önemli süreçlerin birlikte değerlendirilmesi gereken bir faaliyet türüdür. Gıda sektöründe ise farklı alanlarda birçok olumsuz etmenin öncelik aldığı üretim şeklidir. Hayvansal nitelikli ürünler başta olmak üzere tarımsal faaliyetlerde bakteri virüs ve haşeratin sebep olduğu birçok kayıplar ile karşılaşmaktadır. Üretim genel olarak açık sahada icra edilmesi birçok olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu noktada çiftçi ve üreticiler tabiat olaylarından başka öncelikleri de kontrol etmek zorunda kalmaktadır.

Türkiye ve benzeri ülkelerde hayvancılık ve çiftçilik alanında faaliyet gösteren üreticiler genel olarak küçük ve orta boy işletme tesislerinden oluşmaktadır. Sahip oldukları bölgenin bir kısmında ekim ve hasat işlemleri icra ederken, arazinin diğer kısmında hayvancılık faaliyeti ile iştigal etmektedirler. Tarım ve üretim çiftlikleri birbirlerine yakın mevkilerde olmalarına karşın, ayrı tüzelkişiliklere bağlı işletmeleri oluşturmaktadırlar. Birbirleri ile herhangi bir ticari bağları bulunmamaktadır. Kendi adına faaliyet gösteren küçük işletmelerdir.

Maliyet kalemlerindeki artış, üreticileri tedirgin eden önemli faktörlerin başında gelmektedir. Girdi fiyatlarının yüksek seyretmesi, ayrı bir risk faktörünü de beraberinde getirmektedir. Bu durumda, çoğu işletme, marjinal ürün maliyetinin fiyata eşitleneceği veya değişken üretim maliyetlerinin gelir gider dengesini karşılayacağı ana kadar beklemeksizin, ticari faaliyetlerini askıya almaktadır. Bu noktada teorik bilgiler önemli bir unsurdur. Fakat uygulama noktasında üreticilerin önünde birçok seçenek bulunmaktadır. Bu sebeple son ana kadar beklemek yerine, sektör değiştirme yönüne gidilmektedir. Son zamanlarda en temel ürünlerin dahi (saman gibi) piyasada bulunamamasının sebebi, çiftçilerin üretimden çekilerek atıl konuma gerilemesidir.

Üretim faaliyetinde girdi ve ara mamul fiyatlarını düşürmenin yolu, tarım ve hayvancılık işletmelerinin kısmen birleşerek faaliyet göstermesinden geçmektedir. Bu sayede toplu olarak alım yapacakları üretim girdileri için daha düşük bedel ödeyeceklerdir. Birlikte üretim yapmak, tek bir noktadan pazarlama imkanı sunmaktadır. Böylece çiftçi ve üreticilerin ekonomik yetersizlik içerisinde bulunduğu dönemlerden yararlanması, söz konusu olmayacaktır. Alıcı ile satıcı doğrudan temas edecektir. Ürünler; üretim öncesi, üretim dönemi ve üretim sonrası aşamalarında kayıtlandırılmak sureti ile kontrol altında tutulacaktır. Her üretim döneminin kontrol ve disiplin içerisinde uygulandığı şekli ile kayıt esaslı üretim modeline geçilmesi sağlanacaktır. Bu sayede kendine güvenen üreticiler, kurumsallaşmış bir yapıya sahip olacaktır. Sipariş üzerine üretim etkinliğinde bulunulacaktır. Hangi ürüne ihtiyaç bulunuyor ise, o ürünleri değerlendirmeye alacakları sistemde, tüm üreticilerin eşit bir uygulamaya yönelmeleri önem teşkil etmektedir. “ Ürünler ve bölgelere

göre değişmekle birlikte, bazı tarım işletmelerinin belirli ürünlerde değişik nedenlerle, sözleşmeli üretim yaptıkları görülmektedir. Bu sayede üretici, ürün satışını garanti altına alırken, alıcı istediği kalite ve özellikle ürün yetişmesini sağlayabilmektedir.” (Kızılaslan ve Nalinci, 2019: 39) Bu düzenlemeler, üreticilerin kendini güvende hissettiğini göstermektedir. Ne kadar az stok miktarı olur ise, üretici o kadar az risk alacaktır. Klasik işletme anlayışında, yüksek düzeyli satış faaliyetinde bulunmak için yüksek stok seviyesi sağlanmaktadır. “ Satış tutarı ile net işletme sermayesi arasında yakın ilişki vardır. Çünkü satışlar arttıkça stoklar ve alacaklarda artacaktır. Bu ise işletme sermayesi ihtiyacını arttıracaktır.” (Ayboğa ve Erol, 2022: 38) Bu riske girmek yerine sipariş üzerine üretim yapılabilecek yeni üretim modeli üzerine yoğunlaşmak daha faydalı olacaktır. Bu tür üretim modeli, çiftçiler, üreticiler tarafından da sahiplenilecektir. “ Üreticilerin %72,06’sı kiraz yetiştiriciliğinde sözleşmeli üretim yaparken, % 27,94’ü sözleşmeli üretim yapmamaktadır.” (Kızılaslan ve Nalinci, 2019: 39) Üreticilerin hukukuna saygılı olmak ve vergi kayıplarının önüne geçmek adına, kayıt esaslı üretim modeli uygulanması faydalı olacaktır. Bu uygulama olumsuz durumların kısa süre içerisinde fark edilerek önlenmesini sağlayacaktır. İleriki dönemde, sulu tarım uygulamaları olmak üzere birçok üretimsel dönüşümün önünü açacaktır. Bu çalışmada, tarım ve üretim çiftliklerinin, girdi tedariki ve ürün pazarlama aşamalarında kısmen birleşmelerinin faydaları ve dönüşüm süreçleri üzerine görüş bildirilmektedir. Birlik tipi yeni üretim modelinin farkları ve faydaları üzerinde durulmaktadır.

1.YENİ BİR ÜRETİM MODELİNE DUYULAN İHTİYAÇ SEBEPLERİ

1.1.Türkiye’de Tarım Uygulamalarında Meydana Gelen Değişim

Türkiye Cumhuriyeti, sanayileşme süreçleri ile geç olarak tanışmıştır. “ Yukarıdaki rakamlarda görüldüğü üzere 1939 yılında sanayide (amortisman hariç) yuvarlak hesap 370 milyon liralık bir kıymet yaratılmış ve inşaat sanayi, 52 milyon lira ile bu meblağın %14 ünü teşkil etmiştir.” (Eldem, 1946: 59) 1939 yılında inşaat faaliyetlerine hız verilmemiştir. Bu durumda dahi sanayi içerisindeki payı %14 seviyelerinde bulunmaktadır. Bu rakam çok yüksek bir düzeydedir. “ 1952’den itibaren gayrimenkul piyasası canlanmıştır.” (Ergin, 1957: 198) İlerleyen dönemlerde de bu gelişme sağlanamamıştır. “ Türkiye’de orta-üstü teknoloji ürünlerin ihracatı artmıştır, Ancak bu alanda yeterli gelişme yaşanmadığı için, ileri teknoloji ürünlerin katma değerinde herhangi bir artış yaratmaz.” (Dalgıç, 2015: 97) Bu noktada Türkiye’nin durumu batılı ülke işletmelerinin 1970’li yıllarını andırmaktadır. Üretiyor fakat pazarlamakta güçlük çekiyor. Sanayileşmedeki gecikme, tüm üretim sistemi içerisinde faaliyet gösteren grupların önünde engel teşkil etmektedir. Tarımsal faaliyet alanında sunum yapan üreticiler, bu olumsuzluklardan etkilenen grupların başında gelmektedir. Teknolojik ürünler yurtdışında talep oluşturamıyor ise, bu sorunun altında yatan sebepler incelemeye alınmalıdır. Ürünler yüksek fiyatla mı sunulmaktadır? Kalite yönünden istenen seviyeye gelinememiş midir? Stratejik karar alma noktasında yönetim kademesinde mi bir sorun bulunmaktadır? “İşletmeler faaliyetlerine devam edebilmek ve gelişebilmek adına; ciro, pazar payı, karlılık, marka bilinirliği gibi birden fazla alanda mücadele ederken stratejik çeviklik ve stratejik çevikliği oluşturan faktörleri ön plana çıkardıklarında, hedefledikleri noktaya ulaşabilmek adına rakiplerine göre avantajlı konumda olacaklardır.” (Buldum ve Görener, 2022: 16) Gerekli tanıtım ve altyapı (acentelik vbg.) faaliyetlerine önem verilmemiş midir? İhracat yapmaya hazır hale gelmek göreceli bir kavramdır. “1980 Geldiğinde otuz yıllık deneyim, işletmeleri artık yurt dışına açılmaya, yurt dışı ile ilişki kurmaya hazır duruma getirmiştir. İthalatçı olan işletmeler, yavaş yavaş dış satıma hazır hale gelmeye başladılar.” (Güvemli ve Güvemli; 2018, 15) Yurtdışına ihracat yapmak, çok yönlü düşünülmesi gereken öğeleri ve özel kararlar almayı gerektirmektedir. Amerika ve Avrupalı şirketler bu süreçlere etkin çözüm yolunu çokuluslulaşmakta bulmuşlardır. Fakat özenle seçilen yöneticiler dahi farklı sorunlar ile karşılaşmışlardır. “ Yöneticilere ülke dışındaki göreve alıştırmak ve onlara tecrübe kazandırmak üzere yapılan eğitim programları göreve başladıktan bir süre sonra yetersiz kalmaktadır. Çünkü yeni göreve başlayan yöneticiyi birçok zorluklar beklemektedir. Bu ilişkilere insan ilişkilerinin düzenlenmesi, diğer kültürü anlama, adapte olma gibi örnekler verilebilir. “ (Can, 1994: 84) Aynı zamanda üretim süreçleri farklı üretim seviyelerine göre işlem yapmaktadır. Seri üretim ile birlikte özel üretimde gündeme gelmektedir. “ Yeni sanayileşme sisteminde bireysel ürün ve mal talebi yanında ürün gurubu mal veya mal gurubu talebinin öneminin artması, hatta birinci derecede önem kazanması söz konusudur.” (

Türkkan, 1981: 14) Sanayileşme sürecinde bambaşka bir noktaya gelinmiştir. Diğer bir ifade ile Türk sanayisi ilerlerken dünya sanayisi de farklı arayışlar içerisinde faaliyet göstermektedir. Bu sebeple çok yönlü bilimsel süreçler öncülüğünde farklı modellere ihtiyaç bulunmaktadır. Sanayileşmenin etkin düzeye gelmemesi makine teçhizat ve girdi fiyatlarına dolaylı olarak etki etmektedir. Dışa bağımlı bir ekonomik yapı döviz kurunun yüksekliği sebebi ile gereksinim duyduğu mamullere fazla ödeme yapacaktır. Bu olumsuzluk tarımsal faaliyetlerde fiyatların yükselmesine sebep olacaktır. Bu durumda üreticiler için iki seçenek bulunmaktadır. Yüksek fiyatlı sunum ya da üretimden çekilmektir. Türkiye tarımsal üretim metotlarını uygulamada, etkin bir politika uygulamak adına uzunca bir süre boyunca çalışmaktadır. Tarımsal üretimi artırmak için farklı mali politikaları hayata geçirmeye, değişik fizibilite çalışmaları sunmaya özen göstermektedir. Bu noktada aktif tarım destekleme politikalarından çok, pasif yönlü sübvansiyonlar ile üreticilere destek olmak yolu seçilmiştir. Pasif yardım uygulamalarının faydaları olduğu gibi zararlı yanları da bulunmaktadır.

1923 yılından sonra, Osmanlı Devleti'nden kalan tüm kurumlar kapsamlı olarak dönüşüm sürecine tabi tutulmuştur. Kurumların güne uyumunu sağlamak adına, birçok yeni düzenleme getirilmiştir. O dönemde, ülke sanayileşmesini tamamlamamıştır. Mevcut üretim imkanları, tarımsal faaliyet esas alınarak oluşturulmalıdır. Diğer bir ifade ile tarımsal üretim süreci, sanayi kurulması için gerekli kapitali sağlayacak olan ana sektör olmuştur. Fakat tarım ürünlerinin üretiminde de sanayi teknolojisine yoğun ihtiyaç bulunmaktadır. 1940'lı yıllar ve sonrasında tarımda etkin dönüşümün sağlanması adına, gerekli faaliyetlere ağırlık verilmiştir. Çiftçiyi topraklandırma uygulamaları adı ile bir dizi düzenlemeye yer verileceği sırada, siyasi anlamda vuku bulan olaylar neticesinde, süreç farklı bir seyir izlemeye başlamıştır.

1.2. Türkiye'de tarımsal üretimin arzu edilen noktaya gelememesinin sebepleri nelerdir ?

Cumhuriyet tarihi boyunca sorulan ve en önemli araştırmalara konu edilen sorunların başında gelen olgulardan birisi, Türkiye'de tarımın istenen düzeye gelememesinin sebepleri üzerine araştırmalar gelmektedir. Tarım arazilerinin bir kısmı atıl kapasitede bulunmaktadır. “ Birçok bölgelerde ekilebilir topraklardan tamamı ile istifade edilememiştir.” (Flügge, 1949: 128) Bu husus farklı açılardan değerlendirilmesi gereken süreçleri kapsamaktadır. Promblem çok yönlü olarak masaya yatırılmalıdır. Tarımsal üretim, sanayi üretiminden farklı ve hassas süreçleri bünyesinde bulundurmaktadır. “Tarımsal ürünler, imalat ürünlerinden çeşitli yönleri ile farklılaşmıştır. Tarımsal ürünlerin kendine, özgü özellikleri arasında, mevsimsel olarak üretilmesi, hızlı bozulması, yüksek hacimli olmaları, nakliye ve depolama maliyetlerinin yüksekliği, kalite farklılıkları sebebi ile sınıflandırmaları ve standardizasyonlarının zorluğu, iklim koşullarına bağlı olmalarından dolayı ürün talep arzında belirsizlik ve fiyatlarda dalgalanma bulunmaktadır.” (Gedik, 2023: 143) Türkiye cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nden aldığı mirası günün şartlarına uydurmaya çalışmış etkin ve yetkin bilim insanları yetiştirmiştir. Köy Enstitüleri kurarak halka bilgiler sunmaya çalışmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, bilim felsefesinde önemli yol alınmıştır. Fakat ilerleyen süreçte, aynı eğim ile yükselme sağlanamamıştır.

Ülke toprakları eşit olarak dağılmamaktadır. Toprak reform süreci için etkin uygulamalar ve çalışmalar yapılmıştır. Fakat toprakların bölünmesi, yüksek maliyet ile üretim faaliyetinde bulunulması anlamına gelmektedir. Her çiftçi kendi toprağında çalışacaktır. Bu durumda kişi başına düşen arazi miktarı, düşük yüzdelerde olacağı için girdi miktarları, oransal olarak düşük paydada sunulacaktır. Toptan alım yapılmaması, girdi fiyatlarında indirim uygulanmaması anlamına gelmektedir.

Çiftçiler, modern sanayinin getirdiği imkanlardan yararlanamamaktadır. Osmanlı Devleti geride şerefli bir geçmiş bırakmıştır. Batı Devletleri'nin yayılcı politikalarına karşı duruş sergilemiştir. Dünya genelinde emperyalizm karşısında, yılmadan çarpışan çok az devlet bulunmaktadır. Osmanlı Devleti bu dönemde yalnız başına savaş vermiştir. Fakat tek bir devletin kararlı çabalarının da bir sonu bulunacaktır. Bu noktada bir devlet ebedi istirahatına çekilirken, genç Türkiye Cumhuriyeti Devleti atalarından aldığı miras ile birlikte, yoluna devam edecektir. Yayılcı devletlerin ucuz işçilik ve bedelsiz hammadde temini karşısında, ticari anlamda rekabet edemeyen Osmanlı Devleti, giderek fakir bir ülke halini almıştır. Eski gücünü muhafaza etmek adına gösterdiği çabalar yetersiz kalmıştır. Ayrıca uzun süren savaşlar, ekonomik yapıyı yüksek derecede yıpratmıştır. Bu sebeple, genç Türkiye Cumhuriyeti döneminde el emeği ve insan gücüne dayanan

üretim yöntemleri ile ürün sunulmaktadır. Teknolojik anlamda, arazi üzerinde üretim yapacak olan makinelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu teknik makine ve teçhizatın temin edilmesi, cumhuriyetin ilk yıllarında mümkün bulunmamaktadır. İlerleyen dönemde, makineleşme faaliyetine ağırlık verilmiştir. Fakat her hane için tahsisli teknolojik aksam bulunmamaktadır. Bu sebeple, çiftçiler ileriki süreçlerde üretim sisteminde faaliyet gösterecek olan makine ve teçhizatı kiralama yoluna gitmiştir. Girdi fiyat yüksekliği ile birlikte teknoloji masrafları eklendiğinde, çiftçinin kendi geçimini temin edecek kadar bir gelire sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Ülke arazileri toplu bir noktada bulunmaktan ziyade, dağınık halde, ayrı güzergahlarda hakim bulunmaktadır. Çiftçiler üretim yaptıkları alanlarda evlerini konuşlandırmaktadır. Bu durum, ananevi gelenekler gereği olarak, kendi özel sahalarını oluşturmaktadır. Her köyde, cami, kahvehane, birkaç küçük esnafın faaliyet gösterdiği ve köy muhtarlığı ile ilgili kurumlarının bulunduğu alanlar, merkez olarak kabul edilmektedir. Burada köylülerin küçük yapılı da olsa bir evleri bulunmaktadır. Fakat genel olarak, çiftlik arazisi ile bütünleşen bir hayat tercih edilmektedir. Hayvancılık faaliyetleri, üretimde hayat kurtarıcı olarak tabir edilmektedir. Çiftçiler, tarımsal üretime tam anlamı ile güvenerek faaliyette bulunmamaktadır. Mevcut koşulların değişkenliği, kar marjının düşük olması sebebi ile günümüze değin çiftçi aileleri tek gelir kaynağı olarak tarımı hakim kılmamıştır. Hayvancılık faaliyeti ile birlikte değerlendirmeye almıştır. Hayvancılık faaliyetinde bulunmayan üreticiler ise el emeği olarak adlandırılan; halı, kilim, eşarp gibi ürünler üretmektedir. Bu noktada çiftçinin asıl amacı kendi geçimini temin edecek erzaka sahip olmak, kışı geçirmek için gerekli yakıtı sağlamaktır. Daha sonra, kar marjı düşüğe olsa, belirli bir pay alacağı tarımsal arazisini koruma faaliyetini icra etmektedir.

1.3. Türkiye’de Hayvancılık Üretim Sektöründeki Genel Sorunlar

Hayvancılık faaliyetleri, tarım faaliyeti yanında icra edilen bir ikici iş olarak kabul edilmektedir. Bu durum hayvancılık faaliyetlerinin ilerlemesine engel oluşturmaktadır. Uzmanlaşma sağlanamaması ve hijyen yetersizliklerinden kaynaklanan ölü doğumlar, hastalıklar ve 1 yaşını tamamlamadan hayatını kaybeden büyük ve küçük baş hayvanlar, ülke ekonomisinde önemli kayıp unsurlarını oluşturmaktadır. Ülke ekonomilerinde en önemli unsur, tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. Bir ülke ekonomisini tanımlanırken gerçek anlamda ele alınması gereken ana husus, araştırma geliştirme faaliyetleri diğer adı ile AR-GE faaliyetlerine verilen önem ve tarımsal üretim miktarı ve çeşitleri ile hayvan sayısı ve hayvan sağlık durumu öncelikli değerlendirilmelidir.

1.4. Tarım ve Hayvancılık Üretim Faaliyetlerinin Önemi

İnsan ihtiyaçları, ihtiyaçlar hiyerarşisi kapsamında ele alınan bir konudur. Bir kısım ihtiyaçlar fizyolojik seviyede bulunurken, diğer kısım ihtiyaçlar psikolojik ve psiko-sosyal süreçleri tetiklemektedir. Fakat psiko-sosyal süreçlerin gelişimi üzerinde önemli bir etken oluşturan temel faaliyetler, fizyolojik kökenli bulunmaktadır. Bu anlamda emniyet ve güvenlik ihtiyaçları ile birlikte ele alınan ana konular, barınma beslenme faaliyetleridir. Bu sebeple ülke insanları için gerekli olan ana unsurların muhakkak suret ile sahiplerine sunulması gereklidir. Her insan kendine yeterli olacak büyüklükte ve hijyenik konutlara sahip olurken, her cins çeşit ve yeterli miktarda gıda ürünü temin edebilmelidir.

Sanayileşmenin amacı, insan ihtiyaçlarını karşılanmasına fayda sağlamak ve üretimi kolaylaştırmaktır. Örnek olarak, konutlarda bulunan tesisat ve devreler aracılığı ile geceleri ışıklı bir ortamda bulunurken, büyük kova ve bakraç olarak anılan depolama sistemlerine gerek duyulmadan temizlik işlemleri tatbik edilebilmektedir. Teknolojinin ilerlemesi ve tekniğin gelişimi sayesinde konforlu ve düzenli bir hayata kavuşulmaktadır. Teknolojinin ve tekniğin gelişimi, insan konforuna ve ülke ekonomilerine fayda üretmek üzere oluşturulmuş kavramlardır. Bu soyut kavramlar, sanayileşme süreci ile birlikte somut bir hal almaktadır. Bu noktada sanayileşmenin amacı insan hayatını kolaylaştırmaktır. Diğer bir ifade ile tüm şehir ve köy halklarının teknoloji ile tanışma işlevini yerine getiren ana kuvvet, sanayi üretimleridir. Fakat sanayi üretimi araç değil amaç haline gelir ise ürettiği faydadan daha fazla zarara yol açacaktır. Denizlerin ve akarsuların kirlenmesi, atmosfer asit oranının artması ile başlayan bir diz çevre değişikliği, ilerleyen dönemlerde iklim

üzerine önemli farklılaşmalara sebep olacaktır. Bu surette küresel sıcaklık artacak, buzullar eriyecek, basınç merkezleri farklı etkileşirken, okyanus akıntıları hızlarını düşürecek ya da azaltacaktır. Aşırı asitleşme ve karbon salınımı, güneş ışınlarının ulaşmasını kısmen engelleyecektir. Dünya ısınma ile ilgili olarak önlem alınması adına resesyon hareketini, belirli bir dereceye kadar değiştirmeye çalışacak, akabinde yörüngesinden sapacaktır. Güneş belirli bir zaman dilimi için fotonlamayı kesecektir. Bu durum aşırı ısınma sonucunda yüksek miktarda soğuma evresinin görülmesine sebep olacaktır. Bu değişimler, yeryüzünde önemli sayı ve çeşitlilikte erdemik ve endemik türlerin yok olma tehlikesi ile karşılaşmasına sebep olacaktır. Kısa süre içerisinde bu kadar büyük değişime tabiatın uyum sağlaması mümkün değildir. Tarihsel süreç içerisinde, çeşitli kuraklık dönemleri yaşanmıştır. Mısır'da Avrupa'da benzer dönemler yaşanırken Anadolu'da karanlık çağ olarak anılan tarihsel dönemlerin varlığına tanık olunmuştur. Belirli dönemlerde, insan gurupları ve halklar buldukları coğrafyaları terk etmek zorunda kalmıştır. Başka bir örnek olarak, Uzakdoğu ülkelerinin bir kısmında, zehirli hayvanların ve birçok tür böcek ve benzer nevinden hayvanın, gıda maddesi olarak tüketilmesi, bu sürece nasıl gelindi sorusunu akıllara getirmektedir? Anadolu'da yer altında bulunan ve tarihi hakkında kesin bilgi bulunmayan, çeşitli dönemlerde faaliyette bulunmuş (defalarca ve ayrı dönemlerde kullanılmış) yer altı şehirleri hangi amaçla inşa edilmiştir. Sanayileşmenin yaşanmadığı ve insan nüfusunun az olduğu bir çağda, insanoğlu nasıl bir felaketten korunmak adına yer altı şehirleri inşa ederek hayvanları ile birlikte yaşama gereği duymuştur. Dikkat edildiğinde, yer altı şehirlerinde hayvanları ile ikamet ettiği gözlemlenilmektedir. Bu uygulamaya neden gereksinim duyulmuştur? Bu sebeple tarımcılık faaliyetleri ve hayvansal üretim süreçleri, ülke ekonomileri için ana amaç olan üretimler olmaktadır. Araç olan ile amaç edinilen karıştırılması durumunda, insanlığa hizmet süreci, üretime hizmet anlamına gelerek sosyo - psikolojik ve doğal süreçleri tehlikeye atmaktadır. Bu noktada bir veya birkaç ülkenin bilimsel anlamda yapacağı çalışmalar ile olay ve olguların olumlu boyuta evrilmesi mümkün görülmemektedir. Bu durumun örnekleri arasında en önemli olanlardan sayabileceğimiz, Osmanlı Devleti'nin yayılmacı politikalara karşı olan karşı çıkışı gösterilebilmektedir. Fakat yalnız kalan bir devletin tarihin sayfalarındaki yerini alması, tek kalan mirası değildir. Gelecek dönemlerde yaşanmış ve yaşanması beklenen doğal ve toplumsal felaketlerin habercilerinden birisi olarak değerlendirilmelidir. Bir başka ifade ile büyük bir bilim insanının ölümü, o ülkenin tarumar olması, hukuku gözeten bir ülkenin istila edilmesi ise tüm küresel sistemin yok edilmesi anlamına gelelebilmektedir. Bu paydada tüm insanlığın bu sorunları çözerek daha güzel bir paydada nasıl buluşuruz şeklinde etkinliklerde bulunması gerekirken, silahlanma ve güçlenme faaliyetleri adına gösterilen çabalara karşı söz bulunmamaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler tüm süreçlerde tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerine yüksek önem vermişlerdir. İstihdam edilen personelin liyakat ilkesine göre seçildiği görülmektedir. Bu konu insan hayatına kumanda eden hassas nitelikli bir faaliyettir.. Bilhassa hayvancılık sektörü, çabuk bozulabilen ürünleri kapsamaktadır. Geçmiş dönemlerde birçok hayvansal kökenli hastalık ile karşılaşmıştır. Şarbon ve benzeri hastalıklar, bilinçsiz olarak yapılan faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. Kanatlı hastalıkları da son dönemlerde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda kanatlı hayvanların çok kısa sürede bozulma tehlikesi bulunması dolayısı ile profesyonel düzeyde üretim ve kesim faaliyetlerinin icra edilerek etkin dondurucularda himaye edilmesi mecburidir. “ Çabuk bozulabilen gıda maddesi niteliğindeki et ürünlerinin pazarlanmasının her aşaması risklidir ve her açıdan itina gerektirmektedir.” (Arıkan ve Bulut, 2018: 86) Araştırmacı, denizcilik faaliyetlerinden emekli bulunmaktadır. Dünya süper gücü olarak tanımlanan ABD ülkesi dahil bazı ülkeleri ziyaret etme fırsatı bulmuştur. Avrupa ülkelerinin tarım ve hayvancılığa büyük bir önem verdiğini gözlemlemiştir. ABD'de üretimsel olarak hizmet veren işletmelerin mamullerini taşımak için günlerce sıra bekleyen gemiler bulunduğuna şahit olmuştur. Araştırmacının kendisinde gemisi ile beraber Misisphi nehrinde 15 gün boyunca tahıl sırası beklenmiştir. Fransa Devleti tarım ve hayvancılığa özel bir önem vermektedir. Yeni Zelanda hayvansal üretiminin verimliliği ve kalitesi ile modern bir ülke görünümündedir.

1. YENİ BİR ÜRETİM MODELİ İÇİN GEREKLİ OLAN FAALİYETLER

2.1. Siyasi ve Mali Nitelikli Düzenlemeler

Öncelikli olarak toprak reformu yapılması gerekmektedir. Bu seviyede tüm üretim topraklarının devlet himayesine alınarak, kamulaştırılması faydalı olacaktır. Daha sonra topraklar üzerinde her aileye yetebilecek olan üretim kapasitesinin sağlanması için gerekli toprak miktarı belirlenmelidir. Üçüncü adımda ise, üretim arazileri parsel sistemine geçirilmelidir. Ve son olarak parsellere ayrılan topraklar, yıllık üretim üzerinden alınacak vergilendirme sistemine uygun olmak koşulu ile, çiftçilere yıl bazında kiralanmalıdır. Bu sayede tüm üreticiler, kendileri için gerekli olan toprak yüzölçümüne sahip olacaktır.

Her köyde üretim kooperatifi adı ile faaliyet gösterecek ve tek bir ürün üretimi ile ilgili kurumlar tahsis edilmelidir. Her çiftçinin eşit araziye sahip olması ve üretilen ürünlerin tek tip olarak seçilmesi dolayısı ile ortak makine ve teçhizatın eşit seviyede kullanılması mümkün olacaktır. Bu sebeple çiftçilerin bazı çekinceleri ve akıllarındaki soru işaretleri giderilmiş olacaktır. Toprak arazi parselizasyonuna uygun olarak sıra ile biçer döver traktör ve diğer ekipmanlar kullanılacaktır. Bu sayede makine alımı için gerekli büyük maliyetlerden kurtulmuş olunurken, amortisman giderlerinin de düşük bir maddi karşılık ile paylaşılması sağlanmış olacaktır.

Devlet çiftçilere subvansiyon ödemeleri adı altında verdiği maddi kıymeti, ortak teknik makine ve teçhizat alımında kullanılmak şartı ile sunmalıdır. Bu sayede subvansiyon adı altında alınan yardımların, daha yüksek bir bedel ile farklı bankalara yatırılması veya daire ve otomobil alımlarında kullanılması önlenmiş olacaktır. Araştırmacı çeşitli zamanlarda ve farklı mahallelerde bu tür olayların yaşandığına tanık olmaktadır. Ayrıca gerekli yardımların, ihtiyacı olan üreticilerden çok ihtiyacı olmayan büyük ticaret sahiplerine yönlendirilmiş olduğunu da gözlemlemiştir. Yardım adı altında verilen maddi ödemeler reel sektöre harcanmalıdır. Bunun denetimini yapmak devletin asli vazifesidir. Bu verilen maddi kaynak sürekli olarak dile getirilen “saçı bitmemiş yetimlerin parasıdır”. Kimsenin özel kazanımı değildir.

2.2. Müşterek Üretim Modeli ve Kapsamı

Müşterek üretim modeli için kamulaştırma ana hususların başında gelen öge olmaktadır. “Kamulaştırma, kamu menfaatinin gerekli kıldığı hallerde bir taşınmazın kamu tüzel kişilerin, kanundaki usullere uygun olarak sahibinin elinden rızası hilafına alınmasıdır.”(Sarıhan, 2000: 563) Konunun hayati noktasını oluşturmaktadır. Kamulaştırma sonrasında yapılan parselizasyon sonrasında tüm üretim toprakları, üreticilere eşit olarak dağıtılacaktır. Her üretim bölgesinde kooperatifleşme şartı ile devlet maddi destekte bulunmalıdır. Bu uygulama, ikinci öncelikli başlığı oluşturmaktadır. Verilen destek, ortak üretim makineleri almak adına kullanılması şartı ile çiftçilere sunulmalıdır. Ülke gelirleri ile makine ve teçhizatın tamamının karşılanması mümkün değildir. Bu sebeple yüzde yüz yerli üretimi içeren ağır sanayi hamlelerinin yapılması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile üretimde kullanılacak olan biçer-döver traktör gibi makinelerin üretiminin tüm seviyelerinde yerli ana ve ara mamullere ağırlık verilmelidir. Böylece ucuz üretim gerçekleştirilecektir. Ucuz üretimin gerçekleştirilmesi ise üreticiye düşük fiyatlı sunum anlamına gelmektedir. Bu sayede verilen devlet destekli yardımlar ile bir defaya mahsus olarak kendilerine üretim makinelerine sahip olma imkanı tanınacaktır. Bu gelişme tüm yönleri ile analiz edilerek, bilimsel ilkelerin hayat bulması ile çıkış alacak süreçleri geliştiren bir değişim olmaktadır. Üniversiteler etkin olarak çalışarak, ucuz maliyetli sunum yapılmasını noktasında buluş yapmak adına, çalışmalarına ağırlık verirken, sivil toplum kuruluşları üreticileri bilinçlendirerek yardımlaşma ve duyarlı olmak adına kardeşlik olgusuna çağrı yapan yayımsal faaliyetlerde bulunacaktır. Aynı süreçte, ticari şirketler de ülke gelişiminde benimde katkı olmalı mantığından hareket ile kar amacı gütmeyen etkinliklere imza katılmalıdır. Süreç içerisine ücretsiz ürün sunumu da dahil edilmelidir. “Sosyal pazarlamada değiş tokuşa konu olan ürün davranış değişikliğidir ve bunun karşılığında hedef kitlenin parasal maliyetten çok görülmeyen psikolojik ve sosyal maliyetlere katlanması gerekmektedir.” (Bayraktaroğlu ve İlter, 2007: 60) Devlet gerekli dönüşümün, en az gider ile sağlanması ve etkin bir noktada faaliyet gösterilmesi için, tüm kaynaklarını seferber edecektir. Konuya en tesirli faaliyet ortamının oluşturulması için sert müeyyideler ve kapsamlı yardımlarda bulunmalıdır. Sert müeyyideler her toplumda var

olan illegal yolları denemek sureti ile hukuk sistemi dışına çıkan kişi ve gurupları, söz konusu faaliyetlerden sakındırmak adına düzenlenen hukuki uygulamalar olmaktadır. Devlet bu anlamda tam kapsamlı olarak faaliyet göstermek ile sorumludur. Hukuki yaptırımları, Kanunların müsaade ettiği sınırların dışına çıkan, kötü niyetli yapılanmalara tesir etmek için kullanırken, hukuka saygı ilkesi adına faaliyet göstermek isteyen üreticilere destek olmak noktasında sınırlarını zorlamalıdır.

ÖRNEK OLARAK;

X köyünün 50000 dönüm arazisinin ekilebilir dikilebilir alan olduğunu kurgulayalım. Köyde 1000 adet üreticinin Tarım Bakanlığına başvuruda bulunarak, üretici olarak tarım arazisi kiraladığını düşünelim. Belediye ve Tarım Bakanlığının bölge için uygun gördüğü ve üretici çiftçi başına düşen tarım arazisi yüzölçümü miktarının 50 dönüm olduğu görülmektedir.

50000 dönüm arazi / 50 dönüm (1 parsel miktarı) = 1000 adet üretim parseli bulunmaktadır.

Yıllık olarak kiralanan çiftlikler için 1000 metreküp gübre, 2500 ton akaryakıt, ihtiyacı bulunmaktadır. Tedarikçilerden fiyat alınması için X köyü kooperatif Birliği çeşitli talep bildirimlerini ilgili tedarikçilere ve şirketlere sunum faaliyetinde bulunmaktadır.

Örneğimize döner isek,

Kırklareli Y Köyü Doğal Gübre Kooperatif Birliği Müdürlüğü'ne

Köy Üreticilerimiz için gerekli olan 1000 metreküp doğal gübre için, 15 gün içerisinde Birlik Müdürlüğümüze teklif sunulmasını saygılarımla rica ederim.

X Köyü Yönetim Kurulu adına;

Yaşar Burçin Onur

X Köyü Ay ekirdeği Kooperatif Birliği Müdürü

İlgili birimlere Kooperatif Müdürlüğü tarafından ilan sunulduktan sonra gelen geribildirimler Ay ekirdeği üreticileri yönetim kooperatifine takdim edilir ve gerekli bürokratik süreç işletilir.

Kırklareli Y. Köyü Doğal Gübre Kooperatif Birliği Müdürlüğü'ne

Kıymetli Müdür Bey, Edirne X köyü Ay ekirdeği Kooperatif Birliği üyeleri olarak en derin saygılarımızı sunarız.

Vermiş olduğumuz teklifimize olumlu yaklaşımınız ve takdim ettiğimiz fiyat düzeyi tarafımızdan uygun görülmüştür. Bu itibar ile temsilcimizin ilgili evrakları ve bürokratik süreçleri tamamlamasına müteakiben, 50 üyeli kooperatifimiz adına 1000 metreküp doğal gübre karşılığı ödenecek olan 4.500.000 TL. (Dört Milyon Beş yüz bin Türk Lirası) bedel ücret miktarı, Kırklareli Merkezde bulunan T.C. Ziraat Bankası Şubesine havale edilmek üzere T.C. Ziraat Bankası Edirne Merkez Şubesinden yatırılacaktır. Yatırılmasına müteakiben müdürlüğünüze bilgi verilecektir.

Edirne x Köyü Birlik Müdürlüğü Yönetim Kurulu adına,

Yaşar Burçin Onur

Edirne X Köyü Ay ekirdeği

Kooperatifi

Müdürü

2.3.Genel Değerlendirme

Ülke ekonomileri açısından tarımsal ve hayvansal üretim kapasiteleri en kıymetli stratejik faaliyetleri oluşturmaktadır. Dünya üzerinde ileri seviyede bulunan ülkelerin sadece sanayileşme faaliyetleri ile yetinemedikleri gözlemlenmektedir. Üretim olanaklarını arttırmak adına tüm ülke üzerinde stratejik uygulamalara yer vermektedirler. Ülkeler için birinci öncelikli olan faktör, temel gereksinimlerin karşılanmasıdır. Örnek olarak ABD. Hükümeti'nin Irak'a askeri hareket gerçekleştirmesi sırasında çoğu il ve ilçenin alınmasında silahlı çatışma yaşanmamıştır. ABD doğrudan lojistik ve gıda ana hatlarının kontrol altına alması sonucunda, birkaç ay içerisinde birçok şehrin teslim alınmasını sağlamıştır. Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen askeri hareketlerin, birçoğunun başarısız olma sebeplerinin başında gelen faktör, lojistik ve gıda temin edilememesi gelmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanistan Ordusu karşısında eşi görülmemiş bir savunma ve saldırı hareketinde bulunmuştur. Fakat Yunanistan Ordusu'nun savaşı kaybetme sebeplerinin başında gelen ana faktörlerden birisi

ikmal yetersizliği gelmektedir. Büyük bir süratle Ankara yakınlarına kadar gelmişlerdir. Kısa süreç içerisinde lojistik ve gıda ikmalini sağlamaktadırlar. Fakat süreç ilerledikçe yeterli ikmal yapmakta zorlandıkları gözlemlenmektedir. Aynı durum, 2. Dünya Savaşı sırasında gözlemlenmiştir. Alman orduları büyük bir hızla ve seri bir şekilde hücumu geçerek Fransa'dan, SSCB'nin iç kesimlerine kadar yayılım göstermiştir. SSCB Ordularının sayısı fazladır. Fakat Alman Birlikleri teknolojik olarak ileri seviyededir. Bu sebeple Alman Birlikleri SSCB silahlı güçlerine daha fazla kayıp verilmesine sebep olmuştur. "Alman saldırısı 5 Aralık 1941 tarihinde sona ererken ardında 4,3 milyon Alman ve 7 milyon Sovyet askerinin ölü bedenlerini bıraktı." (Yakut ve Yakut, 2019: 45) Bu büyük bir başarıdır. SSCB Ordusu ile kendi topraklarında savaşabilmek yüksek bilgi ve güç gerektiren bir faaliyettir. Bu konuda farklı görüş sunanlar bulunmaktadır. Alman askerlerine yemek ile birlikte güç sağlayıcı ve uyarıcı maddeler verildiği ve ilaç ile etki edildiği gibi ispatlanmamış görüşler sunulmaktadır. Savaş sırasında ordunun gücünü artırıcı kimyasal ve biyolojik maddelerin askerlere tatbik edilmesi mümkün değildir. Çünkü savaşmak ile spor etkinliği farklı yetkinlikleri gerektirmektedir. Savaş yetisine sahip olmak harekatta devamlılığı gerektirmektedir. Spor etkinliğinde ise kısa süreli güç ve dayanıklılık hakim bulunmaktadır. Belirli bir saatten sonra vücuda alınan maddelerin yan tesirleri görülecektir. Diğer bir ifade ile belirli bir süreye kadar dikkatli süratli ve güçlü olunması temin edildiği düşünülse bile, ilerleyen saatlerde tam tersi etkide bulunulacaktır. Fakat Alman harbi adı ile de anılan 2. Dünya savaşı aylarca sürmüştür. Bu sebeple bu görüş ve düşüncelerin gerçeklik düzeyi zayıf korelasyona dayandığı söylenebilmektedir. Savaşın başarısında en önemli faktör, savaş materyalinin üstünlüğü ve ikmal olanaklarının yüksek seviyelerde bulunmasıdır. Yüksek tevcihli ve uzun namlulu toplar, o güne kadar görülmemiş nitelikli etki göstermiştir. Uzun mesafelere tesir etmektedir. Fakat ilerleyen süreçte yeterli ve gerekli ikmal yolları karşı tarafın himayesine girmiştir. Savaşta önemli payı olan tanklara lojistik temin edilmelidir. Çok seri hareket eden ve sürekli olarak büyük çaplı savaş malzemesi kullanan tanklar teknolojik anlamda üstün bir teknik ile üretilmek ile birlikte savaş öncesinde çok yönlü düşünmeyi gerektiren kararlar alınmasına da ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer bir ifade ile bu kadar ileri teknoloji ile faaliyet gösterilen bir savaşın avantajlarının yanında dezavantajları da bulunmaktadır. Nitekim savaşın kaybedilmesindeki ana etmen yine bu faktör üzerinden şekil almaktadır. "Almanların Sovyetlere öldürücü darbeyi vurmaları ve Moskova'ya ulaşmaları için uzun mesafe kat etmeleri gerekiyordu. Buna karşın ikmal için atları hala yetersizdi. Buna ek olarak Sovyet demiryolu ray sistemindeki oranlar Alman mekanizmasına uymuyordu ve demiryolu hatlarının değiştirilmesi gerekecekti." (Yakut ve Yakut, 2019: 45) Görüldüğü üzere Alman Harekatı bir konu haricinde hareketin detaylı analiz edilerek uygulandığını göstermektedir. Atlar seri hareket ederek kumanya ikmalini taze olarak askerlere taşınmasında görev alacaklardır. Trenler ise ağır donanımlı muhimmat ve lojistiğin belirli tarihlerde gönderilmesini sağlayacaktır. Bu sebeple atlar hızlı olarak ikmal yapmalı, trenler ise yavaş ve emniyetli ilerlemelidir. Fakat bu husus tam olarak düşünülemediği ve yeterli at çiftlikleri kurulmamıştır. Bu noktada ileri teknik ve teknolojiye sahip olan ve birçok cephede şaşılacak bir başarı kazanan Almanya'nın savaş sanayisine verdiği önemi, hayvancılık alanında göstermemesi, kendisine büyük bir kayıp olarak geri dönmüştür. Bu hususlar tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin sadece barış sürecinde değil, savaş dahil tüm etkinliklerde, birinci öncelikle ele alınması gerektiğini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Alman tankları ve uzun namlulu topları kısa dönemde gerekli muhimmat, lojistik ve gıda ikmalini temin edebilirlerken, ilerleyen süreçte Stalingrad önlerine kadar ilerlenmesi sonucunda ikmal hattının kontrolünü kaybetmişlerdir. Dikkat edildiğinde savaşın Alman ordusu aleyhine dönmesi, Ukrayna sınırlarına girdikten sonra baş göstermiştir. Bu bölgenin kontrol edilmesi, çok güç bir faaliyet içermektedir. İkmal yollarının belirli olması ve kontrol edilmesinin kısıtlı olduğu gözlemlenecektir. Gerekli muhimmat ve ikmal desteği, bu noktadan sonra sağlanamamıştır. Askerin savaşabilmesi için, güçlü olması gerekmektedir. Hayati ihtiyaçlarının temin edilmesi zaruridir. Bu sebeple, ülke içerisinde bulunan ekilebilir alanlar, bir ülkenin en önemli kaynaklarıdır. Yer üstü ve yer altı kaynaklarının yanında atmosferik faaliyetlerin dahi takip edilmesi önem arz etmektedir. Tüm bu olgular farklı açılardan çok yönlü değerlendirilmelidir.

Tarım toprakları üzerinde üretimi arttırmak adına çeşitli etkinlikler tatbik edilmiştir. Fakat bu uygulamalar, geçici nitelikli fayda sağlamışlardır. Konuya ana boyutu ile değerlendirmek sureti, ile köklü çözüm sunmak adına kapsamlı bir faaliyet gerçekleştirilememiştir. Bu duruma sebep olan faktörler arasındaki

başlıca olgular; ülke üretim topraklarının dağınık bir paydada faaliyet göstermeleri yer-yer engebeli arazilerde konuşlanmaları, sulu tarım uygulamalarının yetersiz seviyede gelişim göstermesi, teknolojik üretim yetersizliği, teknik personelin sayısını azlığı, nakliye maliyetlerinin yüksekliliği, aracı kurumların yüksek düzeyde karlılığı, girdi fiyatlarının yüksekliliği gibi birçok sorunun hakim olduğu sunulmaktadır. “ Temel prensip olarak maliyetlerin üstünde bir kar bırakacak fiyat düzeyini belirlemek esastır.” (Arıkan ve Bulut, 2018: 89)

Bu çalışmada; tüm olgular ve sorunlar göz önünde tutulmak sureti ile soruna köklü zm oluşturulması adına ne tür faaliyetlere ağırlık verilmesinin gerektiği araştırılmaktadır. Bu noktada tüm yönleri ile yeni sistem ve sistemlerin hayata geçirilmesinin zorunluluğu dile getirilmektedir. Oluşturulacak sistemin genel hatlarına temas edilmektedir. Unutulmaması gereken sorunun çok yönlü ve birbirleri ile bağlantılı süreçleri bünyesinde barındırdığıdır. Bu makalenin kısıtlı içeriğinde bu olgulara yüzeysel olarak temas edilmesi gerekmektedir.

Tüm lke topraklarının tarıma elverişli olan arazileri kamulaştırılması ve parsellenerek halka dağıtılması faydalı olacaktır. Her köy ve benzer bölgelerde üretim kooperatiflerinin oluşturulması gerekmektedir. Birlikte retim faaliyetini gerçekleştiren ve ayrı ticari oluşumlar olarak faaliyet gösteren üreticiler, birleşerek tek bir noktadan lojistik ve girdi temin etmeleri, üretim maliyetlerinin düşürülmesini sağlayacaktır. Ayrıca rn pazarlaması yapılırken de aracı kurumların düşük seviyeli fiyat sunumlarından sakınılmış olunacaktır.

Tüm bu oluşumlar, ülke ekonomilerine büyük çapta ve olumlu etki gösterecektir. Vergilendirme gelirleri tüm safhalarda adil düzeyde olarak kayıtlandırılırken, gelir dağılımı eşişsizliğini düşürücü yönde etki edecektir. lke toprakları belirli kişiilerin mülkiyetinde bulunması nlenerak, tekelleşme ye müsaade edilmemiş olunacaktır. Keyfi retim in önüne geçilecektir. Bilinçli retim gerçekleştirilirken intansif tarım olarak anılan ileri üretim metotlarının uygulanması sağlanacaktır. Üretim in tüm aşamalarında teknik ve idari personelin konularına hakim olan kişiilerden oluşması üretim üzerindeki kayıpları asgari seviyeye düşürürken kalifiye nitelikli personellerin layık olduğu hayat koşulları ile ücret seviyesine ulaşması sağlanacaktır. Ayrıca istihdam seviyesini arttırarak işişsizlik oranlarını düşürücü etkide bulunulacaktır.

3.SONUÇ

Üretim kooperatifleri, aracı işletmeleri aradan çıkarmak adına faydalı uygulamalardır. Üretici ile tüketiciyi buluşturan kooperatif tipi birlikler, gelir dağılımı dengesine olumlu katkılarda bulunacaktır. Taban fiyat uygulamaları ile çiftçinin emeğinin karşılığının aracı kurumların eli ile sunulmasının önüne geçilmiş olmaktadır. Üretim sürecinde kullanılacak girdi ve ara mamullerin toplu olarak kooperatif eli ile satın alınması sayesinde, daha ucuz olarak tedarik edilen gereksinimler üretim maliyetlerini düşürücü etkide bulunacaklardır. Makine ve ekipmanlarının ortak kullanılması sonucunda amortisman giderleri düşecektir. Tüm çiftçilerin eşiş yüzölçümlü araziye sahip olması çiftçiler arasında kooperatifleşme adına oluşan çekinceleri giderecektir. Üretim in tüm süreçlerde kontrollü olarak planlanması uzman kişiilerin istihdam edilmesini sağlayacaktır. Ayrıca vergilendirme faaliyetleri layiki ile uygulanacaktır. lke sınırları içerisinde üretim niteliğinde bulunan arazilerin kamulaştırılarak, kar karşılığında üreticilere sunulması faydalı bir uygulama olmaktadır. Bu sayede her çiftçiye eşiş miktarlı toprak sunulmaktadır. Gelir dağılımı dengesine dolaylı olarak olumlu katkılar sunulacaktır. Bu sebeple ülke sınırları içerisindeki toprakların kamulaştırılması, parsellenerek üreticilere kiralanması, her üretim bölgesi ve köylerde üretim birlikleri oluşturulması, üretim birlikleri kooperatif tipi yapılanmalardan örnek alınarak tesis edilmesi gerekmektedir. Çiftçilere ssbvansiyon ve yardım olarak sunulan denekler ortak makine ve ekipman alımı adı altında tahsis edilmelidir. Kooperatiflerin diğer Şehirlerdeki kooperatifler ile iletişimi sağlanarak birlikte faaliyet göstermelerine olanak tanınmalıdır. Gereklili reklam ve tanıtım faaliyetleri kapsamında yerel yönetim kuruluşları ile iletişim içerisinde olunmalıdır. Bugün gelinen noktada ekonomik veriler dünya ekonomik sisteminin durgun bir yapıda bulunduğunu göstermektedir. “ Küresel ekonomideki durgunluk süreci aşılamamış, 2016 yılında büyüme oranları düşük seyretmiştir.” (TOBBY, 2017: 47) zellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri bu olumsuz tablodan büyük oranlı olarak etkilenecektir. lke yönetimleri, atıl kapasitede bulunan üretim imkanlarını ekonomik süreçlere dahil etmesi

faydalı olacaktır. Son yıllarda artan enflasyon oranları ve toplumsal olaylar ülke ekonomilerinin hassas bir süreçten geçtiğini göstermektedir.

Yazar Beyanı

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından, etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar katkıları: Bu çalışma tek yazarlıdır. Yaşar Burçin Onur Katkı Oranı %100

Çıkar Çatışması: Yazar açasından veya üçüncü taraflar açasından çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

1. Ayboğa H., Erol M., (2022), Ekonomik Krizin Zor Durumda Bıraktığı İşletmelerde, İşletme Sermayesi Yönetiminden Beklentiler, Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, (2022), 31-39.
2. Arıkan R., Bulut B., (2018), Kanatlı Et Pazarlaması ve Oluşan Pazarlama Kanalları, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, (2018), 83-96.
3. Bayraktaroğlu G., İter B.,(2007), Kar Amacı Gütmeyen Sosyal İçerikli pazarlama Uygulamaları: Sosyal Pazarlama, Erciyes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:0, Sayı: 28.
4. Buldum G., Görener A., (2022), Stratejik Çeviklik ile İşletme Performansı İlişkisi: Kavramsal Bir Model Önerisi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, (2022), 1-20.
5. Can E., (1994), Çok Uluslu İşletme Yöneticileri için Eğitim ve Geliştirmenin Önemi, öneri Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, (1994), 81-86.
6. Dalgıç Aybüke., (2015), Türkiye’de Sanayileşme Süreci ve Sanayileşmenin Geleceği, Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Sayı: 603, (2015), 95-101.
7. Eldem V., (2011), Türkiye’de Sanayileşme Hareketleri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 8, Sayı: 1-4, (1946), 46-71.
8. Ergin F., (1957), Hususi Sanayi ve Müşterek Pazar, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 19, Sayı: 1-4. (1957)
9. Flügge W.V., (1949), Orta Anadolu’da Zirai İşletmeler Meselesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 10, Sayı: 1-4, (1949), 122.
10. Gedik Y., (2023), Tarımsal Pazarlama Faydaları, Zorlukları ve Stratejileri Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve, Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, (2023), 134-147.
11. Güvemli B., Güvemli O., (2018), Türk İşletme Tarihi Üzerine, Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 12, (2022), 1-20.
12. Kızılaslan H., Nalinci S., (2019), Amasya İli Merkez İlçede Kiraz Üretimi Yapan İşletmelerin Pazarlama ve Pazarlama Sorunları, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 3,(2019) 29-43
13. Sarihan B.B., (2000), Müşterek Mülkiyetin Sona Ermesi, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (2000), 557-582.
14. T.O.B.B., (2017), Ekonomik Rapor (73) Genel Kurul, Türkiye Odalar Borsalar birliği Yayınları, Ankara.

15. Türkkan E., (1981), Eski ve Yeni Sanayileşme Sistemleri ve gelişmekte olan ülkelerde Sanayileşme Stratejisi, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, (1989)
16. Yakut E., Yakut K., (2019), Siyasi Tarih II, İ. Ortaylı (Ed.), İkinci Dünya Savaşı (S. 32-63), Anadolu üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

(36)

Fırat BAYKARA²³³; Mehmet TOLAN²³⁴; Mustafa KARACA²³⁵; Mahmut BAKIR²³⁶
İLKOKUL-ORTAOKUL BİRLİKTE YÖNETİLEN OKULLARDA GÖREV YAPAN
YÖNETİCİLERİN YAŞADIKLARI DURUM

THE SITUATION EXPERIENCED BY ADMINISTRATORS WORKING IN PRIMARY and
SECONDARY SCHOOLS MANAGED TOGETHER

ÖZ

Okullar yaşamlarını sürdürürken birçok sorunla karşılaşabilmektedirler. Okulun amaçlarını gerçekleştirmesi için bu karşılaştıkları sorunlara çözüm üretmesi gerekmektedir. İşte bu noktada okul yönetimleri, bu sorunları ortadan kaldırmak adına çözüm yolları bulma sürecine girer. Okulların sorunlarla karşılaşması süreklilik gösterdiğinden dolayı, bu karşılaşılan sorunlara çözüm yolu bulacak olan okul yönetimine ihtiyaçta sürekli olacaktır. Bu araştırma ise, ilkököl-Ortaokul birlikte eğitim gören okullarda yöneticilerin durumuna ilişkin bir araştırma dır. Bu araştırmanın çalışma grubu olarak İstanbul İli Sultangazi İlçesi'nde görev yapan 24 idareciden oluşmaktadır. Araştırmacı tarafından geliştirilecek yarı yapılandırılmış görüşme soruları uygulaması yapıldıktan sonra uzman görüşü alınarak analizi içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Yönetici, İlkokul-Ortaokul, Nitel Araştırma.

ABSTRACT

They may encounter many problems while continuing their school life. In order for the school to achieve its goals, these suggestions must produce solutions. These central school administrations try to find solutions in order to eliminate these gaps. Since schools are constantly confronted with their problems, there will always be a need for school management who will find a solution according to these assumptions. This research, on the other hand, is a related research based on the fact that they were educated together with primary and secondary school. This executive group consists of 24 administrators working in Sultangazi District of Istanbul Province. After applying the semi-interview questions to be developed by the researcher, the expert interview method analysis was carried out with the content analysis method.

Keywords: Education, Manager, Primary-Secondary School, Qualitative Research.

²³³ ORCID: 0009-0008-9123-6196 ELAZIĞ/PALU MURAT İLKOKULU Bayfirat23@hotmail.com

²³⁴ ORCID: 0009-0003-0930-8407 ELAZIĞ/PALU MURAT İLKOKULU mehmettolan23@hotmail.com

²³⁵ ORCID: 0009-0005-4956-5939 ELAZIĞ/PALU MURAT İLKOKULU karacaoglan_23@hotmail.com

²³⁶ ORCID: 0009-0001-8904-6456 ELAZIĞ/SİVRİCE ATATÜRK İLKOKULU bakir-mahmut@hotmail.com

1. GİRİŞ

Eğitim, insan yaşamında ve davranışlarında olumlu değişiklikler getiren aşamalı bir süreçtir. Eğitim kavramı, açık yeteneklerin öğretilmesi ve öğrenilmesi aracılığı ile yargı ve bilginin verilmesi olarak tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre eğitim kavramı, çalışma yoluyla bilgi edinme veya bilgiyi talimatlar, pratik prosedürler yoluyla aktarma süreci olarak da tanımlanmaktadır. Daha genel bir tanıma göre eğitimi bireylerin faaliyetlerinde kendi yaşantısı yoluyla bilinçli ve istendik davranış değişimi meydana getirme süreci olarak tanımlamak mümkündür (Ertürk, 1998)

Eğitim sürekli bir süreçtir. Eğitim süreci ev ile başlayarak okul boyunca ilerlemektedir. Ev ve okul, bir çocuğun zihinsel ve ahlaki gelişiminde temel kurumlar olarak kabul edilmektedir. Eğitimin amacı bireyi bütüncül gelişimini sağlamaktır. Ebeveynler ve öğretmenler uyum içinde çalışırsa, çocuğun zihni gelişmektedir. Eğitim süreci, öğrenci ve bireylerde iyi ve faydalı yönleri olumlu yönde geliştirirken, olumsuz eğilimleri de kontrol etmeyi mümkün kılmaktadır (Çelikkaya, 1991).

1.1. Problem

Eğitim, toplumdaki her bir kişinin sosyal etkileşimini çabuklaştırmada, ekonomik yönden iyileşmesini desteklemede, toplumun değerlerini koruyup kuşaktan kuşağa aktarmada ve ülkede millî birlik ve beraberliği sağlama da önemli bir yere sahiptir. Eğitim, toplumun değerlerini, bilgi ve beceri birikimini nesilden nesile aktarır ve bu amacı okullarda gerçekleştirir.

Okul, çevreden aldığı hammaddesi ve tekrar çevreye verdiği ürünü insan olan ve bu noktada diğer örgütlerden ayrılan sosyal bir örgüttür. Girdisi ve çıktısı insan olmasından dolayı çevreyle sıkı bir ilişki içindedir.

Okulun eğitim görevini kusursuz bir şekilde yerine getirebilmesi için çevresiyle uyum içinde ve olumlu ilişkiler kurması gerekmektedir. Okulun çevresiyle samimi ve güçlü ilişkiler içerisinde olması, çevrenin imkânlarından faydalanması, iş birliğinin kuvvetli olması, çevrenin de ihtiyaç duyduğunda okulun imkânlarından faydalanması modern eğitimin bir gerekliliğidir . Okul amaçlarını gerçekleştirebilmek için çevresi ile sağlıklı bir iletişim kurmak durumundadır.

Eğitim sisteminin çevresi iki yönden incelenebilir. Çevredeki toplumun kültürü, kuralları, siyasi sistemi, yönetsel birimleri, ekonomik sistemi, bilim ve teknolojiadaki gelişmişliği vb. gibi pek çok unsurun okulu etkilemesi eğitim sisteminin dış çevresini oluşturur. Eğitim sisteminin iç çevresini ise girdilerini aldığı, çıktılarını verdiği, etki altına aldığı ve aynı zamanda etkilendiği diğer unsurlar oluşturur. Okul eğitim sisteminin iç çevresi ile girdi ve çıktılar açısından sürekli ilişki içinde bulunur. Bu ilişki olumlu ve uyumlu olmadığı zaman okul yaşamını devam ettiremez (Cicilioğlu, 1985).

Okulun iç çevre unsurlarını; okul müdürü, müdür yardımcısı, öğretmenler, öğrenciler, eğitimci olmayan personel oluşturmaktadır. Okulun dış çevre unsurlarını da veliler, okul aile birlikleri, diğer okullar, merkez yöneticiler (vali, kaymakam, milli eğitim müdürü), dernekler, sendikalar, siyasi partiler, yerel yönetim kuruluşları (belediyeler), esnaf, ticaret ve sanayi odaları ve diğer kurum ve kuruluşları oluşturur. Bu unsurlardan öğrenci velileri büyük önem arz etmektedir. Çünkü verilen eğitim veli desteği olmadan eksik veya kusurlu olmaktadır (Demirel ve Kaya, 2002).

Eğitim sistemimizde okul-çevre birlikteliğinin istenilen seviyede olmayışının en önemli sebebi, bu konunun önemini idrak edemeyen, yeterli düzeyde bilgi ve tecrübesi olmayan okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin çevre ile bağlarının güçsüz olmasıdır. Ayrıca okul yöneticilerinin herhangi bir yanlış uygulama yapmalarından dolayı yetkisini kaybetme korkusu olması, ekip ruhuna dayalı bir okul yönetimi anlayışı benimsememeleri, çevredeki baskı gruplarından gelebilecek baskıları karşı cesaretlerinin olmaması, okul ve çevre arasındaki iş birliğini engelleyen en önemli unsurlardır (Akyüz, 1989).

Bir okul yöneticisi kadardır sözünden hareketle, okullarda yöneticiler liderlik vasıflarını sergilemeleri gerekmektedir. Ayrıca okul yöneticileri, giyimine dikkat eden, kibar, çalışkan, bilgili, takım ruhuna önem veren, bir işi zamanında ve doğru yapan, yaptırın, sorumluluk alan ve veren, karşısındakine değer veren, onu dinleyen, çatışmaları akıl yoluyla çözme yeteneği yüksek kişiler olmalıdırlar. Okul yöneticileri iyi bir lider olmalı ve okulun amaçları yönünde okulu yönetmeli ve bir örgütlenme sağlamalıdır. Eğitimin kalitesinin

arttırılmasından, fırsat eşitliği sağlanmasından ve ilgili kaynakların okulun hedeflerini gerçekleştirmesini sağlayacak şekilde etkin ve etkili olarak kullanılmasından okul yöneticilerinin sorumlu olduğu söylenebilir (Bush, 2007).

Okul yöneticileri, bir okulun amaçlarını gerçekleştirebilmek için okul ve çevresindeki unsurları amaçlarına ulaşacak şekilde harekete geçirebilmelidir. Bunun için okul yöneticilerinin hem örgüt hem de sosyal mühendis olması gerekmektedir (Deniz, 2001: 38-39). Okul yöneticileri yönetsel görevlerinde başarı göstermeleri halinde etkili bir yöneticilik sergilemiş olurlar ki bu yüzden eğitim sürecinde okul yöneticileri kilidi açan anahtar görevindedir.

Eğitimdeki sorunlar halkın büyük çoğunluğunu ilgilendiren bir durumdur. Bu sorunlar okul yönetimi ve çevre tarafından sahiplenilmeli ve sorunların çözümü için iş birliği içinde çalışılmalıdır. Okul yöneticileri, okul yönetimine katkı sağlayan, çevre ile ilişkileri geliştirici çalışmalar yapmalı, okul çevresi de bu farkındalıkta olup bu sürece destek olmalıdır. Yani okul çevresi yönetime, okul yönetimi de çevreye istenilen katkıyı vermelidir (Duman, 2003).

Ülkemizde okul ve okul çevresi konusunda yapılan araştırmalara baktığımızda genelde okul yönetimi veli ilişkileri üzerinde durulduğu ve yapılan araştırmaların yetersiz olduğu görülmüştür. Okul çevresinin okul yönetimine etkilerinden kaynaklı okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır. Okul yöneticilerinin görüşlerine göre karşılaşılan sorunlara önerilen çözümlerin okul yöneticilerine önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada, okul çevresinin okul yönetimine etkilerinden kaynaklı okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar, okul iç çevresinden ve okul dış çevresinden kaynaklı sorunlar olarak gruplandırılmış olup; bu sorunların neler olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu araştırmada, okul yöneticilerinin okul yönetiminde, okul çevresinden kaynaklı karşılaştıkları sorunların saptanması, kaynakların belirlenmesi, karşılaşılan sorunlar ve sorunların çözümüne ilişkin yönetici görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Alt Amaçları

1. Okul yöneticilerinin okul iç çevresinden kaynaklı karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
2. Okul yöneticilerinin okul dış çevresinden kaynaklı karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
3. Okul yöneticilerinin, okul iç çevresinden kaynaklı karşılaştıkları sorunları çözmede izledikleri yollar nelerdir?
4. Okul yöneticilerinin, okul dış çevresinden kaynaklı karşılaştıkları sorunları çözmede izledikleri yollar nelerdir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Eğitimde okulların yeri ve önemi çok büyüktür. Bir ülkenin ilerlemesi ve kalkınması, eğitimde ne kadar başarılı bir seviyede olduğuna bağlıdır. Burada en önemli görev okul yöneticilerine düşmektedir (Duman, 2003).

Okul yöneticileri, görevleri esnasında sorunlarla karşılaşabilirler. Karşılaşılan sorunların kaynaklarına bakacak olursak; öğrencilerden, öğretmenlerden, okul binasından, okulun bulunduğu çevrenin, bölgenin sosyal, kültürel, politik ve ekonomik özelliklerinden, okulun kültürü ve ikliminden, hatta okul yöneticilerinin sahip oldukları yönetim becerilerinden kaynaklı sorunlar sayılabilir. (Şişman ve Turan 2004).

Okullar sosyal bir kurum olmasından dolayı çevrenin bir parçasıdır. Okullar evresinden etkilenir, çevresini etkiler. Girdisi de çıktısı da insandır. Okul çevresinden ve bir alt okuldan girdiler alır, bunları belli bir eğitimden geçirdikten sonra çevreye ve üst okullara verir. Bu süreçte okullar çevreyle sürekli ve kuvvetli bir ilişki içinde olmak zorundadır.

Okul-çevre ilişkisini belirleyen birçok unsur vardır, bu unsurlar doğrultusunda ilişkiler sağlıklı olmakta ya da birtakım sorunlar yaşanmaktadır. Bu unsurların neler olduğunun belirlenmesi ve olumlu ilişki kurma, sorun yaşamama adına gerekli önlemler alınabilir (Kaya, 2019: 19).

Ülkemizde okul ve çevresi ile ilgili yapılan araştırmalara bakacak olursak; az sayıda araştırmayla karşılaşılmaktadır. Bu araştırmalar da okul ve çevresini genellikle öğretmen görüşlerine göre ele aldığından yetersiz kalmaktadır. Hâlbuki okul ve çevresi ilişkisinde okul yönetiminin de önemli bir ağırlığı vardır ve bundan dolayı okul-çevre ilişkilerine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri de önem arz etmektedir.

Okul çevresindeki birtakım değişimler ve gelişimler bir taraftan okulu etkilerken diğer taraftan bu değişme ve gelişmeler okullardan etkilenmektedir. Karşılaşılan sorunlar da okulların çevresindeki gelişme ve değişmelere göre farklılık göstermektedir. Okullardaki yaşanan sorunlara yönelik çözüm yolu bulabilmek için öncelikle sorunları tespit etmek gereklidir (Pehlivan, 2017: 424).

Bu araştırma ile elde edilecek veriler ışığında, okul çevresinin okul yönetimine etkilerinden kaynaklı okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar saptanarak; bu karşılaşılan sorunların nedenleri üzerinde değerlendirme yapılması, yönetici görüşlerine göre çözümlenmesi mümkün olacaktır. Ayrıca bu karşılaşılan yönetsel sorunların azalmasında veya çözümü noktasında okul yöneticilerine katkı sağlayacaktır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Balcı, 2013, s.36). Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan içerik analiz yaklaşımı kullanılmıştır. Bu analizde amaç, ulaşılan bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 256).

2.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu olarak İstanbul İli Sultangazi İlçesi'nde görev yapan 24 idareciden oluşmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacı doğrultusunda veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulacaktır. Bu form uzman görüşüyle tamamlanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından geliştirilecek yarı yapılandırılmış görüşme soruları uygulaması yapıldıktan sonra uzman görüşü alınarak analizi içerik analizi yöntemi ile yapılmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1. Katılımcıların Demografik bilgileri

Cinsiyet	Erkek	16
	Kadın	8
Kıdem	1-10	4
	11-20	13
	21-30	7

Tablo 1 incelendiğinde katılımcılar 16 erkek ve 8 kadından oluşmaktadır. Kıdem yıl aralığına bakıldığında en fazla 13 kişi ile 11-20 yıl aralığındadır.

1- İki okul arasında evrak iş yükü açısından farklılıklar nasıldır? Açıklayınız. Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 2. Evrak iş yükü açısından farklılıklar

Tema	Alt tema	f	Tablo 2'de görüldüğü gibi katılımcıların İki okul arasında evrak iş yükü
Evrak iş yükü açısından farklılıklar	Ortaokul iş yükü fazla	7	İki okul arasında evrak iş yükü
	Ortaokul evrak işi fazla	8	
	Evrak işi aynı	2	
	Toplam	17	

açısından görüşleri incelendiğinde en sık Ortaokul evrak işi fazla temasında toplanmıştır.

“İlkokul ortaokul birlikte yürütülen okullarda evrak iş yükü tek olarak yönetilen okul türüne göre en az iki kat fazla evrak işi ve işlemleri ile uğraşmaktadır. Dolayısıyla iki okul türünün evrak iş yükü hem zaman hem enerji olarak daha maliyetlidir.”

“İlkokul evrak yükü daha azken ortaokul evrak yükü daha fazladır. Bu durum birleşik okullarda sıkıntılar yaratmaktadır.”

“Evrak yükü açısından çok fazla fark yok”

“İlkokul ve ortaokul beraber yürütülen okulların evrak iş yükü daha fazladır”

“Bir arada olan okullar daha yoğundur çünkü ortaokulda sınavlar, sınıf geçme, branş dersleri gibi ilkokulda olmayan birçok iş var.”

“Örneğin ilkokul türünde 1000 öğrenciniz var bunların işlemleri ile ilgilenecekken 2000 öğrencinin işlemleri ile ilgilenmek durumunda kalıyorsunuz. Zaman zaman birbirinden ciddi oranda farklılıklar gösteren öğrenci iş ve işlemleri iki okul türünü birlikte yürüten idareciler açısından oldukça güç ve fazlaca bir emek kullanımı.”

2. İdarecilerin iki okulun öğretmenleri arasında iletişim kurarken yaşadığı sorunlar nelerdir? Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 3. İki okul öğretmenleri arasında iletişim sorunları

Tema	Alt tema	f
İki okul öğretmenleri arasında iletişim sorunları	İletişimden uzak durma	7
	Birbirini muhatap almama	6
	Sınıf öğretmenleri duygusal / sahiplenici	3
	Ortaokul öğretmenleri rahat	2
	Sorun yok	2
	Toplam	20

Tablo 3’de görüldüğü gibi katılımcıların İki okul öğretmenleri arasında iletişim sorunları açısından görüşleri incelendiğinde en sık İletişimden uzak durma temasında toplanmıştır.

“Herhangi bir sorun görmedim”

“Farklı kurum öğretmenini olduğu için bazı sorunlar yaşanmaktadır. Ben ilkököl idarecisi olarak ortaokul öğretmenleriyle iletişim kurmak istemiyorum”

“İlkokul öğretmenleri ile daha sağlıklı iletişim kurabiliyorum. Ortaokul öğretmenleri daha mesafeli hareket ediyorlar”

“Ortaokul duyarsız, ilkököl biraz daha çocuksu davranışlar”

“İlkokul öğretmenleri daha kontrollü ilken sınıflarında öğrenciler üzerinde ortaokul öğretmenleri bu konuda daha esnek ve ortaokul öğretmenleri ile iletişim daha sık olmak durumunda oluyor. İletişimde sıkıntı pek yaşamadım.”

Sınıf öğretmenleri sınıfını ve okulunu daha çok benimser branş öğretmeni derse girer çıkar bu nedenle idareciler iletişimde ve ortak payda oluşturmada sıkıntı yaşayabilir.”

“Öğretmenleri tanımakta zorluk yaşanması. Öğretmenlerin daha çok kendi müdür yardımcılarına yakınlık duymaları.”

“Kurum, yetki karmaşası. Her öğretmene yeterince vakit ayıramama, iş takibinin zorlaşması.”

3. Öğrenci işleri açısından düşünüldüğünde iş yükü ne gibi farklılıklar göstermektedir? Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 4. İki okul arasında iş yükü farklılıkları

Tema	Alt tema	f
İki okul arasında iş yükü farklılıkları	Ortaokul iş yükü daha fazla	10
	Ortaokul disiplin idare sorumluluğunda	7
	İlkokul disiplin sınıf öğretmenlerinde	5
	İlkokul iş yükü öğretmen kontrolünde	2
	Sorun yok	2
	Toplam	20

Tablo 4’de görüldüğü gibi katılımcıların İki okul arasında iş yükü farklılıkları açısından görüşleri incelendiğinde en sık Ortaokul iş yükü daha fazla temasında toplanmıştır.

“İş yükü 2 kat artmaktadır. Özellikle ortaokuldaki öğrenciler ilkökula büyük bir yük oluşturmaktadır.”

“İlkokulda öğrenci işlerinin çoğunu sınıf öğretmenleri yapıyor. Ortaokullarda ise idareciler yapıyor.”

“Ortaokul da devam devamsızlık noktasında da izin vs. noktasında daha çok iş ve işlem vakit alıyor.”

“Ortaokul çocukları okula daha çok zarar veriyor ilkököl çocuğu gibi değil. Çalıştığım okulda ortaokul kısımları wc kapılarını kırıyor ve koridorlara zarar veriyor ilkököl kısmi daha uysal daha çekingen haliyle okul daha iyi korunmuş oluyor.”

“Ortaokulda iş yükü daha fazla olmakta. Ergenliğe bağlı olarak öğrencilerde davranış sorunlarının artması. Merkezi sınavlara bağlı olarak iş yükü çıkması.”

4. Öğrenci işleri açısından düşünüldüğünde iş yükü ne gibi farklılıklar göstermektedir? Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 5. Öğrenci İşleri Açısından İki okul arasında iş yükü farklılıkları

Tema	Alt tema	f
İki okul arasında iş yükü farklılıkları	Ortaokulda sınav ve kurslardan dolayı	10
	Ortaokulda disiplin idare sorumluluğunda	7
	İlkokul disiplin sınıf öğretmenlerinde	5
	İlkokul iş yükü öğretmen kontrolünde	2

Sorun yok	2
Toplam	20

Tablo 5’de görüldüğü gibi katılımcıların İki okul arasında iş yükü farklılıkları açısından görüşleri incelendiğinde en sık Ortaokulda sınav ve kurslardan dolayı temasında toplanmıştır.

“Özellikle sınavlar ve kurslar ve öğrencilerde ki davranış bozuklukları iş yükünü arttırıyor”

“İlkokul öğretmenleri öğrencilerini iyi tanımakta olup, öğrenci işlerinin bir kısmını kendisi yapabilmektedir. Ortaokulda öğrencilerin bütün iş yükü idare tarafından yapılmakta olup buda idarenin iş yükünü arttırmaktadır.”

“Ortaokul da iş yükü daha fazla. DYK, Egzersiz, öğrenim belgesi vb.”

“Ortaokuldaki disiplin ve kurs vb. gibi yoğunluklar ilkokula odaklanmayı engelliyor.”

“Öğrencilerin sınav işlemleri daha fazla”

“Ortaokul disiplin sorunları daha fazladır. “

“Ortaokul öğrenci işleri devamsızlık işleme sınav vb. konularda müdür yardımcısının sorumluluğunda olduğundan ilkokuldan daha zor ve fazla iş yükünü barındırmaktadır bu da ortaokul işlerinin ilkokul müdür yardımcılara da yüklenmesi noktasında sorun yaratmaktadır.”

5. Öğrenci işleri açısından düşünüldüğünde iş yükü ne gibi farklılıklar göstermektedir? Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 6. öğrenci gelişim özellikleri farklılıkları

Tema	Alt tema	f
Öğrenci gelişim özellikleri farklılıkları	Ortaokul disiplin kurmak daha zor	12
	İlkokulda veli okul üzerinde etkin	6
	Öğrenci yaş farklılıklarından kaynaklanan	8
	Ortaokul öğrenci akademik takip	5
	Toplam	31

Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcıların öğrenci gelişim özellikleri farklılıkları açısından görüşleri incelendiğinde en sık Ortaokulda disiplin temasında toplanmıştır.

“Ortaokulda ergen ağırlıklı ilkokul kurallara daha uyumlu.”

“İlkokul da daha sorunsuz ama ortaokulda ergenliğin de devreye girmesinden dolayı öğrenci kontrolü derse odaklama vs. daha sıkıntı vs.”

“İlkokullar da daha çok öğretmenlerin yaptığı iş ortaokullarda idarecilere kalıyor”

“İlkokulda öğrenciler daha itaatkâr, daha sakin ve saygılıyken; ortaokulda ergenliğin etkisiyle öğrenciler daha agresif, daha hırçın, daha benmerkezci olabilmektedir”

“Ortaokul öğrencileri ergenliğe adım artıklarından hem fizikler hem de zihinsel farklılıklar ortaya çıkmaktadır”

“Öğrenciler arasında sürekli çatışmaların yaşanması. Ortaokulda veli ilgisizliğine bağlı olarak öğrencilerde ders başarısının düşmesi.”

6. İki okulda çalışmayı birbirinden ayıran en önemli üç özellik nedir? Bu özellikleri nedenleriyle açıklayınız. Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 7. İki okulu birbirinden ayıran en önemli üç özellik

Tema	Alt tema	f
İki okulu birbirinden ayıran en önemli üç özellik	Ortaokulda disiplin	9
	İlkokulda öğretmen etkin	5
	Veli beklentileri	3
	Rehberlik farklılıkları	5
	Öğrenci davranış farklılıkları	8
	Toplam	32

Tablo 7’de görüldüğü gibi katılımcıların İki okulu birbirinden ayıran en önemli üç özellik açısından görüşleri incelendiğinde en sık Ortaokul disiplin temasında toplanmıştır.

"1. İlkokulda öğretmen daha etkin ve yetkilidir 2. Ortaokulda çok etkin değil. "

"1.öğrenci profili (ilkokul öğrencisi okula bağlanma uyum sağlama durumları yaşamaktadır. Ortaokul öğrenci profili ergenlik başlangıcında meydana gelen değişimlere uyum sağlama problemleri nedeniyle iki farklı grup oluşmakta)

2.Veli profili (ilkokulda velilerin en büyük kaygısı okuma yazma ve öğretmenle olumlu bağ kurma problemleri yaşamaktadır. Ortaokul veli profilinde LGS kaygısı güden veliler ortaya çıkmaktadır)

3. İlkokulu ve ortaokul öğrenci grupların aynı bahçe vs. alanları ortak kullanım sıkıntısı. "

"1) Ortaokulda iş yükü daha fazla ilkokulda iş yükü daha az.

2) ilkokullarda her sınıfın öğretmeni olup sınıflarla daha az muhatap oluyoruz. "

"1) İlkokullarda öğrencileri daha iyi gözlemleyebiliyoruz

2) Öğrenci velileriyle beraber çözüm yollarını konuşabiliyoruz.

3) İlkokul öğrencilerinin gelişimlerini daha iyi gözlemleyebiliyoruz

Ortaokulda öğrenci sorunları çok fazla, ortaokul okul eşyalarına daha çok zarar verirken okula maddi destek hiç yok"

"İlkokulda sabit öğretmen olması. Ortaokulda sınıf öğretmenin öğrencilere yeterli zaman ayırmaması. Derslere farklı öğretmenlerin girmesi"

7. Şu an size birlikte yönetilen veya bağımsız olarak yönetilen okulda çalışmayı seçme fırsatı sunulsa hangi okulda çalışmayı tercih edersiniz? Nedenleriyle açıklayınız. Sorusuna yönelik verilen yanıtlara göre aşağıdaki tablo ile yorumlar elde edilmiştir.

Tablo 8. İkili tekli okul tercihi

Tema	Alt tema	f
İkili tekli okul tercihi	Bağımsız okul	11
	İlkokul	7
	Toplam	18

Tablo 8’de görüldüğü gibi katılımcıların İkili tekli okul tercihi açısından görüşleri incelendiğinde en sık bağımsız okul temasında toplanmıştır.

“İlkokulda”

“Bağımsız okul”

“Tabi ki tek ilkokul ya da tek ortaokul “

“Bağımsız okul isterdim. Yukarıda bahsettiğim gibi ikili okullarda iş yükü fazladır, ilkokul ortaokul öğretmenleri arasında kurum kültürü oturtmak zordur, mutlaka ikilik oluşur. Ayrıca öğrencilerin aynı binayı kullanması okul için temizlik açısından sıkıntılıdır. Tekli kullanımda ki gibi temizlik sağlanmaz.”

“İlkokulda çalışmayı isterim. Çünkü iş yükü sınıf öğretmenleri ile paylaşıyor. Ayrıca veli okul ilişkisi daha kuvvetlidir.”

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kaliteli bir toplum için kaliteli bir eğitim gereklidir. Kaliteli bir eğitim plan ve programlı bir şekilde yürütülen eğitim politikaları ile sağlanır. Eğitim sistemi değişen koşullara göre sürekli yenilikler içeren ve sürekli kendini güncellemek için çeşitli eğitim reformları gerçekleştirmektedir. Ülke eğitim bakanları gerek kendi sosyolojik durumunu, gerekse Dünya’daki eğitim politikaları inceleyerek en doğru ve uygun eğitim sistemini kendi ülkelerinde uygulamak isterler. Bunu yaparken de konunun paydaşları ve eğitim camiasında ki muhatapları ile koordineli bir şekilde yürütmelidir.

Türkiye’de özellikle eğitim alanında yapılan değişiklikler eğitim sisteminde ki kaliteyi arttırmaya yönelik yapılan değişikliklerdir. Çünkü tüm devletler imkanları dahilinde en iyi eğitimi vermek için çaba sarf ederler. Çünkü insana yapılan yatırım her zaman için geleceğe yapılan yatırım şiarıyla hareket edilmektedir. Kaliteli bir toplum kaliteli eğitim almış bir birey ile olup, bunun için de okul öncesi eğitimden başlayıp eğitim hayatının sonuna kadar en iyi eğitim ve öğretimi sağlamak bakanlıkların sorumluluğundadır.

2012 yılında yapılan değişiklikle birlikte 12 yıllık zorunlu eğitime geçilmiş olunup, 4+4+4 şeklinde ilkokul-ortaokul ve lise olarak eğitim süreleri belirlenmiştir. Bu sistem değişikliği ile birlikte fiziki şartlar taşınmadığı için birçok okul da ilkokul ve ortaokul aynı binada eğitim vermekteler. Elbette bu eğitimin çeşitli avantajları ve dezavantajları mevcuttur. Bu durumun hem öğretmen hem öğrenci hem de okul yöneticileri açısından getirdiği bazı sorunlar vardır. Bu çalışmada da okul yöneticilerine yansıyan şekliyle konuya değinilmiştir.

Genel olarak birlikte eğitim görülen okulların yöneticilerinin araştırmada da değinildiği üzere en fazla iş yükünden dolayı şikâyet etmektedirler. Hem öğrenci sayısı hem de öğretmen sayısının çokluğu ve çeşitliliği okul iş yükünü de arttırmaktadır. Bu da okul yöneticileri için ekstra yük olarak yansımaktadır. Ortaokuldaki iş yükünün ise ilkokullara nazaran daha fazla olduğu belirtilmektedir.

İlkokul öğretmenleri ile ortaokul öğretmenleri arasındaki iletişim eksikliği ve uzak durma durumu da yine okul yöneticileri için fazladan zaman ve emek harcamayı gerektirmektedir. Sınıf öğretmenlerinin öğrencileri sahiplenmesi ve duygusal olma durumu artarken, ortaokul öğretmenleri daha rahat davranmaktadırlar.

Araştırmanın bir sonucu da iki okulu birbirinden ayıran özellikler sorulduğunda ilk olarak, disiplin sağlama görülmektedir. İlkokullarda disiplin sağlama orta okullara göre daha kolay olduğu görülmektedir. Ayrıca ilkokullardaki veli duyarlılığı ortaokullara göre daha fazla ve ilgilidirler. Ayrıca ilkokullarda sınıf öğretmenin bir tane olması ve doğal olarak da ortaokul öğrencilerinin öğretmenlerine göre daha fazla aidiyet hissettikleri sonucu da görülmüştür. Okul yöneticilerinin disiplini sağlama noktasında da zorlandıkları da yine çıkan bir sonuçtur. Özellikle yöneticilerin ortaokul da disiplin kurmada zorluk yaşadıklarını ve seçim imkanları olursa ya sadece bağımsız bir okul ya da ilkokul yöneticiliğini istedikleri görülmüştür.

Ülkemizde son yıllarda en fazla bakanlığı değişen bakanlıklardan bir tanesi de Milli Eğitim Bakanlığıdır. Özellikle eğitimin başarıya ulaşabilmesi için uzun plan ve programların hayat geçirilmesi lazım. Bunun için de istikrar sağlanması gerekmektedir. Ama ülkemizde tam tersine eğitim ile alakalı yöneticiler değiştiği zaman kadrosu ve politikaları da değişkenlik gösterip, sistem değişikliğine gidilmektedir. Bu durumda da istikrarlı bir eğitim politikasından söz etmek imkansız hale gelmektedir. Bu da doğal olarak

sürekli değişen bir eğitim sistemi ve müfredatına sebebiyet vermektedir. Bu durumda yapılması gereken ilk olarak uzun soluklu eğitim politikaları uygulamaktır. Bunun için de özellikle eğitim ve kurumları açısından ehil insanların karar verici konumda olmaları ve uzun süre o karar vericiliğini devam ettirmeleri gerekmektedir.

Bunu yanında özellikle karar verilirken ekonomik, fiziki ve sosyolojik faktörler göz önünde bulundurularak kararlar verilmelidir. İdealist kararlar yerine daha realist kararlar çerçevesinde politikalar belirlenmeli ve hayata geçirilmelidir.

Eğitim ile alakalı en önemli husus ise fırsat eşitliğinin yaratılma husustur. Ülkemizde özellikle kırsal ile şehirli arasında, şehirli ile de özel okul da eğitim gören öğrenciler arasında fırsat eşitliğini en az seviyeye indirecek politikalar ve yatırımlar yapılmalıdır. Bunun aksine ne yazık ki günümüzde aradaki makas her geçen gün daha da artmaktadır.

Okul yöneticileri birlikte eğitim verilmesinden yönetici gözüyle bakıldığı zaman memnun gözükmemektedirler. Bunun önüne geçmek için ya da memnuniyeti arttırmak için bağımsız okullar şeklinde sadece ilkokul ya da sadece ortaokul eğitimi veren okullarda yöneticilik yapmanın kolay ve faydalı olacağı düşünülmektedir. Eğitim olarak da daha kaliteli bir eğitim verilmesi için fiziki olarak okulların tek eğitim verecek şartlara sağlanılarak yapıldığında okul yönetimi açısından da daha yönetilebilir okullar olacağı çalışmada da vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Akyüz, Y. (1989). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
2. Bush, T. (2007). Educational leadership and management: Theory, policy and practice. *South African journal of education*, 27(3), 391-406.
3. Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde ilk ve ortaöğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara
4. Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin anlamları ve farklı açılardan görünüşü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 73-85.
5. Demirel, Ö. ve Kaya, Z. (2002) "Eğitimle İlgili Temel Kavramlar", Öğretmenlik Mesleğine Giriş, s.3.22, Edt.Ö Demirel ve Z. Kaya, Pegem A Yayıncılık: Ankara.
6. Deniz, M. (2001). *Millî eğitim şûralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta
7. Duman, A. (2003). Bazı eğitim bilimi kavramlarına ilişkin genel bir değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10).
8. Ertürk, S. (1998). Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Meteksan A.Ş.
9. Kaya, F. (2019). Ortaöğretim kademesinde örgün eğitim dışına çıkma durumunun çeşitli değişkenler açısından analizi (Malatya ili örneği). *Yüksek Lisans Tezi*. İnönü Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
10. Pehlivan, A. (2017). *Açık ve örgün eğitim sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programında somut olmayan kültürel miras öğelerinin incelenmesi*. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Eskişehir.
11. Şişman, M. (2018). Eğitime Giriş. Ankara: Pegem Yayınları.
12. Turan, F. (2016). Türkiye'nin Zorunlu Eğitim Politikaları-Tarihsel Perspektif 1. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-10.

(37)

Ramazan BOZ²³⁷; Diyar ALTUN²³⁸; Orhan BABAYİĞİT²³⁹
OKUL YÖNETİCİLERİNİN OKULDA ÇALIŞMA SÜRELERİNİN ONLARIN
PERFORMANSLARINA ETKİSİ

THE EFFECT OF SCHOOL ADMINISTRATORS' WORKING TIME IN SCHOOL ON THEIR PERFORMANCE

ÖZ

Bu çalışma, okul yöneticilerinin okulda geçirdikleri çalışma sürelerinin, onların performansı üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Eğitim sistemi, bir ülkenin başarısı için kritik öneme sahiptir ve bu sistemin etkili bir şekilde yönetilmesi, öğrenci başarısı, öğretmen memnuniyeti ve okul topluluğunun gelişimi açısından hayati öneme sahiptir. Bu bağlamda, okul yöneticilerinin ne kadar süreyle okulda buldukları ve bu sürenin kalitesi, eğitim ortamının niteliği üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada, okul yöneticilerinin çalışma süreleri ile öğrenci başarısı, öğretmen memnuniyeti, okulun genel performansı ve veli memnuniyeti gibi performans göstergeleri arasındaki ilişkiler istatistiksel yöntemlerle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçları, okul yöneticilerinin daha fazla zaman harcadığı okullarda öğrenci başarısının arttığını, öğretmen memnuniyetinin yükseldiğini ve okulun genel performansının daha iyi olduğunu göstermektedir. Ayrıca, okul yöneticilerinin kaliteli zaman harcaması, öğrenci, öğretmen ve veli memnuniyetini artırmakta ve okulun toplumsal kabulünü güçlendirmektedir. Bu bulgular, okul yöneticilerinin işlerine daha fazla zaman ve enerji harcamalarının eğitim sistemi üzerinde olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Okul Yöneticisi, Çalışma Süresi, Okul.

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of the length of time school administrators spend in school on their performance. The education system is critical to a country's success and effective management of this system is vital for student achievement, teacher satisfaction and school community development. In this context, the length of time school administrators are in the school and the quality of that time play an important role in the quality of the educational environment. In this study, the relationships between the working time of school administrators and performance indicators such as student achievement, teacher satisfaction, overall school performance and parent satisfaction were analyzed with statistical methods. The results of the study show that in schools where school administrators spend more time, student achievement increases, teacher satisfaction increases and the overall performance of the school is better. In addition, quality time spent by school administrators increases student, teacher and parent satisfaction and strengthens the social acceptance of the school. These findings suggest that school administrators spending more time and energy on their work has positive effects on the education system.

Keywords: Education, School Administrator, Working Time, School.

²³⁷ 0000-0002-9330-7671 ELAZIĞ/ Necip Fazıl Kısakürek Anadolu lisesi ramazanboz23@gmail.com

²³⁸ 0009-0002-0611-7253 ELAZIĞ/ Kovancılar mesleki ve teknik Anadolu lisesi diyaraltun@gmail.com

²³⁹ 0009-0007-1870-0581 ELAZIĞ/ Şehit Hüseyin Göröl imam hatip ortaokulu orhan.by@hotmail.com

1. GİRİŞ

Okullar örgüt olarak sürekli değişen çevre ve koşullara uyum sağlamak ve her değişime hazır olmak zorundadır. Bu da örgütte çalışan kişilerin motivasyonlarına, çalışma şekillerine, örgütün iklimine, çalışanların verimine, gelişimleri takip edip etmediklerine bağlıdır. Örgütün başarılı olabilmesi için de örgütte çalışanların bunlara dikkat etmesi gerekir ki çoğu zaman örgüt yöneticilerinin liderliği gereklidir(Başaran, 2020).

Eğitim sistemi, karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu yapıda, okul en temel birim olarak kabul edilir ve eğitim yönetimi bu yapı içinde önemli bir rol oynar. Eğitim yönetimi, genellikle üst düzeyde eğitim politikalarını ve planlarını belirleyen uzmanlar tarafından yönlendirilir. Bu uzmanlar, genel eğitim vizyonunu oluşturur ve genel hedefleri belirlerler. Orta kademe, bu politikaları yorumlayan ve uygulanabilir stratejilere dönüştüren eğitim yöneticileri bulunur (Açıkalın, 1998). Okul yönetiminin önemi, temelde yönetimin özünde yatar. Yönetimin temel görevi, bir örgütü, belirlenen amaçlarına uygun olarak sürdürmektir. Okul yönetiminin görevi ise, okulun belirlediği amaçları ve hedefleri doğrultusunda sürdürülmesini sağlamaktır. Okul yönetimi, okulun misyonunu ve vizyonunu gerçekleştirmek için kritik bir role sahiptir. Ayrıca, okul yönetiminin önemi, okul yöneticisinin sahip olduğu yetki ve sorumluluklarla da doğrudan ilişkilidir. Yönetimin çok yönlü tanımları, okul yöneticisine geniş bir yetki ve sorumluluk yelpazesi sunar. Bu, okul yöneticisine, öğrencilerin eğitim kalitesini artırmak, öğretmenleri desteklemek, velilerle etkili iletişim kurmak ve okulun genel performansını iyileştirmek gibi çok yönlü rolleri etkin bir şekilde yerine getirme görevi yükler (Bursalıoğlu, 2008).

Etkili bir eğitim yönetimi, işlevlerin yerine getirilmesini engelleyen faktörleri ortadan kaldırabilir. Bu bağlamda, teorik bilgilerin pratik uygulamalara dönüştürülmesi hayati önem taşır. Okul öncesi eğitimden üniversite seviyesine kadar tüm eğitim kurumları, teorik bilginin gerçek hayatta uygulandığı yerlerdir. Bu kurumlar, eğitim yöneticilerinin teorik bilgileri etkili bir şekilde pratiğe dökmesine ve eğitim süreçlerini başarılı bir şekilde yönetmesine olanak sağlarlar. Bu nedenle, eğitim yöneticilerinin sahip olduğu teorik bilgileri uygulamada kullanma yetenekleri, eğitim sistemlerinin kalitesi ve etkinliği açısından kritik bir rol oynamaktadır (Tınmaz, 2020). Eğitim yöneticiliği, eğitim örgütlerini önceden belirlenmiş amaçlara ulaştırmak için insan ve maddi kaynakları etkili bir şekilde yöneterek sağlar. Bu, eğitimin genel amaç ve ilkelerine uygun olarak, özel amaçları belirlenen politikaları ve alınan kararları uygulama sürecini içerir. Eğitim yöneticileri, mevcut kaynakları en etkili şekilde kullanarak eğitim örgütlerini başarılı bir şekilde yönlendirir ve geliştirirler(Taymaz, 1995).

Okul yönetimi (okul müdürü ve müdür yardımcıları) okulda eğitim ve öğretimi yönetir, yönlendirir ve gerektiğinde de denetler. Okul yöneticisi (okul müdürü ve müdür yardımcıları), okulun amaçlarına ulaşması noktasında öğretmenlerle ve diğer personellerle birliktelik sağlar, yapıcı ilişkiler geliştirir, bilime uygun talimatlar verir, eşgüdümü sağlar, sorunları gidermeye ve sorunları çözmeye çalışır, işleyişi düzenler ve genel işleyişi kontrol eder (Şişman, 2019). Okul genel işleyişinden ve başarı durumlarından kendisinin üstü olan kişilere hesap veren kişiler okul yönetiminde bulunan kişilerdir. Okul yönetimi için hesap verilebilirlik, şeffaflık, denetime açıklık oldukça önemlidir. Ayrıca başka çeşitli yönlerden başka okullarla karşılaştırılmalarının yapılması sayesinde okuldaki işleyiş hakkında da bilgi vermektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin görev sürelerinin onların performansına etkisini araştırmaktır.

1.1.1. Alt Amaçlar

1. Okul yöneticilerinin görev sürelerine yönelik görüşleri ve performansları ne düzeydedir?
2. Okul yöneticilerinin görev sürelerine yönelik düşünceleri ve performansları cinsiyetlerine, görev çeşitlerine (müdür ve müdür yardımcısı), çalıştıkları okul türüne, yöneticilik kademelerine, görev yaptıkları okuldaki çalışma sürelerine, uygulamanın gerekliliği konusundaki düşüncelerine göre anlamlı farklılıklar göstermekte midir?

3. Okul yöneticilerinin görev sürelerine yönelik görüşleri ile performansları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

4. Okul yöneticilerinin süreli görevlendirmeye yönelik görüşleri, performanslarını anlamlı olarak etkilemekte midir?

1.2. Araştırmanın Önemi

Eğitim yöneticilerinin performanslarını etkileyen pek çok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerin neler olduğu konusu yönetim süreci açısından büyük önem taşımaktadır. Yöneticilerin görev sürelerindeki değişiklikler ya da görev sürelerinin miktarı çalıştıkları kurumları, çalışanları ve yöneticilerinin kendilerini oldukça etkilediği düşünülmektedir. Bu yüzden yapılacak araştırmalarla eğitim yöneticilerinin görev sürelerinin onların performansına olan etkisi konusunda alan yazına önemli bir katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmada eğitim yöneticilerinin görev sürelerinin performansa etkisi ile sınırlı tutulmuş olup performanslarına etki eden diğer faktörler kapsam dışında tutulmuştur.

- Çalışma, 2022- 2023 öğretim yılı Güz ve Bahar yarıyılındaki uzaktan ve yüz yüze öğretim çalışmalarıyla sınırlıdır.

- Çalışma, Elazığ ili merkez ilçe belediye sınırları içinde kalan ana okul, ilkokul, ortaokul, liselerdeki eğitim yöneticileri ile sınırlıdır.

1.4. Sayıtlar

1. Hazırlanan ankete verilen cevapların, var olan durumunu ortaya koymalarını sağlayacak kapsamda olması sağlanmıştır.

2. Eğitim Yöneticilerinin görev sürelerinin performanslarına etkisini saptamaya yönelik geliştirilen ankete ilişkin alınan uzman kanısı geçerli ve güvenilir olmasına yönelik düzenleme yapılmıştır.

3. Tüm grupların hazırlanan ankete verdikleri cevapların kendi objektif görüşleri olması sağlanmıştır.

2. YÖNTEM

Eğitim yöneticilerinin görev sürelerinin onların performansına etkisi ve yaşadıkları problemlerin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada, nitel tarama yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmada, aynı olayı yaşamış kişilerin yaşadıkları durumun nedenlerini derinlemesine incelemek ve belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmada çalışma grubunu oluştururken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu araştırma Balıkesir ilinin Karesi ilçesindeki okullarda görev yapan yöneticilerin okullarda çalışma sürelerinin onların performanslarını incelemeye yönelik nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

2.1. Çalışma Grubu

Çalışmada ulaşılan bulgular ve çıkarılan sonuçların genellenmek istendiği araştırmanın çalışma evreni, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinin Merkez ilçesindeki okullarda görev yapan toplam 25 (13 bayan, 12 bay) idareciden oluşmaktadır. Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü, bir çalışmayla ilgili verilerin veya ölçme sonuçlarının tümünün oluşturduğu küme ifadesi ile tanımlanabilir (Karasar, 2010).

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Söz konusu görüşme soruları ise hazırlanmadan önce konuyla ilgili nitel desenli çalışmalardan tarama modeli kullanılacaktır. Ayrıca alan yazın taraması ile

kuramsal temeller oluşturulmuş konu hakkında kapsamlı bilgiye ulaşıldıktan sonra formda yer alması düşünülen maddeler belirlenmiştir.

2.3. Verilerin Analizi ve Yorumu

Verilerden geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek için verilerin analizi yapılmıştır. Açık uçlu soru formu yoluyla toplanan veriler, öncelikle numaralandırılmış daha sonra betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Okul yöneticilerinin çalışma sürelerinin performanslarını etkilemesi adına uygun istatistiksel işlemler seçilmiş ve analizler yapılmıştır. Katılımcılardan gelen cevaplar işlenirken her bir katılımcı (K) şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu aşamasında veri toplama aracından elde edilen veriler ışığında bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Katılımcıların Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Kişisel Bilgiler	Değişken	Frekans
Cinsiyet	Bayan	13
	Bay	12
İdarecilikte Deneyim Süresi	1 - 5	4
	6 - 10	7
	11-15	7
	16-20	4
	21-25	2
	26+	1
Mezun Olunan Fakültesi	Eğitim	18
	Fen Edebiyat	5
	Diğer	2
Okulun Bulunduğu Yerin Ekonomik Durumu	Düşük	8
	Orta	11
	Yüksek	6
Okulunuzun Türü	İlkokul	15
	Ortaokul	5
	İmam Hatip Ortaokulu	3
	Lise	2

Tablo 1’de görüleceği gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin 13’ü bayan 12’si baydır. Katılımcıların idarecilikte deneyim süresi olarak 4’ü 1- 5 yıl, 7’si 6 – 10 yıl, 7’si 11-15 yıl, 4’ü 16 – 20 yıl, 2’i 21 – 25, 1’i 26+ ve üzeri yıl tecrübe süresine sahiptir. Katılımcıların 18’i Eğitim Fakültesi, 5’i Fen Edebiyat Fakültesi, 2’si diğer fakülteler mezunudur. Katılımcıların görev yaptığı okulların bulunduğu yer ekonomik düzey olarak 8’i düşük, 11’i orta, 6’sı yüksek olarak belirtilmiştir. Katılımcıların görev yaptığı okulların 15’i ilkokul, 5’i ortaokul, 3’ü imam hatip ortaokulu, 2’si lisede şeklindedir.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idarecilerin görev süreleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Açıklar mısınız?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K1): idarecilerin görev süreleri kişiye ve okula göre değişken olabilir, okul mevcuduna göre öğretmen sayısı, okulun özelliğine göre değerlendirilebilir bu durum. (K4): Bu sistem ilk 4 yılın sonunda idareciye kadro kaygısı yaşatmaktadır. 4 yılın sonunda norm kadro fazlası hale gelmeyecek şekilde revize edilebilir. (K6): Mevcut yönetmeliğe göre ilk 4 yıldan sonra ikinci 4 yıl atanamayabilir. (K7): Görev sürelerini normal buluyorum. (K9): Mevcut yönetmeliğe göre ilk 4 yıldan sonra ikinci 4’e atanamayabilir bu da uzun

vadeli hedefler koymasına engel teşkil etmektedir çünkü idareciliğin mesaisi pek yok her an sorunlar çıkabilmekte bu yüzden motivasyonumuz düşülebilmektedir. (K11): Görev süreleri yeterli ancak görevlendirme çalışmak kötü kurumdaki personellerin kadrolu onları yöneten kişinin görevlendirme olması bazı aksaklıklara sebep olmaktadır. (K14), (K15): Görev süreleri normal 4 yıl bence yeterli, görev süresi yeterli bir yerde çok fazla kalmak heyecanı azaltıyor. (K18): Görev süresini az buluyorum bir kuruma alışmak kurumu anlamak çevreyi çözmek zaten 2 yıl alıyor. Geriye de 2 yıl kalıyor ve hedefler yarım kalıyor. (K21): Görev sürelerini az buluyorum 6+6 olabilir ya da direkt 10 olabilir.”

Katılımcılardan gelen cevaplar incelendiğinde idarecilik süresini yeterli bulanlar olduğu kadar yeterli bulunmayanlarda bulunmaktadır. İdarecilik süresinin yeterli olmadığını düşünen idarecilerin gerekçeleri ise motivasyonlarının düşmesi, uzun soluklu hedefler konulsa bile yapılamayacağı endişesi, görev süresi bitince norm fazlası olma ihtimali, göreve başlanılan okulu anlamak için belirli bir süre geçmesi gibi sebeplerle idarecilik için daha fazla sürenin olmasını istemektedirler. Hatta bazı idareciler görev süresinin 6+6 yıl olabileceği gibi tek seferlik görev süresi olarak 10 yılda olabileceğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte mevcut yönetmelikte 4 yıllık idarecilik bitirildiğinde ikinci bir 4 yıllık süre için atama yapılamayabilmektedir. Bu durumun sonucu olarakta idareciler gelecek endişesi yaşamakta, atamanın devam edip etmeyeceği konusunda kararsızlıkta kalmaktadırlar. İdarecilikte geçebilecek süreç ve idareci atama kriterleri belirlenirken çok yönlü görüş birliğine varılması gerekebilecektir.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idarecilikte bulunulabilecek görev süresinin sizin çalışma performansınıza olumlu etkisi nelerdir?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K1): Olumlu ya da olumsuz bir etkisi olmamaktadır her yeni kurum yeni bir bakış açısidir. (K5): Görev süresi belli olduğu için ona göre planlama yapabilmekteyiz. (K6): Olumlu etkisi yüksek performans gösterdiğimizde merkez okula tayin isteyebiliyoruz. (K9): Olumlu tarafı farklı kişiler tanımak, farklı kurumlarda çalışabilmek. (K14): Kıdemli bir idareci olarak planlamalarımı ona göre düzenleyebilirim. (K18): Kişiyi profesyonelliğe götürdüğünü düşünüyorum. (K19): Olumlu etkisi yer değişikliği sağlayabilir, planlama ona göre yapılır. (K21): Puan toplamak için çeşitli projeler yapmaktayız bu da bize mesleki gelişim olarak yansımaktadır. (K24): Olumlu etkisi olarak uyum sorunu yaşanan, çalışma ortamı olumsuz olan kurumdan 4 yıl sonra ayrılabilir.”

Katılımcılardan gelen cevaplar incelendiğinde idarecilikte geçirilen sürenin olumlu yanlarına bakıldığında görev süresi bitimine kadar planlamaların yapıldığı, farklı kurumlarda çalışmak için fırsat sunmuş olması, yüksek performans sergilendiğinde daha merkezi okullara tayin isteme şansı, farklı kurumlarda çalışarak kişinin profesyonelleşmesini sağlaması, mesleki gelişim sağlaması, beğenilmeyen bir çalışma ortamından 4 yıl sonra ayrılma imkânı olması vb. sıralanabilmektedir. Burada sayılan olumlu etkiler elbette ki artırılabilir. Zaten bir idarecinin bulunduğu kurumda çok uzun yıllar görev yapması, ilgili kurumun yeniliklere kapalı olmasında, farklılaşmasının azalmasına, tek düze olmasına, aynı fikirle yönetilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle belirli sürelerde bu tür görev değişikliklerinin yapılmasının doğru olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idarecilikte bulunulabilecek görev süresinin sizin çalışma performansınıza olumsuz etkisi nelerdir?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K3): Çok uzun görev süresi samimiyetin artmasına işlerin yavaşlamasına sebep olabilir süreye takılan bir idareciden verimli olması beklenemez. (K4): Sürenin az ve sürecin belirsizliği motivasyonumuzu düşürüyor. (K7): Görev süresinden ziyade kadro sorunu var süreç sonunda atanamamak sıkıntı insanı zorluyor. (K8): Görev süresinin sınırlı olması zaman zaman kaygı uyandırmaktadır. (K11): Kadro olmayışı, görevlendirme çalışmak kötü, süre az ve sonu belirsiz. İkinci 4 yılın kesin olmaması yerleşememe ve norm kadro fazlası kalma riski sebebiyle kaygı uyandırmaktadır. (K13): Genç müdür yardımcıları yeterli puanı toplayamazlarsa oluşturduğumuz uyumlu ekip bozulabilmektedir. (K16): Olumsuz tarafı kadro olmayışı, süreç sonunda norm fazlası kalma durumumuz olabiliyor. (K17): Görev süresi az ve görevlendirme çalıştırılması performanslara olumsuz yansımakta ve idarecilerin istifa etmelerine neden olmaktadır. (K19): Kadro

olmadığı için öğretmen ve velilerin bizlere geçici gözüyle bakması olumsuz etki bırakmaktadır. (K21): Süre az ve belirli bir düzen kurulduktan sonra ekip bozulabiliyor yeni gelen idareci okulu ve personeli tanıyuncaya kadar zaman kaybı yaşanıyor. (K23): Aynı okulda 4+4 yılsonunda yerleşememe yani atanamama endişesi motivasyonu düşürmektedir. (K24): Sürecin sonunun belirsiz olması tedirginlik yaratıyor.

Katılımcılardan gelen cevaplar incelendiğinde idarecilikte geçirilen sürenin olumsuz yanlarına bakıldığında; sürenin az ve belirsiz olması idarecilerin motivasyonunu düşürdüğü, görev süresinin belirsizliği nedeniyle hem öğretmenler tarafından hem veliler tarafından hem de diğer personel tarafından geçici gözüyle bakılmaktadır. Sürenin kısalığı sebebiyle uzun vadeli planlar yapılamamaktadır. Bazı müdür yardımcılarını yeterli puanı toplayamazlarsa idarecilerin ekibinin bozulduğu bu sebeple de uyum problemlerinin yaşandığı vb. şekillerde cevaplar sıralanmıştır. İdarecilikte belirli bir sürenin olmasının gerekli olduğu söylenebilecektir. Çünkü sadece belirli bir idareci grubunu çok uzun süreli idareci yapmak yeni idarecilerin yetişmesini engelleyecektir. Ancak idarecilik için belirlenecek sürenin iyi belirlenmesi, sürecin sonunda neler olacağı da net bir şekilde ortaya konarak oluşabilecek olumsuz durumlar en aza indirilmelidir.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idarecilikte bulunulabilecek görev süresinin yeterli olup olmadığı konusunda ne düşünüyorsunuz?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K6): Sürenin yeterliği azdan ziyade kadro sorunu vardır. (K14): Süre yeterli ama tüm çalışma seneleri temel alınmalı sadece son 4 yıl içinden değerlendirilmenin doğru olduğunu düşünmüyorum. (K18): Süre yeterli değil 8+4 ya da daha uzun olmalı ya da kadro gelmelidir.”

Katılımcılardan gelen cevaplar incelendiğinde idarecilikte geçirilen sürenin yeterli olup olması konusunda; sürenin yeterli ancak kadro olmamasını kötü olduğu, daha uzun süre idarecilik yapılabileceği, idareci değerlendirmeleri yapılırken son 4 yılın temel alınmasının doğru olmadığı vb. düşüncelerini belirtmişlerdir.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idareci olurken aranan kriterleri yeterli görüyor musunuz? Eklenmesi veya çıkarılması gerektiğini düşündüğünüz kriterler nelerdir?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K2): Kriterlerin eşitsizlik yarattığını düşünüyorum. (K4): Kişiler değerlendirilmelidir ve kurumun etkisi azaltılmalıdır. (K6):Şuan ki yönetmelik merkez okulda çalışanlar daha avantajlı kırsal okulda çalışanlar daha az avantajlıdır. Az öğrencinin ve az öğretmenin olduğu yerde puan toplamak oldukça zordur. (K11): Sınav yeterli değil liderlikte çok önemli bir idareci için. (K12): Bence herkes takım arkadaşını seçebilmeli sınavı kazananlar arasından ekip kurulabilir. (K15): Sınavda başarılı olmak idarecilikte başarılı olunacağını garantisini değil liderlik ve insan ilişkileri vasfı ölçülmelidir. (K17): Mesleki yeterlik ve insan ilişkileri konusunda yeni kriterler getirilebilir. (K20): Kriterler yeterli ama sadece kişi değerlendirilmelidir. (K22): Bireysel değerlendirme yapılmalı ve kişinin tüm idarecilik süreci değerlendirilmelidir.”

Katılımcılardan gelen cevaplar incelendiğinde idareci olunurken kriterlerin yeterli olup olması konusunda; katılımcılar genel olarak kriterleri yeterli olarak görmekte ancak bir takım adaletsizliklerinde düzeltilmesi konusunda birleşmişlerdir. Örneğin öğrenci sayısının az, öğretmen sayısının az olduğu yerde çalışanlar idareci seçimi için puan toplama konusunda dezavantajlı konumda olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca sadece sınav puanının değil aynı zamanda öğretmenlere ve diğer çalışanlara liderlik yapabilecek, onların motivasyonlarını artıracak, onları daha fazla çalışmaya sevk edebilecek, insani değerleri yüksek, sorumluluk alabilen, başarılı, sorunları büyümeden çözebilecek, vizyon sahibi vb. özelliklere de sahip olmasının daha doğru olacağını düşünmektedirler. Bununla birlikte müdür olan kişinin müdür yardımcısı seçme özgürlüğünün olması, kendi ekibini oluşturabilmesi gibi yetkilerin de verilmesi sağlanabileceği düşüncesindedirler.

Araştırmada katılımcılara sorulan **“Okul müdürü veya müdür yardımcısı olarak idarecilik yaparken sizin idarecilik yapmanızı engelleyen durumlar nelerdir?”** sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıda sıralanmıştır:

“(K1): Yetkisini değil etkisini kullanan bir idareciyi karşısına çıkan zorluk pes ettirmez. (K2):Bazı öğretmen ve veli tutumları aynı zamanda kadrolu olmamanın verdiği tedirginlikte sayılabilir. (K10): Üst amirlerin baskısı, siyasi kişilerin müdahalesi, bazı veliler, tanıdıkları olan çalışanlar vb. kişiler çalışma

yapmamızı engelleyebilmektedir. (K18): Yetkinin az ama sorumluluğun çok olması, görevlendirme çalışma süresinin azlığı. (K20): Yönetmelikte bir takım değişiklikler yapılabilir, yönetmelik revize edilebilir, idarecilere kadro gelebilir ve okul şartlarından ziyade kişisel performans değerlendirilebilir. İdarecilerin yetkisinin artırılması ile daha fazla etkinlik yapmanın önü açılabilir. (K22): Okulda idareci olmakla birlikte okulun imkânlarının da iyi olması gerekmektedir. Okulun imkânlarının kısıtlılığı sebebiyle birçok etkinlik veya yapılması planlanan birçok yenilik yapılmakta sıkıntı yaşanabilmektedir. (K24): İdarecilik yapılırken bazı üst yetkiye sahip olan kişiler tarafından ayrıcalık istenmektedir. Bu ayrıcalık uygulansa adaletsizlik olabilmekte yapılmasa bu kez de müdürlük görevi iptal edilebilmektedir. İdareciler bazen iki arada bir derede kalmaktadır.”

Bir okulda idarecilik yapan herkesin okulu daha iyi bir yer haline getirmek gibi bir amacı vardır. Ancak okulun daha iyi bir yer haline gelebilmesi için idareciler, öğretmenler ve diğer çalışanlar birbirleriyle uyum içerisinde olmalıdır. Aynı zamanda bir örgüt olan kurumdaki işleyişe dışarıdan müdahale edilmesi, okuldaki işleyen sistemi bozabilmektedir. Bazen siyasetçiler, bazen üst amirler, bazen tanıdığı olan kişiler bunu yapabilmektedir. Bununla birlikte okulun imkânlarının da iyi olması gerekmektedir. Okulun özellikle maddi yönden düşük seviyede olması okulda yapılması planlanan birçok etkinliğin yapılmasını engelleyebilmektedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, okul yöneticilerinin okulda geçirdikleri çalışma sürelerinin, eğitim kurumlarının genel performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Yöneticilerin okulda geçirdikleri zamanın nicelik ve niteliği, öğrenci başarısı, öğretmen memnuniyeti, veli ilişkileri ve okulun toplumda kabul edilme düzeyi gibi çeşitli performans göstergeleri ile doğrudan ilişkilidir. Bu araştırmanın bulguları, eğitim yöneticilerinin işlerine daha fazla zaman ve çaba harcamalarının, öğrencilerin akademik başarısını artırmanın, öğretmenlerin motivasyonunu artırmanın ve okul topluluğuyla daha güçlü bir bağ kurmanın bir yolunu oluşturduğunu göstermektedir.

Çalışmamızın sonuçları, eğitim politikalarının geliştirilmesi ve okul yöneticilerinin performanslarını artırmak için yapılacak müdahaleler hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bu bulgular, okul yöneticilerine daha fazla destek sağlama, profesyonel gelişim olanaklarını artırma ve etkili liderlik becerilerini geliştirme konularında yönlendirici olabilir. Ayrıca, bu çalışma, eğitim sisteminin genel kalitesini artırmak için yöneticilerin okulda geçirdikleri zamanın etkili bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğine dair eğitimciler, politika yapımcılar ve araştırmacılar için önemli bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Araştırmanın bu aşamasında ortaya çıkan bulgulardan hareketle bir takım sonuçlara ve önerilere gidilmiştir.

- Araştırmanın geneli düşünüldüğünde idareci atamalarında daha dikkatli olunması gerektiği söylenebilecektir. Sadece sınav puanı ve mülakat yerinde daha kapsamlı değerlendirmeler yapılarak daha şeffaf bir şekilde idareci ataması yapılmalıdır. Ayrıca idareci atamalarında idareci olacak kişilerin problem çözen, uzlaştıran, yardımsever, idealist, vizyon sahibi kişiler olması gereklidir.

- Bir örgüt olan okulda idarecilerin idarecilik yapmalarının önündeki engellerin kaldırılması için çaba gösterilmelidir. İdareciler maddi zorluklar yaşamalarının önüne geçilmeli, okullara ayrılan bütçe artırılmalı, idarecilerin işlerine (okulun işlerine) dışarıdan kişilerin ve kurumların karışması engellenmelidir.

- İdarecilerin en büyük yaşadıkları sıkıntıların başında görev süresinin uzatılıp uzatılmayacağı, norm fazlası olup olmayacakları, insanların gözünde geçici olup olmamak bulunmaktadır. İdarecilerin akıllarındaki bu soruların cevabının verilebilmesi için daha şeffaf kurallar ve kriterler getirilmesi daha doğru olacaktır.

- Şuan ki yönetmelikle idarecilikte geçirilebilecek süre genel olarak 4+4 yıl olarak belirlenmiştir ancak ikinci 4 yılın olması kesin değildir. İdarecilerin bu muğlak durumdan kurtarılması, onların norm fazlası olma ihtimalinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Ayrıca bu durum sebebiyle idareciler uzun soluklu planlar yapamamaktadırlar.

- İdarecilik için kadro getirilmesi, kadro atamasının yapılması idarecilerin istekleri arasında bulunmaktadır. İdareciliğin kadrolu olmaması durumunda ise idareci görevlendirmelerinde 6+6 yıl şeklinde

bir uygulamaya gidilebileceği önerilmektedir. Bunların yapılması ile idarecilerin kendi geleceklerini daha belirgin şekilde tayin edebileceklerini söylemek mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. Açıkalın, A. (1998). *Toplumsal, Kurumsal ve Teknik Yönleriyle Okul Yöneticiliği*. Ankara.
2. Başaran, İ. E. (2000). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Umut Yayın Dağıtım.
3. Bursalıoğlu, Z. (2008). *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
4. Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (21. Basım) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
5. Şişman, M. (2019). *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
6. Taymaz, A.H. (1995). *Okul Yönetimi*. Ankara: Saypa Yayınları.
7. Tınmaz, A. K. (2020). Eğitim Yönetiminde Kuram, Araştırma ve Uygulama Bütünlüğünün İncelenmesi. (Doktora Tezi). *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
8. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

(38)

Zeynel KARAKAYA²⁴⁰; Emrullah ÇELİK²⁴¹; Tarık KILIÇ²⁴²

GENÇ ve KIDEMİ DÜŞÜK OKUL YÖNETİCİLERİNİN FARKLI KIDEME SAHİP
ÖĞRETMENLERLE YAŞADIKLARI SORUNLAR

*PROBLEMS OF YOUNG and LOW-SENIORITY SCHOOL ADMINISTRATORS WITH TEACHERS
OF DIFFERENT SENIORITY*

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, genç ve deneyimi düşük okul yöneticilerinin, farklı deneyim seviyelerine sahip öğretmenlerle karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemlerini incelemektir. Tipik olarak, bir okulda okul müdürü, müdür yardımcısı ve öğretmenler bulunur. Okul müdürlerinin ve müdür yardımcılarının atanması ve görevlendirmeleri için belirli kurallar ve yönergeler vardır. Bu liderler, atandıkları okullarda farklı deneyim seviyelerine sahip öğretmenlerle sorunlar yaşayabilirler. Bu araştırmanın katılımcıları, devlet okullarında çalışan 3 kadın ve 7 erkek olmak üzere toplam 10 okul yöneticisinden oluşmaktadır. Araştırmanın uygulama ve veri toplama süreci 1- 30 Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen, geçerliği ve güvenilirliği sağlanmış yarı yapılandırılmış bir anket formu kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, okul müdürlerinin veya müdür yardımcılarının atanılan okullarda iletişim sorunları yaşadıklarını, bazı öğretmenlerin kendilerine karşı direnç gösterdiğini ve değişikliklere kapalı olduğunu, teknolojiyi isteksizce veya isteksizce kullanmak isteyen öğretmenlerle karşılaştıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Yöneticisi, Düşük Kıdem, Çatışmalar, Öğretmenler.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the challenges that young and inexperienced school administrators face with teachers with different levels of experience and their methods of coping with these challenges. Typically, a school has a school principal, vice-principal and teachers. There are certain rules and guidelines for the appointment and assignment of principals and vice principals. These leaders may experience problems with teachers with different levels of experience in their assigned schools. The participants of this study consisted of 10 school administrators (3 female and 7 male) working in public schools. The implementation and data collection process of the study was carried out between May 1- 30, 2023. In the study, a semi-structured questionnaire form developed by the researcher, whose validity and reliability were ensured, was used. The findings of the research show that school principals or assistant principals experience communication problems in the assigned schools, some teachers show resistance to them and are closed to changes, and they encounter teachers who want to use technology reluctantly or reluctantly.

Keywords: School Principal, Low Seniority, Conflicts, Teachers.

²⁴⁰ 0009-0007-9715-3634 ELAZIĞ/TUNA ANADOLU LİSESİ zeynelkarakaya@hotmail.com

²⁴¹ 0009-0006-5311-0846 ELAZIĞ/KOVANCILAR ORTAOKULU artfocus23@hotmail.com

²⁴² 0000-0002-8454-7008 ELAZIĞ/KOVANCILAR İLKOKULU tarikkilic23@hotmail.com

1. GİRİŞ

Eğitim kurumlarının başarısı, etkili ve uyumlu bir öğretmen-okul yöneticisi ilişkisine dayanır. Okul liderleri, bir okulun başarısını artırmak ve eğitim kalitesini yükseltmek için öğretmenlerle işbirliği içinde çalışmalıdır. Ancak, farklı deneyim seviyelerine sahip öğretmenlerle çalışmak, özellikle genç ve kıdemi düşük okul yöneticileri için çeşitli zorluklar doğurabilir. Bu zorluklar, iletişim problemlerinden, dirençli öğretmen tutumlarına kadar geniş bir yelpazede ortaya çıkabilir. Genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin, deneyimli ve uzun süreli hizmet veren öğretmenlerle etkili bir şekilde çalışabilmek için karşılaştıkları bu zorlukları anlamak ve bu zorluklarla başa çıkmak için geliştirdikleri stratejileri incelemek, eğitim yönetimi ve liderliği açısından önemli bir araştırma alanını oluşturmaktadır(Kılçık, 2011).

İnsanlar birbirlerine karşı ne kadar iyi niyetli ve anlayışlı olsalar da bir arada yaşadıkları sürece; aralarında çatışmaların, uyumsuzlukların, çıkar ilişkilerinin ve bir takım sürtüşmelerin yaşanması kaçınılmazdır (Polat, 2006).

Eğitim kurumları, ülkenin eğitim sistemine uygun olarak bireylerin ihtiyaçlarına yanıt veren yapılar olarak önemli bir rol oynamaktadır. Bu kurumların başarısı, içerisinde yer alan okul müdürleri, öğretmenler ve diğer çalışanların etkinliği ile doğrudan ilişkilidir. Eğitim sisteminin gerekliliklerini ve işleyişini yerine getiren, olumlu bir okul ortamı sağlayan ve güven temelli ilişkiler kurabilen okul liderleri ve öğretmenler, öğrencilere kaliteli bir eğitim sunma sürecini yönlendirirler (Güneş, 2008).

Okullardaki yöneticilerin atanması ve görevlendirilmesi belirli kriterlere dayanır. Bu kriterleri sağlayan öğretmenler, müdür veya müdür yardımcısı olarak atanmak üzere tercih ettikleri okullarda görev alırlar. Ancak, yeni atanmış olan bu okul liderleri, özellikle daha fazla deneyime sahip olan kıdemi öğretmenlerle çeşitli anlaşmazlıklar yaşayabilmektedirler. Bu tür çatışmaların sebepleri arasında, yeni liderlerin kendi otoritelerini gösterme çabaları nedeniyle mevcut öğretmenlerin görüşlerine önem vermemesi veya daha deneyimli öğretmenlerin yeni liderlere karşı eleştirel tavırları yer almaktadır (Eren, 2009).

Bu çalışma, genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin, farklı deneyim seviyelerine sahip öğretmenlerle karşılaştıkları zorlukları anlamak ve bu zorluklarla başa çıkma stratejilerini değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Okul liderlerinin bu zorlukları nasıl algıladığı, bu zorlukları aşmak için kullandıkları yöntemler ve bu konudaki deneyimleri bu araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Elde edilen bulgular, okul yönetimi politika oluşturucuları, akademisyenler ve okul liderleri için önemli bir rehber niteliği taşıyarak, eğitim yönetimi ve liderliği alanındaki uygulamalara katkı sağlayabilir.

Literatür tarandığında genç ve kıdemi düşük olan idarecilerle kıdemi fazla olan öğretmenler arasında yaşanan çatışmaları ve bu çatışmaların çözüm yollarıyla ilişkin yapılmış bir çalışmaya rastlanamamıştır. Yapılacak olan bu çalışmanın literatürde belirli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Bu sebeple bu çalışma önem arz etmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmanın temel hedefi, genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin farklı deneyim seviyelerine sahip öğretmenlerle yaşadığı çatışmaları ve bu çatışmalarla başa çıkma yöntemlerini anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, nitel tarama yöntemi kullanılarak, okul idarecileri ile öğretmenler arasındaki bu tür çatışmalar derinlemesine incelenecektir. Nitel araştırmalar, olayların ve durumların nedenini ve nasıl gerçekleştiğini anlama amacını taşıyan bir yöntemdir. Bu çalışmada, aynı türdeki olayları yaşamış olan kişilerin deneyimlerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemek ve anlamak hedeflenmektedir(Karasar, 2010).

Araştırmanın katılımcılarını seçerken amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirli bir kriterlere göre okul idarecileri arasından seçim yapılmıştır. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, görev yaptıkları okul türü, eğitim durumları gibi bilgileri toplamak için "Genel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Ayrıca, öğretmenlerin ve idarecilerin görüşlerini daha derinlemesine anlamak amacıyla "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılarak mülakatlar gerçekleştirilecektir. Bu yöntemler, katılımcıların deneyimlerini daha derinlemesine anlama ve çatışma yönetimi stratejilerini değerlendirme açısından önemli veriler sağlayacaktır(Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubu olarak Elazığ İli'nde görev yapan 10 okul yöneticisinden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın hedeflerine uygun olarak, veri toplama süreci için bir yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Bu form, alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda titizlikle hazırlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme soruları, katılımcılara yöneltilip yanıtlar alındıktan sonra, uzman görüşlerini içeren analiz, içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler incelenmiştir. İdareciler tarafından her soru için belirtilen düşünceler yazılmaya çalışılmıştır ve her bir idarecinin doldurduğu cevap kâğıdı isimlendirilmiş ve (İ) şeklinde yazılmıştır. Bununla birlikte idarecilerden gelen bilgilere hiçbir şekilde müdahale edilmemiş ve idarecilerin ifade ettikleri düşünceler aslına uygun şekilde yazılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu aşamasında veri toplama araçlarından elde edilen bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Kişisel Bilgiler	Değişken	Frekans
Cinsiyet	Kadın	3
	Erkek	7
Öğretmenlikte Geçen Deneyim Süresi	5 - 10	3
	11 - 15	6
	15+	1
İdarecilikte Geçen Deneyim Süresi	1 - 5	6
	6 - 10	2
	11+	2
Okul Türü	Ortaokul	8
	İmam Hatip Ortaokulu	2
Öğrenim	Lisans	7
	Yüksek Lisans	3

Tablo 1'de görüleceği gibi araştırmaya katılan öğretmenlerin 3'ü kadın, 7'si erkektir. Araştırmada veri toplanan katılımcıların öğretmenlikte geçen deneyim süresi 3'ünün 5 – 10, 6'sının 11 – 15, 1'inin 15 ve üzeridir. Katılımcıların idarecilikte geçen deneyim süresi 6'sının 1 – 5, 2'sinin 6 – 10, 2'sinin 11 ve üzeridir. Katılımcıların 8'i ortaokullarda, 2'si imam hatip ortaokullarında idareci olarak görev yapmaktadır. Katılımcıların 7'si lisans, 3'ü yüksek lisans mezunudur.

Tablo 2: Katılımcıların Farklı Kıdeme Sahip Öğretmenlerle Yaşadıkları Sorunlara İlişkin Bulgular

Temalar	Frekans	Temalar	Frekans
İletişime kapalılık	5	Okula giriş çıkışa uymama	7

Nöbete gelmemek	6	Tükenmişlik	5
Derse geç girme	4	Değişime direnme	8
Evrak eksiklikleri	6	Teknolojiyi takip etmeme	7
Görmezden gelme	7	Her şeyi bildiklerini düşünme	8

Katılımcılara sorulan “Okul idarecisi olarak farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadığınız sorunlar nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar iletişime kapalı olmaları, nöbete gelmemeleri veya nöbet sorumluluğunu yerine getirmemeleri, derse geç girmeleri, evraklarını zamanında tamamlamaları, idarecileri görmezden gelmeleri veya idareciler yokmuş gibi davranmaları, okula giriş çıkış saatlerine uymamaları, mesleki tükenmişlik yaşamaları, değişime direnç göstermeleri, teknolojiyi takip etmekte yavaş kalmaları, her şeyi bildiklerini düşünmeleri vb. olarak sıralanmıştır. Ayrıca idarecilerin verdikleri cevaplardan bir kaçışağıdaki şekilde sıralanmıştır:

(İ1): İdareci olarak göreve başladığımda özellikle fazla kıdem sahibi öğretmenler tarafından önemsenmediğimi hissettim. Tebrik etmediler. İdareye teslim etmeleri gereken evrakları getirmeyip gelip benden alın dediler. (İ2): Nöbeti önemsemiyorlar, bir şey söylesek, biz bunu çok yaptık diyorlar. Derse giriş çıkışları umursamıyorlar, yeni bir değişiklik yapsak, buna ne gerek vardı diyorlar. (İ3): İdareciliğe yeni başladığımda senin yaşı kadar öğretmenlik tecrübem var diyen oldu. Her şeyi bildiklerini düşünüyorlar. En ufak sorunda ilçe milli eğitime şikâyet ediyorlar. Bizler sanki idareci değilmiş gibi davranıyorlar. (İ7): Öğretmenlikte kıdem yılı az olanlarla anlaşmak daha kolay olabiliyor ama kıdemi fazla olanlar ve emekliliği gelmiş olanlar kendi başlarına hareket ediyorlar. Okula aidiyetlerinin az olduğunu düşünüyorum. Hatta okulu benimsemiyor bile olabilirler ama hepsi de aynı değil.

İdarecilerin verdikleri cevaplarda da görüleceği gibi kıdemi fazla ve emekliliği yaklaşmış olan öğretmenlerle iletişim kurmanın zorluğundan bahsetmişlerdir. Ayrıca değişime direnme, teknolojiyi kullanmakta isteksiz davranmak, eski bilgileri yeni bilgiymiş gibi anlatmak vb. nedenlerle yeni nesillere yeni bilgilerin verilmesi gecikmektedir. Ayrıca idarecileri görmezden gelmek ve kendi başına davranılması sebebiyle okul ikliminin bozulabileceğini söylemek mümkündür.

Tablo 3: Katılımcıların Farklı Kıdeme Sahip Öğretmenlerle Yaşadıkları Çatışmaları Yönetme Biçimlerine İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Görmezden gelme	Selamlaşmama, yüzüne bakmadan konuşma.	5
İletişim kurmama	Zorunlu haller dışında görüşmeme.	2
Baskı kurma	Dediğini yaptırmaya çalışma, tutanak tutma.	3

Katılımcılara sorulan “Okul idarecisi olarak farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadığımız çatışma biçimlerini nasıl yönetiyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar onları görmezden gelerek, iletişim kurmayarak, onlar üzerinde baskı kurmaya çalışarak vb. olarak sıralanmıştır. Ayrıca idarecilerin verdikleri cevaplardan bir kaçışağıdaki şekilde sıralanmıştır:

(İ2): Beni önemsemeyeni ben hiç önemsemem. Yapılması gerekenleri yapmayanlara karşı disiplin tutanağı tuttum sonrası herkes üzerine düşen sorumluluğu yerine getirdi. (İ5): İlk başlarda selamlaşmadılar, tokalaşmadılar, benim bulunduğum ortamda konuşmamayı tercih ettiler. Bende hiç biriyle muhatap olmadım. Sonrasında yavaş yavaş konuşmak için geldiler. Okul ortamında iletişim kurulmazsa idarecide yetkisini kullanmak zorunda kalır. (İ6): İdareciliğe başladığımda sanki torpille o göreve gelmişim gibi davranıyorlardı. Benimle selamlaşmadılar. Okul müdürüyle konuşuyorlardı benimle konuşmuyorlardı. Bende onlarla konuşmadım. Halende konuşmamaya devam ediyorlar. (İ7): Derse zamanında girmeyenleri uyarmak zorunda kaldım, dinlemediler. Bende ikinci kez uyarmadım ve tutanak tuttum. Şikâyet ettiler, bir şey olmadı. Nöbet sorumluluğunu yerine getirmedi, yine tutanak tuttum. Ders saatlerinin dağılımdan mutlu değil ama gelip bir şeyde söyleyemiyorlar. Ashında iletişim kurmak istiyorum ama bu kez de bana istediklerini yaptırdıklarını düşünebilirler.

Özellikle genç idarecilerin yaşadığı sorunlar bulunmaktadır. Göreve başladıkları okullarda öğretmenler tarafından ortaya konan ve astların üstlere olan mobbing şekli gibi de düşünülebilecek olan bu durumları çözme yolları farklılıklar göstermektedir. Bazı idareciler ilgili öğretmenleri görmezden gelirken bazıları kanunların kendisine verdiği yetkileri kullanarak kendi disiplin anlayışını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Farklı Kıdeme Sahip Öğretmenlerle Yaşadıkları Çatışmaları Çözme Stratejilerine İlişkin Bulgular

Çatışma Çözme Stratejileri	Frekans
Bütünleştirme	2
Uyma	1
Kaçınma	6
Hükmetme	2
Ödün verme	1

Katılımcılara sorulan “Okul idarecisi olarak farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadığınız çatışmaları hangi stratejilerle çözüyorsunuz?” sorusuna verdikleri cevaplar; bütünleştirme, uyma, kaçınma, hükmetme, ödün verme olarak sıralanmıştır. Bazı idareciler birden fazla stratejinin kullanılması gerektiğini çünkü farklı kıdeme sahip öğretmenlerin farklı kişiliklere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca idarecilerin verdikleri cevaplardan bir kaç aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

(İ1): *Öncelikle görev yaptığım okuldaki öğretmenlerle iyi ilişkiler kurmaya çalıştım ancak bazı öğretmenlerin bana karşı ön yargılarının olduğunu gördüm. Bu ön yargıları gidermek okul iklimini olumsuz hale getirmemek adına onlarla bütünleşmeye ve uzlaşmaya çalıştım. Ancak gördüğüm kadarıyla o öğretmenler yaptığım bu çatışma çözme stratejisiyle ilgili zayıflığım olarak düşündüler. Bende artık onlarla uzlaşmak yerine baskı kurmaya çalışıyorum. Yetkilerimi kullanıyorum ve yapılması gerekeni söylüyorum, yapılmadığında tutanak düzenliyorum. (İ4): Kıdemi az olan öğretmenlerle genellikle uzlaşmamız kolay oluyor ancak kıdemi fazla olanlarla uzlaşmakta sorun yaşıyorum bu sebeple farklı öğretmenlerle farklı stratejiler kurmam gerekiyor. (İ8): Disipline çok önem veririm bu sebeple yönetmelikler neyi gerektiriyorsa onunla hareket ediyorum. Uyum sağlamak isteyen öğretmenler uyum sağlamaya çalışıyorum. Ancak üzerimde baskı kurmaya çalışan öğretmenle bende baskı kurma yoluna gidiyorum. (İ9): İlk idarecilik yaptığım okulda bazı öğretmenler benimle iletişime geçmek istemiyordu. Bende onlarla konuşmak veya iletişim kurmak istemediğim için onlarla mesafeliydim. Sorun çıkmaması için iletişim kurmaktan kaçınıyordum. (İ10): Okulda var olan diğer idarecilerin durumu da benim durumumu etkiledi. Benden önceki idareciler beni çok iyi tanıttıkları için öğretmenlerle çatışma yaşamak bir yana onlarla bütünleştim ve çok kısa zamanda örgüt kültürüne kabul edildiğimi düşündüm. Bu nedenle diğer idarecilerin yaklaşımı öğretmenlerin yaklaşımını üzerinde etkilidir diyebilirim.*

İdareciler farklı stratejiler kullanmayı seçtikleri gibi aynı anda birden fazla strateji kullanma yoluna da gitmektedirler. Görev yapılan okulun durumu, öğretmenlerin kişilik özellikleri, okulun bulunduğu yerin sosyo-ekonomik özellikleri, okuldaki öğrenci sayısı, okuldaki öğretmen sayısı, okulun resmi işlerinin çokluğu, okulda çalışan idareci sayısı vb. gibi durumlarında idarecilerin çatışma çözme stratejileri üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Çünkü tek başına idarecilik yapmak zorunda kalan bir idarecinin uzlaşma stratejisini kullanma zamanı olmayacağı için çoğunlukla hükmetme yoluna gidebilecektir.

Tablo 5: Katılımcıların Farklı Kıdeme Sahip Öğretmenlerle Yaşadıkları Çatışmaların Ortaya Çıkardığı Olumsuz Sonuçlara İlişkin Bulgular

Çatışmaların Olumsuz Sonuçları	Frekans
Okul ikliminin bozulması	5
Psikolojik bozukluklar	4

Fiziksel şiddet	2
Öğretim hizmetlerinin aksaması	6
Mobbing	4

Katılımcılara sorulan “Okul idarecisi olarak farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadığınız çatışmaların ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar nelerdir?” sorusuna verdikleri cevaplar; okul ikliminin bozulması, psikolojik bozukluklar, fiziksel şiddet, öğretim hizmetlerinin aksaması, mobbing olarak sıralanmıştır. Bazı idareciler birden fazla olumsuz sonuç belirtmişlerdir. Ayrıca idarecilerin verdikleri cevaplardan bir kaç aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

(İ2): İdarecilerle öğretmenler arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle incelikte okulun iklimi (havası) bozulmaktadır. Bu anlaşmazlıklar hem herkes tarafından biliniyor hem de öğrencilerde bu duruma hâkim oluyor. Öğretmenler derse girmek istemiyor; dedikodu ortaya çıkıyor ve bazen hakarete giden durumlar oluyor. (İ3): Okuldaki başka bir idareciyle öğretmen arasında kavga olmuştu. Fiziksel yaşanan bu olay sebebiyle hem öğretmenin hem de görev yerleri değiştirildi. Aralarındaki mahkeme devam ediyor ayrıca o okula yeni öğretmen gelene kadar dersler boş geçti. (İ5): Öğretmenlerle idareciler arasında yaşanan çatışma sonrasında idareciler her fırsatta tutanak tutma yoluna gidebiliyor. Öğretmenlerde rapor alarak derslere gitmiyor. Kısacası dersler boş geçiyor. (İ7): Psikolojisi bozulan öğretmenler olabiliyor. Ast-üst kavramı bozuluyor. Mobbing ortaya çıkabiliyor. Yıpratıcı bir süreç olduğu söylenebilir. (İ9): Yaşanan çatışmalar ilçe milli eğitime gidebiliyor; okula müfettiş gelebiliyor. Dedikodular ortaya çıkabiliyor. Bu durumdan en çok öğrenciler etkilenebiliyor diyebiliriz.

Bir yerde çatışmanın olması sadece çatışma yaşayanları değil aynı zamanda çatışmayla ilgili olmayanları da etkileyebilmektedir. Çünkü çatışma ortamının yakınlarındaki (öğrenciler, diğer öğretmenler ve idareciler) kişiler ve çatışma ortamının uzağındaki (ilçe milli eğitim çalışanları, müfettişler, mahkeme) kişilerde sürece tanık olabilmektedir. Bu nedenle çatışmaların çıkmadan ve uzlaşma yolları kullanılarak çözümlenmesi en doğru sonuç olacaktır.

SONUÇ

Bu çalışma, genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadıkları sorunları ve bu sorunlara yönelik çatışma yönetimi stratejilerini incelemeyi amaçlamıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler ve içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular, önemli içgörüler sunmuştur.

Araştırmamızda, genç okul yöneticilerinin özellikle kıdemli öğretmenlerle yaşadığı güven zorluklarına odaklandık. Genç yöneticilerin, daha tecrübeli öğretmenlerle etkili iletişim kurma, saygı ve güven temelinde sağlam ilişkiler oluşturma konusunda zorlandıkları görülmüştür. Ayrıca, bu çatışmaların temelinde, yeni yöneticilerin okul içindeki hiyerarşiyi dengeleme çabaları ve kendi liderlik stillerini oluşturma süreçleri etkili olmuştur.

Öğretmenlerle yaşanan bu zorlukların çözümünde, katılımcılar çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Empati kurma, açık iletişim kanalları oluşturma, takım çalışmasını teşvik etme ve öğretmenlerin fikirlerine değer verme gibi yöntemler, bu çatışmaları yönetme sürecinde önemli rol oynamıştır.

Bu çalışma, genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin, öğretmenlerle yaşadıkları zorlukları anlama ve bu zorluklarla başa çıkma stratejilerini geliştirme sürecine önemli bir katkı sunmaktadır. Elde edilen bulgular, okul yönetimi alanında eğitimcilerin, okul yöneticilerinin ve politika yapıcıların genç liderlerin yeteneklerini geliştirmek ve daha deneyimli öğretmenlerle sağlıklı işbirlikleri oluşturabilmeleri için alabileceği önlemler konusunda rehberlik edebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma genç ve kıdemi düşük okul yöneticilerinin, farklı kıdeme sahip öğretmenlerle yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukları yönetme stratejilerini anlama amacı taşımıştır. Yapılan derinlemesine görüşmeler ve içerik analizi sonucunda elde edilen bulgular, genç okul yöneticilerinin kıdemli öğretmenlerle yaşadıkları güven ve iletişim sorunlarını ortaya koymuştur. Eğitim alanında liderlik rolü üstlenenler için, öğretmen-okul yöneticisi ilişkilerini güçlendirme ve daha sağlıklı bir öğrenme ortamı oluşturma konusunda değerli içgörüler sunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Eren, E. (2009). Yönetim ve Organizasyon. İstanbul: Beta Yayınevi.
2. Güneş, A.(2008). Okul Müdürlerinin Çatma Yönetimi ile Yönetim Stilleri Arasındaki Farklar. (Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
3. Karasar, N. (2010). Bilimsel Araştırma Yöntemi. (21. Basım) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
4. Kılçık, F. (2011). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin işe yabancılaşma düzeyine ilişkin algıları (Malatya ili örneği). (Yüksek Lisans Tezi). İnönü üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
5. Polat, D. (2006). Evli bireylerin evlilik uyumları, aldatma eğilimleri ve çatışma eğilimleri arasındaki ilişkilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
6. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

(39)
İsmail BUĞDAYCIGİL²⁴³; Cengiz ERGÜL²⁴⁴; Onur ENTERİLİ²⁴⁵; Selami ARSLAN²⁴⁶
ERKEN ÇOCUKLUKTA MÜZİĞİN ÖNEMİ
THE IMPORTANCE OF MUSIC AT AN EARLY CHILDHOOD

ÖZ

Bu araştırma, erken yaşta müziğin bireysel ve toplumsal yaşam üzerindeki etkisini incelemek ve vurgulamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Müziğin insan yaşamındaki evrensel dil olduğu ve bir ifade biçimi olarak kabul edildiği bilinmektedir. Ancak bu çalışma, müziğin daha derinlemesine bir anlayışını sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın ana amacı, erken yaşta müziğin çocuk gelişimine olan katkılarını incelemek ve bu katkıları bilimsel verilerle desteklemektir. Elde edilen bulgular, müziğin zihinsel gelişime olumlu etkiler sağladığını göstermektedir. Bu etkiler, bellek kapasitesinin artırılması, problem çözme becerilerinin geliştirilmesi ve matematik yeteneklerinin desteklenmesi gibi alanlarda belirginleşmektedir. Ayrıca, müziğin duygusal gelişimde de önemli bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Çocuklar, müzik aracılığıyla duygularını ifade etmeyi öğrenirken, empati ve duygusal zeka becerilerini geliştirebilmektedirler. Müzik eğitimi, dil gelişimine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Ritmik şarkılar ve sözcük oyunları, dilin daha iyi anlaşılmasına ve ifade edilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu, çocukların okuma ve yazma becerilerini geliştirmektedirken dil edinimi sürecini kolaylaştırabilmektedir. Ayrıca, müziğin eğitim sistemindeki rolü tartışılmıştır. Müzik eğitiminin sadece sanatsal bir etkinlik olmadığını, aynı zamanda bilişsel yetenekleri ve öğrenmeyi destekleyen bir araç olduğunu gösteren bulgular ortaya konmuştur. Okul öncesi dönemden itibaren müzik eğitimi, çocukların akademik başarılarını artırabilmektedir ve özellikle matematik ve bilim alanlarında olumlu etkilere sahip olabilmektedir. Son olarak, bu araştırma yaşam boyu müziğin insan yaşamına getirdiği faydalara odaklanmıştır. Stres azaltıcı etkileri, iletişim yeteneklerini geliştirilmesi, kültürel zenginlik katkısı ve yaşam kalitesini artırması gibi faktörler, müziğin insan yaşamına olan derin etkilerini vurgulamaktadır. Bu araştırma, erken yaşta müziğin değerini ve etkisini vurgulamayı amaçlamış ve bu alandaki bilimsel kanıtları sunarak müziğin önemini açıkça ortaya koymuştur. Bu bağlamda, erken yaşta müziğin bireylerin yaşam kalitesini artırabileceği ve toplumsal faydalar sağlayabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erken yaşta müzik, çocuk gelişimi, eğitim, dil gelişimi, yaşam boyu faydalar.

ABSTRACT

This research aims to examine and emphasize the impact of music on individual and societal life at an early age. It is widely acknowledged that music is a universal language in human life and is considered a form of expression. However, this study seeks to provide a deeper understanding of the role of music. The primary objective of the research is to investigate the contributions of music to child development at an early age and support these contributions with scientific data. The findings reveal that music has positive effects on cognitive development. These effects become evident in various areas, such as enhancing memory capacity, improving problem-solving skills, and supporting mathematical abilities. Furthermore, it has been observed that music plays a significant role in emotional development. Children learn to express their emotions through music, thereby enhancing empathy and emotional intelligence. Music education also makes substantial contributions to language development. Rhythmic songs and word games can aid in better comprehension and expression of language. This, in turn, can facilitate language acquisition while enhancing reading and writing skills. Additionally, the role of music in the educational system has been discussed. Findings indicate that music education is not merely an artistic activity but also a tool that supports cognitive abilities and learning. Starting from the preschool years, music education can enhance academic achievements, particularly in mathematics and science. Lastly, this research focuses on the lifelong benefits of music. Factors such as stress reduction, improved communication skills, cultural enrichment, and enhanced quality of life underscore the profound effects of music on human life. This research aims to emphasize the value and impact of music at an early age, presenting scientific evidence in this regard. In this context, it is concluded that early exposure to music can enhance individuals' quality of life and provide societal benefits.

Keywords: Early-age music, child development, education, language development, lifelong benefits.

²⁴³ Sorumlu yazar: Researcher, Faculty of Administrative and Economic Sciences, Anadolu University, bugdaycigilismail@gmail.com, ORCID: orcid.org/0009-0002-7099-0145

²⁴⁴ Expert Teacher, Address: Saray Teacher's House, 3 Nisan Street, Atatürk Neighborhood, Saray/Van, Turkey, Institution: Ministry of National Education, Saray Teacher's House ORCID: 0009-0005-4648-8114

²⁴⁵ Expert Teacher, Address: Saray Teacher's House, 3 Nisan Street, Atatürk Neighborhood, Saray/Van, Turkey, Institution: Ministry of National Education, Saray Teacher's House ORCID: 0009-0007-1572-2494

²⁴⁶ Teacher, Address: Şehit Dilmaç Anatolian Imam Hatip High School, Ministry of National Education, Van, Turkey, selamitoparslan.k@gmail.com ORCID: 0009-0007-2158-7954

GİRİŞ

Müzik, insanlık tarihindeki en evrensel ifade biçimlerinden biri olarak kabul edilir. İnsanlar binlerce yıldır ritimler, melodiler ve sözler aracılığıyla duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini ifade etmişlerdir. Ancak müzik, yalnızca bir ifade biçimi olarak kalmamış, aynı zamanda insan yaşamının her alanında derin etkiler yaratmıştır. Bu nedenle bu araştırma, özellikle "erken yaşta müziğin önemi" üzerinde durarak, müziğin insan hayatındaki büyümlü etkisini araştırmak ve anlatmak amacıyla yazılmıştır (Önal & Öztosun Çaydere, 2011: 225).

Müziğin erken yaşta çocuk gelişimine olan katkılarını dikkat çekmek, bu yazının temel hedeflerinden biridir. Erken çocukluk dönemi, bireyin temel yeteneklerinin ve karakterinin şekillendiği, öğrenmenin temellerinin atıldığı önemli bir evre olarak kabul edilir. Bu dönemde müziğin, zihinsel, duygusal ve motor becerilerin gelişimine olan olumlu katkıları giderek daha fazla bilimsel araştırma ile kanıtlanmıştır. İşte bu nedenle, erken yaşta müzik eğitiminin ne kadar değerli olduğunu ve çocukların yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde nasıl bir fark yaratabileceğini anlamak büyük bir önem taşımaktadır (Yılmaz & Uçan, 2014: 12).

Eğitim sistemi içinde müziğin yerini ve rolünü irdelemek de bu araştırmanın ana odak noktalarından biridir. Okul öncesi dönemden başlayarak, müzik eğitiminin çocukların akademik başarıları üzerindeki etkileri, dil gelişimi ile olan ilişkisi ve sosyal becerilerin geliştirilmesindeki rolü göz önünde bulundurulmalıdır. Müziğin sadece bir sanat dalı olmanın ötesinde, bireyin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine katkı sağlayan bir eğitim aracı olduğunu anlamak, eğitim sistemimizin geleceğini şekillendirmekte önemli bir adım olacaktır (Pamukçu & Özer, 2016: 23).

I. Müziğin Erken Yaşta Çocuk Gelişimine Etkisi

Çocukların yaşamlarının ilk yılları, temel becerilerin kazanıldığı ve bireylerin gelecekteki potansiyellerini şekillendirdiği kritik bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemde çocukların zihinsel, duygusal, sosyal ve motor becerileri hızla gelişirken, çevresel etkenlerin etkisi de büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, müziğin erken yaşta çocuk gelişimine olan etkisi, giderek artan bir ilgi ve araştırma konusu haline gelmiştir (Kahyaoğlu, 2010: 12).

Müziğin Zihinsel Gelişime Katkısı

Müziğin erken yaşta zihinsel gelişime olan katkıları, bilimsel çalışmalarla desteklenmiş ve açıkça görülmüştür. Özellikle müziğin ritmik yapısı, çocukların ritmik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu, daha karmaşık bilişsel işlevlerin temelini atmada kritik bir rol oynar. Ayrıca, müzik öğrenimi sırasında nota okuma ve anlama süreçleri, çocukların hafıza kapasitelerini arttırmaktadır ve problem çözme yeteneklerini geliştirmektedir. Müzikle ilgilenen çocuklar, müziğin matematiksel öğelerini daha kolay anlama eğilimindedirler ve bu, matematik becerilerinin gelişimine katkı sağlayabilmektedir (Küçük, 2011: 512).

Müziğin temel özelliklerinden biri, ritmik yapısıdır. Ritm, müziğin belirli bir düzen ve tekrar içerisindeki zamanlamasını ifade etmektedir. Çocuklar, müziği dinlerken bu ritmi algılamayı öğrenirler. Ritm algılaması, bilişsel gelişimde önemli bir rol oynar. Özellikle, ritim duyarlılığı, zaman yönetimi, düzenli davranışlar ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Çocuklar, müziğin ritmik yapısını anladıkça, bu becerileri güçlendirmeye başlarlar (Özyazıcıoğlu & Arıkan, 2010: 94).

Müzik öğrenimi sırasında nota okuma ve anlama süreçleri, çocukların zihinsel yeteneklerini olumlu bir şekilde etkiler. Nota okuma, sembollerin ve notaların anlamını anlama sürecini içerir ve bu süreç, zihinsel kapasitenin artırılmasına katkı sağlamaktadır. Çocuklar, müziği çözümü ve anlama yeteneklerini geliştirerek problem çözme yeteneklerini arttırmaktadırlar. Ayrıca, müzik notaları ve matematiksel öğeler arasındaki benzerlikler, matematik becerilerinin gelişimini destekler. Bu, müziğin soyut düşünmeyi, analitik düşünmeyi ve problem çözme yeteneklerini geliştirme potansiyelini vurgulamaktadır (İnal & Erdim, 2010: 106).

Müziğe ilgi gösteren çocuklar, bilişsel avantajlara sahip olma eğilimindedirler. Bu çocuklar, müziği daha iyi anlama, müziğin ince detaylarına dikkat etme ve müziği analiz etme yeteneklerini geliştirme

eğilimindedirler. Ayrıca, müziğin matematiksel ve mantıksal yönleriyle daha rahat başa çıkabilmektedirler. Bu, müziğin zihinsel gelişimi desteklemedeki önemini vurgulamaktadır.

Duygusal Gelişimde Müziğin Rolü

Müziğin erken yaşta duygusal gelişim üzerindeki etkileri de dikkate değerdir. Müzik, duyguları ifade etme ve deneyimleme aracı olarak hizmet etmektedir. Çocuklar, müzik aracılığıyla farklı duygusal durumları tanımayı öğrenirler ve bu, duygusal zeka ve empati becerilerinin gelişimini destekler. Ayrıca, müziğin duygusal deneyimleri düzenleme ve sakinleştirme yeteneği stres yönetimi açısından önemlidir (Şendurur & Akgül Barış, 2002: 4).

Müzik, duyguları ifade etme ve deneyimleme aracı olarak önemli bir role sahiptir. Özellikle erken yaşlarda, çocuklar müziği duygularını ifade etmek için kullanmayı öğrenirler. Bu, öfke, sevinç, hüzün, korku gibi farklı duygusal durumların tanınmasını ve ifade edilmesini kolaylaştırır. Müziğin bu duygusal ifade fonksiyonu, çocukların duygusal zeka ve empati becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Müziğin duygusal ifade aracı olarak kullanılması, çocukların iç dünyalarını daha iyi anlamalarına ve başkalarının duygusal deneyimlerine daha duyarlı olmalarına katkı sağlamaktadır.

Müziğin duygusal deneyimleri düzenleme ve sakinleştirme yeteneği, stres yönetimi açısından önemlidir. Özellikle çocuklar için, müzik sakinleştirici bir etkiye sahiptir. Rahatlatıcı müzik dinlemek, kaygıyı azaltabilmektedir ve çocukların sakinleşmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle, özellikle stresli durumlarda müziğin kullanılması, duygusal dengeyi korumada etkili bir strateji olabilmektedir. Müziğin sakinleştirici etkisi, çocukların duygusal deneyimlerini daha sağlıklı bir şekilde düzenlemelerine yardımcı olabilmektedir (Akdeniz & Kavukcu, 2016: 48).

Müzik, duygusal ifade ve iletişim yetenekleri üzerinde de olumlu etkiler sağlamaktadır. Müzikle ilgilenen çocuklar, duygusal ifade konusunda daha yetenekli hale gelirler. Şarkı söyleme ve enstrüman çalma gibi müzik aktiviteleri, duygusal ifadenin güçlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca, müzik aracılığıyla duygusal deneyimlerin başkalarına iletilmesi, iletişim yeteneklerini geliştirmektedir ve empati kurma yeteneğini arttırmaktadır. Bu, kişiler arası ilişkilerde olumlu bir etki yaratabilmektedir ve çocukların duygusal zeka açısından daha yetkin hale gelmelerine yardımcı olabilmektedir.

Motor Becerilerin Geliştirilmesinde Müziğin Önemi

Erken yaşta müzik eğitimi, motor becerilerin geliştirilmesinde de önemli bir rol oynar. Ritmik hareketler ve enstrüman çalma, çocukların koordinasyonlarını geliştirmelerine ve motor yeteneklerini iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu, fiziksel gelişimlerini desteklerken aynı zamanda özsaygı ve özgüvenin artmasına katkıda bulunmaktadır (Algı, 2017: 62).

Müzik, ritmik hareketleri içerdiği için çocukların bedensel koordinasyonlarını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Dans etmek, vücudu ritme uygun olarak yönlendirmeyi gerektirir ve bu, çocukların ellerini, ayaklarını ve bedenlerini daha iyi kontrol etmelerine katkı sağlamaktadır. Ritmik hareketlerin düzenli olarak uygulanması, çocukların fiziksel becerilerini güçlendirirken aynı zamanda beden farkındalığını arttırmaktadır. Bu, spor ve diğer fiziksel aktivitelerde daha başarılı olmalarına da katkıda bulunabilmektedir (Karkin, 2010: 4).

Müziğin bir diğer önemli yönü, enstrüman çalma pratiğinin ince motor becerilerin geliştirilmesine katkı sağlamasıdır. Özellikle klavye enstrümanları veya telli çalgılar gibi enstrümanları çalmak, parmak becerilerini ve el-göz koordinasyonunu geliştirmektedir. Bu tür aktiviteler, parmakların hassasiyetini arttırmaktadır ve ince motor kontrolünü teşvik etmektedir. Bu, yazma, resim yapma ve diğer ince motor gerektiren aktivitelerde daha başarılı olmalarına yardımcı olabilmektedir (Algı, 2017: 62).

Müziğin motor becerilerin geliştirilmesindeki olumlu etkisi, aynı zamanda çocukların özsaygı ve özgüvenlerini arttırmasına da katkı sağlamaktadır. Müzik aktiviteleri sırasında çocuklar, yeni beceriler öğrenme ve geliştirme fırsatı bulurlar. Bu başarılar, çocukların kendilerine güvenmelerine ve kendi yeteneklerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda, müziğin grup aktiviteleri içermesi, işbirliği ve takım çalışması becerilerini de destekler, bu da özsaygıyı ve özgüveni artırabilmektedir.

Sosyal Yeteneklerin Müzikle Geliştirilmesi

Müzik, erken yaşta çocukların sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Grup müzik aktiviteleri, işbirliği yapma, paylaşma ve diğerlerini dinleme becerilerini teşvik etmektedir. Ayrıca, müziğin birleştirici gücü, çocukların grup içi ilişkilerini güçlendirebilmektedir ve toplumsal bağlarını artırabilmektedir (Kılınçlı, 2019: 52).

Müziğin sosyal gelişime olan katkılarından biri, grup müzik aktivitelerinin işbirliği becerilerini teşvik etmesidir. Grup içinde şarkı söyleme, enstrüman çalma veya dans etme gibi müziksel aktiviteler, çocuklara birlikte çalışma ve işbirliği yapma fırsatı sunar. Bu tür aktiviteler, paylaşma, sıra beklemeyi öğrenme, diğerlerini dinleme ve grup içindeki görevlere katkıda bulunma gibi önemli işbirliği becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca, grup müziği yapma deneyimi, takım çalışması kavramını vurgulamaktadır ve çocuklara bir hedefe ulaşmak için birlikte çalışmanın değerini öğretmektedir (Bahadır & Kürtüncü, 2020: 178).

Müzik, empati geliştirme ve iletişim yeteneklerini artırmada da etkilidir. Şarkı sözleri, müziğin duygusal içeriğini ifade etmektedirken, dinleyicilerin başkalarının duygusal deneyimlerini anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Müziği paylaşma ve diğerlerine dinletme deneyimleri, iletişim yeteneklerini güçlendirebilmektedir. Ayrıca, grup içinde müzik yapma deneyimi, çocukların birbirleriyle etkileşimde bulunmasına ve iletişim kurmasına olanak tanımaktadır. Bu, sosyal becerilerin geliştirilmesine büyük katkı sağlamaktadır.

Müziğin birleştirici gücü, farklı insanları bir araya getirebilme yeteneğine işaret etmektedir. Müzik, kültürel, dini ve dil farklılıklarını aşabilmektedir ve insanları ortak bir paydada birleştirebilmektedir. Bu, çocukların farklılıklara saygı duymayı öğrenmelerine ve toplumsal bağlarını güçlendirmelerine katkı sağlamaktadır. Özellikle müzik festivalleri, topluluk konserleri ve diğer sosyal etkinlikler, insanları bir araya getirir ve toplumsal dayanışmayı teşvik etmektedir (Merdan & Çetin, 2020: 135).

II. Müziğin Eğitimdeki Yeri

Eğitim, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşacakları zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olan temel bir süreçtir. Bu süreç, bilişsel, duygusal ve sosyal becerilerin geliştirilmesini içerir ve bu beceriler, bireylerin toplumsal katılım, kariyer başarısı ve kişisel gelişim açısından önemlidir. Müziğin eğitim sistemindeki yeri, bu açıdan büyük bir öneme sahiptir (Bahadır & Kürtüncü, 2020: 178).

Müziğin eğitimdeki yeri, bilişsel gelişim açısından vurgulanması gereken bir noktadır. Araştırmalar, müziğin zihinsel kapasiteyi artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle müziğin ritmik yapısı, çocukların matematiksel kavramları daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Nota okuma ve anlama süreçleri, bellek kapasitesini arttırmaktadır ve problem çözme becerilerini geliştirmektedir. Bu nedenle, müzik eğitimi, öğrencilerin bilişsel yeteneklerini desteklemek ve geliştirmek için önemli bir araç olarak kabul edilmelidir (Saraç, 2010: 115).

Müzik eğitimi, dil gelişimine de önemli katkılarda bulunmaktadır. Ritmik şarkılar ve sözcük oyunları, dilin daha iyi anlaşılmasına ve ifade edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu, özellikle okuma ve yazma becerilerini geliştirmektedirken dil edinimi sürecini kolaylaştırabilmektedir. Ayrıca, müziğin dil ve sözcük dağarcığını zenginleştirilmesi, iletişim yeteneklerini geliştirmektedir (Kurtaslan, 2014: 32).

Müziğin eğitim sistemindeki yeri, sadece bilişsel gelişimle sınırlı değildir. Aynı zamanda toplumsal ve duygusal gelişimi de destekler. Müziğin grup aktiviteleri içermesi, işbirliği, iletişim ve empati gibi toplumsal becerilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca, müzik, duygusal deneyimleri ifade etme ve düzenleme yeteneği açısından da önemlidir. Bu, öğrencilerin duygusal zeka ve sosyal becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir (Saraç, 2010: 115).

Bu bakımdan, müziğin eğitimdeki yeri, bilişsel, duygusal, sosyal ve toplumsal açıdan çok yönlü ve önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, müzik eğitiminin eğitim sistemindeki yerinin ve değerinin daha fazla vurgulanması ve öğrencilerin müziğe erişimlerinin teşvik edilmesi önemlidir. Müzik, sadece sanatsal bir ifade biçimi değil, aynı zamanda öğrenme, iletişim ve kişisel gelişim için güçlü bir araçtır.

Okul Öncesi Dönemde Müzik Eğitiminin Önemi

Okul öncesi dönem, bireyin temel yeteneklerinin ve kişiliğinin şekillendiği bir evredir. Bu dönemde, çocuklar hızla öğrenme yeteneklerini geliştirmektedirler ve çevresel uyarıcılara duyarlı hale gelirler. Müzik, bu süreçte önemli bir role sahiptir. Müzik eğitimi, çocuklara ritm, tonalite ve melodi gibi temel müzik öğelerini tanıtmakla kalmaz, aynı zamanda duygu ifadesi ve sosyal etkileşim becerilerini de destekler. Okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların özgüven geliştirmelerine, öğrenmeye olan ilgilerini artırmalarına ve okul öncesi becerilerini güçlendirmelerine yardımcı olabilmektedir (Samancı & Uçan, 2017: 283).

Okul öncesi dönem, bireyin temel yeteneklerinin ve kişiliğinin şekillendiği bir evredir. Bu dönemde, çocuklar hızla öğrenme yeteneklerini geliştirmektedirler ve çevresel uyarıcılara duyarlı hale gelirler. Müzik, bu süreçte önemli bir role sahiptir ve okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine büyük katkı sağlayabilmektedir.

Okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocuklara ritm, tonalite ve melodi gibi temel müzik öğelerini tanıtarak müziksel anlayışlarını geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu, müziği bir evrensel dil olarak anlama ve ifade etme yeteneklerini erken yaşlarda geliştirmelerine imkan tanımaktadır. Ayrıca, çocuklar müzik aracılığıyla sesleri ve müziği keşfetmektedirken, duygusal algıları ve motor becerileri de geliştirmektedirler (Temiz & Andaç, 2016: 232).

Müzik, duygu ifadesinin önemli bir aracıdır ve okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların duygusal zeka gelişimine katkı sağlamaktadır. Şarkı söyleme, enstrüman çalma veya dans etme gibi müziksel aktiviteler, çocuklara duygularını ifade etme ve ifade ettiği duyguları anlama fırsatı sunar. Bu, empati ve duygusal zeka becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır (Sayın & Aydın, 2018: 164).

Okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların özgüven geliştirmelerine katkı sağlamaktadır. Müziği başarıyla icra etme deneyimleri, çocukların kendilerine güvenmelerine ve kendi yeteneklerini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, müziğin öğrenmeye olan ilgiyi artırdığı gözlemlenmiştir. Çocuklar, müziği keşfetme ve öğrenme sürecini keyifli bulurlar, bu da genel öğrenmeye olan motivasyonlarını artırabilmektedir (Ercan & Yıldırım Orhan, 2016: 22).

Bu bakımdan, okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların özgüven geliştirmelerine, duygu ifadesini öğrenmelerine, sosyal etkileşim becerilerini geliştirmelerine ve öğrenmeye olan ilgilerini artırmalarına yardımcı olabilmektedir. Ayrıca, temel müziksel öğelerin erken yaşlarda öğrenilmesi, müzik anlayışlarını ve genel bilişsel gelişimi güçlendirebilmektedir. Bu nedenle, okul öncesi dönemde müzik eğitimi, çocukların daha sonraki eğitimleri ve kişisel gelişimleri için sağlam bir temel oluşturabilmektedir (Yener & Öztürk, 2010: 115).

Müziğin Akademik Başarı Üzerindeki Etkileri

Müzik eğitiminin akademik başarı üzerinde olumlu etkileri vardır. Araştırmalar, müziğin matematik ve bilim yeteneklerini geliştirmeye katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Özellikle müzik notalarının matematiksel yapısı, çocukların soyut düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Aynı zamanda, müziğin dil ile ilişkilendirilmesi, okuma ve yazma becerilerini güçlendirebilmektedir. Bu nedenle, müzik eğitiminin akademik disiplinlerle entegre edilmesi, öğrencilerin çok yönlü bir öğrenme deneyimi yaşamalarına katkı sağlayabilmektedir (Çiftçi, 2010: 151).

Müziğin matematik yeteneklerine olan katkısı, müziğin temel matematiksel yapıları içermesiyle başlar. Özellikle müzik notalarının zamanlama, ölçü, ritim ve harmoni gibi matematiksel özellikleri, çocukların soyut düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Müziği anlamak, notaların yerleşimini ve sürekliliğini kavramayı gerektirir ki bu da matematiksel düşünmeyi teşvik etmektedir. Araştırmalar, müzik eğitimi alan çocukların matematik sınavlarında daha yüksek başarı elde etme eğiliminde olduğunu göstermektedir (Modiri, 2012: 78).

Müziğin dil ile ilişkilendirilmesi, dil gelişimine önemli katkılarda bulunabilmektedir. Şarkı sözleri, vokal ifadeler ve dil ritmi, çocukların dilin yapılarını ve işleyişini daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu, özellikle okuma ve yazma becerilerini güçlendirirken dil edinimi sürecini kolaylaştırabilmektedir. Müziğin sözcük dağarcığını genişletmesi, özellikle dil yeteneği açısından olumlu etkilere sahip olabilmektedir.

Müzik eğitimi, akademik disiplinlerle entegre edildiğinde öğrencilere çok yönlü bir öğrenme deneyimi sunar. Örneğin, müziği matematikle ilişkilendirmek, öğrencilere soyut düşünme, problem çözme ve analitik beceriler kazandırabilmektedir. Aynı şekilde, müziği dil ile bağdaştırmak, öğrencilerin dil yeteneklerini geliştirebilmektedir ve yazma becerilerini iyileştirebilmektedir. Bu nedenle, müzik eğitiminin akademik disiplinlerle entegre edilmesi, öğrencilerin farklı alanlarda güçlü bir temel oluşturmalarına yardımcı olabilmektedir.

Müzik Eğitimi ve Dil Gelişimi

Müzik eğitimi, dil gelişimine de önemli katkılarda bulunabilmektedir. Çocuklar, müzik aracılığıyla sözcükleri ve dil yapılarını öğrenme fırsatı bulurlar. Özellikle ritmik şarkılar ve sözcük oyunları, dilin ses ve yapılarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Bu, dil edinimi sürecini kolaylaştırabilmektedir (İnal & Erdim, 2010: 106) ve okuma-yazma becerilerini destekleyebilmektedir. Müzik, çocuklara sözcükleri ve dil yapılarını öğrenme fırsatı sunar. Özellikle ritmik şarkılar ve sözcük oyunları, çocukların dilin ses ve yapılarını daha iyi anlamalarına yardımcı olabilmektedir. Şarkı sözleri ve öykü anlatımı içeren müziksel deneyimler, dilin anlamını ve bağlamını daha etkili bir şekilde kavramayı teşvik etmektedir. Bu, çocukların kelime dağarcığını zenginleştirir ve dil gelişimlerini destekler (Önal & Öztosun Çaydere, 2011: 225).

Müziğin eğitimdeki yeri, bireylerin bilişsel, dil ve akademik gelişimlerini güçlendirmeye yönelik büyük potansiyel taşımaktadır. Müzik eğitimi, okul sistemi içinde daha fazla vurgulanmalı ve çocukların çok yönlü bir eğitim deneyimi yaşamalarına olanak tanınmalıdır. Bu nedenle, müziğin eğitim süreçlerine entegre edilmesi ve öğrencilerin bu önemli sanat dalından faydalanmaları teşvik edilmelidir.

Müzik eğitimi, dil gelişimini teşvik eden önemli bir araçtır. Dilin ses ve yapılarını anlama, kelime dağarcığını zenginleştirme, dil edinimini kolaylaştırma ve okuma-yazma becerilerini destekleme gibi etkileri sayesinde, çocukların dil gelişimine olumlu katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle, müzik eğitiminin okul öncesi ve ilkokul dönemlerinde dil gelişimi üzerindeki etkilerini vurgulamak, dil edinimini ve iletişim becerilerini güçlendirmek isteyen eğitimciler ve aileler için önemlidir. Müziğin dil gelişimine sağladığı bu katkılar, öğrencilerin dil becerilerini güçlendirmek ve daha iyi iletişim kurmak için kullanabilecekleri bir araç olarak görülmelidir (Yılmaz & Uçan, 2014: 12).

SONUÇ

Bu araştırma, erken yaşta müziğin insan gelişimine ve yaşam kalitesine olan önemini incelemek ve vurgulamak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma süreci boyunca çeşitli bilimsel kaynaklar, araştırma makaleleri ve istatistikler incelenmiş ve bu konudaki bulgular detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Sonuçlar, erken yaşta müziğin bireysel ve toplumsal düzeyde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Müziğin eğitim sistemindeki rolü de tartışma konusu olmuştur. Araştırmalar, müzik eğitiminin sadece sanatsal bir faaliyet olmadığını, aynı zamanda bilişsel yetenekleri ve öğrenmeyi destekleyen bir araç olduğunu göstermektedir. Okul öncesi dönemden itibaren müzik eğitiminin çocukların akademik başarılarını artırabileceği ve özellikle matematik ve bilim alanlarında olumlu etkilere sahip olabileceği bulunmuştur.

Son olarak, bu araştırma yaşam boyu müziğin insan yaşamına getirdiği faydalara odaklanmıştır. Stres azaltıcı etkileri, iletişim yeteneklerini geliştirmesi, kültürel zenginlik katkısı ve yaşam kalitesini artırması gibi faktörler, müziğin insan yaşamına olan derin etkilerini vurgulamaktadır.

Bu bakımdan, bu araştırma erken yaşta müziğin insan gelişimine ve yaşam kalitesine olan önemini vurgulamıştır. Müziğin çocukların zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine olumlu katkılar sağladığı bilimsel olarak desteklenmiş ve müzik eğitiminin okul sistemlerinde daha fazla yer bulması gerektiği vurgulanmıştır. Müziğin yaşam boyu faydaları, insanların müziği hayatlarının bir parçası olarak kabul etmelerini teşvik etmektedir. Bu nedenle, erken yaşta müziğin değeri ve etkisi konusunda daha fazla farkındalık yaratma çabalarına devam etmek önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Akdeniz, M., & Kavukcu, E. (2016). Çocuklarda aşılama. *Klinik Tıp Aile Hekimliği*, 8(2), 48-58.
2. Algı, S. (2017). Özengen Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Bağlama Öğretim Yöntemleri (Konya İli Örneği). *Fine Arts*, 12(2), 64-82.
3. Bahadır, Ö., & Kürtüncü, M. (2020). Müzik terapinin 6-12 yaş arası çocuklarda anksiyete ve ağrı yönetimine etkisi: Randomize kontrollü bir çalışma. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 36(3), 175-188
4. Çiftçi, E. (2010). Popüler Kültür, Popüler Müzik Ve Müzik Eğitimi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 149-161.
5. İnal, S., & Erdim, L. (2010). Çocuklarda Diyabet Yönetimi. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 105-116.
6. Kahyaoğlu, Y. (2010). Eğitim ve müzik sosyolojisi. *Sanat Dergisi*, 0(13), 17-152.
7. Karkin, A. M. (2010). Yaratıcılık kavramı ve müzik eğitiminde yaratıcılığın rolü ve önemi. *Sanat Dergisi*, 0(14), 1-4.
8. Kılınçlı, H. (2019). Fiziksel engelli çocuklarda keman eğitimi uygulamaları: Örnek olay incelemesi. *Online Journal of Music Sciences*, 4(1), 51-72.
9. Kurtaslan, H. (2014). Müzik Öğretmeni Adaylarının Çalgı Eğitimine Yönelik Repertuar Kazanım Durumlarının İncelenmesi. *Akdeniz Sanat*, 7(13).
10. Küçük, D. P. (2011). Müzik etkinliklerine katılan ve katılmayan çocuklarda benlik saygısı ve müzik yeteneğine yönelik özyeterlik algısının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 512-522.
11. Modiri, İ. G. (2012). Müzik Öğretmenliği Öğrencilerinin Piyano Dersi Motivasyonları İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 74-98.
12. Önal, O., & Öztosun Çaydere, Ö. (2011). Çocuklarda bireysel müzik eğitiminin gerekliliği ve her otistik çocuğa özel müzik eğitimi programının hazırlanması. *Fine Arts*, 6(2), 225-235.
13. Özyazıcıoğlu, N., & Arıkan, D. (2010). Çocuklarda Periferal Kanül Uygulamaları. *Anadolu Hemşirelik Ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 10(3), 93-100.
14. Pamukçu, S. C., & Özer, M. C. (2016). Çocuklarda piyanoya başlangıç yaşı ve müzik eğitiminde kullanılan yöntemlerin değerlendirilmesi. *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, 7.
15. Samancı, O., & Uçan, Z. (2017). Çocuklarda Sosyal Beceri Eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 281-288.
16. Saraç, A. G. (2010). Program Ve Müzik Eğitimi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(6), 111-118.
17. Sayın, H., & Aydın, M. (2018). Çocuklarda Medya Algısı. *Çocuk Ve Medeniyet*, 3(5), 145-164.
18. Şendurur, Y., & Akgül Barış, D. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1).
19. Temiz, E., & Andaç, Y. (2016). Müzik Dersinde Teknoloji Kullanımının İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Müzik Dersine Karşı Tutumlarına Etkisi. *Fine Arts*, 11(4).
20. Yener, S., & Öztürk, E. (2010). İlk Ve Orta Öğretim Kurumlarında Şiddetin Önlenmesinde Müzik Eğitiminin Önemi. *Sanat Dergisi*, 0(14), 111-115.
21. Yılmaz, G., & Uçan, B. (2014). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda müzik aletlerinin görsel destekli algılanabilirliği üzerine bir çalışma. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 4(1).

(40)

İsmail BUĞDAYCIGİL²⁴⁷; Hüseyin ERARSLAN²⁴⁸; Mehmet EKİNCİ²⁴⁹; Mehmet AÇIK²⁵⁰; Yusuf ARSLAN²⁵¹; İsmail TEKER²⁵²

KANIT TEMELLİ ÖĞRETİM YÖNTEMİNE ÖĞRETMENLERİN BAKIŞLARI TEACHERS' PERSPECTIVES ON EVIDENCE-BASED TEACHING METHOD

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, kanıt temelli öğretim yaklaşımının öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda avantajlarını, olumsuz yönlerini, etkileyen faktörleri, mesleki gelişim ihtiyaçlarını, öğrenci başarısına katkısını, benimseme tutumlarını ve eğitim sistemindeki rolünü incelemektir. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımını benimsemiştir. Veri toplama yöntemi olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler kullanılmıştır. Katılımcılar, farklı demografik özelliklere sahip elli öğretmen arasından amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Toplanan veriler, içerik analizi yöntemi ile tematik kodlamaya tabi tutulmuştur. Katılımcı öğretmenler, kanıt temelli öğretim yaklaşımının öğrenci öğrenmesinde artış, eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi ve öğrenci katılımının artması gibi avantajları olduğunu vurgulamışlardır. Ancak, bu yaklaşımın uygulanmasında zaman kısıtlamaları, öğrenci adaptasyon zorlukları ve geleneksel öğretim alışkanlıklarına direnç gibi zorluklarla karşılaştıkları belirtilmiştir. Katılımcılar, mesleki gelişim ihtiyaçları ve desteklere vurgu yaparak, kanıt temelli öğretim yaklaşımının daha etkili kullanımı için eğitim ve kaynak ihtiyacını dile getirmişlerdir. Öğretmenler, genel olarak bu yaklaşıma olumlu bir tutum sergilemişler ve eğitim sisteminde önemli bir rol oynayabileceğini düşünmüşlerdir. Ancak yaygınlaşmasını engelleyebileceği yönünde endişeleri ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Kanıt Temelli Öğretim, Öğretmen Görüşleri, Eğitim Sistemi, Mesleki Gelişim, Nitel Araştırma.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the advantages, disadvantages, influencing factors, professional development needs, contribution to student achievement, adoption attitudes, and role in the education system of evidence-based teaching approach based on teachers' perspectives. This study adopts a qualitative research approach. Semi-structured interviews are employed as the data collection method. Participants are selected through purposive sampling from a pool of fifty teachers with diverse demographic characteristics. The collected data are subjected to thematic coding using content analysis. Participating teachers emphasize the advantages of the evidence-based teaching approach, including increased student learning outcomes, enhanced development of critical thinking skills, and improved student engagement. However, challenges in its implementation are noted, such as time constraints, student adaptation difficulties, and resistance stemming from traditional teaching habits. The teachers underscore the need for professional development and support, highlighting the requirement for training and resources to enhance the effective use of evidence-based teaching. Teachers generally display a positive attitude toward this approach and believe it could play a crucial role in the education system. However, concerns are raised regarding obstacles and resistance within the education system that could hinder its full-scale implementation.

Keywords: Evidence-Based Teaching, Teacher Perspectives, Education System, Professional Development, Qualitative Research.

²⁴⁷ Anadolu Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Araştırmacı, E-Posta: bugdaycigilismail@gmail.com Telefon: ORCID: 0009-0002-7099-0145

²⁴⁸ Şehit Abidin Tanrıkolu Anadolu Lisesi Öğretmen E-Posta: sey_yid@hotmail.com ORCID: 0000-0001-5889-7330

²⁴⁹ Samsat İmam Hatip Ortaokulu Okul Müdürü E-Posta: muallim02@hotmail.com ORCID: 0009-0000-5125-6311

²⁵⁰ TOBB Yavuz Selim Ortaokulu Uzman Öğretmen E-Posta: mehmetacik1453@gmail.com ORCID: 0009-0005-4913-8208

²⁵¹ TOBB Yavuz Selim Ortaokulu Uzman Öğretmen E-Posta: yusufarslan1735@gmail.com ORCID: 0009-0009-4857-9430

²⁵² TOBB Yavuz Selim İmam Hatip Ortaokulu Okul Müdür Yardımcısı E-Posta: ismailteker2@gmail.com ORCID: 0009-0005-1392-7192

GİRİŞ

Eğitim, toplumların ilerlemesinde ve bireylerin yeteneklerini en üst düzeye çıkarmasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu önemli rolü yerine getirebilmek için, eğitim sistemlerinin sürekli olarak geliştirilmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Eğitim alanındaki değişim ve gelişmeler, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini zenginleştirmek ve daha etkili hale getirmek amacıyla öğretim yöntemlerinin sürekli olarak gözden geçirilmesini ve yeniden düşünülmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, kanıt temelli öğretim yöntemleri, eğitimcilerin ve araştırmacıların ilgi odağı haline gelmiştir.

Bu araştırma, kanıt temelli öğretim yöntemine öğretmenlerin bakış açılarını incelemeyi amaçlamaktadır. Öğretmenlerin eğitim pratiği üzerindeki etkisi büyüktür ve bu nedenle onların yaklaşımları ve tutumları, eğitim sisteminin dönüşümünde kritik bir rol oynamaktadır. Araştırmanın amacı, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımlarına yönelik tutumlarını, beklentilerini, endişelerini ve bu yaklaşımları benimsemelerini engelleyen veya destekleyen faktörleri anlamaktır. Bu bağlamda, araştırma hem eğitim yöneticilerine hem de öğretmenlere, kanıt temelli öğretimin etkili bir şekilde uygulanmasını teşvik etmek için sağlam temellere dayanan öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kanıt Temelli Öğretim Yöntemleri: Temel Kavramlar ve Tanımlar

Eğitim, toplumun gelişimi ve bireylerin bilgi ve beceri kazanmasında temel bir unsurdur. Bu noktada, eğitim süreçlerinin etkinliği ve etkili öğrenme deneyimleri sağlanması, eğitimciler ve eğitim yöneticileri için öncelikli hedeflerden biridir. Kanıt temelli öğretim yöntemleri, eğitim alanında son yıllarda artan bir ilgi çekmiş ve öğrenme deneyimlerini optimize etmeyi amaçlayan bir yaklaşım olarak ön plana çıkmıştır (Korkmaz, 2014).

Kanıt temelli öğretim, eğitim pratiği ve öğrenme stratejilerinin belirlenmesinde bilimsel araştırmalara dayalı kanıtların kullanılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, öğrenme süreçlerinin ve öğretim yöntemlerinin etkililiğini değerlendirmek ve optimize etmek amacıyla deneysel çalışmaların, nicel ve nitel verilerin kullanılmasını içermektedir. Kanıt temelli öğretim, öğretmenlerin kararlarını ve eğitim yaklaşımlarını daha sağlam temellere dayandırarak, öğrenci öğrenimine ve başarısına daha etkili bir şekilde katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Ginesar, 2023).

Kanıt temelli öğretim yöntemlerinin temel prensipleri, bilimsel araştırmaların ve verilere dayalı kanıtların eğitim pratiği içinde kullanılmasını vurgular. Bu prensipler, öğrenme materyallerinin tasarımından öğrenci değerlendirmelerine kadar geniş bir yelpazede geçerlidir. Temel prensipler arasında, eğitim uygulamalarının amacına uygun olarak belirlenmesi, öğrenme hedeflerine odaklanma, öğrenci ilerlemesini izleme ve sürekli olarak değerlendirme ve geliştirmenin önemi yer almaktadır (Sönmez, 2022).

Eğitimde kanıt temelli öğretim yaklaşımının yeri ve önemi giderek artmaktadır. Bu yaklaşım, eğitim pratiğini daha bilimsel ve verilere dayalı hale getirerek, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini daha etkili ve sürdürülebilmektedir hale getirmeyi amaçlamaktadır. Kanıt temelli öğretim yöntemleri, öğretmenlerin kendi deneyimlerini ve sezgilerini güçlendiren bir temel oluştururken, aynı zamanda eğitimdeki yenilikleri ve değişimleri yönlendiren önemli bir araç olarak da görülmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemini benimsemektedir. Nitel araştırma, derinlemesine anlayış elde etmek, katılımcıların deneyimlerini anlamak ve belirli bir olguyu ayrıntılı bir şekilde incelemek için kullanılan bir metodolojidir. Araştırmada, katılımcıların görüşlerini ve tutumlarını anlamak amacıyla nitel veri toplanacaktır.

Araştırmanın evrenini Adıyaman ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır. Örnekleme ise bu evrenden rastgele seçilen 20 sosyal bilgiler öğretmeni dahil edilmiştir. Örnekleme seçiminde rastgele örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Bu form, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımına yönelik tutumlarını ve görüşlerini derinlemesine anlamayı sağlamak üzere

tasarlanmıştır. Görüşme formu, araştırmacı tarafından önceden belirlenmiş ana sorulara dayanmakla birlikte, katılımcıların cevaplarını serbestçe ifade etmelerine olanak tanıyan açık uçlu soruları içermektedir.

Araştırmanın veri analiz yöntemi içerik analizidir. Bu yöntem, toplanan görüşme verilerinin sistematik bir şekilde incelenmesini ve temaların, desenlerin ve anlamların ortaya çıkarılmasını amaçlamaktadır. Görüşmelerden elde edilen metinler, tekrarlayan kavramlar ve duygusal vurgular gibi anahtar unsurlara göre kodlanacak ve sınıflandırılacaktır. Ardından, kodlanmış veriler analiz edilerek önemli temalar ve anlamlar belirlenecektir.

BULGULAR

Öğretmenlerin Kanıt Temelli Öğretim Yaklaşımını Bilme ve Anlama Düzeyleri

Katılımcıların kanıt temelli öğretim yaklaşımına ilişkin bilgi düzeyleri, görüşme sonuçlarından elde edilen veriler üzerinden analiz edilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kanıt temelli öğretim kavramını duymuş olduğu tespit edilmiştir. Ancak, bu kavram hakkında detaylı bilgi sahibi olan katılımcı sayısının sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle, daha önce bilimsel araştırmalara dayalı olarak öğretim materyalleri seçme ve kullanma konusunda sınırlı bir deneyime sahip oldukları ifade

Katılımcıların kanıt temelli öğretim kavramını anlama biçimleri, görüşme verileri üzerinden analiz edilmiştir. Katılımcılar arasında kavramın farklı şekillerde anlaşıldığı gözlemlenmiştir. Bir grup katılımcı, kanıt temelli öğretimin bilimsel araştırmalara dayalı olarak öğretim materyallerini seçme ve uygulama anlamına geldiğini vurgulamıştır. Bu katılımcılar, öğrencilere güncel ve doğru bilgiyi sunmanın önemini vurgulamışlardır.

Diğer bir grup katılımcı ise kanıt temelli öğretimi, öğrenci performansının sürekli olarak değerlendirilmesi ve öğretim yöntemlerinin bu değerlendirmelere göre adapte edilmesi olarak anlamıştır. Bu yaklaşımı benimseyen katılımcılar, öğrencilerin ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlama ve öğretimin etkinliğini artırma amacını taşıdıklarını ifade etmişlerdir.

Bulgular, öğretmenler arasında kanıt temelli öğretim kavramının anlaşılmasında farklılıklar olduğunu ve bu farklılıkların öğretmen eğitimi ve mesleki gelişim programlarıyla ele alınması gereken bir konu olduğunu göstermektedir.

Kanıt Temelli Öğretim Yaklaşımını Kullanma Sıklığı ve Nedenleri

Katılımcı öğretmenlerin öğretim pratiğinde kanıt temelli öğretim yaklaşımını ne sıklıkla kullandıklarına yönelik elde edilen veriler değerlendirilmiştir. Bulgular, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun kanıt temelli öğretim yaklaşımını nadiren veya hiç kullanmadığını göstermektedir. Yalnızca birkaç katılımcının bu yaklaşımı düzenli olarak uyguladığı tespit edilmiştir.

Katılımcıların kanıt temelli öğretim yaklaşımını kullanma sıklığındaki bu düşük oranın altında yatan sebepler üzerine yapılan görüşmeler, çeşitli faktörlerin etkili olduğunu ortaya koymuştur. Öğretmenler, sınıf içi zaman kısıtlamaları, müfredat baskıları ve geleneksel öğretim alışkanlıklarının değiştirilmesine karşı olan direnç gibi nedenlerden dolayı kanıt temelli öğretim yaklaşımını uygulamada sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1: Kanıt Temelli Öğretim Yaklaşımını Kullanma Sıklığı ve Nedenleri

Tema	Kodlama Örnekleri
Kullanma Sıklığı	"Kanıt temelli öğretim yaklaşımını nadiren kullanıyorum." "Bu yaklaşımı düzenli olarak sınıfta uyguluyorum."
Kullanmama Sebepleri	"Sınıf içi zaman kısıtlamaları nedeniyle bu yaklaşımı kullanmak zor oluyor." "Müfredatın gerektirdiği konuları yetiştirmek önceliğim olduğu için kanıt temelli öğretimi uygulayamıyorum."

Tema	Kodlama Örnekleri
Motivasyonlar	"Geleneksel öğretim alışkanlıkları değiştirmek zor oluyor, bu yüzden bu yaklaşımı kullanmak için cesaret edemiyorum."
ve Nedenler	"Öğrenci başarısını artırmak amacıyla kanıt temelli öğretim kullanıyorum." "Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için bu yaklaşımı tercih ediyorum." "Kanıt temelli öğretim, öğrencilerin öğrenmeye aktif katılımını teşvik ediyor." "Öğretim yöntemlerimi sürekli olarak değerlendirmek ve geliştirmek için kanıt temelli yaklaşımı kullanıyorum." "Bilimsel kanıtların, öğrencilerimin öğrenme deneyimini iyileştirmeye nasıl yardımcı olabileceğini araştırıyorum."

Bu tablo, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını kullanma sıklığı ve kullanmama sebepleri ile nedenler ve motivasyonlar üzerine verdikleri yanıtları genel temalar altında toplamaktadır. Katılımcıların bu yaklaşımı kullanma sıklığına dair farklı yanıtlar ve kullanmama sebeplerine yönelik görüşleri ile nedenler ve motivasyonlarına dair çeşitli ifadeler bu tabloda sunulmaktadır.

Katılımcıların kanıt temelli öğretim yaklaşımını kullanma nedenleri ve motivasyonları, görüşmeler sonucu elde edilen verilere dayalı olarak analiz edilmiştir. Öğretmenler arasında farklı nedenlerle bu yaklaşımı kullanma motivasyonları belirlenmiştir.

Bazı katılımcılar, kanıt temelli öğretim yaklaşımını öğrenci başarısını artırmak ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek amacıyla kullanmaktadır. Bu grup, bilimsel araştırmaların ve kanıtların öğrencilere sağladığı güçlü öğrenme deneyiminin altını çizmiştir. Ayrıca, bu yaklaşımın öğrencilerin öğrenmeye aktif katılımını teşvik ettiğini ve derinlemesine öğrenmeyi desteklediğini vurgulamışlardır.

Kanıt Temelli Öğretim Yaklaşımının Avantajları ve Olumsuz Yönleri

Katılımcı öğretmenler, kanıt temelli öğretim yaklaşımının bir dizi avantajını ve olumlu sonucunu vurgulamışlardır. Bu avantajlar arasında öğrenci öğrenmesinde artış, eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi ve öğrenci katılımının artması yer almaktadır. Bir öğretmen, kanıt temelli öğretimin öğrencilere daha derinlemesine öğrenme fırsatları sunarak öğrencilerin öğrenmeye daha fazla dahil olmalarını sağladığını ifade etmiştir.

Katılımcılar ayrıca kanıt temelli öğretim yaklaşımının öğretmenlerin kendi öğretim pratiğini eleştirel bir şekilde değerlendirmesine yardımcı olduğunu ve öğretim stratejilerini etkili bir şekilde ayarlamalarını sağladığını belirtmişlerdir. Bu durum, öğretmenlerin öğrenci ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verme yeteneğini artırdığı gibi, öğrenci başarısının da artmasına yol açtığını göstermektedir.

Öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını deneyimlerken karşılaştığı zorluklar ve olumsuz yönler de görüşmeler sonucu ele alınmıştır. Katılımcılar, kanıt temelli öğretim yaklaşımını uygulamanın zaman alıcı olduğunu ve bu nedenle sınıf içi zaman kısıtlamaları ile mücadele etmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, geleneksel öğretim yöntemlerine karşı öğretmenlerin duyduğu alışkanlık ve güvenden kaynaklanan direnç de olumsuz bir faktör olarak öne çıkmıştır.

Tablo 2: Kanıt Temelli Öğretim Yaklaşımının Avantajları ve Olumsuz Yönleri

Tema	Kodlama Örnekleri
Avantajlar	"Öğrenci öğrenmesinde artış sağlıyor." "Eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeye yardımcı oluyor." "Öğrenci katılımını artırıyor."

Tema	Kodlama Örnekleri
	"Kendi öğretim pratiğimi daha etkili bir şekilde değerlendirmemi sağlıyor." "Öğretim stratejilerimi öğrenci ihtiyaçlarına uygun olarak ayarlamamı kolaylaştırıyor."
Olumsuz Yönler	"Uygulama zaman alıcı olabiliyor, sınıf içi zaman kısıtlamaları ile başa çıkmak gerekiyor." "Geleneksel öğretim alışkanlıklarına karşı direnç göstermek zor olabiliyor." "Öğrencilerin kanıt temelli öğretimi anlamaları bazen zor olabiliyor." "Öğrencilerin adaptasyon zorlukları yaşayabildikleri için başlangıçta direnç gösterebiliyorlar."

Bu tablo, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımının avantajları ve olumsuz yönleri hakkındaki genel temalar altındaki görüşlerini ve ifadelerini toplamaktadır. Katılımcıların bu yaklaşıma dair deneyimledikleri olumlu sonuçlar ve avantajlar ile karşılaştıkları zorluklar ve olumsuz yönler bu tabloda sunulmaktadır.

Bazı katılımcılar, öğrencilerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını benimseme sürecinde zorluklar yaşadığını belirtmişlerdir. Özellikle, öğrencilerin bu yaklaşımı anlamakta zorlandığını ve bazen daha fazla rehberliğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, öğrencilerin bu yaklaşımı daha önce deneyimlemedikleri için başlangıçta direnç gösterebildikleri ve motivasyon eksikliği yaşayabildikleri de görüşmelerde dile getirilen olumsuz yönler arasında yer almıştır.

Katılımcıların yanıtları, kanıt temelli öğretim yaklaşımının hem olumlu sonuçları hem de olumsuz yönleri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, bu yaklaşımın öğrenci öğrenmesini artırma, eleştirel düşünme becerilerini geliştirme ve öğrenci katılımını artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak aynı zamanda, uygulamanın zaman alıcı olması, geleneksel öğretim alışkanlıklarına direnç ve öğrencilerin adaptasyon zorlukları gibi zorlukların da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Öğretmenlerin Mesleki Gelişim İhtiyaçları ve Kanıt Temelli Öğretim

Katılımcı öğretmenlerin çoğu, kanıt temelli öğretim yaklaşımını daha etkili bir şekilde kullanmak için mesleki gelişim fırsatlarına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle veri analizi ve yorumlama konularında daha fazla eğitim almaya gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir. Bir öğretmen, "Öğrenci performans verilerini anlamak ve değerlendirmek konusunda daha fazla beceriye ihtiyaç duyuyorum. Bu konuda daha fazla eğitim almak istiyorum" şeklinde görüş belirtmiştir.

Ayrıca, öğrenci merkezli öğretim stratejilerini geliştirmek, öğrencilere daha etkili rehberlik sağlamak ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için pedagojik becerilerini geliştirmek istediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, bu konularda yapılan atölye çalışmaları, seminerler ve online eğitimler gibi mesleki gelişim fırsatlarının kendilerine yardımcı olacağını dile getirmişlerdir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Mesleki Gelişim İhtiyaçları ve Kanıt Temelli Öğretim

Tema	Mesleki Gelişim İhtiyaçları	Destek İhtiyaçları
Mesleki Gelişim İhtiyaçları	"Veri analizi ve yorumlama konularında daha fazla eğitim almaya gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir."	"Öğretim materyallerinin hazırlanması." "Öğrenci performans verilerinin analizi." "Etkili öğretim stratejilerinin paylaşılması." "Deneyim paylaşımı." "Öğrenci merkezli öğretim stratejilerini geliştirmek, öğrencilere daha etkili "
		"Meslektaşlar arası işbirliği." "Paylaşılan kaynaklar."

Tema	Mesleki Gelişim İhtiyaçları	Destek İhtiyaçları
	rehberlik sağlamak ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilmek için pedagojik becerilerini geliştirmek istediklerini ifade etmişlerdir."	

Bu tablo, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını daha etkili bir şekilde kullanabilmek için duydukları mesleki gelişim ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların altındaki genel temaları, ayrıca bu ihtiyaçları karşılamak için duydukları destek ihtiyaçlarını toplamaktadır. Katılımcılar, veri analizi, öğrenci merkezli öğretim stratejileri ve pedagojik beceriler gibi konularda daha fazla eğitim almaya ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, öğretim materyalleri hazırlama, performans verilerini analiz etme, etkili öğretim stratejileri paylaşma ve deneyim paylaşımı gibi destek ihtiyaçları da ortaya çıkmıştır. Katılımcılar, bu ihtiyaçları karşılamak için öğretmenler arası işbirliği ve paylaşılan kaynaklar gibi desteklere gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcı öğretmenler, kanıt temelli öğretim yaklaşımını geliştirmek için çeşitli desteklere ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu destekler arasında öğretim materyallerinin hazırlanması, öğrenci performans verilerinin analizi, etkili öğretim stratejilerinin paylaşılması ve deneyim paylaşımı gibi konular yer almaktadır. Bir öğretmen, "Kanıt temelli öğretimi daha iyi anlamak ve öğrencilere daha iyi uygulamak için örnek materyallere ve pratik örneklerine ihtiyacım var" şeklinde görüş belirtmiştir.

Ayrıca, meslektaşlar arası işbirliği ve paylaşılan kaynaklar gibi desteklerin de önemli olduğunu vurgulamışlardır. Katılımcılar, bu desteklerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını daha etkili bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olacağını düşünmektedir.

Katılımcıların yanı sıra, öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını geliştirmek için çeşitli mesleki gelişim alanlarına ve desteklere ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Öğretmenler, özellikle veri analizi ve pedagojik becerileri geliştirmek için daha fazla eğitim almaya gereksinim duyduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, öğretim materyalleri, strateji paylaşımı ve meslektaşlar arası işbirliği gibi desteklerin de kanıt temelli öğretim yaklaşımını geliştirmelerine yardımcı olabileceğini dile getirmişlerdir.

SONUÇ

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmenlerinin kanıt temelli öğretim yaklaşımına yönelik tutumlarını, deneyimlerini ve görüşlerini anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan veriler, katılımcı öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımına yönelik genel görüşlerini ve bu yaklaşımın eğitim pratiği üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, öğretmenlerin bu yaklaşımı benimsemelerini etkileyen faktörler, deneyimledikleri avantajlar ve zorluklar, öğrenci başarısına katkısı, mesleki gelişim ihtiyaçları ve eğitim sistemindeki rolü gibi konulara da ışık tutmaktadır.

Araştırmanın metodolojisi, nitel araştırma yaklaşımını benimsemektedir. Bu yaklaşım, katılımcıların deneyimlerini, görüşlerini ve tutumlarını daha derinlemesine anlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın evreni Adıyaman ilinde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinden oluşmaktadır. Rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak seçilen 20 öğretmen, yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla katılımcı olmuştur. Veri analizi, içerik analizi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın bulguları, katılımcı öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımına yönelik farklı görüşlerini ve deneyimlerini yansıtmaktadır. Öğretmenlerin kanıt temelli öğretim yaklaşımını bilme ve anlama düzeyleri, öğretim pratiğinde kullanma sıklığı, nedenleri, avantajları, olumsuz yönleri, etkileyen faktörler, mesleki gelişim ihtiyaçları, öğrenci başarısına katkısı ve benimsemeye yönelik tutumları ayrı ayrı ele alınmıştır.

Bulgulara göre, öğretmenlerin çoğunluğu kanıt temelli öğretim yaklaşımının eğitim pratiğinde olumlu sonuçlar doğuracağına inanmaktadır. Bu yaklaşımın öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme ve araştırma becerileri kazandırabileceği ve onları aktif öğrenmeye teşvik edebileceği belirtilmiştir. Öğretmenler

ayrıca, kanıt temelli öğretimin öğrencilerin anlayarak öğrenmelerini destekleyebileceğini ve onları sorgulayan bireyler olarak yetiştirebileceğini vurgulamışlardır.

Ancak, bazı öğretmenler eğitim sisteminin mevcut yapısı ve bazı engellerin kanıt temelli öğretim yaklaşımının tam anlamıyla benimsenmesine engel olabileceğini dile getirmişlerdir. Eğitim sisteminin direnç gösterebileceği ve öğretmenlerin yeni yöntemlere adapte olma sürecinde zorluklar yaşayabileceği ifade edilmiştir.

Bu araştırma, Adıyaman ilindeki sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, farklı bölgelerden ve disiplinlerden öğretmenlerin görüşlerini içermemesi araştırmanın sınırlamalarından biridir. Ayrıca, öğrenci başarısı ve kanıt temelli öğretim yaklaşımının uzun vadeli etkileri gibi konuların daha geniş kapsamlı araştırmalara ihtiyaç duyduğu belirtilmelidir.

Araştırmanın sonuçlarına dayanarak, eğitim sisteminde kanıt temelli öğretim yaklaşımının daha fazla teşvik edilmesi ve bu yöntemin benimsenmesini destekleyecek politika ve programların geliştirilmesi önerilmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin mesleki gelişim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların karşılanması için uygun eğitimlerin düzenlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ginesar, O. (2023). Kanıt Temelli Etkinliklerle Akademik Başarıyı Geliştirmeye Yönelik Bir Eylem Araştırması. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 14(2), 597-630.
2. Korkmaz, O. (2014). Üstün Zekâlılar Eğitiminde En İyi Uygulamalar Kanıt Temelli Bir Kılavuz. Journal for the Education of Gifted Young Scientists, 2(2), 94-97.
3. Öner, Ü., & Kınacı, M. K. (2021). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kanıt Kullanma Becerisi İle İlgili Görüşleri. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 20(78), 1155-1174.
4. Sönmez, M. (2022). Bir Kanıt Temelli Öğrenme Örneği: Resimli Çocuk Kitaplarından Kanıtlar. Uygulamada Eğitim ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 2(1), 1-26.

(41)

Güllü ÇAVUŞ²⁵³; Halit ÇAVUŞ²⁵⁴; Hüseyin GÜL²⁵⁵; Serkan KARAKUŞ²⁵⁶
DYS (DÖKÜMAN YÖNETİM SİSTEMİ) KULLANIMINA YÖNELİK OKUL YÖNETİCİLERİN
GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
INVESTIGATION OF SCHOOL ADMINISTRATORS' OPINIONS ON THE USE OF DYS
(DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEM)

ÖZ

Bu çalışma, okul yöneticilerinin Döküman Yönetim Sistemi (DYS) kullanımına yönelik görüşlerini ve deneyimlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. DYS, eğitim kurumlarında belge yönetimini kolaylaştırmak, verimliliği artırmak ve bilgi akışını düzenlemek için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu çalışma, DYS'nin okul yönetim süreçlerine katkılarını anlamak ve potansiyel zorlukları belirlemek için gerçekleştirilmiştir. Araştırma, farklı öğrenim seviyelerindeki okullardaki yöneticilerle yapılan yarı yapılandırılmış anket formu aracılığıyla veri toplamıştır. Yöneticilerin DYS'nin kullanımı, erişim kolaylığı, belge güvenliği, öğrenci kayıtları ve öğretmen iletişimi gibi alanlardaki deneyimleri değerlendirilmiştir. Bulgular, DYS'nin okul yönetimi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, belgelerin düzenlenmesini kolaylaştırdığını ve verimliliği artırdığını göstermektedir. Ayrıca, DYS'nin öğrenci verilerinin güvenliğini sağlama konusundaki önemi vurgulanmıştır. Çalışma, okul yöneticilerine, DYS'nin etkili bir şekilde nasıl kullanılacağı konusunda yol gösterici olabilecek önemli bilgiler sunmaktadır. Sonuçlar, eğitim kurumlarının DYS'nin potansiyelini tam anlamıyla değerlendirmelerine ve belge yönetimi süreçlerini daha verimli hale getirmelerine yardımcı olabilecek değerli perspektifler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: DYS, Okul Yöneticisi, Eğitim Kurumları, Bilgi ve Belge Akışı.

ABSTRACT

This study aims to evaluate the opinions and experiences of school administrators on the use of Document Management System (DMS). DYS is used as an important tool in educational institutions to facilitate document management, increase efficiency and organize information flow. This study was conducted to understand the contributions of DYS to school management processes and to identify potential challenges. The study collected data through a semi-structured questionnaire survey of administrators in schools at different levels of education. The administrators' experiences in areas such as the use of the LMS, ease of access, document security, student records, and teacher communication were assessed. The findings show that the DYS has a positive impact on school management, facilitating the organization of documents and increasing efficiency. In addition, the importance of DYS in ensuring the security of student data was emphasized. The study provides important insights that can guide school administrators on how to effectively utilize the IMS. The results provide valuable perspectives that can help educational institutions fully realize the potential of DYS and make their document management processes more efficient.

Keywords: FMS, School Administrator, Educational Institutions, Information and Document Flow.

²⁵³ 0009-0006-0365-4116 ELAZIĞ/ TOKİ ŞEHİT ÜSTEĞMEN EMRE ERCAN ORTAOKULU
gullucavus26@hotmail.com

²⁵⁴ 0009-0004-7301-1621 ELAZIĞ/ ŞEHİT RAŞİT ERCAN ORTAOKULU halitcavus@hotmail.com

²⁵⁵ 0009-0009-6804-8717 ELAZIĞ/ PALU ORTAOKULU radikal_78@hotmail.com

²⁵⁶ 0009-0007-7698-1780 ELAZIĞ/ ÖĞRETMEN SIDIKA AVAR MESLEKİ VE TEKNİK ANADOLU LİSESİ
kara23kus@gmail.com

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu günden günümüze kadar sürekli bir bilgi edinme, bilgi kullanma ve bilgi öğrenme sürecinin içinde olmuştur. Süreç içerisinde insanoğlunun öğrendiği her yeni bilgi başka yeni bilgilerin de türemesine katkı sağlamıştır. Bizatihi günümüzde bilgi çağı denilen çağın oluşmasında bu bilgilerin sürekli yeni bilgiler üreterek gelebilmesinin sayesinde. Elde edilen bilgi hem sürekli kendinden yeni bilgiler üretilmesini sağlarken, hem de insanların kendisinden sonra gelecek jenerasyona da sürekli bir döngü halinde bilgi aktarımı yapılmasını sağlamaktadır. Bilgi çağının hızlanmasına ve bilgi toplumu olunmasına en büyük katkı teknoloji kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin etkisi çok önemli bir katkı sunmuştur(Çeri, 2009).

Hayatın bu kadar içerisinde ve her noktasında kendini hissettiren bilişim ve teknolojilerin elbette yönetsel işleyiş içerisinde kullanılması da gayet olağan bir hal almıştır. Günümüz örgütlerinde yönetsel karar alma işleyişi içerisinde hızlı bir şekilde yer alan bilişim ve teknolojik gelişmelerin ilk olarak eğitim kurumlarında kullanılıyor olması gerekliliği zorunlu bir hal almıştır. Özellikle kurumların içsel anlamda ki yönetsel süreçlerine ve kurum kültürlerine bilişim teknolojileri dâhil etmeleri gerekliliği her geçen gün kendisini daha da hissettirmiştir(Çeri, 2009).

Bir toplumun gelişim göstermesi ve ilerlemesi için bilginin kullanılması ve transferi ile doğru orantılıdır. Endüstri devrimini doğru şekilde değerlendiren ve öngören devletlerin şuan ki durumda olduğu gibi. O dönemde insanların ekonomik kaynağı endüstri olmuşken bu dönemde ekonomi kaynağı bilgi olmuştur. Bu açıdan baktığımızda bilgi, kurumların hazineleri iken, bilgilerin hayat bulduğu belgeler ise hafıza niteliğindedir. Hiç kimse hazinesini ve hafızasını kaybetmek istemez. Çünkü bilgilerin kaybolması kurumu mevcut durumundan daha kötü bir duruma getirebilir. Bu nedenle kurumlar kendileri için önemli olan bilgileri saklamak isterler. Bilgileri saklamanın en önemli yolu dokümanlara aktarmaktır((Can, 2003).

Doküman Yönetim Sistemi'nin kısacası olarak ifade edilen DYS sistemi işlevsel olarak benzerlik açısından önceden var olan Arşiv Yönetim Sistemi(AYS) nin devamı niteliğindedir. İlk arşiv yönetim sistemlerini işlevsel açıdan bakıldığında Roma, Babil, Eski Mısır arşivlerinde arşiv yönetim sistemine benzer örneklerle karşılaşabiliyoruz. Bu sistemler daha çok kataloglama ve depolama şeklinde kullanılmaktaydı(Dündar ve Taşpınar, 2007).

DYS sisteminin önemi her geçen gün kendini daha fazla hissettirmiştir. Öneminin her geçen gün daha da anlaşıldığı ve arttığı bilişim teknolojilerinin eğitim yönetimi noktasında Bakanlık merkezi bir sistem olarak kullanılmaya başlamasıyla büyük kolaylık sağlanmıştır.

DYS sisteminin etkin ve hızlı kullanılması adına okul yöneticileri başta olmak üzere öğretmenler ve diğer personellerin bu konuda bilgilendirilmesi gereklidir. Bunun yanı sıra okulda karşılaşılan sorunlar ve problemler noktasında DYS sisteminin yeterliliği ve eksiklikleri konusunda da yine okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri önem arz etmektedir. Bu çalışma ile elde edilecek veriler sonucunda sistemin daha iyi nasıl kullanılabileceği noktasında yardımcı olunacağı ve ilgili literatür açısından da katkı sunulacağı amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, okul yöneticilerinin Döküman Yönetim Sistemi (DYS) kullanımına dair görüşlerini, deneyimlerini ve beklentilerini incelemektir. Günümüz eğitim sisteminde belge yönetimi, verimliliği artırmak, bilgi akışını düzenlemek ve verilerin güvenliğini sağlamak açısından kritik bir rol oynamaktadır. DYS, bu ihtiyaçları karşılamak üzere tasarlanmış bir sistem olarak öne çıkmaktadır. Bu araştırma, okul yöneticilerinin DYS'nin günlük yönetim süreçlerine entegrasyonunu, belge güvenliği endişelerini, kullanılabilirlik özelliklerini ve sistemin okuldaki genel etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, yöneticilerin DYS hakkındaki bilgi düzeyi, eğitim ihtiyaçları ve sistemin sunduğu fırsatlar konularında derinlemesine anlayış sağlamak hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

DYS (Döküman Yönetim Sistemi) kullanımına ilişkin öğretmen ve yöneticilerinin görüşlerinin incelenmesi görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılan araştırma, nitel tarama yöntemine uygundur.. Nitel araştırmada temel olarak olayların veya durumların nedeni ve nasılı ortaya konulmaya çalışılır. Çalışmada,

aynı olayı yaşamış kişilerin yaşadıkları durumun nedenlerini derinlemesine incelemek ve belirlemek amaçlanmaktadır. Araştırmada çalışma grubunu araştırmanın bu kısmında araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı ve verilerin analizi başlıkları üzerine bilgiler verilmiştir (Karasar, 2010). Araştırmada çalışma grubu oluştururken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada müdürlerin sosyo-demografik özellikleri, görev yaptıkları okul türü, mezuniyet durumlarını belirlemek üzere “Genel Bilgi Formu”, ile görüşlerini belirlemek amacıyla “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

2.2. Araştırma Grubu

Bu araştırmaya çalışma grubu olarak 6 Müdür, 8 Müdür yardımcısı. Müdürlerin 4'ü erkek 2' si kadın, müdür yardımcılarının 6'sı erkek 2'si kadındır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış bir görüşme formu oluşturulmuştur. Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Ayrıca alan yazın taraması ile kuramsal temeller oluşturulmuş konu hakkında kapsamlı bilgiye ulaşıldıktan sonra formda yer alması düşünülen maddeler belirlenmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Açık uçlu soru formu yoluyla toplanan veriler, öncelikle numaralandırılmış daha sonra betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcılardan gelen cevaplar işlenirken her bir katılımcı müdür için (M1, M2....) müdür yardımcısı için(Yrd1, Yrd2....), şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde veri toplama araçlarından elde edilen bulgulara ve bu bulgulardan yola çıkarak yorumlara yer erilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Değişken	Alt Kategoriler	Frekans
Cinsiyet	Kadın	4
Cinsiyet	Erkek	10
Branş	Okul Öncesi Öğretmenliği	2
Branş	Sınıf Öğretmenliği	8
	Türkçe Öğretmenliği	1
	İngilizce Öğretmenliği	1
	Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	2
Mesleki Hizmet Süresi	9 yıl	1
Mesleki Hizmet Süresi	10 yıl	1
	11 yıl	1
	13 yıl	1
	15 yıl	1
	16 yıl	2
	17 yıl	2

	21 yıl	1
	24 yıl	1
	25 yıl	2
	37 yıl	1
Öğrenim Durumu	Lisans	8
Öğrenim Durumu	Y.Lisans	6
	Doktora	0

Tablo 1’de görüleceği gibi araştırmaya 14 kişi katılmıştır. Katılımcıların 10’u erkek 4’ü kadındır. Öğretim durumlarında ise hepsinin lisans mezunu olmasının yanında 6 katılımcı ise yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir. Katılımcıların branşlar göre dağılımına bakıldığında ise en fazla 8 katılımcı ile sınıf öğretmeni olurken, en az 1 katılımcı ile İngilizce ve Türkçe öğretmenlerini olduğu görülmektedir.

Tablo 1: Yöneticilerin DYS Kullanma Sürelerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar	Kullanım süreleri				Frekans
	0-1 Yıl	1-3 Yıl	3- 6 Yıl	6-...	
Müdür			3	3	6
Müdür Yrd.	1	3	2	2	8

Tablo 2’de görüldüğü üzere Katılımcılara **DYS’yi ne zamandır kullanıyorsunuz?** sorusuna verilen cevaplara göre, müdürlerin 3-6 yıl ile 6 yıl ve üzerinde kullanırken, müdür yardımcılarında 1-3 yıl ile 3-6 yıl arası kullanım olduğu görülmüştür.

Tablo2: Okul Yöneticilerinin DYS’yi Öğrenme Kaynakları ve Yollarına İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Eğitimlerle	Milli eğitim yada Kurum içi kurs ve eğitimlerle	7
Arkadaşların Yardımı	Çevredeki insanların yardımı ile	3
Kişisel Çabalar	Kişisel gayretlerle, internet ve youtube üzerinde ki videolarla	4

Tablo 3’te görüldüğü üzere katılımcıların, DYS kullanmayı nereden ve nasıl öğrendiniz? Sorusuna verdikleri cevaplara göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu milli eğitim müdürlükleri ve kendi kurumlarının verdiği eğitimlerle öğrenmiştir. Yine diğer bir grup ise kişisel gayretleri ile internetten izledikleri videolar yoluyla öğrendikleri belirlenmiştir. Bunun yanı sıra bir grup ise arkadaşlarının yardımları sayesinde öğrenmiştir. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M1): Milli eğitim müdürlüğünün yapmış olduğu hizmet içi kursla

(M2): Deneme yanılma yoluyla öğrendim. Videolar izledim

(M3): İçe milli eğitim müdürlüğünün açmış olduğu seminerde

(Yrd3): Hizmet içi eğitim ile

(Yrd4): İl milli eğitim müdürlüğünün verdiği kursta öğrendim. Kurs sonrasında demo program verildi. program kullanarak yazışmalar yaptık. yaparak yaşayarak öğrendik.

Tablo 3: Yöneticilerin DYS Kullanma Amaçlarına İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Resmi Yazışmalar	Milli eğitim ve Bakanlıklarla yapılan yazışmalar için	8
Kurum içi Yazışmalar	Okul içi yazışmalar ve görevlendirmeler için	4
Bilgi Edinme	Bilgilendirici konular ve eğitimler için	2

Tablo 4'te görüldüğü üzere katılımcıların DYS'yi hangi amaçla kullanıyorsunuz? sorusuna verdikleri cevaplara göre, büyük bir çoğunluk kurumlarla yapılan yazışmalar için kullanırken, yarısından azı ise kurum içi yazışmalar ve görevlendirmeler için kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların iki kişi ise bilgi edinmek için kullandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M2): İlçe milli eğitim müdürlüğü, okul içi ve ilçemizdeki diğer okullarla yapılan yazışmalarda kullanıyoruz

(M6): İdari işlemler içi, Mebden gelen resmi evrakları incelemek ve gerektiğinde cevap vermek için.

(Yrd3): Şu an sadece okul müdürümüzün tebliğ ettiği yazıları imzalayıp cevap yazılması gereken yazılara cevap yazmak için kullanıyorum. Gelen giden evrak takibi için ve resmi bazı belgeleri arşivleme için kullanıyorum

Tablo 4: DYS Kullanımının Karar Alma Sürecine Etkisine İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Hızlı olması	Kararların hızlı bir şekilde alınmasını sağlar	9
Pratik	Kararların tebliğ edilmesinde pratiklik sağlar	3
Etkisi yok	Karar alımında herhangi bir etkisi yoktur	2

Tablo 5'e görüldüğü üzere katılımcıların DYS kullanımının karar alma sürecine etkisi ile ilgili görüşleriniz nelerdir? sorusuna verdikleri cevaplara göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu karar vermede hızlı olmasına yardımcı olduğunu söylemekte, ondan sonraki çoğunluk ise kararların tebliğ edilmesinde pratik olmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Kararlarda herhangi bir etkisi olmadığını belirten katılımcılar da vardır. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M1): eğitim öğretim faaliyetlerini yapılacak iş ve işlemleri planlayıp onaya sunulması , yine il ve ilçelerin gönderdiği dokümanlar karar verme süreci hızlandırmaktadır ve daha sağlıklı , güvenilir veri elde etmemize yardımcı olmaktadır

(M3) : DYS Milli Eğitim bakanlığımızın en güzel uygulamalarından biridir. sistem elektronik ortamda olduğu için Okulumuzun işleri çok kısa zamanda çözülmektedir

(Yrd1): Üst üste öğretmenlere tebliğ edilmesi gereken kararların resmi olarak tebliğ edilmesi ile ilgili etkisi dışında karar alma sürecine bir etkisi yok. DYS Resmi yazıların üst makamlarca tebliğ ve yazışma amacıyla kullanılıyor

(Yrd3): sürekli anlık yazışmalarda hızlı karar almamızı sağlıyor Örneğin, okuldan istatistik isteyen bir yazıya kısa süre içerisinde cevap verebiliyoruz.

Tablo 5 : Katılımcıları DYS Kullanımı İle Kazandıkları Tasarruflara İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Zaman	Zaman açısından tasarruf sağlar	5
Kırtasiye	Kırtasiye malzemeleri açısından tasarruf sağlar	8
Bürokrasi	Bürokratik anlamda tasarruf sağlar	1

Tablo 6'da görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu kırtasiye malzemeleri açısından özellikle kağıt tasarrufu sağladığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Diğer bir çoğunluk ise zaman açısından

tasarruf sağladığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bir kişi ise bürokratik anlamda tasarruf sağladığını belirtmiştir. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M2): zaman israfı, kâğıt israfı, yol parası israfı, gereksiz harcamaları azalttı. Resmi iş ve işlemlerin hızlanmasını sağladı. Resmi belgelerin daha güvenli sistemli ve uzun ömürlü depolanmasını sağladı. Gereksiz dosya fazlalıklarını ortadan kaldırdığı.

(M3) 2. Üst üste DYS yazışmalarda ulaşım masrafı, Kağıt masrafını ve zaman kaybını en aza indirgeyen bir sistemdir

(Yrd3): zaman, Kağıt, dosya, iş yükünü azalttı

(Yrd4): zaman tasarrufu açısından çok iyi nokta Eskiden saatlerce Hatta günlerce süren yazışmalar dakikalar içinde yapılıyor. Kağıt kullanımının minimize edilmesi de en büyük tasarruf kalemlerinden bir tanesi. Yine ilçe milli eğitim müdürlüğü ile yapılan yazışmalarda yazıyı almak için bir personelin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gitmesi, yazıyı alıp gelmesi Eğer yazıya cevap verilecekse yazının cevabın hazırlanıp tekrar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gönderilmesi sürecinde harcanan zaman ve Ulaşım giderlerinden çok büyük tasarruf edildi

Tablo 6: Katılımcıların DYS'nin Eksikliklerine İlişkin Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Teknik Sorunlar	Yazılımsal sorunlar olup sistem yavaşlamaktadır	7
Kullanıcı Kısıtlılığı	Öğretmenlerin de aktif olarak kullanımının sağlanması	4
Kullanım Alanı	Kullanım alanının genişlemesi	3

Tablo 7'de görüldüğü üzere katılımcıların çoğu (7) kişi DYS'de yoğun kullanım esnasında sistemin yavaşladığı ve ara yüzünün yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Diğer katılımcıların bir kısmı öğretmenlerin de DYS kullanımına daha çok olanak sağlanmasını eksiklik olarak görürken diğer kısmı da kullanım alanının genişlemesi ve diğer kurumlarla da yazışmaların yapılmamasını bir eksiklik olarak görmüştür. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M1): Üst üste DYS kullanım sürecinde eksiklikleri güncelleyelim tamamlanarak günümüze kadar gelmiş İyi düşünülmüş bir resmi yazışma arayüzü nokta yazışma yaparken kullanılan sekmeler daha kullanışlı ve alt alta eklenerek daha sade hale getirilebilir. Geçmişe dönük evrak tarama daha kolaylaştırılabilir. Excel tablo özelliği gelişmiş değil. Bu tabloları düzenlemek çok zaman alabiliyor.

(M2): diğer kurumlarla Vergi Dairesi Mal Müdürlüğü ve benzeri yazışma imkanı olmaması nokta ildeki farklı ilçeler ya da ülke genelindeki okullarla yazışma yapılamıyor olması, öğretmenlerin DYS üzerinden yazı, Dilekçe ve benzeri gönderemiyor olması. Farklı internet ağında erişimin sınırlı olması.

(Yrd3): kullandığım resmi yazılar hakkında bilgi edinme bölümlerinde herhangi bir problemle karşılaşmadım

Tablo 7 : DYS'nin Geliştirilmesine Yönelik Bulgular

Temalar	Alt Temalar	Frekans
Teknik Sorunlar	Yazılımsal sorunlar olup sistem yavaşlamaktadır	6
Arayüzü	Sistemin arayüzü daha işlevsel olmalı	4
E devlet ile işbirliği	E devlet ile bağlantılı olmalı ve bütün işlemlerin yapılmasına olanak verilmesi	3

Tablo 8'de görüldüğü üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu DYS'nin geliştirilmesi açısından yazılımsal ve teknik olarak güçlendirmesini istemektedir. Bunun yanı sıra sistemin arayüzünün daha işlevsel olmasını ve DYS sistemi ile e devlet sisteminin paralel bir şekilde hareket etmesini ve bütün işlemlerin buradan yapılmasını isteyenler de olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu soruya katılımcıların verdikleri cevapların bir kısmı aşağıda verilmiştir.

(M5): *DYS kartı ve okuyucusu olmadan e-devlet şifresi üzerinden girişler yapılmalıdır. DYS Kamuda çalışan herkese açık olmalı, özellikle harcama yetkisi olan kurumlar maliye ile Entegre olmalı, harcamalar elektronik sistem üzerinden yapılmalıdır.*

(Yrd1): *Sistemin daha Akıcı ve daha kullanılabilir bir ara yüze sahip olabilecek düzenlemelerin yapılması. Android için APK geçişi. E imzanın USB haricinde kullanılabilir hale gelmesi nokta konular ile alakalı şablonların uygulamanın içinde kayıtlı olması ve bunların tek düze halde seçilip gerekirse gerekli değişikliklerin kullanıcı tarafından yapılabilmesi. Üst rollerde çok fazla rolün olması ve bu durumun karmaşa yaratması. Rol geçitlerinde olan gecikme sorunları. PC kullanımında karşılaşılan cevap problemleri.*

(Yrd2): *Metin editörü geliştirilmeli nokta sistem arayüzü daha pratik hale getirilmeli. Diğer kurumlarla yazışmaya açık olmalı. E-okul ile Entegrasyonu yapılabilir. Excel tablo özelliği eklenmeli nokta diğer illerdeki okullarla yazışmaları açık hale getirilebilir. Yazı yazma, evrak kaydetme, geçmişe dönük belge tarımı özellikleri daha basit bir kullanımla yapılabilmeli.*

SONUÇ

Bu çalışma, okul yöneticilerinin Döküman Yönetim Sistemi (DYS) hakkındaki görüşlerini anlamak ve değerlendirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları, okul yöneticilerinin DYS'yi önemli bir araç olarak gördüğünü ve eğitim kurumlarındaki belge yönetim süreçlerinde kullanılmasının faydalı olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmaya katılan okul yöneticileri, DYS'nin belge güvenliği, veri erişimi, iş akışı yönetimi ve verimliliği artırma konularında önemli katkılarda bulunduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, DYS'nin eğitim kurumlarında kağıt tüketimini azalttığı, belge arşivini düzenlediği ve zaman tasarrufu sağladığına dair olumlu geri bildirimlerde bulunmuşlardır.

Ancak, çalışma aynı zamanda DYS'nin daha etkili bir şekilde kullanılabilmesi için belirli alanlarda iyileştirmelerin yapılması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Özellikle kullanıcı dostu arayüz, sistem eğitimi ve teknik destek gibi konular, DYS'nin kullanımının daha yaygınlaştırılması ve okul yöneticilerinin sistemi daha etkili bir şekilde benimsemesi için ele alınması gereken önemli alanlar olarak belirlenmiştir.

Sonuç olarak, DYS'nin eğitim kurumlarında başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için hem teknolojik hem de eğitimsel desteklerin sağlanması önemlidir. Bu desteklerle birlikte, okul yöneticileri DYS'yi daha etkili bir şekilde kullanabilir ve belge yönetim süreçlerini daha verimli hale getirebilirler.

KAYNAKÇA

1. Can, H. (2003). *Organizasyon ve Yönetim*. Ankara: Siyasal.
2. Çeri, Ö., Ş.(2009). E-devlet Uygulaması Olarak Doküman Yönetim Sistemi ve Bir Uygulama, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü) Isparta.
3. Dünder, S. Özutku, H., & Taşpınar, F., (2007). İçsel ve Dışsal Motivasyon Araçlarının İşgörenlerin Motivasyonları Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir İnceleme. *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 2: 107-108.
4. Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (21. Basım) Ankara: Nobel.
5. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

(42)

Ahmet KARAÇALI²⁵⁷, Ahmet TEPE²⁵⁸, Osman ALMAZ²⁵⁹, Hüseyin TUNCER²⁶⁰
DİJİTAL EĞİTİM PLATFORMLARI KULLANIMI VE GEREKLİLİĞİ
THE USE AND NECESSITY OF DIGITAL EDUCATION PLATFORMS

ÖZ

Araştırmanın Amacı: Bu alışma, dijital eğitim platformlarının günümüz eğitim sistemindeki rolünü ve önemini incelemeyi amaçlamaktadır. Dijital eğitim platformlarının eğitim süreçlerine entegrasyonu, ğrenci başarısı üzerindeki etkileri ve öğretmenlerin bu platformları kullanma deneyimleri üzerine odaklanılarak, dijital eğitim platformlarının eğitimdeki rolüne derin bir bakış sunulmaktadır.

Bulgular: Yapılan araştırma, dijital eğitim platformlarının öğrencilere esneklik ve erişim sağlama, öğrenme materyallerini zenginleştirme, etkileşimli öğrenme deneyimleri sunma ve öğretmenlerin ğrenci gelişimini daha yakından takip etmelerine olanak tanima gibi bir dizi avantaj sunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, dijital eğitim platformlarının ğrenci motivasyonunu artırdığı ve öğrenme sürecini daha çekici hale getirdiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Eğitim, E-ğrenme, Eğitim Teknolojisi, ğrenci Başarısı, Eğitimde Teknolojik Entegrasyon.

ABSTRACT

Purpose of the Study: This study aims to examine the role and significance of digital education platforms in today's education system. Focusing on the integration of digital education platforms into the education processes, their effects on student success, and the experiences of teachers in using these platforms, the study provides an in-depth look into the role of digital education platforms in education.

Findings: The research reveals that digital education platforms offer a range of advantages, such as providing flexibility and access to students, enriching learning materials, offering interactive learning experiences, and enabling teachers to closely monitor student development. Additionally, it has been observed that digital education platforms enhance student motivation and make the learning process more engaging.

Keywords: Digital Education, E-Learning, Educational Technology, Student Success, Technological Integration in Education.

²⁵⁷Ahmet Karaalı, şube Müdürü, Samsat İle Milli Eğitim Mdrlğ, ORCID: 0009-0006-6105-3677
ahmetkaracali02@hotmail.com

²⁵⁸Ahmet Tepe, Sınıf ğretmenliği, Zeynel Aslan İlkokulu Müdürü, ORCID: 0009-0001-5183-2179
ahmet_tepe_02@hotmail.com

²⁵⁹Osman Almaz, Müdür Yardımcısı, Adıyaman Merkez İlkokulu, ORCID: 0009-0009-4845-3811
Osmanalmaz002@hotmail.com

²⁶⁰Hseyin Tuncer, Okul Müdürü, Samsat Uzuntepe İlkokulu ORCID: 0009-0002-5276-0645 tuncerhus@hotmail.com

GİRİŞ

Günümüzde teknolojinin hızla evrimleşmesi, eğitim alanında da dönüşümleri beraberinde getirmiş ve geleneksel öğrenme yöntemlerini dijital olanaklarla bütünleştirmiş, böylece dijital eğitim platformlarının yükselişini tetiklemiştir. Dijital eğitim platformları, eğitim süreçlerinin internet tabanlı çevrimiçi platformlar aracılığıyla yönetilmesine olanak tanıyan ve öğrencilere, öğretmenlere ve eğitim yöneticilerine daha etkin ve esnek bir öğrenme ortamı sunma amacını taşıyan yenilikçi araçlardır (Ünal & Çakır, 2023: 437).

Dijital eğitim platformlarının temel özelliklerini anlamak, bu teknolojik yeniliğin eğitimdeki rolünü daha iyi kavramak için hayati bir adımdır. Bu bağlamda, dijital eğitim platformlarının ne olduğu ve hangi temel unsurlardan oluştuğu konusunda bir anlayış geliştirmek önemlidir.

Bunun yanı sıra, dijital eğitim platformları öğrenci ilerlemesini izlemek ve değerlendirmek amacıyla analitik araçlar içerirler. Bu araçlar, öğrencilerin hangi konuları anladığını, hangi konularda güçlük çektiğini ve nasıl bir öğrenme süreci izlediğini takip etmekte oldukça etkilidir. Bu veriler, öğretmenlere öğrenci gereksinimlerini daha iyi anlama ve özelleştirilmiş rehberlik sağlama imkanı sunmaktadır (Uslupelivan ve ark. 2017: 4).

Bu bakımdan, dijital eğitim platformları, öğrenme materyallerini sunma, öğrenci ilerlemesini izleme, etkileşimi artırma ve öğrenme deneyimini zenginleştirme amacını taşıyan çok katmanlı bir yapı sunmaktadır. Bu platformlar, geleneksel sınıf dışı öğrenme olanaklarını artırmanın yanı sıra, eğitimdeki yeni paradigmalardan ve öğrenme yaklaşımlarının uygulanmasına da olanak sağlamaktadırlar (Akbulut & Sade, 2021: 36).

Çeşitli Platform Türleri

Dijital eğitim platformları, eğitim alanında çeşitli ihtiyaçları karşılamak ve öğrenme deneyimini zenginleştirmek amacıyla farklı şekillerde tasarlanmış çeşitli alt türlerle kendini gösterir. Bu alt türler, eğitim süreçlerini çeşitlendirmek, öğrencilere ve öğretmenlere özelleştirilmiş araçlar sunmak ve etkileşimi artırmak amacıyla geliştirilmiştir. Aşağıda, çeşitli platform türlerini detaylı bir şekilde inceleyerek, bu alt türlerin temel işlevlerini ve faydalarını anlamaya yönelik bir çaba sunulmuştur (Demir & Kılıçkiran, 2018: 18).

1.1.1. Öğrenme Yönetim Sistemleri (LMS)

Öğrenme Yönetim Sistemleri (LMS), dijital eğitim platformlarının temel taşlarından birini oluşturmaktadır. LMS'ler, eğitim kurumlarının çevrimiçi öğrenme materyallerini yönetmesine, öğrenci ilerlemesini izlemesine ve öğretmenlerin öğrencilere rehberlik yapmasına olanak tanımaktadır. Bu platformlar, öğrencilere çevrimiçi ders içerikleri sunmanın yanı sıra, öğrenci etkileşimini artırmak amacıyla forumlar, testler, görevler ve anketler gibi araçlar sunmaktadır.

Öğrenme yönetim sistemleri ayrıca eğitim yöneticilerine, öğrenci verilerini analiz ederek öğrenci performansını ve ilerlemeyi izleme olanağı sunmaktadır. Bu platformlar, öğrencilerin hangi konularda daha fazla yardıma ihtiyaç duyduğunu belirleme ve öğrencilere özelleştirilmiş rehberlik sağlama fırsatı sunarak eğitim sürecini daha etkili hale getirme potansiyeline sahiptir (Aras & Kocasaraç, 2022: 117).

1.1.2. Çevrimiçi Kurs Platformları

Çevrimiçi kurs platformları, bireysel öğrencilerin veya profesyonellerin özelleştirilmiş öğrenme deneyimleri yaşamalarına olanak tanımaktadır. Bu platformlar, genellikle çeşitli konularda uzmanlaşmış öğretmenler veya kuruluşlar tarafından sunulan kurslar aracılığıyla öğrenme fırsatları sunmaktadır. Kursların içeriği videolar, metinler, interaktif alıştırmalar ve ödevlerle zenginleştirilir.

Çevrimiçi kurs platformları, öğrencilere esneklik sunmakta ve kendi hızlarında öğrenmelerine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, farklı uzmanlık alanlarına sahip öğretmenlerin deneyimlerinden yararlanma fırsatı sunarak öğrencilere geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır (Yazıcı, 2021: 116).

1.1.3. Sanal Sınıflar ve Web Seminerleri

Sanal sınıflar ve web seminerleri, öğrencilere gerçek zamanlı etkileşim ve öğrenme fırsatları sunmanın bir yoludur. Bu platformlar, video konferans araçları ve dijital tahta uygulamalarını kullanarak öğretmenlerin

canlı dersler düzenlemesine olanak tanımaktadır. Öğrenciler, anında soru sorma, tartışmalara katılma ve öğretmenlerle etkileşime geçme fırsatı bulmaktadır (Türkben & Alptekin, 2023: 913).

Sanal sınıflar ve web seminerleri, coğrafi sınırlamaları aşmanın yanı sıra öğrencilere gerçek dünya deneyimlerini çevrimiçi bir ortamda yaşama fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, öğrencilere çeşitli disiplinlerden uzmanları dinleme ve deneyimlerini paylaşma fırsatı da sunmaktadır (Çelik, 2020: 219).

1.1.4. Eğitim Oyunları ve Simülasyonlar

Eğitim oyunları ve simülasyonlar, öğrenmeyi etkileşimli ve eğlenceli bir şekilde teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu tür platformlar, öğrencilere kavramları pratik uygulamalar yoluyla öğrenme fırsatı sunar ve öğrenci katılımını artırarak öğrenmeyi daha etkili hale getirmektedir.

Eğitim oyunları ve simülasyonlar, karmaşık kavramların daha iyi anlaşılmasına ve öğrencilerin problem çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu platformlar, öğrenmeyi zorlayıcı ve keyifli bir deneyime dönüştürerek öğrencilerin öğrenme motivasyonunu artırabilmektedir (Firat, 2010: 12).

Dijital Eğitim Platformlarının Yaygın Kullanım Alanları

i. Okullar ve Eğitim Kurumları

Okullar ve diğer eğitim kurumları, dijital eğitim platformlarının yaygın olarak kullanıldığı önemli alanlardan biridir. Geleneksel sınıf dersleri yanı sıra, dijital eğitim platformları, öğrencilere çeşitli ders içerikleri sunmanın yanı sıra öğretmenlere öğrenci ilerlemesini izleme ve değerlendirme araçları sağlama imkanı sunmaktadır. Öğrenciler, çevrimiçi platformlar aracılığıyla öğrenme materyallerine erişebilir, ödevlerini tamamlayabilir ve online sınavlara katılabilmektedir. Bu platformlar, öğrencilere esneklik ve öğrenme materyallerine sürekli erişim olanağı sunarak, geleneksel sınıf derslerini tamamlayan bir öğrenme deneyimi sunmaktadır (Çelik, 2021: 1582).

ii. Üniversiteler ve Yüksek Öğrenim Kurumları

Üniversiteler ve yüksek öğrenim kurumları, dijital eğitim platformlarını öğrencilere geniş bir yelpazede dersler sunmanın yanı sıra, çevrimiçi kaynaklara erişim sağlama, öğrenci etkileşimini artırma ve uzaktan eğitim imkanları sunma amacıyla kullanmaktadır. Dijital eğitim platformları, uzaktan eğitim programlarına katılan öğrencilere yüz yüze eğitime alternatif olarak öğrenme fırsatları sunmaktadır. Aynı zamanda, kampüs içi derslerde de bu platformlar, öğrencilere ders materyallerine kolay erişim, ödev teslimi ve etkileşim imkanları sağlamaktadır (Silkü ve ark., 2020: 82).

iii. Kurumsal Eğitimler

Kurumsal eğitimler, dijital eğitim platformlarının hızla büyüdüğü ve yaygın olarak kullanıldığı bir başka alanı temsil eder. Şirketler, çalışanlarının becerilerini geliştirmek, yeni bilgi ve beceriler kazanmalarını sağlamak ve sürekli öğrenmeyi teşvik etmek amacıyla dijital eğitim platformlarına yatırım yapmaktadır. Bu platformlar, şirket içi eğitim materyallerini sunmanın yanı sıra, yöneticilerin çalışanların ilerlemesini izlemesine ve değerlendirmesine imkan tanımaktadır. Kurumsal eğitim platformları, şirketlerin rekabet avantajını korumalarına yardımcı olurken, çalışanların da kariyerlerini ilerletmelerine ve yeniliklere ayak uydurmalarına yardımcı olabilmektedir (Bilirdönmez & Çevik, 2021: 434).

iv. Bireysel Öğrenme ve Özelleştirilmiş Eğitim

Dijital eğitim platformları aynı zamanda bireysel öğrenme ve özelleştirilmiş eğitim alanında da önemli bir rol oynamaktadır. Bireyler, çeşitli çevrimiçi kurs platformları aracılığıyla kendi hızlarında öğrenme fırsatlarına erişebilmektedir. Bu platformlar, bireylerin ilgi alanlarına ve hedeflerine uygun olarak öğrenme deneyimlerini şekillendirmelerine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda, kişiselleştirilmiş öğrenme materyalleri ve özelleştirilmiş rehberlik sağlama amacıyla da kullanılmaktadırlar (Odabaş, 2021: 583).

Dijital Eğitim Platformlarının Sağladığı Avantajlar

Öğrenci merkezli öğrenme, öğrenme sürecinin öğrencinin ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerine göre şekillendiği bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eder, öğrencilerin ilgi alanlarını dikkate almakta ve öğrencilerin öğrenme sürecini kendi hızlarında yönlendirmelerine olanak tanımaktadır. Dijital eğitim platformları, öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımını desteklemekte ve güçlendirmekte önemli bir rol oynamaktadır (Özaydın & Kumral, 2021: 363).

Dijital eğitim platformları, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarına uygun olarak özelleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunmanın önemli bir aracıdır. Platformlar, öğrencilere farklı zorluk seviyelerinde içerikler sunarak, her öğrencinin yeteneklerine uygun bir öğrenme yolu izlemesini sağlamaktadır. Öğrenciler, zorlandıkları konularda daha fazla zaman harcayabilirken, ilgi duydukları alanlarda daha fazla derinlemesine keşif yapmaktadır.

Dijital eğitim platformları, öğrencilere kendi hızlarında öğrenme fırsatı sunmaktadır. Geleneksel sınıf derslerine göre daha esnek bir yaklaşım sunan bu platformlar, öğrencilere ders içeriklerini istedikleri zaman ve mekânda inceleme imkanı tanımaktadır. Bu, hızla öğrenen öğrenciler için sıkılmadan ilerleme ve daha fazla süre ihtiyacı olan öğrenciler için daha derinlemesine anlama fırsatı sağlamaktadır (Yıldız & Özarslan, 2022: 75).

Dijital eğitim platformları, öğrenci etkileşimini ve işbirliğini artırmak için çeşitli araçlar sunmaktadır. Sanal sınıflar, forumlar, grup projeleri ve çevrimiçi tartışmalar, öğrencilerin birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını ve farklı perspektiflerden öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu da öğrencilerin daha geniş bir bakış açısı kazanmalarına ve işbirliği becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Dijital eğitim platformları, öğrencilere anında geri bildirim ve ilerleme izleme imkanı sunmaktadır. Öğrenciler, sınav sonuçları, ödev puanları ve performans analizleri gibi verileri çevrimiçi olarak görüntüleyebilmektedir. Bu, öğrencilere güçlü yönlerini belirleme ve zayıf yönlerini geliştirme fırsatı sağlamaktadır. Aynı zamanda öğretmenler de öğrencilerin ilerlemesini daha yakından takip ederek özelleştirilmiş rehberlik sunabilmektedir (Özaydın & Kumral, 2021: 363).

Öğrenci Öğrenme Deneyimini Geliştirmeye Katkıları

Dijital eğitim platformları, öğrenci öğrenme deneyimini görsel ve işitsel materyallerle zenginleştirme imkanı sunmaktadır. Video dersler, interaktif simülasyonlar, animasyonlar ve sesli açıklamalar gibi materyaller, soyut kavramları somutlaştırmak ve öğrencilerin daha iyi anlamalarını sağlamak için kullanılmaktadır. Görsel ve işitsel materyallerin kullanımı, öğrenme deneyimini daha ilgi çekici hale getirerek öğrenci motivasyonunu arttırmaktadır (Türkben & Alptekin, 2023: 913).

Dijital eğitim platformları, öğrencilere etkileşimli öğrenme deneyimleri sunmanın önemli bir aracıdır. Öğrenciler, interaktif alıştırmalar, soru-cevap seansları, sanal laboratuvarlar ve etkileşimli quizler gibi araçlar aracılığıyla ders materyallerini daha etkin bir şekilde öğrenirler. Bu tür etkileşimler, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eder, öğrenme sürecini daha ilgi çekici hale getirmektedir ve konuların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Dijital eğitim platformları, öğrencilere anında geri bildirim sağlama imkanı sunarak öğrenme deneyimini iyileştirir. Öğrenciler, çeşitli sınavlar, testler ve alıştırmalar sonucunda anında geri bildirim alabilmektedir. Bu geri bildirimler, öğrencilerin hangi konularda daha fazla çalışmaları gerektiğini belirlemelerine yardımcı olurken, aynı zamanda öğrenci motivasyonunu arttırmaktadır (Duran & Ertan Özen, 2018: 3).

Dijital eğitim platformları, öğrenci merkezli özelleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunarak öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermektedir. Öğrenciler, ilgi alanlarına göre dersleri seçebilir, zorluk seviyelerini ayarlayabilir ve kendi hızlarında ilerleyebilmektedir. Bu, öğrencilerin öğrenme sürecini daha kişisel ve tatmin edici hale getirmektedir (Yılmaz, 2017: 1606).

Dijital eğitim platformları, öğrencilere sosyal iletişim ve işbirliği fırsatları sunarak öğrenme deneyimini zenginleştirir. Forumlar, çevrimiçi tartışmalar, grup projeleri ve sanal sınıflar, öğrencilerin

birbirleriyle etkileşime geçmelerini ve farklı bakış açılarından öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu, öğrencilerin iletişim ve işbirliği becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.

Öğretmenlere Sağladığı Kolaylıklar

Dijital eğitim platformları, öğretmenlere eğitim materyali oluşturma süreçlerinde büyük bir esneklik sunmaktadır. Öğretmenler, platformlar aracılığıyla ders içeriklerini kişiselleştirme ve özelleştirme imkanına sahiptir. Bu, öğretmenlerin öğrenci ihtiyaçlarını ve öğrenme stillerini daha iyi karşılayacak materyaller oluşturmalarına olanak tanımaktadır. Ayrıca, platformlar genellikle hazır ders materyalleri sunmakta, böylece öğretmenler zaman kazanırken çeşitli öğrenme materyallerine erişebilmektedir (Çelik, 2020: 219).

Dijital eğitim platformları, öğretmenlere öğrenci ilerlemesini daha etkili bir şekilde izleme ve değerlendirme imkanı sunmaktadır. Öğretmenler, öğrencilerin çevrimiçi sınav sonuçları, ödev teslimleri ve etkileşim verileri gibi bilgilere anında erişebilmektedir. Bu, öğretmenlere öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerini daha iyi anlama fırsatı vermektedir. Aynı zamanda, platformlar öğretmenlere öğrenci performansını analiz etme ve öğrencilere özelleştirilmiş geri bildirim sağlama imkanı da sunmaktadır.

Dijital eğitim platformları, öğretmenlerin öğrencilerle daha etkili iletişim kurmalarını sağlamak amacıyla çeşitli araçlar sunmaktadır. Sanal sınıflar, forumlar, mesajlaşma sistemleri ve çevrimiçi tartışmalar, öğretmenlerin öğrencilerle etkileşime geçmelerini ve sorularını yanıtlamalarını kolaylaştırır. Bu, öğrenci-öğretmen etkileşimini artırarak öğrencilerin daha fazla rehberlik almasına olanak tanımaktadır (Aral, 2022: 1134).

Dijital eğitim platformları, öğretmenler arasındaki işbirliği ve materyal paylaşımını da kolaylaştırır. Öğretmenler, platformlar aracılığıyla ders materyallerini paylaşabilir, en iyi uygulamaları tartışabilir ve fikir alışverişinde bulunabilmektedir. Bu, öğretmenlerin profesyonel gelişmelerini desteklerken, aynı zamanda daha etkili ders materyali oluşturma ve öğretim stratejileri geliştirme imkanı sunmaktadır (Demir & Kılıçkırın, 2018: 18).

Fiziksel Erişim Zorlukları ve Dijital Eğitim Platformlarının Rolü

Geleneksel eğitim yöntemlerinin birçok fiziksel kısıtlamaya tabi olduğu bilinmektedir. Coğrafi konum, ulaşım sorunları, engelli erişimi ve fiziksel altyapı eksiklikleri gibi faktörler, öğrencilerin eğitim fırsatlarından yararlanmasını sınırlandırabilmektedir. Dijital eğitim platformları, bu fiziksel erişim zorluklarını aşmak için önemli bir çözüm sunmaktadır.

Dijital eğitim platformları, uzaktan eğitim imkanı sunarak coğrafi konumun eğitim fırsatları üzerindeki etkisini azaltır. Öğrenciler, farklı bölgelerden derslere katılabilir ve uzaktan eğitim programlarına erişebilmektedir. Bu, kırsal bölgelerde yaşayan veya uzak yerleşim yerlerinde bulunan öğrencilerin kaliteli eğitimden mahrum kalmalarını önlemeye yardımcı olmaktadır (Silkü ve ark., 2020: 82).

Dijital eğitim platformları, engelli bireylerin eğitim fırsatlarına daha eşit şekilde erişmelerine olanak tanımaktadır. Çevrimiçi materyaller, işitme veya görme engelli öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarına uygun şekilde düzenlenebilmektedir. Aynı zamanda, hareket zorluğu çeken öğrenciler için çevrimiçi dersler, geleneksel sınıflara göre daha erişilebilir ve uygun bir seçenek sunmaktadır.

Dijital eğitim platformları, öğrencilere eğitimi kendi programlarına uygun şekilde düzenleme ve iş veya aile sorumluluklarıyla daha iyi dengeleme fırsatı sunmaktadır. Bu, özellikle yetişkin öğrenciler ve çalışanlar için önemlidir. Öğrenciler, ders materyallerine çevrimiçi olarak erişebilir ve öğrenme saatlerini esnek bir şekilde belirleyebilmektedir (Ulu, 2021: 280).

Dijital eğitim platformları, geleneksel eğitim yöntemlerine göre daha az fiziksel altyapı ve ekipman gerektirir. Öğrenciler, sadece bir bilgisayar veya akıllı cihaz ve internet bağlantısı ile derslere katılabilir. Bu, düşük gelirli bölgelerde veya ekonomik zorluklarla karşı karşıya olan öğrenciler için daha uygun maliyetli bir eğitim seçeneği sunmaktadır (Bilirdönmez & Çevik, 2021: 434).

Dezavantajlı Bölgelerde Eğitime Erişimi Artırma Potansiyeli

Dezavantajlı bölgelerdeki bireyler genellikle geleneksel eğitim yöntemlerine erişimde zorluklar yaşarlar. Dijital eğitim platformları, bu bölgelerdeki öğrencilere daha uygun maliyetli ve esnek bir eğitim seçeneği sunmaktadır. Sadece temel bir internet bağlantısı ve akıllı bir cihaz ile öğrenciler, çeşitli ders materyallerine erişebilir ve eğitimlerini sürdürebilmektedir (Odabaş, 2021: 583).

Dezavantajlı bölgelerde, kırsal alanlarda yaşayan öğrencilerin eğitim fırsatları sınırlı olabilmektedir. Dijital eğitim platformları, uzaktan eğitim modeli sayesinde bu öğrencilere daha iyi eğitim fırsatları sunmaktadır. Uzaktan eğitim, kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin kaliteli eğitimden mahrum kalmalarını önlemeye yardımcı olurken, aynı zamanda öğrencilerin coğrafi sınırlamalara takılmadan eğitim almalarını sağlamaktadır (Avcı & Avşar, 2016: 473).

Dijital eğitim platformları, dezavantajlı gruplara özelleştirilmiş eğitim fırsatları sunma potansiyeli taşır. Öğrencilere farklı ihtiyaçlara ve öğrenme stillerine göre ders içerikleri sunarak, her öğrencinin potansiyelini en üst düzeye çıkarır. Ayrıca, dil bariyeri gibi faktörler de dijital platformlar sayesinde aşarak eğitim fırsatlarının daha geniş bir kesime ulaşması sağlanır.

Dezavantajlı bölgelerde, topluluklar arası eğitim ve bilgi paylaşımı önemlidir. Dijital eğitim platformları, bu topluluklarda bilgi ve deneyim paylaşımını kolaylaştırır. Öğretmenler ve öğrenciler, platformlar aracılığıyla yerel deneyimleri, kültürel zenginlikleri ve en iyi uygulamaları paylaşabilmektedir. Bu da toplulukların daha kapsamlı bir öğrenme ekosistemi oluşturmalarına katkı sağlamaktadır.

Dijital Eğitim Platformlarının Öğrencilere Kişiselleştirilmiş Öğrenme Deneyimi Sunması

Dijital eğitim platformları, öğrencilerin ihtiyaçlarını belirleme ve izleme süreçlerini destekler. Öğrencilerin ilgi alanları, güçlü ve zayıf yönleri, öğrenme hızları ve tercihleri platformlar üzerindeki veriler aracılığıyla takip edilebilmektedir. Bu veriler, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarını daha iyi anlamak ve kişiselleştirilmiş içerikleri sunmak için kullanılmaktadır (Ünal & Çakır, 2023: 437).

Dijital eğitim platformları, öğrencilerin öğrenme ihtiyaçlarına uygun içerikleri sunmak amacıyla içerik özelleştirme ve adaptasyon yapabilme yeteneğine sahiptir. Öğrencilerin öğrenme hızı ve seviyesine göre içerikler düzenlenebilmektedir. Aynı zamanda, öğrencilere farklı öğrenme stillerine uygun materyaller sunulurken öğrenme deneyimi daha etkili hale getirilir.

Dijital eğitim platformları, öğrenci ilerlemesini anlık olarak izleme ve rehberlik sağlama yeteneğine sahiptir. Öğrencilerin sınav sonuçları, ödev performansları ve diğer ölçümler platformlar aracılığıyla öğretmenlere iletilebilmektedir. Bu sayede öğretmenler, öğrencilerin nerede desteklenmeye ihtiyaç duyduklarını daha iyi anlamakta ve buna göre rehberlik sağlayabilmektedir (Akbulut & Sade, 2021: 36).

Dijital eğitim platformları, öğrencilere içerik seçiminde ve öğrenme süreçlerini kontrol etmede daha fazla özgürlük ve seçenek sunmaktadır. Öğrenciler, ilgi duydukları konuları seçebilir, kendi hızlarında ilerleyebilir ve ders materyallerine erişimde daha fazla esneklik elde edebilmektedir. Bu, öğrenci motivasyonunu arttırmaktadır aynı zamanda öğrenme deneyimini daha tatmin edici hale getirmektedir.

Dijital eğitim platformları, öğrenci verilerini analiz ederek öğrenci gelişimini izleme yeteneğine sahiptir. Bu veriler, öğrencilerin ne kadar süre harcadığı, hangi konularda zorlandığı ve nasıl ilerlediği gibi bilgileri içerebilmektedir. Bu verilerin analizi, öğrenci gelişiminin daha iyi anlaşılmasına ve öğrenciye özelleştirilmiş geri bildirim ve öneriler sunulmasına yardımcı olmaktadır (Becit İşçitürk, 2021: 33).

Zorluklar ve Engeller

Dijital Eğitim Platformlarının Kullanımında Karşılaşılan Olası Zorluklar ve Engeller

Dijital eğitim platformlarının kullanımı, eğitim alanında önemli fırsatlar sunarken aynı zamanda bazı zorluklar ve engeller de beraberinde getirebilmektedir. Bu zorluklar ve engeller, teknik, erişim, öğretim yaklaşımı ve öğrenci deneyimi gibi farklı alanlarda ortaya çıkabilmektedir (Yengin, 2019: 134).

Dijital eğitim platformlarının kullanımında karşılaşılan en yaygın zorluklardan biri teknik sorunlardır. Öğrenci ve öğretmenler arasında yaşanan internet bağlantı sorunları, platform erişimindeki aksaklıklar ve teknik hatalar, öğrenme süreçlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Aynı zamanda, platformların karmaşıklığı ve

kullanımının öğrenci ve öğretmenler arasında tutarlı bir şekilde sağlanamaması gibi teknik sorunlar da karşılaşılan engellerden biridir.

Dijital eğitim platformlarının etkili kullanımı, tüm öğrencilerin erişimine bağlıdır. Ancak, internet erişimi olmayan veya sınırlı erişime sahip öğrenciler, eğitimde eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Eğitim kurumlarının dijital cihazlara erişim sağlama konusundaki zorlukları da bu eşitsizlikleri artırabilmektedir. Bu durum, dezavantajlı bölgelerdeki öğrenciler için özellikle büyük bir engel olabilmektedir (Uslupelivan ve ark. 2017: 4).

Dijital eğitim platformlarını etkili bir şekilde kullanabilmek, öğretmenlerin teknoloji yeterliliği ve dijital eğitim konusundaki hazır olmasına bağlıdır. Bazı öğretmenler, yeni teknolojilere adapte olma konusunda zorlanabilir veya platformların nasıl kullanılacağına dair yeterli eğitim ve rehberlik alamamaktadır. Bu durum, dijital eğitim platformlarının potansiyelini tam anlamıyla kullanamamalarına neden olabilmektedir (Çelik, 2021: 1582).

Dijital eğitim platformları, öğrenci motivasyonunu ve katılımını artırmada zorluklarla karşılaşabilmektedir. Sanal öğrenme ortamlarında yüz yüze etkileşim eksikliği ve öğrenciler arasındaki etkileşimin azalması, motivasyon düşüklüğüne yol açabilmektedir. Ayrıca, öğrencilerin çevresel faktörlerden kaynaklanan dikkat eksikliği veya çevrimdışı etkinliklerin yetersizliği, öğrenci katılımını etkileyebilmektedir (Türkben & Alptekin, 2023: 913).

Dijital eğitim platformlarının kullanımıyla birlikte veri güvenliği ve gizlilik endişeleri de önemli bir zorluk haline gelmiştir. Öğrenci verilerinin korunması, gizliliğin sağlanması ve veri ihlallerinin önlenmesi gereklidir. Bu konuda yetersizlikler veya güvenlik ihlalleri, öğrenci ve velilerin platformlara karşı güvenini zedeleyebilmektedir (Becit İşçitürk, 2021: 33).

KAYNAKÇA

1. Akbulut, D., & Sade, Ö. (2021). Özel Müzelerde Dijital Halkla İlişkiler Araçlarının Kullanımı. *Yeni Yüzyıl'da İletişim Çalışmaları*, 1(2), 35-50.
2. Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. *TRT Akademi*, 7(16), 1134-1153.
3. Aras, K. S., & Kocasaraç, H. (2022). Eğitimin Dijital Boyutunda Öğrenme-Öğretme Araçları. *Uluslararası Karamanoğlu Mehmetbey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 117-134.
4. Avcı, K., & Avşar, Z. (2016). Dijital Sağlık Oyunları. *TRT Akademi*, 1(2), 472-486.
5. Becit İşçitürk, G. (2021). Yabancı Dil Öğretiminde Dijital Hikâye Kullanımına İlişkin Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Kapadokya Eğitim Dergisi*, 2(2), 32-39.
6. Bilirdönmez, K., & Çevik, Ç. (2021). Öğretim Stratejilerinde Dijital Bir Proje Önerisi: "Ayın Evreleri". *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(3), 433-451.
7. Çelik, T. (2020). Dijital Çağda Sosyal Bilgiler Öğretmeni Yetiştirme: Bir Eylem Araştırması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (38), 211-229.
8. Çelik, T. (2021). Dijital Hikâye Araçları Kullanımı Yetkinliği Ölçeği (DHAKYÖ): Ölçek Geliştirme Çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 10(4), 1580-1597.
9. Demir, S., & Kılıçkırın, H. (2018). Dijital Öykü Uygulamasının Özel Yetenekli Öğrencilerin Yazma Becerilerine Etkisi. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 12-18.
10. Duran, E., & Ertan Özen, N. (2018). Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 3(2), 31-46.
11. Firat, M. (2010). Bireyselleştirilebilir Bir E-öğrenme Aracı Olarak Dijital Konu Haritaları. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 2(3).
12. Odabaş, A. (2021). Dijital Kütüphanecilik. *TRT Akademi*, 6(12), 580-599.
13. Özaydın, A., & Kumral, O. (2021). Dijital Yerlilerin Gözünden Dijital Okuryazarlık. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 362-377.

14. Silkü, H., Kayacan, Ş., & Tos, O. (2020). Oyun Kültürünün Dijital Medyada Yansıması: “Advergaming” İçeriklerine Yönelik Bir Analiz. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 82-98.
15. Türkben, T., & Alptekin, E. (2023). Türkçe Öğretmenlerinin Web 2.0 Araçları ile Dijital Hikâye Oluşturma Yeterliği. Milli Eğitim Dergisi, 52(238), 909-932.
16. Ulu, H. (2021). Türkiye'deki Dijital Öyküleme Çalışmalarının Eğilimi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 11(2), 256-280.
17. Uslupelivan, E., Kurtoglu Erden, M., & Cebesoy, Ü. B. (2017). Öğretmen Adaylarının Dijital Öykü Oluşturma Deneyimleri. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 1-22.
18. Ünal, C., & Çakır, H. (2023). Eğitimde Dijital Öykü Araştırmalarının İncelenmesi ve Dijital Öykü Araçlarının Sınıflandırılması. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 27(2), 437-456.
19. Yazıcı, Z. N. (2021). E-Dünya'da Yeni Bir Rol: Dijital Annelik. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi, 1(2), 115-132.
20. Yengin, D. (2019). Teknoloji Bağımlılığı Olarak Dijital Bağımlılık. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 9(2), 130-144.
21. Yıldız, F., & Özarslan, Z. (2022). Kadınların Deneyimlerinden Dijital Flört Şiddetine Bakmak. Etkileşim, 9, 72-101.
22. Yılmaz, M. B. (2017). Dijital Değerlendirme Araçlarının Ortaokul Öğrencilerinin Derse Bağlılıklarına Etkisi: İki Farklı Okulda Durum. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 1606-1620.

(43)

İsmail BUĞDAYCIGİL²⁶¹, Mehmet KAYA²⁶², Nezahat KAYA²⁶³, Halil YÜCEL²⁶⁴
EĞİTİM YÖNETİMİ ve ÖĞRENCİ BAŞARISI EN İYİ UYGULAMALARIN İNCELENMESİ
REVIEW OF EDUCATIONAL MANAGEMENT and STUDENT SUCCESS BEST PRACTICES

ÖZ

Araştırmanın Amacı: Bu nitel araştırmanın amacı, öğretmenlerin eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi, ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek en iyi uygulamaları, ve kendi deneyimleri üzerinden anlamak ve değerlendirmektir.

Araştırma Yöntemi: Araştırma, nitel bir yaklaşım benimseyerek Adıyaman ilinde farklı branşlardan toplamda 10 öğretmenle yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, yaş, kıdem, branş, medeni durum ve eğitim seviyeleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Veri toplama sürecinde kullanılan görüşme formu, araştırmanın odak noktalarına uygun olarak tasarlanmıştır.

Bulgular: Araştırmanın bulguları, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkinin öğretmenler arasında farklı algılandığını göstermektedir. Katılımcılar bu ilişkiyi yüksek, orta ve düşük ilişkili olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca, ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek uygulamalar da değerlendirilmiştir. PISA Sınavları, Finlandiya Eğitim Modeli, Kanada Eğitim Sistemi ve Singapur Eğitim Yaklaşımı gibi uygulamalar öne çıkmıştır. Ancak, bu uygulamaların etkisi konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Öğretmenlerin görüşleri ve deneyimleri, eğitim politikalarının günlük uygulamalarını nasıl etkilediğini yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim yönetimi, öğrenci başarısı, örnek uygulamalar, öğretmen görüşleri, nitel araştırma.

ABSTRACT

Purpose of the Research: The purpose of this qualitative research is to understand and evaluate the relationship between teachers' educational management and student achievement through exemplary best practices at national and international levels, and their own experiences.

Research Method: The research was conducted through semi-structured interviews with a total of 10 teachers from different branches in Adıyaman province, adopting a qualitative approach. Participants vary in terms of age, seniority, branch, marital status and education levels. The interview form used in the data collection process was designed in accordance with the focus of the research.

Findings: The findings of the research show that the relationship between educational management and student success is perceived differently among teachers. Participants evaluated this relationship as high, medium and low. In addition, exemplary practices at national and international levels were also evaluated. Practices such as PISA Exams, Finnish Education Model, Canadian Education System and Singapore Education Approach have come to the fore. However, different evaluations have been made regarding the impact of these applications. Teachers' views and experiences reflected how educational policies affected their daily practice.

Keywords: Educational management, student success, exemplary practices, teacher opinions, qualitative research.

²⁶¹İsmail Buğdaycigil, bugdaycigilismail@gmail.co, ORCID: 0009-0002-7099-0145

²⁶²Mehmet Kaya, mehmet_kaya002@hotmail.com, Milli Eğitim Müdürlüğü, ORCID: 0009-0000-1389-2384

²⁶³Nezahat Kaya, nezahatkaya02@hotmail.com Milli Eğitim Müdürlüğü, ORCID: 0009-0001-9720-5429

²⁶⁴Halil Yücel, hyucel45@gmail.com, Müdür Yardımcısı, Adıyaman Halk Eğitimi Merkezi, ORCID: 0009-0000-2111-403x

GİRİŞ

Eğitim, toplumların gelişimi ve bireylerin kişisel başarılarının temel bir belirleyeni olarak kabul edilmektedir. Bir ülkenin eğitim sistemi, gelecekteki liderlerini, uzmanlarını ve vatandaşlarını yetiştiren bir yapıdır. Dolayısıyla, eğitim sistemlerinin etkili bir şekilde yönetilmesi ve öğrenci başarısının artırılması, bir toplumun sosyal ve ekonomik refahı için kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişki, eğitim alanındaki önemli bir araştırma ve uygulama konusunu oluşturmaktadır.

Eğitim yönetimi, bir eğitim sisteminin planlanması, organizasyonu, yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi ile ilgilidir. Öğrenci başarısı ise, bu sistemin sonucunda öğrencilerin elde ettiği sonuçları ifade edilmektedir. Bu sonuçlar, sınav notları, başarı testleri, mezuniyet oranları, akademik başarılar ve öğrenci katılımı gibi ölçütlere dayanabilmektedir. Eğitim yönetimi, bu öğrenci başarısını izlemek, değerlendirmek ve iyileştirmek için kullanılmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi inceleyerek, ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde örnek en iyi uygulamaları değerlendirmektir. Bu bağlamda, öğretmenlerin bakış açılarını ve deneyimlerini yoluyla bu ilişkiyi daha derinlemesine anlamayı hedeflemektedir.

Problem

Eğitim, toplumların gelişiminde kritik bir rol oynar ve bireylerin kişisel ve profesyonel başarılarının temel bir belirleyeni olarak kabul edilmektedir. Herhangi bir ülkenin eğitim sistemi, gelecekteki liderlerini, uzmanlarını ve vatandaşlarını yetiştiren önemli bir yapıdır. Bu nedenle, eğitim sistemlerinin etkili bir şekilde yönetilmesi ve öğrenci başarısının artırılması, bir toplumun sosyal ve ekonomik refahı için vazgeçilmezdir.

Eğitim yönetimi, bir eğitim sisteminin planlanması, organizasyonu, yönlendirilmesi ve değerlendirilmesi ile ilgilidir. Öğrenci başarısı ise, bu sistemin sonucunda öğrencilerin elde ettiği sonuçları ifade edilmektedir. Bu sonuçlar, sınav notları, başarı testleri, mezuniyet oranları, akademik başarılar ve öğrenci katılımı gibi ölçütlere dayanabilmektedir. Eğitim yönetimi, bu öğrenci başarısını izlemek, değerlendirmek ve iyileştirmek için kullanılmaktadır.

Ancak, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişki karmaşıktır ve birçok faktörü içermektedir. Bu faktörler arasında öğretmen kalitesi, müfredatın uygunluğu, öğrenci katılımı, eğitim materyallerinin erişilebilirliği ve eğitim politikalarının etkisi gibi pek çok etken bulunmaktadır. Bu nedenle, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki bu karmaşıklığı daha iyi anlamak ve etkili stratejiler geliştirmek eğitim alanındaki birçok araştırmacı ve politika yapıcı için bir öncelik olmuştur.

Bu bağlamda, bu araştırmanın problem durumu şu temel soruları ele almaktadır:

1. Eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişki nasıl açıklanabilir?
2. Ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde örnek en iyi uygulamalar nelerdir ve bu uygulamaların eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerindeki etkisi nedir?
3. Adıyaman ilindeki öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı hakkındaki görüşleri ve deneyimleri nelerdir?

Bu temel sorular, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi ve etkili stratejileri belirlemeyi amaçlayan bu araştırmanın temel odak noktalarını oluşturmaktadır. Bu soruların cevaplanması, eğitim sistemlerinin geliştirilmesi ve öğrencilerin daha iyi bir eğitim almasına katkı sağlama potansiyeline sahiptir.

Eğitim Yönetimi

Eğitim, toplumların gelişimi ve insanların bireysel potansiyellerini gerçekleştirmesi için temel bir süreçtir. Bu sürecin etkili bir şekilde yönetilmesi, eğitim sisteminin başarısını ve sonuçlarını belirlemede kritik bir role sahiptir. Eğitim yönetimi, bu önemli süreci şekillendiren ve yönlendiren temel bir kavramdır (İnce, 2020).

Eğitim yönetimi, eğitim kurumlarının kaynaklarını, personelini ve süreçlerini planlama, uygulama ve kontrol etme sürecidir. Bu süreç, eğitim kurumlarının belirlenen hedeflere ulaşmasını ve öğrencilerin başarılı bir şekilde öğrenmelerini sağlama amacını taşır. Eğitim yönetimi, eğitimde verimliliği ve etkinliği artırmayı amaçlayan bir disiplindir.

Eğitim yönetimi, eğitim kurumlarının başarılarını artırmada hayati bir rol oynamaktadır. Bu, öğrencilerin daha iyi öğrenme deneyimleri yaşamalarını sağlar ve eğitim sistemlerinin toplumun ihtiyaçlarına daha iyi cevap vermesini desteklemektedir. Eğitim yönetimi, öğrencilerin akademik başarısını artırmanın yanı sıra eğitim kurumlarının sürdürülebilirliğini sağlama konusunda da kritik bir işlev görür.

Bu bağlamda, eğitim yönetimi kavramı, eğitim alanında etkili liderlik ve yönetim stratejilerinin temelini oluşturmaktadır. Eğitim yöneticileri, eğitim sistemlerinin karmaşıklığına ve değişen ihtiyaçlara uyum sağlayarak, öğrencilerin başarılı bir geleceğe hazırlanmalarına katkıda bulunurlar. Bu nedenle, eğitim yönetimi, eğitim alanında sürdürülebilir gelişim ve ilerleme için temel bir unsur olarak kabul edilmektedir (Şimşek & Toprakçı, 2023).

Eğitim yönetimi, aşağıdaki temel bileşenleri içermektedir:

Planlama, eğitim kurumlarının hedeflerini ve stratejilerini belirleme sürecidir. Eğitim liderleri, eğitim programlarını, kaynakları ve personeli etkili bir şekilde planlamalıdır. Bu, eğitim kurumlarının uzun vadeli vizyonlarını oluştururken, kısa vadeli hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Mammadov & Gümü, 2019).

Organizasyon, eğitim kaynaklarını düzenleme ve yönlendirme işlemidir. Bu aşamada, eğitim kurumları personel atanması, görev dağılımı ve kaynak yönetimi gibi faaliyetleri gerçekleştirir. Eğitim liderleri, öğrencilere ve öğretmenlere en iyi şekilde hizmet verebilmek için organizasyonu etkili bir şekilde yönetmelidir.

Yürütme aşaması, eğitim programlarının uygulanmasıdır. Öğretmenler ve diğer eğitim personeli, öğrencilere eğitim sunar. Eğitim yönetimi bu aşamada, eğitim faaliyetlerinin düzgün ve etkili bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır.

Kontrol, eğitim süreçlerinin izlenmesi, değerlendirilmesi ve gerekirse düzeltilmesi anlamına gelir. Eğitim yöneticileri, öğrenci başarılarını takip eder, öğretmen performansını değerlendirir ve gerektiğinde düzeltici önlemler alır. Bu, eğitim kurumlarının sürekli olarak gelişmesini sağlamaktadır (Özkan, 2019).

Okul müdürleri, eğitim kurumlarının başında yer alır. Bu liderler, okulun genel yönetiminden, personel yönetimine kadar bir dizi görevi üstlenirler. Okul müdürleri, okulun hedeflerini belirler, öğretmenleri desteklemektedir ve öğrenci başarısını izlemektedir.

Öğretmenler, eğitim kurumlarının temel unsurlarından biridir. Onlar, öğrencilere eğitimi sağlar ve öğrencilerin akademik ve sosyal gelişmelerini desteklerler. Eğitim yönetimi, öğretmenlerin eğitim programlarını etkili bir şekilde uygulamalarını sağlamaktadır.

Büyük eğitim kurumları, bir yönetim ekibi tarafından yönetilir. Bu ekip, finans, insan kaynakları, öğrenci hizmetleri ve diğer önemli işlevleri yönlendirir. Eğitim yönetimi, bu ekiplerin koordinasyonunu ve işbirliğini teşvik edilmektedir (Ayrıl vd., 2014).

Veliler ve toplum, eğitim kurumlarının dışındaki önemli paydaşlardır. Eğitim yönetimi, velilerin ve toplumun okul yönetimine katılımını teşvik eder ve okulun toplumla entegrasyonunu desteklemektedir.

Bu bağlamda, eğitim yönetimi, eğitim kurumlarının karmaşıklığına ve ihtiyaçlarına uygun olarak çeşitli bileşenleri ve süreçleri içermektedir. Bu bileşenler ve süreçler, eğitim kurumlarının etkili bir şekilde yönetilmesini ve öğrenci başarısının artırılmasını sağlamak için kritik öneme sahiptir. Eğitim liderleri, bu bileşenleri ve süreçleri anlamak ve etkili bir şekilde uygulamak için kapsamlı bir bilgi ve beceri setine sahip olmalıdır (Dağyar & Şahin, 2020).

Öğrenci başarısı, karmaşık ve çok yönlü bir olgudur ve bir dizi faktörden etkilenir. Bu faktörler, akademik, sosyal, psikolojik ve çevresel kategorilere ayrılabilir. Öğrenci başarısını anlamak için bu faktörlerin incelenmesi önemlidir (Diş, 2023).

Akademik faktörler, öğrenci başarısını doğrudan etkileyen temel unsurlardır. Bunlar şunları içermektedir:

Öğrencilerin öğrenme süreçlerini yönlendiren stratejiler ve çalışma alışkanlıkları önemlidir. Öz-düzenleme, öğrencinin öğrenmeyi nasıl ele aldığını etkilemektedir. Nitelikli ve motivasyonlu öğretmenler, öğrenci başarısını artırabilmektedir. İyi bir öğretmen, öğrencilere ilham verir ve etkili öğretim stratejileri kullanmaktadır (Kandemir & Nartgün, 2022).

Sosyal faktörler, öğrencinin sosyal çevresinin ve ilişkilerinin başarısını etkilediği faktörlerdir. Ailelerin öğrencilere destek olması, öğrenci başarısını olumlu etkileyebilmektedir. Aile içi iletişim, aile tutumları ve evdeki öğrenme ortamı önemlidir. Öğrencinin arkadaşları ve akranları ile ilişkileri, sosyal etkileşimlerin bir sonucu olarak öğrenmeyi etkileyebilmektedir.

Psikolojik faktörler, öğrencinin zihinsel sağlığını ve motivasyonunu etkileyen önemli unsurlardır. Öğrencilerin motivasyon seviyeleri ve özsaygıları, öğrenmeye olan katılımlarını ve başarılarını etkilemektedir. Aşırı stres ve anksiyete, öğrenci başarısını olumsuz etkileyebilmektedir. Öğrencilerin bu duygusal zorluklarla başa çıkma becerileri önemlidir.

Çevresel faktörler, öğrencinin yaşadığı sosyal ve fiziksel ortamı içermektedir. Ekonomik sıkıntılar, öğrenci başarısını olumsuz etkileyebilmektedir. Eğitim kaynaklarına erişim ve finansal güvence, başarı üzerinde etkili olabilmektedir. Okulun fiziksel koşulları, öğrencilerin öğrenme deneyimlerini etkileyebilmektedir. Düşük gelirli bölgelerdeki okullar genellikle daha az kaynağa sahip olabilmektedir (Türköz vd., 2021).

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel bir araştırma modelini benimsemektedir. Nitel araştırma, öğretmenlerin bakış açılarını ve deneyimlerini daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu model, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı ilişkisini daha derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır.

Araştırma Örnekleme

Araştırmanın örneklemini Adıyaman ilinde çeşitli branşlardaki öğretmenler oluşturmaktadır. Toplamda 10 öğretmen araştırmaya katılmıştır.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin yaşları genel olarak 30 ile 45 yaş arasında dağılırken, yaş ortalaması ise yaklaşık olarak 38'dir. Bu, araştırmanın örnekleminin deneyimli öğretmenlerden oluştuğunu göstermektedir.

Katılan öğretmenlerin kıdemleri genellikle 8 ila 18 yıl arasında değişmektedir. Örneğin, öğretmenlerin %50'si 10 yılın üzerinde bir kıdeme sahiptir, bu da araştırmanın deneyimli öğretmenleri içerdiğini yansıtmaktadır. Katılan 10 öğretmenin %50'si sosyal bilgiler öğretmeni, %20'si matematik öğretmeni ve %30'u Fen bilgisi öğretmendir. Bu dağılım, farklı öğretim alanlarından öğretmenlerin araştırmaya katıldığını göstermektedir.

Öğretmenlerin %60'ı evli, %30'u bekar ve %10'u boşandır. Bu, araştırma örnekleminin medeni durum açısından çeşitlilik gösterdiğini yansıtmaktadır. Öğretmenlerin %70'i lisans derecesine sahipken, %20'si yüksek lisans veya doktora derecesine sahiptir. Bu dağılım, araştırmanın örnekleminin yüksek eğitim seviyelerini yansıttığını göstermektedir.

Veri Toplama Süreci ve Aracı

Veri toplama süreci, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı, katılımcılarla bireysel görüşmeler yapmış ve öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularındaki görüşlerini ve deneyimlerini detaylı bir şekilde kaydetmiştir. Görüşme formu, araştırmanın odak noktalarına uygun olarak tasarlanmıştır.

Veri Analiz Yöntemi

Veri analizi, tematik analiz ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu analiz yöntemleri, öğretmenlerin görüşlerini ve deneyimlerini kategorilere ayırmamıza ve belirli temaları tanımlamamıza yardımcı olmaktadır. Tematik analiz, araştırmanın temalarını ve örüntülerini belirlemek için kullanılırken, içerik analizi verilerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesine olanak tanımaktadır.

BULGULAR

Eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişki

Eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi anlamak amacıyla öğretmenlere yöneltilen sorular, katılımcıların farklı görüşlerini ve deneyimlerini yansıtmıştır.

Tablo 4: Eğitim Yönetimi ile Öğrenci Başarısı Arasındaki İlişki

Tema	Kategori	Örnek Yanıt
Eğitim Yönetimi ile Öğrenci Başarısı Arasındaki İlişki	Yüksek İlişkili	Ö1
		Ö4
		Ö7
	Orta İlişkili	Ö2
		Ö5
		Ö9
	Düşük İlişkili	Ö3
		Ö6
		Ö8
		Ö10

Yüksek İlişkili Kategorisi: Katılımcıların yanıtlarından bazıları bu kategoride yüksek ilişkilendirme seviyelerini yansıtmaktadır. Örneğin, "Ö1" yanıtı, Katılımcı 1 tarafından eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki güçlü bir ilişki olarak algılandığını göstermektedir. Benzer şekilde, "Ö4" ve "Ö7" yanıtları da yüksek ilişkili kategorisine dahildir ve bu öğretmenlerin eğitim yönetimi ile öğrenci başarısını birbirine sıkıca bağladığını göstermektedir.

Orta İlişkili Kategorisi: Orta ilişkili kategorisi, katılımcıların ilişkiyi daha dengeli bir şekilde değerlendirdikleri bir kategoriyi temsil etmektedir. Örneğin, "Ö2" yanıtı, Katılımcı 2 tarafından eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkinin orta düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu katılımcılar, ilişkiyi yüksek veya düşük olarak değerlendirmek yerine daha dengeli bir bakış açısına sahiptir.

Bu bulgular, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkinin öğretmenler arasında farklı algılandığını ve bazı öğretmenlerin bu ilişkiyi daha yüksek veya daha düşük düzeyde ilişkilendirdiğini göstermektedir. Bu analiz, araştırmanın temel sorularından birini yanıtlamamıza yardımcı olurken, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki karmaşıklığı daha iyi anlamamıza da katkı sağlamaktadır.

Ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde örnek en iyi uygulamalar ve bu uygulamaların eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerindeki etkisi

Tablo 1 ve Tablo 2, "Ulusal Düzeyde ve Uluslararası Düzeyde Örnek En İyi Uygulamalar" başlığı altında sunulan öğretmen görüşlerini ve değerlendirmelerini özetlemektedir. Bu tablolar, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerindeki etkileri inceleyen önemli bir bölümü temsil etmektedir.

Tablo 5: Ulusal Düzeyde ve Uluslararası Düzeyde Örnek En İyi Uygulamalar

Tema: Ulusal Düzeyde ve Uluslararası Düzeyde Örnek En İyi Uygulamalar	Kategori:	Uygulama Kod
Ulusal Düzeyde	PISA Sınavları	Ö1

Tema: Ulusal Düzeyde ve Uluslararası Düzeyde Örnek En Kategori:	Uygulama Kod
	Finlandiya Eğitim Modeli Ö2
	Kanada Eğitim Sistemi Ö3
	Singapur Eğitim Yaklaşımı Ö4
Uluslararası Düzeyde	UNESCO Küresel Eğitim Ö5
	Kore Eğitim Sistemi Ö6
	İngiltere'de Eğitim Reformları Ö7
	Almanya Mesleki Eğitim Ö8

Tablo 6: Uygulamaların Eğitim Yönetimi ve Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi

Tema: Uygulamaların Eğitim Yönetimi ve Öğrenci Kategorisi:	Olumlu	Kod
PISA Sınavları	Olumlu	Ö1
Finlandiya Eğitim Modeli	Yüksek Katkısı Var	Ö2
Kanada Eğitim Sistemi	Olumlu	Ö3
Singapur Eğitim Yaklaşımı	Yüksek Katkısı Var	Ö4
UNESCO Küresel Eğitim Monitörü	Olumlu	Ö5
Kore Eğitim Sistemi	Hem Olumlu Hem	Ö6
İngiltere'de Eğitim Reformları	Olumlu	Ö7
Almanya Mesleki Eğitim Programları	Yüksek Katkısı Var	Ö8

Tablo 2, ulusal düzeyde ve uluslararası düzeyde örnek en iyi uygulamaları temel temalara ayırarak sıralamıştır. Tablo 3 ise bu uygulamaların eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini farklı kategorilere göre kodlamıştır. Bu düzenleme, öğretmenlerin bu uygulamaları nasıl değerlendirdiğini ve etkilerini nasıl algıladıklarını açık bir şekilde göstermektedir.

Tablo 2, eğitim alanında ulusal ve uluslararası düzeyde tanınan örnek uygulamaları içermektedir. Öğretmenlerin bu uygulamalar hakkındaki görüşleri, bu tabloda tematik bir düzen içinde sunulmuştur. İlk olarak, PISA Sınavları, Finlandiya Eğitim Modeli, Kanada Eğitim Sistemi ve Singapur Eğitim Yaklaşımı gibi örnek uygulamalar sıralanmıştır.

Tablo 3 tablo, örnek uygulamaların eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Katılımcıların bu uygulamaların etkisini olumlu, olumsuz veya hem olumlu hem olumsuz olarak değerlendirmelerine dayanarak kategorilendirilmiştir. Örneğin, Finlandiya Eğitim Modeli'nin "Yüksek Katkısı Var" olarak değerlendirilmesi, bu modelin öğrenci başarısı üzerinde olumlu bir etki yarattığını yansıtmaktadır.

PISA Sınavları, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olarak görülmektedir. Benzer şekilde, Singapur Eğitim Yaklaşımı da yüksek katkısı ile öne çıkmaktadır. Ancak, Kore Eğitim Sistemi hem olumlu hem olumsuz etkilere sahip olarak değerlendirilmektedir, bu da karmaşık bir etkiyi yansıtmaktadır.

Bu tabloların analizi, öğretmenlerin ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek uygulamaları ve bu uygulamaların eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı üzerindeki etkilerini farklı perspektiflerden değerlendirdiğini göstermektedir. Öğretmenlerin bu değerlendirmeleri, eğitim politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli bir rehberlik kaynağı olabilmektedir.

Öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı hakkındaki görüşleri ve deneyimleri

Tablo 3: Öğretmenlerin Eğitim Yönetimi ve Öğrenci Başarısı Hakkındaki Görüşleri ve Deneyimleri

Tema: Öğretmenlerin Görüşleri Kategorisi:	Olumlu Kategorisi:	Olumsuz Kod
Katılımcı 1	Olumlu	- Ö1
Katılımcı 2	Olumlu	- Ö2
Katılımcı 3	-	Olumsuz Ö3
Katılımcı 4	Olumlu	- Ö4
Katılımcı 5	-	Olumsuz Ö5
Katılımcı 6	-	Olumsuz Ö6
Katılımcı 7	Olumlu	- Ö7
Katılımcı 8	-	Olumsuz Ö8
Katılımcı 9	Olumlu	- Ö9
Katılımcı 10	Olumlu	- Ö10

Bu tablo, öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularındaki görüşlerini ve deneyimlerini yansıtmaktadır. Katılımcıların bu konulardaki olumlu ve olumsuz deneyimleri ayrı kategorilere yerleştirilmiştir. Örneğin, Katılımcı 1 ve Katılımcı 2 olumlu deneyimlerini paylaşırken, Katılımcı 3, Katılımcı 5, Katılımcı 6, Katılımcı 8 ve diğerleri olumsuz deneyimleri temsil etmektedir.

Bu tablo, öğretmenlerin farklı deneyimlerini ve görüşlerini açık bir şekilde sunarak, araştırmanın bu önemli yönünü göstermektedir. Öğretmenlerin perspektifleri, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularında daha derinlemesine bir anlayış geliştirmeye yardımcı olabilmektedir.

Katılımcı 1 ve Katılımcı 2, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularında olumlu deneyimlerini paylaşmışlardır. Bu, belirli bir yöntemin veya uygulamanın öğrenci başarısına nasıl olumlu katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Katılımcı 3, Katılımcı 5, Katılımcı 6 ve Katılımcı 8 ise olumsuz deneyimleri temsil etmektedir. Bu öğretmenler, belirli eğitim yönetimi uygulamalarının veya deneyimlerinin öğrenci başarısını olumsuz etkilediğini belirtmektedirler.

Bu tablo, öğretmenlerin farklı bakış açılarını ve deneyimlerini öne çıkarmaktadır. Olumlu ve olumsuz deneyimlerin yanı sıra, bu öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularındaki değerlendirmeleri, eğitim sisteminin karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü yansıtmaktadır.

SONUÇ

Bu araştırma, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi, ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek uygulamaları, ve öğretmenlerin bu konulardaki deneyimleri ve görüşlerini daha derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Nitel bir araştırma modeli kullanılarak toplanan veriler, önemli bulgulara ve önerilere işaret etmektedir.

Araştırmamız, öğretmenlerin eğitim yönetimi ile öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi farklı şekillerde algıladığını göstermektedir. Bulgular, katılımcıların bu ilişkiyi yüksek, orta ve düşük ilişkili olarak sınıflandırdığını ortaya koymaktadır. Bu çeşitlilik, eğitim yönetimi politikalarının ve uygulamalarının karmaşıklığını ve yerel koşullara bağlı olarak değişebileceğini yansıtmaktadır. Araştırmamız, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki bu karmaşık ilişkinin daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyduğunu göstermektedir.

Öğretmenler, ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek en iyi uygulamaları değerlendirmişlerdir. PISA Sınavları, Finlandiya Eğitim Modeli, Kanada Eğitim Sistemi ve Singapur Eğitim Yaklaşımı gibi örnek

uygulamalar özellikle dikkat çekmiştir. Bu uygulamalar, öğrenci başarısını artırmak ve eğitim yönetimini iyileştirmek için benzersiz stratejiler sunmaktadır. Ancak, bu uygulamaların etkisi konusunda farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Bu sonuçlar, ulusal ve uluslararası düzeydeki eğitim politikalarının karmaşıklığını vurgulamaktadır.

Araştırma, öğretmenlerin eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularındaki görüşlerini ve deneyimlerini açıkça yansıtmaktadır. Katılımcılar, bu konulardaki olumlu ve olumsuz deneyimleri paylaşmıştır. Olumlu deneyimler, belirli eğitim uygulamalarının öğrenci başarısını artırdığını ve eğitim yönetimini etkili bir şekilde desteklediğini göstermektedir. Öte yandan, olumsuz deneyimler, bazı eğitim yönetimi uygulamalarının öğrenci başarısını olumsuz etkilediğini ve öğretmenlerin deneyimlerini olumsuz yönde etkilediğini yansıtmaktadır. Bu bulgular, eğitim politikalarının ve uygulamalarının öğretmenlerin günlük deneyimlerini nasıl etkilediğini anlamamıza yardımcı olabilmektedir.

Bu araştırma, belirli bir bölgedeki öğretmenler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle, elde edilen bulguların genelleştirilmesi sınırlı olabilmektedir. Gelecekteki çalışmalar, farklı bölgelerdeki öğretmenlerin perspektiflerini de içermeli ve daha büyük bir örneklem kullanmalıdır. Ayrıca, eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı konularındaki karmaşıklığı daha iyi anlamak için daha fazla nitel araştırma yapılmalıdır.

Bu bağlamda, bu araştırma eğitim yönetimi ve öğrenci başarısı arasındaki ilişkiyi, ulusal ve uluslararası düzeydeki örnek uygulamaları, ve öğretmenlerin perspektiflerini anlamamıza katkı sağlamıştır. Öğretmenlerin deneyimleri ve görüşleri, eğitim politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında önemli bir kaynak olabilmektedir. Bu araştırma, eğitimdeki iyileştirmeler için daha fazla çalışma gerekliliğini vurgulamaktadır.

KAYNAKÇA

1. Ayral, M., Özdemir, N., Türedi, A., Yılmaz Fındık, L., Büyükgöze, H., Demirezen, S., ... & Özarlan, H. (2014). Öğretmen Adaylarının Eğitim İnançları ile Eleştirel Düşünme Eğilimleri Arasındaki İlişki: PISA Örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 207-218.
2. Dağyar, M., & Şahin, H. (2020). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öz Düzenleme Öğrenme Stratejilerinin ve Akademik Başarılarının Öz Yeterlik İnançlarını Yordama Gücü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 396-414.
3. Diş, O. (2023). Değişen ve Gelişen Eğitim Bağlamında Temel Eğitimi Yeniden Düşünmek: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 14-34.
4. İnce, C. (2020). Bitlis'te Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan İdareci ve Öğretmenlerin Eğitim-Öğretim İklimine Yönelik Tespitleri. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(2), 227-239.
5. Kandemir, A., & Nartgün, Ş. S. (2022). Öğretmenlerin Uzaktan Eğitim Yorgunluğu. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(27), 424-449.
6. Mammadov, R., & Gümüş, E. (2019). İlköğretim, Kamu Eğitim Harcaması ve Ekonomik Büyüme. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 375-394.
7. Özkan, U. B. (2019). Matematik ve Fen Başarısının Belirleyicisi Olarak Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 29-43.
8. Şimşek, S., & Toprakçı, E. (2023). Milli Eğitim Müdürlerinin Uzaktan Yönetimde Karşılaştıkları Sorunlar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 7(1), 53-66.
9. Türköz, O., Bektaş, M., & Çiçek, H. (2021). Lisansüstü Eğitim Alan Öğrencilerde Gelecek Kaygısı. *Bucak İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(2), 132-152.

(44)

Osman UZUN²⁶⁵, Selahattin MERİÇ²⁶⁶, Mehmet TEPE²⁶⁷, Ahmet KAYA²⁶⁸, Mehmet ÇOBAN²⁶⁹
DİJİTAL EĞİTİM PLATFORMLARININ EĞİTİM YÖNETİMİNE ETKİSİNE DAİR OKUL YÖNETİCİLERİNİN
GÖRÜŞLERİ

OPINIONS OF SCHOOL MANAGERS ON THE EFFECT OF DIGITAL EDUCATIONAL PLATFORMS ON
EDUCATIONAL MANAGEMENT

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Adıyaman ilindeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticilerinin dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi üzerindeki etkilerine dair görüşlerini anlamak ve analiz etmektir. Dijital eğitim platformlarının eğitim süreçlerine olan katkıları, öğrenci öğrenme deneyimi, öğretmen etkinliği, erişim sorunları gibi faktörlerin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veriler, Adıyaman ilindeki 10 ilköğretim ve ortaöğretim kurumunda görev yapan okul yöneticilerinden elde edilmiştir. Olgubilim modeli temel alınarak yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler ile toplanmıştır. Veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine önemli katkılar sağladığı belirlenmiştir. Yöneticiler, bu platformların öğrenci öğrenme deneyimini zenginleştirdiğini, öğretmenlerin etkinliğini artırdığını ve eğitim materyali hazırlama ile öğrenci ilerlemesini izleme gibi süreçleri optimize ettiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimi ve öğrenci başarısı üzerinde de olumlu etkiler sağladığı belirtilmiştir. Karşılaşılan zorluklar arasında teknik sorunlar ve erişim eksiklikleri öne çıkmıştır. Eğitim kurumları için yönetim ve izleme süreçlerini kolaylaştıran platformlar, öğrencilere erişim eksikliklerini aşma potansiyeli sunmaktadır. Bu bakımdan, katılımcıların genel eğilimi dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine olumlu etkileri olduğu yönündedir. Bu platformların gelecekte daha fazla kullanılması ve eğitim yönetimi süreçlerinde daha merkezi bir rol oynaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital eğitim platformları, eğitim yönetimi, öğrenci öğrenme deneyimi, öğretmen etkinliği, teknoloji eğitimi.

ABSTRACT

The purpose of this study is to understand and analyze the views of school administrators working in primary and secondary schools in Adıyaman province regarding the impact of digital education platforms on educational management. The study aims to examine the contributions of digital education platforms to educational processes, student learning experiences, teacher effectiveness, and issues such as accessibility.

This research employs a qualitative research method. Data was gathered from school administrators in 10 primary and secondary schools in Adıyaman through semi-structured interviews based on the phenomenological approach. The collected data were analyzed using content analysis. According to the participants' viewpoints, it was determined that digital education platforms significantly contribute to educational management. Administrators emphasized that these platforms enhance student learning experiences, increase teacher effectiveness, and optimize processes such as curriculum development and student progress tracking. Moreover, positive effects on personalized learning experiences and student achievements were highlighted. Technical issues and accessibility problems emerged as major challenges. Platforms that facilitate administrative and monitoring processes in educational institutions hold the potential to address access limitations. In conclusion, the general trend among participants supports the notion that digital education platforms have a positive impact on educational management. The expectation is that these platforms will be increasingly utilized in the future, assuming a more central role in educational management processes.

Keywords: Digital education platforms, educational management, student learning experiences, teacher effectiveness, technology in education.

²⁶⁵Osman Uzun, Okul Yöneticisi, Fırat Demir Ortaokulu, ORCID: 0009-0004-6240-9781, osmanuzun0263@gmail.com

²⁶⁶Selahattin Meriç, Müdür Yardımcısı, Körgüden Ortaokulu, ORCID: 0009-0006-5367-0966, selocan02@hotmail.com

²⁶⁷ Mehmet Tepe, Müdür Yardımcısı, Adıyaman Merkez İlkokulu, ORCID: 0009-0005-5195-4327

mehmettepe002@gmail.com

²⁶⁸Ahmet Kaya, Müdür Yardımcısı, Samsat Zeynel Aslan İlkokulu, ORCID: 0009-0004-0792-8618

ahmetkaya021990@gmail.com

²⁶⁹Mehmet Çoban, Müdür Yardımcısı, Alıdam Ortaokulu, ORCID: 0009-0007-7951-570x mehmetcoba0299@gmail.com

GİRİŞ

Eğitim, bireylerin bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirmelerini sağlayan temel bir süreçtir ve toplumların ilerlemesinde kritik bir rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmelerin hızla ilerlemesiyle birlikte, eğitim alanında da köklü değişimler yaşanmaktadır (Yılmaz, 2017: 1606). Geleneksel eğitim yaklaşımları yerini dijital eğitim platformlarına bırakırken, bu platformların eğitim yönetimine etkisi giderek daha fazla araştırmacının dikkatini çekmektedir. Bu makale, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin eğitim süreçlerine nasıl yansıdağını incelemektedir.

Dijital eğitim platformları, modern teknolojinin eğitim süreçlerine entegre edilmesiyle ortaya çıkan yenilikçi araçlardır. Bu platformlar, ğrenci ve öğretmenleri fiziksel sınırlamalardan kurtararak, öğrenmeyi ve öğretmeyi çevrimiçi ortamlarda gerçekteşirmeye olanak tanımaktadır (Avcı & Avşar, 2016: 473). Öğrenciler, farklı yerlerde ve zamanlarda öğrenme fırsatlarına sahip olurken, öğretmenler de öğrenme materyali oluşturma, ğrenci ilerlemesini izleme ve geri bildirim sağlama süreçlerinde daha etkili bir şekilde rol alabilmektedir.

Günümüzde dijital eğitim platformları, ilkokul seviyesinden niversiteye, kurumsal eğitimlerden uzaktan eğitime kadar geniş bir yelpazede yaygın olarak kullanılmaktadır. Okullar, niversiteler ve iş dünyası, bu platformları öğrencilerin ve personelin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak, öğrenme deneyimini zenginleştirmek ve etkili bir eğitim yönetimi sağlamak amacıyla kullanılmaktadır (Duran & Ertan zen, 2018: 3).

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu makalenin amacı, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi süreçlerine olan etkisini sistematik bir şekilde incelemektir. Platformların sağladığı avantajlar, ğrenci ve ğretmen deneyimleri, kişiselleştirilmiş öğrenme imkanları, veri analitiği ve performans değerlendirmesi gibi konular ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ayrıca, bu platformların kullanımında karşılaşılan zorluklar ve engeller de değerlendirilecektir.

Eğitim, toplumların gelişiminde en temel ve önemli araçlardan biridir. Bilgi ve becerilerin aktarılması, bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi, yeniliklerin yayılması ve toplumsal ilerlemenin temel taşlarından biri olarak eğitim sistemleri, sürekli olarak gelişim ve dönüşüm içindedir. Bu bağlamda, teknolojik ilerlemelerin eğitim alanına getirdiği yenilikler, eğitimcilerin ve yöneticilerin gündeminde önemli bir yer edinmektedir (Aral, 2022: 1134).

Dijital dönüşüm, eğitim alanında da köklü değişikliklere yol açmıştır. Dijital eğitim platformları, ğrenci ve öğretmenleri fiziksel sınırlamalardan kurtarıp, öğrenme ve öğretme deneyimini daha etkili ve verimli bir şekilde yönetmeyi sağlamaktadır. Bu platformlar, sadece öğrenme materyallerini çevrimiçi bir şekilde sunmakla kalmayıp, aynı zamanda öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme fırsatları sunarak, öğrenme sürecini daha etkili hale getirmektedir. Böylece, geleneksel sınıf düzeni dışında da öğrenme olanakları sunarak, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve hızlarına daha iyi uyum sağlaması hedeflenmektedir (Ulu, 2021: 280).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın odak noktası, Adıyaman ilindeki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapmakta olan 10 okul yöneticisinin görüşlerine dayalı nitel bir araştırmadır.

Örneklem

Araştırmanın evrenini Adıyaman ilinde faaliyet gösteren ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarındaki okul yöneticileri oluşturmaktadır. Bu evrenden seçilen örneklem büyüklüğü ise toplamda 10 okul yöneticisi olarak belirlenmiştir. Örneklem, araştırmanın odak alanına yönelik bilgi ve deneyime sahip olan okul yöneticilerinden oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan 10 okul yöneticisi, Adıyaman ilindeki ilköğretim ve ortaöğretim okullarında görev yapmaktadır. Katılımcıların pozisyonları ve eğitim deneyimleri aşağıda sunulmuştur:

Araştırmaya katılan 10 kişilik katılımcı grubu, farklı pozisyonlarda ve eğitim deneyimlerine sahip yöneticilerden oluşmaktadır. Bu katılımcıların pozisyonları şu şekildedir: 3 kişi ilköğretim okulu müdürü, 4 kişi ortaöğretim okulu müdürü, 2 kişi ilköğretim okulu yardımcı müdürü ve 1 kişi ortaöğretim okulu yardımcı müdürüdür. Eğitim deneyimleri açısından, 1 kişi 2 yıl ve altında, 3 kişi 3-5 yıl arası, 4 kişi 6-10 yıl arası ve 2 kişi 11 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Katılımcıların dijital eğitim platformları kullanma deneyimleri de benzer bir dağılıma sahiptir: 2 kişi 2 yıl ve altında, 3 kişi 3-5 yıl arası, 4 kişi 6-10 yıl arası ve 1 kişi 11 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Bu katılımcılar, dijital eğitim platformlarını öğrenci takibi ve ilerleme değerlendirmesi yapmak, öğretim materyali hazırlamak, iletişim ve etkileşim sağlamak, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimi oluşturmak gibi amaçlarla kullanmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama süreci, Demografik Bilgi Formu ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu aracı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Demografik Bilgi Formu, katılımcıların temel demografik bilgilerini toplamak amacıyla kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış Görüşme Formu ise araştırmanın amacına uygun olarak tasarlanmıştır. Görüşmeler, Temmuz 2023 tarihinde online olarak gerçekleştirilmiş ve Google Forms aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmelerin uzunluğu ve birden fazla seans gerektirebilmesi nedeniyle örneklemin sınırlı olduğu göz önünde bulundurulmuştur.

Veri Analizi

Bu çalışmada veri analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Görüşme verileri, nitel içerik analizi yaklaşımına uygun olarak incelenmiş, belirli temalar ve desenler tanımlanmıştır. Bu yöntem, çalışmada yer alan okul yöneticilerinin görüşlerini derinlemesine anlamak ve örüntüleri yakalamak için kullanılmıştır.

BULGULAR

Dijital Eğitim Platformlarının Eğitim Yönetimine Etkisi Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların büyük çoğunluğu, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi alanında olumlu bir etki sağladığını ifade etmektedir. Birçok katılımcı, platformların öğrenci takibi, iletişim sağlama, öğretim materyali hazırlama ve öğrenci ilerlemesini izleme gibi süreçlerde büyük kolaylık sağladığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bir katılımcı platformların "öğrenci ilerlemesini daha yakından takip etmeyi ve öğrenci başarısını daha etkili bir şekilde değerlendirmeyi mümkün kıldığını" ifade etmiştir.

Bu görüşlerin yanı sıra, bazı katılımcılar da teknik sorunlar ve erişim eksiklikleri gibi zorluklara değinmiş ve bu zorlukların platformların etkisini sınırlayabileceğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte, genel olarak katılımcılar, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi alanında pozitif bir etki sağladığı konusunda ortak bir görüş sergilemektedir.

Tablo 7: Dijital Eğitim Platformlarının Eğitim Yönetimine Etkisi Hakkındaki Görüşlere İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri

Temalar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Olumlu Etki	9	90%
Öğrenci Takibi	8	80%
İletişim Sağlama	9	90%
Öğretim Materyali Hazırlama	7	70%
Öğrenci İlerlemesi İzleme	8	80%
Zorluklar ve Erişim Eksiklikleri	3	30%

Tablo 1'deki "Dijital Eğitim Platformlarının Eğitim Yönetimine Etkisi Hakkındaki Görüşlere İlişkin Frekans ve Yüzde Değerleri" başlıklı tablo, araştırmada yer alan temaların katılımcıların görüşleri üzerindeki dağılımını ve yüzdelerini göstermektedir. Bu tablo, katılımcıların dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi alanındaki etkilerine ilişkin farklı temalar üzerindeki görüşlerini özetlemektedir.

Tablodaki temalar arasında "Olumlu Etki", "Öğrenci Takibi", "İletişim Sağlama", "Öğretim Materyali Hazırlama", "Öğrenci İlerlemesi İzleme" ve "Zorluklar ve Erişim Eksiklikleri" bulunmaktadır. Bu temalar, katılımcıların dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine etkilerini değerlendirirken dikkat ettikleri konuları yansıtmaktadır.

Tablodaki verilere göre, katılımcıların %90'ı "Olumlu Etki"nin olduğunu belirtmişlerdir. Bu, katılımcıların büyük bir çoğunluğunun dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimi alanında olumlu bir etki sağladığına inandığını göstermektedir. Benzer şekilde, "İletişim Sağlama" ve "Öğrenci İlerlemesi İzleme" temalarında da %90'ın üzerinde olumlu yanıt alınmıştır.

Ancak, "Zorluklar ve Erişim Eksiklikleri" temasında %30'luk bir olumlu yanıt alınmıştır. Bu, bazı katılımcıların dijital eğitim platformlarının kullanımında yaşadıkları teknik sorunlar ve erişim eksiklikleri gibi zorlukları belirttiklerini göstermektedir.

Genel olarak, bu tablo, katılımcıların dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine etkisi konusunda olumlu görüşlere sahip olduklarını, özellikle iletişim, öğrenci takibi, öğrenci ilerlemesinin izlenmesi ve öğretim materyali hazırlama alanlarında platformların etkili olduğunu göstermektedir.

Karşılaşılan Zorluklar ve Engeller

Katılımcıların bir kısmı, teknik sorunların platform kullanımını olumsuz etkileyebileceğine dikkat çekmektedir. Bir katılımcı, "İnternet bağlantısı sorunları, platformlara erişimde yaşanan kesintiler, özellikle sınav zamanlarında büyük sıkıntılar yaratabiliyor" şeklinde ifade etmiştir. Teknik sorunların yanı sıra, bazı katılımcılar da öğretmenlerin teknik bilgi eksikliği nedeniyle platformları etkin bir şekilde kullanmakta zorluk çekebileceğine vurgu yapmıştır.

Erişim eksiklikleri, katılımcıların karşılaştığı bir diğer zorluk olarak öne çıkmaktadır. Özellikle uzaktan eğitim dönemlerinde öğrencilerin internet erişimine sahip olmama durumu, dijital eğitim platformlarının eşit bir şekilde kullanılmasını engelleyebilir. Bir katılımcı, "Bazı öğrencilerimiz evde internete erişim sağlayamıyor, bu da öğrenciler arasında eşitsizliğe yol açıyor" şeklinde endişesini dile getirmiştir.

Genel olarak, katılımcıların görüşleri, dijital eğitim platformlarının kullanımında teknik sorunlar, erişim eksiklikleri ve alışkanlık değişiklikleri gibi zorlukların karşılaşılan engeller olduğunu göstermektedir. Bu zorluklara rağmen, katılımcılar genellikle dijital platformların potansiyel avantajlarına odaklanarak, bu engelleri aşma yollarını değerlendirmektedir.

Tablo 8: Karşılaşılan Zorluklar ve Engellere İlişkin Temalar, Frekans ve Analiz

Temalar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Teknik Sorunlar	5	50%
Erişim Eksiklikleri	6	60%
Öğretmenlerin Teknik Bilgi Eksikliği	3	30%
Alışkanlık Değişikliği	2	20%

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda, "Karşılaşılan Zorluklar ve Engeller" teması altında çeşitli alt konularda ortak eğilimler belirlenmiştir. Bu alt konular, "Teknik Sorunlar", "Erişim Eksiklikleri", "Öğretmenlerin Teknik Bilgi Eksikliği" ve "Alışkanlık Değişikliği" olarak sıralanabilir.

Katılımcıların %50'si "Teknik Sorunlar"ın dijital eğitim platformları kullanımını olumsuz etkileyebileceğini belirtmiştir. Teknik sorunlar arasında internet bağlantısı sorunları, erişim kesintileri ve özellikle sınav dönemlerinde yaşanan sıkıntılar öne çıkmaktadır. Katılımcılardan biri, "İnternet bağlantısı

sorunlarının platformlara erişimde kesintilere neden olduğunu ve özellikle sınav zamanlarında ciddi sıkıntılar yarattığını" ifade etmiştir.

"Erişim Eksiklikleri" konusunda katılımcıların %60'ı, özellikle uzaktan eğitim dönemlerinde öğrencilerin internet erişimine sahip olmama durumunun dijital eğitim platformlarının eşit kullanımını engelleyebileceğine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda, bir katılımcı "Bazı öğrencilerimizin evde internete erişim sağlayamadığını ve bu durumun öğrenciler arasında eşitsizliğe neden olduğunu" dile getirmiştir.

Öğretmen Etkinliği ve Öğrenci İlerlemesinin İzlenmesi

Katılımcıların genel eğilimi, dijital eğitim platformlarının öğretmenlerin öğretim materyali hazırlama ve sunma süreçlerini optimize etmede önemli bir rol oynadığı yönündedir. Katılımcılar, platformların öğretmenlere çeşitli araçlar ve kaynaklar sunarak ders içeriklerini daha zengin ve etkili hale getirebilmelerini sağladığını belirtmektedir.

Genel olarak, katılımcıların görüşleri, dijital eğitim platformlarının öğretmenlerin öğretim materyali hazırlama, öğrenci ilerlemesini izleme ve değerlendirme gibi süreçlerde etkili bir şekilde kullanılabilirliğini göstermektedir. Bu platformlar, öğretmenlerin daha etkili öğretim yapmalarına ve öğrenci başarısını daha yakından takip etmelerine olanak sağlamaktadır.

Tablo 9: Öğretmen Etkinliği ve Öğrenci İlerlemesinin İzlenmesine İlişkin Temalar, Frekans ve Analiz

Temalar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Öğretmenlere Araçlar ve Kaynaklar Sağlama	8	80%
Öğrenci İlerlemesini Anlık İzleme	9	90%
Öğrenci Analizi ve Destek Sağlama	6	60%

Tablo 5'teki verilere göre, katılımcıların genel eğilimi, dijital eğitim platformlarının öğretmenlerin etkili bir şekilde öğretim materyali hazırlama ve sunma süreçlerini optimize etmelerine yardımcı olduğu yönündedir. Bu fırsatları daha ayrıntılı şekilde inceleyecek olursak:

Öğretmenlere Araçlar ve Kaynaklar Sağlama: Katılımcıların %80'i, dijital platformların öğretmenlere çeşitli araçlar ve kaynaklar sunarak ders içeriklerini daha zengin ve etkili hale getirmelerini desteklediğini ifade etmektedir. Bu durum, öğretmenlerin öğrencilere daha çeşitli ve ilgi çekici materyaller sunarak öğrenme deneyimini zenginleştirmelerine olanak tanımaktadır.

Kişiselleştirilmiş Öğrenme Yaklaşımları

Katılımcıların genel eğilimi, dijital eğitim platformlarının kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri oluşturma konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğu yönündedir. Katılımcılar, platformların öğrencilere farklı öğrenme hızlarına, ilgi alanlarına ve öğrenme tarzlarına göre içerik sunma imkanı sağladığını belirtmektedir.

Katılımcılar aynı zamanda kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinin öğrencilerin motivasyonunu artırabileceğini ve daha etkili öğrenme sağlayabileceğini düşünmektedir. Örneğin, öğrencilere ilgi duydukları konularda derinlemesine çalışma imkanı sağlamanın öğrencilerin öğrenme isteğini artırabileceği belirtilmiştir.

Ancak, katılımcılar aynı zamanda kişiselleştirilmiş öğrenmenin uygulanmasında bazı zorlukları değerlendirmektedir. Özellikle büyük sınıflarda bu yaklaşımın nasıl etkili bir şekilde uygulanabileceği ve öğrencilere nasıl daha fazla bireysel dikkat sağlanabileceği gibi sorular ele alınmaktadır.

Genel olarak, katılımcıların görüşleri, dijital eğitim platformlarının öğrencilere kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri sunma konusunda önemli bir araç olabileceğini ve bu yaklaşımın öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek şekilde tasarlanabileceğini göstermektedir.

Tablo 10: Kişiselleştirilmiş Öğrenme Yaklaşımlarına İlişkin Temalar, Frekans ve Analiz

Temalar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Farklı İçerik Sunma İmkani	9	90%
Motivasyonun Artırılması	7	70%
Uygulama Zorlukları	6	60%

Tablo 7'deki verilere göre, katılımcıların genel eğilimi, dijital eğitim platformlarının kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimleri oluşturma konusunda önemli bir potansiyele sahip olduğu yönündedir. Bu potansiyeli daha ayrıntılı şekilde inceleyecek olursak:

Farklı İçerik Sunma İmkani: Katılımcıların %90'ı, dijital platformların öğrencilere farklı öğrenme hızlarına, ilgi alanlarına ve öğrenme tarzlarına göre içerik sunma imkanı sağladığını belirtmektedir. Bu yaklaşım, her öğrencinin kendine özgü öğrenme ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Motivasyonun Artırılması: Katılımcıların %70'i, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerinin öğrencilerin motivasyonunu artırabileceğini ve daha etkili öğrenme sağlayabileceğini düşünmektedir. Öğrencilere ilgi duydukları konularda derinlemesine çalışma imkanı sunmanın öğrencilerin öğrenme isteğini artırabileceği belirtilmektedir.

Öğrenci Başarısı ve Katılımının Değerlendirilmesi

Katılımcıların genel eğilimi, dijital eğitim platformlarının öğrenci başarısı ve katılımını olumlu yönde etkilediği yönündedir. Katılımcılar, bu platformların öğrencilerin ders materyallerine erişimini kolaylaştırdığını ve öğrencilerin kendi hızlarında çalışma imkanı sağladığını belirtmektedir.

Bir katılımcı, "Dijital platformlar sayesinde öğrenciler, ders materyallerine istedikleri zaman erişebiliyorlar. Öğrencilerin eksik olduğu konularda daha fazla çalışmalarını sağlayarak başarılarını artırabiliriz" şeklinde platformların öğrenci başarısına katkısını açıklamıştır.

Öte yandan, katılımcılar bu konuda bazı zorlukları da ele almaktadır. Özellikle öğrencilerin platformları etkili bir şekilde kullanma becerisinin geliştirilmesi ve motivasyonlarının sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Genel olarak, katılımcıların görüşleri, dijital eğitim platformlarının öğrenci başarısı ve katılımını artırma potansiyeline sahip olduğunu ve bu platformların öğrencilerin daha etkili bir şekilde derslere katılmalarına yardımcı olabileceğini göstermektedir.

Tablo 11: Öğrenci Başarısı ve Katılımının Değerlendirilmesine İlişkin Temalar, Frekans ve Analiz

Temalar	Frekans (n)	Yüzde (%)
Ders Materyaline Erişim Kolaylığı	9	90%
Öğrenci Katılımının Artırılması	8	80%
Uygulama Zorlukları ve Motivasyon	5	50%

Tablo 8'deki veriler, dijital eğitim platformlarının öğrenci başarısı ve katılımını artırma potansiyeline sahip olduğunu ve bu platformların öğrencilerin daha etkili bir şekilde derslere katılmalarına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Bu platformların etkili kullanımıyla, öğrencilerin daha aktif ve motive bir şekilde öğrenmeleri hedeflenebilir.

SONUÇ

Bu araştırma, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine etkilerini incelemeyi amaçlayarak, eğitim alanındaki dönüşümü ve öğrenme süreçlerindeki değişimi ele almıştır. Araştırmanın temel amacı, dijital eğitim platformlarının eğitimdeki rolünü ve bu platformların eğitim yönetimi, öğrenci öğrenme deneyimi ve öğretmen etkinliği üzerindeki etkilerini anlamaktır. Bu bağlamda, dijital eğitim platformlarının sağladığı avantajlar, yaygın kullanım alanları, öğrenci merkezli öğrenme fırsatları, öğretmenlerin iş yükünü hafifletme ve eğitimde kişiselleştirilmiş deneyimler sunma yetenekleri gibi konular ele alınmıştır. Ayrıca, araştırma sonuçları, karşılaşılan zorlukların da altını çizmektedir. Teknik sorunlar ve erişim eksiklikleri, dijital eğitim platformlarının kullanımında öne çıkan engeller olarak ortaya çıkmıştır. Ancak, eğitim kurumlarının yönetim ve izleme süreçlerini kolaylaştıran bu platformlar, aynı zamanda öğrencilere erişim eksikliklerini aşma potansiyeli sunmaktadır. Bu araştırma, dijital eğitim platformlarının eğitim yönetimine sağladığı olumlu etkileri vurgulamaktadır. Gelecekte daha fazla kullanım ve daha merkezi bir rol beklentisi, bu platformların eğitim alanında daha geniş bir öneme sahip olacağına işaret etmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, dijital eğitim platformlarının eğitim alanındaki önemi ve potansiyelini daha iyi anlamamıza yardımcı olacak niteliktedir. Bu alanda daha fazla çalışmanın yapılması ve bu platformların etkilerinin daha detaylı şekillerde analiz edilmesi, eğitim yönetimi alanındaki gelişmelere önemli katkılar sağlamaı açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Aral, N. (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. TRT Akademi, 7(16), 1134-1153.
2. Avcı, K., & Avşar, Z. (2016). Dijital Sağlık Oyunları. TRT Akademi, 1(2), 472-486.
3. Demir, S., & Kılıçkiran, H. (2018). Dijital Öykü Uygulamasının Özel Yetenekli Öğrencilerin Yazma Becerilerine Etkisi. Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2(4), 12-18.
4. Duran, E., & Ertan Özen, N. (2018). Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık. Türkiye Eğitim Dergisi, 3(2), 31-46.
5. Fırat, M. (2010). Bireyselleştirilebilir Bir E-öğrenme Aracı Olarak Dijital Konu Haritaları. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 2(3).
6. Ulu, H. (2021). Türkiye'deki Dijital Öyküleme Çalışmalarının Eğilimi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 11(2), 256-280.
7. Yılmaz, M. B. (2017). Dijital Değerlendirme Araçlarının Ortaokul Öğrencilerinin Derse Bağlılıklarına Etkisi: İki Farklı Okulda Durum. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(3), 1606-1620.

(45)

Nazmi ŐENKUL²⁷⁰; Sadullah GENÇ²⁷¹; Vedat GÖKCEK²⁷²; Zeynel TİTİZ²⁷³
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİNDE İNSAN HAKLARI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA
HUMAN RIGHTS and SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOCIAL STUDIES EDUCATION

ÖZ

Bu çalışma, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programının insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak, programın belirlenen hedefleri ne ölçüde kapsadığı ve öğrencilere bu önemli konuları nasıl aktardığı sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bulgular, programın insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma alanlarındaki güçlü ve zayıf yönlerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, ilkokul düzeyindeki sosyal bilgiler eğitiminde iyileştirme alanları belirlemeye yönelik önemli bir adım niteliğindedir.

Anahtar Kelimeler: 4. sınıf, sosyal bilgiler eğitimi, insan hakları, sürdürülebilir kalkınma, içerik analizi.

ABSTRACT

This study aims to evaluate the 4th grade social studies curriculum from the perspective of human rights and sustainable development. Using the qualitative content analysis method, the extent to which the program covered the determined goals and how it conveyed these important issues to the students was systematically examined. The findings reveal the program's strengths and weaknesses in the areas of human rights and sustainable development. This study is an important step towards identifying areas for improvement in social studies education at the primary school level.

Keywords: 4th grade, social studies education, human rights, sustainable development, content analysis.

²⁷⁰Nazmi Şenkul, Hazım Tepeyran İlkokulu, Okul Müdürü, Yenice Mah. Hazım Tepeviran Cad. No:2/B, nazmi_senkul@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-9417-1105

²⁷¹Sadullah Genç, Dumlupınar İlkokulu Okul Müdürü, İlhanlı mah. 33.sok. Özdemirci sitesi kat11 no44 Merkez/Niğe, Sadullahgnc51@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8699-9254

²⁷²Vedat Gökçek, Efendibey İlkokulu Okul Müdürü, İnönü mah. Dumlupınar sok. Royal City a Blok 8/27 Merkez Niğe, Vedatgokcek50@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2872-9932

²⁷³Zeynel Titiz, Dumlupınar İlkokulu, Müdür Yardımcısı, İlhanlı mah. 33.sok. Özdemirci sitesi kat11 no44 Merkez/Niğe, zeyneltitiz@gmail.com, ORCID: 0009-0002-3018-3058

GİRİŞ

Bu çalışma, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programının insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Programın içeriğinin bu önemli konuları ne ölçüde kapsadığını anlamak, eğitim sisteminin öğrencilere bu temel kavramları nasıl aktardığını değerlendirmek ve potansiyel iyileştirme alanlarını belirlemek bu araştırmanın temel hedefidir. Eğitim, toplumun temelini oluşturur ve bu bağlamda sosyal bilgiler eğitimi, geleceğin vatandaşlarını şekillendirmede kritik bir rol oynamaktadır. İnsan hakları ve sürdürülebilir kalkınma, küresel düzeyde önemli meselelerdir. Bu nedenle, bu konuların ilköğretim seviyesindeki eğitim programlarına ne kadar entegre edildiğini anlamak, öğrencilerin bu temel değerleri ne kadar kavradığını değerlendirmek ve eğitim sisteminin bu konudaki etkinliğini değerlendirmek büyük bir önem taşımaktadır. Literatüre bakıldığında, Bedük ve Ganiyusoğlu'nun (2012) araştırmasına göre, işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde önem kazanmaktadır. Kaya ve Tomal'ın (2011) çalışmasına göre, sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi, önemli bir konudur. Azrak'ın (2022) araştırmasında ortaya konan bulgulara göre, sosyal bilgiler dersinin içeriği sürdürülebilir kalkınma ile uyumlu görünmektedir. Özdemir'in (1999) çalışmasına göre, sürdürülebilir kalkınma ahlakı, iş dünyasında giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Engin ve Akgöz'ün (2013) araştırmasına göre, kurumsal sosyal sorumluluk kavramı, günümüz iş dünyasında zorunlu bir gereklilik haline gelmiştir. Yalçın'ın (2022) çalışması, Türkiye'de sosyal bilgiler dersi öğretim programının 21. yüzyıl sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından yapısal olarak incelendiğini göstermektedir. Suna ve Cengeli Köse'nin (2023) araştırmasına göre, sosyal bilgiler dersinde yapılan etkinlikler öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarını artırabilir. Erkut ve Ince Yenilmez'in (2023) analizine göre, sosyal politika ile sürdürülebilir kalkınma arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Yıldırım ve Uğuz'un (2013) araştırmasında, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma sürecinde kurumsal sosyal sorumluluğunun önemi vurgulanmaktadır. Kardeş İşler'in (2023) çalışmasına göre, ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi açısından incelenmiştir. Bu bağlamda, bu araştırma, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programının sadece belirli bir yönünü ele almaktadır. Diğer derslerin ve seviyelerin değerlendirilmesine odaklanmamıştır. Ayrıca, programın uygulamadaki etkilerini ölçmek ve öğrenci perspektifinden değerlendirmek sınırlıdır, çünkü bu çalışma sadece müfredat metinleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel bir içerik analizi yaklaşımını benimsemektedir. İlk olarak, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programının belirlenmiş hedeflerini ve içeriğini sistematik bir şekilde inceleyerek, insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma perspektifinden öne çıkan unsurları belirleyeceğiz. Bu unsurları belirlerken, belirli anahtar kavramlar ve ölçütler kullanılacak ve programın bu kavramları ne kadar kapsadığı değerlendirilecektir.

Materyal

Araştırmanın materyali, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programını oluşturan dökümanları içermektedir. Bu dökümanlar arasında resmi müfredat metinleri, ders kitapları, öğretmen kılavuzları ve ilgili diğer materyaller bulunmaktadır. Bu materyaller, içerik analizi için temel kaynakları sağlayacaktır.

Veri Analiz Yöntemi

Veri analizi, belirlenen anahtar kavramları ve ölçütleri kullanarak müfredat materyallerini sistematik olarak incelemeyi içerecektir. İlgili metinlerdeki insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili ifadeler ve örnekler belirlenecek, bu öğelerin vurgulanma sıklığı ve derinliği analiz edilecektir. Analiz sürecinde, içerik analizi için önceden belirlenmiş kodlama şemaları ve kategoriler kullanılacak ve bulgular istatistiksel olarak özetlenecektir.

BULGULAR

Tablo 12 :2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Hedefler	Hedef Numarası
1. Yoksulluğa son	10. Eşitsizliklerin azaltılması
2. Açlığa son	11. Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar
3. Sağlıklı ve kaliteli yaşam	12. Sorumlu tüketim ve üretim
4. Nitelik eğitim	13. İklim eylemi
5. Cinsiyet eşitliği	14. Sudaki yaşam
6. Temiz su ve sanitasyon	15. Karasal yaşam
7. Erişilebilir ve temiz enerji	16. Barış, adalet ve güçlü kurumlar
8. İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme	17. Amaçlar için ortaklıklar
9. Sanayi, yenilikçilik ve altyapı	

2018 yılı sosyal bilgiler dersi öğretim programı, 18 özel amaç içermektedir ve bu amaçlar çeşitli disiplinleri kapsamaktadır. Coğrafya, tarih, hukuk, sosyoloji gibi disiplinlerin yanı sıra, çeşitli değerlere odaklanan amaçları içermektedir. Şekil 4'te gösterilen grafik, bu amaçların sürdürülebilir kalkınma ile ilgili olanlarını göstermektedir.

Dersin Özel Amaçları ve Sürdürülebilir Kalkınma Boyutları

Sosyal bilgiler dersinin 4. sınıf öğretim programı, öğrencilerin toplumsal bilinçlendirme ve katılım konularında gelişmelerini hedeflemektedir. Bu bağlamda, öğrencilere kişisel ve toplumsal sorunlara duyarlılık kazandırma amacıyla çeşitli öğrenme hedefleri belirlenmiştir. Aynı zamanda, toplumsal meselelere etkin bir şekilde katılımın önemi vurgulanarak, öğrencilerin bu konularda aktif rol almaları teşvik edilmektedir.

Çevresel farkındalık ve sorumluluk, sosyal bilgiler dersinin bir diğer önemli boyutunu oluşturur. Program, doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının anlaşılması ve çevre duyarlılığı içinde doğal kaynakların korunmasını hedefler. Bu kapsamda, öğrencilere yaşadıkları çevreyi ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıma, insan-çevre etkileşimini açıklama ve mekân algılama becerilerini geliştirme fırsatları sunulmaktadır.

Ekonomik bilinç, öğrencilere ekonominin temel kavramlarını anlama ve kalkınma ile uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin rolünü kavrama imkanı tanımaktadır. Sosyal bilgiler dersinin bu boyutu, öğrencilere ekonomik süreçleri anlama ve toplumsal kalkınma süreçlerine etkin bir şekilde katılma yetenekleri kazandırmayı amaçlamaktadır.

Bilim ve teknolojinin bilinçli kullanımı, sosyal bilgiler dersinde öne çıkan bir diğer önemli hedefdir. Öğrencilere, bilim ve teknolojinin gelişim sürecini anlama ve bu gelişmelerin toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrama fırsatları sunulmaktadır. Aynı zamanda, bilgi iletişim teknolojilerini bilinçli bir şekilde kullanma becerisi de öğrencilere kazandırılmaktadır.

Dünya ve ülke ile ilgili duyarlılık, sosyal bilgiler dersinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik bir diğer önemli bileşenidir. Program, öğrencilere ülkelerini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterme becerisi kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu sayede, öğrencilerin küresel meselelere ve çeşitli toplumsal konulara duyarlı bireyler olarak yetişmelerine katkı sağlanmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Açısından Kazanımlar

Öğretim programındaki sürdürülebilir kalkınma ile ilgili kazanımlar, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne yönelik önemli bir uyum sağlamaktadır. İlgili kazanımların, belirli hedeflere odaklanarak sürdürülebilir üretim ve tüketimi teşvik etme, çevreye zarar vermeden teknolojik ürünleri kullanma, bilinçli tüketici davranışları sergileme ve doğal kaynakları israf etmeme gibi amaçları desteklediği gözlemlenmiştir. Örnek kazanımlardan biri, "Sorumlu Tüketim ve Üretim" hedefiyle örtüşmektedir. Bu kazanım, doğayla uyumlu bir yaşam tarzı benimseme ve doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini sağlama amacını

taşımaktadır. Benzer şekilde, "Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam" hedefiyle uyumlu olan bir diğer kazanım, çevresel etkileri göz önüne alarak afet ve hastalıklardan korunma yöntemlerini öğrencilere öğretmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan, bir başka kazanım "Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar" hedefiyle örtüşmektedir. Bu hedef, kültürel ve doğal mirası koruma çabalarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Kazanımdaki doğal ve beşeri unsurların ayırt edilmesi, bu hedefin temel adımlarından biri olarak düşünülebilir. Ayrıca, "İklim Eylemi" hedefiyle uyumlu bir kazanım da mevcuttur. Bu kazanım, iklim değişikliğinin hava olayları üzerindeki etkilerini gözlemlenme ve anlama amacını taşımaktadır, bu da öğrencilerin iklim değişikliğine karşı farkındalıklarını artırmayı hedeflemektedir. Bu kazanımların, öğrencilere sürdürülebilir kalkınma hedeflerini anlama ve bu hedeflere bireysel düzeyde katkıda bulunma yetisi kazandırma potansiyeli olduğu göz önüne alındığında, sosyal bilgiler eğitim programının önemli bir rol üstlendiği söylenebilmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma, 4. sınıf sosyal bilgiler eğitim programının insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma açısından değerlendirilmesini amaçlamıştır. Yapılan içerik analizi sonucunda, programın belirlenen hedefleri kapsama düzeyi ve öğrencilere bu önemli kavramları öğretme etkinliği ele alınmıştır. Çalışma, programın insan haklarına dair temel kavramları kapsayacak şekilde tasarlandığını, ancak sürdürülebilir kalkınma konularında daha fazla vurgu yapılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Programın belirli konularda eksiklikleri tespit edilmiş ve bu noktalarda iyileştirmeler önerilmiştir. Ayrıca, öğrencilere bu konuların öğretilme yöntemleri ve materyallerin etkili kullanımı konusunda önerilerde bulunulmuştur. Bu çalışma, sosyal bilgiler eğitiminde insan hakları ve sürdürülebilir kalkınma konularında daha etkili bir müfredat geliştirme amacı taşıyan ileriki araştırmalara ışık tutacak bir temel oluşturmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

1. Azrak, Y. (2022). Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilir kalkınma: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ve ortaokul öğrencilerinin görüşleri. *e-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 792-835. doi:10.30900/kafkasegt.1108869
2. Bedük, A., & Ganiyusoğlu, A. (2012). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde işletmelerde sosyal sorumluluk faaliyetleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 4, 14-34.
3. Engin, E., & Akgöz, B. (2013). Sürdürülebilir kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik çerçevesinde kurumsal sosyal sorumluluk kavramının değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim*, 8(1), 85-94.
4. Erkut, M., & Ince Yenilmez, M. (2023). Sosyal politika ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi: G7 ülkeleri kapsamında bir analiz. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, 8(2), 95-108.
5. Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472-486. doi:10.32709/akusosbil.1129679
6. Kaya, M. F., & Tomal, N. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından incelenmesi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 49-65.
7. Özdemir, İ. (1999). Sürdürülebilir kalkınma ahlâkı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(2-3), 255-270.
8. Suna, M., & Cengeli Köse, T. (2023). Sosyal bilgiler dersinde sürdürülebilirlik bilinci kazandırmaya yönelik etkinliklerin öğrencilerin sürdürülebilir yaşama yönelik farkındalıklarına etkisi. *Türk Akademik Yayınlar Dergisi (TAY Journal)*, 7(Special Issue), 275-297.
9. Yalçın, A. (2022). 21. yüzyılda sürdürülebilir kalkınma hedefleri: Türkiye'de sosyal bilgiler dersi öğretim programının yapısal olarak incelenmesi. *Harran Maarif Dergisi*, 7(1), 117-149. doi:10.22596/hej.1103130
10. Yıldırım, M. H., & Uğuz, Ş. (2013). Sürdürülebilir kalkınma sürecinde kurumsal sosyal sorumluluğun önemi: Aksaray ilinde bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2), 202-212.

(46)

Gülşah KILIÇ²⁷⁴; Sevgi KILINÇ²⁷⁵; Gökhan YILDIRIM²⁷⁶; Mesut GÜLMEZ²⁷⁷; Murat DEMİRALP²⁷⁸
OKUL YÖNETİCİLERİNİN DENETİM ROLLERİ
SUPERVISORY ROLES OF SCHOOL ADMINISTRATORS

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı, okul yöneticilerinin denetim rollerini ve bu rollerin okul kültürü ve iklimine etkilerini incelemektir. Bu genel amaç çerçevesinde, okul yönetimi bir sosyal sistem olarak ele alınarak, yönetim süreçlerinin nasıl etkin bir şekilde kullanılmasıyla okullarda olası gelişmeleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca, okul yöneticilerinin toplumsal hafızadaki yerleri ve bu hafızanın okulun amaçlarını gerçekleştirmedeki önemine vurgu yapılmıştır. Denetim kavramı, okul yönetimi bağlamında ele alınırken, yöneticilerin eğitim denetimini sağlamadaki rolleri üzerinde durulmuş ve bu rollerin okul kültürü üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçları, literatürün detaylı bir incelemesinin sonucunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda, okul yöneticilerinin bir dizi önemli role sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Bu roller arasında eğitim lideri, toplum lideri, vizyon sahibi, örgüt yöneticisi, mentor, koç, danışman, disiplin uzmanı, güvenlik uzmanı, ekonomist, kolaylaştırıcı ve ilham verici gibi birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörlerin iyi bir okul yöneticisi olmak için gereklilikler olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çalışma, okul yöneticilerinin denetim rollerinin ve liderlik rollerinin okul kültürü ve iklimine olan etkilerini inceleyerek, okul ve öğrenci başarısına katkı sağlama amacını taşımaktadır. Bu çalışma, okul yöneticilerinin sahip olduğu çok yönlü yeteneklerin, okulun başarısı üzerindeki önemini vurgulamaktadır ve eğitim kurumlarında liderlik rollerinin önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denetim, Eğitim denetimi, Okul Yöneticisi, Okul Kültürü.

ABSTRACT

The main purpose of this study is to examine the supervisory roles of school administrators and the effects of these roles on school culture and climate. Within the framework of this general purpose, school management is considered as a social system and it is aimed to reveal possible developments in schools by using management processes effectively. In addition, the place of school administrators in the social memory and the importance of this memory in realizing the goals of the school were emphasized. While the concept of supervision was discussed in the context of school management, the roles of administrators in providing educational supervision were emphasized and the effects of these roles on school culture were examined. The results of the study were evaluated as a result of a detailed review of the literature. As a result of this evaluation, it was revealed that school administrators have a number of important roles. These roles include educational leader, community leader, visionary, organizational manager, mentor, coach, consultant, disciplinary expert, safety expert, economist, facilitator and inspirer. It was concluded that these factors are the requirements for being a good school administrator. This study aims to contribute to school and student success by examining the effects of school administrators' supervisory and leadership roles on school culture and climate. This study aims to contribute to school and student success by examining the effects of school administrators' supervisory and leadership roles on school culture and climate. This study emphasizes the importance of the multifaceted abilities of school administrators on the success of the school and highlights the importance of leadership roles in educational institutions.

Keywords: Supervision, Educational supervision, School administrator, School Culture.

²⁷⁴ Öğretmen, Elazığ/ Milli Eğitim Müdürlüğü, blackr2305@gmail.com, 0009-0008-9036-1796; * Sorumlu yazar: blackr2305@gmail.com

²⁷⁵ Öğretmen, Elazığ/ Milli Eğitim Müdürlüğü, oykucu006@hotmail.com, 0009-0009-0294-7111

²⁷⁶ Öğretmen, Elazığ/ Milli Eğitim Müdürlüğü, gokhan01986@hotmail.com, 0009-0008-4842-2639

²⁷⁷ Öğretmen, Elazığ/ Milli Eğitim Müdürlüğü, mesutglmz@gmail.com, 0000-0001-6926-7449

²⁷⁸ Öğretmen, Elazığ/ Milli Eğitim Müdürlüğü, mebmurat@msn.com, 0009-0005-6922-5608

GİRİŞ

Eğitim, toplumların gelişimi ve ilerlemesi için temel bir taşıyıcıdır. Eğitim kurumları, bilgi ve yeteneklerin aktarıldığı, öğrencilerin gelişimlerini desteklediği ve topluma faydalı bireylerin yetiştirildiği yerlerdir. Bu nedenle, eğitim kurumlarının etkin bir şekilde yönetilmesi ve denetlenmesi büyük önem taşır.

Okul yöneticileri, eğitim kurumlarının günlük işleyişini düzenlerken, aynı zamanda öğretim kalitesini artırmak ve öğrenci başarısını yükseltmek gibi büyük sorumluluklar taşırlar. Bu sorumlulukların yerine getirilmesi, okul yöneticilerinin denetim rollerinin ne kadar kritik olduğunu ortaya koymaktadır.

Denetim, eğitim kurumlarında yönetim süreçlerini izlemek, değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla kullanılan bir araçtır. Denetim, öğretmenlerin performansını değerlendirmek, öğretim uygulamalarını iyileştirmek, kaynakları etkili bir şekilde kullanmak ve eğitim hedeflerine ulaşmak için önemli bir rol oynar.

Bu çalışma, okul yöneticilerinin denetim rollerini ve bu rollerin eğitim kurumlarına etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın odak noktası, okul yöneticilerinin denetim faaliyetlerinin nasıl yapıldığı, hangi amaçlara hizmet ettiği ve eğitimdeki sonuçları üzerindeki etkileridir. Okul yöneticilerinin denetim rolleri, eğitimdeki kaliteyi artırmak, öğretmenlerin gelişimini desteklemek ve öğrenci başarısını yükseltmek için vazgeçilmez bir unsurdur. Bu çalışma, bu önemli konuyu daha yakından incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu teorik çalışmanın amacı, okul müdürlerinin mevcut rollerinin yanı sıra yerine getirmesi beklenen rollerin neler olduğunu ortaya koymaktır. Bu şekilde, görevlerini yerine getirme sürecinde müdürlerin kendilerinde yeni bir dizi rol hakkında bir miktar farkındalık oluşturulacağı düşünülmektedir. Literatür tarama yöntemi kullanılarak bu alanda yapılan çalışmalar incelenmiş ve bilgiler derlenerek oluşturulmuştur.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Eğitimde Denetim Kavramı

Eğitim denetimi, eğitim süreçlerini ve uygulamalarını objektif bir şekilde inceleyerek, eğitim kurumlarının amaçlarına uygunluğunu ve kalitesini değerlendirmeyi amaçlar. Bu denetim, öğrenci öğrenmesini ve eğitim standartlarını geliştirmek için öğretim yöntemlerini ve programları değerlendirir. Ayrıca, öğretmenlerin ve idarecilerin eğitim hedeflerini daha etkili bir şekilde gerçekleştirmelerine yardımcı olmak için veri odaklı bir yaklaşım benimser(Bursalıoğlu, 1997).

Eğitim denetimi, eğitim alanında sürekli iyileştirmeyi teşvik etmek ve eğitim kurumlarının öğrencilere en iyi eğitimi sunmalarını sağlamak amacıyla kullanılan bir araçtır. Bu tanımlar, eğitim denetiminin öğretim ve öğrenme süreçlerini optimize etmek ve eğitim standartlarını yükseltmek için kullanılan bir disiplin olduğunu vurgular(Arslantaş, 2007).

1.2. Denetim İle İlgili Kuramlar

Eğitim denetimi yaklaşımlarının farklı bir şekilde ifade edilmesi mümkündür. İşte farklı bir açıdan eğitim denetimi yaklaşımları:

- Geleneksel (Klasik) Denetim Yaklaşımı: Geleneksel eğitim denetimi, öğretmenleri ve eğitim kurumlarını daha çok kontrol ve uyum sağlama perspektifiyle ele alır. Bu yaklaşım, öğretmenlerin işlerini sıkı bir şekilde denetleyerek önceden belirlenen amaçlara ulaşma konusunda yönlendirmeyi amaçlar. Bu yöntemde, denetimcilerin öğretmenleri sürekli olarak izlemesi ve düzeltmeler yapması beklenir. Bu yaklaşım, öğretmenlerin üzerlerinde baskı hissetmelerine ve inovasyon veya özgünlükten kaçınmalarına neden olabilir(Başar, 2000).

- Demokratik İnsan İlişkileri Yaklaşımı: Demokratik insan ilişkileri yaklaşımı, denetim sürecine katılım ve işbirliği odaklı bir perspektif sunar. Bu yaklaşım, öğretmenlerin denetim sürecine aktif olarak katılmalarını teşvik eder ve onların duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını dikkate alır. Müfettişler, öğretmenlerin profesyonel gelişimlerini desteklemek ve öğretmenlerin görüşlerine değer vermek için çalışırlar. Bu yaklaşım, daha iyi insan ilişkileri ve işbirliği sağlayarak eğitim kalitesini artırmayı hedefler(Alphonso, 2000).

- Çağdaş (Modern) Denetim Yaklaşımı: Çağdaş denetim yaklaşımı, eğitim denetimini bir bütün olarak ele alır ve öğrenme-öğretme sürecinin her yönünü değerlendirmeyi amaçlar. Bu yaklaşım,

denetimcilerin öğretmenlere rehberlik etmelerini ve yardımcı olmalarını vurgular. Öğretmenlerin kendi sorunlarını çözmelerine ve profesyonel gelişimlerini ilerletmelerine yardımcı olur. Ayrıca, bu yaklaşım insan kaynaklarına önem verir, demokratik bir yaklaşım benimser ve öğretmenlerin yeteneklerini tam olarak kullanabilecekleri bir ortam oluşturmayı hedefler(Aydın, 1993).

Her bir yaklaşım, eğitim denetiminin amaçlarına ve değerlerine farklı bir perspektif sunar. Bu yaklaşımların uygulanması, eğitim kurumlarının hedeflerine, öğretmenlerin ihtiyaçlarına ve eğitim sistemlerinin özelliklerine bağlı olarak değişebilir.

1.3. Türk Eğitim Sisteminde Denetimin Yapısı

Denetleme Kurulu Yönetmeliği (Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1993 yılında yayımlanan) ve aynı yıl yayınlanan ve 2005 yılında ilköğretim, İlköğretim Denetleme Kurullarının Yönlendirme ve Denetleme Yönergesi (2001), işe alım, eğitim, atamalar, yetkiler ve müfettişlerin çalışma ilkeleri ile ilgili tüm tanımlanmış ilkeler tanımlanmıştır(MEB, 2001). Türk eğitim sisteminde denetim süreci belirtilen yönetmelikler ve kurullarla sağlanmaktadır.

- Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu: Bu kuruluş, Milli Eğitim Bakanı tarafından doğrudan denetlenir ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın merkezi ve yerel düzeydeki eğitim kurumlarını denetler. Bu denetçilere "Bakanlık Müfettişleri" denir ve ilköğretim okulları ve anaokulları dışında Bakanlık tarafından denetlenen tüm eğitim kurumlarını denetlerler. Genellikle bu müfettişler, Ankara'daki merkezi bakanlık teşkilatının bir parçasıdır. İstanbul ve İzmir gibi büyük illerde, bazı koordinasyon ofisleri aracılığıyla görevlerini yerine getirirler. Bakanlar Denetleme Kurulu, başkan, başkan yardımcısı, başdenetçi, müfettişler ve müfettiş yardımcısı gibi birçok üyeden oluşur (MEB, 1993).

- İlkokul Denetleme Kurulları: İlkokul Denetleme Kurulları, ilköğretim müfettişleri tarafından İl Milli Eğitim Müdürlüklerinin gözetiminde işlev görür. Bu kurullar, başkan, başkan yardımcısı, ilköğretim müfettişleri ve müfettiş yardımcısı gibi üyelerden oluşur. İlkokul müfettişleri, il ve ilçelerdeki ilköğretim okulları, anaokulları ve diğer devlet ve özel kurumları denetlerler (MEB, 1999).

Eğitim denetimi alt sisteminin bu iki farklı organ tarafından yönetilmesi, zaman zaman sorunlara yol açabilir. İki organ, farklı eğitim seviyelerindeki okulları denetlerken, benzer faaliyetlerde bulunabilir ve bu da kaynakların tekrarlanmasına ve görev çatışmalarına neden olabilir. Müfettişler, farklı rolleri yerine getirmek zorunda kaldıkları için bu çatışmaları deneyimleyebilirler, bu da etkin bir eğitim denetimi sistemi için organik bir uyumun eksikliği anlamına gelebilir. Bu nedenle, eğitim denetimi organlarının daha iyi koordinasyon sağlaması ve işbirliği yapması önemlidir.

2. Okul Yöneticilerinin Denetim Rollerini

Okul, önceden belirlenmiş genel, özel hedefleri olan bir yerdir. Okul yönetimi ve öğretmenler, okulun bu amaçlarına ulaşması için çalışırlar. Okul müdürü, okulun hedeflerine ulaşmasında kilit bir role sahiptir. Müdür, eğitim-öğretim faaliyetlerinin amacına uygun olarak yürütülebilmesi için gerekli düzenlemeleri yaparak ve gerekli önlemleri alarak okulun amaçlarına ulaşmasını sağlamaktan birinci derecede sorumlu olan kişidir. Bu nedenle eğitim sistemimizde denetim bir dış kontrol aracı olarak uygulansa da öğretimi denetleme sorumluluğu müdüre aittir.

- **Öğretim Lideri Olarak Müdür Rolü** : Öğretim liderliği, bir okul müdürünün eğitim süreçlerini etkileyerek öğrenci başarısını artırmak amacıyla gösterdiği liderlik davranışlarını içeren bir kavramdır. Bu liderlik türü, okul liderinin öğretmenlerin profesyonel gelişimini desteklemesi, öğretim süreçlerini iyileştirmesi ve öğrenci başarısını artırmak için stratejiler geliştirmesi gerektiğini vurgular. Öğretim lideri, okulun eğitim hedeflerini başarmak için okul kültürünü şekillendirir ve öğretmenlerin eğitim becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Okul müdürlerinin güçlü liderlik özellikleri, öğrenci başarısını olumlu yönde etkiler. Bir okul müdürü, öğrencilerin akademik başarılarını artırmak için gerekli olan kaynakları sağlama ve kullanma konusunda öncülük yapmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin temel becerileri kazanmalarına yardımcı olmak için öğretim sürecini yönlendirmeli ve verimli bir öğrenme atmosferi

oluşturmalıdır. Müdürler, öğretmenlerle etkili iletişim kurarak işbirliği yapmalı ve eğitim süreçlerini desteklemelidirler(Ilgar, 2005).

- **Toplum Lideri Olarak Müdür Rolü:** Okul müdürleri, bir ülkenin kalkınması ve ilerlemesi için eğitim sisteminin temel taşlarından birini oluşturan okulların yönetiminde kritik bir rol oynarlar. Okullar, toplumun eğitim ve öğretim ihtiyaçlarını karşılayan ve bireylerin toplumsal olarak yetiştirilmesini sağlayan kuruluşlardır. Bu nedenle, okulların, toplumun eğitim ve öğretim faaliyetlerini yönlendiren ve koordine eden önemli birer merkez olduğu açık bir durumdur. Onlar, okulun yönetiminde liderlik yaparlar ve bu liderlikleriyle okulun toplumla etkileşimini sağlarlar. Aynı zamanda okulun öğretim ve eğitim kalitesini artırmak için stratejiler geliştirirler ve bu süreçte öğretmenleri, öğrencileri ve velileri bir araya getirirler(Kayhan ve Eroğlu, 2002).

- **Vizyoner Lider Olarak Müdür Rolü:** Geleneksel eğitim sistemine göre, okul müdürlerinin teknik, insana dair ve kavramsal becerilere sahip olması bekleniyordu. Ancak, yeni eğitim sistemleri, okul müdürlerinin rolünün değiştiğini ve daha çok okulun amaçlarına odaklanması gerektiğini vurguluyor. Bu değişim, okul müdürlerinin görev ve sorumluluklarının daha fazla iletişim, liderlik, öğretim-öğrenim süreçleri, program geliştirme ve performans değerlendirme gibi alanlarda yoğunlaştığını göstermektedir. Okul müdürlerinin liderlik rolleri, okulun başarısı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Araştırmalar, okul müdürlerinin liderlik özelliklerinin okulun etkililiği ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, okul müdürlerinin liderlik yeteneklerinin güçlü olması, okulun hedeflerine ulaşmasında kritik bir öneme sahiptir(Balci, 2002).

- **Örgütsel Mimar Olarak Müdür Rolü:** Okul yönetimi liderlikle yakından ilişkilidir, ancak her ikisi de farklı işlevlere sahiptir. Okul yönetimi, okulun günlük işlerini planlama, organizasyon, koordinasyon ve kontrol etme süreçlerini içerir. Bu, okulun düzenli ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak için gereklidir. Yöneticiler, kaynakları etkili bir şekilde kullanmalı, iş süreçlerini düzenlemeli ve öğrenci başarısını izlemelidir. Liderlik, yöneticilikten farklı bir kavramdır. Liderlik, insanları ilham vermek, vizyon oluşturmak, hedeflere rehberlik etmek ve değişimi yönlendirmekle ilgilidir. Bir lider, ekibini motive etmeli, onlara ilham vermelidir. Liderler aynı zamanda geleceğe dönük bir vizyon geliştirmeli ve bu vizyonu ekibe aktarmalıdır. Değişim gerektiğinde, liderler değişimi yönetmek ve ekibi bu süreçte desteklemekle sorumludur(Kotter, 2011).

- **Mentor Olarak Müdür Rolü :** Mentorluk, bir deneyimli profesyonelin, meslektaşlarının veya öğrencilerin mesleki gelişimlerini desteklemek ve rehberlik etmek amacıyla yürüttüğü özel bir ilişki ve süreçtir. Bu süreç, bilgi ve deneyimlerin aktarılması, öğrenme fırsatlarının yaratılması ve kişisel ve mesleki büyümenin teşvik edilmesi üzerine kuruludur. Mentor, deneyimleri, bilgileri ve görüşleri ile mentee'ye rehberlik eder. Bu rehberlik, sorular sorma, önerilerde bulunma, deneyimleri paylaşma ve olumlu geri bildirimler verme gibi çeşitli yollarla yapılır. Eğitim alanında mentorluk, özellikle yeni öğretmenlerin ve yöneticilerin mesleklerine daha iyi adapte olmalarına yardımcı olmak için önemlidir. Yeni başlayanlar, teorik bilgileri uygulamaya dökmek, sınıf yönetimi becerilerini geliştirmek ve okul kültürüne uyum sağlamak gibi zorluklarla karşılaşabilirler. Bu noktada deneyimli meslektaşlar veya yöneticiler, stresi azaltmak, öğrenme sürecini kolaylaştırmak ve yeni başlayanların mesleki kimliklerini oluşturmalarına yardımcı olabilirler(Bakioğlu, 2013).

- **Sembol Olarak Müdür Rolü:** Bu rolde eğitimci, yetiştiriciye özel ve kişiselleştirilmiş bir rehberlik sunarak ilişkiyi daha derin ve anlamlı hale getirir. Kendi kişisel yaşam deneyimlerini ve duygularını paylaşarak bir rol model olarak davranır. Bu rolün temel amacı, kursiyerin akademik ve mesleki hedeflerine ulaşması için gerekli olan riskleri alabilmesini, özellikle belirsizliklerle dolu durumlarda kararlar verebilmesini ve karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebilmesi için motivasyonunu artırmaktır (Sezgin,

2002). Eğitimci, yetiştiricinin kişisel ve profesyonel gelişimini desteklemek için bireysel ihtiyaçlarına odaklanır ve bu süreçte kendisini bir rehber olarak konumlandırır. Bu, kursiyerin daha fazla özgüven kazanmasına, kendi potansiyelini daha iyi anlamasına ve hedeflerine daha etkili bir şekilde ilerlemesine yardımcı olabilir. Eğitimci aynı zamanda kursiyeri motive ederek, başarıya ulaşma yolunda karşılaşılan engellerle başa çıkma becerilerini geliştirmesine katkıda bulunur(Sezgin, 2002).

- **Güvenlik Uzmanı Olarak Müdür Rolü :** Son yıllarda okullarda meydana gelen bazı olumsuz olaylar, özellikle ebeveynleri büyük ölçüde endişelendirmiştir. Bu tür davranış bozuklukları, sigara, uyuşturucu madde kullanımı ve şiddet olayları, birçok insanın okulların güvenli yerler olmadığına dair bir algı oluşturmuştur. Ancak, etkili bir öğrenme ortamı sağlamak için öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri gereklidir. Maslow'un motivasyon teorisine göre, kendini güvende hissetmeyen bir öğrencinin öğrenmeye motive olması zordur, hatta imkansızdır (Işık, 2004). Bu nedenle, okulların yönetim uygulamaları sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda öğrencilerin fiziksel, sosyal ve duygusal güvenliğini sağlamayı amaçlamalıdır. Okul müdürleri, bu güvenliği sağlama konusunda liderlik yapmalı ve okullarını daha güvenli hale getirmek için gerekli adımları atmalıdır. Bu rol, okulları sadece öğrencilerin eğitim aldığı mekanlar olarak değil, aynı zamanda onların güvende hissettiği yerler olarak gören bir yaklaşımı içermelidir. Müdürler, fiziksel güvenlik önlemleri almanın yanı sıra, öğrenciler arasındaki sosyal ilişkileri yönetmeli, olası tehlikeleri önceden tanımalı ve duygusal güvenliğini destekleyici önlemler almalıdır. Bu, aileleri ve toplumu daha genel olarak rahatlatılabilir. Sonuç olarak, okul müdürleri, bir tür güvenlik uzmanı gibi hareket ederek, öğrencilerin her yönüyle güvende hissetmelerini sağlamalıdır. Bu, sadece öğrenme için değil, aynı zamanda öğrencilerin genel yaşam kalitesi ve refahı için de son derece önemlidir.

- **Kolaylaştırıcı Olarak Müdür Rolü:** Bu rolde, bir yetiştirici veya okul müdürü, öğrencilere yönelik olarak ilgilerini, yeteneklerini, düşüncelerini, inançlarını ve görüşlerini makul bir şekilde anlamaya ve açıklamaya rehberlik eder. Bu, öğrencilerin bireysel gereksinimlerini tanıma ve bu gereksinimlere uygun destek sağlama sürecini içerir (Sezgin, 2002). Günümüzde okullar ve eğitim çevresi hızla değişmektedir. Bu nedenle, günümüz okul müdürleri sadece lineer düşünceye dayalı değil, aynı zamanda karmaşık, dinamik ve dönüşüme açık değişim süreçlerini anlama ve yönetme yeteneklerine sahip olmalıdır. Gamage ve Mininberg (2003) bu bağlamda müdürlerin okul çalışmalarını kolaylaştırma, işbirliği süreçlerini yönetme, problem çözme, okulu geliştirme ve personelin profesyonelliğini destekleme rolüne sahip olduğunu belirtirler. Bu, müdürlerin personele ve çevreye, kendilerini geliştirmeleri için gerekli kaynakları sağlama sorumluluğunu taşıdıkları anlamına gelir. Aynı zamanda, müdürler personel değerlendirmesi ve öğretim uygulamalarını iyileştirme konusunda uzmanlık sunarlar ve okul içi ve dışındaki değişim süreçlerini etkin bir şekilde yönetirler. Bu bağlamda, okul müdürünün değişimi başlatması, okulun tüm paydaşlarına öncülük etmesi ve değişimi kolaylaştırması gereklidir. Bu rol, okulun başarısı ve gelişimi için kritik bir öneme sahiptir ve müdürlerin liderlik rollerinin temel bir bileşenidir.

- **Disiplin Figürü Olarak Müdür Rolü :** Disiplin, bir topluluk içinde geçerli olan kurallar ve düzenlemeleri ifade eder. Okullarda disiplin, öğrencilerin ve personelin uyumlu bir ortamda eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlamak için son derece önemlidir. Okullar, birçok farklı öğrenci ve personelin bir araya geldiği karmaşık topluluklardır, bu nedenle disiplin kurallarının ve uygulamalarının etkili bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Geleneksel yaklaşımların yerine, günümüzde okullarda disiplin sorunlarına farklı bir bakış açısı getirilmektedir. Müdürler, eski ceza odaklı disiplin yaklaşımlarının yerine pozitif disiplin geliştirme yöntemlerini benimsemeli ve uygulamalıdır. Bu, öğrencilere sadece kurallara uymalarını öğretmekle kalmaz, aynı zamanda olumlu davranışları teşvik eder. Müdürler, tutumları, davranışları, eylemleri ve iletişim tarzlarıyla okuldaki öğretmenlere pozitif disiplin modeli olmaları konusunda ilham vermelidirler. Bu yaklaşım, öğrenciler arasında daha olumlu bir öğrenme ve etkileşim ortamı oluştururken, öğretmenlerin de daha etkili bir şekilde öğrencileri yönlendirmelerine yardımcı olur. Ayrıca, ceza odaklı yaklaşımların

aksine, pozitif disiplin, öğrencilerin sosyal ve duygusal becerilerini geliştirmeyi hedefler, böylece uzun vadeli davranış değişiklikleri sağlar(Balyer, 2012).

Özetle, okullardaki disiplin yönetimi, topluluk içinde uyumlu bir ortamın sürdürülmesi ve öğrencilerin eğitim hedeflerine odaklanmasını sağlama amacı taşır. Geleneksel ceza temelli disiplin yaklaşımlarının yerine, günümüzde daha pozitif ve öğrenci odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir. Müdürler, bu yeni yaklaşımları uygulamak ve öğretmenlere örnek olmak için önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede öğrencilerin davranışlarının olumlu bir şekilde yönlendirilmesi ve uzun vadeli davranış değişikliklerinin sağlanması amaçlanır. Bu yaklaşım, okulları daha güvenli ve öğrenci odaklı bir ortama dönüştürmeyi hedefler.

SONUÇ

Bu çalışma, okul yöneticilerinin denetim rollerini incelemeyi amaçlamıştır. Denetim, eğitim kurumlarının etkili işleyişi ve başarılı sonuçları için hayati bir öneme sahiptir. Okul yöneticileri, bu denetim rollerini yerine getirerek öğretmenlerin ve öğrencilerin performansını değerlendirmekte, eğitim kalitesini artırmak için önlemler almakta ve okulun genel yönetimini sağlamaktadır. Çalışmamız, okul yöneticilerinin genellikle dört ana denetim rolünü üstlendiğini göstermektedir: gözetim, değerlendirme, rehberlik ve liderlik. Gözetim rolü, öğretmenlerin sınıf içi faaliyetlerini izlemek ve düzenlemekle ilgilidir. Değerlendirme rolü, öğrenci başarılarını izlemek, ölçmek ve analiz etmek için kullanılır. Rehberlik rolü, öğretmenlere profesyonel gelişimleri için rehberlik etmek ve destek sağlamak anlamına gelir. Son olarak, liderlik rolü, okulun vizyonunu belirlemek, stratejik kararlar almak ve okul topluluğunu etkili bir şekilde yönlendirmekle ilgilidir.

Ayrıca, denetim rollerinin tek yönlü olmadığını ve okul yöneticilerinin farklı durumlara ve ihtiyaçlara uyacak şekillerde bu rolleri dengeli bir şekilde kullanmaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, denetim rollerinin etkili bir eğitim ortamı oluşturmak için bir araç olarak kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç olarak, okul yöneticileri, denetim rollerini başarıyla yerine getirerek okullarını daha etkili hale getirebilirler. Bu rollerin bilinçli bir şekilde kullanılması, öğretmenlerin ve öğrencilerin başarısını artırabilir, okulun kalitesini yükseltebilir ve sonuçta eğitim sisteminin genel başarısına katkıda bulunabilir. Bu çalışma, okul yöneticilerinin denetim rollerini daha iyi anlamak ve bu rolleri daha etkili bir şekilde kullanmak isteyen eğitimciler ve yöneticiler için bir temel oluşturabilir. Gelecekteki çalışmalar, bu denetim rollerinin daha derinlemesine incelenmesi ve daha fazla veri toplanmasıyla bu alandaki bilgiyi genişletebilir.

KAYNAKÇA

1. Alphonso, R.J. (1997). *Should Supervision Be Abolished? No. In Educational Supervision: Perspectives, Issues, and Controversies*, (Ed). Jeffrey Glanz and Robert F. Neville. Norwood, MA: Christopher Gordon Publishers.
2. Arslantaş, H.İ. (2007). İlköğretim Müfettişlerinin Mesleki Yardım ve Rehberlik Rollerinin Öğretmen Algılarına Göre Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Gaziantep.
3. Aydar, N.(1999). Bir Eğitim Tekniği Olarak Koçluk. Yayınlanmamış Doktora Tezi). *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.
4. Bakioğlu, A. (2013). *Eğitimde Mentorluk*. Nobel Yayınları
5. Balcı, A. (2002). *Etkili Okul: Okul Geliştirme – Kuram, Uygulama ve Araştırma*. Pegem Akademi Yayıncılık.
6. Balyer A. (2014) Okul Müdürlerinin Rol Öncelikleri Eğitimde Kuram ve Uygulama. *Journal of Theory and Practice in Education* 10(1): 24-40
7. Başar, H. (2000). *Eğitim Denetçisi*. Pegem A Yayıncılık.
8. Başaran, A. (2004). *Türk Milli Eğitim Teftiş Sisteminde Yeniden Yapılanmaya Gidilirken. Milli Eğitim bakanlığında Yeniden Yapılanma, Eğitim Denetiminde Yeni Yaklaşımlar*. Tem-Sen Yayınları.
9. Bursalıoğlu, Z. (1997). *Eğitim Yönetiminde Teori ve Uygulama*. Önder Matbaacılık.
10. Ilgar, L. (2005). *Eğitim Yönetimi Okul Yönetimi Sınıf Yönetim*. Beta Basım Yayım

11. Kayhan, Ü. ve Eroğlu, G. (2002). *Bir Eğitim Ortamı Olarak Okul (yapı, işleyiş ve ilişkiler)*. Damga Yayınevi.
12. Kotter, J. P. (2011). *What leaders really do. HBR'S 10 MUST READS: On Leadership içinde* (ss. 37-55). Boston: Harvard Business Review Press
13. MEB, (2001). Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Raporu. Milli Eğitim Publications.
14. MEB. (2000). Milli Eğitim Bakanlığı ilköğretim okulları müdürlüğü görev tanımı. Tebliğler Dergisi. Sayı: 2508, Tarih: Ocak 2000.
15. Sezgin, F. (2002). Araştırma Görevlilerinin Yetiştirilmesinde Tez Danışmanı Öğretim Üyelerinin Yetiştiricilik Rollerini. Yüksek Lisans Tezi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü* . Ankara.
16. Şişman, M. (2002). *Öğretim Liderliği*. Ankara: PegemA Yayınevi.
17. Taymaz, A. H. (2000). *Okul yönetimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
18. Taymaz, A.H. (1993). *Tefti*. Ankara: Kadioğlu Yayınevi.
19. Turan, S. ve Şişman, M (2004). *Eğitim ve Okul Yönetimi*. Y. Özden (Editör). Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı içinde (ss. 99-146). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

(47)

Atakan KALKAN^{279*}; Seyhan KARAKAN²⁸⁰; Murat ARSLAN²⁸¹; İlyas ERYATAN²⁸²; Mehmet ŞUA²⁸³

ÖĞRETMENLERİN SINAV HAZIRLARKEN KARŞILAŞTIĞI SORUNLAR PROBLEMS FACED BY TEACHERS WHILE PREPARING EXAMS

ÖZ

Öğretmenlerin sınav hazırlarken karşılaştığı sorunlar, eğitim sürecinin önemli bir parçasıdır. Bu sorunlar, öğretmenlerin zaman yönetimi, sınav içeriklerinin uygunluğu, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygunluk gibi konularda zorluklar yaşamalarına neden olabilir. Öğretmenlerin sınav hazırlarken karşılaştığı sorunlar, öğretim sürecinin doğal bir parçasıdır. Bu sorunlarla başa çıkmak için, öğretmenlerin zaman yönetimine önem vermesi, sınav içeriklerinin doğru bir şekilde belirlenmesi, adil bir değerlendirme sürecinin sağlanması ve teknik yönlerin yönetilmesi gerekmektedir. Bu gerekliliğin sağlanması sürecinde ise bir çok problemle karşılaşılabilir. Bu çalışmada öğretmenlerin sınav sorularını hazırlarken karşılaşılan zorluklar ve sorunlar incelenmiştir. Çalışmada nitel bir çalışma deseni uygulanmış ve 20 öğretmenin katılımıyla yapılan çalışmada öğretmenlerin bu konuda görüşleri doğrultusunda sonuçlar analiz edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre öğretmenlerin sınav sorularını hazırlarken karşılaştıkları en büyük sorunun öğrencilerin arasında oluşan seviye farklılıkları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra resmi müfredatın yetersizliğinden dolayı yardımcı kaynaklar kullanılmasını ve bu durum da öğrenciler arasında seviye farklılıklarının olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretmenler, Sınav Soruları, Ölçme ve Değerlendirme, Öğrenci Seviyesi.

ABSTRACT

The problems teachers face while preparing exams are an important part of the educational process. These problems may cause teachers to experience difficulties in issues such as time management, appropriateness of exam content, appropriateness to students' needs. The problems teachers face while preparing exams are a natural part of the teaching process. In order to cope with these problems, teachers need to pay attention to time management, determine the exam content correctly, ensure a fair evaluation process and manage the technical aspects. In the process of meeting this requirement, many problems can be encountered. In this study, the difficulties and problems encountered by teachers while preparing exam questions were examined. A qualitative study design was applied in the study and the results were analyzed in line with the opinions of the teachers in the study conducted with the participation of 20 teachers. According to the findings of the study, it was concluded that the biggest problem teachers face while preparing exam questions is the level differences among students. In addition to this, it was concluded that due to the inadequacy of the official curriculum, auxiliary resources are used and this situation leads to level differences among students.

Keywords: Teachers, Examination Questions, Measurement and Evaluation, Student Level.

²⁷⁹ * Sorumlu yazar: darendeak23@hotmail.com; Öğretmen, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, darendeak23@hotmail.com 0009-0002-3776-893x

²⁸⁰ Öğretmen, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, karakanseghan23@gmail.com, 0009-0003-6230-7120

²⁸¹ Öğretmen, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, muratarслан2323@gmail.com, 0009-0008-3257-7425

²⁸² Öğretmen, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, ilyaseryatan@hotmail.com, 0009-0005-7297-8547

²⁸³ Öğretmen, Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü, mehmetsua@hotmail.com, 0009-0003-1606-9002

1. GİRİŞ

Eğitim sistemi, birçok farklı unsurdan oluşan kompleks bir yapıdır. Ancak, bu unsurlar içinde en önemlisi öğretmenlerdir. Çünkü öğretmenler, eğitim programlarını uygulayan ve öğrencilerin öğrenme sürecindeki en önemli etkenlerdir. Öğretmenler, öğrencilerin öğrenme düzeylerini doğru bir şekilde değerlendirerek, öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlamakla görevlidir. Ayrıca, öğretmenler, eğitim programlarını ve yöntemlerini geliştirerek, öğrencilerin farklı öğrenme stillerine ve ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunabilirler (Şişman, 2007, s. 189).

Öğretmenlik, toplumun geleceği için oldukça önemli bir meslektir. Çünkü öğretmenler, eğitim sürecinde yeni nesillerin yetiştirilmesinde büyük bir sorumluluk üstlenirler. Günümüzde, nitelikli insanların ancak nitelikli bir eğitimle yetiştirilebileceği ve bu eğitimin de nitelikli öğretmenler tarafından verilebileceği kabul edilmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemi içinde çalışacak öğretmenlerin, hem öncesinde hem de hizmetleri sırasında, iyi bir şekilde yetiştirilmesi oldukça önemlidir. Nitelikli öğretmenler, eğitim hizmetlerinin kalitesini artırarak, öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeye çıkarabilirler. Öğretmenlerin yetiştirilmesindeki kalite, eğitim sisteminin başarısı ve dolayısıyla toplumun geleceği açısından büyük önem taşır (Kavas & Bugay, 2009, s. 14).

Günümüzde öğretmenlik, özel uzmanlık bilgisi ve becerisi gerektiren saygın bir meslek olarak kabul edilmektedir. Mesleğin saygınlığı, ülkeler ve kültürlere göre değişmekle birlikte, öğretmenlik insanla doğrudan ilgili bir meslek olduğundan, öteden beri sadece bir kazanç kapısı olarak değil, aynı zamanda kutsal bir meslek olarak görülmüştür. Bu nedenle, öğretmenlik mesleği diğer mesleklerin öğrenilmesinde kilit bir rol oynayan bir meslek olarak tanımlanabilir. Öğretmenler, diğer mesleklerin bilişsel ve fiziksel inceliklerini öğretme sürecinde önemli bir konuma sahiptirler. Öğretmenler, toplumun geleceği için nitelikli insanların yetişmesine katkıda bulunarak, ülkenin kalkınmasında ve ilerlemesinde önemli bir rol oynarlar (Işık, Çiltaş, & Baş, 2010, s. 54).

Sınavlar, öğrencilerin öğrenme süreçlerinde ne kadar başarılı olduklarını belirlemek amacıyla yapılan bir değerlendirme yöntemidir. Bu yöntem, belirli bir konuda öğrencilerin ne kadar bilgi sahibi olduğunu ölçmek ve öğrencilerin kazanımlarını gözlemlemek için kullanılır. Sınavlar genellikle belli bir süre ve belli bir yerde gerçekleştirilir ve öğretmenler tarafından hazırlanan sorulara öğrenciler tarafından verilen cevaplar değerlendirilir. Sınavlar, öğrencilerin motivasyonunu artırmak ve yeni kazanımlar edinmelerine yardımcı olmak için de kullanılabilir. Ancak sınavlar öğrencilerin stres seviyesini artırabileceği için, öğretmenlerin sınavları hazırlarken ve uygularken öğrencilerin bu durumdan en az etkilenebilmeleri için özenli davranmaları gerekmektedir (Çelikkaya, 1999, s. 149).

Eğitim, bireyin hayatında olumlu değişimler yaratmak için sistemli bir şekilde planlanan bir süreçtir. Bu planlama, amacın belirlenmesi (neden öğretileceği), içeriğin belirlenmesi (ne öğretileceği), öğretimin sürecinin tasarlanması (nasıl öğretileceği) ve ölçme/değerlendirme sürecinin planlanması (ne kadar öğrenildiğinin belirlenmesi) şeklinde dört temel ögeyi içerir. Eğitim programlarının hedefi, bireyin davranışlarında olumlu değişiklikler yaratmak olduğundan, ölçme ve değerlendirme süreci de bu değişimlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini tespit etmek için hayati bir öneme sahiptir (Eser, 2010, s. 3-5).

Ölçme ve değerlendirme süreci, öğrencilerin öğrenme sürecindeki ilerlemelerini takip etmek, başarılarını ölçmek ve gelişimlerini izlemek için önemli bir araçtır. Bu sürecin doğru yapılabilmesi için ölçme araçlarına ihtiyaç vardır. Ülkemizde, örgün eğitim kurumlarında yaygın olarak kullanılan ölçme araçlarından bazıları standart testler ve yazılı sınavlardır. Bu araçlar, ders programlarında belirtilen özel ve genel amaçlar, hedef davranışlar ve konular doğrultusunda hazırlanmalıdır. Ayrıca, ölçme araçları sadece bilgiyi değil, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme gibi farklı düzeylerdeki davranışları da ölçebilecek nitelikte olmalıdır. Böylece öğrencilerin başarıları ve gelişimleri doğru bir şekilde ölçülebilir ve değerlendirme süreci etkili bir şekilde gerçekleştirilebilir (Köççe & Baki, 2009, s. 558).

Öğrencilerin hedef davranışlarını ölçmenin çeşitli yolları vardır, ancak yazılı sınavlar en sık kullanılan yöntemlerden biridir. Yazılı sınavlar, öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini, yazılı ifade yeteneklerini, görüşlerini, ilgilerini ve tutumlarını ölçmek için etkili bir araçtır. Farklı türlerde yazılı sınavlar kullanılabilir, ancak çoktan seçmeli sorular, eşleştirme soruları ve doğru-yanlış soruları gibi seçmeli sorular en yaygın

olanlardır. Soru hazırlama sürecinde, müfredatın kapsamlı bir şekilde kapsanması ve öğrenme düzeylerinin değerlendirilmesi hedeflenir. Soruların kapsamlı ve öğrenmeyi yansıtan sorular olması önemlidir ve öğretmenlerin öğrencilere sunum şekillerine dikkat etmeleri gerekmektedir (Ertuğrul, 2005, s. 158).

Bu çalışmanın amacı, öğretmenlerin sınav hazırlarken karşılaştıkları sorunları belirlemek, bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri sunmak ve eğitim sisteminde sınavların kalitesini artırmaya katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, öğretmenlerin sınav hazırlama sürecinde karşılaştıkları zorluklar ve sorunlar tespit edilerek, bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulacaktır. Böylece, öğretmenlerin sınav hazırlama sürecinde daha etkili bir şekilde çalışmalarını sağlanarak, öğrencilerin öğrenme düzeylerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Öğretmenlerin sınav hazırlarken karşılaştıkları sorunların ortaya konulması amacıyla yapılan araştırmada, nitel tarama yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmada, aynı olayı yaşamış kişilerin yaşadıkları durumun nedenlerini derinlemesine incelemek ve belirlemek amaçlanmaktadır. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı nitel veri oluşturma yöntemlerinin kullanıldığı, bakış açılarının, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2.2. Araştırma Evreni ve Örneklem

Çalışmada ulaşılan bulgular ve çıkarılan sonuçların genellenmek istendiği araştırmanın çalışma evreni, 2022-2023 eğitim öğretim yılında Elazığ ilinin Merkez ilçesindeki okullarda görev yapan öğretmenlerden oluşturulacaktır. Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü, bir çalışmayla ilgili verilerin veya ölçme sonuçlarının tümünün oluşturduğu küme ifadesi ile tanımlanabilir (Karasar, 2010).

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Söz konusu görüşme soruları ise hazırlanmadan önce konuyla ilgili nitel desenli çalışmalardan tarama modeli kullanılmıştır. Ayrıca alan yazın taraması ile kuramsal temeller oluşturulacak konu hakkında kapsamlı bilgiye ulaşıldıktan sonra formda yer alması düşünülen maddeler belirlenmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerden geçerli ve güvenilir sonuçlar elde edebilmek için veriler analizi yapılmıştır. Açık uçlu soru formu yoluyla toplanan veriler, öncelikle numaralandırılmış, daha sonra betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Öğretmenlerin sınavlarda karşılaştıkları sorunlar adına uygun istatistiksel işlemler seçilerek ve analizler yapılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu kısmında veri toplama aracından elde edilen bilgilerle ulaşılan bulgulara değinilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Kişisel Bilgilerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Erkek	12
	Kadın	8
Yaş	20-30	8
	30-35	7
	36-40	2
	41-Üstü	3

Branş	Sosyal Bilgiler	8
	Türkçe	5
	Matematik	5
	Fen	2
Medeni Hal	Evli	14
	Bekar	6

Tablo 1 incelendiğinde katılımcıların 12’si erkek 8’inin de kadın olduğu görölmektedir. Yaşlarında ise dengeli bir dağılım olduğu görölmekte, en fazla 20-30 yaş aralığında olduğu görölmürken en az ise 41 ve üstü yaş grubuna dahil olduğu görölmektedir. Katılımcıların branş dağılımında ise Sosyal bilgiler en fazla olduğu görölmürken en az ise Fen branşına sahip öğretmenin olduğu görölmektedir. Katılımcıların medeni hal durumuna göre dağılımında ise evli olanların bekar olanlara göre dağılımında gözle görölmür bir fark olduğu görölmektedir.

Tablo 2: Katılımcıların Sınav Hazırlığında Kullandıkları Kaynaklar

Tema	Alt Tema	f
Kullanılan Kaynak	Milli Eğitim Müfredatı	6
	Yardımcı Kaynaklar	6
	Milli Eğitim Müfredatı ile Yardımcı Kaynaklar	6
	Toplam	18

Katılımcıların verdikleri bazı cevaplar:

“ Sınavların hazırlanmasında öğrencilerin derslerde gösterdikleri performansa göre kaynak belirlemesi yapmaktayım. Genelde devlet okullarında ve çalıştığımız okulun sosyo ekonomik durumunun ortalamasının altında olması sebebiyle çok fazla yardımcı kaynak kullanamamaktayım. Genelde devletin verdiği kitaplardan sınav sorularını hazırlamaya çalışıyorum ”

“Sınavlar öğrencilerin aldığı notlar olarak görülse de esasında biz öğretmenler için de bir ölçme şeklidir. Ben öğrencilerime elimden geldiğince yardımcı kaynaklardan soru sormaya çalışıyorum. Çünkü bu kaynaklar daha kaliteli oluyor. Ancak milli eğitimin bize verdiği ders kitabından da sorular sorduğum oluyor. Çünkü diğer türlü öğrenciler devletin verdiği kitabı hiç önemsemiyor bu sefer”

“Öğrenciler daha çok milli eğitim kitaplarından soruların sorulmasını istiyor. Çünkü daha kolay oluyor genelde, fakat bu da iyi bir ölçme olarak görülmediği için çalışan ile çalışmayan öğrenciyi tespit etmekte zorlanıyoruz. Bu yüzden karma şekilde hem yardımcı kaynak hem de devletin verdiği kitapları karıştırmak sınav sorularını hazırlıyorum”

Tablo 2’de göröldüğu üzere katılımcıların sınavlara hazırlanırken kullandıkları kaynaklar sorusunda oluşan üç alt temada; milli eğitim müfredatı, yardımcı kaynaklar ve hem milli eğitim kitapları hem de yardımcı kaynaklar ile ilgili katılımcıların hepsi eşit sayıda cevap verdikleri görölmüştür. Öğretmenlerin sınav hazırlamasında kullandıkları kaynaklarda verdikleri cevaplara bakıldığında her ne kadar eşit olsa da devletin verdikleri kitapları daha çok mecburiyetten kullandıkları görüşünün de çoğunlukta olduğu görölmektedir.

Tablo 3: Katılımcıların Sınav Hazırlığında Dikkat Edilen Hususlar

Tema	Alt Tema	f
Sınav Hazırlığında Dikkat Edilen Hususlar	Öğrenci Seviyesi	11
	Sınav Soruları	6
	Öğretmenin Anlatımı	2
	Toplam	19

Katılımcıların verdikleri bazı cevaplar:

“Sınav hazırlanırken öncelikli olarak işlediğim yerlerden sorular soruyorum. İşlemediğim ya da anlatmadığım hiçbir şeyi sormuyorum. Çünkü bu durumu hiçbir şekilde tasvip etmiyorum”

“Sınavlarda öncelikle en önemli konu öğretmenlerin ders anlatırken anlatımı olduğunu düşünüyorum. Bundan dolayı sınavların aslında öncelikle öğretmenlerin derslerde dersi anlatmasından itibaren başladığını düşünüyorum. Ben ders anlatırken bu konuda hassas davranmaya çalışıyorum. Ve anlattığım dışında başka bir şey sormuyorum.”

“Sınavlarda en dikkat ettiğim şey sınıfın seviyesidir. Sınıfın seviyesinin çok üstüne çıkmamaya çalışıyorum. Çünkü sınıf seviyesinin üstünde soru sorunca yapılma yüzdesi düşüyor. Bu da hem öğrencinin hem de öğretmenin moralini bozuyor. Bundan dolayı sınav hazırlandığında sınıf seviyesi çok önemli bir husustur.”

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların sınav hazırlarken en fazla dikkat ettikleri hususun öğrenci seviyesi olduğu görülmektedir. Katılımcılar sınav sorularını hazırlarken öğrencilerin seviyesine göre sınav sorularını hazırladıklarını söylemişlerdir. Bunun dışında katılımcıların bir kısmının yine öğrencilerin girecekleri sınavları göz önünde bulundurarak sınav sorularını hazırladıklarını söylemektedirler. Diğer kısım ise soru hazırlarken öğretmenlerin anlatımının da önemli bir husus olduğunu belirtmişlerdir. Genel olarak büyük bir çoğunluğun sınav hazırlanmasında dikkat ettikleri hususun sınıf seviyesi olduğu görülmektedir.

Tablo 4: Katılımcıların Sınav Hazırlığında Müfredatın Önemi ile İlgili Bulgular

Tema	Alt Tema	f
Sınav Sorularında Müfredatın Payı	Müfredatı önemserim	10
	Müfredatı Önemsemek zorundayım	6
	Müfredatı Önemsemem	3
	Toplam	19

Katılımcıların verdikleri bazı cevaplar:

“Sınav sorularında müfredata göre hareket ederim. Çünkü bu milli eğitim tarafından mecburi olarak dayatılmaktadır. Açıkçası mecburi olmasa da yine de ederim çünkü sınav soruları o müfredata göre çıkmaktadır. Ancak devletin verdiği kaynakları açıkçası kullanmıyorum çünkü çok yetersiz oluyor öğrencilerin sınav hazırlıklarında”

“Sınav soruları hazırlarken resmi müfredata göre hareket etmek istemesem de öğrenciler bu müfredata göre lise sınavlarına girdikleri için uymak zorunda hiss ediyorum kendimi. Ancak çok saçma bir müfredat dayatılıyor ve bunu da açıkçası yadırgıyorum. Ama dediğim gibi öğrenci için müfredata uygun şekilde sorular hazırlıyorum.”

“Sınavlarla alakalı açıkçası müfredata göre hiçbir şekilde hareket etmiyorum. Lise sınavlarında çıkan birkaç soru soruyorum ama genelde öğrenci için daha iyi olacağını düşündüğüm şekilde sınav soruları hazırlıyorum. Çünkü müfredat öğrenci seviyesini benim kadar iyi bilemez”

Tablo 4’de görüldüğü üzere katılımcıların sınavlarda müfredata genel olarak uygun bir şekilde sınav soruları hazırladıkları görülmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu sınav sorularını müfredata uygun

hazırlamak zorunda olduklarını belirtmektedirler. Bunun yanı sıra bunu mecburi olarak yapmak zorunda olduklarını ifade eden katılımcıların da hayli fazla olduğu görülmektedir. Müfredatı önemsemeyen sınav sorularını hazırlayan katılımcıların ise az olduğu görülmektedir. Genel olarak katılımcıların sınav sorularını hazırlarken müfredata uygun hareket etmelerinin sebebi ise daha çok öğrencilerin lise veya diğer sınavlarda karşılaşacağı soruları müfredata uygun sınav soruları oldukları görülmüştür.

Tablo 5: Katılımcıların Sınav Hazırlığındaki Zorluklar ile İlgili Bulgular

Tema	Alt Tema	f
Sınav Soruları hazırlarken karşılaşılan zorluklar	Öğrenci seviyesine göre soru	12
	Materyal Yetersizliği	6
	Öğrenciler arasındaki farklılık	1
	Toplam	19

Katılımcıların verdikleri bazı cevaplar:

“ Sınavlarda soru hazırlarken bir çok kaynaktan faydalanıyorum. Ama bazen bazı kaynaklarını olmayışı zorluk olarak gelebiliyor. Ama genelde zorlanmıyorum. Zorlandığım konu ise dediğim gibi daha çok yeterli materyalin olmamasından kaynaklanmaktadır”.

“Sınav sorularının hazırlanmasında faydalanılan kaynak çok büyük önem arz etmektedir. Özellikle, bazı kaynakların sınav soruları bire bir öğrencilerin girdiği sınavlarla paralellik göstermektedir. Bundan dolayıdır ki kaynakların tam olması önemlidir. Bazen materyal eksikliği bu konuda zorluk olarak görülebilir. Onun dışında sınav sorularının hazırlanmasında herhangi bir zorluk çekmiyorum.”

“Sınavlarda en büyük zorluk sınıf seviyesine göre sınav sorusu hazırlayabilmek ve o dengeyi kurabilmektir. Bu yüzden sınav sorularının hazırlanmasında sınıf seviyesi gözeterek hazırlamak en büyük zorluk oluyor. Bu yüzden sınıf seviyesini çok iyi bilmek gerekiyor.”

Tablo 5'e göre katılımcıların büyük bir çoğunluğu sınav sorularını hazırlarken karşılaştıkları zorluk olarak öğrencilerin seviyesine göre sınav sorusu hazırlamak olduklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı katılımcıları ise sınav soruları hazırlarken kaynak yada materyal yetersizliğinden dolayı zorlandıklarını belirtmişlerdir. Özellikle sınav sorularının hazırlanmasında öğrencilerin girdikleri sınavlara yönelik sorular hazırlamanın önemli olduğu bunun için de yeterli kaynağın olması önemli olarak belirtmişlerdir.

Tablo 6: Katılımcıların Sınav Hazırlığındaki Kolaylıklar ile İlgili Bulgular

Tema	Alt Tema	f
Sınav Soruları hazırlarken karşılaşılan kolaylıklar	Öğretmenin Yetkinliği	8
	Öğrencinin Seviyesi	8
	Öğrencinin Sosyo- Ekonomik Durumu	2
	Toplam	18

Katılımcıların verdikleri bazı cevaplar:

“Sınavlarda sınav sorusu hazırlarken esasında herhangi bir zorluk ile karşılaşmıyorum. Benim için sınav sorusu hazırlamak kolay bir konu. Ama genel olarak soruları hazırlayan öğretmen alanında yetkin ve donanımlı olursa açıkçası zorlanacağını düşünmüyorum.”

“Sınavların hazırlanmasında ki en büyük kolaylık öğretmenlerin bu konuda yetkin olmasıdır. Çünkü öğretmen branşı ile alakalı olarak yetkin olursa bu alanda herhangi bir zorluk yaşayacağını düşünmüyorum. Öğretmen öncelikle alanında iyi olmalıdır.”

“Sınav sorularının hazırlanmasında kş en büyük kolaylıklardan birisi soruların hazırlandığı kaynakların öğrencilerde de bulunmuş olmasıdır. Böylelikle bütün öğrenciler bütün kaynaklara sahip olursa sorumlu olacakları yerleri daha iyi anlayabilirler. Bu konuda öğrencinin ekonomik durumu da kaynakları almaya elverişli olmalıdır.”

Tablo 6’da görüleceği üzere katılımcıların büyük bir çoğunluğu sınav sorularını hazırlarken kolaylık olarak öğretmenin yetkinliği ile öğrenci seviyesi seçeneklerini eşit sayıda belirtmişlerdir. Özellikle sınav sorularının hazırlanmasında sınıf seviyesinin yakın olması sınav sorularının hazırlanmasında büyük bir kolaylık sağlayacaklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar ise sınav sorularını hazırlarken kullandıkları kaynakların öğrencilerinin tamamının da edinmesinin önemli bir husus olduğunu belirtmişlerdir. Bu durumu ise ekonomik olarak öğrencilerin bütün kaynakları alabilecek ekonomik gücünün olmasını önemli olarak görmüşlerdir. Genellikle sınav sorularının hazırlanmasında en büyük kolaylığın öğretmenlerin kendi alanlarında ki yetkinliği olarak görülmekte ve öğrencilerin kendi aralarında ki seviyelerinin yakın olmaları kolaylık olarak belirtilmiştir. Bundan dolayı genle olarak da öğrenci seviyesinin sınav sorularının hazırlanmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

SONUÇ

Sınav sorularının hazırlanması öğretmenler ve öğrenciler için önemlidir çünkü: Öğretmenler, sınav sorularının kalitesi ve doğruluğuyla öğrencilerin gerçek öğrenme düzeyini doğru bir şekilde ölçebilirler. Bu nedenle, doğru soru türleri, doğru zorluk seviyesi, öğrenme hedeflerine uygun sorular seçmek ve ölçme ve değerlendirme kriterlerine uygun olmalarını sağlamak önemlidir. Öğrenciler, sınav sorularının hazırlanmasından doğrudan etkilenirler. Kaliteli sınav soruları, öğrencilerin gerçek öğrenme düzeylerini doğru bir şekilde ölçebilir ve onların güvenini artırır. Ayrıca, sınav sorularının müfredat hedeflerine uygunluğu, öğrencilerin öğrenme sürecine odaklanmasına yardımcı olabilir. Sınav sorularının kaliteli olması, öğrencilerin motivasyonunu artırabilir ve öğrenme sürecine daha fazla ilgi göstermelerini sağlayabilir. Öğrencilerin öğrenme düzeylerinin doğru bir şekilde ölçüldüğünü ve sınavların adil bir şekilde yapıldığını görmeleri, öğrenme sürecine katılımlarını artırabilir. Bundan dolayıdır ki sınav soruları hazırlanırken bu hususlar gözletilmekte ve bazı zorluklar ortaya çıkmaktadır.

Öğretmenler, sınav sorularının kalitesi ve doğruluğuyla öğrencilerin gerçek öğrenme düzeyini doğru bir şekilde ölçebilirler. Bu nedenle, doğru soru türleri, doğru zorluk seviyesi, öğrenme hedeflerine uygun sorular seçmek ve ölçme ve değerlendirme kriterlerine uygun olmalarını sağlamak önemlidir.

Ayrıca, sınavların hazırlanması öğrenciler için de önemlidir çünkü doğru şekilde hazırlanmış sınavlar öğrencilerin öğrenme düzeyini anlamalarına, güçlü yönlerini ve zayıf yönlerini belirlemelerine ve gelecekteki öğrenme süreçlerine odaklanmalarına yardımcı olur. Sınavlar ayrıca öğrencilerin çalışma alışkanlıklarını geliştirmelerine, öz güvenlerini artırmalarına ve başarıya ulaşma motivasyonunu sağlamalarına yardımcı olur. Doğru şekilde hazırlanmış sınavlar, öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme süreçlerine rehberlik etmesine ve onların öğrenmelerini desteklemesine de yardımcı olur. Bu nedenle, sınav sorularının doğru bir şekilde hazırlanması öğretmenler ve öğrenciler için oldukça önemlidir.

Doğru soru türleri ve zorluk seviyeleri seçilerek hazırlanmış sınavlar, öğrencilerin öğrenme sürecinde hangi konuların iyi anlaşıldığını ve hangi konuların daha fazla çalışmaya ihtiyacı olduğunu belirlemelerine yardımcı olur. Aynı zamanda, öğrencilerin öğrenme düzeylerini doğru bir şekilde ölçerek, öğrencilerin akademik performanslarının doğru bir şekilde değerlendirilmesine katkıda bulunur. Bu da öğrencilerin eğitimlerindeki ilerlemeleri takip etmelerine, eksiklerini gidermelerine ve kendilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Sınav sorularının kalitesi, öğrencilerin öğrenme sürecindeki başarılarını doğru bir şekilde ölçmek ve geliştirmek için kritik bir rol oynar. Sınav sorularının kalitesi, öğrencilerin gerçek öğrenme düzeylerini ölçmek için doğru ölçütleri sağlayabilir ve öğretmenlerin öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemelerine yardımcı olabilir.

Ayrıca, sınav sorularının öğrencilerin müfredat hedeflerine uygunluğu, öğrencilerin derslerinde başarılı olmalarına ve gelecekteki hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle, öğretmenlerin sınav

sorularını doğru şekilde hazırlamaları ve öğrencilerin öğrenme sürecinde başarılı olmalarına yardımcı olmaları önemlidir.

KAYNAKÇA

1. Çelikkaya, H. (1999). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitim ve Eğitimcilik)*. İstanbul: Alfa
2. Ertuğrul, H. (2005). *Öğretmenin Başarı Kılavuzu*. İstanbul: Nesil.
3. Eser, Y. (2010). *Eğitimde Program Geliştirme*. Karabük: Karabük Üniversitesi.
4. Işık, A., Çiltaş, A., & Baş, F. (2010). Öğretmen Yetiştirme ve Öğretmenlik Mesleği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* , 53-62.
5. Karasar, N. (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi. (21. Basım)* Ankara: Nobel.
6. Kavas, A. B., & Bugay, A. (2009). Öğretmen Adaylarının Hizmet Öncesi Eğitimlerinde Gördükleri Eksiklikler ve Çözüm Önerileri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Yıl , 13-21.
7. Köğce, D., & Baki, A. (2009). Farklı Türdeki Liselerin Matematik Sınavlarında Soruların Bloom Taksonomisine Göre Karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*;Cilt:17;No:2 , 557-574.
8. Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem.
9. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

(48)

İsmail TEKER²⁸⁴, Yusuf ARSLAN²⁸⁵, Mehmet AÇIK²⁸⁶, Nevzat YİĞİT²⁸⁷

OKUL YÖNETİCİLERİNİN DUYGUSAL ZEKA ve LİDERLİK ETKİLEŞİMİ

INTERACTION BETWEEN SCHOOL ADMINISTRATORS' EMOTIONAL INTELLIGENCE and LEADERSHIP

ÖZ

Bu çalışmadaki amaç, okul yöneticilerinin sahip olduğu duygusal zekâ seviyeleri ile liderlik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Okul yöneticisi kapsamında, okul müdürleri ve okul müdür yardımcıları ele alınmıştır. Yapılan alanyazın taramasına göre, okul yöneticilerinin duygusal zekâ seviyeleri yükseldikçe, liderlik özelliklerindeki kalitenin de arttığı, bu durumun tersi olarak duygusal zekâ seviyeleri azaldıkça liderlik özelliklerinin de azaldığı görülmüştür. Kendinin ve başkalarının duygularının bilincinde olan, duygularını daha verimli bir şekilde kullanabilen, duygularını kontrol edebilen okul yöneticilerinin bu duruma bağlı olarak liderlik özelliklerinin de yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, Okul Yöneticisi, Eğitim Yönetimi, Duygusal Zekâ, Liderlik.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine the relationship between the emotional intelligence levels of school administrators and their leadership characteristics. Within the scope of school administrator; school principals and deputy principals are considered. According to the literature review, it has been observed that as the emotional intelligence levels of school administrators increase, the quality of their leadership characteristics also increases, and conversely, as their emotional intelligence levels decrease, their leadership characteristics decrease. It is an expected result that school administrators who are aware of their own and others' emotions, who can use their emotions more efficiently and who can control their emotions will also have high leadership qualities.

Keywords: Management, School Administrator, Educational Management, Emotional Intelligence, Leadership.

²⁸⁴ İsmail Teker, Hasan Taşar İmam Hatip Ortaokulu Okul Müdürü, E-Posta: ismailteker2@gmail.com, ORCID: 0009-0005-1392-7192

²⁸⁵ Yusuf Arslan, TOBB Yavuz Selim Ortaokulu Uzman öğretmen, E- Posta: yusufarslan1735@gmail.com, ORCID: 0009-0009-4857-9430

²⁸⁶ Mehmet Açıık, TOBB Yavuz Selim Ortaokulu Uzman Öğretmen, e-Posta: mehmetacik1453@gmail.com, ORCID: 0009-0005-4913-8208

²⁸⁷ Nevzat Yiğit, TOBB Yavuz Selim Ortaokulu Okul Müdürü, E-posta: nevzat_yigit74@hotmail.com, ORCID: 0009-0006-0676-7626

GİRİŞ

Son yılların gündeminde olan duygusal zeka kavramı, gittikçe farklı alanlarda yenilikler meydana getirmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalar, duygusal zekanın ölçülebilmesi; ilgili becerilerin hayatın farklı alanları içerisinde nasıl kullanılabileceği ve sonuçları, tüm bunlarla ilişkili olarak da duygusal zekanın ne şekilde geliştirilebileceği vb. boyutlarda incelenmeye devam etmektedir. Bahsi geçen çalışmaların yönelmiş olduğu alanların başında ise iş hayatı, yöneticilik ve eğitim gelmektedir. Yapılan son çalışmalar gösteriyor ki, zekanın gerçek ölçütü IQ olsa dahi, sosyal yaşam başarısı hususunda belirleyici olan, bireylerin duygusal (EQ) zekalardır (Yılmaz ve Yıldırım, 2020). Duygusal zeka, bireyin görülen tüm davranışlarını yöneten gereksinim, dürtü ve değerlerini temsil etmektedir ve diğer insanlar ile olan ilişkisinin ve iş hayatındaki başarılarının belirleyicisidir. Duygusal zeka, kişinin kendisini ve başkalarını motive etmesi için, soğukkanlılık, çaba, sabır ve beceri gibi duygusal niteliklerin bir kompozisyonudur (Karayaman, 2019). Duygusal zeka kavramını ilk olarak 1983 yılında Gardner, uyum yeteneklerinden oluşma, bunun yanı sıra bireyin duygularının ve becerilerinin bilincinde olma, bunları yaşamını yönetmede bir kaynak şeklinde kullanma becerisi şeklinde tanımlamıştır. Duygusal zeka bireyin kendi duygularını kavraması, bu duygular arasında tercihte bulunabilmesi, başka bireylerin duyguları için empati yapabilmesi ve kendi duygularını yaşamına yön verme hususunda hayat standartlarını artırma yönünde kullanabilmesi olarak da tanımlanmaktadır. Bu tanımlarda duygusal zeka, başarı açısından önemli olan empati, duyguları ifade edebilme ve anlayabilme, mizacı kontrol edebilme, özgürlük, uyum sağlayabilme, bireyler arası problemleri çözebilme, sabır, sevecenlik, saygı, nezaket vb. duygusal nitelikleri betimlemede de kullanılmaktadır (Atay, 2002). 1995 yılında ise Goleman "Duygusal Zeka" isimli çalışmasında, insan beyninin duyguları nasıl işlemlerden geçirildiğini açıklamayı denemiş, bireylerin gelecek yaşamlarındaki başarılarının tahmin edilebilmesinde, IQ ve standart testler yardımıyla ölçülen beyin gücünün, bireyin duygusal özellikleri veya karakterinden daha az belirleyici olacağını altını çizerek, duygusal zekayı "kendi kendini harekete geçirebilme, yolunda gitmeyen durumlara rağmen devam edebilme, dürtüleri kontrol altında tutarak doyumunu erteleyebilme, ruh halinde düzenleme yapabilme, problemlerin düşünmenin önüne geçmesine izin vermeme, empati yapabilme ve umut besleme" olarak tanımlamıştır (Babaoğlan, 2010). Son olarak, EQ problem çözme hususunda duygusal bilgileri kullanabilme becerisidir. Duygusal bilgileri yani duygulardaki değişimleri kullanmak insan yaşamındaki kalıp çözüm yollarından bireyi sıyrabilir ve problem çözümede kapsamlı alternatif yolları görmeye teşvik edebilir. Güçlü olarak duygularının bilincinde olmak daha önemli, öncelikli bir probleme gösterilen özeni, yeniden değerlendirebilmek açısından bireylere yardımcı olacaktır. Duygusal durumlar herhangi bir zorlukla karşı karşıya kalındığında bile ısrarla bireyi harekete geçirebilmektedir. Bazı insanlar pozitif duygularını, zor bir işi başarmak için kendilerini güdülemekte kullanmaktadır. Bazıları ise, olumsuz bir sonuç ile karşı karşıya kalıp endişelendiklerinde bu duyguyu ekstra bir kuvvet ve güdüleyici olarak kullanmaktadır (Ergin, 2008).

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Duygusal Zekâ Tanımı

Duygusal zekanın anlamı; duyguyu düzgün kavrama, analiz etme ve dışavurum becerisidir. Duygulara ulaşabilme ya da duygu oluşturabilme yeteneğidir. Duygusal bilgiyi kavrayabilmektir. Ya da duygusal zekâ; duygularını gerektiğinde oluşturma, sürdürme, kontrol etme ve başka kişilerle tesirli duygusal bağ oluşturabilme yeteneğidir (Ceylan ve Alsancak, 2023).

Duygusal zekâ, bir bireyin çevreden gelen istekler ile baskılarla baş edebilme becerisine etki eden bir sürü bilinmeyen yetenek, maharet ve yeterli olabilmek şeklinde açıklanabilir ya da duygusal zekayı, kişinin kendini pozitif tarafa doğru yükseltmesine ve geliştirmesine katkıda bulunan, becerileriyle başka insanlarla kurduğu iletişimine tertip vermesi şeklinde açıklayabiliriz (Güney, 2005).

Duygusal zekâ terimini kısa bir biçimde açıklamak gerekirse, duyguların fikre göre, doğru ve uygun zamanda tercih edilmesidir. Duygusal zekâ ile kişinin duygularını hissetmesine, duygularını kavramasına, duygularını belirtebilmesine, duygularını kontrol edebilmesine, negatif duygularıyla ilgili sorunlarını çözebilmesine, kişinin üretkenlik sağlamasına, yenilikçi fikirlerinin bulunmasına, başarısını artırmak için kendini teşvik etmesine, etrafındaki insanların duygularını hissetmesine, diğer kişilerle güvenilir iletişimler

kurabilmesine yardımcı olmaktadır. Bir yandan da duygusal zekâ kişilerin dileklerini ileri zamanda hayata geçirmek üzere geri planda tutmasına, etrafındaki kişilere yönelik anlayış sergilemesine, derin ve gerçek hislerini anlamasına, güvenilir ve doğru iletişimler sürdürüp, başarılı bir biçimde devam ettirmesine yardımcı olan, öğrenilebilen bir beceridir. Çalışmacıların duygusal zekâ terimi açısından sürdürdüğü araştırmalara bakarak bu terimle ilgili pek çok açıklamalar bulunmaktadır (Engin, 2008).

Daniel Goleman'a göre, duygusal zekâ; kişinin harekete geçmesine katkıda bulunan, karşılaştığı negatifikleri atlatabilmesine, duygu durumlarının kontrolünü sağlamasına, empati özelliğinin artmasına yardımcı olan bir kavramdır. Bar-on'a göre duygusal zekâ, kişinin kendisini açıklayabilmesini, başka insanları algılayabilmesi, yaşamında bulunan sorunları çözebilmesini kolaylaştıran, duygusal, kişisel ve sosyal açıdan yetenek ile becerisinin bulunmasıdır. Cooper ve Sawaf'a göre, kişiler arasında bağı ve bu bağı etkilerinin bulunduğu kaynak şeklinde duyguları hissetmek, duyguları algılamasıyla tesirli ve başarılı bir biçimde yönlendirme becerisidir (Karakuş, 2008).

Duygusal zekâ ile alakalı açıklamaları göz önünde bulundurursak duygusal zekâyı bireyin kendini algılayabilmesine, kontrolünü kurabilmesine, motivasyonunu artırmasına, önüne gelen problemleri aşabilmesine destek olan bir beceri şeklinde açıklayabiliriz. Başka bir söyleyişle duygusal zekâyı, kişinin duygusal artış ile azalmalarının kontrol edilmesine, hisleri ile becerilerinin algılanmasına yardımcı olan, değişik becerilere göre farklılığın sağlanması şeklinde açıklayabiliriz. Ayrıca bireysel ve iş ortamındaki hedeflerinin olduğu tarafa odağını kurmasına, diğer bireylerin duygularını, duygusal gereksinimlerini ve problemlerini anlayabilmesine yardımcı olan beceridir (Karayaman, 2020).

Salovey ve Mayer ise duygusal zekâyı şu şekilde açıklamıştır; kişinin hem kendi hem de diğer kişilerin duygularını algılamasını sağlamaktadır. Kişinin duygularını kontrol edebilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca kişinin yaşamındaki başarıyı, kendindeki motivasyonunu ortaya çıkarıp, duygulardan faydalanma olanağı sağlayan yeteneklerin tamamı şeklinde açıklanmıştır (Karayaman, 2021).

Önderlik Tanımı ve Önder Özellikleri

Önderlik teriminin 1983 senesinde paylaşılan Oxford İngilizce sözlüğünde bulunduğu ve 19. yüzyılda yayımlanan kitap kaynaklarında olduğu bulunmuştur. Önder terimi, ilk olarak İngilizce lisanında önderlik terimi şeklinde incelenmiş ve tanımlanmaya çalışılmıştır. Önderlik, uzun senelerce oldukça araştırılan ve pek çok çalışmaya neden olan kavramlar içerisinde yer almaktadır. Önderlik teriminin, beş bin sene öncesinde Mısır'da bulunan hiyeroglif yazı sistemiyle oluşturulan tarihi yazıtlardan daha eski bir terim olduğu görülmüştür. Yunan felsefecileri adıyla bildiğimiz Aristo ve Platon'un milattan sonra üç yüz ve dört yüz senelerinde araştırılan çalışmalarda önderlik ile alakalı söylenen açıklamalar bulunmaktadır. Önderlik terimi, kurulan hedefleri sağlayabilmek amacıyla, kişileri birlik haline getirme ile takım şeklinde yönlendirme becerisidir. Kişileri algılama, kişileri değerlendirebilme, bireylerin reaksiyonlarını önceden görebilme, kişileri kontrol altında tutabilme becerisini içermektedir (Öztürk ve Deniz, 2008).

Önderlik, kararlaştırılan şartlarda, önceden belirlenen kişisel ya da takım amaçlarına erişilebilmesi amacıyla, kişinin davranışlarına etkide bulunması ve yön vermesidir. Önderlik, kurumun hedeflerini sağlayabilmesi amacıyla, kurumdaki çalışanların gereksinimlerine, etrafın, takımların ve insanların birbiriyle iletişimini düzenleyen, kısımlar ile kişiler arasında etkileşimi ve iletişimi sağlayan bir dönemdir. Başka bir açıklamada ise önderlik, insanları ortak amaçlar kapsamında yönetme yeteneğinin ve gayesinin bulunup , kişisel ve dinamik dönem şeklinde söylenebilir. Yapılan açıklamalardan da görüleceği gibi önderlik, kritik dönemlere, kurum kültür, amaç, taktik, ana kimlik gibi kurumun sürdürülebilirliğini sürdüren mantık içeren ve üzerinde düşünülmüş hareketleri idare etmek, gelecek dönemi biçimlendirmek amacıyla etkiler sağlamak için mühim bir etkidir. Bundan yola çıkarak önderlik, kişileri saptanan amaçlara yönelik davranmasına teşvik etmek amacıyla ikna etme becerisini sergilemektedir. Önderi izleyen kişilerin hedeflerine erişebilmesi için harekete geçmelerini teşvik etmek, önderin bulundurduğu yetenek ve stratejilerin tamamı şeklinde açıklanmaktadır. Genel bir biçimde önderlik terimini tanımlamak hedefiyle yapılmış açıklamalara bakarsak benzerlikler görebilmekteyiz (Karadavut ve Çetin, 2018).

Önder, önderlik dönemini etkin ve başarılı bir biçimde sağlayıp bu başarı seviyesini sürdürebilmek amacıyla ise bulundurması istenen pek çok özellikler bulunmaktadır. Önderin yaratıcılık, hazırda olmayan olaylara hazırlıklı olma, içsel cesaret, risk alabilme, olayları çabuk algılayabilme becerisi, çözüm bulabilme, yenilikleri sağlayabilme yeteneği, soğukkanlılık, hissedebilme gücü, stratejik, yöntem seviyesinde bilgi ve harekete geçirebilme yeteneği benzeri özelliklerini kullanabilmesi istenmektedir (Yıldız, Çelikçeken ve Gülperi, 2022).

İlk olarak insanların öndere inanmaları istenmektedir. İnanırlılık özelliği, önderi izleyen kişilerin, önderi uygun bulup kabul etmelerine destek olmaktadır. Önderin izinden gelinmesi amacıyla kabulleniş mühim bir sebep şeklinde görülmektedir. Ayrıca önderin kurumun gayelerini sağlayabilmesi ve kişilerin üstünde pozitif bir etki kurabilmesi açısından mühimdir. Önder, ayrıca dinleyici konumunda olabilmelidir. Önderin dinleme becerisinin bulunması karşısındaki kişilere gösterdiği kıymeti belirtmektedir. Önder empati kurarak ya da dinleyerek etki kurabilme özelliği de geliştirmektedir. Önder dile getirdiklerini ve vermiş olduğu kararı gerçekleştirebilmek amacıyla etkileyebilme niteliği bulundurmalıdır. Bununla beraber, önderin kavramsal becerilerini gerçekleştirebilmesi istenir. Kavramsal beceri ile taktiksel fikir dönemi ile taktiksel öğeler oluşturabilir ve kurumsal gayeler sağlanabilir. Diğer bir mühim konu ise önderin güvenilirlik niteliğini kavramasıdır. Güvenilirlik özelliği önderin saygınlığı ile imajının tamamını etkiler. Kişilerin güvenini yitiren önderin, kişileri yönlendirilmesi başarısız bir şekilde sonuçlanabilir. Tıpkı güvenin sağlandığı çevrede hem önder hem de çalışan kişiler ortak amaçları sağlayabilir. Bu kapsamda önder, kişilere rehberlik sağlayan ve yönlendiren bir yapıda bulunmalıdır. Önder onu izleyen bireyleri etki altına alabilmek amacıyla duygu okuryazarlığını bulundurmalıdır. Birtakım duyguları hissetmeyi bilmeli ve daha fazla takipçilerinin duygularına seslenmelidir (Ceylan ve Alsancak, 2023).

Önderlikte Duygusal Zekânın Kıymeti

Başarılı ve başarısız bir önderi belirlemek amacıyla önderin duygusal olgunluğuna önem verilmesi istenir. Önderin bir olaydaki fikirlerinin, konunun ona ne anlattığını, tedirginliğini ve duygularının anlaşılması mühimdir. Önder kendi davranış ve hareketlerini, akıl yürütmesini tartışır, öteki kişilerle aynı biçimde düşünmeye çabalar. Bu kapsamda bireyler arası iletişimlerde etkili olabilmektedir. Kişilerin dinleyebilmesi ve kavrayabilmesi amacıyla açık bir biçimde iletişim gösteren, kişilerin fikirlerine önemle kulak veren önderler başarılı ve etkili olacaktırlar (Atay, 2002).

Önderlikte büyük düzeyde sosyal kavrama, etkili bir duygu idare edişi ve hassasiyete gereksinim vardır. Önderden, taktiksel bir tasarı idaresi şeklinde önderlik sorumluluklarına ekstra olarak, kişilerin motivasyonunu artırma, kişilerin fikir bulmalarına ilham sağlama, iş çevresinde pozitif getiri yapan özellikler sağlama, itibar fikri ve etkili bir katılım olması şeklinde beklentiler bulunur. Önderin Tüm bu çabaların neticesinde duygusal zekâ yeteneği mühim bir destek sağlamaktadır. Önderin duygusal zekâ teriminin ana kısmını bulduran kişisel ve sosyal dinamiklerini yönlendirebilme yeteneğine artan alaka, kurumda duyguların fazlasıyla mühim bir etkisi bulunduğunu göstermektedir (Babaoğlu, 2010).

İş yaşamında duygusal zekâsı bulunan bir önder birleştirici, ikna kabiliyeti yüksek ve teşvik edicidir (Ergin, 2008). Önder kendi hareketlerinin öteki insanlara nasıl etkide bulunduğunu kavrayabilir ve gerekli olaylarda kendi ve öteki kişilerin duygularını yönlendirebilmektedir. Bu yetenekleri bulunan bir önder, takımın duygusal yükselişlerini kurumun hedefine ulaşmasına yardımcı olacak biçimde değiştirir. İnsanlara fikir bulabilmeleri amacıyla ilham getirir. Kişilerin kıymetli ve güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Önderin duygusal zekâ açısından olgunlaşması ile kazandığı özelliklerin önderlik faaliyetinde mühim olduğu görülmektedir. Bu özellikler,

- Görevde hata riski çok olsa dahi bu görevin yerine getirileceğine dair güven,
- Görev yerine getirilirken takdir edilme düşüncesi olmaksızın görevin başarı ile yerine getirilmesi,
- Kişiler arası ilişkilerde meydana gelen bir problemde aralarında yaşanmış olan geçmiş olayları görmezden gelip o andaki probleme odaklanabilme,
- Bireylerin özelliklerini olduğu haliyle kabul edebilme vb. şeklindedir (Ceylan ve Alsancak, 2023).

Duygusal Zekâsı Yüksek Liderlerin Özellikleri

Liderlik süreci içerisinde duygusal zekânın pozitif katkılarının olduğunun farkına varılması sonucunda, liderlerden mevcut becerilerine ek olarak duygusal zekâyâ yönelik becerilere de sahip olması ve bu becerilerini uygulamaya dökebilmesi beklenmektedir. Daniel Goleman, Richard Boyatzis ve Annie Mckee yazmış oldukları “Yeni Liderler” isimli çalışmada bir liderin sahip olması gereken duygusal zekâ niteliklerini ortaya çıkarabilmesine katkı sağlayacak olan yeterliliklerden bahsetmektedir (Güney, 2005).

Kişisel Farkındalık

Yüksek düzeyde duygusal zekâyâ sahip olan liderlerin önemli niteliklerinden bir tanesi de duygusal farkındalıktır. Bu liderler, duygusal farkındalıklarını yüksek bir seviyede tutarlar, bu durum da kendi duygusal durumlarının çalışma performanslarına ve kendilerine olan etkilerini anlamalarını sağlamaktadır. Bu liderler, rehberlik eden inançlarına bağlılık gösterirler ve duygusal farkındalık sayesinde bireyleri etkili bir şekilde yönetebilme yeteneği kazanırlar. Ayrıyeten, liderler çevrelerindeki duygu durumunu analiz edebilir ve iletişimi başarılı bir şekilde sürdürmek için duygu durumlarını uygun şekilde ayarlayabilmektedir. Bu sayede, lider duygusal zekâsını kullanarak kendisini doğru bir şekilde değerlendirebilmektedir (Karadavut ve Çetin, 2018).

Kendini Yönetebilme

Duygusal zekası yüksek liderler, duygusal öz yönetim konusunda üst düzeyde yetkinlik gösterirler. Duygusal kontrol becerisi sayesinde, lider olumsuz duygularını etkili bir şekilde yönetebilir, zorlayıcı ve stresli durumlarda bile sakin kalarak sağlam bir zihinle çözüm odaklı düşünebilir. Öz yönetim, liderin kendi duygusal reaksiyonlarına hakim olmasını sağlar, böylece negatif duyguları kontrol etmeden, olumsuz düşüncelerin etkisinde kalmadan yapıcı bir şekilde müdahale edebilme yeteneği gelişir. Ayrıca, kendini yönetebilen lider, şeffaf bir liderlik tarzını benimser ve bu sayede değerlerini etkili bir şekilde hayata geçirebilmektedir (Karakuş, 2008).

Sosyal Farkındalık

Sosyal farkındalığı yüksek olan liderlerin bu doğrultuda empati becerileri de yüksektir. Lider kişi, kendisini diğer insanların yerine koyarak onların duygularını algılayabilmektedir. Empati yeteneği gelişmiş olan liderlerin iletişim kurma ve bilgi edinebilme becerileri de gelişmiştir çünkü karşısındaki bireyleri etkili bir biçimde dinleyebilmektedir. Çünkü empati, önyargıları göz ardı edip insanların ihtiyaçlarını ve arzularını anlayarak, olaylara ya da durumlara onların bakış açısından bakabilmektir (Karayaman, 2019).

İlişkilere Yön Verebilme

Lider kişi ilişkilere yön vererek insanların dikkatini çekip ortak bir vizyon ve misyon doğrultusunda ilk adımın atılmasını sağlamaktadır. Böylece bir uyum ve ahenk meydana getirmiş olmaktadır. Bu sayede lider, diğer kişilerin isteklerinin simgesi halini almaktadır (Öztürk ve Deniz, 2008).

SONUÇ

Duygusal zeka kavramı, son yılların gündemini oldukça meşgul etmekte ve farklı alanlarda önemli yeniliklere neden olmaktadır. İş hayatı, yöneticilik ve eğitim gibi alanlarda yapılan çalışmalar, duygusal zekanın ölçülebilirliği, bu becerilerin hayatın çeşitli alanlarında nasıl kullanılabileceği, geliştirilebileceği konularında derinlemesine incelenmektedir. Bu bağlamda, zeka ölçütü olarak IQ'nun gerçek belirleyici olmasına rağmen, bireylerin sosyal yaşam başarısında duygusal zekanın kritik bir rol oynadığı son çalışmalar tarafından ortaya konmaktadır (Karayaman, 2021).

Duygusal zeka, bireyin davranışlarını yöneten ihtiyaç, dürtü ve değerleri temsil eder; aynı zamanda diğer insanlarla ilişkileri ve iş hayatındaki başarıları belirleyen kilit bir faktördür. Gardner'ın 1983'te ortaya koyduğu tanıma göre, duygusal zeka, uyum yeteneklerinden oluşan ve bireyin duygularını ve becerilerini bilinçli bir şekilde kullanma yeteneği olarak tanımlanmıştır. Duygusal zeka, bireyin kendi duygularını anlama, bu duygular arasında seçim yapabilme, başkalarının duygularına empati gösterebilme ve bu duyguları

yaşamına rehberlik etme yeteneği olarak da ifade edilmektedir (Vardalier ve Yapıcı, 2010). Duygusal zekanın kavramsal çerçevesi, duyguları doğru anlama, analiz etme ve ifade etme becerisi olarak tanımlanabilir. Bu kavram, bireyin çevresel baskılara karşı başa çıkma yeteneğini etkileyen bir dizi bilinmeyen yetenek, beceri ve yeterlilik içerir. Duygusal zekâ, bireyin kendi duygusal zenginliğini geliştirmesine ve başkalarıyla iletişim kurmasına katkıda bulunan bir dizi beceriyi içerir (Karayaman, 2020).

Önderlik kavramı, bireyleri bir araya getirme ve bir amaç doğrultusunda yönlendirme becerisi olarak tanımlanabilir. Liderlik, kararlaştırılan hedeflere ulaşma amacıyla bireyleri etkileyen bir süreçtir. Liderlikte başarı, liderin sahip olduğu özelliklerle doğrudan ilişkilidir. Güvenilirlik, dinleyici olma, empati kurma, şeffaflık ve rehberlik etme gibi liderlik özellikleri, bir liderin etkinliğini belirlemede kritik öneme sahiptir (Vardalier ve Yapıcı, 2010).

Bu çalışma, duygusal zekâ ile liderlik arasındaki etkileşimi ele almakta olup, yüksek duygusal zekâyâ sahip liderlerin özelliklerini incelemektedir. Literatür taraması sonuçlarına göre, duygusal zekâ ile liderlik arasında pozitif bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Yüksek duygusal zekâ, liderlik sürecine olumlu nitelikler katarak liderin kendine farkındalığını arttırmasına, sosyal anlamda etkili ilişkiler kurmasına ve duygusal okur yazarlık yeteneği kazanmasına olanak sağlamaktadır. Bu liderler, duygusal zekâ sayesinde korktukları duygularla yüzleşebilme cesareti bulur, duygularını etkili bir şekilde yönetebilmektedir (Karadavut ve Çetin, 2018). Duygusal zekâyâ sahip liderler, kurum içinde çalışan bireylerin duygusal ihtiyaçlarını anlama yeteneğine sahiptirler. Bu farkındalık, kurumun ortak amaçlarına yönelik hareket etmeyi daha etkili kılar ve ikna kabiliyetini güçlendirir. Ayrıca, liderin duygusal zekâsı, çalışma ortamında olumlu bir atmosfer yaratmasına ve farklı düşünceye sahip bireyler arasında yapıcı iletişim kurmasına olanak tanır. Yeniliği destekler, değişimi yönlendirir ve duygusal zekâ kavramını kurum içinde sürdürmeye katkı sağlar (Karakuş, 2008).

Liderlerin duygusal zekâyâ sahip olması, güven verici bir atmosfer oluşturabilme, doğruluk ve tutarlılık sergileme, bireyleri motive etme ve etkili bir performans yönetme becerisini içerir. Duygusal zekâ, liderin bireyleri canı gönülden dinleyerek, duygusal durumlarını anlayarak ve ilişkilerine odaklanarak güçlü bir liderlik rolü üstlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu özellikler, liderin konumundan ziyade ilişkilerinden güç almasına ve kurum içinde etkili bir liderlik sağlamasına olanak tanır (Karayaman, 2019). Duygusal zekânın liderlikteki değeri, liderin duygusal yetkinliklerinin, ekip yönetimi, iletişim, motivasyon ve problem çözme gibi liderlik görevlerine olumlu katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Duygusal zekâyâ sahip liderler, duygusal farkındalıkları, kendini yönetme becerileri ve sosyal farkındalıklarıyla öne çıkarlar. Bu liderler, bireyler arası ilişkileri güçlendirebilir, ekip üyelerini etkileyebilir ve kurumun hedeflerine daha etkili bir şekilde ulaşabilmektedir (Öztürk ve Deniz, 2008). Duygusal zekâsı yüksek liderlerin özellikleri arasında duygusal farkındalık, kendini yönetebilme, sosyal farkındalık ve ilişkiye yön verebilme ön plandadır. Bu liderler, duygularını etkili bir şekilde anlar, kontrol eder ve yönlendirirler. Empati yetenekleri gelişmiştir ve bireyleri anlama konusunda hassasiyet gösterirler. Ayrıca, ilişkilere yön vererek ekip üyelerini ortak hedeflere yönlendirirler (Karayaman, 2021). Sonuç olarak, duygusal zekâ kavramı, iş hayatında ve liderlikte önemli bir rol oynamaktadır. Duygusal zekâsı yüksek liderler, ekip yönetiminde başarıya ulaşabilir, bireyleri etkileyebilir ve kurumun hedeflerine katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle, liderlerin duygusal zekâlarını geliştirmeye yönelik çaba sarf etmeleri, organizasyonların başarısı açısından kritik bir faktördür.

KAYNAKÇA

1. Atay, K. (2002). Okul müdürlerinin duygusal zeka düzeyleri ile çatışmaları çözümleme stratejileri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 31(31), 344-355.
2. Babaoğlan, E. (2010). Okul yöneticilerinde duygusal zekâ. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 119-136.
3. Ceylan, H., & Alsancak, H. H. (2023). Okul yöneticilerinin duygusal zeka düzeylerinin demografik özellikleriyle kıyaslanması. *Çağdaş Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(2), 55-64.

4. Ergin, D. (2008). *Okul yönetiminde duygusal zeka ve dönüşümsel liderliğe ilişkin öğretmen algıları* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
5. Güney, F. (2005). *Okul yöneticilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişki* (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
6. Karadavut, Y., & Çetin, Ş. (2018). Duygusal zekânın liderlik üzerine etkisi: Okul yöneticileri üzerine bir araştırma. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 359-386.
7. Karakuş, M. (2008). İlköğretim okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin duygusal zekâ yeterliklerinin, öğretmenlerin duygusal adanmışlık, örgütsel vatandaşlık ve iş doyumunu düzeylerine etkisi (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi)
8. Karayaman, S. (2019). Yönetimde duygusal zekâ, işyeri mutluluğu ve etik karar ilişkisi: Okul yöneticileri üzerinde bir araştırma.
9. Karayaman, S. (2020). Okul yöneticilerinde duygusal zekâ ve etik karar verme ilişkisi. *Turkish Studies*, 15, 4.
10. Karayaman, S. (2021). Yönetimde duygusal zekâ ve işyeri mutluluğu ilişkisi: Okul yöneticileri örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 51-66.
11. Öztürk, A., & Deniz, M. E. (2008). Okul öncesi öğretmenlerinin duygusal zekâ yetenekleri iş doyumları ve tükenmişlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 7(3), 578-599.
12. Vardalier, P., & Yapıcı, H. K. (2020). Duygusal Zekâ ve Liderlik. *Muhakeme Dergisi*, 3(1), 9-28.
13. Yıldız, B. B., Çelikçeken, T. S., & Gülper, M. (2022). Okul yöneticilerinin duygusal ve sosyal zekâları ile liderlik stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim*, 36(1), 233-251.
14. Yılmaz, İ., & Yıldırım, B. (2020). Okul yöneticilerinin kriz yönetimi tutumları ile duygusal zekâları arasındaki ilişki. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 2(3), 42-62.

(49)

Fuad AGHAMAMMADLI²⁸⁸; Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR²⁸⁹

BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU ÜLKELERİNİN KÜRESEL REKABETÇİLİK DURUMUNUN WASPAS YÖNTEMİYLE DEĞERLENDİRİLMESİ²⁹⁰
EVALUATION OF THE GLOBAL COMPETITIVENESS OF COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES' COUNTRIES WITH THE WASPAS METHOD

ÖZ

Bu çalışmada Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan 7 ülkenin 2010-2013 dönemi için Küresel Rekabetçilik durumu Çok Kriterli Karar Verme tekniği olan WASPAS kullanılarak incelenmiştir. Ülkelerin değerlendirilmesinde kullanılan veriler, Dünya Ekonomik Forumu tarafından yıllık olarak yayınlanan Küresel Rekabet Edebilirlik Raporunda yer alan Yönetici Görüşleri anketinden sağlanmıştır. Küresel Rekabetçiliği en çok etkileyen kriterlerin hangileri olduğunu belirlemek amacıyla nesnel ağırlıklandırma yöntemlerinden olan CRITIC yöntemi kullanılarak kriterlere ilişkin ağırlık değerleri belirlenmiştir. Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye 7 ülkenin küresel rekabetçilik durumları, 40 kriter ele alınarak, EXCEL 2013 ile analiz edilmiştir. Elde edilen ülke sıralamalarına göre 2010 ve 2011 yılları için Azerbaycan ilk sırada yerini alırken, 2012 ve 2013 yılları için ilk sırada Kazakistan konumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: WASPAS, CRITIC, Küresel Rekabetçilik, Yönetici Görüşleri Anketi.

JEL Kodları: C0, C1, O2.

ABSTRACT

According to the given article, for the years of 2010-2013 on the global competitiveness of the 7 member states of the Commonwealth of Independent States has been examined with the help of WASPAS as a Multi Criteria Decision Making Technique. The data used in the assessment of countries were obtained from the Executive Opinion Survey in the Global Competitiveness Report published annually by the World Economic Forum. CRITIC was one of the objective weighting methods, was used to determine which criteria had a huge impact on the global competitiveness. The global competitiveness of the 7 member states of the CIS was analyzed through EXCEL 2013 by taking 40 criteria into consideration. According to the country rankings, Azerbaijan took the first place in 2010 and 2011, while Kazakhstan ranked first in 2012 and 2013.

Keywords: WASPAS, CRITIC, Global Competitiveness, Executive Opinion Survey.

JEL Codes: C0, C1, O2.

²⁸⁸ İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Sayısal Yöntemler Bölümü, fuadaghamammadli@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4671-7042

²⁸⁹ Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, alozdemir@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7780-4977

²⁹⁰ Bu makale yüksek lisans tezinden çıkarılmıştır

GİRİŞ

Bireyler verdikleri kararlarla hayatlarına yön vermektedirler. Karar verme genel anlamıyla, mevcut veya olası sorunlara çözüm bulmak amacıyla gerçekleştirilen bir veya birden fazla eylemin kombinasyonu olarak düşünülebilir. Hayatın her anında tekrarlanan bu süreç, işletmeler ve bireyler için büyük bir öneme sahiptir. Şöyle ki karar verme, ister işletme isterse bireysel düzeyde ele alınsın, beklenen başarıya ulaşmada etkili bir araçtır. Karar verilirken genel olarak iki veya daha fazla alternatifte ilişkin seçim sürecine ilişkin adımlar gerçekleştirilir. Bu süreç, ilgili eylemler için çoğunlukla birden fazla ve birbiriyle çelişen değerlendirme kriterini esas alır. Ele alınan kriterlerin çelişen yapıda ve çok sayıda olması yöneticiler ve biz bireyler için karar vermeyi zorlaştırmaktadır. Bu karmaşık yapı istenen başarıya ulaşmada engeller oluşturabilir. Bu nedenle bu tür karmaşık kararları verebilmek için problem yapısı göz önünde bulundurularak Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleri kullanılmaktadır.

Bu çalışmada ÇKKV yöntemlerinden WASPAS ve nesnel ağırlıklandırma yöntemlerinden CRITIC kullanılarak, BDT'ye 7 ülkenin 2010-2013 yıllarını kapsayan zaman dilimi için küresel rekabetçilik durumu incelenmiştir. Rekabetçilik karşılaştırmalarında kullanılan veriler Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF) yıllık olarak yayınladığı Küresel Rekabet Edebilirlik Raporunda yer alan Yönetici Görüşleri anketinden alınmıştır. BDT'ye üye ülkelerin, bu oluşumun ortaya çıkmasıyla küresel rekabet edebilirlik güçlerinin zamana bağlı gelişiminin ortaya çıkarılması çalışmanın motivasyon kaynağını oluşturmuştur. Literatürde, BDT ile ilgili yapılan birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Fakat bu çalışmalar incelendiğinde yapılan araştırmaların daha çok hukuki, siyasi ve tarihsel boyut taşıdıkları gözlenmektedir. Bu nedenle de BDT ülkelerinin ekonomik boyutta incelenmesini hedefleyen bu çalışma, literatür için büyük bir önem taşımaktadır. CRITIC ve WASPAS yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmalar çoğunlukla seçim problemleriyle ilgilidir. Çalışmada CRITIC ve WASPAS yöntemlerinin sıralama amaçlı kullanımıyla literatüre katkı sağlanacağı düşünülmüştür. Çalışmada 7 BDT ülkesinin Küresel Rekabetçilik durumu incelenmiş ve ülkelere ait sıralamalar oluşturulmuştur.

Literatür

Gelişen dünya ekonomisinde gün geçtikçe daha da önem kazanmaya başlayan küresel rekabetçilik kavramı, ister yerli ve yabancı yatırımcılar açısından, isterse de hükümet yöneticileri için büyük ölçekte önem arz etmektedir. Gelişimi ve sürekliliği destekleyen ve aynı zamanda küresel yarış içerisindeki yerini daha da iyileştirmede meraklı olan yatırımcı ve hükümet yöneticileri için bu kavram, yatırım kararlarını iyi yönde şekillendirmede ve doğru uygulama kararlarının alınmasında yardımcı olmaktadır. Küresellik, rekabetçilik vd. kavramlar ayrı ayrı ele alınarak oluşturulan ve ülkelerin çeşitli yönler açısından farklarını ortaya koymakta yardımcı olan birçok endeks oluşturulmuştur. İlgili kavramlar temel alınarak yapılan literatür taramasında, farklı ülkeler için farklı alanlarda yapılan bir çok çalışma gözlemlenmiştir.

Yıldırım ve Yıldırım (2019), yaptıkları çalışmada; Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayımlanan Küresel Rekabetçilik Endeksi verilerini kullanarak, D8 (Developing Eight) ülkelerinin küresel rekabetçilik düzeylerini belirlemede Gri TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yönteminden yararlanmıştır. Elde edilen yeni sıralamaya göre rekabetçilik düzeyi en iyi olan ülke olarak Malezya, en kötü rekabetçilik düzeyine sahip ülke olarak ise Pakistan belirlenmiştir.

Ekren ve Fındıkçı (2016), yaptıkları çalışmada; AB'ye aday ülkelerin tam aday olabilmeleri ve Avrupa Birliği'ne üye olan ülkelerin de uyması gereken Maastricht Yakınlaştırma kriterlerini temel alarak, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve Türkiye'nin ekonomik performanslarını AHP (Analytic Hierarchy Process) ve VIKOR (Vise Kriterijumska Optimizacija I Kompromisno Resenje) yöntemlerini kullanarak değerlendirmiştir. Çalışmada; 8 kriter ve 29 ülke ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, Lüksemburg birinci sırada konumlanırken, Yunanistan ise son sırada yer almıştır. İlgili çalışmayı kapsayan dönem için Türkiye'nin konumu ise değişkenlik göstermiştir. Şöyle ki, Türkiye 2010 yılı için 23. sırada yer alırken 2011-2012 ve 2013-2014 yılları için 27. sıraya kadar gerilemiş ve 2015 yılında 24. sıraya kadar bir yükseliş göstermiştir.

Özbek (2019), yaptığı çalışmada; Türkiye'deki İllerde Yaşam Endeksi verilerini kullanarak toplamda 81 ili konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine

erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti kriterleri altında EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) ve WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product Assessment) yöntemlerine göre sıralamıştır. Yaşanabilirliğe ilişkin sıralamaların en üst sıralarında Türkiye'nin batı illeri yer alırken, ülkenin Güneydoğu ve Doğu bölgelerinde yer alan ülkelerin alt sıralarda yer aldığı gözlemlenmiştir.

Ulutaş ve Karaköy (2019), yaptıkları çalışmada; Dünya Bankası tarafından her iki yılda bir yayınlanan Lojistik Performans Endeksi verilerini kullanarak G20 ülkelerinin Lojistik Performans sıralamalarını SD ve WASPAS yöntemlerinden oluşan bir ÇKKV modeli ile incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre performans sıralamasında ilk beşlikte yer alan ülkeler sırasıyla; Almanya, Japonya, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa olmuştur.

Oğuz, vd., (2019), yaptıkları çalışmada; 160 ülkenin karşılaştırılmasına olanak sağlayan ve 2 yıllık bir periyodik süreçte yayınlanan Lojistik Performans Endeksi (LPI) raporu verilerini kullanarak, yedi Asya ülkesi (Singapur, Tayland, Malezya, Güney Kore, Hong Kong, Endonezya ve Tayvan) için performans sıralaması gerçekleştirmiştir. Ülkelere ilişkin yeni lojistik performans sıralamaları oluşturulurken LPI kriterleri ve ÇKKV tekniklerinden olan TOPSIS (Technique for Order-Preference by Similarity to Ideal Solution) yönteminden faydalanılmıştır. Çalışma sonucunda ulaşılan yeni sıralamalara göre lojistik performans açısından en yüksek skora sahip ülke Singapur olurken, en düşük skorlu ülkenin ise Endonezya olduğu belirlenmiştir.

Rençber (2018), yaptığı çalışmada; Türkiye'nin 81 ilini Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) gelişmişlikleri açısından sıralamıştır. İllerin BİT gelişmişlik düzeyleri incelenirken 2012-2016 yıllarını kapsayan BTK verilerinden ve PROMETHEE yönteminden faydalanılmıştır. PROMETHEE yöntemine göre sıralamalar elde edildikten sonra ilgili sıralamaların güvenilirliği lojistik regresyon analizi yardımıyla incelenmiştir. Çalışma sonucunda; Karadeniz ve Marmara bölgesine bağlı illerin daha yüksek BİT gelişmişliğine sahip olduğu, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesine bağlı illerin ise düşük düzeyde BİT gelişmişliğine sahip olduğu saptanmıştır.

Depren ve Kalkan (2018), yaptıkları çalışmada; OECD tarafından oluşturulan Daha İyi Yaşam Endeksi verilerini kullanarak 38 ülkeyi ana kriterler ve alt kriterler bazında sıralamıştır. Ülke konumları daha iyi yaşam endeksine göre belirlenirken kriterlere ilişkin ağırlıklar Entropi yöntemi ile hesaplanmış, sonrasında ise MULTIMOORA yöntemi kullanılarak ülkeler sıralanmıştır. Çalışmanın son aşamasında elde edilen ülke sıralamaları ile İnsani Gelişme Endeksi sıralamaları arasındaki ilişki Spearman Sıra Korelasyon katsayısı ile incelenmiştir.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada ele alınan problem, topluluk ülkelerinin, küresel rekabet ortamında sahip oldukları yeri belirlemek ve onları kendi içlerinde yeni bir sıralamaya tabi tutmaktır. Bu sıralamayı oluşturmak ve ülkelerin rekabet edebilirlik seviyelerini tespit etmek için, ülkelerin özel sektör yöneticilerine uygulanarak yapılan, Yönetici Görüşleri Anket verilerine başvurulmuştur. Anket, ülkelerde mevcut olan ekonomik riskler de dahil olmak üzere özel sektör yöneticilerinin görüşleri ile ilgili çok değerli bilgiler içermektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan bu topluluk ülkelerinin küresel rekabetçilik durumunun incelenmesinde 2010-2013 yıllarına ilişkin veriler kullanılmıştır. BDT'na ait en güncel verinin bu döneme ait olması nedeniyle bu zaman dilimi seçilmiştir.

Çalışmada, ilgili topluluk ülkelerinin mevcut yönetsel kararları ve yönetim şekillerine bağlı olarak uluslararası düzeyde paylaşılan verilerin sayısındaki eksiklik nedeniyle topluluğun 7 ülkesi ele alınmıştır. Ülke sıralaması için güncel olan ÇKKV tekniklerinden WASPAS kullanılmıştır. Kullanılan verilerin tarafsız özellik taşıması ve bağımsızlık içermesi nedeniyle nesnel ağırlıklandırma yöntemlerinden olan CRITIC yardımıyla kriterlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır.

CRITIC Yöntemi

Çok kriterli karar verme problemlerinde kriterlerin ağırlıklandırılması amacıyla kullanılan nesnel ağırlıklandırma yöntemlerinden biri CRITIC'dir. Yöntemin amacı, karar problemlerinde göreceli öneme sahip olan kriterlerin objektif ağırlıklarının belirlenmesidir. Elde edilen ağırlıklar, karar probleminin yapısında yer

alan çatışma-çelişki ve zıtlığın yoğunluğunu içermektedir (Diakoulaki vd., 1995: 764). CRITIC yönteminde kriterler arası çatışma-çelişki ve zıtlık korelasyon analiziyle ortaya konmaktadır (Zardari vd., 2015: 33). Bu yöntem, karar problemine dahil olan her bir değerlendirme kriteri için standart sapmanın yanı sıra kriterler arasındaki korelasyonu da dikkate alarak kriter ağırlıklarını belirlemektedir.

Yöntemin özgül özelliği olarak, karar verme durumlarında kriterleri nesnel olarak ağırlıklandırması sayesinde karar verici için kriterlerle ilgili fikirlerini ifade etmede kolaylık sağlaması söylenebilir. Yöntemin adımları aşağıda gösterildiği gibidir.

Adım 1: Karar matrisinin oluşturulması

Birinci adımda, alternatif ve değerlendirme kriterleri kullanılarak bir (B) karar matrisi oluşturulur. Karar matrisinde alternatiflerin her bir kriter bazında aldığı max ve min değerler belirlenir.

Adım 2: Karar matrisinin normalize edilmesi

İkinci adımda, $m \times n$ tipindeki 'm' sayıda alternatif ve 'n' sayıda kriterden oluşan karar matrisi eğer fayda yönlü ise eşitlik (1); maliyet yönlü ise eşitlik (2) kullanılarak normalize edilir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{\min}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (1)$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{\max} - x_{ij}}{x_j^{\max} - x_j^{\min}} \quad (2)$$

Adım 3: Korelasyon matrisinin oluşturulması

Bu adımda, normalizasyon işlemi sonrasında kriterler arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için eşitlik (3) yardımıyla x_j ve x_k vektörleri arasındaki korelasyon matrisi V_{jk} oluşturulur. Oluşturulan simetrik korelasyon matrisi n sayıda kriterden ibaret olduğu için matris $n \times n$ tipindedir. j . kriter ile k . kriter arasındaki ilişkiyi gösteren r_{jk} korelasyon değeri, kriterler arasındaki ilişkinin yönünü ve derecesini belirtir. Kriterlerin alternatiflere karşılık gelen değerleri ile aralarında ne kadar yüksek uyumsuzluk varsa, " V_{jk} " değerleri de o derece düşük olacaktır.

$$V_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^m (x_{ij} - \bar{x}_j) - (x_{ik} - \bar{x}_k)}{\sqrt{\sum_{i=1}^m (x_{ij} - \bar{x}_j)^2 \cdot \sum_{i=1}^m (x_{ik} - \bar{x}_k)^2}} \quad (3)$$

Adım 4: C_j değerinin (kriterlerin içerdigi bilgi miktarının) hesaplanması

Dördüncü adımda, kriterlerin içerdigi bilgi miktarı, değerlendirme kriterlerinin sahip olduğu çelişki/çatışma ve zıtlığın yoğunluğundan (contrast intensity) elde edilir. j . kriter için toplam bilgi miktarını ifade eden C_j değerleri eşitlik (4) yardımıyla aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$C_j = \sigma_j \sum_{k=1}^m (1 - V_{jk}) \quad (4)$$

Burada, C_j sembolü her bir kriter için bilgi miktarını, σ_j ise j . kriterin standart sapmasını ifade etmektedir.

Adım 5: Kriter ağırlıklarının hesaplanması

CRITIC yönteminin son adımında, bir önceki adımda elde edilen, kriterlerin bilgi miktarları (C_j değerleri) kullanılarak eşitlik (5) yardımıyla kriter ağırlıkları hesaplanır.

$$w_j = \frac{C_j}{\sum_{k=1}^n (C_k)} \quad (5)$$

Burada; w_j , ağırlık değerini ifade etmektedir.

WASPAS Yöntemi

WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product Assessment) 2012 yılında Zavadskas vd., tarafından geliştirilmiş bir karar verme yöntemidir (Madic vd., 2014: 80). WASPAS yöntemi, çok kriterli karar verme yaklaşımının iki iyi bilinen: Ağırlıklı Toplam Yöntemi (Weighted Sum Model) WSM ve Ağırlıklı Çarpım Yönteminin (Weighted Product Model) WPM kombinasyonunu temsil etmektedir (Karabasevic vd., 2016: 5). Karar vermede yeni yöntemlerden biri olan WASPAS, Ağırlıklı Toplam ve Ağırlıklı Çarpım yöntemlerini birlikte kullanarak doğruluğu teyit etmek açısından en uygun karar verme yöntemi olarak önerilmektedir. WASPAS yönteminin diğer bir özelliği de mevcut karar verme problemi için geçerli olan kriterleri, fayda ve

maliyet kriterleri olarak ayırarak ayrı ayrı değerlendirmesidir. Ayrıca yöntem, sıralama problemlerinin çözümünde kullanılabilir (Adalı ve Işık, 2017: 72). Yöntemin amacı elde edilen sıralama doğruluğunu güvenilir kılmaktır.

Günümüzde kullanılan birçok ÇKKV yöntemi aynı problem için farklı sonuçları verebilmektedir. Bu yöntemde iki ve daha fazla çok kriterli yöntemin kullanılması, yöntemlerin tek başına verdikleri sonuçlara göre daha sağlam sonuçlar vermektedir (Brauers ve Zavadskas, 2012: 4). Yöntem aşağıda verilen 6 adımdan oluşmaktadır.

Adım 1: Karar matrisinin oluşturulması

ÇKKV yöntemlerinin çoğunda olduğu gibi WASPAS da çözüme karar/değerlendirme matrisi ile başlar.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix}$$

Burada; m aday alternatiflerinin sayısı, n değerlendirme kriterlerinin sayısı ve x_{ij} ise j . kritere göre i . alternatifin performansdır (Chakraborty ve Zavadskas, 2014: 2).

Adım 2: Normalize karar matrisinin oluşturulması

Ağırlıklı Toplam Model (WSM) ve Ağırlıklı Çarpım Modelinin (WPM) birleşiminden oluşan WASPAS yönteminin uygulanabilmesi için karar matrisi elemanlarının normalize edilmesi gerekmektedir. Bu işlem, fayda yönlü kriterler için eşitlik (6), maliyet yönlü kriterler için ise eşitlik (7) kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

Fayda kriterleri için,

$$\bar{x}_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_i x_{ij}} \quad (6)$$

Maliyet kriterleri için,

$$\bar{x}_{ij} = \frac{\min_i x_{ij}}{x_{ij}} \quad (7)$$

Burada, $\bar{x}_{ij}$ değeri x_{ij} değerinin normalleştirilmiş halidir.

Adım 3: Ağırlıklı Toplam Modeline (WSM) göre i . alternatifin görelî önem değerinin hesaplanması

Ağırlıklı toplam modeline göre i . alternatifin görelî önemi aşağıdaki şekilde hesaplanır (Karabasevic vd., 2016: 6).

$$Q_i^{(1)} = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j \quad (8)$$

Burada, $Q_i^{(1)}$, j . kritere göre i . alternatifin görelî olarak önemini göstermektedir.

Adım 4: Ağırlıklı Çarpım Modeline (WPM) dayalı i . alternatifin toplam görelî öneminin hesaplanması

Ağırlıklı çarpım yöntemine göre i . alternatifin toplam göreceli önem değeri $Q_i^{(2)}$ eşitlik (9) yardımıyla hesaplanır.

$$Q_i^{(2)} = \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \quad (9)$$

Adım 5: WPM ve WSM için ağırlıklandırılmış ortak genel kriter değerinin hesaplanması

$$Q_i = 0.5Q_i^{(1)} + 0.5Q_i^{(2)} = 0.5 \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j + 0.5 \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \quad (10)$$

Adım 6: Alternatiflerin genel toplam görelî öneminin hesaplanması

WASPAS yönteminde karar alma sürecinin etkinliğini ve sıralamanın doğruluğunu artırmak için daha genel bir denklem geliştirilmiştir (Chakraborty vd., 2015: 78).

$$Q_i = \lambda Q_i^{(1)} + (1 - \lambda) Q_i^{(2)} = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j + (1 - \lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j} \quad (11)$$

($\lambda = 0, 0.1, 0.2, \dots, 1$)

Burada; λ , WASPAS yöntemine ait varyansı ifade etmektedir.

Aday alternatifler Q değerlerine göre sıralanır. En iyi alternatif en yüksek Q değerine sahip olan alternatiftir. WASPAS yöntemi λ değeri 0 olduğunda WPM'ye, 1 olduğunda ise WSM'ye dönüşür.

Küresel Rekabetçilik Endeksi

2004 yılından bu yana Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayınlanan Küresel Rekabet Edebilirlik raporu yıllık bir rapordur. Bu raporda ülkeler Küresel Rekabetçilik Endeksine göre sıralanmaktadır. WEF tarafından yapılan ülke sıralaması sonuçlarını oluşturan verilere halka açık erişim sağlayan Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonundan ulaşılabilmektedir.

Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, ülkede uygun iş ortamı yaratmada önemli rol oynayan faktörleri analiz etmektedir. Analizler ülkelerin rekabet gücü ve üretim ortamı açısından oldukça önemlidir. Küresel Rekabet Edebilirlik Raporu, ekonominin verimlilik düzeyini belirleyen kurumların, politikaların ve faktörlerin gücünü değerlendirerek bir ülkenin ekonomik açıdan rekabet edebilirliği ile ilgili bilgi sağlamaktadır. Raporun diğer bir önemli yanı da, bir ülkenin güçlü ve zayıf yönlerini değerlendirerek, siyasi reformların uygulanmasının kolaylaştırılması için öncelikleri belirlemesidir.

Küresel Rekabetçilik Raporu'nun önemli bir bileşeni olan Yönetici Görüşleri Anketi, kesin veri kaynakları yetersiz olduğunda, rekabet edilebilirlikle ilgili en önemli bilgilerin toplandığı bir veri kümesidir. Anketin sonuçları aynı zamanda WEF vd. kurumlar tarafından yayınlanan periyodik rapor serileri için de önem taşımaktadır. 140 ülkede 12.500' den fazla özel sektör yöneticisine uygulanarak yapılan yönetici görüşleri anketi sayesinde, araştırmaya dahil olan ülkelerde iş yapma adına büyük engel yaratacak küresel riskler sıralanmaktadır. WEF tarafından yıllık olarak yayınlanan raporda, özel sektör yöneticileri yardımıyla yapılan anket verileri sadece ekonomik sektörleri değil toplumları da ilgilendiren konulara ilişkin bilgiler sunmaktadır.

Anket, yöneticilerin kendi iş alanlarının farklı yönleri ile ilgili uzman görüşlerine yer vermektedir. Toplanan veriler, her bir ülke için ekonomi ve iş ortamı bağlamında bir çerçeve sunar ki, bu da ülkelerin farklı kriterler ele alınarak karşılaştırılmasına olanak sağlar.

Bulgular

Çalışma için WASPAS karar verme yöntemi uygulanmış olup, 2010-2013 yılları için elde edilen ülke sıralamalarına ulaşılmıştır. WASPAS yöntemi ile 4 ayrı yıl için ülke sıralamaları yapılarak, ülkelerin küresel rekabetçilik durumu ortaya konmuştur. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde, 2010 yılı için ülke sıralamaları sırasıyla Azerbaycan, Kazakistan, Ermenistan, Tacikistan, Moldova, Kırgızistan ve Ukrayna olarak belirlenmiştir.

2011 yılı için yapılan sıralamada, ülkeler sırasıyla Azerbaycan, Kazakistan, Tacikistan, Ermenistan, Moldova, Kırgızistan ve Ukrayna olarak belirlenmiştir. 2012 yılı sıralamasında ülke sıralaması sırasıyla Kazakistan, Azerbaycan, Tacikistan, Ermenistan, Moldova, Kırgızistan ve Ukrayna olarak belirlenmiştir. 2013 yılı için ise sıralama, Kazakistan, Azerbaycan, Ermenistan, Tacikistan, Moldova, Kırgızistan ve Ukrayna olarak belirlenmiştir. Her yıl için sıralamalar ayrı ayrı incelendiğinde, Ukrayna, Moldova ve Kırgızistan'ın hep aynı sıralarda konumlanması gözlemlenmiştir. Bu 3 ülkenin sabit konum durumu, rakipleriyle mukayesede küresel ekonomi içerisinde çok da boy gösterememesi olarak yorumlanabilir. Diğer 4 ülke için ise her yıl küçük sıralama değişikliği görülmektedir.

Ek 1'e göre en yüksek görelî öneme sahip kriterler 2010 yılı için sırasıyla K38, K39, K22, 2011 yılı için sırasıyla K22, K39, K38, 2012 yılı için sırasıyla K39, K38, K16, 2013 yılı için ise K38, K39 ve K16 olarak belirlenmiştir. En düşük görelî önem değerine sahip kriterler ise 2010 yılı için K23, K13, K26, 2011 yılı için K31, K23, K34, 2012 yılı için K23, K31, K29, 2013 yılı için ise K31, K20 ve K34 olarak belirlenmiştir.

SONUÇ

Çalışma, BDT ülkelerinin küresel rekabetçilik bağlamında aralarında belli bir düzeyde farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Bu farklılıkların ortaya çıkmasında öne çıkan faktörler belirlenmiştir. Bu bilgiler BDT ülkelerinde iş yapmak isteyen girişimcilere ve küresel rekabet edebilirlik düzeylerinin iyileştirilmesinde öncelikli olarak ele alınması gereken faktörlerin belirlenmesinde politika yapıcılara katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu katkılar ışığında ülkelerin, rekabetçiliğin temellerinde birtakım iyileştirmeler yaparak küresel piyasaların beklenmedik tepkilerine karşı mukavemet kazanabilecekleri ve böylelikle rekabet

edebilirlik seviyelerini yükseltebilecekleri düşünülmektedir. Ülke yönetiminde yer alan politika geliştiriciler, rantabilitesi ve rekabet edebilirliği yükseltmek açısından parasal politikaların yanı sıra farklı alanlardaki yatırımlara ve teşviklere de açık olmak zorundadırlar. Bu bağlamda toplamda 40 kriter ele alınarak yapılan bu çalışmanın, ilgili ülkelerin yönetim düzeylerinde yer alan kişi ve ya kurumlar için bir yol gösterici harita niteliği taşıyabileceği varsayılmaktadır.

Çalışma sonuçları incelendiğinde, ele alınan 4 yıl için daha önem taşıyan kriterlerin sırasıyla “kamu harcamalarının gereksiz yere harcanması”, “düzensiz ödemeler”, “yerel rekabetin yoğunluğu” ve “bankaların dayanıklılığı” olduğu görülmektedir. Şüphe yok ki, rekabet edebilirliği önemli düzeyde etkileyen bu kriterlerde yapılacak beklenen geliştirmeler, ülkelerin bugün sahip oldukları konumlarından daha farklı konumlara ulaşmalarına katkı sağlayacaktır. Gelişime destek sağlayan temel unsurlardan biri olan rekabet edebilirlik seviyelerinin yükseltilmesi, söz konusu topluluk ülkeleri için küresel ekonomi açısından ideal rekabet koşullarına yakınlık sağlamada yardımcı olacaktır. Bu bağlamda ülkelerin ilgili kriterlerdeki mümkün geliştirmeye ve ya değiştirmeye yönelik adımları kendi nüfuslarına yarattıkları olanaklarda da yetkin seviyelere ulaşmalarına yardımcı olacaktır. Ayrıca bu değişimlerin, kurumların faaliyetlerindeki sorunların ve verimlilik karşıtı durumların da engellenmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Adalı, E. A., & Işık, A. T. (2017). The multi-objective decision making methods based on MULTIMOORA and MOOSRA for the laptop selection problem. *Journal of Industrial Engineering International*, 13, 229-237. doi:10.1007/s40092-016-0175-5
2. Brauers, W. K., & Zavadskas, E. K. (2012). Robustness of MULTIMOORA: a method for multi-objective optimization. *INFORMATICA*, 23(1), 1-25.
3. Chakraborty, S., & Zavadskas, E. K. (2014). Applications of WASPAS method in manufacturing decision making. *INFORMATICA*, 25(1), 1-20.
4. Chakraborty, S., Bhattacharyya, O., Zavadskas, E. K., & Antucheviciene, J. (2015). Application of WASPAS method as an optimization tool in non-traditional machining processes. *Information Technology and Control*, 44(1), 77-88.
5. Depren, S. K., & Kalkan, S. B. (2018). Ülkelerin konumlarının daha iyi yaşam endeksine göre belirlenmesi: ENTROPİ tabanlı MULTIMOORA yaklaşımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 353-366.
6. Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: the CRITIC method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770.
7. Ekren, N., & Fındıkçı, M. (2016). AHP ve VIKOR yöntemleri ile Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve Türkiye'nin ekonomik performanslarının değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(15.Yıl Özel Sayı), 1-17.
8. Karabasevic, D., Stanujkic, D., Urosevic, S., & Maksimovic, M. (2016). An approach to personnel selection based on SWARA and WASPAS methods. *Journal of Economics, Management and Informatics*, 7(1), 1-11.
9. Madic, M., Gecevaska, V., Radovanovic, M., & Petkovic, D. (2014). Multi-criteria economic analysis of machining processes using the WASPAS method. *Journal of Production Engineering*, 17(2), 79-82.
10. Oğuz, S., Alkan, G., & Yılmaz, B. (2019). Seçilmiş Asya ülkelerinin lojistik performanslarının TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(Özel Sayı), 497-507.
11. Özbek, A. (2019). Türkiye'deki illerin EDAS ve WASPAS yöntemleri ile yaşanabilirlik kriterlerine göre sıralanması. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 177-200.

12. Rençber, Ö. F. (2018). İllerin bilgi ve iletişim teknolojileri gelişmişliklerine göre sıralanması: PROMETHEE yöntemi ile örnek uygulama. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(33), 271-285. doi:<https://doi.org/10.30794/pausbed.425451>
13. Şahin, C., & Öztel, A. (2017). Ülkelerin yaşanabilirlik düzeylerinin COPRAS yöntemiyle karşılaştırmalı analizi: BRICS ülkeleri ve Türkiye. USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 1(1), 75-84.
14. Ulutaş, A., & Karaköy, Ç. (2019). G-20 ülkelerinin lojistik performans endeksinin çok kriterli karar verme modeli ile ölçümü. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(2), 71-84.
15. Yıldırım, S. K., & Yıldırım, B. F. (2019). D8 ülkelerinin küresel rekabetçilik düzeylerinin Gri TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 70-79.
16. Zardari, N. H., Ahmed, K., Shirazi, S. M., & Yusop, Z. B. (2015). Weighting methods and their effects on multi-criteria decision making model outcomes in water resources management (1 b.). Springer International Publishing.

EK 1: CRITIC yöntemiyle hesaplanan kriter ağırlıkları

Ağırlıklar		2010	2011	2012	2013
Kod	Kriterler				
K1	Nüfus	0,024424	0,025911752	0,02810814	0,028596
K2	Kişi başına düşen GSYİH	0,021451	0,022720879	0,02372491	0,020692
K3	Bütçe açığı	0,029744	0,025459407	0,031093062	0,025493
K4	Yaşam Beklentisi	0,030685	0,028513168	0,029405901	0,027347
K5	Mülkiyet hakları	0,025558	0,023041509	0,021989719	0,020892
K6	Devletin politika üretirken şeffaf olması	0,025408	0,033525518	0,028803183	0,023242
K7	Yargının bağımsızlığı	0,034033	0,022239745	0,020006991	0,021648
K8	Denetleme ve Raporlama düzenlemelerinin gücü	0,027929	0,02889481	0,02811882	0,023661
K9	Azınlık hissedarlarının çıkarlarının gözetilmesi	0,028414	0,023917007	0,02413167	0,025515
K10	Genel Altyapının Kalitesi	0,020914	0,020613138	0,019592142	0,021721
K11	Karayollarının Kalitesi	0,029636	0,025373873	0,022854001	0,022782
K12	Raylı Ulaşım Altyapısının Kalitesi	0,020933	0,020532692	0,020398203	0,022927
K13	Liman Altyapısının Kalitesi	0,017846	0,020594359	0,023241242	0,022466
K14	Hava Taşımacılığı Altyapısının Kalitesi	0,021529	0,019479496	0,018132066	0,020891
K15	Eğitim Sisteminin Kalitesi	0,027754	0,031322467	0,024336448	0,023766
K16	Yerel Rekabetin Yoğunluğu	0,030259	0,033718262	0,036584945	0,035281
K17	Monopol Karşıtı Politikaların Etkinliği	0,029414	0,026916816	0,020398204	0,024689

K18	Yabancı Mülkiyetin Yaygınlığı	0,021256	0,022965449	0,025099506	0,032461
K19	Gümrük Prosedürlerinin Yüğü	0,026886	0,025901897	0,027119253	0,029965
K20	Finansal Hizmetlerin Mevcudiyeti	0,019117	0,020170601	0,022827899	0,018793
K21	Krediye erişim kolaylığı	0,025412	0,023875761	0,02166743	0,023569
K22	Bankaların dayanıklılığı	0,034889	0,036465442	0,033634008	0,025307
K23	En son teknolojilerin mevcudiyeti	0,017799	0,018757125	0,017116339	0,022778
K24	Yerel Piyasa hacim endeksi	0,021086	0,022511309	0,024124303	0,023206
K25	Yabancı piyasa hacim endeksi	0,021535	0,022407649	0,025055367	0,024342
K26	Yerel tedarikçi sayısı	0,018411	0,023170244	0,023691881	0,023008
K27	Yerel tedarikçi kalitesi	0,019942	0,032892579	0,021758987	0,025753
K28	Rekabetçi avantajın doğası	0,02616	0,022805164	0,023446939	0,024097
K29	İnovasyon kapasitesi	0,018645	0,020029079	0,017864134	0,019906
K30	Bilimsel araştırma kurumlarının kalitesi	0,019364	0,020002783	0,018312469	0,021783
K31	Ar-Ge için şirket harcamaları	0,018709	0,01849812	0,017685664	0,018573
K32	Ar-Ge'de Üniversite Sanayi kesimi işbirliği	0,018973	0,01981821	0,017991729	0,020565
K33	İleri teknoloji ürünlerinin alımı (kamu)	0,02102	0,019219342	0,018734517	0,021814
K34	Bilim adamı ve mühendislerinin varlığı	0,018683	0,019207595	0,020326173	0,019846
K35	Gayri safi yurtiçi hasıla	0,02164	0,023635959	0,024997583	0,021862
K36	Ticaret engellerinin yaygınlığı	0,033887	0,027459788	0,03122232	0,029253
K37	Kamu Borcu (%GSYİH)	0,020296	0,021858232	0,023290532	0,023067
K38	Düzensiz ödemeler	0,038419	0,034975931	0,042704795	0,044452
K39	Kamu harcamalarının gereksiz yere harcanması	0,037945	0,036605063	0,044200065	0,040691
K40	Terörizmin iş kesimine maliyeti	0,033997	0,033991778	0,036208459	0,0333

EK2: En önemli etkiye sahip kriterlerin yıllara göre sıralanması

Sıralama	2010	2011	2012	2013
1.	K38	K22	K39	K38
2.	K39	K39	K38	K39
3.	K22	K38	K16	K16

(50)

Esmira İSMAYILOVA²⁹¹

MƏHƏMMƏDHÜSEYN ŞƏHRİYARIN HƏYAT və FƏALİYYƏTİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ
AVTOBİOQRAFİK ƏSƏRLƏRİNİN ROLU

*THE ROLE OF AUTOBIOGRAPHICAL WORKS IN STUDYING OF THE LIFE and ACTIVITIES OF
MUHAMMEDHUSEYN SHAHRIYAR*

ÖZ

Uzun yıllar süren araştırmaların ardından edebiyat bilimciler, onun otobiyografik eserlerinin büyük önem taşıdığı ve dünya sanatında ağırlığı olan her yaratıcı kişinin, söz ustasının hayatı ve eserlerinin incelenmesinde önemli bir rol oynadığı sonucuna varmışlardır. Kelimelerin 20. yüzyıl Azerbaycan ve dünya edebiyatının tanınmış söz ustası Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın (1906-1988) hayatı ve yaratıcılığının incelenmesinde şairin otobiyografik eserlerinin rolü yadsınmaz. Ebedi söz ustasının her iki dilde yazdığı eserlere bakıldığında, M. Şehriyar'ın hayatındaki ana anların ve toplumsal öneme sahip etkinliklerin, şairin eserlerinde sanatsal yansımaları ustaca bulduğu ortaya çıkar.

Araştırmamızın konusu ağırlıklı olarak Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın ana dilindeki eserleri olduğundan, şairin kendi ana dilinde yazdığı eserlere daha fazla yer ayırdık. Ancak incelediğimiz konunun yönüne göre usta sanatçının Farsça yazdığı otobiyografik şiirlerini de ele alacağız ve onları bu bağlamdan tahlil etmeye çalışacağız. Şairin otobiyografik eserlerini eserinde araştırma konusu olarak seçmekteki amacımız, sanatçının sanatsal yaratıcılığını, biyografisini ve şiirini analiz ederek otobiyografik eserlerinin rolünü vurgulamaktır. M. Şehriyar'ın yaratıcılığını bu doğrultuda analiz etmek, otobiyografik eserlerinin günümüzde de sanatsal değerini kaybetmediğini günümüz perspektifinden modern okuyucuya aktarmak, araştırmamızın amaç ve hedeflerinden biridir. Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyar'ın otobiyografik eserleri, şairin yaşadığı dönemi, çevreyi, çevreyi, sosyal atmosferi tanıma açısından hiç de azımsanmayacak bir öneme sahiptir. Tanınmış şair bilginleri de, yazarın kendi yazılarına başvurmanın, gerçeğin ortaya çıkarılması açısından daha etkili bir araştırma yöntemi olduğu görüşündedir.

Anahtar Kelimeler: Şehriyar, otobiyografik şiirler, şairin hayatı ve faaliyetleri, hakikat unsuru, araştırma, milli değerler.

ABSTRACT

Many years of research and literary scholars have come to the conclusion that his autobiographical works are of great importance and play an important role in the study of the life and work of any creative person, master of words, who has weight in the world art of words. The role of the poet's autobiographical works is invaluable in the study of the life and creativity of Seyid Muhammadhuseyn Shahriyar (1906-1988), a well-known poet of Azerbaijan and world literature of the 20-th century. When we consider the works written by the immortal master of words, both in Persian and in his native language, we see that the main moments of M. Shahriyar's life and activities of social importance have masterfully found their artistic reflection in the poet's work. Since our research object is the work of Muhammadhuseyn Shahriyar in his native language, we have devoted more space to the poet's works written in his native language. However, depending on the direction of the theme we are investigating, we will also consider the autobiographical poems written by the master artist in Persian, and we will try to analyze them from this context. It is no coincidence that we chose the poet's autobiographical works as a research topic. Our goal is to highlight the role of the artist's autobiographical works in the study of the artist's literary activity, artistic biography and idea-artistic features of his works. Analyzing M. Shahriyar's creativity in this direction, conveying to the modern reader that his autobiographical works have not lost their artistic value even today, from the perspective of the present time, is one of the aims and objectives of our research.

The autobiographical works of Seyid Muhammedhuseyn Shahriyar are of no small importance in terms of getting acquainted with the era, the environment, the surrounding world, and the social atmosphere of the time in which the poet lived. Well-known poet scholars are also of the opinion that referring to the author's own writings is a more effective research method to reveal the truth.

Keywords: *Shahriyar, autobiographical poems, poet's life and activities, truth factor, research, national values.*

²⁹¹ LDU-nun müəllimi; Lənkəran Dövlət Universiteti; esmira.ans@mail.ru; ORCID: 0000-0002-1342-975X

GİRİŞ

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar Azərbaycan ədəbiyyatının dünyaya bəxş etdiyi elə nadir söz ustadlarından ki, yaratdığı söz-sənət xəzinəsi zaman keçdikcə nəinki əhəmiyyətini itirmir, əksinə, qərinələr ötdükcə daha böyük aktuallıq kəsb edir, millətin qan yaddaşını cilalayır, milli dəyərlərin, adət-ənənələrin sonrakı nəsillərə çatdırılmasında bir növ ədəbi körpü rolunu oynayır. Ölməz söz ustasının çoxşaxəli yaradıcılığı mövzu baxımından olduqca rəngarəngdir və bu söz palitrasında oxucuların öz maraq dünyalarına, bədii zövqlərinə uyğun əsər seçimi bütün zamanlarda mümkündür. Amma elə əsərlər var ki, onlar bütün oxucular üçün maraq və əhəmiyyət kəsb edir. Bu, hər şeydən əvvəl, avtobioqrafik məzmunlu əsərlərdir ki, hər bir yaradıcı şəxsiyyətin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsində əvəzsiz rol oynayırlar.

Tədqiqat işimizdə Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın poeziyasını avtobioqrafik əsərlərinin şairin yaradıcılığında oynadığı rolu baxımından, bu baxış bucağından araşdırmaya çalışacaq, tərcümeyi- hal xarakterli əsərlərini bu istiqamətdə araşdırmaya cəhd edəcəyik. Qeyd etməyi lazım bilir ki, ustad sənətkarın yaradıcılığının əhəmiyyətli hissəsi fars dilində olduğundan, mövzunun təhlili baxımından vacib sayaraq tədqiqatımızda şairin farsdilli şeirlərini də tədqiq etmişik. Nəzərə alaq ki, şairin atasının və anasının ölümünə həsr etdiyi şeirləri fars dilindədir və bu əsərlər öz bədii dəyərinə görə və şairin həyatını öyrənmək baxımından az əhəmiyyət kəsb etmir.

Məqalədə o taylı, bu taylı Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki sayılan M.Şəhriyarın poeziyasının əhəmiyyətli hissəsini təşkil edən avtobioqrafik əsərlərini tədqiq edərkən araşdırmamız üçün əsas mənbə şairin hər iki dildə qələmə aldığı poeziya nümunələri olub. İrəli sürdüyümüz mülahizələrin, fikirlərin bədii təsdiqi məqsədilə tanınmış şəhriyarşünas alimlərin əsərlərinə istinad edilmiş, yeri gəldikcə, sitatlar gətirilmişdir.

M.Şəhriyarın avtobioqrafik əsərlərinin mövzu dairəsi

İlk öncə Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın ana dilində yazdığı avtobioqrafik əsərlərini nəzərdən keçirək. Bu əsərlər aşağıdakılardır: “Behcətəbad xatirəsi”, “Əzizə”, “Əzizə can”, “Yalnız qərib”, “Əzizəyə”, “Yar qasidi”, “Necə keçdi ömrün?”, “Yata bilməyirəm”, Əmioğlum Mirəbülfəzlə”, “Bələli baş”, “Şatır oğlan”, “Kərəc xatirəsi”, “Fəxriyyə ölümü”, Qəm basdı qəlyanımı”, “Dan ulduzu da batdı”, “Qardaşımın məzarı”, “Fasilə düşdü”, “Xan nənə”, “Gözümün yaşları”, “Ağa Mirsadiğin xeyratı”, “Alnımın yazısı” və s.

Qeyd etdiyimiz kimi, M.Şəhriyarın farsdilli yaradıcılığında avtobioqrafik əsərləri daha çoxdur və bədii, poetik xüsusiyyətlərinə, daşdığı ictimai yükə görə əhəmiyyəti danılmazdır. Şairin fars dilində yazdığı, ana dilinə tərcümə edilmiş əsərlərinin daha mühüm əhəmiyyət kəsb edənləri bunlardır: “Dəli pəri”, “Həzin nalələr”, “Tədrici ölüm”, “Yanan pərvanə”, “İndi niyə?”, “Ey vəfasız”, “Sürəyyanın şöbədəsi”, “Tehrani xatırlarkən”, “Atamın matəmində”, “Eyvay, mədərim!” və s.

Ənənəvi bir sual-Hardan başlanır Vətən?- zaman-zaman insanların düşüncəsində cavabını axtarır və sözsüz ki, bu suala ayrı-ayrı fərdlərin cavabı da dünya görüşlərindən asılı olaraq dəyişir. Şəhriyar üçün vətən yurd yerindən, el-obadan, ata-anadan, doğmalara olan sevgidən başlanır. Bu sevginin tərənnümü, təzahürü özünü M.Şəhriyarın bütün əsərlərində göstərir. Ustad sənətkarın yaradıcılığının şah əsəri olan “Heydərbabaya salam” poemasında atasına olan məhəbbətini, onun el-oba içində hörmətini Şəhriyar böyük sevgi ilə belə tərənnüm edir:

Mənim atam süfrəli bir kişiydi,

El əlindən tutmaq onun işiydi (9, s.246-250).

Akademik Bəkir Nəbiyev Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın bədii yaradıcılığını təhlil edərkən ustad sənətkarın xalqımızın milli mənəvi dəyərlərini öz əsərlərində təsvir və tərənnümünü, təbliğini yüksək qiymətləndirərək yazır: “Ümumiyyətlə, Şəhriyarın yaradıcılığında əsər tapmaq çətindir ki, onda ümumbəşəri qayələr, insanlığa xas olan uca keyfiyyətlər, bütün ölkələr və bütün zamanlar üçün müqəddəs olan mənəvi mətləblər yüksək sənətkarlıqla ifadə edilməsin. 16 bənddən ibarət "Eyvay mədərim!" şerində Şəhriyarla Kövkəb xanım arasındakı zərif və kövrək ana-övlad münasibətləri yaddaqalan çox incə təfərrüatları ilə öz bədii inkişafını tapmışdır. Lakin eyni zamanda ustad dünya ədəbiyyatının bədii qaynaqlarından biri olan ana mövzusunə elə bir fikri-bədii vüsət vermiş, bu münasibətləri elə səciyyəvi məqamları ilə və elə məntiqi bir

ardıcılıqla nəzmə çəkmişdir ki, onun əsəri, dünyanın hansı qitəsində yaşamasından asılı olmayaraq, hər bir ləyaqətli insan üçün ardınca qoşulmalı örnək səviyyəsinə qalxmışdır” (8, s.30)

Bu deyimin bədii təsdiqi kimi Şəhriyarın anasının vəfatına həsr etdiyi, bu acı itkinin doğurduğu dərin yangı və kədər qəmli inikası olan, mərhum şair-tərcüməçi Xəlil Rzanın Azərbaycan dilinə ustalıqla çevirdiyi “Eyvay, mədərim” şeirinə diqqət edək:

Bilirsən mənə bir vaxt nələr, nələr demiş o,
Həqiqətlər söyləmiş, əfsanələr demiş o.
Onun nağıllarıyla qanadlanmış xəyalım,
Bayatılar, laylalar, tərənələr demiş o (7, s.252).

Şairlik təbinin anasından gəldiyini deyən Şəhriyar ona minnətdarlıq duyğularını isti, kövrək misralarla dilə gətirir:

Onun südümdən əmdim mən şairlik təbimi,
Həyatımı, ömrümü, ilhamımı, qəlbimi,
Bir şairə döndərən, bir məşələ döndərən,
Anam oldu! Anamdır mənə hər şeyi verən!
O, sevgidən yoğrulmuş yanar, qaynar bir ürək,
Hara getsəm, köksümdə mənimlə bir gedəcək! (7, s.252).

Şairin uşaqlıq xatirələrinin əksi olan, Şəhriyarın iç dünyası ilə tanışlıq baxımından maraq kəsb edən “Xan nənə” şeiri olduqca təsirli və kövrək dillə qələmə alınmışdır. M.Şəhriyarın təqribən 70 yaşında olarkən, 1975-ci ilin mart ayında yazdığı “Xan nənə” şeiri yazılışının orijinallığı baxımından adi məişət şeiri səviyyəsindən çıxaraq bəşəri məzmun kəsb edir. Şəhriyarın öz ifasında bu təsirli şeiri dinləmək soyuq qəlbləri belə rıqqətə gətirir, bizi uşaqlığımızın isti, kövrək, həzin xatirələrinə qaytarır:

Xan nənə, hayanda qaldın?
Belə başıva dolannam,
Necə mən səni itirdim?
Da sənin tayın tapılmaz (8, s.115)

Şəhriyar irsinin araşdırıcılarından olan Esmira Fuad yazır: “Şəhriyarın sevimli Xanım (Xan) nənəsinə həsr etdiyi şeirində biz nənə ilə nəvə arasında olan ülvi məhəbbətin şahidi oluruq. Ailədə nənə o qədər sevilir ki, şair bu əziz insanın ölümünü faciə kimi qarşılayıb və ömrünün sonunadək unuda bilməyib, nənəsinin həsrəti ilə göz yaş axıdıb” (4, s.129-130).

Ustad sənətkarın ata-anasına, nənəsinə həsr etdiyi şeirlər ustad sənətkar qələmi, düşüncəsi, şeir dili ilə bir ailənin təsir dairəsindən çıxaraq qloballaşan dünyamızda böyük ictimai mənə kəsb edə bilir. Yaşlı valideynlərin qocalar evinə atılması, uşaq evinə verilən uşaqların sayının günbəgün artması sübut edir ki, hansı xalq mənəvi dəyərlərinə sahib çıxmırsa, milli yaddaşına sadıq qalmırsa, keçmişinə unutqan yanaşırsa, o millət mənən aşınmaya məruz qalır, milli köklərindən ayrılmaqla sabahını təhlükə altında qoyur.

Xatırladaq ki, M.Şəhriyarın həyat yolu olduqca keşməkeşli olub, sənətkar taleyin çox ağır sınaqlarına tab gətirmək zorunda qalıb. Bu çətinlikləri şair “Necə keçdi ömrün?” şeirində belə təsvir edir:

Ürəyimdən xəbər alsan: “Necə keçdi ömrün?”
Göz yaşım ilə yazacaq: “Mən günüm ağlar keçdi” (9, s.42)

Professor Elman Quliyev “Necə keçdi ömrün?” şe’rini şairin həyatını öyrənmək baxımından əhəmiyyətli hesab edir. Tədqiqatçı alimin qənaətinə görə Şəhriyar bu sualı özünə təsadüfən vermir, qayğısız uşaqlıq çağlarını çıxmaq şərtilə bütün ömrünün kədər, qüssə içində keçdiyindən acı-acı şikayətlənir, özünü taleşiz, bəxtsiz adlandırır: “Cəmi 6 misradan ibarət olan bu şeir bir növ şairin keçdiyi ömür yoluna şəxsən özünün verdiyi qiymətdir. Və onun ömrünün sonunda xəstə olduğu vaxt səsi yazılmış lent yazısından bir daha aydın olur ki, şair bu şeiri eşitdikdən sonra, “bala, mənim dərdimi deyirsən”, - deyər göz yaş axıtmışdır” (6, s.145).

Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın lirikasında məhəbbət mövzusu aparıcı xətlərdəndir. Şairin bu mövzuda yazdığı əsərlərdən söz düşəndə ilk xatırlanan “Behcətabad xatirəsi”, “Naz eyləmişən”, “Getmə, tərsa balası”, “Yar qasidi”, “Məcnun”, “Fasilə düşdü” şeirləri olur. Bu lirik şeirlərin əsas qayəsi insani hisslərin,

duyguların sənətkarlıqla nəzmə çəkilməsində, avtobioqrafik səciyyə dəşiməsindədir. Şairin yaşadığı acı eşq hekayəsi həyatı kimi bədii yaradıcılığına da öz dəsti- xəttini qoyub. Şairin məhəbbət mövzusunda yazdığı əsərlərinin oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılınması, nəğmə kimi dildən-dilə keçməsi də onun real olması və bu reallığın sənətkarlıqla bədii inikasını tapması ilə bağlıdır. Şəhriyarın ilk gənclik çağında- tibb institunda oxuduğu illərdə Sürəyya adlı bir qıza qəlbən vurulması, amma bu məhəbbətin uğursuz sonluğu bu günə kimi dillərdə qəmli eşq hekayəsi-Şəhriyar-Sürəyya dastanı kimi dolaşır. Bu kədərli eşq hekayəsinə Şəhriyarın müasiri olan bütün tədqiqçiləri toxunur, onun şairin həyat və yaradıcılığında oynadığı böyük təsirdən bəhs edirlər. Bu uğursuz eşq hekayəti ilə bağlı Şəhriyarın açıqlaması Tehrandə çıxan “Ettelaat” qəzetinin müxbiri Cavad Məcəbiyə verdiyi müsahibəsində əksini tapıb. Həmin müsahibədə jurnalist Şəhriyarın dilindən yazır ki, “şair tibb institutunda təhsil alarkən bir qıza ürəkdən aşıq olur. Lakin sonradan onun sevdiyi qızı varlı təbəqədən olan, hakimiyyətə yaxınlığı ilə seçilən biri əlindən alır. Şəhriyarın adını demək istəmədiyi həmin şəxs gənc tələbəni tutduraraq zindana saldırır, “günahlarından” bir şərtlə-Şəhriyarın Tehrandən çıxıb getməsilə keçəcəyini bildirir” (5, s. 18).

Həm Şərq, həm də Qərb ədəbiyyatında məhəbbət, sevgi, nakam eşq şair və yazıçıların ən çox müraciət etdiyi mövzulardan olub. “Leyli və Məcnun”, “Xosrov və Şirin”, “Yusif və Züleyxa”, “Romeo və Cülyetta” və s. məhəbbət dastanları əsrlərin zaman sərhəddini aşaraq günümüzə qədər gəlib çatıb. Xalqın yaddaşında, hafizəsində həqiqi sevən aşıqlar qəhrəmanlarla bir cərgədə saxlanılıb, məhəbbətlə, hörmətlə anılıb. “Behcətabad xatirəsi”ni oxuyanda Şəhriyarın sevən qəlbənin döyüntüləri sətirlər arasında eşidilir. Bu məhəbbət heç də Məcnunun eşqindən kiçik deyil, əksinə, ondan təsirli, ondan kövrək, ən əsası isə, realdır. İctimai bərabərsizliyin üstündən qələm çəkdiyi bu acı hekayət şairi daim duyğulandırır, yaradıcılığına kədər notları ilə birgə zənginlik qatıb. Yaşamının bədii əksi olan bu poeziya nümunəsi məhəbbət lirikasının ən gözəl incilərindən hesab edilir. “Behcətabad xatirəsi”ndə bədii ifadə və təsvir vasitələrindən yerində, bacarıqla istifadə, aşıqın hiss və həyəcanlarının obrazlı təsviri, kövrək duyğuların sözlə möhtəşəm ifadəsi, məzmun-forma bitkinliyi, tamlığı son dərəcədə mükəmməldir. Huşyar oxucu şairin keçirdiyi hisslərə ürəkdən şərik çıxır, mütəəssir olur, nakam eşqin izzatlarını, acısını, həyəcan və kədərini içindən keçirməklə Şəhriyara həyan durur:

Bir quş: “Ayığam!”-söyləyərk, gahdan inildər,

Gahdan onu da yel deyə laylay, huş aparı.

Yatmış hamı, bir Allah oyaqdı, daha bir mən,

Məndən aşağı kimsə yox, ondan da yuxarı (8, s.57).

“Behcətabad xatirəsi”nin uğuru insani hisslərin təbiətlə vəhdətdə verilməsi, bədii təsvir vasitələrinin gücü ilə aşıqın çəkdiyi izzatların gecənin mənzərəsim ilə harmoniya təşkil etməsidir. Mənzərənin bədii təsviri sözlə o dərəcədə mükəmməl yaradılıb ki, gözümüzün qabağında Şəhriyar-Sürəyya cütlüyü, sevgilisini həsrətlə gözləyən bədbəxt aşıq, onun puça çıxmış arzuları, pərişan görkəmi canlanır:

Dan ulduzu istər çıxa, göz yalvarı çıxma!...

O çıxmasa da, ulduzumun yoxdu çıxarı.

Gəlməz, tanıram bəxtimi, indi ağarar sübh,

Qaş böylə ağardıqca, daha baş da ağarı (8, s.57).

Şairin hər iki dildə qələmə aldığı lirik şeirləri göstərir ki, Şəhriyar həm kamil aşıqdır, həm də bu eşqə əbədi, ədəbi həyat verən qüdrətli söz ustasıdır, sənətkardır.

Şəhriyar poeziyasını əbədiyaşar edən nədir? Professor Gövhər Baxşəliyeva bunu şairin milli köklərə bağlı olması, milli dəyərlərə söykənməsi, keçmişindən qopa bilməməsi, bağlılığı ilə əlaqələndirir: “Şairin poetik dünyası zəmanəsinin ensiklopediyası olmaqla yanaşı, bütün dövrlər üçün müasir olan əbədi mövzuları da əhatə edir. Biz azərbaycanlılara şairi xüsusi sevdiren onun anadilli poeziyasına hopmuş milli ruhun poetik ifadəsidir. Milli ruh şairin anadilli poeziyasının həm ideya məzmunu, həm də bədii estetik xüsusiyyətlərində parlaq əksini tapıb. Şair ən ülvə insani duyğuları tərənnüm edərək, oxucusunu mənəvi yüksəkliklərə səsləyir” (1,s.3)

Qeyd edək ki, Seyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın fars dilində qələmə aldığı avtobioqrafik əsərləri içərisində qardaşı oğlu Huşəngə həsr etdiyi fəlsəfi poema özünəməxsusluğu ilə seçilir. Əsəri şairin Huşəngin

simasında gənc nəslə vəsiyyəti də adlandırmaq olar “Şəhriyar əsərdə öz ölümü haqqında, əsərləri və vəfalı sirdaşı olan tarı haqqında, məzarı üstünə əzizlərinin necə toplaşmış gəlmələri və s. barəsində şairənə fikirlər söyləyir və qardaşı oğlu Huşəngi başa salır ki, sərvət, şöhrət, mənəsb, pul-bunların hamısı müvəqqətidir, məhv olub gedəcəkdir. Lakin elm, sənət və hünər binasını nə sel yıxa bilər, nə də ona fırtınanın gücü çatar. İnsan adlanan hər bir şəxs gərək elm və hünər sayəsində özünə əbədi həyat qazansın (2, s.22-23).

Həyatın sirrini hər kəs ki, qandı,
Mənim tək daima odlarda yandı,
Gərək insan olan ilk ibtidaidən,
Səadət axtara dünyada hökmən
Bu sirri anladım oğlum, əgər sən,
Yanar qəlbinlə qəbr üstünə dönərsən
Gedib zahid, və ya ki meypərəst ol,
Namaz qıl, səcdə et, yainki məst ol,
Fəqət insanlığı atma könlündən,
Məni sən yad elə, mümkünsə hərdən (7, s.336)

M.Şəhriyara böyük sevgi və ehtiramla araşdırdığımız mövzunu yekunlaşdırarkən demək istəyirik ki, o, elə qüdrətli sənətkarlardan ki, yaratdığı poeziya nümunələri hələ sağlığında əbədiyaşarlılıq qazanıb, zaman-məkan sərhədini aşaraq bu günümüzdə adlayıb, tələbkar oxucu üçün aktuallığını, bədii dəyərini saxlaya bilib. “Şəhriyar poeziyası dərin dənizə bənzəyir. Orada olan bütün inciləri üzə çıxartmaq mümkün deyil”(3, s.73).

NƏTİCƏ

“Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsində avtobioqrafik əsərlərinin rolu” olduqca geniş mövzudur. Bu mövzunu bir məqalədə tam əhatə etmək çətin olsa da, bəzi məqamlara aydınlıq gətirməyə cəh etdik. Araşdırma zamanı şairin həm farsdilli, həm də anadilli yaradıcılığında tərcümeyi hal xarakterli əsərlərini nəzərdən keçirməklə müəllif kimi öz baxış bucağımızdan təhlilini verməyə, şairin yaradıcılığındakı rolunu təyin etməyə çalışdıq.

Araşdırma zamanı aydın oldu ki, M.Şəhriyar üçün mövzu, söz kasadlığı yoxdur, şair hansı mövzuda yazmasından asılı olmayaraq nəhəngdir, qüdrətlidir, sözün rəsmini çəkən nəqqəşdir. Şəhriyar sözün bədii dəyərinə həmişə sadıq qalır, mənə yükünü sətirlərinə ustalıqla daşıyır. Elə məhz bu səbəbdəndir ki, Şəhriyarın avtobioqrafik şeirləri belə şəxsilikdən çıxaraq ictimai siyasi mənə kəsb edir, dövrünün tarixini əks etdirmək baxımından ümumbəşəriyyət qazanır, millətinin sabahına hesablanır.

Gəldiyimiz digər qənaət isə budur ki, M.Şəhriyar üçün milli-mənəvi dəyərlər olduqca əhəmiyyətli olub, böyük önəm kəsb edib. Şair üçün vətən anlayışı evindən, valideynlərindən, onlara olan sevgidən qaynaqlandığına görə poeziyasının da ruhunu təşkil edib.

Tədqiqat nəticəsində belə qənaətə gəldik ki, M. Şəhriyar üçün məhəbbət anlayışı ilahi səciyyə daşıyır. Şair ailə dəyərlərini də daima uca tutur, həyatdan vaxtsız köçmüş həyat yoldaşı Əzizəni şeirlərində dönə-dönə ehtiramla yad edir, nakam ölümünü faciə kimi qarşılayır. O, şair olmaqla yanaşı həm də uşaqlarının taleyi üçün böyük narahatlıq keçirən atadır.

Beləliklə deyə bilərik ki, şairin yaradıcılığının bu qolu- tərcümeyi-hal xarakterli əsərləri onun həyat və yaradıcılıq yolunu öyrənmək baxımından əhəmiyyətlidir, bədii xüsusiyyətlərinə, dərin lirizminə, ictimai mənə yükünə, poetikliyinə görə hazırkı dövrümüzə də aktuallığını saxlayır.

ƏDƏBİYYAT

1. Baxşəliyeva G.(2001). “Milli ruhun təntənəsi”.Bakı: “Azərbaycan şərqşünaslığı”, N.2 (6)
2. Beqdeli, Q. (1963) Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı.
3. Billuri H. (1984) Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Bakı: “Elm”
4. Fuad, E. (2010) Söz sərəffatı Şəhriyar. Bakı: “Avrasiya Press”.

5. M.Şəhriyarın “Ettelaat” qəzetinin müxbiri C.Məcəbiyə müsahibəsi .Tehran: – “Ettelaat” qəzeti, h.şəmsi 1350, – 1976, – №13557. – səh.18.(fars dilində)
6. Quliyev E. (2004). Şəhriyar poeziyası və milli təkamül. Bakı : “Elm”.
7. Şəhriyar, M.(1993) Yalan dünya (tərt.ed. H.Billuri, N.Rizvan) “Azərbaycan Ensiklopediyası” Nəşriyyat Poliqrafiya Birliyi.
8. Şəhriyar, M.(2005). Seçilmiş əsərləri.Bakı: “AvrasiyaPress”.
9. Şəhriyar, M.(2017). Əbədiyyət gülüyəm mən. Bakı: “Elm və təhsil”.

(51)

Serap TAŞDEMİR BOZBEK²⁹²; Prof. Dr. Damla BULUT²⁹³

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN MÜZİK YAŞANTISINA YÖNELİK TUTUMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN EXAMINATION ON SECONDARY SCHOOL STUDENTS' ATTITUDES TOWARD MUSICAL LIFE

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin müzik yaşantısına yönelik tutumları ile ilgili bir inceleme yapmaktır. Araştırma betimsel nitelikte bir alan araştırmasıdır. Veriler Okay, Gençel Ataman ve Kardeş (2021) tarafınca geliştirilen “10-13 Yaş Grubu Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada çalışma grubunu Samsun ilinde 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 101 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmadan edinilen bulgular doğrultusunda 10-13 yaş grubu ortaokul öğrencilerinin müzik yaşantısına yönelik tutumlarının orta düzeyde olduğu ($\bar{X} = 3,33$) sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Müzik Eğitimi, Müzik Yaşantısı, Ortaokul Öğrencileri, Tutum.

ABSTRACT

The aim of this research is to examine secondary school students' attitudes toward musical life. The research is a descriptive field study. The data was collected using the "Attitude Scale Toward Musical Life of 10-13 Year-Old Children" developed by Okay, Gençel Ataman and Kardeş (2021). The study group of the research consists of 101 secondary school students in the 5th, 6th, 7th, and 8th grades in Samsun. In line with the research findings, it was concluded that the attitudes of secondary school students in the 10-13 age group toward musical life were at a medium level ($\bar{X} = 3,33$).

Keywords; Music Education, Musical Life, Secondary School Students, Attitude.

²⁹² Müzik Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı, 23 Nisan Ortaokulu, srptsdmr58@gmail.com, Samsun/TÜRKİYE

²⁹³ Prof. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakóltesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi ABD, damla.bulut@omu.edu.tr, Samsun/TÜRKİYE

GİRİŞ

Müzik, insanlık tarihinin oluşundan itibaren hayatın vazgeçilmez olgularından biri olarak kabul edilmektedir. Bu olgu hayatta, anne karnında kalp atışlarıyla başlayıp, doğumundan itibaren annesinin bebeğin kulağına fısıldadığı ninniyle devam eden, günlük yaşantısının rutin döngüsünde yer alan dolayısıyla her zaman var olan bir olgu olarak karşımıza çıkar. Kısaca, seslerle düşünme, seslerle yaşamı duyumsama ve geliştirme olarak tanımlanabilen (Selanik, 1996, s. 2) müzik, bireylerin ve toplumların gelişerek maddi manevi kültür öğelerinin sonraki kuşaklara aktarılmasındaki önemli bir yapıtaşdır. Bunun yanında müzik, geniş kitlelere ulaşabilme gücü olan etkili bir eğitim aracıdır.

Eğitim ile gerek bireylerin gerekse toplumun istendik yönde ilerleyebilmesi mümkün olduğu gibi gerek toplumsal gerekse kültürel olarak bireyleri etkileme gücü düşündüğünde müzik eğitiminin de söz konusu ilerlemedeki önemi yadsınamaz. Dolayısıyla toplumsal ilerleme ve gelişmişlikte bireylerin almış oldukları müzik eğitiminin de önemi büyüktür denilebilir. Çünkü müzik eğitimi, kişinin müziksel davranışlarını geliştirme sürecinde, bireyin yakın çevresiyle müzik yardımıyla ilişki kurabilmesini, sosyalleşmesini, müziği hem üretebilen hem bilinçli bir birey olarak tüketebilmesinin yanı sıra kişinin gelişimine ve sosyalleşmesine de önemli katkılarda bulunmaktadır (Çilden, 2001; Çuhadar, 2016; Özen, 2004, akt. Arslan, 2020, s. 8). Özellikle de nitelikli bir şekilde hazırlanan ve uygulanan müzik eğitimi programları ile çocukların; hayatın anlamını ve zevkini, sınıfta, toplumda, dünyada yaşamayı anlayabilmeleri, üretkenlik gücünü, değişik alanlardaki düşüncelerini geliştirebilmeleri ve davranışlarında pozitif değişimler ile gelişmeler sağlanabilmesi mümkündür (Badıllı, 2008).

Müzik eğitiminin bahsedilen özelliklerinin etkili olabilmesi ve öğrencilerin müzik dersine ilgilerinin artması, müziği sevmesi, dersle ilgili etkinliklere istekli bir şekilde katılması, kendine güveni artan bireylerin kendisinden başlayarak insanları ve toplumu sevmesi bu derse yönelik tutumlarıyla ilişkilidir. Çünkü tutum, bireyin duygusal gelişimi sonucunda gerçekleşen üründür. Bireyin herhangi bir durum ile kazandığı keyif ya da keyifsizlik yönündeki duyguları o durumla ilgili tutumlarının şekillenmesinde etkilidir (Aymergen, ve Bulut 2021, s. 379). Dolayısıyla tutumun olumluyken olumsuz duruma, olumsuzken de olumlu duruma dönüşmek gibi bir durumu söz konusudur. Bu durumda ilgili eğitimin hedeflerine göre yürütülen öğrenme etkinlikleri, öğrencilerin tutumları üzerinde olumlu etki yaratacak ve onların bu tutumlarının gelişip pekişmesine katkı sağlayacaktır.

Bu görüşlerden hareket ile olumlu tutumlara sahip bireylerin akademik ve sosyal başarıya daha çabuk ve rahat bir şekilde ulaşmalarının mümkün olacağı söylenebilir. Bunun için ortaokul öğrencilerinin müzik yaşantılarına yönelik tutumlarının belirlenmesi, onların sosyal yaşantının içinde kendine güvenen, zihnen sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmeleri açısından önemli ve gereklidir. Bu doğrultuda araştırmada ortaokul öğrencilerin müzik yaşantılarına yönelik tutumlarını incelemek amaçlanmış ve “Ortaokul öğrencilerinin müzik yaşantısına yönelik tutumları nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır.

YÖNTEM

Araştırma betimsel nitelikli bir alan araştırmasıdır. Araştırmada çalışma grubunu Samsun ilinde 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 101 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veriler, Okay, Gençel Ataman ve Kardeş tarafından (2021) geliştirilen “10-13 Yaş Grubu Çocukların Müzik Yaşantısına Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. İki bölümden oluşan ölçekteki birinci bölümde 6 tane kişisel bilgi maddesi, ikinci bölümde ise 12 tane sorudan oluşan ortaokul çocuklarının müzik yaşantısına yönelik tutumlarını ölçen madde bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirlik kat sayısı 0,867’dir. Araştırmada veriler öncelikle bilgisayar ortamına aktarılmış sonrasında, SPSS (The Statistical Package for the Social Sciences) paket programına aktarılarak, istatistiksel çözümleri yapılmıştır. Katılımcı öğrencilerin müzik yaşantısına yönelik tutumlarının belirlenmesi için frekans, aritmetik ortalama ve standart sapma hesapları yapılmıştır.

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde çalışma grubundaki öğrencilerin müzik yaşantısına yönelik tutumlarına ilişkin bulgular Tablo 1’de verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. Çalışma Grubundaki Öğrencilerinin Müzik Yaşantısına Yönelik Tutumlarına İlişkin Dağılım

Müzik Yaşantısında Yönelik Tutumlar	f	$\bar{X}$	ss
1. Müzikdersiyle ilgili ödev yapmayı seviyorum	101	3,39	1,30
2. Keşke sadece müzik dersi olsa	101	2,90	1,41
3. Keşke keman, gitar, bağlama, piyano gibi bir çalgı çalabilseydim	101	3,90	1,44
4. Bütün gün şarkı söylemek isterim	101	2,90	1,38
5. Konser izlemekten çok keyif alırım	101	3,70	1,47
6. Saatlerce müzik dinleyebilirim	101	3,80	1,45
7. Büyüklerimin beni sık sık konsere götürmesini isterim	101	3,07	1,52
8. Ailemin bana çalgı dersi aldırmasını isterim	101	3,30	1,48
9. Her gün mutlaka müzik dinlerim	101	4,14	1,32
10. Müzik dersini sabırsızlıkla beklerim	101	3,32	1,37
11. Gelecekte müzisyen olmak istiyorum	101	2,06	1,31
12. Müzik ile ilgili her şeyi bilmek isterim	101	3,42	1,34
Genel Ortalama	101	3,33	1,40

Tablo 1 incelendiğinde; Birinci sırada yer alan “Müzik dersiyle ilgili ödev yapmayı seviyorum” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 3,39$); İkinci sırada yer alan “Keşke sadece müzik dersi olsa.” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 2,90$); Üçüncü sırada yer alan “Keşke keman, gitar, bağlama, piyano gibi bir çalgı çalabilseydim” ($\bar{X} = 3,90$) ifadesine büyük ölçüde katıldıkları; Dördüncü sırada yer alan “Bütün gün şarkı söylemek isterim.” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 2,90$); Beşinci sırada yer alan “Konser izlemekten çok keyif alırım.” ifadesine öğrencilerin büyük ölçüde katıldıkları ($\bar{X} = 3,70$); Altıncı sırada yer alan “Saatlerce müzik dinleyebilirim.” ifadesine öğrencilerin büyük ölçüde katıldıkları ($\bar{X} = 3,80$); Yedinci sırada yer alan “Büyüklerimin beni sık sık konsere götürmesini isterim.” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 3,07$); Sekizinci sırada yer alan “Ailemin bana çalgı dersi aldırmasını isterim.” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 3,30$); Dokuzuncu sırada yer alan “Her gün mutlaka müzik dinlerim.” ifadesine öğrencilerin büyük ölçüde katıldıkları ($\bar{X} = 4,14$); Onuncu sırada yer alan “Müzik dersini sabırsızlıkla beklerim.” ifadesine öğrencilerin kısmen katıldıkları ($\bar{X} = 3,32$); On birinci sırada yer alan “Gelecekte müzisyen olmak istiyorum” ifadesine öğrencilerin çok az katıldıkları ($\bar{X} = 2,06$); On ikinci sırada yer alan “Müzik ile ilgili her şeyi bilmek isterim” ifadesine öğrencilerin büyük ölçüde katıldıkları ($\bar{X} = 3,42$) görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda çalışma grubundaki öğrencilerin genel ortalama doğrultusunda müzik yaşantısına yönelik tutumlarının orta düzeyde ($\bar{X} = 3,33$) olduğu söylenebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bulgularına göre ortaokul öğrencilerinin; müzik yaşantısına yönelik tutumlarının kısmen olduğu ($\bar{X} = 3,33$) tespit edilmiştir. Bu tespitler ışığında 10-13 yaş arası ortaokul öğrencilerinin müzik yaşantısına yönelik tutumlarının orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre ortaokul öğrencilerinin;

- Müzik dersinden beklentilerinin tespit edilerek müzik yaşantısına yönelik tutum puanlarını yükseltecek içerikleri derslerin uygulamaya konulması,
- Müzik yaşantılarını olumsuz etkileyen durumların nedenlerini ortaya çıkaracak araştırmaların yapılması,
- Müzik dersine aktif bir şekilde katılıp keyif alabileceği müzik dersliklerinin oluşturulması,
- Müzik dersine ilgisini çekebilecek, yetenekleri ve kendi yaşantısı eksikliğini projeler yapılması,
- Farklı müzikal etkinliklerine yönlendirilmesi,
- Genel eğitimi kapsamındaki müzik ders saatlerinin artırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arslan, S. (2020). *Ortaokul müzik eğitiminde kullanılan etkili müzik öğretim yöntemlerinin öğrenci başarı düzeyine etkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
2. Aymergen, Ü.ve Bulut, D. (2021). Ortaokul öğrencilerinin müzik dersine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* (121), 377-392.
3. Badıllı, H. (2008). *İlköğretim öğrencilerinin müzikal yaşantılarının ve müzik dersinden beklentilerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
4. Okay, H. H., Gençel, Ö., ve Kardeş, B. (2021). 10-13 yaş grubu çocukların müzik yaşantısına yönelik tutum ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(34), 920-939.
5. Selanik, C. (1996). *Müzik sanatının tarihsel serüveni*. Doruk Yayıncılık.

(52)

Prof. Dr. Hasan Latif²⁹⁴

PERFORMANS DEĞERLENDİRMELERİ: TARİHSEL ve ELEŞTİREL PERSPEKTİF
PERFORMANCE APPRAISALS: HISTORICAL and CRITICAL PERSPECTIVE

ÖZ

Bu makale işgören performansını değerlendirmeleri konusunu tarihsel ve eleştirel bakış açısıyla ele almaktadır. Makale, performans değerlendirmeleri tarihinin insan kaynakları yönetiminin ve çağdaş yönetim düşüncesinin gelişiminden soyutlanamayacağı temel anlayışından yola çıkarak tasarlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yönetim, İnsan kaynakları yönetimi, Performans değerlendirme, Yönetici, İşgören.

ABSTRACT

This article discusses the subject of employee performance appraisals from a historical and critical perspective. The article is designed on the basic understanding that the history of performance evaluations cannot be isolated from the development of human resources management and contemporary management thought.

Keywords: Management, Human resources management, Performance appraisals, Manager, Employee.

GİRİŞ

Performans değerlendirme, işletmelerde ilk kez uygulandığı günlerden bugüne insan kaynakları yönetiminin en çok tartışılan, eleştirilen konusu olmuştur. Performans değerlendirme dnden bugüne belli dönemlerde önemi artan, belli dönemlerde bazı işletmeler tarafından kısmen veya tamamen vazgeçilen (“İnsan Odaklı evik”, t.y.) bir konu olmuştur. Bu makale işgören performans değerlendirmeleri konusunu tarihsel ve eleştirel bakış açısıyla ele almaktadır. Makale, performans değerlendirmeleri tarihinin insan kaynakları yönetiminin ve ağdaş yönetim düşüncesinin gelişiminden soyutlanamayacağı temel anlayışından yola çıkarak tasarlanmıştır.

PERFORMANS DEğERLENDİRMELERİ TARİHİ

İşgören performans değerlendirmeleri tarihi, ilk olarak Frederick Winslow Taylor’un (1856-1915) zaman ve hareket uygulamalarıyla Frank Bunker Gilberth’in (1868-1924) hareket uygulamalarıyla başlar. 1940’lı yıllarda ABD şirketlerinin %60’ı işgören performans değerlendirmelerini ödül dağıtmak için kullanıyordu (Cappelli & Tavis, 2016). 1945 yılından itibaren, Amerikan işletme ideolojisi Avrupa’ya yayılır (Kipping, Engwall & Üsdiken). Djelic (1998), bu yayılmayı “Amerikanizasyon” olarak adlandırmıştır. O yıllarda ABD, yönetim ve organizasyon bilgi birikiminde merkez lke, İngiltere ise, yarı merkez ülke konumundadır (Üsdiken, 2007). Anglo-Sakson kökenli bir fikir olan işgören performans değerlendirmeleri, Amerikan işletmeleri tarafından Fransa’ya 1950’li yıllarda sokulmuştur (Chardenot-Fradin, 1996). Buna rağmen Fransa ve Almanya, ABD modellerine direnç gösteren ülkelerdir (Engwall & Kipping, 2006). Aynı yıllarda işletmelerde psiko-sosyal faktörlerin işgörenlerin performans değerlendirmelerini etkileyebileceği görüşleri ne çıkmıştır.

Burawoy, “The politics of Production: The Factory Regimes under Capitalism and Socialism” adlı kitabında (1985), Edwards, “Contested Terrain: The Transformation of the Workplace in the Twentieth Century” adlı kitabında (1979) işgörenlere yönelik Homo economicus nitelendirmesinin, ABD’den yayılan işletme ideolojisinin önemli bir parçası olduğunu, işletme ideolojisinin bireysel performansa vurgu yaparak bireyci bir işletme kültürü yerleştirmeye çabaladığını ifade etmiştir. Burawoy ve Edwards’a göre; işgörenlerin bireysel performansları karşılığında verilecek dl veya terfi kararını bilimsel ve nesnel yöntemlerle yöneticiler belirleyecek, bireysel performansa dayalı sistemler ile işgörenler arasında dayanışmanın önüne geçilecek, bunun yerine rekabete dayalı bir işletme kültürü oluşturulacak, denetime açık ve onay verir hale dönüştürülmek suretiyle işgörenler üzerinde denetim sağlanacak ve işletmeye normatif bağlılık pekiştirilmiş olacaktı (akt. Balkılı, 2019). Normatif bağımlılık yaklaşımı, bazı otoritelere göre işgörenlerin sömürülmesinin yeni ve sinsi biçimi olarak değerlendirilmiştir (Guest, 2011).

Türkiye’de 1952-64 yılları arasında çok sayıda özel işletme kurulmuştur. 1950 yılında yapılan sanayi sayımında 84 bin civarında tesis tespit edilmiş, 1963 yılında yapılan sanayi ve işyerleri sayımında işyeri sayısı 161 bine çıkmıştır (Latif, t.y., s.26). Balkılı’a göre (2019); Türkiye’de bu yıllarda gelişen sanayi burjuvazisi, fabrika tepe yöneticileri, fabrikalarda yöneticilik veya danışmanlık yapan akademisyenler 1960’lı yıllardan itibaren sınai verimliliği ve krlılığı iddiası altında bilhassa ABD’de ortaya çıkan “bilimsel”, yani “nesnel-tarafsız” ve evrensel olarak geçerli olduğu varsayılan, işletme yöntemlerini sihirli bir anahtar olarak sunmuşlardır. Bu yöntemlerden biri de performans değerlendirmeleridir.

1954 yılında Peter Ferdinand Drucker tarafından açıklanan “Amaçlara Göre Yönetim” (AGY) kavramı (Drucker, 1954, s. 121) 1970’li yılların başından itibaren performans değerlendirme tekniği olarak yaygınlaştır. AGY işgörenler için açık, ölçülebilir hedefler belirlemeyi ve bu hedeflere yönelik ilerlemeyi düzenli olarak değerlendirmeyi içerir. AGY, performans yönetimi sürecine açık iletişimin, hedef belirlemenin ve çalışanların katılımının önemini vurgulamıştır. 1980 ve 1990’lı yıllarda, önceden belirlenmiş ölçütlere göre işgören performans değerlendirme ve performans iyileştirmeye yönelik geri bildirim içeren performans değerlendirme üzerinde durulmuştur.

1950’li yıllarda Esso Araştırma ve Mühendislik şirketinde, 1980’li yıllarda Jack Welch’in yönetimindeki General Elektrik’te ilk kez çok kaynaklı, çoklu değerlendirici geribildirimlerini içeren 360 derece performans değerlendirmesi kullanıldı. 1995 yılında 500 listesindeki tüm şirketlerin 360 derece geribildirim programını kullandıkları (Mabey, 2001) ve bu programın da sakıncalı taraflarının bulunduğu ve performans sorunlarına çözüm getirmediği iddia edilmektedir (Van der Heijden & Nijhof, 2004; DeNisi & Kluger, 2000).

Performans değerlendirmeleri son yıllarda, düzenli performans değerlendirme görüşmeleri, geri bildirim, gelişme ve şirketin genel amaçlarına ulaşmaya odaklanan aralıksız bir süreç olarak ele alınmaktadır. Teknoloji (bilgisayar ve yazılım) performans yönetiminin yürütülmesini kolaylaştırmıştır. İnsan kaynakları analitiği ve veri analitiği sayesinde, işğörenlerin performansındaki eğilimler belirlenebiliyor, performansın nasıl iyileştirileceği konusunda daha hızlı karar almayı sağlıyor. Bu aynı zamanda işğörenlerin ek eğitime veya gelişime ihtiyaç duyabileceği alanların belirlenmesine de yardımcı oluyor. Bu teknolojiler sayesinde, yüksek performanslı işğörenlerin daha işe alım aşamasında en doğru şekilde tespiti, mevcut yetenekleri gelecekte lider olabilecek şekilde nasıl geliştirileceği, içten ayrılma ihtimali olan yüksek performanslı işğörenlerin tahminlemesi yapılabilmektedir. Son yıllarda, uzaktan çalışmanın ve esnek çalışma saatlerinin yaygınlaşması, dağınık haldeki işğörenlerin performans yönetimini desteklemek için tasarlanmış yeni teknolojilerin geliştirilmesine yol açtı. Örneğin, sanal toplantı platformları ve anlık mesajlaşma uygulamaları, yönetici ve çalışanların konumdan bağımsız olarak bağlantıda kalmasına ve etkili bir şekilde işbirliği yapmasına yardımcı olabilmektedir.

SONUÇ

Performans değerlendirmeleri işğörenler ve yöneticiler açısından bir stres kaynağıdır ama işğörenler bu süreçte yöneticilere nazaran daha yoğun bir stres yaşarlar. İnsan kaynakları yönetimi performans yönetim sisteminin baş sorumlusu ve bildiğimiz kadarıyla insan kaynakları yöneticileri açısından performans değerlendirmeleri, işğöreni yönetmenin mükemmel bir aracı, insan kaynakları yöneticilerinin %80’i en çok performans değerlendirme görüşmelerini sevdiklerini açıklıyorlar. Palpacuer, Vercher, Tessier ve Bourdon (2010), performans değerlendirmelerine “Damocles’in Kılıcı” benzetmesi yapmışlardır! Performans değerlendirmelerini yeniden düşünmek gerekiyor. Performans değerlendirmelerinde yeni arayışlar, moda akımlar gibi yeni teknikleri öne sürüyor, bu tekniklerin ömrü de kısa oluyor. Yeni bir anlayışa ihtiyaç var, her zamankinden daha insancıl bir yönetim anlayışına, gerçek manada uygulamada kendini gösteren bir yönetim anlayışına ihtiyaç var. Tavsiyelerimi şöyle sıralıyorum:

- Performans değerlendirme kavramı tamamen revize edilmelidir.
- Performans değerlendirme işğöreni daha etkinleştirecek güçlendirme meditasyonuna dönüştürülmelidir.
- Çalışanın gelişimi teşvik edilmelidir.
- Puanlayıcı yargılama sisteminden uzaklaşılmalıdır.
- Herhangi bir sayısal performans değerlendirme sistemi uygulamaya koymadan özerkliği ve hesap verebilirliği teşvik edilmelidir.
- İşğörenlerin kendi mesleki gelişimi üzerinde kişisel düşünmesi teşvik etmeli, böylece işğörenler katkılarında ve öğrendiklerinden gurur duyacak, aynı zamanda gelecekte şirketinde daha fazla gelişmenin en iyi yolunu da belirleyebilecektir.

KAYNAKÇA

1. Balkiliç, Ö. (2019). Amerikan İşletme İdeolojisinin Türkiye’ye Gelişi, Yayılışi ve Ücret Tartışmaları, 1960-1980. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), Article 4. <https://doi.org/10.33630/ausbf.536436>

2. Cappelli, P., & Tavis, A. (2016, October 1). The Performance Management Revolution. *Harvard Business Review*. <https://hbr.org/2016/10/the-performance-management-revolution>
3. Chardenot-Fradin, O. (1996). L'évaluation des performances. *Autres Temps*, 51(1), 23–25. <https://doi.org/10.3406/chris.1996.1890>
4. DeNisi, A. S., & Kluger, A. N. (2000). Feedback effectiveness: Can 360-degree appraisals be improved? *Academy of Management Perspectives*, 14(1), 129–139. <https://doi.org/10.5465/ame.2000.2909845>
5. Djelic, M. L. S. (2002). Exporting the American Model. In *Advancing Socio-Economics* (J. Rodgers Hollingsworth; Karl Müller; Ellen Jane Hollingsworth, pp. 351–380). Rowman & Littlefield.
6. Drucker, P. F. (1954). *The practice of management*. Harper.
7. Engwall, L., & Kipping, M. (2006). Management education, media and consulting and the creation of European management practice. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 19(1), 95–106.
8. Guest, D. E. (2011). Human resource management and performance: Still searching for some answers. *Human Resource Management Journal*, 21(1), 3–13. <https://doi.org/10.1111/j.1748-8583.2010.00164.x>
9. *İnsan Odaklı Çevik Performans Yönetimi*. (t.y.). Harvard Business Review. <https://bluesyemre.files.wordpress.com/2021/09/performans-yonetimi-insan-odakli-cevik-performans-yonetimi.pdf>
10. Kipping, M., Engwall, L., & Üsdiken, B. (2008). Preface: The Transfer of Management Knowledge to Peripheral Countries. *International Studies of Management & Organization*, 38(4), 3–16. <https://doi.org/10.2753/IMO0020-8825380400>
11. Latif, H. (t.y.). *Genel İşletme Ders Notları*.
12. Mabey, C. (2001). Closing the circle: Participant views of a 360 degree feedback programme. *Human Resource Management Journal*, 11(1), 41–53.
13. Palpacuer, F., Vercher, C., Tessier, N., & Bourdon, I. (2010). Sous l'épée de Damoclès: L'évaluation des cadres, entre performance individuelle et esprit d'équipe. *Management & Avenir*, 35(5), 15–32. <https://doi.org/10.3917/mav.035.0015>
14. Üsdiken, B. (2007). Commentary: Management education between logics and locations. *Scandinavian Journal of Management*, 23(1), 84–94. <https://doi.org/10.1016/j.scaman.2006.12.002>
15. Van der Heijden, B., & Nijhof, A. (2007). The value of subjectivity: Problems and prospects for 360-degree appraisal systems. *The International Journal of Human Resource Management*, 15(3), 493–511. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/0958519042000181223>

(53)

Naiba SHAMSHIYEVA²⁹⁵; Aida QULIYEVA²⁹⁶

TOPLUMSAL VİZYONLAR BAĞLAMINDA ASKERİ YÖNETİM KÜLTÜRÜ: MODERN ORDU KURUCULUĞUNDA ROLÜ

MILITARY MANAGEMENT CULTURE IN THE CONTEXT OF SOCIAL VISIONS: ITS ROLE IN MODERN ARMY BUILDING

ABSTRACT

The article is devoted to the study of the main features of the culture of military administration. In the article, attention is paid to the main issues such as leadership style, leadership principles, and methods in military management, and extensive analyses of the role of military culture in building a modern army are given. The culture of military management is sharply different from the management cultures existing in other social institutions operating in the society due to its content, practical methods and principles, as well as theoretical possibilities, and different authors try to analyze it from different directions and from different viewpoints. In addition, the military management culture is also sharply different according to its specifics, as the management methods are different in the armies of states that are in contrast to each other according to the forms of political management. Starting from here, the author tried to investigate the development dynamics of this concept in Azerbaijan in recent years. At the end of the article, there are effective proposals that include improving the quality of management culture in the military field. In the end, the author comes to the conclusion that in military management, the methods, methods, and principles applied by the officers - the persons who implement this process in the course of dealing with their subordinate personnel, are an indicator of their professionalism, moral-intellectual level, play an important role. These management tools make it possible to ensure effective coordination of various aspects of the life of the military. According to the author, in order to organize service activities in the military field at the level of today's requirements, every officer should be interested in implementing the following elements of military management culture: To create a healthy and favorable moral and social-psychological environment in order to increase the service motivation of subordinates; In performing their duties with high professionalism and expected objectivity; Continuously increasing the level of scientific-theoretical and practical intellectual development; In turning the principles of humanism and justice into a motto of life; Taking into account the results of sociological research when making decisive decisions of importance for the military field.

Keywords: culture of military administration, military administration, style of military administration, methods of military administration, principles of military administration.

ÖZ

Makale askeri yönetim kültürünün temel özelliklerinin incelenmesine adanmıştır. Makalede, askeri yönetimde liderlik tarzı, liderlik ilke ve yöntemleri gibi temel konulara dikkat çekilerek, modern bir ordunun inşasında askeri kültürün rolüne ilişkin kapsamlı analizlere yer verilmektedir. Askeri yönetim kültürü, hem içeriği, pratik yöntem ve ilkeleri hem de teorik yetenekleri açısından toplumda faaliyet gösteren diğer sosyal kurumlarda var olan yönetim kültürlerinden keskin bir şekilde farklıdır ve farklı yazarlar onu farklı yönlerden ve farklı bakış açılarından analiz etmeye çalışmaktadır. Ayrıca siyasi yönetim biçimlerine göre birbirine zıt devletlerin ordularında yönetim yöntemleri farklı olduğundan, askeri yönetim kültürü de kendine özgü özelliklerine göre keskin bir şekilde farklılık sergilemektedir. Yazar buradan yola çıkarak bu kavramın son yıllarda Azerbaycan'daki gelişim dinamiklerini araştırmaya çalışmıştır. Makalenin sonunda askeri alanda yönetim kültürünün kalitesinin artırılmasını içeren etkili öneriler yer almaktadır. Sonuçta yazar, askeri yönetimde, subayların- bu süreci uygulayan kişilerin ast personeli ile ilişkilerinde uyguladıkları yöntem; yöntem ve ilkelerin, profesyonelliklerinin bir göstergesi olduğu sonucuna varmaktadır. Ahlaki-entelektüel düzey önemli bir rol oynamaktadır. Bu yönetim araçları, ordunun yaşamının çeşitli yönlerinin etkin koordinasyonunu sağlamayı mümkün kılar. Yazara göre askeri alanda hizmet faaliyetlerinin güncel ihtiyaçlar düzeyinde organize edilebilmesi için her subayın askeri yönetim kültürünün aşağıdaki unsurlarının uygulanmasıyla ilgilenmesi gerekmektedir: Astlarının hizmet motivasyonunu artırmak amacıyla sağlıklı ve olumlu bir ruhsal ve sosyal-psikolojik ortam yaratmakta; Görevlerini yüksek profesyonellik ve beklenen tarafsızlıkla yerine getirmekte; Bilimsel-teorik ve pratik entelektüel gelişim düzeyini sürekli arttırmakta; Hümanizm ve adalet ilkelerini yaşam düsturu haline getirmekte; askeri alan açısından önem taşıyan belirleyici kararları alırken sosyolojik araştırmaların sonuçlarını dikkate almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Askeri Yönetim Kültürü, Askeri Yönetim, Askeri Yönetim Tarzı, Askeri Yönetim Yöntemleri, Askeri Yönetimin İlkeleri.

²⁹⁵ Lecturer; Institution: Military Institute named after Heydar Aliyev, "NATO/Partnership for Peace and Humanitarian Sciences" department, Baku, Azerbaijan; Email: naibashamshiyeva04@mail.ru, ORCID ID: 0009-0002-2078-3332

²⁹⁶ Senior Lecturer; Institution: Military Institute named after Heydar Aliyev, "NATO/Partnership for Peace and Humanitarian Sciences" department, Baku, Azerbaijan; aidaquliyeva52@mail.ru 0009-0002-2633-7827

INTRODUCTION

Ensuring the security of each state and the high level of defense capability directly depends on the level of acquisition of scientific-theoretical and practical knowledge, professionalism (combat training), social-psychological training, and leadership ability of the qualified personnel managing that field. When approached from this point of view, the culture of military management acts as a set of the main management methods exhibited by the leading personnel in the field of defense, which is one of the main strategic areas of the country. Against the background of current globalization trends in the world, in a time when terrorism, separatism, and unjust wars are widespread, it is of particular importance to study the principles, methods, and methods that the military administration authorities should apply in order to establish their activities based on the strengthening of the country's defense field at the level of the current requirements.

Current threats are forcing states to assign new roles to their armed forces, and for this, these institutions must have the necessary flexibility to adapt to extreme changes. The culture of military management plays an important role in the adaptation and growth of the military organization to changes and also makes an important contribution to the development of theoretical and practical knowledge of specialized personnel. The active participation and initiative of the army's personnel in complex situations is a clear issue that has a direct impact on the organization's strategy. In this context, it is extremely important for military organizations to apply a leadership model based on planning and programming, interpersonal relations, written and verbal communication, intelligence, knowledge, emotional stability, determination, influence of others, and social judgment.

The main goal of the article is to study the pragmatic methods, methods, and principles applied in the field of management in the military field, which fulfills priority tasks such as defense and security of the state, and to determine the possibilities of using them in a purposeful way, to make efficient proposals for the elimination and minimization of the existing difficulties that arise in the process of military management which consists of being promoted. The main tasks of the research arising from this goal are the following:

1. To determine the degree of development of the topic with reference to the available scientific literature;
2. Opening and analyzing the specific features of military management culture;
3. Classification of the culture of military management in view of the possibilities of practical activity;
4. Determination of the governing figure in military servicemen's families;
5. To reveal and study the internal and external influencing factors that have a direct impact on the formation of military management culture.
6. To put forward alternative solutions in order to eliminate existing problems affecting the management culture exhibited by military management personnel in their service activities.

Although in foreign scientific literature - especially in Russian, Turkish, and American scientific literature, there are studies of a number of authors dedicated to the study of the specific characteristics of military administration culture, it is a pity that such scientific studies are almost non-existent in Azerbaijani sources. In this case, we, the researchers of the social field operating in the military expedition, have a great responsibility. Because precisely the conclusions that we will examine the subject on its merits will have a significant impact on the correct formation of theoretical knowledge in this field.

The ***culture of military management*** - in terms of its content, applied practical methods and principles, as well as theoretical possibilities, is sharply different from the management cultures existing in other social

institutions operating in the society due to its uniqueness. This type of culture is characterized by the predominance of rigidly determined laws, as well as being based on a specific order (Romakh and Larkin, 2014, p. 31).

It is clear that military management has a dynamic nature and it must be organized in accordance with the specific needs of each country and the dialectical changes and reforms taking place in the world. If the army fails to establish its activities based on the pragmatic management criteria that are taking place in society and the world, then the social balance will be disturbed in the leader-subordinate relationship, and it will not be possible to talk about any positive practical activity.

1. Main Directions of Research

Since military management is a concept with a wide content, approaches to it are also different. That is why it would be appropriate to pay attention to the content of the culture of military administration in its broad and narrow sense. In the scientific literature, "military management culture" in a broad sense is mainly used to characterize the style of military management, organizational-technological conditions, methods and principles, social-administrative traditions, as well as the professional and moral development of military personnel. In a narrow sense, the culture of military management is considered more like the service ethic of the military leader.

The culture of military management is one of the new terms that have been widely used in scientific circles in recent times. This term began to grow in our country with the diversification and deepening of the process of democratic management in all areas of society, including military management.

Due to the fact that it was part of the former Soviet Union for a long time, more than 70 years, the approach to the concept of military management culture in our country was completely different from the current approach in the world and was formed in accordance with the requirements of a totalitarian political regime closed to information. Only after our country fully regained its independence, this concept was approached from a new angle. In particular, in recent years, the military system of the Republic of Azerbaijan has been implemented in the direction of building an army, the basis of which was laid by national leader Heydar Aliyev in 1994, as the first step of the integration of our country into the Euro-Atlantic space, with the joining of NATO's Partnership for Peace Program and the President of the Republic of Azerbaijan, Supreme Commander of the Armed Forces of the Republic of Azerbaijan. Fundamental changes that are a logical continuation of large-scale reforms decently continued by Mr. Ilham Aliyev, modern requirements for professional training of graduates of military schools, and quality updates implemented in the entire military vocational education system have also changed the perspective of the culture of military management. It was after these fundamental changes that the officials who directly implemented military management began to take an active position in the direction of its formation and use as an important tool that increases the effectiveness of management decisions in all structures of military institutions. Today, we are already clearly seeing the real manifestations and positive results of the military management culture formed in the army based on new requirements (Shamshiyeva, 2022, p. 622).

In particular, the Patriotic War, which started on September 27, 2020, and ended with the absolute victory of Azerbaijan on November 10, appeared as a logical result of that process. During the Patriotic War, which was carried out under the name of "Iron Fist", the specialized personnel of the Azerbaijani army and other armed units coped with the tasks set with high professionalism, and they signed a brilliant victory written in golden letters in the military history of Azerbaijan, it was the result of long-term purposeful reforms. Even after the Patriotic War, large-scale constructive changes in the military field of our country did not stop, on the contrary, they began to develop on an upward line. In this matter, the "Shusha Declaration" on the bilateral strategic partnership agreed between the Republic of Azerbaijan and the Republic of Turkey on June 15, 2021, played an important role.

2. The Secret of Success

The secret of success or failure in any field depends not only on the administrative-technological processes underlying the management activity, but also on the professional training, creative initiative, and the ability to build relationships with the subordinate personnel of the qualified personnel directly performing functional management in that institution. This is especially true for the military sector of society. Because the correct mutual relations established by the military leadership with the subordinate personnel in the army, which is the basis of the defense and security of the state, in the Armed Forces as a whole, is a real guarantee of achieving high achievements and absolute victory over the enemy (Shamshiyeva, 2022, p. 624).

One of the conditions that ensure the high quality of national management in the army is the continuous improvement of the level of universal scientific and professional knowledge of the leading personnel managing various areas of the military organization. In a democratic state, the valuable ideas and innovative activities of progressive management theorists are usually supported and developed by the political authorities. Of course, no one doubts that the application of these innovative scientific concepts to military management, which is a strategic area of the country, will have a high effect and result in positive changes (Korothenko, 2013, p. 15).

One of the goals of the military management culture is the development of the ***theoretical-intellectual level and moral-moral qualities of the officer*** who directly performs management activities. The specificity of the management culture of the military leader is related to the fact that, on the one hand, it is based on rather strict, regulated, formal norms regulated by military legislation aimed at the management of the military-social system that is constantly controlled by the command, and on the other hand, it is based on the moral values arising from the internal culture of the military leader himself. based on ethical and moral norms stand (Pollack, 2019, p. 45).

The management ***style, methods, and principles*** implemented by the leadership play an important role in military management.

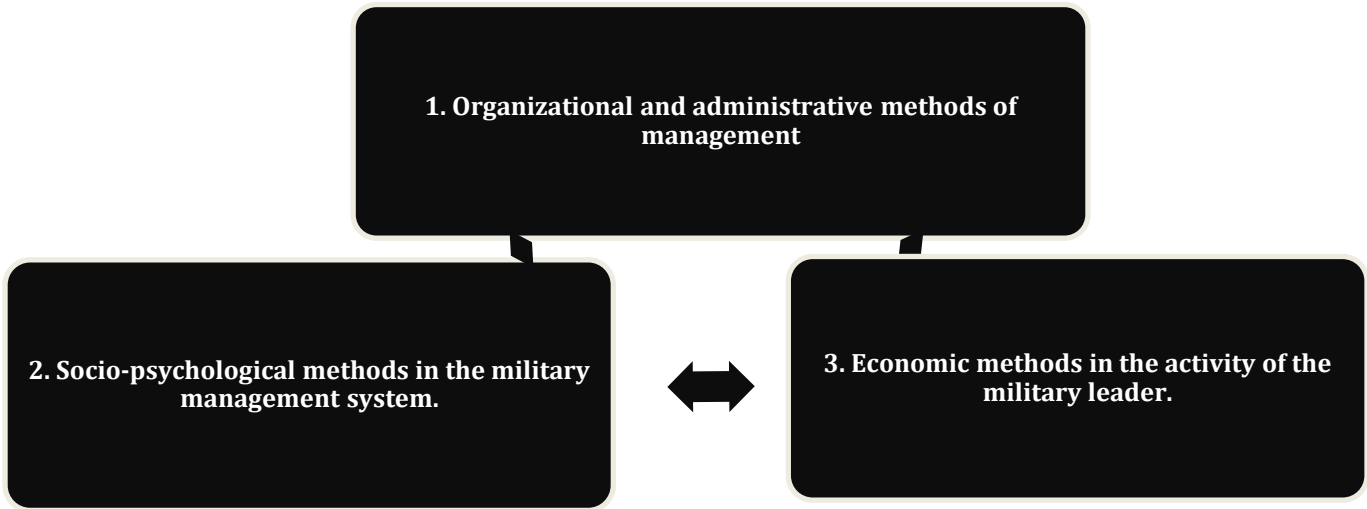
3. Management Style in Military Leadership

With the help of the ***management style***, the work of the units of the military structure and the management apparatus can be significantly improved and degraded. We must not forget that it is impossible to choose a universal style of management that suits everyone in order to manage people with different characters and outlooks. An educated military leader should always be able to choose the management style that meets the requirements of a specific management situation at the right moment and be able to act on the real situation (Vorobyova, 2018, p. 328).

4. Military Management Methods

The management method is usually understood as the set of methods and techniques applied by the subject of management activity on the managed object to achieve the set goals, as well as the set of activities performed by the military leader to solve any problem in his practical activity. As a rule, three groups of methods are distinguished in the content of military-social control:

Scheme 1. Methods used in military administration

1. Organizational and administrative methods of management. These methods are characterized by the fact that they have a directive, mandatory nature, as methods of direct influence on subordinates by the military leadership. As a rule, they are based on military discipline, responsibility, force, and coercion. This group of methods includes the methods of organizational influence, stabilizing influence, administrative influence, and disciplinary influence.

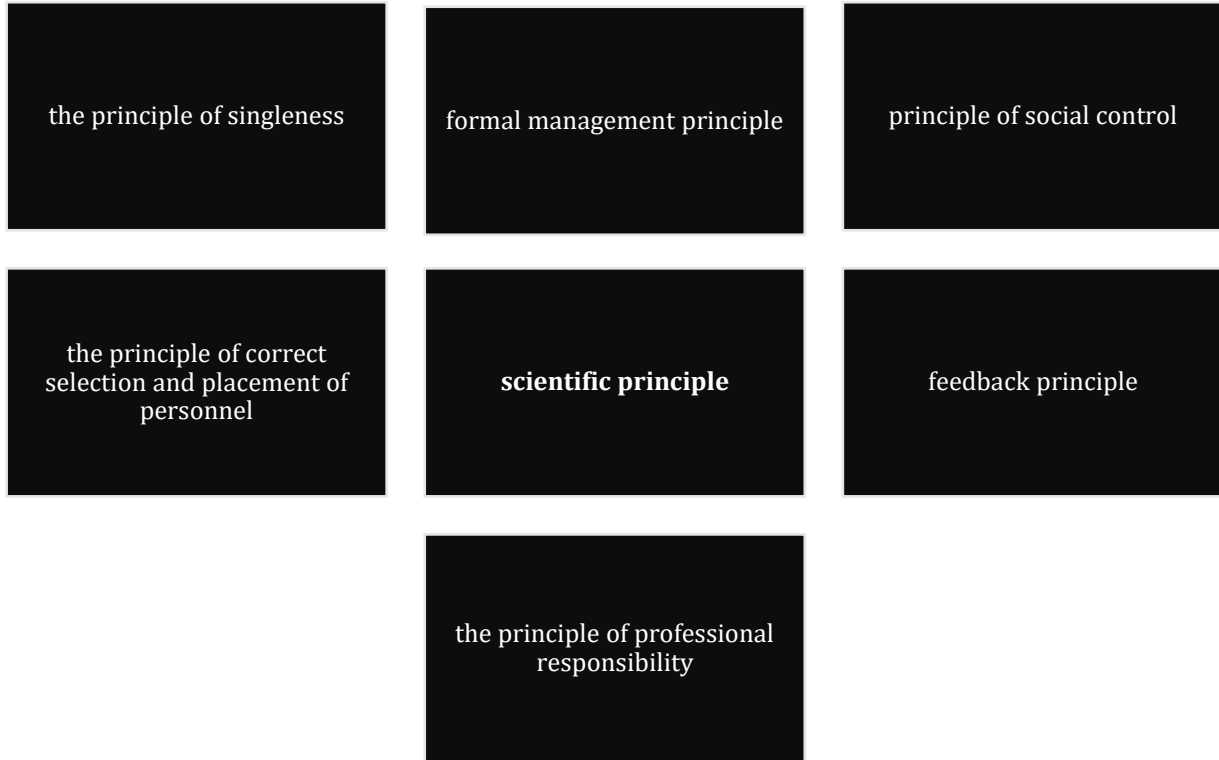
2. Socio-psychological methods in the military management system. They mainly include a group of methods aimed at regulating social relations between subjects and objects of management activity. These methods include positive motivation and stimulation of the activities of subordinate personnel, social planning, persuasion, personal example of the commander, regulation of interpersonal and intergroup relations in social groups, and creation and protection of a good moral and psychological climate in military collectives.

3. Economic methods in the activity of the military leader. This is a system of methods that influence the results of the personal activity of subordinate personnel by means of concrete comparison (financial incentives and sanctions). The material stimulation and reward (bonus) system used here as the main management method is characterized by maximum connection with the results of military servicemen's activities (Vorobyova, 2018, p. 329).

5. Principles Used in Military Management

The culture of military management is based on a number of basic principles. These principles, arising from the direct characteristics of the military organization, can be grouped as follows (Perednya, 2023; Efremov, 2017, p. 316):

Scheme 2. Principles used in military management

❖ The principle of single leadership is based on centralized management, which is the basis of the linear hierarchical structure of the military organization. According to this principle, when subordinates operate under a single leadership, the opportunities to achieve higher results are expanded.

❖ The principle of formal leadership entrusted to an officer with a legitimate managerial function. According to this principle, people tend to follow those whom they see as the leading means to satisfy their needs, and if the mutual relations are properly established by the military leader in the organization concerned, the higher his authority in the collective will be.

❖ The principle of social control, which acts as a set of official norms and sanctions that regulate management relations in a military organization. According to this principle, the more precisely the structure of rewards and punishments is worked out by the leadership staff during the implementation of military management activities, the more effective the personnel's adequate response to it will be.

❖ The principle of correct selection and placement of personnel from priority areas in the activities of the military leader. According to this principle, the right choice made during the placement of professional personnel according to the tasks acts as a guarantee of high results in the future.

❖ The principle of scientificity, which determines the level of professionalism of the management functionary. This principle involves the application of the latest achievements in the field of management to military management.

❖ The principle of feedback, which includes the possibility of administrative influence on subordinates of the military leader. This principle includes obtaining correct information about the results of the work performed.

❖ The principle of professional responsibility is included in the military leader's official duties. This principle mainly involves the use of financial and personal responsibility during service activities, as well as the use of a developed system of guidelines and rules.

Military management culture consists of military *theoretical knowledge* and *legal norms* consolidated in management practice. These legal standards aimed at regulating the service activity of the military leader are reflected in the normative legislative acts, as well as in the general and specific orders and orders adopted by the high command of the army. However, in addition to these, it should also be noted that although legal regulation is not based on the principle of voluntarism in military administration, military leaders must definitely expect the principles of humanism, which are the highest human qualities, and spiritual and moral values in subordinate relations. Ethical and moral norms regulate the behavior of military leaders from a moral point of view (Ulmer, 1998 p. 4; Stern, 2012, p. 123).

The influence of management culture on social processes in any military organization is one of the most important points to be considered by any senior military leader. To properly organize the process of service activity in the military unit, to create a favorable moral and psychological environment in the military team, to be interested in effectively performing the duties, etc. all these areas constitute and characterize the essence of the functional culture of the military leadership (Şengöz, 2020, p. 205).

CONCLUSION and SUGGESTIONS

Summarizing what has been said, we finally come to the conclusion that in military administration, the methods, methods, and principles applied by the officers - the persons who implement this process when dealing with subordinate personnel while performing their functions, are an indicator of their professionalism, moral-intellectual level, play an important role. These management tools make it possible to ensure effective coordination of various aspects of the life of the military.

1. To create a healthy and favorable moral and social-psychological environment in order to increase the service motivation of subordinates.
2. In performing their duties with high professionalism and expected objectivity.
3. Continuously increasing the level of scientific-theoretical and practical intellectual development.
4. In turning the principles of humanism and justice into a motto of life.
5. Taking into account the results of sociological research when making decisive decisions of importance for the military field.

REFERENCES

1. Efremov O.Yu. (2017). *Culturology*. Military Publishing House.
2. Korotenko, A.V. (2013) The concept of military culture: essential characteristics and the final definition. *Bulletin*, (15), 15-20.
3. Perednya D.G. (2023) *Management culture in the system of internal affairs bodies as condition for strategic management* (Doctoral dissertation). Prince Alexander Nevsky Military University of the Ministry of Defense of the Russian Federation.
4. Pollack, K. (2019). *Armies of sand: the past, present, and future of Arab military effectiveness*. Oxford University Press.
5. Romakh, O.V. and Larkin, L.G. (2014) The stability of military culture as a factor in the development of society. *International Journal of Experiential Education*, (12), 31-34.
6. Shamshiyeva N.S. (2022, November, 17-18). The role of military culture in the process of army building. *Proceedings of international scientific and technical conference "modern problems and development outlooks of power engineering"*, Baku, Azerbaijan.

7. Stern, E., and Saathoff, G. (2012). Crisis leadership and military community resilience. *Journal of Homeland Security and Emergency Management*, 9 (2), 123-145.
8. Şengöz, M. (2020). Askeri sevk ve idarenin bilim ve sanat veçhesine yönelik teorik bir çalışma. *İmgelem*, 4 (6), 205-224.
9. Ulmer, W.F. (1998). Military leadership into the 21st century: Another bridge too far? *Parameters: Journal of the US Army War College*, 28, 4-25.
10. Vorobyova, B.V. (2018) *Military etiquette: textbook*. Military University.